

P_I
188

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

6
—
1957
—
1-6

49

1

ANUL VI
IANUARIE — FEBRUARIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Pe 202436

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

1

ANUL VI
IANUARIE — FEBRUARIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE :

PROF. D. MACREA—*redactor responsabil*; ACAD. M. SADOVEANU;
ACAD. IORGU IORDAN; ACAD. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR,
membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. G. ISTRATE;
V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; C. OTOBÎCU;
SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

S U M A R

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

	<u>Paș.</u>
D. MACREA, Necesitatea unei istorii a lingvisticii	5
J. BYCK, Din istoria filologiei române	11
<i>GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR</i>	
B. B. BERCEANU, Observații și propuneri privind „Gramatica limbii române” : sistemul pronumelui personal și al pronumelor înrudite	19
<i>LIMBĂ ȘI LITERATURĂ</i>	
C. CRUCERU, Propoziția exclamativă în proza lui I. L. Caragiale.	36
<i>CULTIVAREA LIMBII</i>	
L. VASILIU, Unele probleme de topică în limba presei actuale	46
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
S. BUIUM, Cu privire la predarea recțiunii verbelor în limba rusă	53
I. MOISE, Despre întrebuințarea genitivului și acuzativului după verbe cu negație în limba rusă	67
<i>CRONICĂ</i>	
GH. BULGĂR, Conferințele prof. Alf. Lombard (Suedia) la București	75
S. STATI, După o vizită în Republica Cehoslovacă	78
<i>RECENZII</i>	
Limba română (fonetică, vocabular, gramatică), Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 278 (<i>M. Iliescu</i>)	81
Un nou manual școlar de gramatică (<i>C. Olobteu</i>)	84
P. S. OBNORSKI, Die Kultur der russischen Sprache, Halle, 1955, trad. de Christine Patzer (<i>R. Ocheșeanu</i>)	89
The New Imperial Reference Dictionary, Georges Newnes Limited 66—69, Great Queen street London, W.C. 2 (f.a.); The Concise Oxford Dictionary of Current English, Oxford, at the Clarendon Press, ed. IV-a, 1954, 1540; A World Treasury of Proverbs, Cassel et Company LTD. London 1955 (<i>Valeria Pop</i>)	91
Note bibliografice	95
<i>CONSULTAȚII</i>	
Răspuns cititorilor	98

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

NECESITATEA UNEI ISTORII A LINGVISTICII

DE

D. MACREA

Dialectica materialistă impune cunoașterea și folosirea pentru dezvoltarea științei a tot ce este rezultat pozitiv în cercetările științifice din trecut. Numai vulgarizatorii concepției marxiste, ignorând că însăși metoda materialist-dialectică este rezultatul unei lungi dezvoltări istorice, au crezut că pot fi nesocotite tradițiile culturale ale diferitelor popoare. Această atitudine greșită a fost de mult înlăturată. Dezvoltarea culturilor naționale ale popoarelor socialiste se face pe temelia solidă a tradițiilor lor progresiste.

Dintre numeroasele ramuri ale științei, lingvistica are în cultura noastră o bogată tradiție, pe care tinerele cadre de lingviști trebuie să o cunoască pentru a putea aprecia drumul pe care ea l-a parcurs, problemele ei dominante în fiecare epocă, greșelile și cuceririle ei de pînă acum. Numeroase probleme care se ridică astăzi în lingvistica și filologia noastră s-au pus și în trecut, formulîndu-se sugestii și ajungîndu-se la rezultate care adeseori sînt confirmate de cercetările noi. Cunoașterea istoricului diferitelor probleme este deci indispensabilă, fiindcă numai astfel pot fi apreciate în mod just rezultatele obținute în stadiul actual al cercetărilor.

„Metoda cea mai sigură în problemele științelor sociale, scrie V. I. Lenin, și ceea ce se cere în primul rînd pentru a dobîndi într-adevăr deprinderea de a aborda în mod just aceste probleme și a nu te pierde în mulțimea amănuntelor sau în enorma diversitate a părerilor care se înfruntă, — ceea ce se cere în primul rînd pentru a aborda aceste probleme din punct de vedere științific, — este să nu uiți conexiunea istorică fundamentală,

să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care le-a parcurs în dezvoltarea lui acest fenomen și să vezi, privind prin prisma acestei dezvoltări, ce a devenit acest fenomen în prezent”¹.

O orientare științifică în lingvistică este posibilă numai printr-o informare temeinică asupra modului, a timpului și a locului în care au apărut diferitele teorii lingvistice, a legăturii lor cu cerințele sociale și culturale ale epocii.

Rolul important pe care-l are cunoașterea istoricului problemelor face necesară elaborarea unei istorii a lingvisticii, așa cum există pentru multe alte discipline: filozofie, pedagogie, medicină, economie etc. Practica muncii cu studenții și aspiranții, la cursuri ca și la seminarii, ridică numeroase probleme teoretice și practice legate de nume de lingviști și filologi din trecut și de curente lingvistice. Dacă le sînt cunoscute pozițiile teoretice de bază ale reprezentanților Școlii ardelenе, activitatea și numele lui B. P. Hasdeu, Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu, ei au foarte vagi cunoștințe despre activitatea lui Al. Lambrior, Al. Philippide H. Tiktin, I. Bogdan, I. Bianu, Gr. Tocilescu, M. Gaster, L. Șăineanu, I. A. Candrea, Pericle Papahagi, a lingviștilor dintre cele două războaie mondiale: V. Bogrea, N. Drăganu, G. Giuglea, C. Diculescu, Th. Capidan, C. Lacea, Al. Procopovici, Ilie Bărbulescu, Tache Papahagi, și nu reușesc să se orienteze în mod critic asupra rolului avut de revistele noastre de lingvistică: „Arhivul” lui Cipariu, „Arhiva” de la Iași, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, „Dacoromania”, „Grai și suflet”, „Revista filologică”, „Buletinul Al. Philippide”, „Bulletin linguistique”.

Aceste lipsuri în pregătirea tinerelor cadre se datoresc absenței de preocupări privitoare la istoria lingvisticii noastre. În afară de „Istoria filologiei romîne” a lui Lazăr Șăineanu, lucrare remarcabilă pentru vremea în care a apărut, dar care se oprește la anul 1892, cercetările în acest domeniu au fost abia de curînd reluate sub forma reconsiderării activității cîtorva dintre lingviștii și filologii noștri din trecut. Deși aceste cercetări au făcut unele progrese, ele sînt încă reduse în raport cu importanța acestei ramuri de cunoștințe. Cercetările de pînă acum s-au mărginit la studiile publicate în revista „Limba romînă”, începînd din 1954. Singura lucrare mai mare de acest fel este cea a lui I. Rizescu „Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii romînești”, susținută ca dizertație de aspirantură, în luna noiembrie 1956, la Institutul de lingvistică din București.

Curentele și activitatea din lingvistica noastră pot fi însă deplin apreciate numai în strînsă legătură cu școlile lingvistice străine de care au fost, în general, influențate. Aceasta impune ca, alături de istoria

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956 p. 457.

lingvisticii române, tineretul nostru să fie bine orientat și în istoria lingvisticii europene și universale. În această direcție, în afară de lucrarea acad. Iorgu Iordan „Introducere în studiul limbilor romanice”, apărută în 1932, lucrare cu material bogat dar cu pronunțate preferințe ale autorului pentru curentele idealiste la modă în acea epocă, nu s-au mai făcut la noi alte studii. Lipsa lor este însă adînc simțită de tineretul nostru din facultățile de filologie care, întîlnind în lecții și în lecturile lor de specialitate numele lui Lomonosov, Humboldt, Diez, Bopp, Grimm, Schleicher, Vostokov, Brugmann, Ascoli, Gröber, F. de Saussure, H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, Baudouin de Courtenay, F. F. Fortunatov, Nyrop, Gilliéron, Kreschmer, Brunot, N. Trubețkoi, Scerba, Bartoli, Sandfeld, nume de curente lingvistice : neogramatic, neolingvist, structuralist etc., dorește o informare amănunțită asupra acestor lingviști și curente și asupra operelor mai de seamă legate de numele lor. Se cunoaște și mai puțin activitatea și numele lingviștilor din țările vecine : Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Bulgaria, în lucrările cărora se găsesc numeroase contribuții privitoare la raporturile limbilor acestor țări cu limba romînă.

Cunoașterea istoriei lingvisticii europene și universale ne permite să apreciem ceea ce este original și specific în lingvistica noastră, ceea ce s-a creat la noi sub influențe străine, proporțiile acestor influențe și rolul pe care lingvistica l-a avut în ansamblul manifestărilor culturale. Nu este o curiozitate gratuită cunoașterea evoluției științei despre structura gramaticală sau istoria elaborării dicționarelor limbilor naționale, ci o necesitate științifică de apreciere a drumului parcurs în diferite țări pentru întocmirea lucrărilor de acest fel și de comparare cu cele ce s-au realizat sau se realizează la noi.

Una din greșelile istoricilor de pînă acum ai lingvisticii a fost limitarea cîmpului de cercetare aproape exclusiv la lingvistica occidentală. Ei n-au dat importanța cuvenită studiilor lingvistice din lumea greco-romană, din India și China, din evul mediu, iar pentru epoca modernă, celor ruse și sovietice. După aceștia, lingvistica ar fi făcut progrese hotărîtoare numai în Occident, începînd din secolul al XIX-lea, prin descoperirea și aplicarea metodei istorice comparative. Această metodă are o importanță covârșitoare în dezvoltarea lingvisticii științifice, dar nu pot fi ignorate studiile lingvistice din celelalte părți ale lumii, din evul mediu și din antichitate.

Lingvistica are o veche și bogată tradiție în cultura umană. În domeniul foneticii și al gramaticii s-au făcut, în India, studii aprofundate încă în secolul al V-lea înainte erei noastre. Gramatica lui Panini din acea epocă cuprinde o descriere a sistemului fonetic și a structurii gramaticale a limbii sanscrite de care indoeuropeniștii din secolul al XIX-lea s-au servit cu mult folos în cercetările lor.

În antichitatea greacă au fost stabilite, pentru întâia oară, părțile vorbirii și au fost studiate câteva categorii gramaticale : numărul, timpul, modul, diateza, ajungându-se la rezultate deplin valabile și astăzi. Învățații de la Atena, Roma și Alexandria, de acum două mii de ani, au pus bazele gramaticii ca știință, combătând credința idealistă despre esența supranaturală a limbii.

Studiile de gramatică din antichitatea greco-romană, deși limitate la limbile greacă și latină, au avut o mare importanță în dezvoltarea științei gramaticale din evul mediu și din epoca modernă. În Grecia antică au fost dezbătute problema originii și a naturii limbii, concordanța categoriilor logice cu cele gramaticale, au avut loc importante discuții între analogiști care admiteau existența legilor structurii limbii și anomaliști care negau aceste legi. În aceste discuții s-au manifestat tendințe idealiste și materialiste care continuă să constituie, din antichitate pînă astăzi, obiectul unor vii controverse în domeniul lingvisticii.

Știința gramaticală a lumii medievale, dezvoltată de necesitățile scolastice, s-a bazat în întregime pe cea din antichitate. Schemele gramaticilor latine și grecești au fost descrise și analizate secole întregi, încît ele au servit, prin caracterul logic al structurii acestor limbi, de model autoritar pe baza căruia s-au alcătuit primele gramatici descriptive ale diferitelor limbi naționale, fără a se ținea, în general, seama de particularitățile specifice ale acestora. Această situație s-a oglindit și în istoria elaborării gramaticii limbii române care a fost alcătuită, mai întîi, după modelul gramaticilor slavone și apoi al celor latine. Abia treptat, prin observarea faptelor concrete de limbă, s-au putut alcătui gramatici descriptive științifice ale limbilor moderne, emancipate de schema gramaticilor grecești și latine.

Desigur, într-o istorie științifică a lingvisticii, diferitele curente și teorii nu pot fi privite ca elaborări spontane ale lingviștilor, ci ca produse istorice condiționate de cultura epocii respective și de cerințele dezvoltării societății. Astfel, apariția gramaticii de la Port-Royal, din secolul al XVII-lea, care susținea concordanța deplină între formele gramaticale și cele logice, este explicabilă, pe lîngă influența modelului limbilor latină și greacă, prin stăpînirea, în cultura epocii, a filozofiei raționaliste și prin nevoia de codificare pe care o impuneau limbii cerințele literare ale timpului. Gramaticile descriptive ale limbilor naționale sînt strîns legate de progresul filozofiei empiriste și de începutul științelor experimentale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. În opoziție cu concepția raționalistă care susținea posibilitatea unei scheme gramaticale universale pe baza celei a limbilor latină și greacă, ale căror categorii gramaticale corespund, în general, categoriilor logice, empiriștii au susținut specificul structurii gramaticale a fiecărei limbi, primatul practicii și al uzului. Istorismul din lingvistica seco-

lului al XIX-lea este legat de filozofia evoluționistă și de progresul studiilor istorice. Psihologismul în lingvistică a avut ca bază concepțiile asociaționiste și psihofiziologice susținute, la sfârșitul secolului trecut, de Ebbinghaus, Wundt și alții. Studiarea aspectului social al limbii, începută de F. de Saussure și A. Meillet, a fost o urmare a cercetărilor sociologice promovate de Auguste Comte, G. Tarde și Durkheim. Concepțiile de astăzi ale semanticilor americani și occidentali se explică prin filozofia pragmatistă, agnostică și nominalistă. Lingvistica materialistă se bazează, în concepția și metodele ei, pe tezele filozofiei marxist-leniniste asupra societății, originii și dezvoltării limbii.

Identificarea bazei filozofice a unei concepții lingvistice nu înseamnă însă cunoașterea ei integrală. Despre un curent lingvistic nu am spus totul dacă l-am numit idealist, empirist sau psihologist. Unii lingviști au avut concepții teoretice înguste sau eronate, dar fiind riguroși în observarea faptelor de limbă au adus contribuții valoroase la cunoașterea structurii diferitelor limbi. Neogramaticii au adunat pentru aproape toate limbile din lume o mare bogăție de material care servește și astăzi cercetătorilor, deși concepția lor teoretică nu mai este împărtășită. H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, A. Meillet, F.F. Fortunatov, O. Densusianu, Sextil Pușcariu și alții au studiat cu un adânc spirit de pătrundere gramatica istorică a diferitelor limbi și aspectul lor contemporan în lucrări impunătoare care, prin vastitatea materialului și prin bogăția observațiilor concrete, sînt și astăzi de o necontestată utilitate, independent de unele aspecte idealiste ale concepției lor teoretice despre natura și evoluția limbii. Expunerea critică a apariției și a contribuției fiecărui curent și autor în istoria lingvisticii ne ferește de generalizări sumare, atît de dăunătoare studiilor științifice.

Dacă asupra necesității întocmirii unei istorii a lingvisticii nu mai pot exista îndoieli, rămîn totuși de precizat cîteva probleme concrete în legătură cu elaborarea unei asemenea lucrări și cu predarea acestei materii în facultățile de filologie. Ea se predă în prezent, după cunoștința noastră, numai în cîteva facultăți de filologie din Uniunea Sovietică, unde au avut loc de curînd¹ vii discuții cu privire la problemele practice ridicate de predarea ei. Toți participanții la discuții au subliniat că, prin caracterul ei de studiu introductiv și de orientare generală, istoria lingvisticii trebuie predată în al doilea an de facultate, după cursul de introducere în lingvistică și înainte de cursul de lingvistică generală, deoarece abia după cunoașterea

---

¹ Vezi V. N. Iarțeva, *O kurse „Istoriia iazikoznaniia” na filologhiceskih fakultetah universitetov*, p 104—116, nota din partea redacției, „*Voprosi iaz'koznaniia*”, nr. 4/1954, p. 101—104 ; A. V. Desnițkaia, *Ob universitelskom kurse „Istor.ia iazikoznaniia”*, „*Voprosi iazikoznaniia*” nr. 6/1954, p. 90—105 și G. S. Ahvlediani, nr 2/1955.

evoluției concepțiilor lingvistice pot fi înțelese mai bine problemele teoretice din cursul de lingvistică generală. Despre predarea propriu-zisă a materiei s-au formulat două puncte de vedere : predarea ei după specialități (romanică, slavistică, germanistică etc.) și predarea într-un curs comun pentru toate specialitățile. Părerea adoptată a fost aceea de a se preda istoria lingvisticii într-un curs general și nu pe specialități. Predarea pe specialități ar îngusta orizontul cunoștințelor generale și ar cere un număr prea mare de specialiști în istoria lingvisticii. S-a ridicat de asemenea problema lipsei mijloacelor didactice necesare predării acestui curs : monografii, antologii critice etc.

Greutățile sînt aceleași și la noi. Pentru a putea fi predat în facultățile noastre de filologie un curs de istoria lingvisticii, e necesar să se alcătuiască, în primul rînd, o antologie critică a gândirii lingvistice românești de la cronicari pînă astăzi, monografii critice asupra operei lingviștilor noștri mai de seamă, retipărirea lucrărilor lor mai importante devenite rare, organizarea de expoziții a revistelor noastre de lingvistică, a lucrărilor românești de lingvistică și a lucrărilor lingviștilor străini asupra limbii romîne. Numai în acest fel se va putea ajunge la ținerea unor cursuri corespunzătoare de istoria lingvisticii în facultățile noastre de filologie și la elaborarea unei istorii științifice a lingvisticii.

Introducerea în facultățile noastre de filologie a unui asemenea curs și alcătuirea unei istorii științifice a lingvisticii va avea un mare rol în întărirea pregătirii teoretice a viitoarelor cadre de lingviști din țara noastră, în lărgirea cîmpului cercetărilor teoretice, în orientarea justă a cercetărilor noastre de lingvistică și în scoaterea în evidență a bogatei noastre tradiții lingvistice, alături de cea a altor popoare.

DIN ISTORIA FILOLOGIEI ROMÎNE¹

DE

J. BYCK

Marele public, ca și mulți oameni de specialitate de la noi, continuă să confunde în mare măsură filologia cu lingvistica. Dacă pentru faza mai veche a istoriei acestor discipline faptul e justificat, fiindcă înainte de a se introduce termenul de *lingvistică* (franc. *linguistique*, germ. *Sprachwissenschaft*, rus. *языковедение*), filologia era o disciplină care cuprindea un întreg complex de preocupări, printre care și studiul limbilor (de unde a luat naștere și termenul de *filologie comparată*, denumind o ramură a lingvisticii), astăzi domeniul ei e mai restrâns.

Cel mai cuprinzător sens al filologiei se datorește preocupărilor vechilor filologi clasici, care, întemeindu-se pe tot ce a rămas scris de la popoarele antichității, urmăreau cunoașterea vieții acestora sub toate aspectele ei. Numeroși savanți consideră și astăzi filologia clasică drept știința antichității clasice: *Altertumswissenschaft*, cum îi spun germanii, știința întregii civilizații greco-latine. Această concepție a fost adoptată și de unii romaniști de altădată. Și la unii și la ceilalți învățați, în centrul studiului a stat însă totdeauna limba. Așa se explică de ce filologia a ajuns să-și restrângă obiectul și să se confunde cu lingvistica. „Pentru noi, — scria în 1897 O. Densusianu, — obiectul filologiei este de a studia limba unui popor (sau mai multor popoare) și de a înțelege tot ce găsim din această limbă în documente sau auzim în vorbirea de toate zilele”². Cu treizeci de ani mai târziu, I.A. Candrea, de acord cu O. Densusianu, dădea și mai precis expresie aceleiași concepții: „Filologia își propune să studieze și, la nevoie, să reconstituie graiul și evoluțiunile lui”³.

¹ Acest articol, care face parte dintr-o serie de studii privitoare la problemele de filologie română, a fost compus după notele luate la prelegerea de deschidere a unui curs consacrat acestor probleme.

² Ov. Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 15.

³ I.A. Candrea, *Limba și fiarele*, Studii de folklor, București, 1928, p. 8.

În practică, nici O. Densusianu, nici I.A. Candrea nu s-au oprit la acest din urmă sens al filologiei. Astfel O. Densusianu, a cărui catedră se intitula „Filologia romanică cu specială privire la limba română”, preda la facultate, cu aceeași pasiune, limba textelor vechi, capitole din istoria literaturii mai vechi sau mai noi, estetica poeziei simboliste franceze sau a trubadurilor, ba chiar probleme de folclor, pentru că, potrivit unei concepții tradiționale, studiul poeziei populare, al datinelor, superstițiilor și credințelor poporului intra și el în sfera preocupărilor filologului.

Poate că la începuturile manifestărilor noastre științifice acest cumul era necesar și era justificat prin aceea că nu mulți erau cei ce se consacrau acestui grup de discipline. Dar cu timpul fiecare dintr-însele și-a precizat domeniul : una este astăzi istoria literaturii și altceva lingvistica ; filologia este și ea altceva decât estetica literară, iar folclorul s-a desprins și el de fostele lui tovarăse.

Nu trebuie să înțelegem prin asta că filologia nu are nimic comun cu istoria literaturii sau cu lingvistica. Dimpotrivă, la fiecare pas se descoperă o strânsă legătură între aceste discipline și, mai ales, sîntem convinși că un lingvist trebuie să aibă educație filologică și că nu poate fi cineva bun filolog fără o temeinică pregătire de lingvist. Filologia este una dintre cele mai de preț auxiliare ale istoriei literare și ale lingvisticii.

Dar care este obiectul filologiei ?

Filologia este studiul textelor — nu spunem vechi, pentru că Paul Zarifopol și Șerban Cioculescu, editîndu-l pe Caragiale, au făcut și ei operă de filologi —, studiul textelor cu dificultăți : dificultăți de grafie, de datare sau de localizare, de limbă, de stabilire a paternității, de stabilire a filiațiunii dintre diverse redacțiuni sau copii. Prin urmare, nu vechimea textului cercetat e esențialul pentru un filolog, ci dificultățile pe care le-am amintit și pe care el trebuie să știe să le înlăture.

Din întîmplare, și e firesc să fie așa, cele mai vechi texte prezintă și cele mai multe dificultăți, pun cele mai pasionante probleme, și astfel filologia se îndreaptă cu preferință spre epocile mai vechi ale scrisului ; dar un text mai recent — și după cum l-am amintit pe Caragiale, îl putem cita și pe Eminescu, obiectul recentei ediții a academicianului Perpessicius —, un text mai recent se poate și el preta la studii filologice dintre cele mai subtile. Confruntarea diverselor ediții, ale diferitelor variante manuscrise, stabilirea textului de bază, iată atîtea operațiuni legate de grija editării unei opere fie mai vechi, fie mai recente.

În afară de grija editării textelor, filologul trebuie să aibă însă în vedere și interpretarea lor. Aci se vădesc cunoștințele sale în domeniul istoriei limbii, ca și în acela al istoriei societății în care apare textul editat. Către cuprinsul textului se îndreaptă aceeași migăloasă cercetare, ca și spre problemele legate de tehnica ediției.

Nu se poate tăgădui că bazele științei filologice s-au pus prin contactul cu textele vechi, că metodele precise ale filologilor s-au impus pornind tot de la studiul vechilor scrieri și că cea mai bună ucenicie în ale filologiei se face cercetînd aceleași texte vechi.

Lucrul acesta nu trebuie să-l pierdem din vedere nici noi, cu atît mai mult cu cît una din tendințele cele mai grabnice ale filologiei romîne este pregătirea unei vaste campanii de editare și de studiere a textelor vechi.

Dar, mai înainte de a vorbi despre ce avem de făcut, e instructiv să vedem ce s-a făcut pînă astăzi în specialitatea noastră.

Fără a pretinde că începuturile filologiei romîne sînt foarte depărtate, putem totuși afirma că ea este una dintre cele mai vechi discipline științifice de la noi. Ea s-a impus ca o consecință a concepțiilor școalei ardelenene, care, încă de pe vremea lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Ioan Budai-Deleanu, se interesa de cărțile noastre vechi, deși nu se ajunsesese încă să li se cunoască adevărata semnificație.

Cea mai veche manifestare în acest sens este *Crestomatie sau Analecte literare, din cărțile mai vechi și nouă romînești, tipărite și manuscrise, începînd de la secolul al XVI-lea pînă la al XIX-lea, cu notițe literare*, adunate și alese de Timotei Cipariu, carte apărută la Blaj, în 1858.

Nu ignorăm faptul că unele ediții de texte mai vechi apar chiar cu cîtiva ani mai înainte. Astfel se publică în 1835, la Iași, *Hronicul romano-moldo-vlahilor* alcătuit de Domnul Moldaviei Dimitrie Cantemir la anii 1710 . . . , ediție îngrijită de G. Seulescu ; la București se tipăresc, în 1843, după manuscrisul romînesc din 1654, *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab ; *Arhiva romînească* a lui M. Kogălniceanu începe să apară în 1840, la Iași ; *Letopisețele Moldovei* editate de același apar la 1845, 1846 și 1852 ; *Magazin istoric pentru Dacia*, sub redacția lui A. Treb. Laurian și N. Bălcescu, vede lumina tiparului, la București, începînd din 1845. Dar edițiile cuprinse în aceste publicații, deși apreciable din multe puncte de vedere, nu pot fi luate în seamă ca opere filologice. Le lipsește esențialul : exactitatea în reproducere și critica.

Iată de ce trebuie să vedem în Timotei Cipariu nu numai pe „maestrul ilustru care a inaugurat studiul istoric al limbii romîne”, cum îl califică Lazăr Șăineanu în închinarea ce-i face în fruntea *Istoriei filologiei romîne* (1892), ci și pe creatorul filologiei romîne propriu-zise.

Cipariu nu a mers atît de departe, în timp, cu alegerea textelor, cum o spune în titlu, ci s-a oprit la secolul al XVI-lea și al XVII-lea, și nu a folosit decît tipărituri ; dar ceea ce ne-a dat în cele 250 de pagini ale *Analectelor* dovedește o conștiinciozitate remarcabilă și un spirit metodic surprinzător.

Ca o întregire a acestor *Analecte*, Cipariu a publicat la 1866 o nouă ediție a studiilor tipărite în *Organul luminării* între 1847 și 1848, sub titlul

de *Principii de limbă și de scriptură*. Observațiile lingvistice ale lui Cipariu sînt atît de ingenioase și uneori atît de juste, încît au fost luate în considerație de toți cei care s-au ocupat cu gramatica și cu istoria limbii romîne.

Începînd schițarea istoriei filologiei romîne cu Timotei Cipariu, am fixat și primul moment de strălucire în evoluția acestei discipline.

Al doilea moment important corespunde apariției operei lui B.P. Hasdeu. Cu diversele lui ediții de texte și studii, publicate fie în volum, fie prin numeroasele reviste la care a colaborat sau pe care le-a condus, dar mai ales cu celebrele sale *Cuvente den bătrâni* apărute între 1878 și 1881, Hasdeu înalță filologia la o treaptă egală cu aceea pe care această știință se găsea în țările cu o cultură mai înaintată. Atenția sa nu se limitează la textele tipărite; el cercetează mai cu seamă manuscrisele, și nu numai traduceri, cum erau textele bisericești, ci și scrieri originale, documente în care se oglindește nu o limbă artificială, ci limba vorbită. Hasdeu nu se mulțumește, ca Cipariu, cu reproducerea textului chirilic, ci dă și transcrierea — după un sistem pedant, cum i s-a reproșat, dar foarte conștiincios — și însoțește fiecare text cu o descriere diplomatică a manuscrisului, cu comentarii istorice și un mare număr de note lingvistice și de istorie literară.

În 1891 apare la Leipzig clasică lucrare a lui M. Gaster, *Chrestomatie romîină*. Ea marchează o nouă etapă în progresul filologiei romîne. *Chrestomatia* lui Gaster este o lucrare de înaltă ținută științifică, cuprinzînd nu numai texte, alese din tipărituri și manuscrise dintre secolul al XVI-lea și al XIX-lea, din toate dialectele, ci și o introducere istorică-literară, o schiță de gramatică a limbii acestor texte și un glosar romîn-francez. E cel mai desăvîrșit manual pe care-l posedă filologia romîină, și dacă astăzi nu mai e utilizat nu ne scuză decît faptul că lucrarea lui Gaster a devenit extrem de rară.

Am ajuns acum la faza culminantă a desfășurării ce o expunem; ea corespunde la două date: apariția studiului *Monumentele cele mai vechi de limbă romînească*, în *Noua revistă romîină* din 1901, și a fundamentalei lucrări *Psaltirea șcheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolul XVI și XVII traduse din slavonește*, tipărită în 1916, amîndouă datorite lui I.A. Candrea.

Și într-o operă și în cealaltă găsim adunate laolaltă, în mod magistral, toate mijloacele la care apelează un filolog care vrea să stabilească data și locul apariției unei scrieri lipsite de asemenea indicații, originalitatea ei, raporturile ei cu textele înrudite și particularitățile ei lingvistice. Și dacă în cea dintîi se arată pentru întîia oară la noi în ce chip se poate rezolva o problemă de istorie literară cu ajutorul metodelor filologice, cealaltă se impune ca un model de ediție critică, uluitoare prin minuțiozitatea aparatului critic și prin bogăția celor două glosare: unul romîn-slav, celălalt slav-romîn.

Ținem să amintim un reproș pe care i l-au făcut unii critici și pe care Candrea însuși nu pregeta să și-l facă, — acela că, în editarea vechilor noastre psaltiri, el nu a luat ca punct de plecare textul unuia dintre manuscrise, ci pe acela reconstituit de dînsul și socotit ca înfățișînd aspectul prototipului pierdut, din care derivă toate copiile cunoscute.

E știut că I. A. Candrea a lucrat astfel nu pentru că era convins de eficacitatea procedurii, ci fiindcă sistemul i se impusese de către „Comisia istorică a Romîniei”, — sub auspiciile căreia apărea cartea, — la sugestia filologului bizantinist D. Russo.

În aceeași vreme se ivesc alți doi mari filologi : Ovid Densusianu și Nicolae Drăganu. Cel dintîi, după ce se afirmase în filologia franceză cu o lucrare capitală : *La prise de Cordres et de Sebile* (1896), pe lângă editarea a două importante manuscrise *Viața sfîntului Vasile cel nou* (1898) și *Manuscrisul lui Silvestro Amelio* (1924) și cîteva studii dintre care amintim aci pe cel privitor la *Psaltirea Voronețeană* (1898), ne-a dat prima expunere sintetică a limbii textelor din secolul al XVI-lea, în al doilea volum din valoaroasa *Histoire de la langue roumaine* (vol. I, 1901 ; vol. II, 1914-1938).

N. Drăganu s-a făcut cunoscut mai întîi cu editarea a *Două manuscrise vechi* : *Codicele Todorescu și Codicele Marțian* (1914). De atunci el a desfășurat în domeniul filologiei o activitate dintre cele mai rodnice, — revistele *Dacoromania* și *Anuarul institutului de istorie națională* de la Cluj erau pline de articolele sale, — impunîndu-se ca un savant înarmat cu cele mai fine instrumente de investigație.

Cu A. Rosetti, care are meritul de a fi aplicat metodele geografiei lingvistice la studiul vechilor noastre texte, cu A. Procopovici și cu Ștefan Pașca și J. Byck, care și-au îndreptat privirile mai ales spre secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, se poate însemna ultima etapă a unui drum început acum un veac.

Nu trebuie să uităm că o contribuție de preț în studiul și editarea textelor noastre vechi o datorăm filologilor de peste hotare. Printre cei mai vechi se impune numele lui V. Grigorovici, descoperitorul cronicii lui Mihail Moxa. Acesta a urmărit izvoarele bizantino-slave ale scrierii și a publicat un fragment dintr-însa (Kazan, 1859), stimulînd astfel cercetările lui B.P. Hasdeu și I. Bogdan. Emile Picot și Mario Roques, pe lângă cursurile consacrate limbii și literaturii romîne, în special la „Școala de limbi orientale de la Paris”, au participat la progresul disciplinei noastre prin lucrări de valoare. Cel din urmă ne-a dat, între altele, clasică ediție a *Paliei* de la Orăștie (din aceasta a apărut numai primul volum, cuprinzînd Prefața și Geneza, la 1925). St. Romansky s-a ocupat de *Învățăturile* atribuite lui Neagoe Basarab (1902) ; Bohuș Tenora de raportul dintre *Codicele Voronețean* și modelul lui slav (1914). C. Tagliavini a urmărit istoria vechilor glosare ale limbii romîne și a publicat *Lexiconul*

Marsilian (1930). Hiador Sztripszky, în colaborare cu Gheorghe Alexici, a pus la îndemîna cercetătorilor (1911) cîntecele religioase romînești atribuite episcopului Pavel Tordași și tipărite cu grafie ungurească între 1570 și 1572. În ultimii ani, savanții L. Gáldi și L. Tamás au clarificat multe dintre problemele filologice legate de relațiile romîno-maghiare.

Filologia romînă a primit un sensibil ajutor și din partea specialiștilor aparținînd altor domenii, ca slavistii I. Bogdan și I. Bărbulescu, bizantinologii D. Russo și V. Grecu, istoricii literari N. Cartoian și G. Călinescu.

D. Russo, pe lîngă numeroase studii consacrate legăturilor dintre vechile noastre texte și literatura bizantină, a compus un foarte succint manual, *Critica textelor și tehnica edițiilor* (1912), destinat unei bune îndrumări a filologilor.

Nici dialectele noastre nu au fost total neglijate în cercetările filologice. Textul aromînesc cunoscut sub numele de *Codex Dimonie* a format obiectul unor ediții și al unor studii elaborate de Paul Dachselt (1894), G. Weigand (1897-1899, 1906, 1910) și T. Capidan (1906); pornind pe drumul trasat de J. Thunmann, W.M. Leake, Fr. Miklosich și G. Meyer, Pericle Papahagi a dat în *Scritorii aromîni în secolul al XVIII-lea : Cavalioti, Ucuta, Daniil* (1909) un model de ediție critică.

Astăzi, cînd cercetarea limbii romîne se face cu atîta sîrguință, se observă, cu surprindere și cu strîngere de inimă, că pasiunea pentru studiile filologice e pe cale să se stingă.

Tot mai puțini sînt aceia care li se consacră și tot mai slab este și interesul cercurilor largi pentru filologie.

Ne gîndim la vremea cînd numai după trei ani de la apariție, o lucrare ca *Relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească* (1902), culegere de documente slavo-romîne prezentată de Ion Bogdan, putea să apară în a doua ediție. Și succese asemănătoare au avut și alte cărți de filologie. Așa se explică numărul impresionant de texte și de studii apărute în cursul celor 30 de ani din jurul anului 1900.

Seria începe cu lucrarea lui Hasdeu, *Cuvente den bătrăni*, la 1878; în același an, George Sion editează *Divanul lumii* de Dimitrie Cantemir; după un an, Hasdeu dă la lumină al doilea volum din *Cuvente den bătrăni*, iar G. Bariț tipărește *Catechismul calvinesc*; după alți doi ani, la 1881, Hasdeu publică *Psaltirea lui Coresi* și după 1883 — în cinci ani consecutivi — apar: *Istoria ieroglifică* de Cantemir, editată de A. I. Odobescu (1883), *Pravila de la Govora*, editată, probabil, tot de A. I. Odobescu (1884), *Codicele Voronețean*, editat de I.G. Sbiera (1885), *Operele lui Miron Costin* publicate de V. A. Urechia (1886-1888) și *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, cu studiu de Ion Bianu (1887). După alți doi ani (1889), tot Ion Bianu dă frumoasa ediție în facsimile și transcriere a *Psaltirii șcheiene*. La 1891 apare *Chrestomatia* lui M. Gaster.

Se publică culegeri de documente, ca cele ale lui N. Iorga : *Documente românești din arhivele Bistriței, Studii și documente*, Colecția Hurmuzaki, culegerile lui Gh. Ghibănescu : *Surete și izvoade, Ispisoace și zapise ; Documentele românești* transcrise de Ion Bianu ; texte istorice, ca ediția deja citată din operele lui Miron Costin, scrierea lui Cantemir *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* publicată de Gr. Tocilescu ; texte religioase, în afară de cele pomenite mai sus, date în vileag de G. Giuglea (*Psaltirea Voronețeană*), C. Gălușcă (același text, însoțit de un studiu și un glosar) ; M. Gaster (*Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești*, aflat la British Museum) ; edițiile *Predicilor* lui Antim Ivireanul datorite lui I. Bianu și lui C. Erbiceanu ; glosare și mici vocabulare : Gr. Crețu, *Lexiconul lui Mardarie Cozianul, Anonymus Caransebesiensis* (reluare a studiului și ediției întreprinse cu câțiva ani înainte de către Hasdeu) și *Dicționarul latino-românesc* al lui Todor Corbea ; texte juridice, ca *Pravila* de la Govora, amintită mai sus, editată de Academia Română și, deosebit, de I. Peretz în „Revista” lui Gr. Tocilescu, *Pravila* lui Vasile Lupu în comparație cu a lui Matei Basarab, cu un studiu amplu și un glosar bogat de S.G. Longinescu ; studii, ca cel citat al lui I.A. Candrea despre *Monumentele cele mai vechi de limbă românească* și ale lui O. Densusianu, care au culminat cu *Histoire de la langue roumaine*, ale lui I. Bogdan și Ilie Bărbulescu despre problemele privitoare la scrierea cu chirilice, al lui Iosif Popovici despre *Palia* de la Orăștie, al lui C. Lacea despre limba din *Viața și petrecerea svinților* de Dosoftei, al lui D. Pușchilă despre *Molitvenicul* lui Dosoftei¹.

Se dau la iveală mici manuale, ca cel al lui Al. Philippide : *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, cataloage de manuscrise și bibliografii, ca cele publicate sub conducerea lui I. Bianu.

Apar reviste consacrate în mare parte filologiei ca *Arhiva pentru istorie și filologie* a lui T. Cipariu, *Revista română* a lui A. I. Odobescu *Columna lui Traian* și *Arhiva istorică* redactate de Hasdeu, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* a lui Gr. Tocilescu, *Tinerimea română* condusă de același, *Arhiva* de la Iași, *Revista critică-literară* a lui Aron Densusianu.

Revistele *Contemporanul* și *Convorbiri literare* își pun la dispoziție paginile pentru studii de filologie.

Pasiunea publicului pentru textele vechi e atât de aprinsă, încât textele existente par să nu mai ajungă și se trece la confecționarea falsurilor. Printre acestea, unul care a stîrnit mai multă vîlvă e vestita cronică a lui Huru, tipărită de Asachi (1856). E vorba de o istorie a romînilor de la anul 274 pînă la 1290, tradusă în romînește la 1495 de Petre Clănău, vel-spătar al

¹ Nu am menționat aci toate edițiile cronicilor, fiindcă, deși unele au adus servicii filologilor și lingviștilor, istoricii care le-au pregătit au fost preocupați mai ales de cuprinsul textelor și au neglijat normele filologice. Această scădere caracterizează și cele mai multe dintre edițiile de acte și scrisori vechi.

lui Ștefan cel Mare, după textul latinesc pe care Huru, mare cancelar al lui Vodă Dragoș pe la 1280, îl copiase după originalul „script din zile bătrâne de Arbure Campoduxu”.

Alt fals, mai vechi, e acela care își găsește loc în *Arhiva românească* a lui Kogălniceanu la 1840: panegiricul lui Ștefan cel Mare, atribuit lui Vartolomei Măzăreanu, călugăr care trăia în Bucovina în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Spre cinstea filologiei române, amîndouă aceste falsuri au fost date în vileag: unul de către Gr. Tocilescu, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* din 1885, celălalt de Ovid Densusianu, în revista *Viata nouă* din 1909.

În felul acesta i-a fost dat istoriei filologiei române să înregistreze și gustul de mistificare, atît de fecund în alte țări, atît de timid, din fericire, la noi.

Spațiul nu ne îngăduie să spunem mai mult despre ceea ce a însemnat filologia romînă în primii ani de activitate și nici să amintim ceea ce s-a lucrat în ultimii ani, pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Ne mărginim să subliniem buna calitate a edițiilor și studiilor închinete unora dintre vechile noastre texte, dar totodată să observăm sărăcia lucrărilor față de epoca precedentă.

Rămîne deci să luăm notă de această scădere și să ne gîndim la ce avem de făcut.

Ceea ce se impune este pregătirea tinerilor cercetători în vederea formării unei noi generații de filologi. Aceștia trebuie să-și însușească cele mai potrivite metode de editare a textelor, de studiere a grafiei și a limbii acestora, de întocmire a glosarelor, pe texte, pe grupe de texte, pe autori și pe epoci.

Avem serioase motive să credem că, în condițiile create astăzi pentru cercetările științifice, filologia romînă, care a cunoscut momente de strălucire, își va relua elanul de altădată și-și va recupa locul de cinste printre disciplinele istorico-sociale.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

OBSERVAȚII ȘI PROPUNERI PRIVIND „GRAMATICA LIMBII ROMÎNE“ * : SISTEMUL PRONUMELUI PERSONAL ȘI AL PRONUMELOR ÎNRUDITE

DE

B. B. BERCEANU

Într-o recenzie din presă asupra primului volum al „Gramaticii limbii romîne”¹, acad. Emil Petrovici semnalează că uneori formulările acelei gramatici nu sînt precise și clare și apreciază că formulările prin tablouri sînt cele mai indicate; apoi, exemplifică aceste considerente cu modul de tratare a pronumelui personal, tratare în care nu se accentuează asupra deosebirii dintre întrebuițarea formei accentuate și întrebuițarea formei neaccentuate. Articolul de față caută să răspundă la această neprecizare printr-o serie de tablouri, cu care ocazie face unele reconsiderări cu caracter mai general, privind persoana : anume, subliniind că pronumele care prezintă forme diferite de la o persoană la alta² (pronumele personal, pronumele reflexiv, pronumele posesiv și pronumele de întărire — într-un cuvînt denumite în lucrarea de față **pronume de persoană**) formează un sistem unitar, sistemul pronumelui de persoană.

Pentru ca cititorul să poată cunoaște tratarea din „Gramatica limbii romîne” a chestiunilor reconsiderate, am făcut în paranteze trimiterile corespunzătoare (volumul, paragraful, precedate de prescurtarea *cf.*); pentru ca să nu mai dezvolt o altă serie de chestiuni îndeajuns de

* Academia Republicii Populare Romîne, *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, 2 vol.

¹ „Contemporanul”, 27 aug. 1954, nr. 412.

² O altă serie de pronume se referă la toate cele trei persoane, fără a avea însă forme diferite de la o persoană la alta : *singur* (*eu singur, tu singur* etc.), *tot* (*noi toți, voi toți* etc.), care în funcție de relativ (*eu, care am fost la Festival, . . .*); în sfîrșit, majoritatea rămasă se referă numai la persoana a III-a.

tratate în „Gramatica limbii române”, am făcut — tot în paranteze — o altă serie de trimiteri (volumul, paragraful, precedate de mențiunea *dezvoltat în*).

În ce privește terminologia, am folosit în principiu terminologia din „Gramatica limbii române”. Acolo unde am făcut grupări sau distincții nefolosite în „Gramatica limbii române”, dar pe care le-am socotit necesare, am folosit denumiri corespunzătoare, menționînd aceasta de la caz la caz. Iar acolo unde „Gramatica limbii române” a dat unui singur termen două înțelesuri, am folosit acel termen pentru un singur înțeles; este cazul termenilor „adjectiv” și „pronume” cărora li s-au dat cînd un sens mai larg, cînd altul mai restrîns [noțiunea la un moment dat numită „adjectiv determinativ” și deci inclusă în înțelesul termenului „adjectiv” și exclusă din înțelesul termenului „pronume” era inclusă în altă parte a lucrării în înțelesul termenului „pronume” (cf. I, § 141; v. și definiția adjectivului și a pronumelui; v. și prezentarea pronumelor)], caz rezolvat în lucrarea de față prin acceptarea consecventă a unui înțeles larg pentru noțiunea de **adjectiv** (adjectivul determinativ rămîne tot timpul un adjectiv, așadar: „pronumele” de întărire *însumi* etc. va fi numit aici adjectiv de întărire: *eu însumi am fost*, iar nu *însumi am fost*; *îi dau lui însuși*, iar nu (*îi*) *dau însuși* etc.), și a unui înțeles restrîns pentru noțiunea de **pronume**.

Voi prezenta pe rînd: formele pronumelui de persoană (morfologia) și echivalentul lor sintactic, așezarea lor (topica) și acordul de persoană (sintaxa propriu-zisă).

I. FORMELE PRONUMELUI DE PERSOANĂ

A. PREZENTAREA SEPARATĂ A FIECĂREI PERSOANE

O primă serie de tablouri urmăresc să evidențieze că toate pronumele de persoană formează un sistem unitar și complet.

Tabloul nr. 1 prezintă ansamblul de pronume privind persoana I singular.

Pentru persoana I plural și pentru persoana a II-a — singular și plural — se pot întocmi tablouri similare. Pentru persoana a II-a adaugă că există și un vocativ, identic ca formă cu nominativul (dezvoltat în I, § 165), vocativ căruia vorbirea familiară i-a dat extindere (*ce spui, tu?*).

Față de primele două persoane, persoana a III-a prezintă unele diferențe. Astfel, cazurile oblice ale persoanei a III-a au două rînduri de forme, una reprezentînd aceeași persoană cu subiectul propoziției care o include (*el se laudă*) — formă denumită *reflexivă* — și alta, în celelalte cazuri (*el îl laudă, el o laudă* etc.)¹. Din cauza acestor diferențe,

¹ În limba romînă veche există formă aparte pentru reflexiv și la persoanele I și a II-a (dezvoltat în I, § 175).

Persoana I singular a pronumelui de persoană

(cf. § 161—165, § 176—177 și § 179; II, § 112)

Cazul și funcțiunea sintactică	Se întrebuințează	ca însoțitor obligator al verbului predicat (numită — la cazurile oblice — forma neaccentuată a pronumelui personal)	ca întăritor al formei neaccentuate sau ca pronume neînsoțit de verb (forma accentuată a pronumelui personal)	ca întăritor al formei accentuate (adjectivul de întărire)	
				masculin	feminin
nominativ-subiect		desinența verbală a persoanei I singular ¹	<i>eu</i>	<i>însuși</i>	<i>însăși</i>
nominativ-predicat		×	<i>eu</i>		
genitiv-atribut, obiectul posedat fiind :					
sing.-masc.		×	<i>meu</i>		
sing. fem.		×	<i>mea, mele</i>		
plur.-masc.		×	<i>mei</i>		
plur.-fem.		×	<i>mele</i>		
dativ-complement nedrept		<i>îmi</i> (<i>mi, mi-, -mi, -mi-</i>)	<i>mie</i>		
acuzativ-complement drept		<i>mă</i> (<i>m-, -mă, -m-</i>)	<i>pe mine</i>		
acuzativ-circumstanțial (prepozițional)		×	<i>mine</i> (precedat de diferite prepoziții, inclusiv <i>pe</i> cu sens locativ)		

¹ De observat că la persoana I singular a indicativului prezent desinența este, în general, zero.

reproduc și tabloul persoanei a III-a, de această dată singularul și pluralul fiind cuprinse într-un tablou unic (v. tabloul nr. 2). La acest tablou este de făcut o rezervă, aceea că genitivul *său, sa, săi, sale* este restrâns în prezent la singular și numai la numele de persoane, genitivul *lui — ei* —lor fiind extins în mod corespunzător (dezvoltat în I, § 178).

Pentru a se exprima deferența sau distanța sufletească față de o persoană, forma accentuată a pronumelui personal de persoana a II-a (*tu — voi*) sau forma accentuată (nereflexivă) de persoana a III-a (*el — ea — ei — ele*) se înlocuiește cu pronumele de politețe *dumneata — dumneavoastră*, respectiv *dumnealui — dumneaei — dumnealor* (dezvoltate în I, § 172), forma neaccentuată și adjectivul de întărire rămânând neschimbate.

Persoana a III-a a pronumelui de persoană

(cf. I, § 161—165, § 173, § 176—177 și § 179; II, § 113)

Cazul și funcțiunea sintactică	Se întrebuintează	ca însoțitor obligator al verbului-predicat (numită — la cazurile oblice — forma neaccentuată a pronumelui personal)		ca întăritor al formei neaccentuate sau ca pronume neînsoțit de verb (forma accentuată a pronumelui personal)		ca întăritor al formei accentuate (adjectivul de întărire)
		la ambele genuri		la ambele genuri	masculin	
nominativ-subiect :	sing.	desinența verbală a persoanei a III-a sing.		×	<i>el</i>	<i>ea</i>
	plur.	desinența verbală a persoanei a III-a plur.		×	<i>ei</i>	<i>ele</i>
nominativ-predicat :	sing.	×		×	<i>el</i>	<i>ea</i>
	plur.	×		×	<i>ei</i>	<i>ele</i>
genitiv-atribut	reflexiv, obiectul posedat fiind :					
	sing.-masc.	×		<i>său</i>	×	×
	sing.-fem.	×		<i>sa, sale</i>	×	×
	plur.-masc.	×		<i>săi</i>	×	×
	plur.-fem.	×		<i>sale</i>	×	×
nereflexiv :	sing.	×		×	<i>lui</i>	<i>ei</i>
	plur.	×		<i>lor</i>	×	×
dativ-complement nedrept	reflexiv	<i>își</i> (<i>și, și-, -și, -și-</i>)		<i>sie(și)</i>	×	×
	nereflexiv :					
	sing.	<i>ii</i> (<i>i, i-, -i, -i-</i>)		×	<i>lui</i>	<i>ei</i>
plur.	<i>le</i> (<i>li, le-, li-, -le, -le-, -li</i>)		<i>lor</i>	×	×	
acuzativ-complement drept	reflexiv	<i>se</i> (<i>se-, -se, -se-</i>)		<i>pe sine</i>	×	×
	nereflexiv :	masculin	feminin			
	sing.	<i>il</i> (<i>l-, -l</i>)	<i>o</i> (<i>-o</i>)	×	<i>pe el</i>	<i>pe ea</i>
	plur.	<i>le</i> (<i>i-, -i</i>)	<i>le</i> (<i>le-, -le</i>)	×	<i>pe ei</i>	<i>pe ele</i>
acuzativ-circumstanțial (prepozițional)	reflexiv	×		<i>sine</i>	×	×
	nereflexiv :					
	sing.	×		×	<i>el</i>	<i>ea</i>
plur.	×		×	<i>ei</i>	<i>ele</i>	

Fără diferențe față de tabloul precedent, deci *însuși*, *însăși* (sing.) și *înșiși*, *înseși* (plur.); în plus, *însele* (sinonim cu *înseși*). Aceste adjective nu se folosesc în caz că forma accentuată a pronumelui personal e înlocuită cu *dînsul* sau *însul*.

Folosirea pronumelor de persoana a III-a ne evidențiază și mai mult că forma accentuată (nereflexivă) a pronumelui personal are o aplicație mult mai restrânsă decât forma reflexivă, forma neaccentuată și adjectivul de întărire. Într-adevăr, de la caz la caz, forma accentuată (nereflexivă) a pronumelui personal poate fi înlocuită și cu pronumele *însul* (dezvoltat în I, § 170 — pronumele e folosit numai ca acuzativ-prepozițional), *dînsul* (dezvoltat în I, § 171 — derivat din acuzativ-prepoziționalul lui *însul*, dar dezvoltat ca pronume independent, cu toate cazurile), cu orice alt pronume de persoana a III-a de aplicație mai mult sau mai puțin restrânsă, și chiar cu un substantiv (ceea ce e firesc, substantivul fiind tot de persoana a III-a); forma reflexivă, forma neaccentuată și adjectivul de întărire rămânând neschimbate, cu unele mici rezerve¹. Rezultă că sistemul prezentat aici nu numai că se aplică tuturor pronumelor, dar chiar că formează un cadru pentru întreg sistemul de substantive și pronume (într-un cuvânt denumite în lucrarea de față **nume**) al limbii române.

B. OBSERVAȚII PRIVIND TOATE PERSOANELE

Principalele caracteristici ale acestei sistematizări a formelor pronumelui de persoană sînt următoarele :

- 1) desinența verbală este nominativul formelor neaccentuate (oblice) ;
- 2) adjectivul posesiv *meu, tău* etc. este genitivul (formă accentuată, al) pronumelui personal ;

¹ Aceste rezerve, numai pentru cazurile oblice (practic : dativ și acuzativ-complement drept), sînt :

a) forma neaccentuată e facultativă cînd în locul formei accentuate corespunzătoare e un substantiv comun denumind o persoană și totodată așezat după verb (cf. I, § 169) sau pronumele *cine* în funcțiune interogativă sau exclamativă (*cui să(-i) dau? ; pe cine(-l) vrei?*) ;

b) forma neaccentuată se omite cînd în locul formei accentuate corespunzătoare e un substantiv (comun) denumind un lucru (o plantă sau un animal) și totodată așezat după verb (cf. I, § 169) sau pronumele *ce* în funcțiune interogativă sau exclamativă (*ce vrei?*, dar niciodată *ce-l vrei?*)

Dacă — drept urmare a excepțiilor de mai sus — se omite forma neaccentuată a acuzativului, numele care înlocuiește în tablou forma accentuată formează acuzativul fără prepoziția *pe* și totodată se articulează (cf. I, § 169) ; se ajunge astfel la trei cazuri :

— cazul substantivului propriu — nume de persoană, care urmează regula din tabloul pronumelui (de persoana a III-a) : *Maria l-a văzut pe Ion, Ion a văzut-o pe Maria* — la acest fel de substantive, lipsite de distincție între forma articulată și forma nearticulată (formal, *Ion* e totdeauna nearticulat și *Maria* e totdeauna articulată), nu se pune problema articulării, cum nu se pune nici la pronume ; dacă însă, substantivul propriu are un sens comun, se aplică regula substantivelor comune : *Ion a văzut o Marie* (v. mai jos) ;

— cazul substantivului comun denumind persoana poate urma oricare din cele două forme : *Maria l-a văzut pe om(ul care...)* și *Maria a văzut om, Maria a văzut un om, Maria a văzut omul* ;

— cazul substantivului comun denumind lucruri, care urmează numai excepția : *Maria a văzut revoluție (o revoluție, revoluția)*.

În aceeași ordine de idei, este de observat că pronumele *cine* formează acuzativul cu *pe*, în timp ce pronumele *ce* formează acuzativul fără *pe*.

3) forma accentuată este întărirea formei neaccentuate — tot astfel cum adjectivul de întărire este o întărire a formei accentuate — și deci e facultativă.

Mă voi opri cîte un moment la fiecare dintre aceste trei caracteristici — atît pentru a le sublinia justetea, cît și pentru a le arăta relativitatea — după care voi face unele considerații generale privind formele pronumelui de persoană.

1. Desinența verbală este nominativul formelor neaccentuate (oblice)

La această afirmație, s-ar putea observa că *între desinența verbală și formele neaccentuate (oblice) ale pronumelui personal există deosebiri de formă*, cea mai importantă fiind aceea că desinența face parte din forma verbală personală, prezentînd chiar unele variații, mai ales în conjugarea neregulată, în timp ce fiecare din formele neaccentuate (oblice) — variabile numai după caz, persoană, număr și gen — este principial unitară, ușor de deosebit față de verb. Dar această diferență nu înseamnă decît că introducerea lor în limbă s-a făcut la epoci diferite : mai întii creîndu-se în limbă desinența și apoi, formele oblice. Ceea ce nu înseamnă că azi ele nu ar putea avea o funcțiune comună, aceea de a însoți în mod obligator verbul.

Faptul că obligativitatea întrebuintării e mai puternică la desinență decît la formele neaccentuate (oblice) se poate de altfel explica prin natura sintactic deosebită a diferitelor cazuri : căci o propoziție — în general — nu poate fi concepută fără un nominativ-subiect, în timp ce poate fi concepută fără un dativ-complement nedrept sau fără un acuzativ-complement drept.

Cu toate acestea, *între desinența verbală și formele accentuate (oblice) ale pronumelui există asemănări de formă* :

— ca și desinența, aceste forme oblice sînt neaccentuate (au numai un accent secundar), formînd — de cele mai multe ori — cu cuvîntul alăturat o unitate fonetică (*să-mi aducă, să mi-aducă, adu-mi*) ; e de observat că forma neaccentuată (oblică) așezată în urma verbului formează unitatea fonetică totdeauna cu verbul ; anticipînd asupra așezării diferitelor forme ale pronumelui de persoană (prezentată pe larg mai departe), mai observ aici că — asemenea desinenței — forma neaccentuată oblică se așază în urma verbului ori de cîte ori acestuia îi lipsește desinența, adică la modurile impersonale (*aducîndu-mi, adusu-mi*) — cu singura excepție a infinitivului (*a-mi aduce*) ;

— ca și desinența, formelor neaccentuate oblice au ajuns uneori să aibă un înțeles pur formal : pentru desinență e cazul verbelor impersonale

(*trebuie, plouă, este bine*), pentru formele neaccentuate oblice e cazul verbelor exclusiv reflexive (cu dativul sau cu acuzativul : *îmi închipui, mă tem*).

De asemenea, între cele două forme neaccentuate (oblice) — dativul și acuzativul(-complement drept) — există deosebiri de formă, fără ca această deosebire să fi atras concluzia că cele două forme fac parte din sisteme diferite ; astfel, la forma nereflexivă a persoanei a III-a, acuzativul-complement drept are forme deosebite pentru cele două genuri (masculinul *îl, îi* și femininul *o, le*), în timp ce dativul *îi, le* (ca și desinența verbală) are o formă unică pentru toate genurile.

Avem azi așadar un sistem de forme neaccentuate unic, format din cazurile nominativ, dativ și acuzativ-complement drept. Sistemul este și complet, deoarece :

— lipsa genitivului nu este decît rezultatul logic al faptului că el nu se aplică la verb, ci la substantiv, cu alte cuvinte, că funcțiunea sintactică a unui genitiv este aceea de atribut ;

— lipsa acuzativului-prepozițional, corespunzător în sintaxă cu complementele circumstanțiale, este de asemenea rezultatul logic al faptului că unui verb-predicat i se pot aplica deodată oricâte circumstanțiale, în timp ce nu poate avea decît un singur complement nedrept și tot unul singur drept.

2. Adjectivul posesiv este genitivul pronumelui personal

Formele posesive, socotite de obicei ca adjective (și pronume) posesive, pot fi socotite cu același temei genitive ale pronumelor personale.

Pentru considerarea lor ca adjective posesive, s-ar putea aduce următoarele argumente :

— pentru o formă unică de nominativ al pronumelui personal există patru forme de posesive, după genul și numărul obiectului posedat ;

— aceste patru forme au un început de declinare proprie, respectiv declinarea articulată, concretizată prin aceea că genitiv-dativul femininului singular ale primelor două persoane (*mele—tale—noastre—voastre*) nu este identic cu nominativul femininului singular (*mea—ta—noastră—voastră*), ci — prin analogie cu substantivele de aceeași terminație — cu nominativul femininului plural.

Pe de altă parte, în susținerea tezei contrarii, teza noastră (aceea de a le considera genitive ale pronumelor personale), se pot aduce argumente cel puțin tot atît de valabile :

— acela că pronumele personale *eu, tu* etc. nu au genitiv la acele persoane, numere și forme (reflexivă, nereflexivă) pentru care există adjective posesive și invers : adjectivele posesive nu au forme la acele per-

soane, numere etc. la care pronumele personale au genitive ; în prima teză am avea aşadar două sisteme (pronume personale şi adjective posesive) incomplete, în timp ce în teza a doua avem un singur sistem, şi unitar, şi complet ;

— acela că formele *meu, tău* etc. primesc articolul posesiv *al, a, ai, ale*, tot astfel cum primesc acest articol oricare din genitivele substantivelor sau ale altor pronume (demonstrativ etc.) ; considerarea formelor *meu, tău* etc. ca genitive ar simplifica de altfel însăşi definiţia adjectivului posesiv¹.

Dar oricare dintre teze s-ar adopta — realitatea limbii este desigur intermediară celor două schematizări extreme — ceea ce este necesar să fie respectat este consecvenţa în interpretare, şi anume : sau considerăm formele posesivului ca genitive ale pronumelui personal şi atunci putem spune că posesivul este — o dată cu întregul pronume personal — flexibil după persoană, sau le considerăm — cu ajutorul articolului posesiv — pronume proprii, dar atunci întregul posesiv este — ca toate celelalte pronume în afara pronumelui personal — un pronume oarecare de persoană a III-a : *eu sînt*, dar *al meu este*. Observaţia nu se referă la pronumele *dumneata-dumneavoastră*, pronume de politeţă de persoana a II-a, care nu are comun cu posesivul decît originea componentei (tot astfel cum adjectiv-pronumele *însuşi* nu are în prezent nimic comun cu substantivul *îns* şi cu dativul posesiv *mi*).

3. Forma accentuată este întărirea formei neaccentuate

După cum rezultă din tablourile de mai sus, constituite pe baza exemplor de pronume din „Gramatica limbii romîne”, la cazurile în care formei accentuate îi corespunde o formă neaccentuată şi pentru propoziţiile în care verbul se exprimă (există propoziţii eliptice în care verbul — şi, o dată cu el, forma neaccentuată — se omite), forma accentuată este prezentată ca o întărire (deci, facultativă) a formei neaccentuate.

Regula este restrînsă de următoarele excepţii :

a) forma accentuată nu se întrebuiţează ori de cîte ori forma neaccentuată şi-a pierdut înţelesul de pronume personal, astfel :

— în cazul dativului etic (dezvoltat în I, § 166) ;

— în cazul dativului posesiv (dezvoltat în I, § 167) ;

— în cazul acuzativului *o* de valoare neutră (dezvoltat în I, § 168) ;

---

¹ În locul definiţiei de la I, § 136, s-ar ajunge astfel la următoarea definiţie : **articolul posesiv este cuvîntul care dă funcţiune de nominativ genitivului unui substantiv sau al unui pronume** — mai pe scurt : genitivului unui nume — *îngăduind astfel întrebuiţarea unui genitiv fără nominalivul (şi în general fără numele) al cărui atribut îl formează*. De sigur că şi definiţia înlocuită şi definiţia înlocuitoare trebuie să mai observe şi folosirea articolului posesiv la formarea numeralului ordinal.

— în cazul dativului sau acuzativului reflexiv (cînd forma reflexivă nu se opune unei forme nereflexive, deci cînd e formală);

— în cazul acuzativului reflexiv de persoana a III-a (dezvoltat în I, § 925), numai cînd sensul e dinamic (§ 925 c), pasiv (§ 925 e) sau impersonal (§ 925 f);

— în cazul pleonasmului *mi()te*, folosit în scopul de a evidenția participarea emotivă și de sens deosebit a convorbitorilor (*eu* și *tu*) la comunicarea care îl cuprinde : *pasămite*, (*coș*)*cogeamite*, *darămite*, *tocmai-mi-te*¹; tot astfel în cazul *mi ți* din formele de felul *mi ți-l* (*mi ți-l lua*, *mi ți-l trîntea*), *mi ți-o* etc.²; se observă că dativul posesiv și pleonasmul *mi()te* se folosesc în independență de vreo formă verbală;

spre deosebire de forma neaccentuată, sensul formei accentuate nu este susceptibil de deviere — așa fiind, forma accentuată se impune practic ori de cîte ori forma neaccentuată este susceptibilă de un sens derivat;

b) forma neaccentuată a dativului se omite (obligatoriu la unele persoane și facultativ la alte persoane) cînd vine în concurență cu o formă neaccentuată a acuzativului-complement drept, a se vedea chestiunea dezvoltată mai jos (așezarea pronumelor de persoană, folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului);

c) în răspunsul dat la o întrebare, se folosește sau nu forma accentuată după cum întrebarea care-l provoacă conține sau nu forma accentuată (sau un echivalent al ei : pronume interogativ, substantiv etc.); astfel,

la întrebarea :	răspunsul posibil este :	dar niciodată :
<i>el ți-a dat</i> ?	<i>el</i> sau <i>el mi-a dat</i> . . .	<i>mi-a dat</i>
<i>ție ți-a dat</i> ?	<i>mie</i> sau <i>mie mi-a dat</i> . .	<i>mi-a dat</i>
<i>ți-a dat</i> ?	<i>mi-a dat</i>	<i>el mi-a dat</i> sau <i>mie mi-a dat</i>
<i>cine ți-a dat</i> ?	<i>el</i> sau <i>el mi-a dat</i> <i>Gheorghe</i> sau <i>Gheorghe</i> <i>mi-a dat</i> . . .	<i>mi-a dat</i> etc.

cu alte cuvinte, formularea răspunsului este determinată de formularea întrebării (regula are un caracter mai general).

După cum se observă, aceste excepții nu schimbă natura diferenței dintre întrebuintărea formei neaccentuate și întrebuintărea formei accentuate arătată în tablouri.

¹Întilnit la Creangă, *Amintiri*, Ed. de stat pentru literatură și artă, Biblioteca pentru toți, p. 40; îl reproduc cu ortografia întilnită acolo.

²Forma este explicată de acad. Iorgu Iordan, în *Limba lui Creangă din Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 161.

Formele pronumelor de persoană formează un tot logic, unitar și complet, independent de faptul că o formă sau alta dintre ele este mai dezvoltată sau mai restrinsă, independent de faptul că originea etimologică a lor sau că gradul de interdependență fonetică a lor diferă etc.

De altfel, gradul neegal de dezvoltare a diferitelor forme ale pronumelui nu înseamnă atît o lipsă de sistem, cît mai degrabă un sistem economic, rezultat al unei îndelungate evoluții. De pildă, are importanță ca persoana a III-a să aibă forme cît mai variate (pentru că, într-o convorbire concretă, există de regulă un singur „eu” și un singur „tu”, în timp ce oricînd se poate introduce un nou „el”) — ca urmare, la persoana a III-a se exprimă prin forme distincte situația reflexivă de cea nereflexivă și masculinul de feminin ; pe de altă parte, nu sînt necesare distincții prea multe în cadrul formei reflexive sau a adjectivului de întărire, pentru că distincțiile sînt deja făcute de nominativul față de care e reflexivitatea sau de pronumele la care e întărirea ; tot astfel, genitivul e mai dezvoltat decît celelalte forme pentru că el e atributul unui alt nume (susceptibil în principiu de gen și de număr) al cărui loc oricînd îl poate lua etc.

În același timp, formele de întărire nu complică sistemul, ci îl precizează, ele făcînd distincții care scapă formei de bază. De pildă, la persoana I și a II-a forma de bază a pronumelui (*eu* etc.) nu face deosebire de gen, în timp ce adjectivul de întărire o face (*eu însumi* — *eu însămi* etc.) ; la persoana a III-a, forma neaccentuată nu face totdeauna deosebire de gen, în timp ce forma accentuată o face ; la persoanele I, a II-a și a III-a reflexiv, genitivul pronumelui face deosebire de formă după numărul și genul obiectului posedat (*calul său, casa sa, caii săi, casele sale*), în timp ce adjectivul de întărire respectiv face deosebire după genul posesorului (*calul său însuși, calul său însăși*) etc.

De asemenea, libera folosire a formelor de întărire face sistemul mai maleabil, ea îngăduind să faci sau să nu faci unele distincții.

Nu îmi propun să arăt care dintre aceste perfecționări aparțin unei epoci mai vechi — în general comune tuturor limbilor indoeuropene — , care sînt mai noi — comune limbilor neolatine — și care sînt specifice limbii romîne. Ceea ce mă mulțumesc să observ este că de multe ori se fac apropieri nejustificate cu alte limbi ; astfel, termenii *eu, tu* etc. din limba romînă nu corespund termenilor *je, tu* etc. din limba franceză (decît ca etimologie), ci termenilor *moi, toi* etc. ; în mod corespunzător, desinența verbală din limba romînă, nu corespunde desinenței verbale din limba franceză, ci desinenței plus termenii *je, tu* etc.

II. AȘEZAREA PRONUMELOR DE PERSOANĂ ȘI GRADUL LOR DE DEPENDENȚĂ FAȚĂ DE CUVINTELE VECINE

A. AȘEZAREA

1° *Desinența verbului* (cu funcțiunea de nominativ al formei neaccentuate). Desinența verbului (uneori zero) se așază imediat după tema verbului, formînd cu ea o unitate fonetic indisolubilă (*laud*, *lăudăm*), denumită **formă verbală personală**, față de care voi determina așezarea celorlalte părți ale propoziției respective.

Dacă verbul e compus din mai multe cuvinte, numai unul din ele, de regulă primul, cuprinde desinența (*am vorbit*, *aș fi zis*).

Există și forme verbale compuse care au două desinențe (*am să scriu*); în enunțările de mai jos, voi trata aceste ultime forme verbale ca pe niște fraze (*am + să scriu*).

2° *Formele neaccentuate oblice*. Verbul (respectiv forma verbală personală — deci cu desinență — sau forma verbală nepersonală) împreună cu cuvintele: *să* din conjunctiv, *de* din optativ, *a* din infinitiv, *nu* din negație, *mai* în sensul de „încă”, „puțin”, „în parte” (cf. I, § 333) și cu formele neaccentuate oblice (dativul și acuzativul-complement drept) ale pronumelui personal se așază — ori de cîte ori se concurează — într-o ordine rigidă și anume:

I) *să* din conjunctiv, *de* din optativ sau *a* din infinitiv;

II) *nu* din negație;

III) forma neaccentuată de pronume personal a dativului;

IV) forma neaccentuată de pronume personal a acuzativului;

V) *mai* (explicat mai sus) — în loc de *mai* se mai poate folosi: *prea* și — arhaic — *foarte*; uneori se întîlnesc și împreună: *prea mai*;

VI) verbul.

Exemple: *să nu mi te mai lauzi*, (*să nu mai mi te lauzi* — cu *mai* înainte de pronume — singura variantă topică folosită, nu se recomandă); *nu-i prea mai merge!*

Dacă verbul e compus și totodată e la formă personală, formele neaccentuate ale pronumelui personal se așază imediat înainte de componenta care conține desinența, iar forma *mai* se așază înainte de prima componentă fără desinență: *de nu l-aș mai fi lăudat!*; regula așezării formelor neaccentuate aici enunțată se aplică chiar dacă — în rare cazuri — componenta fără desinență se așază înaintea celei cu desinență: *opri-v-ar focul să vă oprească!*

Excepții:

a) la imperativul pozitiv, gerunziu și participiu(l inflexibil), formele neaccentuate trec după verb: *lăudă-mi-te!*, *mai lăudă-mi-te!*, *nemai-lăudîndu-mi-te*, dar: *nu mi te mai lăuda!*, *a nu mi te mai lăuda*;

b) la formele verbale compuse cu auxiliarul *am — aș*, forma neaccentuată de acuzativ *o* se așază, prin derogare de la regula stabilită, după ultimul cuvânt al formei verbale compuse (*ar fi luat-o*, iar nu *o ar fi luat*).

Excepția are loc pentru a se respecta alte două reguli : prima, că *o* nu se sacrifică într-o eventuală eliziune cu *a* (cu care începe auxiliarul *am — aș*); a doua, că forma neaccentuată oblică formează eliziune obligatorie cu formele auxiliarului *am — aș*. Totuși, regional și în poezie se folosește și regula generală : *Și nu a mai crescut — Sau nu o mai am cunoscut* (Tudor Arghezi, *Flori de mucigai*, p. 10).

Aceste excepții vizează ordinea, iar nu rigiditatea ei (în cadrul unui mod, unui caz și unei persoane date).

Între toate aceste cuvinte nu se poate intercala nici un alt cuvânt. Voi denumi în rîndurile următoare întreg acest șir de cuvinte din jurul formei verbale personale — între care se află și forma neaccentuată a pronumelui de persoană — , așezat în ordinea rigidă arătată și care nu îngăduie intercalări, **ansamblu predicativ**.

3° *Formele accentuate*. Formele accentuate, singure sau însoțite de adjectivul de întărire (așezat de obicei după forma accentuată și în imediata ei vecinătate), se așază fie înainte, fie după ansamblul predicativ (*mie însumi să nu mi te mai lauzi, să nu mi te mai lauzi mie însumi*). Spre deosebire de rigiditatea ordinii din ansamblul predicativ, formele accentuate pot fi așezate în orice ordine și pot fi despărțite (de ansamblul predicativ și între ele) de orice alt element, ca : atribut, circumstanțial, interjecție etc. ; acest element, cu excepția atributului, se așază între virgule.

B. GRADUL DE DEPENDENȚĂ FONETICĂ

Am arătat mai sus că desinența formează totdeauna cu verbul o unitate fonetică indisolubilă și că formele accentuate sînt totdeauna independente și bine distincte de verb. Rămîne de discutat gradul de dependență fonetică al formelor neaccentuate oblice, grad care variază după așezarea lor și după cuvintele vecine ; s-a observat de altfel din tablourile nr. 1 și 2 că formele neaccentuate oblice au — pentru același număr, gen, caz și în general pentru aceeași situație sintactică — mai multe forme.

Se deosebesc două situații :

1° aceea în care se folosește pe lîngă verb o singură formă neaccentuată oblică (dativ sau acuzativ-complement drept) ;

2° aceea în care se folosesc pe lîngă verb deodată ambele forme neaccentuate oblice (dativ și acuzativ-complement drept, fiecare dintre ele referindu-se, bineînțeles, la persoane diferite).

1° *Folosirea unei singure forme neaccentuate oblice*. Sînt în principiu trei forme pentru fiecare caz :

— o formă independentă fonetic față de cuvintele vecine ;

— o formă avînd unitate fonetică cu cuvîntul dinainte, numită formă **enclitică** ;

— o formă avînd unitate fonetică cu cuvîntul următor, numită formă **proclitică**.

Aceste trei forme sînt prezentate în tabloul nr. 3.

Tabloul nr. 3

Formele neaccentuate (oblice) ale pronumelui personal

Formele (după dependența fonetică)	Flexiunile (după persoană număr și gen)		Persoana I		Persoana a II-a		Persoana a III-a					
	sing. la ambele genuri	plur. la ambele genuri	sing. la ambele genuri	plur. la ambele genuri	reflex.	nerereflexivă						
						sing.			plur.			
						amb.	masc.	fem.	amb.	masc.	fem.	
independ.	{ dativ acuzativ	<i>îmi</i> <i>mă</i>	<i>ne</i> <i>ne</i>	<i>îți</i> <i>te</i>	<i>vă</i> <i>vă</i>	<i>își</i> <i>se</i>	<i>îi</i> ×	×	×	<i>le</i> ×	×	×
enclitică	{ dativ acuzativ	<i>-mi</i> <i>-mă</i>	<i>-ne</i> <i>-ne</i>	<i>-ți</i> <i>-te</i>	<i>-vă</i> <i>-vă</i>	<i>-și</i> <i>-se</i>	<i>-i</i> ×	×	×	<i>-le</i> ×	×	×
proclitică	{ dativ ¹ acuzativ	<i>mi-</i> <i>m-, mă-</i>	{ <i>ne-</i> <i>ni-</i>	<i>ți-</i> <i>te-</i>	{ <i>v-, vă-</i> <i>vi-</i>	<i>și-</i> <i>se-</i>	<i>i-</i> ×	×	×	{ <i>le-</i> <i>li-</i>	×	×

¹ Forma din primul rînd se aplică în general; forma *ae* dedesubt se aplică în fața formelor lui *a fi*; *-s* savi în *e* —: *ești* etc.

Menționez că prezentarea din tablou, făcută prin intermediul ortografiei uzuale, este simplificată față de realitatea fonetică deoarece aceeași literă poate însemna deopotrivă: o vocală, o semivocală sau un semn de înmuiere.

Asupra întrebuirii uneia sau alteia din forme, se pot formula următoarele reguli:

a) forma independentă (fonetic) se poate întrebuiți înainte de verb, dar numai dacă acest verb nu începe cu auxiliarul *am* — *aș* sau nu este *-s* (= sînt): *îmi recitesc manuscrisul*;

b) forma enclitică e obligatorie cînd urmează verbului (dacă verbul se termină — în actualul stadiu al limbii — în consoană, el păstrează totuși în această situație vechiul *u* final, pentru a face posibilă uniunea fonetică): *du-mă, rîzîndu-ți*; în măsura în care formei enclitice îi corespunde o formă independentă (fonetic) începînd cu *î* (*îmi, îți, își, îi*), ea se poate întrebuiți și cu alte cuvinte, ca: *să* din conjunctiv, *a* din infinitiv, *nu* din negație, diferite conjuncții (*că, de, și* etc.) etc.: *a-mi aduce, să-l înving*;

c) forma proclitică e obligatorie înainte de o formă auxiliară a lui *a avea* (*am* — *aș, ai, a* — *ar, am, ați, au* — *ar*) sau de *-s* (*eu ți-s frate*) și e posibilă înainte de altă formă verbală cînd aceasta începe cu o vocală care să îngăduie o sudare (*tu mi-ești frate*). Uneori sudarea înseamnă contopire a celor două vocale, respectiv *crasă* (*mi-aduce*), alteori înseamnă sacrificare fie a vocalei finale a pronumelui, respectiv **eliziune**

(*m-duce, v-duce*), fie a vocalei inițiale a verbului, respectiv **afereză** (*mă-ntoarce, vă-mparte*): de unde cele două forme din tablou pentru acuzativul persoanei I singular (*m-, mă-*) și pentru dativ-acuzativul persoanei a II-a plural (*v-, vă-*).

Din aceste reguli rezultă că sînt situații în care se pot întrebuița deopotrivă mai multe forme: *să îmi aducă = să-mi aducă = să mi-aducă*.

În sfîrșit, sudarea mai poate însemna — cazurile *ni-, vi-, li-* din fața formelor lui *a fi* — schimbarea vocalei finale, respectiv **alternanță**: *ni-ești prieten, vi-e(ste) foame, li-s drag(i)*.

2° *Folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului*. După cum am amintit mai sus, în cazul folosirii concomitente a ambelor cazuri oblice, se omite forma neaccentuată a dativului, trecîndu-se în schimb în mod obligatoriu forma lui accentuată (*mă aduce vouă, vouă mă aduce*); forma accentuată a acuzativului își păstrează caracterul facultativ, potrivit regulii generale. Prin această simplificare, chestiunea se reduce la cazul de mai sus (folosirea unei singure forme neaccentuate oblice).

La unele persoane și numere se poate folosi și forma regulată, cu ambele forme neaccentuate oblice, caz în care dativul în *—e* și *—ă* schimbă pe *—e* sau *—ă* în *—i* (dacă acuzativul nu e *-o*).

Întreaga situație a folosirii concomitente a dativului și a acuzativului se poate schematiza, astfel cum s-a făcut în tabloul nr.4.

Tabloul nr. 4

Folosirea concomitentă a dativului și a acuzativului

(combinarea formelor neaccentuate ale dativului cu cele ale acuzativului)

Acuzativul \ Dativul	Persoana I		Persoana a II-a		Persoana a III-a			
	sing. <i>mi</i>	plur. <i>ni, ne</i>	sing. <i>ți</i>	plur. <i>vi, v (ă)</i>	reflexivă <i>și</i>	nerreflexivă		
						sing. <i>i</i>	plur. <i>li, le</i>	
Pers. I { sing. × plur. ×	×							
Pers. a II-a { sing. (-)te plur. ×	<i>mi(-)te</i>	<i>ni(-)te</i>	×			<i>i(-)te</i>	<i>li(-)te</i>	
Persoana a III-a { nerreflexivă	reflexivă (-)se	<i>mi(-)se</i>	<i>ni(-)se</i>	<i>ți(-)se</i>	<i>vi(-)se</i>	×	<i>i(-)se</i>	<i>li(-)se</i>
	sing. { masc. -i fem. -o	<i>mi-l</i>	<i>ni-l</i>	<i>ți-l</i>	<i>vi-l</i>	<i>și-l</i>	<i>i-l</i>	<i>li-l</i>
		<i>mi-o</i>	<i>ne-o</i>	<i>ți-o</i>	<i>v-o</i>	<i>și-o</i>	<i>i-o</i>	<i>le-o</i>
plur. { masc. -l fem. (-)le	<i>mi-i</i>	<i>ni-i</i>	<i>ți-i</i>	<i>vi-i</i>	<i>și-i</i>	<i>i-i</i>	<i>li-i</i>	
	<i>mi(-)le</i>	<i>ni(-)le</i>	<i>ți(-)le</i>	<i>vi(-)le</i>	<i>și(-)le</i>	<i>i(-)le</i>	<i>li(-)le</i>	

Legendă. Spațiu barat (×) — nu este posibilă o folosire concomitentă; spațiu alb — este posibilă numai construcția cu o singură formă neaccentuată (cea a acuzativului); spațiu completat — este posibilă, pe lângă construcția cu o singură formă neaccentuată, și construcția cu ambele forme neaccentuate, construcție cu care e completat spațiul.

Formele separate în tablou prin semnul (-) se scriu izolat când sînt așezate înaintea verbului (*să mi te lauzi*); formele separate prin semnul - se scriu izolat când sînt așezate înaintea verbului numai dacă acuzativul formează unitate fonetică cu forma verbală personală care-i urmează (obligativitatea sau posibilitatea de unire fonetică, ca în cazul folosirii unei singure forme neaccentuate oblice : *să mi-l laude*, dar *să mi l-aducă* și *să mi-l aducă*); ambele forme se scriu totdeauna legate prin liniuță de unire când sînt așezate după verb : *lăudîndu-mi-te*, *lăudîndu-mi-l*. De observat că dativul nu se unește niciodată cu cuvîntul dinainte cînd e așezat înaintea verbului și se unește totdeauna cînd e așezat după verb.

Regula se aplică chiar în cazul verbelor exclusiv reflexive; astfel, în cazul verbului *îmi închipui* cu complement drept, se spune : *mi-o închipui* (*pe Maria*), dar *mă închipui*, deși în general dativul *îmi* este — în cazul acestui verb — obligator.

Aplicațiile duc la situații dintre cele mai complexe : *lăudatu-mi-te-am*, *ți-am lăudat-o* = *lăudatu-ți-o-am* (în care *o* face silabă cu *ți*, nu cu *am*) etc.

În sfîrșit, folosirea concomitentă a trei forme neaccentuate oblice (două dativ și un acuzativ) — formele *mi ți-l* (*pe el*), *mi ți-o*, *mi ți-i*, *mi ți-le* — nu necesită discuții speciale.

III. ACORDUL DE PERSOANĂ

Regula logică este aceea a acordului de persoană între forma neaccentuată, forma accentuată (cu eventualul adjectiv de întărire) și realitate. Există totuși excepții.

A. EXCEPȚII LA REGULA ACORDULUI DINTRE FORMA NEACCENTUATĂ ȘI FORMA ACCENTUATĂ

(forma neaccentuată fiind aceea care păstrează acordul cu realitatea)

Excepțiile au loc numai la nominativ și se cunosc sub numele de „acord al predicatului cu subiectul după înțeles”. Menționez următoarele cazuri :

1) Formele de tipul *nepriceputul de mine*, *nepricepuții de noi* ... (atributele persoanelor I și a II-a) și de tipul *nepricepuții dintre noi* ... (partitivele pluralului persoanelor I și a II-a) — acest ultim tip, numai pentru cazul în care *eu* mă includ printre acei *nepricepuți dintre noi* — sînt folosite cu verbul-predicat fie la persoana a III-a (respectiv persoana substantivelor-subiecte *nepriceputul-nepricepuții*, potrivit regulii generale a acordului de persoană dintre numele-subiect și desinența verbului-predicat), fie la persoana pronumelui personal (respectiv persoana determinării — acord de persoană după înțeles). Mai mult, pronumele nehotărît *nici unul*, *nimeni*, *cineva*, *care(va)*, *fiecare*, *oricare* se acordă după înțeles,

chiar fără determinarea de persoană respectivă (*dintre noi, dintre voi* etc.), subînțeleasă în aceste cazuri (*fiecare am fost la Festival pentru fiecare dintre noi am fost la Festival*). Acordul după înțeles este mult folosit în vorbirea populară (*care ești acolo?, care ieși la raport?*)

Cum e și firesc, aceste neregularități nu sînt admise de „Gramatica limbii romîne”, care recomandă acordul după înțeles numai în forme însoțite de determinarea persoanei de tipul *jumătate* (sau alt substantiv reprezentînd o determinare cantitativă) *din(tre) noi*, condamîndu-l în celelalte cazuri, dar tolerînd totuși forme chiar fără determinare de persoană pentru *unul* (*unul nu mai scăpăm!* — se observă că *unul* are — în acest exemplu dat de „Gramatică” — înțelesul lui *nici unul*), *cineva* (*dacă veniți cineva pe la mine...*) și *fiecare*, acesta din urmă numai cu complement distributiv (*au—deci și ați—adus fiecarele cîte un car*) (II, § 122 și 126 A).

2) Titulaturile formate dintr-un substantiv însoțit de adjectivul posesiv corespunzător (*domnia mea* — corespondentul de persoana I al lui *dumneata*, cu rare aplicații în practică —, *exceleța voastră* etc.) sînt folosite fie cu verbul-predicat la persoana a III-a (*exceleța voastră a fost la Festival*, regula generală), fie cu verbul-predicat la persoana adjectivului posesiv (*exceleța voastră ați fost la Festival*); formele contrase *dumneata* — *dumneavoastră* se folosesc numai cu verbul-predicat la persoana a II-a, de unde și îndreptățirea de a fi considerate pronume personale proprii.

De această dată, „Gramatica limbii romîne” pare a opina pentru acordul după înțeles (I, § 172 : și *mai țineți minte domniile-voastre...* dat însă ca exemplu de formă învechită a lui *dumneavoastră*).

3) În limbajul administrativo-judiciar, substantivul *subsemnatul* — *subsemnații*, cu care se începe de obicei o petiție, folosește un verb-predicat de persoana I (*Subsemnatul B.B. vă rog...*). Lipsa de acord se explică, dacă vom considera propoziția ca formă eliptică în care *subsemnatul* este apozitia (*Eu, subsemnatul B.B., vă rog...*) — în această ordine de idei, cred că e mai corect să se despartă *subsemnatul* de verb prin virgulă (*Subsemnatul (B.B.), vă rog...*).

B. EXCEPȚII LA REGULA ACORDULUI DINTRE ÎNTREGUL PRONUME DE PERSOANĂ ȘI REALITATE

1) În lipsa unui corespondent lingvistic pentru omnipersonal, se folosește persoana I pentru a include toate trei persoanele (*noi* poate însemna deopotrivă : pluralul lui *eu*, dar și „eu și tu”, „eu și el” etc.) și persoana a II-a pentru a include persoana a II-a și a III-a (*voi* poate însemna deopotrivă : pluralul lui *tu*, dar și „tu și el” etc., niciodată însă „tu și eu”) (I, § 161). Aceasta fiind regula, putem ușor face distincție de înțeles între „impersonalul” exprimat prin persoana I plural și „impersonalul” expri-

mat prin persoana a II-a singular (I, § 235, al. 6, 3—4 și — coroborat cu cele arătate mai jos, 3) — al.4, 2—3).

În lipsa unui corespondent lingvistic pentru impersonal, se folosește persoana a III-a — reflexivă, pentru verbele personale — (I, § 235, al. 5 și al. 6, 1—2); impersonalul nu este un omnipersonal decît în mod virtual.

(Cf. și II, § 114 și 115.)

2) Cel care comunică folosește uneori persoana a III-a în locul persoanei I (I, § 235, al. 4, 1), din diferite cauze : pentru a-și marca situația suverană, principalitatea și caracterul colectiv (**Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. emite următorul decret...**), pentru a-și marca obiectivitatea față de sine însuși (criticul G. Călinescu, în „Istoria literaturii romîne”, vorbind de el însuși ca scriitor, folosește persoana a III-a), din emfază sau, pur și simplu, pentru a păstra stilul interlocutorului (**Dar Caragiale nu ia, Caragiale numai împrumută**, ripostă antiregalistă atribuită lui Caragiale). Cu titlu de curiozitate, dar în același timp pentru a arăta un maxim de depărtare de la regula generală, menționez că, într-un argou răspîndit, cel care comunică se camuflează printr-un nume cu aspect de substantiv propriu, *mandea* (**Mandea a făcut** pentru eu am făcut), la origine pronumele personal țigănesc de persoana întîi în dativ (dar fără să se mai respecte nici persoana, nici cazul).

3) Alteori, cel care comunică, pentru a veni în ajutorul interlocutorului (de obicei, un copil mic), întrebuițează persoanele nu în raport cu sine, ci în raport cu interlocutorul ; în acest sens își găsesc explicația cîteva exemple din „Gramatică” : *să-i dea mamîica băiatului zăhărel?*, *sîntem cumînți* (pentru tu ești cuminte), *grăbește-te, așteaptă-l cu masa și el întîrzie* (I, § 235, al. 4, 1—3).

4) În sfîrșit alteori, cel care reproduce vorbirea cuiva poate întrebuița persoanele în raport cu acela : este așa-numita *oratio recta*. Uneori *oratio recta* este strecurată incidental într-un text epic ; în acest sens, exemplul din „Gramatică” *sîntem cumînți* pentru el e cuminte, vezi și aliniatul precedent.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

PROPOZIȚIA EXCLAMATIVĂ ÎN PROZA LUI I. L. CARAGIALE*)

DE

C. CRUCERU

Caracterul dramatic al prozei lui I. L. Caragiale a fost subliniat în repetate rânduri de critica noastră literară. G. Ibrăileanu, de pildă, referindu-se la schițele lui Caragiale, la limbajul lor, arăta că: „Limbajul, dialogul este partea esențială a acestor schițe. Mai întâi, pentru că ele sînt foarte dramatice, Caragiale fiind înainte de toate un dramaturg...“¹.

Într-adevăr, scrierile în proză ale lui I. L. Caragiale poartă caracterul unei vaste și autentice opere dramatice, în care scena se schimbă de la o creație la alta. Se perindă astfel prin fața ochilor noștri oameni din medii sociale diferite, aparținînd unor anumite regiuni și exercitînd diverse profesii. Felul de a se exprima al eroilor lui I. L. Caragiale constituie principalul mijloc prin care autorul scoate în relief trăsăturile caracterului lor, creînd, în același timp, tipuri reprezentative pentru anumite pături ale societății noastre de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea².

În studiul citat, acad. T. Vianu arată că limba personajelor lui Caragiale este „un mijloc al datării, al localizării, al tipizării și, ca atare, un mijloc al criticii” și că, pentru realizarea acestor funcțiuni, limba folosită de scriitor „este mai întâi o limbă vorbită”. În procesul redării limbii vorbite, I. L. Caragiale utilizează o varietate foarte bogată de mijloace³.

Unul dintre aceste mijloace, specific limbii vorbite, cu un rol deosebit de însemnat — atît din punctul de vedere al diversității stărilor afective

* În cursul acestei lucrări vom avea în vedere nu propoziția exclamativă în general, ci efectele artistice obținute prin repetarea ei.

¹ G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, 1909, p. 236.

² Cf. T. Vianu, *Aspecte ale limbii și stilului lui I. L. Caragiale*, în *Studii și conferințe cu prilejul centenarului lui I. L. Caragiale*, E. S. P. L. A., p. 155.

³ Vezi enumerarea lor, cu exemple, la T. Vianu, lucr. cit., p. 157-158.

pe care le exprimă, cât și din acela al efectului artistic obținut — constă în deasă folosire a propozițiilor exclamative.

De altfel, numeroasele propoziții exclamative, care exprimă o întreagă gamă de stări afective, precum și împrejurările în care propozițiile amintite sînt, uneori, folosite de I. L. Caragiale, ridică o nouă problemă : aceea a funcțiunilor stilistice ale acestor propoziții.

Printre mijloacele de realizare artistică, proprii artei de prozator a lui I. L. Caragiale, modul de folosire a exclamației, chiar dacă nu ocupă primul loc, nu poate fi trecut cu vederea.

În cele ce urmează, vom încerca să analizăm unele aspecte ale procedurii de folosire a propozițiilor exclamative și să precizăm efectele artistice realizate.

Sucesiunea propozițiilor exclamative este la Caragiale unul dintre mijloacele de realizare a caracterului dramatic al povestirii. Distingem mai multe aspecte.

I. Uneori succesiunea propozițiilor exclamative cu valori afective diferite marchează contrastul dintre modul în care vorbitorul ar dori să se desfășoare evenimentele și realitate. Fiecare dintre propozițiile exclamative din citatul de mai jos este expresia indignării preotului Niță din nuvela „Păcat” în fața hazului cu care lumea adunată în jurul lui Mitu boieru — „un mititel măscărici foarte destrăbălat, jigărit, sfrijit și galben” — îi „răsplătește” caraghioslucurile.

Iată cum reacționează preotul Niță la vederea acestui dureros tablou : „E păcat, domnilor ! gîndiți-vă ! Creștini !... Frumos !... Mare păcat !” (O. I 30)¹

Dar să analizăm mai îndeaproape succesiunea exclamațiilor din fragmentul menționat.

Relevăm, astfel, amplificarea conținutului afectiv în cursul comunicării ; faptul nu se poate stabili, bineînțeles, decît dacă pornim de la raportul dintre prima propoziție („E păcat, domnilor !”) și ultima („Mare păcat !”).

Trebuie subliniată în acest sens variația intonației acestor propoziții exclamative. Întreaga succesiune de exclamații dobîndește un colorit afectiv mai pronunțat datorită tocmai contrastului dintre spectacolul pe care îl oferea realitatea și atitudinea personajului (preotul Niță).

Caragiale și-a dat fără îndoială seama că eroul său se afla într-o stare sufletească din ce în ce mai chinuitoare. E tocmai ceea ce-l determină pe preot, în speranța că va reuși să întrerupă hazul necugetat al mulțimii strînse în jurul nenorocitului copil, să izbucnească : „E păcat, domni-

¹ Citatele trimit la I. L. Caragiale, Opere I, II, ed. Paul Zarifopol, București, 1930.

lor!..." etc. Constatarea aceasta se transformă într-un apel desperat, adresat mulțimii („gîndiți-vă!”), urmat de o stăruitoare dojană („Creștini!... Frumos!...”) și încheiat printr-o apostrofă plină de indignare („Mare păcat!”).

Se știe apoi că în propoziția exclamativă, față de cea interogativă, tonul este „coborîtor”¹; în exemplul citat, aparent cel puțin, — dacă ne referim nu la fiecare propoziție în parte, ci la întreaga comunicare — se constată în partea inițială o urcare a tonului, pentru ca în partea finală să înregistrăm o intonație coboritoare. De altfel, trebuie să subliniem că intonația celor două propoziții: „Creștini!...” și „Frumos!” este foarte apropiată de intonația interogativelor (*Creștini sînteți dvs.?... E frumos ce faceți?*). Dacă ar fi să redăm schematic această situație, primele două propoziții („E păcat, domnilor! gîndiți-vă!”) ar marca o ușoară ascensiune, care s-ar accentua pentru următoarele două propoziții („Creștini!... Frumos!...”), iar în ultima propoziție („Mare păcat!”) am înregistra o coborîre bruscă a tonului.

În aceste două elemente: contrastul de care am amintit și variația intonației exclamațiilor succesive, se află izvorul puternicei forțe expresive a propozițiilor exclamative de care ne ocupăm.

II. Alteori, repetarea propozițiilor exclamative (formal diferite) cu aceeași valoare afectivă scoate în relief intenția autorului de a accentua o anumită idee, de a releva o anumită stare sufletească.

Iată cuvintele cu care Ileana, din aceeași nuvelă, „Păcat”, îl întâmpină, la un moment dat, pe Mitu învățătorul, fratele ei necunoscut:

„Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuiești? Ce vrei? — să mor? Zi tu că vrei să mor... Pe sufletul mării din groapă — s-ajung să mă gunoiesc la garduri pînă or fugi și cîinii de mine! Să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele pînă la măduvă! jigăniile pămîntului să mi se-ncuibe în coșul pieptului și-n feasta capului: zi tu că vrei să mor... acuşica, acilea, mor!” (O. I p. 47).

Întreg acest șir de exclamații e determinat de dorința arzătoare a Ilenei de a-l convinge pe Mitu că dragostea ei pentru el poate ajunge pînă la sacrificiu și că purtarea lui e nedreaptă. Teama eroinei că s-ar putea să nu fie înțeleasă impune succesiunii propozițiilor exclamative un ritm rapid și, drept urmare, o gradație continuă care lasă să se întrevadă starea desperată a acesteia.

Topica fiecărei propoziții exclamative din fragmentul citat este, în linii mari, aceeași: predicatul pe primul plan (la început); faptul e, de altminteri, caracteristic pentru propozițiile exclamative care exprimă jurăminte, imprecății: accentul logic, în cazul acesta, e atras de predicat.

¹ Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Manual pentru instituțiile de învățămînt superior, 1954, p. 522.

Singura schimbare de topică apare în propoziția: „jigăniile pământului să mi se-ncuibe în coșul pieptului și-n țeasta capului”; „abaterea“ are drept consecință lărgirea conținutului afectiv al imprecăției și, ca atare, forța de convingere a jurământului în ansamblu e mai puternică.

III. Efecte stilistice asemănătoare obține scriitorul și prin folosirea unui alt procedeu: repetarea aceleiași propoziții exclamative. Se ajunge astfel la adîncirea unei anumite stări afective, nu prin înșiruirea succesivă a mai multor propoziții exclamative, așa cum am constatat, ci prin reluarea aceleiași propoziții la intervale diferite în text.

Ne vom referi pentru ilustrarea acestor afirmații la un fragment din „Art. 214” (discuția dintre avocat, tînăra Acrivița Popescu și preot, tatăl Acriviței, care vrea cu orice preț s-o „devorțeze” de soțul ei, Lae Popescu):

„Avocatul (care privește cu multă stăruință la tînăra clientă, fără s-asculte indestul vorbele părintelui) — Damă, care va să zică ? ... damă?

Tînăra — Da, domnule, damă...

(Părintele se uită la legătură, să vadă dacă șade bine; legătura își ține mindră fundele-n sus).

Avocatul — Așa tînără! ... De cîți ani, doamna mea!

Tînăra — Am implinit optsprezece ani la două dechemvrie trecute.

Avocatul (Din ce în ce mai dus) — La două dechemvrie! ... Așa tînără! !

Popa — La sfîntul prooroc Avacum...

Avocatul (și mai dus) — Avacum! ... Așa tînără!

Tînăra (tristă) — ... și fără noroc!” (O. II 84-85).

Desigur că simpla reluare a exclamației (*Așa tînără!*) n-ar ridica probleme deosebite din punctul nostru de vedere. Creșterea conținutului afectiv de la o propoziție exclamativă la alta este un fapt evident și de aceea vom insista puțin asupra acestui procedeu.

Intonația, alta pentru fiecare propoziție în parte, este elementul datorită căruia cele trei propoziții exclamative din fragmentul citat nu pot fi considerate ca simple reluări. Constatările care provoacă exclamațiile avocatului sînt felurit nuanțate, fiecare dintre ele aducînd o notă aparte datorită tocmai intonației: prima propoziție exclamativă (*Așa tînără!*) este urmarea firească a constatării că, deși foarte tînără, Acrivița Popescu este totuși „damă”; compătimirea ce se desprinde din această propoziție căpătînd noi proporții (*Așa tînără!!*)¹ îndată ce eroina face precizarea că nu are decît optsprezece ani, împliniți nu demult, pentru ca, în sfîrșit să primească accente și mai puternice (*Așa tînără!*) în urma intervenției preotului care nu întîrzie să întărească cu vădită durere în suflet că, într-adevăr, Acrivița „La sfîntul prooroc Avacum” împlinise optsprezece ani. De fapt, Caragiale însuși indică o pronunțare aparte a ultimelor două exclamații, notînd în paranteze că, în timp ce exclamă a doua oară (*Așa*

¹ Faptul e subliniat de autor prin dublarea semnului exclamării.

tînăre!), avocatul e „din ce în ce mai dus”, iar ultima dată pare „și mai dus”. Or, cum din punct de vedere formal cele trei propoziții exclamative sînt identice, intonația rămîne singurul element cu ajutorul căruia se puteau crea diferitele nuanțe (analizate mai sus) ale acestor propoziții.

Și mai interesantă apare folosirea propozițiilor exclamative în schița „Tren de plăcere”. Reluarea exclamației este cu atît mai semnificativă cu cît, de la un anumit punct al desfășurării faptelor povestite de autor, adică după ce am întîlnit o singură dată, în text, exclamația respectivă, în relatarea ulterioară a întîmplărilor momentele revenirii exclamației sînt atît de evidente, încît determinarea lor în mintea cititorului se face, am putea spune, în mod automat. Pentru cine a parcurs măcar o dată cuprinsul bucății al cărei titlu l-am amintit mai sus, e destul de greu să dea uitării zbulciumul cu care pînă la urmă, dorind să petreacă o zi la Sinaia, familia, compusă din d. Georgescu — capul familiei — , madam’ Georgescu — soția sa — , Ionel Georgescu — „puiul” — fiul și gramama — „coana Anica, mamița mamițichi puiului” — sosește în mult rîvnitul orașel. De-abia de acum înainte, însă, încep să se ivească peripețiile :

„S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam’ Georgescu pe o bancă în aleea principală, unde e toiul promenadei de lume bună și pleacă cu puiul la gramama.

Fatalitate! La otel Mazăre, i se spune că n-a fost odaie goală și că au trimis-o pe jupîneasă la otel Mănălescu, devale. D. Georgescu coboară cu bravul ofițeraș de vînători, care este foarte obosit și flămînd. La Manolescu, iar *fatalitate!* n-a fost odaie goală și a trimis-o pe jupîneasă la otel Voinea în Izvor. D. Georgescu sui cu bravul ofițeraș, după ce i-a cumpărat o franzelă și i-a dat să bea apă. Trecînd spre izvor, se abate prin parc să spuie lui madam’ Georgescu, nu cumva să-și piarză răbdarea așteptîndu-l... *Fatalitate!* Madam’ Georgescu lipsește de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face cîțiva pași în sus, apoi în jos, să găsească pe madam’ Georgescu. Madam’ Georgescu nicăieri! Se-ntoarce să ia pe puiul, să-l ducă la Voinea și să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie pînă în fine să găsească pe madam’ Georgescu. *Fatalitate!* Puiul lipsește. (O. II 3-4).

Exclamația *Fatalitate!*, repetată de patru ori în acest fragment, dobîndește o deosebită forță expresivă datorită următoarelor motive: E necesar să remarcăm mai întîi disponerea și reluarea aceleiași exclamații.

Astfel, exclamația *Fatalitate!* apare ori intercalată într-o propoziție, ori înaintea unei propoziții sau fraze. În primul caz exclamația respectivă apare precedînd fraza prin care eroul ia cunoștință de neplăcuta întîmplare: (*Fatalitate!*) „La otel Mazăre, i se spune că n-a fost odaie goală și că a trimis-o pe jupîneasă la otel Manolescu”; apoi apare intercalată: „La Manolescu (iar *fatalitate!*) n-a fost odaie goală...”; în sfîrșit, a treia ca și a patra oară înaintea propozițiilor: (*Fatalitate!*) „Madam’ Georgescu lipsește de pe bancă” și (*Fatalitate!*) „Puiul lipsește.”

În fragmentul citat mai apare o singură propoziție exclamativă, în afara celor amintite: „Madam’ Georgescu nicăieri!” În locul exclamației

obișnuite *Fatalitate!* urmată de explicația : Madam' Georgescu nu e nicăieri, de data aceasta înregistrăm numai propoziția *exclamativă* : „Madam, Georgescu nicăieri !” (Lipsa predicatului este, de fapt, dovada puternicului caracter afectiv al comunicării). Valoarea expresivă a exclamației *Fatalitate!* e mai mare însă decît aceea a propoziției „Madam' Georgescu nicăieri !”.

Se ivesc în acest caz două întrebări : 1) de ce propoziția exclamativă „Madam' Georgescu nicăieri !” este inferioară, din punctul de vedere al efectului artistic produs, exclamației *Fatalitate!* și 2) cum se explică apariția acestei propoziții („Madam' Georgescu nicăieri !”).

Primul element pe care-l vom aduce în discuție în legătură cu cea dintîi întrebare este acela de care aminteam mai sus : *dispunerea exclamației* (înțelegînd prin aceasta apariția exclamației *Fatalitate!* fie intercalată într-o propoziție, fie înaintea unei propoziții ori fraze care numai datorită folosirii ei în aceste împrejurări nu are pe lîngă conținutul ei intelectual și un conținut afectiv, așa cum, de altfel, am putut constata). Se știe că dintre două fapte de limbă, care pe lîngă conținutul lor intelectual prezintă și un conținut afectiv, constatăm o mai largă sferă expresivă la acela în care predomină conținutul afectiv asupra celui intelectual. Or, elementul cu un mai bogat conținut afectiv este, în cazul nostru, exclamația *Fatalitate!*, al cărei conținut intelectual e subordonat celui afectiv, și nu una dintre propozițiile ori frazele amintite, în care situația s-ar prezenta invers¹. Procedeu apare cu atît mai semnificativ cu cît, prin repetare, conținutul afectiv al exclamației *Fatalitate!* nu se accentuează, așa cum s-ar părea la prima vedere, în dauna celui intelectual. S-ar putea afirma chiar, în ciuda aparenței, că, dimpotrivă, conținutul intelectual al exclamației este cu atît mai pronunțat cu cît el nu ne e transmis sub forma unei comunicări obișnuite, ci sugerat cu multă ingeniozitate artistică prin însuși conținutul povestirii, prin felul cum se succed evenimentele narate, fapt de care, în mod necesar, trebuie să ținem seamă.

În privința propoziției „Madam' Georgescu nicăieri !” credem că apariția ei este justificată de dorința scriitorului de a nu face din exclamația *Fatalitate!*, prin folosirea ei prea deasă, un element supărător.

Al doilea element care determină sporirea forței expresive a exclamației *Fatalitate!* constă în aceea că, deși această exclamație apare în relatarea de către autor a faptelor povestirii, cititorul își dă totuși seama că ea aparține domnului Mihalache Georgescu ; faptul amintește de stilul indirect liber și contribuie la crearea impresiei care face ca cititorul să se

---

¹ Motivul redării exclamației printr-un singur cuvînt, *Fatalitate!*, trebuie căutat tocmai în prezența accentelor afective pe care le conține acest termen. Ch. Bally consideră că prezența unor puternice accente afective în comunicare este unul dintre factorii care explică caracterul ei eliptic (vezi Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, t. I, ed. a 2-a, p. 279.).

transpună cu ușurință în împrejurările în care se desfășoară evenimentele povestite.

Alături de dispunerea exclamației în text și de folosirea ei în stilul indirect liber, intonația pe care o capătă de fiecare dată, potrivit stării afective exprimate, mai exact, potrivit intensității acestei stări, contribuie de asemenea la întărirea forței ei expresive¹. Nu ne referim la intonație ca expresie a unei stări afective oarecare — admirație, amenințare, bucurie, dispreț, dorință, durere, minie, poruncă, teamă² etc. —, ci la nuanțele intonației unei anumite exclamații cu același conținut afectiv — admirație ori teamă, dispreț sau poruncă etc.

Cînd, parcurgînd schița lui I. L. Caragiale „Tren de plăcere”, întîlnim pentru prima oară exclamația *Fatalitate!*, înțelegem că ea este expresia supărării provocate personajului (d. Georgescu) de faptul că „gramama” nu se afla la otel Mazăre, așa cum fusese hotărît, pentru că „n-a fost odaie goală.” Dar eroul lui Caragiale, într-un răstimp de cîteva ceasuri, se găsește de nouă ori în situații „asemănătoare”, exclamația *Fatalitate!* repetîndu-se de tot atîtea ori în mai puțin de patru pagini!

Repetarea exclamației marchează într-o atare situație înlănțuirea ascendentă a întîmplărilor istorisite de autor. Această gradație ascendentă se face simțită și prin modul în care trebuie intonată, la fiecare reluare, exclamația respectivă.

Întîlnim exclamația *Fatalitate!*, folosită în împrejurări asemănătoare de către scriitor, în alte două creații ale sale: „Lanțul slăbiciunilor” și „Două loturi”.

În „Lanțul slăbiciunilor”, de pildă, povestitorul, bun prieten cu profesorul de latinește Costică Ionescu, cade pe capul acestuia spre a obține nota șapte pentru bietul Mitică Georgescu. Din nefericire, scrisoarea cu numele protejatului e rătăcită. Ca să-l afle, povestitorul aleargă zadarnic la domnișoara Mari Popescu, care îl îndreaptă la Madam Preotescu, iar aceasta trimite s-o cheme pe Madam Diaconescu:

„N-aștept mult. Madam' Diaconescu vine. Dar, *fatalitate!* și dumneaei se află în aceeași necunoștință despre numele junelui nostru protejat: însemnărica i-a dat-o amicei sale madam' Preotescu”. (O. II 1:5).

Celălalt exemplu ni-l oferă schița „Două loturi”. D. Lefter Popescu a cîștigat dintr-o dată cu două bilete, la două „lotării” diferite, loturile cele mari. E nenorocit însă că nu-și amintește unde le-a pus. La gîndul că biletele se află în jacheta cenușie cu care fusese îmbrăcat cînd le cumpărase, se înseninează. În odaia unei chivuțe care cumpărase jacheta în

¹ În privința valorii expresive a intonației, vezi J. Marouzeau, *Précis de stylistique française*, Paris, 1941, p. 43 și urm.

² Vezi *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R. P. R., vol. II, p. 43 și urm.

schimbul a 10 farfurii, pe două paturi, stau grămezi de vechituri, haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate...

„La vederea mormanelor de vechituri — povestește mai departe autorul — d. Lefter însoțit de comisarul de poliție tresare; se repede și-ncepe să scotocească luind și examinând pe rînd bucățică cu bucățică, fir cu fir. Cîte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei așa grămezi pestrițe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, nevesteșite! dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze...el caută... caută mereu... *Fatalitate!* jacheta cenușie nu se află”. (O. I 153).

Se cuvine să amintim însă că, de unde în „Tren de plăcere” exclamația se repetă ca urmare a faptului că autorul intervine în repetate rînduri și uneori destul de insistent cu relatările sale, în cele două schițe amintite desfășurarea povestirii este lăsată mai mult pe seama dialogului, ceea ce determină folosirea exclamației *Fatalitate!* pe o scară mult mai redusă.

IV. În unele cazuri, ca, de pildă, în schița „Căldură mare”, repetarea la intervale mai mult sau mai puțin egale a propozițiilor exclamative cu aceeași valoare afectivă precedate de alte propoziții exclamative cu valori afective diferite marchează trecerea bruscă de la un plan de gîndire, de preocupare, la altul.

Schița, în întregime, e redată sub forma dialogului dintre „fecior” și „domnul” care-și caută amicul din str. Sapienții nr. 11 bis. Dialogul, desfășurat în fraze scurte și propoziții simple, cele mai multe monomembre, imprimă conținutului povestirii un ritm sacadat, care se opune celui „calm imperturbabil, egal și plin de dignitate”, de care ne informează cu vădită ironie în primele rînduri autorul, vor da dovadă, în restul povestirii, „toate persoanele”. Iată o parte din discuție. (În miezul unei călduroase zile de vară, un domn oprește trăsura în fața casei ce poartă numărul 11 bis din str. Pacienței și sună dorind să-și vadă amicul, pe d. Costică Popescu):

Domnul — ... Să-i spui cînd s-o întoarce că l-am căutat ...

Feciorul — Cine?

Domnul — Eu.

Feciorul — Numele dumneavoastră?...

Domnul — Destul atîta... mă cunoaște dumnealui... sîntem prieteni...

Feciorul — Bine, domnule.

Domnul — Ai înțeles?

Feciorul — Am înțeles.

Domnul — A!... Spune-i ca să ne-nțilnim negresit.

Feciorul — Unde?

Domnul — Știe dumnealui... Da', să vie neapărat" (O. II 102).

Vom proceda acum la examinarea unui fragment din partea a doua a schiței amintite — fragmentul cu care se încheie povestirea.

În urma conversației din care am reprodus fragmentul de mai sus, „domnul” își dă seama că greșise strada: el căuta „str. Sapienții 11 bis”.

Pornește atunci grăbit în căutarea străzii... Pacienței. De aceea, din momentul în care constată că omul care conducea trăsura nu-l poate lămuri cu nimic, povestirea ulterioară a faptelor se desfășoară în felul următor :

„O babă trece. Domnul oprește birja.

Domnul — Mă rog, jupineasă, știi dumneata unde e str. Pacienții ?

Baba — Asta e, măiculiță.

Domnul — Ei, aș ! ... *Teribil e de ramolită !... Mână-nainte, birjar !*

Birja pornește. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colț, unde pe prag moțâie la umbră un băiat cu șorțul verde.

Domnul — Tinărule, ce stradă e asta ?

Băiatul — Str. Pacienții...

Domnul — *Ești un prost !... Înainte birjar !*

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curți mari. S-a descălțat de cizme să-și mai răcorească picioarele. Domnul face semn : birja oprește.

Domnul — Sergent !

Sergentul — Ordonati !

Domnul — Mă rog, nu știi dumneata unde e strada Pacienții ?

Sergentul — Chiar asta e.

Domnul — Imposibil.

Sergentul — Da, domnule, asta e.

Domnul — ... la d. Popescu, numărul 11 bis...

Sergentul — Ei, da, mai în sus, pe mîna stîngă, niște case galbene-n curte, cu marchiză ...

Domnul — A !... *Atunci feciorul e un stupid ! ... Mersi ! ...*

Întoarce, birjar ! (O. II 104-105).

E de remarcant că ritmul inițial al dialogului capătă accente din ce în ce mai puternice, mai pronunțate, care se succed cu regularitatea impusă de repetarea și gruparea propozițiilor exclamative din fragmentul citat :

1. „Teribil e de ramolită ! (a). Mână-nainte birjar ! (d)

2. „Ești un prost ! (b)... Înainte birjar !” (d')

3. „Atunci feciorul e un stupid ! (c)... Întoarce, birjar !” (d'')

Explicația acestui fapt trebuie căutată atît în succesiunea propozițiilor exclamative cu valori afective diferite, care se desprind limpede din fiecare dintre enunțările de mai sus, cît și în extinderea cadrului desfășurării acțiunii, care se îmbogățește prin succedarea diverselor momente : discuția „domnului“ cu birjarul, cu băiatul „cu șorțul verde” și cu sergentul.

Este, de asemenea, important de relevat și faptul că în fiecare dintre grupările propozițiilor exclamative amintite mai sus 1, 2, 3, cea de-a doua propoziție *d*, *d'*, *d''* are întotdeauna același conținut afectiv : exprimă o poruncă. Se creează astfel, între diversele scene din această ultimă parte a schiței, legătura atît de necesară unității ei de acțiune și în același timp se realizează și intensificarea ritmului impus de-a lungul întregului dialog.

În același sens trebuie subliniată schimbarea planului de gândire a personajului, indicată de valorile afective ale primelor propoziții exclamative *a, b, c*, diferite de acelea ale propozițiilor de care sînt urmate *d, d', d''*.

La intensificarea ritmului acțiunii, în această a doua parte a schiței, contribuie, deopotrivă, și topica propozițiilor cu același conținut afectiv (poruncă). Într-adevăr, accentul logic în toate aceste propoziții cade pe predicate: „*Mîna-nainte, birjar!...*”, „*Înainte, birjar!...*”, „*Întoarce, birjar!*”, deci pe cuvîntul care exprimă acțiune, mișcare; predicatele din aceste propoziții, urmînd la intervale mai mult sau mai puțin egale, atrag asupra lor accentele propozițiilor respective, iar succesiunea aceasta devine periodică și ca atare ritmică.

Întrepătrunderea tuturor acestor aspecte ale artei scriitorului duce la crearea unei complexități de reprezentări scenice și la lărgirea „zonei inconjurătoare a expresiei individuale”¹, a propozițiilor exclamative.

Într-unul din recente sale studii, acad. T. Vianu arată că în faptele de limbă distingem „un nucleu al comunicării și o zonă inconjurătoare a expresiei individuale”². Pornind de la această constatare, putem afirma că, între diversele fapte de limbă, propozițiile exclamative, prin natura lor³, cît și prin modul cum sînt folosite de Caragiale, dobîndesc o mai largă zonă de expresivitate.

Pentru determinarea valorii artistice a dialogului la Caragiale, trebuie să se țină seamă și de aceste importante aspecte ale scrisului său.

Urmărirea procedurii discutat mai sus scoate în relief numărul mare de propoziții exclamative pe care Caragiale le pune în gura eroilor săi — vorbire directă — față de acelea, mult mai reduse ca număr, întilnite la scriitorul nostru atunci cînd dialogul este întrerupt pentru a face loc relatărilor sale — vorbire indirectă liberă. Forța dramatică a textului însă nu numai că nu scade în asemenea împrejurări, ci, dimpotrivă, ea este puternic susținută de efectul pe care-l obține povestitorul făcînd apel la stilul indirect liber.

La Caragiale folosirea propozițiilor exclamative în stil indirect liber nu numai că ajută la identificarea felului de exprimare al autorului cu acela al personajelor, dar creează în același timp o corespondență de situații, stabilește adică un contact direct între cititor și acțiune, între cititor și eroi.

¹ T. Vianu, *Cercetarea stilului*, în *Probleme de stil și artă literară*, E. S. P. L. A., p. 200.

² T. Vianu, lucr. cit., p. 199-200.

³ Exclamația, fiind expresia unor anumite stări afective, poartă amprenta unui puternic caracter afectiv prin însăși natura ei.

CULTIVAREA LIMBII

UNELE PROBLEME DE TOPICĂ ÎN LIMBA PRESEI ACTUALE

DE

L. VASILIU

În general, ordinea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază nu este fixă în limba română.

Ne-am deprins să considerăm¹ că ordinea cea mai obișnuită a cuvintelor în propoziție este subiect, predicat. . . În realitate însă, atît în vorbire, cît și în scris, apare tot atît de des subiectul înaintea predicatului ca și predicatul înaintea subiectului.

Există o ordine a cuvintelor care are exclusiv funcție de comunicare și care este de tipul propoziției subiect-predicat (*cocoșii cîntă*) și o ordine a cuvintelor cu intenție stilistică, în care predicatul se pune înaintea subiectului (*cîntă cocoșii*). În limba literaturii beletristice aceste două construcții sînt la fel de frecvente.

Nici chiar despre textele de literatură științifică nu se poate spune că se caracterizează prin fraze construite după schema subiect-predicat, chiar dacă acest tip de frază apare în textele științifice mai des decît în cele de literatură artistică.

De unde provine libertatea topicii în limba română?

În mare măsură, de la faptul că limba română posedă elemente de flexiune nominală și anume:

- are desinențe pentru genitiv-dativul declinării feminine,
- înlocuiește flexiunea desinențială cu flexiunea articolului,
- folosește prepoziția *pe* ca morfem al acuzativului.

---

¹ Vezi și Gramatica Academiei R.P.R., vol. II, p. 263; „Există totuși o ordine obișnuită, ordinea cea mai frecventă în limbă, care corespunde desfășurării logice a gândirii: subiect + atribut + predicat + complement direct și indirect + complement circumstanțial”.

Există însă și situații când categoriile morfologice și funcțiunile sintactice sînt exprimate cu ajutorul topicii.

1. Un exemplu îl oferă cazurile, atunci când nu sînt exprimate prin procedee morfologice (desinențe):

șarpele (nominativ) mănîncă   cîinele (nominativ) mănîncă șarpele
cîinele (acuzativ)   (acuzativ)

Cazul substantivului se exprimă prin poziția față de verb : când precedă verbul e în nominativ (subiect), când îl urmează e în acuzativ (complement).

Din asemenea cazuri deducem că *topica nu e liberă în mod absolut.*

2. Există, de asemenea, determinante exprimate prin acuzativ cu sau fără prepoziție (alta decît *pe*), prin gerunzii și chiar prin participii, determinante a căror legătură cu determinatele lor nu e evidentă, nefiind exprimată desinențial. Aceste determinante trebuie să fie așezate lângă determinatele lor.

3. În interiorul locuțiunilor și al îmbinărilor de cuvinte, în general, nu pot fi intercalate alte cuvinte căci acestea le-ar strica unitatea.

4. De asemenea se folosește o anumită ordine cerută de afectivitate.

Situațiile ilustrate prin exemple de felul celor analizate sub 1, 2, 3 și 4, în care ordinea e mai mult sau mai puțin impusă de funcțiunea gramaticală a cuvintelor, fac necesară respectarea unor norme și în ceea ce privește topica.

În cele ce urmează ne vom ocupa de cîteva cazuri, oferite în special de presa noastră, exemple în care nerespectarea normelor susmenționate duce la construirea de fraze greoaie, confuze și chiar ininteligibile.

Vom grupa aceste exemple după părțile de propoziție sau după pozițiile care produc confuziile.

În general, în interiorul *p r e d i c a t u l u i* compus, exprimat printr-un semiauxiliar și un infinitiv, nu pot fi intercalate alte părți de propoziție. În citatul următor fraza este greoaie tocmai pentru că între semiauxiliar și infinitiv este intercalat subiectul urmat de o serie de determinante ale lui.

Cînd a încetat limba, grăită de o anumită populație, de a mai fi latină „vulgară” și cînd a luat înfățișarea ei precisă de limbă romanică... („Contemporanul”, nr. 471, 1).

Construcția corectă cere ca infinitivul să fie așezat imediat după semiauxiliar : *cînd limba grăită de o anumită populație a încetat de a mai fi latină „vulgară” ...*

Cele mai multe greșeli se constată la *a t r i b u t*, întrucît același substantiv poate fi determinat prin mai multe atribute exprimate în mod diferit. Gruparea acestor atribute în jurul substantivului determinat nu poate fi întîmplătoare, ci trebuie făcută după importanța pe care o are

atributul pentru determinatul său, precum și după caracteristicile formale ale atributului.

Uzul limbii române cere ca atributul *adjectival* să fie așezat cât mai aproape de substantiv. De aceea orice intercalare de cuvinte între adjectiv și substantiv face fraza greoaie.

Idei ale marxismului... soluții ale sale ideologice („Gazeta literară”, nr. 113, 1).

Adjectivul posesiv¹ trebuie pus în urma grupului substantiv-atribut adjectival: *soluții ideologice ale sale*.

Cînd avem mai multe atribute adjectivale, ordinea se stabilește în raport cu legătura mai strînsă sau mai puțin strînsă pe care o au cu substantivul.

În ciuda unui fond ascuns pozitiv al eroului, drumul lui ... („Gazeta literară”, nr. 102, 2).

Adjectivul *pozitiv* formează împreună cu substantivul *fond* un grup semantic bine încheiat (caracteristica distinctivă a acestui *fond* este faptul că e *pozitiv*), care este determinat în întregul său de celălalt adjectiv (*ascuns*). De aceea ordinea corectă se obține prin intervertirea celor două adjectiv: *fond pozitiv ascuns*.

Aceeași este și situația exemplului următor: *apărarea frunțașilor condamnați ai muncitorimii române*... („Cercetări filozofice”, nr. 4/1955). *Condamnați* determină întregul grup: *frunțași ai muncitorimii* de aceea, cu toate că e atribut adjectival, trebuie așezat la sfîrșitul sintagmei, în urma atributului genitival: *frunțașilor muncitorimii române condamnați*...

În general însă atributul genitival poate fi așezat mai departe de substantiv, datorită faptului că genitivul este format cu ajutorul articolului posesiv *al, a* care se acordă cu substantivul determinat. Acordul indică în mod clar legătura dintre substantivul determinat și atributul lui substantival în genitiv. Spre deosebire de atributul genitival, atributul prepozițional nu se acordă cu substantivul determinat, de aceea legătura dintre ele e mai greu de sesizat. Pentru a ușura înțelegerea construcției și a evita eventualele confuzii, se recomandă așezarea atributului prepozițional în imediata apropiere a substantivului determinat, ca să se vadă legătura dintre ele.

Conferința ministrilor afacerilor externe de la Geneva ai celor patru puteri („Contemporanul”, nr. 468, 1). Prepoziționalul *de la Geneva*, așezat departe de determinatul său *conferința*, se leagă în mod greșit de substan-

---

¹ S-ar părea că teoria contrazice aplicarea: și adjectivul posesiv este atribut adjectival, deci și el trebuie să fie așezat lângă substantiv, întocmai ca și celălalt adjectiv. În realitate *ale sale* are o situație deosebită de a celuilalt adjectiv, întrucît este precedat de articolul posesiv și, prin analogie cu atributul genitival, poate fi așezat mai departe de substantiv (v. mai jos atributul genitival exprimat cu ajutorul articolului posesiv).

tivul intercalat între ele : *miniștrii...*, înțelegându-se că e vorba de *miniștrii* de la Geneva și nu de *conferința* de la Geneva. De aceea construcția corectă este : *conferința de la Geneva a miniștrilor afacerilor externe...* (genitivul *miniștrilor* poate sta mai departe).

Cînd atributul prepozițional formează împreună cu substantivul pe care îl determină grupuri de cuvinte mai mult sau mai puțin fixe, sau cînd e exprimat prin infinitive lungi sau scurte precedate de prepoziții, așezarea lui în imediata apropiere a substantivului este și mai necesară. Exemplele următoare ilustrează situațiile enunțate aici, în ordinea în care au fost prezentate :

Puterea neobișnuită de expresie cu care ne-a răscolit acest fragment din Oedip... („Contemporanul”, nr. 502, 2).

*A fost un prilej de învățatură pentru publicul nostru. Prin aceasta nu ne referim neapărat la stabilirea unei scări de valori, a unei ierarhii, ci mai degrabă la **posibilitățile** oferite de asemenea *prilejuri de îmbogățire a perspectivei muzicale* („Contemporanul”, nr. 468, 1) (prepoziționalul *de îmbogățire* determină substantivul *posibilitățile* pentru că substantivul *prilejurile* a fost definit mai sus).*

*S-a dat **posibilitatea** unei formații orchestrale din țară de a cînta cu unul din cei mai buni ...* („Contemporanul”, nr. 471, 2)¹.

Multe confuzii poate produce și gerunziul — *c i r c u m s t a n ț i a l d e m o d* cînd este așezat în apropierea mai multor verbe, și aceasta, pentru că poate fi legat în mod greșit de alt verb decît cel de care se leagă în realitate. Așa se întîmplă în citatul următor :

*Așa cum a r ă t a t o v. Chivu Stoica în cuvîntarea sa la recenta sesiune a Marii Adunări Naționale, **călăuzindu-se** neabătut după învățătura leninistă guvernul v a a c o r d a...* („Contemporanul”, nr. 471, 5). După poziție, *călăuzindu-se* poate fi legat mai degrabă de *arăta* decît de *va acorda*. Ca să redăm adevăratul sens al frazei trebuie să intercalăm gerunziul între predicatul pe care îl complinește și subiectul lui, astfel : *așa cum arăta tov. Chivu Stoica, guvernul, călăuzindu-se după..., va acorda...*

Complementul direct partitiv așezat departe de verbul complinit și lingă un substantiv e luat drept atribut al acestuia.

*O serie de tovarăși își permit **să citeze** pentru o mai frumoasă și cuprinzătoare ilustrare a noțiunilor **din literatura** noastră populară...* („Contemporanul”, nr. 471, 5). *Din literatura* pare aici atributul *noțiunilor* și nu complementul verbului *să citeze*, cum este în realitate.

Putem corecta construcția astfel : *o serie de tovarăși, pentru o mai frumoasă ilustrare a noțiunilor, își permit să citeze din literatura ...*

¹ Construcțiile corecte sînt : *neobișnuita putere de expresie ; posibilitățile de îmbogățire a perspectivei muzicale, posibilități oferite de... ; s-a dat unei formații... posibilitatea de a cînta.*

Mai există însă o soluție pe care o putem obține cu ajutorul punctuației. Dacă punem o virgulă înainte de complement, izolăm construcția incidentă care desparte verbul de complement și nu se mai poate face legătura între substantivul *noțiunilor* și complementul *din literatura*. Citatul astfel corectat devine : *să citeze, pentru o mai frumoasă ilustrare a noțiunilor [,] din literatura...*

În citatul următor substantivul de origine verbală *acordarea* are două compliniri : un complement indirect (*populației. .*) și un complement direct (*a dreptului. . .*). *La 8 februarie în orașele principale ale Ciprului a început greva declarată în sprijinul revendicărilor cu privire la acordarea populației acestei insule a dreptului la autodeterminare („Scînteia tineretului“, nr. 2417, p. 4, 1957).*

Datorită poziției complementului *populației* imediat după acest substantiv provenit din infinitiv, complementul poate fi considerat în mod greșit direct, ajungîndu-se în felul acesta la un nonsens : ar fi vorba de acțiunea de acordare care s-ar exercita *asupra* populației nu *către* ea, *în interesul* ei.

Ca să nu se mai poată produce confuzia, construcția trebuie corectată prin intervertirea ordinii celor două complemente în raport cu infinitivul determinat : *în sprijinul revendicărilor cu privire la acordarea dreptului la autodeterminare populației acestei insule*. O construcție mai simplă se poate obține prin renunțarea la infinitivul *acordarea* : *a început greva declarată în sprijinul revendicării dreptului la autodeterminare pentru populația acestei insule*.

Și complementul de agent îngreuiază înțelegerea frazei dacă este așezat departe de verb, mai cu seamă cînd e exprimat cu ajutorul prepoziției *de*. În loc de : *ecourile stîrnite la sfîrșitul veacului trecut pe scene de frunte ale lumii de manifestările unor cîntăreți romîni („Contemporanul“, nr. 471, 4/1)* e mai bine să spunem : *ecourile stîrnite... de manifestările... pe scene...* În felul acesta redăm funcțiunea reală a grupului *pe scene...* : *manifestările se petrec pe scene nu ecourile sînt stîrnite pe scene, așa cum se înțelege din fraza citată*.

Complementul instrumental, mai ales cel exprimat cu ajutorul unei prepoziții bogate în sensuri cum e *cu*, cînd e așezat departe de verb și lingă un substantiv, se leagă de substantiv, devenind astfel atribut.

În intervalul iulie 1955, februarie 1956 au fost elaborate o serie de conferințe cu forțe locale, („Știință și tehnică“, nr. 4/956, 27).

Este vorba de conferințe care au fost *elaborate* cu ajutorul forțelor locale, nu de conferințe la care participă forțe locale. Deci trebuie să spunem : *au fost elaborate cu forțe locale o serie de conferințe*.

Cînd se determină din punct de vedere temporal o acțiune, indicîndu-se datele între care se desfășoară ea, nu trebuie stricată prin nimic uni-

tatea determinării temporale. Este greșit să spunem : *Începînd cu anul 1905, participă la expozițiile anuale ale societății „Tinerimea artistică” cu lucrări de pictură, pînă în 1936* („Informația Bucureștiului” nr. 866). Ordinea corectă este cea intervertită : *începînd din anul 1905, și pînă în 1936, participă la...*

Propoziția causală așezată lîngă alt verb decît cel pe care îl complinește produce confuzie :

Închipuiți-vă un savant care cunoaște admirabil problemele secțiunii conice, dar scrie despre energia atomică pe care n-o cunoaște, fiindcă aceasta este o problemă actuală („Gazeta literară”, nr. 112, 1).

S-ar părea că savantul nu cunoaște problema pentru că e actuală !...¹

Asemănătoare este și situația atributivei următoare :

Pentru mai buna organizare a conferinței S. R. S. C., în Timișoara este necesară obținerea unor săli permanente pentru ținerea conferințelor, care să intre în obișnuința ascultătorilor („Știință și tehnică”, nr. 4/1956, 28).

De fapt, cuvintele care ne încurcă sînt o repetiție inutilă. Simpla omitere a lor clarifică fraza : *pentru buna organizare a conferințelor... e necesară obținerea unor săli permanente care să intre în obișnuința...*

Abuzul de subordonate, care prin natura lor trebuie așezate lîngă cuvintele determinate, împiedică succesiunea firească a elementelor principale ale frazei și dă naștere la confuzii.

Toate descoperirile tehnice în domeniul transporturilor urmăresc astăzi folosirea mijloacelor din ce în ce mai repezi, pentru ca spațiile să se străbată mai iute mai productive... („Știință și tehnică”, nr. 2/1956, 33).

Finala *pentru ca spațiile...* îngreuiază urmărirea enumerării calităților mijloacelor. Fraza nu se poate clarifica decît cu sacrificarea finalei : *folosirea mijloacelor din ce în ce mai repezi, mai productive...*

Uneori întîlnim exemple care conțin atît de multe greșeli încît pentru înlăturarea lor nu mai e suficientă schimbarea ordinii cuvintelor :

Organizarea unor discuții de către specialiști în jurul variatelor aspecte ale problemei fie prin conferințe, fie prin periodice („Contemporanul”, nr. 471, 3).

Atributul *de către specialiști* e așezat prea departe de substantivul determinat (*organizarea*) ; circumstanțialul de mod *fie prin conferințe...* stă prea departe de același substantiv pe care îl determină și el ; în fine, atributul *în jurul...* este la rîndul lui separat de substantivul determinat (*discuții*). Aceste numeroase intercalări fac fraza greu de urmărit și tot

---

¹ Nu putem corecta construcția decît schimbînd-o puțin : *fiindcă energia atomică e o problemă actuală, scrie despre ea, deși n-o cunoaște.*

atît de greu de corectat. De aceea soluția nu se poate obține decît schimbînd întreaga construcție : *specialiștii trebuie să organizeze, fie prin conferințe, fie prin periodice, discuții în jurul...*

O discuție specială merită problemele de topică în limba poeziei. Aici ordinea cuvintelor este influențată de legile prozodiei, avînd mai adesea valoare stilistică. De aceea inversiunile de tot felul sînt mai frecvente și în analizarea lor se cere mai multă prudență. Dar libertatea mai mare de care se bucură topică în poezie nu trebuie să contravină regulilor gramaticale și în orice caz sînt condamnabile inversiunile care contravin regulilor topicii fără a avea vreo justificare poetică.

Fără să ne oprim în mod special asupra acestei probleme în articolul de față, vom da un singur exemplu în care grija pentru respectarea rimei duce la greșeli de topică :

*Prin tine-și cîntă milioane forța
De oameni ce ridică-n viață torța
Dreptății, libertății, vieții pline,
Cum celui ce lucrează se cuvine.* („Contemporanul“, nr. 471).

Aici este vorba de milioane de oameni care cîntă o anumită forță, forța care ridică torța... Dar poetul, ca să aibă la sfîrșit de vers cuvintele *forța și torța*, sacrifică sensul frazei și o construiește în așa fel încît se poate înțelege că e vorba de milioane de oameni care ridică torța, oameni care își cîntă forța lor.

★

După cum se vede din exemplele discutate, e greu de dat cu privire la topică reguli generale care să poată fi aplicate fără greș în toate cazurile. Recomandările pe care am încercat să le dăm sînt valabile pentru categoriile (uneori destul de speciale) care se desprind din exemplele discutate. De aceea, oricînd se pot ivi situații deosebite, care să nu intre în schemele indicate de noi. Singura recomandare generală pe care o putem da, și pe care am urmat-o în tot cursul articolului de față, este aceea de a avea în vedere întotdeauna funcțiunile gramaticale ale cuvintelor care ne interesează. Numai în felul acesta putem construi fraze cu o topică corectă.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

CU PRIVIRE LA PREDAREA RECTIUNII VERBELOR ÎN LIMBA RUSĂ

DE

S. BUIUM

Lingvistica rusă și sovietică ne oferă un bogat material teoretic asupra noțiunii de rectiune sau regim, care în sintaxa limbii ruse ocupă un rol important¹.

Rectiunea sau regimul (rus. управление) este una dintre formele legăturii gramaticale între cuvintele propoziției. O definiție scurtă, dar destul de cuprinzătoare, a acestui fenomen a dat-o lingvistul sovietic A. M. Peșkovski: *Rectiunea — arată el — este subordonarea substantivului unui alt cuvânt oarecare*². Mai precis și mai complet, fenomenul respectiv este definit în „Gramatica limbii ruse”, vol. II, apărută în 1954, în Editura Academiei de Științe a U. R. S. S. În această lucrare se spune: *Rectiune se numește acea formă de legătură sintactică în care folosirea unui anumit caz indirect al substantivului, pronumelui personal sau adjectivului substantivat (cu sau fără prepoziție) este condiționată de valoarea gramaticală sau lexico-gramaticală a unui alt cuvânt, cu rol dominant*³ (în îmbinarea de cuvinte respectivă).

Deși tradiția lingvistică românească cunoaște această noțiune și lingviștii noștri o folosesc în mod curent, totuși „Gramatica limbii romîne”,

¹ Vezi câteva lucrări apărute în ultimii ani: A. A. Кока, *Конструкции с временным значением в современном русском языке, Вопросы изучения русского языка*, Alma-Ata, Изд. Акад. наук Казахской ССР, 1953, p. 67—111. — Н. Н. Прокопъвич, *О влиянии словообразовательных связей частей речи на построение словосочетаний*, „Вопросы языкознания”, 1953, nr. 6, p. 37—52. — М. Л. Ванслоза, *О связи слов в предложении*, „Русский язык в школе”, 1952, nr. 1, p. 25—30.

² А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва, 1938, p. 84.

³ Vezi *Грамматика русского языка*, t. II, *Синтаксис*, partea I, Москва, Изд-ство Академии наук СССР, 1954, p. 22.

vol. II, „Sintaxa”, apărută în Editura Academiei R. P. R. (1954), nu atinge de loc problema recțiunii, lipsă care este semnalată în recenzia, de altfel în mare parte elogiasă, a lui V. A. Lisițki asupra „Gramaticii” noastre¹.

Prezența în limba română a cazului indirect cerut de un alt cuvânt din propoziție poate fi folosită de profesorul de limbă rusă în munca dificilă pentru însușirea practică de către elevi a recțiunii în limba rusă.

Astfel, în versurile :

Jelui-m-aș codrului

și

Майор привез мальчишку на лафете... (К. СИМОНОВ)

cazul dativ al substantivului „codru” este cerut de verbul „a se jelui”, după cum cazul acuzativ al substantivului мальчишка este cerut de verbul привезти.

De asemenea, în versurile :

Și ne răpiți al firii cînt

Și florile și cerul sfînt... (D. Neculuță)

Улыбка женщины — как много и как мало... (К. СИМОНОВ),

cazul genitiv al substantivului „firea” este cerut de substantivul „cînt”, după cum cazul genitiv al substantivului женщина este cerut de substantivul улыбка.

Iar în versurile :

Străin la vorbă și la port

Lucești fără de viață... (Eminescu)

și

Девичьи лица ярче роз... (Пушкин)

cazul acuzativ cu prepoziție al substantivelor „vorbă”, „port” este cerut de adjectivul „străin”, după cum cazul genitiv (plural) al substantivului роза este cerut de gradul comparativ al adjectivului яркий.

Însușirea recțiunii în limba rusă de către elevii și studenții noștri are o mare importanță teoretică și practică. Pe de o parte, recțiunea ca formă a legăturii sintactice între cuvinte este o expresie a particularităților structurii gramaticale a limbii respective, subliniind originalitatea acestei limbi, specificul ei național. Pe de altă parte, recțiunea joacă un rol important în construirea propoziției rusești; necunoașterea legilor recțiunii, proprii limbii ruse, poate transforma vorbirea elevului sau studentului într-o înșiruire de cuvinte nu numai incorectă, dar deseori de neînțeles. De altfel, acestea sînt valabile pentru însușirea oricărei limbi

¹ В. А. Лисицкий, „Грамматика лимбии роміне“, vol. I-II, 1954 (Acad. R.P.R.), „Вопросы языкознания“, 1955, nr. 6, p. 116—124. Vezi p. 121.

străine care cunoaște recțiunea. Astfel se explică desigur faptul că studiului practic al recțiunii îi sînt închinatăe tot mai multe lucrări ale lingviștilor sovietici¹, dintre care pentru noi cea mai importantă este fără îndoială „Îndreptar privind recțiunea verbelor în limba rusă” de M. I. Feodorov și I. P. Kriukova², destinat elevilor școlilor neruse, în care sînt date în ordine alfabetică verbele rusești cele mai uzuale și prezentînd cele mai mari greutateți în privința recțiunii, cu indicarea cazului pe care ele îl cer.

Într-adevăr, cea mai mare dificultate pentru cei ce studiază limba rusă o prezintă construcțiile în care rolul diriguitor, dominant, îl are verbul, în care deci substantivul este subordonat unui verb. Construcțiile în care substantivul este subordonat unui alt substantiv, unui adjectiv, numeral sau adverb sînt în număr relativ mic în limba rusă și au un caracter mult mai puțin variat decît construcțiile verbale, de aceea mai departe ne vom ocupa numai de acestea din urmă.

Sînt o serie de construcții verbale, identice în limbile rusă și romînă, de ex. : *принести что-нибудь кому-нибудь* *a aduce ceva* (acuz.) *cuiva* (dat.); *дать, подарить что—н. кому—н.* *a da, a dăru* *ceva* (acuz.) *cuiva* (dat.); *увидеть что-кого—н.* *a vedea ceva* sau *pe cineva* (acuz.).

Dar în acest domeniu (al construcțiilor verbale) între limbile rusă și romînă sînt mult mai multe deosebiri decît asemănări. În limba romînă domină construcțiile cu prepoziții (de tip analitic); majoritatea verbelor romînești cer acuzativul cu prepoziție. Limba rusă cunoaște numeroase construcții verbale de tip sintetic (fără prepoziții), iar în construcțiile analitice rusești și romînești prepozițiile cerute de verbe cu același sens deseori au valori diferite sau cer cazuri deosebite în rusă și romînă. Dacă mai adăugăm faptul că în limba romînă nu există cazurile instrumental și prepozițional, atunci putem înțelege greutatețile și lipsurile elevilor noștri în însușirea practică a recțiunii în limba rusă. Nu arareori elevii care studiază limba rusă de cîțiva ani spun, calchiind construcțiile romînești, în loc de *советовать товарищу*—*советовать товарища*, în loc de *благодарить учителя*—*благодарить учителю*, confundă dirijarea verbelor *использовать* și *пользоваться* etc.

Din aceste motive, problemei recțiunii, în special recțiunii verbale, profesorii trebuie să-i acorde o mare atenție. Verbele trebuie studiate în legăturile vii în care ele apar în limbă. Pentru ca elevii noștri să rețină corect construcțiile verbale cele mai uzuale, este necesară sistematizarea acestora, clasificarea lor după anumite caracteristici. Ne vom opri la două dintre căile pe care poate merge o asemenea sistematizare a construcțiilor

¹ Vezi, de ex. : В. М. Шкварцов, *Как обучать управлению глаголов в немецком языке*, „Изосранные языки в школе”, 1955, nr. 2.

² М. Я. Фёдоров и И. П. Крюкова, *Справочник по глагольному управлению в русском языке. Пособие для учащихся-я старших классов нерусских школ*, Учпедгиз, 1955.

verbale din limba rusă, fără a uita însă că e vorba nu de enunțarea unor reguli generale, ce ar cuprinde toate verbele rusești sau măcar majoritatea acestora, ci doar de gruparea unor construcții verbale rusești în scopul însușirii lor mai rezezi și mai eficace. Principiile ce vor fi arătate pot fi folosite atit la lecțiile de vocabular (citire, traducere și povestire), cit și la lecții speciale închinare rețunii verbale în cursul studierii sintaxei limbii ruse, atit în școala medie cit și în instituttele de învățămînt superior.

Cele două căi pe care poate merge sistematizarea construcțiilor verbale rusești sint următoarele :

A. Folosirea legăturilor semantice între verbe.

B. Folosirea relației între prefixul verbului și prepoziția cerută de acest verb.

A. În ceea ce privește prima dintre aceste căi, aici vom deosebi două aspecte :

a) Verbele apropiate ca valoare semantică formează, de multe ori, construcții identice; verbele sinonime cer de multe ori același caz — cu sau fără prepoziție. Mai mult, verbele antonime de asemenea pot avea aceleași proprietăți sintactice.

Citeva exemple pentru cazul dativ :

Cazul dativ în limba rusă denumește persoana sau obiectul spre care se îndreaptă acțiunea. O serie de verbe care cer dativul pot fi grupate, de exemplu, astfel :

1. Verbe care arată o atitudine activă, de obicei răuvoitoare față de obiectul acțiunii :

мстить кому-чему-нибудь	вредить
мешать	завидовать
препятствовать	льстить
грозить	кадить
	ș. а.

2. Verbe care arată ajutorul activ sau simpatia față de obiect :

советовать кому-чему-н.	содействовать	сочувствовать
помогать	способствовать	сопутствовать
служить	удружить	
	(dar : сопровождать кого-что-н.)	

3. Un grup de verbe compuse, opuse ca sens celor de mai sus :

противодействовать кому-чему-н.	противопоставить
противоречить	противоположить
противостоять	

4. Verbe care denumesc anumite sentimente sau trăiri :

радоваться кому-чему - н.	улыбнуться
удивляться	засмеяться

5. Următoarele verbe sinonime :

надоеть кому-чему - н.	докучать	опостылеть
наскучить		опротиветь

6. Verbe care arată supunerea :

подчиняться, повиноваться, подвергаться кому-чему—н.

și antonimele lor :

возражать кому-чему-н.	прекословить (cărturăresc)
досаждать	перечить (familiar)

7. O serie de verbe care arată atitudinea față de obiectul acțiunii cer dativul cu prepoziția *к* :

относиться к кому-чему-н.	подольщаться
стремиться	подслуживаться
остывать	ласкаться
охладевать	ластиться

(ласкаться, ластиться mai formează și construcția *около кого-чего-нибудь*).

Exemple de sistematizare a verbelor care cer cazul genitiv :

1. Verbe ce arată îndepărtarea sau teama de obiectul acțiunii :

избегать кого-чего-н.	лишить	остерегаться
сторониться	лишиться	оберегаться
чуждаться	бояться	труситься
стесняться	пугаться	трепетать
стыдиться	опасаться	краснеть

(Ultimele trei verbe se pot construi și cu prepoziția *перед* urmată de cazul instrumental, apropiindu-se de verbele date la cazul instrumental, punctul 8).

2. Verbe care arată că acțiunea asupra obiectului este exercitată parțial :

касаться кого-чего-н.	придерживаться чего-н.
жалеть	прибавлять
слушаться	

3. Verbe care arată că subiectul tinde spre un scop :

ждать кого-чего-н.	хотеть	добиваться
ожидать	требовать	домогаться
дожидаться	просить	достигать
жаждать	выпрашивать	искать

Exemple de verbe legate semantic, care cer acuzativul cu o anumită prepoziție :

1. Acuzativul cu prepoziția *на* este cerut de verbele sinonime :

жаловаться, сетовать, пенять на кого-что-н.

și de verbele cu sens contrar :

надеяться, полагаться, рассчитывать на кого-что-н.

(de asemenea de expresia возлагать надежды на кого-что-н.).

Acuzativul pe lângă verbul сердиться на кого-что-н. atrage după sine un șir întreg de construcții identice cu verbe sinonime :

обижаться на кого-что-н.	досадовать
злиться	гневаться
дуться	негодовать

(ultimul putînd fi construit și cu prepoziția *против* cu genitivul).

Apropiate ca sens de ultimele sînt și verbele :

покушаться, посягать на кого-что-н.

2. Acuzativul cu prepoziția *в* se întîlnește în construcțiile de tipul următor :

произвести в офицеры	пройти в депутаты
поступить в дворники	метить в министры

care arată profesia pe care începe sau dorește să o practice subiectul acțiunii și în care acuzativul plural al substantivelor însuflețite are forma nominativului plural.

Exemple de grupe de verbe legate prin semantica lor care cer cazul instrumental :

1. Verbe care arată posesia sau conducerea :

владеть кем-чем-н.	руководить
обладать	распоряжаться
управлять	вершить (cărturărese)
командовать	верховодить (familiar)
ведать	заниматься
заведовать	пользоваться

2. Verbe care arată interesul (uneori exagerat) pentru obiectul acțiunii :

интересоваться кем-чем-н.	восхищаться
дорожить	восторгаться
увлекаться	прельщаться
наслаждаться	любоваться кем-чем-н. (sau на кого-что-н.)

precum și verbele apropiate ca sens :

гордиться, кичиться кем-чем-н.

3. Antonimele grupei precedente :

пренебрегать кем-чем-н.	злоупотреблять
брезгать	жертвовать
манкировать	рисковать

4. O grupă de verbe sinonime cu sens dezaprobativ :

хвалиться чем-н.	красоваться
бахвалиться	чваниться
хвастаться	тщеславиться (învechit)

5. Verbe care arată o trăire intensă :

пылать чем-н.	скорбеть
дышать	пыхать
гореть	воспрянуть (духом)

6. Următoarele verbe sinonime cer cazul instrumental precedat de prepoziția *над* :

смеяться над кем-чем-н.	шутить
насмехаться	подтрунивать
издеваться	глумиться
	ș. a.

de asemenea antonimul acestora : сжалиться над кем-чем-н.

7. Aceeași construcție o cer următoarele verbe sinonime :

преобладать над кем-чем-н.	доминировать
господствовать	превалировать
торжествовать	

și expresia : одержать верх

8. O serie de verbe care arată lingușirea se construiesc cu instrumentalul precedat de prepoziția *перед* :

заискивать перед кем-чем-н.	пресмыкаться
раболепствовать	угодничать (învechit)
лебезить	кланяться
	ș. a.

Verbul „кланяться”, cînd nu are sens negativ în context, cere dativul fără prepoziție, iar cînd înseamnă *a se saluta reciproc* se construiește cu instrumentalul precedat de prepoziția *с*.

9. Următoarele verbe sinonime cer instrumentalul precedat de prepoziția *за* :

следить за кем-чем-н.	надзирать
наблюдать (în sensul <i>a studia</i> , acesta cere acuzativul fără prepoziție).	шпионить
	гоняться

Unele exemple pentru cazul prepozițional :

1. O serie de verbe care arată o atitudine negativă, dar pasivă față de obiectul acțiunii, se construiesc cu prepoziționalul precedat de prepoziția *в* :

сомневаться в чем-н.	разочароваться
усомниться	отчаяться
колебаться	раскаяться
подозревать	извериться
заподозрить	ș. a.

Apropiate ca sens de această grupă sînt verbele :

упрекнуть, обвинить в чём-н.

2. Antonimele grupei precedente formează construcții identice :

убедиться в чём-н.	увериться (familiar)
разобраться	удостовериться
заверить	ș. a.

3. Cazul prepozițional cu prepoziția *на* este cerut de verbele sinonime :

основываться на ком-чём-н.	
базироваться	dar : опираться на кого-что-н.
зиждется, зиждутся (impersonal, poetic).	

4. Următoarele verbe apropiate ca sens între ele se construiesc cu prepoziționalul precedat de prepoziția *о* :

заботиться о ком-чём-н.	беспокоиться
печься (cărturăresc)	хлопотать (dar și хлопотать за кого-н.)

Teza de mai sus se verifică prin faptul că un verb împrumutat din altă limbă adoptă însușirile sintactice ale verbului sinonim de origine rusă, după cum se poate vedea din exemplul 7 referitor la cazul instrumental (доминировать) și din exemplul 3 referitor la cazul prepozițional (базироваться), precum și din verbele :

претендовать на что-н. după modelul : притязать на что-н.

În exemplele aduse nu ne-am oprit asupra unor construcții foarte uzuale în limba rusă, cum sînt acuzativul complementului drept (de ex. пишу письмо) sau instrumentalul care denumește instrumentul acțiunii (de ex. пишу пером).

Folosirea legăturilor de sinonimie între verbe permite elevilor să rețină și să-și însușească cu destulă ușurință o serie de construcții frecvente în limba rusă, fără să cuprindă însă nici pe departe toate cazurile de recțiune verbală (astfel semnifica verbelor nu ne explică de ce verbul основываться se construiește cu cazul prepozițional, iar опираться cu acuzativul).

b) În studiul recțiunii verbale mai poate fi folosit un aspect al semanticii verbelor : omonimia și polisemia lor¹. Fiecare verb omonim sau polisemantic dispune de proprietăți sintactice diferite, corespunzătoare diferitelor sensuri pe care le are.

¹ Înțelegem prin polisemie însușirea cuvîntului de a avea în etapa dată a dezvoltării limbii mai multe înțelesuri, între care, spre deosebire de omonim, se păstrează o legătură semantică mai mult sau mai puțin strînsă. Astfel omonim poate fi considerat substantivul păr, între sensurile căruia („arbore” și „plete”) nu există nici o legătură semantică, iar cuvînt polisemantic — ceas („oră” și „ceasornic”).

Exemple de verbe omonime care pentru fiecare sens al lor dispun de particularități sintactice deosebite :

изменить покрой платья (a schimba)	— изменить родине, другу (a trăda)
закусить губы (a mușca)	— закусить чем-нибудь (a gusta)
справиться с работой, с противником (a o scoate la capăt)	— справиться о подруге (a se informa)

Există un număr mare de verbe polisemantice care cer cazuri diferite în funcție de sensul pe care-l au în contextul respectiv, de pildă :

заключаться в чём-н., de ex. : дело заключалось в том (a consta în)	— заключаться чем-н., de ex. : письмо заключалось приветом (a se încheia cu)
— заключаться во что-н., de ex. : заклучаться в тюрьму (a fi închis)	
отозваться о книге (a-și arăta părerea)	— отозваться на зов (a răspunde)
— отозваться на чём-н., de ex. : отозваться на судьбе (a se reflecta)	
принадлежать кому-чему-н., de ex. : недра земли принадлежат государству (a aparține)	— принадлежать к чему-н., de ex. : к группе артистов (a face parte din)
тяготеть к искусству (a fi atras de)	— тяготеть над кем-чем-н., de ex. : несчастья тяготуют над ним (a fi în permanență amenințat)
приписать несколько строк (a adăuga în scris)	— приписать Пушкину стихотворение (a atribui)
наговорить чепуху, чепухи (a vorbi mult)	— наговорить на кого-н. (a bârbi)
назначить заседание (a stabili)	— назначить командиром (a numi)
договориться о поездке (a conveni, a se înțelege)	— договориться до нелепостей (a ajunge la absurd în discuție)
подделаться под что-н., de ex. : под ребяческий тон (a imita)	— подделаться к начальнику (a câștiga încrederea prin linguișire)
обратить воду в пар (a transforma)	— обратить глаза на стену (a îndrepta spre)
обратиться во что-н., de ex. : вода обратилась в пар (a se transforma)	— обратиться к врачу (a se adresa) — обратиться к науке (a începe să te ocupe)
насолить огурцы, огурцов (a săra)	— насолить кому-чему-н. (familiar) (a crea neplăceri cuiva)

отвести детей к бабушке (<i>a duce, a conduce</i>)	— отвести участок под огород (<i>a da spre folosință</i>)
привести к победе (<i>a duce</i>)	— привести в действие, в порядок (<i>a pune</i>)
подвести войска к переправе (<i>a conduce</i>)	— подвести кого-н., (familiar) (<i>a pune pe cineva într-o situație proastă</i>)
подвести шутку под оскорбление (<i>a considera</i>)	— подвести фундамент под строение (<i>a pune temelia</i>)

În aceste exemple, fiecare verb are valori semantice care se deosebesc mult una de cealaltă.

În alte cazuri, deosebirile dintre nuanțele de sens sînt mult mai puțin însemnate sau sînt chiar imperceptibile :

следовать за учителем (<i>a merge în urma profesorului</i>)	— следовать учителю (<i>a-l urma pe profesor, fig.</i>)
удостоить сталинской премии (<i>a distinge, a decora</i>)	— удостоить ласковым взглядом (<i>a acorda atenție cuiva ; de multe ori ironic</i>)
согласиться на предложение (<i>a da răspuns afirmativ</i>)	— согласиться с мнением автора (<i>a fi de aceeași părere</i>)
подписаться под доверенностью (<i>a se iscăli</i>)	— подписаться на журнал (<i>a se abona</i>)
замедлить выполнение решения	— замедлить ответом sau с ответом
вспомнить молодость	— вспомнить о важном деле
знать книгу	— знать о книге
верить в победу	— верить подруге на слово
объявить конкурс	— объявить о начале занятий
задуматься над вопросом	— задуматься о будущем
скучать } тосковать }	по ком-чѐм-н. sau по кому-чѐму-н. ș. а.

Astfel, pentru studierea construcțiilor verbale rusești, alături de sinonimie poate fi folosită omonimia și polisemia verbelor, fără a epuiza însă prin aceasta bogăția și varietatea tipurilor de rectiune în limba rusă.

B. Pe lângă factorul semantic pentru sistematizarea construcțiilor verbale, profesorul poate folosi și relațiile dintre prefixul verbului și prepoziția care unește verbul respectiv cu substantivul dirijat de verb. Aceasta se referă la acele cazuri în care prefixul verbal nu și-a pierdut complet valoarea lexicală, pe care a avut-o la origine, n-a devenit încă un accesoriu pur gramatical al verbului (cum s-a întîmplat cu verbele : написать, сделать etc., în care prefixul are valoare pur gramaticală, dînd verbului sensul de aspect perfectiv).

Cîteva exemple în acest sens :

O serie de verbe cu prefixul *в* se construiesc cu acuzativul precedat de prepoziția *в* :

вбежать в комнату	вдуматься в смысл повести
вбить гвоздь в стену	влюбиться в девушку
вклеить лист в книгу	вникнуть в смысл рассказа
впустить в зал	внедрить новый метод в производство
вовлечь в работу	(în ultimele două verbe prefixul s-a contopit cu rădăcina) ș. a.
вселить в новый дом	
в текст вкралась ошибка	

Cînd verbele cu prefixul *в* arată direcția acțiunii spre suprafața obiectului, ele cer acuzativul cu prepoziția *на* :

впрыгнуть в лодку	dar : прыгнуть на стол
втащить в подвал	„ втащить на второй этаж
вторгнуться в чужую жизнь	„ вторгнуться на территорию врага

Multe verbe cu prefixul *при* cer dativul precedat de prepoziția *к* :

прибежать к дому	присоединиться к общему мнению
приблизить книгу к глазам	прибегнуть к новым мерам
приковать к скале	привлечь к работе
прикрепить ручку к корзине	привязаться к друзьям
прикоснуться к руке	приговорить к смертной казни
приучить к воровству	приобщить массы к культуре
поле прилегает к саду	приобщиться к науке
к одежде пристала (прилипла) грязь	применить к новым условиям
приучить к воровству	придаться к пустякам
прислушаться к голосу	приспособиться к обстоятельствам

Dar unele verbe cu prefixul *при* se construiesc cu dativul fără prepoziție :

привить сыну (вкус к музыке)	приказать кому-н. (отойти)
признаться девушке (в любви)	придать документу (законную форму)
присягать отечеству (в верности)	(вещь) ему приглянулась

La alte verbe cu același prefix *при* felul reacțiunii e determinat de sensul general al cuvîntului :

придерживаться за перила (лестницы)
придерживаться правой стороны, твёрдых убеждений
притворится, прикинутся кем-чем-н.
прикрикнуть на кого-что-н.

La verbul *привнести*, al doilea prefix *в* s-a dovedit mai puternic decît primul :

привнести элементы лиризма *в* рассказ

Unele prefixe au mai multe sensuri, fiecare dintre ele determinînd prezența unui anumit caz al substantivului. Astfel, prefixul „от” poate da

verbului sensul îndepărtării de obiect (отделить, отъехать) sau sensul îndeplinirii definitive a acțiunii (отломить, отменить). În primul caz, verbele se construiesc cu genitivul precedat de prepoziția „от” :

отделить старые книги от новых	отклониться от темы
отмахнуться от комара	отколоться от семьи
отвязаться от назойливого человека	оторваться от производства
оттолкнуть от себя друзей	отвлечься от работы
отгордиться от народа	отречься от своего мнения
отъехать от станции	отказаться от решения
отговорить кого-н. от поездки	отлегло от сердца ș. а.

Dar în unele expresii, în locul prepoziției *от* se folosește *у* cu același sens de îndepărtare de obiect : отобрать билеты *у* пассажиров, отнять время *у* кого-н., отвоевать землю *у* врага ș. а.

În al doilea caz (se arată că acțiunea a fost definitiv îndeplinită), verbele cu prepoziția *от* cer acuzativul complementului drept :

отменить закон	отломить ветку
отработать долг	отмахнуть мух ș. а.

Verbele cu prefixul *до*, care arată o mișcare, se construiesc de cele mai multe ori cu genitivul precedat de prepoziția *до* :

добежать, дойти до станции	дожить до внучат
довести, донести до дома	добраться до сути дела
допустить до больного	(dar : допустить к конкурсу)

Comparați însă omonimele verbului *донести*:

донести о приближении кого-н.   донести на кого-н.).

Aceeași construcție o formează verbele reflexive cu prefixul *до*, care arată că acțiunea a fost dusă pînă la rezultate extreme, deseori negative :

доиграться до неприятностей	докатиться до преступления
докричаться до хрипоты	дорваться до беды
договориться до глупостей	додуматься до интересной мысли

În sfîrșit, prefixul *до* poate da verbului sensul unei acțiuni complete încheiate ; asemenea verbe cer acuzativul complementului drept :

догнать товарищей	дописать письмо
доесть суп	доплатить сто рублей
доделать работу	дополнить сказанное общим замечанием

În alte cazuri, recțiunea verbelor cu prefixul *до* este determinată de sensul general al verbului, de legăturile lui semantice cu alte verbe :

довериться товарищу	добиться успехов
докучать кому-н. просьбами	дождаться победы ș. а.

Verbele cu prefixul *на*, care arată direcția acțiunii, cer cazul acuzativ precedat de prepoziția *на* :

напасть на врага	навлечь на себя подозрение
наступать на неприятеля	напасть на лентяев
наброситься на вора	натолкнуть на правильное решение
натравить собаку на зайца	не могу налюбоваться на картину
набрести на знакомого	на него нашла грусть
налететь на воздушное ограждение	expressia : слёзы навернулись на глаза.
нарваться на неприятеля	

(Comparați : настоять на чём-нибудь ; în această expresie verbul nu arată direcția acțiunii și se construiește cu prepoziționalul).

Verbele cu același prefix *на*, care arată că acțiunea se manifestă într-o măsură mare, se pot construi deopotrivă cu acuzativul ca și cu genitivul fără prepoziție (partitiv) :

налить молока sau молоко	натерпеться голоду (familiar)
нарубить дров	наделать глупостей
накупить книг	наслушаться рассказов
надавать подарков	наестся сладкого (e posibilă și construcția наестся сладким, în sensul de a mânca pînă te saturi)
наготовить топлива	

Verbele *нарадоваться* și *надивиться* se pot construi cu acuzativul precedat de prepoziția *на* (*нарадоваться на кого-что-нибудь*), dar și cu dativul fără prepoziție (în acest caz se manifestă influența rădăcinii verbului).

În alte cazuri, recțiunea este determinată de sensul general al verbului, fără ca prefixul *на* s-o influențeze :

наскучить кому-н.	наслышаться об успехах друга
навязать кому-н. свои привычки	насладиться музыкой
наведаться к кому-нибудь (familiar)	надышаться лесным воздухом

(comparați expresia : не надышаться на кого-нибудь).

Se pot aduce, de asemenea, o serie de exemple pentru a ilustra faptul că, de pildă, verbele cu prefixul *вы*, care arată o mișcare venită din interior, se construiesc cu genitivul precedat de prepoziția *из*, iar verbele cu același prefix, dar arătînd epuizarea acțiunii, cer acuzativul fără prepoziție ; de asemenea că verbele cu prefixul *из*, care arată o unire, cer de obicei cazul instrumental cu prepoziția *с*, iar cele care arată o mișcare de sus în jos cer genitivul cu prepoziția *с* ș.a.m.d. Numărul exemplurilor aduse poate fi mult îmbogățit ; pentru pregătirea lor, profesorul poate folosi dicționarul explicativ al limbii ruse, întocmit de S.I. Ojegov, în care la fiecare verb explicat sînt indicate proprietățile lui sintactice ; într-o oarecare măsură, în cazul de față dicționarul lui S.I. Ojegov poate fi suplinit de

„Îndreptarul privind recțiunea verbelor în limba rusă”, despre care am vorbit mai sus.

În predarea recțiunii vom urmări nu atât ca elevii să rețină unele chestiuni generale, cât să-și însușească construcțiile vii, proprii limbii ruse.

Credem că, mergînd pe căile arătate de sistematizare a construcțiilor verbale rusești, subliniind totodată acele cazuri care rămîn în afara unei asemenea clasificări, putem obține ca elevii și studenții noștri să asimileze recțiunea verbală a limbii ruse nu numai pe plan teoretic, ci și în mod practic, într-o măsură mult mai mare decît pînă acum.

DESPRE ÎNTREBUINȚAREA GENITIVULUI ȘI ACUZATIVULUI DUPĂ VERBE CU NEGAȚIE ÎN LIMBA RUSĂ

DE

I. MOISE

Deși pare o chestiune mărunță, această problemă își are totuși importanța ei, dat fiind că prezintă dificultăți nu numai pentru cei care studiază limba rusă, dar și pentru aceia a căror limbă maternă este rusa.

Lucrări speciale consacrate acestei probleme aproape că nu există. La lingviștii ruși și sovietici nu găsim decît unele afirmații disparate, care ating problema în chestiune — unii recomandă numai genitivul (Lomonosov), alții admit și întrebuințarea acuzativului (Buslaev, Șahmatov, Peșkovski). În „Русский язык в школе” nr. 1, 1952, la rubrica „Consultație” se indică anumite cazuri cînd folosirea genitivului sau a acuzativului e preferată. De folosirea acuzativului în propozițiunile negative s-a ocupat în mod special A. I. Tomson¹.

În ultima vreme a mai apărut în „Русский язык в школе” nr. 2/1956 articolul lui L. A. Deribas — „Прямое дополнение при переходном глаголе с отрицанием” — în care se tratează aceeași problemă.

O trăsătură caracteristică care deosebește limba rusă de celelalte limbi indoeuropene e aceea că după verbe tranzitive la forma negativă, în afară de cazul acuzativ se folosește și genitivul, de exemplu: я люблю зиму, dar я не люблю зимы; я знаю закон, dar я не знаю закона.

În limba rusă literară veche, după verbele tranzitive la forma negativă se întrebuințează exclusiv genitivul. Faptul acesta se reflectă și în grama-

---

¹ Винительный падеж прямого дополнения в отрицательных предложениях в русском языке, „Русский филологический вестник” 1903.

ticile vechi cum ar fi, de pildă, gramatica lui M. N. Lomonosov, apărută în 1757.

De întrebuițarea genitivului după verbe tranzitive negative în limba rusă literară veche ne dăm seama și din expresiile idiomatice, care se mențin vreme îndelungată în forma lor inițială, fără a fi supuse transformărilor. Exemple: ни зги не видно (întuneric beznă), ни слуху ни духу о ком-то (nu se aude nimic despre cineva), не давать проходу (a aģasa, a plictisi tot timpul cu o rugăminte) шапки не ломает (nu se ploconește), не казать глаз (a fi scump la vedere), не давать спуску (a fi exigent, sever), ног не слышать под собой (nu-și mai încapere în piele de bucurie), не отведав горького, не узнаешь сладкого (cine n-a gustat amarul nu știe ce e zaharul), не спросясь броду не суйся в воду (a nu se gîndi la urmări) etc.

Același lucru se poate spune și despre expresiile: не обращать внимания (a nu acorda atenție), не представлять трудности, интереса (a nu prezenta nici o greutate, interes), care se întrebuițează exclusiv cu genitivul. Exemple: Но я не обращал на неё внимания, а отец захопотался... (Тургенев, „Часы“); В прежние времена разрешение этого вопроса не представляло никаких затруднений (Салтыков Щедрин, „Помпадурсы и Помпадурши“).

Creдем însă că A. M. Peșkovski are dreptate cînd susține că „limba vie niciodată n-a putut să înfăptuiască o astfel de întrebuițare exclusivă a genitivului”¹. Într-adevăr, chiar în secolul al XVIII-lea, D. I. Fonvizin, în operele căruia influența limbii vorbite se resimte mult mai puternic decît la alți scriitori contemporani, admite și întrebuițarea acuzativului cu negație, deși într-o măsură destul de limitată: Да не гневи дядюшку (Д. Фонвизин, „Недоросль“, p. 78); Всякий женись на своей невесте. Я чужу не трону и мою чужой не тронь-же (op. cit., p. 76).

Pușkin de asemenea întrebuițează uneori în operele sale acuzativul cu negație: Ещё семь лет — и обещанье/Ты не исполнишь может быть („К. Маше“) Не жажду горю серебра, Не знаю завтра, ни вчера („К. Юдину“).

În limba rusă contemporană construcțiile negative cu acuzativul capătă o dezvoltare din ce în ce mai mare. Întrebuițarea genitivului e obligatorie numai în propozițiunile negative impersonale, printre care un loc de seamă îl ocupă construcțiile cu verbul быть (бывать): Я и то уж думаю: нет ли такого разговорного сборника на разные темы (Куприн, „Молох“, p. II).

Aici negația *нет* are valoare de prezent indicativ al verbului *быть* la forma negativă²: И пощады тебе не будет (Салтыков-Щедрин,

¹ А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва, 1938.

² Despre aceasta vorbește și originea ei: provine din „не есть“.

„Помпадурь и Помпадурши“); Забору этому *не было конца* ни вправо ни влево (op. cit., p. 54). Trebuie menționat însă că în construcțiile impersonale negative genitivul înlocuiește în cele mai multe cazuri nu acuzativul, ci nominativul.

E de remarcat că în general în construcțiile negative predomină întrebuițarea genitivului. Această regulă se reflectă însă în mod deosebit în diferite stiluri ale limbii. Cea mai frecventă folosire a acuzativului cu negație se întâlnește în limba vorbită. În limba rusă actuală vorbită se observă tendința de creștere a întrebuițării acuzativului cu negație în dauna genitivului. Astfel în vorbirea zilnică se pot auzi asemenea expresii: *Кто не брал билет ? Что не едят* люди, Ваня ест; Ваше выступление показывает, что вы *этот вопрос не знаете*. În „Крокодил”, care reflectă într-o măsură remarcabilă limba vorbită, se întâlnește adesea acuzativul cu negație: *Не будем открывать* здесь митинг (Крокодил, nr. 29/1954, p. 9); Бачите, Брыль магазин *не запечатан*, (*ibidem*, p. 6).

Uneori se întâlnesc în aceeași frază și genitivul și acuzativul cu negație ceea ce arată că nu există o regulă categorică de întrebuițare a unui caz sau altul, din care cauză întâlnim deseori ezitări: *Белья* на них никогда *не меняли*, так же, как никогда *не подметали пол* в этой комнате и *не проветривали воздух*. (Куприн, „Поединок“, p. 197).

Deși genitivul și acuzativul cu negație se întrebuițează paralel și e destul de greu de stabilit reguli categorice de întrebuițare a unui caz sau altul, se pot indica totuși anumite situații, când întrebuițarea unui caz poate fi preferată celuilalt.

1) Cazul genitiv folosit după verbele tranzitive cu negație a căpătat funcțiunea de a întări ideea de negare: Ну, да, ношу джерси, потому что *терпеть не могу проповедей* Льва Толстого (Горький, „Жизнь Клима Самгина“ p. 170); *Не запирайте* в^ор^от, я за доктором — сказала она выбегая на улицу (*ibidem*, p. 93). Prin întrebuițarea paralelă a celor două cazuri în construcțiile negative limba rusă și-a îmbogățit mijloacele de exprimare; s-a ajuns la faptul că negația puternică poate fi exprimată nu numai cu ajutorul cuvintelor care întăresc negația, ci și prin folosirea cazului genitiv.

2) Sînt în limba rusă verbe, care la forma negativă, în majoritatea covârșitoare a cazurilor, cer genitivul. Astfel sînt, de ex.: иметь, давать (дать), терпеть, выносить: А ну их! *Терпеть не могу инженерных обедов* — поморщился Бобров (Куприн, „Молох“, p. 33); Я *не выношу праздничных улиц* и людей, которые в седьмой день недели одевают на себя чистенькие костюмы, маски счастливцев (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 225); *Позволения* никто *не даёт*, а только что от мужчины в доме ничего не прибдет (Лев Толстой, „Крейцера соната“).

Un loc deosebit în această grupă îl ocupă verbul *иметь* care, la forma negativă, cere exclusiv genitivul: *Человек, — это мыслящий орган природы, другого значения он не имеет* (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, p. 117); *А люди-мастера были забиты и сами не имели вещей* (Лев Кассиль, „Швамбраня“, p. 31). Astfel de verbe la forma negativă cer de regulă genitivul, deoarece datorită semnificației lor lexicale sînt capabile să exprime o negație accentuată, ca: *не люблю și терпеть не могу, не выношу*.

Не имею este identic ca sens cu *у меня нет*; ambele exprimă o negație absolută care impune întrebuintarea genitivului. *Не имею* ține de fapt de stilul operelor de știință, în limba vorbită îi corespunde *у меня нет*.

3) Gerunziul negativ, aproape fără excepție, se întrebuintează cu cazul genitiv: *Тогда всё-таки я, не выпуская кинжала, схватил её левой рукой за горло...* (Лев Толстой, „Крейцера соната“);... он продолжал, очевидно ни на минуту, *не теряя нити* своей мысли (*ibidem*). Я кликнул Тархова по имени, и, *не получив ответа*, хотел было удалиться (Тургенев, „Пунин и Бабурин“).

4) După cum am mai spus, *negația puternică* cere de obicei cazul genitiv. În limba rusă există mai multe mijloace de a exprima o astfel de negație:

a) Trebuie menționată în primul rînd *negația dublă*, cînd negația este accentuată de particula negativă *ни*, sau de adverbe și pronume negative formate cu această particulă (*не + ни, никто, ничто, никакой, ничей, ни один, нигде, никуда, ниоткуда, никогда, нимало, нисколько* etc.).

Exemple: Но просматривая идеи [знакомые ему, Клима Самгин *не находил ни одной удобной* для него... (Горький, „Жизнь Клина Самгина“ p. 365); ... какой-то молчаливый господин в сером, *не обращавший* на себя *ничьего внимания* (Куприн, „Молох“, p. 11); Новые впечатления *не внушали* им более *никакого интереса*, а только еще сильнее утомляли их (*ibidem*, p. 31); *Ни громов, ни молний не последовало*, никого не попросили оставить службу... (*ibidem*, p. 38); Они *никому не приносят пользы* — а я тебе так буду благодарен, брат! (Тургенев, „Часы“); Но Давид, казалось, *нисколько не понимал моих намеков* (*ibidem*).

E de remarcat însă că aceste cuvinte, care întăresc negația, nu întotdeauna impun întrebuintarea genitivului: *Я никогда не забуду выражение* отчаянного ужаса, которое выступило в первую секунду на обоих их лицах, когда они увидели меня (Лев Толстой, „Крейцера соната“) *Не слушая ни Алину, ни её, горбаченская всё таскала* детей, как собака щенят (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, p. 376).

b) Negația puternică poate fi exprimată în rusește și cu ajutorul unor expresii idiomatice formate pe baza negației duble: *ни*

*черта*¹ *не* (*черта* provine de la *чорт*, „drac”), ни гроша не, ни шиша не, ни хрена не, ни фиги не. Toate sînt sinonime cu *ничего*, de ex. : ни черта не сделал „*п-ам făcut nici pe dracul*”, ни гроша не получил „*п-ам primit nici o para*”, dar sînt mult mai expresive și exprimă o negație mult mai categorică.

c) După verbe la forma negativă însoțite de adverbele *совершенно*, *даже* se folosește de cele mai multe ori cazul genitiv : Лекции, споры, шопоты, весь хаотический шум сотен молодёжи, опьяненной жаждой жить, действовать, всё это так оглушало Самгина, что он *не слышал даже мыслей своих* (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 224) ; Поболтать с ним о будущем—наслаждение. Но настоящего он совершенно не понимает (*ibidem*, p. 173).

d) În operele scriitorilor din secolul al XIX-lea (Pușkin, Gogol, Nekrasov, Turgheniev etc.), negația puternică este exprimată și prin folosirea verbelor de aspect imperfectiv cu sufixele *-iva*, *-iva*. Astfel de verbe subliniază uneori repetarea acțiunii¹, alteori exprimă un trecut îndepărtat. La forma negativă ele întăresc considerabil negația : Я *не слышивал* от нее *умного слова*, зато я и пошлости от неё не слышал ; а умнее *глаз* я *не видывал* (Тургенев, „Часы“) ; Собственно меня больше всего интересовала его борода : она была очень гладко выбрита, но *таких синих щёк и подбородка я отроду не видывал* (Тургенев, Пунин и Бабурин).

e) Cînd verbul la forma negativă e urmat de pronumele negativ *ничего* + un adjectiv sau participiu, acestea stau întotdeauna în cazul genitiv : Это значит, что в твоём поведении я *не вижу ничего хорошего* (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 177) ; Самгин *не замечал* в нём *ничего лишнего, придуманного*, ничего, что позволило бы думать : этот человек не таков, каким он кажется (*ibidem*, p. 220) ; *Ничего* —[genitivul pronumelui negativ *ничто* — se întrebuintează așa de des în construcțiile negative duble, încît aproape că s-a desprins de forma de bază — *ничто* — și a devenit de sine stătător.

5) Sînt cuvinte în limba rusă care, cînd urmează unui verb cu negație, stau aproape exclusiv în cazul genitiv, cum ar fi, de ex., pronumele demonstrative *это*, *то* și pronumele relativ *что* : Клим поднял голову, хотел надеть очки и *не мог сделать этого*, руки его медленно опустились на край стола (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, p. 112) ; Отец рассказывал лучше бабушки и всегда что-то такое, *чего мальчик не замечал* за собой, не чувствовал в себе (*ibidem*, p. 112) ; Клим послушал его и ушел *не узнав того*, что хотелось знать (*ibidem*, p. 11).

¹ *Черта* la origine poate fi acuzativ-genetic, deoarece provine de la un substantiv socotit insuflețit, acum însă nu se mai resimte legătura cu cuvîntul de bază datorită transformărilor fonetice prin care a trecut, și forma e simțită de toată lumea ca un genitiv.

² В. В. Виноградов, *Русский язык*, Moscova, 1947, p. 503.

Deși extrem de rar, totuși aceste cuvinte se întâlnesc și în cazul acuzativ: *Не понимают это*, — которые назад пятятся, вперед задницей живут... (Горький, „Рассказы о героях“).

6) De obicei substantivele care desemnează noțiuni abstracte, când urmează unui verb la forma negativă, se pun în cazul genitiv¹: Он долго соображал, как нужно наказать её, и не нашел для девочки наказания, которое не было бы обидно и ему (Горький, „Жизнь Клима Самгина“ р. 91); а так как он поступком своим доказал, что недостойн носить их, и даже *цены им не понимает*... (Тургенев, „Часы“); Но вице-губернатор не слышит этого зловредного объяснения... (Салтыков-Щедрин, „Помпадур и Помпадурши“).

7) Genitivul se folosește și după verbe la forma negativă urmate de un complement care exprimă o *cantitate nedeterminată* (разделительно-количественное значение): Давыдов отец всё не ехал и даже *писем не присылал* (Тургенев, „Часы“; Отец всё чаще уезжает в лес, на завод или в Москву, он стал рассеянным и уже не *привозил* Климу подарков (Горький, „Жизнь Клима Самгина“); В этот вечер Нехаева не *цитировала стихов*, не *произносила имён* поэтов, не говорила о своем страхе перед жизнью и смертью... (*ibidem*, р. 229). În acest caz genitivul subliniază nu atât faptul că acțiunea nu are loc, cât cantitatea nedefinită; el se traduce în românește prin acuzativul nearticulat: не привозил подарков „nu aducea daruri”, не цитировала стихов „nu cita versuri”.

8) În construcțiile infinitivale negative se întrebuintează aproape exclusiv genitivul: Люблю, не люблю ли, про то я знаю,—отвечала она: а только чему быть, *того не миновать* (Тургенев, „Пунин и Бабурин“); Спит, не шевелится; даже *дыханья не слышать* (Тургенев, „Часы“); Вам не *видать таких сражений* (Лермонтов, „Бородино“). În astfel de propoziții acțiunea este simțită ca imposibilă, din care cauză negația e puternică și cere genitivul².

9) Se întâlnesc cazuri în limba rusă când se folosește complementul direct în genitiv, iar negația *нет* este numai subînțeleasă: Ну, это ты выдумала! Ни тени кокетства! (Горький, „Жизнь Клима Самгина“, р. 167); Один сегодня утром скончался, а другой если ещё не умер, то вечером умрёт непременно... А у нас *ни медикаментов, ни помещения, ни фельдшеров опытных* (Куприн, „Молох“, р. 33).

Se pot indica anumite situații când în construcțiile negative acuzativul este preferat genitivului.

¹ „Русский язык в школе“ 1952, nr. 1, р. 90.

² М. В. Ломоносов, *Российская грамматика*, în *Полное собрание соч.*, t. VII Moscova, 1952, р. 528.

1) Dacă în genitiv stau substantivele abstracte, acuzativul subliniază caracterul concret al obiectului¹: А вы *грёшу* не хотите? (Леонид Андреев, „Тьма“, р. 242); Ничего подобного, он вовсе не *украл книжку* Горький, „Жизнь Клина Самгина“ [р. 325]; Мать, осторожно, чтобы не *стереть пудру* с щёк, прикладывала ко глазам своим миниатюрный платочек, но Клим видел, что в платке нет нужды, глаза совершенно сухи (*ibidem*, р. 275). Asemenea construcții cu acuzativul se dezvoltă și-și lărgesc sfera de întrebuintare sub influența limbii vorbite.

2) Tocmai pentru că subliniază caracterul concret al obiectului, acuzativul se întrebuintează cu nume de ființe sau cu nume proprii: Не *понимаю Алину*, — что её заставило? (Горький, „Жизнь Клина Самгина“ р. 250); Клим давно знал, что мать не *любит Лидию*, но так решительно она впервые говорила о ней (*ibidem*, р. 167); За что ты не *любишь мою маму*? (*ibidem*).

Ar fi greșit însă să se creadă că acuzativul cu negație se întrebuintează numai atunci când complementul lui este un substantiv concret. Sînt cazuri cînd și complementul exprimat printr-un substantiv abstract stă în acuzativ: Неужели он не *понимает всю невозможность, всю нелепость* заговоров у нас, в России (Тургенев, „Пунин и Бабурин“); Он не *закончил свою мысль*, почувствовав легкий приступ презрения к Лидии (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, р. 408).

3) Cînd verbul la forma negativă e despărțit de obiect printr-un infinitiv sau prin alte cuvinte, se poate întrebuinta atît genitivul, cît și acuzativul. În majoritatea cazurilor însă se preferă acuzativul: Кутузов не дал ей *кончить фразу* (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, р. 175); ...как мы можем браться за производство стаканов, если мы не *умеем отличить стакан* от рюмки, бутылки, графина, колбы (А. С. Макаренко, „О коммунистическом воспитании“, р. 79).

Cînd între verbul la forma negativă și complement sînt intercalate alte cuvinte, ideea de negație slăbește într-o oarecare măsură, ceea ce face posibilă întrebuintarea acuzativului în astfel de construcții.

4) Acuzativul se mai întrebuintează și atunci cînd complementul stă înaintea verbului: Знаете, есть эдакие девицы с недостатками: *недостаточек* никто бы и не заметил, но девица сама предваряет (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, р. 250); Он должно быть, не умный, даже *хорошую жену* не мог себе выбрать, жена у него маленькая, некрасивая и злая (*ibidem*, р. 26).

5) Acuzativul se folosește, prin excelență, cînd avem de-a face cu o negație slabă, parțială, puțin accentuată: Я, вообще, *мало знаю и не понимаю Россию* (*ibidem*, р. 172); А я — хочу и не хочу *курицу* (*ibidem*,

¹ „Русский язык в школе“, 1952, рг. 1, р. 90.

p. 120). Ср.: Я *вовсе не хочу курицы*. Если нашими фонариками *не можем осветить всю тьму*, так погасим же огни и все полезем в тьму (Леонид Андреев, „Тьма“, p. 265).

Aici acțiunea aceeași regulă care cere genitivul în construcții cu negație puternică.

6) Cazul acuzativ indică caracterul definit al obiectului, spre deosebire de genitiv, care arată că obiectul e nedefinit¹. În acest caz acuzativul se traduce în românește prin acuzativul articulat, iar genitivul prin acuzativul nearticulat: не давай ему *деньги* „nu-i da banii”, не давай ему *денег* „nu-i da bani”, я не ел *колбасу* „n'am mâncat salamul”, я не ел *колбасы* „n-am mâncat salam”. Regula e valabilă și pentru forma afirmativă.

7) Când negația nu se referă direct la complement se întrebuintează exclusiv acuzativul: *Не они пьесу печатали* (Крокодил, nr. 29/1954, p. 7); *Революцию не делают с антрактами* (Горький, „Жизнь Клина Самгина“, p. 130). Не значит ли это, что мы обречены в своей воспитательной работе иметь дело исключительно с символами, иначе говоря, что мы *будем воспитывать не коммунистическую личность*, а коммунистическую декорацию личности? (А. С. Макаренко, „О коммунистическом воспитании“, p. 80).

După cum reiese din acest articol, întrebuintarea genitivului și a acuzativului după verbele la forma negativă nu este cu totul întâmplătoare, deși există situații când se pot folosi ambele cazuri. Sînt însă situații când folosirea unui caz este preferată celuilalt, pentru că anumite norme stilistice cer aceasta. Posibilitatea întrebuintării a două cazuri în construcțiile negative, e drept, face multe dificultăți străinilor care învață limba rusă, dar ea este necesară pentru exprimarea diverselor grade de intensitate a negației, îmbogățind astfel mijloacele de expresie ale acestei limbi.

¹ А. А. Реформатский, *Введение в языковедение*, Москва, 1955, p. 229.

CONFERINȚELE PROFESORULUI ALF LOMBARD LA BUCUREȘTI

În luna octombrie 1956, cunoscutul romanist și prieten al țării noastre, profesorul Alf Lombard de la Universitatea din Lund, Suedia, a pretrecut câteva săptămâni la noi, ca invitat al Institutului de lingvistică din București. Cu acest prilej, lingvistul suedez a ținut trei comunicări de specialitate și a avut un larg schimb de păreri cu lingviștii români, privitor la problemele și realizările lingvisticii noastre.

În ziua de 12 octombrie 1956, profesorul Alf Lombard a vorbit la Institutul de lingvistică despre limbile scandinave. Oaspetele a fost salutat de către prof. D. Macrea, directorul Institutului, cu aceste cuvinte:

În numele Consiliului științific și al tuturor colaboratorilor Institutului de lingvistică al Academiei Republicii Populare Române, salut, cu o deosebită bucurie, prezența în mijlocul nostru a lingvistului de renume mondială, Alf Lombard.

Activitatea d-sale este binecunoscută fiecăruia dintre noi prin lucrările de o excepțională valoare asupra limbii române și de romanistică, care ne sînt de mare folos în munca ce se desfășoară astăzi la institutul nostru.

Folosesc acest prilej ca să exprim profesorului Alf Lombard admirația noastră pentru originalitatea studiilor sale asupra limbii române și recunoștința cea mai vie pentru felul în care, prin autoritatea sa științifică, menține interesul, în fața lumii științifice din Apus, pentru problemele limbii noastre. Prin activitatea sa, profesorul Lombard continuă tradiția creată de marii romaniști europeni Friederich Diez, Hugo Schuchardt, Wilhelm Meyer-Lübke, Gustav Weigand, Kristian Sandfeld, Mario Roques, V. F. Șişmarev, care au studiat cu dragoste limba română și au făcut cunoscute în lingvistica mondială caracterul ei latin și specificul dezvoltării sale.

Profesorul Alf Lombard nu studiază limba română ca o rece îndeletnicire profesională, ci cu pasiunea caldă a savantului devotat din inimă muncii sale, dovedind prin corectitudinea și distincția cu care o vorbește un atașament sufleteș profund față de ea.

Prietenia nedezmințită pe care d-sa a arătat-o, de la începutul carierei sale științifice, țării și poporului român se explică prin faptul că el cunoaște și iubește elementul cel mai trainic al ființei și istoriei noastre, care este limba noastră.

Venind în România, după un răstimp îndelungat, profesorul Lombard are prilejul să constate la institutul nostru că studiul limbii române, pe care d-sa o iubește atât de mult, a făcut progrese, prin sprijinul excepțional acordat muncii lingvistice de către statul nostru de democrație populară. Numeroasele lucrări alcătuite de institut și cele pe care le elaborare sînt o dovadă a nivelului pe care l-a atins lingvistica românească în cadrul revoluției noastre culturale, în care studiul și

cultivarea limbii naționale constituie o sarcină de onoare și de răspundere pentru lingviștii din țara noastră.

Bucuriei de a-l saluta pe profesorul Alf Lombard ca prieten al limbii și țării noastre asociez omagiul meritului savantului care reprezintă astăzi în țara noastră știința patriei sale și care ne împărtășește, în cadrul comunicării ce va urma, cunoștințe prețioase asupra limbilor scandinave. Deoarece aceste limbi sînt încă puțin cunoscute la noi, considerăm inițiativa profesorului Alf Lombard de a vorbi despre ele ca o perspectivă luminoasă și rodnică pe care d-sa o deschide în țara lingviștilor din țara noastră.

Mulțumindu-i pentru vizita cu care onorează institutul nostru și pentru comunicarea ce o va face, îl asigur încăodată de toată dragostea noastră și că-l vom asculta cu multă plăcere.

Prof. Alf Lombard a prezentat apoi o schiță istorică a dezvoltării limbilor scandinave, punînd în lumină tendințele evoluției celor trei limbi : norvegiana, suedeza și daneza. Pentru prima oară un suedez a expus în romînește problemele vechi și contemporane ale limbilor scandinave.

Dintre aceste trei limbi, suedeza a păstrat mai bine decît daneza. fizionomia vechii limbii nordice. Ea a menținut finalele explozive *k, t, p*, pe care daneza le-a schimbat în *g, d, b*. Traducerea Bibliei de către Olaus și Laurentius Petri a avut o mare influență asupra dezvoltării suedezei moderne. În secolele din urmă (după 1700) s-au produs mari schimbări, mai ales în vocabular. Multe cuvinte franceze, introduse în limbă în secolele XVII și XVIII, au fost înlocuite cu elemente din limba veche și din graiul viu. Suedeza actuală are terminațiile pline, armonioase.

Daneza, în trecut, datorită condițiilor istorice speciale, a avut preponderență și în Norvegia, mai ales după unirea acestei țări cu Danemarca în secolul al XIV-lea. Daneza a devenit limbă literară oficială a Norvegiei și continuă și azi să fie acolo limba literaților. Norvegiana e limba poporului și are numeroase dialecte, explicabile prin natura geografică a țării. În veacul trecut s-a pornit un curent de ridicare pe plan literar a norvegienei. Totuși daneza a rămas limba literară a norvegienilor, însă s-au introdus în limba daneză, din graiul viu norvegian, multe elemente populare, dialectale. Așa au procedat și marii scriitori H. Ibsen și B. Björnson.

Ca și islandeza, norvegiana a păstrat diftongii vechii limbii nordice și a pierdut anumite grupuri de consoane inițiale, care au fost menținute însă în daneză și suedeză.

În încheierea conferinței sale, prof. Alf Lombard a distribuit textul multiplicat al celor trei imnuri naționale (suedez, danez și norvegian), pe care le-a citit și tradus, pentru a ilustra caracteristicile fonetice și gramaticale ale celor trei limbi scandinave.

Reproducem, aici textul și traducerea făcută de conferențiar imnului suedez :

Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord,
du tysta, du glädjrika, sköna,
jag hälsar dig, vänaste land uppå jord,
din sol, din himmel, dina ängder gröna.

Du tronar på minnen från fornstora dar,
då ärat ditt namn flög över jorden,
Jag vet att du är och förblir vad du var.
Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden”.

O tu, vechiul, liberul Nord (= Scandinavia)
cu munți înalți și acoperiți de zăpadă,
tu, liniștite Nord, plin de bucurii, de frumuseți;
te salut, o țară cea mai încântătoare de pe lume,
salut soarele, cerul, plaiurile tale verzi.

Tu păstrezi amintiri din trecutele zile
Cînd numele tău, slăvit, zbura prin lume.
Eu știu că tu ești și vei rămîne ceea ce ai fost
Da, eu vreau să trăiesc și să mor în Nord.

La Academia R.P.R. prof. Alf Lombard a prezentat sintetic concluziile monumentalei sale lucrări, apărută anul trecut, „*Le verbe roumain*” (Verbul românesc) în 2 vol. (1223 pagini), cea mai vastă monografie scrisă pînă azi asupra unui capitol de morfologie românească. Învăţatul romanist, după ce a adus un cald omagiu ţării şi limbii noastre, a subliniat importanţa ştiinţifică pe care o are pentru romanişti şi pentru lingvişti în general, cunoaşterea şi studiul limbii romîne.

Studiul asupra verbului românesc e o parte dintr-o lucrare mai întinsă privitoare la limba noastră, lucrare pe care prof. Alf Lombard o pregăteşte de mulţi ani.

În clasificarea morfologică a verbului românesc, conferenţiarul a stabilit cîteva criterii fundamentale: 1. terminaţiile — cea mai caracteristică fiind aceea a infinitivului; 2. absenţa sau prezenţa sufixului — *ez* sau *-esc* la persoana I a prezentului indicativ, de unde verbe cu prezent tare şi verbe cu prezent slab; 3. alternanţele consonantice la fonemul final al radicalului; 4. vocalismul. În unele cazuri mai restrînse, se ţine seama şi de diversele tipuri de perfect, de difuziunea mîi mare sau mai mică în interiorul flexiunii, a consonantismului alterat. Primul şi al doilea dintre criteriile enumerate duc la clasificarea verbelor romîneşti în şase mari categorii: 1. verbe cu infinitivul *-a* şi cu prezentul tare: *fura, jur*; 2. verbe cu infinitivul în *-a* cu prezentul slab; *forma, formez*; 3. verbe cu infinitivul în *-i (i)* şi cu prezentul tare: *dormi, dorm*; 4. verbe cu infinitivul în *-i (-i)* şi cu prezentul slab; *iubi, iubesc*; 5. verbe cu infinitivul în *-ea*: *lăcea, tac*; 6. verbe cu infinitivul în *-e (-ă)*: *merge, merg*. De asemenea, celelalte criterii de clasificare duc la stabilirea de subclase în interiorul celor şase clase mari.

În ziua de 20 octombrie 1956, lingvistul suedez a vorbit la Facultatea de filologie, inaugurînd conferinţele Cercului de lingvistică pe 1956/57. Tema conferinţei a fost: „*Constituirea limbii romîne literare*”, problemă care a stîrnit un interes deosebit, deoarece ea e de mai mult timp viu discutată la noi, la Academia R.P.R., în facultăţi şi în publicistica noastră.

Caracteristic pentru limba romînă e faptul că în comparaţie cu celelalte limbi romanice diferenţele dialectale sînt mici. Cu toate acestea limba literară romînă comună s-a desăvîrşit tîrziu, cînd statul unitar a influenţat, în măsură considerabilă, dezvoltarea unităţii limbii romîne. Faţă de italiană şi celelalte limbi romanice, limba noastră ajunge la fixarea ei modernă mult mai tîrziu. Există şi azi în vocabular şi în gramatică oscilaţii mari şi trăiesc cuvinte latine şi slave pentru aceeaşi noţiune importantă: *trăi-vieţui, oră-ceas, vreme-timp, prilej-ocazie, ban-monedă* etc. În ceea ce priveşte neologismele se manifestă ezitări şi în folosirea accentului: *maritim-maritim, bărbar-barbăr, profesor-profesór*. În morfologie, pluralul unor substantive e variabil: *bulevarde-bulevarduri, strade-străzi*. La formarea cuvintelor există concurenţă între diversele sufixe: *creare-creaţiune-creaţie*. Astfel de exemple ne arată că atît vocabularul cît şi structura morfologică a limbii romîne prezintă o considerabilă bogăţie şi particularităţi distincte care fac din această limbă un interesant obiect de studiu pentru specialiştii şi mai ales pentru romanişti.

Cele trei conferinţe ale lingvistului suedez au fost ascultate de un numeros public format din lingvişti, scriitori, cercetători, oameni de cultură, studenţi, care au fost impresionaţi de cunoaşterea adîncă a problemelor limbii noastre şi de distincţia cu care conferenţiarul vorbeşte limba romînă. Cei prezenţi la conferinţă şi-au manifestat preţuirea şi simpatia faţă de prof. Alf Lombard a cărui muncă ştiinţifică pasionată şi rodnică contribuie la mai buna cunoaştere a limbii noastre în străinătate.

GH. BULGĂR

DUPĂ O VIZITĂ ÎN REPUBLICA CECOSLOVACĂ

Răspunzînd invitației mai multor lingviști cehi care se ocupă de problemele limbii române, am vizitat Cehoslovacia timp de trei săptămîni. Această invitație a fost pentru mine un bun prilej de a cunoaște o țară prietenă, cu un trecut istoric și cultural bogat, care se găsește astăzi în plină dezvoltare.

Numele Cehoslovaciei e bine cunoscut, atît datorită multor realizări culturale, apreciate în lumea întreagă, cît și din pricina evenimentelor petrecute acolo în ultimele decenii. În timpul celui de-al doilea război mondial, mai multe țări au dat unor localități numele de Lidice, după satul ceh distrus de naziști. După 1945, anul eliberării, numele unuia dintre eroii luptei împotriva fascismului a devenit cunoscut și iubit pretutindeni, numele lui Iulius Fučík. Tineretul lumii cunoaște Praga, orașul unde a avut loc primul festival al tineretului și studenților.

Cele 13 milioane de locuitori ai republicii ocupă un teritoriu de 128 000 km pătrați, format din regiunile Boemia, Moravia, Silezia și Slovacia. Poziția geografică avantajoasă — la răscrucea drumurilor dintre est și vest, nord și sud — a contribuit din cele mai vechi timpuri la dezvoltarea economică și culturală a țării. Produsele de export — mașinile-unelte, mașinile textile, podurile, macaralele, vapoarele, instalațiile portuare, automobilele, motocicletele — sînt apreciate și cerute în Europa, Asia și America. Legăturile culturale, științifice, tehnice cu străinătatea sînt deosebit de dezvoltate în Cehoslovacia. Am putut constata lucrul acesta din primele clipe petrecute pe pămîntul republicii prietene, la aeroportul din Praga. Liniile aeriene directe leagă Cehoslovacia de Amsterdam, Berlin, Bruxelles, București, Budapesta, Moscova, Sofia, Stockholm și Varșovia.

Cehoslovacia e o țară cu tradiții culturale puternice. Muzicieni, scriitori și oameni de știință ca Smetana, Dvořák, Čapek, Némčová, Komenský și alții se bucură de un renume mondial.

Cehii sînt mîndri de valorile culturale ale trecutului. M-a uimit bogăția de cunoștințe istorice precise pe care le are orice locuitor al Pragăi în legătură cu turnurile, podurile, teatrele, clădirile mai importante ale orașului. De altfel centrul e aproape în întregime un monument istoric. Castelul Hradčany, care domină întreg orașul, a fost construit în secolul al VI-lea și refăcut în secolul al XVIII-lea. Abia cînd am privit de aici, la apusul soarelui, panorama capitalei, cu scînteierea zecilor de cupole, am înțeles numele ei — Zlata Praha (Praga de aur). În incinta castelului Hradčany se înalță, uriașe, arcadele ogivale și săgețile turnurilor catedralei Sf. Vit, care datează din secolul al XIV-lea. La teatrul Tyl s-au cîntat pentru prima dată operele lui Mozart „Nunta lui Figaro” și „Don Juan” (1787). Povestea Teatrului Național din Praga este edificatoare pentru dragostea de cultură a poporului ceh: clădirea a fost ridicată prin subscripție publică între anii 1862 și 1881. La două luni de la inaugurare fiind distrusă de un incendiu, în mai puțin de o lună s-au strîns fondurile necesare reconstruirii.

Regimul democrat-popular încurajează tradițiile culturale multisekulare și a creat condiții prielnice pentru un nou avînt. Există astăzi 64 de teatre permanente și 3450 de cinematografe, la fiecare 5 locuitori se numără cîte un aparat de radio, iar în 1953 și-a început emisiunile stația de televiziune Praga. Numărul studenților s-a dublat față de 1936 și jumătate din aceștia sînt bursieri. Academia Cehă și cea Slovacă, prima creată în 1784 și restructurată în 1952, coordonează aproape întreaga muncă științifică din țară. Editura Academiei tipărește circa 200 de lucrări originale anual și scoate 43 de reviste, dintre care unele exclusiv în limbi străine. Editura publică de asemenea 4 reviste de popularizare.

Realizările științifice, tehnice și artistice ale Cehoslovaciei au început să fie cunoscute la noi tot mai bine în ultimii ani. Cărțile scriitorilor Čapek, Jirásek, Némčová sînt apreciate și iubite de cititorii romîni. Acordurile culturale și științifice romîno-cehe s-au dovedit rodnice pentru țara noastră. În ceea ce privește lingvistica, o știință care a ocupat și ocupă un loc de cinste

în republica prietenă, colaborarea romino-cehă, începută numai de câțiva ani, e în plină dezvoltare. Am cunoscut lingvistica cehă, realizările ei valoroase din trecut și de astăzi, din discuțiile pe care le-am avut cu specialiști cehi, din vizitele pe care le-am făcut la Academia de Științe, la Cabinetul de filologie modernă, la Institutul Slav, la diferite catedre ale Facultății de filologie din Praga, în biblioteci și librării.

Am răsfoit în câteva librării publicațiile de lingvistică. Sint numeroase și au o vechime remarcabilă. „Listy filologické”, de pildă — foaia filologică, consacrată studiilor de lingvistică cehă și comparată — se găsește în al 81-lea an de existență; „Naše řeč” („Limba noastră”) revistă de cultivare a limbii, apare de 40 de ani. Nu sint mult mai tinere nici „Časopis pro moderní filologii” („Revista de filologie modernă”), „Slavia” (publicație consacrată filologiei slave), „Archív orientální”, „Slovo a slovesnost” („Cuvîntul și literatura”) — revistă de teoria și cultivarea limbii.

Eforturile lingviștilor cehi din secolul trecut au ridicat considerabil prestigiul Cehoslovaciei în lumea științifică. Se știe de asemenea că, între anii 1930 și 1940, lingvistica cehă a ocupat un loc de frunte în Europa. Școala structuralistă pragheză, cu toate lipsurile ei, cu toată orientarea greșită în unele privințe, a însemnat un progres pentru știința limbii. Tezele structuralismului praghez vor fi discutate și reconsiderate în cadrul secției de lingvistică structurală a Cercului lingvistic de la Praga, care și-a reluat activitatea în toamna anului 1956.

După al doilea război mondial și după stagnarea cauzată de influența marxismului, lingvistica cehoslovacă se află într-o nouă perioadă de avînt, dominată de efortul de a folosi metodele de cercetare ale lingvisticii marxiste. Iată numai câteva titluri de lucrări consacrate limbii, cehe: „Gramatica limbii cehe” de Trávníček, „Dicționarul etimologic” de Holub și Kopečný, „Tipologia limbii cehe” de Skalička, „Gramatica practică a limbii cehe” de Havránek și Jedlička, „Dicționarul ortografic și morfologic” de Adam, Iaros și Holub.

Activitatea lingviștilor e coordonată de Secția a VIII-a a Academiei de Științe, de care depind:

- Institutul oriental,
- Institutul slav,
- Institutul de limbă cehă (unde se studiază și problemele de lingvistică generală),
- Cabinetul de filologie modernă,
- Cabinetul de studii clasice,
- Cabinetul de documentare filologică,

Am cunoscut la Praga numeroși slaviști, romaniști, balcanologi, clasiști și orientaliști, printre care mulți cercetători tineri. La catedra de slavistică a Facultății de filologie am discutat despre ultimele lucrări din acest domeniu: Horálek — „Introducere în studiul limbilor slave”, Horálek — „Evangheliare și tetraevanghiele”, Dostál — „Studii asupra sistemului aspectului verbal în slava veche”, Dostál — „Evoluția dualului în limbile slave, în special în polonă.”

Despre filologia romanică în Cehoslovacia am discutat cu asistenta Jiříná Smrčková, care și-a făcut studiile în România. Astfel am aflat de conferința filologilor moderni, care a avut loc la Liblice, în 1954, unde s-a arătat că sarcina cea mai urgentă este pregătirea de gramatici științifice pentru limbile străine contemporane. Problemele de care se interesează romaniștii cehi sint următoarele: începuturile limbilor romanice în legătură cu latina vulgară (Křepníský), diminutivele în limbile romanice (Studiul lui J. Dvořák consacrat diminutivelor în latina vulgară și în spaniolă), ortografia limbii franceze (vezi interesanta carte a regretatului romanist V. Buben „Influența ortografiei asupra pronunțării limbii franceze moderne”).

Orientalistica cehă este legată de numele lui B. Hrozný, savant de renume mondial, autorul descifrării hieroglifelor hitite și al unei interesante încercări de descifrare a scrierii liniare B din Creta. La Institutul oriental au fost elaborate gramatici ale limbilor coreeană, bengaleză și japoneză. La secția de orientalică a Facultății de filologie din Praga se studiază un număr impresionant de limbi: hitita, asiriana, toharica, mongola, chineza, japoneza, coreeana,

indiana, vietnameza, birmana, indoneziana, persana, turca, armeană, limbile caucaziene, egipteană, bantu. Nu este un lucru neobișnuit pe coridoarele acestei facultăți să auzi studenți cehi discutând cu colegi chinezi, coreeni sau indieni în limba maternă a acestora. Am avut ocazia să asist la o discuție între președintele Sukarno al Indoneziei și niște tineri cehi care studiaseră limba indoneziană. Discuția a avut loc numai în limba indoneziană, pe care cehii o vorbeau curent.

O mențiune specială se cuvine studiilor consacrate limbii române. Interesul viu pentru această limbă continuă tradiția creată de fondatorul studiilor de romanistică din Cehoslovacia J. U. Jarník. La secția lexicografică a Institutului slav s-a terminat redactarea unui dicționar romîn-ceh și vor începe în curând lucrările dicționarului ceh-romîn. Ambele lucrări se bazează pe colaborarea dintre lingviștii cehi și romîni. De limba romînă se ocupă îndeosebi lingviștii Křepinský, Křečan, Wittoch, Beneš, Hořejší, Smrčková și J. Felix. Lucrarea cunoscutului romanist Křepinský consacrată influenței slave asupra verbului românesc este de un mare folos pentru cercetătorii istoriei limbii romîne. Prof. A. Křečan, de la Facultatea de filologie din Praga, este autorul unui manual de limba romînă pentru studenții cehi, care urmează să fie dat la tipar în cursul anului 1957. Ultima parte a manualului cuprinde o expunere succintă a gramaticii limbii romîne, alcătuită pe baza celor mai noi lucrări de lingvistică apărute în România și cu exemplificări literare bine alese. Tot prof. Křečan pregătește un manual de conversație pentru cehii care călătoresc în România. Tînărul lingvist J. Felix, care a studiat un timp în țara noastră, pregătește un manual de limba cehă pentru romîni. J. Smrčková are un interesant studiu despre influența originalului slav asupra traducerii unor texte religioase romînești. Cercetătorul V. Hořejší studiază problema mijloacelor analitice și sintetice de exprimare a cazurilor în limba romînă, precum și problema genului neutru.

Aș vrea să închei aceste impresii și informații în legătură cu vizita mea în Republica Cehoslovacă enumerînd lucrările aflate în curs de elaborare la diferite institute de lingvistică din Praga : dicționarul manual al limbii cehe, un dicționar normativ, revizuirea regulilor ortografice, un dicționar istoric al limbii cehe ; o serie de dicționare bilingve — polon, bulgar, sîrbo-croat, maghiar, francez, albanez, portughez, suedez. Se continuă publicarea marelui dicționar rus-ceh, din care au apărut pînă acum 3 volume (A—П). A fost dat la tipar un mare dicționar etimologic comparativ al limbilor slave. La aceste lucrări trebuie adăugate numeroase altele, aflate în curs de elaborare la Brno și Bratislava.

Cunoașterea activității bogate și interesante a lingviștilor din Republica Cehoslovacă constituie pentru lingviștii romîni un puternic stimulent și ne face să dorim continua strîngere a relațiilor dintre specialiștii din cele două țări. Lucrările cercetătorilor cehi consacrate limbii romîne sînt contribuții prețioase pentru cunoașterea reciprocă și schimbul cultural romîno-ceh. Prietenia tradițională dintre popoarele noastre își găsește astfel o fericită exprimare în cercetarea problemelor de lingvistică.

S. STATI

RECENZII

LIMBA ROMÂNĂ

(fonetică, vocabular, gramatică)

Editura Academiei R.P.R. 1956, 278 p.

„Limba română”, după cum se precizează în „Cuvîntul înainte” este un „mic tratat de limbă română ... alcătuit de secția de gramatică a Institutului de lingvistică din București pe baza „Gramaticii limbii române” în două volume, editată de Academia R. P. R. în 1954”, elaborată de același Institut. Spre deosebire de aceasta din urmă, lucrarea prezentată aici se adresează unor mase mai largi de cititori. „Ea nu este un manual școlar, dar va putea fi folosită de către elevi și profesori ca auxiliar al manualului, iar de cititorii din afară, în loc de manual”. Lucrarea nu se ocupă exclusiv de gramatică, ci de „limba română în ansamblul ei” ceea ce explică existența unui capitol consacrat noțiunilor generale de lingvistică, a altui capitol consacrat noțiunilor de istoria limbii române și dezvoltarea dată capitolului care se ocupă de vocabular. În schimb s-a redus considerabil „Fonetica”, renunțându-se la toate problemele mai dificile și de strictă specialitate. În partea de gramatică s-a accentuat caracterul „descriptiv și normativ al lucrării: s-a renunțat la notele istorice, la formele vechi și regionale, la faptele particulare, la explicații nesigure sau litigioase”. Însă „Limba română” nu este numai o simplificare a „Gramaticii limbii române”, ci într-o anumită măsură și o îmbunătățire a ei, în așteptarea unei noi ediții. Astfel „s-au co-

rectat unele inadvertențe, s-au îmbunătățit unele definiții, s-au completat și s-au precizat alte fapte cu ajutorul observațiilor primite și al cercetărilor ulterioare, s-a încercat o mai bună sistematizare a expunerii”.

În cele ce urmează nu vom insista asupra valorii lucrării; am vrea să facem doar câteva observații pe marginea unor capitole, insistînd mai mult asupra capitolelor care nu figurează în „Gramatica limbii române” a Academiei R. P. R. din 1954.

„Limba română” începe cu „Noțiuni generale de lingvistică” în cadrul cărora se tratează pe scurt noțiunile cele mai importante de lingvistică generală, privite din punct de vedere marxist. Se tratează între altele următoarele probleme: legătura dintre istoria limbii și istoria societății, limba și suprastructura, limba și gândirea, caracterul de sistem al limbii, legile interne de dezvoltare ale limbii, evoluția limbii, limba literară.

În legătură cu problema limbii și a suprastructurii și cu paragraful „Limba, bun al întregii comunități”, cred că nu era necesar să se pornească de la erorile lui N. I. Marr. E mai util să se precizeze ce și cum este limba, decît să se explice ce și cum nu este.

În schimb rîndurile consacrate „limbii și gândirii” ar fi putut fi mai dezvoltate și mai explicite. Se afirmă de exemplu că „unitatea

dialectică presupune pe de o parte o legătură strinsă între cele două elemente în chestiune ... iar pe de altă parte contradicții între ele prin rezolvarea cărora se obține dezvoltarea, progresul (subliniat de mine, — M. I.). Prima parte a acestui adevăr filozofic e exemplificată foarte clar cu fapte de limbă, în schimb ultima parte rămîne neexemplificată și neexplicată. Rămîne nelămurit dacă prin rezolvarea contradicțiilor dintre limbă și gândire se obține dezvoltarea, progresul.

Discutându-se caracterul de sistem al limbii se dau și exemple din fonetică. Ar fi fost poate util să se facă trimiteri la capitolul de fonetică pentru noțiunile mai grele sau în orice caz noi pentru unii cititori. Astfel ar fi fost binevenită o trimitere la p. 54, unde se discută mai pe larg ce e un fonem.

Citeodată se strecoară în cadrul unor capitole fraze care nu sînt suficient de clare. În capitolul consacrat legilor interne ale limbii se spune : „În sistemul verbal al limbii romine se constată o evoluție continuă spre ordine și claritate” ca și cum această tendință ar fi specifică numai limbii noastre.

Nepotrivit ni se pare subtitlul „Variabilitatea limbii” pentru paragraful în care se discută trecerea limbii de la limba triburilor la limba popoarelor și de la limba popoarelor la cea a națiunilor. În legătură cu dezvoltarea limbii în general însă, ar fi trebuit să se vorbească de inegala dezvoltare a părților limbii.

O problemă mai spinoasă este aceea a subîmpărțirii sociale a limbii. Se afirmă că : „se folosesc de argouri cei în subordine, pentru a nu fi înțeleși de superiorii, cu care se află în dușmănie. Este cazul, în societatea capitalistă, al soldaților, al elevilor”. Și ceva mai jos : „În societatea socialistă, nemaexistînd exploatare și categorii asuprite, argourile dispar”. Se pune întrebarea : astăzi la noi și, mai mult, în Uniunea Sovietică elevii nu folosesc argou ? În cărțile și în piesele de teatru din lumea elevilor și a studenților, scriitorii și dramaturgii nu folosesc expresii argotice care reflectă aspecte din vorbirea vie a școlarilor ?

Urmează „Noțiuni de istoria limbii romine”, capitol indispensabil pentru o bună înțelegere a limbii romine. Capitolul e foarte interesant și colectivul care l-a întocmit are meritul deo-

sebit de a fi știut să aleagă dintr-un noian de fapte pe cele mai importante, necesare pentru înțelegerea evoluției limbii romine. Deoarece în parte e vorba și de probleme încă nerezolvate, unele afirmații pot fi discutate. Astfel la p. 25 se spune : „Romanitatea de răsărit rămînînd, prin împărțirea în două a imperiului roman, foarte de timpuriu izolată de cea apuseană, limba romină a avut condiții să se formeze mai devreme decît celelalte limbi romanice.” În primul rînd, romanitatea de răsărit n-a rămas izolată de cea apuseană din cauza împărțirii imperiului, ci din cauza migrațiilor. Iar în al doilea rînd faptul că izolarea a contribuit la formarea limbii romine înaintea celorlalte limbi romanice nu e explicat și nici argumentat în nici un fel.

Tot în capitolul „Noțiuni de istoria limbii romine” se găsesc cîteva inconsecvențe : unele de terminologie (la p. 29 se vorbește de latina tîrzie, și la aceeași pagină se vorbește de latina preromanică), iar altele de tratare (în unele cazuri se pornește de la faptele din latina tîrzie—ex. Substantivul—, în altele de la latina clasică — ex. Adjectivul —, deși și în cazul al doilea stuația din latina tîrzie explică mai bine faptele din limba romină). În același capitol consacrat Adjectivului se spune că : „În limba latină adjectivale se grupau în adjective cu trei terminații și cu două terminații”. Afirmația nu este exactă intrucît existau și adjective cu o singură terminație, de tipul lui *audax, felix* etc.

La capitolul „Sintaxă”, se dă ca exemplu de limbă care ar fi putut să influențeze sintaxa limbii noastre, daco-traca. Afirmația aceasta pare hazardată, din moment ce nici nu cunoaștem sintaxa acestei limbi. Aceasta cu atît mai mult cu cit, pe drept cuvînt, la pg. 25 ni se spune : „Elementele lexicale dacotracice și ilirice din limba romină sînt în general greu de identificat”. Fără îndoială că elementele sintactice sînt și mai greu de identificat..

Capitolul „Vocabular” a fost mult mărit. În comparație cu cel din „Gramatica limbii romine”. Se tratează și despre sinonime, antonime, omonime, sensul propriu și sensul figurat al cuvintelor, arhaisme, neologisme etc., probleme neatîinse de gramatica în două volume.

Două observații mărunte în legătură cu omonimele : la p. 41, unde se vorbește de felul în care se poate înlătura omonimia, ar fi fost bine să se pomenească și de posibilitatea dispariției unuia dintre termeni. La p. 40 se dă ca exemplu de omonim cuvântul *ochi* cu diferitele sale înțelesuri. Credem că acest exemplu ilustrează mai degrabă polisemia (capacitatea unui cuvânt de a avea mai multe sensuri, p.41). Cuvântul *ac* dat ca exemplu de cuvânt cu multe înțelesuri importante (p. 44) este exact în aceeași situație ca și cuvântul *ochi*. Acesta din urmă nu îndeplinește nici condițiile cerute de acad. Graur (în lucrarea sa „Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române”) pentru a putea fi considerat un caz de omonimie. Diversele sensuri ale cuvântului în cauză nu „au ajuns să se rupă total unul de altul”. Nici „verigile dezvoltării semantice” nu lipsesc între diferitele sensuri ale cuvântului în cauză. Sensurile cuvântului *ochi* sînt de fapt în marea lor majoritate metaforice.

După cum se spune și în fragmentul de prefață, citat de noi mai sus, în „Limba română” s-a încercat o mai bună sistematizare a expunerii. Trebuie subliniat într-adevăr în mod deosebit faptul că expunerea morfologiei și sintaxei este făcută cu mult spirit pedagogic, cu multă claritate. Numerotarea diverselor puncte care trebuie reținute în cadrul capitolelor ușurează mult consultarea cărții. (Vezi de exemplu la „Atribut” sau la „Felurile propozițiilor după înțeles” etc. Și alegerea materialului din „Gramatica limbii române” este bine făcută, iar îndreptările și schimbările ridică valoarea lucrării. Desigur că observații pot fi făcute și aici.

În cadrul propoziției atributive, se vorbește între altele și de folosirea pronumelui *ce*. Afirmăm că „în vorbire pronumele relativ *ce* nu se mai întrebuițează astăzi decît în anumite construcții fixate” (p. 233) este prea categorică. În vorbirea căutată și în limbajul oficial, *ce* se folosește încă destul de des. Iar în limba literară contemporană *ce* nu „se întrebuițează din ce în ce mai rar” cum se spune în aceeași pagină. Folosirea lui, mai ales lângă nume de ființe, este nerecomandabilă, dar toc-

mai în ultima vreme apare surprinzător de des, chiar și în unele publicații oficiale.

La unele capitole se observă anumite inconsecvențe. Astfel la „Gradele de comparație, (Gradul superlativ) se vorbește, pe drept cuvînt, de „complementul superlativului” (p. 96), dar acesta nu este tratat nicăieri în cadrul „Complementului”.

De asemenea, la prepoziția *de* se vorbește de un complement de agent care exprimă cauza (p. 172), deși la complementul de agent nu se vorbește de această categorie.

În ceea ce privește clasificarea complementelor circumstanțiale, deși este exact ca cea din „Gramatica limbii române”, ea ni se pare incompletă și în unele cazuri nejustificată.

Astfel la complementul de mod se înglobează fără motivare pe lângă complementul comparativului și complementul consecutiv, deși în cadrul circumstanțialelor, propoziția de mod și propoziția consecutivă sînt tratate separat.

Pe de altă parte lipsește cu totul complementul prețului, al materiei, al originii, care apar în cadrul capitolului „Prepoziții”.

Închei aceste sumare note cu cîteva observații formale : nu cred că titlul „Limba română” este cel mai fericit. Se produc confuzii cu revista care poartă același nume, ba chiar mai mult, cu manualele de limba română. Felul în care sînt date siglele mi se pare inconsecvent și nepractic. Ar fi fost bine să se dea sau numai autorul, făcîndu-se economie de spațiu și renunțînd la o citare riguros științifică, sau sigla întregă, cum s-a procedat la „Gramatica limbii române”. Faptul că se indică numele operei din care e dat exemplul, nu înlesnește cu nimic cititorului căutarea lui, dacă nu se indică pagina și ediția.

Cu toate lipsurile și lacunele care se pot găsi în micul tratat „Limba română” — ca în orice lucrare, de altfel —, cartea este deosebit de prețioasă atît pentru specialiști, cît și pentru profesorii și elevii de toate gradele. Ea va contribui în mod activ la cultivarea limbii noastre literare și într-o măsură însemnată la culturalizarea maselor.

MARIA ILIESCU

Alcătuirea unui manual de gramatică, în special pentru clasele mai mici, nu este o treabă ușoară. Autorul unui astfel de manual are de învins numeroase greutăți, fie legate de faptul că unele probleme de gramatică nu au fost încă suficient studiate și explicate, fie legate de prezentarea noțiunilor gramaticale la un nivel accesibil elevilor cărora le este destinat manualul. În ce privește cea de a doua serie de greutăți, trebuie să menționăm că cea mai mare dificultate o prezintă nu atât explicarea noțiunilor gramaticale, cât definirea lor.

Se știe că gramatica unei limbi este o știință destul de complicată, cu foarte multe noțiuni specifice, reguli și definiții. Însușirea cunoștințelor de gramatică de către elevi depinde în mare măsură de felul cum sînt explicate și definite noțiunile gramaticale; iar aceasta, după cum am arătat mai înainte, nu este un lucru ușor.

Cu astfel de greutăți au avut de luptat și autoarele manualului de gramatică pentru clasa a V-a, elaborat în anul 1956, asupra căruia vom face câteva observații¹. Desigur, cele mai multe observații asupra acestui manual se vor putea face după folosirea lui în practică cel puțin un an de zile. De aceea, în cele ce urmează, vom face doar câteva observații, care am dori să fie o invitație pentru profesori de a studia atent acest manual și de a-și spune părerea despre el. Considerăm că orice observație critică va constitui o propunere pentru îmbunătățirea lui, și în același timp un ajutor dat profesorilor și elevilor care îl folosesc.

Pentru ca observațiile noastre să poată fi urmărite mai ușor, le vom grupa pe probleme. Prima problemă de care ne vom ocupa va fi aceea a definiției noțiunilor gramaticale, a doua: explicarea lor, iar a treia: unele chestiuni în legătură cu expunerea materialului și cu tehnoredactarea.

* *Gramatica limbii române, manual pentru clasa a V-a*. Ed. de stat didactică și pedagogică, 1956, de Chiosa Clara, Georgea și Miciora Ionescu Maria Eliza.

¹ Vezi și articolul prof. I. Popescu *Despre manualul de gramatică pentru clasa a V-a*, „Știința tineretului”, 12 oct. 1956, nr. 2314.

Trebuie să spunem de la început că atât în privința calității definițiilor, cât și în privința explicării noțiunilor gramaticale, manualul în discuție reprezintă un vădit progres față de vechile manuale. Faptul acesta arată că autoarele lui au cunoștințe temeinice de gramatică și o bogată experiență pedagogică. Scăderile pe care le-am observat în cursul lecturii manualului, și pe care le voi arăta în rândurile ce urmează, nu m-au împiedicat să formulez aprecierea de mai sus.

În legătură cu capitolul „Fonetica”, considerăm că definiția dată vocalelor (sunete care „se rostesc mai ușor, cu gura deschisă, deoarece aerul care iese din plămîni nu întilnește în calea sa nici o piedică”), nu este de natură a-i face pe elevi să înțeleagă deosebirea dintre vocale și consoane. Nici una dintre cele trei caracteristici, indicate în definiție, nu este proprie numai vocalelor. Copiii rostesc cu aceeași ușurință și vocalele și consoanele, iar consoanele *c, g, l, h* etc. se rostesc și ele cu gura deschisă. În ce privește „piedica”, nu se poate spune că cel puțin vocalele *o* și *u* nu întilnesc o „piedică”, pe care o observă și copiii. De altfel, chiar vocalele se clasifică, după participarea buzelor, în: rotunjite și nerotunjite, iar după locul de articulare a limbii în: anterioare, mediale și posterioare, ceea ce înseamnă că rostirea lor se face totuși cu ajutorul buzelor și al limbii. Aceasta face, desigur, necorespunzătoare definiția dată consoanelor („sunete care se rostesc mai greu, deoarece aerul care iese din plămîni întilnește în calea sa o piedică: limba, dinții sau buzele”). Cred că cel puțin pentru elevii de clasa a V-a, definiția vocalelor și a consoanelor ar fi bine să rămână aceea care era în vechile manuale de gramatică.

Nici definiția silabei nu pare mai clar formulată: „sunetul sau grupul de sunete care se rostește cu o singură deschidere de gură”. De aici ar rezulta că există sunete care se rostesc cu mai multe deschideri de gură sau, trecînd peste aceasta, că orice sunet formează silabă — pentru că orice sunet se rostește cu o singură deschidere de gură. Credem că definirea silabei ca „unitatea sonoră alcătuită dintr-o

vocală sau dintr-un grup de sunete în care intră neapărat o vocală și care se rostește cu o singură deschidere de gură”¹ ar putea fi adaptată la posibilitățile de înțelegere ale elevilor de clasa a V-a și ar înlătura confuziile ce se pot naște din definiția dată în manual.

În ce privește definițiile cuprinse în capitolul „Părți de vorbire” (de ce nu „Părțile de vorbire”?), sîntem de acord cu observațiile prof. I. Popescu, publicate în „Sfînta tineretului”. Definițiile formulate la începutul acestui capitol pentru părțile de vorbire sînt prea succinte și adesea incomplete. Autoarele se bazează mult pe etc. Astfel, substantivele sînt cuvinte care denumesc ființe, lucruri etc., articolele sînt părțile de vorbire care se alătură unor substantive etc., adjectivele sînt cuvinte care arată însușirile ființelor, lucrurilor etc. ș. a. m. d.

Deoarece posibilitatea elevilor de a face o bună analiză morfologică depinde foarte mult de înțelegerea noțiunilor gramaticale din capitolul „Morfologia”, credem că autoarele manualului de gramatică pe care-l discutăm, cunoscînd, desigur, acest lucru, ar fi trebuit să depună eforturi pentru a defini cit mai precis noțiunile gramaticale cuprinse în acest capitol. Vom analiza cîteva definiții care ni se par necorespunzătoare.

De exemplu, definiția substantivului ni se pare prea strîmtă, chiar pentru a cuprinde exemplele de substantive date în manual. Astfel, substantivele *clipă, glas* și altele nu se încadrează în nici una dintre categoriile de obiecte fixate pentru substantiv: ființe, plante, lucruri, materii, acțiuni, fenomene, sentimente, însușiri. Acolo unde autoarele dau explicații, pentru a ieși din această încurcătură recurg la etc. De exemplu: „cuvintele: *pîrîu, ciocănel, fereastră, făclioara, peștera, ușa, stelele, ochii, glasul, noaptea, dumbrava* etc. sînt nume de lucruri, corpuri cerești, părți ale corpului, împărțiri ale timpului etc.”

În ce privește definiția cazurilor („Formele diferite pe care le ia substantivul potrivit funcțiunii sale în propoziție”) trebuie să arătăm că este inaccesibilă înțelegerii elevilor de clasa a V-a, ale căror cunoștințe despre subiect,

atribut și complement sînt extrem de sărace în momentul cînd li se explică această definiție. Pe de altă parte, deținerea cazurilor în raport cu funcțiunile lor sintactice, este nepotrivită, deoarece nu orice caz corespunde unei anumite funcțiuni sintactice — unele îndeplinesc două funcțiuni, iar vocativul nu are nici una. Un alt cusur al definiției cazurilor este și faptul că e prea strîmtă — se referă numai la substantiv. Autoarele manualului de gramatică s-au lăsat mult influențate de definiția dată cazurilor în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane”, care, așa cum se știe, nu se adresează copiilor.

Definiția dată declinării („Trecerea unei părți de vorbire prin toate cazurile la singular și plural”), poate fi socotită mai degrabă o descriere a acestui fenomen gramatical. Unele note ale definiției sînt de prisos. De exemplu, indicația „la singular și plural” nu era necesară, deoarece și atunci cînd facem ca un substantiv să-și schimbe forma după caz numai la singular, tot se cheamă că-l declinăm, iar pe de altă parte majoritatea substantivelor „trec” numai prin patru cazuri, deoarece n-au vocativ.

Cît privește articolul, era bine să se evite formularea a două definiții întrucîtva diferite. La pagina 16, articolele sînt *părțile de vorbire* (sublinierea noastră) care se alătură unor substantive spre a le da un anumit înțeles, definiție care seamănă mult cu aceea dată prefixelor și sufixelor. Iar la pagina 37 articolul este definit ca „Partea de vorbire care se așază pe lingă un substantiv, pentru a-i da un anumit înțeles”. Din această definiție, pe lingă că nu se precizează despre ce anume înțeles e vorba, reiese că articolul este caracteristic numai substantivelor, deși puțin mai departe se vorbește despre articularea adjectivului.

Nici definiția dată articolului hotărît nu poate fi considerată precisă: „Articolul alăturat la sfîrșitul substantivului, pentru a-i preciza înțelesul”. De aici ar reieși că substantivele, atunci cînd sînt nearticulate, n-au un înțeles precis. Privită din acest punct de vedere și definiția articolului nehotărît („Articolul așezat înaintea substantivului și care dă acestuia un înțeles neprecis”) ni se pare greșită — deoarece una este a nu determina precis un

¹ Vezi și *Limba romînă*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 58.

substantiv (cum se arată în „Limba română”, p. 80) și alta este a-i da un înțeles neprecis. Considerăm că definiția dată articolului nehotărît în vechiul manual de gramatică pentru clasele V-VI este mai bine formulată: „Articolul care lămurește în chip nehotărît înțelesul unui nume (substantiv, adjectiv, numeral)”.

La capitolul „Formarea substantivelor” în definiția dată sufixului se spune că acesta servește pentru a forma cuvinte noi, iar în definiția prefixului se mai adaugă la această notă și indicația „cu alt înțeles”, ceea ce vrea să însemne, dacă facem comparație între cele două definiții, că sufixele formează cuvinte noi, dar nu cu alte înțelesuri. Indicația specială „cu alte înțelesuri”, introdusă în definiția prefixului, nu era necesară. Ea dă naștere la nedumeriri.

O observație se poate face și în legătură cu definiția adjectivului. Se știe că adjectivul arată nu însușirile substantivelor, așa cum se afirmă în manualul pe care-l discutăm, ci însușirile obiectelor denumite de substantive. De asemenea, formulele alese pentru definirea adjectivului posesiv și a adjectivului nehotărît nu ni se par a fi lipsite de posibilitatea de a da naștere la confuzii. Astfel, adjectivul posesiv este definit ca *pronume posesiv, care însoțește un substantiv*, iar adjectivul nehotărît ca *pronume nehotărît care însoțește un substantiv*, ca și când pronumele ar fi o specie a adjectivului. Definițiile date adjectivului posesiv și nehotărît în vechiul manual pentru clasele V-VI, editat în 1955, par a fi mai precise.

În ce privește verbul, nu avem de făcut observații decât la definiția modului, care ni se pare destul de vagă. Modurile nu pot fi definite: „Formele pe care le iau verbele pentru a arăta în ce fel se îndeplinește acțiunea”, deoarece nu putem spune despre conjunctiv, de exemplu, că este modul care arată că acțiunea se îndeplinește „nesigur”. Credem că era mult mai bine dacă modurile ar fi fost definite ca arătând felul cum consideră vorbitorul acțiunea exprimată de verb.

Greșeala semnalată când am discutat definiția articolului se repetă și la definiția adverbului. Și această parte de vorbire are două definiții diferite. Cît privește definiția a doua (p. 174), autoarele nu trebuiau să se

lase influențate de definiția din Gramatica Academiei R.P.R., unde se spune că adverbul este „partea de vorbire, în general neflexibilă... (sublinierea noastră) deoarece această afirmație nu este întemeiată. Ea a fost de altfel corectată în „Limba română”. Introducând această notă în definiția adverbului, autoarele manualului de gramatică pentru clasa a V-a se și contrazic, deoarece la p. 19 arată că adverbele, prepozițiile și conjuncțiile sînt părți de vorbire neflexibile.

Tot la capitolul „Morfologia” vrem să mai semnalăm o deficiență și în definirea prepoziției, care se deosebește de conjuncție prin aceea că *leagă două părți de propoziție* (sublinierea noastră) cu rol diferit: atributul cu substantivul său, complementul cu verbul său. Oare substantivul și verbul sînt *părți de propoziție*?

La capitolul „Sintaxa”, definițiile ni se par mult mai precise și mai clare. O observație avem totuși de făcut în legătură cu definiția atributului („Partea secundară a propoziției care determină un substantiv”), care ni se pare strîmtă. Ea este depășită de observația care se face la pagina 240 a manualului: „Într-o propoziție dezvoltată, atribute... pot avea ... și verbele (la moduri nepersonale)...”.

Numeroase observații se pot face și în legătură cu *explicațiile* pe care le cuprinde manualul. Ne vom referi la formulări pe care le considerăm greșite și la unele explicații neclare sau insuficiente. Pentru ca aceste observații să poată fi urmărite mai ușor, le vom face respectînd ordinea capitolelor din manual.

Astfel, la capitolul „Fonetica”, pagina 4, se arată că „fiecare limbă folosește un anumit număr de sunete, care, îmbinate în diferite feluri, formează cuvintele acelei limbi”. De aici s-ar putea înțelege că diferitele cuvinte ale unei limbi iau naștere printr-o simplă îmbinare de sunete și că e de ajuns să îmbinăm sunete în diferite feluri pentru ca să obținem cuvinte. În acest caz, vocabularul unei limbi ar fi un simplu joc de sunete. Cine ar putea demonstra o astfel de teză?

Tot la pagina 4 se face observația justă că cuvintele se deosebesc între ele prin „mai

multe sunete sau prin toate sunetele din care sînt formate”, dar se omite cazul special al omonimelor.

Deosebirea dintre litere și sunete este formulată astfel: „sunetele se pronunță și deci se aud, pe cînd *literele* se scriu și se văd” (p. 4). Cit de neconsistență este o asemenea formulare se vede de la prima lectură. La capitolul „Sunete și litere” credem că, pe lingă definiția literelor, era necesară și definiția sunetelor vorbirii. De asemenea, nu ne putem explica de ce în afară de cele 27 de litere ale alfabetului nostru nu sînt date și literele *ö, q, ü, y* și *w*, pe care copiii de clasa a V-a, care citesc ziare, reviste sau cărți pentru tineret, le întîlnesc adesea.

În legătură cu corespondența dintre litere și sunete se face observația justă că „în general, fiecare literă a alfabetului corespunde unui sunet” (p. 5), iar apoi se citează literele *c, g* și *ch, gh* care înainte de *e, i* „se citesc altfel”, deci notează alte sunete. Sunetele redată în scris prin aceste litere sînt omise însă la clasificarea în vocale și consoane, deși în exercițiile care se dau elevilor la acest capitol ele apar.

În ce privește vocalele, o chestiune rămîne neexplicată. La pagina 7 se dă pentru analiza vocalelor și a consoanelor următorul exercițiu: *Lizuca se simți...*, în care *i* final din cuvîntul *simți* este vocală. Dar elevii vor să știe ce este *i* din cuvîntul *simți*, dacă am spune: *Lizuca, tu simți...?* Nedumerirea lor sporește și mai mult cînd la pagina 10 găsesc scris „la sfîrșitul unor cuvinte ca: pomi, frați, livezi etc. *i* se aude foarte slab, de aceea nu poate forma silabă”. Dacă nu poate forma silabă înseamnă că nu e vocală și copiii se întreabă atunci ce este, consoană sau semivocală? Căutîndu-l la consoane nu-l află, iar definiția semivocalei nu-l cuprinde.

Rădăcina cuvîntului este definită ca partea neschimbată a acestuia și se dau exemple concludente, dar la exerciții se află și cuvinte cu alternanțe vocalice în rădăcină, fapt care rămîne neexplicat. Tot la acest capitol, datorită faptului că sunetele redată prin două și trei litere n-au fost definite bine, elevii întîmpină greutăți în determinarea rădăcinii și a terminației la cuvinte de felul acesta:

trece — treceam — trecurăm — trecusem — trecut — trecînd.

La numărul substantivelor, deși nu se vorbește decît de cele cu cîte o formă pentru fiecare număr și despre cele cu formă unică pentru sg. și pl., la exerciții se cere elevilor să formeze pluralul unor substantive care la acest număr comportă variante, de ex. *cu-vîntul școală*. Tot la acest capitol amintim și omiterea pluralului numelor proprii.

În exemplele de care se folosesc autoarele pentru a ajunge la definiția articolului hotărît și nehotărît, aceste două articole apar doar la singular. Dar în exerciții, unde li se cere elevilor să sublinieze substantivele articulate și nearticulate, apar și formele de plural. Era necesar ca, înainte de a se trece la exerciții, să fi fost arătate toate formele de sg. și pl. ale articolului hotărît și nehotărît, pentru cele trei genuri. (Schema formelor articolului nehotărît apare abia cu cîteva pagini în urmă, iar cea a formelor articolului hotărît nu apare de loc).

Multe observații se pot face și în legătură cu explicațiile date la capitolul „Declinarea substantivelor”. De exemplu, la declinarea cu articol nehotărît a substantivelor masculine și feminine, pentru cazul vocativ se dau formele: *școlar, frate, vizitiu, tată, căprioară*, care, după cum se vede, nu sînt însoțite de nici un articol. În Gramatica Academiei R. P. R. și în „Limba romînă” apar, la vocativ, astfel de forme, dar aici capitolul respectiv este intitulat „Declinarea nearticulată” (și se explică ce se înțelege prin declinare nearticulată), pe cîtă vreme în manualul de clasa a V-a, capitolul respectiv se intitulează „Declinarea cu articol nehotărît...”. Nu înțelegem, de asemenea, pentru ce la substantivele feminine în afară de forma de vocativ în *o* care este destul de rară, nu se dă și forma în *e*, similară cu a nominativului, așa cum apare chiar în manualul discutat, la pagina 78, în exemplul: *Ce frumos exemplu ne dai, muncitoare harnică*.

La declinarea substantivelor cu articol hotărît este dat ca exemplu de vocativ, printre altele, și forma *frate*. De asemenea, nu considerăm indicat să se recomande elevilor forme foarte puțin obișnuite, cum ar fi de exemplu,

vocativul *tați*¹. (Deoarece vocativul apare așa de rar, considerăm că ar fi fost bine să se facă observația generală că vocativ au în special substantivele care denumesc ființe).

În legătură cu declinarea numelor proprii trebuie să semnalăm o eroare gravă. După ce se declină substantivul *Ion* se dă o indicație „lămuritoare” : „în trecerea lui prin cele cinci cazuri (declinare) substantivul propriu *Ion* și-a schimbat forma ca oricare dintre substantivele comune”. Dar substantivul *Ion* nu-și schimbă forma decât la vocativ². La capitolul „Formarea substantivelor” a fost introdus în seria cuvintelor formate cu prefixe și cuvintul *recreație*. Credem că e doar o scăpare din partea autorilor manualului. În acest caz nu avem a face cu o derivație românească.

În legătură cu capitolul „Adjectivul” rămâne inexplicabil de ce autoarele nu tratează și problema adjectivului articulat cu articolul nehotărît. De altfel, din toate explicațiile cuprinse în acest capitol, nici nu se întrevede că ar putea să existe așa ceva.

La pagina 78 se arată că „...adjectivele așezate în urma substantivelor masculine se declină ca substantivele masculine nearticulate...”, cu toate că nu se explică nicăieri ce se înțelege prin declinarea substantivelor nearticulate.

În ce privește capitolul „Pronumele”, observăm că lipsa formelor neaccentuate ale pronumelui personal (care se scriu împreună cu alte părți de vorbire) este nejustificată, deoarece în exerciții și la sfârșitul manualului, la capitolul „Semne ortografice și de punctuație” apar și aceste forme.

De asemenea, dată fiind greutatea cu care elevii înțeleg deosebirea între pronumele și adjectivele nehotărîte, autoarele ar fi putut să citeze toate pronumele nehotărîte (nu să dea citeva însoțite de etc.) și să arate apoi care dintre ele pot deveni adjective.

Nejustificată apare, la capitolul „Numeralul”, lipsa unei definiții generale a acestei părți de vorbire, care la începutul manualului

¹ *Limba română* (Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 78), deși folosește ca model de declinare cuvintul *tată*, evită forma de vocativ pl. *tați*.

² Indicația că numele de persoană de genul masculin, în general, nu-și schimbă forma decât la vocativ se găsește și în *Gramatica Academiei R. P. R.* vol. I, p. 154 și în *Limba, română* Ed. Acad. R. P. R., 1956, p. 80.

are o definiție incompletă („cuvintele care arată numărul ființelor, lucrurilor etc.”).

O altă scădere a manualului, în ce privește explicațiile, este și aceea că nicăieri nu se face o observație specială din care elevii să învețe a distinge pe *un* și o articole, de *un* și o adjective și pronume nehotărîte sau numerale.

La pagina 129, unde se dă un tablou al numeralelor ordinale, pînă la zece se indică și forma de masculin și cea de feminin, iar de la zece înainte nu se mai indică decât cea de masculin, deși este bine cunoscut că cele mai multe greșeli pe care le fac elevii la capitolul respectiv sînt legate de necunoașterea acestor forme.

În ce privește capitolul „Verbul”, explicațiile date în scopul definirii modurilor sînt cu totul insuficiente pentru ca elevii să înțeleagă această categorie gramaticală. La aceasta se adaugă, așa cum am arătat mai sus, o definiție destul de confuză. De asemenea, indicarea timpurilor caracteristice fiecărui mod, era absolut necesară.

La pagina 157 se face observația justă că verbul *a avea* ca auxiliar are forme speciale. Dar de ce au fost date aceste forme de două ori (p. 157, 159), iar cele ale verbului *a vrea* (ca auxiliar) niciodată, nu ne putem explica.

În sfîrșit, o ultimă observație pe care vrem să o mai facem în legătură cu explicațiile, se referă la capitolul „Părțile de vorbire, prin care se exprimă subiectul”, unde sînt date trei exemple de subiect exprimat prin pronume și nici un exemplu de subiect exprimat prin adjectiv.

Din analiza pe care am încercat să o facem manualului de clasa a V-a, elaborat în anul 1956, se desprinde și concluzia că o ediție viitoare cere o atentă revizuire a redactării, care pe alocuri a fost făcută în grabă¹. Iată cîteva exemple : „Articolul este o parte de vorbire care nu poate fi de sine stătătoare : el însoțește totdeauna o parte de vorbire și se schimbă o dată cu ea. El se declină o dată cu cuvntul pe care îl însoțește. Așa de pildă, nu declinăm arti-

¹ A se vedea în acest sens un exemplu la pagina 51, unde se scrie : „De la regula aceasta (sublinierea noastră) se abat substantivele feminine terminate în *-ie*. Ele își formează genitiv-dativul singular...”, iar regula precedentă este următoarea : „Nominativul plural articulat al substantivelor feminine se formează de la pluralul nearticulat, la care se alătură articolul hotărît (*-le*)”.

colul hotărît sau nehotărît, ci substantivul însoțit de articolul hotărît ori de articolul nehotărît (sublinierea noastră) (p. 38);

„În locul punctelor puneți terminațiile și articolele hotărîte potrivite:

.....
d) Nimeni nu întreabă de cas... frumos ci de cas... vrednic ..” (p. 54); „Actiunea se poate petrece în prezent... sau în trecut...” (sublinierea noastră) ; „Verbele care încep cu consoana *n* : dacă li se adaugă prefixul *în* se scriu cu doi *n* : *înnoara*, *înnopta*, *înnegrî* etc. La verbele care încep cu *b*, *p*, prefixul *în* — se transformă în *im* — : *imbunătăți*, *impărți* etc.”. În acest din urmă exemplu este clar că nu verbele încep cu *n*, *b* sau *p*.

Evident, atât în privința explicațiilor cit

și a definițiilor s-ar mai putea spune încă multe lucruri și nu ne îndoiim că profesorii de limba română se vor osteni să-și formuleze observațiile lor despre acest manual, pe care cu toții îl dorim un bun instrument de lucru în mîna profesorilor și a elevilor, și în același timp, o carte plăcută.

În speranța că observațiile noastre vor fi luate în seamă cu prilejul unei noi ediții a manualului, ținem să mai atragem atenția că la paginile 42, 76, 180, 240, 248 etc. apar unele greșeli tipografice (*în* în loc de *la*; *părți de prepoziție* în loc de *părți de propoziție*; *de fel* în loc de *ce fel*; *și-și* în loc de *și-î* etc.), care, mai ales într-un manual școlar, ar trebui cu totul înlăturate.

G. OTOBÎCU

S. P. OBNORSKI

Die Kultur der russischen Sprache

Halle 1954 trad. de Christine Patzer

Limba, spune Obnorski în această lucrare, este factorul cel mai important în dezvoltarea spirituală a unei națiuni. Limba și legile ei de dezvoltare se află în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba respectivă. De aceea, trecutul bogat al unui popor, dezvoltarea intensă a culturii sale, constituie garanția unei bogate și puternice dezvoltări a limbii. O astfel de limbă, care oglindește un bogat trecut istoric și o serioasă cultură, este și limba rusă. Bogăția, forța interioară, pregnanța și frumusețea limbii ruse au atras încă de mult atenția tuturor cercetătorilor. Loșonosov este de părere că limba rusă întrece celelalte limbi europene prin frumusețea și bogăția ei. Prezintă interes și părerea lui Engels, care consideră limba rusă ca una din cele mai bogate și mai puternice limbi vii.

Scoțînd în evidență caracteristicile fonetice ale limbii ruse, autorul subliniază trăsăturile generale ale acestei limbi : sonoritate, muzicalitate, tonalitate moale și ritmică largă. Trecînd la cealaltă calitate a limbii ruse,

bogăția, Obnorski constată că ea este într-adevăr surprinzătoare. Marea bogăție a limbii ruse rezultă nu numai din cantitatea mare a vocabularului, ci și, mai ales din bogăția de semnificații a lexicului, din largă ramificare a sensului cuvintelor, din nuanțarea semantică a lor, precum și din bogăția stilistică și frazeologică a limbii. Astfel același cuvînt are nenumărate sensuri și nuanțe, și, după felul cum este întrebuințat, el primește din punct de vedere stilistic altă culoare.

Limba rusă are de asemenea posibilități nelimitate de creștere și de îmbogățire, datorită structurii ei morfologice (capacitatea de a crea grupe noi de cuvinte cu ajutorul sufixelor și al prefixelor).

În capitolele care urmează, Obnorski dă informații interesante referitoare la începuturile limbii ruse scrise, la originea limbii literare, la cristalizarea limbii naționale ruse, la etapele dezvoltării limbii literare etc.

Obnorski socotește că limba rusă scrisă a existat încă înainte de secolul al XI-lea, o dovadă o constituie așa-numita „Russkaia

Pravda", cel mai de seamă document original care s-a păstrat și care datează din anul 1016.

De asemenea trebuie menționate tratatele Rusiei cu grecii din anii 907, 912, 945 și 971. Deși Obnorski consideră ca probabilă ipoteza recentă, emisă de acad. Grekov, după care au existat documente scrise chiar în perioada anterioară secolelor VI-VIII, ea nu ni se pare verosimilă. Autorul trece apoi la cercetarea documentelor de limbă literară scrisă, din timpurile cele mai vechi. Documentul cel mai important este „Cântecul plecării la luptă a lui Igor", care este un model de măiestrie artistică. În continuare, Obnorski, referindu-se la originea limbii literare ruse, socotește ca complet falsă ideea că limba literară rusă ar fi avut la baza ei limba slavă bisericească, în care s-au introdus treptat elemente ale limbii vii rusești. Documentele literare cele mai vechi ne obligă să recunoaștem că baza limbii literare ruse este limba rusă populară, care a luat ființă înainte de secolul al X-lea. Trebuie subliniat că, deși limba rusă a avut legături cu limbile fineză, turcă și greacă, împrumuturile lexicale sînt neînsemnate. Limba rusă literară, care este rusească în toate elementele ei, a crescut și s-a dezvoltat o dată cu dezvoltarea întregii culturi rusești. Nici influența limbii slave bisericești nu a fost prea mare. Ea s-a exercitat mai ales asupra vocabularului, mai puțin în domeniul foneticii și al morfologiei, și aproape de loc în sintaxă.

O etapă importantă în dezvoltarea limbii literare ruse o constituie perioada înființării statului moscovit. Aceasta a fost — după Obnorski — epoca cristalizării limbii naționale ruse, a cărei bază istorică a fost dialectul moscovit. În perioada următoare (epoca lui Petru cel Mare inclusiv secolul al XVII-lea) Rusia se înglobează în viața generală europeană. În această perioadă limba rusă trece printr-o puternică reînnoire. Pătrund din ce în ce mai mult elementele limbii ruse vii și dispăre elementul slav-bisericesc, care se mai păstrează numai în limba bisericească. Acum pătrund de asemenea numeroase împrumuturi din limbile europene. Lomonosov, care trăiește în această epocă, a determinat, prin activitatea sa literar-artistică și prin cercetările sale asupra

limbii ruse, calea de dezvoltare a limbii literare moderne. Lomonosov socotea că limba literară trebuie să utilizeze atît elementele limbajului familiar, de toate zilele, cit și limba înaltei societăți și la nevoie elementele din limba slavă bisericească. La finele secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea s-au ivit două noi curente privitoare la limba literară rusă: Karamzin cu școala lui era pentru europenizarea limbii literare ruse. Șișkov era un adversar înverșunat al introducerii elementelor vesteuropene în limba literară. În acest timp apare Pușkin, care se ține departe de ambele curente, pe care le considera irealizabile. Geniul său și simțul său pentru limbă l-au îndreptat pe un drum cu totul nou în ce privește limba literară. El poate fi considerat drept creatorul limbii literare contemporane.

Pușkin admite europenismele, cu condiția ca acestea să fie justificate de „felul de gîndire și de simțire" al poporului rus. El nu admite arhaismele și nici elementele din limba familiară. De la Pușkin încoaace limba s-a îmbogățit mult. Totuși bazele limbii literare au rămas cele create de Pușkin. Obnorski se ocupă apoi de caracterul limbii literare ruse de azi. Era firesc ca schimbările sociale uriașe din perioada revoluționară să se oglindească și în limbă, în special în domeniul lexicului. Astfel au dispărut unele expresii, care oglindeau concepțiile structurii sociale din trecut și altele au primit un sens nou. Progresele pe tărîmul industrial, tehnic și științific au dus la o îmbogățire colosală a vocabularului. În același timp însă, s-a produs și o îndepărtare de la linia pe care evoluția limbii o urmărea în trecut. S-au introdus în limbă elemente neliterare, dialectale, elemente populare, tehnice, termeni de argou și neologisme care amenințau să strice limba literară. La începutul anului 1930, sub conducerea lui M. Gorki, a avut loc o discuție referitoare la această problemă, în care s-a arătat că limba literară este un bun comun de mare valoare și că societatea nu poate să rămînă indiferentă față de direcția pe care o ia evoluția limbii. De atunci s-a început purificarea activă a limbii. S-au eliminat abrevierile, s-au determinat granițele pentru utilizarea cuvintelor dialectale și populare.

Dacă primele capitole aduc idei interesante privitoare la originea, evoluția și caracterul limbii literare ruse, deși unele poate prea îndrăznețe, ca de exemplu: existența documentelor scrise în secolele VI-VIII, cristalizarea limbii naționale în perioada înființării statului moscovit ș. a., în partea finală autorul își îndreaptă atenția în special asupra problemelor legate de cultivarea limbii ruse. Socotim chiar că ar fi trebuit să se insiste și mai mult asupra acestei probleme, care formează de fapt centrul lucrării. Autorul subliniază necesitatea acordării de către marele public a unei atenții deosebite pentru păstrarea purității, a simplității și a corectitudinii limbii, pentru a-i asigura dezvoltarea într-o formă superioară.

Un capitol special este consacrat problemelor legate de ortoepie. Pronunțarea corectă trebuie să ne preocupe pe toți. Obnorski socotește că în ultimul timp nu se mai respectă așa de strict vechile norme ortoepice, cristalizate la Moscova, ci se folosesc oarecum normele Leningradului. Se recomandă de asemenea evitarea pronunțării dialectale.

Una din greutățile limbii o constituie și accentul, care este foarte mobil. Corectă accentuare a cuvintelor, în decursul modificărilor suferite prin declinare sau conjugare, este necesară chiar și în limbajul familiar, cu atât mai mult ea trebuie respectată în limba literară.

În capitolul final, Obnorski face o serie de recomandări cu privire la grija care trebuie acordată vocabularului și stilului. Astfel, trebuie utilizate cuvinte scurte, precise, care au sens clar, nu ambiguu. Să se renunțe la împodobirea limbii cu manierisme, cu cuvinte căutate, artificiale, „originale.” Trebuie evitate cuvintele și expresiile împrumutate din alte limbi, când există termeni corespunzători în limba rusă, trebuie evitate abrevierile, care strică limba. Să se păstreze simplitatea și claritatea limbii: simplitatea,

condiție indispensabilă pentru păstrarea pregnanței limbii, — claritatea, care o face accesibilă înțelegerii maselor largi.

În ceea ce privește stilul, Obnorski amintește de prima încercare a unei diferențieri stilistice, făcută de Lomonosov, și de teoria dezvoltată de el asupra celor trei feluri de stiluri. După această teorie, anumitor lucrări literare le corespunde un anumit stil, există totuși și posibilitatea de a combina un stil cu altul.

Totuși, după Lomonosov, un amestec de stiluri în operele literare care corespund unui anumit gen literar nu ar trebui tolerat. Într-o lucrare cu conținut științific nu se poate folosi și stilul familiar și invers. Această idee a lui Lomonosov s-a dovedit justă în decursul evoluției limbii literare ruse și s-a menținut. De mare însemnătate pentru problema limbii literare ruse a fost discuția ridicată de Gorki în 1930, deoarece ea a determinat și granițele pentru utilizarea elementelor dialectale în lucrările literare.

Limba literară nu se va usca și nu va sărăci, ci, din contra, se va întări și se va dezvolta dacă se vor utiliza cu măsură și alegere elemente dialectale, populare, familiare, profesionale, atât în limba literară scrisă cât și în limba de toate zilele.

Problemele atinse de Obnorski în partea finală a lucrării: respectarea purității și a corectitudinii limbii, grija deosebită care trebuie acordată vocabularului și stilului, pronunțarea și accentuarea corectă a cuvintelor, toate acestea prezintă un interes deosebit și pentru limba română, deoarece, deși adeseori aduse în discuție în cercurile de specialiști, ele n-au constituit pînă acum o preocupare constantă și organizată pentru cercetătorii noștri și cu atât mai puțin pentru marele public.

R. OCHEȘEANU

The New Imperial Reference Dictionary

George Newnes Limited 66—69 Great Queen Street London, W.C. 2. (f.a.) e un dicționar explicativ (englez-englez) apărut într-un

singur volum, de 1504 pagini, și cuprinde 150000 de cuvinte. A fost redactat în aproximativ doisprezece ani. După cum se semna-

lează în prefață, dicționarul include un mare număr de cuvinte și expresii noi, dintre care multe nu figurează în dicționarele anterioare. Acestea au pătruns în limbă datorită dezvoltării științei și tehnicii, schimbărilor sociale din ultima decadă mai ales. Toți acești termeni, precum și cuvintele care erau considerate ca făcând parte din limbajul profesional al unor grupuri restrânse de specialiști, și care acum sînt de circulație generală, nu puteau fi omiși din dicționar.

Cuvintele dialectale de asemenea au fost inserate în măsura în care ele figurează în lucrările scriitorilor englezi de autoritate.

Dicționarul constă din două părți: partea de dicționar propriu-zisă, pînă la pagina 1302, și un supliment de 190 de pagini cuprinzînd 21 de anexe cu ample informații din diferite domenii.

Cuvintele din prima parte a lucrării sînt date în ordine alfabetică, cu excepția derivatelor care din motive de economie de spațiu — după cum se explică în nota către cititor — sînt tratate în cadrul articolului consacrat cuvîntului de bază; sistemul este deci acela al „cuiburilor” de cuvinte și care, departe de a avea numai avantajul unei economii de spațiu, oferă cititorului posibilitatea de a avea în fața ochilor întreagă familia unui cuvînt. De pildă, cuvîntul *arbour* are — în afară de articolul cuvîntului de bază și de cele două articole ale compuselor *Arbor Day* și *arbor vitae* — toată familia acestui cuvînt, deci încă 15 titluri de articole, urmate fiecare de definiții. Astfel avem în ordinea în care au fost tratate în cadrul articolului: *arbour* substantiv, ca titlu al articolului de bază, 3 adjective: *arboraceus*, *arboreal*, *arboreous*; substantivele *arborescence* și *arborisation*; un alt adjectiv, *arborescent*; substantivele *arboret* (cu mențiunea „ieșit din uz”) și *arboretum*; substantivul pl. *arboreta*; adjectivul *arboricultural*; substantivele *arboriculture*, *arboriculturist*, și *arborist*; adjectivul *arborous*; compusele *Arbor Day* și *arbor vitae*. Tabloul derivatelor contribuie astfel la înțelegerea mai precisă a fiecărui derivat în parte.

Aceeași notă adresată în prefață cititorului îl previne pe acesta că unele derivate au rămas nedefinite, deoarece înțelesul lor poate fi foarte ușor dedus din combinarea cuvîntului-titlu cu sufixul derivatului. De pildă, înțelesul cuvîntului *darkness* este obținut prin adăugarea înțelesului sufixului — *ness* la acela al lui *dark*; acolo unde s-a dezvoltat un sens special — continuă aceeași notă — derivatul este clar definit. Am fi preferat — dat fiind că dicționarul este făcut și pentru uzul străinilor — ca multe din cuvintele fără definiție, considerate ușor de înțeles prin deducție să fi avut totuși o definiție (cf. *annealer* și *annealing*). Timpul *past* al indicativului și participiile verbelor, precum și pluralele substantivelor, sînt date după cuvîntul-titlu acolo unde formele lor se abat de la regula generală sau unde ar putea rămîne o îndoială lectorului.

Diferitele valori morfologice ale unui cuvînt se tratează în cadrul aceluiași articol, de ex. cuvîntul *absent*, care are și valoare de adjectiv și de verb, se lucrează astfel: *absent*, ab'sen't, *adj.* being away etc. . . . — *v.t.* (ab-sen't) to keep (oneself) away.

Fiecare cuvînt-titlu are transcrierea fonetică alături, iar derivatele din interiorul articolului au transcrierea în măsura în care dicționarul a considerat că e necesar să o facă, de exemplu *anathema*, a — or ə-nath'i-mă și derivatele *anathematical* — mal'i-kl, *anathematisation* — ma-ti-za'shən etc. sau *convenient*, kən-vən'yənt și derivatul *convenient* kon'vən-ə-bl, dar celelalte două derivate *convenience* și *convenience* sînt fără transcriere fonetică, deoarece cititorul nu are nici o îndoială asupra felului în care ele se pronunță. Cuvintele în transcriere sînt despărțite în silabe prin linioară. Transcrierea fonetică însă nu se face cu ajutorul sistemului internațional de transcriere, ci cu un sistem mai complicat, în care se găsesc și citeva din semnele sistemului internațional. E păcat că dicționarul nu a adoptat sistemul atît de clar, de precis și de complet al transcrierii internaționale. Tot în nota introductivă se menționează principiul după care s-au dat sensurile unui cuvînt, și anume: uneori se dă în primul rînd sensul cel mai curent sau

mai important, altele se dă sensul original și apoi celelalte sensuri care se dezvoltă și se leagă de acesta. În acest din urmă caz cititorul este prevenit prin mențiunea *obs [olete]*¹ „ieșit din uz, învechit”, care precedă primul sens al cuvintului. Se atrage atenția cititorului că mențiunea se referă exclusiv la acest sens. Sensurile nu sînt ilustrate nici prin citate, nici prin expresii ceea ce desigur constituie o scădere a dicționarului. Totuși această lipsă este compensată prin preciziunea definițiilor și prin bogăția sinonimelor.

Dicționarul este și etimologic. Etimologia este dată în croșete la sfîrșitul fiecărui articol. Se dă și traducerea etimonului.

La cuvintele pătrunse în engleză prin intermediul altor limbi se procedează istoric, urmărindu-se etimologia pînă se ajunge la etimonul de origine (de ex. la articolul *claim*: [O[1d]Fr[ench] claimer — L[atin] clamare, to call out.)

În partea a II-a a dicționarului, cititorul poate găsi informații de cultură generală sau din diferitele domenii de știință pe care le vom înșira în ordinea în care le găsim tratate: prefixele și sufixele limbii engleze; expresii și citate din latină, greacă și din limbi străine moderne; o listă de prescurtări uzuale în limba engleză; un tablou al simbolurilor matematicii; simboluri și prescurtări în muzică; o listă a numelor de persoană cu variantele lor, cu pronunțarea în transcriere fonetică în dreptul fiecăruia, cu indicarea originii lor, cu înțelesul lor (tradus în englezește), cu echivalentele lor în celelalte limbi și cu diminutivele, acolo unde este cazul (de exemplu: *Ann, Anne an, ană Hannah, hană* f. (Heb [raică] grace, „grație”. — Dim [inutive]s *Anita* (a-ne'tă, Sp.), *Annette* (a-net', Fr.), *Annie, Nan, Nance Nancy, Nannie, Nanny, Ni na* (ne'nă, ni'nă), *Ninette* (ne-net', Fr.), *Ninona* (ne-non', Fr.); indicații asupra pronunțării americane și un tabel al sistemului de pronunțare american; alfabetul rus și grec; sistemul metric și un prețios tablou comparativ al măsurilor și greutateților europene față de sistemul metric și de greutateți englez. O foarte valoroasă parte a suplimentului o constituie „ghidul limbii

engleze”, în care sînt semnalate greșelile curente sau ezitățile celor ce folosesc limba engleză; se atrage atenția asupra punctuației și asupra cuvintelor greșit pronunțate, se recomandă formele corecte. Se vorbește despre forme care, deși încalcă normele gramaticii, sînt acceptate ca fiind încetățenite în vorbirea curentă (de exemplu: *go slow*, încorct din punct de vedere gramatical (pentru forma corectă *go slowly*) a fost general acceptată deși, în același timp, nu se spune niciodată *walk slow* sau *proceed slow* ci numai forma corectă *walk slowly* etc.). Se condamnă grafiile greșite și se recomandă scrierile corecte (cf. *alright*). Se dau noțiuni de gramatică etc. Foarte utilă ni se pare partea intitulată „*Some useful Synonyms and Antonyms*”; de fapt un mic dicționar de sinonime și antonime.

Partea istorică a apendicelui conține lista tuturor suveranilor Angliei cu anii domniei și numele dinastiilor, datele principale din istoria Angliei, a Scoției și a Welsh-ului. O altă parte a suplimentului este „*Biographical Dictionary*”, care conține nume celebre în istorie, politică, artă etc. Urmează apoi un indice de nume din mitologia clasică, un alt indice, al numelor personajelor din literatura engleză și o listă de 8 pagini de proverbe și citate mai ales din literatura engleză, care incheie suplimentul atît de interesant și de cuprinzător.

„*The New Imperial Reference Dictionary*” se prezintă sub forma unui volum ușor de minuit și admirabil realizat din punct de vedere tehnic și constituie o bogată sursă de consultare. Are un ingenios sistem — gen repertoar — care facilitează cititorului căutarea cuvintelor.

The Concise Oxford Dictionary of Current English, Oxford, at the Clarendon Press, ediția a patra.

A apărut în 1954, într-un volum de 1540 de pagini, revizuit și îmbogățit față de edițiile anterioare. Dicționarul este explicativ și etimologic. Cuvintele sînt date în ordine alfabetică, iar derivatele sînt grupate în cadrul articolului de bază

¹ Completările din croșete sînt ale recenzorului.

după același sistem al cuiburilor sau al familiilor de cuvinte pe care l-am întâlnit și la „*New Imperial Reference Dictionary*”. Spre deosebire de acesta, foarte puține din derivate sînt definite. Dicționarul se rezumă la înșirarea în ordine alfabetică a fiecărui derivat, cu specificarea categoriei gramaticale, la sfîrșitul ultimului sens al cuvîntului de bază, sistem cu care nu putem să fim de acord. De cele mai multe ori derivatele sînt introduse în cadrul articolului prin tildă și sufix (de exemplu la articolul *algebra* derivatele apar în felul următor: ~ aIC(AL) aa., ~ a'icalLy² adv., ~ (a)IST nn. Se realizează astfel o economie de spațiu, dar dezavantajul este că derivatele se pierd aproape în text (fără să mai vorbim aici de grafia hieroglică sub care se prezintă. Tot spre deosebire de „*Imperial Dictionary*” — de data aceasta deosebirea fiind în avantajul dicționarului Oxford — sensurile sînt numerotate, și anume cu cifre arabe cu caractere grase. În acest fel se face o delimitare mai netă între diferitele sensuri ale unui cuvînt, deoarece punctul și virgula pe care îl utilizează „*Imperial Dictionary*” nu reușește să reliefeze polisemia unui cuvînt. Totuși delimitările sînt făcute pe grupuri mult prea încărcate de sensuri. De pildă, verbul *call* e împărțit în trei sensuri mari: 1. cry „a striga” etc. 2. summon „a chema” etc. și 3. name „a numi” etc. La sensul 1 întâlnim însă și implicația de *pay brief visit* „a face o scurtă vizită” sau la sensul 2 aceea de *broad cast* „a difuza, a transmite”. Același verb în tratarea dicționarului englez-german *Muret-Sanders* (*Grosse Ausgabe*) are 19 sensuri distincte. Găsim însă că e bine că în unele cazuri definițiile sînt ilustrate prin exemple scurte sau prin îmbinări de două cuvinte (de pildă la articolul *ambitious* se dă exemplul *an ~ attempt*). Se dau ca și în *Imperial Dictionary*, în cadrul aceluiași articol, diferitele valori morfologice ale aceluiași cuvînt. Am găsit însă și cazuri cînd același cuvînt este tratat în două articole deosebite: în unul ca adjectiv și substantiv, în celălalt ca verb (vezi *aggregate* și *absent*). Probabil că din cauza complicațiilor care s-au ivit la cuvintele cu semantică mai bogată s-a recurs la această

soluție. Procedul însă este inconsecvent și dovedește lipsa unor norme bine stabilite care să stea la baza dicționarului. La verbele cu două funcțiuni s-a dat aceeași definiție pentru ambele (vezi *blot*², *aggregate*, *agglutinat*, *age*, *dodge* etc.). S-a ajuns însă la exagerări ca în cazul cuvîntului *bell*³, a cărui dublă valoare morfologică (substantiv și verb intransitiv) a fost concentrată (înghesuită mai bine zis) într-o singură definiție în felul următor: *bell*³, n., &, v.i. (*Make the*) *ery of stags or bucks at rattling-time*. Soluția nu ni se pare ingenioasă chiar cu paranteza abilă care pare să adapteze definiția pentru ambele funcțiuni. În ceea ce privește definițiile, unele sînt necorespunzătoare (cf. *passport*), altele sînt aglomerate (cf. *wolf*). Foarte multe cuvinte compuse nu sînt explicate (cf. *Committee of Supply* la articolul *committee*). Toate acestea prezintă mari dificultăți pentru străini. Selecția cuvintelor a fost foarte arbitrar făcută; de pildă se tratează expresii ca *Hoi polloi* (la articolul *polloi*), dar lipsește cuvîntul *calculating*.

În ceea ce privește transcrierea fonetică, ea nu este făcută după sistemul internațional, ci după un sistem personal. Există în partea introductivă a dicționarului o notă, destul de lungă, în legătură cu această problemă. În notă se spune că transcrierea fonetică este dată în paranteză rotundă numai alături de cuvintele care au nevoie de această transcriere, deoarece s-a observat că transcrierea fonetică poate să fie înlocuită prin simbolurile care pot să fie adaptate chiar la cuvîntul titlu, ca de pildă *bānīsh*, care în acest fel nu mai are nevoie de transcriere fonetică, sau ca *dispōse* la care transcrierea se rezumă la (—z). În aceeași notă, în continuare se dă ampla schemă fonetică care cuprinde 25 de simboluri fonetice numai pentru vocale. În concluzie, sistemul de transcriere fonetică al acestui dicționar este foarte complicat și greoi. Cele mai multe cuvinte sînt date fără transcriere sau cu transcriere numai pentru una sau două silabe ale cuvîntului. În același timp cuvîntul titlu apare într-o grafie încărcată cu tot felul de semne și accente care încearcă să suplinească transcrierea integrală a cuvîntului și care fac aproape de nerecu-

noscut la prima vedere cuvîntul, cf. *allia'ceous* cu transcriere (-shus) sau *particoloured, party* — cu transcrierea (-ulerd). Cred că de multe ori cititorul rămîne la fel de nelămurit ca și înainte de a consulta dicționarul.

Etimologia cuvîntului se dă la sfinșitul fiecărui articol în paranteze drepte. Ca și la „*Imperial Dictionary*”, la cuvintele pătrunse în engleză prin intermediul altor limbi se procedează istoric, urmărindu-se etimonul pînă se ajunge la cel original.

Ca observație generală, „*The Concise Oxford Dictionary*” e foarte încărcat din cauza prea multor tilde, prescurtări, cratime, asteriscuri, semne de egalitate, de plus și de minus etc., care toate economisesc mult spațiu, fără îndoială, dar încurcă pe cititor, care ar trebui să facă un studiu adincit al prefeței ca să se poată lămuri asupra unui cuvînt sau asupra unei expresii în acest dicționar. Caracterile literelor, unele cursive simple, altele cursive grase, unele capitale alături de minuscule grase în interiorul aceluiași cuvînt, nu fac decît să complice în mod inutil sistemul. Conciziunea exagerată duce la formule greoaie, iar rațiunea economiei de spațiu dăunează scopului pentru care a fost făcut dicționarul.

A World Treasury of Proverbs, Cassel & Company LTD. London, 1955.

Este o colecție de proverbe făcută de Henry Davidoff și publicată în Anglia în 1953. Lucrarea cuprinde 15.500 de proverbe culese din 25 de limbi. La foarte multe din ele se menționează sursa. Proverbele sînt grupate fie după cuvîntul în jurul căruia se centrează ideea, fie după ideea pe care o

exprimă, iar titlurile sub care se grupează sînt în ordine alfabetică. Sistemul ni se pare destul de arbitrar, dar probabil că e greu de grupat un material atît de vast și de variat. De pildă, sub titlul *Gratitude* sînt grupate douăsprezece proverbe dintre care numai cinci conțin cuvîntul titlu, celelalte îl exprimă numai ca idee, iar sub titlul *Gradual* nici unul din cele trei proverbe care se citează nu exprimă decît ideea de gradație (de pildă *feather by feather the goose is plucked* etc.). E ușor de presupus cît de dificilă devine, în această situație, găsirea materialului care interesează pe cititor.

De fapt colecția nu cuprinde numai proverbe, ci, mai ales, citate din autori celebri, maxime, aforisme etc. De altfel, autorul însuși, chiar la începutul prefeței colecției sale, semnaleză acest lucru cititorului, încercînd să delimiteze sfera noțiunii „*proverb*” și remarcînd că toate dicționarele dau la definiția cuvîntului *proverb* sinonime ca: aforism, axiomă, maximă, zicătoare etc.

Aproximativ jumătate din totalul proverbelor și citatelor sînt culese din limba engleză și americană, deoarece — spune prefața — lucrarea se adresează cititorilor de limbă engleză.

În textul marginal interior al anvelopei se dă o statistică interesantă a numărului citatelor luate de la diferiți autori. Astfel aflăm că sînt 42 citate din Horațiu, 31 din Ovidiu, 30 din Homer, 47 din La Rochefoucauld etc. Cea mai mare parte a materialului însă este anonim, atribuit caracteristic de altfel pentru proverbele din toate limbile.

Colecția este destul de cuprinzătoare și constituie o utilă sursă de consultare mai ales în lucrările noastre de lexicografie.

VALERIA POP

NOTE BIBLIOGRAFICE

MARTÍN ALONSO: *Ciencia del lenguaje y arte del estilo* (cuarta edición, editorial Aguilar, Madrid, 1955)

Opera lui Martín Alonso, „Știința limbajului și arta stilului”, prezintă în cele 1503 pagini ale sale un foarte vast și variat material, împărțit în trei mari „cărți”:

teoretică (pag. 1—542), *sinoptică* (pag. 543—705) și *practică* (pag. 707—1503). Prima expune elementele limbajului și ale stilului, a doua înfățișează rezumativ și schematic conținutul primei „cărți”, iar ultima cuprinde un mare număr de exerciții analitice referitoare la limbaj și la stil.

Ceea ce dă un preț deosebit acestei lucrări este caracterul ei enciclopedic și nedogmatic, precum și bogata ei informație în domenii care depășesc cadrul fixat prin titlu. Bibliografia referitoare la limba spaniolă și la literatura spaniolă și hispanoamericană este ținută la zi și constituie un adevărat tezaur

mai ales pentru cercetătorii străini.

Indispensabilă hispanistului, voluminoasa lucrare a lui Martin Alonso poate fi de folos și oricărui cercetător preocupat de probleme lingvistice și istorico-literare. De aceea am ținut să-i semnalăm apariția în paginile revistei noastre.

I. C. I.

Wörterbuch der ägyptischen Sprache

Im Auftrage der deutschen Akademien herausgegeben von Adolf Erman und Hermann Grapow
Unveränderter Neudruck. Vol. I-V, Berlin, 1955. 2786 pagini, format în -4°.

Ediția este o reproducere a celei tot cu același titlu și în 5 volume, publicată la Berlin 1926-1931, cunoscută și citată sub numele de *Berliner Wörterbuch*.

Textul e scris de mină de W. Erichsen.

La acestea se adaugă 5 volume de *Belegstellen*, trimiteri și citate de texte, spre ilustrare a sensurilor cuvintelor din dicționarul propriu-zis, și anume : Vol. I, 1935, retipărit în 1955 ; vol. II, 1937-1940 (8 caiete) ; vol. III, 1951 ; vol. IV, 1953 și vol. V, 1953.

Dicționarul limbii egiptene vechi, retipărit fără schimbare în 1955, a apărut pentru prima oară, după douăzeci și opt de ani de lucrări pregătitoare, în 1926 și a continuat și s-a sfârșit în 1931. Editorii ne pun în cunoștință, în prefața primului volum din 1926 de felul și peripecțiile lui. Lucrările au început în 1898. Nu putea fi vorba de publicarea unui *thesaurus*, întrucât existau sumedenie de texte nepublicate și neconținut se făceau noi descoperiri de texte, care aduceau cuvinte noi necunoscute sau modificau sensul atribuit unor cuvinte cunoscute, al căror înțeles era fixat în mod conjectural.

Mai întâi au trebuit despuiate textele nepublicate, iar pentru cele publicate, de multe ori cu greșeli, trebuia controlată pe original exactitatea notațiilor. Tot astfel au trebuit despuiate texte noi descoperite pe inscripții și papyrus. La această muncă imensă s-au consacrat egiptologi dintre cei mai de vază ai timpurilor noastre : W. Heintze, L. Borchardt, Breasted, Wreszinski, Gardiner, Erman, Sethe, Steindorff, Schäfer, Rusch, Junker etc.

A doua operație a consistat în scoaterea materialului pe fișe. Treizeci și patru de savanți au lucrat și au pus la dispoziția redactorilor

dicționarului aproape un milion și jumătate de fișe. În afară de unii din cei precedenți au mai lucrat la această operație Möller, Grapow, Roeder, Schack-Schackenburg, Vogelsang, Ranke etc.

Primele încercări de redactare a dicționarului au început în 1904-1905. Acestea au arătat editorilor că citarea chiar a textelor celor mai importante ca material de ilustrare a sensurilor unui cuvânt ar da dicționarului dimensiuni atât de mari, încât i-ar mări peste măsură costul și l-ar face incomod la întrebuințat. De aceea s-au hotărât să lase deoparte textele de susținere a sensurilor cuvintelor luate în dicționar și să le publice în volume separate.

Astfel, dicționarul propriu-zis apare în forma următoare : pe o primă coloană se dă cuvântul în transcrierea cu alfabet latin convențional, cu anumite semne diacritice, apoi imediat în coloana următoare, cuvântul în caractere hieroglifice, anume forma care pare cea mai corectă ca ortografie, respectiv cea mai veche. În a treia coloană se dau sensurile cuvântului, așezate unul sub altul, cu indicarea epocii celei mai vechi când apar (anume pe cele trei diviziuni ale istoriei Egiptului, vechi : Imperiul Vechi, Imperiul Mediu

Imperiul Nou, în fine Epoca greco-romană; dacă e posibil se indică dinastia). Se mai indică și categoria de texte în care se întâlnește cuvântul (Piramide, Sarcofage, Cartea Morților, Medicină, Magie etc.). Lipsind citatele din texte, dicționarul este foarte comod de consultat pentru studentul care caută sensurile unui cuvânt, iar acestea, fiind așezate unul sub altul, sînt ușor de cuprins cu ochiul. Cînd e de un interes oarecare, se dau la finele sensurilor, în coloana a 3-a, formele derivate în coptă, și cînd e cazul, forma greacă. În a patra și ultima coloană se dau în hieroglife variantele de grafie ale cuvîntului, în diferite epoci ale literaturii egiptene, indicîndu-se și epoca. Nu trebuie uitat că dicționarul fixează formele unei limbi care a dat texte ce se întind în timp peste 3000 de ani.

Dicționarul este publicat nu cu caractere de tipar, ci scris de mîna, într-un cursiv foarte citeț, iar cele 2786 pagini ale lui au fost scrise de W. Erichsen.

În 1921, Erman și Grapow au publicat o prescurtare a dicționarului, într-un volum, sub titlul „*Aegyptisches Handwörterbuch*”, Berlin, 1921, în —4°, 232 pagini, făcut după sistemul dicționarului mare, al cărui prim volum avea să apară abia în 1926. Acest dicționar prescurtat, comod și accesibil ca preț, a adus mari servicii studenților în egiptologie.

Primul volum al adaosurilor („*Belegstellen*”) apare în 1935 (retipărit fără schimbare în prima parte a ediției din 1955). El se referă la primul volum al dicționarului propriu-zis și se compune, în ediția din 1955¹, din două părți: în prima (cu litere de tipar) se dau trimiterile la texte, pe măsura posibilului în mod exhaustiv, iar partea a doua (scrisă de mîna) dă o alegere a textelor citate în caractere hieroglifice, anume a textelor inedite (această a doua parte numai în ediția din 1955).

Volumul al doilea apare între anii 1937 și 1940, în opt fascicule, editat de W. Erich-

sen și H. Grapow, intrucît între timp Erman murise. În acest volum se încearcă a se da toate textele în citate cu caractere hieroglifice (768 pagini).

Volumele III—1951, IV—1953 și V—1953 ale adaosurilor, care se referă la volumele III, IV și V ale dicționarului propriu-zis, sînt concepute iarăși după un plan mai modest, al volumului I din 1955: o primă parte cu trimiteri cit se poate mai complete la texte, iar partea a doua cu citate alese, în caractere hieroglifice, ale textelor inedite.

Aici credem că ar fi fost mai just să se dea în citat hieroglifice textele cele mai caracteristice pentru ilustrarea unui sens al unui cuvînt și nu numai textele inedite. E drept că celelalte texte, necitate textual, se găsesc în partea primă a trimiterilor la texte. Dar acest lucru presupune că cititorul are la dispoziție o bibliotecă egiptologică pe care n-o posedă decît puține biblioteci de specialitate din lume.

Cu toată lipsa de unitate de concepție a „*Adaosurilor*”, monumentală lucrare a așa-numitului *Berliner Wörterbuch* va constitui pentru decenii încă baza de cercetare și de cunoaștere a limbii egiptene vechi. Planurile viitoare ale editorului rămas în viață (Hermann Grapow a împlinit în 1955 vîrsta de 70 ani) și colaboratorilor lui sînt expuse în Prefața volumului V al „*Adaosurilor*”.

Un al șaselea volum, apărut în 1950, intitulat *Deutsch-Aegyptisches Wörterverzeichnis* completează întreaga operă.

Academia R.P.R. și-a procurat acest dicționar cu „*Adaosurile*” respective în 5 exemplare, din care parte au fost trimise la diferitele ei Institute. Un exemplar complet îl posedă și Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R. Avîntul pe care studiile de orientalistă l-au luat în ultimul timp la noi ne îndrituiește să sperăm că nu vor trece mulți ani pînă se vor afla studioși specialiști în egiptologie care să le consulte.

¹ În ediția din 1935 nu există decît prima parte.

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

N. D. ROTARU - Oltina, reg. Constanța

1. *Întrebare* — Cum se spune: *subiect multiplu* sau *subiecte multiple*?

Răspuns — Întrebarea dv. scoate în evidență o lipsă a „Gramaticii limbii române” editate de Academia R. P. R. Într-adevăr, la capitolul „Subiectul” (vol. al II-lea, p. 64), categoria subiectului multiplu nu e discutată, în schimb la „Acord” (ibid., p. 114) se tratează acordul predicatului cu un subiect multiplu (dar nici aici categoria nu e definită). Din exemplele utilizate reiese că subiectul multiplu este format dintr-un grup de cuvinte de aceeași categorie gramaticală, de obicei legate între ele printr-o conjuncție, întregul grup raportându-se ca subiect la predicatul propoziției: *Eu și fratele meu mergem la școală*.

Se întâlnesc și situații când în aceeași propoziție apar două sau chiar trei grupuri de cuvinte cu funcție de subiect: *Tata și mama, soră-mea și fratele meu Sandu au fost ieri la teatru*. Aici avem de-a face cu două subiecte multiple.

După cum vă dați seama, se poate vorbi în sintaxa frazei și de *subiect multiplu*, și de *subiecte multiple*.

2. *Întrebare* — Cum putem deosebi o propoziție cu predicat multiplu de o frază?

Răspuns — Elementul esențial al unei propoziții este predicatul. Atribuim unui

cuvânt sau unei serii de cuvinte denumirea de propoziție numai dacă cuprinde un predicat. De aceea prezența, într-o înșirare de cuvinte, a două sau mai multe predicate conferă acestei înșirări calitatea de frază. Pe baza acestui raționament, se poate spune că *nu există predicate multiple*.

3. *Întrebare* — Cum se poate deosebi o propoziție coordonată cauzală de una subordonată cauzală?

Răspuns — Nedumerirea dv. pornește de la faptul că Gramatica Academiei R.P.R. și „Limba română” tratează propozițiile coordonate cauzale fără a arăta clar cum pot fi ele deosebite de subordonatele cauzale. De fapt, este discutabilă însăși existența unei categorii de propoziții cauzale care să poată fi denumite coordonate (sau principale). Exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R. și interpretarea propusă acolo au fost discutate de acad. Al. Graur în volumul „Studii de gramatică”, I (p. 86), precum și de Sorin Stati, în revista „Limba română” nr. 6/1955 (articolul „Există propoziții coordonate cauzale?”). Concluzia ambelor articole este că, cel puțin în limba română, nu există decît propoziții cauzale subordonate. Concluzia se bazează pe faptul că distincția între „cauză” și „motiv” (propusă de Gramatica Academiei R.P.R.) nu are nici o justificare de ordin logic sau gramatical, iar limba română nu cunoaște conjuncții specifice pro-

pozițiilor care corespund cauzalelor coordonate din alte limbi (germana, de pildă). Pentru întreaga discuție vă recomandăm consultarea articolelor citate mai sus, atrăgându-vă totodată atenția că asupra acestei probleme părerile lingviștilor noștri sint încă împărțite.

I. SIMION — com. Poiana, reg. Hunedoara.

1. *Întrebare* — Există complement circumstanțial de condiție?

Răspuns — Deși afirmau existența unei corespondențe între părțile de propoziție și propozițiile subordonate, gramaticile noastre considerau că propoziția condițională nu are corespondent în sintaxa propoziției (cu alte cuvinte, nu există complement circumstanțial condițional). Opinia contrară a fost susținută recent de Mioara Avram, în articolul „Despre corespondența dintre propoziții și părțile de propoziție (publicat în volumul „Studii de gramatică, ”I, p. 42), la care vă trimitem pentru o informare mai completă. Exemplul găsit de dv. : „*Trăind și nemurind,*

vom vedea-o și pe asta” confirmă părerea Mioarei Avram, pentru că aici *trăind și nemurind* sint într-adevăr complemente condiționale.

2. *Întrebare* — Care este valoarea sintactică a expresiei *Cît pentru Porojan* din propoziția *Cît pentru Porojan, el a ajuns un plăcintar vestit*?

Răspuns — Este complement circumstanțial de relație.

3. *Întrebare* — Cum trebuie considerată propoziția a doua din fraza : *Voinicului i se părea că piedicile pot fi ușor înlăturate*?

Răspuns — Propoziția *că piedicile pot fi ușor înlăturate* este subiectivă, răspunzând la întrebarea : *Ce i se părea voinicului*?

În celălalt exemplu propus de dv. (*Se pare că adevărul n-a fost toldeauna iubit*), propoziția *că adevărul n-a fost toldeauna iubit* este tot subiectivă. Interpretarea dv., potrivit căreia propozițiile discutate ar fi în același timp subiective și predicative, nu se poate susține (verbul *se pare* formează singur predicatul).

S. St.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

2

ANUL VI
MARTIE — APRILIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Vertical text or noise on the left side, possibly a page number or header.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

MARTE

2

ANUL VI
MARTIE — APRILIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE :

D. MACREA-redactor responsabil; Acad. M. SADOVEANU;
Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.;
GH. ISTRATI; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU;
C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R. Telefon 3.85.05

S U M A R

	Pag.
<i>VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE</i>	
D. MACREA, Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii românești	5
<i>CULTIVAREA LIMBII</i>	
Acad. IORGU IORDAN, Limba românească în publicațiile Academiei R.P.R.	22
<i>GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR</i>	
L. IACOB, Note sintactice	34
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
B. CAZACU, Despre valoarea stilistică a adjectivelor demonstrative în romanul „Nicoară Potcoavă”	45
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
CHIOSA CLARA GEORGETA, Citeva observații în legătură cu analiza limbii și a stilului operei literare în școala medie	50
<i>CRONICĂ</i>	
. . . . . Consfătuirea revistei „Limba română” cu cititorii și colaboratorii ei	59
S. STATI, Latina „vie” — o nouă limbă internațională (Lucrările Congresului internațional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie, 1956)	62
<i>RECENZII</i>	
Studii și cercetări de istorie literară și folclor, IV, 1955; V, 1—2, 1956 (<i>Gh. Bulgăr</i>)	65
Studii și cercetări lingvistice, 1956, an. VII, nr. 1—4, 300 p. (<i>St. Toma</i>)	69
F. C. WEISKOPF, Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche [Apărarea limbii germane, Eseuri], Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, 136 p. (<i>Flora Șuteu</i>)	73
Limba franceză, manual pentru clasa a VIII-a, Editura de stat didactică și pedagogică (București) 1956, 247 p. (<i>Sanda Stavrescu</i>)	78
<i>NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Acad. Al. Rosetti, Limba română în secolele al XIII-lea — al XIV-lea (București), 1956, 241 p. (<i>Marius Sala</i>)	81
C. OTOBÎCU, O problemă de lingvistică mult discutată în zilele noastre: <i>sensul cuvântului</i>	82
ANDREI AVRAM, Pe marginea unui glosar la opera lui Pavel Dan	89
Răspuns cititorilor	92

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

ROLUL LUI OVID DENSUSIANU ÎN DEZVOLTAREA LINGVISTICII ROMÎNEȘTI

DE

D. MACREA

Între lingviștii romîni din prima jumătate a secolului al XX-lea, Ovid Densusianu a fost personalitatea cea mai complexă. El și-a impus prezența în cele mai variate domenii ale vieții noastre intelectuale : lingvistică, literatură, critică și istorie literară, mișcarea de idei a timpului, acțiunile culturale și sociale legate de evenimentele contemporane lui. Partea cea mai bogată și mai valoroasă a activității sale a consacrat-o însă lingvisticii, care a făcut la noi, prin contribuția lui, o cotitură hotărîtoare.

Activitatea multilaterală a lui Ovid Densusianu l-a fixat, în viața noastră culturală, într-un relief mai puternic decît al celorlalți lingviști romîni ai vremii. Al. Philippide a fost un mare erudit, dar participarea lui la viața noastră culturală s-a mărginit exclusiv la studii de lingvistică, iar lucrările lui mai importante au apărut abia către sfîrșitul vieții. Sextil Pușcariu, trăind în tinerețe în afara granițelor de atunci ale țării, nu a putut participa intens la viața culturală din România. Abia după primul război mondial, el a devenit un factor activ în dezvoltarea noastră culturală prin lucrările lingvistice de mari proporții întreprinse sub îndrumarea lui de Muzeul limbii romîne din Cluj : „Dicționarul Academiei”, „Atlasul lingvistic romîn” și „Dacoromania”.

Ovid Densusianu a ajuns foarte tînăr, la 26 de ani, profesor la Universitatea din București, unde a deținut mai întîi catedra de limba și literatura romînă și apoi cea de lingvistică romanică timp de 41 de ani. El și-a desfășurat deci activitatea de lingvist, critic și istoric literar, folclorist, poet și militant cultural, în centrul vieții noastre culturale care este

capitala țării. Ovid Densusianu a reușit de la început să facă din catedra sa o tribună de propagare a ideilor științifice înaintate ale timpului în domeniul lingvisticii și al culturii. „Niciodată și în nici o privință, scrie el, universitatea nu trebuie să rămână în afară de atmosfera intelectuală, nu numai a unei țări dar și a unei întregi epoci. Nu poate fi curent de idei care se discută într-o parte sau într-alta și care să nu găsească ecou în universitate”¹.

O caracteristică de seamă a cursurilor sale a fost marea lor varietate. În lunga lui carieră de profesor, Ovid Densusianu a ținut aproape în fiecare an cursuri noi² din domeniul limbii și literaturii române, al folclorului nostru, al limbilor, literaturilor și folclorului celorlalte popoare romanice. Prin marea lor bogăție de idei, probleme, soluții și sugestii, aceste cursuri, în cea mai mare parte rămase nepublicate, sînt mărturia vie a unui spirit cu largi orizonturi științifice. Pînă acum n-a fost întocmită o bibliografie completă a scrierilor lui Ovid Densusianu și nu s-a elaborat o monografie critică asupra operei lui³.

Încercarea de față de a arăta rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii noastre nu este decît o prezentare generală și un îndemnul pentru o reconsiderare mai largă a operei acestui mare lingvist și om de cultură al nostru.

Ovid Densusianu a fost fiul lui Aron Densusianu și nepotul lui Nicolaie Densusianu, cunoscuți lingviști latinizanți, istorici și scriitori. Mama lui Ovid Densusianu a fost de asemenea scriitoare.

Numele originar al tatălui său era Pop de Hațeg, dar fiindcă la Blaj, unde și-a făcut studiile secundare, erau prea mulți elevi cu numele de Pop, i s-a dat din partea profesorilor numele distinctiv de Densusianu, după satul Densus din ținutul Hațegului în care s-a născut. Acest nume a fost definitiv însușit și dus la strălucirea de mai tîrziu de către Aron, Nicolaie și Ovid Densusianu.

Născut în decembrie 1873, la Făgăraș, Ovid Densusianu a urmat școala elementară la Săcele, satul de naștere al mamei sale, lingă Brașov, apoi liceul și universitatea la Iași, unde tatăl său a fost silit să se refugieze din cauza persecuțiilor autorităților maghiare ale vremii față de intelectualii romîni din Ardeal. În mediul familiei sale de cărturari și patrioți, Ovid Densusianu și-a cultivat înclinațiile literare și lingvistice, precum și virtuțile de cinste și curaj al adevărului caracteristice înaintașilor săi. El a devenit de timpuriu colaborator al tatălui

¹ Ovid Densusianu, *Încredere în știință*, în „*Viața nouă*”, an IV, 1908, p. 389.

² Vezi D. Șandru, *Ovid Densusianu filolog*, București, 1939.

³ Lucrarea lui Al. Popescu-Telega, *Ovid Densusianu*, (București f.a.), este o scriere apologetică, fără spirit critic.

său la „Revista critică-literară”, în care a publicat, începînd din 1893, numeroase studii de lingvistică, de teorie literară, note și recenzii. O caracteristică a înaintașilor săi, de care Ovid Densusianu a rămas străin, a fost fanatismul latinist și preocuparea exagerată de problemele ardele- nești. La Iași, ca și mai tîrziu la București, el s-a identificat cu problemele culturii romînești de pretutindeni.

Ovid Densusianu și-a format pregătirea de specialitate la Berlin și mai ales în Franța, la marele romanist al epocii Gaston¹ Paris, despre a cărui metodă de cercetare vorbește cu adîncă admirație într-un studiu consacrat maestrului său, în 1903, la moartea acestuia¹.

Această metodă era cea a pozitivismului științific, care consta în a aduna cît mai multe fapte, a le grupa după legăturile lor naturale și a le explica cu respectul riguros al adevărului. „Trebuie, înainte de toate, scria Gaston Paris, să iubești adevărul, să dorești să-l cunoști și să crezi în el, să lucrezi pentru el și, dacă este posibil, să-l descoperi. Trebuie să știi să-l privești în față, să juri că nu-¹ vei trăda niciodată, chiar pentru o cauză care aparent ți este superioară, căci nu există nimic deasupra lui, și din moment ce l-ai trădat simți o diminuare intimă în fundul sufletului, care, oricît de mică ar fi, se răsfrînge în curînd în toată activitatea ta morală”².

Ovid Densusianu a manifestat totdeauna o puternică încredere în știință și în progresul ei, combătînd cu tărie tendințele mistice și sceptice ale celor care vorbeau în acea vreme de „falimentul științei”. Lecția lui de deschidere a anului universitar 1908—1909 a fost intitulată în mod semnificativ „Încredere în știință”³ și ea constituie o caldă pledoarie pentru formarea și răspîndirea la noi a adevăratului spirit științific. El arată că știința se constituie atunci cînd omul depășește caracterul strict practic al îndeletnicirilor sale și reușește să stabilească raporturi cu caracter permanent între fenomene. „Orice aplicațiune practică în știință, scrie el, este urmarea unei formulări teoretice, a unor probleme abstracte care au preocupat mult timp mintea cercetătorilor. Partea practică și teoretică nu pot fi despărțite una de alta în nici o știință fiindcă una precede pe cealaltă. Fără savanți devotați științei, fără cercetări dezinteresate pentru urmărirea unui adevăr, nu ne-am putea bucura de atîtea binefaceri care sînt legate de viața civilizată de astăzi”⁴.

Recunoscînd însă limitele firești ale naturii umane, Ovid Densusianu nu cultivă prezumția facilă a credinței absolute în puterea științei. „Prin însăși natura ei, adaugă el, prin felul împrejurărilor în care trăim, prin caracterul alcătuirii noastre, va fi fatal ca știința să rămînă imperfectă

¹ Ovid Densusianu, *Gaston Paris*, București, 1903.

² *Ibidem*, p. 14.

³ Ovid Densusianu, *Încredere în știință*, în „*Viața nouă*”, an. IV, (1908) p. 2—12.

⁴ Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1901, t. I, p. XXXI.

și niciodată nu se va naște acela care să poată spune : am găsit cel din urmă adevăr”¹.

Ovid Densusianu a formulat în repetate rânduri— în studii, cursuri, conferințe, articole— îndrumări metodologice de valoare permanentă pentru cercetările științifice.

În lecția de deschidere a primului său curs universitar², în 1897, el îndeamnă pe viitorii lingviști să nu se încreadă în autoritatea adevărilor consacrate, deoarece „dinaintea fiecărui fapt filologul conștiincios este dator să pună un semn de întrebare”³. El arată că „nenumerate greșeli au trecut dintr-o scriere în alta din cauza lipsei de control din partea aceluia care au primit, cu bună-credință, rezultatele cercetărilor altora”⁴.

O altă regulă metodologică subliniată de Ovid Densusianu este asupra atenției ce trebuie acordată așa-ziselor „fapte mici”. „Numai unui om care nu-și dă seama de scopul mai înalt al filologiei, continuă el, lucrurile mici i se par neînsemnate. Un adevărat filolog dă fiecărui detaliu însemnătatea cuvenită pentru că știe cât de mult îi poate înlesni înțelegerea și dezlegarea faptelor mari”⁵.

Pe lângă aceste indicații metodologice, Ovid Densusianu relevă calitățile morale pe care trebuie să le posede omul de știință. Prima greșeală în care acesta poate cădea este „prăpastia încrederii prea mari în sine însuși”. Această încredere „îl face să disprețuiască pe aceia care pășesc mai încet, cu mai multă circumspecțiune, dar mai sigur. De aici intransigența, dușmanul cel mai mare al științei, pentru că ne face să nu luăm în seamă ideile care ne contrazic. Și acolo unde lipsește respectul pentru ideile altora, niciodată nu vom găsi respectul pentru știință”. De aceea, „orice filolog care nu lucrează pentru punerea în relief a personalității sale, ci pentru progresul științei, să nu uite niciodată că și altul poate avea o părere mai dreaptă decît a lui, pentru că monopolul științei nu este dat nimănui”⁶.

De acest spirit riguros de cercetare era nevoie mai ales în lingvistica noastră, în care, la sfîrșitul secolului trecut, dominau încă tendințele naționaliste romantice.

Ovid Densusianu își începe activitatea cînd prestigiul lui B. P. Hasdeu începuse să apună prin alunecarea acestuia în teoria fantezistă a „dacismului” și în misticism. După ce Hasdeu pusese bazele lingvisticii noastre moderne prin editarea de texte vechi și prin inaugurarea studiilor de

¹ Ovid Densusianu, *Incredere în știință*, în „Viața nouă”, an. IV, (1908), p. 394

² Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897.

³ *Ibidem*, p. 4.

⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁶ Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 22.

slavistică și de lexicografie, se impunea elaborarea unei istorii a limbii române la nivelul științei vremii. Această sarcină a fost îndeplinită cu mare strălucire de Ovid Densusianu prin publicarea monumentalei sale opere „Histoire de la langue roumaine” (tome I, Paris, 1901). Lucrarea este scrisă în limba franceză, după cele mai severe exigențe ale științei vremii, pentru a răspunde controverselor vii care existau atunci în lingvistica străină asupra limbii noastre.

Într-o vreme cînd abia cîteva din textele noastre vechi fuseseră editate, cînd dialectele și graiurile limbii romîne abia începuseră să fie studiate, Ovid Densusianu reușește să elaboreze o operă dintre cele mai valoroase ale lingvisticii noastre, nu numai prin numeroasele ei puncte de vedere noi și juste, ci și prin spiritul științific obiectiv în care au fost tratate. El a folosit un material imens, adunat în întregime prin munca sa, nelăsînd nementionat nici un fapt esențial și nici una din problemele importante ale istoriei limbii noastre. Lucrarea a fost atît de temeinic alcătuită, încît toate studiile ulterioare de la noi și din străinătate privitoare la istoria limbii romîne îi sînt tributare. Această lucrare clasică a lingvisticii noastre este prea cunoscută ca să mai fie nevoie a o prezenta aici. Gaston Paris a caracterizat-o, la apariția ei, astfel : „Ovid Densusianu, pe care cititorii revistei „Romania” îl cunosc bine, a întreprins o operă considerabilă și grea. Pentru îndeplinirea ei, el a avut o metodă excelentă și, ceea ce merită îndeosebi să fie semnalat, un spirit pur științific. Această operă face cinste autorului, tinerei școli filologice romîne și școlilor de unde autorul a primit elementele științei și metodei sale”. Ea „este bogată în fapte și idei și merită să fie citită nu numai de aceia care studiază în mod special limba romînă, ci de toți romanistii. Ovid Densusianu este la curent cu starea cea mai recentă a științei pînă în cele mai mici amănunte ; el supune toate părerile la care se referă unei critici personale, aproape totdeauna justă, iar punctul de vedere propriu pe care-l adoptă îl ajută să lămurească adeseori într-un fel nou fenomenele de care alți savanți s-au ocupat înaintea lui”¹.

La noi în țară, I. Bogdan, pe atunci decan al Facultății de filologie din București, propune senatului universitar, pe baza acestei lucrări, ca Ovid Densusianu să fie numit fără întîrziere profesor titular, ea reprezentînd „rezultatele trainice ale unui studiu temeinic, urmărit ani de zile fără întrerupere ; e vorba de produsul unui spirit distins care îmbogățește literatura noastră filologică cu una din cele mai prețioase scrieri ce au apărut pînă acum în țară și în străinătate asupra limbii noastre”².

Dacă Ovid Densusianu, avînd vigoarea tinereții necesară unei asemenea opere, a elaborat primul volum înainte de a împlini vîrsta de 30

¹ Gaston Paris, „Romania”, 1901, p. 415.

² I. Bogdan în „Convorbiri literare”, 1901, p. 266.

de ani, volumul al doilea a apărut într-un răstimp mult mai îndelungat, abia în 1936. El era gata de tipar în 1916. Manuscrisul s-a pierdut însă în timpul primului război mondial, astfel încît autorul a fost nevoit să-l redacteze din nou. Acest din urmă volum cuprinde analiza limbii din secolul al XVI-lea, adică din epoca primelor noastre texte scrise, el constituind un adevărat model pentru cercetările de această natură. Din păcate, lucrarea se oprește la secolul al XVI-lea. Limba secolului al XVII-lea a fost analizată de Densusianu numai în cursurile sale universitare, rămase netipărite.

Pentru marea lor valoare științifică, pe care și-o păstrează pînă astăzi, cele două volume din „Histoire de la langue roumaine” au fost traduse recent în limba romînă de Institutul de lingvistică din București, urmînd să fie date în curînd la tipar.

În cursul timpului, Ovid Densusianu a adus el însuși completări la volumul întîi al operei sale, iar contemporanii și elevii lui au adîncit numeroase probleme ridicate de el. Astfel, Sextil Pușcariu a adus importante contribuții la problema stabilirii locului de formare a limbii și poporului romîn, la reconstituirea limbii romîne primitive comune, adică a perioadei din istoria limbii noastre de dinaintea despărțirii ei în cele patru dialecte (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn, istroromîn) și la studiul acestora. Al. Philippide a încercat să lămurească, într-o vastă lucrare, originea poporului romîn, iar acad. Al. Rosetti, elev al lui Densusianu, a adîncit, în lucrarea sa „Istoria limbii romîne”, problema elementului latin, a substratului lingvistic, a romînei primitive comune, a influenței slave și a limbii romîne din secolul al XVI-lea.

În colaborare cu I. A. Candrea, Ovid Densusianu a început, fără a le duce însă la capăt, alte două lucrări de bază privind limba romînă în ansamblul ei.

Prima este „Dicționarul etimologic al limbii romîne, elementele latine” (București, 1908), care a apărut numai pînă la cuvîntul *a putea*. Dicționarul arată pentru fiecare cuvînt transformările fonetice și semantice suferite de la forma latină de bază la cea de astăzi, comparîndu-le cu cele petrecute în celelalte limbi romanice. Lucrarea își păstrează pînă astăzi, în întregime, valoarea științifică.

A doua lucrare este „Dicționarul general al limbii romîne din trecut și de astăzi” (București, 1909), care cuprinde cuvintele literare cu citate din autorii vechi și de astăzi, cuvintele dispărute cu indicarea izvoarelor din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea, formele populare din tot domeniul dacoromîn cu indicarea regiunii unde se întrebunțează, numeroase ilustrații și etimologia cuvintelor. Destinat să rivalizeze și să anihileze dicționarul elaborat, sub auspiciile Academiei, de Sextil Pușcariu, lucrarea lui Ovid Densusianu și I.A. Candrea se oprește la sfîrșitul literei A. Elaborarea ei a fost reluată mai tîrziu numai de I.A. Can-

Spre deosebire de ceilalți lingviști ai noștri din trecut, absorbiți de probleme și studii speciale de istoria limbii, de lexicografie și de dialectologie, Ovid Densusianu a fost și un teoretician în lingvistică. Fără a avea pretenția să elaboreze ceea ce se numește o teorie sau un sistem lingvistic, el a analizat critic, în numeroase rânduri, caracterul și valoarea orientărilor lingvistice europene din vremea sa, arătând căile sănătoase pe care trebuie să se dezvolte cercetările noastre lingvistice.

Ovid Densusianu a folosit în mod curent termenul de „filologie” pentru ceea ce numim astăzi lingvistică. El n-a acceptat întrebuintarea termenului de filologie numai pentru editarea de texte și pentru studiul limbii acestora. „Pentru noi, scrie el, obiectul filologiei este de a studia limba unui popor (sau mai multor popoare) și de a ajuta înțelegerea a tot ce găsim din această limbă în documente sau auzim în vorbirea de toate zilele”¹. . . „Cercetările filologice nu ne lămuresc numai asupra trecutului unei limbi, asupra diferitelor forme sub care ni se prezintă pe unde este vorbită; din ele învățăm mai mult: viața sufletească a celor de altădată și a noastră, prefacerile de cultură pe care le-a adus vremea. O limbă nu este numai un complex de sunete, de forme combinate și schimbate într-un fel sau altul; ea mai este semnul unui anumit fel de gândire, al unui anumit chip de viață, expresiunea stărilor sufletești și de cultură determinate de împrejurări. Din cuvintele pe care le aveam altădată sau le-am păstrat încă, din altele pe care le-am primit mai târziu, ni se deslușește trecutul ori putem înțelege și judeca timpul de azi; singur un cuvânt uneori ne reînviază o lume întregă de odinioară și ne poate spune mai mult decât șiruri de însemnări istorice; și e destul să prindem din vorbirea de toate zilele câteva forme pentru ca să putem spune cum gândim și ce e cultura noastră”².

Ovid Densusianu a căutat să demonstreze că lingvistica, prin posibilitatea de a stabili raporturi constante între fenomenele de limbă, este superioară istoriei care nu poate ajunge, după el, la stabilirea unor raporturi atât de constante între fenomenele pe care le studiază. În polemici răsunătoare pe care le-a avut cu A.D. Xenopol, N. Iorga și V. Pîrvan, el a arătat că istoria nu se poate lipsi de ajutorul lingvisticii. „Fără ajutorul filologiei, scrie el, nu se poate lămuri trecutul așa de întunecat la noi, și dacă ar fi să se cîntărească ce a dat fiecare din aceste studii ca rezul-

¹ Ovid Densusianu, *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897, p. 15.

² Ovid Densusianu, *Limba noastră ca imagine a vieții culturale*, în „Viața nouă”, 1905, p. 533.

tate pozitive în această direcție s-ar vedea că mai ales filologiei trebuie să-i mulțumim dacă unele fapte au ajuns să fie mai bine limpezeite ori definitiv stabilite”¹.

Lingvistica are, după Densusianu, un important rol normativ în dezvoltarea literaturii unui popor și a limbii în care este scrisă. „Un filolog, scrie el, prin faptul că cunoaște evoluțiunea întreagă a unei limbi și mai cunoaște ce s-a întâmplat în alte limbi pînă să ajungă în formele fixe ale literaturii — sînt anumite condițiuni care impun peste tot preponderența unor anumite forme — poate să-și dea seama de rostul unei direcțiuni și să înțeleagă dacă îndrumarea ei e firească și va putea să se impună. În atmosfera intelectuală din care se limpezește încetul cu încetul și forma unei literaturi, filologii pot avea deci și ei o parte de acțiune. Au avut-o peste tot unde s-a fixat de mult limba literară, în Franța, în Italia ș.a., o pot avea și azi la noi, cu atît mai mult cu cît filologia s-a emancipat de vederile strîmte de odinioară și s-a apropiat de o înțelegere mai largă, mai dreaptă a faptelor”².

Ovid Densusianu a introdus la noi primele noțiuni de stilistică estetică și lingvistică. Despre cursul ținut de el, ani în șir, la Facultatea de filologie, „Evoluția estetică a limbii romîne”, acad. G. Călinescu scrie că „reprezintă întîia organizare documentată și cu criterii strict estetice de istorie literară modernă”³.

El a ținut în tinerețe cursuri de istoria literaturii noastre moderne, pe care le-a tipărit apoi în trei volume, cuprinzînd perioada școlii latiniște pînă la Grigore Alexandrescu.

După Ovid Densusianu, studiul literaturii nu este posibil fără temeinice cunoștințe lingvistice. „Nu poți despărți fenomenele lingvistice de cele literare, scrie el. Între felul de a se exprima dintr-o epocă, între materialul lingvistic și producțiunea literară există totdeauna un raport determinat; unui curent literar îi corespunde o anumită direcție lingvistică, un anumit fel de redare a ideilor prin cuvinte. A privi fenomenele lingvistice independent de cele literare este a avea o concepție mărginită despre ele, a nu înțelege o parte din viața lor, împrejurările care le-au dat un caracter hotărît și le-au făcut să evolueze într-o anumită direcție . . . Dacă ne gîndim, de altă parte, că filologul este dator să studieze particularitățile lingvistice în legătură cu motivele psihologice și sociale care le-au determinat, aceasta îl apropie iarăși în cercetările lui de istoricul literar, pentrucă și acesta este chemat — dacă nu stăruie în me-

---

¹ Ovid Densusianu, *Istorici și filologi*, în „Viața nouă”, 1912, p. 201.

² Ovid Densusianu, *Rolul filologiei în viața noastră intelectuală*, în „Viața nouă”, 1907, p. 518.

³ G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, București, 1940, p. 605.

tode învechite — să urmărească transformările literare în lumina faptelor de ordine psihologică și socială”¹.

Concepția largă pe care Ovid Densusianu a avut-o despre interpretarea fenomenelor lingvistice a fost expusă de el îndeosebi în studiul intitulat „Orientări nouă în cercetările filologice”, apărut ca articol program al revistei „Grai și suflet” (1923), căruia i-a adus mai târziu numeroase completări în cursul „Directive actuale în romanistică și lingvistica generală” ținut la facultate în 1932—1933 și rămas nepublicat.

Analizând curente din lingvistica modernă, Ovid Densusianu nu aderă integral la nici unul din ele, deoarece, ca și Sextil Pușcariu, el consideră fenomenele lingvistice prea complexe pentru a putea fi cuprinse în cadrul unei singure concepții. Ovid Densusianu recunoaște fiecărui curent anumite merite în lărgirea orizontului de cercetare și în relevarea de aspecte noi din viața limbii. Subliniind utilitatea cercetărilor dialectale, el critică concepția lui Gilliéron care neagă granițele dialectale și mai ales metoda acestuia de a urmări evoluția cuvintelor în afara contextului din limba vie. De asemenea, el nu împărtășește părerea întemeietorului geografiei lingvistice despre rolul determinantilor formali, ca omonimia și scurtimea cuvintelor, în transformările limbii, susținând că acestea se petrec în realitate după factori mult mai complecși.

Ovid Densusianu a apreciat fonetica experimentală, dar numai ca auxiliară a investigațiilor lingvistice, arătând că ea nu se poate izola de fonetica istorică.

În domeniul lexicologiei, Ovid Densusianu a subliniat marea importanță și complexitate a semanticii, arătând însă că în acest domeniu sînt necesare precizări de metodă care să stabilească factorii ce determină schimbările de înțeles ale cuvintelor. În semantică, după el, trebuie urmărit sufletul pe care-l exprimă cuvintele, fondul lor de viață.

Apreciind punctul de vedere sociologic introdus în lingvistică de Ferdinand de Saussure și A. Meillet, Ovid Densusianu arată că în această direcție nu trebuie să se devieze spre teoretizări fără teme, ci lingvistul să se mențină la fapte sigure. „Apropiindu-se de psihologie și sociologie, serie el, lingvistica a venit propriu-zis să accentueze importanța ei pentru istoria culturii. Prin datele pe care ni le pune la îndemână, ea ne înlesnește să cunoaștem viața culturală a unui popor, faptele evoluției lui, felul de afirmare a sufletului său în diferite împrejurări. . . Și în acest sens deci lingvistica își manifestă azi tendințele realiste, stăruiind să privească fenomenele în raporturile lor cu stările concrete, cu ambianța lor de geneză ori de circulație”².

¹ Ovid Densusianu, *Istoria literară în învățămîntul universitar*, în „Viața nouă”, 1911, p. 382.

² Ovid Densusianu, *Orientări nouă în cercetările filologice*, în „Grai și suflet”, an. I, 1923, p. 10.

Un curent lingvistic pe care Ovid Densusianu îl respinge cu hotărîre ca fiind unilateral și neștiințific este idealismul lui Vossler. El consideră școala lui Vossler ca prezumțioasă și diletantă, lipsită de inițiere deplină în chestiunile fundamentale ale lingvisticii, ea făcînd numai teoretizări filozofice pe marginea unor fenomene lingvistice.

Dintre metodele lingvisticii moderne, Ovid Densusianu vorbește cu mare încredere despre metoda comparativ istorică, recomandînd folosirea ei pe scară cit mai largă.

El subliniază necesitatea unor studii ample asupra rolului elementului conștient și al celui inconștient în evoluția limbii, necesitatea studierii ritmului vorbirii, a armoniei silabice, a accentului, a muzicalității cuvintelor și frazelor, acestea din urmă fiind elemente importante care determină fizionomia unei limbi.

Îndemnînd cu încredere la realizarea acestui vast program de muncă pe care îl reclamă complexitatea fenomenelor lingvistice, Densusianu adaugă : „o știință nu trăiește numai din preocupări actuale, din imediatul realizabil, ci și din indicații pentru studii de mai tîrziu, din anticipări asupra problemelor care mîine pot fi puse pe primul plan, altfel ea riscă să se sterilizeze, să cadă în rutină”¹.

Activitatea de cercetare a lui Ovid Densusianu a fost fecundă în numeroase din direcțiile indicate de el.

Un domeniu de cercetare pe care Ovid Densusianu l-a cultivat și prețuit de la începutul activității lui, ca izvor important al studiului limbii și literaturii, a fost folclorul. „La ajutorul lui trebuie să recurgem, scrie el, cînd urmărim unele probleme de istoria limbii și literaturii, și cu deosebire în studiile de dialectologie se vede bine legătura între un gen și celălalt de cercetări”².

Ovid Densusianu a dat la noi o nouă interpretare folclorului, considerîndu-l o manifestare permanentă a sufletului popular și nu o depozitare de creațiuni ale trecutului.

Sistemul vechi de culegere a folclorului numai sub forma basmelor și a poeziilor are, arată Densusianu, o bază îngustă și unilaterală, deoarece limba basmelor și a poeziilor populare este tradițională. Materialul folcloric ce se culege trebuie să arate cum simte și gîndește poporul, atît sub influența ideilor, credințelor și superstițiilor moștenite din trecut, cît și sub influența elementelor contemporane.

Ovid Densusianu este primul nostru folclorist în sensul științific al cuvîntului. În colaborare cu I.A. Candrea și Th. Sperantia a publicat colecția de texte dialectale și folclorice „Graul nostru” (două volume,

---

¹ Ovid Densusianu, *Orientări nouă în cercelările filologice*, în „Graii și suflet”, an. I, 1923, p. 22.

² Ovid Densusianu, *Folclorul : cum trebuie înțeles*, București, 1901, p. 5

1906—1908), care cuprinde texte culese la fața locului din toate ținuturile locuite de romini. Aceasta este la noi cea dintâi culegere bogată de texte populare cu transcriere fonetică.

O altă lucrare de mare valoare folclorică și dialectologică a lui Ovid Densusianu este „Graiul din Țara Hațegului” (1915), locul de origine al familiei sale, lucrare care este, în lingvistica noastră, una dintre cele mai bune monografii asupra unui grai regional.

Ovid Densusianu a considerat monografiile dialectale superioare atlaselor lingvistice, deoarece în textele culese la fața locului cuvintele se găesc în contextul frazei, adică în întrebuințarea lor vie și uzuală și ne putem da seama mai bine de felul cum sînt pronunțate și înțelese decît în forma izolată în care sînt prezentate în atlasele lingvistice. El a mai publicat texte dialectale și de folclor în volumele : „Antologie dialectală” (1915), „Flori alese din cîntecele poporului” (1920), „Poezii populare” și „Din popor”, acestea două din urmă în colaborare cu I. A. Candrea.

Preocuparea de a găsi în limbă atît mărturia trecutului istoric, cît și manifestările cele mai caracteristice ale sufletului poporului, l-a îndemnat pe Ovid Densusianu să întreprindă cercetări îndelungate asupra păstoritului la noi și la alte popoare, îndeosebi la cele romănice. El susține că ocupația de bază cea mai veche a poporului român a fost păstoritul. Numai această ocupație explică, după el, răspîndirea atît de mare a romînilor pînă în Pelopones, Moravia și Istria, menținerea noastră în nordul și în sudul Dunării și rezistența noastră la vicisitudinile din aceste părți în evul-mediu. Păstoritul explică, după Densusianu, și omogeneitatea mai mare a limbii noastre decît a celorlalte limbi romanice, unde, pe întinderi mici, găsim numeroase contraste dialectale. El a avut un mare rol nu numai în răspîndirea fenomenelor lingvistice, ci și în cea a elementelor de folclor și a obiceiurilor. Ovid Densusianu explică prin păstorit și firea noastră. El susține că marea energie a poporului român se explică prin felul de viață pe care l-am trăit ca păstori sute de ani. „Dintre toate popoarele romanice sîntem singurii care am arătat cea mai mare putere de expansiune tocmai pentru că am fost în primul rînd un neam de păstori . . . Și cine știe dacă, nefiind păstori, am fi izbutit, departe de ceilalți latini, pierduți printre atîtea neamuri străine, să ne păstrăm individualitatea de popor romanic”¹.

Unitatea lumii romanice, atît cît s-a putut menține în evul mediu, se datorește, după Densusianu, și păstoritului, care, alături de cruciade și de pelerinajele religioase, a fost al treilea factor de unitate în lumea medievală. Pentru a dovedi rolul pe care l-a avut păstoritul în viața po-

¹ Ovid Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice*, București 1913, p. 28.

poarelor romanice, el analizează într-o serie de cursuri și lucrări terminologia păstorească a acestor popoare: „Aspecte lingvistice ale păstoritului”, „Terminologia păstorească în provensală”, „Cuvinte latine cu semantism păstoresc” etc.

Convins că cercetarea păstoritului este unul din izvoarele explicative cele mai fecunde ale istoriei și limbii noastre, Ovid Densusianu a emis ipoteza îndrăzneată despre originea iranică a moșilor, care, după el, ar fi urmași ai alanilor, o seminție iranică care a ajuns în părțile noastre ca păstori. El susține ca fiind de origine iranică numele localității *Zărand*, a unor cuvinte general românești ca *stîină* și *brînză* și chiar a numelui *Olt*. Ca orice ipoteză care vrea să îmbrățișeze fapte prea îndepărate în timp și spațiu, această teorie a lui Densusianu a întâmpinat, cum era și firesc, numeroase obiecțiuni. Ea constituie cea mai vulnerabilă parte a activității lui, temeinicia ei fiind tot atât de discutabilă ca cea a „dacismului”, formulată de Hasdeu.

În ceea ce privește importanța pe care a acordat-o Ovid Densusianu păstoritului în istoria noastră, ea este o realitate de necontestat, care explică rezistența noastră în evul mediu, răspîndirea romînilor pe mari întinderi în nordul și în sudul Dunării și unitatea limbii romîne. Faptele pe care le-a analizat Densusianu în sprijinul acestei teorii rămîn un câștig pozitiv pentru știință, ca și orizonturile largi deschise de el prin sugestiile date. Pentru interpretarea folclorului nostru și pentru evidențierea rolului păstoritului în poezia noastră populară, lucrarea lui Ovid Densusianu „Viața păstorească în poezia noastră populară” (București, vol. I—II, 1922) constituie o dovadă a marilor lui calități de cunoscător al sufletului popular și de analist al artei sale.

O altă direcție în care Ovid Densusianu a fost la noi un deschizător de drumuri este lingvistica romanică. Pînă la el, limba romînă a fost studiată aproape exclusiv în raport cu sursa ei primară, limba latină. Ovid Densusianu deschide larg orizonturile lingvisticii noastre, studiînd limba romînă în comparație cu toate celelalte limbi neolatine.

Lucrările lui tipărite în acest domeniu sînt mai puțin numeroase decît cursurile ținute la facultate, care au rămas nepublicate. Prima lucrare tipărită a lui Densusianu în acest domeniu este „Aliterațiunea în limbile romanice” (Iași, 1895), un studiu de lingvistică și estetică în care se urmărește, pentru întîia oară în mod amănunțit, aliterațiunea în toate limbile romanice.

Ovid Densusianu a fost primul învățat romîn care s-a ocupat de problemele literaturii medievale franceze, dovedindu-se de la început la înălțimea acestei sarcini. În 1896, el a obținut titlul de elev diplomat

la École des Hautes Études cu analiza unui „Chanson de geste” din secolul al XII-lea „La prise de Cordres et de Seville”, susținând un punct de vedere original asupra originii poemului și publicînd întîia oară textul, după manuscrisul găsit de el la Biblioteca națională din Paris. Lucrarea a fost editată, la propunerea lui Gaston Paris, pe cheltuiala Societății pentru texte vechi franceze. În același an, a mai publicat în revista „Romania” un studiu similar „Aymery de Narbonne dans la chanson du pelerinage de Charlemagne”. Gaston Paris, care se găsea atunci în culmea autorității lui științifice, scrie despre aceste lucrări ale lui Densusianu că ele au „o valoare incontestabilă, autorul aducînd idei personale și interesante în valorificarea materialelor publicate. Inteligența, tenacitatea și marea capacitate de muncă îi vor asigura autorului succesul în cercetările lingvistice, el fiind unul din cei mai distinși elevi care au ieșit din École des Hautes Études”¹. Tot în revista „Romania”, Densusianu a mai publicat studiul de fonetică istorică romanică „Sur l’alteration du *C* latin devant *e* dans les langues romanes” (1900).

Ovid Densusianu a fost cel dintîi profesor de lingvistică romanică în țara noastră și singurul mare romanist pe care l-am avut pînă azi. Dintre numeroasele lui cursuri de romanistică, mereu noi, amintim: „Spiritul latin în manifestările sale critice”, „Originea poeziei trubadurilor”, „Elementele latine ale limbii basce”, „Aspectele poeziei populare romanice”, „Originea epopeii franceze”, „Dante și latinitatea”, „Sufletul latin și literatura nouă”, „Directive actuale în romanistică și lingvistica generală”, „Dialectologie romanică”. El a avut o simpatie adîncă pentru popoarele neolatine, atît pentru comunitatea noastră de origine și de limbă cu ele, cît și pentru prețuirea pe care o acorda spiritului latin raționalist creator. Ovid Densusianu a fost el însuși un reprezentant strălucit al acestui spirit prin formația lui intelectuală și prin încrederea în puterea rațiunii și a științei. El a iubit latinitatea ca formă de cultură, dar și prin contrast cu spiritul militarist prusac al vremii. În 1914, cînd Germania militaristă a dezlănțuit primul război mondial, Ovid Densusianu, într-un articol intitulat semnificativ „Ce nu trebuie să învingă” își exprimă astfel indignarea împotriva agresiunii germane: „De ani întregi megalomania prusacă a otrăvit sufletul Europei și, în tragedia care se desfășoară acum, ochii tulburi vor fi simțind toată voluptatea pe care o dau visurile de sînge... Germania e azi victima nebuniei cîtorva pretențioși ce cred că nimic nu le poate sta în cale, — dar unde îi va duce această nebunie vom vedea în curînd... O Germanie cumîntită, reculeasă din ce a rătăcit-o, aceasta va trebui să fie una din urmările războiului provocat

---

¹ Vezi Ovid Densusianu, *Memoriu de titluri și publicațiuni* p. 13.

chiar de ea. Veacul al XX-lea nu poate fi osîndit la rușinea unei tiranii militare și emblema lui nu poate fi chivăra prusacă”¹.

Solidar cu spiritul latin și avînd convingerea valorii lui, Ovid Densusianu nu a manifestat însă față de celelalte țări neolatine atitudinea de ploconeală și sentimentul de inferioritate pe care l-au întreținut numeroși contemporani ai lui, mai ales pentru Franța. El s-a simțit totdeauna român și a considerat o datorie patriotică să folosească tot ce credea mai potrivit în cultura țărilor neolatine pentru progresul culturii noastre.

Dacă în domeniul lingvisticii Ovid Densusianu și-a însușit din Franța și a propagat la noi o orientare sănătoasă și fecundă, în schimb, în domeniul literaturii preferințele lui pentru principiile poeziei simboliste, pe care a căutat să le răspîndească la noi prin activitatea lui de teoretician și poet, au avut un ecou redus. Această încercare a lui Ovid Densusianu nu trebuie însă considerată ca o imitație servilă și nici ca o înclinație spre decadentism în poezie. El a fost adversar al așa-zisei poezii moderniste pe care a condamnat-o pentru lipsa ei de fond sufletesc și de expresie. Ovid Densusianu a considerat simbolismul ca o formulă acceptabilă prin posibilitățile pe care credea el că le oferă pentru exprimarea subtilă a sentimentelor delicate și pure ale sufletului omenesc. El a pornit de la convingerea justă că literatura noastră trebuie să facă un pas înainte prin redarea unui conținut modern, deoarece ea nu se mai putea menține la nivelul și tendințele literaturii semănătoriste. Despre revista lui Ovid Densusianu „Viața nouă”, apărută în 1905, care a luptat pentru aceste idei, s-a mai scris și nu vom reedita aceste discuții care nu au o legătură directă cu studiul nostru. Ceea ce trebuie subliniat este tendința principală a lui Ovid Densusianu de a deschide orizonturi noi culturii și literaturii noastre. „Viața noastră, scrie el, trebuie desfăcută de ce o împiedică să-și ia un avînt mai larg, mai liber, trebuie deschisă curenților mari care au prefăcut lumea din alte părți... Un scriitor nu se poate izola de ce se petrece aiurea, datoria lui e să urmărească zi cu zi ce se petrece în mișcarea literară a străinătății și să aleagă tot ce poate fi folositor literaturii, la înălțarea căreia voiește să aducă partea lui de muncă”².

Ovid Densusianu a căutat în permanență să fie în centrul actualității vieții noastre culturale. Poziția adoptată de el în literatură l-a dus la polemici vii cu toți contemporanii lui de seamă: Titu Maiorescu, N. Iorga, G. Ibrăileanu, Sextil Pușcariu, arătînd față de ei o combativitate și o tenacitate impresionantă, fără să depășească însă niciodată formele oneste ale luptei de opinii. „A avea o părere hotărîtă, scrie el, pe care s-o susții cu energie fără să te uiți la dreapta sau la stînga dacă unul

¹ Ovid Densusianu, *Ce nu poate să învingă*, București, 1914, p. 5—6, 20.

² Ovid Densusianu, *Ideal și indemnuri*, în „Viața nouă” 1909, p. 139.

ori altul te dezaprobă, aceasta trebuie să fie astăzi linia de conduită în literatură ca și aiurea”¹.

Punctul de vedere susținut de Ovid Densusianu în orientarea literaturii noastre era firesc să nu aibă succesul pe care l-a avut în spiritul contemporanilor lupta lui N. Iorga sau G. Ibrăileanu, care corespundea în acea epocă dominantelor sensibilității românești. Literatura rafinată a unei aristocrații și formula „artă pentru artă” nu puteau să aibă ecou într-o țară în care țărănimea forma marea masă a populației. Problemele ei materiale și morale se impuneau în primul rînd atenției artiștilor și cărturarilor noștri. Dar dincolo de această formulă literară unilaterală și livrească adoptată de Densusianu trebuie prețuită lupta lui pentru introducerea spiritului modern în cultura și știința noastră, a literaturii ideilor și sentimentelor omenești adinci și curate, a cultului muncii și adevărului.

Pentru promovarea acestor valori, Ovid Densusianu nu a luptat numai în domeniul științei și al literaturii ci și în domeniul vieții sociale. Ca și înaintașii săi, luptători pentru ideea de naționalitate și cultură națională, Ovid Densusianu a fost, în condițiile timpului său, un pasionat militant în publicistica noastră socială. El n-a făcut politica nici unui partid. Acțiunea lui cu caracter social este aceea a unui intelectual cinstit care nu elaborează sisteme și doctrine sociale, ci reacționează la problemele vremii lui prin resorturile sensibilității lui morale, fără a fi ispitit de ambiție, egoism sau interes personal.

Cunoscător adînc al vieții țărănimii prin preocupările lui de dialectolog și folclorist, Ovid Densusianu și-a manifestat cu tărie, încă din tinerețe, indignarea față de înapoierea în care era ținută țărănimea noastră. „M-am îngrozit, scrie el, de ce-am văzut în unele părți din Mehedinți: copii diformi, istoviți de boală la doi, trei ani, cu fețele chinuite. E vremea să se înțeleagă că fără o bunăstare materială țărănuul nostru, oricîtă învățatură i-am da, oricîți așa-zisi apostoli i-am trimite, rămîne ce a fost pînă acum, un rob care așteaptă mîntuirea din cer, cînd e așa aproape, în brațele și mintea lui”².

Concepția estetică a „artei pentru artă”, desprinsă de realitățile noastre sociale, împărtășită de Densusianu, nu l-a împiedicat să vadă cinstit realitatea și să lupte pentru îndreptarea anomalilor din viața noastră publică. În 1919, acțiunea socială a lui Ovid Densusianu ia un caracter mai coordonat prin întemeierea revistei „Înălțarea”. „Acțiunea noastră, scrie el în articolul program, va fi cu deosebire o acțiune socială, de cercetare a vieții, de cunoaștere a sufletului, de inițiative spre folosul celor mulți, de control unde pînă acum au stăpînit despotismul și abuzul, de

¹ Ovid Densusianu, în „Viața nouă”, 1905, p. 159.

² Ovid Densusianu, în „Viața nouă”, 1905, p. 361.

înlăturare a tot ce a apăsător asupra noastră atita timp, a înăbușit ori a îndepărtat de la calea lor atitea energii”¹. În numărul următor al „Înălțării”, el adaugă : „Ce a fost lăsat în paragină cere toate puterile noastre de prefacere și cînd neamul nostru e inzeștrăat cu atitea însușiri alese am fi vinovații vinovaților dacă am sta cu brațele încrucișate și cu gîndurile leneșe. În jurul nostru totul e o chemare la muncă, totul așteaptă să fie mișcare, să primească binecuvîntările înnoirii”.

Nu gășim nici aici un plan precis de acțiune, ci o tendință cinstită de a îndruma viața noastră publică spre muncă, cultură și patriotism creator, tendință care a fost însă repede spulberată în atmosfera viciată de politicianismul vremii. „Înălțarea” a fost nevoită să-și înceteze apariția după primele zece numere. Ea a reapărut în 1937, cînd s-a menținut timp de un an, continuînd să combată demagogia politicianistă, succesul ieftin al lipsei de merit, improvizatia și fățărnicia care domneau în viața noastră publică. Ovid Densusianu îndeamnă tineretul la seriozitate, la adoptarea eticii severe a muncii și dreptății, a simțului de răspundere și al demnității. N. Iorga l-a considerat pe Ovid Densusianu un inadaptabil. Caracterizarea este însă formalistă, deoarece Ovid Densusianu nu a fost condus în acțiunea lui socială de motive personale, ci animat de o conștiință etică și cetățenească superioară.

Pentru progresul studiilor noastre lingvistice, Ovid Densusianu mai are marea merit de a fi creat și condus societăți și publicații lingvistice de seamă.

În 1898, el a înființat publicația „Anuarul seminarului de limba și literatura romînă”, din care a apărut numai un volum din pricina lipsei de fonduri. În 1905, a înființat revista „Viața nouă” care a apărut pînă în 1925. În același an, a înființat „Societatea romînă de filologie”, al cărei buletin a apărut timp de doi ani și și-a încetat apariția din același motiv ca Anuarul. În 1914, a întemeiat „Institutul de filologie și folclor”, al cărui organ „Graii și suflet” a fost intitulat astfel pentru a sublinia strînsa legătură dintre limbă și sufletul poporului. Această revistă, care a apărut între anii 1923 și 1938, a fost una din cele mai importante reviste romînești de lingvistică. Colaboratorii ei de seamă, alături de Ovid Densusianu, au fost I. A. Candrea, V. Bogrea, Al. Rosetti și T. Papahagi. Dintre colaboratorii mai tineri amintim pe I. Diaconu, Al. Vasiliu, T. Gîlcescu, Alexandrina Istrătescu-Tzura, Elena Moroianu, M. Gregorian, D. Șandru și F. Brînzeu, care au publicat în revistă îndeosebi texte dialectale și de folclor. Ovid Densusianu și-a publicat

---

¹ Ovid Densusianu, în „Înălțarea”, articolul program, 1919.

în „Grai și suflet” ultimele sale studii: „Iranoromanica”, „Cuvinte latine cu semantismul păstoresc”, „Semantism anterior despărțirii dialectelor”, „Noua ortografie”, „Limba descîntecelor” și altele. Un deosebit prestigiu științific l-a cîștigat revista prin rubrica „Dări de seamă”, susținută aproape exclusiv de Densusianu, în care a analizat cu un ascutit spirit critic și în largă perspectivă a bogatelor lui cunoștințe de specialitate toate lucrările mai importante apărute în acea vreme în lingvistica europeană și romînească.

Colaboratorul cel mai de preț al lui Ovid Densusianu la toate publicațiile periodice înființate și conduse de el și unul din prietenii lui cei mai devotați a fost I.A. Candrea, pe care l-a apreciat și sprijinit toată viața împotriva prejudecăților și persecuțiilor rasiale.

Ovid Densusianu (mort în 1938) n-a întemeiat o școală lingvistică propriu-zisă sau de cercetare literară în jurul catedrei sale, dar din îndrumările și sugestiile lui s-au format numeroase generații de profesori în învățămîntul mediu și valoroși oameni de știință care au dezvoltat în sens propriu perspectivele deschise de el cercetărilor noastre de lingvistică, folclor, critică și istorie literară: acad. Al. Rosetti în domeniul istoriei limbii, acad. Al. Graur în lingvistica teoretică, G. Giuglea în romanistică, Tache Papahagi, D. Șandru și B. Cazacu în dialectologie, Mihai Pop în studiul folclorului, J. Byck în filologie, acad. Tudor Vianu în stilistică și studiul limbii literare, acad. G. Călinescu, acad. D. Panaitescu-Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, D. Popovici, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu ș.a. în critică și istorie literară.

Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii romînești este fixat de vastele orizonturi deschise de el cercetărilor în direcții care se continuă și astăzi, de lucrările lui care pot fi citite cu același folos ca și atunci cînd au apărut și de numeroasele generații de profesori și de cercetători formați sub îndrumarea lui. El ocupă în istoria vieții noastre intelectuale și în istoria lingvisticii noastre, alături de Cipariu, Hasdeu și Pușcariu, un loc neegalat încă de alți lingviști romîni.

înlăturare a tot ce a apăsas asupra noastră atita timp, a înăbușit ori a îndepărtat de la calea lor atitea energii”¹. În numărul următor al „Înălțării”, el adaugă : „Ce a fost lăsat în paragină cere toate puterile noastre de prefacere și cînd neamul nostru e înzestrat cu atitea însușiri alese am fi vinovații vinovaților dacă am sta cu brațele încrucișate și cu gîndurile leneșe. În jurul nostru totul e o chemare la muncă, totul așteaptă să fie mișcare, să primească binecuvîntările înnoirii”.

Nu găsim nici aici un plan precis de acțiune, ci o tendință cinstită de a îndruma viața noastră publică spre muncă, cultură și patriotism creator, tendință care a fost însă repede spulberată în atmosfera viciată de politicianismul vremii. „Înălțarea” a fost nevoită să-și înceteze apariția după primele zece numere. Ea a reapărut în 1937, cînd s-a menținut timp de un an, continuînd să combată demagogia politicianistă, succesul ieftin al lipsei de merit, improvizația și fătărnicia care domneau în viața noastră publică. Ovid Densusianu îndeamnă tineretul la seriozitate, la adoptarea eticii severe a muncii și dreptății, a simțului de răspundere și al demnității. N. Iorga l-a considerat pe Ovid Densusianu un inadaptabil. Caracterizarea este însă formalistă, deoarece Ovid Densusianu nu a fost condus în acțiunea lui socială de motive personale, ci animat de o conștiință etică și cetățenească superioară.

Pentru progresul studiilor noastre lingvistice, Ovid Densusianu mai are marile merit de a fi creat și condus societăți și publicații lingvistice de seamă.

În 1898, el a înființat publicația „Anuarul seminarului de limba și literatura romînă”, din care a apărut numai un volum din pricina lipsei de fonduri. În 1905, a înființat revista „Viața nouă” care a apărut pînă în 1925. În același an, a înființat „Societatea romînă de filologie”, al cărei buletin a apărut timp de doi ani și și-a încetat apariția din același motiv ca Anuarul. În 1914, a întemeiat „Institutul de filologie și folclor”, al cărui organ „Grai și suflet” a fost intitulat astfel pentru a sublinia strînsa legătură dintre limbă și sufletul poporului. Această revistă, care a apărut între anii 1923 și 1938, a fost una din cele mai importante reviste romînești de lingvistică. Colaboratorii ei de seamă, alături de Ovid Densusianu, au fost I. A. Candrea, V. Bogrea, Al. Rosetti și T. Papahagi. Dintre colaboratorii mai tineri amintim pe I. Diaconu, Al. Vasiliu, T. Gîlcescu, Alexandrina Istrătescu-Tzura, Elena Moroianu, M. Gregorian, D. Șandru și F. Brînzeu, care au publicat în revistă îndeosebi texte dialectale și de folclor. Ovid Densusianu și-a publicat

---

¹ Ovid Densusianu, în „Înălțarea”, articolul program, 1919.

în „Graii și suflet” ultimele sale studii: „Iranoromanica”, „Cuvinte latine cu semantismul păstoresc”, „Semantism anterior despărțirii dialectelor”, „Noua ortografie”, „Limba descindecelor” și altele. Un deosebit prestigiu științific l-a câștigat revista prin rubrica „Dări de seamă”, susținută aproape exclusiv de Densusianu, în care a analizat cu un ascuțit spirit critic și în largă perspectivă a bogatelor lui cunoștințe de specialitate toate lucrările mai importante apărute în acea vreme în lingvistica europeană și românească.

Colaboratorul cel mai de preț al lui Ovid Densusianu la toate publicațiile periodice înființate și conduse de el și unul din prietenii lui cei mai devotați a fost I.A. Candrea, pe care l-a apreciat și sprijinit toată viața împotriva prejudecăților și persecuțiilor rasiale.

Ovid Densusianu (mort în 1938) n-a întemeiat o școală lingvistică propriu-zisă sau de cercetare literară în jurul catedrei sale, dar din îndrumările și sugestiile lui s-au format numeroase generații de profesori în învățământul mediu și valoroși oameni de știință care au dezvoltat în sens propriu perspectivele deschise de el cercetărilor noastre de lingvistică, folclor, critică și istorie literară: acad. Al. Rosetti în domeniul istoriei limbii, acad. Al. Graur în lingvistica teoretică, G. Giuglea în romanistică, Tache Papa-hagi, D. Șandru și B. Cazacu în dialectologie, Mihai Pop în studiul folclorului, J. Byek în filologie, acad. Tudor Vianu în stilistică și studiul limbii literare, acad. G. Călinescu, acad. D. Panaitescu-Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, D. Popovici, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu ș.a. în critică și istorie literară.

Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii românești este fixat de vastele orizonturi deschise de el cercetărilor în direcții care se continuă și astăzi, de lucrările lui care pot fi citite cu același folos ca și atunci când au apărut și de numeroasele generații de profesori și de cercetători formați sub îndrumarea lui. El ocupă în istoria vieții noastre intelectuale și în istoria lingvisticii noastre, alături de Cipariu, Hasdeu și Pușcariu, un loc neegalat încă de alți lingviști români.

CULTIVAREA LIMBII

LIMBA ROMÎNEASCĂ ÎN PUBLICAȚILE ACADEMIEI R.P.R.

DE

Acad. IORGU IORDAN

Hotărîrea Subsecției de știința limbii și literatură de a dezbate într-o ședință lărgită problema cultivării limbii corespunde unei necesități adînc simțite. După cum am arătat într-un articol apărut de curînd („Limba Romînă”, 1956, fasc. 5), felul în care foarte numeroși compatrioți ai noștri, printre ei oameni cu pregătire universitară, folosesc limba lor maternă impune intervenția urgentă a tuturor iubitorilor acestei limbi, în frunte cu cei ce o mînuiesc zilnic, adică scriitorii de toate categoriile, și cu cei ce o studiază, adică lingviștii. Așa se explică, între altele, inaugurarea, în această revistă, a unei rubrici permanente, intitulată „Cultivarea limbii”, și tot așa s-a ajuns la ședința noastră de astăzi, care ar putea, ba chiar ar trebui să aibă o continuare.

Academia R.P.R. este chemată să joace un rol foarte important în lupta pentru ridicarea limbii noastre naționale la cea mai mare înălțime din punctul de vedere al îmbunătățirii și perfecționării ei. Cu toate că și-a lărgit enorm sfera preocupărilor în comparație cu vechea academie, care, chiar în ultimii ei ani de existență, era sau cel puțin părea preocupată, în primul rînd, de problema dicționarului, deci a limbii, actuala academie continuă totuși să aibă o subsecție, foarte bogată ca număr de membri, a cărei menire exclusivă este studiul limbii și al literaturii.

Dar afară și mai presus de această misiune reprezentată prin una dintre unitățile ei, căreia îi sînt afiliate două institute de lingvistică, un institut de istorie literară și folclor, precum și cîteva secții de lingvistică și literatură la Iași și Cluj, Academia R.P.R., în calitatea ei de for științific

suprem al țării noastre, are dreptul și datoria să urmărească de aproape toate manifestările culturale, în sensul cel mai larg al cuvîntului, și nu numai sub raportul conținutului, ci și sub acela al formei, adică al limbii.

În ce privește acest ultim aspect, Academia R.P.R. își poate îndeplini sarcina atît prin intervenția oarecum directă, sub forma operelor patronate de ea și menite să ajute pe compatrioții noștri a-și însuși o limbă cît mai corectă (am în vedere Gramatica și Dicționarul limbii literare, Micul dicționar ortografic, Îndreptarul de punctuație, Dicționarul ortoepic), cît și, mai cu seamă, prin exemplul pe care trebuie să-l dea făcînd ca limba folosită în publicațiile sale să fie un adevărat model de corectitudine și chiar de frumusețe. Din păcate acest ultim lucru nu se întîmplă. Revistele, volumele și broșurile editate de Academia R.P.R. suferă, în general, din punctul de vedere al modului cum sînt scrise, cam de aceleași defecte ca și publicațiile celorlalte edituri din țara noastră.

Trebuie să precizez totuși că vina principală o poartă autorii studiilor și comitetele de redacție ale numeroaselor periodice publicate de instituția noastră. Nu e mai puțin adevărat însă că, întrucît Academia R.P.R. își dă girul pentru tot ce apare în editura ei cu privire nu numai la conținut, ci și la formă, o parte de răspundere, chiar mare, cade și asupra ei, indiferent care anume dintre organele sale se ocupă efectiv de acest important aspect al activității pe care o desfășoară.

Ceea ce m-a determinat să iau asupra mea sarcina de a releva diverse abateri de la regulile limbii noastre, constatate în unele dintre publicațiile Academiei R.P.R. al căror conținut mă interesează mai de aproape, este dorința de a ajuta la îmbunătățirea muncii duse de autori și de colaboratorii editurii în legătură cu redactarea lucrărilor, cu aspectul lor lingvistic și stilistic. Faptele prezentate de mine în acest articol nu sînt prea numeroase, pentru motivul că n-am avut intenția să epuizez materialul apt de a fi supus unei discuții de natura celei de față, ci numai să atrag atenția asupra neglijenței cu care se redactează lucrările trimise spre publicare Academiei R.P.R. Deși relativ puține, faptele ce urmează sînt destul de variate, în sensul că aparțin mai tuturor compartimentelor limbii. Afară de aceasta, ele sînt reprezentative, dacă pot spune așa: le întîlnim nu la un singur autor sau într-o singură publicație, ci, de obicei, la o bună parte dintre tovarășii noștri și în multe dintre revistele și cărțile editate de Academia R.P.R. Semnificativă mi se pare, înainte de toate, apariția lor într-o revistă care, date fiind conținutul și preocupările ei, ar trebui să acorde mai mult decît oricare alta o mare atenție aspectului lingvistic și stilistic al contribuțiilor care i se prezintă pentru a fi publicate: este vorba de „Limba Romîna”, revista Institutului de lingvistică din București.

Grupez faptele după natura lor lingvistică¹.

I. Lexicale. Cuvinte întrebuințate impropriu : *produse petrolifere* (*St.*, oct.-dec. 1953, p. 26); *Autorul. . . ia cu pasiune parte la dușmăniile. . . , înnegrind partida adversă* (*ibidem*, p. 77); *deosebiri care deseori formează cauza principală. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 65); *La vârsta de 46 ani începe să studieze anatomia—o dovadă a multilateralității preocupărilor și prospețimii sale* (*St.*, oct.-dec. 1953, p. 87-88). *Petrolifer* înseamnă „producător de petrol” și de aceea nu poate apărea decît în legătură cu subst. *teren*. Produsele extrase din petrol prin distilare și rafinare sînt produse *petroliere* (și tot *petrolieră* este, de pildă, o navă care transportă petrol). Un adversar poate fi *ponegrit*, nu *înnegrit*. Deosebirile, oricum ar fi ele, nu pot *forma* o cauză. Studiul anatomiei la o vîrstă relativ înaintată poate fi o dovadă a *prospețimii* celui ce studiază această disciplină științifică ?

Goana după cuvinte neașe, caracteristică pentru numeroși contemporani ai noștri, care, de altfel, caută, cu aceeași asiduitate, și „termeni radicali” (și pentru un motiv perfect similar, acela de a „epata” pe cititori), ne întîmpină, uneori, și în publicațiile Academiei R.P.R. Iată un exemplu : *Aceste rînduri grăiesc din plin despre liberul plac și atotputernicia. . .* (*St.*, apr.-iunie 1953, p. 181). De ce *grăiesc*, și nu *vorbesc* ? Sîntem doar la o publicație științifică, și de aceea se impune folosirea unui stil direct, sobru, care să nu trezească în mintea cititorilor imagini sau nuanțe semantice menite să tulbure sezișarea precisă a noțiunilor.

Tot impropriu este întrebuințarea verbului *recăsătorit* în citatul acesta : *La Petersburg se recăsătorește cu Anastasia Trubețkaia* (*ARS*, Istorie, 1953, 4, p. 24). Autorul a vrut să spună că D. Cantemir (căci despre el este vorba) s-a recăsătorit, după moartea primei sale soții, dar textul ni-l prezintă ca recăsătorit, căsătorit, adică, a doua oară, cu A.T. (ca și cum ar mai fi fost căsătorit o dată tot cu dînsa).

De altfel, prefixul *re-* urmărește, cu o adevărată furie, pe foarte mulți oameni. Sub influența frec. *ressentir*, verbul românesc *a simți* este pe cale să dispară din vorbirea și scrisul unui mare număr dintre contemporanii noștri. Dau o serie de citate : *unitatea poporului rus era foarte bine resimțită și se oglindea în terminologie* (*St.*, ian. - martie 1953, p. 168); *exploatarea economică a fost resimțită în primul rînd de către țărani* (*ibidem*, apr. - iunie 1953, p. 203); *lipsa unui astfel de manual fiind mult resimțită* (*ibidem*, p. 222). Cf. și *LR*, 1956, 2, p. 33.

Și la alte verbe apare nu numai de prisos, ci și în mod păgubitor, din punctul de vedere al unei înțelegeri precise, acest prefix parazită,

¹ Dau lista abrevierilor pentru periodicele pe care le-am folosit la întocmirea prezentului articol : *LR*=*Limba Română* ; *St*=*Studii* ; *SCL* = *Studii și cercetări lingvistice* ; *ARS* = *Analele Romîno-Sovietice*.

și tot după un model francez. De pildă : *Apendicele labio-velar și cel labio-palatal îl regăsim. . . (LR, 1956, 2, p. 33)*¹.

Un prefix vechi, foarte productiv, anume *ne-*, cauzează și el multe încurcături, dar în alt sens decât confratele lui francez. Datorită faptului că *ne-* se întrebuițează, de obicei, la adjective și participii (*serios - ne-serios, prețuit - neprețuit*), deci la cuvinte care capătă ușor valoare adverbială, se întâmplă ca, atunci când astfel de formații apar împreună cu infinitive substantivate, prefixul *ne-* să treacă, din cauza sensului, în parte verbal, al acestora, de la adjectiv (respectiv adverb) la substantiv (respectiv verb).

Fiindcă pe de o parte se spune, de exemplu, *pregătire netemeinică* și *a pregăti netemeinic*, iar pe de alta *a nu pregăti temeinic*, care a dat naștere infinitivului substantivat „negativ” *nepregătire* (= lipsă de pregătire), se ajunge, relativ ușor, la „negarea” nu a adjectivului, ci a substantivului, adică la *nepregătirea temeinică*. Cazul este destul de frecvent și tinde să se răspândească. L-am găsit și în una dintre revistele Academiei R.P.R. : *neîncadrarea suficientă a cadrelor . . . (St, ian.-martie 1953, p.18)*.

II. F o n e t i c e. Tendința, binecunoscută și veche, a limbii noastre de a „pierde” finala *-iu* are și trebuie să aibă limite impuse de normele limbii literare, care nu pot fi trecute cu vederea, cel puțin de către oamenii de știință, de către scriitorii etc. Există un număr mare de cuvinte care păstrează (și, probabil, vor păstra încă multă vreme) pe *-iu*. Ele sînt, în general, destul de recente și, din cauza noțiunilor pe care le exprimă, au caracter de termeni tehnici, ceea ce ajută, în largă măsură, la conservarea formei recomandate de normele limbii literare. Recolta adunată din revistele, cercetate de mine, ale Academiei R.P.R. este foarte săracă. Ea constă dintr-un singur exemplu : *în teritoriul sovietic* (*St, apr.-iunie 1953, p. 45*), care ar putea fi considerat de unii (eu nu mă număr printre aceia) ca o greșeală de tipar.

III. G r a m a t i c a l e. Sînt cele mai frecvente și aparțin atît morfologiei, cît și sintaxei. Încep cu cele m o r f o l o g i c e (A), care se leagă, de altfel, foarte strîns de sintaxă, și le grupez după partea de vorbire la care se referă.

A. 1. S u b s t a n t i v u l. Greșeli de gen : *corespondenții sinonimi* [ai locuțiunilor verbale] (*LR, 1955, 1, p. 67*). Știu că lingviștii tineri spun și *compuși* pentru (*cuvinte*) *compuse, derivați* în loc de (*cuvinte*) *derivate*, probabil sub influența chimiștilor, care, întrucît dau substantivului *corp* (chimic) formă de masculin la plural (*corpi*), pentru a evita confuzia cu *corpuri* (la animale, în geometrie etc.), sînt nu numai îndreptățiți, ci și obligați (de normele gramaticale) să folosească pe *compus* și *derivat*, cînd

¹ În acest citat apar încă două greșeli : lipsa prep. *pe* înaintea lui *cel* și forma de singular (*it*) în locul pluralului (*le*).

au valoarea substantivală, cu forma masculină. Nevoia invocată chiar acum de a evita confuziile, nevoie dictată de scopul însuși al limbii, care este comunicarea și înțelegerea între oameni, impune și în cazul de față să spunem *corespondentele sinonime* (sau, mai bine, *sinonimele corespunzătoare*), nu *corespondenții sincrimi*: „corespondenți” sînt colaboratorii gazetelor aflați în alt loc decît acela unde apare gazeta respectivă. sau vorbitorii care furnizează (de la distanță) material anchetatorilor lingvistici.

Foarte frecvente sînt cazurile de înlocuire a unui complement circumstanțial prin dativ. Fenomenul ne întîmpină de multă vreme în limba oamenilor culti, indiferent de conținutul operelor, dar apariția lui a sporit în epoca dintre cele două războaie, cum am arătat într-un studiu special (v. „Bulletin linguistique”, VII, 1939, p. 28 și urm.) și am impresia că continuă să sporească sau, cel puțin, să-și mențină poziția în scrisul nostru actual. Renunț la explicația acestui fenomen, pe care, de altfel, am dat-o la locul citat, mulțumindu-mă să înregistrez faptele constatate în publicațiile Academiei R.P.R.

Înflorirea culturală... coincide stării de înflorire a culturii rusești sub Petru cel Mare (ARS, Istorie, 1953, 4, p. 8); Milescu se încadrăse cu totul vieții spirituale din Rusia (ibidem, p. 12); perioada care a precedat celui de al doilea război mondial (ibidem, p. 119); se poate alia numai aceluia... (St, oct.-dec. 1953, p. 24); să fie anexate Rusiei sau Romîniei (ibidem, p. 34); fapte marginale istoriei (LR, 1955, 1, p. 20).

La fel de des întîlnim acuzativul, ca obiect direct, fără *pe* înaintea substantivelor nume de ființe umane și înaintea pronumelui. Fenomenul constituie de asemenea o caracteristică a limbii noastre contemporane, de astă dată sub toate aspectele ei (vorbit și scris, cult și „popular”), ceea ce însemnează că primejdia răspîndirii lui este ceva mai mare decît în cazul dativului și, prin urmare, nevoia de a interveni pentru a combate acest uz este mai urgentă. De ex: *a rolului progresist care l-a jucat (St, oct.-dec. 1953, p. 76); modelul care voia și el să-l realizeze (ibidem, p. 80); Edițiile romînești care le avem (ibid., p. 83); combină armonios metoda istorică, metoda fonologică și cea experimentală (LR, 1954, 1, p. 73).*

2. A r t i c o l u l. După *ca*, cu sensul de „în calitate de”, substantivul imediat următor nu poate primi articolul enclitic, pentru motivul că astfel se schimbă cu totul înțelesul spuselor noastre (*ca* este atunci sinonim cu „la fel cu”, „întocmai ca”). Această regulă, impusă de necesitatea concordanței depline dintre gîndire și expresie, este adeseori călcată, bincînteles nu numai în publicațiile Academiei R.P.R., din care dau cîteva citate: *D. Cantemir s-a născut... ca fiul serdarului Constantin Cantemir (St, oct.-dec. 1953, p. 76); figurează ca data nașterii anul 1673 (ibidem,*

p. 76); *el considera istoria filozofiei ca istoria dezvoltării ideii absolute* (ARS, Filozofie, 1953, 6, p. 56).

Cînd formula sintactică *din punct de vedere* este urmată de un substantiv (care stă întotdeauna la genitiv), *punct* trebuie să primească articolul hotărît enclitic. Sub influența construcției aceleiași formule fără acest articol, cînd determinarea ei este un adjectiv, substantivul amintit rămîne nearticulat. Cu alte cuvinte, uzul corect cere de o parte *din punct de vedere teoretic*, de alta *din punctul de vedere al teoriei*. În LR, 1954, 1,74 apare de două ori greșeala aici în discuție : *din punct de vedere al articulației*; *din punct de vedere al articulării*.

Folosirea formei unice a articolului genitival (*a*), caracteristică pentru vorbirea familiară și pentru unele graiuri regionale (în special pentru cea moldovenesc), își face apariția și în publicațiile Academiei R.P.R. De pildă : *Rezervăm loc. . . răspunsului tov. S.Vianu și a altor tovarăși. . .* (St, iulie-sept. 1953, p. 77).

3. P r o n u m e l e. Forma de dativ a reflexivului apare fără necesitate pe lângă verbe ca *a avea*, *a căpăta*, *a găsi* și altele asemănătoare, înrudite, ca *sens*, cu noțiunea de „posesie” : *Întreaga istorie a filozofiei. . . și-a găsit o apreciere științifică în lucrările lui Marx și Engels* (ARS, Filozofie, 1953, 6, p. 55). Prezența lui *și* nu ajută, ci, mai degrabă, îngreuiază înțelegerea exactă a conținutului, întrucît *dă* sau poate da construcției o nuanță „posesivă”, care trezește în mintea noastră ideea că „aprecierea științifică” exista mai înainte de a fi fost găsită.

Pronumele de identitate (sau de întărire), cu forme numeroase și cam greu de minuit pentru un vorbitor obișnuit, pune în încurcătură și pe unii dintre colaboratorii publicațiilor Academiei R.P.R., ceea ce n-ar trebui să se întîmple, căci e vorba de oameni de știință. Ca de obicei, și aceste greșeli apar tot în revista „Studii”, cea mai puțin îngrijită sub raportul lingvistic dintre publicațiile cercetate de mine. De pildă : *Însuși cauzele. . .* (iulie-sept. 1953, p. 77); *înșiși scopurile* (*ibidem*, p. 118); *s-ar fi ajutat și mai mult pe ele însele* (oct.-dec. 1953, p. 48); *consfătuirea prezidată de țar însuși* (*ibidem*, p. 62); *încearcă să guverneze însuși* (*ibidem*, p. 76). La ultimele două citate, greșeala constă, cum se poate ușor vedea, respectiv în lipsa articolului la subst. *țar* și în folosirea lui *însuși* fără un substantiv sau fără un pronume personal pe lângă el. În ce privește citatul cu *(ele) însele*, s-ar putea invoca, drept scuză, faptul că Gramatica Academiei R.P.R. admite forma *însele* alături de (după mine, singura corectă) *înseși*, mai mult (sau chiar exclusiv) din motive de ordin practic : deoarece numeroși vorbitori folosesc pe *însele*, autorii au crezut că simplifică problema, conformîndu-se unei situații date, fără s-o analizeze din punctul de vedere al regulilor gramaticale.

Extrem de numeroase sînt faptele privitoare la pronumele posesiv de persoana a III-a. Ele se reduc, toate, la întrebuintarea lui *al său* etc. în loc de *al lui* etc., atunci cînd posesorul nu este un nume de ființă umană. Lucrurile se complică prin aceea că, dacă în construcția sintactică precedentă apar două substantive, ambele apte, cel puțin teoretic, de a servi ca „posesor”, cititorul (sau ascultătorul) poate greși, în sensul că atribuie „posesia” unui „posesor” fictiv, ceea ce dă naștere la confuzii. Acest al doilea aspect al problemei este cel mai important, dacă ținem seamă de scopul pentru care există limba, și anume comunicarea ideilor în vederea înțelegerii lor de către membrii colectivității lingvistice.

Iată citatele : *Cernîșevski cercetează fenomenul respectiv în mișcarea lui și în procesul dezvoltării sale (ARS, Economic, 1953, 6, p. 57)*; *Astfel, găsind multe lucruri valoroase la Feuerbach, el vede, în același timp, și caracterul limitat al lucrărilor sale (ibidem, Filozofie, 1956, 6, p. 89)*; *un bun marxist trebuie să cunoască... gîndirea... în cursul dezvoltării sale (LR, 1954, 1, p. 51)*; *organismul lingvistic în evoluția sa (ibidem, 1955, 1, p. 20)*; *ultimele zile ale existenței sale [ale pronumelui carele !] (ibidem, p. 27)*; *dialogul scris nu realizează integral valențele sale (ibidem, 1955, 5, p. 20)*. Comentariile sînt de prisos. Trebuie totuși să atrag atenția asupra faptului că în primul citat, autorul, dorind să „varieze stilul”, folosește o dată pe *lui*, a doua oară pe *sale*, deși ambele pronume se referă la același „posesor”. Urmarea este că un cititor mai puțin latent (ori, dimpotivă, prea atent ?) ar putea crede că primul pronume indică drept „posesor” subst. *fenomenul*, iar al doilea pe ... *Cernîșevski*. (Și, după mine, această interpretare este cea justă din punct de vedere strict gramatical.)

Cu privire la pronumele demonstrativ, greșeala cea mai răspîndită constă în confundarea lui *cel* (pronume propriu-zis) cu *acel* (adjectiv demonstrativ; forma pronominală este *acela*). Semnificativ, din punctul de vedere care ne preocupă aici, mi se pare faptul că toate greșelile de acest fel constatate de mine apar în revista „Limba Romînă”. Iată-le : *cît mai apropiat de acel al expresiilor rusești (LR, 1954, 1, p. 54)*; *Efectul pluralului stilistic este acel al măreției neterminate (ibidem, 1954, 2, p. 20)*; *dar și acel care o va domina (ibidem, 1955, 5, p. 11)*; *un punct de vedere just și rațional, acel al simplificării (ibidem, 1956, 1, p. 91)*¹.

În aceeași revistă și privitor tot la pronumele demonstrativ am găsit alte două construcții condamnabile, în alt sens decît precedentele : *dacă ținem seama de aceea că manualul... (LR, 1954, 1, p. 60)*; *un același termen (ibidem, 1955, 2, p. 37)*. Prima nu este o greșeală propriu-zisă, și totuși trebuie evitată, din cauză că se împotrivesc uzului, consacrat

¹ Pretutindeni în aceste citate *acel* poate fi înlocuit și prin *acela* : greșeala se reduce, deci, la întrebuintarea adjectivului demonstrativ (*acel*) în locul pronumelui (*cel* sau *acela*).

de multă vreme, al limbii noastre, care evită și alte construcții similare, de ex. *pentru aceea că* : în astfel de cazuri noi spunem (*ținem seamă*) de faptul (*împrejurarea* etc.) *că*. . . , *pentru motivul că*. . . Cit despre un *același* (*termen*), care reprezintă traducerea fr. *un même* (*terme* etc.), prezența lui *un* este și de prisos și contrară regulilor limbii noastre. Ea trebuie înlocuită fie prin *același* (*termen* etc.), fie, în ipoteza că vrem să insistăm asupra ideii de „identitate” sau de „repetare”, pe care o exprimă *același* etc., prin *unul și același* (*termen* etc.).

4. **V e r b u l.** Cele mai multe fapte privesc modurile, în primul rând pe cele nepersonale (infinitivul și participiul). Sub influența limbii franceze, în care infinitivul apare foarte des precedat de prepoziții, numeroși compatrioți ai noștri construiesc la fel, împotriva regulilor gramaticale, infinitivul românesc. De pildă : *se întreceau în a ghici intențiile Porții* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 57) ; *oboseala în a da fiecărui amănunt* (*LR*, 1954, 5, p. 99) ; *de a avea în stăpânire casele lor însemna de a stăpâni propriile lor gospodării* (*St*, ian.-martie 1953, p. 247). În ultimul citat, infinitivul are o situație specială, asupra căreia nu socot util să mă opresc aici. Ceea ce interesează este folosirea greșită (cu *de* înainte) a infinitivului atât în partea inițială, cât și în partea finală a propoziției.

Deoarece acest mod verbal este un fel de sinonim al conjunctivului, în sensul că ele se pot înlocui unul pe altul, bineînțeles în condiții sintactice determinate, mulți oameni cred că în aceeași construcție și legate de același auxiliar este posibilă apariția ambelor moduri aici în discuție. Iată un citat : *Sarcina logicii este de a expune. . . , precum și să dezvolte* (*ARS*, Filozofie, 1953, 6, p. 76).

Participiul se întrebuințează, după *a merita*, singur, în loc să fie precedat sau de infinitivul sau de conjunctivul lui *a fi*, adică, altfel spus, apare participiul în locul infinitivului sau al conjunctivului pasiv. De ex. : *Merită citată în acest sens mărturia. . .* (*St*, iulie-sept. 1953, p. 105) ; *Faptul nou ce merită îndeosebi subliniat. . .* (*ibidem*, oct.-dec. 1953, p. 78).

Cu scopuri „stilistice”, greșit înțelese și la fel de greșit realizate, alternează, în aceeași frază, diateza pasivă cu cea reflexiv-pasivă, ca în citatul acesta : *Astfel este făcută istoria genului neutru. . . ; se explică istoria. . . se face istoria conjugărilor. . . ; este explicată flexiunea verbală. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 58).

5. **A d v e r b u l.** Trebuie evitată în limba scrisă și, deci, combătută forma familiară de superlativ *cel târziu* (pentru *cel mai târziu*) : *să înceapă operațiunile militare cel târziu la 20—25 iulie* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 68). Lăsarea la o parte a lui *mai* se datorește, cu siguranță, influenței lui *cel mult*, *cel puțin*, care, în ciuda aparențelor, sînt superlative, căci înseamnă „cel mai mult”, „cel mai puțin”.

Unele adverbe se întrebunțează greșit, în sensul că ori nu este necesară prezența lor, ori apar în locul altora. La prima categorie aparține ca după verbe de felul lui *a numi*, care se construiesc cu două obiecte gramaticale directe : *Poarta otomană l-a numit ca domn al Moldovei* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 77). Astfel de construcții sînt foarte frecvente în vorbirea oamenilor semidocti sau incuți, dar aceasta nu e un motiv ca ele să se strecoare într-o publicație a Academiei R.P.R. ; dimpotrivă.

Adverbul *deja*, prigonit de puriștii șovini ai regimului trecut, se simte prost și astăzi, cînd atmosfera s-a schimbat cu totul. (Nu-mi pot explica altfel evitarea lui de către foarte mulți oameni.) Pînă nu de mult el era înlocuit exclusiv prin *de-acum*, care continuă să i se substituie extrem de des și în momentul de față. Prin traduceri făcute din rusește s-a ivit în ultima vreme un al doilea înlocuitor : este *încă*, echivalentul curent al rus. *еще*. De pildă : *Încă S. Freud, la sfîrșitul carierei sale, și-a aplicat principiile. . .* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 169).

Un adverb care se bucură de o vitalitate extraordinară este *doar*, ca sinonim al lui *numai*. Un număr foarte mare de vorbitori au eliminat aproape cu totul din limba lor pe acesta din urmă. Uzul, pe cît se pare de origine oltenească (sau mai ales oltenească), se extinde sub ochii noștri cu o intensitate neobișnuită și în limba scrisă. Periodicele Academiei R.P.R. l-au adoptat și ele, cum nu era posibil altfel. Iată un citat : *această metodă se practică doar la secțiunile de arheologie, etnografie și artă* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 199).

Poate fi amintit, ca greșeală propriu-zisă, *din contră* (*LR*, 1955, 5, p. 83), cu *-ă*, în loc de *-a*, sub influența sinonimului *dimpotrivă*. Acest fapt constituie o caracteristică a vorbirii oamenilor puțin cultivați și de aceea trebuie evitat în orice împrejurare.

6. P r e p o z i ț i a. Abaterile de la regulile limbii literare în legătură cu prepoziția sînt numeroase și variate. De cele mai multe ori se înlocuiește, greșit, o prepoziție prin alta : *Rivalitatea între cele două familii. . .* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 76 ; cf. și *ibidem*, p. 77) ; *Pentru toate cuvintele rusești este indicat accentul. . . ; liniuța înlocuiește, pentru substantivele terminate în. . . , toate literele. . .* (*LR*, 1954, 1, p. 24) ; *influența substratului se manifestă la lexic (ibidem, 1954, 6, p. 112)*. În primul citat trebuie *dintre*, nu *între*, fiindcă substantivul precedent este articulat (cf. *hat între lanuri* și *hatul dintre lanuri* ; *pomi în grădină* și *pomi din grădină*). Cred că apariția lui *între* în locul lui *dintre* se explică prin influența rusă : traducătorii nu sînzisează just sensul construcției rusești corespunzătoare, din cauză că limba rusă, neavînd articol, nu face, formal vorbind, distincție între substantivul articulat și cel nearticulat.

Complementul de agent personal este însoțit, la noi, de prepoziția *de* sau *de către*, pe cînd cel de agent „nepersonal”, adică instrumental,

nu poate fi precedat decât de prepoziția *de*. Dată fiind relativa asemănare (de conținut) dintre aceste două complemente, apare uneori *de către* cu un complement de instrument, ca în citatul următor : *granița dintre limbă și dialect. . . este determinată. . . nu numai de către gradul de deosebire calitative. . . , de către deosebirea legilor interne. . . , ci și de către condițiile social-politice (SCL, 1954, p. 263).*

Altă greșeală constă în nerepetarea prepoziției înaintea unui substantiv legat prin *și* de altul construit la fel și care exprimă o noțiune independentă de a celui precedent : *Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică (LR, 1954, 1, p. 10)*. Lipsa lui *de* după *și* denaturează sensul, întrucît s-ar putea crede, pe de o parte, că „dialectologia” și „geografia lingvistică” alcătuiesc o unitate, adică o singură disciplină, iar pe de alta, că există o „dialectologie lingvistică”. (Dialectologia nu poate fi decât lingvistică, și de aceea adaosul determinantului în discuție, presupunând că ar apărea printr-o întâmplare ciudată, însemnează ori o tautologie, ori un nonsens.)

Cf. și *dacă verbul e de aspect imperfectiv (LR, 1954, 1, p. 24)*, unde prezența lui *de* nu se justifică din punctul de vedere al raportului pe care a vrut să-l exprime autorul articolului.

B. Nu mai puțin numeroase și mai puțin grave sînt greșelile de ordin *s i n t a c t i c*, pe care le-am constatat în publicațiile Academiei R.P.R. Deși de prisos, țin să precizez (mai exact spus, să repet o precizare făcută mai înainte) că și în domeniul sintaxei există o mare asemănare între limba acestor publicații și aceea a revistelor, cărților etc. apărute în alte edituri. Oamenii sînt, ca să zic așa, în general aceiași pretutindeni sub raportul pregătirii și al griii cu care își redactează lucrările sau supraveghează, în vederea tiparului, redactarea făcută de alții.

Încep cu greșelile de acord gramatical între cuvintele legate prin diverse raporturi care cer adaptarea de ordin formal a unora față de altele. Astfel atributul adjectival (în sens larg) se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl determină, predicatul se acordă cu subiectul în număr și persoană etc. Abaterile cele mai obișnuite de la regulile acordului sînt provocate, în unele cazuri, de ceea ce gramaticile numesc atracție, adică vecinătatea unui cuvînt care, tocmai din cauza apropierii, influențează în sensul suprimării acordului, iar în alte cazuri, diferite firește, sînt cauzate de contradicția dintre forma de singular și înțelesul de plural al subiectului.

Iată o serie de citate : *Pînă în anii războiului acesta (St, iulie-sept. 1953, p. 65)* ; *Marea majoritate a studenților. . . cunoaște bine operele studiate (ARS, Filozofie, 1953, 6, p. 104* ; cf. și *Majoritatea studenților socoțește că. . . , p. 105)* ; *sintaxa, în general, și sintaxa limbii romîne, în special a fost foarte puțin studiată (LR, 1954, 1, p. 58)* ; *majoritatea lingviștilor*

romîni este de acord că. . . (*ibidem*, p. 72); *principala ei preocupare era crearea și sporirea colecțiilor* (*ibidem*, 1955, 6, p. 15).

Extrem de frecventă este repetarea obiectului gramatical sub forma pronumelui personal conjunct. Deși nu avem a face cu o greșeală gramaticală, acest fenomen, care se răspîndește vertiginos în limba actuală, trebuie evitat ori de cîte ori comunicarea noastră poate fi ușor înțeleasă și fără să recurgem la pronumele conjunct, ceea ce se întîmplă în marea majoritate a cazurilor. Repetarea obiectului gramatical constituie o particularitate a limbii vorbite în sens larg, și de aceea apariția ei în limba scrisă (mai ales a operelor științifice) dă acesteia un colorit familiar, care contrastează neplăcut cu conținutul grav, adesea solemn, al acestor opere.

Exemplele întîlnite de mine în publicațiile Academiei R.P.R. sînt foarte numeroase. Dau aici o parte din ele: *Engels a subliniat încă din 1873, combătîndu-l pe Hintzen. . .* (*ARS*, Istorie, 1953, 4, p. 141); *Aprioriștii îi critică aspru pe empiriști* (*ibidem*, Filozofie, 1953, 6, p. 78); *El i-a învățat pe revoluționari. . .* (*ibidem*, p. 83); *Domnul îi mai confirmă mînăstirii Secul. . .* (*St*, apr.-iunie 1953, p. 235); *Alături de țărani îi găsim luptînd și pe orășeni* (*ibidem*, iulie-sept. 1953, p. 59); *Consiliul de miniștri l-a însărcinat pe Brătianu. . .* (*ibidem*, oct.-dec. 1953, p. 54); *redacția revistei îi roagă pe toți cei care se ocupă de problemele. . .* (*LR*, 1953, 4, p. 98); *Printre aceștia din urmă îi amintim pe A. Lambrior, B.-P. Hasdeu* (*ibidem*, 6, p. 38).

După modelul, nerecomandabil, al limbii franceze, în care *où* „unde” este totodată adverb relativ și pronume relativ, numeroși romîni întrebuițează, greșit, pe *unde* cu valoarea lui *în care* sau *la care*. Iată două citate din publicațiile periodice ale Academiei R.P.R.: *Marca majoritate a studenților anului IV, unde examenele au și avut loc. . .* (*ARS*, Filozofie 1953, p. 104); *lecțiile de gramatică, unde ei se familiarizează. . .* (*LR*, 1953, 5, p. 32).

Neglijențe condamnabile constatăm în felul cum sînt alcătuite frazele atît sub raportul strict gramatical, cît și sub raportul stilistic. Această „neglijență” dovedește lipsă de claritate și de precizie în gîndirea însăși a celui ce vorbește sau scrie.

Reproduc o parte din faptele de acest fel pe care le-am notat în cursul lecturii periodiceilor menționate mereu pînă aici. Exemple de topică greșită: *Întrucît domnia turcească relativ nu atingea privilegiile lor* (*St*, oct.-dec. 1953, p. 78); *Operele sale au fost pozitiv apreciate de către scriitorii progresiști* (*ibidem*, p. 81). Construcții sintactice neconforme cu regulile limbii noastre: *dezbaterele trebuie să se sprijine și să folosească învățăturile acestei lucrări* (*St*, ian.-martie 1953, p. 17); *Astfel în istoria R.P.R. . . cităm „Țărănimea liberă. . .”* (*ibidem*, apr.-iunie, p. 203); *În cele*

39 de scrisori din copier, trei dintre ele privesc răscoala decembriștilor (*ibidem*, p. 217); să muncească în așa fel, ca elevii să iubească limba română (*LR*, 1954, 1, p. 61); Ultimele două exemple nu sînt concludente pentru sintaxa secolului al XIX-lea, apărînd în vorbirea unui personaj (*ibidem*, 1955, 6, p. 47). Cf. și Hotărîrea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne din 13 decembrie 1952 privind comemorarea a o sută de ani de la moartea lui Nicolae Bălcescu, care prevede și editarea de cîtred Academiă R.P.R. a operei lui Nicolae Bălcescu. . . (N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R. 1953, p. I).

Neglijențe stilistice : sînt traduse de diferiți traducători (*St*, oct.-dec. 1953, p. 83); *Cantemir s-a căsătorit din nou, luînd în căsătorie. . .* (*ibidem*, p. 87).

Faptele prezentate și discutate în paginile precedente, deși relativ puțin numeroase judecate absolut, îndreptățesc, cred, aprecierile mele defavorabile și, mai cu seamă, îngrijorarea oricărui iubitor al limbii noastre naționale, provocată de gîndul că exemplul rău, dat, fără nici o intenție, de publicațiile Academiei R.P.R., poate găsi nu atît imitatori — numărul acestora depășește cu mult limitele unei imaginații normale — cît mai ales apărători ai scrisului „la voia întîmplării”. Se impune de aceea luarea unor măsuri urgente și eficace, pentru ca starea de lucruri, numai schițată cu ajutorul unui material cam sărac, dar semnificativ, să înceteze cît mai curînd cu putință. Colaboratorii de toate categoriile, comitetele de redacție ale periodicelor și Editura Academiei R.P.R. trebuie să depună toate eforturile în vederea îmbunătățirii aspectului lingvistic și stilistic al publicațiilor forului științific suprem din patria noastră. Sper că ședința de astăzi a Subsecției de știința limbii și literatură va avea ecoul dorit de cei ce au organizat-o și au participat la buna ei desfășurare, cel puțin în cadrul instituției noastre, dacă nu și dincolo de zidurile ei și ale unităților ei de muncă.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

NOTE SINTACTICE

DE

L. IACOB

I. GERUNZIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ SAU ADJECTIV GERUNZIAL ?

În „Gramatica limbii române”, Editura Academiei R.P.R., la capitolul care tratează despre atribut, e menționat cu această funcție și gerunziul, care este discutat și în cazul atributului adjectival și în cadrul atributului verbal. Aceasta este o consecință a faptului că Gramatica Academiei R.P.R. atribuie gerunziului două valori : o valoare adjectivală și o valoare verbală.

Se vorbește despre gerunziul cu valoare adjectivală în construcții de tipul : *candelă murindă, cînturi răsunînde, puteri crescînde, buze sîngerînde*.

A considera determinantele de mai sus drept gerunzii înseamnă a contrazice una dintre esențialele caracteristici ale gerunziului, și anume faptul că gerunziul e o formă verbală neflexibilă. Se știe că în limba română gerunziul, întocmai ca infinitivul și supinul, nu cunoaște flexiunea. În momentul cînd apare flexiunea, gerunziul încetează de a mai fi o formă verbală, întrucît ia înfățișarea unui cuvînt cu aspect și conținut diferit de cel al gerunziului. Noul cuvînt care s-a format, prin caracteristicile pe care le are, pătrunde în categoria gramaticală a adjectivului, cu alte cuvinte devine adjectiv. În felul acesta limba se îmbogățește cu noi cuvinte capabile să redea o cît mai mare varietate de nuanțe ale însușirilor.

Acest procedeu de îmbogățire a vocabularului—schimbarea categoriei morfologice¹ este des întîlnit în limba noastră.

---

¹ Am înlocuit termenul de „categorie gramaticală” cu acela de „categorie morfologică”, deoarece primul termen este folosit de Gramatica Academiei R.P.R. și pentru a desemna elementele care determină flexiunea părților de vorbire (gen, număr, caz, persoană etc.).

Astfel supinul și infinitivul¹ pot deveni substantive, participiul adjectiv, adjectivul adverb ș.a.m.d.

Este firesc ca o parte de vorbire care în anumite condiții pierde caracteristicile categoriei din care face parte, căpătînd caracteristicile altei categorii morfologice, să părăsească, o dată cu vechile caracteristici și vechea denumire, primind în schimb numele categoriei în care a pătruns. De ce oare gerunziul, în împrejurările amintite, e considerat tot formă verbală, cînd totul contrazice acest lucru?

Dacă analizăm construcțiile : *lumină pâlindă, măști rîzînde, inimă murindă*—întîlnite în poeziile lui Eminescu—constatăm că determinările substantivelor de mai sus—pe care Gramatica le numește gerunzii—se comportă întocmai ca adjectivul propriu-zis, acordîndu-se în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină : *lumină pâlindă* (Eminescu, Poezii", 5), *măști rîzînde* (Eminescu, „Poezii, 17), *contra inimii murinde* (Eminescu, „Poezii, 36). De asemenea, ca și adjectivele propriu-zise, ele sînt apte de a primi articolul hotărît : . . . *metalica, vibrînda* a clopotelor jale (Eminescu, La moartea lui Aron Pumnul) sau articolul adjectival : *buzele cele sîngerînde*.

Toate aceste particularități ne îndreptățesc să numim adjective gerunziale ceea ce Gramatica numește gerunzii cu valoare adjectivală.

În ceea ce privește valoarea semantică a acestor adjective, e de remarcat că ele păstrează în conținutul lor ceva din ceea ce este caracteristic verbului, și anume ideea de acțiune, dinamismul. Din această cauză ele nu pot fi înlocuite, fără a le schimba într-o oarecare măsură conținutul, cu sinonimele lor : adjectivul propriu-zis, adjectivul participial, sau adjectivul verbal format cu sufixul *-tor*. Așa, de pildă, dacă comparăm *față palidă* (substantiv + adjectiv propriu-zis) cu *față pâlindă* (substantiv + adjectiv gerunzial) constatăm, în primul exemplu, că adjectivul *palidă* atribuie obiectului pe care-l determină o însușire, dacă se poate spune, statică, spre deosebire de *pâlindă*, care deasemenea ne arată o însușire, însă o însușire care crește în intensitate cu fiecare clipă care trece. Cînd spunem *față pâlindă* avem imaginea unei figuri în care paloarea devine din ce în ce mai pronunțată. Avem sentimentul unui proces neterminat, în care însușirea ia forme din ce în ce mai accentuate, trezind în noi imagini vii, puternice.

De asemenea, cînd spunem *lebedă murindă* avem sentimentul că asistăm la clipele de agonie ale lebedei, premergătoare morții ei.

Dinamismul acestor adjective gerunziale, puterea lor de evocare, dau stilului un caracter dramatic.

---

¹ Infinitivul lung e substantiv, întrucît are caracteristicile substantivului (se declină, se articulează etc.). Situație identică întîlnim și la supinul devenit substantiv.

E de remarcat, de asemenea, că echivalentul sintactic și semantic cel mai apropiat al acestor adjective este propoziția atributivă, în care adjectivul devine predicat verbal al propoziției. Astfel construcția *mîini tremurînde* poate fi înlocuită cu *mîini care tremură*. Este însă evident pentru oricine că expresivitatea adjectivului gerunzial este mai puternică decît aceea a echivalentului său.

Adjectivele gerunziale de care ne-am ocupat pînă acum sînt noi în limba romînă. Ele au apărut în secolul al XIX-lea și le găsim din plin în poeziile vremii¹. De aceea ele sînt simțite ca fiind străine de limba noastră, preferîndu-se în locul lor sinonimele despre care am mai vorbit. Însă nici unul dintre aceste sinonime nu poate fi un echivalent perfect al adjectivului gerunzial.

În unele construcții, adjectivele gerunziale par de neînlocuit — probabil fiindcă ne-am deprins cu ele — ca în exemplele: *buze sîngerînde*, *puteri crescînde*, *forme născînde*, *forțe descrescînde* și alte cîteva. Pentru celelalte adjective gerunziale, care nu au pătruns încă adînc în limba noastră, rămîne ca vremea să hotărască dacă sînt sau nu viabile.

E de remarcat că nu orice verb la gerunziu poate deveni adjectiv. Sînt verbe al căror conținut nu îngăduie acest lucru, ca de pildă: *a merge*, *a vorbi*, *a ieși*, *a pleca* etc.

Adjectivele gerunziale apar, îndeosebi, ca determinante ale unor substantive ce denumesc noțiuni abstracte sau obiecte, și foarte rar nume de ființe. În general, nu apar ca determinante pe lîngă nume de persoană. O excepție în acest sens o constituie *suferînd*, care s-a încetățenit în vorbire.

În volumul al II-lea al Gramaticii Academiei R.P.R., pagina 107, citim: *Cînd substantivul e la masculin sau neutru singular, nu se cunoaște dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal.*

Cele ce urmează tind să demonstreze caracterul nejust al acestei afirmații.

Dacă analizăm următorul exemplu: *Strigătul crescînd al mulțimii îl urmărește mereu*, după cele afirmate în rîndurile citate, înseamnă că ne găsim în imposibilitate de a preciza valoarea morfologică a lui *crescînd* (dacă e adjectiv gerunzial sau verb la gerunziu) care, fiind determinantul unui substantiv neutru singular, are formă identică cu gerunziul.

Se știe însă că gerunziul este o formă verbală neflexibilă și că adjectivul își schimbă forma în funcție de substantivul pe care îl determină. Se știe de asemenea că și substantivul este o parte de vorbire flexibilă, și anume își schimbă forma în funcție de gen, număr și caz.

¹ Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba romnă contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 648.

Dacă în exemplul de mai sus, supunem flexiunii substantivul *strigătul* (determinatul) schimbându-i numărul, vom căpăta următoarele: *strigătele crescînde ale mulțimii îl urmăresc mereu*, în care *crescînd* și-a schimbat forma. Comparînd acest exemplu cu cel dintîi, constatăm că în ambele cazuri determinantele în discuție au aceeași valoare semantică și se află în raporturi identice cu cuvintele precedente, care, la rîndul lor, nu diferă între ele decît prin aceea că unul se află la singular, iar celălalt la plural. În primul caz, determinantul, pentru a fi acordat cu substantivul pe care-l determină, ia formă de masculin singular: *strigătul crescînd al mulțimii . . .*, în al doilea caz, ia formă de feminin plural: *strigătele crescînde ale mulțimii . . .*

La masculin singular adjectivul gerunzial are formă identică cu gerunziul; totuși acest lucru nu ne îndreptățește să le confundăm. Dacă la prima vedere întîmpinăm o greutate în stabilirea valorii morfologice a cuvîntului în discuție, avem suficiente mijloace pentru a înlătura această greutate. Exemplul analizat mai sus ilustrează acest lucru: supunînd flexiunii substantivul determinat, urmărim felul în care acționează determinantul. Dacă rămîne neschimbat, avem de-a face cu gerunziul, iar dacă determinantul își schimbă forma în funcție de substantivul pe care-l determină, avem de-a face cu un adjectiv gerunzial. În consecință afirmația făcută de Gramatica Academiei R.P.R. cu privire la confundarea adjectivului gerunzial cu gerunziul nu este întemeiată.

II. UNELE OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA FUNCȚIA ATRIBUTIVĂ A GERUNZIULUI

Din cele discutate pînă acum reiese că gerunziul nu are decît o valoare verbală—valoarea adjectivală care i-a fost atribuită aparținînd adjectivului gerunzial cu care a fost identificat. Fiind un mod nepersonal, nu poate forma predicatul. În majoritatea cazurilor are însă un subiect exprimat, care poate fi același cu subiectul propoziției sau diferit de acesta.

În propoziție gerunziul poate apărea cu funcție de complement direct și circumstanțial, și mai rar cu funcție de atribut. În lucrarea de față ne vom ocupa numai de funcția atributivă a gerunziului.

Spuneam că gerunziul apare rar ca atribut. Destul de des însă i se atribuie greșit această funcție datorită faptului că de cele mai multe ori ne orientăm în stabilirea funcției sintactice a gerunziului după locul pe care-l ocupă față de o parte de vorbire sau de alta. Dacă stă pe lîngă un substantiv, ne grăbim să-l considerăm atribut. Așa, de pildă, în lucrarea recent apărută a acad. Iorgu Iordan, „Limba Romînă contemporană”, printre exemplele care ilustrează atributul gerunzial, găsim la p. 648 și următorul citat din Creangă: *îl și întîmpină un urs mormăind*, în care

mormăind este considerat atribut. În cele ce urmează voi căuta să dovedesc că aci gerunziul nu este atribut, deși este așezat lângă substantiv și legat printr-un raport logic de acesta.

Dacă schimbăm ordinea cuvintelor din citatul lui Creangă în felul următor: *un urs îl și întâmpină mormăind*, observăm că din punctul de vedere al comunicării nu există nici o deosebire între citatul din Creangă și cea de-a doua versiune în care am intervenit noi. Din punct de vedere morfologic de asemenea nu e nici o deosebire, întrucât cuvintele își păstrează forma și valoarea. Numai topica este alta, care însă, în exemplul nostru, nu a schimbat cu nimic conținutul propoziției, nu a modificat întru nimic raportul dintre cuvinte. În prima versiune—citatul din Creangă—gerunziul este așezat lângă substantiv: *il și întâmpină un urs mormăind*; în a doua, apare după verb: *un urs îl și întâmpină mormăind*. Totuși, conținutul comunicării este același. Putem oare stabili funcția atributivă a gerunziului numai prin faptul că se află așezat lângă substantiv? Găsim răspuns la această întrebare în aceeași lucrare a acad. Iorgu Iordan, la p. 552: . . . *nu orice juxtapunere este un mijloc de exprimare a raporturilor sintactice, dimpotrivă, așezarea unul lângă altul a cuvintelor într-o propoziție se datorește unei necesități de ordin fiziologic și de cele mai multe ori n-are nici o semnificație gramaticală.*

Exemplul mai sus discutat confirmă cele susținute în citatul reprodus.

Să revenim la textul din Creangă și să stabilim ce funcție sintactică îndeplinește *mormăind*.

Între gerunziu și substantivul lângă care este așezat se stabilește, firește, un raport, dar nu un raport de determinare—nu putem pune întrebarea: care urs? la care să răspundă gerunziul *mormăind*, întrucât am modifica într-o oarecare măsură sensul comunicării—ci un raport în care substantivul *urs* este subiect al acțiunii exprimate prin gerunziul *mormăind*, iar gerunziul „predicat”, atribuind o acțiune substantivului *urs*.

Acest raport care se stabilește între substantiv și gerunziu — raport de altă natură decât acela de determinare — a rămas nediscutat de gramaticile de limbă română. Această lipsă duce, de cele mai multe ori, la o greșită interpretare a funcțiunii sintactice a gerunziului, care, în asemenea împrejurări, este considerat de unii atribut.

Frecvența interpretare a gerunziului „predicat” drept atribut se explică și prin faptul că *între atribut și predicat există o strânsă înrudire datorită faptului că amîndouă arată o caracteristică a subiectului, amîndouă „atribuie” subiectului un semn caracteristic. De aceea raportul dintre atribut și subiect este tot de inerență, ca și raportul dintre predicat și subiect*¹.

¹ Acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 613.

Observăm de asemenea că gerunziul *mormăind* intră în raport și cu verbul *întîmpină*, arătînd chipul în care se săvîrșește acțiunea (cum îl întîmpină? mormăind). De acest raport este determinată funcția sintactică a gerunziului (de raportul care se stabilește între gerunziu și verbul din propoziție) care în exemplul analizat este aceea de complement circumstanțial de mod.

O observație care se desprinde mereu din urmărirea atentă a gerunziului ca parte de propoziție este aceea că gerunziul nu poate îndeplini funcția de atribut atîta vreme cît între acesta și verbul din propoziția în care se află se poate stabili un raport. Pentru o mai bună înțelegere a acestei afirmații, voi da cîteva exemple în care gerunziul se găsește în construcții similare cu aceea întilnită în citatul din Creangă, îndeplinind de fiecare dată funcția de complement.

... *intră în odăiță, unde-l aștepta popa trăgînd tutun și oftînd greu* (I.L. Caragiale, „Opere”, I, 299).

— *Să ne vedem sănătoși la înviere, coane Leiba! adăugă Gheorghe depărtîndu-se* (*Ibidem*, 250).

Da, repetă el surîzînd cu o clipire fioroasă : da! s-o țintuiască pe loc (*Ibidem*, 260).

Măi băiete, mormăi bătrînul făcînd cu ochiul semn (M. Sadoveanu, „Nada Florilor”, 86).

Of! Sindicatul, sindicatul, îngîmă Elisabeta plîngînd (Al. Sahia, „Schite și articole”, 25).

Acea-i foarte bine, Patrocle, grăi fetița cuibărindu-se (M. Sadoveanu, „Opere”, VIII, 328).

În fiecare din aceste exemple gerunziul este „predicat” al substantivului lingă care se află și complement al verbului din propoziție.

Concluziile desprinse din observațiile axate pe funcția atributivă a gerunziului au fost întărite și de constatarea unei serioase greșeli în Gramatica Academiei R.P.R., greșeală care a trecut neobservată.

În volumul I al lucrării citate, la pagina 321, citim următorul exemplu :

Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Catavencu urmat de explicația : împreună cu un acuzativ pe lingă care stă ca atribut, gerunziul face parte dintr-o construcție care înlocuiește o propoziție completivă.

Din afirmațiile de mai sus se desprinde o vădită contradicție, și anume aceea de a socoti, pe de o parte, atribut, gerunziul *ieșind*, iar pe de altă parte de a considera *ieșind* ca fiind o contragere a unei completeive.

Este știut că părților de propoziție le corespund în frază propoziții secundare care îndeplinesc aceeași funcție sintactică. Dacă *ieșind* este

atribut, echivalentul său în frază este o atributivă și nicidecum o completivă. Iar dacă este simțit ca fiind o contragere a unei completeive, nu poate îndeplini în propoziție decît funcția de complement direct. Rămîne să vedem, deci, cînd greșește Gramatica : cînd afirmă că gerunziul este atribut sau cînd consideră gerunziul ca fiind o contragere a unei completeive ?

Dacă urmărim raportul care se stabilește, pe de o parte, între *ieșind* și *madam Trahanache*, iar pe de altă parte, între *ieșind* și *am văzut*, constatăm că gerunziul este în același timp „predicat” al grupului sintactic *madam Trahanache* și complement direct al verbului din propoziție. Acțiunea verbului *am văzut* din exemplul de mai sus se răsfrînge în mod direct și asupra persoanei (pe cine am văzut? pe *madam Trahanache*) și asupra acțiunii săvîrșite de acea persoană (ce am văzut? *ieșind*). Atît *madam Trahanache*, cît și *ieșind* sînt complemente directe ale aceluiași verb. Această interpretare este confirmată și de transformarea gerunziului într-o completivă, conținutul comunicării rămînînd același : *Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o cum ieșea de la Cațavencu*.

Un cititor nemulțumit, probabil, de interpretarea dată de Gramatica Academiei R.P.R. gerunziului *ieșind* din exemplul discutat, cere lămuriri redacției revistei „Limba romînă”. În nr. 4 al revistei „Limba romînă”, anul 1955, p. 106, citim următorul răspuns : „*Ieșind*” este aici atribut pe lîngă „*madam Trahanache*”, grup sintactic pe care îl determină. Nu poate fi considerat complement al verbului „*am văzut*”, deoarece nu arată cum se exercită acțiunea de a vedea (în ce fel am văzut? *ieșind*).

Desigur că *ieșind* nu arată chipul în care se exercită acțiunea verbului *am văzut*, și este firesc să nu poată răspunde la întrebarea : în ce fel am văzut ? Dar, în afară de complementul circumstanțial de mod, verbul cunoaște și alte compliniri — de pildă complementul direct, pe care autorul rubricii „Răspuns cititorilor” îl neglijează cu totul în rezolvarea problemei ridicate de cititor.

În cele ce urmează dăm cîteva exemple în care gerunziul cu funcțiunea sintactică de complement direct se află în împrejurări identice cu acelea din citatul din Caragiale :

— *Văzut-am flăcăii scuturîndu-și pletele... și poporul căutînd în beție uitarea necazurilor* (Al. Russo, „Opere alese”, 38).

— *Fericit acel ce calcă tirania sub picioare! Care vede-n a lui țară libertatea re-nviînd!* (V. Alecsandri, „Poezii”).

— *Dimineața pleca de acasă și se ducea să vadă soldații făcînd instrucție*¹ (A. Bacalbașa, „Schite și articole”, 43).

---

¹ „Făcînd instrucție” — locuțiune verbală.

— ... auzi lacrimile **forfotind** în năsușorul cel neînsemnat (M. Sadoveanu, „Opere”, VIII, 318).

— Tată, eu am auzit pe mămica **rîzînd** în salon cu domnu Micuș (Ibidem, 319).

— ... auzi lîngă ea pe Patrocle **lătrînd** cu mînie de trei ori (Ibidem, 340).

Dacă prin exemplele pe care le-am dat nu am reușit să conving că gerunziile cuprinse în ele sînt complemente și nu atribute, voi imagina un exemplu identic din punctul de vedere al construcției cu toate cele înșirate pînă acum, însă pe care rațiunea noastră îl refuză, pentru început. Așa de pildă : *l-am auzit pe Oleg Danovski dansînd*.

Dacă gerunziul *dansînd* ar fi atribut, ar trebui să acceptăm numai-decît această îmbinare de cuvinte. Ceea ce ne face s-o respingem este contradicția care apare între necesitatea de a stabili un raport între gerunziul și verbul din propoziție, gerunziul îndeplinind funcțiunea de complement direct, și conținutul fiecăruia dintre cele două cuvinte care nu îngăduie această construcție. Dar de îndată ce înlocuim unul din acești doi termeni : *am văzut* sau *dansînd*, așa încît gerunziul să poată îndeplini funcțiunea de complement direct, comunicarea nu mai contrazice principiile de logică. Așa de pildă nimeni nu poate aduce vreo obiecție următoarelor formulări : *L-am văzut pe Oleg Danovski dansînd* sau *L-am auzit pe Oleg Danovski vorbind*.

Dacă privim cu atenție prima comunicare pe care am respins-o și anume : *L-am auzit pe Oleg Danovski dansînd*, vedem că și această formulare este corectă atît din punct de vedere gramatical, cît și logic, însă necesită o explicație : pot foarte bine să-l aud pe Oleg Danovski dansînd, dacă mă aflu într-o cameră alăturată de aceea în care maestrul de balet execută un fragment coregrafic. Deși nu-l văd, pot să-i aud pașii, mersul ritmat, săriturile. În consecință nu greșesc atunci cînd spun că îl aud pe Oleg Danovski dansînd. Ceea ce însă am vrut să dovedesc cu acest exemplu — poate mai lesne decît am făcut-o cu celelalte — este faptul că gerunziul intră în raport cu verbul din propoziția în care se află, îndeplinind funcțiunea de complement direct, și este greșit a considera atribut gerunziul care se găsește în asemenea împrejurări. Totodată cred că s-a dovedit din nou, cu acest exemplu, că topica nu constituie totdeauna un criteriu de a marca raportul dintre cuvinte.

Am discutat mult pe marginea celor două exemple — citatul din Creangă și din Caragiale — deoarece am urmărit să justific obiecțiile aduse în legătură cu faptul de a ne limita uneori la criterii formale în stabilirea funcțiunii sintactice a unui cuvînt, fapt care ne face să greșim, așa cum am văzut.

Gerunziul îndeplinește funcțiunea de atribut cînd apare ca determinant al unui substantiv :

— *Trecură pe la marginea satului, prin desiș mărunt de mlață, și dădură de o apă îngustă și limpede, frămîntînd argint pe prund și clocotînd cu murmur dulce* (M. Sadoveanu, „Vremuri de bejenie”, 38).

— ... după o pădurice, în care făceau larmă paseri mărunte și care ascundea un răstîmp scurt priveștița Sucevei, se înșirară căsuțele unui sa cu lume deșteaptă **umblînd** vioaie după treabă în răcoarea dimineții (*Ibidem*, 31).

— *Biserica de piatră se ridica în noapte, în cer limpede, cu crucea din vîrf sclipînd* (*Ibidem*, 55).

— ... niște boieri **sosînd** acum cer voie să se înfățișeze la mărița ta (C. Negruzzi, „Alexandru Lăpușeanu”).

Gerunziul atribut apare totdeauna ca o contragere a unei atributive : ... care frămînta argint pe prund și care clocotea cu murmur dulce ; ... cu lumea deșteaptă, care umbla vioaie ... ; ... cu crucea din vîrf care sclipea ; ... niște boieri care au sosit acum ...

Gerunziul atribut poate sta în imediata apropiere a substantivului pe care îl determină : *Toată această țesătură de întîmplări ținînd de lumea basmului constituie o alegorie cu înțeles simbolic* („Istoria literaturii romîne”, Ed. Acad. R.P.R., 135) ; poate fi despărțit de determinatul său prin virgulă, fiind echivalentul unei atributive explicative : *Din camioane începură a se prăvăli pachete de oameni, salvîndu-se la întîmplare pe cîmp* (M. Sadoveanu, „Mitrea Cocor”, 105) ; *Asemenea ideii, privind munca artistului și rolul său în societate, revin de foarte multe ori în opera poetului* („Istoria literaturii romîne”, Ed. Acad. R.P.R., vol. II, 140).

Între gerunziul atribut și determinatul lui pot fi intercalate alte atribute :

— *Acesta era un om tînăr de o statură mijlocie, purtînd un fes pe cap, și o jună înaltă într-un șal negru* (C. Negruzzi, „Scrisori”, 85).

— *Nevoia îl făcu să se gîndească la vecin, un vecin ciudat de tot. Bătrîn, singur cuc, uscat, ducînd¹ o viață de pravoslavnîc, de pusnic, de sfînt în toată legea, bombănînd toată ziuica viața sfinților părinți* (B. Delavrancea, „Nuvele”, 73).

Din exemplele de mai sus reiese că este greu a se stabili vreun raport între gerunziul atribut și verbul din propoziția în care se află. Această observație ar trebui să ne călăuzească în analiza sintactică a unui text.

---

¹ Atributul este *ducînd o viață*, deoarece avem a face cu o locuțiune verbală.

Gerunziul verbelor nepredicative — auxiliare sintactice — nu poate forma singur atributul. Așa, de pildă, în exemplul dat de Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 107 : *S-auzea un cîntec puternic . . . un cîntec pîrînd un cutremurător semnal de alarmă* — gerunziul *pîrînd* nu are nici un sens dacă îl desprindem de cele ce urmează. *A părea* este un auxiliar sintactic, iar atributul este *pîrînd un semnal*, în care gerunziul își păstrează valoarea de copulă.

Această observație este valabilă nu numai pentru gerunziu și nu numai pentru atribut, ci pentru oricare mod al verbelor nepredicative și pentru orice funcție sintactică. Astfel în Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, întîlnim și asemenea exemple :

— *Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi* (B. Delavrancea), sau

— *Nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii* (L. Rebreanu), în care Gramatica atribuie funcția de circumstanțial de timp lui *ajuns* și circumstanțial de cauză lui *nefiind*. Această interpretare este incompletă. Circumstanțialul din primul exemplu este *ajuns calfă*, iar din al doilea exemplu *nefiind dansator*, verbele avînd valoare de copulă. Era necesar ca Gramatica să precizeze acest lucru și anume că verbele nepredicative, indiferent de modul la care se găsesc, nu pot îndeplini singure o funcție sintactică.

Dăm mai jos cîteva exemple în care apar forme nominale ale unor verbe nepredicative :

— *Nē mai fiind pribeag/De atunci înainte/Aduceri aminte/M-or coperi cu drag* (M. Eminescu, „Poezii”, 209).

— *Dar dascălul Iordache, fiind cam chilaciu, a început a ne ridica de urechi la fîrta . . .* (I. Creangă, „Amintiri”, 80).

— *E rău a fi supus | La oricare tiran* (Gr. Alexandrescu, „Cîinele și Măgarul”, 80).

— *Tot așa, cu mîndrie, era purtată și o barbă uriașă, castanie, în care se deschideau doi ochi căprui, cu luciri blînde și totuși pîrînd grozavi în stufăria aceea de păr* (M. Sadoveanu, „Vremuri de bejenie”, 16).

— *Slujba cere stăruință | și este lucru cam greu | A fi deștept cu simțire* (Al. Donici, „Veverița”, 80).

— *Dorința de a fi folositor omenirii i-a fost călăuză toată viața.*

Observăm din exemplele citate că formele nominale ale verbelor nepredicative nu pot îndeplini singure funcția de subiect, atribut sau complement, tot așa cum nici modurile personale ale acestor verbe nu pot forma singure predicatul. Aceste forme nominale ajută la formarea

subiectului, atributului și complementului, tot așa cum modurile personale ajută la formarea predicatului nominal, cu alte cuvinte calitatea de auxiliar sintactic a verbelor nepredicative este evidentă nu numai în cazul predicatului, ci și în cazul celorlalte părți de propoziție. În concluzie, formele nominale din exemplele citate sînt simple morfeme care înlesnesc formarea subiectului (a fi supus, a fi deștept), atributului (a fi folositor, părăind grozav), complementului (nefiind pribeag, fiind chilaciu).

De asemenea, formele nominale ale verbelor care fac parte din locuțiuni verbale nu pot fi desprinse de celelalte cuvinte cu care alcătuiesc locuțiunea, întrucît întreaga construcție corespunde unei singure noțiuni — are valoarea unei singure părți de vorbire. Astfel în exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 315—316 :

— *Cea dintîi treabă ce făcu fu de a da drumul din robie cumnaților săi* (P. Ispirescu),

— *Vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput vorbele, și astfel se simte obligat a le da explicațiunile necesare* (I. L. Caragiale),

— *Satul, văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora* (I. Creangă), *a da* este luat singur și considerat ca o parte de propoziție. În cele trei exemple pe care le-am citat nu figurează însă verbul *a da* cu sensul „a înmîna cuiva ceva”, ci locuțiunile verbale : *a da drumul*¹, *a da explicații*, *a da pildă*. Așadar, în primul exemplu numele predicativ este *a da drumul* și nu *a da* cum spune Gramatica, în al doilea exemplu, complementul indirect este *a da explicații*, iar în al treilea exemplu circumstanțialul de scop este *a nu da pildă*. Asemenea scăpări n-ar trebui să existe într-o lucrare științifică atît de importantă ca Gramatica Academiei R.P.R.

---

¹ S-ar putea lua construcția *a da drumul din robie*, locuțiune verbală echivalentă cu *a dezrobi*.

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

DESPRE VALOAREA STILISTICĂ A ADJECTIVELOR DEMONSTRATIVE ÎN ROMANUL „NICOARĂ POTCOAVĂ”

DE

B. CAZACU

O particularitate stilistică a romanului „Nicoară Potcoavă” este deasă întrebuințare a adjectivelor demonstrative (*acest* și *acel*), care apar atît în expunerea propriu-zisă a autorului, cît și în părțile dialogate ale operei.

Iată cîteva exemple de folosire a adjectivelor demonstrative *acest* (*această*) și *acel* (*aceea*), spicuite la întîmplare din diferite pagini ale romanului.

„A c e s t mazil Alexandru Dăvidean, văr de-al doilea cu noi a fost în vremea lui Staroste de Putna” (p. 51)¹; „... am fost cu a c e s t soț al meu la Roșcani...” (p. 9); „[Tutunul] folosește la răceli, te apără de frigurile de baltă, potolește tusa de dimineață. A c e s t tutun, în păpuși de cîte un sfert de oacă, moș Petrea îl dobîndise de la un ovrei de la Brațlau...” (p. 27); „... Alexandru cunoscuse înfricoșatele salturi ale hatmanului Potcoavă de altă dată și se cutremura de amintirea lor. A c e s t bărbat blind ridicase ca în furtună căzăcimea de la praguri...” (p. 124); „Mura privea la el [= Alexandru] cu frică, judecîndu-l cu mintea ei ageră că bună dreptate face a c e s t tinerel” (p. 110); „Să nu socoată a c e s t Vartie că noi nu ne-om aduce aminte, cînd ne-om întoarce cu măria sa Nicoară...” (p. 118); „Iaca, bine trăim noi cu a c e ș t i ciangăi de lege și limbă străină” (p. 41); „Deși e așa de bun meșter și cîștigă destul, n-are liniște în a c e s t tîrg al Moghilăului...” (p. 184)².

---

¹ Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Ed. Tineretului, București, f.d.; citatele care apar în cuprinsul articolului de față, fără altă indicație decît pagina, se referă la acest roman.

² Cf. alte exemple la paginile: 58, 68, 84, 110, 182, 192, 204, 207.

Întrebunțarea adjectivului demonstrativ *acel* (*aceea*) este mai frecventă (fapt pe care îl vom explica mai jos):

„Dacă n-ar fi fost atunci pieirea lui, apoi s-ar fi întors iar a c e l Bîrlădeanu asupra Ipăteștilor” (p. 8); „Diacul Radu își isprăvi istorisirea... despre întâlnirea de la hanul lui Haramin, cu a c e l bărbat ciudat și spînat cu nas ascuțit cît și al lui Alexa Totîrnac. Slujitorul a c e l a al mazîlului... ducea la episcopia de Roman blesteme împotriva Ieremie Pircălabului” (p. 25—26); „Trăiește, măria-ta, aicea un neam de oameni... loviți și sărăciți de a c e l Irimia” (p. 23); „Cînd a ajuns la patruzeci și cinci de ani... a c e l Iurg Litean... s-a gîndit...” (p. 65); „Fiind a c e a fecioară frumoasă și înaltă...” (p. 65); „... au intrat în șerbie la a c e l căpitan de lefegii...” (p. 33); „sub hoarnă ardea foc mare... Din a c e l foc, Ile aduna jar” (p. 132); „Să se știe că a c e l pîrcălab e otrava vieții mazîlilor” (p. 30); „A c e l Vartie vornic va intra în stăpînirea morii...” (p. 112); „Masa era împresurată de oaspeți și a c e i oaspeți ospătau” (p. 52); „La tumultul de glasuri care a cutremurat ulița... s-a deschis o porțiță și a ieșit capul lui Pan Kopițki... A c e l cap al fostului căpitan de oaste avea rase cu bricia, obraji și tîmple...” (p. 187); „... a lucit deasupra ogoarelor și livezilor a c e l u i cuprins soarele” (p. 44); „Se afla în fundul ființei sale o întrebare... însă măria-sa a stăpînit în tainița ei a c e a întrebare cătră feciorii Gîrbovului” (p. 294); „S-au scîrbit, socotind cît e de scurtă a c e a zi a vieții lor” (p. 116); „... A găzduit în a c e a albă priveliște...” (p. 66); „A c e a vale a Moldovei... fusese un fel de rai al lumii” (p. 32); „Atunci la a c e a moarte a părintelui meu a fost răzmeriță” (p. 33)¹.

Funcția originară a demonstrativelor este de a exprima gestul care însoțește comunicarea, de a concretiza legătura dintre vorbire și gest: cel ce vorbește, folosind adjectivul demonstrativ pe lîngă un substantiv, „conduce” privirea auditoriului spre o anumită persoană sau un anumit obiect (fie situate în imediata lui apropiere, fie mai depărtate — la propriu sau la figurat). Prin folosirea demonstrativelor, elemente prin excelență d e i c t i c e, se realizează verbal notarea dinamicii gesturilor personajelor. Mihail Sadoveanu utilizează adesea demonstrativele, în romanul „Nicoară Potcoavă”, cu acest efect indicator. De exemplu: „Vă închin vouă, credincioșilor mei, a c e s t vin, a grăit Nicoară” (p. 119); „Dacă era cumva un neprietin, apoi dădeam drumul a c e s t e i haite Vidra de-l rupea” (p. 36); „După ce-or cădea a c e s t e frunze, m-oi pregăti” (p. 207).

¹ Cf. alte exemple la paginile: 8, 9, 26, 35, 46, 55, 65, 66, 68, 69, 111, 117, 199, 125, 135, 173, 180, 191, 202, 207.

Demonstrativele nu indică însă numai obiectul sau persoana care sînt de față, ci au și funcția a n a f o r i c ă de a relua un termen anterior, de a se referi la cineva sau la ceva despre care a mai fost vorba în text, atrăgînd astfel atenția asupra unei anumite persoane sau a unui anumit obiect. Această funcție este des întîlnită în romanul „Nicoară Potcoavă” : „Acolo, la domnia lui Ștefăniță vodă, și-a fost clădit curte cu turn de strajă un cneaz cu numele Iurg Litean . . . Avea a c e s t Iurg Litean părul creț în cap și în barbă și ochii mari” (p. 64); sau : „Se ridicase în aceste părți de lume, căpitane Petrea, un lup sur, cu părul aproape ca năgara. . . Și fiind acu patru ani la o cișlărie haita noastră Vidra, pe care ați văzut-o, iată că s-a pustiit o vreme cu a c e l lup sur” (p. 60); „Iar căruța, Caraiman a întors-o iar la vale către Izvoare, cu caii. Și a c e l Caraiman oacheș fiind, se pare, slujitorul celorlalți, nu s-a mai întors sus” (p. 79); „. . . ei fac un negoț mult mai bănos — ducînd negustorași de marfă mărunță în tîrg la Moghilău. A c e i negustorași de la noi caută lucruri ușoare și scumpe” (p. 181).

Folosirea frecventă a adjectivelor demonstrative are, în scrisul lui M. Sadoveanu, o dublă funcție stilistică. Pe de o parte, prin utilizarea adjectivului demonstrativ, „obiectul” desemnat prin substantivul pe lîngă care apare adjectivul este „apropiat” de ochii noștri, e conturat și delimitat în mod mai precis. Funcțiunea gramaticală a adjectivului demonstrativ, în astfel de cazuri, e oarecum asemănătoare cu aceea a articolului hotărît din limba literară actuală¹, cu mențiunea că construcția cu adjectivul demonstrativ nu se reduce la o simplă determinare a cuvîntului, ci prin ea se realizează și funcția stilistică de insistență (adjectivul demonstrativ detașează un element al propoziției, îl relevă, opunîndu-l restului comunicării). Totodată, în cazurile cînd demonstrativul se referă la un anumit obiect (din apropiere sau mai depărtat de vorbitor), întrebuițarea acestei părți de vorbire are și o funcție evocatoare, contribuind — așa cum am amintit mai sus — la obținerea unui efect de natură scenică (adjectivul demonstrativ sugerează dinamica gesturilor personajelor).

Pe de altă parte, se știe că frecvența întrebuițare a elementelor deictice e, în general, o particularitate a stărilor de limbă mai vechi² (într-o oarecare măsură și a vorbirii populare). Se pot cita numeroase exemple în acest sens din scrierile cronicarilor : „Fost-au a c e s t Ștefan vodă om nu mare de stat”³; „A c e s t Alexandru vodă zic că au

¹ Cf. : „După ce-or cădea a c e s t e frunze [=frunzele] m-oi pregăti” (p. 207).

² Vezi, de pildă, pentru vechea franceză, observațiile lui Erhardt Lommatzch, *Deiktische Elemente in altfranzösischen*, în *Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. Aug. Becker*, Heidelberg, 1922, p. 102 și urm.

³ *Letopiseșul țării Moldovei întocmit de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1934, p. 61.

fost. . .”¹ „Acest Alexandru vodă au ținut scaunul o lună”²; „Acest Petru vodă au domnit. . . 12 ani”³; „Acest Ștefan vodă, ce l-au poreclit Lăcustă”⁴; „Acei lei sălbateci și lupi încrunțați. . . au rădicat domn”⁵; „Fost-au acest război între verii, pentru domnia țării. . .”⁶; „Este și această laudă în letopisețul lor. . .”⁷; „Mare întunecare aice înțelepciunii acestui domn”⁸; „Multu au stătut hanul îndoit după aceste cuvinte a lui Hmil”⁹; „Și aceie cetate. . . au fostu a răsipei casei lui Vasile vodă pricina”¹⁰; „Ce aceie iarnă l-au apucat acolea”¹¹; „Ce apoi nu l-au mai solobozitu Schinder pașe pre tălmaciul acela”¹²; „Cela cît va veni pe urmă acest boier, vremea viitoare va arăta”¹³; „. . . iară sultanul n-au dat nici un răspuns pe acea carte”¹⁴; „. . . pînă i-au adus pe acel porucinic și cu acei unsprezece soldați”¹⁵.

Mihail Sadoveanu, recurgînd la construcții de acest fel, dă stilului său o coloratură arhaică. Sub pana lui M. Sadoveanu, construcțiile amintite cu adjectivul demonstrativ dobîndesc așadar — ținînd seamă de sentimentul lingvistic al lectorului actual — o valoare stilistică deosebită, ele contribuind și la realizarea culorii locale a limbii folosite în romanul său istoric.

S-ar putea pune întrebarea de ce în romanul istoric al lui Mihail Sadoveanu adjectivul demonstrativ *acel* apare mai des întrebuințat decît *cest* (vezi supra, p. 46).

Ambele adjective demonstrative (ca și pronumele demonstrative corespunzătoare) fac parte din sistemul de „organizare referențială”¹⁶ al semnelor lingvistice; însă funcțiile lor în limbaj, în procesul de comunicare, pot implica nuanțe deosebite. Explicația folosirii mai dese a demon-

¹ *Letopisețul Țării Moldovei întocmit de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1934, p. 179.

² *Ibidem*, p. 170.

³ *Ibidem*, p. 150.

⁴ *Ibidem*, p. 109.

⁵ *Ibidem*, p. 109.

⁶ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, București, 1944, p. 27.

⁷ *Ibidem*, p. 27.

⁸ *Ibidem*, p. 70.

⁹ *Ibidem*, p. 121.

¹⁰ *Ibidem*, p. 142.

¹¹ *Ibidem*, p. 121.

¹² *Ibidem*, p. 48; Alex. Gîdei (*Studiu asupra cronicarilor moldoveni din sec. al XVII-lea din punct de vedere al limbii, metodei și cugetării*, București, 1898, p. 184) a semnalat astfel de exemple în scrisul lui Miron Costin.

¹³ *Cronica lui Ion Neculce*, Ed. Clasicii romîni comentați, Craiova, 1932, vol. II, p. 475.

¹⁴ *Ibidem*, p. 283.

¹⁵ *Ibidem*, p. 471.

¹⁶ Cf. E. Benveniste, *La nature des pronoms*, în volumul *For Roman Jakobson, Essays on the occasion of his sixtieth birthday*, Haga, 1956, p. 34 și urm.

strativului *acel* (față de *acest*) trebuie căutată în caracterul narativ al operei de care ne-am ocupat: se pare că *acest* e mai ales de i c t i c - s c e n i c — folosit îndeosebi pentru indicarea în situația prezentă, contemporană vorbitorului —, iar *acel* e mai cu seamă a n a f o r i c - n a - r a t i v. În cursul unei narațiuni e de așteptat deci ca autorul să facă mai des apel la cea de a doua categorie de demonstrative.

Tot din aceeași cauză însă, utilizarea destul de frecventă a demonstrativului *acest*, în romanul istoric discutat, apropie narațiunea de prezentul scriitorului și creează o atmosferă de contemporaneitate cu bogate rezonanțe afective.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

CÎTEVA OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU ANALIZA LIMBII ȘI A STILULUI OPEREI LITERARE ÎN ȘCOALA MEDIE

DE

CLARA GEORGETA CHIOSA

Felul cum se analizează măiestria artistică a unui scriitor — mai cu seamă în clasele mari ale școlii medii — constituie piatra de încercare a unui bun profesor de literatură, deoarece cu acest prilej el deschide elevilor ferestre largi spre înțelegerea esenței creației literare.

Cunoașterea unei opere literare — a conținutului ei de idei sau de sentimente — fără studierea atentă și minuțioasă a mijloacelor artistice prin care scriitorul le face sensibile, prin care el reușește să vorbească cititorului, să-l impresioneze, este de neconceput în școală, în cadrul lecțiilor de literatură. Aceasta, pentru că, pe de o parte, elevii nu pot și nu trebuie numai să asculte și să memoreze afirmațiile profesorului — oricât de valabile și de interesante ar fi ele, — pe de altă parte, acum e timpul ca ei să-și deslușească propriile impresii, să pătrundă miracolul creației literare, să intuiască prin ce mijloace artistice scriitorul își croiește drum în spre înțelegerea și sensibilitatea cititorului.

Școala trebuie să pună la îndemîna elevilor mijloacele de investigație literare proprii domeniului analizei. Acest deziderat și-a găsit rezolvarea acum, cînd în clasa a VIII-a s-a reintrodus studiul teoriei literaturii, în care ca la o disecție se separă — evident în mod artificial — componentele creației literare, privită în diversitatea aspectelor ei — și apoi ca puse sub microscop se analizează trăsăturile lor specifice. Cunoștințele de teoria literaturii sînt tot atît de necesare pentru analiza literară a creației scriitorilor care vor fi studiați de-a lungul istoriei li-

teraturii române, pentru formarea priceperii de a gusta o operă literară, ca și disecția pentru pregătirea viitorului medic.

Dar atunci cînd se trece la analiza literară a celor mai de seamă creații ale marilor noștri scriitori ca Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu ș.a., procedeul semnalat mai sus nu mai este valabil. Acum scopul analizei literare este să pună în lumină atît concepția, ideile și sentimentele scriitorului, cît și mijloacele artistice folosite, „felul personal” în care el ne transmite mesajul minții și al inimii sale. Analiza fiecărei creații a scriitorului trebuie să aducă o sumă de argumente pentru confirmarea celor expuse în lecțiile de prezentare a biografiei, pentru caracterizarea personalității sale artistice în concluzii. Totodată, analiza creației sale literare trebuie să dea prilej elevilor de a vedea cum cu opera scriitorului studiat arta noastră literară mai urcă încă o treaptă a evoluției ei.

Dar, mergînd — așa cum e și firesc — pe urmele criticii noastre literare, școala acordă încă mai mare atenție numai analizei conținutului operei literare, neglijînd relevarea măiestriei artistice a scriitorului. De asemenea se mai observă în școală practicarea vechiului sistem de studiere a măiestriei artistice a scriitorului — și anume sub forma înșirării tropilor, a arhaismelor sau cuvintelor regionale, a unor construcții anumite de sintaxă poetică, fără să se motiveze de ce și cum aceste mijloace artistice și nu altele sînt folosite de scriitor, în ce măsură ele sînt cerute de însăși esența și economia operei literare.

Îndeosebi, asupra acestei laturi a analizei operei literare în școala medie ne propunem să facem unele considerații.

Trebuie să fie de la început limpede că asemenea lecții cer o pregătire minuțioasă — o bogată informare și o contribuție personală în sensul creării climatului potrivit posibilităților de receptare ale clasei.

La aceste lecții profesorul urmează să descopere elevilor săi bogăția arsenalului artistic al fiecăruia dintre marii noștri minuitori ai cuvîntului, măiestria cu care scriitorul folosește mijloacele pe care i le pune la îndemîna limba într-o etapă dată a dezvoltării ei, modul personal de îmbinare și de dozare a lor în scopul creării imaginii artistice în care se încheagă gîndurile și simțirile sale, ceea ce aduce el nou în mijloacele de exprimare poetică — cu alte cuvinte forma artistică individuală în care se manifestă personalitatea sa de scriitor.

În alcătuirea unei lecții de analiză a măiestriei artistice a scriitorului, cu privire specială la problemele de limbă și de stil, este extrem de important să se stabilească o cît mai strînsă legătură între forma artistică, procedeele stilistice și ideea pe care acestea o sensibilizează.

Pornind de la această premisă vom încerca să arătăm cum se desfășoară analiza felului individual și artistic în care Eminescu folosește

limba, precum și procedeele de artă : mijloace de expunere, tropi, construcții poetice într-una din operele sale cele mai amplu studiate în școală : „Scrisoarea III”.

În procesul analizei compoziției poeziei — în cea mai largă accepție a acestui termen — relevarea mijloacelor lingvistice și a procedeelor stilistice vine să sublinieze conținutul de idei, care apare astfel mai pregnant, mai convingător.

Antiteza dintre cele două mari părți ale poeziei poate fi evidențiată mai bine cu ajutorul studierii atente a vocabularului, folosit de scriitor cu o rară măiestrie.

În prima parte, aceea de evocare a trecutului și, îndeosebi, în tabloul întâlnirii dintre Mircea și Baiazid, al luptei și al liniștii care încununează victoria oștilor române, vocabularul folosit este cel neaoș românesc, cu foarte rare excepții. Culoarea epocii este realizată prin întrebuintarea — cu scumpătate însă — a unor cuvinte și construcții arhaice, atît cît este necesar să ne evoce vremuri de mult apuse, fără ca aceste arhaisme să împietzeze asupra înțeleșului. Aceasta cu atît mai mult, cu cît opera lui Eminescu e menită să trezească sentimente adinci, fără nici o veleitate de a da informații de ordin istoric sau arheologic așa cum s-a desprins, de pildă, din analiza nuvelor istorice ale lui Odobescu.

Cuvintele și construcțiile arhaice ca : „oști *leite-n zale*”, „ale țării *steaguri*”, „mulți *durară*”, „scriind *o carte*”, „cu *oaste și război ca să ne cerți*” etc., se împletesc cu forme și expresii populare : „călăreții *împlu cîmpul*”, „de *n-o fi cu bănat*”, „*se năruie tot cerul*”, „*să faci întoarsă. . . a ta cale*”, „*ce e scris și pentru noi*”.

Vocabularul folosit în această parte a poeziei este, evident, cel cerut de conținut, fără a surprinde prin neobișnuit. Este interesant, totuși, ca elevii să remarce în ce măsură simple mijloace lingvistice — altminteri de neobservat — sînt în stare să reliefeze intențiile scriitorului, să fie ridicate la rangul de procedee stilistice în arta unui mare creator.

În contrast cu lexicul întrebuintat în prima parte a poeziei, neologismul abundent din partea a doua nu înseamnă numai simpla trecere la folosirea unei limbi corespunzătoare conținutului (aspecte ale societății contemporane poetului), ci un mijloc artistic de o rară putere sugestivă. Utilizarea voită a neologismelor — uneori stridente — vine în sprijinul criticii necruțătoare, al marcării disprețului și urii poetului pentru societatea descompusă moralicește, al cărei tablou îl zugrăvește cu atîta pasiune.

Invectiva uzează de termeni ca : „*saltimbanci*”, „*canalie de uliți*”, „*stîlpi de cafenele*”, „*quintesență de mizerii*”, „*fameni*” etc. Aceste neologisme, ca și ceilalți termeni folosiți de poet pentru caracterizarea putreziciunii morale a claselor suprapuse, aduc o și mai mare putere de

expresie prin noutatea lor nu numai în limbă, dar mai ales în creația poetică.

În același scop, adică pentru forța lor de a exprima ironia poetului, sînt utilizate cuvinte luate în sens antonimic : „nu se nasc *glorii* pe stradă”, „*patrioții, virtuozii, cîtorii* de-așezăminte”. Dar iată-ne trecuți din domeniul limbii în acela al procedeelelor stilistice, aceasta datorită faptului că nici nu se pot stabili limite prohibitive între ele.

Întreitul aspect al biciului satirei eminesciene : neologismul, ironia, cuvîntul neaș. de ocară, împletite genial, ridică poezia de la pamfletul politic cotidian la marea și zguduitoare operă de artă care va rămîne nepieritoare cînd chiar amintirea acestor aspecte oribile ale societății burgheze va fi dispărut.

Folosirea vocabularului în scopuri artistice se mai poate releva și cu prilejul analizei fiecăreia dintre cele două părți ale poeziei, și anume a diferitelor tablouri din care sînt alcătuite. Cercetînd mijloacele artistice de realizare a tabloului exotic — visul sultanului — se poate observa că poetul a realizat coloritul oriental și cu ajutorul cîtorva cuvinte — substantive comune și proprii : *șeih, Eschișer, Edeballi, Malcatun*, așa cum într-o pictură, cîteva trăsături de penel muiat într-o anume culoare creează atmosfera întregului tablou. „Atmosfera, exotismul, impresia de Orient din aceste versuri, sînt redade mai ales de numele proprii, și de aceea sînt scoase, toate, în relief, accentuate cu putere, arătate cu degetul prin plasarea lor în rimă — culminînd în frumusețea rimei *ca o creangă de alun — frumoasa Malcatun*, numele personajului principal, menționează G. Ibrăileanu în „Studii literare”¹.

Cuceririle imperiului otoman sînt amplu sugerate de cele cîteva versuri alcătuite aproape în întregime din substantive proprii (numiri geografice) :

„..... vede șiruri munții mari ;
Atlasul, Caucazul, Taurul și Balcanii seculari ;
Vede *Eufratul și Tigris, Nilul, Dunărea* bătrînă ;
.....
Astfel *Asia, Europa, Africa*. . . . .

Observarea atentă a textului din punct de vedere lexical dă elevilor posibilitatea să tragă concluzii asupra bogăției și varietății vocabularului folosit de poet, asupra artei cu care acesta a introdus în poezie cuvintele menite să exprime „adevărul”, neținînd seama de caracterul lor mai mult sau mai puțin „poetic”. Cuvinte ca : *fălci, buget, pocitură, scufie, ceafă, pomadă, gușați* etc., cu un conținut noțional și o sonoritate vădit „nepoetică” — sînt în arta lui Eminescu mijloace cu o rară putere de expresie.

¹ G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ed. C. R. 1931, p. 191—192.

Analiza mijloacelor de expunere, a construcțiilor sintactice, a unor particularități morfologice folosite de poet în realizarea celor două părți ale poeziei (și, mai ales, a primei părți — a cărei arhitectonică este vădit mai complexă) va arăta mai bine concordanța dintre conținut și formă.

Prima parte a poeziei — povestire care proiectează ca pe un ecran locuri, fapte și eroi din trecut — utilizează rînd pe rînd narațiunea, descrierea, dialogul, dozîndu-le după cum faptele sînt mai îndepărtate — într-un trecut de legendă (narațiunea eminentemente epică) sau mai apropiate în timp și spațiu — mai aproape de propriile sentimente ale rapsodului (dialogul, narațiunea cu caracter dramatic). Înăuntrul acestor mijloace de expunere poetul folosește și alte procedee de limbă și de stil.

Reluarea aceluiași cuvînt sau grup de cuvinte în aceeași propoziție sau în propoziții consecutive întăresc — și prin simetria muzicală creată — impresia de povestire domoală în care poetul evocă timpuri și fapte demult apuse — asemenea aceleia a unui bătrîn rapsod :

Iar din inima lui simte un copac cum că răsare
Care crește într-o clipă ca în veacuri, mereu crește
Cu a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește ;
Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
Și sub dînsul universul într-o umbră se întinde. . .

sau :

După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe
Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod.

Deosebit de sugestiv sînt folosite repetiția și enumerația în versurile care împletesc povestirea despre visul sultanului cu înseși imaginile din care visul este alcătuit. Cele două cuvinte care se repetă : *vede* și *umbră* sînt esențiale — primul introduce fiecare imagine a viziunii profetice, al doilea sugerează nu numai întinderea cuceririlor, ci și presimțirea furtunii pe care năvălirea turcă o stîrnește. Enumerarea ținuturilor cucerite, a hotarelor lor, a bogățiilor cuprinse, dă viziunii proporții cu adevărat uriașe.

Iată un mijloc grafic de a le scoate în evidență :

repetiție

enumerație

- a. *umbra* lui cea uriașă
orizontul îl cuprinde
- b. și sub dînsul universul într-o
umbră se întinde
- c. iar în patru părți a lumii
vede șiruri munții mari :

- Atlasul,
- Caucazul
- Taurul
- și Balcanii seculari.

d. vede :

Eufratul și Tigris,
Nilul,
Dunărea bătrânăe. *umbra* arborelui falnic
peste toate e stăpînă

a. Astfel :

— Asia,
— Europa
— Africa cu-a ei pustiiuri
— Și corăbiile negre legându-se pe
rîuri
— Valurile verzi de griie legându-
du-se pe lanuri
— mările țărnuitoare
— și cetăți lingă limanurib. toate se întind nainte-i...
ca pe-un uriaș covor

c. vede

— țară lingă țară
— și popor lingă popor.d. ca prin neguri alburie
se întinde. și se prefac în întinsă-mpărăție
sub o *umbră* de copac.Împletind anumite construcții sintactice cu procedee stilistice ca
enumeratia și repetiția, poetul încheagă largi imagini spațiale.Din analiza structurii propoziției :
Astfel Asia,

Europa,

Africa cu-a ei pustiiuri

Și corăbiile negre legându-se pe rîuri,
Valurile verzi de griie legându-se pe lanuri
Mările țărnuitoare} toate
} se întind
} nainte-i...

și cetăți lingă limanuri

elevii vor putea observa că înșiruirea componentelor unui subiect multiplu
însoțite de determinări care ating ele înseși proporțiile unor propoziții —
apoi închegarea lor într-un subiect generalizator : *toate*, urmăresc să ne
desfășoare tabloul imensei întinderi de pămînt și apă, al bogățiilor care
toate s-au supus puterii otomane.Alteori imaginea spațiului este realizată prin fraza amplă, în care
propozițiile depășesc cadrul neîncăpător al versului :Pe cînd oastea se așază, iată soarele apune,
Voind creștetele-nalte ale țării să-nceunune
Cu un nimb de biruință ; fulger lung încremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit,

Pîn'ce izvorăsc din veacuri stele una cîte una
Și din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna :
Doamna mărilor și-a nopții varsă liniște și somn.

Creșterea vertiginoasă a imperiului otoman este zugrăvită cu mare forță în cîteva versuri doar. Repetițiile și enumerațiile urmăresc prin așezarea lor simetrică să sugereze totuși îndelungatul timp în care s-a întins și a devenit atotputernică împărăția turcească :

*An cu an împărăția tot mai largă se sporește,
Iară flamura cea verde se înalță an cu an,
Neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan.*

Ultimul vers : Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid... reia imaginea spațială și o împletește cu cea de timp încheind primul tablou — visul sultanului — și deschizînd cu versul :

Pîn'la Dunăre ajunge furtunosul Baiazid
calea celui de-al doilea tablou : ciocnirea dintre turci și romîni.

Acum, povestirea rapsodului devine parcă mai vie, mai apropiată nu numai datorită dialogului, ci și folosirii unor procedee morfologice și sintactice. Astfel, în tabloul luptei, prin trecerea de la perfectul simplu la prezentul istoric :

Și abia *plecă* bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium !
Codrul *clocoti* de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase
Mii de coifuri lucitoare *îes* din umbra-ntunecoasă ;
Călăreții *implu* cîmpul și *roiesc* după un semn
Și în caii lor sălbatiei *bat* cu scările de lemn... etc.

se realizează aducerea în prim plan a tabloului luptei și se obține — fără îndoială — dinamizarea povestirii.

În același tablou poetul împletește ordinea directă (subiect + predicat) cu inversiunea (predicat + subiect), cu precăderea acesteia din urmă în momentele cele mai dramatice ale înclăștării :

Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, *vin săgeți* de pretutîndeni,
Vijiînd ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie,
În zadar *striga-mpăratul* ca și leul în turbare,
Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare ;
În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,
Căci cuprînsă-i de pieire și în față și în coaste ;
Căci *se clătîină* rărite *șiruri* lungi de bătălie,
Cad arabii ca și pîlcuri risipite pe cîmpie,
În genunchi *cădeau pedestrii*, colo caii se răstoarnă,
Cad săgețile în valuri care șuieră, se toarnă,
Și lovînd în față-n spate, ca și crivățul și gerul,
Pe pămînt lor li se pare că *se năruie* tot cerul...

Folosirea numai a ordinei directe ar fi dat impresia unui ritm egal, monoton, al luptei, deci nefiresc, pe cînd inversiunea marchează nu numai accelerări ale acțiunii, ci și ciocnirile violente, caracterul variat al mișcării.

Imaginile luptei crîncene care se dă, a acțiunilor care se succed sînt mai viu conturate cu ajutorul comparațiilor: *vin* (săgeți) *ca nouri de aramă* și *ca ropotul de grindeni*, *vîjîind ca vijelia* și *ca plesnetul de ploaie*, *strigă* (împăratul) *ca și leul în turbare*, *cad* (asabii) *ca și pîlcuri risipite*, *lovind* (săgețile) *ca și crivățul și !gerul*. Trebuie remarcat faptul că acțiunile — nu obiectele — sînt comparate în scopul de a le reliefa.

Dar poetul nu ne face numai să vedem lupta, ci s-o și auzim. În acest pasaj efecte acustice de o rară subtilitate sînt realizate cu ajutorul armoniilor imitative — atît de bine scoase în evidență tot de G. Ibrăileanu în opera citată.

Explicarea unor imagini auditive se face relevîndu-se frecvența unor sunete sau folosirea unor cuvinte a căror componență sonoră este onomatopeică :

Codrul *clocoti* de zgomot și de arme și de bucium

Repetarea sunetului *o* și îndeosebi folosirea cuvîntului onomatopeic : *clocoti* sugerează marea frămîntare a oștilor romîne înăbușită de desimea codrului.

În versurile :

Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni
Orizonu-ntunecîndu-l vin săgeți de pretutîndeni

zgomotul săgeților este sugerat de repetarea sunetului *r*; iar în versul următor :

Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie

efectul sonor este realizat nu numai prin repetarea sunetului *v*, dar și prin efectul sonor imitativ al cuvintelor : *vîjîind*, *vijelia*, *plesnetul*.

Partea a doua a poeziei — intens lirică — uzează de alte procedee artistice, diferite de cele din prima parte. Acum, rapsodul care evoca timpuri de glorie face loc poetului care revarsă torentul revoltei sale împotriva josniciei contemporane. Spre deosebire de caracterul narativ al primei părți — în care povestirea se face la persoana a III-a, în partea a doua poetul se adresează direct celor invectivați; fraza, deși amplă, este alcătuită din propoziții interogative sau exclamative, care o segmentează, o întrerup, din nevoia de a marca tonul (interogativ sau exclamativ) după fiecare propoziție :

Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dee ce-o să cer?
N-o să aflu între-ai noștri vreun falnic juvaer?
Au la Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii(?)
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii? etc.

Prea v-ați arătat arama, sfișind această țară, (!)
Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară, (!)
Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei
Ca să nu s-arate-odată, ce sînteți — niște mișei !

În această a doua parte a poeziei, indignarea poetului dusă pînă la furie răsună în construcția propozițiilor, care devin scurte, eliptice chiar :

Totți pe buze avînd virtute, iar în ei monedă calpă.

Voi sînteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni !

Virtutea? e-o nerozie, geniul? o nefericire.

Stările sufletești ale poetului se transpun în construcția frazei, în ritmul folosit, așa cum în vorbirea obișnuită altul este ritmul cînd se povestesc fapte de mult petrecute — cu toate nuanțările cerute de specificul lor și de participarea afectivă a povestitorului — și altul este ritmul cînd în vorbire se revarsă avalanșa unor sentimente care nu pot fi stăvilite.

Dintr-o bună lectură a poeziei se poate desprinde clar diferența de tempo (deși ritmul este același) dintre cele două părți ale poeziei. În prima parte, cu toată varietatea de tablouri, povestirea se marchează în acorduri largi, maiestose, pentru că acele vremi evocate sînt pentru poet pline de măreție, — în partea a doua ritmul este parcă mai grăbit, cu o vădită tonalitate sumbră, corespunzătoare stării sufletești a poetului.

„Solo”-ul (cum îl numește G. Ibrăileanu) sau „cadențele” în stil popular cu care se încheie partea întii nu aduc numai impresia de repaus, ci dezvăluie parcă esența însăși a primei părți : dragostea poetului pentru popor, pentru toate calitățile lui.

Tot în sprijinul constatării că în prima parte a poeziei sentimentele poetului cer ritmul larg, fraza amplu desfășurată, varietatea procedeeleor de artă, mai vine și observația că aici își găsește loc folosirea din plin a comparației — figură de stil a cărei desfășurare cere răgaz, — pe cînd în partea a doua ea este aproape absentă, deoarece impetuozitatea sentimentelor poetului nu-i mai dă răgazul necesar. Acum metafora, epitetul, apostrofa sînt mijloacele stilistice prin care poetul dezlănțuie grîndina de invective asupra „saltimbancilor și irozilor”.

Am încercat în rîndurile de mai sus să scoatem în evidență unele mijloace lingvistice și procedee de stil care au izvorit în poezie — voit sau spontan — din însăși frămîntarea gîndurilor și sentimentelor poetului. Analiza a urmărit să arate cum se poate explica elevilor corespondența dintre conținutul operei, forma artistică pe care acest conținut o îmbracă și emoțiile estetice pe care opera de artă cu diversele ei posibilități le poate trezi cu mai mare intensitate în simțirea unui cititor avizat.

CRONICĂ

CONSFĂTUIREA REVISTEI «LIMBA ROMÂNĂ» CU CITITORII ȘI COLABORATORII EI

Editura Academiei Republicii Populare Române a organizat, la sfârșitul lunii decembrie 1956, în cadrul decadei cărții, o consfătuire cu cititorii și colaboratorii din București ai revistei «Limba română». Consfătuirea a fost prezidată de acad. Al. Graur, director general al Editurii Academiei.

La început, D. Macrea, redactorul responsabil al revistei, a vorbit despre principalele sarcini ale revistei «Limba română» pe anul 1957. Subliniind noua orientare a activității lingvistice din țara noastră, vorbitorul a arătat că revista «Limba română» are sarcina de a dezbate, în paginile ei, probleme teoretice și practice, care interesează marile mase: probleme de gramatică, de vocabular, de ortografie, probleme legate de nevoile și de sarcinile învățământului, reconsiderarea și valorificarea operelor lingviștilor din trecut, probleme de limbă literară și de cultivarea limbii, de dialectologie, problema terminologiei științifice și tehnice și, în sfârșit, informarea cititorilor săi despre activitatea lingvistică din țara noastră și din alte țări.

Rubricile revistei au fost susținute, în anul 1956, cu articole numeroase și folositoare. Astfel, la rubrica «Gramatică și vocabular», au fost publicate 14 articole, dintre care opt — legate direct de problemele învățământului. Vorbitorul a menționat printre acestea articolul acad. E. Petrovici «Fonemele limbii române», care, în comparație cu capitoul «Fonetica» din Gramatica Academiei R.P.R., este o prezentare mai explicită a sistemului fonetic al limbii române, studiul minuțios și bine alcătuit al prof. Gh. Nedioglu «Despre predicatul verbal», publicat în 3 numere consecutive și alte articole ca: «Funcția semantică a genului», de Șt. Iacob și „Observații în legătură cu sensul general al substantivelor” de Rita Marinovici, interesante prin noutatea problemelor pe care le discută.

Rubrica «Limbă și literatură» a cuprins articole în care sînt relevată părerile scriitorilor noștri clasici despre limba literară și articole care analizează folosirea măiestrită a cuvîntului de către unii scriitori. Din prima categorie au fost semnalate articolele «Coșbuc: despre limba literară», de Gh. Scridon, «Contribuție la studiul concepției lui G. Ibrăileanu despre limba literară», de N. Dănilă și «Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă», de Gr. Brîncuș; iar din a doua categorie, «Numele de persoane în „Țiganiada” lui I. Budai-Deleanu», de Lidia Șerdeanu, «Evoluția frazei în stilul lui Barbu Delavrancea», de Al. Niculescu și «Un procedeu de individualizarea personajelor în opera satirică a lui I. L. Caragiale», de Luiza și Mircea Seche.

D. Macrea a subliniat de asemenea contribuția pe care acad. T. Vianu a adus-o, prin articolele publicate în anul 1956 în «Limba română», la lămurirea unor probleme de stilistică, foarte viu dezbătute în zilele noastre.

În cadrul rubricii «Valorificarea moștenirii lingvistice», cititorii revistei au fost informați despre activitatea a trei lingviști din trecut : Gustav Weigand, Samuil Micu și Sextil Pușcariu.

În ce privește legătura revistei «Limba română» cu școala, D. Macrea a arătat că ea nu trebuie căutată numai la rubrica «Metodica predării limbilor», care în raport cu alte rubrici a fost mai puțin susținută în anul 1956. Totuși, și aici au fost publicate câteva articole scrise pe teme viu discutate în cercurile profesionale, cum ar fi aceea a predării ortografiei și a analizei stilistice a textului literar.

În anul 1956 numărul rubricilor revistei «Limba română» a fost sporit, prin inaugurarea rubricii de «Cultivarea limbii». Vorbitorul a arătat că această rubrică vine să împlinească un gol de mult simțit în publicațiile noastre de lingvistică. Ea va aduce contribuții prețioase la lămurirea numeroaselor probleme legate de folosirea corectă a limbii române în presă, la teatru, la radio, în vorbirea curentă etc., probleme care interesează un public foarte numeros.

Latura informativă a revistei, în anul 1956, a fost destul de dezvoltată. Din cele 100 de pagini ale fiecărui număr aproximativ 30 de pagini scrise cu petit, au fost umplute totdeauna cu material informativ : cronici, recenzii, note bibliografice, note și consultații.

Referindu-se la lipsurile revistei «Limba română» pe anul 1956, D. Macrea a arătat că relativa sărăcie a rubricii «Metodica predării limbilor» se datorește faptului că numărul colaboratorilor revistei, legați de problemele învățământului, deși a crescut în ultima vreme, rămâne încă neîndestulător. Profesorii din învățământul mediu și învățătorii n-au simțit că au în revista «Limba română» o rubrică a lor, pe care sînt datori să o susțină. Cea mai mare parte dintre aceștia, care se îndeletnicesc și cu munca de cercetare, înclină mai mult spre problemele de lingvistică, decît spre cele de metodica predării limbilor. Evident, aceasta nu constituie un rău — a arătat vorbitorul — însă rubrica de «Metodică» nu se va ridica la nivelul celorlalte rubrici fără sprijinul activ al profesorilor cu o bogată experiență în munca didactică.

Printre celelalte lipsuri, care supără mult pe cititorii revistei «Limba română» ca și pe membrii Comitetului de redacție, D. Macrea a subliniat apariția cu întârziere a unor numere și modul defectuos de difuzare, lipsuri care, datorită unor noi măsuri, în anul acesta vor fi înlăturate.

În încheierea referatului său, D. Macrea, redactorul responsabil al revistei «Limba română», a arătat câteva dintre sarcinile noi ale revistei pe anul 1957. Comitetul de redacție va căuta să răspundă din ce în ce mai bine unor noi cerințe pe care cititorii și le exprimă în ultima vreme cu tot mai multă stăruință. Astfel, rubrica «Cultivarea limbii», deschisă în anul trecut, va fi susținută în permanență cu un material bogat și variat. La ședința din 12 dec. 1956 a Secției de limbă și literatură a Academiei, unde au fost analizate periodicele Institutului de lingvistică din București și ale Institutului de literatură, scriitorii au luat hotărîrea de a susține revista «Limba română» prin publicarea de articole în care vor fi dezbătute problemele legate de folosirea limbii în operele beletristice. În urma colaborării scriitorilor și a criticilor literari comitetul de redacție speră că se va ajunge ca revista «Limba română» să aibă o apariție lunară.

Tot în anul 1957 revista va deschide o rubrică de filologie, care se va ocupa în special de problemele limbii vechi, și de problemele pe care le ridică editarea operelor clasice literare noastre.

După referatul redactorului responsabil au urmat discuții. Vorbitorii, în majoritate profesori, au arătat că, pentru cei care o folosesc, revista «Limba română» este de un real folos, atît în munca de predare, cît și în ce privește sporirea cunoștințelor profesionale. Ei au făcut în același timp și unele observații critice și propuneri. S-a arătat astfel că în urma apariției unor lucrări importante, elaborate fie de institutele de lingvistică, fie de diverși lingviști, cititorii revistei «Limba română» așteaptă să găsească în revistă recenzii critice asupra lor. Astfel de recenzii apar cu mare întârziere sau nu apar de loc.

O altă critică adusă revistei se referă la combativitatea ei, uneori destul de redusă. S-a arătat că revista «Limba română» ar trebui să intervină cu curaj în unele probleme foarte actuale, cum sînt, de pildă, unele abateri de la normele noii ortografii, discuția cu privire la formarea limbii literare românești, apariția a numeroase greșeli de limbă în unele publicații actuale etc. Dezvoltarea spiritului critic și organizarea de discuții pe teme actuale ar face revista mult mai interesantă, mai atractivă și mai căutată, și ar spori simțitor numărul cititorilor și al colaboratorilor ei.

În ce privește corectitudinea limbii și a stilului, unii participanți la discuție au arătat că revista «Limba română» nu poate servi totdeauna de model, așa cum ar fi de așteptat.

Mult mai numeroase, în raport cu criticile, au fost sugestiile și propunerile pentru îmbunătățirea tematicii revistei pe anul 1957. Profesorii din învățămîntul mediu au propus ca redacția revistei să stabilească legături cu Cabinetul pedagogic sau chiar cu diversele cercuri pedagogice, atît pentru a vedea care sînt problemele de gramatică încă nelămurite, cît și pentru a atrage noi colaboratori dintre profesorii activi și competenți, care participă la aceste cercuri. Acesta ar fi unul dintre procedeele care s-ar putea folosi pentru ridicarea rubricii «Metodica predării limbilor» la nivelul celorlalte rubrici.

O problemă care îi preocupă mult pe profesorii de limba și literatura română este felul cum trebuie făcută la clasă analiza limbii și a stilului operelor beletristice. Publicarea unor astfel de articole la rubrica «Metodica predării limbilor» ar fi de un real folos, cu atît mai mult cu cît unii profesori încă mai fac confuzie între măiestria artistică și limba literară.

De asemenea, pentru a sprijini procesul de învățămînt de toate gradele, revista ar putea să discute în articole speciale felul cum sînt scrise diverse manuale școlare. S-a observat că sub acest raport multe dintre ele sînt criticabile, fie pentru că sînt inaccesibile elevilor cărora le sînt destinate, fie pentru că au numeroase greșeli de limbă și de stil. Acestea din urmă sînt cu atît mai intolerabile cu cît în materie de limbă literară, orice manual este considerat de elevi o autoritate.

Asemenea greșeli care apar în manuale, ca și cazurile de «opinie separată» în unele probleme de ortografie, adesea foarte frecvente în operele beletristice ale unor scriitori contemporani, chiar dintre cei cu renume, fac multe dificultăți profesorilor de limba română. Aceste observații au dus la propunerea ca revista «Limba română» să adopte în anii care urmează, o atitudine mai fermă în ce privește respectarea noii ortografii și eventual să deschidă o discuție în jurul problemelor în care există încă controverse.

Cei mai mulți participanți la discuție au apreciat inițiativa Comitetului de redacție al revistei de a întreține în permanență, în anii care urmează, rubrica de «Cultivarea limbii» și au făcut, în legătură cu această rubrică, numeroase propuneri. Semnalăm printre acestea propunerea de a se publica articole în care să fie analizată limba traducerilor — nu numai a operelor beletristice, ci și a celor științifice — prin intermediul cărora se strecoară în limba noastră multe neologisme inutile și multe expresii și construcții neconforme cu structura limbii românești.

Prin rubrica de «Cultivarea limbii», și în special prin colaborarea scriitorilor cu experiență, revista «Limba română» va putea să devină un îndrumător al tinerilor scriitori, în ce privește folosirea corectă a limbii românești în operele beletristice. Participanții la discuție au arătat necesitatea de a se lua atitudine împotriva numeroaselor greșeli de limbă, a construcțiilor lexicale și frazeologice artificiale, care apar în operele unor scriitori cu mai multă sau mai puțină experiență.

De asemenea, merită să fie înregistrată aici și propunerea de a se combate prin presă argourile elevilor și studenților, argouri care în ultima vreme par a se afla într-o situație înfloritoare și care, într-o oarecare măsură, se răsfrîng în vorbirea întregului tineret.

Luînd cuvîntul la sfîrșitul consfătuirii, atît D. Macrea, redactorul responsabil al revistei, cît și acad. Al. Graur, directorul general al Editurii Academiei R.P.R. au arătat că participanții la consfătuire au făcut observații și propuneri interesante, care vor ajuta Comitetul de redacție să facă din revista «Limba română» o revistă din ce în ce mai folosită, mai căutată.

LATINA „VIE“ — O NOUĂ LIMBĂ INTERNAȚIONALĂ

(Lucrările Congresului internațional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie 1956)

S-a făcut adeseori constatarea că studiile clasice sînt, în epoca modernă, în continuu declin. Programele de învățămînt prevăd pretutindeni tot mai puține ore de greacă și latină. Lucrări de știință și opere literare se scriu azi tot mai rar în latinește. Deși filologia clasică a dat, în multe țări, în ultimele decenii, o serie de opere valoroase, la un înalt nivel științific, nu este pentru nimeni un secret că acest fapt pozitiv este contrabalansat de o scădere cantitativă apreciabilă a preocupărilor pentru clasicismul greco-latin.

Nu de mult, în primăvara anului 1954, a avut loc în Elveția o discuție aprinsă pentru sau contra limbii latine, discuție provocată de articolul unui publicist : „Învățămîntul limbii latine este o uriașă mistificare, care durează de mai bine de o mie de ani și care trebuie să înceteze”. Apărarea n-a fost de [loc ușor de susținut. Argumentele bine cunoscute — cultura, civilizația, spiritul latin etc. — au devenit banalități, care trebuie înlocuite cu alte arme, mai puțin tocite.

În aceste condiții, a avut loc la Avignon un Congres internațional de latină, care s-a bucurat de participarea a 150 de reprezentanți din 22 de țări. A fost un congres de latină „vie” (*latin vivant*), al cărui scop, unic, se poate defini astfel : discutarea problemelor lingvistice, pedagogice și propagandistice ridicate de încercarea de a face din latină o limbă internațională. „Latină vie” înseamnă pentru organizatorii congresului de la Avignon latina clasică adaptată cerințelor unei limbi internaționale moderne. În raportul de bază al prof. J. Bayet, directorul școlii franceze din Roma, se spune : „Nous cherchons un mode universel de transmission de la pensée, en particulier scientifique, pour éviter l'ignorance réciproque des travaux de recherches qui se poursuivent dans les différentes parties du monde”. Latina trebuie preferată oricărei limbi moderne, pentru a nu se produce rivalități și nemulțumiri, dar ea trebuie preferată și oricărei limbi artificiale (Volapük, Ido, Esperanto) — a susținut prof. J. J. Delgado în comunicarea sa „Lingua latina, lingua universalis”.

După cum se știe, încercarea de a face din latină o limbă universală nu e nouă. Ca să nu citez decît ultima tentativă în acest sens, amintesc de Congresul de latină din aprilie 1933 (Roma), care ajunsese la următoarele concluzii :

- latina trebuie să devină limbă universală ;
- documentele congreselor și conferințelor internaționale trebuie redactate în latină ;
- să se învețe în toate țările latina încă din clasele primare ;
- să se scrie cărți latinești cu teme de actualitate ;
- să se scrie și să se vorbească latinește în licee și universități.

Iarăși nu este o noutate că o astfel de inițiativă e sprijinită, în primul rînd, de cercurile clericale catolice. În publicațiile Vaticanului „l'Osservatore Romano” și „Latinitas” au apărut în ultimii ani o serie de articole pe această temă.

Ceea ce a fost într-adevăr nou la congresul de la Avignon se leagă de politica cercurilor occidentale care doresc crearea unor State Unite ale Europei. Din punct de vedere lingvistic, această federație ar urma să se deosebească de „estul comunist” prin folosirea latinei.

În comunicarea sa — intitulată semnificativ „Latina ca idiom social al afinității occidentale”, Kurt Stegman von Pritzwald, profesor la Marburg, scrie textual :

„Latina este un idiom social care constituie un grup social înăuntrul comunității lingvistice naționale din Occident. Acest grup se va putea recunoaște (după adoptarea limbii latine—n.n.) după formația sa clasică și de aceea se va putea uni într-o federație. Limba latină desparte structura „burgheză” a societății occidentale de structura „comunistă” a societății din estul sovietic.

Există o serie de piedici de netrecut în calea introducerii unei limbi moarte — chiar cu calitățile și prestigiul incontestabil al limbii latine — ca limbă internațională. Problema unei „limbi internaționale”, în condițiile actuale, este bine cunoscută de lingviștii români, pentru a mai fi nevoie să ne oprim aici asupra ei. Este foarte puțin probabil ca inițiativa discutată la Avignon să izbutească și latina să devină limba oficială a „comunității nord-atlantice”. Totuși unele idei din comunicările prezentate, precum și metodele preconizate pentru promovarea limbii latine ca limbă universală, sînt interesante și merită să fie reproduse.

1. Cum trebuie adaptată latina la noua ei funcție, aceea de limbă internațională a epocii noastre? La această întrebare s-a răspuns cu propuneri privind pronunțarea, gramatica, stilul și vocabularul.

a. *Pronunțarea.* Secole de-a rîndul limba latină a servit drept limbă a culturii europene, cu toate că marii umaniști ai Renașterii și erudiții secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea pronunțau latinește diferit în Italia, Franța, Germania, Anglia. Deși în aceste condiții înțelegerea internațională era posibilă prin intermediul limbii latine, organizatorii congresului de la Avignon se arată în favoarea introducerii pronunțării latine reconstituite (*restitute*) în toate țările. Motivele invocate în sprijinul generalizării acestei pronunțări — experimentată în ultimii ani într-o serie de forme de învățămînt din occident—sînt : 1. Realizarea unei înțelegeri lesnicioase între națiuni și 2. Respectarea ultimelor rezultate la care a ajuns gramatica istorică. Se ia ca bază latina așa cum se vorbea în primele secole înainte și în era noastră. Față de pronunțarea limbii latine în România, deosebirile sînt următoarele : *ae, oe, eu* se pronunță *ai, oi, eu* (cu hiat : *e+u*) ; *ch, ph, th* se pronunță cu o ușoară aspirație după oclisivă ; *c și g* se pronunță velar și înainte de *e, i* ; grupul *qu* se citește *cu*, iar *t* urmat de *i* în hiat se pronunță *t, nu f*. Pronunțarea „reconstituită” înlîneste numeroase obiecții din partea tradiționaliștilor din diferite țări, dar ea are prestigiul incontestabil al adevărului științific.

b. *Gramatica și stilul.* O serie de comunicări pun problema adaptării gramaticii și stilului clasic latin la cerințele unei limbi internaționale a epocii noastre. „*Latinam linguam in sintaxi, in stilo, in lexico renovemus*” e intitulată comunicarea prof. Riccardo Avallone. Prof. M. Mignon vorbește despre „une syntaxe remaniée et simplifiée”. Propunerile comitetului de organizare a congresului sînt destul de vagi în această privință. Amănunte aflăm numai din raportul de bază al prof. J. Bayet. Puritatea latinei clasice nu trebuie alterată, dar „aspectele logice ale gramaticii latine vor trebui să fie preferate modalităților stilistice”. Se propune evitarea stilului indirect, simplificarea construcțiilor cu gerunziul și gerundivul și găsirea unor procedee pentru a suplini lipsa articolului — chiar cu riscul derogării de la uzajul stilistic consacrat. Adjectivele nou create urmează să fie încadrate în clasa I (*-us, -a, -um*). Acestor indicații li se adaugă propunerea prof. R. Avallone ca sintaxa latinei „vii” să nu se bazeze exclusiv pe stilul lui Cicero, ci și pe Sallustiu, Tit-Liviu, Seneca, Tacit, scriitorii creștini. Se combate, în comunicarea profesorului italian, servilismul față de anumite modele stilistice și se cere o deplină libertate stilistică pentru oamenii de știință care vor vorbi și scrie latinește.

c. *Vocabularul.* Indicațiile organizatorilor congresului referitoare la îmbogățirea vocabularului latinei clasice sînt următoarele :

- se vor folosi procedeele de derivare și compunere specifice pentru latina clasică ;
- se vor latiniza cuvinte grecești ;
- se vor latiniza termeni moderni consacrați de uzul general (aceasta numai cînd primele două metode nu dau rezultate mulțumitoare).

Iată câteva neologisme propuse de prof. G. Paciti: *arca loricata* „safe”, *forum nummarium* „bursă”, *litterae nummariae* „cec’ *argentarius (mensarius)* „bancher”, *ponderatio rationum* „buget” etc. Într-adevăr utilă și de interes general este problema stabilirii unor denumiri universale valabile, latinești, pentru produsele farmaceutice. Expunerea doctorului J. Volckringer este convingătoare.

2. Cum trebuie predată limba latină ca ea să poată deveni mai ușor și mai repede limbă internațională? Răspunsul la această a doua întrebare se poate rezuma astfel:

a) Trebuie înlăturată concepția că latina este o limbă moartă. De aceea profesorii trebuie să vorbească, între ei și în clasă, latinește, trebuie să folosească cât mai mult metoda retroversiunilor și, în general, metode active de predare. Manualele trebuie să cuprindă texte cu un conținut de actualitate din diferite domenii, pentru a obișnui pe elevi cu ideea că latina nu este numai un factor de cultură, dar și un instrument practic, viu, de comunicare.

b) Să se renunțe la predarea limbii latine pentru începători cu ajutorul unor exerciții puerile, stupide (de exemplu: *Virginia habet duas columbas. Virginia columbas amat. Amantne columbae Virginiam?* — citat în raportul de bază al lui Goldwin Beach).

c) Să se pună la îndemina începătorilor cărți de mare popularitate traduse în latinește (S-a vorbit despre succesul traducerii cunoscutei cărți pentru copii „Pinocchio” — în latinește „Pinoculus”).

d) Textele clasice să apară în condiții grafice atrăgătoare pentru copii. Să se folosească la maximum ilustrații și coperte viu colorate.

e) În alcătuirea manualelor să se folosească texte cât mai atractive — chiar dacă nu aparțin scriitorilor de frunte.

f) Să se dea toată atenția scandării, pentru ca elevii să îndrăgească poezia latină și, implicit, limba latină.

g) Predarea gramaticii să folosească — la clasele mici — metoda intuitivă. Exemplificările făcute în comunicarea prof. Plaut sînt foarte sugestive (pentru cazuri și pentru speciile de propoziții autoarea propune diferite simboluri: „o palmă întinsă” pentru dativ, „un tirbușon” pentru ablativ, „un ceas” pentru propozițiile temporale etc.).

h) Studiarea judicioasă a vocabularului — pe baza metodei cercurilor concentrice.

Din toate aceste principii, b), f), și h) cred că sînt aproape în întregime juste și cred că trebuie luate în considerare și de cadrele didactice de la noi. Retroversiunile în licee și facultăți și scandarea în facultăți nu se bucură actualmente de toată prețuirea cuvenită. Așa se explică de ce gramatica limbilor clasice se învață foarte greu și încet și de ce studenții nu simt farmecul muzical și poetic al versurilor lui Catul și Horațiu, al odelor lui Pindar și al corurilor tragice.

Concluziile congresului de la Avignon au fost următoarele:

— Pînă la viitorul congres de latină „vie”, trebuie să activeze trei comisii, care să studieze lexicul, gramatica și fonetica și principiile predării limbii latine în licee, universități;

— se recomandă folosirea limbii latine în colecțiile științifice de interes internațional (lexicoane ale limbilor clasice, ediții critice de texte vechi etc.);

— se recomandă ca, în revistele științifice, articolele de interes internațional să fie scrise în latinește sau măcar însoțite de un rezumat în limba latină.

Pentru progresul filologiei clasice, fără îndoială că trebuie avute în vedere și amplu discutate unele teze expuse la congresul de la Avignon. (Pentru țara noastră, problema a devenit deosebit de actuală în urma reintroducerii limbii latine în învățămîntul mediu.) Este probabil însă că această încercare de creare a unei limbi internaționale este sortită eșecului. Încercări de acest fel, mai ales cînd se asociază unor scopuri politice destul de transparente, nu sînt de natură să servească filologiei clasice, ci, dimpotrivă, o discreditează.

SORIN STATI

RECENZII

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR IV, 1955; V, 1—2, 1956

Ultimele două volume ale revistei Institutului de istorie literară și folclor au un conținut mai bogat decât cele precedente; ele sînt și mai variate tematic. Întîlnim numeroase studii de istorie literară (romînă și universală), studii de folclor, materiale documentare (de fapt ample monografii asupra scriitorilor noștri mai vechi) și cîteva dări de seamă și recenzii. Precumpănitoare este prezența acad. G. Călinescu, care în volumul IV publică monografiile „N. Filimon” și „Gr. Alexandrescu”, iar în primul volum pe 1956 „Cultura lui Eminescu”, capitol dintr-o monografie vastă; aici se reiau și se completează studiile mai vechi asupra vieții și operei poetului nostru, publicate de autor înainte de război.

Pentru o mai bună cunoaștere a literaturii universale, importante sînt și studiile: „Torquato Tasso” de G. Călinescu, „Doi nuvelești ruși în România” de Valeriu Ciobanu. În aceasta din urmă, autorul vorbind despre viața și activitatea lui V. Korolenko, insistă asupra interesului pe care scriitorul rus îl nutrea pentru limba romînă; acesta a introdus un mare număr de cuvinte și expresii romînești în proza lui artistică pentru a reda fidel peisajul dunărean. „Aceste cuvinte sînt notate cu caractere latine oricît de teoretice le folosesc românii și cu litere rusești cînd sînt pronunțate de rușii din Dobrogea (uneori, în acest caz, au și ușoare deformări fonetice și grafice). Ni se pare interesant să dăm lista

acestor cuvinte—continuă V. Ciobanu—în ordinea în care scriitorul rus le-a folosit (unele din ele sînt repetate de cîteva ori, chiar în cursul aceleiași povestiri; adesea sînt traduse în paranteză sau în notă, de către autor): *liber, constituție, căruță, amendă, arman, domnule, plăcintă, schit, călugăr, certificat, birjar, gardist, Dumnezeu, județ etc. etc.*”. Sînt citate apoi și o serie, nu prea lungă, de „expresii” ca: *ci mai faci doctore?; tume nouă; poftim domnilor; salutări, domnule Korolenko etc.* Scriitorul nostru N. Dunăreanu a fost în legătură cu povestitorul rus ale cărui opere au circulat destul de mult la noi. Conspicuită bibliografică adăugat la sfîrșitul studiului e util pentru mai buna cunoaștere a relațiilor din trecut dintre cultura noastră și cea rusească și a influențelor reciproce care s-au conturat în diverse etape.

Revista acordă o deosebită atenție studiilor de folclor, valorificării operei folcloriștilor din trecut.

Acad. D. Panaitescu-Perpessicius în „Lazăr Șăineanu și folclorul” arată, pe baza unei bogate documentări, importanța studiilor pe care le-a publicat de-a lungul unei lungi și fecunde activități învățatului filolog, autor al numeroaselor studii de lingvistică, lexicologie și folclor.

I. C. Chițimîia prezintă pe larg, și cu interpretări judicioase, viața și activitatea lui Teodor Burada, „folclorist și etnograf”, iar

Valeriu Ciobanu analizează în aproape 100 de pagini viața și opera de folclorist a lui Tudor Pamfile. Astfel de studii largi, în care s-au folosit numeroase documente în legătură cu istoria mediului social și cultural în care au lucrat acești folcloriști ai noștri, ar putea figura foarte bine ca studii introductive la eventuale culegeri antologice din operele publicate de Burada și de Pamfile, antologii deosebit de prețioase pentru mai buna cunoaștere a literaturii și a limbii noastre populare.

Multe lucruri noi și prețioase se pot afla de asemenea din studiul documentat și bine scris al lui Al. Bistrițianu : *Primii culegători de basme românești (Frații Schott, Oberl, Kunisch)*, și din descrierea vieții lui Petre Ispirescu făcută de Dora Littman.

Spațiul acordat analizării diferitelor aspecte ale operei unor scriitori contemporani este important. Teodor Virgolici scrie despre „Drumul vieții și operei lui Gala Galaction”, arătând în chip sintetic principalele momente ale vieții scriitorului și trăsăturile fundamentale ale operei sale, originală prin viziunea umanistă a lumii și a erorilor zugrăviți de scriitor. Cele câteva observații asupra limbii și stilului lui Galaction vădesc preocuparea autorului de a pune în evidență unele particularități lexicale și stilistice specifice artei prozatorului. Era aici foarte util să se discute și rolul elementelor vechii literaturi religioase în contextul artistic, cât și pricēperea cu care scriitorul dă viață nouă limbii vechi, arhaismelor și formelor stilistice din trecut.

Un alt scriitor contemporan studiat în paginile acestor volume este G. Bacovia. Aspectele fundamentale ale poeziei cunoscutului scriitor contemporan, recent sărbătorit, sînt bine prinse de Marin Bucur care a reținut esențialul din poezia lui Bacovia.

Reușită ni se pare și analiza pe care același cercetător o face în legătură cu „unele opere de seamă în creația lui Mihail Sadoveanu”. Ne-am fi așteptat însă ca în seria acestor „opere de seamă” să găsim și alte cărți, fără îndoială reprezentative în activitatea

artistică a maestrului. Așa, bunăoară, sîntem de părere că „Divașul persian”, nepomenit de autor, depășește în valoare „Noaptea de Sinziene”. Analiza celorlalte cărți de seamă : Șoimii, Neamul Șoimăreștilor, Frații Jderi (odinioară publicase Octav Șuluțiu o excelentă cronică literară în legătură cu această operă capitală), Zodia Cancerului, Hanul Ancuței, Baltagul, Nicoară Potcoavă, Mîtreă Cocor e atentă și instructivă, studiul avînd o formă de eseu mai degrabă decît de cercetare științifică. Aici, ca și în alte studii publicate despre unii scriitori contemporani, se indică, din păcate numai o parte din studiile prețioase mai vechi, tipărite despre viața și opera unor scriitori discutați în paginile revistei.

Literatura dintre cele două războaie mondiale e consecvent interpretată din unghiul de vedere al cercetătorului bine documentat asupra problemelor și aspectelor pozitive și negative ale operelor apărute în acea epocă de confruntare a curentelor și influențelor contradictorii. Despre poezia Mariei Banuș și despre evoluția temelor, a orientării și a mijloacelor ei artistice scrie Liliana Fischer. „Opera lui I. A. Bassarabescu” e prezentată de T. Virgolici bazîndu-se pe o serie bogată de studii, interviuri, articole, apărute în presa vremii despre scriitor și opera lui. Acest studiu cuprinzînd o sinteză a particularităților operei lui Bassarabescu va fi un bun punct de plecare pentru viitoarea monografie asupra scriitorului muntean. Deși nu prea extinsă, analiza limbii și a stilului scriitorului, cum și scurta comparație cu alți scriitori contemporani : Caragiale, Sadoveanu, Gîrleanu, Brătescu-Voinești sînt foarte utile pentru înțelegerea mai adîncă a originalității artistice a lui Bassarabescu.

Sarcina cercetării operei Hortensiei Papadat-Bengescu este dificilă, pentru că drumul creației acestei scriitoare este mai sinuos decît al oricărui autor prezentat pînă acum în paginile revistei. „Cariera sa literară începe la „Viața românească”, deși nimic din direcțiile revistei nu se răsfîngeau în literatura sa. Ea se va detașa ulterior de acest cenanclu, integrîndu-se definitiv, de la 1919 înainte, în atmosfera grupului de la „Sburătorul”,

căruia îi dedică aproape toate volumele (V, 197). Dar și din punctul de vedere al limbii, specificul stilului autoarei implică o diversitate neașteptată de sensuri și experiențe. Sondajul psihologic, eroii lumii „bune” care se întâlnesc la fiecare pas ne duc la multe elemente de jargon, calcuri, construcții destul de bizare, neobișnuite în limba literară. Nota lirică și concesiile largă făcute elementelor străine în limbă, diferențiază de la prima privire pe scriitoare de contemporanii săi. În peisajul de ansamblu al literaturii noastre moderne, opera prozatoarei constituie un capitol original prin conținut și prin limba și stilul cărților sale. Poate la nici un scriitor de valoare din acest secol nu întâlnim o atît de asiduă cultivare a temelor și procedeele artei „distinse”, a artei scrutării sufletului uman de care Hortensia Papadat-Bergescu se apropie cu o sensibilitate și o capacitate de zugrăvire remarcabilă. Cele câteva fraze despre limba și stilul scriitoarei sînt departe de a cuprinde marea varietate a mijloacelor limbii scriitoarei. Cercetarea lor ar fi necesară pentru a putea vedea în ce măsură romanțiera a zugrăvit veridic societatea și desfășurarea faptelor și care este aportul operei sale la îmbogățirea mijloacelor artei noastre literare.

Din studiul Dorei Littman despre Mihail Sebastian ne putem da seama de multilateralitatea preocupărilor și a realizărilor autorului dramatic atît de talentat și atît de prematur dispărut. Excelentă e informația despre viața și opera scriitorului și regretăm că, în loc de a rezuma unele piese azi cunoscute de toți cititorii, nu s-a insistat mai mult asupra legăturii lui Sebastian cu epoca lui, asupra comparației între arta lui dramatică și aceea a lui Camil Petrescu, de exemplu. Această observație — necesitatea analizei prin comparație — ar putea fi extinsă asupra mai multor studii publicate în cele două volume ale revistei.

Monografiile publicate de acad. G. Călinescu — pomenite la început — au la bază un material documentar adunat mulți ani de-a rîndul, acum prelucrat și sistematizat într-o cuprinzătoare imagine a epocii, a per-

sonalității și operei scriitorului analizat sub toate raporturile. De la început, citind indicația despre participarea colectivului la discutarea materialului lucrat, ne dăm seama că în interiorul laboratorului de lucru al dascălului se face o școală continuă a acumulării, organizării, interpretării și pătrunderii faptelor, a documentelor, a valorilor istorice și artistice, a creațiilor literare.

Gruparea pe capitole a monografiei asupra lui Filimon ușurează urmărirea și reținerea principalelor fapte ale vieții și operei scriitorului. În această privință credem că și monografia asupra lui Alexandrescu putea să fie la fel, împărțită pe capitole, pentru o grupare mai vizibilă a faptelor. Astfel, la Filimon întâlnim un capitol vast despre „arta literară” a scriitorului (c. XIII). Lui Alexandrescu nu i se rezervă decît un spațiu mult prea mic privitor la arta lui originală, deși analiza conținutului, a semnificației versurilor sale este minuțioasă și foarte vastă, adesea tratată pe plan comparativ. În legătură cu limba și stilul poetului sînt de observat fapte particulare puțin întâlnite la alți scriitori ai vremii. E vorba de unele modificări importante în lexicul și stilul versurilor pe care le introduce în edițiile succesive publicate în a doua jumătate a vieții sale: *duh, veac, mintuire, cinste* devin *spirit, secol, salvare, onoare* etc. Corecțiunile pe care le face poetul în sensul reținerii neologismelor sînt un indiciu al înnoirii limbii, dar nu totdeauna bine inspirată.

Tot acad. G. Călinescu publică într-o formă nouă capitolul „Cultura lui Eminescu”, reluat din seria volumelor mai vechi, în care autorul a analizat viața și opera poetului. De data aceasta unele capitole apar amplificate, toate însoțite de indicația izvorului care stă la baza documentării, numeroase referințe la scriitorii și operele care au putut influența într-un fel sau altul formația intelectuală și artistică a poetului. A fost de fapt nevoie de o impresionantă erudiție, pentru a demonstra temeiurile solidei culturi a poetului nostru, care dacă „nu a fost și nu a putut fi un *monstrum eruditionis*”, a fost un „foarte cultivat poet”, cu o uriașă putere de asimilare și cu o sensibilitate excepțională.

În aceste savante reconstituiri ale epocii, personalității, creației și artei scriitorilor analizați de acad. G. Călinescu ne-a surprins faptul că autorul nu trece mai departe de 1946 cu indicația bibliografică a studiilor despre scriitorii prezentați. În ultimii 10 ani s-a mai scris cite ceva despre vechii noștri scriitori, mai ales despre Eminescu. Dar nici studiile publicate de acad. Tudor Vianu, Al. Rosetti, nici paginile despre concepția pedagogică și despre ideile privitoare la problemele limbii noastre literare nu sînt înregistrate de istoricul de azi al culturii lui Eminescu. Nu ne putem explica această omisiune la un autor atît de informat cum este acad. G. Călinescu.

Un amplu studiu de filologie publicat în paginile acestor „Studii” aduce o serioasă contribuție la mai buna cunoaștere a literaturii noastre vechi. E vorba de studiul lui Vladimir Drimba „O copie din secolul al XVII-lea a „Tilcului evangheliilor” și a „Molitevnicului” diaconului Coresi”, în care sînt discutate atît împrejurările răspîndirii tipăriturilor lui Coresi, cit și particularitățile documentului descoperit de Gh. Ciuhandu, copia făcută după textele coresiene de diacul Ioan din Pociovești (lingă Beiuș, reg. Bihor), pe la mijlocul secolului al XVII-lea. „Importanța excepțională a copiei... constă în faptul că ea păstrează numeroase texte care în cele două exemplare cunoscute ale tipăriturii coresiene nu se mai păstrează... Completările pe care le aduce copia la textul original al „Molitevnicului” sînt însă eele mai prețioase” (IV, p. 544). Importanța documentului este subliniată apoi comparînd conținutul copiei cu celelalte tipărituri de care ea se leagă într-un fel sau altul. Prețioase sînt pentru istoria limbii noastre particularitățile lingvistice ale textului minuțios analizate de autorul studiului. Aceste aspecte ale limbii textului „dovedesc că copistul era originar din regiunea Crișului Negru și că limba lui reprezintă stadiul mai vechi al graiului din această regiune”. După ce Vl. Drimba enumeră particularitățile limbii copiei, după ce compară limba copiei cu graiul actual din comuna pomenită mai sus, trage următoarea concluzie: „copistul introduce în limba textului coresian pe care-l copiază particularități dintr-un grai crișean;

acesta reprezintă, probabil, chiar stadiul vechi al graiului din comuna Pociovești, care în decurs de peste trei secole a păstrat multe particularități esențiale, pe altele dezvoltîndu-le sau înlocuindu-le cu elemente din graiurile învecinate” (*ibidem* 55). În partea a doua a studiului se dau textele care nu există în tipăriturile coresiene.

Deși cronica revistei este modestă și puțin variată, paginile despre „limba literară” aduc interesante puncte de vedere care sînt anunțate doar ca un început de discuție. Dar în volumul imediat următor, în cel pe 1956, nu se mai reia această problemă. Deoarece azi discuția, deschisă de mai multă vreme, continuă, opiniile transcrise în paginile revistei merită a fi înregistrate pentru o mai bună documentare asupra tuturor aspectelor problemei. Nu e greu de ghicit că aceste teze aparțin, prin stil și natura argumentării, conducătorului revistei, acad. G. Călinescu. Cităm un mic fragment: „Un nou mod de a gîndi (de a oglîndi universul) atrage după sine nu un vocabular nou, ci un chip inedit de a descoperi valența cuvintelor. Astfel colorisții, după cromatismul primitivilor, scot sensuri surprinzătoare din contraste noi între culori”. Pentru rest trimitem la vol. IV al revistei „Însemnările de istorie literară” (Al. Piru) sînt utile pentru completarea istoriei relațiilor dintre literatura noastră și alte literaturi.

Cîteva observații de amănunt. Am fi bucuroși dacă această revistă, atît de variată în conținut, și-ar îmbunătăți forma, cu alte cuvinte dacă ar dispărea formulările vagi, frazele abstracte și stilul pe alocuri uniform, șovăitor. Ar fi de dorit mai multă claritate și concizie în contexte ca „una din cele mai meritorii traduceri” (vol. IV, 78); figura, lui Burada a fost mult *roasă* de vreme” (p. 95); „dă exemple lexicale de limbă” (p. 143); „romanele *dovedesc* totuși pe scriitorul care”... (194); „*diferit* de femeia ofilită, care așteaptă iubitul cu un suprem efort înainte de moarte, Bacovia prezintă într-o coloratură socială mai pregnantă pe femeia burgheză “(209—10); „excelent *expozitor* de medii și fizionomii” (317); „această *sinistră* reprezentare a capi-

talismului, Moloch dominind peste o cetate populată de gnomi păzitori ai comorilor, proiectează una din viziunile poetei asupra lumii capitalismului" (p. 217); „un *metod* de a potoli revendicările" (485); „toată această activitate, mulțumită căreia numele său a rămas în literatură, nu a fost pentru Petre Ispirescu decît al său" violon d'Ingres" *căreia* își dedica nopțile vieții sale. *Zilele*, în toată lungimea lor, el era muncitorul tipograf" (528) etc.

De ce în studiul despre Bacovia aproape fiecare frază constituie un alineat? Ar fi necesară apoi o revizie tehnică mai atentă pentru a îndrepta deseale greșeli de tipar.

În revistă ar trebui să se oglidească, în cadrul cronicii, și activitatea Institutului de istorie literară și folclor. Capitolul de informație bibliografică e sărac, uneori redus la

cîteva pagini. Se publică un material insuficient în cadrul recenziilor.

S-a renunțat din păcate la publicarea documentelor relative la viața și opera scriitorilor (cum ne obișnuiseră primele volume). Creația nouă beletristică și studiile noi de istorie literară ar trebui ogândite în paginile revistei. Vechea experiență și indiscutabila competență a conducătorului revistei ar putea fi împărtășită în chip foarte util tinerilor colaboratori care lucrează intens sub îndrumarea profesorului lor, iar ei ar putea să-și lărgescă încă mai mult activitatea și sfera preocupărilor lor. Faptul că în 1956 au fost publicate două volume e un semn al sporirii lucrărilor istoricilor noștri literari și ale folcloriștilor, spor cantitativ și în măsură tot mai mare și calitativ.

GH. BULGĂR

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

1956, an. VII, nr. 1—4, 300 p.

În fasciculele 1—4 ale revistei „Studii și cercetări lingvistice” din 1956 sînt larg dezbătute problemele de fonetică.

Atenția specialiștilor s-a îndreptat îndeosebi spre stabilirea sistemului fonematic al limbii romîne.

Autorii articolelor aduc, cu egală competență, argumente pentru punctul de vedere pe care-l susțin.

În articolul „Sistemul fonematic al limbii romîne”, acad. E. Petrovici propune modificarea sistemului fonologic al limbii romîne stabilit de acad. Al. Rosetti în colaborare cu Al. Graur în 1938¹. Autorul articolului amin-

tit consideră că opoziția consoană dură — consoană moale se realizează în toate pozițiile nu numai la finală; în mod paralel există opoziția consoană labializată — consoană nelabializată. De asemenea consideră că în limba romînă nu există diftongii *ea* și *ou*, iar sistemul vocalic cuprinde numai 5 termeni: *a*, *o*, *u*, *ă/e*, *i/i*.

Acad. Al. Rosetti în articolul imediat următor, „Despre sistemul fonologic al limbii romîne”, bazat pe concluziile sale anterioare precum și pe cercetări mai recente, respinge teza existenței în limba romînă, a corelațiilor consoană dură — consoană moale și consoană labializată — consoană nelabializată; demonstrează de asemenea că *ă* și *i*, în sistemul fonologic al limbii romîne, sînt foneme autonome, iar *i*, în alternanța *i* — *i* este o variantă extrafonologică combinatorie a fonemului *i*, care este suportul acestei corelații.

¹ Tabloul întocmit de acad. Al. Rosetti și Al. Graur consideră 7 vocale, fără diferențe cantitative, semivocalele *i* și *u*, o serie de diftongi, printre care *ea* și *ou* și 20 de consoane, dintre care 15 au o variantă palatalizată dar numai la finala cuvîntului.

Amintind că alternanța *ă* — *e* nu există în sistemul fonologic al limbii române, acad. Al. Rosetti infirmă părerea acad. E. Petrovici, care-și simplificase teoria cu rime eminesciene de tipul : *cerul, adevărul; vâzul, crezul; tău, mereu*.

Existența acestora este explicată de Al. Rosetti prin apropierea de timbru a vocalelor *ă* și *e*.

Referitor la diftongul *ea* se stabilește că prezența lui în silaba accentuată a cuvântului este determinată de timbrul vocalei din silaba următoare.

În fascicula 3—4 prof. Tamás, de la Budapesta, prin articolul „Cu privire la sistemul fonemelor limbii române”, se pronunță împotriva poziției adoptate de acad. E. Petrovici.

Constatând că sistemul fonologic al graiurilor se deosebește deseori mult de sistemul limbii comune — autorul articolului nu este de acord cu felul în care procedează acad. E. Petrovici, care pune în aceeași categorie limba comună și graiurile limbii române.

În privința teoriei acad. E. Petrovici, referitoare la corelația consoane dure — consoane moi, consoane nerotunjite — consoane rotunjite, Tamás arată că aceasta nu se poate aplica la limba literară și la limba română comună.

Așadar, cercetătorul maghiar se asociază principiilor elaborate de acad. Al. Rosetti și Al. Graur în „Esquisse d'une phonologie du roumain” (1938).

Pe linia aceluiași cercetări se înserează părerile lui Em. Vasiliu din articolul „Câteva observații asupra sistemului fonologic al limbii române”.

Autorul ia în discuție problema 1) tipului fonologic al limbii române (dacă limba română este de tip consonantic sau nu) și 2) fonemele *ă/e, t/i*.

1) Concluzia la care ajunge Em. Vasiliu în legătură cu prima problemă este că în limba română există un raport de dependență a vocalelor față de vocalele următoare și a consoanelor față de vocalele următoare.

Corelația de timbru a consoanelor coexistă alături de corelațiile vocalice, iar vocalele limitează sfera de realizare a corelațiilor de timbru consonantice.

2) La fel ca acad. Al. Rosetti, Em. Vasiliu consideră că în limba română *ă/e, t/i* reprezintă foneme independente.

„Contribuții la studiul fonologiei limbii române” este titlul articolului prin care A. Avram demonstrează că în limba română nu există corelație de timbru a consoanelor nici la finală, nici în interiorul cuvântului.

Tot la rubrica „Fonetica și fonologie” pot fi citite alte două interesante articole : „În jurul fonemului”, semnat de acad. Al. Rosetti, și „Problema moștenirii din romanică comună a corelațiilor palatale a consoanelor în limba română”, semnat de acad. E. Petrovici.

Primul articol are drept scop să lămurească aspectul psihofiziologic al fonemului, care împreună cu aspectul funcțional formează un tot.

Pornind de la momentul când copilul începe să vorbească, se constată că societatea îi oferă acestuia o serie de foneme (vocale și consoane), de pildă vocala *e*. Acest *e* nu este sunetul pronunțat în realitate, nici vocala pronunțată de toți vorbitorii aparținând aceleiași comunități lingvistice, ci o medie a tuturor *e*-urilor, un *e* abstract, adică „general”.

Vocala *e* constituie fonemul abstract *e* și sunetul material *e*.

Fonemul este stabil, dar realizările sale sînt variate.

Aceste considerații îndreptătesc pe autor să conchidă că scrisul nu redă sunete, ci foneme.

În al doilea articol acad. E. Petrovici arată că corelațiile de timbru ale consoanelor din limba română actuală sînt creații noi, care s-au dezvoltat în limba română într-o epocă relativ recentă, fără a continua fenomenele analoge romanice comune.

„Consoanele moi românești, opuse celor dure, ca și cele rotunjite, opuse celor nerotunjite”, consideră autorul că „au luat naștere pe teren românesc în urma deprinderii de a pronunța consoanele urmate de vocale anterioare și de cele posterioare (labiale) cu o articulație suplimentară palatală, respectiv labială”.

Ca o dovadă a faptului că preocupările pentru fonetică predomină sînt și câteva articole publicate la rubrica „Note”.

În scurta notă „Din nou asupra alternanțelor fonologice în limba română”, Em. Vasiliu revine asupra părerilor expuse într-un articol anterior¹ exprimându-și de astă dată convingerea asupra existenței unei corelații de timbru a consoanelor limbii române. Pe aceeași pagină citim o altă notă „Despre recțiune în fonologie”, semnată de A. Avram, în care sînt combătute unele din afirmațiile lui Em. Vasiliu în privința recțiunii.

„Variantele regionale ale fonemelor *t'*, *d'*” este titlul unei scurte note prin care acad. E. Petrovici dovedește cu fapte de limbă întîlnite în Banat și Ardeal că *t'*, *k'*, *č*, *d'*, *g*, *ğ* sînt variante ale lui *t'* și *d'* și nu ale lui *t*, *d*.

La rubrica de gramatică, din fascicula 1—2 a revistei, este publicat articolul, „Rolul locuțiunilor verbale în formarea cuvintelor” de Fl. Dimitrescu. Autoarea stabilește trei procedee de formare a noilor cuvinte, rezultate de la locuțiuni: a) schimbarea valorii gramaticale, b) derivația prin sufixe și c) procedeul compunerii. Dintre acestea, cel mai productiv s-a dovedit a fi procedeul schimbării valorii gramaticale — bogat exemplificat în articol.

Un alt mijloc de îmbogățire a limbii pornind de la locuțiunile verbale, menționat în articol, îl oferă formațiile noi în care apare mai întîi un cuvînt din aceeași familie cu verbul respectiv, dar originar diferit (de ex. *bătaie de joc*).

O contribuție nouă în problemele de gramatică o oferă articolul lui I. Coteanu „Despre poziția articolului în limba română”. Expunîndu-și pe larg punctul de vedere, autorul aduce o serie de argumente în sprijinul noii teorii a postpunerii articolului în limba română.

În prima parte a studiului — intitulată „Articolul proclitic la numele feminine în romîna veche” — autorul arată că articolul feminin proclitic din secolul al XVI-lea (despre care multă vreme s-a crezut că este continuarea directă a proclizei din latină) este o inovație a dacoromînei, o încercare de organizare simetrică a numelor proprii, datorită atracției pe care o reprezenta sistemul de articulare a numelor proprii masculine.

¹ „Alternanțele fonologice din punctul de vedere al recțiunii”, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 1955, p. 44 și urm.

Articolul proclitic folosit înaintea numelor feminine comune, precedate de un posesiv, se explică tot prin limba română, ca rezultat al păstrării unei anumite ordini a cuvintelor.

În partea a doua a studiului, autorul dă o altă explicație postpunerii articolului în limba română pornind nu de la grupul substantiv-adjectiv, ci de la substantiv-substantiv.

I. Rizescu în articolul „O problemă de sintaxă istorică a limbii romîne în opera lui H. Tiktin” analizează critic părerile acestui lingvist privitoare la topica formelor neaccentuate verbale și pronominale în limba română veche. Subliniind elementele valabile pînă astăzi din teoria lui H. Tiktin, autorul studiului aduce unele contribuții personale la explicarea poziției formelor neaccentuate în limba română contemporană. Despre chiasm — pe care Tiktin îl socotea un fenomen gramatical, I. Rizescu afirmă că are un caracter complex — gramatical și afectiv.

Problemele de lingvistică generală sînt reprezentate într-un însemnat număr de pagini ale fasciculei 3—4: „Observații și cercetări experimentale” cu privire la „contaminări” de Tatiana Cazacu, însumează rezultatul experiențelor efectuate de autoare în vederea explicării cauzei fundamentale a contaminărilor.

După ce aflăm că autoarea consideră „contaminări” fenomenele de influențare reciprocă dintre cuvinte, datorită cărora acestea își modifică forma sau chiar și sensul, ne putem da seama că insuficienta cunoaștere a limbii (și îndeosebi a cuvintelor — atît în ceea ce privește suportul lor sonor, cît și semnificația) este de fapt cauza reală a contaminărilor.

Un alt articol care abordează probleme de lingvistică generală este „Conținutul morfologiei și locul ei în gramatică” de Vladimir Hořejší, în care autorul analizează concepția care stă la baza împărțirii tradiționale a morfologiei și indică posibilitatea unei alte concepții.

Spre deosebire de alte numere, în care problemele de dialectologie își aveau un cîmp mai larg de dezbateri, în paginile celor patru fascicule din anul precedent, semnalăm un singur articol de dialectologie al lui B. Cazacu

„Despre procesul de diferențiere în graiul unei comune” (Meria, regiunea Hunedoara).

Bogăția de fapte, sistematizarea lor, concluziile clare care se desprind din articol fac proba unui studiu aprofundat.

Propunându-și să studieze influența limbii comune asupra unui grai local, autorul încearcă să surprindă într-o fază inițială procesul de diferențiere pe sexe și generații.

În urma anchetelor, B. Cazacu constată că acțiunea nivelatoare a limbii comune se exercită inegal în diversele compartimente ale limbii și în mod diferit asupra vorbitorilor de sexe și vârste diferite. Urmarea acestui proces e o diferențiere a graiului pe sexe și pe generații în special în domeniul fonetic și al lexicului.

Tabelele amănunțite care însoțesc textul articolului vin să argumenteze fiecare din concluziile trase de autor.

Notele cuprinse în revista de care ne ocupăm, pe lângă că sînt numeroase, fiecare dintre ele lămuresc o serie de probleme interesante.

Se remarcă astfel nota prof. G. Istrate „Numele mic al poetului Coșbuc”, în care se probează cu argumente fonetice evidente că este nejustificată pronunțarea *Gheorghe Coșbuc*, întrucît lui *g'* din celelalte graiuri îi corespunde în graiul năsăudean *gi*.

Acad. Al. Graur publică „Note etimologice” prin care aduce diverse puncte de vedere noi în stabilirea etimologiei unor cuvinte.

În „Note lexicologice”, la fixarea originii cuvîntului *targă* aduce un argument în plus I. Fischer în sprijinirea etimologiei date de acad. Al. Graur. Tot aici se discută și sensul cuvîntului *parc*.

În articolul „Evoluția semantică a cuvîntului latin *venalis*” M. Iliescu, bazată pe o mulțime de texte, a putut stabili cum s-a ajuns de la înțelesul inițial de „obiect de vânzare” al cuvîntului *venalis* la un sens peiorativ.

M. Sala face unele rectificări și adăugiri prețiosului manual al lui Éd. Bourciez, „Éléments de linguistique romane”. Urmărind materialul grupat pe paragrafe, autorul recenziei completează și corectează unele afirmații referitoare la limba romînă.

Cu prilejul împlinirii a 80 de ani ai profesorului Maximilian Křepinský, Al. Ionescu-Nișcov face cunoscute cititorilor revistei preocupările lingvistului ceh în ce privește limba romînă.

Cronica fasciculei 1—2 este făcută de Rodica Ocheșeanu și Flora Șuteu și cuprinde o minuțioasă dare de seamă asupra activității lingvistice din țara noastră în 1955.

La aceeași rubrică, în fascicula 3—4, Al. Niculescu publică relații asupra problemelor limbii literare în discuția Congresului al VIII-lea de studii romanice.

I. Pătruș și D. D. Drașoveanu semnează recenziile asupra volumelor I și II ale „Gramaticii limbii romîne”.

Arătînd ce aduce nou recenta gramatică față de cele anterioare, autorii sesizează unele lipsuri și sugerează în același timp soluții de îndreptare pentru viitoarea ediție.

O altă recenzie cuprinde observațiile făcute de Mioara Avram pe marginea cărții lui Alf Lombard, „Le verbe roumain”. Recenzenta pune în lumină, alături de incontestabila valoare pozitivă a lucrării, și inconsecvențele de metodă, greșelile și uneori lipsa de informare a autorului lucrării.

Rubrica „Critică și Bibliografie” a revistei „Studii și cercetări lingvistice” mai cuprinde cîteva recenzii și prezentări semnate de Gh. Mihăilă („Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne — sec. VI—XII” de acad. Al. Rosetti; „Cercetări în domeniul dialectologiei istorice bulgare”, vol. I; „Limba documentelor muntene din sec. al XIV—XV-lea” de S. B. Bernștein); Zdeněk Wittoch („Influența reciprocă a formei și a sensului cuvîntelor” de Ducháček Otto); Vladimir Hořejší („Revista de filologie modernă” — Praga, 1954) și M. Sala (Giovanni Alessio, „Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi”, Estrato dagli Annali della Facoltà di Lettere e filosofia, vol. I, an. 1954, Editore Alfredo Cressati, Bari).

Din cele arătate mai sus se poate vedea că revista „Studii și cercetări lingvistice” pe anul 1956 cuprinde un material variat din diferite domenii ale științei limbii.

ST. V. TOMA

Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche

[Apărarea limbii germane, Eseuri]

Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, 136 p.

În anul 1955 a apărut în Editura Aufbau din Berlin cartea intitulată „Apărarea limbii germane”. Autorul ei este regretatul publicist socialist german Frantz Karl Weiskopf (1890-1956), cunoscut prin câteva volume de nuvele, romane, descrieri de călătorie și reportaje. Cartea este o culegere de eseuri care se ocupă cu unele aspecte teoretice și practice ale cultivării limbii germane. Cele șapte studii care formează volumul de 136 de pagini se intitulază „Observații asupra decăderii limbii și a stilului”; „Germană răsăriteană” și „germană apuseană” sau cu privire la pericolul înstrăinării limbii”; „Școală a limbii”; „Înaltă școală a limbii”; „Practica și teoria traducerii poetice”; „Limbă în exil”; „În căutarea comorilor de cuvinte”.

După cum mărturisește autorul, scopul cărții este întărirea, în rîndul scriitorilor, a simțului lingvistic. Cartea urmărește să prevină pe scriitori, să-i alarmeze și astfel să dea impuls unei discuții generale asupra stării și a posibilităților de dezvoltare ale limbii literare germane.

Pentru a-și ilustra constatările, autorul a selectat o parte din materialul strîns în decursul lecturilor sale. Citatele sînt luate aproape exclusiv din lucrări beletristice, fără a se indica nume sau titluri. Pentru a liniști spiritele, autorul menționează că a folosit și exemple de greșeli descoperite la revederea propriilor lucrări.

Scriitorii nu sînt folosiți însă numai pentru a ilustra „pericolele” care amenință limba germană, ci și pentru a înarma împotriva acestor pericole. Începînd cu Martin Opitz și terminînd cu Lion Feuchtwanger, Weiskopf culege maxime și indică atitudini care vin, toate, în sprijinul ideii că limba trebuie curățită de formele hibride, incorecte, că ea trebuie cultivată și înălțată la rangul de adevărată „operă de artă”. Citatele nu se rezumă numai la Germania, ele străbat țări și continente, din Franța lui Flaubert și Balzac pînă în

China lui Li-tai-pe. Am putea spune că, uneori, lucrarea lui Weiskopf pare o culegere de maxime cu privire la rolul limbii în creația literară.

Deși lucrarea este dedicată problemelor limbii germane, ea prezintă interes general atît ca metodă de lucru, cît și ca idei.

În primul rînd vom încerca să amintim concluziile teoretice care se desprind din cele șapte studii ale volumului, iar apoi vom prezenta câteva aspecte practice ale cultivării limbii germane, așa cum reies acestea mai ales din primul articol al culegerii.

Dorind să trezească interesul scriitorilor pentru problemele cultivării limbii, Weiskopf le atrage acestora atenția asupra faptului că limba nu trebuie socotită un simplu instrument. După cum aflăm din motto-ul cărții, ea este totodată cadru și conținut al literaturii. De aceea cine disprețuiește limba va fi disprețuit de contemporani și va fi repede uitat de posteritate (p. 11).

După părerea lui Weiskopf o operă literară cu greșeli de conținut poate să fie salvată de la cădere sau uitare datorită înaltului grad de perfecțiune a formei. Prin această afirmație Weiskopf ține să sublinieze rolul deosebit de important al formei în beletristică. Dar, pentru a da creațiilor literare o formă apropiată de perfecțiune, este necesar talentul de stilist, singurul talent care se formează prin străduință și perseverență (p. 13).

Autorul dă câteva indicații asupra direcției spre care trebuie să se îndrepte hărnicia scriitorului pentru a-și forma acest talent. El le cere tuturor celor care se ocupă cu arta scrisului să aibă, în primul rînd, răbdarea de a medita îndelung, atît asupra celor ce urmează să fie așternute pe hîrtie, cît și asupra celor ce nu așteaptă decît să fie tipărite.

Din această meditație operele vor cîștiga primul semn al desăvîrșirii; conciziunea. Dar nu numai atît, răbdarea de a migăli forma operei va crea un stil personal bine

conturat, lipsit de șabloane și de forme hibride. Ea va da posibilitate scriitorului să-și însușească marea bogăție lexicală, necesară pentru alegerea celor mai potrivite expresii.

Amintindu-l pe Maxim Gorki, care cerea scriitorilor să cunoască bine fondul lexical al limbii în care scriu, Weiskopf încheie observațiile sale asupra talentului de stilist cu un îndemn către scriitorii contemporani. El le cere acestora să contribuie la îmbogățirea vocabularului limbii literare germane prin căutarea comorilor ei lexicale și prin reinvierea cuvintelor ieșite prematur din uz.

Un studiu special este dedicat problemei traducerii poetice, pe care autorul o consideră o adevărată operă de creație și căreia, mărturisește el, i se acordă în momentul de față, în Germania, prea puțină atenție. Weiskopf arată că și într-o bună traducere primele condiții sînt corectitudinea și bogăția limbii. O traducere superficială nu face decît să nimicească valoarea operei și să alimenteze limba cu nenumărate forme (expresii, construcții etc.) calchiate sau adoptate fără nici un discernămint din textul originalului.

Din cele relatate pînă aici s-ar părea că lucrarea lui Weiskopf se rezumă la îndrumări și considerații cu caracter teoretic. Dar, cum am precizat mai sus, autorul face și o analiză a limbii germane literare, ilustrîndu-și afirmațiile cu numeroase exemple de greșeli spicuite din publicistica germană, în special din beletristică.

Prima constatare a autorului este alarmant de categorică : în publicistica germană actuală abundă greșelile de limbă, pe de o parte, din cauza răspîndirii îndeletnicirii scrisului la un număr mare de oameni, dintre care multora le lipsesc cultura și deprinderea necesară, și, pe de altă parte, din cauza totalei indiferențe față de problemele limbii, indiferență care bîntuie de la redacțiile ziarelor și ale editurilor pînă la cabinetele de lucru ale diferiților publiciști.

Așa după cum cele afirmate mai sus găsesc multe puncte comune și în domeniul cultivării limbii romîne, și cele ce vor fi discutate în continuare pot fi ilustrate cu exemple din publicistica romînească, ceea ce vom încerca să facem prin cîteva citate culese la întîmplare.

Weiskopf arată care sînt cele mai frecvente și mai caracteristice greșeli din publicistica germană.

El discută în primul rînd folosirea cuvintelor și a expresiilor de jargon, de argou și a regionalismelor. Autorii germani contemporani ignorează o regulă foarte importantă a tuturor maeștrilor prozei realiste : „evitarea expresiilor dialectale necunoscute și folosirea expresiilor de jargon numai în vorbirea directă, și acolo cu multă zgîrcenie” (p. 16-17). Analizînd situația care domnește în limba germană în ultimii 10 ani, autorul remarcă dezvoltarea în sensuri diferite a celor două „limbi” : „germana răsăriteană” și „germana apuseană”. În legătură cu pătrunderea elementelor de jargon în limba literară el observă că în „germana răsăriteană” abundă expresiile din jargoane profesionale, administrative și de partid. Expresia *mişcarea de 100 wași* trezește, pe drept cuvînt, nedumerirea germanilor din sectorul occidental (p. 55).

Asemenea exemple credem că se găsesc destule și la noi : să ne gîndim numai la volumașul de poezii apărut acum vreo 4 ani și intitulat „Cincisutistul”.

Un alt aspect criticabil al limbii literare germane se datorește abuzului de forme calchiate din limbile străine. În această privință noi ne aflăm tot alături de „germana răsăriteană” în care pătrund foarte numeroase expresii, cuvinte și construcții traduse din rusește. După expresia rusească : *во главе с* se formează în germană construcții ca : *Die Völker Asiens mit dem neuen China an der Spitze* (Popoarele Asiei, cu noua Chină în frunte), în loc de : *Die Völker Asiens, voran das neue China* (p. 58).

În „germana apuseană” se abuzează în mod voit de expresii englezești, care pătrund din ce în ce mai mult în publicistică în locul cuvintelor germane (p. 62 și urm.). Alături de acestea apar numeroase cuvinte și expresii care reflectă tot mai puternic politica de militarizare a Germaniei apusene. Autorul amintește o lucrare de gramatică germană (Gerhard Storz, „Umgang mit der Sprache”), în care cele mai multe exemple sînt legate de viața militară (p. 60). Weiskopf observă că,

prin împărțirea țării, limba germană este cuprinsă de un exces de influență din partea limbilor străine. Singurul mijloc pus la dispoziția tuturor celor dornici de a se apăra împotriva înstrăinării este tocmai severa cultivare a limbii, apărarea ei de orice exagerare care dăunează clarității, frumuseții și curățeniei limbii (p. 72).

Tot în domeniul lexicului, Weiskopf remarcă, pe de o parte, exagerările care se fac în componerea cuvintelor. El critică mai ales formarea unor substantive prin compunerea infinitivelor verbelor cu elementele care le însoțesc: *Niemalsdabeiseinkönnen* „a nu putea fi niciodată de față”, *Ganzsichabgeschlossen* „cu totul închis în sine” (p. 21). Pe de altă parte, el subliniază folosirea improprie a anumitor substantive, adverbe sau conjuncții: *misslich* „neplăcut” în loc de *missraten* sau *misslungen* „nereușit” (p. 16); *scheinbar* „în aparență” este adeseori folosit în locul lui *anscheinend* „după cum se vede” (p. 23).

Folosirea improprie a unor cuvinte apare și în publicistica noastră în exemple ca următoarele :

...aceste planuri nu trebuie referite la natura invenției... (Cont.¹, 471, 6/2).

...Cazurile de **flagrantă** semnalare a unor erori sau confuzii... (Cont., 471, 5/3).

Weiskopf nu reproșează publiciștilor contemporani numai folosirea incorectă a vocabularului, el le semnalează și greșelile provocate de necunoașterea regulilor gramaticale.

Printre acestea el amintește declinarea numelui predicativ :

Seine Aufgabe ist eine ebenso schwierige wie grosse („sarcina lui este una la fel de grea ca și de importantă”) (p. 24). O construcție asemănătoare se întâlnește și în publicistica noastră :

Problema pusă de autor este una de conținut...

Weiskopf amintește în continuare abuzul de superlative care merge pînă acolo încît se compară adjective care nu au grade de comparație :

seelenloseste „cel mai lipsit de suflet”
konkreteste „cel mai concret”

¹ „Contemporanul”.

abstrakteste „cel mai abstract”
hervorragendsten „cele mai proeminente”
(p. 24—26).

Cele mai mari și mai supărătoare greșeli de limbă, după cum spune Weiskopf, sînt din domeniul sintaxei. Construcțiile sintactice incorecte se caracterizează prin lipsa de acord, prin omiterea anumitor părți de propoziție, prin construirea unor false propoziții relative sau prin propoziții secundare introduse greșit (p. 26-30).

Nu putem spune că presa noastră excelează în respectarea tuturor normelor gramaticale. Amintim două dintre cele mai frecvente greșeli ale exprimării publice de azi :

1. Construirea verbului *a urma* cu dativul și atunci cînd complementul nu este o persoană :
...au urmat **celui** de-al doilea război mondial (Cont., 468, 6/4).

Cazul se explică prin copierea unei construcții germane asemănătoare.

2. Lipsa prepoziției *pe* înaintea pronumelui relativ *care* în acuzativ :

...examenul de stat, **care** trebuie să-l dau în curînd... (Interviu radiofonic, ianuarie 1957).

În sfîrșit, Weiskopf aduce în discuție problemele de topică. El avertizează pe scriitorii că este timpul să se renunțe la prejudecata după care ordinea cuvintelor în propoziție nu ar avea reguli în limba germană. Libertatea în topică, precizează autorul, nu însemnează că scriitorul poate să-și așeze cuvintele în propoziție, după bunul său plac (p. 30-31). Cred că și publiciștii romîni vor fi de acord cu Weiskopf, dacă vor vedea un exemplu ca următorul :

Nicolas Guillen a lucrat la poemul, din care publicăm azi prima parte, timp de trei ani (G. 1.¹ 31, 1956, 6/4).

Cartea lui Weiskopf atrage atenția scriitorilor asupra celor două extreme la fel de dăunătoare în stilul unei opere literare : abuzul de metafore, epitete, compliniri și determinări, pe de o parte, condensarea pînă la maximum a expunerii, reducerea cuvintelor și chiar a propozițiilor, pe de alta. Chiar dacă frazele prea lungi sau excesiv de scurte respectă normele strict gramaticale, ele trebuie

¹ „Gazeta Literară”.

criticate fiindcă nu servesc de loc exprimarea ideii, ștergînd, prin prea multe epitete sau printr-un abuz de abrevieri, întreaga imagine. De exemplu :

...*sie neigt ihm ihr bleiches, verblühtes, leidverzerrtes Gesicht zu und spricht mit erregter, heiserer Flüsterstimme auf ihn ein...* (p. 40) („... ea își pleacă spre el obrazul ei palid, veșted, urîțit de durere și îi vorbește cu voce șoptită, agitată și fierbinte...”);

sau un exemplu de exprimare „telegrafică” :

...*unterm Kopf fattet Händ...* (p. 41) („îndoaie mîini su’-cap...”).

Desigur că există și în publicistica romînească numeroase exemple de exprimare prea încărcată. Mă mulțumesc să semnez unul singur: înșirarea mai multor atribute prepoziționale. În asemenea cazuri ar fi bine să se omită determinantele care se subînțeleg.

Îată, de pildă, titulatura care a ocupat timp destul de îndelungat panoul din fața sălii Dalles :

Expoziția anuală de stat de grafică.

Nu era destul de clar : *Expoziția anuală de grafică*? Dacă organizatorii nu precizau, ar fi hănuit cineva că este o expoziție particulară?

În afară de lipsa de concizie sau de lipsa de claritate, forma operelor beletristice suferă și de alte neajunsuri.

Uneori stilul scriitorilor este lipsit de orice notă de individualitate. Weiskopf observă, cu o amărăciune care poate să ne fie comună, că în Germania scriitorii își împînzesc operele cu fraze stereotipe, cu expresii șablon din vorbirea curentă, așa cum casele moderne sînt construite din prefabricate. Pe de altă parte însă, din dorința de a evita exprimarea șablon, scriitorii cad în păcatul prețiozității. Ei se simt tentați să varieze stilul înlocuind verbe simple ca *sagen* „a spune”, *antworten* „a răspunde” sau *ausrufen* „a exclama” prin următoarele construcții : *sich lösen* „a-și da drumul”, *schwitzen* „a se speti”, „a asuda” etc. (p. 43).

Îată două exemple de exprimare greoaie și pretențioasă, din publicistea romînească :

...*aceeași înaltă generalizare a in'onațiilor muzicii noastre populare, făcută într-un fel profund nu exterior* (Cont., 471, 4/6) :

...*specificul muzical este prezent în opera lui Dimitrie Cuclin sub forme diverse, de la aceea a melodiei culeasă direct din Țolilor, la aceea constînd în inspirația din tot ce are mai esențial și mai organic limbajul muzical național. pînă la treapta superioară de evocare a modului național de exprimare prin muzică, a înaltelor idealuri și simfă-minte umane* (Cont., 471, 4/1).

În ultimul exemplu este de remarcat și lipsa de simetrie a perioadei. Se spune că specificul muzical național este prezent la Dimitrie Cuclin *de la...la* și apoi *pînă la* (?).

Numai lipsa de atenție a putut lăsa necorectate asemenea construcții. Aceleiași lipse de atenție față de limbă i se datorează multe din greșelile care populează publicistica germană. Weiskopf subliniază faptul că starea de decădere în care se află limba germană se datorează ignoranței, pe de o parte, superficialității și neglijenței, pe de altă parte. În loc de a curăți limba literară de resturile nelogice, incorecte, hibride, rămase din vorbirea familiară, neîngrijită, scriitorii își redactează lucrările în „limba de flecăreală”. Astfel se explică numeroasele cazuri de tautologii, contaminări sintactice, repetiții, exprimări confuze, neanalizate logic, pe care Weiskopf le găsește în presa și în beletristica germană. Acestea, din păcate, pot fi găsite și în publicistica noastră :

...*doica ei, aflînd de intențiile sale...*
(emisiunea radiofonică, din 12. V. 1956
ora 12,30,

...*și televiziunea își are anumite riscuri*
... (în «Programul radio» nr. 265 din
13. XII. 1956),

...*este destinul tuturor marilor capodopere...* (Cont., 502, 2/5),

...*s-au cerut suplimentele în afară de pieșele din program* (Cont., 471, 1/4),

...*Tratat general european de securitate colectivă în Europa...* (Cont., 46S, 1/1).

Weiskopf semnalează și exprimări figurate incorecte. Acestea fiind însă mai greu de încadrat în norme, desigur că se vor găsi mulți cititori care vor avea cite ceva de obiectat. Unii vor spune că exemplul :

...*Die Eimer in der Milchkammer trocken leer und lautlos* (Vasele se usucă în cămară

goale și tăcute) cuprinde o „figură de stil” reușită, complinirea *leer und lautlos* nefiind decît o „repetare” cu precisă nuanță stilistică.

Credem că autorul cărții de care ne ocupăm, a avut dreptate să facă observații și din acest punct de vedere. Ne vom permite chiar să semnalăm două citate românești, asemănătoare cu cele date de Weiskopf, și să încercăm un scurt comentariu pe marginea lor.

Iată exemplele :

... *ascultătorul obișnuit al sălilor de concert*... (Cont., 471, 2/3),

... *timpul jără vreme al vesniciei*... (Emisiunea radiofonică din 16. X. 1955, ora 20,30).

Primul exemplu apare în diferite variante : *spectatorul sălilor de teatru, publicul stadioanelor*, care sînt mai puțin supărătoare decît forma în care se indică calitatea de *ascultător* pe care o are publicul la concerte.

Forma fiind nouă, neobișnuită, ea ne îndeamnă s-o analizăm și deci zîmbim involuntar atunci cînd ne gîndim la un *ascultător al sălii și nu al concertului* deși, în fond, situația este aceeași ca în cazul expresiei *spectatorul sălilor de cinema*.

Al doilea exemplu cere explicații din partea autorului, pentru a se afla cu ce accepțiuni a folosit cele două sinonime, *timp și vreme*. Dar oricare ar fi explicația, credem că nu este recomandabilă construirea unei imagini despre *vesnicie* pe scheletul unei construcții de tipul *în timpul amiezii*.

Cartea lui Weiskopf conține de asemenea trei studii care se ocupă cu probleme specifice limbii germane. Unul dintre ele analizează situația scriitorilor siliți să trăiască mai mulți ani departe de patrie, în exil. Izolarea lor de teritoriul lingvistic originar a dus la conservarea limbii lor materne în stadiul în care se afla în momentul părăsirii patriei și la împeștrirea ei cu multe împrumuturi străine (de ex. la Berthold Brecht : *Panzerbil* din *Panzer* „blîndat” și danezul *bil* „mașină”), dar i-a silit pe mulți scriitori la o mai atentă atitudine față de limba maternă. Acesta credem că este, în primul rînd, cazul autorului culegerii pe care o recenzăm. Weiskopf a fost mult timp silit să trăiască departe de patria sa. Acest

fapt explică în mare măsură preocuparea lui pentru literatura germană în exil, căreia i-a dat prima istorie. Studiul care se ocupă de problema limbii germane în exil este un imn închinat limbii materne, refugiul tuturor celor năpăstuiți și dezmoșteniți.

Ultimele două capitole ale cărții lui Weiskopf prezintă trei lucrări importante pentru cultivarea limbii germane :

1) „Gramatica limbii germane” elaborată de institutul de bibliografie ; 2) „Îndrumătorul stilistic” al lui Eduard Koelwel și 3) A doua ediție a cărții scriitorului austriac Karl Kraus, intitulată „Die Sprache”. Weiskopf face o analiză critică a acestor lucrări, semnalînd importanța lor pentru cultura germană contemporană.

Am încercat să sistematizăm și să concentrăm în cîteva pagini cele mai importante probleme discutate în cartea lui Weiskopf. Concluzia care se desprinde după lectura ei are pentru noi o importanță teoretică și practică. Ea constituie o încurajare prin faptul că demonstrează interesul pe care problemele cultivării limbii l-au trezit în afara rîndurilor specialiștilor, și anume, chiar în tabăra „adversă”, a publiciștilor, atît de recalcitranți la norme și la explicații.

Deși avem în vedere și apreciem faptul că această carte este opera unui scriitor și nu a unui lingvist, totuși credem că sînt necesare cîteva observații critice. În primul rînd, socotim că ar fi fost binevenită o mai strictă repartizare pe probleme a materialului ilustrativ, mai ales în primul studiu. Multe din cazurile citate sînt lipsite de o discuție riguros științifică. Autorul privește uneori lucrurile din unghiul omului de gust, căruia *i se pare* o expresie frumoasă, reușită, corectă, clară, sau *nu i se pare așa* (p. 94).

Scriitorul s-a lăsat adeseori furat de patos, folosind un stil prea figurat, ceea ce dă posibilitate la dubla interpretare a unor afirmații de ale sale. Credem că este bine să semnalăm faptul că uneori elanul scriitorului creează imagini care nu concordă întrutotul cu adevărul științific.

Vom cita cazul cel mai evident : „... *in dieser Erkenntnis, dass die Sprache ein lebendiger Organismus und nicht ein toter Gebrauch*

chsgegenstand ist; in dieser Liebe zur Sprache als Kunstwerk, und nicht bloss Mitteilungs-
werkzeug: in all dem liegt die Bedeutung des
Krausschen Buchs von der „Sprache“... (p.
104). („... în recunoașterea faptului că
limba este un organism viu și nu un instru-
ment mort; în dragostea pentru limbă ca ope-
ră de artă și nu numai ca mijloc de comuni-
care, în toate acestea constă importanța
cărții lui Kraus despre limbă).

Într-adevăr limba nu este un instrument
mort, adică lipsit de mișcare. Dar compararea
ei cu un organism viu este o imagine care cores-
punde unei concepții vechi și greșite despre
limbă și care trebuie evitată. Cît despre
rolul limbii ca mijloc de comunicare, avem
impresia că autorul îl consideră un rol minor,
subordonat limbii ca operă de artă. În acest caz
atitudinea lui Weiskopf este greșită. Efortu-
rile depuse pentru desăvîrșirea exprimării
noastre scrise și orale sînt îndreptățite și
justificate numai în măsura în care vizează
perfecționarea limbii ca mijloc de comunicare.
Ocupîndu-ne de limbă ca de o operă de artă
trebuie să avem în vedere, în primul rînd,
rolul ei ca mijloc de comunicare. Dacă scrii-

torul austriac, pe care Weiskopf îl laudă, a
procedat altfel, este greșit și chiar dăunător.
Dacă totul se datorește unei simple expri-
mări echivoce, ne mulțumim să cerem preci-
zarea termenilor.

După cum se poate ușor observa, obiecțiile
noastre nu ating problemele esențiale ale
cărții.

În încheiere putem spune că Frantz Karl
Weiskopf a dat o culegere de studii intere-
sante pentru toți cei care se ocupă cu proble-
mele cultivării limbii. Fiindcă ne însușim
temerea autorului că cele expuse vor fi con-
siderate de mulți ca expresia unei prea mari
severități și a unei îngustimi de vederi în cul-
tivarea stilului beletristic, amintim cuvintele
lui Flaubert adresate Luizei Collet, într-o
scrisoare din 1852:

„Ei, marii scriitori — nu trebuie să se
străduiască pentru stil, ei sînt mari în ciuda
slăbiciunilor lor... dar noi, cei mici, ne
putem menține numai prin gradul de desă-
vîrșire al exprimării”.

Weiskopf adaugă: „Oare să nu ni se
potrivească nouă ceea ce i se potrivea lui
Flaubert?” (p. 51).

FLORA ȘUTEU

LIMBA FRANCEZĂ, MANUAL PENTRU CLASA A VIII-A

Editura de Stat didactică și pedagogică [București] 1956, p. 247

Schimbările introduse anul acesta de Mi-
nisterul Învățămîntului în programa analitică
a școlilor elementare și medii au redat disci-
plinelor umanistice locul care li se cuvenea.
Printre altele, s-a extins și studiul limbii
franceze, care începe acum să fie predată elevi-
lor din clasa a V-a elementară. Sarcini noi
se pun deci profesorilor de franceză care,
avînd condiții mai favorabile pentru desfășu-
rarea muncii lor, trebuie să procedeze și la
o verificare a metodei lor de predare și a
instrumentelor lor de muncă. Or, unul dintre
cele mai importante instrumente este tocmai
manualul. Îmbunătățirea lui trebuie să con-
stitue o nelcetată grijă pentru toți cei preo-
cupați de predarea în cît mai bune condiții a
limbii franceze în școli. Observațiile asupra

manualului de clasa a VIII-a, care vor urma,
sînt făcute tocmai în vederea acestui scop.

Față de manualele anterioare, actuala
carte de franceză de clasa a VIII-a prezintă
desigur un progres. Tipărită îngrijit, cu texte
variate și atrăgătoare, avînd partea teoretică
(gramatica) bine explicată, exerciții variate
și adecvate, ea poate constitui un prețios
ajutor atît pentru profesor, cît și pentru elevi.

Dar nu asupra părților bune ale manualului
se cuvine să insistăm ci, dimpotrivă, asupra
acelor părți care, la o ediție viitoare, ar putea
fi îmbunătățite.

O primă lipsă a manualului este, după
păreră noastră, faptul că se trece direct la
enunțarea unor reguli de pronunție fără a
fi explicat mai întîi elevului care este sistemul

fonetic al limbii franceze, ce fel de ortografie întrebuițează și care sînt problemele pe care le ridică redarea sunetelor în scris. Elevul ar trebui să știe de la început că poate să înțîlnească mai multe grafii pentru același sunet (sunetul *o* poate fi redat fie prin *o*, fie prin *au* sau *eau*) sau o singură grafie pentru mai multe sunete (litera *e*, care indică în general un *e* mut, atunci cînd este urmată de două consoane redă un *e* închis (*é*). Elevul trebuie să mai știe că, oricît de ciudat i s-ar părea, aproape fiecare neregularitate în grafia cuvintelor are explicația ei etimologică, explicație pe care o poate adesea găsi făcînd comparații fie cu latina (pe care acum o învață), fie cu romîna. Aceste explicații preliminare, sprijinite pe cîteva exemple ușor de înțeles, pe de o parte ar spulbera din mintea elevului ideea greșită că ortografia limbii franceze nu se poate învăța decît mecanic, iar pe de altă parte ar ușura învățarea unor reguli ortografice.

Mai importantă decît aceste noțiuni preliminare este însă predarea de la început justă a elementelor de fonetică a limbii franceze.

Credem că nu este indicată o comparație între rom. *ă* și fr. *e* (mut), așa cum se face la pagina 3 a manualului: elevii care vor avea la început greutăți în pronunțarea acestui sunet vor soluționa problema spunînd *tablă* în loc de *table* și *metră* în loc de *mètre*. Asemenea pronunțări greșite se aud, din păcate, destul de des chiar la persoane care pretind că vorbesc bine franțuzește.

Dar dacă există argumente pro și contra acestei comparații, în schimb nu există motive pentru care s-ar încuraja unele greșeli specifice romînilui care vorbește franțuzește. La aceasta duc explicațiile greșite de tipul:

„*e* — cu accent grav (`) se pronunță *e* deschis, adică un *e* lung și apăsător, pronunțat cu gura deschisă, ca primul *e* din cuvîntul românesc *merge*” (p. 3) sau

„*é* — cu accent circumflex (^) se pronunță *e* semideschis, adică un *e* pronunțat cu gura pe jumătate deschisă și apăsător ca *e* din cuvîntul românesc *miel*” (p. 4).

Este bine cunoscut că pronunțarea lui *e* „în limba literară e închisă”¹ și că numai

dialectal, în Transilvania, putem găsi un *e* deschis oarecum asemănător cu *e* deschis (*è*) din franceză. Nu reiese din cele spuse în manual că autorul s-ar fi referit la această pronunțare regională, ci dimpotrivă pare clar că e vorba de cea literară.

Pe de altă parte, nu e oare hazardat să se distingă, în franceză, un *e* deschis redat prin *è* și un *e* semideschis redat prin *ê*? Maurice Grammont, în renumitul său tratat „La prononciation française”, distinge numai un *e* deschis și un *e* închis. *E* deschis este redat fie prin *è*, fie prin *ê* sau *ai*. Singurul lucru cert care s-ar putea spune despre *ê* este că are o pronunțare asemănătoare cu *e*, dar că, de cele mai multe ori, e mai lung, deoarece în principiu accentul circumflex ține locul unui *s* latinesc dispărut în franceză.

Probabil că, dacă s-ar fi procedat la o consultare mai atentă a cărților de specialitate, s-ar fi evitat asemenea comparații greșite, pe baza cărora elevul trage concluzia că nu există diferențe prea mari între *é*, *è* și *ê*, deoarece nu înregistrează pe cele existente între *e* din *merge*, *e* din *miel* și ceilalți *e* din limba romînă literară. El socotește deci că poate să pronunțe *élève* în loc de *élève* și *tét* în loc de *tête*, „dacă așa scrie și în carte”. Cîtă muncă va trebui să depună apoi profesorul pentru a corecta o pronunțare greșită învățată o dată cu primele cuvinte franțuzești!

Manualul ar trebui să insiste asupra diferențelor existente între variantele lui *e* din limba franceză, să dea exemple mai bogate (două rînduri de exerciții nu sînt suficiente) și să aleagă tocmai acele cuvinte în care opoziția între diferitele feluri de *e* să fie evidentă: *fâchète*, *je prête*, *je répète*, *la quète*, *poème*, *même*, *blème* etc.

Tot în aceeași ordine de idei, este nevoie de a se insista (practic mai ales — deci prin mai multe exemple) asupra vocalei *ü* și asupra vocalelor nazale. Se știe că elevii au tendința de a pronunța diftongul *iu* în locul lui *ü* francez (redat grafic prin *u*) și *ĩ* în locul lui *ĩ*: e cazul să se semnaleze această greșeală și să se indice o serie de exerciții prin care ea să fie prevenită. De asemenea, e greșit să se spună că „pronunțarea vocalelor nazale e însoțită de un *n*

¹ I. Popovici, *Vocale romînești*, Cluj, 1927, p. 49.

scurlt" (p. 18). Acest *n* a dispărut de mult din limba franceză. Se poate spune numai că, atunci cînd pronunțăm o vocală nazală, vîlul palatului se coboară ca și la *n* lăsînd ca o parte din aer să se scurgă prin cavitățile nazale.

În general, manualul nu se preocupă îndeajuns de durata vocalelor limbii franceze. Ar fi necesară o bogată exemplificare și exerciții din care elevii să învețe că :

a din *pâte* e mai lung decît *a* din *patte*

o din *nôtre* e mai lung decît *o* din *notre*.

ai redă, în general, un *e* mai lung decît cel reprezentat prin *é* sau *è*; cf. *La chair, mon cher, ma chère*.

Toate aceste exerciții și exemple ar implica, e drept, o îngreunare considerabilă a primelor lecții. Cum ele sînt însă indispensabile, ar fi preferabil să se renunțe la felul de alcătuire a părții care cuprinde regulile de pronunțare și să se treacă, chiar de la prima — sau eventual a doua lecție —, la alcătuirea de *texte* sau măcar de grupuri de fraze, din care să se deducă regulile care ne interesează. Desigur, alcătuirea unor asemenea *texte* nu este o sarcină ușoară, dar nici imposibilă. Este preferabil ca noțiunile elevilor despre sunetele limbii franceze să se îmbogățească treptat, paralel cu cele de lexic și de gramatică. Asimilarea lor s-ar face mai bine decît atunci cînd aplicarea regulilor fonetice învățate se reduce, așa cum e cazul primelor lecții, la citirea unor cuvinte sau mici propoziții izolate.

Morfologia și sintaxa, explicate în manualul de clasa a VIII-a, sînt în general clar și inteligibil expuse. Totuși, s-ar putea aduce anumite îmbunătățiri.

De pildă, cînd se explică formarea prezentului verbelor din grupa a II-a, manualul socotește grupul *-iss-* ca făcînd parte din terminație : el este tipărit cu caractere grase. Dimpotrivă, cînd se explică formarea imperfectului, grupul *-iss-* este legat de radical (e redat ca și acesta prin caractere obișnuite). Amintim că introducerea acestui grup de sunete în conjugare constituie pentru începători o greutate destul de mare, ei spunînd adesea *je grandisse* pentru *je grandis* și *je grandais* pentru *je grandissais*. Inconsecvențe de genul celei arătate mai sus nu pot decît să favorizeze aceste greșeli.

Articolului partitiv i s-a acordat un loc mult prea mic pentru problemele pe care le pune. Se știe că întrebuițarea lui este destul de greu înțeleasă de către elevi, deoarece această categorie morfologică nu există în romînă. Sînt necesare explicații mai ample cu privire la articolul partitiv și, în special, mai multe exerciții pe marginea celor explicate.

De asemenea, ar trebui să se indice dintr-un început (la p. 30) cele două feluri de construire a formei interogative, nu numai cea în care inversiunea subiectului e necesară. Pe de altă parte, ar trebui să se evite anumite construcții de tipul *mes enfants vous êtes prêts?*, care nu sînt conforme celor mai stricte norme gramaticale, deși ele se întîlnesc în vorbirea populară.

În sfîrșit, ar trebui să se găsească anumite metode, pentru ca învățarea verbelor de grupa a III-a, mai ales, să nu constituie un simplu act mecanic din partea elevului. Să se explice, de pildă, elevilor că la multe verbe de grupa a III-a (cele în *-oir*, de exemplu) există o alternanță a radicalului și că, dacă știm la ce timpuri și persoane se schimbă acesta, învățarea verbului neregulat nu mai prezintă mari dificultăți. S-ar putea de asemenea să se scoată în evidență neregularitatea anumitor verbe cu ajutorul unor caractere speciale (de pildă, *-s-* care apare la anumite tipuri ale verbelor *dire* și *lire* să fie redat printr-un alt caracter decît celelalte litere ale cuvîntului). Verbele neregulate, a căror conjugare se aseamănă, pot fi grupate între ele : *dire* să fie învățat cam în același timp cu *lire*, *tenir* cu *venir*, *vouloir* cu *pouvoir*, *dormir* cu *mentir*, *servir*, *partir* etc.

S-a omis să se spună, la pagina 104, atunci cînd se vorbește despre adverbele de negație, că *non* este o formă care poate fi întrebuițată izolat, pe cînd adverbul de negație *ne* trebuie să fie urmat de un verb.

Învățarea comparativului nu ar fi ușurată oare printr-o comparație cu cel romînesc?

Bucățile sînt în general bine alese și plăcute. Excepție face poezia de la pagina 137, care nu poate servi decît la coruperea simțului estetic al elevilor. Totuși ele s-ar putea îmbunătăți din două puncte de vedere : a) prin alegerea de *texte* prelucrate după autori

celebri, cu ocazia cărora s-ar putea da și anumite noțiuni generale de literatură; b) prin alcătuirea de texte care să permită învățarea mai sistematică a cuvintelor pe domenii semantice.

Exercițiile sînt bine alcătuite. Ar trebui însă mult îmbogățite. Manualele de limba rusă, după care se învăța în școli acum cîțiva ani constituie un exemplu în această privință și mai folositoare ar fi publicarea, detașat de manualul de franceză, a unei cărți de exerciții, care ar permite profesorului să insiste tocmai asupra acelor părți ale limbii franceze pe care elevii le învață mai greu. Pe de altă parte, elevii care, din diferite motive (boală etc.) nu au putut să-și formeze în cadrul orelor de franceză anumite reflexe cu ajutorul cărora să poată vorbi franțuzește, vor putea, pe baza acestor exerciții suplimentare, să-și lichideze rămînerea în urmă.

În sfîrșit, iată cîteva greșeli de amănunt :

O construcție greșită : *voici le tram en station* (p. 15). În Franța cuvîntul *station* nu se întrebuițează decît pentru stația de

metrou. Francezii spun : *le tram est à l'arrêt*.

De asemenea francezul spune *les fleurs poussent* sau *on voit les fleurs bouler* și nu *les fleurs surgissent* pentru „florile răsar”. Se spune mai degrabă *les concurrents* sau *les participants à un concours* decît *les aspirants (d'un concours)* (p. 45).

Condițiile grafice sînt satisfăcătoare dar nu optime. Semnalăm cîteva din greșelile de tipar : (p. 18) pronunțarea lor (a vocalelor nazale) este insoțită de un *u* scurt ; (p. 29) *êtes-vous prêts?* ; (p. 108) ; „*les trottoirs sont bondés, de piétons* ; (p. 108) *théâtre*. Iată și o greșeală care sperăm că este tot de tipar : *Elle est un élève* (p. 17).

O bună parte a lipsurilor acestui manual au fost evitate de manualul de clasa a V-a, apărut de curînd. Trebuie ca manualul de clasa a VIII-a să-i urmeze exemplul. O dată introduse îmbunătățirile amintite, el va servi și mai bine scopurilor învățămîntului de astăzi.

SANDA STAVRESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

ACAD. AL. ROSETTI, *Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XIV-lea*, [București], 1956, 241 p.

„Limba romînă în secolele al XIII-lea — al XIV-lea”, de acad. Al. Rosetti, deschide seria „Materiale și cercetări lingvistice”, inițiată de curînd de Editura Academiei R.P.R.

Lucrarea este o descriere a stadiului limbii romîne din secolele al XIII-lea — al XIV-lea. Așa cum arată și autorul în prefață, avem a face cu materialul publicat în volumul al VI-lea al lucrării „Istoria limbii romîne”, completat pe baza unor lucrări apărute între timp. Amintim, printre altele, lucrarea acad. Al. Graur, „Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne”, 1954, și cartea lui Alf Lombard, „Le verbe roumain”, 1955. Impresionează în mod deosebit bogăția materialului luat din recenta culegere de „Documente privind istoria Romîniei”, București, 1951 urm.

Cartea începe cu o introducere generală asupra grafiei, în care se discută sunetele limbii romîne vorbite în acea epocă precum și felul cum sînt redade în scris aceste sunete. De fapt, în aceste zece pagini, sînt discutate principiile care stau la baza întregii lucrări și anume principiile fonologiei aplicate la studiul limbii vechi. Astfel, pornind de la constatarea că „fonemul este o medie a diferitelor pronunțări ale unui sunet” (p. 15), acad. Al. Rosetti ajunge la concluzia că scrisul este o aproximație și semnele pe care le folosim, pentru a nota sunetele, ne sînt impuse de societate, prin școală (p. 16). Autorul are grijă să precizeze că pentru o justă interpretare a textelor vechi este nevoie să se țină seama de ortografia întrebuițată în epoca respectivă și în epocile precedente, de frecvența apariției grafiilor bizare în texte diferite și la același scriitor, de pregătirea culturală a persoanei care a scris textul, de faptul că limba nu poate evolua prea mult în epoci

puțin îndepărtate una de alta și, în sfârșit, de faptul că sînt grafii care nu comportă nici o explicație (p. 23—24).

Lucrarea este împărțită în două părți: prima, un fel de introducere la cea de a doua, cuprinde prezentarea limbii romîne din secolele al XIII-lea — al XV-lea; partea a doua, mult mai mare, se ocupă de limba romînă din secolul al XVI-lea. Fiecare dintre cele două părți începe cu o introducere asupra condițiilor istorice în care au apărut aceste texte. Subliniem atenția deosebită pe care autorul o acordă problemei apariției primelor texte romînești. Atît în partea I cît și în partea a II-a, materialul este grupat în diviziunile obișnuite în lingvistică: fonetică, morfologie, sintaxă și lexic. În fiecare diviziune, materialul este grupat pe regiuni geografice pentru a putea trage concluzii de ordin lingvistic. Între diviziunile amintite fonetica ocupă un spațiu mai important,

deoarece multe dintre problemele discutate nu au fost pînă acum pe deplin elucidate. O importanță mare se dă și problemelor lexicului din secolul al XVI-lea. În discutarea faptelor puse de cercetarea lexicului, autorul a avut în vedere că vocabularul este constituit din fondul principal lexical și restul vocabularului.

Față de volumul al VI-lea din „Istoria limbii romîne”, volumul cuprinde în plus și o „anexă” cu două probleme de amănunt, care nu au fost cuprinse în corpul lucrării: 1. „Cele mai vechi traduceri romînești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor”. 2. „Raportul dintre versiunea romînească din *Codicele Voroneșean* și versiunea din *Apostolul* lui Coresi”.

Datorită bogăției de material și a modului nou în care acesta a fost interpretat, cartea acad. Al. Rosetti este o lucrare de care va avea nevoie orice cercetător al istoriei limbii romîne.

MARIUS SALA

O PROBLEMĂ DE LINGVISTICĂ MULT DISCUTATĂ ÎN ZILELE NOASTRE : SENSUL CUVÎNTULUI

Printre problemele de lingvistică generală mult discutate în ultima vreme este și aceea a sensului cuvîntului. Contribuția cea mai însemnată la această discuție au adus-o lingviștii sovietici. Revista «Voprosi Iazikoznania» a publicat, în ultimii ani, cîteva lucrări importante ale lingviștilor sovietici și ale altor lingviști, lucrări în care sînt studiate diversele aspecte ale laturii semantice a cuvîntului. În cele ce urmează vom face o prezentare sumară a acestor lucrări. Prima, publicată în «Voprosi Iazikoznania», nr. 2 din 1953, se intitulează «Sensul cuvîntului» și aparține regretatului lingvist sovietic A. I. Smirnițki.

Pornind de la teza cea mai răspîdită, care susține că sensul cuvîntului reprezintă legătura dintre un complex sonor cu obiectul denumit de acesta, Smirnițki arată că dacă sensul ar fi o legătură, un raport, toate cuvintele ar avea același sens, pentru că, în general vorbind, legătura dintre sunetele cuvîntului și obiectul denumit de acesta este una și aceeași. Or, după cum se știe, fiecare cuvînt își are sensul lui. Pe de altă parte, dacă este adevărat că cuvîntul are mai multe sensuri, atunci sensul nu poate fi numai o legătură, un raport.

Smirnițki arată că sensul cuvîntului nu este nici obiectul denumit de acesta. Există cuvinte (*centaur, inger, magie, a deochia* etc.) care nu denumesc obiecte sau fenomene reale, dar care au totuși un sens precis.

Tendința de a confunda sensul unui cuvînt cu obiectul sau fenomenul denumit provine din faptul că sensurile cuvintelor sînt determinate de existența obiectelor și fenomenelor reale, denumite de aceste cuvinte. Chiar la baza reprezentărilor fantastice, a figurilor mitologice etc., se află anumite fenomene ale realității, fenomene abstractizate de conștiința oamenilor și combinate în mod fantastic în reprezentări și imagini care nu mai corespund nici unei realități. Rezultatul unei astfel de combinații este și cuvîntul *rusalcă* «ființă cu trup jumătate de femeie, jumătate de pește și care trăiește în apă». Este însă evident că dacă n-ar exista femei și animale acvatice, oamenii n-ar putea crea imaginea *rusalcii*. De aceea cuvintele cu «sensuri fantastice» sînt tratate inconștient ca cuvinte cu «sensuri reale». Însăși prezența cuvîntului creează impresia că există un obiect sau un fenomen corespunzător.

Pînă la acest punct, explicația sensului pare puțin paradoxală : obiectul denumit de cuvînt nu poate constitui sensul acestuia și totuși sensul e determinat de obiect. Înseamnă că sensul cuvîntului e altceva decît obiectul denumit de cuvînt sau decît simpla legătură dintre cuvînt și obiect. Sensul cuvîntului trebuie să fie ceva ce corespunde obiectului și nu obiectul însuși. Acest ceva, care reprezintă sensul cuvîntului, este, după Smirnițki, oglindirea în conștiință a obiectului, copia sa, mai mult sau mai puțin corectă.

Evident, între cuvînt și obiectul denumit există o legătură, dar ea nu este directă, ci mijlocită. Ea nu există în afara reflectării obiectului respectiv în conștiința noastră, ci se înfăptuiește tocmai prin această reflectare. Dacă reflectarea obiectului, legată de sunetele cuvîntului, constituie sensul acestuia, atunci sensul cuvîntului nu poate fi definit ca simpla legătură dintre sunete și obiectul desemnat sau ca un raport al sunetelor față de obiect. Sensul cuvîntului este — arată Smirnițki — nu legătura dintre complexul sonor și obiect, ci legătura dintre complexul sonor și reflectarea în conștiința noastră a obiectului denumit. Fără această reflectare, legătura dintre complexul sonor și obiect n-ar putea fi înfăptuită, deoarece ea ar fi întreruptă ori de cîte ori obiectul respectiv ar fi înlăturat din câmpul percepției noastre și nu ar exista, prin urmare, nici posibilitatea de a abstractiza și generaliza.

Cum se aplică însă această definiție dată sensului în cazul cuvintelor care nu denumesc obiecte reale și care totuși au un sens precis? Smirnițki arată că sensul cuvîntului nu este numai reflectarea unor obiecte reale, legată de un complex sonor, ci și reflectarea anumitor fenomene psihice analoge, cum ar fi de exemplu diversele combinații fantastice care se produc în mintea oamenilor, pornind de la elemente reale, dar care nu există în realitate combinate în forma în care le-a combinat fantezia oamenilor. (Este cazul cuvintelor : *inger*, *strigoi*, *rusalcă* etc.).

Astfel, în privința sensului, Smirnițki distinge două cazuri :

1. (Cel fundamental) Complexul sonor — sensul — obiectul.

2. (Derivat) Complexul sonor — sensul.

(Deci un caz în care sensului îi corespunde un obiect existent în realitate, altul în care nu-i corespunde).

Complexul sonor și sensul merg totdeauna împreună (fără combinarea lor nu există cuvînt), în timp ce sensul și obiectul real — așa cum s-a arătat, nu se află totdeauna împreună. Acest al doilea caz este însă determinat de primul, de cazul fundamental.

Dar pentru că putem gândi în tăcere, în sinea noastră, înseamnă că limba există într-un anumit sens și fără sunetele materiale, reale. Evident, o asemenea existență a limbii are un caracter secundar și presupune existența ei materială, sonoră.

Faptul că organele vorbirii sînt puse în mișcare în mod conștient face ca sunetele vorbirii să fie percepute ca o realizare materială a unor «reprezentări sonore» pe care le avem deja în minte. Și într-adevăr, nu putem pronunța un cuvînt dacă nu avem în conștiință amprenta sunetelor sale, reprezentarea lui sonoră. Dar această reprezentare nu este altceva decît rezultatul influenței sunetelor reale asupra creierului și ea nu putea să apară înaintea ca aceste sunete reale să existe.

De aici reiese — arată Smirnițki — că sensul cuvîntului este legat atît de sunetele reale ale cuvîntului, cît și de reflectarea lor în conștiință, în ambele cazuri el rămînînd același. Așa se explică gîndirea interioară, în care cuvintele și construcțiile gramaticale sînt folosite nu cu sunetele lor reale, ci cu reprezentările lor existente în conștiința noastră. Elementul fundamental, primar, îl formează legătura sensului cu sunetele reale ale cuvîntului, în timp ce legătura sensului cu « imaginea sonoră a cuvîntului » este secundară. Această « imagine sonoră » nu este altceva decît reflectarea în conștiință a sunetelor reale ale cuvîntului.

Sensul cuvîntului face parte din structura acestuia, ca un așa-zis aspect intern. În raport cu acest aspect intern, sunetele joacă rolul unui înveliș material, necesar nu numai pentru a exprima sensul (a-l comunica), ci chiar pentru apariția, existența și dezvoltarea lui. Fără acest înveliș sonor material, influența realității asupra conștiinței noastre nu ar

avea ca rezultat ceea ce numim sens al cuvîntului.

În încheierea studiului său, Smirnițki, se oprește puțin asupra cuvintelor-interjecții, arătînd că intrucit emoția, care constituie conținutul acestor cuvinte, este și ea, ca și sensul cuvîntului, un fenomen al conștiinței noastre, sfera noțiunii de sens al cuvîntului trebuie lărgită ca să cuprindă și emoția exprimată de interjecție.

L. S. Kovtun, într-un articol intitulat «Despre sensul cuvîntului» («Voprosi Iazikoznania», nr. 5 din 1955), completează definiția dată de Smirnițki sensului, arătînd că acesta reflectă categorii de obiecte sau fenomene generalizate în conștiința oamenilor și nu obiecte sau fenomene izolate, și că el are un caracter social ce decurge din natura socială a limbii. Această observație este însă făcută în treacăt, articolul fiind consacrat, în cea mai mare parte, problemei raportului dintre sensul cuvîntului și noțiune. Kovtun caută răspuns la întrebarea, dacă reflectarea considerată de Smirnițki ca sens al cuvîntului coincide cu noțiunea, știut fiind că noțiunea este și ea o reflectare în conștiința oamenilor a trăsăturilor generale și esențiale ale obiectului.

Combătînd unele afirmații ale lui D. P. Gorski¹, prin care acesta susține că sensul cuvîntului nu e adecvat noțiunii, adică nu poate să exprime întregul conținut al acesteia, Kovtun arată că sensul cuvîntului are totdeauna la bază noțiunea și poate exprima la fel de bine atît noțiunea științifică, cit și pe cea curentă, constituită în practica întregului popor, și care într-o anumită măsură o contrazice sau o denaturează pe cea științifică. Astfel, între reflectarea realității prin sensul cuvîntului și între reflectarea prin noțiune nu există deosebire. Sensul cuvîntului este realizarea noțiunii prin mijloacele unui anumit sistem lingvistic. Aceasta nu înseamnă însă că el se identifică cu noțiunea. Sensul cuvîntului exprimă, prin noțiunea care stă la baza lui, realitatea obiectivă.

Sub un alt aspect, problema legăturii dintre sensul cuvîntului și noțiune este studiată

¹ Vezi articolul „Contribuții la problema formării și dezvoltării noțiunilor”, în „Voprosi Filosofii”, nr. 4, 1952.

și de lingvistul cehoslovac Fr. Travnicek². Ideea studiului său este sugerată de una dintre tezele susținute de E. M. Galkina-Fedoruk, și anume: «fiecare cuvînt are un sens, dar nu fiecare cuvînt exprimă o noțiune logică, șlefuită, ca sinteză a aspectelor esențiale ale fenomenelor sau obiectului. Omul văzînd ceva neplăcut pentru el exclamă „ptiu” ! Este oare această interjecție un cuvînt? Evident că da, deoarece alți oameni înțeleg că prin acest „ptiu” ! se exprimă un dezgust. Cuprinde însă acest cuvînt o noțiune logică? Desigur, nu. Prin urmare, în unele cuvinte „noțiunea” și „sensul” coincid, iar în altele nu există această coincidență, deoarece ele nu exprimă numai conținutul gîndirii, ci și alte sfere ale psihicului omenesc: emoția, voința»³.

Bazat pe rezultatele cercetării psihicului omenesc, Travnicek respinge teza Galkinei-Fedoruk, arătînd că și cuvintele care exprimă emoția și voința cuprind o noțiune logică, deoarece între gîndire și celelalte sfere ale psihicului uman (emoție, voință etc.) este o legătură strînsă. Sentimentele nu constituie un proces psihic cu totul izolat de procesul de cunoaștere. Sentimentul și emoția nu sînt altceva decît trăirea de către om a atitudinii sale față de ceea ce cunoaște. Inteligibilitatea limbii se datorește faptului că limba prezintă «realitatea nemijlocită a gîndirii». Așadar, dacă cuvîntul «ptiu !» este înțeles, înseamnă că el exprimă o noțiune. Dar intrucit este în legătură cu o anumită stare afectivă, el exprimă în același timp o noțiune și o emoție (un sentiment). Sentimentele și voința sînt exprimate de cuvinte numai în legătură cu noțiunea, iar conținutul noțional al cuvîntului constituie aici elementul de bază. În sprijinul teoriei lui Travnicek vine și cunoscuta teorie a lui Lenin: «orice cuvînt generalizează».

Mergînd mai departe cu analiza, Travnicek arată că raportul dintre sentiment și noțiune se prezintă sub două aspecte diferite:

² Vezi articolul „Unele observații în legătură cu sensul cuvîntului și cu noțiunea” în „Voprosi Iazikoznania”, nr. 1, 1956.

³ E. M. Galkina-Fedoruk, „Probleme principale de lingvistică în lucrările lui V. I. Lenin, în „Innostranie iaziki v škole”, nr. 1, 1951, p. 9.

1. Prin cuvintele *plăcere, neplăcere, bucurie, tristețe, iubire, ură, spaimă* etc. se exprimă noțiuni al căror conținut este sentimentul. Ele au apărut pe baza cunoașterii faptului că anumite obiecte posedă însușiri care ne produc un anumit sentiment. Aceste cuvinte pot fi numite emoționale. Ele seamănă cu celelalte (neemoționale : *pădure, munte, ru* etc.), prin aceea că exprimă noțiuni (adică sînt o reflectare generalizată a însușirilor esențiale ale obiectelor) și se deosebesc de ele prin aceea că exprimă un rezultat specific al generalizării însușirilor obiectelor. În cuvintele neemoționale rezultatul generalizării este ideea abstractă despre obiectele denumite, iar în cele emoționale — este sentimentul produs de anumite obiecte.

2. Cu totul altul este raportul dintre noțiune și sentiment în cuvintele de tipul *bunicuț*. Aici rezultatul generalizării este ideea abstractă despre un anumit obiect, însoțită însă de un sentiment care poate fi foarte variat. Cuvintele de acest tip pot exprima de pildă simpatie, gingășie, admirație, dispreț, ironie etc. Ele ar putea fi numite cuvinte cu ton afectiv, pentru a fi deosebite de cele neutre sub raport afectiv, cum sînt cele de tipul *bunic*.

În cazul cuvintelor de tipul *bunicuț*, nuanța afectivă este exprimată prin sufixe derivative. Există însă și cuvinte nederivate, cu nuanță afectivă : *a crăpa* cu sensul de a mînca, *bostan* cu sensul de cap etc. În anumite condiții fiecare cuvînt poate căpăta o nuanță afectivă. Dar pe lingvist — după părerea lui Travnickek — trebuie să-l intereseze în special cuvintele în care tonul afectiv este permanent și care constituie prin urmare o categorie lexicală aparte. Celelalte cuvinte a căror expresivitate depinde de anumite condiții rămîn în atenția stilisticii.

Travnickek ajunge la concluzia că fiecare cuvînt exprimă o noțiune. Nu există cuvinte care să aibă numai sens. Această concluzie este valabilă pentru cuvintele propriu-zise, care fac parte din vocabularul limbii, nu și pentru cele «fictive»¹, rămase în afara cadrului limbii.

¹ Travnickek se referă la cuvintele care o dată cu pierderea sensului noțional își pierd și caracterul de cuvinte independente și devin sufixe.

Dintr-un unghi de vedere cu totul nou este privită problema sensului de lingvistul polonez E. R. Kurylovici². El analizează sensul cuvîntului folosindu-se de metoda opoziției, metoada caracteristică fonologiei și admite, pentru cuvînt, un singur sens general care cuprinde cîteva sensuri particulare — adică sensul realizat în cîteva întrebuițări ale cuvîntului³.

Sensul general al cuvîntului este independent de context (de aceea contextul nu ajută la definirea lui), în timp ce sensurile particulare sînt determinate totdeauna de context și deci nu pot fi definite decît cu ajutorul contextului.

Obiectul studiului lui Kurylovici îl constituie raportul dintre sensul cuvîntului și context. Întrucît sensul general al cuvîntului este independent de context, Kurylovici îl lasă de o parte, ocupîndu-se numai de sensurile particulare. La început, autorul subliniază rolul, cîteodată decisiv, pe care îl are contextul în ce privește sensul cuvîntului. De pildă, *eu, tu* etc. capătă înțeles deplin numai în raport cu contextul. Cuvintele *acesta, acela* pot să denumească un obiect sau să se refere la un substantiv din context.

Kurylovici distinge două feluri de contexte : sintactic și semantic. Contextul sintactic provoacă uneori modificarea globală a sensului (adică trecerea cuvîntului la o altă parte de vorbire). În propozițiile *cei orbi vor vedea, cei surzi vor auzi*, adjectivele *orbi* și *surzi* sînt folosite independent, fără sprijinul substantivelor determinate de ele. Această independență le face să capete sensul substantivelor (*oamenii orbi, oamenii surzi*), deși ca formă ele rămîn adjective.

Influența contextului sintactic asupra sensului cuvîntului este foarte ușor de stabilit. De exemplu, substantivele folosite cu funcția sintactică de determinant al verbului se transformă în adverbe. Sau, cînd limba nu posedă decît o singură formă pentru exprimarea perfectului compus și a perfectului simplu,

² Vezi articolul „Însemnări cu privire la sensul cuvîntului”, în „*Voprosi Iazykoznaviia*”, nr. 3/1955.

³ Termenii „sens general” (sau „fundamental”) și „sens particular” (sau „secundar”) sînt înlocuiți la Kurylovici prin „funcție semantică primordiale” și „funcție semantică secundară”.

funcția perfectului compus este primordială, iar perfectul simplu este condiționat prin context, și anume, printr-un adverb sau alte forme verbale.

Influența contextului semantic asupra sensului este mai greu de definit. Când un cuvânt dat reflectă două sau mai multe realități fizice sau psihice diferite nu putem vorbi totdeauna de o polisemie a cuvântului. De exemplu, cuvântul *a minca* în combinațiile *a minca mere* și *a minca omlete* are același sens, deși între cele două acte diferența fiziologică este mare. Aici avem a face cu o influență fictivă a contextului asupra sensului. De o influență reală putem vorbi — arată Kurylovici — numai atunci când contextul modifică în așa măsură sensul cuvântului, încît acesta coincide cu sensul altui cuvânt (sau al altei construcții lexicale) existent(ă) în limbă. De exemplu, cuvântul *bol*, folosit în sens primordial pentru animale, cînd este folosit în legătură cu omul devine sinonim cu *gură*, căpătînd un sens figurat.

Influența reală a contextului asupra sensului se produce și în cazul expresiilor. De exemplu, sensul expresiei *a-ți aprinde paie în cap* nu corespunde cu suma sensurilor cuvintelor care o compun, ci este determinat de context. (În cazul metaforelor — *stăpîna mării* = balenă — situația se schimbă puțin, deoarece *mare* își păstrează sensul propriu și constituie contextul semantic al cuvântului).

Nu în toate cazurile sensurile derivate, particulare, sînt determinate de context. De exemplu, sensul afectiv al cuvântului *bunicuș* este independent de context.

Kurylovici consideră mai importante, pentru cercetarea sistemului semantic al limbii, cuvintele în care funcția expresivă nu e dată de la început prin mijloace speciale (cum este cazul lui *bunicuș*), ci se definește prin context.

Pentru că la stabilirea cazurilor — arătate mai sus — de influență a contextului asupra sensului, Kurylovici s-a folosit de metoda opoziției, caracteristică fonologiei, el face și o analogie între aceste fenomene semantice și unele fenomene fonetice. De exemplu, același cuvînt poate avea sensuri diferite așa cum același sunet poate avea variante fonologice

diferite. Variantele fonetice ale sunetelor, care nu au importanță pentru sistemul fonologic al limbii (deși pot deveni punctul de plecare al modificărilor fonologice), amintesc influența fictivă a contextului asupra sensului, care cîndva poate deveni o influență reală și poate provoca o diferențiere de sens. Și pentru variantele stilistice independente de context (*nevastă* — *muiere*) există o analogie fonetică : așa-numitele variante fonetice (*joc* — *gioc*).

Concluzia pe care o trage Kurylovici la sfîrșitul acestui studiu este că pentru limbă esențialul îl constituie sensul general al cuvîntului, care nu este determinat de context, în timp ce sensurile celelalte («particulare», «specifice») nu fac altceva decît să adauge celui principal elemente de context. Sensurile principale pot primi atîtea elemente de context, încît, uneori, se ajunge la o ramificație semantică foarte complexă.

Problema sensului cuvîntului este abordată și în lingvistica romînească. Dintre studiile mai recente amintim capitolul «Aspectul semantic al cuvîntului» din cartea «Limba romînă contemporană» a academicianului Iorgu Iordan, capitolul «Formă și conținut» din cartea «Studii de lingvistică generală» a academicianului Alexandru Graur și capitolul «Conținutul cuvîntului» din «Limba romînă (fonetică, vocabular, gramatică)» editată de Institutul de lingvistică din București.

Acad. Iorgu Iordan definește cuvîntul ca unitatea dintre «două elemente, indestructibil legate între ele : un element material, sunetele, partea sonoră, de natură pur fizică. . . și un element ideal, noțiunea, care oglindește realitatea înconjurătoare».

În ce privește raportul dintre sens și noțiune, acad. I. Iordan arată că ele nu pot fi identificate «. . . sensul unuia și aceluiași cuvînt poate fi (și adesea este) multiplu, pe cînd noțiunea exprimată de cuvîntul în discuție este unică. Am putea vorbi de un sens fundamental, cel mai general cu puțință (acesta ar fi noțiunea), și de sensuri secundare, derivate, mai mult ori mai puțin diferite unul de altul, dar întemeindu-se toate pe cel fundamental (acestea ar fi sensurile propriu-zise)».

Referindu-se la raportul dintre cuvînt și noțiune, acad. Iorgu Iordan susține teza că

prepozițiile și conjuncțiile, ca «expresii ale raporturilor dintre noțiuni» precum și interjecțiile, ca «manifestări ale unor senzații», nu au la bază o noțiune «logic elaborată». În această privință este citată și părerea lingvistei sovietice E.M. Galkina-Fedoruk: «noțiunea este sensul cuvântului, când e vorba de limba rațională, dar nu în ceea ce privește cuvintele care exprimă emoții și manifestări de voință¹».

În ultima parte a capitolului citat, acad. Iorgu Iordan face o analiză amănunțită a omonimelor și a sinonimelor, arătând modul în care apar și cum se comportă ele în limbă.

În ce privește omonimele (— cuvinte cu mai multe sensuri —), se arată că ele apar «prin extinderea folosirii unui cuvânt pentru a denumi obiecte sau fenomene mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cel vechi». Astfel, cuvântul *capră* (nume de animal) a căpătat sensurile de «capră a trăsirii», «capră de tăiat lemne», «capră de sărit» (în gimnastică). Uneori această extindere are la bază un element afectiv. Ex. *ciupercă* «pălărie femeiască mică și caraghioasă»; *dovleac* (sau *bostan*) «cap (prost)»; *ptisc* (sau *clonf*) «gura omului» etc.

Omonimele iau naștere și din cauza modificărilor fonetice suferite de cuvinte în decursul istoriei. Ex. *cioacă* «o specie de cioară» (cuvânt slav sau maghiar), *cioacă* «deal» (din sirbește sau bulgărește).

Un alt izvor al omonimiei îl constituie împrumuturile din alte limbi, în cazurile în care cuvântul împrumutat capătă o formă identică cu a unuia neoaș. Ex. *casă* (de locuit) lat. *casa* și *casă* (de bani) <fr. *caisse* etc.

În ce privește sinonimele, acad. Iorgu Iordan arată că, în urma unei analize mai amănunțite a conținutului lor noțional, nu este greu de observat că ele nu au totdeauna sensuri perfect identice. Ca sinonime perfecte se citează adesea *timp* și *vreme* , *prilej* și *ocazie* , *secol* și *veac* etc., uitându-se că ele nu pot fi substituite totdeauna unul prin altul. De exemplu *vreme* nu poate fi înlocuit prin *timp* în locuțiunea *de vreme ce* , *prilej* prin *ocazie* în *lucru de ocazie* etc. Dacă se ajunge citeodată ca limba să aibă unele sinonime perfecte, situația nu este tipică, pentru că unul din

cele două cuvinte sinonime sau dispăre cu timpul sau capătă o altă accepțiune.

Referitor la apariția sinonimelor se arată că în majoritatea cazurilor avem a face cu o origine multiplă, cele mai multe explicându-se prin bilingvism, care nu presupune neapărat amestec de populații, ci rezultă și din însușirea unei limbi străine de către un număr redus de oameni, a căror influență asupra limbii, la un moment dat, este puternică.

Apariția sinonimelor nu se datorește totdeauna influențelor străine. Este cazul numelor diferite pe care le poartă aceleași obiecte în graiurile teritoriale și care o dată pătrunse în limba comună devin sinonime. Așa se explică *straie* alături de *haine* etc.

Uneori originea sinonimelor se explică și prin mijloacele de formare a cuvintelor, caracteristice limbii respective. Ex. *brădet* — *brădiș*, *incomplet* — *necomplet* etc.

Alteori sinonimia se datorește colaborării dintre mijloacele interne ale limbii și unele influențe străine. Este cazul împrumuturilor de origine latino-romană formate de la verbe cu sufixul *-ție*, care au devenit sinonime cu infinitivele substantivate românești ale aceluiași verbe: *administrație* — *administrare*, *formație* — *formare* etc. Dar, ca la toate sinonimele și în acest caz, deosebirea semantică este evidentă. Infinitivul substantivat, din cauza originii verbale, păstrează nuanța de acțiune, în timp ce substantivul corespunzător a pierdut-o. (Comp. *administrarea bunurilor statului* cu *administrația bunurilor statului*.)

Acad. Iorgu Iordan amintește aici și derivația sinonimică: «două cuvinte care au același înțeles propriu devin sinonime și prin înțelesul lor figurat». De exemplu, *a arde*, *a frige* și *a pîrli* sînt într-un fel sinonime. Datorită acestui fapt, verbul *a arde*, din expresia *m-am ars* «am făcut o greșeală mare, o prostie», poate fi înlocuit cu *a frige* sau *a pîrli* și expresia devine *m-am fript* sau *m-am pîrlit*, păstrînd aproximativ același înțeles. Astfel, verbele *a frige* și *a pîrli* au devenit sinonime cu *a arde* și în sensul lor figurat.

Precizările făcute de acad. I. Iordan în studiul amintit, cu privire la omonimie și la sinonimie, sînt foarte importante pentru studierea evoluției semantice a cuvîntului.

¹ E. M. Galkina-Fedoruk, *op. cit.*

Studiile prezentate pînă aici au scopul de a arăta ce trebuie să înțelegem prin conținutul cuvîntului, arătînd sub ce formă se manifestă el, și fac abstracție, în general vorbind, de complexul sonor. Privind în ansamblu toate aspectele problemei pe care o prezentăm, lipsa aceasta este suplinită de studiul pomenit mai sus al academicianului Alexandru Graur. Obiectul acestui studiu îl formează raportul dintre formă și conținut în limbă. Printr-o cercetare amănunțită a raportului dintre conținut și formă, acad. Al Graur demonstrează netemeinicia concepției, dominantă în lingvistica burgheză, potrivit căreia forma este absolut arbitrară și nu are nici o legătură cu conținutul. Numeroase fenomene care pot fi observate în dezvoltarea limbii s-ar părea că justifică o astfel de concepție. Astfel, unele cuvinte și-au modificat sensul, în decursul istoriei, fără ca sunetele din care sînt alcătuite să fi suferit schimbări simțitoare. Ex. *casă*, în latinește însemna «cocioabă», iar acum denumește o locuință cit se poate de confortabilă. La fel *mîndru*, la origine însemna «înțelept», iar azi, fără să-și fi schimbat întru nimic forma, înseamnă «frumos» sau «trufaș». Există și cazuri în care se modifică sunetele, iar conținutul rămîne același. Ex. cuvîntul latin *sole* a devenit în romină *soare*, fără a suferi vreo schimbare de conținut. De asemenea, în cazurile în care se schimbă și sunetele și înțelesul (vechiul slav *кѣръ* «cerc» a devenit în rominește *crîng*) cele două schimbări nu merg împreună: «schimbările de sens sînt legate de evoluția societății, de descoperiri, de influențe din partea altor popoare, și diferă de la cuvînt la cuvînt, pe cînd schimbările sunetelor țin de regulile interne ale limbii și se produc în mod uniform la cuvinte care diferă total între ele ca sens: în *moară*, *o* a devenit *oa* pentru că în silaba următoare era un *ă* (ca în *poartă* din lat. *porta*, în *coasă* din v. sl. *kosa*, în *roagă* din lat. *rogat* etc.). Însuși caracterul de sistem al schimbărilor fonetice ne-ar îndemna să credem că, în limbă, între schimbările de formă și cele de conținut nu există nici o legătură. În acest caz ar însemna că legea materialismului dialectic, potrivit căreia între formă și con-

ținut există o unitate indisolubilă, unitate în care ambele elemente se influențează reciproc, nu acționează și în domeniul limbii. Acad. Al. Graur arată că o astfel de concepție, care este proprie lingviștilor idealisti, își are izvorul într-o înțelegere greșită a ceea ce înseamnă formă în lingvistică. Evident, în ce privește vocabularul, forma o constituie grupul de sunete care îmbracă sensul cuvîntului. Dar «sunetele, luate fiecare în parte, nu sînt o formă, pentru că ele nu au un conținut. Sunetele sînt numai materialul din care este constituită forma, dar nu sînt forma însăși, după cum la un compus chimic, diferitele molecule, luate izolat, nu constituie o formă, dar organizarea lor generală este o formă.» Transformarea lui *sole* în *soare* nu echivalează cu o schimbare de formă, în înțelesul marxist al acestui cuvînt. Prin faptul că s-au schimbat unul sau două sunete nu am căpătat alt cuvînt. Dar cînd *chelnar* a fost înlocuit cu *ospătar*, s-a produs o schimbare de formă însoțită și de o schimbare de conținut. La fel se petrec lucrurile și în morfologie. Dacă pluralul mai vechi *ceasure* devine *ceasuri*, nu însemnează că s-a produs o schimbare de formă. Dar cînd pluralul *blăni* este înlocuit cu *blănuri*, schimbarea de formă este evidentă, ca și legătura ei cu o schimbare de conținut.

În concluzia la această cercetare, acad. Al. Graur arată: «Așadar, legea generală a materialismului dialectic, care spune că întîi se modifică conținutul și acesta fie că provoacă modificarea imediată a formei, fie că se acomodează un timp cu forma veche și numai după un timp ajunge să o arunce în aer, — această lege este valabilă și pentru faptele de limbă. Ideea greșită că în materie de limbă forma și conținutul ar putea evolua independent una de alta se bazează pe neînțelegerea noțiunii de formă: numai materialul din care e alcătuită forma poate să se modifice independent de conținut».

Interpretarea pe care acad. Al. Graur o dă formei cuvîntului, în lumina materialismului dialectic, deschide noi perspective de cercetare în domeniul lexicului și poate să ducă la rezolvarea unor probleme mult controversate.

C. OTOBÎCU

NOTE ȘI CONSULTAȚII

PE MARGINEA UNUI GLOSAR LA OPERA LUI PAVEL DAN

De curînd a apărut, sub îngrijirea lui Florian Potra, o culegere de nuvele ale scriitorului ardelean Pavel Dan¹. La sfîrșitul volumului se află un glosar care cuprinde 52 de cuvinte considerate de editor mai puțin cunoscute; pentru acestea se dau fie sinonime, fie explicații, menite să contribuie la înțelegerea completă și exactă a textelor în care apar cuvintele respective.

E adevărat că în opera lui Pavel Dan se găsesc relativ multe cuvinte cu o circulație redusă (mai ales regionalisme). Un glosar era necesar, fără îndoială; dar, așa cum a fost alcătuit, glosarul nu își atinge scopul în toate cazurile, ba, uneori, stîrnește nedumeriri prin modul cum au fost alese sau glosate cuvintele „rare” întîlnite în paginile volumului.

Credem că puțini cititori au întors foile pentru a căuta la sfîrșitul cărții cuvinte ca *baie* (de sare), „*ocnă*”, *bobotaie*, „*vilvătaie*”², *ghioald*, „*ghiont*”, care nu au un caracter strict regional și, în orice caz, nu îngreuiază înțelegerea pasajelor în care apar; poate că nici nu ar fi fost nevoie să figureze în glosar. Să admitem că nu e nici un rău dacă se dau explicații și acolo unde nu sînt necesare. Ne întrebăm însă după ce criterii s-a condus editorul cînd a inclus în glosar aceste cuvinte și a lăsat de o parte pe altele cam tot atît, dacă nu chiar mai puțin cunoscute, ca, de pildă: *chepeneag*, *ciupag*, *clop*, *fiacăr*, *glajă*, *polojenic*, *reverandă*³. Înșirarea acestor cuvinte nu vrea să fie un argument în favoarea dreptului lor de a intra în glosar; pentru ca acesta să nu fie nici incomplet, nici prea încărcat, fiecare cuvînt, în parte, necesită o examinare atentă. Dar se pot găsi în volumul lui Pavel Dan numeroase cuvinte care, cu siguranță, ar fi meritat mai mult decît *baie*, *bobotaie*, *ghioald* să fie incluse în glosar. Iată cîteva exemple:

copîrșeu „*sicriu*” (p. 78);

corlan „*coș*, *horn*” (p. 207, 219);

eclejie „*pămînt*, *proprietate a bisericii*, *folosit de preot*” (p. 35); cuvîntul nu figurează nici în DLRC, nici în dicționarul lui Candrea (= CADE), nici în cel al lui Tiktin (= TDRG)

---

¹ Pavel Dan, *Scrieri alese*. Ediție îngrijită și prefațată de Florian Potra, București, E.S.P.L.A., [1957].

² În *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* (= DLRC), nu se face nici o mențiune din care să rezulte că *bobotaie* ar fi regionalism.

³ Nici lista aceasta, nici cele care vor urma nu au pretenția să fie complete.

fleură „gură, fleancă” (termen peiorativ): *Marș înaintea! . . . Nu ți-ai putut ținea fleura* (p. 40)¹;

fodori, pl. „un fel de manșete (încrêșturi sau dantele) la mânecile iei” (p. 219);

golgotină „buruiană care crește prin lanuri” (p. 26);

jeliță „vînt ușor, răcoros” (p. 142); cf. TDRG, s. v. : „linder Wind, Lüftchen”; Ștefan Pașca, *Glosar dialectal*. . . , București, 1928, s.v. i e l i ț ă : „vînt subțire care bate în cursul verii”; năglag „un fel de lut, întrebuițat ca tencuială” (p. 199);

paclă „pachet”: *N-avea bani nici pentru o paclă de țabac* (p. 224);

prospoiat „răsfirat, afinat, infoiat”: *O pasăre. . . cu coada prospoiată* (p. 174).
Un braț de paie prospoiat în cale (p. 203);

tiriboanță „roabă”; cuvîntul e întrebuițat, ironic, ca sinonim pentru „brișcă, șaretă”: *Tînărul [baron] care umblă cu tiriboanța cu două roate și vinde lapte și castraveți* (p. 154);

țangău „băietan, vlăjgan” (p. 165);

azgăura „a se uita lung, a zgii ochii (la ceva)”; *În casa lui va fi lapte și copiii nu-i vor zgăura seara la porți străine cu oala în mînă* (p. 143).

Primele șapte cuvînte din lista de mai sus nu sînt înregistrate în cele două volume apărute (A—L) din DLRC; eclejje, golgotină, jeliță, năglag, paclă, prospoiat, tiriboanță, țangău nu se găsesc în CADE. Menționăm acest lucru pentru a arăta că cititorul nu găsește cu ușurință în altă parte lămuririle care ar fi trebuit să existe în glosar; (treceam peste faptul că nu i se poate pretinde să le caute în alt loc decît la sfîrșitul volumului pe care îl citește).

Ar fi fost bine ca glosarul să cuprindă și cuvintele care au în opera lui Pavel Dan sensuri mai puțin obișnuite sau cunoscute numai în unele părți ale țării:

baci „nene, bădie”² (p. 185);

aclăcui „a face un lucru de mîntuială”: *Tortul ăsta tot trebuie lora din nou. Asta numai mi-a clăcui lina* (p. 36); DLRC, CADE, TDRG și Dicționarul Academiei (= DA) nu cunosc acest sens;

dubit „julit, zdrelit”: *Catul alb. . . cu pielea dubită pe coaste* (p. 196);

învrăjbi e întrebuițat de Pavel Dan cu înșesul de „a alunga, a băga spaima (în cineva)”³: *Dar și cînd se supăra nebunul îi bătea de scula satul pe casa lor. Uneori. . . Dumitru. . . trebuia să plece prin sat să-și caute copiii învrăjbiți* (p. 296);

dîră, în a umbla în dîra . . . „a fi preocupat, a se interesa (de ceva)”: *Numai să vină popa cu cocanii, beienii și ceilalți, apoi vom vedea. — Popa se vede că în dîra asta umblă* (p. 316);

motor „automobil, autocamion”: *Care, oi, vite și motoare zbrîrnăitoare alergau în toate părțile* (p. 145); cf. diminutivul *motorăș*, la p. 59;

năframă nu înseamnă „năframă mică”, cum s-ar putea crede, ci „batistă” (p. 214);

asepurta „a da zor, a se grăbi”: *Tatăl tău adapă viiele să mergeți la sămănat. Ascullă-l, dragă, și purtați-vă; poate isprăviți mîine acolo* (p. 47);

silit, în a fi silit pe ceva „a avea nevoie de ceva”: *Ce, mă! Eu ți silit pe pămîntul tău? Eu am ce-mi trebuie. . .* (p. 27);

slab, în vorbe slabe „vorbe urite, necuviințe” (p. 38); cf., la TDRG s.v., sensul asemănător de „necurat” pe care pare să-l aibă adjectivul, în *lucru slab*.

¹ Cuvîntul fleură apare și în bucată *Studentul Livadă*, publicată de Pavel Dan în revista *Blajul*, II, 1935, nr. 11—12: *Murășanu se zborși de sub plapomă: — Ține-ți fleura, Musea!* (p. 486). În ediția Potra, fleură devine . . . fluieră (p. 182)!

² Baci cu acest sens (< ung. b á c s i „idem”) nu este, de fapt, același cuvînt cu baci „cioban”.

³ Înșesul de „a băga spaima (în cineva)”, înregistrat în DA, este ilustrat cu un singur citat, din Țichindeal.

Editorul glosează, just, *biraie*¹ (ale curții) „logofeți de curte”; ar fi fost, poate, necesar să se menționeze și sensul de „primar” pe care îl are cuvântul la p. 170 (aici apare singularul).

Pentru unele cuvinte din glosar se dau explicații incomplete, ca, de pildă: *ceglău* „bucată de lemn dintre loitrele carului”; *leasă* (a carului) „împletitură de nuiele”; *pănură* „șesătură de lână” (orice fel de șesătură de lână?); *poștănici* „argați tineri” (ar fi trebuit să se adauge: „care mână boii”).

O serie de cuvinte sînt glosate greșit:

fîșcă nu înseamnă „fișie de iarbă”; textul scriitorului ne lămurește mai bine decît explicația din glosar: *Filimon ședea pe un răzor tnalț și ierbos; o fișcă tomnatecă pe care, ascunsă cum e între bucale, vara n-o taie coasa și loamna, cînd e bătrînă, n-o mîncă vitele* (p. 289); cf., în DA, *fîșcău* „un fel de iarbă”;

ase încotora nu înseamnă „a se împiedica” (nu poți să te încotorezi de o piatră sau de un scaun!) ci „a se împunge, a se înțepa într-un cotor (= partea de jos a tulpinii unei plante lăiate, care rămfne ieșită din pămînt)” ; iată și textul în care apare cuvîntul: *Sfîntul era desculț. . . Dar nu se încotora. Miriștea țepoasă și spinii rusești se muiau sub pasu-i* (p. 291);

podmol (p. 295) nu înseamnă „coastă de deal” (!?), ci „terasă de lut în jurul caselor țărănești”; cuvîntul se găsește, cu acest sens, la TDRG; cf. CADE, s.v. *podmol*;

porodiță înseamnă „descendent, urmaș” (vezi citatele la p. 33 și 104), nu „neam, spiță”; cf. Ștefan Pașca, *op. cit.*, s.v., unde se dă și etimologia: srb. *porodica* „Nachkommenschaft”;

premindă e glosat „parte ce revine cîntăreților de biserică din prisoase” (sic!). Cuvîntul are, ce e drept, și acest sens², dar nu în opera lui Pavel Dan: după cum putem citi la p. 304, iobagii (nu cîntăreții!) primesc premindă, de la baron (și nu din prinoasele aduse la biserică!);

sîcitor (= sicitor, sucitor; p. 196, 211)³ înseamnă „băț rotund și neted cu care se întinde aluatul”, nu „făcăleț” (acestuiia i se spune, în regiunea din care e originar, Pavel Dan în care se petrece acțiunea nuvelor lui, *melesteu* sau *mestecător*).

Foarte curios ni se pare felul cum e glosat verbul *asetăui* (derivat de la *tău* „baltă, lac”). Iată, mai întii, frazele în care apare cuvîntul: *Soarele, sfîrîind în gemuri, curge în sală, tăuindu-se pe jos* (p. 174). *Unsoarea sarea afară din butoi, se tăuia prin odaie* (p. 322). Glosarea „a se bălăci” e cu atît mai inexplicabilă, cu cît editorul avea la îndemînă un pasaj care conține echivalentul exact al lui *asetăui*: *Din discul (soarelui) pe jumătate topit curge materia gălbuie băltuindu-se pe jos* (p. 110—111).

Autorul glosarului comite, citeodată, erori la refacerea singularului de la substantivele atestate la plural⁴: de la *uioșe* (neutru!) se reface un singular *uioșă* „scurtă de lână”, în loc de *uioș* (cf. *huioș* „haină cu mîneci”, la Ștefan Pașca, *op. cit.*); *scoverzi* devine, la singular, *scovargă*⁵, în loc de *scovardă*, și e glosat, greșit, „plăcintă”, în loc de

¹ Scris, greșit, *biraie*. În trecut fie spus, mai sînt și alte greșeli de ortografie. Vom da un singur exemplu: *în pietrii și în bolovanii* (*Gînd românesc*, IV, 1936, nr. 1, p. 26) devine *în pietrii și în bolovanii*, atît în volumul *Urcan Bătrînul. Nuvele*. Cu o introducere de Ion Chiinez, București, 1938, p. 213, cît și în ediția Potra (p. 207). Așadar, în loc să fie înlăturată o greșală, s-a mai adăugat una. Din păcate, există și intervenții în limba operii lui Pavel Dan; acesta din urmă scrie *grumații* (*Abcedar*, I, 1933, nr. 29—30, p. 6), nu *grumajii*, ca în ediția Florian Potra (p. 219). Nu e o problemă de ortografie!

² Vezi CADE, unde e vorba însă de „prinoase”.

³ Datorită, probabil, unei greșeli de tipar, în glosar a apărut *sîcitor*.

⁴ De ce nu se procedează la fel în toate cazurile, și pentru *biraie*, *pene*, *ogășii* și *poștănici* se păstrează pluralul?

⁵ *Scovargă* e singularul de la *scovergi*, înregistrat de TDRG, s.v. *scovardă*.

„clătită”, în ciuda textului din care reiese că aceste două cuvinte nu sînt sinonime : *Ce ai făcut azi de mîncare?*... — *Tot scoverzi și plăcinte* (p. 153).

Rîndurile de mai sus nu au urmărit altceva decît să atragă atenția asupra unor greșeli care, fără prea mare greutate, ar putea fi evitate la o eventuală retipărire a *Scrierilor alese*. Operele regretatului scriitor, de la a cărui moarte se vor împlini în vara aceasta douăzeci de ani, merită să fie puse la îndemîna cititorului într-o ediție îngrijită din toate punctele de vedere.

ANDREI AVRAM

RĂSPUNS CITITORILOR

G. BOBOC — Valea lui Mihai

1. *Întrebare* : — Cum se analizează sintactic versurile :

*N-avem nici vreme de tîchinat
Căci vremea ni-e în mîni la voi,
Avem un suflet încă-n noi*

Și parcă l-ați uitat!

Răspuns : Propoziția întii este principală regentă (trebuie spus „principală regentă” pentru că există și principale neregente, precum și regente care nu sînt propoziții principale), a doua — subordonată cauzală, a treia — principală, a patra — adversativă, (Găsiți explicații privitoare la *și*, introducînd propoziții adversative, în Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea) Fiind vorba de o propoziție adversativă, ar fi trebuit ca la sfîrșitul versului al 3-lea să se pună virgulă.

Părerea — greșită — că propoziția a 4-a este atributivă se explică prin aceea că adesea atributivele calificative echivalează cu niște coordonate (de obicei copulative). În cazul de față : *Avem un suflet, și parcă l-ați uitat* = avem un suflet, pe care parcă l-ați uitat, chiar dacă sensul e același, formal construcțiile nu trebuie confundate.

În legătură cu aceeași frază, ne întrebăți care este predicatul propoziției a doua. Predicatul este numai *e*, deoarece are sensul „se află”, „există”.

Verbul *a avea* nu este auxiliar nici în propoziția întii, nici în a treia.

2. *Întrebare* : — Ce specii de propoziții se găsesc în versurile :

*Ați pus cu toții jurămint
Să n-avem drepturi și cuvînt;
Bătăi și chinuri, cînd țipăm
Obezi și lanț, cînd ne mișcăm
Și plumb, cînd istoviți strigăm
Că vrem pămînt!*

Răspuns : Propoziția întii e principală regentă, a doua — completivă directă. O considerăm completivă (și nu atributivă), nu pentru că răspunde la întrebarea *Ce-ați pus?* sau *Ce-ați jurat?* (Se poate obiecta că, la fel de bine, putem întreba *ce jurămint*), ci pentru că *a pune jurămint* este o locuțiune verbală (= a jura), determinată în întregimea ei de propoziția a doua.

Propoziția a treia este principală regentă eliptică și cuprinde cuvintele: *Bătăi și chinuri... obezi și lanț... și plumb*. Celelalte trei propoziții nu pun probleme, așa că nu le mai discutăm.

În legătură cu alte probleme, ridicate de dv. într-o scrisoare anterioară — care ne-a parvenit cu mare întîrziere — aveți dreptate semnaland greșelile frecvente de exprimare sau de ortografie remarcate în școala unde lucrați. E într-adevăr regretabil că nu toți profesorii, indiferent de specialitate, aplică consecvent noile norme ortografice.

S. St.

NOTE ȘI CONSULTAȚII

PE MARGINEA UNUI GLOSAR LA OPERA LUI PAVEL DAN

De curind a apărut, sub îngrijirea lui Florian Potra, o culegere de nuvele ale scriitorului ardelean Pavel Dan¹. La sfârșitul volumului se află un glosar care cuprinde 52 de cuvinte considerate de editor mai puțin cunoscute; pentru acestea se dau fie sinonime, fie explicații, menite să contribuie la înțelegerea completă și exactă a textelor în care apar cuvintele respective.

E adevărat că în opera lui Pavel Dan se găsesc relativ multe cuvinte cu o circulație redusă (mai ales regionalisme). Un glosar era necesar, fără îndoială; dar, așa cum a fost alcătuit, glosarul nu își atinge scopul în toate cazurile, ba, uneori, stirnește nedumeriri prin modul cum au fost alese sau glosate cuvintele „rare” întâlnite în paginile volumului.

Credem că pușini cititori au întors foile pentru a căuta la sfârșitul cărții cuvinte ca *baie* (de sare) „ocnă”, *bobotaie* „vilvătaie”², *ghioald* „ghiont”, care nu au un caracter strict regional și, în orice caz, nu îngreuiază înțelegerea pasajelor în care apar; poate că nici nu ar fi fost nevoie să figureze în glosar. Să admitem că nu e nici un rău dacă se dau explicații și acolo unde nu sînt necesare. Ne întrebăm însă după ce criterii s-a condus editorul cînd a inclus în glosar aceste cuvinte și a lăsat de o parte pe altele cam tot atît, dacă nu chiar mai puțin cunoscute, ca, de pildă: *chepenea*, *ciupag*, *clop*, *fiacăr*, *glajă*, *polojenie*, *reverandă*³. Înșirarea acestor cuvinte nu vrea să fie un argument în favoarea dreptului lor de a intra în glosar; pentru ca acesta să nu fie nici incomplet, nici prea încărcat, fiecare cuvînt, în parte, necesită o examinare atentă. Dar se pot găsi în volumul lui Pavel Dan numeroase cuvinte care, cu siguranță, ar fi meritat mai mult decît *baie*, *bobotaie*, *ghioald* să fie incluse în glosar. Iată cîteva exemple:

copirșeu „sicriu” (p. 78);

corlan „coș, horn” (p. 207, 219);

eclejie „pămînt, proprietate a bisericii, folosit de preot” (p. 35); cuvîntul nu figurează nici în DLRC, nici în dicționarul lui Candrea (= CADE), nici în cel al lui Tiktin (= TDRG)

---

¹ Pavel Dan, *Scrieri alese*. Ediție îngrijită și prefațată de Florian Potra, București, E.S.P.L.A., [1957].

² În *Dicționarul limbii romine literare contemporane* (= DLRC), nu se face nici o mențiune din care să rezulte că *bobotaie* ar fi regionalism.

³ Nici lista aceasta, nici cele care vor urma nu au pretenția să fie complete.

fleură „gură, fleancă” (termen peiorativ): *Marș trainte! . . . Nu ți-ai putut ținea fleura* (p. 40)¹;
fodorî, pl. „un fel de manșete (încrêțituri sau dantele) la mânecile ieii” (p. 219);
golgotină „buruiană care crește prin lanuri” (p. 26);
jeliță „vînt ușor, răcoros” (p. 142); cf. TDRG, s. v. : „linder Wind, Lüftchen”; Ștefan Pașca, *Glosar dialectal*. . . București, 1928, s. v. **ielîță** : „vînt subțire care bate în cursul verii”;
năglag „un fel de lut, întrebuițat ca tencuială” (p. 199);
paclă „pachet” : *N-avea bani nici pentru o paclă de tăbac* (p. 224);
prospoiat „răsfirat, afinat, înfoiat” : *O pasăre. . . cu coada prospoiată* (p. 174).
Un braț de paie prospoiat în cale (p. 203);

tiriboanță „roabă” ; cuvîntul e întrebuițat, ironic, ca sinonim pentru „brișcă, șaretă” : *Tînărul [baron] care umblă cu tiriboanța cu două roate și vinde lapte și castraveți* (p. 154);
țangău „băietan, vlăjgan” (p. 165);
azgăura „a se uita lung, a zgîi ochii (la ceva)” ; *În casa lui va ți lapte și copiii nu-i vor zgăura seara la porți străine cu oala în mînă* (p. 143).

Primele șapte cuvinte din lista de mai sus nu sînt înregistrate în cele două volume apărute (A—L) din DLRC ; eclejîe, golgotină, jeliță, năglag, paclă, prospoiat, tiriboanță, țangău nu se găsesc în CADE. Menționăm acest lucru pentru a arăta că cititorul nu găsește cu ușurință în altă parte lămuririle care ar fi trebuit să existe în glosar ; (trecem peste faptul că nu i se poate pretinde să le caute în alt loc decît la sîrșitul volumului pe care îl citește).

Ar fi fost bine ca glosarul să cuprindă și cuvintele care au în opera lui Pavel Dan sensuri mai puțin obișnuite sau cunoscute numai în unele părți ale țării :

baci „nene, bădie”² (p. 185) ;

aclăcui „a face un lucru de mîntuială” : *Tortul ăsta tot trebuie tors din nou. Asta numai mi-a clăcuit lina* (p. 36) ; DLRC, CADE, TDRG și Dicționarul Academiei (= DA) nu cunosc acest sens ;

dubit „juliț, zdrelit” : *Calul alb. . . cu pielea dubită pe coaste* (p. 196) ;

învrăjbie întrebuițat de Pavel Dan cu înțelesul de „a alunga, a băga spaima (în cineva)”³ : *Dar și cînd se supăra nebunul îi bătea de sculă satul pe casa lor. Uneori. . . Dumitru. . . trebuia să plece prin sat să-și caute copiii învrăjbiți* (p. 296) ;

diră, în **umbra** în **dira**. . . „a fi preocupat, a se interesa (de ceva)” : *Numoi să vină popa cu cocanii, beienii și ceilalți, apoi vom vedea. — Popa se vede că în dira asta umblă* (p. 316) ;

motor „automobil, autocamion” : *Care, oi, vile și motoare zbirnăitoare alergau în toate părțile* (p. 145) ; cf. diminutivul **motorăș**, la p. 59 ;

năfrănuță nu înseamnă „năframă mică”, cum s-ar putea crede, ci „batistă” (p. 214) ;

asepurta „a da zor, a se grăbi” : *Tatăl tău adapă vilele să mergeți la sămănat. Ascultă-l, dragă, și purtați-vă ; poate isprăviți mîine acolo* (p. 47) ;

silit, în **afisilit** pe **ceva** „a avea nevoie de ceva” : *Ce, mă ! Eu fs silit pe pămîntul tău ? Eu am ce-mi trebuie. . .* (p. 27) ;

slab, în **vorbe slabe** „vorbe urile, necuviințe” (p. 38) ; cf., la TDRG s. v., sensul asemănător de „necurat” pe care pare să-l aibă adjectivul, în **lucru slab**.

¹ Cuvîntul **fleură** apare și în bucată *Studentul Livadă*, publicată de Pavel Dan în revista *Blațul*, II, 1935, nr. 11—12 : *Murășanu se zborși de sub plapomă : — Ține-ți fleura, Muscă !* (p. 486). În ediția Potra, **fleură** devine. . . **fluieră** (p. 182) !

² **Baci** cu acest sens (< ung. **bácsi** „idem”) nu este, de fapt, același cuvînt cu **baci** „cioban”.

³ Înțelesul de „a băga spaima (în cineva)”, înregistrat în DA, este ilustrat cu un singur citat, din Țichindeal.

Editorul glosează, just, *biraie*¹ (ale curții) „logofeți de curte”; ar fi fost, poate, necesar să se menționeze și sensul de „primar” pe care îl are cuvântul la p. 170 (aici apare singularul).

Pentru unele cuvinte din glosar se dau explicații incomplete, ca, de pildă: *ceglă* u „bucată de lemn dintre loitrele carului”; *leasă* (a carului) „împletură de nuiele”; *pănnură* „șesătură de lână” (orice fel de șesătură de lână?); *pogănici* „argați tineri” (ar fi trebuit să se adauge: „care mină boii”).

O serie de cuvinte sînt glosate greșit:

fîscă nu înseamnă „fișie de iarbă”; textul scriitorului ne lămurește mai bine decît explicația din glosar: *Filimon ședea pe un răzor înalt și ierbos; o fișcă tomnatecă pe care, ascunsă cum e între bucate, vara n-o taie coasa și toamna, cînd e bătrînă, n-o mîncă vitele* (p. 289); cf., în DA, *fîșcă* u „un fel de iarbă”;

a se încotora nu înseamnă „a se împiedica” (nu poți să te încotorezi de o piatră sau de un scaun!) ci „a se împunge, a se înțepa într-un cotor (= partea de jos a tulpinii unei plante tăiate, care rămîne ieșită din pămînt)”; iată și textul în care apare cuvîntul: *Sfîntul era desculț... Dar nu se încotora. Miriștea țepoasă și spinii rusești se muiau sub pasu-i* (p. 291);

podmol (p. 295) nu înseamnă „coastă de deal” (!?), ci „terasă de lut în jurul caselor țărănești”; cuvîntul se găsește, cu acest sens, la TDRG; cf. CADE, s.v. *podmol*;

porodiță înseamnă „descendent, urmaș” (vezi citatele la p. 33 și 104), nu „neam, spiță”; cf. Ștefan Pașca, *op. cit.*, s.v., unde se dă și etimologia: srb. *porodica* „Nachkommenschaft”;

premindă e glosat „parte ce revine cîntăreților de biserică din prisoase” (sic!). Cuvîntul are, ce e drept, și acest sens², dar nu în opera lui Pavel Dan: după cum putem citi la p. 304, iobagii (nu cîntăreții!) primesc premîndă, de la baron (și nu din prinoasele aduse la biserică!);

sicitor (= sicitor, sucitor; p. 196, 211)³ înseamnă „băț rotund și neted cu care se întinde aluatul”, nu „făcăleț” (acestuia i se spune, în regiunea din care e originar, Pavel Dan în care se petrece acțiunea nuvelor lui, *melesteu* sau *mestecător*).

Foarte curios ni se pare felul cum e glosat verbul *a se tăui* (derivat de la *tău* u „haltă, lac”). Iată, mai întîi, frazele în care apare cuvîntul: *Soarele, sfîrînd în geamuri, curge în sală, tăuindu-se pe jos* (p. 174). *Unsoarea sărca afară din butoi, se tăuia prin odaie* (p. 322). Glosarea „a se bălăci” e cu atît mai inexplicabilă, cu cît editorul avea la îndemînă un pasaj care conține echivalentul exact al lui *a se tăui*: *Din discul (soarelei) pe jumătate topit curge materia gălbuie băltuindu-se pe jos* (p. 110—111).

Autorul glosarului comite, cîteodată, erori la refacerea singularului de la substantivele atestate la plural⁴: de la *uioșe* (neutru!) se reface un singular *uioșă* „scurtă de lână”, în loc de *uioș* (cf. *huiuș* „haină cu mîneci”, la Ștefan Pașca, *op. cit.*); *scoverzi* devine, la singular, *scovargă*⁵, în loc de *scovardă*, și e glosat, greșit, „plăcintă”, în loc de

¹ Scris, greșit, *biraie*. În trecut fie spus, mai sînt și alte greșeli de ortografie. Vom da un singur exemplu: *în pietrii și în bolovani* (*Giud romînesc*, IV, 1936, nr. 1, p. 26) devine *în pietrii și în bolovanii*, alît în volumul *Urcan Bătrînul. Nuvele*. Cu o introducere de Ion Chinezcu, București, 1938, p. 213, cit și în ediția Potra (p. 207). Așadar, în loc să fie înlăturată o greșală, s-a mai adăugat una. Din păcate, există și intervenții în limba operii lui Pavel Dan; acesta din urmă scrie *grumazi* (*Abecedar*, I, 1933, nr. 29—30, p. 6), nu *grumajii*, ca în ediția Florian Potra (p. 219). Nu e o problemă de ortografie!

² Vezi CADE, unde e vorba însă de „prinoase”.

³ Datorită, probabil, unei greșeli de tipar, în glosar a apărut *sicitor*.

⁴ De ce nu se procedează la fel în toate cazurile, și pentru *biraie*, *pene*, *ogășii* și *pogănici* se păstrează pluralul?

⁵ *Scovargă* e singularul de la *scovergi*, înregistrat de TDRG, s.v. *scovardă*.

„clătită”, în ciuda textului din care reiese că aceste două cuvinte nu sînt sinonime : *Ce ai făcut azi de mincare?*... — *Tot scoverzi și plăcinte* (p. 153).

Rîndurile de mai sus nu au urmărit altceva decît să atragă atenția asupra unor greșeli care, fără prea mare greutate, ar putea fi evitate la o eventuală retipărire a *Scrierilor alese*. Operele regretatului scriitor, de la a cărui moarte se vor împlini în vara aceasta douăzeci de ani, merită să fie puse la îndemîna cititorului într-o ediție îngrijită din toate punctele de vedere.

ANDREI AVRAM

RĂSPUNS CITITORILOR

G. BOBOC — Valea lui Mihai

1. *Întrebare* : — Cum se analizează sintactic versurile :

*N-avem nici vreme de închinat
Căci vremea ni-e în mîni la voi,
Avem un suflet încă-n noi*

Și parcă l-ați uitat!

Răspuns : Propoziția întii este principală regentă (trebuie spus „principală regentă” pentru că există și principale neregente, precum și regente care nu sînt propoziții principale), a doua — subordonată cauzală, a treia — principală, a patra — adversativă, (Găsiți explicații privitoare la *și*, introducînd propoziții adversative, în Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea) Fiind vorba de o propoziție adversativă, ar fi trebuit ca la sfîrșitul versului al 3-lea să se pună virgulă.

Păreră — greșită — că propoziția a 4-a este atributivă se explică prin aceea că adesea atributivele calificative echivalează cu niște coordonate (de obicei copulative). În cazul de față : *Avem un suflet, și parcă l-ați uitat* = avem un suflet, pe care parcă l-ați uitat, chiar dacă sensul e același, formal construcțiile nu trebuie confundate.

În legătură cu aceeași frază, ne întrebați care este predicatul propoziției a doua. Predicatul este numai *e*, deoarece are sensul „se află”, „există”.

Verbul *a avea* nu este auxiliar nici în propoziția întii, nici în a treia.

2. *Întrebare* : — Ce specii de propoziții se găsesc în versurile :

*Ați pus cu toții jurămînt
Să n-avem drepturi și cuvînt;
Bătăi și chinuri, cînd șipăm
Obezi și lanț, cînd ne mișcăm
Și plumb, cînd istoviți strigăm
Că vrem pămînt!*

Răspuns : Propoziția întii e principală regentă, a doua — completivă directă. O considerăm completivă (și nu atributivă), nu pentru că răspunde la întrebarea *Ce-ați pus?* sau *Ce-ați jurat?* (Se poate obiecta că, la fel de bine, putem întreba *ce jurămînt*), ci pentru că *a pune jurămînt* este o locuțiune verbală (= a jura), determinată în întregimea ei de propoziția a doua.

Propoziția a treia este principală regentă eliptică și cuprinde cuvintele: *Bătăi și chinuri... obezi și lanț... și plumb*. Celelalte trei propoziții nu pun probleme, așa că nu le mai discutăm.

În legătură cu alte probleme, ridicate de dv. într-o scrisoare anterioară — care ne-a parvenit cu mare întîrziere — aveți dreptate semnalînd greșelile frecvente de exprimare sau de ortografie remarcate în școala unde lucrați. E într-adevăr regretabil că nu toți profesorii, indiferent de specialitate, aplică consecvent noile norme ortografice.

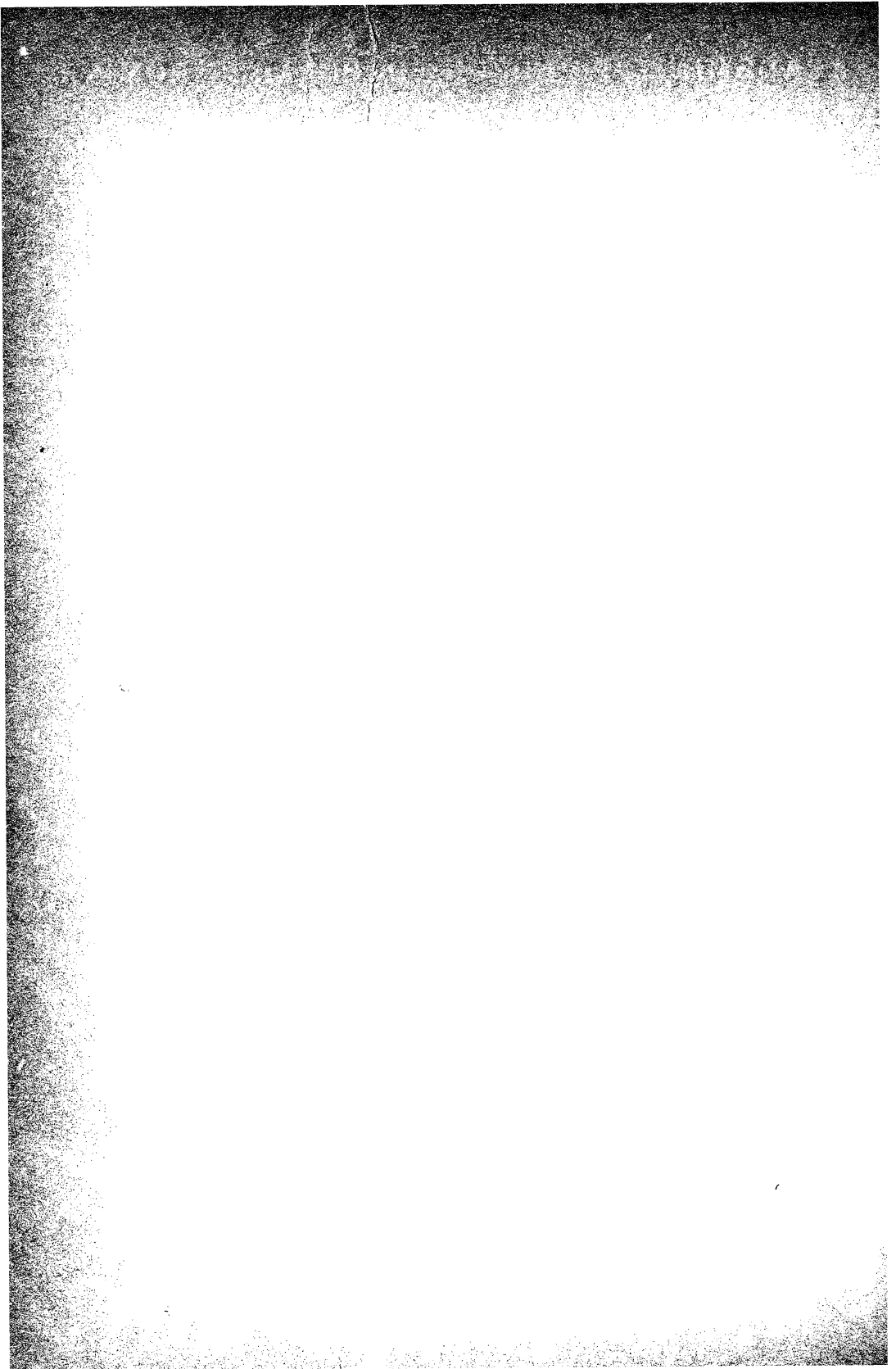
S. St.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

3

ANUL VI
MAI — IUNIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

3

ANUL VI
MAI — IUNIE
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Sc. 222. 370

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU;
Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.;
G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU;
C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

S U M A R

	<u>Pag.</u>
<i>GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR</i>	
D. MACREA, Despre definirea cuvintelor în „Dicționarul limbii române literare contemporane”	5
ȘT. IACOB, Determinare și individualizare	14
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
GH. BULGĂR, Limba poetică a lui Oct. Goga	22
<i>CULTIVAREA LIMBII</i>	
MARIUS SALA, Observații asupra limbii folosite în „Informația Bucureștilui”	38
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
I. POPESCU, Pe marginea manualului de limbă latină	45
G. BELDESCU, Pentru un material didactic cu temă ortografică	53
<i>PROBLEME DE FILOLOGIE</i>	
R. MUNTEANU, Probleme de textologie	63
<i>CRONICĂ</i>	
G. BRÎNCUȘ și E. ȘERBAN, Sesiunea științifică din martie 1957 a cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din București	72
<i>RECENZII</i>	
Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al ~~XX~~ -lea, Editura Academiei R.P.R., 1956, 280 p. (C. Maneca)	76
B. DELAVRANCEA, Opere, I, II, E.S.P.L.A., [București], 1954, (Al. Niculescu).	81
Limba franceză, manual pentru clasa a IX-a, Editura de stat didactică și pedagogică, [București], 324 p. (Sanda Stavrescu)	84
<i>NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Acad. prof. IORGU IORDAN, Limba română contemporană, Editura Ministerului Învățămîntului, [București], 1956, 831 p. (C. Otobitcu)	86

	<u>Pag.</u>
S. ULLMANN, Précis de sémantique française, Edition A. Francke, S. A. Berne, 380 p. (<i>C. Otofteu</i>)	87
G. REVÉSZ, Origine et préhistoire du langage, Payot, Paris, 1950, 234 p. (<i>V. S.</i>) .	90
П. Я. Черных, Очерк русской исторической лексикологии издательство Московского университета, 1956, 143 p. (<i>I. Moise</i>)	91
Studii și cercetări științifice, Filologie, anul VII, fasc. 1, 1956, Academia R.P.R., Filiala Iași, 167 p. (<i>V. Șuteu</i>)	93

NOTE

VL. KARAKULAKOV (Stalinabad, R.S.S. Tadjikā), Cu privire la dialectele limbii romîne	96
--	----

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DESPRE DEFINIREA CUVINTELOR ÎN „DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE”

DE

D. MACREA

În cadrul Institutelor de lingvistică din București și Cluj ale Academiei R.P.R. s-a desfășurat în ultimii ani o intensă muncă lexicografică.

Din „Dicționarul limbii române literare contemporane” au apărut pînă acum trei volume, iar al patrulea, cel din urmă, se află în corectură de tipar și va apărea în cursul acestui an. Dicționarul ilustrat și etimologic, ediție prescurtată într-un volum a dicționarului mare, se află sub tipar. Sectorul de istoria limbii literare al Institutului de lingvistică din București a început elaborarea „Dicționarului limbii lui Eminescu”, călăuzindu-se în această muncă după dicționarele limbii lui Pușkin, Goethe și Petofi, care se lucrează în țările de origine ale acestor mari poeți.

Lexicografii romîni au adus o contribuție importantă la strîngerea relațiilor culturale între popoare, elaborînd o serie de mari dicționare bilingve. Dicționarele rus-romîn și german-romîn, primul conținînd 70.000 de cuvinte, iar al doilea peste 100.000, se găsesc sub tipar. S-a terminat elaborarea dicționarului francez-romîn, care cuprinde peste 100.000 de cuvinte și a celui englez-romîn, cuprinzînd 80.000 de cuvinte. Ele vor fi date la tipar în toamna acestui an. Dicționarul polon-romîn se găsește în prezent în revizie finală la Institutul de lingvistică din Varșovia. Un colectiv al Institutului de lingvistică din București a colaborat la revizia finală a dicționarului romîn-ceh, alcătuit de Institutul de lingvistică din Praga. Un alt colectiv al Institutului revizuieste în prezent dicționarul romîn-bulgar, alcătuit de Institutul de lingvistică din Sofia. Institutul de lingvistică din Cluj a terminat redactarea dicționarului romîn-maghiar, care se găsește acum în revizie finală la Budapesta și a reluat lucrările începute înainte

de primul război mondial, la S'biu, de învățatul sas A. Schullerus, pentru dicționarul graiurilor săsești. Același Institut lucrează în prezent, în colaborare cu secția de lingvistică din Iași, un dicționar de regionalisme.

Întocmirea acestor mari lucrări n-ar fi fost posibilă fără sprijinul material larg dat de conducerea statului nostru de democrație populară, care a înțeles însemnătatea deosebită a dicționarelor în opera de cultivare a limbii naționale, de răspîndire a culturii în mase și de apropiere între popoare.

Lingvistica romînească dispune în prezent de un însemnat număr de lexicografi cu experiență. La „Dicționarul limbii romîne literare contemporane” au lucrat 80 de redactori, iar la dicționarele bilingve peste 100. Acest număr mare de colaboratori se datorește faptului că dicționarele științifice, prin proporțiile lor vaste și prin dificultățile pe care le comportă elaborarea lor, nu pot fi terminate în timpul decît de colective mari de specialiști.

Activitatea lexicografică din țara noastră constituie pentru lingviștii romîni o școală bogată în învățăminte, care se impun a fi valorificate critic prin studii de sinteză cu caracter teoretic asupra vocabularului.

Elaborarea unei mari lucrări ca „Dicționarul limbii romîne literare contemporane”, pe lingă deschiderea de noi perspective de cercetare în problemele care privesc vocabularul romînesc, face posibilă formularea teoretică a principiilor ieșite din activitatea practică depusă atît de înaintași, cît mai ales de lexicografii de astăzi.

De la începutul secolului al XIX-lea s-a desfășurat la noi o bogată muncă lexicografică, dar studiul teoretic al principiilor vocabularului nu a constituit pentru lexicografii romîni o preocupare corespunzătoare. Puținele contribuții în domeniul teoriei vocabularului se găsesc mai cu seamă în prefetele diferitelor noastre dicționare. Ele se mărginesc însă, în general, la metodele de muncă folosite, fără a discuta principii generale privind vocabularul.

Lexicografia romînească a avut inițiative îndrăznețe în încercările ei de a elabora dicționarul limbii noastre. Dicționarul de la Buda, apărut în 1825, cuprinde traducerea cuvintelor romînești în limbile latină, germană și maghiară, indicînd în același timp și etimologia lor. Dicționarul lui A. de Cihac, scris în limba franceză (1871—1879), este primul dicționar etimologic științific al limbii romîne. Dicționarul lui A. T. Laurian și I. C. Massim (1873—1876) a încercat să latinizeze întregul vocabular al limbii noastre. „Etymologicum Magnum Romaniae” al lui Hasdeu a căutat să cuprindă vocabularul romînesc din toate timpurile, dar, fiind conceput în proporții prea vaste, el n-a putut fi întocmit și publicat decît pînă

la cuvîntul *bărbat*. În 1896, apare dicționarul lui Lazăr Șăineanu cu titlul îndrăzneț de „Dicționar universal al limbii romîne”. Dicționarul romîn-german, în trei mari volume (1895—1925), al lui H. Tiktin este istoric și etimologic. Dicționarul Academiei Romîne (1906—1940), redactat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, a căutat să cuprindă întregul vocabular romînesc, istoric, regional și literar și să dea etimologia fiecărui cuvînt. Au putut fi însă redactate și publicate numai literele A—C și F—L pînă la cuvîntul *lojnită*. „Dicționarul limbii romîne din trecut și de astăzi” (1932) al lui I. A. Căndrea este istoric și etimologic.

Dintre autorii acestor dicționare numai B. P. Hasdeu, în prefața dicționarului său și Sextil Pușcariu, în studiile „Din perspectiva dicționarului” și „Dicționarul Academiei”¹, au făcut și unele considerații teoretice asupra cuvîntului și a vocabularului.

Îndrumările teoretice ale lui Sextil Pușcariu în domeniul lexicografiei au izvorît din preocuparea lui de a crea o școală de lexicografi romîni, care a putut să se dezvolte abia în condițiile de muncă de astăzi.

Dintre problemele lingvistice de bază pe care le pune cuvîntul în fața lexicografului, cea mai complexă este definirea sensurilor lui. De aceea, ne vom opri deocamdată asupra cîtorva din greutățile mai mari pe care le prezintă această problemă, folosind experiența cîștigată în elaborarea „Dicționarului limbii romîne literare contemporane”.

Dacă fiecare cuvînt ar avea un singur sens, problema definirii cuvintelor ar fi relativ simplă. Dar cuvintele au în fiecare limbă un mare potențial semantic. Capacitatea semantică a cuvîntului nu se mărginește numai la semnificațiile proprii ale noțiunii pe care o denumește, ci este în funcție de categoria gramaticală căreia îi aparține cuvîntul, de contextul în care este întrebuintat, de corelația sinonimică, de coloritul stilistic pe care îl are.

Latura semantică a limbii face parte din structura ei și îi determină calitatea în aceeași măsură ca sistemul fonetic și structura gramaticală. De aceea, semantica este una din ramurile importante ale lingvisticii.

Sfera semantică diferă de la un cuvînt la altul. Cuvintele care denumesc noțiunile tehnice și științifice au în general sensuri limitate, pe cînd cele ale limbii curente se caracterizează, aproape toate, prin poli-semantism.

Sensurile multiple ale cuvintelor și expresiile specifice fiecărei limbi naționale corespund bogăției prin care este exprimată realitatea în limba fiecărui popor. Ele sînt o dovadă a posibilităților creatoare ale limbii respective. Înregistrarea acestora în toată complexitatea lor,

¹ Sextil Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului*, în „*Dacoromania*”, vol. I, (1920—1921), p. 73—108 și în „*Dacoromania*” vol. II, (1921—1922), p. 19—84. Idem, „*Dicționarul Academiei*”, București, 1926.

chiar pentru o perioadă scurtă din istoria unei limbi, constituie una din greutățile mari ale muncii lexicografice. În această privință nu există dicționare fără lipsuri. De aceea, una din edițiile renumitului dicționar german-francez și francez-german de Sachs și Vilatte are ca motto : „Enciclopediile și dicționarele au privilegiul de a fi incomplete”.

A defini o noțiune exprimată printr-un cuvânt înseamnă a arăta conținutul ei, notele ei esențiale și caracteristice.

După cerințele logicii, o definiție științifică constă în arătarea genului proxim și a diferenței specifice a unei noțiuni. Ea este totdeauna în funcție de sistemul de clasificare a noțiunilor. De aceea, definițiile noțiunilor din domeniile științelor naturii și științelor sociale se schimbă încontinuu, după locul pe care aceste noțiuni îl dobândesc, prin progresul științei, în sistemul de clasificare.

Notele noi descoperite în conținutul noțiunilor impun deci elaborarea continuă a dicționarelor explicative. Definițiile noțiunilor de *om*, *pământ*, *atom*, *idee*, *filozofie*, spre exemplu, diferă cu totul astăzi de cele din antichitate sau de la începuturile epocii moderne, reflectând progresul cunoașterii științifice. Cuvinte ca *a sta*, *a face*, *cald*, *rece* etc. au, spre deosebire de termenii științifici și tehnici, un conținut semantic foarte larg pe care dicționarul este chemat să-l precizeze, așa cum se află el în mintea vorbitorilor, în toată varietatea nuanțelor lui.

Dar definițiile lingvistice, atît ale termenilor științifici și tehnici, cît și ale cuvintelor obișnuite, nu se pot mărgini numai la arătarea genului proxim și a diferenței specifice. Dicționarul explică mijloacele lexicale prin care se exprimă într-o limbă noțiunile elaborate și folosite de societate. Dacă pentru omul de știință cuvîntul *greutate* exprimă noțiunea de „forță cu care un corp este atras spre pământ în virtutea legii gravitației; gravitație”, pentru vorbitorul obișnuit el este folosit ca mijloc pentru a exprima o mulțime de stări și acțiuni cu sensuri foarte diferite de cel științific. Astfel, în vorbirea curentă, *greutate* înseamnă : „sarcină, povară, încărcătură”, „lucru greu de făcut”, „apăsare”, „importantă”, „putere”, „autoritate” („om cu greutate”) etc.

Orice definiție trebuie să îndeplinească cîteva condiții fundamentale : să fie clară, precisă, scurtă, să poată forma în mintea cititorului imaginea exactă a obiectului sau a noțiunii definite.

Definirea fiecărei categorii de cuvinte — substantiv, adjectiv, verb, pronume, numeral, prepoziție, conjuncție etc. — prezintă probleme specifice pentru lexicograf.

Dintre substantive, termenii tehnici și științifici ocupă un loc din ce în ce mai important în componența dicționarelor moderne, datorită dezvoltării mari a științei în epoca noastră. În volumul I al „Dicționarului limbii române literare contemporane”, termenii științelor naturii formează apro-

ximativ 17 %, iar cei ai științelor sociale, 8 % din totalul cuvintelor. Redactorii dicționarului s-au străduit să-i definească într-o formă accesibilă unor cercuri cât mai largi. Definițiile acestor termeni, formulate de ei, au fost trimise spre verificare specialiștilor din 42 de specialități. Cu toate acestea, în volumul I al dicționarului s-au strecurat unele greșeli, deoarece verificatorii, deși specialiști valoroși în domeniile lor de activitate, n-au avut și o pregătire lexicografică corespunzătoare. Începînd cu volumul al doilea, situația a putut să fie îmbunătățită radical prin munca strînsă de colaborare, stabilită între redactorii dicționarului și cei ai „Lexiconului tehnic român”, care posedă o bogată experiență lexicografică în urma elaborării acestei vaste lucrări¹. Colaborarea a întîmpinat la început dificultăți, fiindcă redactorii Lexiconului propuneau pentru dicționar definiții enciclopedice. Dar rolul dicționarului este de a explica sensurile cuvintelor într-o formă cât mai accesibilă unei înțelegeri generale.

Pentru aprecierea deosebirii dintre definiția lingvistică și cea enciclopedică, vom compara definirea unor termeni de largă răspîndire din „Dicționarul limbii romîne literare contemporane” și din „Lexiconul tehnic român”. Cuvîntul *galben* este definit în dicționar : „Una dintre culorile spectrului solar, situată între portocaliu și verde; de culoarea aurului, a cerii, a lămii, a șofranului etc.”, pe cînd în „Lexiconul tehnic român” el este definit : „Calitatea senzației de lumină produsă de o radiație electromagnetică, avînd lungimea de undă cuprinsă între cca 5.600 și 5.900 Å (galben monocromatic), sau de un amestec al acestor radiații”. Cuvîntul *metal* este definit în dicționar : „Element chimic, cu un luciu caracteristic, bun conducător de căldură și electricitate, maleabil și ductil, de obicei solid la temperatură obișnuită, care se găsește în natură în stare nativă sau sub formă de săruri, oxizi etc.”, iar în „Lexiconul tehnic român” : „Din punct de vedere chimic se numește metal un element al cărui potențial de ionizare este mic și deci ai cărui atomi pierd ușor electroni și se transformă în ioni pozitivi, atît prin dizolvarea în apă sau în alte lichide polare ale anumitor compuși ai elementului, cît și, uneori, în urma ridicării temperaturii vaporilor compușilor respectivi sau în urma ciocnirii moleculelor acestor compuși de către particule repezi”. *Fontă* este definit în dicționar : „Aliaj de fier și carbon, conținînd peste 1,7 % carbon, produs de obicei în furnale înalte ; tuci”, iar în „Lexiconul tehnic român” : „Aliaj fier-carbon cu peste 1,7 % carbon (fie sub formă de carbură de fier, fie sub formă de grafit) și, uneori, cu alți metaloizi (sulf, siliciu, fosfor etc.) sau metale (mangan, nichel etc.). Unele aliaje fier-carbon, cu peste 1,7 % C și cu metale de adaos, care se pot căli și au rezistențe mari, se numesc oțeluri speciale. Fonta se topește între 1050°—1250°, este ușor de turnat, nu suportă deformații la cald sau la rece (nu se poate forja, lamina sau trage). . .”

¹ *Lexiconul tehnic român*, vol. I—VII, București, 1949-1955.

Într-un dicționar special tehnic, numele noțiunilor, adică termenii sau cuvintele care le denumesc, sînt definite mai cuprinzător decît într-un dicționar al limbii comune, definițiile fiind completate cu numeroase explicații tehnice, mai greu accesibile cercurilor largi. Dicționarul limbii comune se adresează însă, în primul rînd, acestor cercuri.

Cuvintele care denumesc noțiuni concrete ca, spre exemplu, numele de plante și de animale nu sînt nici ele atît de ușor de definit cum s-ar putea crede. A defini o plantă sau un animal în termenii proprii tratatelor științifice, numai prin arătarea genului proxim și a diferenței specifice, înseamnă a nu trezi în mintea majorității celor ce consultă dicționarul imaginea noțiunii respective din pricina caracterului prea abstract al definiției științifice. Noțiunea de *cal* este definită, spre exemplu, în „Enciclopedia sovietică” : „Animal cu copita nedespiciată, din ordinul *equus*, familia echideelor”. În „Dicționarul limbii romîne literare contemporane”, aceeași noțiune este definită : „Animal domestic, ierbivor, cu copita nedespiciată, care servește omului la călărie, la tras vehicule și la dus poveri”. Notele din conținutul noțiunii, enumerate în definiția lingvistică, au un caracter științific, dar sînt însoțite de elemente din experiența comună care ajută să se formeze în mintea cititorului imaginea care corespunde acestei noțiuni. În definițiile numelor de plante și de animale, dicționarul face apel în măsură largă la elemente descriptive caracteristice. Acestea nu sînt totuși suficiente pentru a elimina confuziile între speciile apropiate. De aceea, orice dicționar științific este obligat să dea și numirea latină consacrată.

Unele dicționare, în dorința de a aduce precizări cît mai complete pentru noțiunile concrete, dau și ilustrații ale obiectelor respective, ceea ce constituie un ajutor important pentru înțelegerea cuvîntului. În „Dicționarul limbii romîne literare contemporane” într-un volum, s-a considerat necesar să se adopte această metodă, însoțind unele definiții cu ilustrații.

Definirea termenilor din domeniul științelor sociale constituie pentru lexicograf o muncă specială, deoarece conținutul acestor termeni se modifică de la un regim social la altul. Termeni ca *democrație*, *revoluție*, *contrarevoluție*, *plusvaloare*, *colonialism* etc. au primit înțelesuri noi în funcție de nivelul cunoașterii legilor de dezvoltare a societății.

Dacă definirea termenilor sociali și politici în „Dicționarul limbii romîne literare contemporane” oglindește o anumită concepție politică și socială, trebuie precizat că orice dicționar reflectă concepția politică a epocii în care este elaborat. Aceasta o impune însăși natura cuvîntului și a vocabularului în care se imprimă totdeauna, cu mare rapiditate, amprenta actualității. De aceea, nu există dicționar care să nu înfățișeze, conștient sau nu, terminologia politică și socială prin optica ideologiei epocii în

care a fost elaborat. „Dicționarul limbii române literare contemporane”, cuprinzând numeroși termeni caracteristici perioadei de construire a socialismului, i-a definit după concepția materialist-dialectică care stă la baza întregii lucrări și a întregii activități științifice de astăzi din țara noastră.

Cel mai bogat material al unui dicționar îl constituie, desigur, cuvintele obișnuite din vorbirea curentă, a căror definire prezintă dificultăți specifice pentru lexicograf din cauza sensurilor multiple pe care aceste cuvinte le au în diferite expresii, îmbinări frazeologice și stilistice, în limbajul diferitelor profesii etc. Verbe de mare întrebuintare ca *a face*, *a fi*, *a avea*, *a da*, *a sta*, *a lega* și altele, mai ales cele de origine latină, au o atît de mare pluralitate de sensuri și funcțiuni, încît dicționarele abia le pot cuprinde. De aceea, pentru a ilustra numeroasele sensuri și nuanțe stilistice ale verbului *a avea* a trebuit să se dea în „Dicționarul limbii române literare contemporane” 87 de citate, pentru verbul *a băga*, 74, iar pentru *cap*, 122. Un număr mare de citate a fost necesar să fie dat pentru așa-numitele unelte gramaticale, în special pentru prepoziții și conjuncții, care neavînd o existență independentă în vorbire nu au un înțeles al lor propriu. De aceea, problemele pe care le ridică asemenea cuvinte lexicografului, fiind exclusiv de gramatică, el este nevoit să definească deci nu sensuri, pe care acestea nu le au, ci funcțiunile lor gramaticale, fiind totdeauna obligat să le illustreze prin citate.

Cum a procedat „Dicționarul limbii române literare contemporane” în fața mării varietăți de sensuri ale cuvintelor obișnuite ?

După definirea celui mai general și mai frecvent sens al cuvîntului, sînt definite și înșirate, în ordinea frecvenței lor, sensurile speciale. Astfel, spre exemplu, sensul general al cuvîntului *colț* este definit : „Punct unde se întîlnesc două (sau mai multe) laturi ale unui obiect sau ale unei figuri”. Acest sens general al cuvîntului este completat prin înșirarea sensurilor lui secundare în ordinea frecvenței lor în contexte, în expresii figurate etc. : *colțul străzii*, *colț de pîine*, *colțul greblei*, *colțul ierbii* etc., care au toate un sens specific. Înșirarea sensurilor diferite pe care le au cuvintele și expresiile întregește și precizează ceea ce definițiile nu pot cuprinde în termenii lor prea generali. Ilustrarea sensurilor și a expresiilor prin citate, care sînt un auxiliar indispensabil în munca lexicografică, a fost făcută în „Dicționarul limbii române literare contemporane” pornindu-se de la autorii de astăzi spre cei din trecut, deoarece acest dicționar este, în primul rînd, al limbii de astăzi.

Ordinea în care trebuie înfățișate într-un dicționar sensurile cuvintelor a fost mult discutată în lexicografie, precizîndu-se în această materie două puncte de vedere diferite : unul istoric, de redare a sensurilor în ordinea

dezvoltării lor cronologice și altul de redare a lor, pornindu-se de la sensul cel mai general răspândit și mai frecvent spre cele de circulație mai restrânsă.

Acest din urmă criteriu, adoptat în „Dicționarul limbii române literare contemporane”, este mai practică și mai potrivit rostului unui dicționar explicativ care se adresează maselor largi.

Limba servește în societate ca instrument de comunicare, schimb de idei și de cunoaștere. De aceea, sensul cuvântului pe care un dicționar al limbii contemporane este firesc să-l înfățișeze mai întâi este cel care are circulația cea mai generală și mai frecventă. În această ordine a fost redat sensul cuvintelor în primele volume ale marelui „Dicționar al limbii ruse literare contemporane” (în curs de apariție), precum și în dicționarele ce se elaborează în țările de democrație populară. Acest criteriu nu este nou. El a fost folosit în secolul al XIX-lea, spre exemplu, în marele „Dicționar al limbii italiene” al lui Tomaseo (1865—1879).

Numeroase alte dicționare au folosit și folosesc ordinea istorică, adică a redării sensurilor cuvintelor în ordinea dezvoltării lor cronologice. Această metodă a dominat aproape întreaga lexicografie a secolului al XIX-lea în toate țările. În dicționarele istorice se urmărește întocmirea biografiei fiecărui cuvânt cu specială privire la sensurile lui din trecut. Dar într-un dicționar al limbii contemporane, prezentarea sensurilor cuvintelor în ordinea frecvenței sau a circulației lor nu este mai puțin științifică decât cea cronologică în dicționarele istorice, deoarece principiul frecvenței sau al circulației este și el un principiu științific incontestabil, care a fost formulat, pentru întâia oară în lingvistica mondială, de un lingvist român, B. P. Hasdeu. Este vorba de două tipuri diferite de dicționare, ambele consacrate în lexicografie. Dicționarul istoric este o operă destinată în primul rând lingviștilor, pentru explicarea istorică a faptelor de vocabular. Vorbitorul obișnuit dorește însă — aceasta i-o impune viața în societate — să cunoască și să stăpânească cât mai bine limba contemporană, în forma ei cea mai îngrijită. În acest scop, în „Dicționarul limbii române literare contemporane”, fiecare cuvânt este caracterizat în funcție de rolul pe care îl are astăzi în limbă. Dicționarul ia atitudine față de fiecare cuvânt, sens și funcțiune, arătând ce este învechit, rar, livresc, regional, familiar, creație, personală, slavonism, turcism, latinism, franțuzism, argotic, depreciativ etc. El indică de asemenea, pentru cuvintele speciale, domeniile în care acestea sînt folosite : zoologie, botanică, tehnică, filozofie etc. Aceste indicații completează și ele înțelesurile cuvintelor cuprinse în definiții, în prezentarea sensurilor și în citate.

Adoptînd criteriul circulației în prezentarea sensurilor cuvintelor, în „Dicționarul limbii române literare contemporane” nu a fost necesar să se dea etimologia. În cele mai multe cazuri, sensurile etimologice și cele actuale nu coincid, fiindcă de la originea lor pînă astăzi cuvintele au suferit nume-

roase transformări semantice. Fiind un dicționar explicativ al limbii de astăzi, „Dicționarul limbii române literare contemporane” nu a dat deci etimologia, fiindcă aceasta nu putea lămuri decât într-o măsură redusă înțelesul actual al cuvintelor. Studiul etimologiei cuvintelor, cu explicațiile corespunzătoare ale schimbărilor de formă și de sens ale acestora de-a lungul timpului, va forma obiectul unui dicționar etimologic special al limbii române. Totuși, dorința explicării etimologice a cuvintelor este atât de înrădăcinată la noi, încât în ediția într-un volum a „Dicționarului limbii române literare contemporane”, care se află sub tipar, a fost satisfăcută și această cerință, indicându-se etimologia cuvintelor.

DETERMINARE ȘI INDIVIDUALIZARE

DE

ȘT. IACOB

Noțiunile exprimate prin substantive se prezintă în vorbire, de obicei, în două forme : fie determinate, fie individualizate. Fiindcă în problema definirii acestor doi termeni și în problema mijloacelor prin care se realizează cele două operații la care se referă ei, plutește oarecare lipsă de precizie, ne vom strădui ca, în rîndurile de mai jos, să le precizăm și să arătăm baza lor logică.

Înțelegem prin determinarea unei noțiuni micșorarea sferei ei. Determinarea se poate face calitativ, cantitativ sau în ambele chipuri deodată. Ea este calitativă atunci cînd micșorarea sferei se face în funcție de o notă secundară (neesențială) a noțiunii. În versurile lui M. Beniuc :

*Iar de va fi ca steaua mea să cadă
'Nainte de soroc, pe drumul greu,
Un alt fecior cu frunte de zăpadă
Va duce mai departe drumul meu,
(„Drumul meu”)*

noțiunea *drum greu*, în care nota *greu* nu este esențială, devine astfel restrînsă numai pînă la limita prezenței acestei note, dat fiind că poate fi și altfel de drum, ușor. De asemenea, în expresia *fecior cu frunte de zăpadă*, atributele *cu frunte de zăpadă* determină substantivul *fecior* printr-o notă neesențială, care restrînge și ea sfera noțiunii, la limita prezenței ei.

După cît se poate vedea chiar din citatul dat, determinarea calitativă se obține prin adjective.

Nu constituie o determinare calitativă atributul stilistic (epitetul), a cărui tendință este să exprime o notă caracteristică. Exemplu în :

atributele *rotund* și *palid* nu sînt determinative, ci au funcțiune de epitete.

Mai adăugam că la determinarea calitativă contribuie și mijloacele gradării : comparativul, superlativul, care efectuează limitări ale sferei la noțiuni deja determinate o dată calitativ, prin atribute. *Om foarte bun* este o limitare a lui *om bun*.

Determinarea este cantitativă atunci cînd micșorarea sferei se face la noțiunea considerată cu tot conținutul ei calitativ, fără a ține seama de vreo notă particulară. Ea se face prin numerale. În versurile lui Coșbuc :

*Trei pași la stînga binișor
Și alți trei pași la dreapta lor
(„Nunta Zamfirei”)*

substantivul *pași* este determinat cantitativ prin numeralul *trei*.

Determinarea cantitativă se poate îmbina cu cea calitativă. În propoziția lui Creangă : . . . *un țap și două capre slabe și rîioase era toată averea Irinucăi* („Amintiri”), substantivul *capre*, determinat calitativ prin atributele *slabe* și *rîioase*, note accidentale, este determinat și cantitativ, prin numeralul *două*.

O determinare atît calitativă, cît și cantitativă se face prin atributul genitival. În noțiunea *coama calului*, substantivul *coama* are sfera limitată atît din cauza reducerii lui la limitele unei specii animale, cît și din cauză că unele note proprii fac să se deosebească coama calului de a altor animale, de pildă de a leului.

Determinarea cantitativă privește două tipuri de noțiuni : noțiunea *continuuă* (ex. *aer, nisip*) și noțiunea *discontinuuă* (ex. *om, carte* etc.), cu alte cuvinte : substanță și corp finit. În primul caz se folosesc ca determinative adjectivele cantitative : *puțin, cîtva, mult, tot* ; în al doilea caz, numerele (cardinalele) : *unu, doi* etc. și derivatele lor : ordinalele (*al doilea* etc.) și distributivele (*cîte doi* etc.).

Destul de des un substantiv este determinat cantitativ de un alt substantiv. În cazul acesta, cel care determină își pierde calitatea sa de noțiune independentă și devine determinativ.

În propoziția *Se scutură din salcîmi o ploaie de mireșme* (Delavrancea, „Bunicul”), substantivul *o ploaie* devine determinantul cantitativ al lui *mireșme*. Tot așa, în versurile lui Beniuc :

*E sătul de iarbă și otavă
Ii voi da un troc de jar la prînz*

un troc devine determinantul cantitativ al lui *jar*.

Uneori, un substantiv nume de corp devine unitate de măsură pentru alt substantiv ; în acest caz se adaugă și determinante numerale : *un litru de lapte, două kilograme de mere* etc. O unitate de măsură asemănătoare avem și în expresia *un pahar de apă*, în care *un pahar* rămâne determinativ pe lângă *apă*. Altfel stau lucrurile cu expresia *un pahar cu apă*, în care *cu apă* devine atribut cu rol de determinant al lui *pahar*.

Determinarea fundamentală a noțiunii este însă cea efectuată prin categoriile gramaticale. Înțelegem prin categorie gramaticală exprimarea unei noțiuni de bază, prin morfeme.

O determinare cantitativă se face cu ajutorul categoriei numărului în care avem *singularul* pentru aspectul continuu al noțiunii și *pluralul* pentru noțiunea discontinuă.

Ajunși aici se impune să facem distincția necesară între singularitate, unitate și individualitate. Noi socotim că forma singulară a substantivului exprimă aspectul general al noțiunii. Prin *om* (singular) nu înțelegem nici *un om* (unitate), nici *cutare om* (individualitate), ci noțiunea în sine, ca specie. Spre deosebire de singularitate, unitatea arată un individ sau un exemplar oarecare din specie, iar individualitatea este un anumit individ, izolat de specie, avînd notele sale proprii care îl fac să nu se confunde cu ceilalți indivizi ai speciei.

Cînd rostim propoziții ca : *Bradul este o gimnospermă, Adevărul este o hrană a minții, Lupul trăiește în pădure*, nu ne gîndim de loc la cîte un individ din specia respectivă, ci la specia întregă. Dacă am folosi în astfel de propoziții forma pluralului : *Brazii sînt gimnosperme, Adevărurile sînt o hrană a minții, Lupii trăiesc în pădure*, am exprima același lucru, cu deosebirea că nu luăm noțiunea sub aspectul ei unitar, ci sub acela al unei sume de indivizi dispași. Iată bunăoară o frază dintr-un articol de T. Arghezi :

Pe vremuri, viața reprezentativă se prezenta ca o menajerie în care au dreptul să figureze tigrii, lei, leopardul, elefanții „Contemporanul” 2(536).

În acest text sînt date cu același înțeles generic și singularul *leopardul* și pluralul *lei*.

În limba romînă pluralitatea se exprimă prin terminațiile *-i* și *-e* (*pom — pomi, scaun — scaune*). Terminația *-uri* tinde a avea rolul să dea mai mult nota de varietate, ca în *corp — corpuri, mîncări — mîncăruri*, și ca atare ea poate fi găsită și la acele cuvinte care denumesc noțiuni continue : *zemuri, cărnuri, nisipuri, adevăruri* etc.

Noțiunea, atît sub aspectul de singularitate, cît și sub cel de pluralitate mai este supusă, din punct de vedere cantitativ, unei alte determinări importante : aceea care în limba romînă se face cu ajutorul arti-

colului, devenit de fapt un morfem. Asupra funcțiunii semantice a articolului ne vedem nevoiți a stăruii.

În cărțile de gramatică se spune vag că articolul „precizează” înțelesul substantivului sau că rolul lui este „individualizarea obiectelor”. Asemenea explicații fiind nedovedite, vom încerca să definim în cele ce urmează funcțiunea logică specifică articolului.

Rolul articolului — în limba română — este să dea nota de *integritate* singularului și pe cea de *totalitate* pluralului. Vrem, anume, să punem articolul în funcție de categoria logică parte — întreg. Un prim indiciu al acestei funcțiuni îl avem în faptul că după numeralul *tot*, orice substantiv trebuie să fie articulat : *toată vremea, toți oamenii* ; și, dimpotrivă, după numerale cu caracter partitiv, substantivul nu poate fi articulat : *multă vreme, câțiva oameni* etc.

În vorbirea curentă putem observa acest lucru. Zicem : Am băut apă din pahar (subînțeles : o parte din ea), dar : Am băut apa din pahar (subînțeles : toată) ; sau : *Muncitori* ies din uzină (o parte) ; dar : *Muncitorii* ies din uzină (toți). Firește, e vorba aici de o totalitate logică : Chiar dacă pe pereții paharului va mai fi rămas o picătură de apă, chiar dacă în uzină va mai fi rămas vreun muncitor, în proporțiile de mai sus, vorbitorul pleacă de la ideea întregului, iar aceasta formează conținutul logic al articolului. O astfel de totalitate logică avem, de pildă, în textul :

„*Membrii sindicatului salariaților din instituțiile de artă, cinematografie și radio, au primit ieri după masă, în clubul lor, vizita unui oaspete drag . . .*“ („Scînteia”, nr. 2588),

în care nu trebuie să pretindem că absolut toți membrii sindicatului să fi fost de față, ci să înțelegem că sindicatul, ca organizație care reprezintă pe toți membrii, a primit pe oaspete, chiar dacă o parte au lipsit.

Datorită articolului, în limba română se pot exprima judecăți universale fără a mai fi nevoie de numeralul *tot*, care, de pildă, în limba latină este necesar. În română, străvechea premisă socratică se poate formula astfel : *Oamenii sînt muritori*, subînțelegîndu-se că *toți oamenii*, pe cînd în limba latină dacă se zicea *Homines mortales sunt* și nu *Omnes* (toți) *homines mortales sunt*, nu s-ar fi înțeles că toți. Iată deci că articolul a ajuns să țină locul adjectivului cantitativ al totalității (tot).

În raportul dintre două noțiuni folosite într-o judecată, forma articulată este „specia”, pe care o luăm în întregul ei, iar forma nearticulată este „genul”, pe care îl luăm în parte. Nu putem zice : *Calul este animalul* (ambele articulate), fiindcă a doua noțiune o luăm numai parțial (în afară de cal mai sînt și alte animale). Corect este : *Calul* (articulat) *este animal* (nearticulat). La fel, este incorect : *Textiliștii sînt muncitorii*, dar este corect : *Textiliștii sînt muncitori*.

Cum s-a ajuns să se atribuie articolului rol individualizator? De bună seamă, atribuindu-i-se rolul altor cuvinte, care servesc ca atribute. Să luăm un exemplu chiar din „Gramatica Academiei R.P.R.”:

*Iar în ochii ei albaștri
Toate basmele s-adună
(Eminescu, „Crăiasa din povești”).*

Se pretinde că aici individualizarea substantivului *ochii* se datorește articolului. Noi socotim, dimpotrivă, că nu se datorește articolului, ci atributului *ei*. Dacă articolul individualizează, de ce nu se întâmplă același lucru și cu cuvântul *basmele* din același text? Acest cuvânt, cu toate că este articulat, nu are înțelesul de anumite basme, ci de basme în general.

O impresie mai puternică în ce privește pretinsa funcțiune de individualizare a articolului produc acele texte în care atributele care individualizează, lipsind din text, sînt numai subînțelese din context. Iată un exemplu de acest fel:

*Și s-a ivit
O umbră la zăbrele
Și umbra e lumina lor
(A. Toma, „Printre zăbrele”).*

Este adevărat că aici *umbra* nu este o umbră în general, ci o anumită umbră. Dar nici aici individualizarea nu provine din articol, ci din modul de exprimare eliptică îngăduită de context. Ar trebui să fie: „Și umbra (subînțeles: *care s-a ivit la zăbrele*) e lumina lor”.

Cuvintele articulate sînt întrebuințate foarte des cu înțeles general. În:

*Nalt cît casa,
Verde ca mătasea,
Dulce ca mierea*

nu este vorba, desigur, de o anumită casă, de o anumită mătase sau miere, ci de noțiunile acestea luate în înțelesul lor general.

Din exemplele discutate mai sus se vede că afirmația privitoare la funcțiunea individualizatoare a articolului nu se poate susține.

Articolul își păstrează o funcțiune specifică în cadrul procesului de determinare cantitativă a noțiunii și anume aceea de a arăta întregul, adică integritatea noțiunii cînd are formă singulară și totalitatea ei cînd are formă plurală. Noțiunea determinată prin articol poate fi și una determinată calitativ prin atribute. De exemplu expresia *oamenii harnici* indică o totalitate însă numai aceea a oamenilor harnici; din contra, *oameni harnici* înseamnă o pluralitate de oameni harnici, dar nu toți.

Și articolul adjectival are această calitate. Mai întâi el se leagă de substantivul articulat enclitic : *fata cea cuminte, ostașul cel viteaz*, ceea ce denotă că articolul enclitic și cel adjectival au funcțiune comună. Această comunitate funcțională explică de ce uneori ele se pot înlocui.

În propoziția : „*Toți cei patru frați* aveau ceasornice la fel” (Camil Petrescu, „Un om între oameni”), substantivul *frați* este dispensat de articolul enclitic, prin prezența celui adjectival proclitic ; dacă ar lipsi *cei*, ar trebui spus : *toți patru frații*. Tot așa, cînd adjectivul precede substantivul și ar trebui să fie el articulat enclitic (*viteazul ostaș, cumintea fată*), dacă vrem să folosim articolul proclitic, acesta capătă funcțiunea celui enclitic : *cel viteaz ostaș, cea cuminte fată*.

Cît privește pe *un* și *o* cu rol de articole nehotărîte, ele sînt „nehotărîte” în sensul că oscilează în a indica întregul sau partea, avînd cînd un înțeles, cînd pe celălalt. Spre exemplu în :

O lume toată-nțelegea (Eminescu, „Pe lingă plopii fără soț”),

o lume este echivalent cu *lumea* (articulat), căci s-ar putea zice : *Lumea toată-nțelegea* ; pe cînd în : *Să răsuflu un aer mai slobod, mai curat* (Gr. Alexandrescu, „Anul 1840”) *un aer* este echivalent cu *aer* (nearticulat), căci s-ar putea zice : *Să răsuflu aer mai slobod, mai curat*, — fără a se schimba, prin aceasta, înțelesul propoziției.

În unele cărți de gramatică se dau astfel de exemple de articole nehotărîte :

Un stejar străjuia la marginea drumului ; Un ciobănaș îmi ieși în cale.

În astfel de cazuri — după părerea noastră — cuvîntul *un* nu poate fi înlocuit prin forma articulată sau prin cea nearticulată ; se poate discuta dacă el este numeral cardinal sau pronume nehotărît (oarecare), în nici un caz articol nehotărît. Dacă *un* ar fi aici articol nehotărît, el ar trebui, în lumina tezei noastre, să poată fi înlocuit fără schimbarea înțelesului, fie cu forma nearticulată, fie cu cea articulată a substantivului ; dar e clar că nu putem zice : *Ciobănaș îmi ieși în cale*, iar dacă zicem : *Ciobănașul îmi ieși în cale*, schimbăm înțelesul. Nu e același lucru ca, bunăoară, în propoziția : (Jordan) *era un om blînd și domol* (Sadoveanu, „Mitrea Cocor”), în care se exprimă exact ceea ce s-ar exprima și prin propoziția : *Era om blînd și domol*, deoarece aici acel *un* nu are sens nici de numeral, nici de pronume. Astfel stînd lucrurile, rămîne ca pe *un* din exemplul anterior (un ciobănaș) să-l considerăm numeral cardinal, dacă vrem să afirmăm că unul, nu mai mulți ciobănași, mi-a ieșit în cale ; și să-l considerăm pronume nehotărît, dacă îl luăm cu înțelesul de *oarecare*.

Să vedem acum care sînt mijloacele prin care se face individualizarea.

Dacă un obiect există în lume într-un singur exemplar, el nu are nevoie de determinante individualizatoare, căci este individual prin sine însuși. De exemplu, luna de pe cer, în accepția ei populară, este una singură, totdeauna individuală, ca și soarele. În :

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa („Miorița”)

Cuvintele *soarele* și *luna* sînt prin natura lor individuale. Tot așa, cînd folosim o noțiune în înțeles concretizat, ea poate căpăta caracter individual. Bunăoară cînd în basm citim că : *fetița s-a întâlnit cu lupul*, prin cuvîntul *lupul* nu trebuie să înțelegem un lup dintre mulți alții, ci noțiunea de lup, ca și cînd *lupul* ar fi unul singur în lume.

La substantivele nume comune, individualizarea se face prin nume proprii. Cuvîntul *cal* este nume comun ; *Murgu* sau *Vîntuleț*, nume proprii date anumitor cai, sînt termeni individualizatori.

Dar a da nume tuturor ființelor sau obiectelor, individual luată, este o imposibilitate. De aceea se dau nume individuale unui număr limitat de lucruri, iar pentru restul -- imens de multe -- se folosește în limbă un sistem închis de cuvinte, anume, *pronumele*, care constituie un alt mijloc de individualizare.

Cu ajutorul pronumelor putem individualiza pornind, în ultimă analiză, tot de la nume proprii sau de la noțiuni individualizate.

Să presupunem că citim următorul text de M. Sadoveanu :

Eu știu de la bunicul Manole multe istorii vechi. Deștepta el din cînd în cînd lumea lui, a tinereții adormite în veșnică liniște. Pronumele *eu* individualizează prin aceea că știm cine este povestitorul ; pronumele *el*, prin aceea că este legat de numele bunicului (*povestitorului*) Manole ; *lui* individualizează substantivul *lumea* tot prin corelație cu acele nume, iar pentru *tinereții adormite*, pronumele *lui* nu se mai repetă, fiind subînțeles.

De pronume este nevoie mai ales la individualizarea obiectelor cărora nu li se dau nume proprii. În : *Cristophi își pipăia în neștire mustața neagră* (Camil Petrescu, „Un om între oameni”), noi știm că este vorba despre *mustața neagră* a lui Cristophi, datorită pronumelui *își*.

Cînd Ipsilanti zice lui Păturică : *Ține hîrtia aceasta și silește-te cît vei putea să împlinești poruncile mele* (N. Filimon, „Ciocoi vechi și noi”), știm despre care anume hîrtie și despre care anume porunci este vorba, datorită pronumelor *aceasta* și respectiv *mele*.

În vorbire, adesea numele propriu care individualizează este subînțeles din context. Nuvela „Județ al sărmanilor” de M. Sadoveanu se termină cu cuvintele : *Sfîrșindu-și povestirea, ciobanul pufni spre flăcări*

amărăciunea pe care o avea încă în el. Cuvîntul *ciobanul* nu explică, desigur, noțiunea generală de cioban ci arată că e vorba de un anumit cioban, de o persoană individuală. Ar fi trebuit să se zică *ciobanul Constantin Moțoc*, dar, deși numele propriu nu s-a mai repetat, noi știm dinainte că e vorba despre el. Acest înțeles individual nu este dat de articol substantivului *ciobanul*. Articolul este necesar aici fiindcă individualitatea este un întreg.

Și pronumele pot fi absente și subînțelese, așa cum am arătat în două locuri mai sus. Într-o frază ca următoarea : *Apoi cheamă pe tata și-i zice hotărîtor : Spune-i și dumneata băietului, omule, ce se cuvine* (I. Creangă) cuvîntul *tata* ar trebui să fie urmat de pronumele *meu*, iar cuvîntul *băietului*, de pronumele *acestuia* ; dar aceste pronume se subînțeleg așa de bine, încît prezența lor e inutilă.

Numele propriu și pronumele, subînțelese din context, își îndeplinesc, chiar absente fiind, funcțiunea lor de termeni individualizatori.

Ca urmare a explicațiilor din rîndurile de mai sus, se impune concluzia că articolul nu are funcțiune de individualizator. Atît în cadrul aspectului general, cît și în cadrul aspectului individual al noțiunii, el dă nota întregului, spre deosebire de forma nearticulată, care dă nota de parte din întreg.

Cît privește individualizarea, aceasta este sarcina numelor proprii și a pronumelor. Orice confuzie de roluri între cele două părți de vorbire puse în discuție, articole și pronume, se poate evita prin analiza nu numai a textului gramatical, ci și a contextului, precum și a sensului logic, avînd în vedere frecvența exprimare eliptică în graiul viu și în limba operelor literare.

LIMBA LITERARĂ

LIMBA POETICĂ A LUI OCT. GOGA

DE

GH. BULGĂR

Ca poet Octavian Goga s-a impus în primul deceniu al acestui veac atît prin originalitatea ideilor, prin puternica imagine realistă a vieții poporului român din Ardealul înrobît de monarhia habsburgică, cît și prin forța expresivă a limbii și stilului său artistic. Personalitatea creatoare a scriitorului s-a conturat pe deplin în primul său volum de versuri apărut la Budapesta, la sfîrșitul anului 1905, purtînd titlul simplu „Poezii”.

În acest volum s-au sintetizat concepția și procedeele artistice care au cîștigat repede și unanim adeviziunea cititorilor și a criticii literare. Academia Romîna, pe baza raportului lui Titu Maiorescu¹, a și premiat volumul, la numai cîteva luni de la apariția lui. Încă foarte tînăr (avea abia 25 de ani), O. Goga devine poet național. Faptul e explicabil dacã ținem seama cã într-un moment istoric de înverșunare contra oprîmării politice și sociale versul inspirat al poetului exprima într-o formă nouă, atrăgătoare, tristețea oprîmării și năzuințele ardelenilor spre eliberare :

Dă-mi tot amarul, toată truda,
Atîtor patimi fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și gem robiile de veacuri.
— De mult plîng umiliții-n umbră,
Cu umeri gîrbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
În inimă, tu mi-o coboară.

(„Rugăciune”)

¹ *Analele Academiei Romîne*, S. II, t. XXVIII, partea ad-tivă, 1905—1906, p. 272.
Citim aici : „Sntem mișcați de puterea unui limbaj poetic”.

Mesajul acesta suna nu ca o rugăciune umilită, resemnată, ci ca un preludiv al răzvrătirii care, mocrind de veacuri, se pregătea să se dezlănțuie cu o violență necunoscută. Cuvintul și tonul poetului nou erau *altceva* decit ne spusese pînă atunci poeții noștri. Goga identificindu-se cu trecutul poporului în numele căruia vorbea, călăuzit de aceleași sentimente care stăpîneau imensa majoritate a ardelenilor dornici de libertate și de o viață mai bună, vestea „înfricoșatul vifor al vremilor răzbutătoare”, vorbea profetic despre „înfricoșata zi de mîine”, despre „duhul răzvrătirii negre” care avea să răzbune nedreptățile și robia și pe cei care de „atîtea veacuri umilite își gem strivita răzbunare”.

Identificarea poetului cu cele mai generale și mai acute tendințe politice și sociale ale vremii, exprimată artistic, cu sinceritate, într-o limbă înzestrată cu toate atributele stilului solemn, evisisacramental, se inspiră atît din vechile tradiții ale culturii noastre, cît și din tezaurul folcloric al poporului. Arta poetului a adăugat limbii noastre artistice noi sinteze și invenții metaforice strălucite. Creația lui însă n-a avut, din nefericire, un curs, firesc, ascendent. Poezia-program a primului său volum de impresionant debut și definitivă consacrare, cu tot ecoul uriaș pe care l-a stîrnit, a fost urmată de rătăcirii care au umplut de amărăciune pe poet și pe cititorii săi.

Adevărata artă a lui Goga, autenticul sunet al lirei sale inspirate, au rămas închise mai ales în filele „Poeziilor” publicate în 1905. „...Octavian Goga a făcut de două ori nedreptate poeziei sale, o dată prin alunecarea pe panta naționalismului burghez, înstrăinîndu-se de creația poetică și de inima poporului, apoi prin aderarea la fascism (aceiași rău la potențial mai ridicat), care l-a rupt definitiv de interesele adevărate ale țării”, — precizează poetul Mihai Beniuc în prefața la recenta ediție a versurilor lui Goga. „Experiența politică lamentabilă a ucis pe poetul cu accente revoluționare de la începutul acestui veac și l-a făcut să lase pe plan secundar activitatea literară căreia îi era destinat. Totuși meritul mare al lui Goga — se spune în continuare în prefața citată mai sus — este de a fi ridicat aspectele oarecum cotidiene ale vieții altoite pe o suferință milenară la rangul de înaltă poezie, menită să însuflețească, să cheme la luptă de eliberare națională. Chiar și sentimentele religioase, care merg pe linia tradiției satești, îndeplinesc aceeași funcțiune socială”.

Poetul se cuvine însă prețuit în ceea ce are el mai bun, mai reprezentativ pentru arta noastră națională. Or, Goga e aproximativ întreg în primul său volum pe care l-am pomenit. Cine urmărește explicarea originalității fundamentale a artistului e obligat să țină seama în primul rînd de acest volum. Ne vom opri deci la „Poezii”, pentru a încerca să

desprindem aspectele originale ale limbii și stilului, în strînsă legătură cu fondul de idei al operei.

Poezia lui O. Goga se impune citătorului de la primele versuri prin aspectul popular, prin simplitatea și naturalitatea comunicării. Fondul general, vechi, al limbii constituie principala sursă a invenției lui poetice; un colorit plastic inedit aduce și vechea noastră literatură, mai ales în latura ei religioasă. Nu e refuzat nici neologismul, cînd nevoia precizării nuanțelor de gîndire și de sentiment îl cere. Vorbind despre aspectele vieții rustice și despre gîndurile și credințele lui, graiul se adaptează la cadrul general al mediului :

Trei pruni frățîni, ce stau să moară,
Își tremur' creasta lor bolnavă,
Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta crește prin ogradă
Și polomida-i leagă snopii...
— Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii !...

(„Casa noastră”)

Predominante în acest mediu rural sînt cuvintele populare, termeni specifici limbii vorbite : *frățîne*, *otavă*, *ogradă*, *polomida*, *stau să moară* ; și încă alții din versurile necitate ale aceleiași poezii : *șindilă*, *cuscră*, *merinde*, *glugă*, *a ținea isonul* ; uneori lexicul capătă aspecte regionale ardelenesti : *vost'*, *meșter-grindă*.

Caracterul popular se vede și în fonetismul formelor : *părete*, *pîne*, *blăstem*, *stînge*, *țîntă*, *pîne*, *sara*, *săcure*, *hodini*, *premeni*, ca în versurile :

Strîngînd *săcuri* la subsuoară (p. 15) ;¹
Ca o vecernie domoală
Se *stînge* zvonul din dumbravă (p. 21) ;
A *sămănat* nădejdea vieții noastre... (p. 59) ;
Azi *țintele* de nestemate
Culege-le din cingătoare (p. 113) etc.

Întîlnim de asemenea înmuieră unora sunete : *ceriu*, *vestitoriu*, *mieu*, *bielșug*, *chiema*, *îngenunchiam*, *ochielari*.

Aceste particularități regionale, mai degrabă populare, dau un colorit particular exprimării. Ideile și sentimentele tumultuoase au nevoie de o mare varietate lexicală ; cuvîntul rar e chemat să fixeze peisajul, acțiunea și oamenii. Deși neobișnuite, cuvintele se lămuresc perfect în context și devin sugestive prin haina vechimii, prin explicarea nouă a tăleurilor : „Du-l cu tine meșteșugul Care ne-ntărea *soborul*” (p. 67) ;

¹ Trimit la paginile volumului din 1905.

„moșnegi *ceteți* ai cărților din străină” (p. 27); „banul nu mai *umblă* azi” (p. 66); „puse Mura un *creiștar*” (p. 65); „*celtuind* pe patru strune/Taina zvonurilor multe” (p. 125); el va fi *judeşul* ceasului de mîne” (p. 120). La exemplele citate se pot adăuga alte cuvinte spicuite din alte poezii ale acestui volum (reprezentativ pentru mentalitatea și graiul de ieri al Ardealului): „*bucoavna* ta supt *pravul* de pe grindă” (p. 26); „Și-au *orînduit* să fie / Un pribeag din orice casă” (p. 23); „*Dumiriți de-o pildă veche/ Îl ascultă doi cumetri*” (p. 86). Uneori variantele regionale capătă forme diferite, deși apar la mică distanță unele de altele: *cîrcimă* (p. 72), *cîrcimar* (p. 74), dar și *crîșmar* (p. 72).

Aceste particularități ale limbii noastre nu dau poeziei un aspect vetust, mai puțin valabil azi decît ieri. De fapt cu Goga se întîmplă același lucru ca și cu Eminescu sau cu Creangă: elementul popular intră în țesătura contextului și capătă strălucirea creației folclorice, a noutății artistice cristaline; de aceea poezia lui, de la apariție, s-a contopit cu tezaurul literaturii de esență anonimă, rod al creației colective. Astfel Goga — fapt puțin comun pentru poeți în general — a devenit dintr-o dată popular, o poezie pe buzele tuturor. Apropierea și chiar confundarea creației lui poetice cu literatura folclorică a fost determinată și de forma, de limba și stilul versurilor sale: simplitate fără căutare, noutate fără ostentație. Poetul însuși a mărturisit că și-a scris versurile „avînd la bază folclorul, limba romînească vorbită în regiunea în care m-am născut; al 2-lea, cărțile bisericești; al 3-lea, literatura cultă”. („Fragmente autobiografice”, p. 36).

Din frumusețile graiului popular au pătruns în poezia lui Goga și un considerabil număr de proverbe, zicători, expresii și locuțiuni care întăresc puterea plastică a versului, îi lărgesc baza metaforică și dau imaginii aspect de originalitate necăutată. Iată cum poetul aspiră la un trai simplu:

Să ne-așezăm în sat la noi
S-avem în deal o casă,
Să fiu cel mai cuminte-n sat
Și tu cea mai frumoasă.

Să vie și mama la noi,
Că-i necăjită tare,
Să aibă tichn'un an ori doi
Ori cît pămînt mai are.

Și să trăim acolo-n munți
De cît trai avem parte,
Eu sara să-mi adun sătenii
Și să le spun din carte...

(„Dorința”)

Potrivirea dintre conținut și expresie e izbitoare. Din punct de vedere lexical înregistrăm polisemia lui *cuminte* = a) „om priceput, învățat, citit”; b) „așezat, cumpănit, la locul lui”, exprimând un complex de calități esențiale pentru un bărbat, cum *frumoasă* exprimă o însușire de preț pentru o femeie; repetarea construcției superlative, schimbând doar adjectivul: *cuminte-frumos*, deschide seria altor construcții în genul graiului popular: *să aibă tichnă*; *cît pămînt mai are*; *de cît trai avem parte*; *să le spun din carte*.

Se poate întocmi un bogat registru de astfel de expresii, proverbe, forme stilistice de sursă folclorică, pe care poetul le folosește pentru a da adîncime și vioiciune versurilor sale. Textele religioase sînt și ele puse la contribuție prin îmbinare cu lexicul popular:

Bea și dumneata, părinte,
Dumnezeu să-ți fie darul
Să mai poți ceti psaltirea
Și să poți goli paharul.

— Că noi bem de patru zile
Cu cîrcimarul, umfle-l zmeii,
Bem, părinte, ca la nunta
De la Cana Galileii.

(„Cîntece III”)

Din atmosfera solemnă, a textelor sacre, poetul a luat pe: *a ceti psaltirea, nunta de la Cana Galileii, a face din apă vin* (minune narată de tradiția religioasă), pentru a le asocia cu termeni și expresii populare: *dumnezeu să-ți fie darul*; *a goli paharul*; *umfle-l zmeii*; *bată-l crucea maicii sfinte*; *ne-am prăpădi*. Poezia este o frumoasă evocare a unui tablou din viața de ieri a satului românesc; și nu întîlnim aici nici un neologism, nici o construcție forțată, nici o inovație lexicală. Tabloul se întregește din cuvinte vechi, într-o lumină pătrunzătoare, într-un contur perfect, plin de umor, de vioiciune, de spirituală reconstituire. În evocarea concentrată a cîtorva amănunte trăiește un optimism caracteristic poporului nostru.

Nu trebuie să tragem însă concluzia din cele arătate pînă acum că poetul ar evita neologismul; valorile expresive ale cuvintelor noi, de care evoluția modernă a culturii noastre a avut atîta nevoie, apar uneori pentru a da precizie și varietate ideilor și faptelor. Ibrăileanu observase de mult (în „Viața romînească” din 1916) caracterul *intelectual* al creației poetice a lui Goga. Neologismul însă apare destul de rar, cum e firesc, în aceste versuri închinate zugrăvirii oamenilor simpli, a mediului de la țară. Nu-

mărul neologismelor a crescut în volumele ulterioare ale poetului, când inspirația lui s-a oprit mai des asupra mediului urban. În acest volum, chiar în poezii ca : „Plugarii”, „Casa noastră”, „Dascălul” „Clăcașii”, Goga a recurs la formații lexicale moderne pentru a putea reda la nivel contemporan ceea ce frământa mintea și simțirea semenilor săi. Întîlnim versuri în care lexicul nou, redus ca volum, intră ca element necesar expresiei poetice :

A mea e lacrima ce-n tremur
Prin sita genelor se frînge,
Al meu e cîntul ce-n pustie
Neputincioasa jale-și plînge.
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adînc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare.

(„Plugarii”)

Cuvinte ca : *răzbunător*, *cînt*, *pace*, *cetățuie*, *har* creează impresia că ne aflăm într-un larg domeniu de neologisme. Ele au o dublă funcțiune în poezie : intensifică accentul patetic al evocării și dau aspect de actualitate, de înnoire instrumentului expresiv. Dacă cercetăm volumul de „Poezii”, pentru a vedea raportul dintre cuvinte vechi, populare și neologisme, găsim aproximativ 82% cuvinte din fondul comun al limbii, 15% regionalisme și cuvinte vechi din textele religioase și abia mai puțin de 3% neologisme. Există însă multe poezii („De la noi”, „Sara”, „Singur”, „La stîină”, „Toamna”, „Zadarnic”, „Bătrîni”) care descriu un colț din viața sau din natura rustică, în care e firesc ca neologismul să lipsească cu desăvîrșire. În schimb în versurile precumpănitor lirice, confesiunea subiectivă recurge din loc în loc la neologisme : „cetatea *eternelor* stele” (p. 49) ; „Și-n graiul lor plînge și n-are *repaos*/Amarul nădejdiilor noastre” (p. 62).

Apariția în poezie a neologismului în această fază importantă a creației lui Goga o putem considera ca o raritate. O mai atentă cercetare a lexicului poeziilor din primul volum ne arată că într-o poezie ca „Solutus ero”, detașată de tematica generală a celor mai importante poezii cu conținut social-politic, poezie personală, lirică prin excelență, are puține neologisme, deși modul romantic de a-și dezvălui simțirea putea atrage în sfera construcțiilor poetice multe cuvinte noi, multe nuanțe lexicale necesare redării unor stări psihologice complexe. Însă puține poezii găsim în acest volum din care să lipsească termenii religioși, expresiile împrumutate din textele sacre. Într-o poezie adresată „cîntăreților de la oraș”, în care ne-am aștepta să întîlnim multe neologisme, dat fiind mediul și tema poeziei, poetul se exprimă totuși aproape exclusiv numai cu aju-

torul fondului vechi de cuvinte și expresii românești. Dar nu lipsesc cuvintele ca : *praznic, hirotonire, sfînta ei cîntare, glasul nost' cuvîntă, Dumnezeuul neamurilor toate, nădejdea vieții noastre*. Este, dacă se poate spune astfel, un paradox al procedeeleor artei poetului nostru : temele cele mai actuale, cele mai moderne sînt dezvoltate cu ajutorul limbii vechi, al limbii populare, al expresiilor statornicite de veacuri.

Într-o epocă de experiențe moderniste și de intensă circulație a neologismului în literatură, Goga scrie o operă excelentă, aproape exclusiv cu elementele limbii vechi, ale graiului popular. E una din trăsăturile fundamentale ale originalității artei sale poetice. În momentul în care apărea volumul de poezii al lui Goga, versurile lui îmbrăcau deci cea mai românească haină ; același lucru se întîmplase cu opera de maturitate a lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc și Sadoveanu. Acești scriitori au zugrăvit realitățile *noastre* în cea mai limpede, mai specifică limbă a poporului nostru. De aici consensul general în aprecierea superlativă a artei lor literare ; de aici permanența, durabilitatea operei lor, rezonanța adîncă pe care o găsește creația lor în cititorii fiecărei noi generații.

Tonul biblic care putea ascunde fondul adînc protestatar a convenit deci poetului. Dar creația metaforică din versul unui revoltat se inspiră și din istorie, din paginile de vitejie ale trecutului. Goga se oprește la figura lui Ștefan cel Mare pentru a scoate din opoziția trecut-prezent un argument nou contra tiraniei, contra silniciilor. Glasul poetului capătă energie sporită și amplitudini neobișnuite în readucerea la viață a arhaismului :

Acolo departe spre soare-răsare,
În freamăt de foi de dumbravă,
Pe veci cetluite în marmură rece
Dorm clipele noastre de slavă.
Voi sînteți acolo, viteji pîrcălabi,
Și voi precinstiților vornici,
Statornici în cinstea de lege și țară
În focul credinței statornici.

Acolo dormi și tu, arhangel bătrîn,
Tu Ștefan, sfînt voievoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sînge dujman de noroade.
De sfînta ța dreaptă, de spada ta sfîntă
Spun toate poveștile slovei,
— Să nu se-nfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...

- („De la noi”)

Invocația ia Goga dă perspective optimiste, generate de încrederea lui în viitor : puterea brațului și dreptatea cauzei pe care o apără urmașii lui Ștefan nu pot fi biruite, chiar cînd cumpăna robiei apasă greu asupra poporului. Cu un sever și obiectiv ochi critic Eminescu înfierase decadența contemporană; cu o credință de fier, pe care i-o dădea cunoașterea vieții, voinței și puterii populare, Goga proiectează în viitor schimbarea radicală a ordinii politice și sociale, apăsătoare la începutul acestui veac :

Simt cum lumină-ncepe să se facă,
Cum moare bezna vechilor păcate
Și sufletul înviforat îmi spune
Că fătul ăst' al patimii amare
Și-al dorului ce moare-n așteptare
E solul sfînt . . . înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.

(„Clăcașii”)

Arhaismele care apar : *celtului* ; *soare-răsare* ; *vornici preacinstiți*, *cînstea de lege și țară* ; *poveștile slovei* ; *purcede* ; *veacuri umilite* etc. întăresc caracterul popular al creației.

Am arătat în alt loc cum și G. Galaction în proza lui, modernă prin tematică, asociază, pe același plan, neologismul de ultima modă cu lexicul specific textelor religioase pentru a da colorit moral și argumentare teologică analizei sale artistice, stilului său literar¹. Vocabularul plastic covîrșitor popular, punctat cu cuvinte biblice care sugerează însă la Goga o atmosferă de solemnitate, cuvîntul cu care poetul se adresează cititorilor săi e acela al unui propovăduitor — un *vates* — al adevărurilor peremptorii. Cuvîntul încărcat cu prestigiul literaturii ecleziastice, cunoscut din mediul în care a trăit poetul, putea servi bine propagării ideilor proprii. Se știe că pentru cititorii din Ardeal literatura religioasă reprezenta aproape unica formă a culturii propagate în mase pînă în vremuri încă apropiate de noi, astfel încît poezia lui Goga avea pregătit terenul în care să prindă rădăcini. Procedul tindea și să sugereze, prin asemenea cuvinte încărcate de sensuri adînci, sfințenia adevărurilor spuse răsplat. Goga scrie deci „o limbă biblică” (prin cuvinte, și mai ales prin ton), fără nimic rebarbativ în structura versurilor. Prin asocieri noi și prin cadențe inspirate, poetul evită clișeu și realizează o simplitate lexicală, de construcții, de metafore, în care stă închis un sunet nou, neîntîlnit la alți poeți ai literaturii noastre.

---

¹ Galaction și limba noastră artistică, în *Limbă și literatură*, 1956.

Aspectul popular și cel arhaic pot fi urmărite și în construcțiile gramaticale. Iată dubla articulare în :

Și hîtrul dascălu'Ilie,
Cel înțelept, glumeț și șchiop,
La vatră răzimat spunea
O pilduire din Isop...
(„Reîntors”)

Numeroase pronume au forme populare scurte : „*norocul nost' al tuturor*” (p. 8) ; „*copiii noști tu să-i înveți*” (p. 40) ; „*lucrul ăst că tare-i jelnic*” (p. 45) ; versul prezintă uneori forme de flexiune rară, cerută în special de necesitățile versificației : „*doi cărbuni sfiala-și scapăt*” (p. 66) ; „*turla satului străluc*” (p. 81) ; „*sfirșit el îngenunche și zgribură de frig*” (p. 107) ; „*Și rostul celor vechi întrupă-l*” (p. 113) ; inversiuni ca : „*Arere-ai și dumneata/Nepoți să-ți zică moșu*” (p. 31) ; „*și plînge-vor frații de-o lege*” (p. 63) ; „*primiți-mă, rogu-vă iarăși*” (p. 42) ; „*rugămu-ne ție*” (p. 56) ; „*blînd zîmbire-ar*” (p. 69). Din construirea unor complemente lipsește prepoziția de legătură cu verbul respectiv : „*luna trece șura popii*” (p. 89) ; „*holdelor noastre cu spicul de aur... le fură belșugul*” (p. 56).

În sintaxă întîlnim de asemenea unele particularități ale graiului vorbit, unele construcții frazeologice rare. Iată o comparație de factură regională :

Și are-nvățătură,
Din carte și din gură
Mai multă și ca popa,
Ca popa Irimie.
(„Ruga mamei”)

Ca în vorbirea poporului, frazele sînt scurte, propozițiile adesea juxtapuse, iar unele subordonate se repetă, atrăgînd atenția asupra amănuntelor :

Luna trece șura popii,
Luminînd în drum pridvorul, ---
Pipa moșului nu arde,
Baba și-a uitat fuiorul.
(„Părăsiți”)

Se rupe tortul galben al razelor de lună,
Mor visurile albe ce-mi tremură pe strună.
Luceafărul clipirea în negură și-o frînge,
Lumina lui bolnavă se zbate și se stînge.
(„Despărțire”)

Natura preocupărilor poetului face să predomine în frazele sale propoziția hortativă, exclamativă, optativă pentru că inspirația scriito-

rului este axată pe linia revoltei, a activării resorturilor sufletești capabile să răstoarne rînduiala veche și nedreaptă. Desigur că numărul considerabil de astfel de construcții ar putea duce pe scriitor la retorism. Goga evită banalitatea cultivînd simplitatea graiului popular : rare sînt frazele lungi sau construcțiile sintactice complicate. Gîndul scriitorului se poate urmări ușor în succesiunea propozițiilor scurte.

Originalitatea poetului apare cu deosebire în stil, în procedeele specifice ale artei sale literare. Epitetul care determină sau întărește semnificația unui nume adaugă nuanțe noi cîmpului metaforic al cuvîntului determinat :

Sfios amurgul toamnei mohorîte
Își mișcă-neet podoaba lui *bolnavă*. (p. 29)

Amurgul investmîntă-n umbre
Smerita frunzei frămîntare,
Și pare tînguiosul freamăt
Un glas *cucernic* de tropare.

(„Clăcașii”)

Epitetele sînt luate din categoria determinărilor morale. Ele intensifică peisajul sufletesc, descripția frămîntărilor colective : *podoaba bolnavă* ; *tînguiosul freamăt* ; *suflete moarte* ; *viață deșartă* ; *munca mașteră, crudă* ; *ceată tristă de-ngropare* ; *arșița ucigătoare* ; *secera cu sclipire nendurătoare* (din „Clăcașii”). Astfel de adjective dau însuflețire și dimensiuni umane lucrurilor și acțiunilor descrise. Goga și-a ales epitetele adesea din lexicul literaturii religioase, colorînd biblic versurile sale : *praznicul păgîn* (p. 46) ; *drept vestitorule apostol* (p. 23) ; *un glas cucernic de tropare* (p. 47) ; *clipele noastre de slavă* (p. 55) ; *Tu preacurată rază* (p. 111). Se impune de asemenea observația, în legătură cu epitetele, că poetul, pentru a fi în tonul general al „cîntării pătimirii noastre”, dă o mare circulație unor determinări ca : *rătăcitor*, *pribeag*, *trudit*, *pustiu*, *pierdut*, *strivit*, *jelnic*, *mașter*. Latura optimistă a cînteceului său e exprimată prin puține epitete, luate din seria îndemnurilor revoluționare : *înfricoșatul vișor al vremilor răzbunătoare* (p. 9) ; *vișor năpraznic cu brațe de flăcări* (p. 64) ; *și-un gînd păgîn mă-nfioară* (p. 103).

Metaforele poetului capătă energie și realism în descrierea vieții și a năzuințelor eliberatoare ; ele sînt construcții admirabile prin simplitate și noutate :

Frați buni ai frunzelor de codru
Copii ai mîndrei bolți albastre,
Sfințiți cu lacrimi și sudoare
Tărîna plaiurilor noastre !

Din casa voastră, unde-n umbră
Plîng doinele și rîde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nost'al tuturoră.

(„Plugarii”)

Dacă ar fi să consemnăm cele mai reușite metafore, personificări, alegorii din volumul „Poezii”, numărul lor ar fi considerabil și din el n-ar putea lipsi imagini artistice ca :

În coapsa grăitoarei miriști
De vreme plugul vostru ară (p. 7).

Cu grele răsuflete apele dorm,
Pe lanuri dorm spicele grele,
Asupra pădurii veghează de sus
Cetatea eternelor stele.

(„Dimineața”)

Cuvintele vechi capătă, în construcția metaforică, prin vecinătăți neașteptate, o forță sugestivă nouă : *A noastră moșie frumoasă nespus/Grumazul și-a-ntîns spre pierzare* (p. 56); *Acum văduvite/Zac sfințele tale oșele . . . Mărit voevoadă, — în țara ta azi/Și vise și fulgere-s moarte . . .* (p. 55). În amănuntele evocării istorice a poeziei recunoaștem virtuțile epice ale unei puternice inspirații. Poetul, fără a fi un „laudator temporis acti”, caută un fundament istoric, o justificare logică, firească. revoltei. Cuvîntul său devine chemare de luptă.

Cît de grea era atmosfera acelor ani despre care ne vorbește poetul ne putem da seama din tristețea copleșitoare pe care o cuprind versurile poeziei „Zadarnic” cu multe construcții stilistice apropiate de limba vechilor texte biblice :

Zadarnic vii cu cartea, cu gînd să-mi dai canoane
Și vrei să mă cumineci, părinte Solomoane,
Cucernic faci aghiazmă și mîna ta părinte,
Stropește casa tatii, ca bine s-o cuvinte.

Finalul poeziei nu sugerează nici o modalitate de îndreptare ; ticăloșia vremurilor și a oamenilor e atît de mare încît nici formula sacramentală, nici invocarea puterii supranaturale nu pot consola pe poet. Cînd vorbește — ca aici — despre sine, înțelegem că versul nu e gratuit, nu-i o tînguire lirică provocată de deprimări romantice, ci prefigurează simbolul suferinței colective : *Dar în zadar mă-nvălui încet cu patrafirul/Și fruntea mea fierbinte o răcorești cu mirul . . .* Tot ceremonialul, toată solemnitatea

actului pios nu ajută. Dar violențele nedreptății vestesc începutul răzvrătirii. Zădărnicia actelor de pietate nu sugerează renunțarea; dimpotrivă, versul cheamă indignarea, pregătește dezlănțuirea acțiunii, de vreme ce răbdarea a ajuns la capăt.

Aceste adevăruri pe care le desprindem din întreaga dezvoltare a poeziei celei mai bune a lui Goga sînt sugerate chiar de structura volumului de care ne ocupăm. El se deschide cu o „rugăciune” dar are în final „Clăcașii”, tablou zguduitor prin relatarea amănuntelor, a mulțimii și a adîncimii suferințelor poporului muncitor, prin acumularea în serii bogate a determinărilor stilistice care gradează, intensifică ideea fundamentală, pivotul tabloului :

Erau clăcași : oștenii fără număr
Ce duc războiul mare-al tuturor,
Cei ce se sting în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda-mpovărare
A tuturor durerilor din lume...

Robia și chinul lor vor avea un capăt ; o schimbare radicală e sugerată de metafore luate din cronicari : „jalea din viitorime” se va sfărma ; „județul ceasului de mîne” va zdrobi „cartea legilor bătrîne”.

Prin comparații și repetări ale unor cuvinte poetul dă un accent intensiv imaginii și unor contexte poetice originale :

Tu *frate* plînssetelor noastre
Și răzvrătirii noastre *frate* (p. 16).

Vesmîntul *nou* de *nouă* sărbătoare (p. 121).

La noi de *jale* povestesc
A codrilor desişuri
Și *jale* duce Mureșul
Și duc tustrele Crișuri.

(„Noi”)

Un astfel de procedeu (frecvent în poezia lui Goga) realizează ideea de superlativ, ideea de forță considerabilă a acțiunii și de persistentă a unei trăsături dată de determinant : „*Statornici* în cinstea de lege și țară/În focul credinței *statornici*” (p. 55) ; „de *sfînta* ta dreaptă, de spada ta *sfîntă* spun poveștile slovei” (ibid.) ; „cu brațul *greu* de *greul* răsplătirii”. (p. 121).

Și în poezia intimistă întâlnim aplicarea acestui procedeu folosit de altfel și de Eminescu :

Tu să-ți pleci ușor genunchii
Și ușor să-ți pleci grumazul (p. 68).

Același scop de întărire a imaginii îl slujește și *antiteza*. Din sinteza contrastelor sentimentul capătă relief :

Sădește-n brațul meu stăpîne
Tăria urii și-a iubirii (p. 4).

Plîng doinele și rîde hora (p. 8).

Cînd umbre mor și scapără lumina
Din negura zburînd biruitoare (p. 58).

Din lăută două știe :
Una-i dor și una-i jele (p. 73).

Personificarea elementelor neînsuflețite aduce în construirea stilistică a versurilor inovații surprinzătoare. Iată chipul original de a poetiza realitatea în cele mai diverse fețe ale ei :

Blînd tainele vi le desface
Din sînu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaște
Și toată frunza ei vă știe (p. 7).

Sfios amurgul toamnei mohorîte
Își mișcă-ncet podoaba lui bolnavă (p. 29).

Atîtea veacuri umilite
Își gem strivita răzbunare (p. 47).

Stelele sus călătoare
Fete mari clevetitoare
Mi-au spus vîntului oftatul
Și mă știe satul (p. 76).

Umanizarea lucrurilor, a cadrului natural prin sensibilizarea materiei este de două ori în avantajul poeziei : întîi pentru că ceea ce întâlnește poetul în drum devine asociat gîndirii și simțirii sale, un aliat care pledează cu aceeași căldură și putere de convingere cauza poeziei-program, în al doilea rînd, în locul descripției, al narațiunii simple și uniforme, în fața noastră apare mișcarea, dinamismul a tot ce capătă viață sub pana poetului, pentru a se alinia intenției lui artistice : prezentarea vie a realității, a oamenilor și a momentului istoric, tragic, pe care-l îmbrățișează cuprinzător, cu ardoare și patetism lira lui O. Goga. Poetul vorbește deci nu numai cu semenii săi, ci și cu codrii, cu apele, cu păsările, cu vestigiile sacre ale amintirilor istorice sau ale mediului familiar, în care s-au

depus bucurii și tristeții vechi, dar din care pot răsări îndemnuri noi la viață și la luptă :

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-au îngropat văleatul ...
Neputincios pari și tu astăzi —
Te-a-neins cu lanțuri împăratul.
Ca unda ta strivită gemem
Și noi tovarășii tăi buni.
Dar de ne-om prădădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răzbuni ! (p. 16)

Cu fruntea-n țărină, plîngînd azi ne vezi
Din slavă, cerescule soare ;
Rugămu-ne ție, azi sufletul nostru
Tu lasă-l departe să zboare.
Trimite și vîntul, pribeagul drumeț,
El crainicul bolții albastre,
Să ducă departe pe aripa lui
Cuvîntul strigărilor noastre (p. 54).

Acest mod de a se exprima este apropiat de procedeele folclorului, ale creației populare, în care personificările, repetițiile, antitezele sînt frecvente. E suficient să ne gîndim doar la „M i o r i ț a” sau la „T o m a A l i m o ș” pentru a ne aduce aminte cum poetul anonim transferînd atributele simțirii umane mediului, lucrurilor, naturii întregi, dă mișcare și profunzime de sentiment întregii construcții poetice.

Un ultim aspect al creației stilistice trebuie pomenit aici : folosirea expresiilor populare în structura poeziilor. Acordînd acestora rolul de metaforă, construcția poetică devine sintetică, sugestivă prin încărcătura afectivă pe care o poartă. Integrarea acestor elemente cristalizate de veacuri în ritmul vioi al versurilor, asigură poeziei un caracter generalizator, o mai ușoară pătrundere în circuitul folclorului (de aceea poeziile lui Goga au ajuns mai repede, mai departe decît ale oricărui poet, un bun al tuturor, ca și folclorul), garantează simplitatea și armonia creației poetice. Iată cîteva modalități estetice ale valorificării tezaurului limbii noastre :

Și cîtor cîntece la joc
Țineam cu glasul meu isonul (p. 19).

Că mă-nsuram cînd isprăveam
Cu slujba la-mpăratu !
Doar casă-aveam în rînd cu toți —
— Cum m-ar cinsti azi satu ! (p. 31)

Am plîns și gîndul m-a bătut
Să mă întorc la casa noastră (p. 33).

Iar cînd poetul se regăsește printre ai săi, la țară, gîndurile lui capătă o haină încă mai adecvată simțirii și graiului popular :

Măi crișmare Niculaie,
Ce mai zici de lumea asta,
Dumnezeu să-ți ție vinu'
Și norocu' și nevasta.

Cum mai umblă tîrgurile ?
Ți cam acru vinu' vere,
Dar ți-e harnică nevasta,
Arz-o focul de muiere ! (p. 72)

Toate aceste aspecte originale ale fondului și formei poetice produc un ecou adînc, durabil, în cititorii de azi ca și în cititorii de ieri. Vremurile s-au schimbat cu totul de cînd, în urmă cu mai bine de o jumătate de veac, tînărul poet Octavian Goga și-a tipărit mesajul lui poetic cu încredințarea că avea să spună *ceva nou* contemporanilor săi. Versurile lui nu s-au perimat, pentru că în arta lui s-au cristalizat stări de conștiință și de simțire care sînt ale omului tuturor veacurilor, ale tuturor generațiilor : dorul de libertate, de dreptate, de adevăr și frumusețe ; avîntul tinereții eroice și umanitatea gestului care alintă sau care revoltă ; tulburarea îndrăgostitului și chemarea grandorilor naturii ; exaltarea patriotică a gloriilor străbune pecetluite în documentele istoriei, și tot ceea ce înfrățește generațiile între ele. Toate acestea zac latent în inima și cugetul omului de totdeauna. Poeții care au cîntat în versuri inspirate ceea ce se află mai adînc în conștiința noastră, ceea ce e mai adevărat, mai nobil în gîndurile și sentimentele omului și și-au îmbrăcat într-o limbă aleasă elanul lor poetic rămîn prin arta lor aproape de inima fiecărei generații. Goga este din această categorie de creatori.

Experiența poetică atît de rodnică a lui Eminescu a fost reeditată de poetul ardelean la un mod personal de interpretare a vieții și năzuințelor vremii sale. Versul său lapidar a exprimat în formă nouă aspectele caracteristice ale realității satului, ale provinciei ardelenene, într-un moment de răscruce cînd tensiunea luptei pentru libertate și progres atinsese poate apogeul. Azi numai cadrul general al motivelor care l-au inspirat are un caracter *documentar*. În amănunt fiecare poezie concretizează o stare de spirit umană, o experiență a vieții în care cititorul întîlnește tonuri profunde și eterne, care-i fac sensibilitatea să vibreze și să se recunoască în cîntecul poetului. Prin apropierea limbii poetice de modelul cristalin al folclorului, imaginea a căpătat claritate și simplitate clasică, devenind accesibilă tuturor. Se spunea cu dreptate încă în raportul academic din 1906, că poezia lui Goga e „izvorită și întoarsă de-a dreptul în creația folclorică”.

Și pentru a nu uita că acest artist al limbii noastre a rămas poet pînă la sfîrșitul vieții sale, cu toate rătăcirile care i-au întunecat anii din urmă mai ales, îmi îngădui să citez cîteva versuri din volumul postum „Din larg” (1939), versuri care impresionează adînc sufletul oricărui iubitor de poezie adevărată :

Cărbunii cînd ți-or arde-n vatră
În seri de ani tîrzii și goi,
Tu stînd la lespeda de piatră
Să te gîndești e-am ars și noi ...

Iar cînd din ochii de jăratie
Vor tresări scintei-scintei,
Să știi că visul meu sălbatic
S-a mai aprins odată-n ei (p. 54).

Volumul lui Goga din 1905, „Poezii”, „aducea o lume nouă, un sentiment nou și o formă nouă”, cum bine observa Ibrăileanu. Lumea nouă : asupriții, victimele silniciilor politice și sociale ; sentimentul nou : tristețea și protestul lor, credința în dreptatea de mîine ; forma nouă : versul energic și sinteza expresivă a tezaurului vechi popular al limbii. Poate nici unui scriitor al acestui veac ca lui Octavian Goga nu i se potrivește mai bine definiția pe care Tudor Arghezi a dat-o stilului : „Stilul pare să fie meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire”. Prin astfel de calități ale versului, prin inspirația-i patetică și prin atașamentul profund față de popor, așa cum se oglindește în cel mai prețios și mai reprezentativ volum al său, Goga rămîne vestitorul acelu i „înfricoșat vifor al vremilor răzbunătoare”, unul dintre cei mai de seamă cîntăreți romîni ai luptei și năzuințelor populare, un inspirat poet al libertății noastre.

CULTIVAREA LIMBII

OBSERVAȚII ASUPRA LIMBII FOLOSITE ÎN „INFORMAȚIA BUCUREȘTIULUI“

DE

MARIUS SALA

În ultimul timp preocupările pentru cultivarea limbii încep să fie din ce în ce mai intense. Într-un articol-program, publicat în revista „Limba română”, acad. Iorgu Iordan¹ a arătat că la Institutul de lingvistică din București a luat ființă un colectiv de tineri cercetători care strâng material privind greșelile de limbă din publicațiile de tot felul (printre acestea se găsește și „Informația Bucureștiului”). Colectivul amintit ține ședințe săptămânale, în vederea prelucrării materialului sub forma unor articole care vor apărea în revista „Limba română” (p. 8). Preocupări similare manifestă și revista „Viața românească”, a cărei conducere a inaugurat, începînd cu numărul 6 din 1956, o rubrică intitulată „Cronica limbii literare”, unde sînt discutate diferite aspecte ale folosirii limbii de către scriitori. Aprecierile cuprinse în această rubrică nu sînt făcute totdeauna într-o formă potrivită și nici cu competența necesară.

Între preocupările de cultivare a limbii trebuie amintită și acțiunea inițiată de ziarul „Informația Bucureștiului” pentru a analiza corectitudinea lingvistică a articolelor pe care le publică. Această acțiune urmărește oarecum numai partea practică a problemei căutînd să înlătore abaterile de la normele limbii literare².

În cele ce urmează aducem în discuție o serie de fapte care apar mai des și care, de aceea, caracterizează într-o anumită măsură felul de a scrie al ziarului „Informația Bucureștiului”.

---

¹ Acad. Iorgu Iordan. *Cultivarea limbii*, în „Limba română”, nr. 5, an. V, 1956, p. 5—13.

² Prezentul articol este un referat ținut în fața redactorilor ziarului amintit.

Faptele de lexic sînt numeroase. La această situație contribuie în primul rînd împrejurarea cã vocabularul este un sistem deschis, care permite întrebuiñarea mai liberã a uneia sau a alteia dintre douã sau mai multe sinonime, variante etc. De multe ori însã libertatea pe care o au vorbitorii în ce privește lexicul se manifestã în mod abuziv prin întrebuiñarea nerecomandabilã a multor cuvinte.

Numãrul mare de fapte lexicale care comportã discuție se explicã și prin aceea cã procesul de îmbogãțire a vocabularului (formarea cuvintelor și împrumuturile) are un caracter continuu și deci numãrul formelor noi lexicale care intrã la un moment dat în circulație este mult mai mare decît acela al formelor morfologice sau fonetice.

Pentru ușurarea discuției vom împãrți faptele de lexic în douã mari grupe: în prima, care va cuprinde un material mai bogat, vom urmãri situația neologismelor, iar în a doua vom arãta cîteva exemple în legãturã cu folosirea unor cuvinte din limba comunã, rar întrebuiñate.

În ce privește neologismele, amintim în primul rînd apariția unor cuvinte a cãror folosire lasã de dorit din punctul de vedere al proprietãții. De fiecare datã cauza unei astfel de abateri de la uzul consacrat trebuie cãutãtã în neglijența autorilor sau în dorința de a „inova” cu orice preț, sau și în una și în alta:

„eforturi *salivare*” (1012, 2, 4); „mulți spectatori *s-au abținut* sã se mai înghesuie” (898, 4, 1); „omul începe *sã resimtã* oboseala” (999, 1, 3); „Curtea depozitului *este menținutã* într-o dezordine și necurãțenie supãrãtoare” (867, 2, 1).

Ultimul exemplu aratã cã, uneori, se ajunge, din cauza necunoașterii sferei semantice a cuvîntului, la confuzii. Folosirea lui *a menține* în locul lui *a ține*, *a pãstra* dã alt sens frazei. Din exemplul citat s-ar putea înțelege cã și înainte curtea era ținutã într-o dezordine și necurãțenie supãrãtoare.

Surprinde apoi în mod neplãcut întrebuiñarea unor neologisme a cãror utilitate nu poate fi motivatã decît prin dorința de a scrie „ales”. Situația este cu atît mai gravã, cu cît aceste cuvinte pot fi înlocuite, fãrã nici o pagubã, prin termeni cunoscuți de toți vorbitorii. Iatã cîteva exemple: „Dincolo de *ordonanța* și discreția cu care a fost acompaniat solistul în concertul de Boccherini” (1002, 2, 4); „toate *insanitățile* și vulgaritățile” (1048, 2, 3); „Procedul este evitat *ostentat* de autorii filmului” (1046, 2, 2).

Acest fel de a scrie, des întîlnit în revistele de literaturã și artã („Contemporanul”, „Gazeta literarã”), caracterizeazã mai ales unele dintre articolele care apar în pagina a II-a a ziarului.

Încercãrile de a folosi forme cît mai necunoscute, deci cît mai „interesante”, duc uneori la creații lexicale cel puțin discutabile: „*degajamen-*

tele laterale ale scenei" (950, 2, 1); „siluetarea unui grup de oameni" (1008, 2, 3); „mişcare inovatorică" (1056, 1, 5).

În privința modului în care sînt folosite cuvintele mai rare din fondul limbii comune, amintim cîteva cazuri. Toate trădează o căutare exagerată a cuvîntului „frumos" care să [producă o impresie cît mai puternică : „cei care *ctitoresc* înfățișarea societății de mîne" (897, 1, 6); „[mîini] fără *istov*" (1053, 1, 1); „ascundea fiecare din ele în *căușul* înțelesului său" (1057, 1, 5); „În interiorul fiecăruia din ele [cuști] *va locui* cîte o familie de fazani" (966, 1, 1); „Printre cei care *meșteriseră* la primenirea articolelor [de la gazeta de perete] se afla și agitatorul Andrei Ion" (1046, 1, 4).

Ultimul exemplu arată în ce măsură dorința de a se deosebi de felul obișnuit de a scrie duce la schimbarea conținutului. *A meșteri* se întrebuintează de obicei fie cu sensul „a lucra ceva manual", fie cu valoare ironică.

În ce privește gramatica, cele mai numeroase fapte aparțin sintaxei. Situația se explică prin aceea că regulile sintactice sînt mai puțin rigide decît cele ale morfologiei sau ale foneticii. Din această cauză vorbitorii au o anumită libertate atunci cînd aplică una sau alta dintre regulile sintaxei.

Fenomenul cel mai curent în legătură cu prepoziția este întrebuintarea unei prepoziții în locul alteia. Dăm numai cîteva exemple de prepoziții folosite foarte des în ultima vreme : *asupra* apare mai ales în locul lui *relativ la*, *în ce privește*, *pe* : „Pentru taxele *asupra* bicicletelor, bărcilor și luntrilor" (1008, 1, 2); „Organele Miliției Capitalei au ridicat în repetate rînduri în consfăturile organizate cu cetățenii și cu cadrele didactice problema supravegherii și instruirii copiilor, *asupra* felului cum să se comporte aceștia pe străzi" (867); *de* pentru *prin* : „Laturile egale [ale triumghiului] sînt limitate, la celălalt capăt, *de* hotarul comunei Popești-Leordeni" (966, 1, 3). În acest caz, înlocuirea lui *prin* duce la transformarea complementului instrumental în complement de agent, deci la personificarea instrumentului.

Fenomenul semnalat în legătură cu prepoziția caracterizează și conjuncția. Numărul exemplelor pentru conjuncții întrebuintate greșit este totuși mai mic decît cel al prepozițiilor : *ca să* în loc de *să* : „omul trebuie să se simtă atras *ca să* vină la club" (901, 2, 6).

Menționăm și frecvența supărătoare a lui *iar* : „Aleea și-a schimbat și ea înfățișarea, devenind trecătoare largă, asfaltată. *Iar* trecătorul ce a avut drumul . . ." (898, 1, 5); „Spectacolele lor au fost nu odată [sic !] transmise de posturile de televiziune. *Iar* artiștii cu contribuit la turnarea a 9 filme artistice și documentare" (1059, 2, 6); „Dar distanțele nu con-

stiuie pentru ei un impediment, pentru că cu toții iubesc ansamblul. *Iar* asta este cheia succesului” (1059, 2, 7).

Întîlnim și greșeli de acord. Cele mai multe se referă la felul în care se face acordul atributului (mai ales cînd e vorba de acordul atributului adjectival exprimat printr-un participiu al unui substantiv feminin pus la genitiv-dativ singular). Fenomenul este foarte răspîndit și se explică prin aceea că participiile păstrează uneori valoarea verbală, fiind echivalente cu predicatul unor prepoziții atributive („Gramatica Academiei R.P.R.”, vol. II, p. 109). Totuși, nu pot fi considerate corecte construcții de felul celor care urmează: „... a unei probleme mult *discu-tată*” (1055, 4, 4); „În atmosfera sumbră și închistată a familiei burgheze, *stăpînită* de prejudecăți” (897, 1, 5).

Dintre celelalte fapte de sintaxă ne oprim mai mult la cazurile, din ce în ce mai numeroase, de înlocuire a propozițiilor atributive prin construcții echivalente (mai ales în construcții introduse prin gerunziu): „s-au angajat interesante conversații *convergînd* în special spre problemele creației literare” (898, 1, 1); „elenii s-au angajat neîntrerupt 293 de olimpiade de-a lungul a 1172 ani, pînă cînd împăratul Teodosiu le-a interzis, *devenind* pentru sportivi cel mai odios personaj istoric” (1013, 2, 3).

Folosirea acestor construcții nu este recomandabilă în primul rînd pentru că se poate ajunge la confuzii ca în exemplul: „trebuie să menționăm căminul „Vasilescu Vasia”, care a prezentat în concurs cele mai numeroase formații, *avînd* o pregătire bună” (901, 2, 1). Subliniem apoi că folosirea gerunziului în astfel de cazuri îngreuiază fraza.

În coloanele ziarului de care ne ocupăm se manifestă tot mai puternic tendința de a segmenta fraza în așa fel încît propoziția principală este despărțită de cea secundară prin punct. Procedul își are explicația în dorința vorbitorilor de a sublinia și acțiunea din propoziția secundară. Se ajunge în acest fel la construcții oarecum hibride, nerecomandabile, amestec de juxtapunere și legare prin conjuncții. Dacă în proza artistică procedul este mai mult sau mai puțin admisibil, în reportaj, care folosește un stil mai simplu, mai obișnuit, nu este recomandabil. Iată exemplele (mai numeroase sînt cazurile propozițiilor introduse prin *iar*): „Pe mașinata s-au adunat două drapele. *Iar* de noi fuge norocul” (897, 1, 3); „un curier probabil al vreunui minister, și altul al Institutului de Studii Romîno-Sovietic. *Iar* mai tîrziu încă unul de la I.C.A.R.” (996, 1, 4); „cere răspuns la cine știe ce experiență interesantă privind ameliorarea plantelor, cultura porumbului sau a grîului. *Sau* poate aduce la cunoștință un succes al agrotehnicii romînești. Cea de la minister conține poate un semnal de ajutor în rezolvarea unei grele probleme de producție. *Sau* aduce mulțumiri pentru documentația tehnică abia primită” (996, 1, 5); „Un colectiv de oameni de știință lucrează deocamdată la tematica muzeului (și să sperăm

că ea va fi definitivată cît de curînd). *Dar* directorul muzeului, muzeografil, sînt gata să-ți înfățișeze viitorul chip . . .” (984, 1, 6); „Un mare număr de piese pentru noul aparat au fost fabricate în țară. *Cum* ar fi : condensatorii de hîrtie” (1008, 1, 1); „Se discuta ce va produce industria textilă, ce va vinde comerțul. *Ca* la fiecare început de an” (1059, 1, 3); „Oamenii trebuie informați. *Să* cunoască ce s-a vorbit și hotărît la adunarea mondială” (1059, 1, 4).

În sfîrșit, se observă că dintr-o neglijență condamnabilă, amestecată uneori cu o cunoaștere aproximativă a limbii, nu sînt repetate anumite cuvinte cu toate că regulile gramaticale cer acest lucru.

a) Nerespectarea articolului posesiv al genitivului atunci cînd avem două sau mai multe genitive care determină același cuvînt. De obicei, dintr-un fel de comoditate, numai primul genitiv are articolul *al, a, ai, ale* înainte, iar celelalte genitive rămîn fără articol. Se poate ajunge în acest fel la confundarea genitivului cu dativul. Repetarea articolului în astfel de cazuri este necesară, fiindcă fiecare dintre noțiunile exprimate prin genitiv reprezintă ceva de sine stătător, care nu trebuia tratat ca o simplă anexă a altei noțiuni¹; „De cîte ori o citești, de cîte ori o vezi, de fiecare dată te tulbură și te emoționează, descoperind în țesătura subtilă și originală a acțiunii și *dialogurilor* semnificații și rezonanțe” (1002, 2, 1); „continua îmbunătățire a sortimentelor și *gamei* de culori și desene” (898, 1, 3); „În Uniunea Sovietică este obligator controlul cu raze gama al elementelor de construcții, *corpurilor* de nave, *cazanelor* cu abur, *motoarelor* cu reacție, *conductelor* de gaze etc.” (897, 2, 3); „multitudinea sentimentelor și *ideilor*” (1002, 2, 4); „procedeu de gumare a plicurilor și *timbrelor*” (1012, 2, 4).

b) Nerespectarea auxiliarului (la diverse forme verbale compuse): „s-au proiectat noi tipuri de mobilier și *executat* primele „capete de serie” (1054, 1, 6); „să cunoască ce s-a vorbit și *hotărît*” (1059, 1, 4); „se vor aduce și mai tîrziu *fabrica* în țară” (1048, 1, 3);

c) Nerepetarea unei prepoziții: *de*: „extinderea rețelei *de* canalizare și gaz metan” (886); „modele *de* toamnă și iarnă” (998, 1, 6); *în*: „Teatrul de Păpuși „Țîndărică” va prezenta spectacole *în* spitale și căminele de copii” (867); *pe*: *pe* strada Barbu Văcărescu și calea Floreasca” (866) „au putut vedea, fie *pe* mărșăluitori, fie *pe* cicliști, canotori, înotători sau alergători” (904, 4, 1).

Ne permitem să facem și unele observații în legătură cu aspectul stilistic în sens larg (frazologie și stil propriu-zis). Amintim în primul rînd clișee stilistice de felul lui *la modul . . . , a-și aduce aportul* și

¹ Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală*, ed. a II-a, București, 1947, p. 433—434.

altele : „fie, ca să spun așa, *la modul liric*” (897, 1, 5); „*să-și aducă aportul*” (1051, 1, 1); „fiecare în rolul său *a adus lirism*” (1002, 2, 2); „Părăsim vasta încăpere în care *am vibrat* pentru soarta lui Don Carlos” (950, 2, 1).

În ce privește faptele de stil propriu-zis se observă un fel de paralelism între felul cum este înțeleasă libertatea de a folosi cuvintele și dreptul autorului de a crea imaginile. Apar astfel imagini nefirești : „o bucată de 5 ha de teren, *pleșuvă*, presărată cu snopi de orz” (901, 2, 3); „a uitat totul și a prins *să scurme cu privirea în jur*” (866).

Semnalăm, în sfârșit, cazuri de repetare supărătoare a unor cuvinte în interiorul aceleiași fraze : „În prezent *în interiorul* parcului se fac amenajări *interioare*” (966, 1, 1); „rochii uniformă *din* stofă bleumarin cu guler alb *din* pichet, rochii uniformă *din* țesături de bumbac, șorțuri *din* satin negru și șorțuri *din* zefir alb” (994, 1, 5).

Pentru a termina, vom face câteva observații în legătură cu felul în care sînt aplicate regulile de punctuație, după care vom discuta unele probleme de ortografie.

Dintre problemele de punctuație cea mai importantă este folosirea virgulei. Se poate spune că în „Informația Bucureștiiului” virgula se pune peste tot, numai acolo unde trebuie, nu. Apare astfel virgula chiar și între subiect și predicat : „*alții, montau la încercușările de linii*” (1002, 1, 2); „*Ba, culmea, contraatacurile pe care le inițiau din cînd în cînd timișorenii, prilejuiau . . .*” (1002, 4, 5); „*Autorul însă, manifestă*” (1048, 2, 6).

Trebuie remarcat că de multe ori apare virgula și înainte de *și*, fără nici o justificare: „*Asemenea lucrări nu se puteau face în condițiile circulației tramvaielor, și cînd rețeaua este sub tensiune*” (1002, 1, 2); „*redactînd scrisori pentru cei ce nu știu să scrie, și întocmind chitanțe de credit*” (952, 2, 6); „*șapi, căprioare, și cerbi carpatini*” (966, 1, 1).

Nu se respectă nici regula după care înainte de *etc.* nu se pune virgulă (956, 2, 6; 966, 1, 3; 987, 2, 2; 1002, 2, 4; 1059, 2, 2 etc.).

Dăm și alte exemple de folosire greșită a virgulei, luate la întîmplare : „*Ceasurile petrecute aici,—chiar dacă încep, o dată cu zorii și sfîrșesc cu umbrele viorii ale serii, împînzite printre ramuri — nu pot fi, nici o clipă lipsite de frumusețe*” (898, 1, 6); „*Iar pădurea rămîne iar în urmă, ca o dungă verde întunecată, la orizont, ai lăsat în ea o parte din încîntarea sufletului*” (898, 1, 6).

Din mulțimea de cuvinte scrise greșit amintim câteva mai des întîlnite. Aproape niciodată *o dată* nu este scris corect (898, 1, 6; 950, 2, 2; 996, 1, 4; 1008, 1, 3; 1055, 1, 4; 1059, 2, 6 etc.). Dăm și alte cuvinte scrise greșit : *asa dar* (1058, 1, 4; 1048, 2, 5); *chintezența* (1002, 2, 2);

trebuie (994, 1, 1). Un exemplu elocvent de neconsecvență este scrierea în două feluri a unuia și aceluiași cuvânt : *astăseară* (1094, 1, 7) și *astă-seară* (în același loc).

Am prezentat câteva abateri de la uzul consacrat al limbii, așa cum apar în unul dintre cele mai citite ziare din țara noastră. Comparînd diferite ziare și reviste din punctul de vedere al corectitudinii în exprimare, constatăm că „Informația Bucureștiului” ocupă un loc de mijloc. Articolele care apar în pagina a II-a se apropie de unele articole din „Contemporanul” și din „Gazeta literară” (la aceste reviste există tendința de a scrie cît mai „ales”); prin felul în care sînt scrise celelalte articole, ziarul amintit se apropie de ziarele și de revistele mai îngrijit redactate („Scînteia”, „Romînia liberă”). Există și cazuri în care articolele dovedesc o neglijență explicabilă, în parte, prin aceea că multe dintre articolele apărute mai ales în prima pagină sînt scrise în grabă, cu puțin înainte de a fi dat ziarul la tipar.

Ar fi bine ca în viitor redacția ziarului în discuție să fie și mai atentă în privința felului cum sînt scrise diferitele articole, fiindcă modul cum e scrisă o gazetă este luat ca model de cititori.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

PE MARGINEA MANUALULUI DE LIMBĂ LATINĂ PENTRU CLASA A VIII-a

DE

I. POPESCU

Manualele școlare au format, în ultimii doi ani, obiectul unor îndelungate și rodnice discuții. În urma sugestiilor date de cadrele didactice, Ministerul Învățămîntului a stabilit ca în viitor manualele școlare să fie elaborate pe bază de concurs. Pînă la fixarea condițiilor în care se va desfășura concursul, Editura de stat pedagogică și didactică a apelat la profesorii și învățătorii cu mai multă experiență. În felul acesta au fost elaborate manualele de clasa a III-a, a V-a și a VIII-a pentru anul școlar 1956—1957 și se elaborează în prezent și pentru alte clase.

Printre manualele noi, apărute la începutul anului școlar 1956—1957, se numără și cel de limba latină pentru clasa a VIII-a, elaborat de prof. Gh. Guțu. Acest manual a fost alcătuit pentru toate școlile de cultură generală și coincide cu reintroducerea studiului limbii latine în această categorie de școli.

O examinare atentă a manualului se impune cu atît mai mult, cu cît studiul limbii latine a fost reintrodus în școlile de cultură generală după o întrerupere de 7 ani.

Reintroducerea limbii latine în planul de învățămînt al școlilor medii nu trebuie să fie compromisă prin folosirea vechilor metode de predare. Folosirea unor metode noi este cu atît mai necesară, cu cît limba latină nu este un obiect de studiu dintre cele mai ușoare. Învățarea limbii latine este în mare parte condiționată de felul cum înțelege profesorul să facă accesibilă această limbă din primul an de studiere a ei.

În afară de profesor, manualul școlar poate să contribuie foarte mult la ușurarea sau la îngreunarea studiului limbii latine.

De aceea am găsit necesar să facem o analiză mai amănunțită a manualului de limba latină pentru clasa a VIII-a.

Acest manual respectă cu strictețe programa școlară, care prevede că „în clasa a VIII-a se predă morfologia regulată și câteva chestiuni fundamentale sintactice, proprii limbii latine . . . Gramatica se va studia pe baza unor bucăți de lectură, alese spre a ilustra chestiunea gramaticală de tratat”¹. În același timp, se va studia sistematic vocabularul limbii latine și se vor face exerciții orale și scrise de retroversiune.

Conform acestor indicații, fiecare lecție cuprinde: un text latin, vocabularul necesar înțelegerii textului respectiv, una sau mai multe chestiuni de gramatică, scurte observații și exerciții.

În privința textelor, programa școlară recomandă următoarele: „manualul va fi astfel alcătuit încît să cuprindă unele bucăți care să înfățișeze aspecte ale vieții romane și aspecte din munca sclavilor și plebeilor romani, pentru ca elevii să capete un minimum de cunoștințe indispensabile privitoare la viața publică și privată a romanilor”².

Autorul manualului s-a străduit și a reușit, în mare măsură, să satisfacă cele două cerințe ale programei privitoare la texte: să servească la ilustrarea chestiunilor de gramatică și să redea aspecte din viața romanilor. În general, textele sînt redactate de autor, adesea pe baza unor opere ale scriitorilor latini: Cicero, Quintilianus, Justinus, Cornelius Nepos, Seneca etc. Căutînd să împace necesitatea extragerii regulilor de gramatică din bucățile de lectură cu aceea de a da fiecărei bucăți un conținut unitar, autorul a fost nevoit, din cînd în cînd, să nu illustreze suficient chestiunile de gramatică. De multe ori, paradigmele nu sînt ilustrate în textul respectiv decît într-o foarte mică măsură. Chiar cu ajutorul celorlalte cuvinte din text deseori nu se poate scoate o paradigmă completă, profesorul fiind lăsat s-o completeze singur. Aceasta creează multe greutăți de ordin metodic și face dificilă munca profesorilor. Chiar autorul a fost nevoit cîteodată să forțeze lucrurile pentru a expune noțiunile de gramatică propuse. Astfel, la lecția a XI-a a tratat despre indicativul și infinitivul prezent la conjugările a III-a și a IV-a. Neavînd nici un infinitiv de conjugarea a III-a în textul dat la această lecție, a fost silit să procedeze nepe-dagogic. După ce a scos cele trei verbe de conjugarea a III-a, existente în toată bucata de lectură: *claudunt*, *gignit*, *vivunt*, de la care nu putea să obțină tema prezentului, a trebuit să dea singur infinitivul. Un singur infinitiv de conjugarea a III-a, dacă exista în tot textul, l-ar fi ajutat să scoată tema în mod inductiv, așa cum a procedat și la celelalte conjugări.

¹ Programa limbii latine, clasa a VIII-a, 1956, p. 4.

² *Ibidem*, p. 5.

Predarea problemelor de gramatică ar fi fost mult ușurată, dacă autorul ar fi subliniat cuvintele folosite ca paradigme. Sublinierea acestora ar fi înlesnit urmărirea lor. Aceasta era cu atât mai necesară, cu cât lecțiile sînt în general mari și nu pot fi predate, în bune condiții, în cele 20—25 de minute din fiecare oră, destinate comunicării cunoștințelor noi. De asemenea, s-ar fi venit în ajutorul miilor de elevi de la cursurile fără frecvență.

Autorul n-a pierdut din vedere nici corelația dintre diferitele discipline care se predau în școlile medii. Pentru a veni în ajutorul profesorilor de literatură română, s-a dat și un fragment din „*Descriptio Moldaviae*” a lui Dimitrie Cantemir. De asemenea s-au dat fabule, anecdote, maxime și zicători. Acestea din urmă au un mare rol educativ, însă gruparea prea multora într-o lecție și introducerea prea multor lecții formate numai din maxime și zicători într-un singur manual fac ca acesta să depășească puterile elevilor.

Limba latină este o limbă sintetică. Din cauza aceasta, traducerea textelor, chiar atunci cînd nu sînt prea grele, se face cu oarecare greutate. Dacă textele obișnuite din manual pot ridica dificultăți, cu atât mai puțin accesibile sînt lecțiile în care sînt grupate un număr prea mare de maxime sau de zicători, care, prin natura lor, sînt de o excepțională conciziune. Era mai bine dacă s-ar fi trecut la sfîrșitul unor lecții cite o maximă sau cite o zicătoare. Procedîndu-se astfel, elevii ar fi putut memora cu ușurință o mare parte din acestea și ar fi reflectat mai mult asupra ideilor exprimate. Fiind aglomerate prea multe maxime într-o lecție, elevii se vor preocupa numai de traducerea lor și de cuvintele noi, neglijînd restul.

Fără a pleda pentru o reducere excesivă a lecturilor, nu putem să ignorăm cunoscutul principiu pedagogic: *non multa, sed multum* și să stăruim asupra calității mai mult decît asupra cantității. Din simpla examinare a manualului, ne putem da seama că autorul a fost tentat să dea prea mult deodată. Deși programa școlară recomandă ca „vocabularul să fie bine dozat”, în general, s-au dat prea multe cuvinte noi. Astfel, la primele 10 lecții, în vocabularul dat de autor după fiecare text sînt între 34 și 46 de cuvinte. Oricît de apropiate ar fi aceste cuvinte de corespondentele lor din limba română, nu se poate tăgădui că reținerea a 70—90 de cuvinte pe săptămînă este imposibilă. În felul acesta elevii află multe cuvinte, dar rețin puține. În mod firesc se rețin mai ușor cele asemănătoare cuvintelor romînești și se neglijează celelalte. Din cauza aceasta rămîn multe cuvinte necunoscute, care împiedică înțelegerea și asimilarea altor lecții. Credem că nu se pierdea nimic dacă unele lecții erau mai scurte și mai ușoare.

Tot în legătură cu textele, trebuie să mai facem o constatare. Deși acestea sînt redactate în limba latină, titlurile s-au dat în limba română.

Nu știu ce va fi determinat pe autor să nu traducă și titlurile în limba latină. De îndată ce se cere elevilor să traducă texte destul de dificile pentru posibilitățile lor, ce i-ar împiedica să traducă și titlurile? Fiind redată în limba latină, titlurile ar forma un tot cu textul; n-ar mai apărea ca ceva artificial, pus de circumstanță. De altfel, este surprinzător că, în timp ce la manualele de limba franceză, engleză, rusă, editate tot de Editura de stat pedagogică și didactică, titlurile s-au dat în limba respectivă, numai la manualul de limba latină s-a procedat altfel.

Înainte de a trece la chestiunile de gramatică, vom mai face o observație cu privire la vocabular. Programa școlară recomandă „să se folosească mai des cuvinte din fondul principal lexical al limbii latine, acestea să fie, pe cât posibil, legate de corespondențele lor din limba română și grupate pe familii de cuvinte. Se vor evita în clasa a VIII-a etimologiile care cer cunoștințe filologice; se vor face numai acele apropieri cu limba română care se impun de la sine. Comparația între sensul cuvintelor latine și cel al cuvintelor din limba română este foarte utilă, ea folosește precizării vocabularului în ambele limbi”¹. Fără îndoială că aceste apropieri se vor face, pe cât posibil, de către profesori la fiecare lecție. Totuși manualul ar fi putut veni în sprijinul elevilor, dând cursiv cuvintele care au corespondente în limba română, iar pentru celelalte folosind caracterele obișnuite. Procedându-se astfel, manualul ar fi impus elevilor să compare permanent lexicul limbii latine cu cel al limbii române.

În clasa a VIII-a, se pune un accent deosebit pe predarea gramaticii limbii latine, fără de care traducerea unui text, oricât de ușor, este imposibilă. Autorul manualului a acordat o atenție specială problemelor de gramatică. Procedând inductiv și analitic, a lămurit suficient cele mai multe chestiuni. Experiența pe care o posedă autorul și contactul neîntrerupt cu predarea limbii latine l-au ajutat să facă înțeles chiar unele paragrafe mai dificile. Chestiunile de gramatică sînt dozate la fiecare lecție conform programei școlare, iar la sfîrșitul fiecărui capitol mare s-au dat tabele recapitulative: la declinări, la pronume, la conjugări etc.

De asemenea, n-a neglijat să facă și apropierile necesare între gramatica limbii române și cea a limbii latine.

Deși nu i se poate reproșa autorului superficialitate în tratarea gramaticii, vom face unele propuneri în vederea îmbunătățirii manualului. Mai întîi cîteva cuvinte în legătură cu pronumele. Socotim că nu este suficientă menționarea pronumelui posesiv la recapitularea pronumelui (p. 83). Sau trebuia să se fi amintit de existența lui imediat după pronumele personal, sau, la pagina 21, unde s-a arătat cum se declină adjectivul posesiv, era necesar să se specifice că acest adjectiv, fiind de origine

---

¹ *Programa limbii latine, clasa a VIII-a, 1956, p. 4.*

pronominală, se întâlnește și ca pronume posesiv. Astfel elevii află la lecția a VIII-a despre adjectivul posesiv, iar la lecția a XXXIII-a, cu prilejul recapitulării pronumelui, găsesc menționat și pronumele posesiv, cu indicația în paranteză că acesta se declină ca la pagina 21. La această pagină nu s-a spus însă nimic despre pronumele posesiv. Menționarea pronumelui posesiv în altă parte decât la pagina 83 este necesară și pentru alt motiv. La lecția a XXXIII-a sînt prea multe chestiuni de gramatică, unele nu prea ușoare. Din cauza aceasta se poate întîmpla ca profesorul să nu aibă timp de recapitulare, lăsînd aceasta pe seama elevilor, care recapitulează ceea ce s-a explicat în lecțiile precedente, fără să dea atenția cuvenită celor cîteva rînduri de la sfîrșitul acestei lecții, în care se face și recapitularea pronumelui.

Tot în legătură cu pronumele. La paginile 81—82, sînt discutate pronumele nehotărîte, care sînt împărțite în două grupe : „a) unele *compuse* cu *quis...*, b) altele care se declină după declinarea pronominală (genitiv în *-ius*, dativ în *-i*; la restul cazurilor ca adjectivele cu trei terminații)”. În continuare sînt date : *unus, nullus, nonnullus, alter, alius, totus, nemo, nihil*. Sintem de acord cu autorul în privința primelor șase pronume, dar nu și în ceea ce privește ultimele două : *nemo* și *nihil*, care nici nu au genitivul în *-ius*, nici nu se declină la celelalte cazuri ca adjectivele cu trei terminații. *Nemo* și *nihil* sînt defectiv. Primul nu are decât nominativ, dativ și acuzativ singular, iar al doilea numai nominativ și acuzativ singular — genitivul *nihili*, acuzativul *ad(in) nihilum* și ablativul *nihilo* se întîlnesc numai în locuțiuni. Este adevărat că unii scriitori latini întrebunțează în locul cazurilor care le lipsesc acestora, cazurile corespunzătoare ale lui *nullus*, dar aceasta nu îndreptățește pe autor să înglobeze pe *nemo* și pe *nihil* în aceeași categorie cu adjectivele enumerate mai sus.

Încă o observație referitoare la pronume. În cadrul lecției a XXVI-a, este dată declinarea pronumelui personal. Autorul consideră pe : *sui, sibi, se, se*, ca pronume personal de persoana a III-a, atît pentru singular, cît și pentru plural. Ca atare sînt trecuțe în coloana a treia a tabloului pe care îl dă la pagina 65. La observații caută să aducă o precizare, care nu este însă suficientă : „pronumele personal de persoana a III-a are aceeași formă și la singular și la plural, el se întrebunțează numai ca pronume reflexiv ; drept pronume personal de persoana a III-a se folosește pronumele demonstrativ *is, ea, id*”. Se pune întrebarea, cu ce rămîne elevul ? Pronumele dat în coloana a III-a este personal sau reflexiv ? Din coloana menționată rezultă că este personal, iar din observația citată reiese că este reflexiv, de îndată ce se întrebunțează ca reflexiv.

Pentru a nu da naștere la confuzii, trebuia : sau să se menționeze, în coloana a treia a tabloului declinării pronumelui personal (p. 76), deasupra, „numai reflexiv” sau simplu „reflexiv”, fiindcă, așa cum preci-

zează A. Ernout, în limba latină „nu există pronume personal de persoană a III-a nereflexiv”¹, sau în această coloană să se fi arătat numai că în limba latină nu există pronume personal de persoană a III-a, iar dedesubt să se fi dat pronumele în discuție ca pronume personal-reflexiv, cum a procedat Radu I. Sbiera², făcându-se în continuare observațiile cuvenite.

În ceea ce privește declinarea pronumelui personal de persoană I, era bine să se fi dat, la dativ singular, și forma scurtă *mi*.

În legătură cu verbul, nu vom face decât două observații. În primul rând, una asupra temei verbelor de conjugarea a III-a. La pagina 28 se arată că tema verbelor *claudere, gignere, vivere* este *claude-, gigne-, vive-*, iar vocala tematică este *e*, care „la pers. a II-a și a III-a singular se schimbă în *-i*, iar la pers. a III-a plural în *-u*”. Autorul n-a trecut însă cantitatea vocalei *e*. La pagina 34 vocala *e* din tema lui *lege-ba-m* este lungă. Era necesar ca la observații să se fi specificat că vocala tematică *e* de la imperfectul indicativului, la conjugarea a III-a este lungă, iar la pagina 28 să se fi dat cantitatea vocalei *ě*, așa cum de altfel s-a dat la pagina 100.

Fiind vorba de un manual școlar, în care este bine să fie clarificate toate problemele de gramatică tratate, pentru a fi însușite de elevi în mod rațional, era necesar să se arate de ce la viitorul I (p. 87) și la conjunctivul prezent (p. 91) au apărut alte vocale.

În afară de cele semnalate mai sus, se mai pot face unele observații de amănunt. Astfel, la pagina 11 genitivul substantivelor *hortus, campus, oculus* este *ī*, nu *ĭ*. Elevii se vor obișnui de la primele lecții să-l considere vocală scurtă pe *i* de la genitivul singular al substantivelor de declinarea a II-a. Mai târziu însă vor învăța, când vor avea nevoie pentru scandarea versurilor, că acest *i* este lung. Se impune deci corectarea necesară.

Dînd indicații asupra felului în care se trec cuvintele în vocabular, se recomandă (p. 9): „în vocabular redăm acestea astfel: *silva, ae; umbra, ae*”. Este adevărat că dicționarele dau terminațiile fără liniuță înainte. Elevii se găsesc însă abia la începutul studierii limbii latine. Ar fi fost mai bine dacă li se recomanda să scrie terminațiile cu liniuță înainte și dacă chiar autorul ar fi procedat la fel în manual. S-ar fi evitat, pe de o parte, unele confuzii între terminații și unele cuvinte independente (ex. între *-is* desinență și *is* pronume demonstrativ), iar pe de altă parte, n-am întîlni atît de dese cazuri în care, pe aceeași pagină, terminațiile apar de două, trei ori fără liniuță înainte și tot de atîtea ori cu liniuță. Cazurile sînt atît de frecvente, încît este inutil să mai indicăm paginile.

În ceea ce privește folosirea termenilor științifici, necesari în predarea gramaticii, de asemenea, se constată unele inconsecvențe. Este adevărat

¹ A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, Paris, 1927, p. 158.

² Dr. Radu I. Sbiera, *Gramatica latină pentru licee și gimnazii*, ed. a III-a, Cernăuți, 1929, p. 51.

că autorul folosește denumirile de temă, desinență, sufix, iar unde ar fi mai greu de urmărit de către elevi le numește simplu terminații.

Din manual se desprinde că recurge la această numire constrins de natura lecției. Totuși este de dorit mai multă consecvență. Astfel, la pagina 95 se arată că persoanele a II-a și a III-a singular ale imperativului „se formează cu sufixul *-to*“, iar la pagina 101, aceleași persoane „au terminația *-to*“, când de fapt *-to* este desinență¹. De asemenea, la pagina 33 se spune că la imperfectul indicativului apare „înaintea desinenței personale grupul *-ba-*, sufixul caracteristic imperfectului indicativ“. Este adevărat că nu se poate explica elevilor care sînt elementele componente ale lui *-ba-*, dar, de îndată ce s-a spus că este sufix și nu este greșit², de ce să mai folosim și termenul de grup, ale cărui elemente nu le putem lămuri elevilor în clasa a VIII-a. Se pot da și alte exemple, dar socotim că cele menționate sînt suficiente pentru a demonstra că este necesar să se acorde o mai mare atenție folosirii termenilor.

Pe lângă cele semnalate în ceea ce privește gramatica limbii latine, trebuie să menționăm și unele greșeli de gramatică a limbii române și de ortografie. La pagina 8, ocupîndu-se de „funcțiunile cazurilor“ arată că „părțile de vorbire în limba latină sînt aceleași ca și în limba română, cu deosebirea că în limba latină nu există articol. De aceea *silva* se traduce fie articulat : *pădurea*, fie nearticulat : *pădure*, o *pădure*“. De aici ar rezulta că o *pădure* este substantiv nearticulat și că între *pădure* și o *pădure* nu există nici o deosebire. Fie că este vorba de o greșeală de tipar, fie că este o scăpare din vedere la redactare, ar fi de dorit ca la revizia manualului să se redacteze altfel, pentru a nu produce confuzii în mintea elevilor.

Dacă aceasta nu poate fi considerată decît ca o scăpare din vedere, nu putem crede același lucru și despre scrierea curentă în tot cuprinsul manualului, a lui *aș* de la persoana I a condiționalului-optativ din limba română cu *i* la urmă, adică „*ași*“. Probabil că aceasta este o deprindere sau o convingere personală a autorului. Ea însă nu-și poate găsi aplicarea într-un manual școlar pentru care ortografia oficială este obligatorie. Este de dorit ca în manualele școlare să nu apară astfel de greșeli, întrucît pot deruta pe elevi și deservesc pe profesorii de limba română.

Și în ceea ce privește stilul sînt necesare cîteva observații. Un manual ca cel de limba latină trebuie să fie model de limbă literară. În manualul pe care îl discutăm întîlnim construcții ca acestea : „Din această cauză, fiindcă unele din ele erau mai greu de pronunțat . . .” (p. 13) ; „Se numesc substantive parisilabice substantivele . . .” (p. 36) etc.

Uneori redactarea este neclară, putînd să dea naștere la confuzii. La pagina 101 citim : „Din tema prezentului se formează următoarele

¹ A. Ernout, *op. cit.* p. 268.

² A. Ernout, *op. cit.*, p. 248.

moduri și timpuri . . . . *Imperativul prezent*; persoana a II-a sing. este tema însăși; pers. a II-a pl. are terminația *-te* (la conj. a III-a *e* se transformă în *i*)". Lămurirea din paranteză are nevoie de o completare, fiindcă altfel se poate crede că „*e*”, care se transformă în „*i*”, se referă la *e* din „terminația *-te*”. Tot atât de neclară este și paranteza lămuritoare de la imperativul viitor — aceeași pagină : „la conj. a III-a și a IV-a aceleași observații ca și la prezent”. Cuvântul „prezent” singur nu precizează dacă este vorba despre prezentul imperativului, la care s-a făcut observația citată mai sus, sau despre al indicativului, la care s-a referit de fapt autorul.

În afară de cele discutate pînă aci, nu se poate să trecem cu vederea nici greșelile de tipar care n-ar trebui să apară în special în manualele de limbi străine. Dacă unele greșeli ca „*voc.*” în loc de *abl.* la pronumele personal de persoana a II-a singular (p. 65), „*claudite*” și „*-este*” în loc de *claudite* și *este* (p. 95), „vocala *-o-*” în loc de vocala *-o* (p. 95), „*vîitor*” în loc de *viitor* (p. 101) pot fi corectate mai ușor, altele ca : „*volanta*” în loc de *volant* (p. 5), „*t*” în loc de *i* (p. 4) și „*popûlne*” în loc de *popûlus* (p. 16) pot ridica dificultăți serioase în urmărirea lecțiilor.

Probabil tot unei greșeli de tipar se datorește și lipsa verbului *esse* la infinitivul perfect pasiv al verbului *laudare* (p. 148).

Nu avem pretenția că am semnalat toate problemele pe care le ridică manualul de limba latină. Este de datoria tuturor aceluia care au predat la clasă după acest manual să trimită editurii observații amănunțite. Cătrele didactice trebuie să continue discutarea manualelor școlare pînă cînd se vor realiza manuale bune la toate disciplinele, pentru toate clasele.

PENTRU UN MATERIAL DIDACTIC CU TEMĂ ORTOGRAFICĂ

DE

G. BELDESCU

Lucrarea de față a pornit din intenția de a provoca o discuție asupra uneia din cheile succesului lecțiilor de ortografie în școli, materialul didactic. În această primă parte urmărim: *a)* să definim și să fixăm tipurile mari de material didactic cu temă ortografică; *b)* să raportăm aceste tipuri la faptele lingvistice de care sînt legate normele ortografice (fapte de fonetică, de vocabular și de morfologie). În partea a doua vom discuta: *a)* tipurile de material didactic raportate la o temă ortografică dificilă și de actualitate, întrebuintarea liniuței de unire; *b)* caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică, privit în modalitățile de a-l alcătui. În partea a treia și ultima vom analiza: *a)* caracterele pe care un material cu temă ortografică le poate căpăta ca rezultat al modalităților de a-l folosi; *b)* întrebuintarea practică a materialului didactic cu temă ortografică¹.

Materialul propus nu este nici pe departe singurul posibil. Scopul lui este mai curînd de a sugera căi de rezolvare a problemei.

I

§ 1. Considerăm material didactic cu temă ortografică orice element care enunță, concretizează, sistematizează, explică sau motivează o normă ortografică și care, prin aceasta, ajută fie însușirea teoretică

---

¹ Părțile a II-a și a III-a se vor publica în numerele următoare ale revistei.

a normei predate, fie formarea de deprinderi practice decurgînd din aplicarea normei memorate, fie, uneori, și una și alta.

Putem alcătui trei tipuri mari de material didactic cu temă ortografică : tablouri sau scheme, liste și texte.

Tablourile sau *schemele* conțin în mod obișnuit enunțarea sistematizată și concretizată a unei singure norme ortografice sau a mai multora — legate, în cazul acesta, printr-o temă fundamentală. Propunem mai jos un tablou care se referă la un caz particular de întrebuintare a liniuței de unire :

Liniuța de unire la formele inversate ale verbelor	
Cazuri	Reguli
Perfectul compus <i>adunat-am</i> <i>adunatu-iam</i> <i>adunatu-v-ați</i> <i>adunat-o-am</i>	1. Auxiliarul devine un enclitic silabic legat întotdeauna prin liniuța de cuvîntul precedent.
Viitorul I <i>aduna-voi</i> <i>aduna-ne-vom</i> <i>aduna-vă-vom</i>	2. Formele neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv se intercalează între verb și auxiliarul enclitic.
Optativul prezent <i>adunare-aș</i> <i>aduna-ne-am</i> <i>aduna-s-ar</i> <i>fir-ai</i>	3. Participiul păstrează vechiul -u cînd există pronume intercalat (altul decît acuz. fem. sg. o). 4. Optativul prezent leagă auxiliarul de infinitivul lung cînd nu există pronume intercalat și de infinitivul scurt cînd există pronume intercalat.

Listele de fapte ortografice pot conține fapte de repetiție, fapte de precizare a unor forme fluctuante și fapte unice ; adică, prin natura conținutului lor, listele pot grupa forme care ilustrează o anumită regulă ortografică generală (fapte de repetiție), forme care se află într-un stadiu de fixare și care se pot repeta sau nu (fapte de precizare) și forme excepționale (fapte unice). Pe primele două le discutăm împreună și le numim fapte tipice.

În listele de fapte tipice putem înscrie cuvinte izolate, sintagme izolate sau propoziții și fraze izolate. Trecerea de la un mod la altul de concretizare este determinată de natura faptelor lingvistice la care se referă norma din temă, altelei de scopul didactic urmărit. De exemplu, regulile ortografice care se raportează la probleme de fonetică se pretează mai ales la listele de cuvinte izolate. În aceeași listă, față în față,

putem înscrie fapte care ilustrează regula și fapte care o contrazic (v. § 9), sau fapte la care se referă regula și fapte cu care acestea se pot confunda (v. mai jos), sau, în sfârșit, în aceeași listă putem introduce atât fapte de repetiție, cât și fapte de precizare (v. § 2).

Listele de cuvinte izolate pot avea următoarele teme¹: vocale (v. mai jos), diftongi (și triftongi) (v. § 10), vocale în hiat (v. § 2), consoane (v. § 5), despărțirea cuvintelor în silabe (v. § 9), derivarea (v. § 2), scrierea cu majusculă, forme dificile la pluralul substantivelor (v. § 2), genitiv-dativul femininelor la singular articulat (v. § 2), forme dificile la verbe (v. § 8)... Propunem o listă de cuvinte izolate cu tema vocale :

V o c a l e			
A			I
<i>șade</i>	<i>înțălișări</i>	<i>poet</i>	<i>gînd</i>
<i>șase</i>	<i>angajări</i>	<i>poezie</i>	<i>român</i>
<i>șapte</i>	<i>înfricoșător</i>	<i>alee</i>	<i>întîi</i>
<i>jalbă</i>	<i>îngrășămint</i>	<i>idee</i>	<i>pînă</i>
<i>jale</i>		<i>agreez</i>	<i>hotări</i>
<i>jar</i>	E	<i>creez</i>	<i>hotărîre</i>
<i>ușa</i>	<i>înșela</i>	<i>fineșe</i>	
<i>tovarășa</i>	<i>jecmăni</i>	<i>frumusețe</i>	U
<i>coaja</i>	<i>jelui</i>	<i>tinerețe</i>	<i>ochi</i>
<i>grija</i>	<i>jeratic</i>		<i>vechi</i>
	<i>epocă</i>	I	<i>arici</i>
Ă	<i>eră</i>	<i>șină</i>	<i>bici</i>
<i>frunțașă</i>	<i>economie</i>	<i>jir</i>	<i>tai</i>
<i>tovarășă</i>	<i>eu</i>	<i>aceeași</i>	<i>lămți</i>
<i>ușă</i>	<i>ei</i>	<i>aceiași</i>	<i>mei</i>
<i>grijă</i>	<i>el</i>	<i>aceleași</i>	<i>pietroi</i>
<i>coajă</i>	<i>este</i>	<i>însăși</i>	<i>cui</i>
<i>plajă</i>	<i>ești</i>	<i>însuși</i>	<i>serviciu</i>
<i>îngrașă</i>	<i>eram</i>	<i>înșiși</i>	<i>viciu</i>
<i>îngroașă</i>	<i>erai</i>	<i>iarăși</i>	<i>naufragiu</i>
	<i>era</i>	<i>totuși</i>	<i>domeniu</i>
	<i>meu</i>		

Sînt însă împrejurări cînd nu este posibil să alcătuim liste din cuvinte izolate : unele norme ortografice nu pot fi concretizate decît prin grupări sintagmatice. Caracteristice în această privință sînt următoarele

¹ Nu intră, în ceea ce gîndim noi că sînt listele de fapte ortografice, exemplele care constituie un amănunt, o parte — de obicei indispensabilă — dintr-un material mai complex, *t a b l o u l* sau *s c h e m a*. Vorbim adică despre liste ca material de sine stătător, neafiliat ori subordonat altui tip. Temelc propuse se referă deci la liste care servesc prin ele însele, independent, fie comunicarea, fie consolidarea, fie aplicarea unor reguli ortografice.

situații : scrierea cu *-i, -ii, -iii* (v. § 5); întrebuițarea liniuței de unire la cuvintele rostite împreună, pronumele de întărire și întrebuițarea articolului posesiv. Iată o listă cu sintagme izolate, grupate — paralel cu formele cu care se pot confunda — pe tema : întrebuițarea liniuței de unire la monosilabice omomorfe :

Liniuța de unire la monosilabice asemănătoare (omomorfe)	
Fără eliziune	
<i>i-a dat</i>	<i>să ia</i>
<i>l-a dus</i>	<i>la gară</i>
<i>i-ar cere</i>	<i>iar și iar</i>
<i>să-i vezi</i>	<i>ai săi</i>
<i>etc.</i>	<i>etc.</i>
Cu eliziune	
<i>c-am spus</i>	<i>cam mult</i>
<i>v-a plăcut</i>	<i>va plăcea</i>
<i>s-a uitat</i>	<i>cartea sa</i>
<i>s-ar zice</i>	<i>ei sar</i>
<i>etc.</i>	<i>etc.</i>

Ultimul fel de liste cu fapte tipice se poate alcătui din propoziții sau fraze izolate. Folosim acest fel de liste ori de câte ori norma ortografică este reliefată de context, așa cum se întâmplă în situația scrierii cu *-i, -ii* și *-iii* sau în cazurile de întrebuițare a liniuței de unire la cuvintele rostite împreună. Iată o listă cu fapte tipice în propoziții sau fraze izolate :

Liniuța de unire la monosilabice omomorfe	
Fără eliziune	
a-i	ai
<i>Mi-a trebuit mult curaj pentru a-i spune că tu ai făcut tema.</i>	
a-l	al
<i>Voi interveni pentru a-l transporta pe al tău mai întâi.</i>	
a-ți	ați
<i>Tu ai avut răbdare pentru a-ți gândi lucrarea; voi însă ați scris grăbit.</i>	
că-i	căi
<i>Zicea că-i bine și că-i place să umble pe căi drepte.</i>	

¹ Mai sînt posibile *de-s, mi-i, ne-a, ne-am, ti-i, vi-i* etc.

<i>ce-a</i>	<i>cea</i>
<i>Ce-a făcut el cu cea mai frumoasă carte, cea de la școală?</i>	
<i>ce-i</i>	<i>cei</i>
<i>Ce-i cu cei mici, cei din anul I? Ce-i frământă?</i>	
<i>Ce-l</i>	<i>cel</i>
<i>Ce-l doare pe cel din dreapta, cel mai palid?</i>	
<i>i-a</i>	<i>ia</i>
<i>I-a răspuns că-și ia asupra lui toată răspunderea.</i>	
<i>i-ar</i>	<i>iar</i>
<i>Lui i-ar mai trebui un caiet, iar fie un toc.</i>	
<i>i-au</i>	<i>iau</i>
<i>Ieri i-au ajutat cei mari; astăzi iau cei mari exemplul de la ei.</i>	
<i>l-a</i>	<i>la</i>
<i>Mihai l-a condus pe tatăl său la gară.</i>	
<i>să-i</i>	<i>săi</i>
<i>Am să-i spun că prietenii săi nu l-au uitat ...</i>	

Listele de fapte unice pot avea ca temă: scrierea unor nume de persoană, abrevieri și interjecții. Propunem o listă cu tema — scriitori romini învățați în gimnaziu:

Scriitori romini

V. Alecsandri
 C. Bălliac
 I. L. Caragiale
 George Coșbuc
 B. P. Hasdeu
 M. Kogălniceanu
 C. Negruzzi
 A. Pann
 A. Russo
 etc.

După natura exercițiului cărui le sînt destinate, *textele*¹ pot fi în general complete, cu omisiuni sau cu forme de restaurat.

¹ Atragem atenția și aici, ca și în cazul listelor de fapte ortografice, că ne referim la *texte* considerate independent, ca material neintegrat altui tip. Un profesor poate pleca, în predarea unei reguli, de la o serie de exemple disparate (de obicei) sau de la un text încheșat (foarte rar); în situația aceasta, atît exemplele disparate, cit și textul încheșat constituie un compartiment, o parte a unui material mai complex care le include, tabloul sau schema. Ne referim adică numai la textele pentru exerciții aplicative.

Textul complet conține, într-o concentrare neobișnuită, forme ortografice perfecte legate de o anumită temă fundamentală. De exemplu :

Scrierea cu -i, -ii, -iii la pluralul substantivelor

*Elevi buni*¹

Doi săteni din Poenița aveau cîte o puzderie de copii. Într-o toamnă, sătenii aceștia dădură pe doi dintre fiii lor la gimnaziu, alături de copiii altor oameni din sat. Părinții voiau să facă din băieții lor țărani luminași. Copiii trebuiau să meargă zilnic cinci kilometri, pînă în comuna vecină, pentru că atunci nu erau gimnaziu altă de multe. Treceau de două ori pe zi prin codrii întinși ai Plopeanului și peste două albi de ptraie. Munții nu erau nici ei prea departe ...

Dar profesorii erau mulțumiți : amîndoi copiii aveau la studii medii mari. Oamenii din sat începură a-i ști copii buni și a-și îndemna fiii să fie ca băieții noștri. Iar părinții se gîndeau liniștiți la anii viitori, la bucurii poate și mai mari ...

Textul cu omisiuni are întrebuințare limitată și este în fond un derivat al textului complet. Se poate alcătui, de exemplu, prin suprimarea desinențelor, sufixelor, articolelor :

Scrierea cu -i, -ii, -iii la pluralul substantivelor

Elevi buni

Doi săten- din Poenița aveau cîte o puzderie de copi-. Într-o toamnă, săten- aceștia dădură pe doi dintre fi- lor la gimnaziu, alături de copi- altor oameni- din sat. Părinți-voiau să facă din băieț- lor țăran- luminași. Copi- trebuiau să meargă ...

Textul cu forme de modificat este tot un derivat al textului complet : cuvîntul care concretizează norma de aplicat este scris între paranteze la forma lui inițială :

Scrierea cu -i, -ii, -iii la pluralul substantivelor

Elevi buni

Doi (sătean) din Poenița aveau cîte o puzderie de (copil). Într-o toamnă, (sătean) aceștia dădură pe doi dintre (fiu) lor la gimnaziu, alături de (copil) altor (om) din sat. (Părinte) voiau să facă din (băiat) lor (țăran) luminași. (Copil) trebuiau să meargă...

¹ După prof. Cucu Petre, Școala pedagogică, Buzău.

§ 2. Materialul didactic poate enunța sau coneretiza norme ortografice legate de fonetică, vocabular și morfologie. Vom discuta mai departe câteva probleme rezultând din raportarea celor trei tipuri fundamentale de material didactic la o anumită categorie de fapte lingvistice.

Materialul cu norme sau fapte referitoare la *fonetică* ia de obicei forma de liste de cuvinte izolate; și aceasta pentru că aici regula poate fi indicată sau sugerată prin simpla grupare sistematică a unor cuvinte, pentru că, apoi, regulile privitoare la fonetică îngăduie mai mult decât aiurea folosirea cu randament a văzului și pentru că, în sfârșit, regulile în cauză nu cer în general o motivare, lucru posibil doar într-un tablou sau într-o schemă. Nu înseamnă însă că alte tipuri de material nu s-ar putea întrebuința, de exemplu, s c h e m a : despărțirea cuvintelor în silabe (v. § 9), t a b l o u cu motivarea largă a scrierii diftongilor *ea* și *ia* etc. Textele sînt rare. Propunem o listă de cuvinte izolate cu tema — vocale în hiat :

Vocale în hiat		
A-E	E-E	I-I
<i>a-er</i>	<i>ale-e</i>	<i>fi-ință</i>
<i>a-erisi</i>	<i>ide-e</i>	<i>ști-ință</i>
<i>a-erian</i>	<i>lice-e</i>	<i>fi-îndcă</i>
<i>a-erodrom</i>	<i>agre-ez</i>	(<i>cunoștință</i>)
<i>a-eroport</i>	<i>cre-ez</i>	(<i>încunoștința</i>)
E-A	I-A	O-E
<i>bore-al</i>	<i>famili-a</i>	<i>po-el</i>
<i>cere-ale</i>	<i>istori-a</i>	<i>po-ezie</i>
<i>ide-al</i>	<i>rochi-a</i>	
<i>cre-a</i>	<i>vi-a</i>	O-O
<i>cre-are</i>		<i>alco-ol</i>
<i>cre-ație</i>	I-E	<i>co-operativă</i>
<i>gare-a</i>	<i>famili-e</i>	<i>co-opta</i>
<i>imperme-abil</i>	<i>istori-e</i>	<i>co-ordonare</i>
	<i>rochi-e</i>	<i>zo-ologie</i>
	<i>vi-e</i>	
		U-E
		<i>du-el</i>
		<i>perpetu-ez</i>

Materialul caracteristic problemelor ortografice legate de *vocabular* este lista de fapte tipice sau unice. Motivele sînt aceleași ca și pentru situația discutată mai sus. Scheme sau tablouri nu se fac, iar textele sînt

și aici accidentale. În afara cazurilor care se referă la liniuța de unire (cuvinte compuse care cer liniuța de unire și despărțirea cuvintelor compuse ori derivate în silabe) se pot alcătui aici liste cu următoarele teme: prefixe și sufixe (fapte tipice), majuscula la numele proprii compuse (fapte tipice și fapte unice), abrevieri de nume proprii compuse (fapte tipice și fapte unice)... Propunem o listă pentru prefixe și sufixe:

Sufixe și prefixe		
Sufixe	Prefixe	
-ărie	în-	des-
<i>berărie</i>	<i>innopta</i>	<i>descoase</i>
-erie	<i>innoda</i>	<i>desface</i>
<i>frizerie</i>	<i>innoi</i>	<i>desparte</i>
-ean, -eală	<i>ineca</i>	dez-
-eață	<i>inabuși</i>	<i>dezbrăca</i>
<i>clujean</i>	<i>inota</i>	<i>dezdoi</i>
<i>greșeală</i>	<i>în+alt</i>	<i>dezgoli</i>
<i>oblojeală</i>	<i>în + ainte</i>	<i>dezmorți</i>
<i>roșeață</i>	<i>în + apoi</i>	<i>deznota</i>
-ămînt	<i>împărți</i>	<i>dezlega</i>
<i>îngrășămînt</i>	<i>îmboldi</i>	<i>dezrădăcina</i>
<i>simțămînt</i>	<i>îmbold</i>	<i>dezveli</i>
-(ț)ie,-(ț)iune	<i>iluminat</i>	<i>dezamăgi</i>
<i>discuție</i>	<i>imatriculat</i>	dis-
<i>iluzie</i>	con-, co-	<i>dispreț</i>
<i>naștione</i>	<i>concelășean</i>	<i>distructiv</i>
<i>pașione</i>	<i>consălean</i>	răs-, răs-
<i>secție</i>	<i>compatriot</i>	<i>răscoli</i>
<i>secțiune</i>	<i>combătut</i>	<i>răsșira</i>
<i>reacție</i>	<i>conațional</i>	<i>răsturna</i>
<i>reacțiune</i>	<i>corupt</i>	<i>răzbațe</i>
<i>porție</i>	<i>coexistă</i>	<i>răzgîndi</i>
<i>porțiune</i>	<i>coopera</i>	ne-
<i>rație</i>	<i>coordona</i>	<i>nevăzul</i>
<i>rațiune</i>		<i>nemaivăzul</i>
		<i>nemaivăzînd</i>

În privința regulilor ortografice legate de *morfologie* nu se mai poate vorbi de un tip exclusiv sau chiar caracteristic. Natura raporturilor dintre ortografie și morfologie ne cere să dăm extindere materialului demonstrativ explicativ, adică tablourilor și schemelor, iar frecvența și gravitatea dificultăților de fapt pe care le produc regulile legate de morfologie ne obligă să folosim foarte des textele — dar și listele de fapte ortografice.

Tablourile sau schemele cuprind aici de obicei nu numai enunțarea normei ortografice, ci și explicarea sau motivarea ei gramaticală. Motivarea poate fi expresă (la scrierea cu *-i, -ii, -iii* — § 5, formarea pluralului substantivelor și al adjectivelor, formarea genitiv-dativului feminin singular articulat — § 6, imperativul singular) sau inclusă (la pronumele de întărire). Propunem un tablou pentru formarea pluralului substantivelor și adjectivelor (legat de scrierea cu *-i, -ii, -iii*).

Pluralul substantivelor și adjectivelor	
M a s c u l i n	
<i>elev, elevi, elevii</i>	} -i, -ii
<i>bun, buni, bunii</i>	
<i>copil, copii, copiii</i>	} -ii, -iii
<i>fiu, fii, fiii</i>	
<i>sacagiu, sacagii, sacagiii</i>	
<i>mijlociu, mijlocii, mijlociți.</i>	
F e m i n i n	
<i>casă, case, casele</i>	} -(l)e, -(l)ele
<i>bășma, basmale, basmatele</i>	
<i>bună, bune, bunele</i>	
<i>ușă uși, ușile</i>	} -i, -ile
<i>mare, mari, marile</i>	
<i>istorie, istorii, istoriile</i>	} -ii, -iile
<i>roșie, roșii, roșiile</i>	
N e u t r e	
<i>scaun, scaune, scaunele</i>	} -e, -ele
<i>tablou, tablouri, tablourile</i>	
<i>studiu, studii, studiile</i>	} -ii, -iile

Se pot alcătui apoi liste de precizare a unor forme fluctuante (unele forme dificile la verb — § 8 sau la pluralul substantivelor), precum și liste de fapte de repetiție (genitiv-dativul feminin singular articulat în *-ii, -(l)ei* și *-iei*, pluralul substantivelor și al adjectivelor în *-i, -ii, -iii* etc). Propunem o listă cu fapte de precizare și o alta cu fapte de repetiție:

Forme dificile la pluralul unor substantive și adjective			
<i>umeri</i>	<i>cunoștințe</i>	<i>pasaje</i>	<i>brazi</i>
<i>boli</i>	<i>științe</i>	<i>peisaje</i>	<i>cruzi</i>
<i>școli</i>	<i>prăvălițe</i>	<i>personaje</i>	<i>francezi</i>
<i>pagini</i>	<i>zerouri</i>	<i>ficși</i>	<i>englezi</i>
<i>reguli</i>	<i>radiouri</i>	<i>ortodocși</i>	<i>breji, treji</i>

Genitiv-dativul fem. sg. art. la substantive și adjective

<i>-ii</i>	<i>-(l)ei</i>	<i>-iei</i>
<i>Americii</i>	<i>Franței</i>	<i>Rusiei</i>
<i>mării</i>	<i>casmalei</i>	<i>istoriei</i>
<i>firii</i>	<i>casei</i>	<i>academiei</i>
<i>păcii</i>	<i>bunei</i>	<i>hrtiei</i>
<i>cărții</i>	<i>cunoștinței</i>	<i>miniei</i>
<i>bolii</i>	<i>științei</i>	<i>omeniei</i>
<i>paginii</i>	<i>priveinței</i>	<i>cafeniei</i>
<i>regulii</i>	<i>etc.</i>	<i>roșiei</i>
<i>etc.</i>		<i>etc.</i>

Am propus în altă parte texte necesare analizelor morfologice (v. § 1). Ne-ar trebui însă culegeri speciale de texte pentru predarea problemelor ortografice.

PROBLEME DE FILOGIE

PROBLEME DE TEXTOLOGIE

DE

R. MUNTEANU

În ultimii ani, reeditarea clasicilor noștri a devenit o preocupare tot mai stăruitoare a filologilor și istoricilor literari. Rînd pe rînd, operele scriitorilor de mare însemnătate în cultura noastră ca I. Budai-Deleanu, Al. Odobescu, B. Ștefănescu-Delavrancea, Caragiale sau ale scriitorilor mai mărunți ca Sion și alții, au fost redactate cititorilor în condiții filologice superioare celor din trecut. Cercetătorii experimentați și numeroși tineri, care își fac ucenicia în domeniul activității editoriale, și-au dat contribuția în această direcție.

În aceste condiții mi-am luat sarcina grea de a reedita jurnalul de călătorie scris de I. Codru Drăgușanu. Proiectată să apară la început în „Biblioteca pentru toți” de unde a fost trecută însă în colecția „Clasicii noștri”, ediția îngrijită de mine nu avea pretenția unei lucrări de mare rigoare filologică.

Ținînd seama de destinația ediției care se adresează unor cercuri mai largi de cititori, unele particularități lingvistice, care trebuie respectate într-o lucrare de mare stringență științifică, nu au fost avute în vedere în această situație.

La puțină vreme după apariția în librării a „Peregrinului transilvan”, cunoscutul critic Șerban Cioculescu a publicat în paginile revistei „Gazeta literară” o amplă recenzie în legătură cu modul în care am făcut transcrierea memorialului scriitorului din Drăguș.

Regret că pînă în momentul de față, din motive independente de voința mea, n-am avut posibilitatea să-mi exprim punctul de vedere în legătură cu minuțioasele și subtilele observații ale experimentatului editor al operei lui I. L. Caragiale și I. Codru Drăgușanu.

Semnalez, de la început, faptul că o bună parte din numeroasele obiecții aduse de Șerban Cioculescu în legătură cu modul de editare a „Peregrinului transilvan” sînt întemeiate.

Pornind însă de la considerentul că procesul filologic deschis de Șerban Cioculescu cu prilejul retipăririi scrierilor prozatorului ardelean ridică probleme de interes mai larg în legătură cu editarea unora dintre clasicii noștri, precum și de la faptul că uneori poziția domniei-sale nu mi s-a părut suficient de clară sau de justificată, socotesc că intervenția mea tardivă în această discuție nu va fi lipsită de o anumită utilitate în elucidarea unor probleme ridicate. Pe de altă parte, experiența de editor a lui Șerban Cioculescu m-a făcut să urmăresc cu un interes deosebit recenzia sa, mai ales că mă găsesc în fața primei mele ediții care, în pofida celor arătate de cunoscutul critic, îmi permit să cred că ridică probleme dificile cu totul specifice, neîntîlnite în aceeași măsură la scriitorii de seamă din generațiile mai vechi. De altfel, cum era și firesc, am așteptat ca publicarea recentei ediții să stîrnească unele discuții și am sperat că intervenția unui experimentat editor nu se va limita doar la relevarea unor lecțiuni greșite sau la unele omisiuni, ci va îmbrățișa și unele probleme de ordin mai general, privitoare la modul de transcriere a textelor scrise cu dificila ortografie etimologică. Dat fiind faptul că noi, pînă în momentul de față, nu dispunem de un sistem științific de transcriere a ortografiei etimologice și că nici editurile nu și-au formulat criteriile precise în această direcție, procesul filologic deschis de Șerban Cioculescu se anunță a fi de la început deosebit de interesant.

O asemenea contribuție la elucidarea unor probleme de textologie, domeniu în care la noi cercetările se găsesc la început, poate fi de un neprețuit ajutor pentru tinerii editori. Socotim că edițiile viitoare mult așteptate, din scrierile lui S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior, T. Cipariu, I. Eliade Rădulescu etc., ar apărea, în lumina unor astfel de discuții, în condiții mult mai satisfăcătoare.

Una din problemele de interes mai larg, pe care le ridică Șerban Cioculescu în recenzia sa, este aceea a caracterului normativ pe care îl are ortografia etimologică, nu numai sub aspectul impunerii unui mod de scriere, ci și în sensul reflectării unei realități fonetice prin imaginea vizuală a cuvîntului.

Trecem peste justa interpretare a modului de transcriere a sunețelor *ă, î, ț, z, s* (pe care Șerban Cioculescu în mod greșit le numește *semne diacritice*) și ne oprim asupra afirmației în care domnia-sa precizează că atunci cînd etimologiștii „scriau *a potea, potență, nepotență, potențios, atotpotente*, ei nu pronunțau ca poporul contemporan : *a putea, putință, neputință, putincios* etc.

Aceeași concluzie se desprinde și din pasajul în care criticul afirmă că Drăgușanu când scria *bene* dorea să impună o pronunție reală. La fel și forme ca : *sene, a mori, a porta, morinte, dominecă, generatione, contributione, natione* etc. reprezintă după părerea domniei-sale realități fonetice care trebuiau respectate, schimbarea lor constituind o gravă abatere de la autenticitatea textului.

Departate de noi gîndul de a contesta faptul că etimoliștii se străduiau să impună prin imaginea vizuală a cuvîntului și o altă pronunție mai mult sau mai puțin îndepărtată de cea obișnuită, mai ales că după părerea multora dintre ei, savanții, oamenii de largă cultură, erau cei dintii care-și puteau permite libertatea de a schimba limba.

Cu toate acestea, *uzul vorbirii* n-a fost neglijat de acești pasionați reformatori ai limbii noastre. T. Cipariu, de pildă, arată acest lucru cu toată claritatea într-un pasaj din „Principii de limbă și scriptură” pe care îl transcriem într-un stil modernizat : *Cum că deși etimologismul e întîiul factor al limbii, prin care s-au constituit formele originale, dar fonetismul e al doilea pentru că prin el s-au constituit particularitățile care disting limba romînească, de către surorile ei și amîndouă au format uzul vorbirii în limba romînească, iar nu unul sau altul singur* (p. 342).

De altfel, un puternic sprijin în felul în care am procedat pentru a considera că forme ca : *explicatione, generatione, natione* nu sînt realități fonetice îl găsim în „Tentamen criticum”, opera lui Aug. Treb. Laurian, ale cărui reguli, după cum recunoaște și Șerban Cioculescu, prozatorul ardelean le urmărește îndeaproape. În nota 1, bunăoară, de la pagina 8 se afirmă : *Auditur ferme ut u in syllabis finalibus : one, oni, ome, omi, onte, onti, onde, ondi, uti : carbone... titione, nome, monti, tonde* etc.

Prin analogie cu exemplele indicate aci, am transcris *națiune* pentru *natione, generațiune* pentru *generatione* etc., socotind că formele amintite nu sîntem obligați să le considerăm neologisme de proveniență italiană, ci cuvinte refăcute după etimoane latine, așa cum apar atîtea în dicționarul lui Laurian și Massim, unde întîlnim : *estenuatione < extenuatio, exterminatione < exterminatio, estensione < extensio* (v. vol. I, p. 1200).

Șerban Cioculescu ne mai reproșă printre altele faptul că n-am păstrat forme ca : *morire, dominecă* etc. În nota 2 de la pagina 8 a aceleiași lucrări, Laurian precizează : *Effertur pariter ut u in omnibus atonis in principio et medio, uti : rogare, arbori, parcella, morire, dominecă, temporis* etc.

Prin analogie cu aceste cazuri, noi am transcris și alte forme ca : *putere, putincios* etc. Șerban Cioculescu consideră de asemenea o gravă abatere de la textul autentic faptul că am transcris *bine* pentru *bene*,

sine pentru *sene* etc. La nota 1 de la pagina 11 din „Tentamen criticum” se spune : *Auditur, ferme, ut i in ultimis syllabis : ene, eni, eme, emi, ente, enti, ende, endi, uti : bene, mene, neme, menti, prende, parente, tene* etc. Prin analogie cu aceste exemple au fost transcrise numeroasele forme asemănătoare, mai ales că și unele rime din versurile scriitorului permit o asemenea interpretare.

Așadar o interpretare a ortografiei este absolut necesară și înșiși corifeii latinismului îndreptățesc o asemenea poziție. Acad. Al. Rosetti și B. Cazacu, în studiul „Probleme de fonetică în studiul limbii române literare din sec. al XIX-lea”, publicat în „Limba română”, nr. 2 din anul 1955, arată că : *necesitatea interpretării ortografiei și deci a cunoașterii realității fonetice înfățișate într-un anumit fel se pune și pentru cercetătorul limbii române literare din sec. al XIX-lea, epocă în care s-au aplicat limbii scrise variate sisteme ortografice (fonetic, latinist, italianizat) etc.*

Exemplul pe care îl dau autorii amintiți, din prefața „Lexiconului” de la Buda, tipărită pe o coloană cu litere latine, pe altă coloană cu caractere chirilice, este de asemenea elocvent pentru distincția între o anumită modă grafică și realitatea fonetică. Dacă în textul scris cu caractere latine întâlnim forme ca : *înantea, nomiti, amblase, intr'ensul*, în celălalt întâlnim forme obișnuite ca : *înaintea, numiți, îmblase intr'însul*. Cu toate exagerările pe care le aduc latinistii de mai târziu, considerăm că există numeroase dovezi care pledează pentru o astfel de interpretare a scrierii etimologice practicate de autorul „Peregrinului transilvan”.

Sprijinindu-ne pe unele principii din „Tentamen criticum”, ținând seama de unele indicații din „Istoria limbii române”, vol. VI, scrisă de acad. Al. Rosetti care discută, printre altele, *alternanțele grafice*, am socotit și noi în cazul *anumitor grafii duble* ca : *dominecă — duminecă, coprins — cuprins, ciarlatan — șarlatanism, ambassiată — ambasadorele* că nu este necesar să le păstrăm, considerându-le pe cele care nu corespundeau cu evoluția istorică a limbii simple indicii grafice.

Forma *dominecă*, de pildă, este puternic concurată în „Peregrinul transilvan”, de *duminecă* care apare la paginile 44, 119, 120 și 126 și altele. Același lucru se întâmplă și cu alte forme.

Dacă în asemenea cazuri considerăm că am procedat just, în numeroase alte cazuri trebuie să recunoaștem că modernizarea textului nu este justificată. Forme ca : *a rizeca, machină, progredem, carneal, limonată, colonată* etc. trebuiau păstrate și observațiile critice ale lui Șerban Cioculescu ni se par întemeiate. Cu o anumită ezitare am transcris însă *stradă* pentru *strata* și *sigur* pentru *secur*.

Precizarea care se face în dicționarul lui Laurian și Massim unde se spune : „*strata rău strada*” (vol. II, p. 1301), „*secur, rău secur sau*

sigur” (vol. II, p. 1129), ni se pare că indică mai degrabă o normă de scriere decît una de pronunție. Optarea pentru forma *sigur* am făcut-o și prin analogie cu *scură* și *scomot*, unde consoana *c* redă în realitate sunetul *g*.

Ținînd seama de considerentul că studiul limbii scrierilor lui Drăgușanu se poate face pe texte publicate în diferite reviste cu criterii relativ diferite de scriere, nu pe manuscrise, noi socotim că stabilirea formelor autentice de limbă din scrierile sale trebuie făcută, pe de o parte, printr-o continuă raportare la limba vorbită în acea vreme, pe de altă parte, prin atenția deosebită acordată unor particularități persistente în lucrările sale din diferite perioade, în pofida unor particularități ortografice întîmplătoare care n-au o largă circulație în opera sa.

Procedeele acesta se impune cu atît mai mult cu cît respectul deosebit acordat de etimologiști regulelor, în practică a dus la pulverizarea lor de la o revistă la alta și, uneori, în cadrul aceleiași reviste. „Organul Luminării”, unde își publică Cipariu „Principiile de limbă și scriptură”, este un exemplu elocvent de inconsecvență în aplicarea principiilor etimologice.

Diferențele de scriere de la o lucrare la alta și de la o etapă la alta, apreciate prin prisma celor arătate de Șerban Cioculescu, care consideră că imaginea vizuală a cuvîntului impune și o normă de pronunție, duc la concluzia îndoielnică a rostirii diferite în același an sau de la un an la altul a numeroase cuvinte, scrise în mod diferit de la o lucrare la alta și uneori în cadrul aceleiași opere. Că vor fi existat cuvinte pe care scriitorul le rostea într-un anumit fel în 1848, altfel în 1865, și altfel în 1869, nu ne îndoim. Asemenea cazuri se întîlnesc și la Negruzzi și la alți scriitori, dar că acestea ar fi foarte numeroase în limba literară scrisă, nu în cea uzuală, vorbită, e de asemenea greu de presupus, dat fiind faptul că limba literară nu se schimbă cu atîta ușurință într-un timp relativ scurt, mai ales, cînd ideile lingvistice ale scriitorului au rămas aceleași.

În textul „Peregrinului transilvan” din „Concordia” întîlnim forme ca : *lacrime, dorere, din, proiept, derepțiune, corespondintia, capitanul, nici, bine*. În volumul publicat în 1865 întîlnim forme ca : *lacreme, durere, den, din, proiect, corespondentia, capetanul, nice, bine și bene, derepțiune, direpțiune, directiune* etc.

Dacă în „Concordia” întîlnim alături forme ca : *notabilitate* și *raretăți, căpitan* și *romanteci*, în scrisoarea din „Peregrin”, publicată în „Familia” din anul 1879, sînt frecvente forme ca : *civică, diplomatică, îndătînat*, spre deosebire de textul „Peregrinului” din 1865, unde sînt predominante grafii ca : *realetate, public, spițet, curiositate* etc. Însuși titlul volumului era „Peregrinul transilvan”.

În asemenea cazuri noi am mers de cele mai multe ori pe principiul unificării textelor, potrivit formelor corespunzătoare cu evoluția limbii, considerind că unele forme care apar doar sporadic în scrierile sale ca : *natione* și *explicatione* sînt, probabil, impuse de redacțiile revistelor în care scriitorul își publică operele. De altfel examinarea minuțioasă a particularităților scrierilor lui Drăgușanu publicate în „Concordia”, „Familia”, „Universul”, „Foaia pentru minte”... îndrumază pe cercetători spre această concluzie.

(Alte abateri semnalate de Șerban Cioculescu în transcrierea noastră sînt, fie rezultatul unor inconsecvențe, fie consecința unor motivări filologice diferite).

Că redacțiile revistelor imprimau textelor scriitorilor pe care îi publicau sistemul lor ortografic, e un lucru cunoscut. Al. Rosetti și B. Cazauc arată, în studiul mai înainte amintit, că unele forme ca : *riu*, *ris* etc., întîlnite în poeziile lui Eminescu din ediția lui Bogdan-Duică nu se găsesc în manuscrise, unde sînt formele obișnuite : *rîu*, *rîs*, redacția „Convorbirilor literare” fiind aceea care le-a introdus în opera lui Eminescu.

De o atenție deosebită din partea criticului Șerban Cioculescu se bucură notele ediției noastre. Că aceste note trebuiau să fie mai numeroase și pe cît posibil ferite de erori, este adevărat și sîntem de acord cu obiecțiile exigentului critic. Dar obiecții de felul celor în care ni se reproșează că am explicat în *sumul grad* prin *cel mai mare*, nu prin *cel mai înalt* sau că am dat ca echivalent al expresiei „*cum mi-i depinse moșul*”, „*cum mi-i descrise moșul*”, nu *cum mi-i zugrăvi*, mi se par minuscule pe lîngă unele probleme mai importante, a căror justă rezolvare ar fi fost de un real folos pentru generația mai tînără de cercetători. De asemenea întreaga teoretizare asupra „*ante gustului meu pentru limba latină*”, provocată de explicarea expresiei *pregust* prin *puțin gust*, pornește de la înțelegerea eronată a textului din partea criticului.

În ediția din 1865, textul cu pricina este astfel : *căpitanul Dobay mă certase pentru nimica cu multă asprime, de tînăr dîndu-mi pregust de disciplina militară, statul spre care de naștere eram menit ; dară și jurai a nu-l îmbrăța nice cînd.*

Pornind de la pasajul citat, Șerban Cioculescu consideră că explicația expresiei *pregust* prin *puțin gust*, este greșită, echivalentul just fiind *a-i da dinainte gust de...*

Reiese însă din pasajul citat de noi că certurile căpitanului Dobay au avut pentru tînărul răzvrătit drept consecință crearea unei evidente antipatii pentru armată. Traducînd în alți termeni expresia de mai sus, în sensul explicației noastre, am spune : *de tînăr dîndu-mi (puțin gust) de disciplina militară*, nota de anterioritate păstrîndu-se prin expresia

de tînăr. Pe cînd dacã transcriem pasajul de mai sus în sensul explicației lui Șerban Cioculescu de tînăr dîndu-mi (dinainte gust) de disciplina militară, sensul exact al expresiei se pierde și formularea este pleonastică.

De altfel explicația noastră se găsește și în dicționarul lui Laurian și Massim și cred că autorii amintiți pot fi învinuiți cu oarecare greutate de *antegust* pentru limba latină. La pagina 743 a vol. al II-lea din dicționarul amintit, *pregustare* este explicat, pe de o parte, prin : 1) *a gusta din ceva înainte de cineva* ; 2) *a bea sau a mânca foarte puțin*. Precizăm că a doua explicație figurează la pagina 994 și în dicționarul lui Candrea.

De o atenție deosebită din partea rigurosului critic se bucură și greșelile de tipar din ediția noastră. Țin de la început să precizez că în cazul cînd mi-aș fi întocmit singur *erata*, multe greșeli ar fi putut fi evitate ; pe de altă parte, dacã alături de ochiul „puțin limpede” al editorului ar fi existat o mare conștiinciozitate din partea corectorului Barbu Cioculescu, multe erori de tipar ar fi fost înlăturate. Revizuind acum corecturile ediției noastre (menționez că doar a doua mi s-a dat pentru verificare), constat că unele greșeli semnalate de mine persistă în forma definitivă.

În corectura a doua era scris într-un pasaj *ius primae noctis* ; s-a făcut corectura și totuși a apărut în textul definitiv *iujus primae noctis*. În aceeași corectură figurau forme ca : *deîntru* pentru *den întru*, *deasupra* pentru *desupra* ; *legumeni* fiind invizibil, era încercuit și apare *legumeri* etc. etc.

Dar partea cea mai mare a recenziei lui Șerban Cioculescu este destinată semnalării de lecțiuni greșite, omisiuni, rînduri sărite, inconsecvențe. Și în acest caz numeroase observații sînt îndreptățite. Socotim însă că de la o serie de erori semnalate (unele rezultate din greșeli de ortografie sau de tipar nesezitate, exemplu : *nuditatea feței* pentru *ruditatea feței*) într-o ediție atît de dificilă, pînă la aprecierea criticului că editorul recent al „Peregrinului” a dovedit o totală *incapacitate de lectură*, este o cale foarte lungă. Trec peste faptul că un examen filologic riguros și binevenit, de felul celui făcut asupra ediției pe care am îngrijit-o, aplicat altor lucrări îngrijite de cercetători cu mai multă experiență, ar duce la concluzii ce ridică multe semne de întrebare și mă opresc pentru exemplificare asupra ediției din „Peregrinul transilvan”, îngrijită de Șerban Cioculescu, criticul care are în îndelungata sa carieră publicistică și o remarcabilă experiență editorială. Cu toate acestea, lecțiunile greșite abundă și în ediția domniei-sale. În „Însemnarea cuprinsului” întîlnim cuvîntul *amenințări* pentru *amenități* (care e cu totul altceva), *drumul potcovit și șoseaua* (în textul modernizat) pentru *drumul potcovit și șoseaua* (strada calciată), *post maritim* pentru *cost maritim*

(cuvîntul *cost* este greșit explicat și în glosar) și... *măgarul de la Avignon* pentru *maghiarul de la Avignon*, greșeală care apare și în ediția noastră.

În cadrul ediției întîlnim substantive la plural, în original rediate prin forme la singular: *ca și vorba „hoși” de la barbarii „goși”* (p. 6, ed. 1865), *ca și vorba „hoș” de la barbarii „goși”* (p. 12, ed. Ș. C.). Redarea formei nearticulate „săteanu” (ed. 1865) prin „săteanul” apare și în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu, nu numai în cea îngrijită de noi. Raportarea aceasta la ediția îngrijită de cunoscutul critic (ediție folosită uneori de noi fără suficient spirit critic) se impune mai ales pentru cititorul neprevenit care, dacă compară unele forme din ediția din 1942 care nu sînt rezultatul „cării de mijloc”, pe care mărturisește criticul că a urmat-o, cu cele identice și criticate în ediția noastră, nu știe cînd a greșit rigurosul filolog: atunci sau acum?

Întîlnim, de asemenea, în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu înlocuiri de cuvinte nejustificate prin metoda sa de lucru. Exemplu: *In cîntecul* (p. 13, ed. Ș. C.) pentru *La cîntecul* (p. 7, ed. 1865), pe de altă parte, forme curente în limbă ca: *șezurăm* sînt transcrise prin echivalentul arhaic *șezum*, pe cînd forma verbală *sum* e transcrisă prin *sunt*, inconsecvența fiind frapantă.

Tot pe seama inconsecvenței nejustificate trebuie pusă înlocuirea substantivului *Fortuna* prin *noroc* (la p. 213, ed. Ș. C.), unde citim, *norocul dispuse ca (noi)* pentru *Fortuna dispuse ca (noi)*, pe cînd la p. 19 editorul păstrează forma din original *după ce-mi surîde Fortuna*. Sînt de asemenea în ediția îngrijită de Șerban Cioculescu omisiuni de cuvinte sau propoziții. În „Însemnarea cuprinsului”, bunăoară, citim la pagina 231: *Vecinătatea Londrei, străzi, piețe, grădini*. În original, textul este astfel: *Vecinătatea Londinului. Desbarcarea în Tamisa. Impresiunea ce face Londinul. Strade, plațe, grădini*.

Și cu toate acestea, Șerban Cioculescu consideră că ediția Iorga-Onciu, utilizată de atîtea generații de cititori a constituit un evident eșec, iar ediția noastră prezintă un text deformat; singura ediție *de mare răsunset* care a rupt *vraja nenorocului* este cea îngrijită de dînsul.

Pornind de la o astfel de afirmație, am încercat să ne imaginăm cum ar arăta o viitoare ediție din „Peregrinul transilvan”, în lumina unora din principiile pe care Șerban Cioculescu le susține mai mult sau mai puțin deschis în recenzia din „Gazeta literară”.

Noul editor ar fi nevoit, după aceste criterii, să reproducă unele forme lingvistice monstruoase care nu pot, la un examen critic minuțios, să fie considerate realități fonetice. Ba, mai mult, și în urma acestei atente analize a ediției din 1865 în comparație cu ediția noastră, exigentul editor, atent la terminația unor verbe, trece cu ușurință peste lecțiuni greșite, existente și în ediția domniei-sale și în ediția noastră.

La pagina 41 din ediția îngrijită de Șerban Cioculescu, citim *Oamenii ospătarului*, în a noastră la fel, pe când în ediția din 1865 este vorba de *Oamenii ospodariului* (p. 35), adică ai domnului.

N-am reprodus unele din greșelile ediției îngrijite de Șerban Cioculescu care nu pot fi explicate prin metoda urmată de editor, pentru a-mi atenua sau pentru a-mi scuza greșelile personale. Am intenționat doar să relev dificultățile multiple pe care le ridică o asemenea ediție, dificultăți care — dacă sînt diminuate sau ignorate — pot întoarce împotriva criticului unele afirmații grave pe care le-a făcut pe seama noastră.

Ajuns la capătul acestor considerații, aș vrea să atrag încă o dată atenția asupra cazului cu totul deosebit pe care îl reprezintă în literatura noastră modul de reeditare a „Peregrinului transilvan”. Există mai ales din partea filologilor o cerință legitimă de a se publica o ediție din scrierile prozatorului ardelean în care să se respecte pe cît posibil fizionomia textului original. Trecînd însă peste dificultățile multiple legate de stabilirea realității fonetice din scrierile lui Drăgușanu, în stadiul cercetărilor actuale, socotim că trebuie avută în vedere și marea masă a cititorilor pentru care o astfel de ediție nu face decît să scadă succesul bine meritat al prozatorului ardelean.

Pus în fața unei astfel de alternative, m-am străduit, în limita posibilităților, a experienței de care dispuneam și a libertății permise de anumite criterii generale ale editurii, să realizez o ediție accesibilă unor cercuri mai largi de cititori și în același timp să păstrez pe cît posibil fizionomia autentică a textului.

Pentru a nu contraveni unor reguli editoriale în general bune, dar rigide în cazul lui Drăgușanu, n-am consemnat decît foarte vag în „Cuvîntul asupra ediției” unele libertăți pe care mi le-am permis în modernizarea textului pentru a-l face mai accesibil, fără să merg atît de departe cît au mers editorii anteriori. Fără îndoială însă că modernizarea destul de ponderată a textului nu explică alte greșeli, care există în ediția noastră.

Ținînd seama de variatele categorii de cititori pe care trebuie să-i aibă în vedere editorul unei opere care pune probleme de textologie atît de dificile, socotim că se impunea ca, în primul rînd, să fie publicată o ediție din scrierile prozatorului ardelean accesibilă unor cercuri mai largi, fără să fie necesară modernizarea exagerată din edițiile anterioare.

Abia după familiarizarea generațiilor tinere de cititori cu scrierile lui I. Codru Drăgușanu (dat fiind faptul că edițiile anterioare au apărut la mari distanțe de timp), socotim indicată reeditarea „Peregrinului transilvan” după toate criteriile filologice. O anumită aproximație în interpretarea textelor nu poate fi evitată însă în stadiul cercetărilor actuale în această direcție și lingviștii care studiază istoria limbii noastre literare nu se pot dispensa de consultarea textelor originale.

CRONICĂ

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DIN MARTIE 1957 A CADRELOR · DIDACTICE DE LA FACULTATEA DE FILOLOGIE DIN BUCUREȘTI

Între 17—23 martie a avut loc cea de a V-a sesiune științifică a Universității „C. I. Parhon”. Lucrările sesiunii au început cu o ședință festivă în cadrul căreia prof. dr. N. Sălăjeanu a rostit un cuvânt de deschidere, urmat de comunicările acad. A. Oțetea — „Răscoala din 1907” și prof. I. Vitner — „Anul 1907 în literatura noastră actuală”. În ziua de 18 martie au început lucrările sesiunii în cadrul secțiilor și al subsecțiilor.

Cu lucrări avînd caracter lingvistic s-au prezentat cadre didactice care aparțin diverselor catedre ale Facultății de filologie. Au fost prezentate comunicări de lingvistică generală, romanistică, gramatică, dialectologie, limbă literară, stilistică, metodică predării.

Unele dintre comunicările citite în cadrul sesiunii științifice vor fi tipărite în publicațiile de specialitate. Prezentăm mai jos cîteva dintre aceste comunicări.

Acad. Al. Graur, în „Caracterul obiectiv al faptelor de limbă”, arată că, deși limba are un caracter obiectiv, nu este exclusă totuși posibilitatea intervențiilor subiective neconforme cu structura limbii. Inovațiile care aparțin sau sînt susținute de autorități cu prestigiu în colectivitate au șanse de generalizare. D-sa e de părere că formații improprii ca *planic*, *planitate*, *legilate*, derivate de la substantive cu sufixe cu care, de fapt, se creează cuvinte noi numai din adjective se vor impune în limbă, fiind răspîndite de publicațiile Editurii politice. În partea a doua a comunicării este discutată posibilitatea de a impune ca limbă literară un idiom cu totul străin de colectivitate sau numai de o parte a ei. Limbile artificiale, creații subiective ale unor indivizi izolați, sînt respinse de colectivitate. O autoritate însă poate favoriza condițiile naturale ale unui idiom vorbit de a deveni limbă literară a întregului popor. Este dat, între altele, exemplul dialectului din Pekin, al cărui proces de transformare în limbă literară este înlesnit și grăbit prin hotărîrile guvernului R. P. Chineze.

O problemă de lingvistică generală tratează și asist. Florica Dimitrescu în comunicarea „Conceptul de locuțiune”, fragment din dizertația de candidat în științe. După ce definește locuțiunea ca „un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudate, cu un înțeles unitar determinat care se comportă ca o singură parte de vorbire”, autoarea arată că locuțiunile diferă în ceea ce privește gradul de sudură a elementelor componente. Potrivit acestui criteriu, stabilește trei tipuri de locuțiuni. Cercetarea minuțioasă a noțiunii de expresie apare pe deplin motivată, deoarece mulți cercetători consideră expresiile perfect echivalente cu locuțiunile.

Distincția esențială dintre ele, arată autoarea, constă în aceea că locuțiunile sînt fapte de gramatică, iar expresiile fapte de lexic.

O comunicare din domeniul romanisticii prezintă acad. Iorgu Iordan : „Cu privire la lexicul limbilor iberoromane”. Cercetînd în mod comparativ elementele lexicale de origine latină, germanică și arabă în limbile iberoromane, autorul verifică părerea celor ce consideră că limba catalană „constituie o unitate aparte în cadrul limbilor iberoromane” și că „spaniola și portugheza sînt mai strîns legate una de alta decît de catalană”. Vocabularul catalanei se deosebește de cel al grupului de limbi hispano-portughez cu atît mai mult cu cît ne depărtăm de epoca de formare a acestor limbi. Listele de cuvinte și statisticile întocmite arată deosebiri lexicale existente între catalană, pe de-o parte, și spaniolă și portugheză, pe de altă parte. Faptul că numeroase elemente latinești pe care le conține catalana, dar nu și spaniola și portugheza, se găsesc în provensală și franceză, pledează pentru ideea că, genealogic vorbind, catalana merge cu idiomele galoromane. Această afirmație poate fi susținută și printr-o comparație, bazată tot pe liste de cuvinte, a spaniolei și a portughezei cu franceza, provensala și italiana; asemănările între aceste două grupuri de limbi romane sînt mai puțin numeroase decît cele între catalană și ultimul grup amintit mai sus.

Din catalană au pătruns în celelalte limbi iberoromane un număr relativ mare de cuvinte de origine latină; procesul invers nu s-a petrecut aproape de loc. Sînt și alte deosebiri în ce privește lexicul de origine latină, între spaniolă și portugheză, pe de o parte, și catalană, de altă parte, ca de exemplu aceea că o serie de cuvinte au, în spaniolă și portugheză, spre deosebire de catalană, un caracter savant, ele datorîndu-se influenței latine sub forma ei literară. În cele două limbi apare, uneori, termenul latin de bază, iar în catalană un derivat al lui sau invers. Deosebiri vizibile există chiar și în ceea ce privește termenii folosiți pentru desemnarea unor noțiuni curențe.

În legătură cu cuvintele germanice și cele arabe, acad. I. Iordan subliniază că primele sînt mai numeroase în catalană, iar celelalte în spaniolă și portugheză.

Cercetarea elementelor arabe din lexicul acestor limbi duce la aceeași concluzie, și anume că limba catalană trebuie privită ca nefăcînd parte din grupul hispano-portughez.

În comunicarea „Procliza în istoromînă”, conf. I. Coteanu explică generalizarea proclizei articolului hotărît la genitivul și dativul numelui în istoromînă în felul următor : în istoromînă au pătruns cuvinte de origine sîrbo-croată și slovenă în număr atît de mare încît nu au putut fi incluse ușor în sistemul flexiunii nominale a idiomului respectiv. Slăbirea capacității de adaptare a cuvintelor împrumutate a fost determinată și de existența unor grupuri nominale alcătuite din demonstrativ, pronume posesiv și nume, calchiate după sîrbo-croată, grupuri care, excluzînd articularea enclitică, duceau la reducerea posibilităților enclizei în întreg sistemul flexiunii nominale. Această explicație a generalizării proclizei în istoromînă reprezintă pentru conf. I. Coteanu unul dintre argumentele că istoromîna nu este un dialect al dacoromînei, cum susțin cei mai mulți lingviști, ci o limbă aparte.

Tovarășii lector Al. Niculescu, asist. Matilda Caragiu și asist. Paula Diaconescu, de la catedra de limba romînă, au prezentat comunicări interesante care aduc contribuții la îmbogățirea diverselor capitole ale gramaticii Academiei R.P.R.

Lector Alexandru Niculescu și studenta A. Rocerik prezintă comunicarea : „Pronumele *dînsul* în limba romînă”. Urmărind frecvența acestui pronume în limba romînă din secolul al XVI-lea, poate fi întîlnit frecvent în textele religioase de proveniență maramureșeană sau nord-ardeleană. Coroborînd aceste constatări cu datele anchetelor dialectale actuale, autorii susțin că *dînsul* este o formă specifică domeniului nord-estic al teritoriului dacoromîn. Prezența pronumelui *dînsul* în limba literară se datorește menținerii lui în textele tipărite de diaconul Coresi, texte care, circulînd pe tot întinsul țării, au putut generaliza folosirea lui. Printr-o evoluție care l-a eliberat treptat din limitele întrebunțării exclusive la acuzativ, *dînsul* devine pe deplin echivalent cu cealaltă formă pronominală *el* și își cons-

truieste o flexiune proprie : *dînsul* — *dînsului*, *pe dînsul*. Tendința de diferențiere semantică a celor două forme pronominale I-a îndreptat pe *dînsul* spre genul personal și în vremea din urmă spre valori de pronume de politețe. Apariția lui *dînsul* în sistemul pronomelor de politețe se poate explica prin următoarele : în urma influenței franceze, alături de *dumneata*, modul de adresare francez cu persoana a II-a plural *vous* a adus și pe *dumneavoastră* la pers. a II-a singular, creîndu-se astfel un sistem de trei trepte de politețe : *tu* — *dumneata* — *dumneavoastră*. Pentru a corespunde acestei situații persoana a III-a a îndreptat pe *dînsul* spre valoarea de politețe medie pe care o are, la pers. a II-a. *dumneata*. Astfel, limba romînă are azi un sistem de pronume de politețe cu trei trepte : *tu* — *dumneata* — *dumneavoastră*; *el* — *dînsul* — *dumnealui*.

Aducînd un punct de vedere nou față de „Gramatica Academiei R.P.R.”, asist. Matilda Caragiu, în comunicarea : „Sintaxa gerunziului în limba romînă”, definește gerunziul ca „o formă verbală invariabilă care exprimă o acțiune sub formă de proces în desfășurare, și care, în majoritatea cazurilor, are funcție predicativă, îndeplinește adică funcția de predicat”. Propozițiile cu gerunziu — predicat verbal (gerunziale) sînt de cele mai multe ori dependente. Caracterul verbal pronunțat al gerunziului în limba romînă a făcut ca el să funcționeze și ca predicat al unei propoziții independente, coordonată cu o altă propoziție.

Gerunziul are și o funcție determinativă care derivă din funcția sa predicativ-determinativă. În acest caz, gerunziul devine adverb cînd determină un verb sau adjectiv cînd determină un substantiv. Existența acestor gerunzii cu valoare adverbială și substantivală nu contrazice definiția dată, subliniază autoarea, deoarece în cazul adverbializării sau adjectivizării gerunziului, el încetează de a mai fi o formă verbală și devine o formă nominală. În concluzie se arată că gerunziul este folosit din ce în ce mai mult în limba romînă contemporană, preferința pentru gerunziu predicat-verbal manifestîndu-se mai ales în limba scrisă.

Asist. Paula Diaconescu prezintă comunicarea : „Predicatul nominal”. Analizînd rolul elementului verbal în structura predicatului nominal, autoarea arată, pe bază de criterii lexicale și gramaticale, distincția între verbul de relație *a fi* și celelalte verbe de relație care sînt folosite pentru a marca legătura între numele predicativ și subiect.

Rolul copulei verbale este să dea numelui predicativ semnele care indică persoana, numărul, timpul și modul. Dintre cei doi termeni ai predicatului nominal numai numele predicativ atribuie subiectului înțelesul semantic, iar *a fi* are sens exclusiv gramatical. Celelalte verbe de relație, spre deosebire de *a fi*, participă la formarea predicatului și cu sensul lor lexical. Potrivit distincției între copula gramaticală *a fi* și copulele lexico-gramaticale (verbele de relație cu înțeles lexical), se deosebesc în categoria predicatului nominal două subcategorii : a) predicatul nominal propriu-zis, format dintr-un nume predicativ și copula gramaticală *a fi*, atribuie subiectului o calitate ; b) predicatul nominal verbal, format dintr-un nume predicativ și o copulă lexico-gramaticală, atribuie subiectului o calitate prin intermediul unui proces (ex. : *devine profesor, mă cred capabil, sînt numit profesor*).

Lector Cristea Teodora citește comunicarea : „Substantivizarea frazelor și a fragmentelor de fraze (sintagme) în limba franceză contemporană”. Autoarea constată că în limba literară franceză din ultimii ani substantivizarea unor fraze și sintagme a devenit un procedeu de o frecvență deosebită.

Cu interes a fost ascultată și lucrarea tov. lector G. Klaster-Ungureanu : „Problema formării limbii literare germane în Transilvania”.

Au fost prezentate și cîteva lucrări de cercetare a stilului individual al unor scriitori.

Lector L. Levițchi, de la catedra de limbă engleză, în „Semnificația repetiției gramatical-stilistice în piesele lui Shakespeare”, analizează principalele forme ale acestui procedeu stilistic folosit de Shakespeare pe o scară foarte largă, ca de exemplu elementul anaforic, reluarea aceluiași cuvînt sau a aceleiași construcții, omonimia, polisemia, sinonimia gramaticală și lexicală. În partea finală a lucrării, autorul urmărește rolul

repetiției gramatical-stilistice în desfășurarea intrigii unei piese și caracterizarea personajelor etc.

Lector D. Mladoveanu, de la catedra de italiană, citește comunicarea : „Aspecte din tehnica impersonalizării în stilul lui Verga”. Impersonalizarea — problemă de tehnică literară — constă în „retragerea” autorului din text. Ea se realizează prin folosirea unor mijloace sintactice și stilistice „împrumutate din vorbirea populară. în limba personajelor și reluarea lor în limba autorului, în portretizări și peisaje”. Dintre aceste mijloace, autoarea se ocupă de comparație, repetiție, atribute, exprimarea paremiologică.

În comunicarea : „Aspecte din stilistica imperfectului la Zola”, asist. I. Mavrodin Stănescu demonstrează că în primele opere, Em. Zola, sub influența lui Balzac, folosește atât în descrieri cât și în narațiuni mai ales prezentul și perfectul simplu. Căruind, renunțând la construcția tradițională a romanului, conceput acum ca o succesiune de tablouri, adoptă noi mijloace stilistice, printre care se relevă întrebuițarea pe scară tot mai largă a imperfectului cu diferite valori stilistice : descriptiv, evocator etc.

Conf. Raisa Cosmovici, lector L. Stroganov, lector G. Zager, lector N. Polisiuc, asist. Inesia Nazarova, asist. E. Zatoviceanu. prezintă comunicări tratând probleme în legătură cu gramatica și metodele de predare a limbii ruse.

Participanții la discuții au subliniat valoarea unora dintre comunicările prezentate. Discuțiile ar fi fost mult mai rodnice dacă numărul lucrărilor ar fi fost mai mic și dacă în selectarea lor s-ar fi ținut seama de necesitatea de a nu se prezenta lucrări cu caracter prea special care să intereseze direct un număr foarte restrâns de participanți.

G. BRÎNCUȘ și E. ȘERBAN

1977-78

RECENZII

CONTRIBUȚII LA ISTORIA LIMBII ROMÎNE LITERARE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA, Editura Academiei R.P.R., 1956, 280 p.

Anul trecut s-a publicat o culegere de articole și studii, sub titlul „Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea”. Volumul cuprinde un număr de nouă lucrări semnate¹ de Gr. Brîncuș, B. Cazacu și I. Fischer, acad. Al. Rosetti, Dan Simonescu, Gh. Bulgăr, acad. Tudor Vianu, acad. Iorgu Iordan, Gr. Ivănescu, Al. Niculescu și a apărut sub îngrijirea acad. Tudor Vianu, redactor responsabil.

Așa cum ni se arată în prefață, cartea aceasta deschide o serie de volume în care vor fi adunate studii speciale, necesare unei opere de sinteză care va îmbrățișa istoria limbii literare române în secolul al XIX-lea.

Primul studiu al volumului este „Limba poeziilor lui Barbu Paris Mumuleanu” de Gr. Brîncuș. Pe baza unui material destul de bogat, autorul urmărește formele fonetice, gramaticale și stilistice din opera poetului. Lexicul operei lui Mumuleanu este și el studiat mai ales sub aspectul neologismelor, al calcurilor lingvistice și al traducerilor termenilor străini. Studiul este interesant și relevă o întreagă serie de fapte de limbă care pun într-o nouă lumină creația poetului slătinean, pe nedrept ignorat de critica literară din trecut. În articol au mai rămas totuși multe lipsuri și părți discutabile. Astfel autorul lasă impresia că face confuzie între limba literară și stilul beletristic. După ce

arată că „stilul beletristic al limbii literare era încă în formație” — lucru perfect adevărat — în continuare spune că „poetii de la începutul secolului al XIX-lea se izbesc de faptul că limba literară nu era îndeajuns formată”² (p. 7—8)³. Se pune deci întrebarea: era sau nu era formată limba literară în secolul al XIX-lea? Trebuie să admitem — și aceasta este părerea aproape unanimă astăzi — că limba română literară era deja formată în secolul al XIX-lea. Secolul al XIX-lea aduce numai o puternică transformare, o înnoire a limbii literare, care pășește în faza ei modernă, în care își fixează formele și ajunge la culme stilul beletristic.

În acest studiu cercetarea adaptării neologismelor la structura fonetică și gramaticală a limbii ar fi trebuit amplificată, deoarece — așa cum arată însuși autorul articolului — „problema esențială pe care o ridică limba literară din prima jumătate a secolului al XIX-lea este problema neologismului” (p. 18). Ca observații mai mărunte notăm că unele fonetisme ca *șăz*, *răsîpesc*, *ridic*, *gînd* etc. nu sînt caracteristice pentru limba vorbită de pretutindeni, ci numai pentru anumite graiuri din țara noastră. De asemenea, apariția sporadică a lui *u* final poate fi motivată

² Spațierea ne aparține.

³ Toate citatele la care se indică numai pagina sînt din lucrarea recenzată.

Vezi nota 3 de la p. 28.

¹ Citez în ordinea în care apar în volum.

de tradiția grafică. Faptul că pronumele relativ *ce* este mai frecvent decât pronumele relativ *care* se explică și prin aceea că aici avem a face cu versuri, în care corpul redus și multiplele valori ale lui *ce* corespund uneori mult mai bine economiei versului. Tot așa la explicația dată pentru așezarea verbului la sfârșitul versului, credem că ar fi trebuit întregită adăugându-se că adeseori această topică convine necesităților de versificație. Întrebuințarea frecventă a perfectului simplu trebuie pusă în legătură și cu faptul că poetul aparține prin originea sa unei regiuni în care acest timp verbal este foarte des folosit. De asemenea construcții ca *nu știe ce răspuns da, ce-ar vrea locmi* (p. 11) nu sînt rezultatul unor influențe străine, ci redau unele particularități sintactice regionale ale limbii române. O lipsă a lucrării este și prezentarea uneori seacă, lipsită de discuții, a unor fapte de limbă ca formarea cuvintelor sau calcurile după cuvintele străine.

Studiul următor „Neologismele în scrierile lui Anton Pann”, de B. Cazacu și I. Fischer este un capitol dintr-o monografie asupra limbii scrierilor lui Anton Pann, pe care, așa cum ni se arată în introducere, o pregătesc cei doi autori. Neologismele sînt studiate pe categorii, după domenii de activitate (termeni din domeniul culturii; termeni din domeniul economic, politico-administrativ și militar; termeni din viața mondenă), insistindu-se asupra sensurilor, a frecvenței și a adaptării lor fonetice și morfologice la structura limbii.

Studiul acesta este un model de cercetare lingvistică în domeniul limbii operei unui scriitor; este sistematic, bogat și cuprinde un material amplu discutat sub toate aspectele. Deși arată precis ce accepțiune se dă termenului neologism¹, totuși credem că ar fi fost mai bine să se întrebuințeze termenul *împrumut* pentru ceea ce autorii numesc *neologism*, sfera acestuia din urmă fiind mult mai cuprinzătoare. Deși foarte greu, dacă nu chiar aproape imposibil, extrem de interesant ar fi fost dacă autorii ar fi încercat să determine care sînt cuvintele introduse în limba română prin opera lui Pann. Cu

¹ V. nota 3 de la p. 24.

toate că era oarecum în afara subiectului propus, indicarea limbii de origine a împrumuturilor nu ar fi fost superfluă. În ceea ce privește receptivitatea păturii orășenești față de împrumuturi, credem că ea trebuie interpretată nu numai „ca un rezultat al transformărilor petrecute în societatea vremii... și ca expresie a tendinței de ridicare a micii burghezii pe scara ierarhiei sociale” (p. 55), ci și ca urmare a desprinderii țărilor române din sfera balcanismului turcesc și a trecerii lor sub influența marilor puteri civilizatoare ca Rusia și țările din apusul Europei. Și acum, citeva observații de amănunt: credem că termenii *copiilor, muzicesc, comedios, publicător, arestui, adorată și format* sînt mai de grabă formații apărute pe teren românesc decât împrumuturi; cuvintele *armie* și *polc* nu mai erau simțite ca neologisme în epoca lui Pann, ele fiind intrate în limbă cu cel puțin un secol mai înainte.

Studiul acad. Al. Rosetti, intitulat „Limba scrierilor lui Ion Heliade Rădulescu pînă la 1841”, cuprinde o analiză a particularităților limbii scrierilor lui Heliade din perioada anterioară maniei lui italianizante. Aici se arată rolul de făuritor de limbă pe care l-a avut Heliade în rodnică sa activitate literară. Prezentînd concentrat o mare bogăție de material, acad. Al. Rosetti urmărește trăsăturile principale ale limbii scriitorului, în care vede caracteristicile limbii vorbite din Muntenia. Materialul din acest studiu deschide largi perspective de cercetare, pe care autorul nu le epuizează și care pot constitui baza unei monografii lingvistice de mai mare amploare. Faptul că uneori se trece prea repede peste unele chestiuni, îngreuiază înțelegerea materialului expus. Așa de exemplu ar fi fost deosebit de interesant dacă autorul ar fi indicat care sînt afixele cele mai productive în opera lui Heliade. De asemenea ar fi fost util și un studiu asupra adaptării fonetice și morfologice a împrumuturilor din scrierile lui Heliade, avîndu-se în vedere rolul deosebit de însemnat pe care l-a avut scriitorul în introducerea de cuvinte străine în limba noastră. În ce privește îmbinările de cuvinte ca *forță-asall, duh-femeie, Steaua-amoroasă* etc., socolite de autorul stu-

diului compuse, acestea nu sînt adevărate cuvinte compuse, ci numai alăturări întîmplătoare de cuvinte, care nu s-au impus în uzul comun. Cu toate aceste lipsuri de ordin secundar, studiul acad. Al. Rosetti se distinge prin concepția lingvistică ce-i stă la bază, prin planul după care a fost alcătuit, metodele de investigație folosite și modul cum sînt alese și prezentate faptele de limbă.

Articolul următor din culegere este intitulat „Contribuția lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare”. Autorul, Dan Simonescu, arată rolul marelui cărturar moldovean în dezvoltarea limbii noastre literare. Prin numeroasele sale părți care aparțin criticii literare, studiul acesta depășește domeniul lingvisticii. Am putea spune că uneori se neglijează chiar aspectul lingvistic al problemelor în avantajul chestiunilor de istorie și critică literară. Astfel în cadrul prezentării particularităților fonetice din scrierile lui Kogălniceanu se face o lungă discuție asupra ortografiei, care nu își avea locul într-un capitol de fonetică, fiind mult mai potrivită cu conținutul capitolului în care sînt prezentate teoriile lingvistice ale lui Kogălniceanu.

Interesant ar fi fost de asemenea dacă s-ar fi ilustrat cu exemple afirmația că „cuvintele lui [ale lui Kogălniceanu], care exprimă noțiuni de sociologie, economie, agronomie, drept, filozofie, au rămas, în majoritatea cazurilor, în limba literară actuală de specialitate (p. 83)”. Și aici trebuie să ne arătăm regretul că nu s-a dat mai multă atenție variantelor neologismelor sau situației afixelor din opera lui Kogălniceanu. De asemenea nu este bine să spunem că „limba romină se îmbogățește și trebuia să se îmbogățească cu noțiuni și cuvinte noi” (p. 70), deoarece se știe că limba nu se îmbogățește decît cu cuvinte, forme gramaticale etc. și nu cu noțiuni. Formele *mine*, *cine*, *pine* etc. trecute doar ca pronunțări regionale sînt adevărate variante regionale. În ce privește formele *sînt* și *sunt*, acestea nu sînt fonetisme moldovenești, ci, în cazul lui *sînt* avem de-a face cu forma generală și etimologică, iar *sunt* este o formă savantă, hibridă, introdusă de latiniști. Nu se poate spune de asemenea

că Kogălniceanu „neglijează în mare măsură regulile acordului dintre subiect și predicat, în ambele sensuri” (p. 75) atunci cînd întîlnim forme și construcții sintactice învechite cum ar fi de pildă „aerul au rărit...”, „arta au luat...” etc. Faptul că în opera lui Kogălniceanu găsim multe particularități regionale nu trebuie explicat doar prin aceea că „acțiunea narațiunilor lui realiste... și istorice se petrece în Moldova la Iași; personajele înfățișate sînt moldoveni” (p. 76), ci mai ales prin originea scriitorului care era moldovean.

Un alt studiu al culegerii este intitulat „Particularități de limbă și stil în opera lui C. Bolliac” și aparține lui Gh. Bulgăr. Aici ni se prezintă pe larg ideile și teoriile lui Bolliac privitoare la creația artistică și la problemele limbii. Particularitățile mai însemnate ale limbii și stilului scriitorului sînt expuse și ele. Acest articol, ca și cel precedent depășește cadrul unei discuții lingvistice asupra limbii unui scriitor prin numeroasele incursiuni în domeniul filologiei și criticii literare; materialul lingvistic prezentat este uneori chiar neglijat. Astfel ar fi fost interesant să se urmărească ce neologisme a impus Bolliac în limbă și mai ales în ce fel de contexte, prin ce opere. Un factor important care ajută la impunerea unui neologism este desigur și contextul, opera în care el apare. Referitor la particularitățile gramaticale din opera lui Bolliac, credem că lipsa articulării substantivelor în exemple ca acelea citate la pagina 100 poate fi atribuită și necesităților versificației. Ar fi trebuit spus de asemenea că determinantul invariabil pe lingă un vocativ este propriu vorbirii populare, iar forma feminină *livrescă* a adjectivelor terminate în *e* ar fi trebuit menționată ca o influență a curentului italianizant și latinist. Cînd se studiază din punct de vedere lingvistic procedee stilistice ca enumerarea, repetiția etc., ar fi foarte interesant dacă s-ar urmări și natura elementelor de limbă care compun aceste figuri de stil, eventual și evoluția sensurilor cuvintelor în raport cu folosirea lor figurată. Tot în acest sens ar trebui urmărită și formarea de expresii, locuțiuni etc. pe bază de creații personale.

Acad. Tudor Vianu semnează un studiu intitulat „Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu”. Un bogat material de fapte de limbă din opera marelui nostru scriitor este prezentat pe larg și discutat amplu sub raport stilistic și lingvistic. Cu o fină observație și o mare receptivitate pentru formele artistice, acad. Tudor Vianu scoate în evidență bogata contribuție pe care Odobescu a adus-o la formarea limbii prozei noastre artistice. Faptele de stil mai ales, admirabilele perioade și construcțiile maestrului prozei noastre sînt minunat analizate, scoțîndu-li-se în evidență întreaga lor valoare estetică. În discuții dezvoltate de critică literară se pierd observațiile cu caracter strict lingvistic, destul de puține în general. Elementele întîlnite la acela care a desăvîrșit limba prozei noastre artistice ar fi trebuit și mai mult discutate, mai alese din punct de vedere lingvistic, deoarece pe drept cuvînt spune acad. Tudor Vianu că „istoria limbii literare romîne în secolul al XIX-lea poposește în operele lui A. I. Odobescu, ca într-una din etapele ei cele mai importante” (p. 113). Ar fi fost interesant dacă s-ar fi studiat dozarea elementelor lexicale în proza estetică a lui Odobescu, pentru a se vedea cum a reușit el să îmbine atît de fericit cuvintele din uzul comun cu tot felul de regionalisme, arhaisme, neologisme etc. Mai ales prin acest aspect al scrierilor sale, Odobescu a contribuit la dezvoltarea limbii noastre literare. De asemenea ar fi fost bine să se urmărească cuvintele ieșite din uz, care au reintrat în circulație prin opera scriitorului. Și aspectul strict gramatical al limbii acestuia a fost uneori trecut cu vederea; pe lângă observațiile stilistice privind fraza lui Odobescu, ar fi fost necesară și o mai profundă cercetare strict sintactică. Afirmarea că „judecată după lexicul ei, limba lui Odobescu ne apare deci ca o limbă savantă” (p. 122) nu mi se pare potrivită. Limba lui Odobescu este bogată, îngrijită și prezentată într-un stil ales, academic, dar ea nu poate fi socotită savantă — în accepția obișnuită a cuvîntului — fiind accesibilă unei întinse categorii de cititori. Ca scăpări neînsemnate peste care nu putem trece însă, notăm pluralul *boccia-*

licuri (p. 16) care s-a dat greșit ca venind de la un singular *boccea* și formularea în care se spune că avem a face cu o consecutivă cu triplu predicat nominal (p. 125) în loc de o consecutivă cu un predicat nominal cu triplu nume predicativ.

Studiul următor „Limba lui Creangă” este semnat de acad. I. Iordan. Deși nu se ocupă decît de un aspect al limbii marelui povestitor — caracterul ei popular — studiul acesta este important atît prin conținutul său, cît și prin metodele de cercetare și de expunere. Cu un deosebit simț lingvistic sînt analizate aici caracteristicile vorbirii populare care apar în opera lui Creangă și care au devenit prin aceasta elemente ale limbii literare, întîlnite și la alți scriitori. O lucrare de factura acestuia contribuie din plin la studiul istoriei limbii literare. Într-o lucrare mai mare asupra limbii lui Creangă — pe care acad. Iordan mărturisește că intenționează să o facă¹ — ar fi foarte bine dacă s-ar arăta și măsura în care opera marelui povestitor moldovean a transmis limbii literare expresii, proverbe, formule fixe etc., contribuind astfel, pe de o parte, la consemnarea tezaurului limbii populare și pe de alta, la îmbogățirea expresivității limbii literare. Și acum o chestiune de amănunt: credem că nu se poate vorbi decît despre o sinonimie îndepărtată între *iaca* și *ia*², tocmai din cauză că — așa cum remarcă și autorul studiului — primul se referă la senzații auditive, iar cel de-al doilea la senzații vizuale.

În studiul său „Formarea terminologiei filozofice romînești moderne”, prof. Gh. Ivănescu ne prezintă condițiile și factorii care au dus la crearea terminologiei filozofice moderne în limba romînă. Pe baza unui material amplu, cules din scrierile cu caracter filozofic apărute în secolul trecut, autorul arată rolul jucat de fiecare scriitor în formarea acestei terminologii. Bine încheșat și bogat în idei, articolului acestuia i s-ar fi convenit mai mult spațiu în culegere, pentru ca autorul să nu fi fost silit a trece peste unele chestiuni importante ca terminologia din unele manuale ale secolului al XIX-lea,

¹ Vezi p. 137.

² Vezi discuția de la p. 146

aceea din opera lui Conta etc., numai din cauza lipsei de spațiu.

Ca o chestiune generală în legătură cu acest studiu ne punem întrebarea dacă trebuiau studiate cuvintele filozofice care apar în operele poetice. Credem că nu este bine să se analizeze terminologia unei discipline în opere cu conținut artistic, întrucât este știut că în aceste scrieri alegerea cuvintelor este determinată în primul rînd de cauze de natură estetică, lăsîndu-se pe al doilea plan sensul lor strict științific. De asemenea cred că este hazardat să se afirme că „se pare deci că această terminologie filozofică a fost fixată prin scrieri de altă natură decît cele filozofice”. ceea ce este firesc, căci foarte mulți termeni filozofici apar în operele literare, istorice etc. (p. 202). Chiar dacă cuvintele sau sensurile lor au fost create în alt domeniu al limbii, terminologia, ca sistem de termeni corespunzător unui sistem de noțiuni bine determinat, a fost creată exclusiv în domeniul disciplinei căreia îi aparține și prin urmare meritul creării ei revine celor mai proeminente figuri din ramura respectivă. În ceea ce privește metodele de cercetare, ne întrebăm dacă n-ar fi fost mai bine să se pornească de la evoluția istorică a termenilor principali, pentru a se putea urmări mai bine istoricul terminologiei. În felul acesta s-ar fi putut arăta mult mai bine și evoluția formelor unui cuvînt transmis de la un scriitor la altul, fapt mai greu de urmărit în studiul de față. Toate cele spuse pînă acum nu ating cu nimic valoarea lucrării pe care dorim să o vedem publicată în extenso, păstrîndu-i-se întreaga bogăție de material și de idei, caracteristică lucrărilor prof. Gh. Ivănescu.

Ultimul studiu „Structura frazei în stilul lui B. Delavrancea” de Alexandru Niculescu aparține stilisticii. Lucrarea este bine alcătuită și oarecum nouă la noi prin factura ei, observațiile și felul de interpretare al faptelor dovedînd un real talent al autorului în chestiunile de stil. Fraza în opera lui Delavrancea este analizată sub diferite aspecte, interpretarea faptelor mergînd uneori pînă la ultimele limite. Desigur că pentru o istorie a limbii noastre literare studiul este mult prea întins, el este însă foarte potrivit pentru un capitol dintr-o monografie asupra limbii scriitorului.

Din punctul de vedere al istoriei limbii literare ar fi fost mai interesant decît s-ar fi examinat mai amplu influențele exercitate asupra stilului lui Delavrancea cit și acelea pe care le-a avut opera scriitorului asupra scrierilor de mai tîrziu. Ca observații de mai mică importanță trebuie să remarcăm faptul că expresivitatea unor construcții ca cele expuse la pagina 207 nu se datorește insuficienței enunțării ci credem noi, conciziei, concentrării expresiei. De asemenea, afirmîndu-se că „avîntul primelor momente este redat de cele două secundare coordonate (*Și cînd la 16 ani Răducanu încăleacă rotașul din stînga și pocni șarpele de bici pe deasupra cailor...*), în timp ce subordonatele finale depărtîndu-se tot mai mult de principală sugerează depărtarea în spațiu în care dispare eroul (*deși ar fi dat și cai și căruță, numai să nu se despartă de Irina, care-l privi pînă-l pierdu din ochi într-un nor de praf și într-un bălăngănit îndepărtat de țopot*)” (p. 212) se merge cam prea departe, deoarece transformîndu-se construcția sintactică nu se pierde efectul. În fraza dată de exemplu mai sus nu vedem care sînt „subordonatele finale” despre care vorbește autorul studiului, deoarece întîlnim numai o singură propoziție finală.

Și acum cîteva cuvinte asupra condițiilor tipografice. Acestea sînt în general bune (prezentare, literă etc.) cu toate că volumul are o serie întreagă de greșeli de corectură (în afara celor enumerate în erată) foarte supărătoare; de asemenea lipsesc litere, caracterele tipografice nu sînt uniforme în corpul aceluiași cuvînt etc.

În încheierea analizei noastre trebuie să remarcăm că această culegere de studii este foarte utilă și constituie o serioasă bază de plecare pentru istoria limbii noastre din secolul al XIX-lea. Cu ocazia unor astfel de cercetări se simte în special lipsa unui dicționar tezaur al limbii romîne în care s-ar putea urmări istoria fiecărui cuvînt. Elaborarea unei astfel de lucrări nu mai trebuie aminată nici un moment. Ca de orice lucrare de început și de această culegere de studii se leagă unele lipsuri inerente, unele inconsecvențe și greșeli inevitabile. Cele mai multe dintre acestea sînt în legătură cu metodele de cercetare și cu con-

ținutul pe care trebuie să-l aibă astfel de studii. În general, așa cum s-a mai spus pînă acum, baza alegerii materialului trebuie să fie criteriile lingvistice în sensul cel mai larg, să se aplice adică metode de cercetare adecvate și să se discute larg faptele de limbă în ceea ce au ele general și interesant pentru limba literară. Așa cum am arătat la locul potrivit, pentru aceasta avem destule modele demne de urmat în acest volum. Atunci cînd se studiază limba unui scriitor sau unele aspecte ale acesteia este bine să se insiste în special asupra particularităților care s-au impus în limba literară, asupra creațiilor personale care au devenit fapte de limbă. Prin aceasta înțelegem în do-

meniul lexicului : introducerea de neologisme, sensuri figurate care s-au impus, expresii și formule de tot felul etc. În domeniul gramaticii trebuie urmărite în primul rînd inovațiile morfologice care au devenit curente și, în măsura posibilului, construcțiile sintactice cele mai reușite care pot constitui și au constituit un model de limbă, lărgind posibilitățile expresiei. În felul acesta s-ar putea urmări etapele succesive prin care a trecut limba romină literară pentru a ajunge la aspectul ei de astăzi și contribuția pe care a avut-o fiecare scriitor la desăvîrșirea puterii de exprimare și de expresivitate a ei.

C. MANECA

B. DELAVRANCEA, OPERE I, II, E S P L A, București, 1954

Editarea operelor clasicele noastre constituie azi, prin intensitatea campaniei și calitatea rezultatelor, unul dintre cele mai pozitive aspecte ale revoluției culturale. De mai mulți ani ediții temeinic alcătuite vād lumina tiparului în cadrul celor două mari edituri anume îndreptate spre această activitate, — E.S.P.L.A. și Editura tineretului. Ele au publicat astfel operele lui Gh. Ureche, I. Neculce, A. Pann, I. Budai-Deleanu, I. Ghica, C. Bolliac, B. Delavrancea, C. Dobrogeanu-Gherea și Al. Odobescu. În curînd se vor mai adăuga la acestea, edițiile Gr. Alexandrescu (2 vol.) I. L. Caragiale (7 vol.) și Heliade Rădulescu (2 vol.).

În îndeplinirea acestei sarcini de readucere în contemporaneitate a principalelor valori literare din trecut este necesară, în primul rînd, o bună orientare în istoria și critica literară : astfel vor putea fi puse în lumină cele mai valabile aspecte ale operei. Criticul și istoricul literar trebuie însă dublat de lingvist, care să poată reda trăsăturile specifice ale limbii scriitorului și prin aceasta ale limbii epocii sale. Editura echivalează, așadar, cu o valorificare atît în plan literar, cît și în plan lingvistic.

Nu toate edițiile răspund însă acestei duble cerințe științifice, pentru a pune la îndemîna cititorului un text valabil din toate punctele

de vedere. Dacă uneori este în suferință orizontul literar al editorului de cele mai multe ori sînt neglijate problemele limbii textului. Editorul se mulțumește să reproducă grafia textului, fără a discerne între ceea ce aparține ortografiei și ceea ce este real din punct de vedere fonetic, sau să interpreteze grafia și atunci modernizează în mod inadmisibil limba scriitorului.

Ne-au venit în minte aceste observații care nu sînt de loc noi, reluînd după o vreme îndelungată de la apariție, lectura ultimei ediții a operelor lui B. Delavrancea (E.S.P.L.A., 1954) alcătuite de Aurel Martin, unul dintre cei mai activi cercetători ai literaturii noastre moderne. O ediție într-adevăr necesară : ea strînge în două volume opera risipită a marelui prozator și dramaturg de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. În același timp, ea este și o lucrare alcătuită conștiincios ; editorul a respectat limba scriitorului și nu a trecut la unificări și la modernizări dăunătoare. Așa cum spune el însuși în „N o t a i n t r o d u c t i v ă” : „Ortografia a fost modernizată, dar s-au păstrat alternanțele fonetice dialectale, pentru că ele dovedesc de cele mai multe ori realismul limbii lui Delavrancea. Au rămas așadar în text forme ca : *lacrămi, lacrimi, lăcrămi, sprincene, sprincene, mîni, mîini, degele, dește, sub, subț, supt, sînt, sunt* etc. etc. Formele reconstituite

și unele inadverențe gramaticale au fost așezate în paranteze drepte”.

O cercetare mai atentă a ediției de față arată însă că ochiului vigilent al editorului i-au scăpat o serie de forme fonetice muntenești, caracteristice limbii lui Delavrancea. Fără să-și fie convins că ele fac parte din acest aspect al limbii scriitorului, A. Martin a procedat la adaptarea lor la fonetismul literar actual. Iată câteva din ele: *pereții* în loc de *păreții* (p. 290); *deslușit* în loc de *dăslușit* (p. 305, 356); *se dezleagă* în loc de *se dăzleagă*; *destul* în loc de *dăstul* (p. 316, 322); *desfrinate* în loc de *dăzfrinate* (p. 249); *văd* pentru *văz* (p. 317, 321, 322, 343, 371, 372, 376, 379); *aprinde* în loc de *aprinz* (p. 334); *reped* în loc de *repez* (p. 356); *să-i audă* în loc de *să-i auză* (p. 356); *cred* în loc de *crez* (p. 362); *pierd* în loc de *pierz* (p. 364); *să cadă* în loc de *să cază* (p. 283); *să ard* în loc de *să arz* (p. 290); *rămânind* în loc de *rămîind* (p. 292). Editorul transcrie în mod regulat după în loc de *dupe* și nu reține forme ca *pept*, *pețiță*, *peptene*, *perde*, *perise*, *peatră*, *abea*, *ferbe*, *fer*, *verme*, pe care la redă ca în limba literară de azi: *piept*, *piețiță*, *pieptene*, *pierde*, *pierise*, *piatră*, *abia*, *ierbe*, *ier*, *vierme* (p. 54, 55, 59, 60, 65, 66, 81, 86, 87, 91, 93, 99, 102, 142, 201, 284 etc. etc.); sau ca *plapămă*, pe care îl transcrie *plapumă*. În sfârșit, el scrie *herghelia* (p. 219) în loc de *erghelia*, cum apare în graiul munteneș și cum îl folosește Delavrancea. Asemenea literarizări privează însă pe cercetătorul limbii textelor editate, de o serie de atestări.

Și formele populare sînt adeseori neglijate. De ce redă editorul pluralul *fulgerile*, *colibile*, *picioarușile*, *genile*, *creștelile* (p. 358, 211, 278, 222), născute prin disimilarea lui *e* neaccentuat din penultima silabă sub influența lui *e* din articolul hotărît — *le* — în fonetismul lui literar actual: *picioarușele*, *colibele* etc.? Nu este respectată de asemenea nici forma populară *dimon*, înlocuită cu *demon*: *demon împelițat* (p. 234), *se agață demonii* (p. 285) pentru: *dimon împelițat*, *se agață dîmonii*. La fel, cuvîntul popular *patarama* „pățanie”, accentuat pe penultima silabă, este considerat de autor ca avînd o formă greșită în construcția *parcă n-ar fi știut de patarama Sullănichii*,

cum apare în ediția Socec 1908, și schimbat în: *parcă n-ar fi știut de pataramaua Sullănichii* (p. 60). Substantivul *pataramă* care apare în *Dicționarul enciclopedic* al lui I. A. Candrea glosat cu accentuarea *pataramă*, devine în ediția lui A. Martin *pataramă*, articulat *pataramaua*!

Se mai pun o serie de probleme pentru formele de limbă mai veche păstrate în limba literară din vremea lui Delavrancea și folosite de acesta. *Șoptă* și *șopte* face parte din această categorie de fapte asupra cărora editorul nu trebuia să intervină scriind *toate șoptele* (p. 212) în loc de *toate șoptele*, și *o șoptă acoperită de un acord de orgă* (p. 277) în loc de *o șoptă* etc. Și *daca*, formă literară veche și regională, trebuia păstrat; A. Martin îl modernizează, transcriindu-l *dacă*.

Cu atît mai puțin utile sînt intervențiile editorului în particularitățile morfologice ale textului. A. Martin elimină astfel evidente trăsături populare și regionale ale limbii scriitorului nostru. Astfel, fără să țină seama că lipsa de acord dintre subiect și predicat este o particularitate a graiului munteneș, editorul o consideră greșeală și, conform indicațiilor din Nota introductivă, reconstituie forma corectă, adăugînd între paranteze drepte dezinența de plural: *se încolăci [ră] două fulgere* (p. 240), *il trecu[ră] nădușelile* (p. 234) sau *picioarele . . . depăn[ar]ă* (p. 79), fie înlocuind forma de singular prin cea de plural: *fișnesc* (p. 201) în loc de *fișnește*, sau *înghețară* (p. 207) în loc de *îngheță*. Este regretabil însă că A. Martin nu e consecvent în modificările pe care le introduce. De multe ori el lasă neschimbată forma din original: *il trecu nădușelile* (p. 237), *se văzu oștile* p. 390) sau face adăugiri chiar fără a specifica: *l-au duminat* (p. 319) în loc de *l-a duminat*.

Completări de același fel face editorul și la unele forme caracteristice limbii literare a secolului trecut. Este bine cunoscut faptul că în limba literară a secolului al XIX-lea pers. a 3-a plural a imperfectului indicativ mai apărea încă fără *-u* final: ei *da*, ei *aducea*, ei *citea*. Totuși, A. Martin adaugă între paranteze drepte *u*, socotind probabil că îndreaptă astfel o greșeală de acord. Iată câteva exemple de acest fel: *brațele le curma[u] trupul*

(p. 52), *fusele dorme[au] somnul mătușii* (p. 58), *aburii se încolăcea[u]* (p. 58), *vrăjile nu-i scăpa[u] copilă* (p. 59), *mîinile îi tresărea [u]* (p. 131), *curgea[u] nădușelile* (p. 394), *ei mirosea[u] mîinile* (p. 205), *nu s-a[u]-ncleștat fălcile* (p. 300). Sînt însă și cazuri cînd editorul face această modernizare fără a specifica : *gîndurile mele erau un fel de ceață* (p. 130). Această tendință îl duce pe editor la reconstituirea unor forme care nu corespund de loc cu realitatea limbii în care a scris B. Delavrancea. Pentru a da un aspect „corect” construcției *șase argași nu le da de cap* (p. 42), editorul restabilește forma de imperfect a verbului *a da*, scriind *d[ăde]a[u]* ! Aceeași formă hibridă apare și la p. 76 : *caii lor le d[ăde]a[u] țircoale*. Întrucît e mai corectă forma *dădeau* decît *dau*, pentru ca să merite această operație de siluire a limbii scriitorului spre a o face să intre în canoanele fixe ale limbii literare consemnate de „Micul dicționar ortografic” ? Editorul abuzează desigur de dreptul de intervenție în limba scriitorului.

Aceeași observație trebuie făcută și în ceea ce privește completarea formelor de pers. a 3-a pl. a mai mult ca perfectului care în limba literară a secolului trecut apărea fără *-ră*. Și aici este utilizat în mod inutil procedeul parantezelor drepte ; ele restabilesc ceea ce, de fapt, nu a lipsit niciodată. Exemple : *nu-mi aduceam aminte nimic din cîte-mi trecuse[ră] prin minte* (p. 153), *mai rămăsese[ră] cîteva smochine* (p. 406), *copii le rînduise[ră]* (p. 257), *se aprinsese[ră] două văpăi* (p. 302). Reconstituirea prin paranteze drepte este folosită și pentru a restabili corectitudinea unor construcții pe care editorul le socotește incomplete, dar care există în limba vorbită de popor. Așa este, bunăoară, expresia *n-are omul să se miște de voi*, la care editorul adaugă între paranteze drepte *n-are omul [loc] să se miște de voi* (p. 69).

Nici unele construcții nu sînt înțelese de editor. El separă prin virgulă pe *de* în propoziția : *de hotărît și mama și mă-sa ș-au pierdut mințile* (p. 355) scriind *de, hotărît* etc. fără să știe că astfel a transformat în interjecție propoziția care împreună cu adverbul *hotărît* alcătuiua o locuțiune adverbială de felul celor obișnuite în limba literară mai veche : *de lipsă, de lămurit, de săvîrșit* etc.

În sfîrșit, cîteva cuvinte despre ortografie și punctuație. Editorul păstrează fără nici o justificare forme grafice caracteristice limbii literare mai vechi. Într-adevăr, numai atunci mai era posibilă întrebuițarea unor forme pronominale neaccentuate fără completarea cu *î*-protetic după consoană. Iată cîteva asemenea cazuri : *cînd'mi ziseși, satul întreg'i trecea pe dinaintea ochilor, tot'și vîra mereu tîmplele cărunte sub barișul verde*. Fără a ține seama că aceste forme nu mai sînt posibile în limba literară de azi, editorul le păstrează în unele din cazurile de mai sus : *satul întreg'i trecea pe dinaintea ochilor* (p. 60), altele le adaugă elementul vocalic absent între paranteze drepte : *cînd[î]mi ziseși mamă* (p. 211), sau chiar face această completare fără nici o specificare : *tot își vîra mereu tîmplele cărunte sub barișul verde* (p. 332). Această inconsecvență nu poate fi admisă într-o ediție. Cea mai bună soluție a acestei probleme ortografice ar fi fost adăugarea lui *î*, așa ca în limba literară de azi, specificînd însă în nota introductivă această modificare a textului.

La fel de nepotrivită este păstrarea și a altor forme ortografice ale limbii literare a secolului trecut, așa ca *muiă* (p. 391) la perf. simplu, în loc de *muie* ; *din cotro*, scris în două cuvinte (p. 392).

Cu totul inadmisibilă este însă menținerea unor greșeli ortografice evidente ale edițiilor trecute. Editorul arată în acest fel că n-a înțeles textul pe care l-a transcris. Numai astfel se poate explica prezența unor grafii ca : *dăi o pădure, dăi două dăi nouă* (p. 399), unde ar fi trebuit să scrie : *dă-i o pădure* ; *mai înainte de-ai putea spune vr-un cuvînt* (p. 123), în loc de : *a-i putea spune vr-un cuvînt*, sau : *i-a vezi* (p. 399) pentru *ia vezi*.

În sfîrșit, ediția Martin menține și unele greșeli de punctuație care apar în textul pe care l-a urmat : *Strigă Mitrana, de umplu casa* (p. 56) ; *ce e, să nu mai fie* (p. 336) ; *spune drept, Răducan, fi-e frig, tie?* (p. 338). (După cum se vede, virgule nepermise, între propoziția subiectivă și propoziția regentă, între propoziția completivă și propoziția regentă, între predicat și complementul indirect.

Aceste aspecte ale ediției de față se datoresc în primul rînd faptului că editorul nu a

studiat îndeajuns vorbirea populară și, mai ales, graiul muntenesc, care stă la baza limbii lui B. Delavrancea. Editarea unui scriitor profund legat de limba populară, cum a fost B. Delavrancea, pune probleme deosebite mai ales în domeniul limbii vorbite. Formele și construcțiile regionale existente în limba scriitorului nu pot fi interpretate decît de un cunoscător al caracteristicilor fonetice, morfologice și sintactice ale graiului muntean.

Ediția de față — cu toate realele ei calități de concepție și tehnică — este o dovadă a faptului că în munca de editare a operelor scriitorilor noștri din trecut sînt necesare temeinice cunoștințe lingvistice. Să considerăm deci știința limbii nu ca o disciplină rezervată numai „tehnicienilor” lingviști, ci tuturor celor care lucrează pe tărîm literar, în filologie.

AL. NICULESCU

LIMBA FRANCEZĂ, MANUAL PENTRU CLASA A IX-a

Editura de stat didactică și pedagogică, [București], 1956, 324 p.

În al doilea an de franceză elevul trebuie să-și completeze vocabularul și noțiunile de gramatică asimilate în clasa a VIII-a, să intre în anumite detalii și subtilități ale limbii, astfel încît să poată înțelege o conversație sau un text de greutate medie și să poată susține o discuție ușoară în limba respectivă. Acestui scop trebuie să-i corespundă manualul de clasa a IX-a. Și o face. Ca și manualul de clasa a VIII-a, el este îngrijit lucrat și bine întocmit. Așa încît observațiile ce vor urma vor fi mai ales de detaliu.

Vom începe cu cîteva probleme de fonetică și grafie. Socotim extrem de utile și interesante tablourile privind indicații de grafie și pronunție ale sunetelor limbii franceze. Există însă și neglijențe în explicarea fenomenelor de pronunție. E vorba, în unele cazuri, de scăpări care trebuie corectate. De pildă la pagina 144 se afirmă: „Accentul grav (') se pune . . . 1 . . . 2. Pe *e* deschis final urmat de *s*: *accès, décès, procès, très, progrès*.”

Fac excepție monosilabele *ces, des, les, mes, tes, ses, tu es*'.

Aceste monosilabe nu fac însă excepție deoarece sunetul *e* din interiorul lor nu este deschis, așa încît accentul grav (') din cuvîntul *dès* nu servește numai la diferențierea acestui cuvînt de articolul *des* ci la indicarea deschiderii unei vocale.

De asemenea, este adevărat că accentul circumflex în unele cazuri este întrebuițat pentru a se evita confundarea omonimelor; nu este însă cazul lui *pêcher* și *pêcher*; *ê* din

pêcher e datorit unui *s* existent în latină, azi dispărut, (*pêcher* < *piscari*) care nu există în cuvîntul *peccare*, de unde a provenit *pêcher*. De asemenea, *ê* din *tâche* „sarcină, obligație” poartă un accent circumflex nu pentru a evita confundarea cu *tache* „pată”, ci pentru că în primul caz avem de-a face cu un *a* lung, pe cînd în cel de-al doilea e vorba de un *a* scurt.

Partea lecției intitulată „Prononciation” este bine venită. Este însă regretabil că nu sînt explicate toate fenomenele semnalate acolo. De pildă, elevul nu poate înțelege nimic citind la pagina 5 diferitele pronunțări ale grupului *-ill-*. E drept că lucrurile sînt oarecum explicate la tabloul despre care am vorbit. Dar și acolo (p. 137—138) există anumite scăpări. De pildă se afirmă că grupul *-ill-* citit *-ii-* în cuvintele *famille* și *fille* are o poziție interioară. Evident autorul manualului are în vedere imaginea grafică a cuvîntelor nu pe cea sonoră — singura veritabilă.

Nu înțelegem de ce autorii manualului nu au explicat încă regula punerii accentului în cazul unui *e* închis urmat de două consoane. Oare problema depășește puterea de înțelegere a unui elev de clasa a IX-a? Nicidecum. Ea ar permite, dimpotrivă, ca acesta să elimine dintru început o parte însemnată (dacă nu foarte gravă), a greșelilor sale de ortografie.

Ar fi fost bine ca manualul să conțină mai multe poezii. În afară de faptul că ele contribuie la dezvoltarea simțului estetic al elevului (atunci

cind sint bine alese) poeziile mai au și o utilitate — să-i spunem lingvistică. Ele ajută foarte mult la deprinderea unei pronunții franțuzești corecte. Cadența regulată a versurilor, rimele lor armonioase silesc pe elev să articuleze mai cu grijă și să observe mai bine greșelile pe care le face. Una din greșelile caracteristice la elevii din școlile noastre este că vorbesc în virful buzelor; declamația impune însă o articulare răspicată a fiecărui sunet, ceea ce face ca orice greșeală mai pregnantă de pronunție să devină supărătoare.

În manualul de clasa a VIII-a s-a încercat, pe cât posibil, să se alcătuiască bucățile în așa fel încît fiecare lecție să permită învățarea vocabularului dintr-un anumit domeniu al vieții zilnice. Manualul de clasa a IX-a a renunțat la acest sistem, trecînd mai ales la texte prelucrate după autori francezi. Motivele acestui fapt sint desigur întemeiate. Dar se știe că în general elevii nu cunosc suficiente cuvinte pentru a putea vorbi curent franțuzește; sau nu le cunosc suficient ca să le poată întrebuița. De aceea, ar trebui poate să se recurgă și la alte sisteme de îmbogățire a vocabularului decît indicarea familiei de cuvinte și învățarea unor expresii pe care manualul le subliniază încadrîndu-le în chenar negru. Propunerea ce va urma poate ridica, desigur, obiecții întemeiate. Fondul ei ni se pare însă bun, de aceea îndrăznim să o facem. Și anume: la bucățile care nu sint strict axate pe vocabularul unui anumit domeniu să se adauge un mic text sau un grup de fraze care să permită învățarea sistematică a unui domeniu lexical. S-ar putea, adăuga, de pildă, la textul „En excursion” cinci sau șase rînduri, plasate înaintea exercițiilor, în care să se explice aproximativ 10—15 cuvinte în legătură cu „montagne”, de ex. *chaîne de montagnes, colline, ballon, gorge, défilé, pente, sommet, vallée, funiculaire, pic, roc, aiguille*. Pe baza lor elevii ar putea compune mici lucrări independente de conținutul bucății principale. Nu e cazul să se discute aici utilitatea unor asemenea teme, ea fiind bine cunoscută.

Sistemul propus a fost întrebuițat în unele manuale de limbi străine. El ne-a fost însă sugerat mai ales de renumele unor dicționare de tipul dicționarului analogic

Larousse și mai ales de tipul mixt al noului „Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française” al lui Paul Robert.

Popularitatea lor crescîndă, dincolo de hotarele Franței, dovedește că s-a simțit nevoia grupării cuvintelor pe domenii, indiferent de ordinea alfabetică sau de familia de cuvinte căreia îi aparțin. Principiul ar trebui, după părerea noastră, să fie aplicat nu numai la dicționare, ci și în procesul de învățămînt, căci este cît se poate de util ca elevul să cunoască nu cuvinte izolate, ci oarecum legate între ele prin domeniul căruia-i aparțin.

Cîteva observații în legătură cu gramatica. La pagina 31 se spune: „Adjectivele nehotărîte *aucun(e)* și *nul(le)* „nici unul” neînsoțite de substantiv, devin pronume nehotărîte și se traduc prin „nimeni”.

Formularea conține două greșeli și anume: *aucun* și *nul* adjective, se traduc prin *nici un*, nearticulat: *n'avoir aucune difficulté* a nu avea nici o dificultate. *Nul homme n'est plus joyeux que lui* „nici un om nu e mai vesel ca el”. Atunci cînd *aucun* și *nul* se traduc prin *nici unul* avem de-a face cu un pronume: *Quelqu'un d'entre vous a-t-il répondu?* — *Aucun*. „A răspuns vreunul dintre voi? — Nici unul”.

Deci, ca pronume, *aucun* și *nul* se pot traduce și prin „nici unul”.

La pagina 83 se spune: „Adverbul limitativ *ne que* este format din negația *ne* și conjuncția *que* cu sensul de „decît”. Semnalăm că un adverb nu poate fi format dintr-un a d v e r b și o conjuncție. În cazul de față avem a face cu o construcție corelativă cu valoare restrictivă.

Manualul este mult mai bogat în exerciții decît cel de clasa a VIII-a. Totuși ar fi bine să se mărească numărul exercițiilor care insistă asupra unor particularități gramaticale franceze necunoscute limbii romîne: mai multe exerciții cu articolele partitive, cu articolele contractate, cu pronumele adverbiale și cu *si* condițional. Soluția acestor deziderate rămîne alcătuirea unei culegeri de exerciții despre care am mai vorbit.¹

¹ Vezi „Limba Romînă”, nr. 2, an. VI, 1957, recenzia Manualului de limba franceză pentru clasa a VIII-a.

studiat îndeajuns vorbirea populară și, mai ales, graiul muntenesc, care stă la baza limbii lui B. Delavrancea. Editarea unui scriitor profund legat de limba populară, cum a fost B. Delavrancea pune probleme deosebite mai ales în domeniul limbii vorbite. Formele și construcțiile regionale existente în limba scriitorului nu pot fi interpretate decît de un cunoscător al caracteristicilor fonetice, morfologice și sintactice ale graiului muntean.

Ediția de față — cu toate realele ei calități de concepție și tehnică — este o dovadă a faptului că în munca de editare a operelor scriitorilor noștri din trecut sînt necesare temeinice cunoștințe lingvistice. Să considerăm deci știința limbii nu ca o disciplină rezervată numai „tehnicienilor” lingviști, ci tuturor celor care lucrează pe tărîm literar, în filologie.

AL. NICULESCU

LIMBA FRANCEZĂ, MANUAL PENTRU CLASA A IX-a

Editura de stat didactică și pedagogică, [București], 1956, 324 p.

În al doilea an de franceză elevul trebuie să-și completeze vocabularul și noțiunile de gramatică asimilate în clasa a VIII-a, să intre în anumite detalii și subtilități ale limbii, astfel încît să poată înțelege o conversație sau un text de greutate medie și să poată susține o discuție ușoară în limba respectivă. Acestui scop trebuie să-i corespundă manualul de clasa a IX-a. Și o face. Ca și manualul de clasa a VIII-a, el este îngrijit lucrat și bine întocmit. Așa încît observațiile ce vor urma vor fi mai ales de detaliu.

Vom începe cu cîteva probleme de fonetică și grafie. Socolim extrem de utile și interesante tablourile privind indicații de grafie și pronunție ale sunetelor limbii franceze. Există însă și neglijențe în explicarea fenomenelor de pronunție. E vorba, în unele cazuri, de scăpări care trebuie corectate. De pildă la pagina 144 se afirmă: „Accentul grav (˘) se pune ... 1 ... 2. Pe *e* deschis final urmat de *s*: *accès, décès, procès, très, progrès*.

Fac excepție monosilabele *ces, des, les, mes, tes, ses, tu es*'.

Aceste monosilabe nu fac însă excepție deoarece sunetul *e* din interiorul lor nu este deschis, așa încît accentul grav (˘) din cuvîntul *dès* nu servește numai la diferențierea acestui cuvînt de articolul *des* ci la indicarea deschiderii unei vocale.

De asemenea, este adevărat că accentul¹ circumflex în unele cazuri este întrebuițat pentru a se evita confundarea omonimelor; nu este însă cazul lui *pêcher* și *pêcher*; *ê* din

pêcher e datorit unui *s* existent în latină, azi dispărut, (*pêcher* < *piscari*) care nu există în cuvîntul *peccare*, de unde a provenit *pêcher*. De asemenea, *ê* din *tâche* „sarcină, obligație” poartă un accent circumflex nu pentru a evita confundarea cu *tache* „pată”, ci pentru că în primul caz avem de-a face cu un *a* lung, pe cînd în cel de-al doilea e vorba de un *a* scurt.

Partea lecției intitulată „Prononciație” este bine venită. Este însă regretabil că nu sînt explicate toate fenomenele semnalate acolo. De pildă, elevul nu poate înțelege nimic citind la pagina 5 diferitele pronunțări ale grupului *-ill-*. E drept că lucrurile sînt oarecum explicate la tabloul despre care am vorbit. Dar și acolo (p. 137—138) există anumite scăpări. De pildă se afirmă că grupul *-ill-* citit *-ii-* în cuvintele *famille* și *fille* are o poziție interioară. Evident autorul manualului are în vedere imaginea grafică a cuvintelor nu pe cea sonoră — singura veritabilă.

Nu înțelegem de ce autorii manualului nu au explicat încă regula punerii accentului în cazul unui *e* închis urmat de două consoane. Oare problema depășește puterea de înțelegere a unui elev de clasa a IX-a? Nicidecum. Ea ar permite, dimpotrivă, ca acesta să elimine dintru început o parte însemnată (dacă nu foarte gravă), a greșelilor sale de ortografie.

Ar fi fost bine ca manualul să conțină mai multe poezii. În afară de faptul că ele contribuie la dezvoltarea simțului estetic al elevului (atunci

cînd sînt bine alese) poeziile mai au și o utilitate — să-i spunem lingvistică. Ele ajută foarte mult la deprinderea unei pronunții franțuzești corecte. Cadența regulată a versurilor, rimele lor armonioase sîlesc pe elev să articuleze mai cu grijă și să observe mai bine greșelile pe care le face. Una din greșelile caracteristice la elevii din școlile noastre este că vorbesc în virful buzelor; declamația impune însă o articulare răspicată a fiecărui sunet, ceea ce face ca orice greșeală mai pregnantă de pronunție să devină supărătoare.

În manualul de clasa a VIII-a s-a încercat, pe cît posibil, să se alcătuiască bucățile în așa fel încît fiecare lecție să permită învățarea vocabularului dintr-un anumit domeniu al vieții zilnice. Manualul de clasa a IX-a a renunțat la acest sistem, trecînd mai ales la texte prelucrate după autori francezi. Motivele acestui fapt sînt desigur întemeiate. Dar se știe că în general elevii nu cunosc suficiente cuvinte pentru a putea vorbi curent franțuzește; sau nu le cunosc suficient ca să le poată întrebuința. De aceea, ar trebui poate să se recurgă și la alte sisteme de îmbogățire a vocabularului decît indicarea familiei de cuvinte și învățarea unor expresii pe care manualul le subliniază încadrîndu-le în chenar negru. Propunerea ce va urma poate ridica, desigur, obiecții întemeiate. Fondul ei ni se pare însă bun, de aceea îndrăznim să o facem. Și anume: la bucățile care nu sînt strict axate pe vocabularul unui anumit domeniu să se adauge un mic text sau un grup de fraze care să permită învățarea sistematică a unui domeniu lexical. S-ar putea, adăuga, de pildă, la textul „En excursion” cinci sau șase rînduri, plasate înaintea exercițiilor, în care să se explice aproximativ 10—15 cuvinte în legătură cu „montagne”, de ex. *chaîne de montagnes, colline, ballon, gorge, défilé, pente, sommet, vallée, funiculaire, pic, roc, aiguille*. Pe baza lor elevii ar putea compune mici lucrări independente de conținutul bucății principale. Nu e cazul să se discute nici utilitatea unor asemenea teme, ea fiind bine cunoscută.

Sistemul propus a fost întrebuințat în unele manuale de limbă străină. El ne-a fost însă sugerat mai ales de renumele unor dicționare de tipul dicționarului analogic

Larousse și mai ales de tipul mixt al noului „Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française” al lui Paul Robert.

Popularitatea lor crescîndă, dincolo de hotarele Franței, dovedește că s-a simțit nevoia grupării cuvintelor pe domenii, indiferent de ordinea alfabetică sau de familia de cuvinte căreia îi aparțin. Principiul ar trebui, după părerea noastră, să fie aplicat nu numai la dicționare, ci și în procesul de învățămînt, căci este cît se poate de util ca elevul să cunoască nu cuvinte izolate, ci oarecum legate între ele prin domeniul căruia-i aparțin.

Cîteva observații în legătură cu gramatica. La pagina 31 se spune: „Adjectivele nehotărîte *aucun(e)* și *nul(le)* „nici unul” neînsoțite de substantiv, devin pronume nehotărîte și se traduc prin „*nimeni*”.

Formularea conține două greșeli și anume: *aucun* și *nul* adjective, se traduc prin *nici un*, nearticulat: *n'avoir aucune difficulté* a nu avea nici o dificultate. *Nul homme n'est plus joyeux que lui* „nici un om nu e mai vesel ca el”. Atunci cînd *aucun* și *nul* se traduc prin *nici unul* avem de-a face cu un pronume: *Quelqu'un d'entre vous a-t-il répondu?* — *Aucun*. „A răspuns vreunul dintre voi? — Nici unul”.

Deci, ca pronume, *aucun* și *nul* se pot traduce și prin „nici unul”.

La pagina 83 se spune: „Adverbul limitativ *ne que* este format din negația *ne* și conjuncția *que* cu sensul de „decît”. Semnalăm că un adverb nu poate fi format dintr-un adverb și o conjuncție. În cazul de față avem a face cu o construcție corelativă cu valoare restrictivă.

Manualul este mult mai bogat în exerciții decît cel de clasa a VIII-a. Totuși ar fi bine să se mărească numărul exercițiilor care insistă asupra unor particularități gramaticale franceze necunoscute limbii romîne: mai multe exerciții cu articolele partitive, cu articolele contractate, cu pronumele adverbiale și cu *si* condițional. Soluția acestor deziderate rămîne alcătuirea unei culegeri de exerciții despre care am mai vorbit.¹

¹ Vezi „*Limba Romînă*”, nr. 2, an. VI, 1957, recenzia Manualului de limbă franceză pentru clasa a VIII-a.

Semnalam, în încheiere, câteva chestiuni de topică.

Preferăm construcției : *son climat modéré est attiédi encore* (p. 24), construcția : *son climat modéré est encore attiédi*, mai conformă cu strictele reguli ale gramaticii, privind locul adverbului în propoziție. Din aceleași motive este de preferat construcția : *Emile Zola nous présente un ouvrier qui a cherché du travail mais qui n'a rien trouvé* celui din manual (p.32) *Emile Zola nous présente un ouvrier qui a cherché du travail mais n'a rien trouvé*.

În urma analizei făcute se poate afirma că manualul de clasa a IX-a este mai bine alcătuit decât cel de clasa a VIII-a.

Dovada e că multe din criticile aduse cărții de clasa a VIII-a nu și-au mai avut rolul aici. Sperăm că observațiile făcute în aceste pagini, chiar dacă vor ridica unele obiecții, vor servi totuși la perfecționarea acestui prețios instrument de lucru.

SANȚA STAVRESCU

NOTE BIBLIOGRAFICE

ACAD. PROF. IORGU IORDAN, „*Limba română contemporană*“
Editura Ministerului Învățămîntului, București, 1956, 831 p.

„*Limba română contemporană*” de acad. Iorgu Iordan este o ediție nouă a manualului pentru instituțiile de învățămînt superior, apărut în anul 1954. În această ediție, după cum se arată în prefață, autorul are prilejul „să înlătore destul de multe afirmații și aprecieri contestabile sau chiar greșite”, să dezvolte și să precizeze unele probleme pe baza lucrărilor de specialitate apărute între timp și să adauge un capitol final, consacrat discutării celor mai importante tratate de gramatică românească, apărute în curs de aproape 180 de ani, de cînd Samuil Micu a publicat, la Viena, prima gramatică a limbii romîne (1780) : „*Elementa linguae Daco-romanae sive valachicae*”.

Cartea acad. Iorgu Iordan este alcătuită dintr-o introducere, patru secțiuni (I. Lexicul, II. Fonetica și ortoepia, III. Grafia și ortografia, IV. Gramatica), o încheiere și un foarte bogat indice de materii, nume și cuvinte, absolut necesar pentru consultarea unei cărți de proporțiile acesteia.

În introducere sînt tratate patru probleme de importanță generală : Limba română contemporană ca obiect de studiu științific, limba română ca limbă națională unică a întregului popor românesc și ca formă a culturii naționale, problema apariției și dezvoltării limbii noastre literare și originea limbii noastre

naționale. În ce privește calea de dezvoltare, se arată că în noile condiții sociale, create în țara noastră, limba literară se îmbogățește treptat, nestinjenit și temeinic, prin asimilarea creației lingvistice a maselor populare și în același timp furnizează acestora numeroase și felurite mijloace de expresie. Urmarea acestei interacțiuni „va fi că și limba literară va deveni cu vremea limbă a întregului popor, așa cum este și cum a fost totdeauna ceea ce numim de obicei limba română în sens larg” (p. 32).

Partea I (Lexicul) cuprinde șapte capitole, dintre care primele trei sînt consacrate unor probleme de lingvistică generală : cuvîntul considerat ca unitate lexicală, aspectul semantic al cuvîntului și raportul dintre fondul principal de cuvinte și restul vocabularului, cu referiri la vocabularul românesc.

Capitolele IV și V tratează probleme de istorie a vocabularului românesc : împrumuturile din limbi străine, adaptarea neologismelor la sistemul fonetic și morfologic al limbii noastre, pătrunderea cuvintelor regionale și populare în vocabularul limbii literare, dezvoltarea vocabularului după 23 August 1944 etc.

În capitolul VI, vocabularul este privit sub raportul apartenenței la diferitele stiluri ale limbii. Ultimul capitol al părții I este un scurt istoric al dezvoltării lexicografiei românești.

Secțiunea a doua a cărții (Fonetica și ortoepia), în afară de capitolul I, în care se discută o problemă de lingvistică generală (raportul dintre fonetică și fonologie), este consacrată în întregime descrierii sistemului fonologic al limbii române. Remarcăm din această secțiune capitolul VII, unde acad. Iorgu Iordan stabilește direcțiile în care se dezvoltă sistemul fonetic al limbii contemporane.

În partea a III-a (grafia și ortografia) se face un istoric al evoluției scrisului românesc. O mare atenție este acordată diferitelor sisteme ortografice folosite în decursul istoriei, scoțându-se în evidență străduința îndelungată de a se ajunge la un sistem ortografic bazat pe principiul fonologic și cel morfologic. Necesitatea aplicării acestor două principii pentru a se ajunge la o ortografie rațională este ilustrată cu numeroase exemple.

Cea mai mare parte a cărții acad. Iorgu Iordan (514 p. din totalul de 830) este consacrată studierii gramaticii limbii române contemporane (morfologia și sintaxa). Remarcăm că studiul sintaxei se bucură în această carte, spre deosebire de gramaticile mai vechi de o mare dezvoltare.

Autorul nu se limitează la o simplă clasificare și descriere a categoriilor sintactice, ci trece dincolo de valorile lor obiective discutând cu lux de amănunte și valorile afective.

Partea destinată gramaticii este precedată de o introducere în care se arată ce este gramatica și ce raporturi există între ea și celelalte compartimente ale limbii, care sînt categoriile gramaticale ale limbii române și cum se exprimă ele. Acad. Iorgu Iordan procedează și în această secțiune a cărții sale, ca și în celelalte trei anterioare, dînd explicării faptelor concrete de limbă românească un solid fundament teoretic.

Faptul de a găsi studiate la un loc problemele principale ale limbii române contemporane și probleme de importanță lingvistică generală, mărește profitul celor care vor consulta această carte.

De altfel, această nouă ediție, destinată unui cerc mai larg de oameni ce se interesează de problemele limbii noastre, a apărut ca rezultat al interesului cu care a fost primită prima ediție, alcătuită în special pentru studenții Facultății de filologie și pentru membrii corpului didactic.

C. OTOBÎCU

S. ULLMANN, *Precis de sémantique française*

Edition A. Franke S. A. Berne, 380 p.

S. Ullmann a publicat în 1951 „Principles of Semantics” (Principii de semantică), în care a schițat programul și metodele de cercetare ale ultimei discipline lingvistice—in ordinea apariției lor—semantică. Noua sa carte, „Précis de sémantique française”, destinată unui public mai larg, este o cercetare a problemelor de semantică ale limbii franceze, după metodele stabilite în „Principles of Semantics”. Cu toate că semantică — după cum recunoaște însuși autorul în prefață — n-a atins încă faza de sinteză, Ullmann încearcă totuși o sinteză provizorie a rezultatelor obținute pînă acum în acest important domeniu de cercetare lingvistică. Fără îndoială că o astfel de prezentare a principiilor, a metodelor și a stadiului în care se află cercetările semantice se va bucura de aprecierea în special a celor care vor să abordeze acest domeniu al lingvisticii. Dar

nici specialiștii în semantică nu vor fi lipsiți de profit parcurgînd această carte în care Ullmann face numeroase precizări, respinge cu argumente demne de luat în considerație unele teze și aduce multe idei originale.

Interesantă este de asemenea încercarea, cu totul nouă, de a stabili caracteristicile semantice ale unei limbi. Pînă acum, asemenea cercetări se limitau la domeniul fonetic și al structurii gramaticale.

Cartea lui Ullmann cuprinde 12 capitole: I Orientare generală, II Funcțiunile semantice ale sunetelor, III Cuvîntul francezesc, IV Cuvînt arbitrar și cuvînt motivate, V Sensul cuvîntului, VI Valorile afective, VII Sinonimia, VIII Polisemia, IX Omonimia, X De ce cuvîntul își schimbă sensul, XI Cum își schimbă cuvintele sensul și XII Structura vocabularului.

La sfârșitul cărții se află o bogată listă bibliografică a lucrărilor de semantică generală și franceză și un indice alfabetic.

În primul capitol, (*Orientation générale*) se face un istoric al disciplinei semantice și se lămuresc noțiunile și tezele ei fundamentale: semnul lingvistic și structura lui, raportul dintre limbă și vorbire (în planul semanticii), deosebirea dintre numele comune și cele proprii, semnificația și valoarea cuvintelor, raportul dintre semantică și lingvistică și dintre semantică și stilistică. Menționăm faptul că autorul definește semnul lingvistic într-un fel cu totul nou, bazându-se pe învățătura lui I. P. Pavlov despre reflexele condiționate.

Capitolul II (*Fonctions sémantiques des sons français*) este o interpretare, pe planul semanticii, a sistemului fonetic al limbii franceze, în lumina fonologiei, care, spre deosebire de fonetica tradițională, are o orientare net semantică, interesându-se numai de pozițiile dintre sunetele care servesc la diferențierea cuvintelor.

O problemă de mare importanță lingvistică este discutată în capitolul al III-lea (*Les mots français*): autonomia cuvântului și rolul contextului. Se arată aici că singură analiza semantică este de natură să întâișeze cuvântul ca unitate lingvistică autonomă. Analiza pur acustică a limbii distinge doar grupuri ritmice, silabe și sunete. Ullmann combate cu succes teza potrivit căreia cuvântul nu există decât în context, nu are sens decât în interiorul unui enunț concret, și arată care este adevăratul rol al contextului în determinarea semantică a cuvintelor.

Capitolul al IV-lea (*Mots arbitraires et mots motivés*) tratează problema formei sonore a cuvântului, arătând că ea este arbitrară — adică nu este determinată de natura obiectului denumit de cuvânt. Ullmann arată că prin arbitrarul semnului lingvistic nu trebuie să înțelegem că forma cuvântului depinde de voința vorbitorilor, așa cum au înțeles unii din formularea lui de Saussure. Că forma unui cuvânt nu este determinată de natura obiectului denumit constituie o teză așa de evidentă, încât, nu mai are nevoie de demonstrare. Altfel, omonimia, sinonimia, folosirea figurată

a cuvintelor, denumirea diferită a aceleiași obiect în limbi diferite, ar fi de neconceput. Totuși, în limbă sînt cuvinte a căror formă nu este absolut întîmplătoare. Acestea se cheamă cuvinte motivate, și există trei feluri de motivări. 1 Motivarea fonetică — caracteristică cuvintelor ale căror sunete imită impresia auditivă care constituie și sensul cuvîntului (onomatopeele). 2 Motivarea morfologică, care cuprinde cuvintele a căror structură se explică prin elementele componente (derivatele și compusele). 3 Motivarea semantică, referitoare la sensurile figurate ale cuvintelor. Cele trei feluri de motivări sînt explicate amănunțit în toată complexitatea lor.

Stabilind raportul între cuvintele arbitrar și cele motivate, Ullmann arată că limba franceză tinde din ce în ce mai mult spre cuvîntul simplu, indecompozabil, nemotivat. Factorii care contribuie la această evoluție sînt: schimbările fonetice, slăbirea derivării și compunerii și împrumutarea unui mare număr de cuvinte latine savante.

În capitolul al V-lea se tratează problema sensului cuvintelor. Ullmann împărtășește ideea mai veche că, luat izolat, cuvîntul nu are un sens precis. Această idee este susținută cu argumente noi. Se arată, spre exemplu, că imprecizia sensului se datorește, între altele, și faptului că un oarecare grad de imprecizie este inherent însuși procesului de abstractizare, ce se află la baza semnificației cuvîntului. Sensul cuvîntului nu este decît o schemă; el se limitează la elementele comune ale obiectelor aparținînd aceleiași clase și neglijează diferențele. O noțiune este totdeauna deschisă și de aceea cuvîntul este susceptibil de noi și noi determinări semantice. Această servitute a cuvîntului — faptul de a nu avea un sens precis cînd e luat izolat — dispăre de îndată ce cuvîntul este introdus în context. Aici Ullmann face loc unei noi idei originale, potrivit căreia structura semantică a cuvîntului este similară unui poligon ale cărui fețe reprezintă diversele întrebunțări ale cuvîntului în context.

Capitolul al VI-lea (*Les valeurs affectives*) este destinat analizei laturii afective a cuvintelor și determinării procedeelelor specifice prin care limba franceză exprimă un conținut

afectiv. O mare atenție se dă în acest capitol laturii evocatoare și procedeele de evocare prin cuvinte.

Capitolele VII (La synonymie), VIII (La polysémie) și IX (L'homonymie) cuprind o analiză amănunțită a acestor trei fenomene lingvistice, scoțind în evidență natura și sursele lor, precum și rolul pe care-l au în dezvoltarea laturii semantice a limbii.

În toate capitolele prezentate pînă aici, sensul cuvîntului, nuanțele lui afective și evocatoare, raporturile sinonimice, omonimice și polisemantice au fost analizate, delimitate și clasificate după criteriile sincronice. Autorul recunoaște însă, că punctul de vedere sincron nu poate și chiar trebuie să fie îmbinat cu cel istoric, pentru explicarea anumitor situații. Dar aceasta nu înseamnă că cele două puncte de vedere trebuie contopite. A nu ține seama de o asemenea idee înseamnă a falsifica descripția și istoria.

Începînd cu capitolul al X-lea (Pourquoi les mots changent de sens), Ullmann înlocuiește, în analiza faptelor, punctul de vedere sincron prin cel istoric, pentru a vedea dacă schimbările semantice se produc la întimplare, după pure capricii, sau se supun și ele unor tendințe profunde și durabile, unor legi semantice.

Capitolul X este destinat analizei condițiilor generale în care au loc schimbările semantice și a cauzelor ce determină aceste schimbări. Cititorul poate afla aici, discutate și respinse sau aprobate, cele mai importante idei emise în decursul anilor referitor la aceste probleme. De o analiză minuțioasă se bucură în capitolul X schimbările semantice explicabile prin cauze de natură psihologică.

Capitolul XI (Comment les mots changent de sens) se ocupă de clasificarea schimbărilor semantice, discutînd pe larg cele două criterii (logic și psihologic) după care s-au făcut aceste clasificări. Ullmann este împotriva clasificării schimbărilor semantice ținîndu-se seama numai de unul din criteriile arătate. O clasificare științifică și complexă poate fi realizată numai pe baza unei sinteze a celor două puncte de vedere.

După ce analizează principalele cauze ale schimbărilor semantice și condițiile generale

în care se produc aceste schimbări, Ullmann caută să dea răspuns la întrebarea pusă încă în capitolul X : se înfăptuiesc aceste schimbări pur și simplu la întimplare sau sînt dirijate de anumite tendințe, de anumite legi? Ullmann este net împotriva celor care susțin că schimbările semantice sînt haotice. El arată că deși aceste schimbări nu se lasă încadrate în for aule spațio-temporale, ca cele fonetice, ele se supun unor tendințe care se întîlnesc de-a lungul epocilor și în limbile cele mai diferite. Mai puțin regulate ca legile fonetice tradiționale, aceste tendințe le depășesc prin generalitatea lor. Și important este nu dacă le numim tendințe sau legi, ci faptul că schimbările semantice nu sînt haotice.

Ultimul capitol al acestui important tratat de semantică se ocupă de problema structurii vocabularului. Ullmann arată că direcția dominantă care deosebește lingvistica secolului al XX-lea de cea a secolului al XIX-lea este orientarea către studiul structurilor, al elementelor lingvistice privite în ansamblul lor și abandonarea studierii fenomenelor particulare și izolate. În această privință Ullmann este în contradicție cu de Saussure care vedea în lingvistica diacronică o istorie a elementelor izolate : sunete, sufixe, cuvinte, forme gramaticale etc., limitînd structuralismul doar la planul sincron.

Ullmann consideră că vocabularul unei limbi nu este o sumă de elemente izolate, fără nici o legătură între ele. El discută în acest capitol teoria cîmpurilor semantice a lui J. Trier, potrivit căreia vocabularul este alcătuit din cîmpuri semantice, care sînt ansambluri organizate de elemente ce se delimitează reciproc și își scot valoarea din poziția pe care o ocupă în interiorul acestui ansamblu. Admițînd în principiu teoria lui Trier și recunoscîndu-i valabilitatea pentru cercetarea vocabularului, Ullmann arată că ea trebuie acceptată cu unele rezerve și folosită cu prudență, întrucît vocabularul este prea fluid, prea variabil pentru a se lăsa schematizat cu precizie matematică. „Oricît de important ar fi studiul cîmpurilor semantice, el nu va putea înlătura dintr-o lovitură toate teoriile semantice tradiționale. El trebuie văzut ca o complementare, ca un corectiv prețios”.

În acest capitol sînt analizate în mod critic metodele cele mai importante — noi sau vechi — de studiere a vocabularului limbilor.

Cu toate implicațiile de ordin teoretic, cartea lui Ullmann urmărește în permanență scopul arătat la început: studierea limbii franceze din punct de vedere semantic. Ultimul capitol rezervă o parte importantă expunerii trăsăturilor semantice caracteristice limbii

franceze, așa cum au reușit din studiul întreprins.

Datorită noutății cercetării și numeroaselor probleme abordate, cartea lui Ullmann va putea fi consultată cu folos atît de către specialiști, cit și de ori ce om de cultură.

C. OTOBÎCU

G. REVÉSZ, *Origine et préhistoire du langage*, Payot, Paris, 1950, 234 p.

Psiholog ca formație, stăruind îndeosebi asupra percepțiilor acustice (o lucrare din 1937, publicată în *Acta Psychologica* se cheamă *Gibt es einen Hoerraum?*), și deci cercetător de predilecție al psihologiei artei muzicale, G. Révész a fost adus de natura preocupărilor sale să-și pună de asemenea, de curînd, problema psihologiei limbajului.

În privința originii acestui mijloc de a se comunica între oameni, Révész, înlăturînd teoria evoluției istorice (Darwin, Spencer, A. Schleicher, O. Jespersen), pornește de la vechea idee, după care *om* și *limbaj* sînt fapte coextensive de creație (W. von Humboldt, Renan, Steinthal, Croce etc.). Din punctul său de vedere, *homo alatus* (denumire a primitivului nevorbitor) este o simplă ficțiune.

Bineînțeles, nici evoluționismul și nici concepția antropologică nu sînt privite fără o anumită rigoare, ceea ce face ca respingerea sau admiterea lor să se producă totdeauna convingător. Astfel, gesticulația expresivă, cu care mulți învățați au populat epoca preistorică a omului, precum și organul de fonație, atestat la toate animalele prin emiterea de sunete, nu pot fi dovezi că omul acelei epoci ca și animalele, rămase în stadiul prelingual pînă astăzi, se aflau și se află în „pragul” vorbirii.

Nici onomatopeea primitivă nu e socotită ca rădăcină posibilă a limbajului, deoarece, după expresia paradoxală a unui specialist recent (J. Schmidt) „limbajul începe unde încetează onomatopeea”; și dacă în vorbirea constituită sînt foarte numeroase fonemele reductibile la semnele sonore ale preistoriei limbajului, ele au fost însumate tirziu, de

vorbirea deplin constituită ca elemente întregitoare.

Pentru a se surprinde preformele limbajului fonic, s-a recurs adeseori la paralelismul cu gîngureala copiilor. Dar copilul care gîngurește tinde el către o finalitate exterioară lui, fără de care limbajul nu e limbaj? Vorbirea popoarelor primitive nu înstruiește nici ea mai adînc asupra originii vorbirii omenești, deoarece „toate limbile primitive vorbite azi, chiar acelea pe care lingviștii le numesc *limbi-rădăcini*, înfățișează toate caracterele esențiale limbilor foarte evolute”.

O soluție a părut că poate veni din studiul tulburărilor patologice ale graiului omnesc. Dar procesul afazic și — mai cu seamă — icșirea graduală din afazie reproduce cu oarecare aproximație evoluția limbajului copilăresc, ceea ce ar duce la aberația logică să se ia drept explicație sprijinirea unei presupuneri pe altă presupunere. Pe de altă parte, afazia este însoțită totdeauna de agramatism, lăsînd, prin vindecare, să apară fraze paragramaticale. S-ar putea atunci formula ipoteza că în preistoria genetică a vorbirii ar fi existat cîndva un stadiu paragramatical? Aceasta ar însemna că primitivul, posedînd un capital de cuvînte oricît de redus, ar fi posedat în primul rînd totalul de poziții sintactice și de desinențe flexionale, pe care, întrebuițîndu-le mai întii greșit, a ajuns cu timpul să le folosească și corect.

În concluzie, „toate încercările de a rezolva problema originii cu ajutorul anumitor paralelisme aparente s-au dovedit iluzorii. Animalele nu dispun de un sistem fonic și motor care să poată fi comparat cu funcțiunea lingvistică.

Copiii sînt odrasle omenești, pregătite prin ereditate să vorbească și înzestrate cu un sens intim al limbajului : nici una dintre expresiile lor nu poate reprezenta o preformă a limbajului fiindcă ei au în sinea lor germeii unei limbi ereditare foarte evolute, care iese la iveală curînd și se dezvoltă cu o repeziciune uimitoare. Popoarele primitive au limbi care evoluează poate de sute de mii de ani. În sfîrșit, presupunerea că tulburările patologice ale limbajului ar da indicații asupra primelor sale începuturi nu se întemeiază decît pe fapte empirice, care nu arată nici o legătură cu perioada anterioară și primă a limbajului”.

Urmează, spre a lămurii originea limbajului, o teorie zisă „contactuală”. „Această teorie a contactului își propune ca scop studiul tuturor formelor contactuale folosite de ființele vii de a se înțelege reciproc. . . Aplicînd principiul contactual se ajunge la determinarea formelor principale de comunicare”.

Ca să urmărim mai departe susținerile autorului, contactualitatea a dus la formarea unei limbi primitive. Că, după expresia lui Jacob Boehme, ar fi existat cîndva în preistorie o *lingua adamica* (teorie monogenetică) sau, după alții, mai multe (teorie poligenetică), faptul nu este prea important. Autorul își propune deosebi să arate caracterul adamic al limbajului primitiv, urmărit în dispozițiile psihologice care au guvernat preistoria lingvistică.

„Nu mai e necesar să se demonstreze, zice autorul, că în viața socială omul este esențial însuflețit sau dominat de două dorințe : pe de o parte el vrea să ceară semenilor lui să se comporte într-un anumit fel, pe de alta să le semnaleze sau să le comunice ceva, Este deci indubitabil că aceste două nevoi sociale au fost mobilurile instinctive cele mai puternice ale nașterii și dezvoltării limbajului ; aceasta e cu atît mai sigur cu cît orice indicație directă

sau indirectă asupra stării sau raporturilor unui obiect se leagă în chip necesar de limbaj. Limbile cele mai felurite au un număr considerabil de cuvinte care arată acțiuni și răspund acestor două nevoi capitale de a invita și de a comunica ; în domeniul indo-european, categoria care furnizează cel mai mare număr al acestor cuvinte este aceea a verbului”.

Reflexia mai adîncită asupra vieții limbajului duce de aceea la constatarea că „dintre toate modurile verbale două au o importanță capitală : *imperativul* care *invită* sau poruncește și *indicativul* care *semnalează* sau comunică”. Herder însuși recunoaște încă din 1770 prioritatea verbului ca formă lingvistică asupra celorlalte. Schuchardt și Bréal, mai tîrziu, nu vor crede altfel. Dar dialogul, ca rezultat al contactului verbal dintre oameni, capătă consistență numai prin posibilitatea ca oamenii să se poată întreba. Așa că la imperativul și indicativul limbii adamice se adaugă, în aceeași măsură de caracteristic, interogativul.

Aceste trei funcțiuni constituie împreună baza „presumată” a dialogului uman, ele rămîind deopotrivă de valabile și în cazul monologului. Este „trιάda funcțională” a vorbirii omenești, funcțiunea imperativă fiind cea mai veche, cu rădăcini în preistorie. Sunetul contactual, „cuvîntul”, format după „țipăt” și „chemare”, are astfel o fază și o formă „inițială” căreia îi corespunde „funcțiunea imperativă” și mai are o fază „istorică”, în cadrul căreia autorul deosebește „forma primitivă” caracterizată prin „funcționalitatea limbajului” precum și ulterior, forma evoluată a „limbajurilor ajunse la maturație”, acestea caracterizate prin constituirea deplină a sintaxei lor. Scheme sinoptice adăugate la sfîrșitul lucrării vin să rezume și să sistematizeze expunerea întregă a profesorului G. Revész.

V. S.

П. Я. ЧЕРНЫХ очерк русской исторической психологии, издательство Московского университета, 1956, 143 p.

Apariția lucrării lingvistului sovietic P. I. Cernih „Studii de lexicologie istorică rusă” constituie un eveniment de seamă pentru studiul istoriei limbii ruse. E prima lucrare de

acest gen și vine să umple un gol, existent pînă acum în studiul istoric al limbii ruse. Deși în lingvistica rusă există multe lucrări valoroase, care tratează anumite probleme ale

istoriei limbii, totuși diferitele domenii ale acestei științe sînt studiate inegal. Fonetica și morfologia au fost studiate aproape în întregime, constituind obiectul unor lucrări de mare valoare științifică, cum ar fi : „Gramatica istorică a limbii ruse” de P. I. Cernîh, „Istoria limbii ruse vechi” de L. P. Jakubinski, „Gramatica istorică a limbii ruse (morfologia)” de P. S. Kuznețov, „Gramatica istorică a limbii ruse (studiu scurt)” de A. S. Nikulin, fără să mai amintim de lucrări mai vechi ale lui Vostokov, Buslaev, Potebnia, Șahmatov. Nu același lucru se poate spune despre sintaxă și lexic, care sînt studiate parțial. Unele probleme de sintaxă și lexic au fost cercetate, dar cele mai multe au rămas încă în afara cîmpului de cercetare.

Destinația cărții lui P. I. Cernîh „Studii de lexicologie istorică rusă” e aceea de a servi ca manual pentru profesorii și studenții facultăților de filologie rusă. Avînd în vedere scopul, în primul rînd, didactic al lucrării, autorul se menține în cadrul unei expuneri clare, „popularizate” cum spune el, și riguros sistematizate a materialului. Lucrarea prezintă însă și un interes general prin noutatea sa, prin felul cum tratează problemele de lexicologie istorică și prin faptele noi de limbă pe care le discută.

Cartea conține un material comparativ din domeniul limbilor indo-europene în general și din acela al limbilor slave în special. De cite ori este nevoie, autorul recurge și la fapte de limbă dialectale ca ajutorul cărora explică anumite fenomene ale istoriei limbii ruse. Trebuie subliniat însă că autorul, avînd în vedere caracterul de manual al cărții, nu abuzează de comparații, ci dozează judicios materialul comparativ, ca să nu îngreuneze expunerea.

Studiul îmbrățișează numai perioada veche a istoriei limbii ruse (cea mai puțin studiată) pornind de la limba slavă comună și oprindu-se la începutul secolului al XVII-lea. Cele patru capitole ale cărții sînt precedate de o introducere în care pot fi urmărite două scopuri bine definite : a) lămurirea problemelor teoretice legate de lexicologia istorică și b) expunerea momentelor principale ale dezvoltării lexicologiei istorice ruse.

Chiar de la început autorul se oprește asupra sarcinii principale care stă în fața lexicologiei istorice ruse. Această sarcină constă în a lămuri cum a decurs dezvoltarea mijloacelor lexicale ale limbii ruse în diferitele ei sfere de manifestări : limbă literară, dialecte, terminologie profesională ; se arată de asemenea prin cîte etape a trecut această dezvoltare ; care sînt limitele cronologice ale apariției unor cuvinte, grupuri sau categorii de cuvinte ; de ce unele cuvinte au dispărut sau și-au schimbat aproape total forma, iar altele numai în parte sau de loc ; care sînt tendințele și direcțiile de dezvoltare a lexicului limbii ruse. Autorul se orientează pe calea descoperirii legilor interne de dezvoltare ale lexicului în legătură cu istoria poporului. P. I. Cernîh socotește că fondul principal de cuvinte trebuie studiat istoric, deoarece este o latură a lingvisticii diacronice și nu a celei sincronice. Potrivit concepției lui P. I. Cernîh se pot deosebi două categorii de lexic : *lexicul nominal* sau terminologic și *lexicul expresiv*, acela în care latura afectivă a comunicării joacă un rol important. Nu [e destul de clar însă de ce autorul împarte *grupurile de cuvinte lexicalizate* (лексикализованные словосочетания) în două : cele care conțin cuvinte din limba vie contemporană (собаку съел) și cele care conțin *cuvinte* dispărute din uzul curent (бить | баклуши). E clar că și unele și altele îndeplinesc aceeași funcție, chiar dacă ultimele conțin *cuvinte* dispărute din limba curentă.

O deosebită valoare (mai ales bibliografică) pentru lingvistică are partea cărții lui Cernîh care se ocupă de dezvoltarea lexicologiei istorice ruse. Aici sînt analizate critic toate lucrările mai valoroase de lexicologie istorică rusă. Cităm pe cele mai importante : „Material pentru dicționarul limbii ruse vechi” de I. I. Sreznevski, „Dicționar etimologic” de A. G. Preobrajenski, „Slavii primitivi în limba, viața și noțiunile lor după date lexicale” de A. S. Budilovici, „Influența apuseană în limba rusă în epoca lui Petru I” de N. A. Smirnov, „Studii de istorie a limbii ruse literare din perioada veche” de S. P. Obnorski, „Studii de istorie a limbii ruse literare” de V. V. Vinogradov.

Capitolul I se intitulează *Lexicul slav comun și dezvoltarea lui în perioada veche rusă*. După ce autorul arată pe scurt cum se întregărează slava comună în familia de limbi indo-europene, trece la expunerea principalelor grupuri lexicale, arătând evoluția lor în limba rusă veche. Făcînd o clasificare semantică a grupurilor lexicale, Cernîh cuprinde aici noțiunile cele mai importante legate de viața omului : omul, lumea animală, natura, munca, cultura materială și spirituală (hrană, îmbrăcăminte, locuință, religie, artă). Pentru a stabili filiera etimologică a evoluției semantice a acestor grupuri de cuvinte, savantul sovietic folosește, în comparațiile pe care le face, material din multe limbi indo-europene, cum ar fi latina, greaca, lituaniana, gotica, sanscrita, vechea iraniană etc. Remarcăm etimologii stabilite cu îndrăzneală și perspicacitate, precum : орёл — *vultur*, înrudit cu latinescul *orior* — a se ridica ; рыба — *pește*, înrudit probabil cu cuvîntul german *Raupe* — *vierme* ; пшеница — *grâu*, provenind din пхати — a împinge. Din păcate, din expunere nu reiese care etimologii aparțin autorului și care altor lingviști.

Capitolul II — *Fenomenele dialectale ale epocii slave comune. Lexicul slav de răsărit* e foarte concentrat (trei pagini). Aici se arată numai că în unele domenii lexicale limbile slave de răsărit prezintă trăsături comune cu limbile slave de apus, iar în altele cu limbile slave de sud.

Capitolul III, *Fenomenele lexicale ale perioadei ruse vechi. Epoca Rusiei kievene* se remarcă nu numai prin analiza unui material lingvistic foarte bogat, dar și prin numeroase implicații teoretice nu mai puțin importante. Autorul presupune că în Rusia kieveană, care se caracteriza printr-o mare varietate de dia-

lecte, ar fi apărut un fel de koine pe baza căruia în secolele al IX-lea și al X-lea s-ar fi format limba rusă literară veche. Nu este diminuat nici rolul influenței limbii slave vechi asupra limbii ruse literare. În continuare Cernîh face istoricul unor grupe lexicale, care cuprind cuvinte caracteristice pentru această epocă, cum ar fi : terminologia social-politică, lexicul legat de arta militară, banii, măsurile de lungime, mijloace de locomoție. Capitolul se încheie cu câteva considerații generale despre mijloacele de formare a tulpinii, despre schimbări semantice și dispariții de cuvinte.

Ultimul capitol se intitulează : *Schimbări în lexicul limbii ruse în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*. În această parte a lucrării sînt expuse transformările prin care a trecut lexicul rus în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, transformări care au dus la formarea lexicului velicorus. Un element nou care deosebește limba rusă din secolul al XVII-lea de limba rusă din perioada anterioară îl constituie printre altele și influențele străine (mai ales cea poloneză și apuseană), care în acest timp se fac simțite tot mai mult. Cernîh combate părerea eronată a multor lingviști că limba rusă a secolului al XVII-lea s-ar deosebi de cea a secolului al XVIII-lea prin aceea că în acest secol influența apuseană încă nu se făcuse simțită. El arată pe bază de fapte că și în secolul al XVII-lea exista o influență apuseană, dar ea nu devenise încă o cucerire a vocabularului activ.

Meritele deosebite ale acestei lucrări ne fac să așteptăm cu nerăbdare continuarea ei, adică completarea cu încă un volum care să ducă studiul istoric al lexicologiei ruse pînă în zilele noastre.

I. MOISE

Studii și cercetări științifice Filologie,

anul VII, fasc. 1, 1956, Academia R.P.R., Filiala Iași, 167 p.

Fascicula 1, pe anul 1956, a revistei „Studii și cercetări științifice”, seria filologie cuprinde șapte comunicări, prezentate de lingviști și istorici literari ieșeni în ședințele din 1954, 1955 și 1956 ale Filialei Iași a Academiei R.P.R.

G. Istrate, în studiul „O problemă controversată : literarizarea”, plecînd de la constatarea că „problemele de natură fonetică, pe care le ridică textele scrise în secolul trecut, sînt nu numai numeroase dar și foarte impor-

tante" și că aceste probleme „au constituit și mai constituie încă, puncte de plecare în vederea explicării diferitelor aspecte din operele scrise în secolul al XIX-lea”. Încearcă să stabilească cauzele care au determinat pe mulți dintre scriitorii veacului trecut să înlocuiască, în operele lor, pe *ă* prin *e* și pe *i* prin *i* (*respuns, resuna, reu, sin, singe, zimbet* etc.).

Citind părerile unor învățați care s-au ocupat de fonetismele amintite, în special în opera lui Eminescu, G. Istrate arată că explicațiile date fenomenului sînt diferite, dar fiecare în parte adevărate. Printr-un bogat material exemplificativ, autorul ne demonstrează că „literarizarea” în operele scrise în secolul al XIX-lea, și mai ales în preajma anului 1840, a avut cauze multiple. Influența textelor vechi, a latinizanților, a italianizanților, a graiurilor populare și a „modei” timpului au contribuit, într-o măsură sau alta, la tendința de a înlocui pe *ă* prin *e* și pe *i* prin *i*. Aceste fonetisme n-au dispărut niciodată din limba scrisă, dar frecvența deosebit de mare a lor în veacul trecut se explică, mai ales, prin tendința exagerată de „literarizare” cauzată de renunțarea moldovenilor la regionalisme, de tendința grafică de la „Convorbiri literare” și de trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin.

Autorul, contrar celor susținute de alți cercetători, conchide că fenomenul s-a manifestat înaintea de epoca lui Eminescu și se manifestă și azi într-o măsură foarte mică.

Șt. Cuciureanu în „Reflexe eliadiste în poezia de început a lui Eminescu” stabilește unele date „din care rezultă vechimea, caracterul și adîncimea cunoștinței dintre tinărul Eminescu și bătrînul Eliade”, propunîndu-și să releve, cu ajutorul unor aplicații pe texte, „reflexe eliadiste” în poezia lui Eminescu.

Printre „reflexe” menționate de autor se numără întrebuițarea de către Eminescu a consoanei duble în cuvinte ca : *immorală, possacă, ommoritor, pallidă, bellă* etc., a neologismelor *astut, profum, regia, trom* ; folosirea lexicului poetic, a fonetismelor, a calcu-rilor, a formațiilor personale și a altor fapte de limbă caracteristice lui Eliade. Totodată Șt. Cuciureanu semnalează unele corespondențe de conținut între cîteva poezii scrise de Eliade

și Eminescu (*Singurătatea — Lasă-ți lumea, Rugăciune de seară — Melancolie* etc.).

Al. Andriescu încearcă, în studiul intitulat „Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice”, să arate care este valoarea afectivă a idiotismelor, „pe baza raportului dintre valoarea lor intelectuală, de comunicare obiectivă, strict logică și valoarea lor expresivă”.

Obiectul cercetării îl duce pe autor la clasificarea idiotismelor, după puterea de a sensibiliza ideile comunicate, în trei categorii :

1. Expresii idiomatiche care au pierdut o parte din valoarea afectivă prin pierderea posibilității de a funcționa ca imagini (*a-i veni de hac, ți-ai mîncat lefteria*).

2. Idiotisme care s-au născut în anumite împrejurări istorice, dar care, inițial, nu funcționau ca imagini (*a da bir cu fușții, a de sfoară în țadă*).

3. Expresii care în prezent, ca și la origine, servesc nevoile afectivității ca imagini, într-o măsură sau alta, după gradul de comprehensiune al vorbitorului (*a se face oale și ulcele, a snopi în bătăie*). Această ultimă categorie e împărțită de autor în două subdiviziuni : *a*) după forța lor sugestivă și *b*) după categoria de vorbitori de care sînt rostite.

Al. Dima, în studiul „Periodicele moldovenești din prima jumătate a secolului XIX ca organe de răspîndire a științei”, arată rolul pozitiv pe care l-au avut periodicele moldovenești („de la „Albina” și „Foaia satească” și pînă la „Propășirea”) în răspîndirea științei. În periodice s-a dat atenție, în mod special, științelor naturii și științelor tehnice. Problemele sociale, care „turbau regimul feudal” și deci erau supuse unei cenzuri severe, au fost totuși abordate de cercul lui Kogălniceanu.

Mișcarea pentru popularizarea științei prin periodice, susținută pe lîngă Kogălniceanu de către Bălcescu și Asachi, „apare ca unul din aspectele frontului ideologic al epocii”.

În studiul „„Junimea” expresie a regimului burghezo-moșieresc”, I. Lăzărescu prezintă caracterul conservator, apolitic al societății conduse de Titu Maiorescu. Articolul trece, pe scurt, în revistă domeniile asupra cărora s-a produs influența ideologiei junimiste.

Studiul „Probleme de teoria culturii și istoriei la A. D. Xenopol” al lui D. Bagdasar se referă la activitatea și preocupările lui D. A. Xenopol în perioada cînd a fost colaborator al „Junimei”.

Ultimul studiu din fasciculă este «Preo-

cupări de folclor la revista „Convorbiri literare”» de Al. Teodorescu. Autorul arată cauzele care au determinat revista să publice lucrări de folclor și menționează preocuparea pozitivă a „Junimii” în această direcție.

V. ȘUTEU

NOTE

CU PRIVIRE LA DIALECTELE LIMBII ROMÎNE

Importanța ce o prezintă pentru studiul științific al limbii romîne chestiunea formării și a clasificării dialectelor reiese și din faptul apariției în ultima vreme a unui șir de lucrări consacrate în întregime sau parțial rezolvării acestei probleme, și anume monografia acad. Al. Graur „Studii de lingvistică generală”, apărută în 1955 și articolele cu caracter de discuție ale prof. D. Macrea și acad. Al. Graur publicate în numerele 1 și 4 pe anul 1956 ale revistei „Limba romînă”.

Obiectul discuției privește chestiunea dacă aromîna, meglenoromîna, istroromîna și dacoromîna trebuie considerate dialecte ale unei limbi romîne unitare sau reprezintă limbi de sine stătătoare.

Cum se prezintă lucrurile în realitate? Lăsînd la o parte chestiunea formării „latinei orientale” (în această noțiune noi nu includem limba dalmată, care s-a format pe un teritoriu cu substrat iliric) și chestiunea posibilei sale diferențieri dialectale, e incontestabil că în momentul pierderii de către imperiu a vastului teritoriu de răspîndire a limbii „romano-balcanice” (conform terminologiei acad. V. F. Șîșmarev) sau a „latinei orientale” (conform terminologiei acad. Al. Graur) această limbă prezenta o anumită unitate. Care a fost însă soarta ei ulterioară? În această privință s-au emis diferite păreri. Al. Graur susține că „latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite: istroromîna și meglenoromîna, ambele pe cale de dispariție astăzi, aromîna, care duce o existență precară, și dacoromîna, din care s-a desprins apoi limba moldovenească”¹; scindarea aceasta, după părerea lui, s-a produs într-o etapă timpurie de dezvoltare a „latinei orientale”, nu mai tîrziu de secolul al VI-lea, cînd se intrerupe contactul teritorial între grupurile etnice vorbind aceste limbi nou formate².

D. Macrea, din contra, susține punctul de vedere că contactul între susnumitele grupuri s-a menținut activ pînă în secolul al XIII-lea (cu toate că scindarea teritorială s-a produs ceva mai devreme) și că în perioada din secolul al VII-lea pînă în secolul al XIII-lea avem deja de-a face cu „limba romînă comună primitivă” care, în urma anumitor împrejurări istorice, s-a format mai devreme decît limbile romanice apusene³.

După D. Macrea, în perioada semnalată se formase deja naționalitatea „romînă primitivă”, a cărei limbă a fost „romîna comună primitivă”. În conformitate cu opinia lui D. Macrea, această naționalitate „romînă primitivă”, care n-a ajuns să formeze o unitate statală, la începutul mileniului al doilea în urma anumitor împrejurări istorice (invazia maghiară) se desmembrează, iar „limba romînă comună primitivă” se scindează în patru dialecte despărțite teritorial: unul de

¹ Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1955, p. 127.

² Al. Graur, *Dialectele limbii romîne*, în „Limba romînă”, nr. 4, an. V, 1956 p. 66.

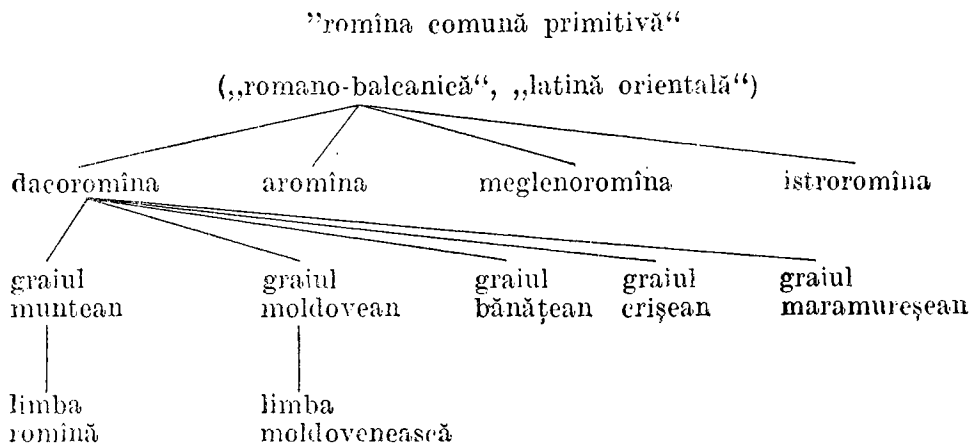
³ D. Macrea, *Despre dialectele limbii romîne*, în „Limba romînă”, nr. 1, an. IV, 1956, p. 7—8.

altul și fără a mai exercita vreo influență unul asupra altuia în procesul dezvoltării lor ulterioare.

Oricum ar fi, soarta acestor dialecte (ale „limbii române comune primitive” sau ale „latinei orientale”) mai departe a fost diferită. Arominii, meglenoromânii și istroromânii au intrat pe rând în diferite formații statale fără să fi ajuns la o formație statală proprie, iar dialectele lor „au rămas pînă astăzi la treapta unor graiuri de conversație în mediul păstoresc și rural . . nu au o literatură proprie”¹ și au păstrat un caracter arhaic.

Alta a fost soarta dialectului dacoromîn, care în procesul ulterior al dezvoltării sale s-a scindat în cinci graiuri : muntean, moldovean, bănațean, crișean și maramureșean². Pe baza graiului muntean (graiurilor regiunii Brașov-Tîrgoviște) s-a format limba romînă literară, care mai tîrziu, absorbînd unele trăsături particulare ale celorlalte graiuri, a devenit limba națiunii romîne ; pe baza graiului moldovean, în urma anumitor împrejurări istorice (alipirea Basarabiei de Rusia în 1812), s-a format mai tîrziu limba literară și națională a R. S. S. Moldovenești.

În mod schematic această dezvoltare poate fi reprezentată astfel :

Prin urmare, dacoromîna, aromîna, meglenoromîna și istroromîna pot fi considerate ca dialecte ale unei limbi unitare (fie ale „limbii romîne comune primitive”, fie ale „latinei orientale”) numai din punctul de vedere al dialectologiei istorice, fiindcă în mod obișnuit astăzi prin „limba romînă” se înțelege dezvoltarea numai a unuia din dialectele „romînei primitive comune” — dialectul dacoromîn. Aromîna, meglenoromîna, istroromîna și dacoromîna s-ar putea numi „dialecte latine orientale” sau „dialecte romîne”. Această ultimă denumire rămîne acceptabilă și în cazul negării existenței „romînei comune primitive”, deoarece intră în autonomizarea grupurilor etnice vorbind aceste dialecte.

VL. KARAKULAKOV (*Stalinabad, R.S.S. Tadjikă*).

La rubrica „Recenzii” în loc de secolul al XXI-lea, se va citi secolul al XIX-lea.

¹ *Ibidem*, p. 19—20.

² R. Todoran, *Cu privire la repartitia graiurilor dacoromîne*, în „Limba romînă”, nr. 2, an. V, 1956, p. 38—50.

-5-

IV
SECRET

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

4

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU;
Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.;
G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU;
C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

S U M A R

	<u>Pag.</u>
<i>VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE</i>	
D. MACREA, Petru Maior.	5
<i>CULTIVAREA LIMBII</i>	
I. GHEȚIE, Observații asupra limbii folosite în „Sportul popular”	19
R. OCHEȘEANU, Observații asupra folosirii articolului genitival în limba presei actuale	27
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
I. DUMITRESCU, Analiza stilistică a poeziei „Ce te legeni”	31
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
G. BELDESCU, Pentru un material didactic cu temă ortografică	47
<i>CRONICA</i>	
V. D., Sesiunea științifică a Institutului de științe pedagogice	54
<i>RECENZII</i>	
Două lucrări lingvistice ale Academiei R.P.R. : Gramatica limbii române, vol. I și al II-lea 1954 și Limba română (1956) (<i>Gh. Trandafir</i>)	57
G. BULGĂR, Scriitorii romini despre limbă și stil. Culegere de texte, introducere, note și glosar ; București, Societatea de științe istorice și filologice, 1957, 327 p. (<i>I. Gheție</i>)	68
<i>NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Revista de folclor, an I, nr. 1—2, 1956, 386 p. (<i>I. Popescu</i>)	70
Voprosi jazykoznanija, nr. 1, 1957, 98 p. (<i>Paul Schweiger</i>)	72
EUGENIO COSERIU, La geografía lingüística. Extras din „Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias”, Montevideo, nr. 14, 1956, p. 29—69 (<i>Marius Sala</i>)	74
C. M. ȘTEFĂNESCU, Transcrierea numirilor geografice străine în text românesc	76
Un articol despre Al. Lambrior (<i>Florica Dimiltrescu</i>)	86
Contribuții la cunoașterea operei lui M. Kogălniceanu (<i>Gh. Bulgăr</i>)	82
Primul simpozion de lingvistică al Institutului Riva Agüero, Lima (Peru), iulie-august 1957	83
<i>CONSULTAȚII</i>	
Răspuns cititorilor	84

(M. Sala)

(1924)

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

PETRU MAIOR

DE

D. MACREA

Numele lui Petru Maior este strâns legat de studiul originii poporului și a limbii române, el fiind cel dintâi istoric și lingvist al nostru care a înfățișat un punct de vedere organizat și critic în acest domeniu. Deoarece această problemă, atât de mult discutată în trecut, a fost reluată recent în studiu de către o comisie constituită pe lângă Prezidiul Academiei, înfățișarea felului în care a văzut-o Petru Maior ne ajută să-i stabilim locul pe care el îl ocupă în lingvistica și istoriografia noastră.

Ideile lui Petru Maior despre originea poporului și a limbii române sînt privite, în general, sub eticheta sumară a Școlii ardelenе, iar lucrările lui n-au mai fost reeditate de multă vreme. Ultima ediție a lucrării istorice principale a lui Petru Maior, „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia”, apărută în primă ediție la 1812, cu două anexe, „Disertație pentru începutul limbii romînești” și „Disertație pentru literatura cea veche a romînilor”, este din 1883, iar „Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi”, publicat în fruntea Dicționarului de la Buda (1825), nu a fost reeditat niciodată în întregime. Din acest motiv numai specialiștii mai pot consulta direct lucrările lui, pe cînd masele mari de cititori le cunosc doar din extrase reduse, publicate în manualele școlare. La raritatea lucrărilor lui Petru Maior se adaugă ortografia greoaie a timpului cînd au fost scrise, ceea ce împiedică și mai mult cunoașterea lor.

Considerăm o lacună în lingvistica și istoriografia noastră lipsa de grijă pentru reeditarea operelor celor mai de seamă ale reprezentanților Școlii ardelenе. Dacă cronicarii noștri au fost mereu reeditați pentru frumusețea limbii lor, opera lui Petru Maior trebuie reeditată pentru că ea reprezintă începuturile lingvisticii și ale istoriografiei noastre moderne. Unele din ideile lui privind limba și istoria noastră sînt, desigur, depășite și eronate, dar multe din ele sînt originale și juste, ele înfruntînd pînă astăzi verificarea progresului științei. Lucrări ca „Istoria pentru începutul romînilor

în Dacia”, „Disertație pentru începutul limbii românești”, „Disertație pentru literatura cea veche a românilor”, „Dialog pentru începutul limbii române între nepot și unchi”, republicate în ortografia actuală și însoțite de note critice, pot constitui o lectură dintre cele mai instructive pentru cunoașterea primilor pași hotărâtori în formarea culturii noastre moderne.

Regretabilă este de asemenea lipsa unei monografii complete asupra operei lui Petru Maior. În afară de studiile mai vechi ale lui Atanasie Marienescu¹ și G. Bogdan-Duică² și de prezentările generale din diferitele istorii ale literaturii române, dintre care trebuie să menționăm în mod special pe a lui N. Iorga³ și pe a lui D. Popovici⁴, nu s-au mai publicat asupra operei lui Petru Maior decât articole ocazionale.

Petru Maior a ocupat, pentru timpul său, o poziție înaintată în cultura noastră. În rindurile de față vom încerca să prezentăm activitatea lui din perspectiva progresului de astăzi al lingvisticii și al istoriei, căutând să arătăm în ce măsură dezvoltarea științei și a culturii noastre a consacrat ideile lui.

Născut în 1760 la Căpușul de Cîmpie, lângă Tîrgu-Mureș, viața lui Petru Maior s-a desfășurat în aceleași condiții ca ale marilor lui contemporani, tovarăși de idei și de luptă, Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Toți trei au fost exponenți militanți ai aspirațiilor sociale și naționale ale românilor din Transilvania și factori activi pentru făurirea culturii noastre moderne. Deși educați în colegiile catolice din Roma și Viena, toți trei au fost rebeli față de iezuitismul bisericii catolice, punînd, în activitatea lor, pe primul plan, interesele poporului român, iar nu ale politicii papale. Gheorghe Șincai și Petru Maior au părăsit, în 1784, rasa de călugăr, simbolul supunerii față de ierarhia bisericească, pentru a-și putea consacra munca lor de cărturari luptători cauzei poporului nostru. Toți trei au trebuit să părăsească Blajul din cauza persecuțiilor episcopului Ioan Bob, rob al intereselor papale.

Dacă Samuil Micu și Gheorghe Șincai au fost legați printr-o strînsă colaborare intelectuală, Petru Maior, deși a lucrat în aceeași direcție spirituală, nu a cunoscut decât parțial opera lor. El s-a dezvoltat independent de aceștia, reușind să se ridice la o înălțime pe care ceilalți doi nu au atins-o. Dintre reprezentanții Școlii ardelenne, Petru Maior a fost, fără îndoială, personalitatea cea mai complexă, care a avut cea mai mare influență asupra contemporanilor și a posterității. Spre deosebire de Micu și Șincai, care nu au reușit să-și publice lucrările istorice și lingvistice în timpul vieții, cu excepția gramaticii, „*Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*” (1780), Petru Maior a reușit, în viață fiind, să-și publice operele cele mai importante și astfel să ducă o luptă mai vie pentru impunerea ideilor sale. Acest fapt l-a îndreptățit pe N. Iorga să intituleze cel mai mare capitol din „*Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*”: „*Epoca lui Petru Maior*”.

¹ At. M. Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior*. Discurs de recepțiune la Academia Română, cu răspunsul lui V. A. Urechea, București, 1883.

² G. Bogdan-Duică, în ziarul „*Tribuna*” din Sibiu, 1893, n-rele 33—43.

³ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol II, București, 1901.

⁴ D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*. Sibiu 1945.

Cei 20 de ani petrecuți ca protopop la Reghin (1789—1809), departe de biblioteci, au fost folosiți de Petru Maior pentru meditarea operelor lui viitoare și pentru ridicarea culturală a poporului. „Mersea Petru Maior prin sate, scrie el într-un document autobiografic, unde adunînd pruncii făcea examen; pe cei ce știa îi lauda, pe ceilalți părințește îi dojenea și rînduia mijlociri ca să învețe. Vara umbla pe cîmpuri, prin păduri, unde știa că sînt adunați pruncii a paște vitele și văzîndu-i îi striga la dînsul, care, cunoscîndu-l, îndată alerga într-açolo și el îi întreba ceea ce au învățat și din nou îi mai învăța și îi lumina avînd osebită dulceață de a băilui (= a se întreține) cu pruncii pentru care tuturora era iubit. Atîta au fost aprins Petru Maior voia pruncilor spre învățatură, cît pruncii uitase jucăriile sale și cînd se întîlnea la uliță tot de învățatură grăia și se întreba unul pre altul”¹.

Lucrările istorice și lingvistice cele mai de seamă, Petru Maior și le-a scris abia după 1809, ca cenzor și corector al cărților romînești din tipografia de la Buda, loc pe care-l deținuse înainte și Samuil Micu. El s-a dus acolo, cum singur mărturisește, „mai mult să poată sluji neamului întru acea stație”².

Operele lui religioase, „Didahii, adică învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți” (Buda 1809), „Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți” (Buda 1809), „Predice sau învățături la toate duminecele și sărbătorile anului” (Buda 1810—1811), nu sînt lucrări ale unui teolog abstract, ci ale unui predicator care a văzut în religie, în primul rînd, conținutul ei moral, menit să contribuie la ridicarea sufletească a omului. „Se cade, scrie el în „Propovedanii”, pururea și necurmat a se face poporului învățatură pentru ferirea de păcate și sporirea în fapte bune și a-l deprinde cu măiestria de a se cunoaște pre sine”. Același scop îl urmărește și în „Didahii”, unde scrie : „Aceasta este ceea ce mă doare mai tare că atîta neștiință stăpînește în lume”. „Didahiile”, „Propovedaniile” și „Predicele” au constituit modele de retorică și de stilistică destinate preoților pentru a învăța să compună ei înșiși asemenea lucrări.

Puritan în concepțiile lui morale, ca orator religios, Petru Maior reprezintă, din punct de vedere social, atitudinea micii burghezii în ascensiune. El se manifestă ca dușman al nobilimii parazitare și al bogaților, care „știn averea în cercei, în inele, în mărgăritare”. În predica „Despre milostenie”, el pretinde remunerație dreaptă a muncii lucrătorilor și respectarea demnității lor de oameni, iar negustorilor le spune : „Înmulțiți boltele (= prăvăliile) și negoațele”, dar „nu în lipsa și foamea altora”.

Despre Petru Maior, ca scriitor religios, s-a vorbit puțin în istoria noastră literară, deși el a fost unul dintre marii noștri oratori bisericești, iar predicile lui au o remarcabilă valoare literară. Prin adîncimea gîndurilor, vigoarea stilului și puterea sugestivă a imaginilor, ele constituie și astăzi o lectură atrăgătoare. Afirmăția lui N. Iorga că Școala ardeleană nu a dat nici o valoare literară, că a fost numai o școală de istorici și filologi, care au scris totul pentru minte și nimic pentru inimă, nu este deci exactă³.

¹ Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior, în „Revista critică-literară”, Iași, vol. al II-lea (1894), p. 128.

² *Ibidem*, p. 125.

³ Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea*, vol. II, București, 1900, p. 79 și urm.

Petru Maior este un teolog liberal care n-a servit ierarhia bisericească, ei esența morală a religiei. El vorbește de „dreptul firii”, concept al iluminismului vremii folosit și de Samuil Micu, traducător al unei cărți cu titlul „Legile firii sau filozofia cea lucrătoare” (Sibiu 1800).

Lucrarea care definește mai clar poziția lui Petru Maior față de biserică este „Procanonul”, scris în 1783 și publicat abia în 1894 de C. Erbicéanu. Această carte reprezintă la noi cea dintâi luare de poziție hotărâtă împotriva monarhismului papal, a setei lui de putere. Petru Maior condamnă titlurile papei și mai ales pretenția lui de infailibilitate, arătând nulitatea lor dogmatică. El a fost influențat în această atitudine de curentul liberal și laic din Austria și Germania acelei vremi și, în special, de lucrarea lui Justinus Febronius „De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis” (1763)¹. De pe aceeași poziție a combătut el cu tenacitate și tendințele de catolicizare ale lui Bob, apărînd tradiția istorică a bisericii românești din Transilvania.

Istoricii noștri literari, cu excepția lui G. Bogdan-Duică și D. Popovici, l-au privit pe Petru Maior mai ales ca scriitor latinist și naționalist, iar nu ca reprezentant al iluminismului, deși acest aspect este esențial pentru înțelegerea activității lui.

El este traducătorul în limba română, după o ediție italiană, a operei lui Fénelon, „Télémaque”², cunoscută pentru ideile de toleranță și umanitate, care au făcut ca scriitorul francez să fie alungat de la curtea despotică a lui Ludovic al XIV-lea. Fénelon exprimă prin personajele romanului său ideile de libertate care începuseră să-și facă drum la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Sentințe ca : „războiul este rușinea speței umane”, „prefer să displac decît să nu respect adevărul”, „cine preferă gloria lui personală sentimentelor omenești este un monstru bolnav de orgoliu, iar nu un om” exprimă idei călăuzitoare ale umanitarismului iluminist. Mentor, eroul lui Fénelon, este un dușman al despotismului și al ambițiilor monarhice, din pricina cărora popoarele zac în mizerie și în întuneric. La sfîrșitul cărții a IX-a, Mentor vorbește astfel către regi și împărați : „Întreg genul uman nu este decît o familie împrăștiată pe întreaga suprafață a lumii. Toate popoarele sînt frați și trebuie să se iubească ca atare”.

Aceste idei se reflectă cu fidelitate în concepția lui Petru Maior despre raporturile dintre națiuni : „Este adevărat, scrie el, că nimic nu este mai potrivit cu natura decît ca națiile cele cu ajutorul lui Dumnezeu cultivate să se îngrijească și pentru luminarea celorlalte nații ce sînt mai puțin fericite, pentru că toți oamenii au deopotrivă trup și suflet, pricepere și voință, deci dar toate națiile firește se cuprind în marea nație a neamului omeneș, iar deosebitele numiri ale singuraticelor nații sînt numai întîmplătoare. Așadar, potrivit cu înțelepciunea este ca toți oamenii, neluîndu-se în seamă întîmplătoarea lor numire, să se iubească unul pre altul ca frații și o nație să alerge cu ajutor altele spre înaintarea culturii, de la care depinde fericirea pre pămînt ; aceasta dacă o face vreo nație arată că au ajuns la adevărata cultură (luminare) și că trebuie a se zice în adevărat nobilă, iar din contră, dacă cineva într-aceea se silește ca să pună piedici ori culturii sale, ori luminării altei nații, lămurit arată că se află încă și

¹ Vezi G. Bogdan-Duică, în ziarul „Tribuna” din Sibiu, 1893, n-rele 33—43 și D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*. Sibiu 1945 p. 105—106.

² *Intîmplările lui Telemah de pre limba italienească pre limba rominească*, Buda, 1818.

acum în vechea barbarie și greu păcătuiește împotriva naturii, mama tutu-
rora, care poruncește a se îndeplini înțelegerea și voința fiecărui om¹”.

Lupta lui Petru Maior pentru egalitatea socială și politică a româ-
nilor din Transilvania, care formau, ca și astăzi, majoritatea covârșitoare a
locuitorilor acestei provincii, cu celelalte naționalități conlocuitoare a avut
ca teme ideologie, pe lângă aceste principii de umanitate și justiție, și pe
acelea ale dreptului istoric și ale dreptului natural. În scrisul său Petru
Maior nu lasă niciodată să străbată accente de ură sau de adversitate
împotriva minorităților conlocuitoare, lupta lui fiind îndreptată împo-
triva despotismului care ținea poporul român în întuneric. El n-a văzut
îndreptarea stării poporului român pe cale revoluționară, ci pe cale legală.
„Ba paza legilor, scrie el, și cercarea dreptății pe cale dreaptă și la
cuvîntate judecătoria vîrtos întărește liniștea de obște”².

Concepția conviețuirii pașnice a naționalităților din Transilvania
și înțelegerea realistă a situației lor politice au fost factori care au ușurat
răspîndirea ideilor lui Petru Maior. Exprimate cu o subtilă prudență,
ideile lui n-au întîmpinat opoziția autorităților timpului ca cele ale lui
Gheorghe Șincai. Astfel, palatinul Ungariei a refuzat cererea lui Bob
de a interzice difuzarea „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia”,
motivîndu-și refuzul prin faptul că lucrarea nu conține atacuri împotriva
constituției și că este singura lucrare de pînă atunci care tratează
un asemenea subiect.

Petru Maior a fost, în schimb, necruțător cu cei care au manifestat
dușmănie sau dispreț față de poporul român. Împotriva acestora el a
folosit o argumentare strînsă, un viguros spirit polemic și o ascuțită ironie³.
În „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia”, după cum mărturisește
în Prefață, Petru Maior a căutat să răspundă aceluia care „fără de nici
o dovadă iscodesc minciuni apriate (= dovedite) asupra romînilor și
socotesc că lumea toată e datoare să creadă nălucirilor lor; ba de o bucată
de timp, precum măgar pre măgar se scarpină, așa unii de la alții împru-
mutînd defăimările, fără de nici o cercare a adevărului, din nou le dau
la stampă (tipar); și cu cît romîni mai adînc tac, nimic nerăspunzînd
nedreptilor defăimători, cu atît ei mai vîrtos se împulpă (= îndeamnă)
pre romîni a-i micșora și cu volnicie a-i batjocori”⁴. Iar despre cei ce afirmau,
ca Paul Solarici, că limba romînă n-ar fi de origine latină, Petru Maior scrie :
„Vorbele aceluia, din ameteala capului scornite, sînt vrednice de șue-
rare nu de răspuns”⁵.

Cu toate greutățile pe care le-a întîmpinat Petru Maior în lupta
cu adversarii lui, el a mers pînă la capăt. „Istoria pentru începutul romî-
nilor în Dacia” are ca deviză : „Anevoie este a nu grăi adevărul”, iar
în Prefața „Istoriei bisericii romînilor atît a acestor dincoace, precum și

¹ *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*, ed. II, Buda, 1834, Apendice, p. 36.

² *Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, în „*Revista critică-literară*”, Iași, vol. al II-lea (1894), p. 71.

³ Vezi, în special, cele trei broșuri ale sale în care răspunde observațiilor critice făcute de B. Kopitar „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia”: *Animadversiones in recensione historiae „De origine valachorum”* (Buda 1814), *Reflexiones in responsum domini recensentis viennensis ad „Animadversiones”* (Buda 1815) și *Contemplatio recensioneis...* (Buda 1816).

⁴ *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, publicat în fruntea Dicționarului de la Buda, 1825, p. 100.

⁵ *Ibidem*.

a celor dincolo de Dunăre” (Buda, 1813), prima lucrare de acest fel apărută în istoriografia noastră, el își afirmă independența față de puternicii zilei, în speță față de Bob, scriind : „Eu totuși pentru dragostea adevărului cu care îmi este învăpăiată inima mai bucuros am fost să sufăr primejdia decât să las sau a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite sau a nu ști cauza (pricina) schimbărilor celor în veacul meu întâmplate”. „Istoria pentru începutul românilor în Dacia” are următoarea dedicație : „Poporului românesc, aceluși popor pentru care s-a scris această carte. Aceluși popor care și-a păstrat cu scumpătate numele, limba, datinile și virtuțile sale strămoșești. Aceluși popor care în decursul atîtor secoli furtunoși cîți au trecut peste capul său și-a menținut continuitatea neîntreruptă în Dacia, în patria sa nouă”.

Originalitatea scrisului lui Petru Maior stă nu numai în stilul său plastic de polemist și în logica argumentării, ci și în varietatea formelor de exprimare a ideilor. În „Didahii”, „Propovedanii” și „Predicii” el folosește stilul oratoric, în „Istoria pentru începutul românilor în Dacia” este critic și polemist, în „Dialog pentru începutul limbii romîne” folosește forma convorbirii între unchi și nepot, în „Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior face pe altul să vorbească despre sine. Folosind moduri variate de exprimare, Petru Maior dovedește resurse bogate de imaginație și talent. Nici acest aspect al scrisului său nu a fost scos în evidență de istoria noastră literară.

Petru Maior a pus calitățile lui de scriitor, istoric și lingvist în serviciul celei mai mari cauze din acea vreme a poporului român : recunoașterea egalității în drepturi a românilor din Transilvania și făurirea unei culturi naționale moderne. El este cel dintîi istoric și lingvist al nostru care a reușit să dea o fundamentare științifică drepturilor la egalitate ale românilor din Transilvania. În lucrările sale istorice și lingvistice, Petru Maior a răsturnat argumentele adversarilor de atunci ai poporului român, Eder, Sulzer, Engel și alți exponenți înrăiți ai grofilor, care susțineau că poporul român n-ar fi autohton în Transilvania, că el ar fi venit aici din Peninsula Balcanică abia în secolul al XIII-lea și că limba noastră ar fi de origine slavă. Aceste idei erau răspîndite în occident și, în lipsă de alte dovezi, începuseră să prindă rădăcini. Cărturarilor romîni nu puteau să rămînă pasivi față de asemenea teze tendențioase. „Cu aspră sete, scrie Petru Maior, dorea toți romîni, împreună cu mine, ca să aibă istoriuță și în partea lor, după atîtea hule de la cei străini asupra romînilor vărsate”¹.

Combaterea argumentelor potrivnice poporului român se impunea în acea vreme cu atît mai mult cu cît celelalte naționalități din Transilvania își justificau drepturile și privilegiile pe principiul legitimității istorice. În zadar încercaseră românii din Transilvania să-și impună drepturile prin răscoala din 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan sau prin petiția ca „Supplex libellus valachorum” (1791). Aceste încercări s-au zdrobit de rezistența grofilor, care apărau cu dîrzenie sistemul constituțional al Transilvaniei întemeiat pe recunoașterea de drept numai a trei naționalități : maghiară, secuiască și sâsească, toate laolaltă în mare inferioritate numerică față de romîni, dar unite în privilejii.

¹ Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior, în „Revisia critică-literară”, Iași, vol. al II-lea (1894) p. 69.

Dându-și seama că drepturile poporului român nu puteau fi cucerite atunci nici pe calea armelor, nici a tratativelor, Petru Maior, ca și Samuil Micu și Gheorghe Șincai, a adoptat o cale de luptă mai îndelungată, dar mai sigură, aceea a dovezilor istorice și lingvistice care au creat o legitimitate morală, bogată în consecințe practice.

Fără să dispună, ca adversarii lui, de o erudiție deosebită, Petru Maior a avut, în schimb, o judecată sănătoasă, un discernământ limpede al esențialului în problemele istoriei și limbii noastre și un simț superior al adevărului. El a dovedit că poporul român este urmașul celui mai mare și mai puternic popor al antichității, poporul roman, a cărui limbă o vorbește și astăzi și că el este cel mai vechi popor în aceste locuri pe care nu le-a părăsit niciodată.

Pe lângă temeinicia lui istorică, acest argument a avut și o mare valoare psihologică, limba latină fiind și limba bisericii catolice și a unei mari culturi a trecutului.

Înfățișarea umilitului popor român din acea vreme ca unul din urmașii direcți și autentici ai poporului roman și dovedirea originii latine a limbii sale a însemnat deschiderea unei căi noi și hotăritoare pentru dezvoltarea istoriografiei și a lingvisticii noastre, cale pe care acestea se află în esență pînă astăzi. Timp de 150 de ani, istoriografia și lingvistica românească au mers, cu rectificările impuse de progresul cercetărilor, pe drumul deschis de Petru Maior. De aceea, el a fost privit de urmașii lui, mai ales în Transilvania, cu adîncă venerație, iar cărțile lui au constituit o importantă sursă documentară în lupta națională și culturală a romînilor de pretutindeni. Tezele istorice și lingvistice de bază ale lui Petru Maior sînt astăzi adevăruri atît de curente și de unanim acceptate, încît numele autorului nici nu se mai citează, atît de adînc au pătruns ele în conștiința noastră culturală. Acesta este cel mai mare omagiu pe care posteritatea îl aduce memoriei lui Petru Maior.

„Istoria pentru începutul romînilor în Dacia”, spre deosebire de Cronică lui Șincai, este o expunere critică și polemică a problemelor esențiale ale istoriei poporului român : originea lui romană, continuitatea lui în Dacia, contestate de istoricii străini ai vremii, descrierea vieții lui în evul mediu. Cartea lui Petru Maior nu este o povestire, ci o expunere critică, cu caracter polemic, combativ. Cronicarii povesteau. Petru Maior comentează critic istoria. Ea cuprinde mai mult decît arată titlul. Alături de istoria romînilor din nordul Dunării pînă la venirea ungurilor, lucrarea cuprinde și istoria romînilor din sudul Dunării pînă la venirea turcilor.

În afară de exagerări ca cea a Daciei pustiite de populație la venirea coloniștilor romani și de puritatea noastră romană, Petru Maior a avut vederi juste asupra începutului istoriei noastre. El este cel dintîi dintre istoricii romîni care a arătat că cea mai intensă colonizare romană a avut loc în Oltenia și Transilvania, fapt confirmat de cercetările arheologice ulterioare. Continuitatea neîntreruptă a romînilor a fost favorizată în aceste regiuni, după Petru Maior, de bogățiile lor naturale și de faptul că ele au fost mai puțin expuse invaziilor de mai tîrziu decît Moldova și Muntenia, care și-au primit surplusul de populație, ca și modul de organizare politică, din Transilvania și Oltenia. „Se cade dară, serie el, să socotim că în Ardeal mai mulți coloni romani au rămas ; mai vîrtos fiindcă acolo au fost aură-

riile și alte băi, bunăoară de sare, de fier, care romanii le lucrau precum pînă astăzi prin nepoții lor, adică prin romîni, mai toate se lucră”¹.

El a arătat că romîni au trăit în timpul migrațiunii popoarelor la munte, dar și la șes unde se ocupau cu păstoritul și cu agricultura și, fiind „vînoși și inimoși”, adeseori și-au împreunat armele cu ale invadatorilor. Aceștia „aveau plecare spre romîni pentru folosul lor”, adică pentru „a lucra pămînturile în toți anii și a păzi meșteșugurile”. După el, nici în aceste împrejurări strămoșii romînilor nu s-au amestecat cu străinii, ci au rămas romani puri.

Însuflețit de lucrările lui Petru Maior, preotul I. Teodorovici-Nica a scris poemul „Cîntare despre începutul și starea de astăzi a romînilor” (Buda, 1813). Împotriva afirmațiilor cuprinse în broșura lui Tököly Száva, „Erweiss dass die Vallachen nicht römischer Abkunft sind”, apărută la Halle în 1823, în care se susținea că poporul și limba romînă, n-ar fi de origine latină, Damaschin Bojinca, sprijinindu-se pe lucrările lui Maior, a publicat lucrarea „Animadversio in dissertationem hallensem” (Pesta, 1827), iar Eftimie Murgu, „Wiederlegung der Abhandlung dass die Vallachen nicht römischer Abkunft sind” (Ofen, 1830). În lucrarea lui Eftimie Murgu se face, pentru întîia oară în lingvistica noastră, deosebirea limpede între cuvintele „esențiale” și „accidentale”, adică între fondul principal de cuvinte și restul vocabularului, subliniindu-se importanța acestei deosebiri pentru stabilirea caracterului latin al limbii romîne².

În 1834, Iordache Mălinescu, tipărind ediția a doua a „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia”, scrie că ea „nu numai că a pus neînfriată stavilă vrăjmașilor națiunii de a ocări fără rușine asupra-i și i-au dat caracter înaintea neamurilor străine luminate, ci încă a deșteptat în națiune un spirit îndemnătoriu de a năzui cătră dreapta luminare cu care se îndulcește neamurile celelalte ale Europei”. Prefața arată că ediția întîia a lucrării s-a epuizat foarte repede, „încît acum cu anevoie se poate găsi și se simte pipăită lipsa și trebuința ei”.

În 1883, Societatea studenților romîni „Petru Maior” din Budapesta a publicat a treia și ultima ediție a cărții, arătînd în Prefață că lucrarea nu se mai găsea în librării de 30 de ani.

În lingvistică, Petru Maior a realizat de asemenea o operă pozitivă, rămasă în mare parte valabilă pînă astăzi. Principalele lui lucrări în acest domeniu sînt : „Disertație pentru începutul limbii romînești”, publicată, împreună cu „Disertație pentru literatura cea veche a romînilor”, ca anexă a „Istoriei pentru începutul romînilor în Dacia” (1812), „Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi”, „Ortographia romana sive latino-valachica una cum clavi qua penetratia originationis vocum reserantur”, acestea două publicate în fruntea Dicționarului de la Buda, și Dicționarul de la Buda (1825) pînă la litera H.

Spre deosebire de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, care, în fanatismul lor latinist, au susținut că limba romînă continuă limba latină clasică.

¹ „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia”, ed. II, Buda, 1834, p. 38.

² Vezi G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 47.

din care s-a „corupt”, Petru Maior stabilește că limba română, ca și celelalte limbi romanice, este continuatoarea latinei populare. El are meritul de a fi făcut această importantă precizare printre primii lingviști europeni. În ceea ce privește distincția dintre limba latină clasică sau „gramaticească” și limba vorbită de popor, Petru Maior scrie : „La romani două limbi au fost : una care o grăia poporul și aceasta o sugea cu laptele de la mamele sale, adică o învăța pruncii din auzite ; alta care o învăța la școală cu ajutorul gramaticii și aceasta se zicea limbă învățată, deoarece singuri învățații o pot scrie. Întru această limbă scria latinii sau romanii cărțile sale din care multe pînă la noi au ajuns să le cetim”¹.

În esența ei, deosebirea făcută de Petru Maior între cele două aspecte ale latinei este justă, fiindcă și știința de astăzi face deosebirea între limba populară și cea literară, nu în sensul că ar fi două limbi diferite, ci în acela că limba literară este forma cea mai îngrijită a limbii naționale vorbite de întreg poporul. În acest sens a înțeles problema și Petru Maior, dar exprimarea lui este stîngace și echivocă, studiile de lingvistică teoretică fiind în acea vreme abia la începuturile lor. Dovada că el n-a susținut existența a două limbi latine cu structuri gramaticale și fonduri principale de cuvinte diferite o constituie explicațiile pe care le dă el afirmației din citatul de mai sus. La întrebarea din „Dialog”, în ce limbă vorbea Cesar, autor latin clasic, soldaților săi, Petru Maior răspunde că acest comandant vorbea în limba poporului, dar scria în limba „gramaticească”, deoarece „toată scrierea este în această limbă. Am spus mai sus, continuă el, și prea cunoscute lucruri este că romanii cei vechi în latina cea gramaticească scria. Nimeni nu scria în limba poporului ; care datină mai multe veacuri și după încetarea împărăției cea de la Roma veche fu ținută ; ba și alte gente, cum sînt galii, nemții, africanii etc. numai în limba latină cea gramaticească scria cărți. Deci scriindu-se istoriile în limba latină cea gramaticească, și cuvintele zișilor căpitani, măcar că de dînșii au fost zise către soldați în limba latină poporană, se scrise în limba latină cea gramaticească. Alta este a cuvîntare, alta este a scriere”².

O altă dovadă că Petru Maior n-a susținut existența a două limbi latine structural deosebite, ci numai a două aspecte ale aceleiași limbi, o constituie raportul istoric dintre ele, pe care Petru Maior îl precizează în sensul că limba populară este mai veche decît cea literară, „gramaticească” : „Limba latină cea din gura poporului cu mai multe veacuri înainte de facerea Romei au fost în țară. Mai veche este firea decît măiestria. Limba latină cea din cărți e născută din limba latină poporană, adică din limba poporului fu prefăcută, precum orice limbă cultivată din limba poporului au luat începutul său ; după aceea fu pe încet mult avuțită, înfrumusețată și cu nouă și nouă strălucire dreasă pînă în zilele acelu mare orator al romanilor, Cicero, care timp s-au zis eta sau veacul cel de aur al limbii latine cei gramaticești. În veacul acesta de aur au încetat a se mai face ceva însemnată adăugire limbii latine cei gramaticești”³.

¹ *Dialog pentru începutul limbii romine între nepot și unchi*, p. 55.

² *Ibidem*, p. 62.

³ *Ibidem*, p. 76—77.

Petru Maior arată apoi diferențierea care s-a produs treptat între latina populară și cea clasică, „gramaticească”, sub influența limbii grecești, „Latinii au început a urma grecilor, a se dare după știință, și ea să fie limba lor deajuns spre primirea și lățirea științei lor, au început, după forma limbii cei eline sau grecești din care scotea învățăturile, a preface limba sa”¹.

Vederi juste a avut Petru Maior și cu privire la raporturile dintre limbile învinse și limbile învingătoare. „Romanii pe încet au învins toate popoarele Italiei; unele cuvinte și însușiri de-ale limbilor acestor popoare s-au adaos la limba latină și așa s-a întocmit limba romană poporană, care după aceea au fost în limba tuturor popoarelor din Italia”². De aici reiese că Petru Maior nu vorbește de „amestec al limbilor”, noțiune confuză și inexactă, ci susține teza justă a împrumuturilor lexicale și a unor elemente secundare pătrunse din limbile învinse în cele învingătoare, teză confirmată de lingvistica modernă.

Petru Maior susține că limba română s-a păstrat mai pură decât limbile romanice apusene, care ar fi mai împestrițate cu elemente din limbile „varvarelor ginți”. Astfel, „limba italiană, scrie el, prin longobarzi și prin ai săi învățați s-au abătut de la limba poporului roman cea veche”, pe când „limba poporului romanilor celor de demult vecuește pînă astăzi în gura romînilor noștri”³. El adaugă: „Așa dară limba romînească e acea limbă latinească comună, care pe la începutul sutei a doua era în gura romanilor și a tuturor italienilor. Limba latinească cea comună, după timpul ieșirii romanilor din Italia în Dacia, cumplete schimbări a suferit în Italia; urmează că limba romînească e mai curată limbă latinească a poporului roman celui vechi decât limba italienească cea de acuma; și mai cu cădere este a judeca din limba romînească cum a fost limba romanilor celor vechi decât din limba italienească cea de acum”⁴.

Spirit critic și perspicace, Petru Maior recunoaște că limba română este mai săracă în elemente latine decât celelalte limbi romanice. Explicația dată de el acestui fapt, într-o vreme cînd nu exista încă lingvistica romanică, este cea justă și anume că, spre deosebire de limba română, pătrunderea elementelor latine culte în limbile romanice apusene s-a făcut în mod permanent prin școală, biserică și administrație. „În limba italiană și în celelalte, scrie el, se află multe cuvinte care la romîni nu se aud. Ci trebuie să-ți aduci aminte că italienii, spaniolii și frîncii, de cînd au îmbrățișat credința creștină, totdeauna au fost supuși patriarhului de la Roma; în bisericile lor totdeauna s-au ținut limba latină cea gramaticească; avea școale latine. Între popoarele aceste nu se scria cărți fără numai în limba latină cea gramaticească. Ce mirare este dacă în zisele limbi se află cuvinte latine cu zisul prilej vîrite, care în limba romînă nu se aud?... Romîni din veacurile dintîi n-au avut o împărăție cu romanii și nici n-au învățat limba latină cea gramaticească. Pentru aceea în limba lor nu se află alte cuvinte latine, fără acelea cu care veniră strămoșii lor de la Roma în Dacia, adică cele ce erau ale limbii poporului roman mai demult. Limba romînă toată e limbă romană care fu alcătuită din limba

¹ *Dialog pentru începutul limbii romine între nepot și unchi*, p. 77.

² *Ibidem*, p. 68.

³ *Ibidem*, p. 63.

⁴ *Ibidem*, p. 69.

latină poporană și din alte distincte limbi ale popoarelor Italiei, care fură învinse de romani și făcură un națion cu romanii”¹. Petru Maior a apreciat deci just, cu câteva decenii înaintea lui Diez, deosebirea dintre cuvintele care alcătuiesc patrimoniul vechi al limbilor romanice și neologismele împrumutate din latina clasică. De aici, el trage concluzia importantă, însușită astăzi de toți romanistii, asupra rolului deosebit pe care-l are limba română pentru stabilirea elementului popular latin din celelalte limbi romanice. „Cel ce vrea să judece drept despre limba cea de demult a poporului roman, scrie Petru Maior, trebuie să ceară ajutor de la limba română. Mulți bărbați învățați, dintru acea scădere că n-au știut limba română, strîmbă judecată au făcut despre limba cea veche a poporului roman”².

Apărînd puritatea limbii romîne, Petru Maior nu admite existența elementelor de substrat. Deși recunoaște că postpunerea articolului, sunete ca *ă* și *î*, precum și unele cuvinte vechi romînești sînt greu de explicat prin latină, el respinge teoria lui B. Kopitar³ că asemenea particularități ale limbii noastre ar putea fi urme traco-dacice. Atît cuvintele obscure ca etimologie, cît și postpunerea articolului sînt, după el, tot de origine latină, și anume și acestea ar fi particularități aduse de coloniștii romani. Petru Maior ajunge aici într-o contradicție evidentă pe care a relevat-o mai întîi Lazăr Șăineanu : postpunerea articolului în romînește el o admite ca fiind de origine latină, dar procliza din limbile romanice apusene o consideră influență germanică⁴.

Tot de la coloniștii romani s-ar explica, după Petru Maior, graiurile și dialectele limbii romîne. „Din Italia dară au venit aici în Dacia mulțimea distinctelor dialecte în vorbă, măcar că în cărțile cele bisericesti numai o dialectă este la toți”⁵.

Obsesia latinistă în explicarea tuturor particularităților limbii romîne îl face pe Petru Maior să susțină că împărțirea romînilor pe provincii, care a fost cauza, după el, a multor slăbiciuni, ar proveni din afinitatea pe care au simțit-o coloniștii romani de a trăi toți cei veniți dintr-o anumită provincie a Italiei la un loc.

Petru Maior constată existența unor influențe străine în limba noastră, dar observă în mod just că aceste influențe n-au atins structura internă a limbii. El face deosebirea importantă între elementele esențiale ale limbii, pe care le numește „țesătura limbii romînești cea din lontru” și elementele lexicale neesențiale, intrate în limbă ca urmare a evenimentelor istorice. „Măcar că aceea nu putem nega că în limba romînească sînt vîrite cuvinte de-ale slovenilor, cu care am petrecut împreună, însă slovenii de țesătura limbii romînești cea din lontru nici cum nu s-au atins, ei aceea a rămas întreață precum era cînd întîi au venit romanii, strămoșii romînilor, în Dacia. Ci și cuvintele care sînt de la sloveni vîrite în limba romînească prea lesne se cunosc și ușor ar fi de s-ar învoi romîni spre aceea a le scoate și a fac curată limba romînească”⁶.

¹ *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 67—68.

² *Ibidem*, p. 75.

³ *Kleine Schriften herausgegeben von Fr. Miklosich*, Viena, 1857.

⁴ Vezi L. Șăineanu, *Istoria filologiei romîne*, București, 1895, p. 90.

⁵ *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 70.

⁶ *Istoria pentru începutul romînilor în Dacia*, Buda, 1834, p. 297.

Pentru a dovedi că influența slavă asupra limbii române se mărginește la lexic, Petru Maior compară declinarea slavă cu cea românească și italiană, arătînd deosebirea mare care există între declinarea slavă și românească și asemănarea dintre declinarea noastră și cea italiană. El și-a dat deci limpede seama de realitatea structurii interne a limbii și de rezistența ei față de influențele străine.

Petru Maior este un lingvist modern și în concepția pe care a avut-o asupra neologismelor. El și-a dat seama de necesitatea lor la începuturile culturii noastre moderne. „Unde intră științele cele înalte și nu ne-ar ajunge unele cuvinte, precum grecilor le este slobod în lipsele sale a se împrumuta din limba elinească și sîrbilor și rușilor de la limba slovenească cea din cărți, așa și noi toată cădîința avem de a ne ajuta cu limba latinească cea corectă, ba și cu surorile limbii noastre, cu cea italienească, cu cea frîncească și cu cea spaniolească”¹. Petru Maior cere însă ca introducerea de cuvinte noi să se facă cumpătat și treptat pentru a putea fi asimilate. Întrebuințînd neologisme în scrisul său, el le însoțește de obicei de cuvintele vechi echivalente. Astfel, el vorbește de „slope sau litere”, „speranță sau nădejde”, „stampă (tipar)”, ocazie (prilej)”, „cauză (pricină)”, „memorie (aducere aminte)” ș.a.

Petru Maior introduce în scrisul său și unele cuvinte aromînești pe care și le-a însușit din relațiile lui personale cu învățații aromîni M. Boiagi și G. Roja și din cărțile acestora. El folosește pe *a vrea* cu sensul aromînesc de „a iubi” (*dulce vrută patrie*), *ma* pentru „dar”, *demîndă* pentru „poruncește”, *păituiesc* pentru „tocmesc”, *atînt* pentru „atît”, *geană* pentru „deal”, *fărmeca* pentru „a otrăvi” ș.a.²

Ideea introducerii de cuvinte noi necesare dezvoltării culturii noastre moderne constituie un merit de necontestat al lui Petru Maior și un cîștig pozitiv pentru limba noastră. Dar urmașii lui pe linie latinistă au ajuns la exagerări ca cele din Dicționarul lui Laurian și Massim (1873—1876), care deveniseră un pericol pentru limba romînă. Insuccesul încercării latinistilor de a introduce neologisme exclusiv din latină se datorește faptului că ei au mers numai pe linia structurii latine a limbii noastre, fără să țină seama de pașii rapizi pe care începuse a-i face atunci cultura modernă, în orbita căreia intraserăm, și că latina mai era, în acea vreme, doar purtătoarea unei culturi a trecutului. Limba și cultura sînt factori inseparabili în viața popoarelor. De aceea termenii ceruți de nevoile dezvoltării culturii noastre moderne, pe care latinistii n-au reușit să-i introducă din latină, au pătruns totuși în limba romînă prin intermediul limbii franceze, nu numai din cauza structurii asemănătoare a celor două limbi, ci fiindcă limba franceză devenise în Europa purtătoarea cea mai importantă a culturii moderne.

Petru Maior și-a cîștigat mari merite ca întemeietor al lingvisticii noastre și în domeniul lexicografiei. El a adus o contribuție substanțială la elaborarea primului dicționar etimologic al limbii romîne, intitulat „Lexicon romînesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori în cursul

¹ *Dialog pentru începutul limbii romîne între nepot și unchi*, p. 71.

² Vezi Th. Capidan, *Petru Maior și aromîni*, în „*Junimea literară*” 1923, p. 63—65

a treizeci și mai multor ani s-au lucrat”, cunoscut sub numele de Dicționarul de la Buda (1825). Acesta cuprinde aproape 10.000 de cuvinte culese între anii 1780—1825 de Samuil Micu, I. Corneli, V. Coloși, Petru Maior, A. Teodori și I. Teodorovici. Prin această lucrare autorii au căutat să răspundă nevoilor impuse de începuturile culturii noastre moderne de a avea, ca toate popoarele civilizate din acea vreme, dicționarul limbii naționale și, în același timp, de a oferi învățaților străini un mijloc de cunoaștere a limbii române și de apreciere a latinității ei. Acest scop a și fost atins, deoarece cu ajutorul Dicționarului de la Buda (1825) și al Gramaticii lui Micu și Șincai (1780), numeroși savanți străini au putut studia limba română. Cele două opere i-au servit ca bază de studiu al limbii noastre întemeietorului lingvisticii romanice, Friederich Diez. Petru Maior a făcut revizia finală a lucrării și a stabilit etimologia cuvintelor pînă la litera H. În acest din urmă domeniu, el a urmărit scopul caracteristic întregii lui opere și anume evidențierea originii latine a unui număr cît mai mare de cuvinte. De aceea, unele etimologii sînt forțate ca, spre exemplu, cea a lui *abur* din lat. vapor, *ban* din lat. pecunia, *brînză* din lat. prandium, *cîmilitură* din lat. similitura, *clește* din lat. forceps, *clopot* din lat. campana ș.a. O altă greșeală a lui Petru Maior în stabilirea etimologiilor a fost derivarea cuvintelor românești exclusiv din vocabularul latinei clasice, deși el are meritul deosebit de a fi formulat, printre primii lingviști europeni, adevărul că limba română și toate celelalte limbi romanice sînt continuatoarele latinei populare. Cauza acestei contradicții a lui Petru Maior constă în faptul că latina populară nu era încă studiată în acea vreme. Asemenea exagerări au făcut însă să scadă valoarea acestui dicționar, lucrat în general cu multă grijă și competență.

În ceea ce privește ortografia limbii române, Petru Maior a avut de asemenea vederi originale, unele valabile pînă astăzi. El a fost unul dintre cei mai convinși adepți ai scrierii limbii noastre cu caractere latine. Petru Maior a expus normele ortografice stabilite de el în fruntea Dicționarului de la Buda. Lui îi datorăm în ortografia noastră de astăzi semnele diacritice de sub *ș* și *ț*, precum și scrierea, după model italian, prin *ch(e,i)* și *gh(e,i)* a ocluzivelor noastre palatale.

De la Petru Maior au rămas și cîteva fragmente de gramatică a limbii române, publicate postum de Timotei Cipariu în „Arhivul pentru istorie și filologie” și în „Acte și fragmente”. Contribuția Școlii ardelenene în acest domeniu fiind împlinită prin „Elementa linguae daco-romanae sive valachicae” (1780) a lui Micu și Șincai, faptul că Petru Maior nu a terminat această lucrare nu-i scade meritele cîștigate în întemeierea lingvisticii noastre moderne.

Apărîndu-se de acuzația de semeție pe care i-a atribuit-o cîrtitorul împotriva sa, Petru Maior își definește singur rolul în cultura noastră: „el niciodată n-au fost iubitor de stăpînire, ci pururea au căutat prilej cum de cum să poată lucra mai mult spre cultura și folosul neamului românesc”¹. Rolul lui Petru Maior în cultura noastră a fost acela al unui deschizător de drumuri, care sînt urmate, în esența lor, și astăzi. El recunoaște că

---

¹ Răspuns la cîrtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior, în „Revista critică-literară”, Iași, vol. II, 1894, p. 125.

nu a rezolvat definitiv problemele pe care le-a ridicat. „Eu numai cît am aruncat sămînța”¹, scrie el însuși. Meritul lui mare rămîne acela de a fi ridicat problemele esențiale ale istoriei și limbii noastre și de a fi introdus în istoriografia și în lingvistica noastră principiul critic ca bază a cercetărilor. Prin Petru Maior, istoria încetează de a mai fi la noi simplă povestire, ci analiză critică a faptelor și a izvoarelor, iar în lingvistică se introduce metoda istorică în explicarea formării și dezvoltării limbii noastre. Dacă Petru Maior ar fi aplicat în mod consecvent metoda istorică la studiul limbii romîne, progresul lingvisticii noastre ar fi fost, desigur, mult mai rapid. Fanatismul latinist l-a împiedicat însă să aplice în mod consecvent această metodă, ducîndu-l la unele judecăți dogmatice, neștiințifice, ca ipoteza neverosimilă a Daciei pustii la venirea coloniștilor romani, păstrarea purității noastre romane și chiar la ideea eliminării tuturor cuvintelor nelatine din limba noastră. Aceste exagerări, provenite din părăsirea metodei istorice, au dus la compromiterea autorității științifice a Școlii ardelene, deși direcția ei de cercetare a fost recunoscută ca justă de toți istoricii și lingviștii noștri de mai târziu. Dar aplicarea inconsecventă a metodei istorice de către Petru Maior se explică nu numai prin fanatismul lui latinist, ci și prin faptul că această metodă nu se impusese încă în acea vreme, nici în alte părți, în cercetările lingvistice. Prin Timotei Cipariu, Școala ardeleană a folosit mai consecvent metoda istorică în studiul limbii noastre, fără a renunța totuși la tendințele artificiale și antiistorice de cultivare a limbii prin eliminarea cuvintelor nelatine, introducerea în limba vie a neologismelor luate aproape exclusiv din dicționarele latine sau a arhaismelor din cărțile noastre vechi.

---

¹ *Istoria bisericii romînilor atît a acestor dincoace precum și a celor dincolo de Dunăre* (Prefață), Buda, 1813.

CULTIVAREA LIMBII

OBSERVAȚII ASUPRA LIMBII FOLOSITE ÎN „SPORTUL POPULAR”

DE

I. GHEȚIE

Interpretarea faptelor de limbă dintr-o publicație de specialitate pretinde criterii întrucâtva schimbate față de cele care sînt folosite în articolele consacrate lucrărilor beletristice sau cotidianelor de informație generală. În cazul lucrărilor sau periodicelor de specialitate, notarea abaterilor de la norma limbii literare trebuie făcută ținînd seama de măsura în care scrierile cercetate exprimă un limbaj propriu unui domeniu de activitate. Indiferent care ar fi revista sau ziarul studiat, formele aberante de limbă trebuie căutate în primul rînd în terminologia tehnică specifică. Fără a neglija importanța greșelilor curente de limbă, cercetătorul trebuie să aibă în vedere înainte de toate raporturile dintre terminologia respectivă și limba literară, scoțînd în evidență aspectele curente ale abaterilor de la normă, care se observă în folosirea termenilor speciali.

Dacă se însumează observațiile făcute asupra limbii unei publicații de specialitate, se remarcă frecvența anumitor forme greșite, care ne permite să stabilim unele caracteristici ale felului cum sînt scrise articolele. De cele mai multe ori, aceste erori „cronice” se leagă direct de terminologie sau de maniera proprie în care se scrie în publicația respectivă. Ele apar aproape la toți autorii, indiferent de subiectul atacat sau de particularitățile stilistice ale articolelor. E o constatare care ne obligă să dăm prioritate acestor greșeli capitale, din dorința de a surprinde aspectele esențiale ale modului în care se scrie în periodicele de specialitate. Îndrumată în felul acesta cercetarea pierde uneori din vedere observațiile de amănunt, dar reține abaterile importante și caracteristice, prin care terminologia de specialitate este împiedicată să se conformeze întrutotul prescripțiilor normelor limbii literare.

Terminologia sportivă s-a format la noi după primul război mondial și a cunoscut timp de cîteva decenii lipsa de fixitate caracteristică oricărui

început. În ceea ce privește originea, marea majoritate a termenilor sportivi provin din franceză sau din engleză. Cuvintele împrumutate au fost redată la început în forma fonetică originală, și aceasta nu numai pentru că termenii erau recent pătrunși în limbă. A existat și există și acum o terminologie sportivă internațională care face ca neologismele să-și păstreze multă vreme aspectul grafic sau fonetic englez ori francez. E adevărat că manifestările sportive pe plan internațional joacă un rol extrem de important. Din această cauză lexicul sportiv internațional, permanent expus îmbogățirii, tinde să devină unitar. Participarea la această unitate a determinat, în parte, neadaptarea fonetică a neologismelor sportive intrate în limba română. Observația aceasta privește în special cuvintele englezești care s-au menținut în grafia originală pînă aproape de zilele noastre, deși termenii introduși își câștigaseră de mult drept de cetățenie în limbă. Perseverența ziarelor apărute între cele două războaie mondiale de a promova grafia străină a cuvintelor a atras după sine o consecință firească. Dincolo de coloanele ziarelor, termenii sportivi pătrunși în masă au suferit un dublu tratament : o mică parte a publicului a continuat să citească corect termenii străini, în timp ce majoritatea a început să folosească cuvintele ignorind cu desăvîrșire pronunțarea englezească sau franțuzească. Cuvîntul *fotbal* se scria *foot-ball* , dar prea puțini îl pronunțau englezește. Cei mai mulți au citit cuvîntul englezesc românește și au impus forma consacrată astăzi : *fotbal* . Mai multe dificultăți a pînă vorbitorilor *rugbiul* , care se scria *rugby* , dar se pronunța (și se mai pronunță și astăzi) *rugbi* , *rögbi* , *rügbi* , *ragbi* și chiar *ruibi* sau *rüibi* . Exemplele sînt în măsură să ilustreze confuzia care a domnit pînă nu demult în terminologia sportivă românească. Este meritul ziarului „Sportul popular” și al celorlalte publicații sportive românești de a fi contribuit la unificarea și, am putea spune, la normarea terminologiei sportive. Începînd din anii 1948—1949, termenii sportivi au fost scriși după ortografia românească, în conformitate cu pronunțarea lor cea mai răspîndită. În felul acesta o serie de cuvinte care încetaseră de mult să fie simțite ca străine, au primit forma corespunzătoare românească.

Citind colecția ziarului „Sportul popular”¹ observăm că abaterile de la această normă sînt extrem de rare și poate tocmai de aceea frecvența lor în ultimul timp surprinde. Întîlnim astfel grafia normală *rugbi* alături de forma englezească *rugby* care mai apare pe alocuri (2901/2,2). Oscilarea aceasta se constată și în privința altor cuvinte : *iolă* și *yolă* (2836/2,1) *voleu* și *volée* (2834/3,2), *snaip* și *snipe* (2832/2,2), *iahting* și *yachting* (30 (3006/7,1). Există apoi termeni care, dacă ne aducem bine aminte, n-au fost niciodată transcriși în grafie românească : *break* (2897/2,4), *knock-out* (2892/3, 4-5), deși întîlnim *aut* (2897/2,2) etc.

În ultimul timp se manifestă în coloanele ziarului o preferință tot mai vădită pentru termenii străini, transcriși uneori fără nici un discernămint în grafia engleză sau franceză. Afirmăm acest lucru fără să ne gîndim la dubletele curente, cu circulație largă în rîndul vorbitorilor (*lovitură de colț — corner* , *mijlocăș — half* , *unsprezece metri — penalti* etc.), deși

¹ Am pus la contribuție pentru redactarea acestui articol colecția ziarului „Sportul popular” din lunile mai 1956 — mai 1957 ; la fiecare exemplu s-a notat în paranteză numărul din care a fost extras. Prima cifră indică numărul, a doua pagina, iar a treia coloana.

în unele cazuri folosirea termenului autohton ar trebui preferată¹. Ne surprinde însă numărul tot mai mare de englezisme sau de franțuzisme reinviat în mare parte gratuit și numai în scopuri exhibitiv: *draw* (= rezultat de egalitate; 2897/3, 3-5), *fair* (= frumos, 3009/4,2), *out-sider* (= principal pretendent; 2890/4,3), *cupée* (sic!; = numele unei figuri de scrimă; 2955/4,4), *daviscupman* (= jucător care ia parte la Cupa Davis; 2999/4, 5-6), *sparing-partener* (= partener de antrenament; 2836/3,4). Avem a face cu termeni fără circulație reală care, chiar în cazul necesității lor, trebuiau transcriși în grafie românească. Maniei pentru termenii de specialitate străini (sau cel puțin pentru forma străină a termenilor) îi urmează în mod firesc tendința de a apela la limbile străine și în alte privințe: cuvinte ca *ralenti* (2890/6,1) *clou* (2955/4,1), *rendez-vous* (2893/1,5) sau grafia *block-notesul* (2900/2,4) deși Dicționarul ortografic recomandă *bloconotes*.

Lexicul sportiv cunoaște o serie de termeni neologici a căror prezență este justificată prin lipsa unui echivalent românesc precis. Cuvinte ca *rutier*, *sabrer*, *batman*, *paradă-ripostă* etc. fără a participa la lexicul limbii literare sînt indispensabile în terminologia sportivă, deși pot să pară barbarisme unui necunoscător. Calchiera (frecventă în terminologia sportivă maghiară) se întâlnește mai rar și duce adesea la formațiuni care par forțate: *opriri*, *ruperi de distanță* (2955/4,4) etc. Afară de cuvintele împrumutate presa sportivă înregistrează în mod permanent formațiuni noi a căror abundență dovedește lipsa de fixare definitivă a terminologiei sportive. Se constată uneori derivate formate în limba română, în special cu ajutorul sufixului *-ist*, care este extrem de productiv: *spatiști*, *velisti* etc. Receptivitatea largă a terminologiei sportive față de neologisme duce fie la acceptarea unor cuvinte compuse puțin obișnuite (*iahtmeni* în loc de *iahtiști*, cum ar fi fost firesc; 2901/4,3), fie la crearea unor elemente lexicale discutabile. Pornindu-se de la un cuvînt ca *golaveraj* (= raportul dintre golurile marcate și cele primite) s-a ajuns la lansarea lui *meciaveraj*, al cărui sens rămîne obscur, întrucît în nici o ramură sportivă nu se face un raport între întîlnirile cîștigate și cele pierdute. Un semn de întrebare stăruie și asupra necesității lui *cinci* („Cehoslovacia a folosit „cinciul” de bază”, 2830/2,1), a cărui rațiune de a fi o infirmă prezența lui *cvintet*, folosit în diferite ramuri ale limbii literare (de altfel și în terminologia sportivă: *cvintet ofensiv*). Crearea lui *cinci* s-a făcut prin analogie după *unsprezece* (= *echipă de fotbal*) folosit destul de frecvent în formulări ca: *unsprezecele Romîniei a avut o comportare meritorie*.

Discutarea expresiilor specifice limbajului sportiv, din punctul de vedere al corectitudinii îmbinărilor frazeologice realizate, trebuie să țină seama de gradul lor de răspîndire, precum și de măsura în care sînt necesare, în raport cu sintagmele echivalente din limba literară. La o analiză sumară, cercetarea descoperă o serie de expresii copiate direct din franțuzește de multe ori în accepțiuni incorecte. S-a arătat mai de mult² eroarea făcută de transplantatorii autohtoni ai sintagmei *mener le train*, care și-a intervertit sensul logic în expresia românească *a duce trenu*. Aceeași

¹ Vezi Al. Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale în „Limba romînă”*, an. II (1953), nr. 6, p. 24.

² Al. Graur, loc. cit., p. 26. Tot aici se discută și expresiile *a deschide pe cineva*, *a fi tot timpul peste cineva*.

surpriză ne întîmpină în fața sensului nou pe care l-a primit în limbajul sportiv verbul *a degaja*. Dacă francezescul *dégager le terrain* înseamnă „a descongestiona, a libera terenul” (trimitînd mingea în partea de teren a adversarului), expresia romînească *a degaja mingea* atribuie cuvîntului *a degaja* o semnificație improprie. În ambele cazuri ne aflăm în prezența unor unități frazeologice intrate de mult în limbă, a căror răspîndire face aproape imposibilă renunțarea la ele. Aceasta nu ne împiedică, dimpotrivă ne obligă, să pretindem respectarea normelor literare, care nu tolerează forme aberante și sensuri improprii, oricare ar fi răspîndirea acestora.

Vom semuala în continuare cîteva expresii, provenite în majoritate din franceză, care ar putea fi înlocuite cu echivalente de largă circulație din limba literară : *a acoperi distanța* (atletul suedez Nilson... a acoperit distanța în 2 h 22'5/10 sec...”, 2901/4,2); *a marca pe cineva* („A atacat cu directe și croșeri care l-au marcat vizibil pe Cișmaș”, 2893/1,1); *a egala lupta* („Franțuzaicele nu au reușit niciodată să egaleze lupta sub coș”, 2828/1); *a sparge plutonul* („Dinamoviștii caută” să spargă „plutonul” 2890/1,4). În cazul primelor două expresii, sinonimele apar fără nici un efort : de ce *a acoperi o distanță*, cînd avem *a parcurge o distanță*, sau de ce *a marca*, atunci cînd există *a atinge*? *A egala lupta* trădează originalul francez, fără să poată face față concurenței lui *a echilibra lupta*, atît de răspîndit în publicațiile sportive. Inovațiile lexicale tentează în presa sportivă, altfel n-am putea explica apariția sintagmei *a sparge plutonul* ale cărei șanse de existență sînt discutabile, din moment ce expresia mai veche *a fărâmița plutonul* este de mult încetățenită.

O carieră remarcabilă face în terminologia sportivă verbul *a forța*, prezent în expresia, adoptată și în alte domenii de activitate, *a forța alura* și în formațiunea obținută prin analogie *a forța ritmul*. Pe lîngă acestea, s-a ajuns prin elipsă la sintagme ca *a forța victoria*, sau, mai recent, *a forța rezultatul* („Echipa Bristol a reușit... să forțeze în repriza a doua rezultatul de egalitate”; 2890/1,3). Construcția e incorectă, intrucît, eliminînd cuvîntul *obținerea* (a forța obținerea rezultatului), se atribuie lui *forța* un obiect pe care sensul verbului nu-l tolerează. Merită să mai fie notată expresia *a încasa o înfrîngere* („Torino... încasează înfrîngere după înfrîngere”; 2855/4,3), pentru că examinarea ei ne furnizează elemente noi în discuție. Deși originea expresiei e destul de sigură, avem a face după toate probabilitățile cu o etimologie multiplă. Cuvîntul *a încasa*, prezent în terminologia sportivă franceză, se resimte de influența sensului pe care îl are cuvîntul în vorbirea argotică : *a încasa o notă proastă* sau chiar *a încasa o bătaie*. Mult mai evidentă e nuanța argotică a lui *a scoate* a cărui semnificație stilistică e marcată prin ghilimele în propoziția „Yvonne Goldenberg... a „scos” un rezultat remarcabil... (2830/2,5). Ambele cazuri ne arată că e necesară o selecție a termenilor în sensul eliminării elementelor de argou, care tind să se infiltreze tot mai mult în limbajul sportiv. În exemplele citate mai sus, sinonimele literare *a suferi* și *a obține* ar asigura mai multă sobrietate exprimării.

Utilizarea improprie a expresiilor și a cuvintelor depășește însă limitele terminologiei sportive. Se constată adeseori deformarea sensului cuvintelor și a expresiilor din limba comună. Vom cita cîteva exemple, reducînd pe cît posibil comentariile : „Maestre, mi-am uitat paspartuul

în buzunarul de la vestă, *semnaliză* discipolul” (= semnală; 2831/3,3); „Schimburi de mingi care au fost departe de *conturul* unui tenis modern” (*contur* a primit aici sensul de „cerințe, pretenții”; 2863/2,3); „Cît privește echipa noastră, ea se prezintă într-o *formulă* nouă în care vor intra o serie de jucători tineri” (în *formulă* nu pot intra jucători; 2898/1,4); „Cea mai importantă competiție de oină din acest an... *prezintă* ultimul său act: finala”(evenimentele *trăiesc*, nu prezintă ultimul lor act; 2901/3,1); „A *contracara* sistemul defensiv suedez” (se contracarează acțiuni, nu sisteme; 2834/3,3); „Prezența „mondialelor” de juniori va stimula organizarea concursurilor pentru tineret... pregătind și rodind pe pentatloniștii de mîine” (se rodează mașinile, nu oamenii; 2953/5,4); „Vă prezentăm participanții : italienii, polonezii, bulgarii și — bine înțeles — românii, care *au cules* în ultimii ani atîtea *galoane* pe planșele din Budapesta, Varșovia...” (galoanele se cîștigă, se culeg numai laurii; 2890/8,1).

O caracteristică a cotidianelor sportive o constituie legătura strînsă cu evenimentul zilei. Ziarul sportiv fiind în primul rînd informativ, trebuie să urmeze la scurt timp competiția pe care o prezintă. Actualitatea informației aduce după sine și o serie de dezavantaje, dintre care cel mai important e viteza redactării și, firește, neglijențele inerente. Din această cauză, inconsecvențele constatate în ceea ce privește aspectul fonetic al unor termeni ar putea să pară explicabile, dacă n-ar interveni frecvența lor. Numeroase sînt și greșelile de sintaxă, care se pot justifica numai în parte prin graba redactării. Vom lăsa la o parte unele observații de mai mică importanță, pentru a ne ocupa de două cazuri care apar curent în coloanele ziarului „Sportul popular”: greșelile de acord și folosirea improprie a prepozițiilor.

Lipsa acordului dintre subiect și predicat ne întîmpină destul de des. Uneori ea poate fi explicată prin particularitățile regionale ale limbii redactorului („Placajele necruțătoare care *i-a entuziasmat* și pe colegii săi de echipă”; 2890/1,5), alteori prin reducerea greșită a două subiecte la unul singur („Federația de box din R.D.G. și R.F.G... *au căzut* de acord...”; 2901/4,5). Atributele substantive în genitiv nu sînt consecvent acordate între ele : „În compania campionului lumii (Borisov), a recordmanului și *campion* olimpic (Bogdanov)...” (2897/1,1). Exemplul următor („Măiestria reprezentanților țării africane nu cunoaște egali în lume”; 2898/3,3) prezintă o dublă abatere : considerarea substantivului *egal* (din expresia *a nu avea* sau *a nu cunoaște egal*) ca avînd forme de gen și număr și acordarea lui greșită nu cu subiectul, ci cu atributul care îl determină (reprezentanții).

Utilizarea greșită a prepozițiilor pornește de la necunoașterea semnificației lor și duce de multe ori la formulări improprii. Cităm cîteva exemple notînd în paranteză prepozițiile care se cereau folosite : „*Asupra* echipei germane... ni s-a comunicat...” (corect : „despre” sau „în legătură cu”; 2890/8,3) „Gh. Axioti și Z. Popazu au adevărate coșmaruri *cu* formula viitoare a echipe (corect : „în legătură cu”..., „în privința...” 2955/4,5); „Vînt *de* față, spate și lateral” (corect : „din”; *de* e franțuzism; 2900/6,1); „A cucerit *cu* mare diferență față de ceilalți titlul de campion” (corect : „la”; 2898/1,5); „Jocul era și putea să rămînă foarte bine la nota lui *de* amical”... (în locul construcției prepoziționale trebuia folosit adjectivul singur la feminin; 2863/3,3).

În interiorul propozițiilor elementele sintactice sînt adesea dezechilibrate de schimbări nejustificate de topică care riscă să altereze sensul formulării : „Constatarea aceasta, cu prea puține excepții este valabilă... pentru întreaga noastră echipă reprezentativă (2860/1,1) ; „Tocmai cînd visul ajunsese la apogeu, al naibii deșteptător își făcu de lucru, țîrii prelung, trezindu-l din somn... (2819/3). Propozițiile incidente, extrem de ramificate, pot face obscure exprimările, separînd elementele propoziției principale, care se pierd în interiorul frazei : „Nu pierde niciodată sau foarte rar serviciul, pentru că antrenamentele l-au pus în posesia unei mișcări de atîta perfecțiune și forță, încît plasîndu-l în funcție de așezarea primitorului, el obține...” (2829/2). Omiterea verbului în prima propoziție a unei fraze și folosirea lui în următoarele dă naștere unor construcții lipsite de armonie : „În zare, munți înalți, tociți de veacuri, fără sălbatica vegetație a înălțimilor europene, iar lîngă noi defilează nesfîrșit acest lut galben, care uneori are nuanțe roșii aprinse”... (2819/8).

Elipsa verbului duce la formulări incomplete din punct de vedere logic și, deci, sintactic : „Allan Erdman trăgător ale cărui performanțe îl prezintă ca favorit la Jocurile Olimpice” (2897/1,1). Același procedeu duce la segmentarea frazei în două părți : subiectul devine titlul articolului, în timp ce restul frazei se transformă într-o propoziție independentă lipsită de predicat : „Locomotiva București — Energia Flacăra Ploești. Unul dintre cele mai interesante jocuri ale etapei, intrat în rîndul partidelor de tradiție ale campionatului” (2890/3,3). Frecvența elipsei și mai ales a dislocării frazelor prin omiterea unui element sintactic ne permite să considerăm procedeele drept caracteristice pentru limbajul ziarelor noastre sportive. Specializarea unor sintagme în forma lor eliptică lipsește uneori fraza de elemente importante pentru sensul logic, dar pe care cunoscătorul sportiv le subînțelege. În propoziția „Pentru lovirea intenționată a adversarului următorii jucători au fost sancționați : Cruțiu (Progresul București) 1 etapă, Bodo (Locomotiva București) 1 etapă...” (2890/5,3), se remarcă ușor că din formulare lipsește tocmai sancțiunea care a fost dictată jucătorilor : suspendarea (pe cîte o etapă).

Încheiem rîndurile consacrate sintaxei atrăgînd atenția asupra unei tendințe pe care am amintit-o mai sus. Încărcarea excesivă a frazelor prin serii de propoziții subordonate și de paranteze explicative creează o adevărată junglă sintactică, prin care mintea își croiește drum cu greutate. Sîntem incredințați că exemplele pe care le furnizăm mai jos ilustrează această afirmație : „În speranța că aceste întreceri vor prilejui în sfîrșit un serios examen la care să participe întreg lotul nostru reprezentativ, antrenorii săi și toți cei care au participat la probe, că toți acești factori își vor spune deschis părerea privind mai ales lipsurile observate, cauzele lor și că forurile de conducere (comisia centrală și inspecția de specialitate) vor lua măsurile necesare, putem trage concluzia că ediția a IX-a a campionatelor internaționale de atletism a folosit sub toate formele atletismului nostru (2892/3,3) ; „În același timp, o însemnată lacună a organizării, tot în legătură cu depărtarea mare de oraș la care a fost realizată cazarea majorității delegațiilor (la Institutul național al sporturilor din pădurea Vincennes) și cu întocmirea programărilor (minimum 5 reuniuni zilnice și cel puțin două săli în același timp, pentru a realiza, bine înțeles, tot atîtea serii de încasări), a constituit-o imposibili-

tatea pentru participanții de a mai rezerva timp și vizitării Parisului” (2890/4,2).

Particularitățile stilistice ale ziarului „Sportul popular” se leagă direct de caracteristicile reportajului sportiv. Am arătat mai sus legătura strinsă pe care cotidianul sportiv o are cu actualitatea. Pe lângă acest fapt, reportajul sportiv, ca orice reportaj, tinde să redea evenimentele în mișcare, în desfășurare, cu momentele dinamice puternic reliefate. Consecința imediată e abundența termenilor drastici, plini de conținut afectiv, care vizează senzaționalul. Cuvintele „tari” nu pot fi condamnate decât în măsura în care contravin sobrietății prin abundența lor sau distonează cu ansamblul frazeologic în care apar. Cu toate că „Sportul popular” a redus considerabil din exprimarea spectaculoasă a ziarelor sportive mai vechi, preferințele pentru elementele lexicale din arsenalul gazetăresc senzațional se constată pe alocuri. Cităm câteva exemple : „Bătălia se desfășoară într-o alură *infernală*” (2893/1,3); „*Imens* val de comentarii” (2897/3,3); „*Inepuizabila* măiestrie” (2863/1,5); „Desfășurarea *magnificelor* campionate mondiale” (2890/7,5); „Timp *infernal*” (2836/4,3).

Reportajul sportiv a primit în ultimul timp o îndrumare aparte. Afară de obișnuitele comentarii, trimișii ziarelor au început să acorde atenție evenimentelor culturale sau politice din țările vizitate, precum și descrierilor de natură, de orașe etc. Relatările sînt de cele mai multe ori sobre și directe, evitînd exprimarea pretențioasă. Se găsește însă uneori formulări în care pretiozitatea se asociază cu improprietatea termenilor. Extragem câteva specimene dintr-un reportaj asupra Chinei : „Și aici noul este *debordant*” (2819/8); „Elementele peisajului chinez impun prin *intensitatea* și măreția lor” (ibidem; elementele de peisaj nu pot fi intense); „Apele sînt imense, *placide*, nemișcate” (ibidem; placiditatea nu e o proprietate a apelor); „Sîntem la capătul unei călătorii *imense*” (ibidem; adjectivul e folosit impropriu lângă substantivul călătorie). În alte cazuri se apelează la exprimări desuete, dacă nu rizibile („De după un colț de nor bătrînul astru solar și-a aruncat privirile pe stadion”; 2863/1,4) sau la formulări de un dramatism teatral în care lipsa de gust e evidentă : „Muntele Urgall se prăbușise parcă peste noi... Muntele Urgall cea mai mare înălțime din apropierea oceanului și a orașului San Sebastian nu se prăbușise, dar ei fuseseră martori la una din marile drame ale sportului” (2997/7,2).

În încheierea observațiilor am vrea să ne oprim asupra unor probleme de punctuație. Parcurgerea oricărui număr din „Sportul popular” ne arată că redactorii ziarului (din vina lor sau a tipografiei) ignorează în bună măsură normele de folosire a punctuației și, în special, a virgulei. Lipsa unei logici severe în delimitarea propozițiilor sau a părților de propoziție prin virgulă se îmbină cu ignorarea desăvîrșită a acestui semn de punctuație. Exemplele sînt atît de numeroase, iar detașarea lor se face cu atîta ușurință, încît ne abținem să dăm un singur exemplu.

Ne vom opri în schimb asupra folosirii ghilimelelor. Sintagma timp „*infernal*” citată mai sus poate servi ca punct de plecare pentru a detașa o particularitate a ziarului de care ne ocupăm și, poate, a tuturor rubricilor sportive din celelalte ziare. Sintagma are cel de al doilea termen între ghilimele. Rostul semnului de punctuație este în acest caz să scoată în relief caracterul special, stilistic, al termenului evidențiat. Așadar

timp „infernă” înseamnă nu timp specific infernului, ci timp foarte prost, mizerabil, care poate fi comparat cu iadul. Această accepțiune a cuvântului este însă de mult statornicită în limbă, așa încît prezența ghilimelelor e inutilă. Folosirea gratuită a ghilimelelor prezentă aproape în fiecare articol, indiferent de autor, se constată în proporție impresionantă. Ziarul nu dă dovadă nicăieri și în nici o privință de atîta consecvență ca în cazul utilizării nesăbuite a ghilimelelor. Adăugăm pentru edificare o listă modestă, care poate fi continuată oricînd „ad libitum”: „N-am avut prea mult de „furcă”... (2835/8,5); „Apărătorii belgieni sînt „la post” (28361/1,5) „Nicolae Linca și Ilie Dragnea au realizat o „ciocnire” violentă” (2893/1,2); „Nu cumva un norișor cît de mic intenționează să le „amenințe” spectacolul pugilistic” (2890/1,2); „Ieri dimineață acceleratul de Timișoara a „depus” pe peronul gării de nord echipa de handbal a R.P.F. Iugoslavia” (2898/1,2) etc. etc.

În toate exemplele avem a face cu termeni care au dobîndit de mult un sens figurat sau care intră în componența unor sintagme definitiv constituite în expresii. Desigur, se întîlnesc și cazuri cînd ghilimelele marchează un termen din limba comună în curs de a-și preciza un sens sportiv („potcoavă”, „schelet” etc.) sau un neologism recent, și în acest caz folosirea lor este îndreptățită.

Observațiile pe care le-am făcut n-au pretenția de a răspunde la toate problemele pe care le implică examinarea limbii folosite în „Sportul popular”. Oricît de incomplete ar fi, constatările făcute ne ajută să tragem cîteva concluzii. Se cuvine să remarcăm de la început că „Sportul popular” înregistrează un progres considerabil, în ceea ce privește felul cum este scris, în comparație cu cotidienele care l-au precedat. Grație mai ales activității acestui ziar, reportajul sportiv cunoaște în prezent sobrietate și moderație în exprimare, calități care trebuie însă promovate necontenit. E necesară apoi o aplicare consecventă a normelor limbii literare în terminologia sportivă. Serierea termenilor sportivi trebuie făcută fără excepții în conformitate cu principiul fonetic, care stă la baza ortografiei actuale a limbii romîne. Se impune de asemenea o selectare a cuvintelor străine în curs de a pătrunde în limbă, reținîndu-se numai cele necesare și eliminîndu-se cele care sînt utilizate exclusiv pentru a produce impresie. Din coloanele ziarului trebuie să dispară orice tendință spre reportajul senzational realizat prin clișee uzate sau prin abundența cuvintelor drastice. Conformarea față de normele limbii literare privește nu numai terminologia sportivă. Înainte de orice se cere respectarea regulilor sintactice, ortografice și de punctuație fără de care se ajunge la confuzie în construcții, la obscuritate în înțeles și la inconsecvențe în scriere. Astăzi, cînd terminologia sportivă cunoaște o răspîndire mereu lărgită, se impune fixarea și difuzarea ei în cele mai corecte forme.

OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII ARTICOLULUI GENITIVAL ÎN LIMBA PRESEI ACTUALE

DE

R. OCHEȘEANU

Deși articolul genitival (sau posesiv) nu prezintă în teorie nici o dificultate în ceea ce privește întrebuintarea, în practică, folosirea lui corectă se dovedește a fi grea.

Dificultatea nu vine atât de la numărul și varietatea aspectelor lui morfologice, cât mai ales de la faptul că acest instrument gramatical presupune existența a două cuvinte pe care le leagă. Unul e totdeauna substantiv, celălalt poate fi un pronume posesiv, un substantiv ori un pronume în genitiv sau un numeral ordinal.

Acest articol leagă pronumele posesiv sau cazul genitiv și substantivele pe care le determină ca atribute. El poate fi înlocuit prin articolul enclitic care se alipește la substantivul pe care-l determină. De exemplu sintagma „cărți ale noastre” este echivalentă cu „cărțile noastre”.

Formele articolului genitival (sau posesiv) sînt la sg. m. *al*, f. *a*; la pl. m. *ai*, f. *ale*; la m.f.gen.-dat. *alor*. Ele variază după genul și numărul substantivului de care depinde genitivul (sau pronumele posesiv) și care în mod obișnuit ocupă locul întâi în sintagma respectivă.

În principiu acordul articolului genitival este simplu, în practică însă, dată fiind strînsa legătură dintre articol și cuvîntul pe care îl însoțește, vorbitorii sînt înclinați să schimbe aspectul morfologic al articolului după genul și numărul substantivului următor și nu după al celui precedent.

De aici s-a ajuns la o serie de dificultăți, în ce privește acordul acestui articol.

În rîndurile care urmează vom face o grupare a acestor abateri —uneori greșeli propriu-zise—de la regula obișnuită.

Astfel, în limba vorbită, mai ales în Moldova, este foarte răspîdită forma *a* pentru ambele genuri și numere.

Această formă, deși obișnuită în limba secolului al XIX-lea, în special în prima lui jumătate, cînd o întîlnim chiar la scriitorii și mai ales

la poezii noștri mari, ca Alecsandri și Eminescu (de ex. : *Nici ca Dunărea să-ncepe spumegînd a tale oști* (Eminescu, O.I. 147) sau *Innegrînd tot orizontul Cu-a lor zeci de mii de scuturi* (Eminescu, O. I. 147), constituie totuși o abatere.

Astăzi, cînd limba literară s-a perfecționat și normele ei se impun peste tot, această abatere, răsîndită mai ales în limba vorbită și populară, trebuie evitată. Ea nu poate fi admisă nici chiar la poezi. Din păcate însă, în publicațiile noastre actuale avem destule exemple în care o întîlnim. Ne mulțumim să cităm două dintre ele. Astfel în exemplul : *Aceasta se manifestă după două-trei scurtări a vîrfurilor ramurilor* (Știință și Tehnică 4/1956, p. 17), în care apare această formă unică *a* pentru ambele genuri și numere, acordul este evident greșit. Articolul genitival care leagă substantivul *scurtări* de atributul său *vîrfurilor* trebuia să se acorde în gen și număr cu substantivul *scurtări* de care depinde. Deci corect este : *ale vîrfurilor*.

Aceeași observație pentru exemplul : *Nu făceau parte din domeniul noțiunilor și a teoriilor* (Gazeta literară 113, 6/3), unde articolul genitival trebuia acordat cu substantivul *domeniul*, deci : *domeniul noțiunilor și al teoriilor*.

De aici se desprinde clară regula că articolul genitival trebuie să se acorde cu substantivul pe care-l determină genitival și nu cu cel pus în genitiv, indiferent la ce depărtare de genitiv se găsește substantivul determinat.

Pe lângă această abatere de la regula acordului articolului genitival întîlnim chiar greșeli propriu-zise. Aceste greșeli se pot grupa în două categorii :

1. Acordul articolului genitival se face nu cu cuvîntul pe care-l determină genitivul, ci cu genitivul însuși, care, fiind mai aproape de articol, decît substantivul regent, impune acestuia genul și numărul său. Exemplul : *Pentru ilustrare să analizăm operațiile de găurire ale piesei „bloc motor” al autocamionului* (Știință și Tehnică 4/1956, p. 28) conține de fapt două greșeli de acord : *operațiile de găurire ale piesei și al autocamionului*. Ne vom ocupa mai întîi de partea finală a propoziției, unde acordul articolului genitival s-a făcut cu substantivul *autocamionul*. În acest caz avem a face cu fenomenul acordului prin atracție, care s-a produs cu atît mai ușor cu cît substantivul regent *piesa* este despărțit de atributul *autocamionului* prin cuvîntul „bloc motor”. Corect ar fi trebuit spus : *a autocamionului*.

2. Acordul se face greșit, deoarece nu se ține seama de aspectul morfologic al substantivului regent. Această greșeală are loc mai ales atunci cînd articolul stă împreună cu genitivul respectiv după un substantiv determinat el însuși de alt substantiv sau de un infinitiv lung, așa încît nu e clar cu care substantiv trebuie făcut acordul.

Astfel, în exemplul citat mai sus : *operațiile de găurire ale piesei*, articolul genitival ar fi trebuit să ia, conform regulii, genul și numărul substantivului de care depinde genitivul *piesei*. Deci acordul trebuie făcut cu infinitivul substantivat *găurirea* și nu cu substantivul *operațiile*, care e de fapt regentul ambelor atribute. Deci : „*operațiile de găurire a piesei*” De asemenea în *Procesul de sudare al vîrstelor* (Gazeta Literară 112, 3/5), articolul genitival trebuia să se acorde cu infinitivul substantivat

sudarea și nu cu substantivul *procesul*. Deci trebuia spus : *procesul de sudare a vîrstelor*.

Desigur că în asemenea exemple intervine uneori și înțelegerea greșită a conținutului exprimat prin construcția respectivă. Aceeași greșeală se observă și în construcția : *studiul formării limbii și al poporului român* (Contemporanul, nr. 102, 3/4), în care, fiind vorba de formarea poporului român și nu de studiul poporului român, trebuia spus *studiul formării limbii și a poporului român*.

Tot așa, dacă analizăm exemplul următor : *Este necesar ca revista să îmbrățișeze mai larg și mai sistematic întreaga bogăție de aspecte a activității noastre culturale* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1), vedem că este vorba de aspectele activității noastre culturale care sînt multiple, bogate, deci articolul genitival trebuia să se acorde cu substantivul *aspecte : bogăția de aspecte ale activității noastre culturale*.

În alt exemplu : *Nivelul de cunoștințe ale studenților* (Scînteia, 1954, nr. 2583), acordul articolului genitival s-a făcut greșit cu substantivul cel mai apropiat *cunoștințe*, care e de fapt însoțitorul cuvîntului regent *nivelul*.

Toate aceste exemple ne fac să ne dăm seama și mai bine de rolul important pe care îl are aici înțelegerea justă a conținutului exprimat. Pentru a face acordul corect este deci necesar să analizăm conținutul frazei și să găsim substantivul regent, de care depinde genitivul precedat de articolul genitival, pentru a acorda articolul în gen și în număr cu acest regent.

Există însă cazuri cînd numai contextul hotărăște cum trebuie făcut acordul. Astfel în exemplul *rolul de educare al cadrelor didactice*, forma articolului poate fi și *a*, după cum este vorba de rolul de educare pe care îl au profesorii (genitiv subiectiv), sau de rolul statului în educarea cadrelor didactice (genitiv obiectiv).

În aceeași categorie a cazurilor discutabile, în ceea ce privește corectitudinea acordului articolului genitival, se pot plasa și următoarele exemple : *Legile de dezvoltare a societății* sau *legile interne de dezvoltare a limbii*. Este discutabil dacă acordul se face cu substantivul *dezvoltare* și atunci este corect spus *dezvoltare a societății*, *a limbii* sau se consideră *legile de dezvoltare* ca o unitate, o sintagmă și atunci acordul trebuie făcut cu substantivul *legile* și deci corect : *legile de dezvoltare ale limbii* sau *legile de dezvoltare ale societății*.

Pe lângă greșelile amintite în legătură cu acordul articolului genitival întîlnim foarte des în publicațiile noastre exemple în care acest articol lipsește cu totul. De exemplu, în propoziția : *Consecința firească... a fost negarea însemnătății și rolului istoric al alianței muncitorești țărănești* (Cercetări filozofice, t. III, nr. 4/1955, p. 80), era necesară folosirea articolului genitival *a* înaintea substantivului *rolul* : *negarea însemnătății și a rolului istoric al alianței...*

De asemenea, în citatul *...ca urmare a altoirii formelor celor mai înalte ale proprietății și exploatării capitaliste* (Cercetări filozofice III, 4/1955, p. 87), se impune repetarea articolului genitival, deoarece genitivele *proprietății* și *exploatării capitaliste* exprimă două noțiuni diferite care nu alcătuiesc o unitate.

Dacă uneori articolul genitival, deși necesar, nu este exprimat, după cum s-a văzut din exemplele citate, alteori acest articol apare fără necesitate. În exemplul : ...*datorită sprijinului și a osteneții noastre*.. (Scînteia, 1954, nr. 283), printr-un fel de hiperurbanism sintactic apare acest *a*, deși *sprijinului și osteneții* sînt în cazul dativ (cerut de *datorită*) și nu în genitiv. Articolul genitival nu-și are deci locul aici.

În alte cazuri, alături de lipsa articolului genitival constatăm și o acumulare de genitive care îngreuiază stilul. Astfel în exemplul : *Tratarea multilaterală a problemelor de creație din domeniul literaturii, teatrului, plasticii, muzicii, cinematografului* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1) sau în citatul : *Popularizarea consecventă și multilaterală a marilor cuceriri ale culturii, artei și științei din Uniunea Sovietică* (Contemporanul, 1954, nr. 24, p. 1), numeroasele genitive care se găsesc în aceeași frază puteau fi evitate prin schimbarea construcției.

În concluzie trebuie să observăm că, deși problema articolului genitival în aparență este foarte simplă, în practică ea ridică o serie de dificultăți legate în special de acordul acestuia. Pentru evitarea greșelilor este necesară nu numai cunoașterea și folosirea corectă a regulii acordului, cît mai ales analiza și cunoașterea exactă a textului pe care vrem să-l redăm.

LIMBĂ LITERARĂ

ANALIZA STILISTICĂ A POEZIEI „CE TE LEGENI”

DE

I. DUMITRESCU

Așa cum evoluează azi, istoria, estetica și critica literară se pătrund tot mai mult de ideea că mijlocul cel mai potrivit spre a învedera obiectiv caracterul și valoarea creațiilor literare este raportarea lor la materialul primordial al poeziei : limba. Cu alte cuvinte, o legătură strânsă cu lingvistica, cea mai apropiată de știință dintre disciplinele sociale, deoarece, prin stringența ei, oferă mijloace de control și de coordonare pentru lumea de gânduri ce se țese între cititor și operă.

Rezultatele acestei îndrumări n-au întârziat să se arate în lucrări care, interpretând fenomenul literar, s-au ținut deopotrivă departe și de impresionism și de dogmatism.

Dar dacă cercetarea literaturii a avut mult de câștigat din apropierea de lingvistică, nu mai puțin aceasta din urmă și-a îmbogățit perspectiva și mijloacele de investigație în urma confruntării cu marii creatori.

Trăsătura de unire între lingvistică și literatură o constituie stilistica, disciplină care, în adevărata ei accepțiune, evoluează sub ochii noștri.

Problemele stilisticii sînt larg dezbătute. Controversele vii nu lipsesc. Dincolo de controverse, însă, un lucru este sigur : limbile au valori intraductibile ; aceste valori, în care popoarele concentrează intuiții proprii de viață, își limpezesc semnificațiile în opera marilor creatori.

De aci nevoia de a se constitui stilistica fiecărei limbi și aplecarea înțelegerii critice spre acele focare de expresie în care inspirația poetului se împletește cu resursele limbii și le dă relief.

Pe linia aceasta și plecînd de la gîndul că fiecare poezie este o metaforă, vom face cîteva observații asupra elegiei „Ce te legeni”.

1. Între poeziile lui Eminescu în formă populară, „Ce te legeni” este cea mai cunoscută.

Cercetătorii s-au oprit în repetate rînduri asupra ei, determinîndu-i izvoarele și căutînd în structurile expresiei un temei de înțelegere pentru asentimentul estetic cu care a fost primită.

Tema poeziei este trecerea ireversibilă, risipirea vieții în timp :

*Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt?*

*De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vîntul frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă;*

*Bate vîntul dintr-o parte —
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec!
Peste vîrj de rămurele
Trec în stoluri rîndurile,
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.*

*Și se duc pe rînd, pe rînd
Zarea lumii-ntunecînd
Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele,
Și mă lasă pustuit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el!*

Versurile au caracter simbolic. Dincolo de codru, recunoaștem poetul, destinul vieții în genere.

Este aici o poziție străveche, intrată poligenetic în folclorul popoarelor : înclinația omului de a vedea semne și de a căuta tălmăciri în aspectele naturii. Stă în amintirea tuturor templul lui Zeus de la Dodona și codrul de stejari vecin care, prin foșnetul frunzelor, destăinuia voința supremă.

2. Geneza poeziei nu interesează în mod special acum. Totuși, spre a fi pe deplin clare considerațiile ce urmează, se va zăbovi o clipă asupra ei.

Prezentată schematic, intuiția lirică dezvoltă trei structuri distincte : 1) tainica legănare a codrului „fără ploaie, fără vînt” ; 2) motivele acestei legănări : tristețea în fața vremii care trece năruind totul ; 3) tabloul codrului în timp de toamnă, ca expresie a tristeții, ca simbol al destrămării generale.

Plecînd de la apropierea versurilor de doinele de jale, cercetătorii au căutat dintru început să disocieze elementul folcloric pur de adaosul personal al poetului și, sprijiniți pe culegerile lui de texte populare, au ajuns la încheierea că, alături de dezvoltarea în dialog, singură structura

întîia : legănarea fără temeii aparent, a fost împrumutată în întregime dintr-un text anonim :

- *Ce te legeni, plopule,
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?*
- *Dară cum să nu mă legăn
Că ei că s-au vorovit,
Trei băieți din Baia Mare
Ca pe mine să mă taie,
Să mă taie-n trei sfîrtaie
Să mă pună pe trei cară,
Să mă ducă-n Timișoară,
Să mă fac-un fus de moară.*

Și a fost împrumutată din primele trei versuri, cuvînt de cuvînt, exceptînd înlocuirea plopului cu codrul, din considerente de ordin expresiv asupra cărora se va reveni.

În ce privește însă cea de a doua structură, motivele legănării, Eminescu se depărtează cu totul de izvorul său popular.

Codrul nu se mai leagănă, fiindcă va cădea pradă securii, ci fiindcă se vede năruit clipă de clipă în bătaia vremii : schimbare esențială, menită să înalțe alegoria la simbol și care explică de ce în centrul simbolului a apărut codrul. Este vorba anume de orizontul deosebit pe care îl imprimă temei trecerii ireversibile împrejurarea că, în genere, de codru se leagă distincția permanenței.

Cît despre cea de a treia structură : peisajul toamnei, ea nu se află în doina anonimă, iar părerea exegeților este că Eminescu a realizat-o fără a fi avut în față un model anume, ci derivînd în formă populară două structuri de expresie, fundamentale nu numai inspirației lui, ci lirismului în genere : căderea frunzelor și plecarea păsărilor migratorii.

În adevăr, în primele două strofe din pastelul lui V. Alecsandri, *Sfîrșit de toamnă*.

*Oaspeții caselor noastre, cocostîrci și rîndunele
Părăsît-au a lor cuiburi și-au fugit de zile rele ;
Cîrdurile de cucoare înșîrîndu-se-n lung zbor,
Pribegit-au urmărite de al nostru jalnic dor.*

*Vesela verde cîmpie acu-i tristă, vestejită ;
Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită ;
Frunzele-i cad, zbor în aer, și de crengi se dezlipesc
Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc.*

se întîlnește întregul complex de reprezentări care constituie temeiul de jale pentru codrul din „Ce te legeni” : imaginea *păsărilor călătore*, cu mențiune specială pentru *rîndunele* ; urmărirea lor cu *dor*, pînă cînd dispar în zarea fără fund : *căderea treptată a frunzelor sub bătaia vîntului* ; expresia *vestejiți*. Mai mult, sub forma limpede a comparației, însăși semnificația simbolului : frunzele căzute sînt metafora gîndurilor pustii

Iar Eminescu a folosit în repetate rânduri, și cu funcții stilistice complexe, imaginea zburătoarelor pribege :

*Stol de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori („Stelele-n cer”)*

sau :

*Dintre păsări călătoare
Ce străbat pământurile
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile? („Dintre sute de catarge”)*

După cum a folosit și pe aceea a frunzelor căzînd :

*O toamnă care întîrzie
Pe-un istovit și trist izvor,
Deasupra-i frunzele pustie
A mele visuri care mor. („Te duci”)*

sau :

*Ca toamna cea tîrzie e viața mea, și cad
Iluzii ca și frunza pe undele de văd
(„Apari să dai lumină”)*

Semnificativă imagine a frunzelor prin apropierea ei strictă de versurile citate ale lui Alecsandri și care își păstrează același sens metaforic, crescut din substrat de iubire, și în „Ce te legeni” !

Asemenea fapte, al căror registru poate spori, au dus la amintita concluzie că Eminescu a plăsmuit din peisajul toamnei în codru metafora spulberării, fără a fi pornit cu precădere de la un text determinat. Fiindcă ceea ce s-ar putea recunoaște ca popular în distihul :

*Bate vîntul frunza-n dîngă
Cîntăreții mi-i alungă*

sînt acorduri izolate, fără altă semnificație decît aceea de ecou pierdut în amintire.

Cu toate acestea, simbolul rîndunelelor din poezie pleacă de la un motiv popular cert, existent în culegerea lui Eminescu, dar neadus în discuție ca izvor. Este vorba de cunoscutul cîntec de dragoste stinsă „Pe deasupra casei mele...” Îl reproducem din ediția lui D. Murărașu : M. Eminescu „Literatură populară”.

*Pe deasupra casei mele
Trece un stol de rîndunele
Dar nu-i stol de rîndunele
Ci sînt dragostile mele
Care m-am iubit cu ele.*

Relația istorică cu pasajul corespunzător din „Ce te legeni” se impune nemijlocit. Poziția spațială a stolurilor în trecere față de subiectul vorbitor

este aceeași. De asemenea, sensul profund al zborului : rîndunelele sînt metafora fericirii apuse. Fericire la baza căreia a stat, de fiecare dată, substrat de iubire, *mărturisit direct în doina anonimă*, identificabil în elegie prin imaginea *norocului* dispărut. În sfîrșit, lanțul rimelor feminine pivo-tînd pe vocala *e* și aparținînd unor cuvinte, a căror proporție, din ce în ce mai scăzută spre sfîrșitul lanțului, dă spor de relevanță pierderii în depărtări. Iar dacă atari apropieri nu sînt concludente, adăugăm că, în cea de a doua vîrstă a poeziei, prezentă în manuscrisul 2276, fila 20, în care apar pentru prima oară rîndunelele ducînd cu ele norocul codrului, versul : *Peste vîrj de rîmurele trecea*, la un moment dat, prin ipoteza : *Pe deasupra lumii mele*, ipoteză a cărei descendență din : „*Pe deasupra casei mele*” nu mai poate da loc la îndoieli.

Simbolul rîndunelelor, moment genetic hotărîtor prin largă lui dezvoltare și puritatea de vibrație cu care este înfățișat, domină poezia și, de altă parte, fără să-și fi pierdut aderențele la visul de iubire stins existente în izvor, este orientat spre o semnificație mult mai largă : risipirea ireversibilă în timp. Faptul arată cît de mult inspirația poetului se sprijină pe un substrat erotic structural și cu ce simț al artei expresia a fost mlădiată potrivit cerințelor intuiției.

3. Individualizarea poeziei cere o privire de aproape asupra formei.

Împrumutate pe de-a-ntregul din cîntecul popular și prezente fără vreo schimbare în toate fazele procesului de plăsmuire, primele trei versuri atestă, prin înseși aceste împrejurări, că poetul a aflat în ele valori corespunzătoare intuiției lui.

— *Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?*

Legănarea fără motiv, poetică în sine datorită aderențelor la mister, este exprimată sugestiv în conturul ei plastic și în nedumerirea pe care o trezește. La repartiția uniformă a cuvintelor în text, cîte patru în fiecare vers, și la undulațiile proprii ritmului trohaic, se adaugă, într-o sinteză expresivă, sistemul pauzelor la emistih, dispoziția accentelor și rezonanța de adîncime a imaginilor.

Astfel, în primul vers, cezura de după prezentul *legeni*, sporită prin aceea că marchează vocativul și separă două forme lexicale diferite, verbul de substantiv, contribuie la reliefarea contrastului dintre atotputernicia implicată codrului și actul legănării lui, contrast care a uimit pe poet și căruia, pe linia reflexelor secunde, înrudirea dintre *a legăna* și *leagăn* îi dă orizont.

În versul al doilea, fiecare emistih cuprinde cîte două cuvinte ce reiau, în simetrie strictă de orînduire, aceeași categorie morfologică și îndeplinesc aceeași funcție sintactică, încît pauza materializează, prin poziția ei, mișcările ritmice, egale, despre care se vorbește. Efectul este evident : *Fără ploaie — fără vînt ...*

Versul al treilea nu are o pauză firească. Ceea ce pare a o indica după substantivul *crengile* este aliterația întîlnirii celor doi *l* în silabe consecutive și aparținînd la două cuvinte deosebite. Ca atare, în versul de respirație lungă, străbate ceva din dimensiunea plecării pînă la pămînt.

Cu atât mai mult cu cât, dînd un exemplu și din complexul accentelor, este învederat că două principale sînt aci : unul pe *e* din prima silabă a cuvîntului *créngile*, celălalt pe *i* din cuvîntul *pămînt*. Față de intuiția lirică și ritmul destăinuirii ei, structura aceasta, cu repartiția semnificativă a celor două accente importante, sugerează limitele spațiale între care codrul se frămîntă. Faptul se impune și la o lectură neprevenită, deoarece natura proparoxitonă a termenului *créngile* imprimă întregului vers un ritm descendent. Altfel spus, este concordanță deplină între gîndul cuprins și succesiunea accentelor. Codrul se pleacă spațial, iar poezia îl urmărește melodic, începînd cu primul accent : *créngile* și merge în jos mereu pînă la cel de al doilea : *pămînt*. Configurația este susținută în substanța ei metaforică și de împrejurarea că sintagma *la pămînt* numește frecvent în limbă, ca în cîntecul popular *Toate trec, toate se duc, toate rămîn la pămînt*, declinul fără revers.

În sfîrșit, versurile anonime, pe lîngă că prilejuiesc codrului destăinuirea, dau și vibrației un dinamism sporit, fiindcă o angajează stilistic pe linie de dialog. Iar, în alt sens, trimit spre particularitatea poetului de a transfigura, potrivit firii lui esențial dramatice, la limita unei acțiuni ușor schițate.

4. Temeiurile legănării sînt redată în imagini simple :

— *De ce nu m-aș legăna
Dacă trece vremea mea !
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.
Bate vîntul frunza-n dungă —
Cîntăreții mi-i alungă ;
Bate vîntul dintr-o parte—
Iarna-i ici, vara-i departe.*

Primele două versuri, ca substrat de gîndire, cer, în limbaj logic, formularea următoare : mă leagăn, fiindcă vremea mea trece. Faptul însemnează că pentru întregirea principalei era firească subordonata cauzală. Cu atât mai mult, cu cât verbul *trece* numește o acțiune sigură și reală, nu una ipotetică. Eminescu, însă, după căutări ce se pot urmări în ediția Perpessicius, și în acord cu spiritul limbii, a redat complexul prin periodul condițional de structură interogativ-negativă. Rațiunea expresivă a alegerii lui, pentru că plusul obținut este evident, stă în aceea că, principal, în poezie secundară cauzală este mai puțin evocatoare, datorită calității ei care o face atât de frecventă în proză : explică genetic, circumscris limite. De asemenea, în periodul condițional, raportul dintre principală și subordonată, la fel de strîns ca și în periodul cauzal, păstrează pentru subiectul principalei inițiativa atitudinii, fără ca subordonata să-și piardă caracteristica de a domina ca sens, principală.

Încît, privind stilistic sintaxa, Eminescu a ales, între ipotezele posibile, pe aceea care, de o parte, prezintă viu indiferența vremii față de viață, în ciuda dependenței acesteia de vreme, iar, de altă parte, prin accentul pus pe atitudinea subiectului din principală, dă gestului legănării orizontul propriu funcției de simbol.

În distihul următor, puterea de sugestie a imaginilor, inerentă substratului lor metaforic, este potențată de aspectul progresiv durativ al verbelor : *scade, crește, rărește* care, prin prezentul lor, numesc acțiuni ce nu se săvârșesc în clipă și nici în mod uniform, ci de-a lungul unei întregi perioade de vreme, și în ritm crescând. Mai exact, de-a lungul timpului estetic al poeziei, care, după cum arată sensul de plural al substantivelor *ziua și noaptea*, cuprinde și trecut și prezent și viitor de felul gramatical obișnuit.

Că Eminescu a urmărit aici o funcție stilistică certă, este mai presus de îndoială. Dovadă, faptul că a renunțat la forma : *Ziua-i scurtă, noaptea-i lungă*, pe care versul al șaselea o avea în manuscrisul 2260, fila 20, și care, fără verbele progresiv-durative, fixa un cadru descriptiv, static, vremii, lipsind-o de nota esențială : permanenta trecere.

Sporul de expresivitate pe care, potrivit cerințelor intuiției, îl realizează forma ultimă nu poate scăpa. El se datorește împrejurării că verbele progresiv-durative, cu bogata concentrare de vreme într-o singură formă morfologică, în prezentul lor indicativ, creează codrului perspectiva necesară pentru a-și contempla de-a lungul ei declinul, care, spre răsunetul tristeții, este surprins în plin mers.

Țesătura metaforică a textului se distinge clar. Din trăsăturile peisajului zugrăvit, reprezentarea reține sensul năruirii pe care îl evocă sugestiv atributele vieții : lumina și frunzișul în continuă împuținare, în vreme ce ale morții : noaptea cu întunericul ei rece cresc mereu.

Lunecarea contemplării în această direcție se produce atât de firesc, încât versul al șaselea participă la atmosfera de năruire cu tendințe spre un înțeles interior, potrivit căruia *ziua* în scădere sugerează viața care, din orice clipă plecând, mai rămâne de trăit, iar *noaptea* — neființa care surprinde totul din urmă și-l face să dispară în ape ce cresc odată cu vremea. Complex de reprezentări exprimat limpede în „Trecut-au anii”, poezie atât de înrudită cu „Ce te legeni”, prin versul de profunde rezonanțe : *Iar timpul crește-n urma mea, mă-ntunec.*

Pătrunse de același sens metaforic, versurile următoare se adâncesc în complexul părăsirii și însingurării codrului. Imaginea lor dominantă este vântul care, prin bătaia lui aspră, alungă cîntăreții și anunță sosirea iernii.

Apariția imaginii vântului nu însemnează contradicție față de structura anterioară a legănării fără motiv, pentru considerentul simplu, inclus în verbele progresiv-durative, că din vremea în depănare codrul nu reține clipa, ci întreaga fază de declin.

Sub unghi de peisaj, în vântul venit dintr-o parte și la a cărui bătaie frunzele zvîcnesc în dungă, se recunoaște crivățul vestitor al iernii. Pe el îl evocă pregnanța expresiilor sugestive și complexele acustice rezultate din succesiunea vocalelor închise, umbrite de nazală. Simbolic, însă, textul vizează iarna vieții, amurgul speranțelor. Cu acest prilej, sînt necesare o serie de precizări. Ele privesc, în special, versul al unsprezecelea : *iarna-i ici, vara-i departe.*

Cercetătorii, pornind de la timpul calendaristic al naturii, au procedat la fel și în înțelegerea timpului estetic al poeziei. Iată, spre exemplu, următoarea propoziție din analizele lui G. Călinescu : „Eminescu orientează imaginile după ideea calendaristică a rotației timpului”.

Asemenea afirmație ridică, însă, îndoieli, deoarece structura intuiției din care poezia a purces este dimensiunea trăită a timpului ireversibil. Fapt cuprins fără echivoc în primul distih din destăinuirea codrului :

*De ce nu m-aș legăna
Dacă trece vremea mea ?*

Accentul axiologic al imaginilor stă, dar, pe ce a fost, nu pe viitor. Drept aceea, și vara despre care se vorbește cu nostalgie este cea trecută nu cea care va veni.

Impresia contrară, pe care majoritatea cititorilor și a comentatorilor o au, că răspunsul codrului privește vara care vine, își are obârșia în observația curentă a rotației anotimpurilor în natură și în împrejurarea că Eminescu a asociat în genere de codru distincția permanenței. Cu atât mai mult cu cât în conștiința obștească poezia „Ce te legeni” stă alături de „Revedere”, prin legăturile lor cu folclorul și lirica populară, prin personificarea codrului și dezvoltarea în dialog. În această situație, versurile :

*Codrul cu rîuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu din tînăr precum ești
Tot mereu întineresti.*

își au firești ecouri în interpretarea elegiei „Ce te legeni”, în care, revenind, aderența la valorile trecutului este atât de exclusivă, încît, chiar consecvent cu interpretarea curentă, vara viitoare pare învăluită în inaccesibil. Către ea codrul privește cu nostalgie din care lipsește adierile speranței. Temei în plus spre a considera că vara trecută este aceea către care poezia ne îndreaptă și care, făcînd tot una cu esența concepției artistice, eliberează vibrația de contraziceri și-i dă orizont.

Studiul variantelor, de asemenea, îndreptățește pentru imaginea verii, soluția interpretativă propusă. Astfel, în manuscrisul 2276, fila 18, momentul în discuție era înfățișat prin următoarele versuri :

*Bate vîntul frunza-n dungă
Jalea-i mare, calea-i lungă
Bate vîntul dintr-o parte
Departe-i puica, departe.*

în care nostalgia poetului, sporită de răul toamnei și trădînd în expresie reflexe din doinele haiducești, evocă pătrunzător clipele fericirii apuse. Substratul erotic, ca element primar al intuiției, se verifică și acum.

Dar versul al unsprezecelea este relevant și stilistic. De o parte, pentru semnificația temporală a adverbilor de loc *ici* și *departe*; de alta, pentru felul cum aceste adverbe, prin proporție și configurație sonică, dau relief sensului lor liric profund. În adevăr, primul este forma prescurtată din *aici* și este grupat în jurul vocalei *i*, sunet propriu, prin natura deschiderii, dimensiunilor restrînse : în text, intervalului de vreme care mai desparte codrul de iminența iernii. Secundul, din contră, reprezintă cel mai lung cuvînt din vers și este organizat în jurul vocalei accentuate *a*,

care, prin caracterul ei de maximă deschidere, nu poate decît să înlesnească intuiției captarea zărilor de nostalgie în care frumusețea verii se pierde mereu. De adăugat că predicatul nominal, reducînd verbul *a fi* la un singur sunet, *i*, încorporat în realitatea pronunției, de cele două simboluri principale care sînt sintactic subiect, subliniază stringența raporturilor dintre acestea și adverbe. Rareori opoziția *ici-departe* a cunoscut asemenea valori: *Iarna-i ici, vara-i departe*. Pustiul se simte în preajmă; tinerețea a devenit umbră, s-a stins în amintiri.

5.

*Și de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec!
Peste vîrf de rămurele
Trec în stoluri rîndunele
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.*

Trecerea ireversibilă și fără alt sens decît al trecerii aparține deoptrivă universului întreg. Faptul nuanțează tristețea codrului cu luminile înțelegerii și dă un aer de solemnitate gravă gestului legănării, care, sugestiv, este numit acum prin prezentul verbului *a se pleca*. Nu numai diu nevoile rimei: *trec — plec*, ci și pentru că în rezonanța acestui verb persistă, ca un ecou al sensurilor lui adiacente, aderențele la resemnare și la ideea părăsirii, atît de organic întreșesute în intuiția lirică.

Peisajul păsărilor migratorii, spre a marca pasul de la ursita proprie la cea a tuturor, este fericit ales. Motivul se înțelege. Prin sosirea și plecarea lor periodică, păsările migratorii marchează viu trecerea, devin metaforă a ei. Metaforă căreia, ca să-i dea un conținut cît mai bogat, Eminescu alege dintre păsări rînduneaua, mai puțin prezentă în deșul codrului, dar atît de aproape de om, care o vede cum își face cuibul sub strașină de casă și cum își poartă puii în zbor peste ogradă pînă cînd aripile li se deprind pentru drumul cel lung.

Pentru înțelegerea deplină a momentului, referirea la observațiile lui G. Călinescu este iarăși necesară. Cu atît mai mult, cu cît ele indică, în lumină de o clipă, și una din căile prin care intuiția lui Eminescu se adîncea în figurație. Anume G. Călinescu scrie: „Nu e greu să descoperim aici metoda mitică. Păsările care se duc cu gîndurile sînt copiii pădurii, fenomenele ei, cum reiese dintr-o variantă”.

G. Călinescu pleacă neîndoios de la faptul personificării codrului și consideră că Eminescu a plăsmuit imaginea, lăsîndu-se călăuzit de implicațiile firești ale personificării: codrul corespunde poetului, omului; păsările nu pot fi decît copiii codrului. Cu alte cuvinte, adîncire liniară în simbol, pe calea asociațiilor firești, ca în „Povestea codrului”, în care, codrul fiind împărat, cerbii devin „curteni”, iepurii crainici „purtători de vești”, iar privighetorile cîntăreții care „țin orchestrul”.

Cît despre varianta la care Călinescu face aluzie, spre a-și întemeia susținerea, ea se află în manuscrisul 2276, fila 20, și înfățișează plecarea în pribegie a păsărilor precum urmează:

*Ce te legeni codrule
Fără ploaie, fără vînt
Cu crengile la pămînt?*

*Da de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec
Și se duc în depărtări,
Peste nouă mări și țări.*

*Peste goale rămurele
Trec în stoluri păserele,
Cîntăreți cu pene sure
Ce i-am crescut la pădure.*

*Zboară cuci și rîndurile
Ducînd gîndurile mele
Și norocul meu cu ele.*

*Se tot duc pe rînd, pe rînd
Din aripe scutarînd
Și mă lasă pustiit
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel
Să mă-ngîn numai cu el.*

*Ziua scade, noaptea crește
Iar pădurea se rărește
Bate vîntul frunza-n dungă
Păserelele le-alungă
Bate vîntul dintr-o parte
Toamna-i ici, vara departe.*

Varianta reprezintă cea de a doua vîrstă a poeziei și a fost citată în întregime. Ca și forma ultimă, ea prinde în două structuri dinamismul trecerii : în zborul păsărilor pribege și în pustiirea adusă codrului de sosirea toamnei cu nopți reci și bătaie aspră de vînt. Spre deosebire însă de forma definitivă, cele două structuri trădează neajunsuri de rotunjire, au ordinea schimbată și se întrepătrund în asemenea mod încît nu pot constitui momente distincte, cu funcție expresivă graduală, în evoluția vibrației, deși virtutea lor în acest sens este limpede, iar poetul a tins perceptibil s-o pună în lumină. Pe plan stilistic, urmarea faptului este că varianta nu mai cunoaște pentru destăinuirea codrului cele două reprize, marcate atît de răspicat în versiunea ultimă, prin dubla apariție a periodului condițional de structură interogativ-negativă, cu aplecare, de fiecare dată, asupra temeiurilor legănării. Și, consecvent, nu mai cunoaște nici mersul ascendent al emoției, cu culminarea în tristețea calmă, pe care, ca un catarsis, o aduce formei ultime confruntarea ursitei proprii cu cea a universului întreg.

Revenind la interpretarea lui Călinescu, este limpede că ea are în vedere, în primul rînd, catrenul :

*Peste goale rămurele
Trec în stoluri păsărele
Cîntăreți cu pene sure
Ce i-am crescut la pădure*

și socotește că imaginea cîntăreților cu pene sure, despre care se spune precis că sînt copiii codrului, participă sintactic la funcția de apozitie a

stolurilor de păsărele. Mai mult : că stolurile evocate acum sînt aceleași cu păsările din versurile anterioare :

*Da de ce să nu mă plec
Dacă păsările trec
Și se duc în depărtări
Peste nouă mări și țări.*

O asemenea identitate între simboluri, sugerată de structura sintactică a catrenului luat ca punct de plecare și de prea lunga dezvoltare în diagonală a motivelor legănării, cu reveniri insistente asupra plecării păsărilor și de menținerea vibrației în limitele destinului propriu, se poate susține pentru variantă, dar ea forțează, în mod evident, sensul verbului *a trece*, care însemnează a veni mai de departe și a merge mai departe. Faptul l-a simțit, cu siguranță, Eminescu de îndată ce, în forma definitivă, a modelat imaginea *cîntăreților* de asemenea natură încît, păstrîndu-și calitatea de a prinde viu complexul părăsirii, ea să respecte și sensul verbului *a trece*. De aci separarea ei netă de simbolul păsărilor migratorii, cu corolarul apariției numai în momentul cînd codrul se zugrăvește pe sine.

Cu alte cuvinte, propunerea lui Călinescu se poate susține pentru variantă în limita rezervelor arătate ; ea este însă discutabilă pentru versiunea ultimă, fiindcă lasă la o parte distincția stabilită de poet între simbolul cîntăreților și cel al păsărilor pribege, după cum se depărtează și de idealul de artă spre care el a tîns : acela al plăsmuirilor rotunde, în care avîntul inițial al emoției întâlnește în genere o contrapondere cu funcție de catarsis în înălțarea spre meditație.

În sfîrșit, în lumina celor arătate, adîncirea lui Eminescu în figurație se dovedește călăuzită nu de implicațiile schematiche ale unei metode, ci de imperativele de expresie, potrivit intuiției, ale fiecărei creațiuni. Linia de dezvoltare simbolică din „Povestea codrului” ne mai fiind urmată în „Ce te legeni”, deși atîtea corespondențe se puteau ivi din împrejurarea că poema ultimă evocă năruirea în timp a ceea ce în prima poemă fusese obiect al plenitudinii.

6. Independentă de codru care regăsește în ea, cu funcție de catarsis, întreaga dimensiune a trecerii ireversibile, imaginea rîndunecelor se dezvoltă în forma ultimă precum urmează :

*Și se duc pe rînd, pe rînd,
Zarea lumii-ntunecînd,
Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele,
Și mă lasă pustiit
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngîn numai cu el !*

Versurile au rezonanțe profunde. Spectacolul descriptiv este simplu pretext pentru înălțarea spre simbol. Însă nu în sensul afirmat de G. Călinescu, al proporțiilor colosale, al numărului imens de păsări care trec, ci în acela de sugestie către mister, de destăinuire directă a lui. Distihul prim

este, dar, o metaforă deschisă. Rîndunelele plecate pe rînd întunecă zările vieții, nu zarea concretă a spațiului. Fiindcă, în acest din urmă caz, poetul care a prins fidel și cele mai fine nuanțe ale interferenței dintre umbre și lumini, ar fi întemeiat vibrația pe o viziune lipsită de autenticitate. El ar fi nesocotit anume procesul vizual potrivit căruia zarea aduce pentru obiectul adîncit în ea estomparea și apoi dispariția conturilor, iar nu intensificarea lor. Într-un cuvînt, rîndunelele plecate pe rînd nu pot întuneca zarea; evocă însă neuitat felul cum în bătaia vremii se năruiesc speranțele, se însingurează sufletul.

Dar, din întregul complex al imaginii, versurile care au vorbit cel mai mult sînt următoarele două :

*Și se duc ca clipele,
Scuturînd aripele.*

Asupra lor s-au oprit cercetători de seamă, lingviști, critici și istorici literari, relevînd darul cu care, dincolo de asperitatea eufonică a primului, prind, în configurații de ritm și rimă, zvonul clipelor ce trec. Zvon cu atît mai pătrunzător cu cît clipa este însăși măsura cu care conștiința lirică interpretează fenomenele. Un fior străbate peste cuvinte făcînd din ele imagini. Iată, în această privință, cazul verbului *scuturînd*. El țese în preajma codrului o atmosferă stranie, crescută din adîncuri ca o obsesie, de care și rîndunelele vor să se separe, cînd zboară grăbite spre alte zări.

Din structurile versurilor următoare, demne de observat sînt cele trei participii trecute, orînduite în lanț. Ele dau expresie aleasă intuiției trecerii, datorită faptului că, spre deosebire de adjectivul pur, static, arată nu numai o calitate, ci și procesul care a dus la ea. Pe această linie, diferența dintre *pustiū* și *pustiit* nu poate scăpa. Fapt în totul valabil și pentru *vesteĭt* în raport cu *veșted*; pentru *amortit* privit în sine.

7. Aceasta fiind lumea poemei, în mod firesc se naște întrebarea asupra materialului lingvistic folosit.

„Ce te legeni” cuprinde 112 cuvinte, dintre care 103 sînt de origine latină, iar restul, 9, de origine străină : 7 slave, 1 bizantin și 1 unguresc. Toate cele 112 cuvinte aparțin fondului principal al limbii. Nici unul nu este neologism.

Statistic vorbind, elementul latin reprezintă 93% din vocabularul poemului, iar elementele străine restul de 7%.

Această structură etimologică, aparent nesemnificativă, devine grăitoare dacă este raportată la studiul lui D. Macrea, „Fizionomia lexicală a limbii romîne”, studiu alcătuit pe baza Dicționarului lui I. A. Candrea și pe baza lexicului poeziilor lui Eminescu, publicate în timpul vieții și cuprinse în volumul I al ediției Perpessicius.

Anume, Macrea a arătat că în lexicul romînesc cuvintele de origine latină totalizează un procent de 20,58%, iar în lexicul lui Eminescu unul de 48,68%. Ceea ce înseamnă, pentru elementul latin în „Ce te legeni”, o proporție de patru ori și jumătate mai mare decît aceea pe care o deține în sînul limbii romîne și aproape dublă față de aceea pe care o deține în vocabularul lui Eminescu.

Această cvasi-unanimitate a elementului latin în elegie, alături de caracterul ei popular, îi dă fizionomia proprie și ridică întrebarea dacă și

în ce măsură se poate stabili o relație între motivul poetic și materialul lexical privit etimologic. Mai mult, între natura sentimentului, gradul intensității lui, și darul evocator al cuvintelor în funcție de origine.

„Ce te legeni”, pe linia celor arătate de D. Mazilu în studiul său despre „Luceafărul”, dă, în această privință, un răspuns afirmativ.

S-ar putea obiecta că textele mici nu sînt concludente; că cu ele se poate demonstra orice. Obiecțiunea însă cade în fața faptului că orice poezie autentică reprezintă o structură unitară, un univers deplin rotunjit, de o parte, iar, de alta, adevărul că însăși linia de direcție în vocabularul lui Eminescu, comparativ cu vocabularul limbii romîne, este aplecarea particulară spre elementul latin.

Privind vocabularul prin prizmă semantică, cinci sînt cuvintele asupra cărora s-ar cădea să ne oprim: *codru*, *noroc*, *clipă*, *dor*, *îngîn*. Fiecare din ele reprezintă în scrisul lui Eminescu o imagine cheie, fiecare merită o monografie. Au fost folosite de poet în repetate rînduri, au asimilat în substanța lor experiențe de cultură și de viață pe care le reflectă sub tot altă zare de lumini.

Iată, spre exemplu, termenul *dor*. Cuvînt de origine latină, ajuns la semnificația de azi după ce o avusese numai pe aceea de suferință fizică, *dor*, prin înrudirea lui cu *durere* și derivatele acestuia, pune la dispoziția poetului, cînd s-a confruntat cu filozofia schopenhaueriană, virtualități apercceptive și de cuprindere fără echivalent în alte limbi. Însotit uneori de epitetul *nemărginit*, alteori și singur, el este una din expresiile în care Eminescu a transfigurat, la mare înălțime, lamura voinței. Cum stau lucrurile acum? Reprezintă *dor* sensurile tradiționale ale limbii, lumea de nostalgie a doinelor, nuanțată și adîncită de poet, sau face ca peste aceste sensuri și peste această lume să adie, de asemenea, ecouri din sumbra filozofie? Călinescu înclină către cea de-a doua soluție a alternativei: „Dorul cu care se îngînă e „dorul nemărginit” al universului, puterea latentă de germinațiune care va deveni eficientă cu întoarcerea cerului de primăvară”. Interpretarea noastră, socotind poezia ca metaforă a trecerii ireversibile, indică pe prima. De accepțiunea dată lui *dor*, se resimt și alte cuvinte din poezie; în primul rînd *noroc* și *îngîn*. A zăbovi asupra acestor fapte ar însemna să dăm observațiilor de față dimensiuni incompatibile cu scopul pe care și l-au propus.

Reținem însă că *noroc*, *clipă*, *dor* sînt substantive neutrale. În sensul că, deopotrivă cu verbele progresiv-durative, *scade*, *crește* și cu perioadele condiționale interogativ negative, evocă o lume de care este în funcție viața, fără ca ea să se lase înrîurită în vreun fel. Spre această lume a tius mereu cîntarea poetului. Despre ea, se întreține adesea cu Slavici cînd își spuneau: nu noi ne ducem, ci sîntem duși. Ea reprezintă unul din polii dramatismului său: cel de care se izbesc și se frîng elanurile simțirii.

Ca particularitate fonetică, singura diferență față de uzul limbii literare este forma *rîndurele*. Caracteristică lanțului carpatic al Moldovei, rotacizarea aceasta aduce în cuvînt o lievidă în plus, fapt care, în colaborare cu sensul, contribuie la sugerarea trecerii.

Dintre aspectele morfologice, este de reținut genitivul prepozițional în versul: Peste vîrf de rămurele.

Efectul stilistic transparent. Pe lîngă că înlesnește valorile prozodice, structura aceasta de nuanță veche a genitivului aduce un spor de nostalgie

în destăinuire, pentru considerentul că, trecînd în umbră raportul de dependență dintre termenii pe care îi apropie : *vîrf* și *rămurele*, îi reține deopotrivă de viu pe amîndoi, ca imagini, în spațiul contemplării.

Sintaxa poeziei este simplă, firească. Sint în total 18 propoziții, dintre care 15 principale. Legătura dintre principale se face în genere prin juxtapunere. Funcția copulativă a lui *și*, evidentă în versul : *Și frunzișul mi-l rărește*, nu mai este la fel de evidentă în finalul poemului, unde apare pe primul plan funcția stilistică de nuanțare a sentimentului, de gradare a lui.

Fără a ne mai opri la versificație, la expresivitatea anumitor sintagme, la categoriile morfologice cărora aparțin cuvintele, încheiem observațiile asupra materialului lingvistic folosit, relevînd încă o dată caracterul lui profund popular. Le încheiem spre a reveni la ansamblul poeziei, singurul care dă valoare acestui material.

8. Caracterul popular al versurilor nu trebuie să înșele asupra valorilor formale obținute după îndelungate căutări. Gradul în care Eminescu era artist al cuvîntului se observă și acum. El a dat contur intuiției trecerii pe planuri complexe. A făcut să conveargă spre ea structuri melodice și aspecte de morfologie, arhitectonica versurilor cu simetriile lor certe, configurații de sintaxă și de lexic. Unele din ele au fost amintite anterior, altele își au locul acum.

Astfel, pentru materializarea legănării și, prin ea, a intuiției trecerii, nu este indiferent că, cu o singură excepție, motivată de nevoia unui alt acord stilistic, destăinuirea codrului are loc în versuri care se grupează, după criteriul rimei, în serii simetrice de două cîte două. Simetrii cărora, spre final, le sporește reliefurile apariția, ritmică și ea, a conjuncției *și*, cea organic legată de reprezentarea seriei, a continuității.

Dar simetriile acestea străbat mult mai profund în structura poeziei. Cea mai sugestivă din ele este cuprinsă în metafora rînduncelelor plecînd și rezultă din felul cum metafora grupează cîte patru versuri în jurul fiecăruia dintre cele trei verbe predicative ale ei : *trec, se duc, mă lasă*. Spațiul și timpul estetic, intuiția lirică și vibrația fuzionează acum într-o sinteză măiestrită. Încadrat în complexul lui de evocări, fiecare verb marchează tot alt punct al spațiului fără sfîrșit, tot altă clipă a timpului fără hotar, tot alt acord de nostalgie în textura emoției.

Sub alt unghi, întregind cele spuse, demn de reținut este faptul că poezia cuprinde numai patru adjective : cele trei de origine verbală amintite și *singurel*. Care este explicația acestei atît de slabe reprezentări a adjectivului ? Ea se datorește, desigur, și sobrietății de expresie în care poetul s-a adîncit tot mai mult, *scuturării podoabelor*, cum atît de sugestiv a definit-o T. Vianu în studiul despre epitet. Clasicismului spre care a aspirat. Nu mai puțin, însă, lipsa adjectivului în poezie este și un moment stilistic. Temeiul se înțelege. Din clipa în care adjectivul arată însușirea, felul mai mult sau mai puțin statornic — în care apare ca *datum* un obiect sau un fenomen, absența lui devine, în mod firesc, mijloc de individualizare și de sugestie într-un text metaforă a permanentei treceri. Neexistînd nicăieri popasul în care să prindă contur calitatea numită prin adjectiv, lipsește și adjectivul.

În acest complex, cu atît mai important este să se observe ce a făcut Eminescu cu cele patru adjective pe care totuși le-a folosit. Le-a grupat

în final, atribuindu-le codrului. Mai mult, a sporit lanțul lor cu încă un epitet : o propoziție extinsă peste două versuri. Efectul artistic obținut depășește puțința comentariului. Părăsirea codrului ia proporții de mit.

Pentru valorile crescute din dimensiunea cuvintelor și din modul repartiției lor, relevante sînt cele două versuri în care fiecare termen este monosilabic :

*Și de ce să nu mă plec...
Și se duc pe rînd pe rînd...*

Versurile ocupă certe simetrii în arhitectonica poeziei. Prin ele, poetul dă relevanță maximă unui anumit aspect din structura intuiției. Prin primul : temeiorilor legănării. Prin cel de al doilea : stolurilor care, unul după altul, trec. Și un aspect și celălalt sînt legate de reprezentarea multitudinii și văzute în substanța lor metaforică. Plăsmuirea versurilor pe registru monosilabic nu este întîmplătoare. Dovadă, istoricul poeziei și faptul că în „Revedere”, pentru o intuiție funcțional înrudită, s-a ajuns, de asemenea, la versuri formate din cuvinte monosilabice :

*Ia, eu fac ce fac de mult
Și mai fac ce fac de mult*

Revenind pentru o clipă și la sintaxă, remarcăm faptul că, deși codrul este simbolul central al poeziei, deși în funcții derivate este continuu prezent, ca subiect el apare numai de patru ori. Mai mult. Primele trei din cele patru apariții servesc exclusiv nevoilor formale ale dialogului și numai ultima din ele se încadrează ca element constitutiv în viziunea lirică. Dar, și în acest din urmă caz, este vorba de o propoziție secundară consecutivă — ultima din text — nu de una principală, iar funcția de subiect a codrului este subînțeleasă, nu afirmată direct. Structurile acestea pot fi întîmplătoare ; ele rămîn însă expresive pentru contemplativitatea codrului, pentru atotputernicia vremii care îl risipește în bătaia ei.

Și mai departe, împrejurarea că numai 9 din cele 24 de verbe predicative și nepredicative au subiectul mărturisit deschis, iar restul de 15 îl au subînțeles, apare cercetării ca un acord semnificativ pentru natura vibrației, crescută din tristețe împăcată și săgetătoare nostalgii.

9. Văzută în această lumină, poezia reprezintă, prin toate structurile ei, o metaforă a trecerii ireversibile, a risipirii în timp. Numai raportate la această concepție, care le integrează și le dă unitate, mijloacele stilistice asupra cărora ne-am oprit : ritm, sistem al rimelor, configurații sonice, proporția cuvintelor, aspecte de morfologie și de sintaxă, viață internă a imaginilor, părăsesc stadiul de neutralitate și devin expresive. La baza poeziei, stau izvoare populare certe și o adîncă experiență personală. Factorul modelator al procesului de plăsmuire a fost aspirația spre emoția purificată și stăpînită, spre clasicism.

Problema care se pune acum este integrarea elegiei în ansamblul creațiunii poetului. Cu alte cuvinte, întrebarea dacă sentimentul îndurerat față de risipirea unei deosebite valori reprezintă la Eminescu un acord izolat, o notă întîmplătoare, sau crește din însăși inima inspirației lui.

Nu putem intra în amănunt, dar o repede ochire asupra faptelor nu lasă îndoieli. Poeziile lui Eminescu, cu aparenta excepție a idilelor, sînt toate fețe felurite ale aceluiași sentiment de viață pe care l-am urmărit în „Ce te legeni” și care, în chip firesc, a aflat în complexul stingerii imaginea sa fundamentală.

Ce sînt, în adevăr, poeziile lui Eminescu reduse la expresia cea mai simplă? Spicuum : *Epigonii* — durerea față de risipirea aspirațiilor înalte ale generației anterioare ; *Mortua Est* — sfîșierea față de stingerea ființei iubite ; *Noaptea* — setea de fericire erotică în planul caducității ; *Egiptul* — fragment dintr-o vastă frescă asupra pieirii civilizațiilor ; *Împărat și proleitar* — meditație sumbră pe marginea prăbușirii comunei din 1871 ; *Melancolie* — asemănarea dintre propriul suflet și o biserică în ruină ; *Strigoii* — drama stinsă în moarte a unei mari iubiri ; *Scrisoarea I* — durerea stingerii marelui savant în planul stingerii universale ; *Scrisoarea a II-a* — înțelegerea dezamăgită că temeierile cîntării lui s-au spulberat ; *Scrisoarea a III-a* — sfîșierea și revolta de a vedea cum marile valori ale trecutului sînt contrazise și stinse în politicianismul sterp contemporan ; *Scrisoarea a IV-a* — deznădejdea față de elanurile pure ale iubirii stinse în societatea vremii ; *Luceafărul* — predestinarea geniului la izolare și nefericire, la lipsă de înțelegere pentru puritatea aspirațiilor lui — etc.

Care sînt imaginile fundamentale ale sonetelor? Aici : Veneția — cuib părăsit de istorie ; acolo : anii copilăriei — cetate de nori în deștrămare ; dincolo : toamna cu frunze care cad și picături reci de ploaie ; mai departe : iubita, pe vezi pierdută, veșnic adorată ; și mai departe : stelele ce ard în înălțime, valurile mării care se înalță și se prăbușese.

De prisos a continua : fiecare exemplu stă pentru mai multe din poeziile publicate și din postume.

Cît despre încadrarea idilelor și, în primul rînd, a neuitatei „*Călin*”, în sentimentul de viață al poetului, în imaginea fundamentală a lui, faptul cere un studiu aparte. Aici reținem numai că în ele stingerea este prezentă ca plan de rezonanță pentru chemarea la fericire și că polaritatea idilă — caducitate este una din dimensiunile creațiunii lui Eminescu. În surdină, polaritatea apare și în „Ce te legeni” : metafora caducității este acum eodrul, împăratul slăvit din alte poezii.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

PENTRU UN MATERIAL DIDACTIC CU TEMĂ ORTOGRAFICĂ*

DE

G. BELDESCU

II

În această a doua parte vom vorbi despre : a) tipurile de material didactic raportate la o temă ortografică dificilă, întrebuintarea liniuței de unire și b) caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică, privit în modalitățile de a-l alcătui.

§ 3. Am simțit necesară raportarea celor trei tipuri mari de material didactic la o temă ortografică dificilă și de actualitate, *întrebuintarea liniuței de unire*. Semnul acesta este el însuși legat de anumite capitole de fonetică (silabă, accent, diftongi, hiat etc.), de vocabular (derivație, compunere) ori de morfologie (pronume personale și reflexive forme atone, formele *i* și *s* ale verbului *a fi*, formele inversate ale verbelor etc.). Însă frecvența întrebuintării lui în scris și procentul mare de greșeli pe care îl provoacă la elevii noștri ne cer să-i acordăm o atenție deosebită.

Materialul privitor la întrebuintarea liniuței de unire trebuie să fie bogat și variat. Nu poate fi ignorat nici unul din cele trei tipuri mari descrise mai înainte.

Pentru că întrebuintarea corectă a liniuței de unire este direct legată de cunoașterea structurii gramaticale a limbii, tablourile și schemele trebuie să explice din punct de vedere gramatical orice caz particular care cere semnul ortografic în discuție. Sint necesare următoarele tablouri sau scheme privitoare la întrebuintarea liniuței : cele patru situații mari care cer în scris liniuța, reluarea a trei dintre acestea și dezvoltarea lor la nivelul clasei în tablouri sau scheme aparte (se lasă în afară întrebuintarea liniuței între numere) și anume : liniuța la despărțirea cuvintelor în silabe, la scrierea unor cuvinte compuse și apoi la cuvintele rostite

* Continuare la articolul cu același titlu publicat în „Limba română” martie-aprilie, 1957, an. VI, nr. 2.

împreună. Propunem două tablouri care explică întrebuințarea liniuței de unire la cuvintele rostite împreună :

Liniuța de unire la enclitice și proclitice.

Liniuța de unire leagă de regulă următoarele enclitice și proclitice :

I. *Formele neaccentuale ale pronumelor personale și reflexive* :

1. enclitice (legarea este necondiționată) :

*Fericească-**l** scriitorii, toată lumea recunoască-**l*** (Scrisoarea III).

*O luptă-**te-nvălită** în pletele-**ți** bogate* (Împărat și proletar)

*O, arată-**mi-te** iară-n haina lungă de mătasă* (Scrisoarea IV).

2. proclitice (numai dacă fac silabă cu cuvântul de sprijin) :

Și se tot duce... S-a tot dus (Luceaferul).

*Și inelul scump **i-l** scoate de pe degetul cel mic* (Călin).

*O zi **mi-era** de-ajuns* (Pe lângă plopii fără soț).

II. *Formele **i** și **s** ale verbului „a fi”* :

1. Enclitice (necondiționat) :

*Totu-**i** vis și armonie* (Somnoroase păsărele).

*Toate-**s** vechi și nouă toate* (Glosă).

2. proclitice (fac totdeauna silabă) :

*Fața — căci adevărul **i-aceiași** la toți dat* (Împărat și proletar).

Ș-așa de obosit! (Gramatica Acad. R.P.R., I. 260).

III. *Auxiliarele la anumite timpuri compuse, inversate* :

numai enclitice (legarea este necondiționată) :

*Șapte ani de cînd plecat-**ai*** (Călin).

*Adormi-**vom**, troieni-**va***

*Teiul floarea-**i** peste noi* (Povestea codrului).

*Jelui-m-**aș** și n-am cui*

Liniuța de unire la contragerea vocalică negeneralizată

Liniuța de unire marchează și rezolvarea negeneralizată a hiatului dintre două cuvinte oarecare, rostite împreună :

1. Rezolvarea hiatului care apare între ultimul sunet al primului cuvînt și începutul cuvîntului următor se face prin contragere în diftong sau triftong :

*Punctu-**acela** în mișcare* (Scrisoarea I).

*El este-**al** omenirii izvor de mîntuire* (Rugăciunea unui dac).

*Muști de-**o** zi pe-**o** lume mică* (Scrisoarea I).

*eu îți zic : Bine-**ai** venit* (Scrisoarea III).

2. Hiatul e rezolvat prin elidare :

*Căci caii lor aleargă alături**a** [i]-nspumași* (Strigoi).

In coliba împistrită ea să nasc[ă]-un pui de prinț (Călin).

Stelele [i]-n ceruri, stelele [i]-n valuri (Lăsă-ți lumea...).

*Ș [i]-**auzi** mîndra glăsuire a pădurii de argint* (Călin).

*N[ai]-**avem** oști, dară iubirea de moșie e un zid* (Scrisoarea III).

Listele de fapte tipice pot fi încă și mai variate. Liste de cuvinte izolate se alcătuiesc numai pentru despărțirea în silabe și pentru cuvinte compuse. În ce privește situația cuvintelor rostite împreună, evident, nu putem alcătui decât liste din sintagme, propoziții sau fraze izolate. Temele posibile pentru acestea din urmă sînt : proclitice legate între ele, proclitice legate de un cuvînt accentuat, proclitice care alcătuiesc monosilabice omomorfe, enclitice legate, formele inversate ale verbelor și cuvinte accentuate legate între ele. Propunem o listă de sintagme izolate și o listă de propoziții și fraze izolate :

Formele inversate ale verbelor			
Perf. compus	Viitorul I.	Optativul prezent	
		cu inf.nit.v lung	cu infinitiv scurt
<i>plecat-am</i>	<i>pleca-voi</i>	<i>plecare-aș</i>	<i>pleca-ți-ai</i>
<i>datu-i-s-a</i>	<i>da-o-vei</i>	<i>dare-ați</i>	<i>da-vi-s-ar</i>
<i>văzut-o-ai</i>	<i>vedea-ne-vom</i>	<i>vedere-ai</i>	<i>vedea-m-aș</i>
<i>fost-ați</i>	<i>fi-va</i>	<i>fire-ai</i>	<i>fi-v ar</i>
etc.	etc.	etc.	etc.

Inițiale la monosilabicele omomorfe	
Cu eliziune	
c-am	cam
<i>Este drept c-am greșit, dar și voi ați cam exagerat.</i>	
c-a	ca
<i>Spunea c-a mai făcut și altă dată ca ceam.</i>	
c-ar	car
<i>Am auzit c-ar și lucrînd la un car.</i>	
m-ai	mai
<i>M-ai criticat și nu voi mai greși.</i>	
n-a	na
<i>Na, că n-a fost cum ai fi vrut.</i>	
n-oi	noi
<i>N-oi putea să te conving, dar noi avem dreptate.</i>	
n-or	nor
<i>Cum de n-or fi întîlnit în alila drum nici un nor?</i>	
s-a	sa
<i>Ionel s-a dus la bunica sa.</i>	
s-ar	sar
<i>S-ar putea să sar cît line.</i>	
s-au	sau
<i>S-au certat sau le-a fost a glumă?</i>	
v-a	va
<i>V-a ajutat și vă va mai ajuta</i>	
etc.	etc.

Însușirea întrebuintării corecte a liniuței de unire cere exerciții nenumărate, întinse de-a lungul întregului gimnaziu. Formele variate de exerciții vor reclama în primul rând **texte** multe și variate. Ne vor trebui nu numai texte privind întrebuintarea liniuței de unire în general, ci texte cu temă limitată, restrînsă pînă la indicațiile temelor posibile pentru listele de fapte tipice, enunțate mai sus. În cuprinsul lucrării am propus și un asemenea text. În situația de față nu folosim însă texte cu omisiuni sau texte cu forme de modificat.

§ 4. În partea aceasta analizăm caracterele pe care le poate căpăta un material didactic cu temă ortografică privit în modalitățile de a-l alcătui.

În general, materialul didactic pentru ortografie afirmă regula și o subliniază fie prin organizare sistematică și artificii grafice (grupare sintetică, analiză structurală, izolare a formelor ilustrative, variație în caractere și culori etc.), fie prin acumularea unor fapte ortografice privitoare la o normă oarecare. Unui asemenea material îi spunem *pozitiv*. În lucrarea aceasta am conceput materialul didactic numai sub acest aspect, pe care-l considerăm singurul îngăduit.

S-a mai întrebuintat însă cîndva și poate se mai întrebuintează prin unele părți un material căruia i-am spune *negativ*; de exemplu, o anumită regulă ortografică este contrazisă în mod consecvent de textul pe care elevul trebuie să-l restituie conform celor învățate. Iată o mostră:

Unde ar fi trebuit liniuța de unire?

*Fățul meu, bun tovarăș **fiat**¹ ales! De **tea** învățat cineva, bine **ția** priit, iară **deai** făcuto din capul tău, bun cap **a-i** avut. Mergi de acum tot înainte, că tu ești vrednic de împărat. **Nu m-ai** fine minte șfatul **cefi** dau :... (I. Creangă, „Harap Alb”).*

Un asemenea material nu este indicat. El poate produce efecte inverse bunelor intenții.

§ 5. Natura unor fapte lingvistice la care se referă o normă ortografică sau scopul didactic imediat pot cere numai *enunțarea* sau *concretizarea* regulii sau formei ortografice recomandate. Caracter pur enunțativ pot avea tablourile, schemele și listele de fapte ortografice; caracter pur concretizant au textele și pot avea încă listele. În privința tablourilor și schemelor trebuie să facem câteva observații. Mai întii, unele reguli ortografice nu se pot enunța la clasele de gimnaziu în forma în care apar în „Micul dicționar ortografic”; și aceasta pentru că multe amănunte ar fi inutile și imposibil de reținut (de ex. diftongii **ea** și **ia**), sau pentru că, dimpotrivă, anumite dezvoltări ale unor situații prea laconice în raport cu importanța lor didactică se impun (de ex. liniuța la cuvintele rostite împreună)². A doua observație se referă la materialul de fapte care trebuie

¹ În textul pentru exercițiu cuvintele nu sînt subliniate.

² Așadar alcătuirea unui material didactic care enunță pur și simplu norma sau care (mai ales) o ș. explică și motivează poate avea aspect creator chiar în direcția conținutului propriu-zis nu numai în sensul formulării accesibile sau al organizării sugestive și expresive a unor reguli gata confecționate.

să însoțească orice enunțare. O normă ortografică nu creează deprinderi practice decât dacă este asociată de un fapt tipic din limbă, care o ilustrează. Nu putem alcătui deci tablouri, scheme fără exemple care să concretizeze normele enunțate. Situația inversă este încă posibilă, iar, în unele împrejurări, chiar indicată: anumite recomandări ortografice privitoare la fonetică pot fi sugerate numai în liste de cuvinte izolate, printr-o anumită organizare a materialului de exemple (v. § 1 etc.). Lucrul este posibil chiar într-o schemă, unde regula, sugerată printr-un simbol, apare luminată de faptele din exemple (v. despărțirea cuvintelor în silabe, § 9).

Propunem o listă în care regulile, fără să fie enunțate în mod expres, sînt sugerate de faptele care le concretizează :

Consoanele			
B	H	J	CV, CU, CH
<i>februarie</i>	<i>arheolog</i>	<i>abataj</i>	<i>acvariu</i>
<i>septembrie</i>	<i>arhitect</i>	<i>avantaj</i>	<i>cvartet</i>
<i>octombrie</i>	<i>psiholog</i>	<i>foraj</i>	<i>acuarelă</i>
<i>noiembrie</i>	<i>tehnic</i>	<i>instructaj</i>	<i>ecuafie</i>
<i>decembrie</i>	<i>hidrogen</i>	<i>pavaaj</i>	<i>ecuador</i>
C	<i>hipodrom</i>	<i>personaj</i>	<i>chintal</i>
<i>cilindru</i>	<i>hexamtru</i>	S	Z
<i>cifră</i>	<i>hotel</i>	<i>pleonasm</i>	<i>șgomol</i>
<i>ciment</i>	<i>hibrid</i>	<i>prisma</i>	<i>șbor</i>
<i>civil</i>	<i>umor</i>	<i>marxism</i>	<i>deș-bate...</i>
<i>viciu</i>	<i>ipoteza</i>	<i>comunism</i>	<i>răș-bate...</i>
<i>obișnuit</i>	<i>ipocrit</i>	<i>socialism</i>	<i>iz-goni...</i>
<i>pașnic</i>	<i>coeziune</i>	<i>autobus</i>	<i>beș-melie</i>
<i>veșnic</i>	<i>coerent</i>	<i>chermesă</i>	<i>bașin</i>
<i>chirurg</i>	G	<i>sesiune</i>	<i>vileșă</i>
<i>orchestră</i>	<i>corlegiu</i>		<i>filcoșof</i>
<i>chirilic</i>	<i>omagiu</i>		<i>pașnic</i>
	<i>solfegiu</i>		

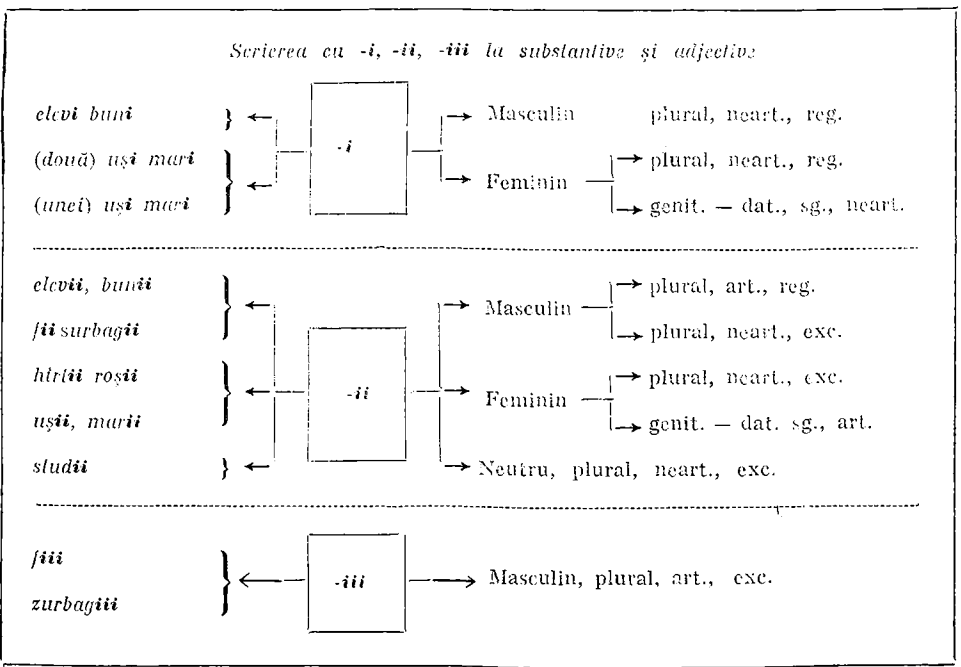
În alte împrejurări listele nu pot și indica sau sugera, prin simpla prezență a faptelor înscrise în ele, regula pe care faptele o ilustrează; enunțarea explicită ar apărea necesară dacă le-am folosi în etapa de predare. De aceea asemenea liste constituie material aplicativ și conțin de obicei fapte care concretizează reguli privitoare la morfologie sau la întrebuintarea liniuței de unire în situația cuvintelor rostite împreună, după cum reiese din primul tablou de la pag. 52.

Pentru tablouri sau scheme caracterul pur enunțativ al materialului poate fi uneori insuficient; sînt adică situații, determinate de natura lingvistică a faptelor la care se referă unele norme ortografice, cînd moti-varea regulii trebuie să fie parte integrantă din enunțarea ei (v. § 6). A

-i, -ii, -iii la substantive și adjective

-i	-ii	-iii
(doi) <i>frați buni</i>	<i>frații (tăi)</i>	<i>frăii (noștri)</i>
(niște) <i>codri mari</i>	<i>codrii (Vlăsiei)</i>	<i>copiii (săi)</i>
(acestei) <i>păci</i>	(trei) <i>frăi</i>	<i>cazangiii (fabricii)</i>
(unei) <i>griji</i>	(doi) <i>copii</i>	<i>sacagiii (uliței)</i>
(două) <i>reguli</i>	<i>marii (oameni)</i>	<i>zurbagiii (clivi)</i>
(multe) <i>sarcini</i>	<i>bunii (părinți)</i>	<i>cafenii (ochi)</i>
etc.	<i>ochii cafenii</i>	<i>propriii (mei bani)</i>
	<i>frăi zurbagii</i>	etc.
	<i>studii (înalte)</i>	
	(anul) <i>păcii</i>	
	(enunțul) <i>regulii</i>	
	<i>istorii vii</i>	
	etc.	

motiva înseamnă a indica temeiul gramatical al formei recomandate. Au caracter *explicativ-motivant* tablourile și schemele referitoare la morfologie în primul rând. Propunem o schemă explicativă :

§ 6. După metoda folosită în prezentarea normelor ortografice, materialul didactic poate avea caracter inductiv sau deductiv. Este *inductiv* materialul care formulează regula pe baza unor exemple. Materialul

inductiv poate fi explicit când, în economia construcției materialului există și exemple și enunțare a regulilor, exemplele precedând enunțarea. Materialul inductiv poate fi apoi implicit când enunțarea, datorită naturii regulii ortografice și modului de prezentare a faptelor, devine inutilă : regula se subînțelege din simpla grupare sau analiză a exemplilor.

Pot avea caracter inductiv — explicit și implicit — tablourile și schemele. Am propus în altă parte atât material explicit, cât și material implicit (v. § 1, 2 etc. și § 2,4 etc.). Listele de fapte ortografice au caracter inductiv (și numai implicit atunci când urmărim ca prin faptele grupate să enunțăm o regulă ori să o consolidăm, nu să o aplicăm ; adică nu putem vorbi de un caracter inductiv atunci când listele nu pot — prin natura gramaticală a faptelor la care se referă — să și formuleze regula pe care faptele înscrise o concretizează (v. § 5). Liste cu material inductiv (implicit) au fost propuse în alte părți (v. § 1, 2, 5 etc.).

Este *deductiv* materialul care formulează întâi regula, apoi o ilustrează cu exemple. Formularea poate fi expositivă sau numai simbolizată prin semne convenționale. Materialul deductiv este explicit prin natura lui. Pot avea caracter deductiv tablourile și schemele. Iată o schemă deductivă :

Genitiv-dativul feminin singular articular la substantive și adjective

Regula :

Genitiv-dativ singular nearticulat (sau nominativ plural nearticulat) :

— **(l)e** (*unei, două case, stele, albe*),
— **i** (*unei, două uși, mari*)

Genitiv-dativ singular articular :

— **(l)e + i = (l)ei** (*casei, stelei, albei*)
— **i + i = ii** (*ușii, marii*)

Excepția :

Nominativ singular nearticulat (forma inițială) :

— **ie** (*in hial istorie, roșie*)

Genitiv-dativ singular articular :

— **ie + i =iei** (*istoriei, roșiei*)

Nu se poate vorbi de un caracter inductiv sau deductiv al textelor, pentru că aici ne-am referit în privința caracterelor enumerate numai la materialul care enunță regula, care realizează însușirea teoretică a regulii, și nu la materialul aplicativ.

CRONICĂ

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE ȘTIINȚE PEDAGOGICE

Între 11 și 13 aprilie a.c. a avut loc la București cea de a doua sesiune științifică a Institutului de științe pedagogice.

Au participat — pe lângă cercetătorii și colaboratorii permanenți ai Institutului din București, Cluj, Iași — și peste 400 de cadre didactice din învățământul elementar-preșcolar, mediu și superior.

Sesiunea a fost deschisă de tov. Ladislau Banyai, membru în Colegiu, care a adus salutul Ministerului Învățământului și Culturii. După aceea a luat cuvântul directorul Institutului de științe pedagogice, prof. univ. Stanciu Stoian. Arătând importanța acestei sesiuni științifice, vorbitorul a subliniat necesitatea de a se aprofunda — în cadrul lucrărilor sesiunii — problemele cele mai actuale pentru munca didactică din țara noastră.

A urmat apoi darea de seamă prezentată de directorul-adjunct al Institutului, Isidor Cremer, asupra activității desfășurate de Institutul de științe pedagogice între cele două sesiuni științifice (ianuarie 1956—aprilie 1957).

Cele 81 de comunicări prezentate la sesiunea științifică din acest an au cuprins o tematică mult mai bogată și mai completă decît în anul trecut. O serie de subiecte au fost axate pe cele două teme principale : „Participarea cadrelor didactice la răscoalele țărănești din 1907” și „I. A. Komensky și moștenirea sa pedagogică”. În afara acestora, s-au mai prezentat lucrări legate de educația comunistă a tineretului, de probleme de pedagogie generală și istoria pedagogiei românești, de psihologie pedagogică și defectologie, apoi altele referitoare la îmbunătățirea metodelor de predare pentru diverse discipline din învățământul elementar, mediu și superior.

În secția științelor umaniste, au fost susținute patru lucrări referitoare la limbă și două în legătură cu predarea literaturii.

Botez Teofana (I.P.C.D. Timișoara) : „Cu privire la ordinea predării cazurilor declinării în limba rusă la clasa a V-a în școlile cu limba de predare română”. Autoarea a ridicat problema schimbării ordinii în predarea cazurilor din limba rusă, în scopul stabilirii unei corelații mai logice între formele morfologice și funcțiile sintactice ale diverselor cazuri, ajungînd la concluzia că ordinea cea mai nimerită ar fi : nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, prepozițional, instrumental.

Beldescu Gheorghe (Buzău) : „Raportul dintre ortografie și ortoepic”. Autorul lucrării, pornind de la constatarea că există mari lipsuri în ortografia elevilor, a examinat cauzele acestor lipsuri, propunînd unele mijloace de remediere. El a distins trei categorii de norme ortografice : a) norme ortografice care corespund normei ortoepice ; b) norme ortografice care contrazic norma ortoepică ; c) norme ortografice independente de modul de pronunțare. Pentru fiecare

din aceste categorii autorul a indicat greșelile mai des întâlnite în scrierea elevilor, propunând și unele mijloace de îndreptare, bazate pe ortoepie.

Dumitrescu Viorica (Inst. de șt. ped.) a citit prima parte a lucrării „Predarea comparativă, principiu de bază în studiul limbilor”. După o scurtă introducere teoretică, au fost prezentate o serie de gramatici care au apărut sau au circulat pe teritoriul țării noastre, încă de la finele secolului al XVIII-lea, pentru uzul străinilor care doreau să învețe românește sau al românilor ce voiau să-și însușească o limbă străină. Ca încheiere la capitolul citit, s-au tras câteva concluzii în legătură cu importanța pe care o prezintă studierea unor atare materiale pentru cel ce se ocupă astăzi de întocmirea manualelor sau de metodică predării limbii române în școlile naționalităților conlocuitoare.

Ionescu-Miciora Maria Eliza (Inst. de șt. ped.): „O problemă permanentă a școlii: vocabularul elevilor”. Autoarea a insistat asupra necesității de a se organiza în școli o muncă sistematică în vederea îmbogățirii și activizării vocabularului elevilor. Referența a arătat unele carențe tipice din lexicul elevilor și cauzele acestora, indicând apoi o serie de metode și procedee utile pentru preîntâmpinarea ori înlăturarea lor.

Numeroși participanți la sesiune au luat apoi cuvântul la discuții:

Tov. Cernișova T. (Min. Înv. și Cult.) — arătând că problema cazurilor este una din cele mai spinoase în predarea limbii ruse — a apreciat contribuția adusă de referatul tov. Botez. Evocând însă experiența sa pedagogică, vorbitoarea și-a exprimat părerea că e mai bine ca după nominativ să se predea cazul prepozițional, lucru care de altfel este recomandat și prin noul program și manuale pentru clasa a V-a, în curs de apariție.

Popa V. (Fălticeni) a apreciat favorabil comunicarea tov. Dumitrescu V. care se sprijină pe știința pavlovistă în explicarea procesului însușirii unei limbi străine și a insistat ca profesorii care predau o limbă străină să posede foarte bine și limba română. A arătat apoi că lucrarea tov. Beldescu G. va constitui un ajutor — în special — pentru cadrele din regiunile unde se menține mai strict vorbirea dialectală. Referindu-se la lucrarea tov. Ionescu-Miciora, vorbitorul a arătat că problema vocabularului ar trebui să preocupe mai serios pe autorii de manuale de la clasa a V-a în sus, unde textele nu sînt totdeauna selectate în funcție de particularitățile de vîrstă ale elevilor, iar explicația dată cuvintelor necunoscute este de multe ori necorespunzătoare.

Vărădi M. (Baia Mare) a precizat că problema ordinii în care trebuie predate cazurile e bine să constituie o preocupare și pentru cadrele ce predau limba română în școlile cu limba de predare maghiară. De asemenea gramaticile comparate, menționate în comunicarea tov. Dumitrescu V., ar putea fi luate în multe cazuri ca model pentru exercițiile gramaticale care se dau în manualele de limba română pentru școlile minorităților naționale.

Bărbătescu M. (București), referindu-se la lucrarea tov. Botez T., a propus ca în clasă să se folosească, de către toți profesorii de limbi, o terminologie gramaticală unitară și anume aceea fixată de Academia R.P.R. (de ex. nu *flexie*, ci *flexiune* etc.). Vorbitorul a arătat apoi că ideea tov. Beldescu de a lega în predare ortografia de ortoepie poate duce la rezolvarea uneia dintre cele mai dificile probleme în predarea limbii române.

Comișel E. (București) — discutînd pe marginea comunicării tov. Ionescu-Miciora M. E., a scos la iveală și alte cauze ale deficiențelor vocabularului elevilor: lipsa manualelor, lipsa deprinderii elevilor de a-și cîntări singuri munca și de a se exprima liber și curgător, de a citi și comenta lecturile făcute etc. El a arătat că este necesară mai multă grijă în alegerea lecturii elevilor, potrivit cu vîrsta.

Observații interesante au mai făcut și tovarășii: Ghiță G. (București), Fabian L. (Tg. Mureș), Popu R. (Ploiești).

Concluziile pe marginea comunicărilor de limbă au fost trase de Faifer Laurențiu (I.P.C.D. Iași), care, după ce a arătat laturile pozitive ale comunicărilor, a făcut o serie de observații critice. Astfel, nefiind de acord cu tov. Botez T. că asocierile bazate pe contrast sau diferențiere ar fi

mecaniciste, a arătat că activitatea elevilor este mai vie când li se cere să observe deosebirile dintre fenomene și nu asemănările. Referitor la comunicarea tov. Dumitrescu V., a propus ca în lucrare să fie introduse unele discuții privind și alte metode de predare a limbilor decât cea comparativă. În legătură cu comunicarea tov. Beldescu G., a făcut observația că realizarea unității între aspectul sonor și grafic al cuvintelor, plecând de la analiza fonetică la grafie, este absolut necesară în primele clase; însă, de la clasa a V-a în sus, e mai nimerit să se procedeze invers, de la grafie la pronunțarea corectă. Privitor la lucrarea tov. Ionescu-Miciora M. E., a fost de părere că aici ar trebui să se vorbească și despre paronime, care în general sînt neglijate în studiile privind vocabularul.

S-au citit apoi cele două comunicări legate de probleme de literatură:

Faifer Laurențiu (I.P.C.D. Iași): „Analiza literară în școala medie”. Autorul a căutat să determine raportul ce trebuie să existe între istoria literară și analiza literară, accentuînd rolul important pe care îl are activitatea elevilor în procesul predării literaturii. Istoria literaturii este un auxiliar al analizei fenomenului literar în procesul predării. A doua problemă tratată în lucrare a fost analiza și caracterizarea literară ca procedee de cercetare a faptelor literare. În fine, a treia problemă — de altfel cea centrală — a fost aceea a analizei textului literar și a diferitelor metode și procedee ce pot fi folosite cu succes în acest scop.

Chiosa Clara (Inst. de șt. ped.): „Studiul limbii și stilului operei literare”. Autoarea a stabilit mai întîi două principii de bază în legătură cu analiza limbii și a stilului operei literare: a) legătura strinsă între conținutul și forma operei literare, b) selectarea elementelor caracteristice, pe de o parte, în funcție de personalitatea artistică a scriitorului, pe de altă parte, în raport cu creația literară respectivă, ținînd seama de genul și specia literară în care aceasta se încadrează. În lumina acestor principii au fost analizate apoi două opere ale lui M. Eminescu: Scrisoarea III și Călin.

Pe marginea celor două comunicări au luat parte la discuții tovarășii: Golopenția Șt., Comișel E., Bărbătescu M., Călin C.

La concluzii, prof. Beldescu G. a arătat că amîndouă lucrările constituie un sprijin serios pentru combaterea abuzului de istorism și a atitudinii sociologizante. În ele se dau sugestii pentru evitarea șablonului în analiza literară, pentru realizarea unității dintre fond și formă. Nou și important este accentul pus pe participarea efectivă a elevilor la analiza literară, aceasta ajutîndu-le mai tirziu să se orienteze singuri în aprecierea creației unui scriitor. Comunicarea tov. Chiosa C. a fost apreciată pentru finețea explicațiilor de limbă și stil și pentru sezizarea dominantelor tehnicii artistice în operele studiate.

În timpul lucrărilor sesiunii, participanții au avut prilejul să viziteze cele două expoziții organizate în localul Institutului, în legătură cu participarea cadrelor didactice la răscoalele din 1907 și cu sărbătorirea lui I. A. Komensky.

În concluziile finale, trase în ședința plenară, directorul Institutului, prof. Stanciu Stoian, a arătat că lucrările s-au desfășurat în condiții mulțumitoare și au contribuit la promovarea discutării problemelor cu caracter științific-educativ. Munca de cercetare și documentare s-a dovedit în progres. Au fost prezentate lucrări bazate pe cercetări proprii, pentru care s-au folosit metode de cercetare mai variate ca pînă acum. Discuțiile au fost purtate cu competență și la un nivel științific ridicat, reușind să aducă completări serioase într-o serie întregă de probleme noi și acute ale pedagogiei noastre.

V. D.

RECENZII

DOUĂ LUCRĂRI LINGVISTICE ALE ACADEMIEI R.P.R. : GRAMATICA LIMBII ROMÎNE, vol. I și al II-lea, 1954 și LIMBA ROMÎNĂ, 1956

„Gramatica limbii române” a Institutului de lingvistică din București al Academiei R.P.R. constituie un remarcabil eveniment cultural, relevat și prin decernarea a două premii de stat unei bune părți din redactorii ei.

Ea s-a întocmit pe baza concepției marxiste despre limbă, a experienței lingvistice sovietice și prin folosirea metodei de muncă în colectiv.

Subliniem în primul rând amploarea și nouțatea unora dintre chestiunile abordate : foneticii i se rezervă un spațiu neobișnuit de întins ; gradele de comparație ale adjectivului se tratează cu deosebită competență ; studiul verbului prezintă elemente inedite ; se aprofundează părțile de vorbire neflexibile ; se identifică noi categorii sintactice : atributul pronominal, complementul de agent, complementul circumstanțial instrumental, cel sociativ și cel de relație, confundate de gramaticile tradiționale cu alte feluri de părți de propoziție ; figurează pentru prima dată capitole ca : Propoziția temporală iterativă. Când invers, Vorbirea directă legată, Vorbirea indirectă liberă, Cuvintele de umplură etc.

Cu toate condițiile favorabile de elaborare, „Gramatica limbii române” conține numeroase deficiențe, de care au fost conștienți în primul rând înșiși autorii ei ¹.

¹ Vezi Al. Rosetti, *Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului ea*, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 2, 1955, p. 25-26.

Prin caracterul lui savant și exclusiv gramatical, tratatul de „Gramatică a limbii române” este accesibil numai specialiștilor. Pentru inițierea maselor mai largi de cititori în problemele lingvisticii se impunea editarea unei lucrări cu un conținut mai larg și de o factură mai populară. Așa se explică geneza tratatului de „Limba română”, alcătuit de Institutul de

Acad. Emil Petrovici, *Contribuții la studiul fonemelor limbii române*, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 1-2, 1955, p. 29-42.

Al. Rosetti, *Fonetica în Gramatica limbii române*, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 1-2, 1955, p. 161-163.

E. Petrovici, „Fonetica în Gramatica limbii române”, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 1-2, 1955, p. 163-165.

Al. Rosetti, *Despre consoanele palatalizate și consoanele muțate*, „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 3-4, 1955, p. 199-207.

E. Petrovici, *Rimele românești din punct de vedere fonologic, Limbă și literatură*, 1955, p. 273-284.

E. Petrovici, *Sistemul fonematic al limbii române*, „Studii și cercetări lingvistice”, VII, 1-2, 1956 p. 7-20.

E. Petrovici, *Fonemele limbii române*, „Limba română” V. 2, 1956, p. 26-27.

Al. Rosetti, *Despre sistemul fonologic al limbii române*, „Studii și cercetări lingvistice”, VII, 1-2, 1956, p. 21-25.

Em. Vasiliu, *Câteva observații asupra sistemului fonologic al limbii române*, *ibid.*, VII, 1-2, 1956, p. 27-35.

Acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, „Studii de gramatică”, I, 1956, p. 121-139.

Laura Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, „Studii de gramatică”, I, 1956 p. 5-23.

Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, „Studii de gramatică”, I, 1956, p. 57-81.

Petre Creția, *Complementul intern*, „Studii de gramatică” I, 1956, p. 115-120.

lingvistică din București al Academiei R.P.R. pe baza „Gramaticii limbii române”, pe care o revizuieste în unele probleme pînă la reeditare.

Ca atare, în expunerea observațiilor noastre asupra „Gramaticii limbii române” vom avea în vedere paralel și „Limba română”.

★

Capitolul de fonetică din „Gramatică” e redactat de un colectiv condus de academicienii E. Petrovici și Al. Rosetti, care în materie de fonologie au concepții divergente. Din acest fapt derivă inconsecvențe în privința definirii fonemului, o terminologie fluctuantă și unele erori.

Astfel, la p. 55 *fonemul se confundă cu sunetul* [„Sunetele (fonemele) limbii române”], iar la p. 80 cele două noțiuni menționate se diferențiază („...sunetele limbii... sînt mult mai numeroase decît fonemele propriu-zise”).

Teza identității dintre *fonem* și *sunet* este susținută de E. Petrovici în termeni categorici și în alte lucrări ale sale: „Fonemul este sunet... însuși sunetul, cu toate particularitățile articulatorii și acustice”¹.

Aceeași definiție greșită se dă fonemului și în „Dicționarul limbii române literare contemporane”, II, p. 315: „Cea mai mică unitate fonică a limbii, avînd funcțiunea de a diferenția învelișul sonor al cuvintelor și al morfemelor”.

Diferențierea învelișului sonor al cuvintelor are valoare fonologică numai cînd ea comportă și o deosebire de sens a cuvintelor și a formelor gramaticale respective, altminteri avem a face cu simple variante ale aceluiași fonem. De exemplu, *t* din *rtu*, comparativ cu *ă* din *rău*, e fonem, pentru că îndeplinește o funcție semantică, datorită lui cele două cuvinte se disting și ca înțeles, dar al doilea *t* din *ptrtu*, în raport cu *ă* din *ptrău*, nu e fonem, ci o variantă a lui *ă*, deoarece nu are capacitatea de a diferenția după sens cuvintele respective.

Interpretarea fonemului ca „un *tip sonor* care cuprinde tot felul de variații (sunetele vorbite)” caracterizează sistemul fonologic al lui Al. Rosetti².

În concluzie, fonemul e o abstracție, ca orice categorie gramaticală, bazată pe variațiile sonore care n-au una față de alta proprie-

¹ Vezi: „Studii și cercetări lingvistice”, VI, 1-2,

² Idem.

tatea de a diferenția înțelesul cuvintelor sau al formelor gramaticale respective.

În tabloul vocalelor limbii române (p. 64) figurează și diftongii *ea* și *oa*, disociați în vocala *a* și în timbrul premergător acesteia, respectiv, *e*, *o*, care se atribuie consoanei precedente, conform teoriei fonematice a lui Emil Petrovici (p. 61)¹.

La p. 62 citim: „Deosebirea dintre *toală* și *tală* e constituită de opoziția dintre fonemul *oa* și fonemul *a'*”. Aceeași afirmație se face și despre *teacă*, compus din fonemele *t + ea + c + ă* (p. 62).

Deci, de data aceasta se susține teza opusă, a unității și valorii fonematice a diftongilor *ea* și *oa*, proprie doctrinei fonologice a lui Al. Rosetti.

În „Gramatica limbii române” se consacră un capitol special semivocalelor limbii române *i* și *u* (p. 64-65), care sînt denumite cînd semivocale, cînd consoane și care în cele din urmă figurează în tabloul consoanelor (p. 72).

Și această discrepantă în privința naturii și denumirii semivocalelor *i* și *u* decurge tot din concepțiile fonologice diferite ale acad. E. Petrovici și Al. Rosetti, pentru primul ele fiind consoane².

Contradicțiile semnalate de noi, ca și cele releșite din controversa vie și susținută dintre acad. Emil Petrovici și Al. Rosetti³ ilustrează caracterul hibrid al Foneticii și insuficiența acomodare a redactorilor ei cu munca în colectiv.

În „Limba română”, capitolul de fonetică s-a redus simțitor comparativ cu cel din „Gramatica limbii române”. Problemele sînt prezentate mai simplu, mai clar, mai consecvent. S-au corectat definițiile vocalei, consoanei și fonemului. Tabloul fonemelor vocalice (p. 55) se deosebește de cel din „Gramatica limbii române” prin absența diftongilor monofonemate *ea* și *oa*. Semivocalele *i* și *u* nu mai figurează

¹ Vezi *Rimele românești din punct de vedere fonologic*, *Limba și literatură*, p. 275, *Sistemul fonemate al limbii române*, „Studii și cercetări lingvistice”, VII, 1-2, p. 10, 13.

² „Sistemul fonologic al limbii române”, „Studii și cercetări lingvistice” VII, 1-2, p. 15, pentru celălalt, semivocale „Despre sistemul fonologic al limbii române”, „Studii și cercetări lingvistice” VII, 1-2, p. 21).

³ Vezi în special „Fonetica în Gramatica limbii române”, „Studii și cercetări lingvistice” VI, 1-2, p. 161-165.

între consoane, ci constituie o categorie deosebită. Se admite opoziția fonologică dintre consoane dure și consoane muiate, însă numai la sfârșitul cuvintelor și fără să se facă distincția dintre termenii *muiat* și *palatalizat*, sau moale, propusă de Al. Rosetti.

Tratatul de „Gramatică a limbii române” își însușește definiția dată gramaticii de I. V. Stalin „Gramatica (morfologia și sintaxa) este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și îmbinarea lor în propoziții” (p. 105). „Limba română”, după ce reproduce aceeași definiție, o parafrazează astfel: „Morfologia se ocupă de regulile modificărilor formale ale cuvintelor” (p. 67). Deci, în teorie ambele lucrări exclud părțile de vorbire *neflexibile* din cadrul morfologiei, adică adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția.

În practică, însă, atât „Gramatica limbii române” cât și „Limba română” ignorează definiția și tratează și părțile de vorbire *neflexibile*.

„Se numesc *diateze* formele verbale care arată raportul dintre subiect și complementul direct, acesta din urmă putând lipsi”. („Gramatica limbii române” p. 109).

Regula este confuză și unilaterală. Ea corespunde numai verbelor tranzitive la diateza activă. Verbele intransitive și cele tranzitive la diateza pasivă nu comportă complement direct.

„Limba română” definește diatezele după relația dintre „acțiune și autorul ei” (p. 125). Din cuprinsul capitolului respectiv rezultă, însă, că se orientează după raportul dintre subiectul gramatical și acțiune, adică just.

„În *port — purtăm*, alternanța *o/ă* deosebește persoanele între ele” („Gramatica limbii române”, p. 112). E clar că formele verbale *port — purtăm* se deosebesc între ele prin număr, nu prin persoană.

Clasificarea substantivelor în concrete și abstracte este arbitrară („Gramatica limbii române”, p. 123). Nu înțelegem, de exemplu, după ce criteriu se procedează când substantivul *revoluție* se consideră concret, iar *luptă*, abstract.

„Forma de genitiv — dativ, cu desinența *-e (-le)* sau *-i*, este identică cu a pluralului (*a unei cărți — niște cărți, a unei lăzi — niște lăzi...*” („Gramatica limbii române”, p. 149). La p. 133 se susține, dimpotrivă, că *lăzi* e o formă de plural cu consoana finală muiată, nu cu desinența *-i*.

Contradicții asemănătoare se găsesc și în „Limba română” p. 78, unde se afirmă că substantivul *fabrici* are desinența *-i*, iar saci, întru totul analog cu primul, prezintă la finală o consoană muiată. (*ibid.*, 75, vezi și p. 57).

Definițiile „Prin declinarea nearticulată se înțelege declinarea substantivului lipsit de articol enclitic, dar putând fi însoțit de un articol nehotărît” („Gramatica”, p. 149, „Limba română”, p. 78) și „Prin declinarea articulată se înțelege declinarea substantivelor însoțite de articol enclitic („Gramatica”, p. 151; „Limba română”, p. 79) sint ilogice.

Declinarea nearticulată a unui substantiv nu poate să însemne decât declinarea unui substantiv fără nici un fel de articol (nici hotărît, nici nehotărît), iar declinarea articulată implică prezența unui articol (fie hotărît, fie nehotărît).

În „Gramatica limbii române”, *-le* de la vocativ singular este tratat când ca desinență a formei nearticulate (p. 149), când ca articolul *l* plus desinența *e* (p. 115, 151), când ca articol enclitic (p. 162).

„Limba română” menține contradicția dintre *-le* desinență specială pentru cazul vocativ nearticulat (p. 78) și *-le* articol enclitic (p. 79, 85).

„Articolul nehotărît dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care îl au adjectivul pronominal nehotărît și numeralul *un, o*... *un, o* sint numerele când numărăm obiectele (*un om, doi oameni* etc)... Celelalte două valori se confundă: în *un om*, determinantul *un* poate fi considerat la fel de just articol nehotărît sau adjectiv pronominal nehotărît. Deosebirea se poate face numai la plural: *un om, unii oameni*, pronume, *un om, niște oameni*, articol.

Formele articolului nehotărît sînt următoarele : ...masculin, plural niște, *unii*...” („Gramatica”, p. 169).

În pasajul citat se face afirmația tranșantă că *unii* are valoarea morfologică de pronume (recte de adjectiv pronominal nehotărît), iar *niște*, de articol nehotărît.

Totuși în tabloul articolului nehotărît figurează și forma *unii*.

Inconsecvența „Gramaticii” în această chestiune se agravează prin tratarea formei *niște* nu numai ca articol nehotărît, ci și ca adjectiv pronominal nehotărît (p. 222).

Și „Limba romină” manifestă incertitudine în această problemă. Se referă la confuzia formelor de singular ale articolului nehotărît și adjectivului pronominal nehotărît *un* (p. 89), dar renunță la comentarea celor de plural (*unii*, *niște*), pe care le înserează și printre articolele nehotărîte (p. 89) și printre adjectivele pronominale nehotărîte (p. 111).

Denumirea de *adjective determinative* pentru acelea care au și un corespondent pronominal este improprie („Gramatica limbii romine” p. 173, 192). O clasificare logică se bazează pe asemănarea obiectelor dinăuntrul unei clase și pe deosebirea lor față de celelalte clase. Deși „Gramatica limbii romine” recunoaște că *determinarea* e o notă comună a tuturor adjectivelor, totuși limitează denumirea de adjective determinative numai la o categorie dintre ele.

Pe lângă denumirea consacrată de *adjective calificative*, propunem pe cea de *adjective pronominale* pentru cele cu forme pronominale corelate.

Și „Limba romină” menține denumirea neadecvată de adjective *determinative* (p. 91).

„Formele accentuate ale pronumelui personal apar uneori paralel cu cele neaccentuate, în aceeași propoziție, atunci cînd se impune accentuarea complementului” (Gramatica, p. 194; „Limba romină” p. 101).

Regula menționată e greșită. Formele accentuate ale pronumelui personal și reflexiv sînt întotdeauna dublate de cele neaccentuate. Formele neaccentuate, dimpotrivă, se pot construi și independent de cele accentuate : *Ăst somn nu prea-mi place și o să i-o spuî.*

„Pronumele posesiv este pronumele care ține locul numelui unui obiect posedat, înlocuind totodată și numele posesorului”. (Gramatica, p. 203).

„Pronumele posesiv este pronumele care înlocuiește atît numele obiectului posedat cît și numele posesorului”. („Limba romină”, p. 104).

„Pronumele posesiv are genul, numărul și în general, cazul substantivului pe care îl înlocuiește”. („Gramatica”, p. 203, „Limba romină”, p. 104).

Inadvertența e clară : pe de o parte se afirmă că pronumele posesiv are o *dublă* funcție pronominală (înlocuiește și pe posesor și obiectul posedat), iar pe de altă parte, că are funcția *unică* pronominală (înlocuiește numai un substantiv).

În realitate, pronumele și adjectivul posesiv se acordă în gen, număr și caz cu obiectul posedat, fie că acesta este subînțeles, (în cazul pronumelui), fie că este exprimat (în cazul adjectivului) :

Ai mei pierduți, sint, pașă, toți (ai mei = copiii și nevasta), *E calul meu*.

O chestiune disputată este și aceea a formelor de genitiv ale pronumelor personale la persoana a III-a (*lui, ei, lor*) și raportul lor cu pronumele și adjectivul posesiv de persoana a III-a.

Cele mai bune gramatici din trecut, orientîndu-se după criteriul semantico-formal, înregistrează formele *lui, ei, lor*, printre pronumele personale de genitiv, menționînd că ele îndeplinesc și funcția posesivă¹.

„Limba romină” face un pas mai departe în direcția inconsecvenței : integrează pe *lor* și în tabloul pronumelor posesive (p. 104).

În felul acesta se părăsește criteriul formal în favoarea celui semantic, adică se acordă prioritate sensului cuvîntului.

O caracteristică structurală a pronumelor și adjectivelor posesive e acordul cu obiectul posedat, pe care pronumele *lor* nu-l respectă.

Adoptarea exclusivă a principiului semantic duce la arbitrar. Pe baza lui ar trebui să considerăm adjectiv posesiv și forma pronumelui personal *îi* din construcția „*Privese*

¹ Vezi H. Tiktin, *Gramatica romină*, p. 71, 74, 76 : A. Philippide, *Gramatica elementară a limbii romine* p. 58-59, 69 și 238.

la surisu-și (surisul tău) rămas încă viu". Sau, la categoria verbului, ar trebui să socotim la diateza pasivă forma **se ară** din propoziția: *Pământul se ară (este arat) mai bine și mai repede cu tractorul.*

În concluzie, formele *lui, ei lor*, sînt pronume personale cu funcție și de pronume și adjective posesive.

„Adjectivul posesiv se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină”.

„La frați eu nu cer ajutor
Că n-am ajuns la mila lor
Și fac ce vreau! Și n-am să mor
Dă grija sorții mele” („Limba română”
p. 105).

Regula citată mai sus este infirmată de însuși exemplul care trebuia s-o illustreze. După „Limba română”, forma *lor* e adjectiv posesiv, totuși ea nu se acordă cu substantivul pe care-l determină (*mila*). Mai mult, nici nu e semnalat ca adjectiv posesiv.

Nici „Gramatica limbii române”, nici „Limba română” și nici o altă lucrare gramaticală nu exemplifică pronumele personal de persoana a III-a în genitiv (*lui, ei, lor*) ci numai întrebunțarea lui ca sens posesiv. Faptul acesta este perfect explicabil. Deosebirea între funcția de pronume personal în cazul genitiv și cea de pronume și adjectiv posesiv a formelor (*al, a, ai, ale*) *lui, ei, lor* nu e posibilă.

Înțelesul lexical al adjectivului și pronumelui posesiv coincide cu înțelesul categoriei gramaticale a cazului genitiv, care exprimă în primul rînd un raport posesiv.

Datorită acestei identități funcționale, adjectivul posesiv se folosește pentru genitivul pronumelui personal la persoana I și a II-a (*La capul meu cu grijă tu ramura s-o-n-gropi*), la care nu există forme proprii de genitiv, iar pronumele personal de persoana a III-a (*lui, ei*) se întrebunțează paralel cu formele specifice posesive (*al, a, ai, ale*) *său, sa, săi, sale* la persoana a III-a singular sau ca formă unică la persoana a III-a plural (*lor*).

Numai considerente de ordin structural determină includerea formelor de genitiv *lui, ei, lor*, în categoria pronomelor personale și a formelor *meu, mea, tău, ta, său, sa* etc., în categoria pronomelor și adjectivelor posesive în construcții ca acestea: *Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui, Iar s-apropie și cu nina sa el rumpe; Din valurile vremii, iubita mea, răsai.* Totuși, ignorîndu-se criteriul formal, a fost posibil să se susțină și teza lichidării totale a categoriei adjectivului posesiv prin includerea lui în sistemul pronomelui personal, la cazul genitiv (*Limba română*, VI, 1, 1957).

„Numeralul este partea de vorbire flexibilă care exprimă un număr abstract, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare” („Limba română”, p. 115). O definiție similară conține și „Gramatica limbii române”, p. 226.

Această definiție nu este adecvată. Ea nu include numeralul *adverbial*, care „arată de cîte ori se îndeplinește o acțiune.” („Limba română”, p. 119) și nici pe cel *multiplicativ*, care exprimă, de cîte ori crește o cantitate sau intensitatea unei acțiuni” (op. cit., p. 119).

„Numerales sînt cardinale și ordinale... Numerales cardinale exprimă un număr întreg abstract sau un număr determinat (*trei, opt, cincisprezece, patruzeci și nouă, o sută doi, o mie*) și atunci se numesc numerales *hotărîte* sau un număr nedeterminat de obiecte (*pușini, cîtiva*) și atunci se numesc numerales *nehotărîte*. Numerales hotărîte care exprimă un grup (*amîndoi, tîspatru*) se numesc numerales *colective*, iar cele care exprimă fracțiuni (*o cincime, două pîtrimi*) se numesc numerales *fracționare*. De numerales cardinale sînt legate și numerales *distributive* (*cîte doi, cîte zece*), *multiplicative* (*îndoit, înșesit*) și *adverbiale* (*odată, de cinci ori*)” („Limba română”, p. 115; vezi „Gramatica limbii române”, p. 225).

În primul rînd observăm că nu e clar fundamentul diviziunii numeralelor în numerales cardinale și în numerales ordinale. De altfel nici nu se definește noțiunea specie „numeral cardinal”.

Apoi remarcăm clasificarea numeralelor cardinale în *cardinale hotărîte, cardinale neho-*

tărite, multiplicative, distributive, și adverbiale.

Această diviziune nu corespunde postulatelor logicii, deoarece membrele ei nu se exclud reciproc. Într-adevăr, numerale hotărâte nu sînt numai cardinalele, ci și distributivele, multiplicativele, adverbialele și ordinalele. În acest caz nu mai are nici o rațiune subdivizarea numeralelor „cardinale hotărâte” în *colective* și *fracționare*. Dacă adoptăm ca fundament al clasificării noia determinării, atunci toate numeralele, cu excepția celui nehotărît, devin membre de același grad ale acestei clasificări.

O chestiune controversată a categoriei numeralului este în special aceea a numeralului nehotărît.

Nici ca sens și nici structural așa-numitele numerale nehotărâte nu prezintă trăsături specifice față de unele pronume nehotărâte. Să analizăm următoarea construcție: *N-au venit toți, căci unii sînt bolnavi, iar cîțiva n-au nici un interes*. Formele *toți*, *unii* și *cîțiva* indică un număr nedeterminat de persoane nedeterminate. Înțelesul lor numeric, nedefinit, și cel pronominal, de asemenea nedefinit, nu se pot separa. Tocmai de aceea și repartizarea acestor forme între cele două categorii morfologice e arbitrară.

Dintre formele menționate, „Gramatica limbii romîne” (p. 220—221, 234) și „Limba romînă” (p. 111, 118) clasifică pe *toți* și *unii* ca pronume nehotărâte, iar pe *cîțiva*, ca numeral nehotărît, deși, repetăm, nici criteriul semantic și nici cel structural nu justifică această discriminare.

„Gramatica limbii romîne” manifestă incertitudine în privința repartizării acestor forme de pronume. Le consideră forme specifice de genitiv ale pronumelui personal (p. 193), dar la pag. 205 se adaugă: „Paralel cu pronumele și adjectivul posesiv (*al*) său, se folosesc pronumele personale de persoana a III-a la cazul genitiv (*al*, *a*, *ai*, *ale*) lui, (*al*, *a*, *ei*, *ele*) ei. (*Al*, *a*, *ai*, *ale*) lor și-a făcut loc pentru posesive”.

Prin urmare, se face discriminarea nejustificată între *lui*, *ei*, pe de o parte, și *lor*, pe de altă parte, pe acesta din urmă tratîndu-l și ca Pronume posesiv, dar fără să-l însereze în tabloul acestora.

Cei care admit existența celor două categorii morfologice comit în mod fatal inadverențe. Astfel, „Gramatica limbii romîne” consideră pe *tot* pronume nehotărît în vol. I, p. 221 și numeral nehotărît în volumul al II-lea, p. 66.

„Dicționarul limbii romîne literare contemporane”, care dă și indicații gramaticale, nu reușește să ne convingă că în versul *Cîți au trecut al casei prag* avem a face cu un *cîți* numeral nehotărît, iar în construcția: *Cîți îl vād de el se plîng*, cu un pronume nehotărît (op. cit., II, p. 456).

Ținînd seama de sensul ambiguu al acestor forme, nediferențiate nici formal, unii dintre lingviștii noștri remarcabili suprimă categoria numeralului nehotărît, incluzîndu-l în categoria pronumelui nehotărît¹. În acest caz, unele pronume sau adjective nehotărâte vor prezenta și o valoare numerică sau cantitativă. Considerăm justă această soluție a problemei numeralului nehotărît.

„Verbele exprimă acțiuni (*a munci*, *a serie*) sau prezintă procese sub formă de acțiune: o stare (*a șede*), apariția unei caracteristici (*a înflori*), modificarea sau caracteristici (*a se întări*), o atitudine (*a se îndoi*)”. („Gramatica limbii romîne” p. 241).

Iată o frază care nu poate servi de model nici sub raportul logic și nici sub cel stilistic.

„Proces” și „acțiune” sînt cuvinte sinonime și „procesele sub formă de acțiune” implică procese sub formă de stare, ceea ce constituie un nonsens.

„... apariția unei caracteristici (*a înflori*), modificarea unei caracteristici (*a se întări*), o atitudine (*a se îndoi*)” sînt tot procese fie fizice, fie psihice, deci construcția e tautologică.

„În forme verbale compuse, persoana, numărul, modul și timpul sînt indicate de verbul auxiliar: persoana I singular: *am cîntat* — a II-a *ai cîntat*”... („Limba romînă” p. 129).

Inexact. Înseși exemplele infirmă regula. Forma de perfect compus activ *am cîntat* are auxiliarul la timpul prezent (*am*), deci

¹ Vezi: A. Philippide, *Gramatica elementară a limbii romîne*, 1897, p. 61—62. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, 1956, p. 355—368.

împul verbului auxiliar diferă de al formei compuse.

Pe de altă parte, auxiliarul *a fi* din forma conjunctivului perfect activ, devenită invariabilă, nu indică nici persoana, nici numărul, nici modul și nici timpul.

Regula menționată este valabilă numai pentru diateza pasivă.

Pe de altă parte, denu mirea de diateză reflexivă nu este adecvată. Ea se justifică prin faptul că „subiectul care face acțiunea îi suferă efectele” („Gramatica limbii române”, p. 244), adică pe criteriul semantic, și într-o oarecare măsură și pe cel formal, prin folosirea la persoana a III-a a pronumelui reflexiv.

Avînd în vedere că numai una din cele șase categorii de așa-numite verbe reflexive cu pronumele în acuzativ are sens reflexiv și că toate verbele în discuție aici sînt însoțite de un pronume complement, care nu e reflexiv decît la persoana a III-a, considerăm ca mai indicată numirea de diateză *pronominală*, în loc de reflexivă.

Ea corespunde în și mai mare măsură așa-numitelor verbe reflexive cu pronumele în dativ (*a-și aminti*), care sînt în bloc lipsite de funcție reflexivă propriu-zisă.

„Infinitivul... nume predicativ: *Cea dintii treabă ce făcu fu de a da drumul din robie cumnaților săi*” („Gramatica limbii române”, p. 315).

Interpretarea infinitivului *a da* ca nume predicativ este eronată. De fapt el are funcție sintactică de subiect. Rolul de nume predicativ îl îndeplinește sintagma *cea dintii treabă*, care în acest caz nu este așezată la locul său obișnuit, adică după verbul copulativ.

În topică normală fraza ar avea structura următoare: *A da drumul* (eliberarea) *din robie cumnaților săi fu cea dintii treabă ce făcu*.

„Conjuncția este partea de vorbire neflexibilă care servește la exprimarea unor raporturi existente între două propoziții ale unei fraze sau între două cuvinte cu același rol sintactic într-o propoziție. („Limba română”, p. 176).

Funcția conjuncției e mai largă. Ea leagă și o propoziție cu o parte de propoziție.

Exemplu: *Cînd își aducea aminte de risipa ce s-a făcut cu muncu ei și e-au văzut-o cuscrii dormind... crăpa de ciudă* (Creangă). Con-

junția și coordonează complementul indirect de *risipa* cu propoziția secundară completivă indirectă *e-au văzut-o cuscrii dormind*.

Alt exemplu: *Mie îmi opresc trei lei, fiindcă am avut trei pîini întregi și care erau ca ale tale de mari, după cum știi*.

Ca atare e defectuoasă și afirmația după care conjuncțiile coordonatoare „leagă două părți de propoziție cu aceeași funcție sintactică sau două propoziții de același fel” („Limba română” p. 177).

„Felul propozițiilor după înțeles. Propozițiile se deosebesc între ele după conținutul lor, după scopul cu care sînt rostite și după atitudinea afectivă care însoțește comunicarea conținutului. Deosebim în felul acesta propoziții: 1. enunțative, 2. optative, 3. interogative, 4. dubitative, 5. imperative, 6. exclamative” („Limba română”, p. 186).

Clasificarea de mai sus a propozițiilor nu este adecvată. În primul rînd, ea îngnorează propozițiile principale și pe cele secundare, spre care ne orientează criteriul înțelesului. În al doilea rînd, ea conține defecte de logică: se aplică simultan mai multe criterii (modalitatea și intonația), din care cauză membrele rezultate nu se exclud reciproc, după cum arată însăși lucrarea citată: „Astfel, prima propoziție din fraza *Ce n-aș da să ajung la vreme*, este în același timp exclamativă, optativă și interogativă retorică” (p. 191).

Era indicată o clasificare generală a propozițiilor după criteriile corespunzătoare. În felul acesta s-ar sesiza mai bine particularitățile diferitelor categorii de propoziții, dintre care unele sînt incomplet sau de loc definite (de exemplu: propozițiile principale, cele secundare și cele independente).

Articolul lui Sorin Stati *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor* („Studii și cercetări lingvistice”, VI, 3-4, 289-312) marchează un aport remarcabil în acest domeniu, deși prezintă unele deficiențe.

El propune următoarea clasificare a propozițiilor:

1. criteriul *relației*: independente, coordonate și subordonate;

2. criteriul *calității*: afirmative și negative;

3. criteriul *modalității*: enunțative, optative, potențiale și imperative;

4. criteriul *intonajicii*: declarative, interogative și exclamative.

La acestea noi am adăuga:

1. criteriul *înfelesului*: principală și secundară,

2. criteriul *structurii*: simplă și dezvoltată, și am indica următoarea schemă a relației dintre propoziții: *independența* (marcată prin punct), *juxtapunerea* (fără indici de relație lexicală) și *joncțiunea* (cu indici de relație lexicală): *coordonarea* și *subordonarea*.

Natural că între propozițiile diferitelor clase ale acestor diviziuni există încrucșări. De exemplu, propoziția *Porni luccafărul* este independentă, afirmativă, enunțativă, declarativă, principală și simplă.

„Subiectul este partea de propoziție care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului” („Gramatica limbii române”, II, p. 64; „Limba română”, p. 195).

Definiția subiectului este incompletă. Ea corespunde numai predicatului la diateză activă și celui nominal. În cazul predicatului la diateza pasivă sau la cea reflexivă cu sens pasiv subiectul arată cine suferă acțiunea redată prin predicat, nu „cine o săvârșește”.

„În propoziții cu construcții sintactice caracteristice limbii române, de tipul *mi-e rău*, *mi-e cald* etc., subiectele gramaticale sînt respectiv *rău* și *cald*...” („Limba română”, p. 197).

La p. 199, op. cit., se susține teza contrară, că astfel de construcții specifice limbii noastre îndeplinesc funcții de predicat nominal: „Predicatul nominal poate fi exprimat și prin expresii impersonale, care au de cele mai multe ori subiectul exprimat printr-un verb la infinitiv sau printr-o propoziție subiectivă (vezi Propoziția subiectivă): **E bine a spune adevărul totdeauna. E greu să arunci cu noroi în obrazul cuiva**”.

La p. 168, op. cit., se indică printre expresiile impersonale și *e rău*, *e greu*.

Dacă *e rău* constituie o expresie impersonală (mai bine: unipersonală), elementele

ei componente nu mai pot fi dissociate în verb copulativ și subiect (ca la p. 197), ci ele formează o unitate indisolubilă cu o singură funcție, de predicat nominal (ca la p. 199).

„Predicatul verbal poate fi exprimat prin: a. verbe la mod personal și la orice diateză.

Numai verbele la modurile personale pot forma singure predicatul, de aceea aceste moduri se numesc „moduri predicative” („Gramatica limbii române”, II, p. 70; „Limba română” p. 198).

Afirmație falsă, căci nu orice verb la mod personal formează un predicat verbal, ci numai cele predicative. Verbele copulative la moduri personale nu pot constitui singure predicatul.

Din locul citat rezultă, de asemenea, că verbele copulative n-au moduri personale, fiindcă ele nu „pot forma singure predicatul”. Falsitatea acestui corolar nu mai trebuie demonstrată.

„Predicatul este partea de propoziție care arată că subiectul face o acțiune sau care atribuie subiectului o stare sau însușire. Predicatul este deci partea de propoziție care arată ce face, ce este sau cum este subiectul.

Dar Illeana intrase în culine și vorbea subțire și năvalnic cu bucătăreasa... Și așa, în această dăbravă frumoasă și veche, s-a zvonit cum că s-ar fi aflînd o zîină cum n-a mai fost... Pe-un pat alb ca un lînoliu zace lebăda murînd. („Limba română” p. 198).

Observăm, în primul rînd, că definiția predicatului este defectuoasă: nu cuprinde și predicatul exprimat printr-un verb la diateza pasivă sau la diateza reflexivă cu sens pasiv. În acest caz, predicatul redă o acțiune pe care subiectul o suferă, iar nu „o face”.

Exemple: *Arendașul de la Dărmănești a fost călcat de cu seară... Vestea aceasta se imprăștiase într-o clipă ca o lumină liniștitoare peste cîte trele hotarele bîntuite* (Caragiale).

În al doilea rînd, exemplele nu concordă de definiția respectivă. Printre ele nu este nici unul care să „atribuie subiectului o însușire”, adică nominal.

Există, dimpotrivă, altele care infirmă regula. Predicatul *s-a zvonit*, la diateza reflexivă cu sens impersonal, nu comportă un subiect

„care face o acțiune sau care atribuie subiectului o stare sau o însușire”, ci o propoziție subiectivă (cum că s-ar fi aflând o zână).

De asemenea nici predicatele *s-ar fi aflând* și *n-a fost* nu se conformează definiției menționate, căci nu exprimă acțiunea, starea sau însușirea subiectului, ci existența.

În „Limba română” la p. 198 se afirmă că predicatul *verbal* poate fi exprimat prin *verbe* la mod personal, *locuțiuni verbale*, *adverbe* sau *locuțiuni adverbiale* și *interjecții*.

În general denumirea categoriilor sintactice derivă de la numele părților de vorbire prin care sînt exprimate. Astfel există atribute adjectivale, substantivale, pronominale, adverbiale și verbale, după cum acestea constau, respectiv, din adjective, substantive, pronume, adverbe și verbe.

Ca atare, considerăm impropriu denumirea de predicat *verbale* și pentru acelea care sînt redată prin *adverbe*, *interjecții* sau *locuțiuni verbale*, fiindcă se ignorează criteriul formal.

Pasajul în care se tratează acordul prin atracție este contradictoriu („Limba română” p. 201—202).

Pe de o parte se afirmă că „uncori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu un alt cuvînt din propoziție”, iar pe de altă parte se susține și se exemplifică acordul predicatului cu unul din elementele constitutive ale subiectului multiplu, atunci cînd acesta este așezat după predicat.

Incoerența ideilor din acest pasaj se explică prin reproducerea discontinuă a textului corespunzător din „Gramatica limbii romîne” (II, p. 80).

Dar nici Gramatica nu se dovedește suficient de orientată în problema acordului predicatului cu subiectul.

„Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decît de subiect, construcția e corectă: **Obiectivul principal al bugetelor țărilor imperialiste sînt înarmările**” („Gramatica”, II p. 80).

Propoziția menționată mai sus este într-adevăr corectă, fiindcă verbul copulativ se acordă cu subiectul respectiv, *înarmările*, care nu e nume predicativ, cum greșit se afirmă. În topică firească, construcția ar avea următorul aspect: **Înarmările sînt obiectivul principal**

al bugetelor țărilor imperialiste. De altfel, dacă simplificăm propoziția și verbul copulativ se află între pretinsul subiect (*obiectivul*) și pretinsul nume predicativ (*înarmările*), el se acordă tot cu *înarmările*, adevăratul subiect: **Obiectivul sînt înarmările** sau **Înarmările sînt obiectivul**.

„Spre deosebire de celelalte atribute substantivale, apozitia nu este subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe același plan cu acesta” („Limba română”, p. 207). „Gramatica limbii romîne” redă aceeași idee și mai precis: ... apozitia presupune o identitate între noțiunea pe care o exprimă ca și noțiunea exprimată de termenul determinat” (p. 17).

Cel puțin în cazul apozitiilor un rol de determinare și a celor cu rol de răstringere, sfera apozitiei este subordonată față de a determinatului, după cum se poate constata din exemple culese chiar din lucrarea citată: „baba *Cireașa*, un cocon *anume Ștefan*, o cocoană *anume Catrina*, orice romîn, *vinălor*” (p. 206—207).

„Atributul pronominal este atributul exprimat fie prin pronume propriu-zise, fie prin adjective de natură pronominală” („Limba română”, p. 208).

Este o anomalie să se integreze atributele exprimate prin adjective pronominale în categoria atributelor pronominale. Atît considerente formale (acordul cu determinatul) cit și semantice (determinarea unui nume) pledează pentru înglobarea lor în categoria atributelor adjectivale.

„Prepoziția *pe* mai introduce complementul indirect care exprimă obiectul unui schimb :

Pe simbria dintr-un an

Facu-mi casă cu pridvan” („Gramatica limbii romîne”, I, p. 369).

După părerea noastră, *pe simbria* îndeplinește funcția de complement circumstanțial instrumental, nu indirect (*imi fac casă cu simbria... prin simbria... datorită simbriei*).

„Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat: ... b. printr-un substantiv, adjectiv, adverb, verb nepredicativ precedat de adverbul *chiar sau* de conjuncția *deși*: ... *Gogu, deși încă neconsolat, credea că... nicăieri n-ar*

avea odihnă mai bună sufletul ei. . .” („Limba română” p. 223).

Acesta este singurul exemplu de complement circumstanțial concesiv exprimat printr-un verb și constatăm că el este predicativ (a consola), dar la un mod nepersonal (nepredicativ, cum îl mai denumește opera citată, la p. 127).

La capitolul „Complementul”, străbătînd, verb predicativ la mod nepersonal, este de asemenea interpretat ca verb nepredicativ (op cit. p. 213).

Problema se elucidează dacă se compară definiția complementului direct din „Gramatica Academiei” („Complementul direct. . . determină un verb tranzitiv, la un mod predicativ sau nepredicativ. . .” p. 114) cu cea din *Limba română* („Complementul direct. . . determină un verb tranzitiv (predicativ sau nepredicativ). . .” p. 213).

Rădăcina erorii rezidă în confuzia pe care o face *Limba română* între noțiunile *mod nepredicativ* și *verb nepredicativ*.

Cazul discutat mai sus demonstrează că inovațiile din „Limba română” marchează uneori un regres față de „Gramatica limbii române”.

„Raportul de coordonare se exprimă : a. prin conjuncții. . . b. prin juxtapunere” . . . („Limba română”, p. 225).

Prin urmare, noțiunea *juxtapunere* se subordonează față de noțiunea *coordonare*; *juxtapunerea* e o formă a *coordonării*.

Însă la p. 206, op. cit., se stabilește alt raport între aceste noțiuni, de opoziție : „Notă. Cîteodată unul și același termen poate avea o serie întreagă de opoziții, juxtapuse sau coordonate între ele”.

Această inconsecvență există și în „Gramatica limbii române”, p. 94, 153, ca, de altfel, și în „Limba română contemporană” de Iorgu Iordan, p. 522, 688.

„Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe propoziții de aceeași categorie, fie principale, fie subordonate de același fel și depinzînd de aceeași regentă. . . b. propoziții subordonate de același fel : *Era și un sat pe lingă bisericuță, dar de n-ar fi fost o babă, care ne-a dat să bem apă dintr-o oală și care mi-a spus că este moașa satului, n-aș fi crezut*

în existența lui. . . Moș Gheorghe avea cai buni. Ii îndemna cu glas blînd și simțeam cum spintecam vîntul cu repezichune, cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscutе, pe care acum, prin întunericul mișcător, nu le zăream” („Limba română”, p. 224).

Termenul *subordonate* e folosit impropriu, în loc de *secundare*. El indică o noțiune de relații și nu poate fi opus lui *principale*, care exprimă o idee de sens.

Pe de altă parte, noțiunile *subordonat* și *secundar* nu-s identice. Sfera propoziției *secundare* e mai largă, unele *secundare* funcționînd uneori și ca propoziții *supraordonate* (regente). Chiar în frazele citate, majoritatea propozițiilor *secundare* coordonate se află simultan în raport de *subordonare* și de *supraordonare*. De exemplu, propoziția *secundară* atributivă, *subordonată, care ne-a dat* este regentă față de propoziția *secundară* completivă dreaptă *să bem apă dintr-o oală, subordonata sa*.

Într-o situație analogă se află propozițiile : *care mi-a spus și cum lăsam în urmă fîntîni, case singuratice, toate locurile cunoscutе*.

Fluctuația terminologiei gramaticale are consecințe și mai grave. De exemplu, noțiunile *coordonat* și *subordonat* se întrebunțează cu sensuri variate. Astfel, în „Gramatica limbii române”, II, p. 203, expresia *propoziție coordonată* are înțelesul de *propoziție principală* („Un tip de aparentă propoziție finală, în realitate propoziție coordonată. . .”) iar la p. 152, *coordonate* înseamnă „raportul dintre două sau mai multe propoziții de aceeași categorie, fie principale, fie subordonate de același fel. . .”

Din paragraful 358 al Gramaticii, vol. II, p. 203, ar rezulta, dacă termenul *coordonat* ar fi luat în sensul său consacrat (cum procedează însăși „gramatica”, II p. 152, ca și „Limba română”, la p. 224), că nu există propoziții finale coordonate, ceea ce n-ar fi just.

Dăm un exemplu de propoziții finale coordonate :

„. . . c-a pornit flămîndă gloată,
Să sloboadă omul de sub jug
Și să strice blestematul nemeșug”

Un exemplu și mai elocvent de acest fel găsim în revista „Limba română”, VI, 1, 1957, p. 98, unde se răspunde unui cititor nedumerit că, în general, este discutabilă existența unei categorii de propoziții cauzale coordonate, iar doi specialiști în materie au ajuns la concluzia netă că „nu există decit propoziții cauzale subordonate”.

Construcția următoare, în care figurează propoziții cauzale coordonate, dezmințe afirmația „consultației”: „**Și fiindcă era toamnă și strugurii se copseseră și timpul era frumos, părintele Tunda a grăit zîmbind...**” (Slavici).

„Verbul a fi, modul indicativ, prezent... *sintém, (sintem), sintéți (sinteți)* („Gramatica limbii române”, p. 260 și „Limba română”, p. 131).

Prin urmare, „Gramatica” acordă prioritate formelor cu accentul pe silaba ultimă (*sintém, sintéți*), pe care „Limba română” le situează pe același plan cu cele accentuate pe silaba penultimă (*sintem, sinteți*).

„Dicționarul ortoepic” (p. 69) recomandă exclusiv formele *sintem, sinteți*, se deosebire, de „Micul dicționar ortografic” (ediția a II-a, p. 104), unde figurează numai *sintem, sinteți*.

Dintre numeroasele divergențe ale lucrărilor lingvistice ale Academiei R.P.R., mai enumerăm câteva.

„Dicționarul limbii române literare contemporane” (I, p. 505) și „Micul dicționar ortografic (ediția a II-a, p. 89) recomandă forma *competință*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 49), varianta *competență*; „Micul dicționar ortografic” (p. 132) și „Dicționarul ortoepic” (p. 105): *piele* genitiv singular *pielii*, iar „Dicționarul limbii române literare contemporane” (I, p. 321, 589): *piele*, genitiv singular *pieii*; „Gramatica limbii române” (I, p. 128, 130) și „Dicționarul ortoepic” (p. 118): *sentinelă*, iar „Micul dicționar ortografic” (p. 143): *santinelă*; Micul dicționar ortografic (p. 137): *profésor*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 110): *profesor*; „Micul dicționar ortografic” (p. 123): *mijloc*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 94): *mijloc*; „Micul dicționar ortografic (p. 123): *mîșină*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 94): *mîșină*; „Micul dicționar ortografic” (p. 113): *intreprid*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 18) și „Dicționarul limbii române literare contem-

porane” (II, p. 539): *intreprid*; „Dicționarul limbii române literare contemporane” (II, p. 419): *grîu, griie*, iar „Dicționarul ortoepic” (p. 75) *grîu, pl. griuri*.

Fără să subestimăm elementele valabile din „Gramatica limbii române”, superioară, în general, lucrărilor similare din trecut nu putem să nu ne manifestăm surprinderea pentru deficiențele pe care le conține.

Studiul nostru n-a mai inclus și obiecțiile celorlalți critici, numeroase și importante și acelea.

După unii, sursa acestor insuficiențe ar rezida în lipsa experienței de muncă în colectiv (I. Pătruț, op. cit. p. 115) sau în efectivul relativ mare al redactorilor ei (D. Drașoveanu op. cit., p. 131).

Avînd în vedere faptul că multe soluții juste din cercetările individuale ale redactorilor „Gramaticii limbii române” n-au fost adoptate în opera comună, și noi vedem rădăcina scăderilor în primul rînd în practica defectuoasă a muncii în colectiv.

Nevoia revizuirii primei ediții a „Gramaticii limbii române” s-a resimțit curînd după apariția ei. Deocamdată Academia R.P.R. a rezolvat în parte această problemă prin elaborarea unui nou tratat de gramatică, „Limba română”, cu un conținut mai simplu și mai variat, destinat unui cerc mai larg de cititori, dar și specialiștilor, pentru „corecturile și precizările” pe care le aduce „Gramaticii limbii române”. În multe cazuri lucrarea ulterioară rectifică realmente pe cea precedentă, dar la rîndul ei săvîrșește noi greșeli, adesea elementare¹. Aceste erori și lacune se reflectă și în manualele didactice de gramatică.

În cuvîntul său introductiv, „Limba română” este recomandată elevilor și profesorilor „ca auxiliar al manualului”. Firește că școala valorifică lucrările lingvistice ale Academiei și speră că viitoarele lor ediții vor contribui în și mai mare măsură la ridicarea nivelului științific al învățămîntului.

GH. TRANDAFIR

¹ Vezi, de exemplu, pasajul referitor la persoana, numărul, modul și timpul formelor verbale compuse, p. 129, definiția complementului direct, *Gramatica limbii române*, II, p. 144, *Limba română*, p. 213, și pe aceea a propoziției subiective, *Gramatica limbii române*, II, p. 174, *Limba română* p. 229.

Apărută scurtă vreme după volumul de „Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea”, culegerea de texte pe care Gh. Bulgăr a scos-o la lumină vine să ne încredințeze că interesul pentru problemele limbii literare și ale stilisticii este mereu prezent în rindurile cercetătorilor. A devenit un obicei ca lucrările dedicate limbii scriitorilor să înceapă printr-un capitol în care să se consemneze opiniile autorilor studiați despre chestiunile fundamentale ale limbii române în epoca respectivă. De cele mai multe ori, prezentarea cuprinde în mod egal păreri importante alături de cele minore, fără să se țină seama că în interiorul lucrărilor consacrate limbii unui scriitor pot avea loc numai opiniile care demonstrează acordul sau contrasensul dintre atitudinea teoretică a scriitorului și realitatea lingvistică a operei sale. Evoluția uriașă înregistrată de limba română de la 1800 încoace pretinde o cunoaștere adâncă a tuturor factorilor care au determinat-o. În această ordine, marile directive imprimare de creatorii de limbă poetică, precum și de teoreticienii de valoare au o importanță de prim rang. Paralel cu studierea aspectelor pe care le prezintă limba literară de-a lungul secolului trecut, e necesară o istorie a îndrumărilor majore, adesea contradictorii, pe care limba română le-a urmat sau la care a renunțat ca să primească înfățișarea de astăzi. Culegerea de care ne ocupăm răspunde pentru întâia dată acestei necesități și de aceea importanța ei se cere subliniată.

Antologia cuprinde o selecțiune de texte din cei mai importanți scriitori sau critici literari români, consemnând opiniile importante cu privire la limba română literară. Față de proporțiile volumului, operația de triere a materialului e dificilă, întrucât pretinde nu numai spirit de discernămint, dar și capacitatea de a renunța la o serie de texte care solicită, cu întemeiate drepturi, publicarea. Dacă avem în vedere ceea ce s-a inserat în prezentul volum, trebuie să recunoaștem că autorul a izbutit în majoritatea cazurilor să rețină

lucrările fundamentale, din care a transcris fragmente semnificative. Orientarea sigură pe care autorul o dovedește în problemele limbii și ale literaturii române l-a ferit, cu mici excepții, să înregistreze texte de mîna a doua sau să omită vreuna din lucrările importante. Ținem să remarcăm în mod special selecțiunile făcute din opera lui Eminescu și a lui Heliade Rădulescu, precum și reproducerea fragmentului din „Dascălul românesc...” a lui Budai-Deleanu, care trebuie să însemneze numai primul pas în punerea compietă în lumină a activității filologice a scriitorului. Semnificativ pentru cunoașterea orientării stilistice a lui Delavrancea este articolul „Verbul plastic românesc...”, a cărui reproducere este de asemenea binevenită. Examinarea fragmentelor selectate din opera fiecărui scriitor întărește impresia de ansamblu, recomandînd în chip elogios meritele lucrării.

Scriitorii au fost grupați în compartimente vaste, a căror enumerare e utilă pentru observațiile pe care le vom face. Ele sînt următoarele I. *Epoca veche; traduceri și scrieri religioase; cronicarii despre originea și înrudirea limbii*; II. *Problemele limbii în centrul activității literare a Școlii ardelene*; III. *Primii scriitori moderni despre căile dezvoltării limbii*; IV. *Generația pașoptistă și dezvoltarea limbii*; V. *Epoca maeștrilor limbii literare contemporane*; VI. *Problemele limbii între cele două războaie mondiale*; VII. *Cultivarea limbii în zilele noastre*. Diviziunile notate mai sus sînt în măsură să ridice o serie de obiecții. Principalul reproș pe care-l facem autorului este că n-a folosit un criteriu unitar în delimitarea epocilor. Titlul primului capitol (Epoca veche) ne face să credem că autorul va urma, în gruparea scriitorilor, marile diviziuni epocale ale literaturii române. Gruparea scriitorilor din Școala ardeleană într-un capitol aparte nu se poate face însă decît renunțîndu-se la criteriul care putea fi bănuț la început. Într-adevăr Școala ardeleană pare să fie redusă la un rol de tranziție între literatura veche și modernă, din moment ce reprezentanților

ei li se refuză dreptul de a figura printre scriitorii moderni (vezi titlul celui de-al III-lea capitol). Un alt număr de scriitori este inclus într-o categorie separată pe motivul apartenenței la o generație și a aderării la ideile pe care ea le-a promovat, în timp ce în partea a V-a scriitorii sînt alăturați după un criteriu valoric, acel al realizării artistice a limbii în operele lor. În sfîrșit, autorul scindează ultimii 40 de ani în două epoci, în funcție de evenimente politico-sociale. Delimitate în felul acesta, diviziunile nu corespund marilor directive pe care le-a cunoscut limba literară romînă în cursul ultimilor 150 de ani. De altfel, în numeroase cazuri încadrarea scriitorilor în grupele de mai sus nu se poate face fără a se trece peste unele particularități esențiale ale concepției lor. În acest sens, locul lui Budai-Deleanu surprinde, dacă ne gîndim că scriitorul este un adept convins al concepțiilor Școlii ardelenne, pe care le susține, cu unele interpretări originale, în întreaga lui operă filologică. Desprinderea arbitrară a Școlii ardelenne din întregul ansamblu al literaturii romîne moderne l-a obligat pe autor să-l rupă pe întiiul nostru scriitor într-adevăr modern din unitatea organică în care-și are locul. E greu de asemenea să situăm în aceeași categorie pe Ienăchiță Văcărescu și pe Timotei Cipariu, și aceasta nu numai pentru că trecerea celui de-al doilea în rîndul primilor noștri scriitori este forțată. Ienăchiță Văcărescu este anterior Școlii ardelenne în cea ce privește vederile sale lingvistice, în timp ce Timotei Cipariu aparține posterității acestei școli. Nu mai puțin riscantă ni se pare apropierea dintre Heliade și Kogălniceanu (inclusi în categoria scriitorilor pașoptiști), ale căror opinii despre limbă și literatură s-au ciocnit de atîtea ori. În general, avem impresia că autorul a căutat să identifice anumite epoci din istoria literaturii romîne cu unele tendințe importante în efortul de a constitui romîna literară modernă sau chiar cu momentele de înaltă sinteză artistică a limbii. Coincidența dintre aceste planuri reușește însă numai în parte. Nu o dată autorul este obligat să suporte tirania criteriului cronologic și să facă încadrări care nu merg (Pann e considerat pașoptist în ceea ce privește părerile sale despre limbă) sau să se sustragă aceluiași criteriu, plasînd

arbitrar scriitorii în unele epoci (Codru Drăgușanu printre întii noștri scriitori moderni).

Nu ne declarăm de acord cu autorul nici cînd reproduce fragmente ne semnificative din operele literare ale scriitorilor, numai pentru a nu lăsa nepomenite cîteva nume sonore. În locul fragmentelor din Moș Ion Roată și Cuza Vodă sau a poeziei lui Vlahuță, care nu ilustrează aproape de loc concepțiile autorilor, trebuiau incluși neapărat în antologie Paul Iorgovici, Ion Ghica și Gheorghe Barițiu care a jucat un rol excepțional, mai ales prin „Foaia pentru minte...”, în unificarea limbii literare romîne.

Culegerea este precedată de un studiu introductiv. Dacă putem să reproșăm autorului că s-a lăsat uneori furat de generalități, exprimate în formule vagi, trebuie în schimb să-i lăudăm remarcabilul spirit de sinteză care l-a călăuzit în redactarea lucrării. Scriind această introducere, autorul și-a asumat fără îndoială o răspundere mult mai mare decît aceea pe care a simțit-o atunci cînd a înmă-nunchiat textele antologiei. Avem a face cu prima încercare de a surprinde evoluția estetică a limbii romîne, cu principalele probleme adiacente, de la origini și pînă în zilele noastre. Este unul din meritele lucrării, dar cu siguranță nu cel de frunte. Autorul a reușit să surprindă liniile mari pe care au evoluat concepțiile despre limbă ale oamenilor de litere, notînd în același timp progresul real pe care l-a dus aplicarea îndrumărilor teoretice. Dacă distribuția textelor din antologie s-a făcut după criterii capricioase, care au creat o serie de inadvertențe, discutarea opiniilor scriitorilor este judicios și competent făcută. În cursul lucrării autorul dovedește pasiune pentru problemele dezbătute. I-am reproșat însă că pe alocuri se lasă condus prea mult de entuziasm, ceea ce n-ar fi rău dacă afirmațiile făcute ar rezista controlului critic. Autorul vorbește cu căldură despre apariția primelor noastre texte tipărite în care vede, cu prea multă bunăvoință, primele încercări de a șlefui limba, de a da nuanță expresivă, stilistică exprimărilor (p. 4—5). Fără a scădea cu nimic din meritele reale ale lui Coresi și celorlalți tipografi, ni se pare exagerat să situăm atît de departe primele scripuri de conștiință artistică din literatura noastră. Înlo-

cuirea lui *gint*, *feleleat*, *fuġlu*, *opu iaste* prin *năroade*, *răspunsu*, *legătură*, *trebuință* este nu pornește de la o tendință de a se elimina regionalismele¹. Oare putem vorbi de regionalisme într-o epocă în care limba romină literară nu era încă formată? Se poate vorbi cel mult, dacă admitem una din ipotezele emise despre limba tipăriturilor coresiene, de înlocuirea elementelor maramureșene din textele rotacizante prin cuvinte răspândite în regiunea Tirgoviște-Brașov. Chiar în acest caz, *gintu* și *opu iaste* nu erau forme cunoscute într-o parte a țării, ci termeni învechiți, care dispăreau din limbă. Oricum, rațiunea care a dus la adaptarea unor termeni noi în cărțile coresiene nu a fost una de ordin stilistic, după cum afirmația că stilul acelorași texte este „curgător, frumos” se cere demonstrată, dacă acest lucru e cu putință. Nu putem afirma împreună cu autorul (p. 10) că răspîndirea cărților populare (Esopia, Alexandria, Halima) i-a făcut pe autori, „să valorifice mai intens tezaurul nostru folcloric, atît de original”. S-ar părea din această afirmație că autorul consideră temele romanelor populare drept specifice folclorului românesc, ceea ce nu se poate susține. Se observă în general că autorul stăruie cu predilecție asupra părților luminoase din activitatea scriitorilor și neglijează să noteze umbrele sau le prezintă în nuanțe atenuate. Se notează de pildă acceptarea neologismelor latine de către Miron Costin și Dimitrie Cantemir, dar nu se amintește despre sintaxa torturată a scrierilor lor, care se datorește imitării fără discernămint a sintezei latinești. Alteori se exagerează erorile și se subestimează meritele. „Mai greu e să alegem pasaje ilustrative, valabile azi, din opera istorică și filologică a învățaților Școlii arde-

lene. Erudiția și patriotismul lor ne-au dăruit de fapt nu opere literare propriu-zise, ci cărți științifice de bogată documentare...” Tocmai aceste cărți științifice, și mult mai puțin operele literare, interesează într-un studiu ca al lui Gh. Bulgăr și din ele (mai ales din scrierile lui Maior) se pot extrage multe lucruri interesante și în bună parte valabile și astăzi. Am fi dorit de asemenea să i se acorde lui Heliade Rădulescu importanța excepțională pe care o are în dezvoltarea limbii romine literare. Directivele pe care le-a imprimat dezvoltării limbii literare în perioada dinainte 1841 se cereau analizate pe larg, deoarece pe baza lor s-a dezvoltat, în linii mari, romina literară modernă.

Apariția Culegerii „Scriitorii romini despre limbă și stil” ridică problema editării unei antologii mai largi care „să cuprindă... aproximativ toate opiniile scriitorilor despre limbă și stil” (p. 40). Se impune apoi redactarea unui studiu de proporții care să stabilească toate îndrumările teoretice prezente în opera scriitorilor romini. Pentru aceasta vor trebui stabilite în primul rînd directivele principale care au determinat dezvoltarea limbii literare contemporane. E necesar de aceea să se pună la contribuție o serie de scriitori de mai mică importanță, ale căror opere conțin însă însemnate precizări în această direcție. Va trebui să se insiste de asemenea cu îndrăzneală asupra îndrumărilor care s-au dovedit mai tîrziu eronate, pentru că evoluția concepțiilor despre limbă nu poate fi înțeleasă decît insistîndu-se în mod egal asupra consonanțelor și a contradicțiilor, a înaintărilor și a stagnărilor succesive.

Dîndu-ne introducerea și culegerea de care ne-am ocupat, Gh. Bulgăr a schițat primul pas către aceste lucrări, pe care credem că nu va întîrzia să le scoată la lumină.

I. GHEȚIE

² *Fuġlu* nu înseamnă *legătură*, ci *prizonier* (magh. *loġol'u* „idem”).v. *Dicționarul Academiei*, tom. II, p. 186.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Revista de folclor, an. I, nr. 1—2, 1956, 386 p.

Apariția, la începutul anului 1957, a *Revisitei de folclor* este un fapt îmbucurător și o dovadă a multiplelor preocupări pe care le au

astăzi folcloriștii. Scoasă de Institutul de folclor și sprijinită de Ministerul Învățămîntului și Culturii, revista deschide perspective

noi cercetătorilor și amatorilor de folclor. Scopul revistei este exprimat clar de Sabin V. Drăgoi în „Cuvînt înainte”: „Scopul revistei este afirmarea tinerei noastre școli folclorice, informarea cititorilor asupra rezultatelor muncii noastre, dezbaterea problemelor ce preocupă pe folcloriștii noștri și pe cei din străinătate, informarea celor de la noi asupra stărilor de peste hotare în acest domeniu” (p. 8).

Deși revista este publicată de Institutul de folclor, „sub îngrijirea și răspunderea” acestuia, paginile ei sînt larg deschise tuturor acolora care vor să-și publice studiile și să-și exprime convingerile: „noi înțelegem ca ea să fie a tuturor oamenilor de știință din domeniul folclorului care au de spus ceva de interes general, ce poate duce înainte strădaniile noastre... Paginile revistei noastre sînt deschise tuturor specialiștilor, atît din țară cit și din străinătate, în scopul de a cimentă și întări colaborarea cu toate popoarele, atît de necesară și folositoare în domeniul științei. Lupta cinstită de opinii va găsi în paginile revistei noastre loc de frunte. Singura condiție a acceptării lor va fi, permanent, criteriul științific” (p. 8).

Fiind precizate astfel poziția și orientarea revistei, nu ne îndoiim că scopul propus va fi atins în întregime.

Problemele tratate în numerele 1—2 sînt foarte variate: studii, materiale culese pe teren, articole de istorie a folclorului, informații asupra mișcării folclorice din țară și străinătate, recenzii și o bogată bibliografie.

Studiile și materialele culese din diferite regiuni ale țării, care ocupă mai mult de jumătate din volumul revistei, tratează probleme din toate ramurile folclorului: literatură, muzică, coregrafie. Astfel, Ovidiu Birlea, în articolul „Cercetarea prozei populare epice”, împărtășește cititorilor constatările și metodele folosite pentru stringerea unor materiale. La sfîrșit reproduce un basm cules din comuna Fundul-Moldovei, regiunea Cîmpulung. Ca și celelalte materiale culese de pe teren, basmul este precedat de informații asupra povestitorului și este transcris cu semnele grafice specifice pentru redarea caracteristicilor fonetice. Nu numai specialiștii, ci și culegătorii amatori pot găsi sugestii utile.

Tot atît de sugestive și interesante sînt studiile: „Cîteva considerațiuni asupra ritmului și notațiilor melodiilor de joc romînești” de Pascal Benteoiu și „Despre notarea dansului popular românesc” de Vera Proca, în care recomandările și precizările tehnice sînt ample dezvoltate și exemplificate, putînd să servească drept călăuză cercetătorilor în aceste domenii. Ambele studii abundă în exemplificări, fotografii și descrieri ale tehnicii pe care trebuie s-o stăpînească acei care se dedică unor cercetări de natura aceasta. Deși studiile sînt de strictă specialitate, ele pot fi de folos și amatorilor de folclor, dirijorilor de coruri, conducătorilor de echipe de dansuri, directorilor căminelor culturale, învățătorilor și multora dintre profesorii de limba romînă.

Amplu și documentat, cu numeroase exemplificări, este studiul lui Gh. Ciobanu „Despre factorii care înlesnesc evoluția muzicii populare”. În acest studiu, autorul examinează pe fiecare din cei 5 factori care contribuie la evoluția creației muzicii populare: 1) contactul cu muzica altor popoare; 2) contactul cu creația muzicală cultă; 3) întrepătrunderea diferitelor stiluri regionale; 4) variația; 5) contaminarea.

Bine ales a fost studiul „Problemele și perspectivele folcloristicii noastre” de Mihai Pop. Plasat în primele pagini ale revistei, articolul informează pe cititorii mai puțini familiarizați cu problemele de folclor asupra preocupărilor folcloriștilor noștri după anul 1900 și face cîteva precizări în ceea ce privește poziția și orientarea cercetătorilor de astăzi în acest domeniu atît de vast; apoi cercetează etapele mari ale dezvoltării organizatorice ale folcloristicii noastre în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Interesante sînt și materialele publicate în acest volum: „Cîntece și jocuri de nuntă” din ținutul Pădurenilor, regiunea Hunedoara” de Mariana Rodan Kahane și „Folclorul coregrafic din Sibiel” de Em. Balaci și A. Bucșan. Amănuntele date asupra notației, ritmului, împrejurărilor în care se cîntă sau se joacă etc. dovedesc o metodă riguroasă de cercetare.

În afară de studiile și materialele amintite, interesante sînt și articolele „Din istoria folclorului și folcloristicii” printre care cităm: „Samuil Micu-Clein” de I. Mușlea, „Dr.M.

Gaster folclorist" de J. Byck, „Bela Bartok și folclorul românesc" de Tiberiu Alexandru etc.

Dintre recenzii remarcăm în special pe a lui Ovidiu Bîrlea la volumul „Balade populare" (p. 329—335), în care sînt făcute observații critice asupra procedeeleor neștiințifice după care a fost redată rostirea dialectală a unor cuvinte.

Extrem de valoroasă este „Bibliografia folclorului românesc pe anii 1944—1950" de Ion Mușlea (p. 345—383). Exemplul Revistei de folclor ar putea fi urmat și de alte reviste de specialitate, care se mulțumesc, la „bibliografie", să dea numai cîteva titluri de opere. Publicarea unei bibliografii complete pe o perioadă determinată poate fi de mare folos cercetătorilor care ar economisi atîta timp irosit cu întocmirea bibliografiei necesare informării lor.

Dorind să informeze și pe folcloriștii din străinătate despre realizările din țara noastră în acest domeniu, revista publică rezumate în limbile rusă și engleză ale tuturor articolelor.

Revista este tipărită în condiții tehnice optime și este redactată destul de îngrijit. Cu toate acestea s-au strecurat multe greșeli de exprimare și de ortografie care ar putea fi evitate în numerele următoare. Astfel, în nota 1, p. 109 găsim : „Comunicarea... întregită ulterior cu cîteva dintre note". Dintre n-are nici o rațiune înainte de note. La p. 114, citim : „În timpul înregistrării, un culegător nota cuvintele mai rare din lexiconul bucății, pe care le *explica* la sfîrșit *povestitorul și asistența...*" (sublinierea noastră)

„Introducînd între predicat și subiect complinirea „la sfîrșit", autorul a pierdut din vedere că subiectul este multiplu și a făcut acordul numai cu primul subiect — „explica", în loc de „explicau".

În studiul „Cercetarea prozei populare epice" (p. 109 și urm.) remarcăm o supărătoare inconsecvență în ceea ce privește concordanța timpurilor.

În ceea ce privește ortografia, deși autorii au respectat în general ortografia în vigoare, s-au strecurat unele greșeli : „*aceiași* pagină" (p. 333), „*grije*" (p. 9), „*noembrie*" (p. 9) „*acelaș*" (p. 293), „*dealungul*" (p. 294), „*adaogă*" (p. 296, 329) în loc de : *aceeași pagină, grijă, noiembrie, același, de-a lungul, adaugă.*

Oarecare ezitare se observă și în ceea ce privește scrierea cu majuscule. Întîlnim frecvent „Institutul de Folclor", dar și „Institutul de folclor (p. 3, 299 etc.), „Balade Populare" (p. 3) dar și Balade populare" (p. 329). Cum normele ortografice sînt clare în această privință (Mic. dict. ort., ed. II, 1954, p. 53), numai primul cuvînt se scrie cu majusculă, celelalte se scriu cu inițială mică — deci : Institutul de folclor, Balade populare etc.

În general ne-am mulțumit cu o prezentare a problemelor dezbătute în paginile revistei, animați de dorința de a informa pe cititorii revistei „Limba romînă" de apariția și conținutul primelor numere ale Revistei de folclor. Lăsăm specialiștilor sarcina de a pătrunde în miezul problemelor și de a face observațiile cuvenite.

I. POPESCU

Voprosî iazecznanîia nr. 1, 1957, 98 p.

Cititorii consecvenți ai revistei Institutului de lingvistică de la Moscova au așteptat cu nerăbdare apariția primului număr pe anul 1957 al acestei reviste. Planul tematic pentru acest an prevestea o mai mare varietate tematică și interes sporit pentru problemele lingvisticii contemporane.

Dacă articolele publicate în 1956 discutau problemele structuralismului lingvistic sub aspectul valorii acestui curent (vezi Saumian : „Despre esența lingvisticii structurale", Vo-

prosi... nr. 5, 1956) sau recunoșteau utilitatea și necesitatea analizei structurale în prelucrarea lingvistică a problemelor de teoria traducerilor (rubrica *Experiențele traducerii mecanice*), primul număr pe acest an prezintă contribuția valoroasă a lingviștilor sovietici și străini la elucidarea unor probleme noi de lingvistică.

Articolul Orlovei despre tipurile de întrebunțare a africatelor în limba rusă este o contribuție valoroasă la studiul dialectologiei.

ruse. De asemenea interesant este articolul lui Scerbak despre exprimarea valorilor gramaticale în limbile turce.

Remarcabilă prin conținutul său, ne pare rubrica *Discuții*, la care se publică articolul lingvistului sîrb F. Mikuș, dedicat problemelor lingvisticii structurale și sintagmaticii ca și articolul lui M. I. Steblin-Kamenski, care cere o discuție liberă și deschisă pe temele lingvisticii, discuție care să nu fie închisă prin „instalarea unei dogme noi despre structuralism”. La aceeași rubrică apare articolul interesant, însă nu destul de clar în concepția sa fundamentală, „Gîndirea verbală și analiza ei”, semnat de G. P. Scedrovički.

Articolul lingvistului sîrb ne introduce în problematica lucrărilor teoretice de lingvistică generală prin discutarea raportului *semn de limbă: semn de vorbire* privit prin prisma raportului saussureian *l i m b ă : v o r b i r e*. Corelația lor, autorul o vede pe plan funcțional (p. 28). Fără a intra în amănunte, subliniem caracterul discutabil al unora din tezele lui Mikuș: „Aceste descrieri (sintagmatic) se vor efectua pe baza unor scheme unice elaborate ca rezultat al determinării tipurilor sintagmatiche universale” (p. 23), ceea ce ar însemna negarea specificului limbii, acceptarea generalizării teoriei behavioriste a lui Bloomfield despre însușirile generale ale limbii. Stadiul actual de dezvoltare al științei lingvistice nu permite acceptarea unei astfel de teorii.

Partea poate cea mai interesantă și mai valoroasă a articolului lui Steblin-Kamenski „Cîteva observații despre structuralism” este precizarea faptului că „Structuralismul este un curent în lingvistică și nu un sistem filozofic” (p. 35). După o sumară expunere a principalului material cu privire la aplicarea teoriei lui F. de Saussure în diferitele domenii ale lingvisticii și a unora din corectivele aduse cu timpul acestei teorii, autorul articolului analizează posibilitățile ei de dezvoltare. O atenție deosebită merită atitudinea pozitivă a lingvistului de la Leningrad față de analiza matematică a faptelor de limbă; el arată că structura gramaticală este sistem, iar teoria sistemelor este studiată de matematică. Silogismul are nevoie de o corectare: sisteme

ca cel gramatical încă nu au fost suficient studiate matematic și studiul lor actual necesită precizări și explicații.

Raportul dintre limbă și gîndire este problema centrală a articolului lui Scedrovički. Autorul în loc să pornească de la o concepție clară despre limbă și gîndire, își construiește întreaga lucrare pe indiscutabilul postulat „ca gîndire vom socoti doar acele forme ale reflecției care se exprimă în limbă, iar ca limbă toate și numai acele sisteme de semnalizare care servesc exprimării gîndurilor” (p. 57). De aici prin înlocuirea terminologiei clare a înțelegerii materialiste a semnului prin „înțelegerea substanțială a naturii sensului semnului” (p. 59) se ajunge la ideea că „gîndirea este nu o formație substanțială și nu însușire a vreunei substanțe, ci o corelație deosebită, ale cărei elemente sînt semnele lingvistice”. (p. 65). Astfel se ajunge la negarea teoriei materialiste a primordialității materiei, la negarea teoriei reflecției.

Autorul de la Moscova ajunge în acest fel să conchidă ca și alți lingviști posibilitatea „construirii teoriei sistemului rațional de limbă cel mai potrivit proceselor reflecției și comunicării” (p. 68). Aceași „limbă universală”!

O interesantă expunere a problemelor lingvistice ale traducerii mecanice ne este prezentată la rubrica *Experiențele traducerii mecanice* sub forma analizei celor mai recente lucrări din străinătate, consacrate acestor chestiuni.

La alte rubrici se publică valoroase materiale și informații relativ la cele mai diferite domenii de activitate lingvistică.

În încheiere ținem să subliniem atitudinea creatoare ce se manifestă în paginile acestui număr al revistei lingviștilor sovietici, discuția liberă de orice dogmatism a problemelor teoretice de lingvistică. Cîteva exagerări inerente unei astfel de discuții nu scad valoarea ei. (O astfel de exagerare este, de exemplu, negarea valorii gramaticii tradiționale). Credem că această atitudine creatoare se va păstra și în numerele viitoare în interesul dezvoltării continue a lingvisticii.

PAUL SCHWEIGER

Lucrarea lui E. Coseriu prezintă, într-un număr redus de pagini, istoricul dezvoltării și caracteristicile geografiei lingvistice.

În primul capitol (Geografia și lingvistica) autorul explică cele două valori pe care le are termenul *geografie lingvistică* și anume sensul „tehnic” (o metodă dialectologică și comparativă care presupune înregistrarea, pe hărți speciale, a unui număr de forme lingvistice) și sensul „netehnic” (parte a geografiei care se ocupă cu răspândirea limbilor).

În capitolul următor, Coseriu se ocupă îndeaproape de sensul tehnic al termenului în discuție. Se arată că geografia lingvistică este o geografie „internă” a limbilor care cercetează răspândirea și repartizarea în spațiu a diferitelor fenomene lingvistice din una sau mai multe limbi. Metoda are caracter geografic (se vorbește despre fapte răspândite geografic), dar principiile și scopurile ei sînt dialectologice. Din această cauză unii lingviști au crezut că este mai bine să folosească termenul de „lingvistică geografică”.

Metoda geografiei lingvistice, datorită caracteristicilor pe care le are, relevă legătura dintre istoria limbii și factorii geografici. Cu ajutorul acestei metode urmărim modul în care pornesc și se răspîndesc inovațiile; acestea au anumite centre și se extind în anumite limite: riuri, munți, frontiere politice etc. Pornind de la constatarea că zonele izolate și cele laterale păstrează mai bine formele lingvistice vechi, geografia lingvistică ajută și la stabilirea cronologiei relative a acestor forme.

Capitolul următor, o introducere la capitolul al IV-lea, tratează despre geografia lingvistică înainte de Gilliéron.

Capitolul în care autorul se ocupă de „Atlasul lingvistic francez” și de dezvoltarea metodei de cartografiere a faptelor lingvistice este o foarte bună prezentare a atlaselor lingvistice apărute pînă în zilele noastre¹.

¹ Socotim util să corectăm unele afirmații în legătură cu „Atlasul lingvistic român”. Întreruperea temporară a publicării materialului cules pentru ALR a luat sfîrșit și, din 1956, a început să apară materialul cules pentru ALR II de acad. E. Petrovici. Pînă acum au apărut două volume

Prezintă interes felul în care este scoasă în evidență deosebirea dintre neogramatici și geografia lingvistică în problema limitelor dialectale și a legilor fonetice. Metoda geografiei lingvistice a permis să se observe că între diferitele izoglose nu există coincidențe. De aici însă s-a ajuns în mod greșit la părerea că nu există limite dialectale și că „legile fonetice” se aplică în mod arbitrar și haotic. Însă, în fond, arată Coseriu părerea celor care afirmă că nu există limite dialectale nu se deosebește prea mult de punctul de vedere al celor care susțin existența unor asemenea limite. A nega existența limitelor dialectale înseamnă, implicit, a recunoaște că asemenea limite „ar trebui” să existe. Înseamnă a vedea în noțiunea de dialect ceva concret, existent „în sine”, înainte și independent de felurile cercetări lingvistice întreprinse asupra lui.

Dialectele se stabilesc pe baza varietății vorbirii. Diferitele izoglose care se iau în considerare la stabilirea limitelor dialectale nu au aceeași valoare. Din lucrarea lui Coseriu nu rezultă însă destul de clar de ce o izoglosă care cuprinde un teritoriu mai mare este mai importantă decît una care cuprinde un teritoriu mai mic. Credem că la stabilirea limitelor dialectale trebuie să se ia considerare în primul rînd, izoglosele care arată răspîndirea unui fenomen fonetic sau morfologic (deci un fenomen care se repetă în mai multe cazuri decît o izoglosă care reprezintă un singur fenomen—de obicei lexical).

Coseriu are o concepție asemănătoare și în privința legilor fonetice, atunci cînd susține că punctul de vedere al neogramaticilor nu diferă prea mult de cel al geografiei lingvistice. Geografia lingvistică se deosebește numai prin aceea că în lumina ei faptele devin mai complexe: ea arată cum schimbările fonetice se răspîndesc prin cuvintele care circulă de la individ la individ,

mari care totalizează un număr de 622 hărți și un volum din ALRM II cu 404 hărți. Pentru informații suplimentare, v. recenzia lui D. Macrea, „Limba română”, 1956, 3, p. 80—83 (despre vol. I) și recenzia noastră la toate trei volumele, în „Studii și cercetări lingvistice”, VIII (1957), 1, p. 101—112.

ceea ce înseamnă că faptele de limbă nu sînt fenomene fizice (nu se schimbă simultan), ci fenomene sociale și culturale.

În capitolul următor, care tratează despre opera lui Gilliéron, Coseriu dovedește aceeași atitudine de conciliere între neogramatici și doctrina lingvisticii geografice. Geografia lingvistică nu modifică ceea ce neogramaticii au verificat ca „fapt” istoric, ci dă o nouă viziune asupra acestuia contribuind astfel la modificarea interpretării lor. Prin aceasta, geografia lingvistică ajută în mare măsură la constituirea unei concepții istorice a „limbii”. Noua metodă a arătat că limba nu există în afară de vorbire, de activitatea lingvistică concretă; altfel spus, ea a dovedit că în vorbire nu domină regularitatea mecanică, ci există lupte între formele vechi și cele noi, zone intermediare, focare de rezistență la inovații etc. Gilliéron a arătat de asemenea că fiecare inovație are o origine individuală. Pornind de la acest punct de vedere, geografia lingvistică este împotriva concepției după care etimologia ar trebui să fie o simplă ecuație fonetică, care nu ia în considerație și istoria cuvintelor.

În lucrarea lui Coseriu există și un capitol consacrat neolingvisticii lui Bartoli. Autorul pornește de la observația că interesul lui Bartoli nu se concentrează în mecanismul expresiei individuale (ca la Gilliéron), ci în momentul cultural, în limbă, ca entitate istorică. Bartoli pornește de la principiul că între o schimbare lexicală sau gramaticală și una fonetică nu există diferențe esențiale și de aceea cauza schimbării trebuie căutată în imitarea vorbitorilor cu prestigiu mai mare.

Metoda lui Bartoli, care se rezumă de fapt la *normele ariilor*, este importantă fiindcă a făcut să se înțeleagă un principiu fundamental pentru istoria limbilor și anume acela după care două sau mai multe fenomene echivalente, în dialecte sau limbi din același grup, pot să provină din epoci diferite și să nu continue forme la fel de vechi, chiar dacă nu se trag dintr-o „limbă-bază”. Coseriu recomandă însă o

aplicare mai atentă a acestei metode în așa fel încît să se aibă în vedere o seamă de fapte : a) existența variantelor stilistice nu poate fi lămurită nici de geografia lingvistică, nici de normele ariilor ; b) trebuie să ne gîndim la contactele directe dintre zonele laterale (de ex. Spania și sudul Italiei) ; c) trebuie să se țină seamă și de regresii, fiindcă o zonă inovatoare poate fi influențată de o zonă arhaică ; d) în cazul cînd normele ariilor se aplică la epoci diferite, din care nu avem documente, trebuie să acceptăm, cu limitări, numai norma ariei laterale. În încheierea celor spuse despre Bartoli, Coseriu subliniază că imitarea vorbitorilor cu prestigiu mai mare explică numai răs p î n d i r e a schimbărilor lingvistice și nu i n o v a ț i a ca atare.

Ultimul capitol este consacrat analizării meritelor și limitelor pe care le are geografia lingvistică. Se observă, și de această dată, concepția eclectică a lui Coseriu care caută mereu să sta bilească anumite legături și asemănări între păreri care sînt oarecum depărtate între ele : concepția neogramatică și geografia lingvistică. Încercările lui Coseriu sînt făcute însă de pe poziția geografiei lingvistice. Este ilustrativă din acest punct de vedere fraza cu care se termină lucrarea analizată : „Nu trebuie să cădem în greșeala de a considera geografia lingvistică identică cu *toată* lingvistica, drept o lingvistică nouă care se substituie lingvisticii vechi, eliminînd-o total. Geografia lingvistică nu este o nouă lingvistica cum cred unii, ci numai o *nouă metodă* a lingvisticii. Geografia lingvistică își are rădăcinile în idelle și concepția autorului și coexistă cu alte metode, la fel de valoroase ; nu se opune lingvisticii anterioare, ci se încadrează în ea și o modifică, în parte, și numai în acest mod devine superioară”.

Prin acest fel obiectiv de a privi limitele și meritele geografiei lingvistice, lucrarea lui E. Coseriu constituie un ajutor foarte prețios pentru cunoașterea principiilor fundamentale ale lingvisticii geografice.

MARIUS SALA

NOTE

TRANSCRIEREA NUMIRILOR GEOGRAFICE STRĂINE ÎN TEXT ROMÎNESC

DE

C. M. ȘTEFĂNESCU

Scrierea numirilor geografice — ca și a celorlalte nume proprii — străine în text românesc a pus în încurcătură și a creat totdeauna dificultăți majorității geografilor, istoricilor și publiciștilor. Cauza este faptul că nici unul din forurile competente — vechea Academie, fosta Societate de geografie, facultățile de geografie — n-a stabilit norme de transcriere.

De cele mai multe ori, pentru numirile din limbile care folosesc alfabetul latin se păstra ortografia limbilor respective, în afară de numirile tradiționale, cu formă românească (Londra, Viena etc.). Excepțiile au fost puține. Așa, spre exemplu, deseori, mai ales în timpul primului război mondial și cîțiva ani după aceea, se întilnea, parțial adaptată la ortografia românească, grafia Duncherc pentru Dunkerque.

Pentru numirile din limbile care întrebuițează alt alfabet decît cel latin sau alte sisteme de scriere — mai ales pentru numirile asiatice și africane — nu exista nici o normă. Ele apăreau în lucrările românești așa cum le întilniseră autorii în diferite lucrări străine, neglijîndu-se faptul că aceste numiri erau transcrise după sistemul limbii în care era redactată lucrarea respectivă. Alții au intervenit greșit, stingaci, creînd deseori confuzii; astfel s-a întrebuițat forma greșită *Cuveit* sau *Coveit* în loc de *Coueil*, sau *Saravac*, în loc de *Sarauac* etc.

Din cauză că numirile erau reproduse ca atare din literatura de specialitate engleză, franceză, germană etc., se întimpla să se folosească una și aceeași numire scrisă în mai multe feluri. Așa, de pildă, pentru *Sicocu* întilnim variantele ortografice: *Shikoku* (engl.), *Chikokou* (fr.), *Schikoku* (germ.), *Scicocu* (ital.), *Xicoco* (portug.); pentru numirea *Șanghai*: *Shanghai* (engl.), *Changhaï* (fr.), *Schanghai* (germ.), *Scianghai* (ital.), *Șanghai* (rus.); numirea *Cifu* se transcria *Cheefoo* (engl.), *Tchifou* (fr.), *Tschifu* (germ.), *Cifu* (ital.); numirea *Maisur* se grafia *Mysore* (engl.), *Maïssour* (fr.), *Mais(s)ur* (germ., ital.); numirea *Iemen* se găsea sub formele *Yemen* (engl.), *Yemen* (fr.), *Jemen* (germ.), *Iemen* (ital.); *Chenia* se putea întilni sub formele *Kenya* (engl., fr.) *Kenia* (germ.), *Chenia* (ital.); numirea *Figi* se întilnea sub formele *Fiji* (engl.), *Fidji* (fr.), *Fidschi* (germ.) *Figi* (ital.); numirea *Singapur*: *Singapore* (engl.), *Singapour* (fr.), *Singapur* (germ., ital., span.) etc.

Se ajungea uneori la situația de a nu se recunoaște unele numiri și de a se considera ca numiri diferite una și aceeași numire.

Au fost totuși mulți, în trecut, care au încercat, pe cât posibil, să le transcrie fonetic — în limitele documentării de la acea vreme și prin intermediul limbilor din vestul Europei în care ne parveneau cele mai multe lucrări de geografie.

Pe lângă multe numiri scrise greșit sau în grafii străine, în vechile atlase geografice românești apăreau și numiri transcrise fonetic, pentru a fi accesibile publicului nostru.

Astfel, în atlasul lui D. D. Georgescu — partea I, în atlasul prof. N. Gheorghiu (ediția a III-a, în atlasul lui C. Teodorescu și N. A. Constantinescu, apar numiri ca : *Tugurt, Tal, Caveri, Anam, Tananarivo, Iemen, Singapur, Rangun, Socotra, Ubanghi, Șari, Malaca, Vindia, Beirut, Șiraz* și altele.

Harta oceanului Pacific, lucrată sub conducerea prof. M. Brătilă și tipărită în anul 1898 la București, conține grafiile corecte : *Banca, Pontianac, Lomboc, Chinabalu, Rangun, Curo Șio, Chișuiu, Tochio, Iocohama, Chioto, Figi, Mauna Chea* și altele.

Și atlasul geografic românesc publicat în 1953 conține o serie de numiri transcrise corect. La p. 18 : *Tugurt, Tobruc, Beirut*; la p. 49 : *Larisa, Iraclion, Carpatos*; la p. 50 : *Stanche Dimitrov, Petrici, Șîpca, Colarovgrad, Pazargic, Balcic, Hascovo, Tasos*; la p. 54 : *Liubliana, Sebenic, Sisac, Dubrovnic*; la p. 58 : *Socotra, Tar, Irauadi, Rangun, Singapur*; la p. 63 : *Cenab, Lahor*; la p. 66 : *Murzuc, Șari, Ubanghi, Camerun, Cabinda, Beciuana, Tanganica Harar, Careima, Uadi Halfa, Asiu, Beirut*.

Numărul greșelilor de transcriere a numirilor geografice din acest atlas este însă foarte mare, comparativ cu celelalte atlase citate, ținînd cont de anul apariției lui. Să cităm câteva : *Tell-Aviv* în loc de *Tel Aviv, Amman* în loc de *Aman* (p. 57); *Yemen* în loc de *Iemen, Delhi*, în loc de *Deli, Tsindao* în loc de *Țintao* (p. 60); *Phenian* în loc de *Piñian, Kanasava* în loc de *Canazaua, Jokohama* în loc de *Iocohama* (p. 64); *Akkra* în loc de *Acra, Abidjan* în loc de *Abigean, Jaunde* în loc de *Iaunde, Kassai* în loc de *Casai, Djibuti* în loc de *Gibuti, Ruvenzori* în loc de *Runzoro* (p. 66) etc.

În manualul de geografia continentelor pentru clasa a VI-a, al Ministerului Învățămîntului, tipărit în 1953, găsim de asemenea numiri scrise corect și numiri scrise greșit. Scrise corect sînt numiri ca : *Malaca* (p. 35), *Hinducus* (p. 41), *Chenia* (p. 153), *Pachistan și Malai* (p. 154), *Șanhai* (p. 175), *Siciuan* (p. 176), *Cobe și Hoccaido* (p. 189), *Tochio, Osaca, Nagoi*, *Iocohama* (p. 193), *Calahari* (p. 217), *Uruguai* (p. 235), *Mauna Chea* (p. 269). Desigur sînt numeroase și greșelile ; *Barenș* și *Spitzberg* în loc de *Barents și Spitzbergen* (p. 7), *Curo-Șivo* în loc de *Curoșio* (p. 46), *Singapore* în loc de *Singapur* (p. 153), *Iantzelian, Hoanho și Sitzian* în loc de *Ianșl, Huanhă și Șițian* (p. 174), *Tiantzin și Hancou* în loc de *Tienșin și Hancău* (p. 180), *Phenian* — și încă indicat între paranteze : *Fenian!*? — în loc de *Piñian* (p. 186), *Djamsedpur* în loc de *Geâmședpur* (p. 205).

★

Toate lucrările, atlasele și manualele citate mai sus au apărut într-o perioadă cînd nu se stabilise nimic precis cu privire la scrierea numirilor geografice străine. După cum reiese din exemplele date, multe numiri au fost scrise corect și în trecut, din inițiativa autorilor, care au căutat să înlesnească pronunțarea lor de către cititori. Alte numiri — și acestea au fost mai numeroase — au fost scrise greșit, în transcrierea engleză, franceză, germană etc., fapt care a dus la denaturarea pronunției lor de către romîni și în unele cazuri, la încetățenirea — din păcate — a unora dintre ele sub o formă diferită de cea reală, corectă. Printre acestea din urmă sînt : *Ceylon* (corect *Silon*), *Calcuta* (corect *Călcăuta*), *Havai* (corect, *Hauai*) *Mosul* (corect *Măusel*) etc.

În anul 1953, Academia R.P.R. a publicat noile norme ortografice, însoțite de un bogat index de cuvinte, sub numele de „Mic dicționar ortografic”. Noile norme au devenit, odată cu aprobarea lor prin H.C.M. nr. 3135 din 16 septembrie 1953, linia de stat în domeniul scrierii noastre. Ele cuprind două capitole aparte — V (art. 143) și VI (art. 144, 145, 146) — care stabilesc scrierea numelor și a cuvintelor străine în text românesc. Pentru numele din

limba rusă se prevede transcrierea mai cu seamă după principiul grafic; pentru numele din limbile care folosesc alfabetul latin, transcrierea după principiul grafic — adică respectarea, în scrierea lor, a ortografiei limbilor respective —; iar pentru cele din limbile care nu folosesc alfabetul latin, exceptând limba rusă, transcrierea după principiul fonetic — cit mai apropiată de pronunțarea originală. S-a stabilit scrierea fonetică pentru numele din această categorie de limbi atât pentru faptul că în grafia originală ele ar fi inaccesibile cititorilor, iar tipografiile noastre nu dispun de literele și semnele limbilor acestora, cât și pentru faptul că ele se transcriu în fiecare țară altfel, după regulile ortografice ale limbilor respective — franceză, germană, engleză, rusă, italiană etc. Astfel se evită denaturarea pronunției lor, iar una și aceeași numire nu va mai fi scrisă în mai multe feluri, — după diverse grafii străine, — ci conform regulilor ortografice ale limbii române și caracteristicilor ei.

Prevederile acestor două capitole nu au fost aplicate decât parțial în tipăriturile noastre din ultimii ani și aceasta fie din comoditate sau lipsă de pricepere, fie din spiritul de ploconire în fața scrierii din limbile din occident și de dezapreciere a ortografiei noastre. Aceasta, cu toate că Institutul de cercetări geografice, de comun acord cu Institutul de lingvistică, a atras atenția în mod oficial editurilor și redacțiilor ziarelor în problema ortografiei numirilor geografice străine, indicând felul corect în care trebuie scrise acestea. S-a atras, de asemenea, atenția și Radiodifuziunii române în privința pronunțării numirilor geografice străine — atât de frecvente mai ales în radio-jurnale — aceasta ca o urmare firească, directă, a felului în care se scriu aceste numiri conform noilor reguli ortografice. Totuși nu s-a ținut seama decât parțial de aceste sesizări.

Așa, spre exemplu, abundă în astfel de greșeli broșura conf. N. Djamo, intitulată „Africa, continent de mari bogății și neagră mizerie”, tipărită în 1956; broșura dr. I. Pătruț, intitulată „Producția de țitei a lumii”, tipărită în 1957; lucrarea lui Victor Corvin Papin „Sedimente marine actuale”, editată în anul 1957 de către Editura Științifică, și o serie de broșuri cu caracter geografic editate de Editura Științifică.

Pe o linie justă, progresistă, merge, în schimb, Editura de stat pentru literatura politică, care a început să aplice pe scară largă prevederile capitolelor citate mai sus din normele ortografice ale Academiei R.P.R. De exemplu, în publicația „Probleme internaționale” nr. 1, cele mai multe numiri apar scrise corect: *Geacarta, Surabaya, Giochiacarta, Macasar, Palembang* (p. 49), *Cambocea, Ceilon* (p. 60) *Rangun, Bancoe, Bliton, Cucin, Pontianac, Sarauac, Sandacan, Balicpapan, Bangearmasin, Sămaran, Mánado, Geailolo, Seram* etc. pe harta de la pagina 48.

Presa a făcut pași mai mărunți în această direcție și se constată încă inconsecvențe. Astfel în ziarul „Scinteia” din 5 iulie 1956 apare forma greșită *Delhi* iar în numărul din 13 iulie 1956, forma corectă *Deli*; în numărul din 26 iunie 1956 forma greșită *Calcutta*, iar în cel din 18 iulie 1956 forma corectă *Calcuta*.

În colecția ziarului „România liberă” din 1956 apar — de asemenea — sporadic, forme corecte: *Aman* (8 ianuarie), *Casmir* (4 aprilie), *Pechin* (4 iunie), *Ceilon* (7 iulie), *Deli* (7 iulie), *Geacarta* (16 iulie), *Pachistan* (21 iulie) etc.

Cele mai numeroase greșeli în scrierea numirilor geografice în presă se pot constata în ziarele „Informația Bucureștiului” și „Scinteia tineretului”.

Față de situația arătată, s-a pus problema curmării acestor greșeli, a inconsecvențelor și a fluctuațiilor în scrierea numirilor geografice, prin alcătuirea, pe baza capitolelor V și VI din regulile ortografice ale Academiei R.P.R., a unui normativ special al scrierii numirilor geografice ca un supliment al Micului dicționar ortografic.

În acest scop, pe baza consultării de documente, prin consultarea cunoscătorilor limbilor asiatice, a misiunilor diplomatice străine acreditate în țara noastră, a orientaliștilor și a unor persoane competente care au vizitat Orientul, a fost elaborat „Micul dicționar al scrierii numirilor geografice”, care apare sub egida Academiei R.P.R. și stabilește o grafie unitară a numi-

rilor geografice. Acest mic dicționar constituie o completare a capitolelor V și VI din noile reguli de ortografie, o aplicare a lor la transcrierea numirilor geografice străine, cuprinzând, în prima parte, cifrul, modul concret în care trebuie făcută transcrierea, cu numeroase exemplificări, iar în a doua parte un index al principalelor numiri și al numirilor cu formă românească care se traduc.

Dat fiind că numirile din limbile care folosesc alfabet latin se transcriu ca în limba respectivă — și deci nu prezintă dificultăți — și că pentru transcrierea numirilor din limba rusă există un amplu tablou de corespondențe în „Micul dicționar ortografic”, centrul de gravitate al acestei lucrări se axează mai cu seamă pe transcrierea numirilor din limbile care folosesc alte alfabet, alte sisteme de scriere — pictografic, ideografic, silabic — sau nu au scriere de loc — îndeosebi a celor din Asia și Africa.

Reproducem aici câteva din prevederile „Micului dicționar al scrierii numirilor geografice”. Pentru această de-a doua categorie de limbi, în linii mari, se va scrie :

- *ce* și *ci* în loc de *ch* (engl.), *teh* (fr.), *tsch* (germ.). Ex : *Ceanșa, Citagong.*
- *c*, *ch* în loc de *k*, *q* sau *qu*. Ex. : *Cuantun, Chenia, Coela, Cuinion, Socotra.*
- *f* în loc de *ph*. Ex. : *Florina, Efes, Filipine, Fanran.*
- *ge* și *gi* în loc de *j* (engl.), *dj* (fr.), *dsch* (germ.). Ex. : *Geziră, Gibuli.*
- *i* în loc de *y*. Ex. : *Iemen, Ceilon, Iocohama.*
- *s* în loc de *ss*. Ex. : *Asuan, Asam, Casai, Niasa.*
- *ș* în loc de *sh* (engl.), *ch* (fr.), *sch* (germ.), Ex. : *Șicocu, Șanhai, Șolapur.*
- *ț* în loc de *ts* sau *tz*. Ex. : *Ținan, Tiențin.*
- *v* sau *u* (după caz) în loc de *w*. Ex. : *Sumbava, Havai, Uănsan, Taiuan.*

De asemenea, se mai arată avantajul existenței în limba română a sunetelor și literelor *ă* și *î*, caracteristice limbilor orientale, dar neîntlnite la cele din Occident — nevoite să folosească *y* sau *e* pentru *î* (*Groznyi* pentru *Grozni*, *Yangtse* pentru *Ianți* sau *a*, *o*, *u*, *e*, *ö* pentru *ă* (*Srinagar* pentru *Srinăgăr*, *Kanker* pentru *Căncăr*, *Wonsan* pentru *Uănsan*, *Punjab* pentru *Păngeab*, *Pjōngjang* pentru *Piănian*). Aceasta ne ajută să redăm și mai fidel pronunția corectă a numirilor din Asia și Africa de nord.

Acest mic dicționar vine să consfințească, odată în plus, și numirile tradiționale, adaptate, în decursul vremii, la specificul limbii noastre, devenite astfel un bun al limbii române — și care trebuie respectate cu mare strictețe — deși nu corespund pronunțării originare. Așa e cazul cu numiri ca : *Țara Galilor, Londra, Bretania, Tuluza, Sena, Marsilia, Provența, Alzacia, Geneva, Bolonia, Florența, Copenhaga, Brema, Colonia, Lipsca, Drezda, Viena, Budapesta, Debrețin, Boemia, Praga, Varșovia, Cracovia, Liov, Vilna, Moscova, Odesa, Rahova, Rusciuc, Plevna, Belgrad, Scopia, Bitolia, Corița, Salonic, Corint, Adrianopol, Scutari, Smirna, Ierusalim, Meca, Moca, Basora, Teheran, Bombai, Calcuta, Iava, Pechin, Filadelfia, Misisipi, Misuri, Cairo, Alexandria, Maroc, Alger, Cap și altele.*

Aceste forme au fost consacrate de-a lungul deceniilor — unele chiar de veacuri — și s-au înrădăcinat adinc în vorbirea noastră. Foarte puțini au fost aceia care — din același spirit de ploconire, de care am mai amintit, sau din snobism — au folosit formele străine ale acestor numiri. Cei mai mulți însă au respectat formele tradiționale, românești.

Le găsim — în cea mai mare parte — atit în atlasele geografice citate cit și în manualele de geografie mai vechi, ca de exemplu manualele profesorilor S. Mehedinți și V. Mihăilescu, manualele prof. N. Gheorghiu, manualele prof. V. Hilt și altele.

În atlasul geografic românesc tipărit în 1953 sint, de asemenea, numiri tradiționale : *Copenhaga, Lucerna, lacul Constanța, Debrețin, Seghedin, Belgrad* (p. 44), *Pola, Eubee, Corint, Rusciuc* (p. 49), *Muzachia, Colonia, Ohrida* (p. 51), marea *Minecii, Bretania, Normandia, Picardia, Gasconia, Savnia, Burgundia, Colonia* (p. 53), *Filadelfia, Apalași, Havana* (p. 68).

În geografia continentelor publicată în 1953 de Ministerul Învățămîntului, la fel : *Cherci, Crimeea* (p. 4), *Cola, Noua Zemle* (p. 7), *Tamisa, Sena, Oca, Cama, Geneva* (p. 19), *Cameiatca, Iava, Cipru* (p. 36), *Calcuta* (p. 203), *Paraguai, Uruquai* (p. 235) etc.

În unele lucrări și chiar în presă câteodată, apar anumite numiri traduse greșit în românește de către semicunoscători ai limbilor din care au făcut traducerea. Așa, spre exemplu, în loc să se traducă *Țara Focului, Coasta Aurului, Coasta Fildeșului, canalul Suez* (la fel ca și: canalul *Panama, canalul Volga-Don, canalul Kiel, canalul Bega*), marea *Azov* etc., s-a tradus greșit: *Țara de Foc, Coasta de Aur, Coasta de Fildes, canalul de Suez, marea de Azov* etc. Alteori au fost folosite greșit, adoptându-se transcrierea germană, formele germane *Genua* și *Mantua* pentru *Genova* și *Mantova*.

Tot din necunoașterea suficientă a anumitor limbi de către unii autori s-au tradus încorect unele numiri și termeni geografici, ca de pildă *munții Cordilieri* — formă profund greșită și care înseamnă „munții munți” (sp. *cordillera* = munți, lanț muntos), în loc de *cordiliera nordamericană*; tot așa, *Anzii Cordilieri*, în loc de *munții Anzi, cordiliera Anzilor* sau *cordiliera andină* (sp. *cordillera de los Andes*); alt exemplu de traducere greșită este expresia *munții Coastelor* în loc de *munții Coastei* (*Coast Range*). De asemenea, s-a folosit uneori pluralul spaniolului *pampa* — adică *pampas* — drept singular, creându-i pluralul *pampasuri* !? Formele corecte românești sînt *pampa* pentru singular și *pampe* pentru plural. S-a tradus de asemenea greșit *canalul Mînceii* în loc de *marea Mînceii*.

★

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice dă și câteva precizări suplimentare. Astfel se stabilește, printre altele, ca atunci cînd numirea geografică trebuie întregită printr-un substantiv comun care să exprime fenomenul sau obiectul geografic pe care-l reprezintă numirea, acest substantiv se scrie cu inițială minusculă: *munții Alpi, podișul Valdai, vulcanul Vezuviu, cîmpia Padului, delta Nilului, fluviul Volga, riul Misuri, depresiunea Turfan, deșertul Calahari, capul Finisterre, insula Sicilia, arhipelagul Franklin, strîmtoarea Gibraltar, marea Neagră, canalul Bega, canalul Suez, golful Mexic, marea Barents, marea Neagră, oceanul Atlantic, lacul Tanganica, valea Eufratului, cascada Niagara, orașul Lasa* etc.

Și în această privință, era o adevărată anarhie. Astfel, în lucrarea lui Victor Corvin Papiu editată în 1957 de Editura Științifică și intitulată „Sedimente marine actuale”, apar, la p. 36 : Oceanul Pacific și Oceanul Atlantic, iar la p. 41 : *oceanul Pacific și oceanul Atlantic* ; la p. 12 : *munții Alpi*, iar la p. 45 : *Munții Alpi* ; la p. 30 : *Marea Baltică*, iar la p. 47 : *marea Baltică*.

De asemenea cu minuscule trebuie scrise și adjectivele din componența denumirilor : *Volga superioară, Rinul inferior, Caucazul mare, Orientul apropiat, America de nord, Asia centrală, Alpii orientali, Camerunul francez* etc.

★

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice se adresează atît specialiștilor și învățămîntului cit și presei, editurilor și marelui public, care nu au avut, pînă în prezent, nici un îndrumător special în ceea ce privește scrierea corectă a numirilor geografice străine și servește în același timp ca ghid și pentru transcrierea celorlalte nume și cuvinte străine.

Micul dicționar al scrierii numirilor geografice curmă fluctuațiile și consecvențele și fixează formele corecte, unice și obligatorii de denumiri, avînd, înainte de toate, un caracter de normă.

UN ARTICOL DESPRE AL. LAMBRIOR

În „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza” din Iași (seria nouă), secțiunea a treia (științe sociale) tom II, an. 1956, fasc. 1—2, atenția cititorului este reținută, printre altele, de un interesant articol despre Alexandru Lambrior semnat de prof. D. Gafițanu. Importanța acestui articol este mare întîi pentru că se ia în discuție activitatea unuia dintre

cei mai valoroși lingviști din trecutul nostru. În al doilea rând, prin acest articol prof. Gafițanu pune la dispoziția tinerelor generații de cercetători un material bogat menit să suscite interesul de a se merge la textul atât de interesant al lingvistului răpit vieții prea de timpuriu.

Articolul prof D. Gafițanu, intitulat „Concepția lingvistică a lui Al. Lambrior” coresponde titlului numai în prima parte unde este analizată într-adevăr concepția despre limbă a lui Al. Lambrior, în această parte credem că autorul ar fi trebuit să pornească de la cunoașterea întregului material lingvistic lăsat de Lambrior. O serie de articole publicate de Lambrior (de ex. studiul despre „Cuvinte[le] de reverență la Români” apărut în Convorbiri literare XV) și în special manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei R.P.R. (dintre care unele de o valoare deosebită prin tematica pe care o abordează: consonantismul, derivația improprie, Le verbe *habere*, Nume de plante cu etimologie slavă) nu sînt luate în considerare de prof. Gafițanu. Desigur că unele dintre aceste lucrări, rămase pe dinafară în studiul profesorului Gafițanu, ar fi putut contribui la precizarea concepției despre limbă a lui Lambrior. În modul acesta au putut scăpa profesorului Gafițanu unele dintre ideile foarte importante ale lui Lambrior. De exemplu în studiul citat nu se amintește niciieri de o idee considerată de prof. Iorgu Iordan¹ aproape revoluționară pentru vremea aceea: Lambrior cere ca alături de legile fonetice să se stabilească și cele semantice. Reiese de aici că Lambrior acorda conținutului cuvîntului aceeași importanță ca formei lui. În articolul prof. Gafițanu nu se vorbește de legătura pe care o stabilea Lambrior, cu multă dreptate, între diversele faze, mai vechi și mai noi, ale limbii noastre ceea ce demonstrează ideea scumpă lui Lambrior a unității limbii noastre „istorice”.

În prima parte a articolului, prof. Gafițanu analizează cu multă minuțiozitate concepția lui Lambrior din a doua fază a activității lui, faza în care apare ca adept (primul la noi) al școlii neogramaticilor; dar într-un articol consacrat întregii activități a lui Lambrior ar fi fost necesare și cîteva indicații despre drumul parcurs de Lambrior în prima lui fază, de dinaintea studiilor de la Paris și a contactului cu filologia romanică.

În partea a doua a lucrării, prof. Gafițanu ia în discuție cîteva articole ale lui Lambrior (de ce tocmai acestea și nu altele? de ce, în raport cu celelalte, introducerii la „Cartea de citire”, sinteză a lucrărilor anterioare, i se rezervă un spațiu atât de redus?). În partea finală, prof. Gafițanu revine, într-un fel, la tema articolului, de data aceasta discutînd ideile lui Lambrior „pe probleme”: atitudinea lui Lambrior față de limba literară și poziția lui în problemele ortografiei. Dacă această parte finală prezintă interes prin material și prin interpretare (se remarcă în special spiritul analitic al autorului în paginile dedicate problemei limbii literare) și s-ar fi putut încadra în prima parte, simpla „rezumare” a cîtorva lucrări nu era necesară și dăunează economiei articolului. În schimb ar fi fost interesant de discutat pe larg paternitatea gramaticii (nu „rămasă netipărită” (p. 39) ci editată postum de Gh. Ghibănescu). O cercetare amănunțită a gramaticii l-ar fi dus pe autor la concluzia că gramatica este sau nu este opera lui Lambriori². La o operație asemănătoare s-ar fi pretat și gramatica lui I. Nădejde, acuzat de a fi utilizat lucrările în manuscris ale lui Lambrior³.

Lipsesc din articolul prof. Gafițanu și preocupările etimologice ale lui Lambrior. Dacă în majoritatea cazurilor explicațiile lui Lambrior sînt valabile pînă astăzi (*stmbătă, mătură*) altele au fost revizuite și înlocuite de cercetările ulterioare (*Iași, ceaun*). Acestea din urmă se adaugă la lista de „lipsuri” ale lui Lambrior de la pag. 45. Este de mirare că prof. Gafițanu, n-a înregistrat aici confuzia — surprinzătoare pentru un lingvist pasionat în primul rînd de fonetică — între literă și sunet (astfel în „Cartea de citire” la p. XXIII Lambrior vorbește de căderea *literei l* de la articol: *lupu*, iar la pag. LII de cuvinte cu *sunete* care nu se află

¹ „Cum vorbim” I, decembrie 1949, p. 20.

² De văzut acum, în această privință, opinia acad. I. Iordan în ed. a II-a a lucrării *Limba română contemporană*, p. 765—769.

³ Vezi răspunsul lui I. Nădejde, publicat în „Contemporanul” anul III, nr. 15. Iași, 1884, p. 661—666.

în *alfabetul cirilic!* [subl.n.]), deși la p. 37 r. 4 de jos se dă un citat din Lambrior care s-a fi pretat la o asemenea discuție.

În general, considerăm că o astfel de lucrare ar fi trebuit să cuprindă o parte introductivă în care să se fi arătat, pe scurt, starea lingvisticii românești în momentul când a activat Al. Lambrior pentru a se putea înțelege mai bine, întrucât, concepția lui lingvistică este nouă sau continuă o linie mai veche. De asemenea ar fi fost necesar ca la sfârșitul studiului să apară un succint capitol de concluzii în care autorul să reia o serie de afirmații făcute în cuprinsul articolului din care să reiasă locul lui Lambrior printre ceilalți lingviști români din secolul trecut.

În sfârșit, câteva cuvinte despre modul în care este prezentată lucrarea prof. D. Gafițanu; problemele nu sînt cuprinse în paragrafe și alineate, ci expuse în fraze scurte — bine redactate de altfel — dispuse unele după altele. În acest mod ideile se fărâmițează și, mai ales, nu contribuie la reliefarea momentului de trecere de la o problemă la alta.

Cu toate lipsurile semnalate articolul profesorului D. Gafițanu este binevenit. Meritul prof. D. Gafițanu este cu atât mai mare cu cît puțini au fost cercetătorii (I. Șiadbei, I. Iordan) care să se fi ocupat de analizarea operei primului nostru lingvist în sensul modern.

FLORICA DIMITRESCU

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA OPEREI LUI M. KOGĂLNICEANU

În ultimul timp au apărut o serie de contribuții interesante pentru mai buna cunoaștere a activității multilaterale a lui M. Kogălniceanu. Cercetările întreprinse asupra operei scriitorului de către prof. Dan Simonescu au pus într-o lumină mai completă anumite laturi puțin cunoscute din activitatea prozatorului moldovean, atât de fecund ca publicist, ca scriitor, ca animator al vieții culturale din secolul trecut. În recenta ediție a doua a „Scrierilor alese” editorul de azi, prof. D. Simonescu, a publicat pentru prima dată de la tipărirea lor cu litere cirilice, următoarele opere ale lui M. Kogălniceanu: „Împăratul și braminul”; „Adunăr dănuitoare”; „Două femei împotriva unui bărbat”; „Teatru”; „Viața lui Hrisoverghi”; „Ștefan cel Mare arhitect”; „Un vis a lui Petru Rareș”; „Prelața la o „O repetiție moldovenească sau Noi și iar noi” de C. Caragiali, „Discurs la proiectul de constituție”.

În volumașul apărut în *Biblioteca critică*: „Kogălniceanu despre literatură”, s-a subliniat importantul rol al scriitorului ca îndrumător al literaturii și criticii românești. Aici, același editor a publicat unele articole ale lui Kogălniceanu rămase uitate în revistele veacului trecut: „Descriere istorică”, „Dacia și Traian”, „Calendarul anului 1855”, „Jurnalismul românesc în 1855”.

Culegerea „Studii și materiale de istorie modernă” I, 1957, a publicat „Bibliografia principalelor scrieri ale lui M. Kogălniceanu (articole, broșuri, volume, discursuri)”, care depășește cu mult tot ceea ce cunoaștem despre activitatea scriitorului din cele câteva liste incomplete ale bibliografiei publicate pînă acum. În această nouă și întinsă bibliografie întocmită de prof. D. Simonescu sînt cuprinse și „Manuscrisele „Arhiva Kogălniceanu” din Biblioteca Academiei R.P.R., Arhivele statului Iași, Biblioteca centrală de stat a R.P.R.” — fapt care dă posibilitate cercetătorilor noștri să întreprindă noi investigații, pentru mai completa prezentare a vieții și operei scriitorului. Cred că autorul acestei bibliografii va putea completa cu un nou material studiul său asupra limbii scriitorului moldovean publicat în volumul I din „Contribuții la istoria limbii literare române în secolul al XIX-lea” (1956).

În fine în revista „Studii” nr. 1/1957, același cercetător al operei lui Kogălniceanu prezintă un manuscris cirilic cu totul necunoscut pînă acum, cu titlul „Istoria Daciei”, care nu este altceva decît versiunea românească a operei scrise în limba franceză a lui M. Kogălniceanu. Această versiune, anunțată încă de Asachi în „Albina românească” din 2 iunie 1838

ca fiind necesară elevilor care studiau istoria patriei în Academia Mihăileană din Iași, prezintă interesante fapte de limbă pentru istoria limbii noastre din veacul trecut. Ni se dau și câteva amănunte asupra particularităților lingvistice ale acestui manuscris, textul românesc fiind pus în paralelă cu textul francez.

Toate aceste lucrări noi sînt de un necontestat folos atât pentru istoricii literari, cît și pentru cercetătorii limbii, a evoluției sale literare în veacul trecut. Materialele semnalate mai sus se adaugă la bogata moștenire culturală a veacului trecut, care așteaptă să fie valorificată de către cercetătorii noștri.

GH. BULGĂR

PRIMUL SIMPOZION DE LINGVISTICĂ AL INSTITUTULUI RIVA AGÜERO, LIMA (PERÚ), IULIE-AUGUST 1957

La 20 iulie a.c. a avut loc la Lima (Perú) primul simpozion de lingvistică, inițiat de Institutul Riva Agüero de pe lângă Universitatea catolică din Peru și organizat de Seminarul de filologie în colaborare cu Societatea de filozofie și psihologie din Lima și cu Școala normală superioară. Simpozionul a fost organizat cu prilejul împlinirii a zece ani de existență a Universității peruviene.

Tematica a cuprins mai ales probleme de lingvistică generală. Dintre cele 12 chestiuni care au fost discutate amintim câteva : 1. Comunicare și expresie. Probleme sintactico-stilistice. 2. Conștiința și sentimentul lingvistic, problema traducerii. 3. Patologie lingvistică : alterări în structura frazei și în evocarea verbală. 4. Generațiile și limba. Lingvistica și metoda generațiilor. 5. Geografia lingvistică : vitalitate dialectică. Stilistică și dialectologie. 6. Antinómii lingvistice etc. La simpozion s-a discutat și măsura în care se poate vorbi despre conceptul de „peruanism”. Au avut loc și discuții asupra pronunțării limbii latine.

Datele de mai sus le-am luat dintr-un program al Simpozionului, trimis acad. Iorgu Iordau.

MARIUS SALA

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

MIRON RĂDULESCU — București.

1. *Intrebare* : De ce s-a introdus în gramatica română cuvântul *diateză*? Din felul cum e redactat capitolul „diateze” din „Gramatica Academiei R.P.R.” n-am înțeles dacă există sau nu *diateză* reflexivă.

Răspuns : Mai întâi, o rectificare a unei formulări care revine de mai multe ori în scrierea dv. : cuvântul *diateză* n-a fost creat de lingviștii români, ci este de origine greacă și înseamnă, printre altele, „fel de a fi organizat, fel de a fi”; unii gramatici alexandrini au numit *dialthesis* „felul de a fi al verbului”, referindu-se la faptul că verbul putea fi în limba elenă, tranzitiv sau intransitiv, activ, pasiv sau mediu. După cum se vede, e vorba de două lucruri diferite, deoarece : 1. orice verb este sau tranzitiv sau intransitiv, nici tranzitivitatea, nici intransitivitatea nu sînt exprimate prin caracteristici formale ale verbelor (nu sînt marcate) : 2. un mare număr de verbe apăreau, în limba elenă, și ca active, și ca pasive sau medii. după cum li se atașau desinențe active, pasive sau medii.

La fel stau lucrurile și în alte limbi indo-europene, printre care limba română. Într-adevăr, *a merge* nu poate fi decît intransitiv, pe cînd *a vedea* — care este tranzitiv — este folosit uneori ca activ (*eu văd*), alteori ca pasiv (*eu sînt văzut*) sau ca reflexiv (*eu mă văd*).

În funcție de cele două situații gramaticale diferite pe care le exprimă, *diateza* este : 1° calitatea verbului, nemarcată formal, de

a putea sau de a nu putea primi complement direct și 2. calitatea verbului, marcată formal, de a exprima o acțiune care e făcută, suferită sau făcută și suferită, în același timp, de subiectul gramatical. Gramatica Academiei R.P.R. înțelege prin *diateză* numai sensul definit mai sus la 2° (așa cum procedează și alte lucrări de specialitate din alte limbi, fie că folosesc cuvîntul *diateză*, fie că recurg la o traducere sau la un echivalent al lui) ; pentru sensul 1° nu există încă un termen adecvat. Definiția 2° ne aparține și o socotim mai exactă, cel puțin pentru limba română, decît definițiile date în lucrările Institutului de lingvistică din București.

Într-adevăr, cum observați și dv., termenul *diateză* e nou în gramatica română ; adăugăm că nici în gramaticile unor limbi străine acest termen nu a fost și nu este folosit. În loc de *diateză*, gramaticii latini vorbeau de *genus verbi* („gen” al verbului) sau *vox verbi* („voce” a verbului). Prima formă a fost reluată de lingviștii germani și folosită paralel cu *dialthese*. Cea de a doua se bucură azi de o mare răspîndire, în traducerea franceză (*voix*), italiană (*voce*) sau engleză (*voice*). În rusește cuvîntul grec *dialthesis* a fost calchiat, ajungîndu-se la *zalog*. Lucrările românești au recurs la termenii *conjugare*, *formă* sau *formă a conjugării*. Pentru a înlătura aceste fluctuații și pentru a evita confuziile la care dau naștere atît cei trei termeni din romînește, cît și *voce* sau *gen*, autorii „Gramaticii Academiei R.P.R.” au recurs la *diateză*.

Cu toată această unificare terminologică, problema diatezei e departe de a fi soluționată. În primul rînd, n-a fost elaborată încă o definiție care să cuprindă toate speciile acestei categorii morfologice, indiferent de limba în care apar. În al doilea rînd, lingviștii romîni nu sînt de acord asupra numărului și speciilor diatezelor în limba romînă (unii consideră reflexivul diateză, alții nu, s-a vorbit și de o diateză medie). În sfîrșit — și de fapt aceasta este problema esențială — se discută dacă pentru definirea unei diateze e indispensabilă existența unui indice formal, a unui „morfem” — și atunci romîna nu are diateză reflexivă — sau dacă primează natura relației dintre subiectul gramatical și acțiune — și atunci la diateza pasivă se încadrează și reflexivele pasive, iar reflexivele medii (cu pronumele în acuzativ sau în dativ) formează o a patra diateză, cea medie.

Așa stînd lucrurile, e firesc ca în „Gramatica Academiei R.P.R.,” capitolul consacrat diatezei să fie pe alocuri neclar sau inconsecvent. Totuși, în privința numărului diatezelor și a speciilor acestei categorii, concepția lucrării citate este fermă și în acord cu tradiția gramaticilor romînești: în limba romînă sînt trei diateze — activă, pasivă și reflexivă.

2. *Întrebare*: Se poate vorbi de „declinare nearticulată” în cazul substantivelor însoțite de articol nehotărît?

Răspuns: Observația dv. e justă. E impropriu să se vorbească de declinare *nearticulată* într-un caz ca acesta, cînd substantivul e însoțit, de fapt, de articol. Totuși nu putem fi de acord cu soluția pe care o propuneți: să se deosebească două specii de declinare:

1. nearticulată — cînd substantivul nu e articulat, nici enclitic, nici proclitic.

2. articulată — cînd substantivul e însoțit de articol a) hotărît sau b) nehotărît.

Clasificarea dv. nu e bună, pentru că declinarea de tipul 2a e cu totul diferită de 2b, în schimb 2b e identică cu 1 (nearticulat: N. G. D. Ac. *tigru* cu articol nehotărît: N. Ac. *un tigru*, G. D. *unui tigru*). Faptele ne obligă să grupăm în aceeași categorie speciile 1 și 2b, deosebindu-le de 2a. Am putea vorbi atunci, evitînd greșeala semnalată de dv., de:

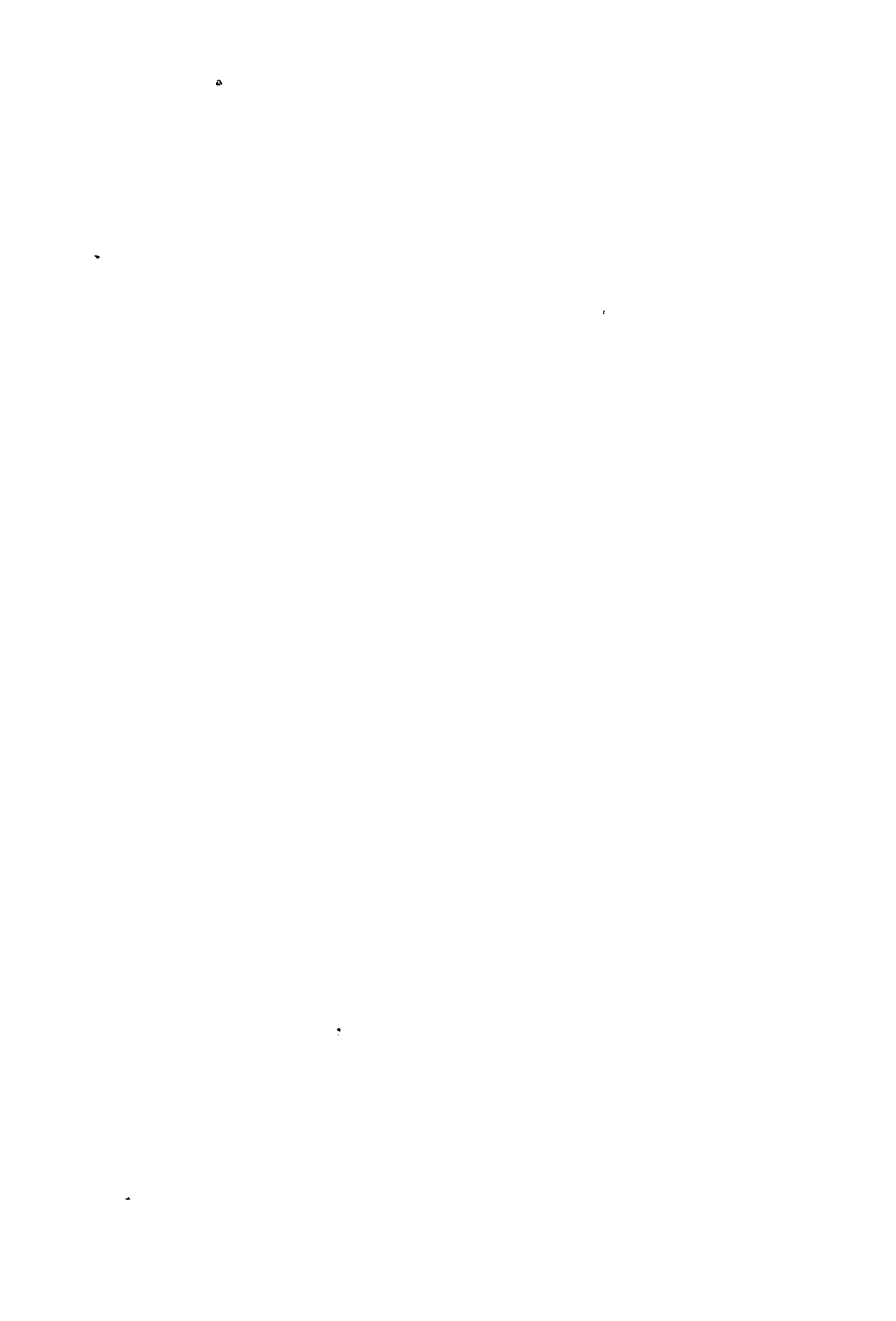
1. declinare cu articol enclitic (mai sus 2a) și

2. declinare fără articol enclitic (mai sus 1 și 2b).

SORIN STATI

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE.
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

5

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA
ROMÎNĂ

5

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Sc 249.861

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU;
Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.;
G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU;
C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

S U M A R

	<u>Pag.</u>
D. MACREA, Realizări și perspective în lingvistica românească de astăzi	5
<i>CULTIVAREA LIMBII</i>	
FLORA ȘUTEU, Însemnări pe marginea anumitor construcții gerunziale	15
<i>LIMBĂ LITERARĂ</i>	
<u>PAUL LĂZĂRESCU</u> , Aspecte ale limbii și stilului lui Matei Caragiale	23
<i>GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR</i>	
M. MANOILESCU, Despre funcțiunile numelui predicativ	33
AURELIA STAN, Porecle și supranume din Valea Bistriței	42
<i>VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE</i>	
VASILE NETEA, Ideile despre limbă ale lui George Barițiu pînă la 1848	49
<i>METODICA PREDĂRII LIMBILOR</i>	
N. GOGA, Observații și sugestii teoretice și metodice cu privire la dialeza verbală în limba română	64
<i>CRONICĂ</i>	
C. OTOBÎCU, Disertații pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, susținute în anul școlar 1956—1957	73
<i>RECENZII</i>	
Limbă și literatură, II, 1956 (368 p.); III, 1957 (316 p.), Societatea de științe istorice și filologice (<i>Gh. Bulgăr</i>)	82
G. SCRIDON, Pagini despre Coșbuc, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, 320 p. (<i>G. Otobîcu</i>)	87
Voprosi iazikoznaniia, an. VI, nr. 2/1957, 106 p. (<i>Gh. Mihăilă</i>)	89
MARK TWAIN, Aventurile lui Huckleberry Finn, în românește de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului (<i>D. Copceag</i>)	91
KAREL SOCHOR, Příručka o českém odborném názvosloví (Manualul terminologiei de specialitate cehă), Editura Academiei de Științe Cehoslovace, Praga, 1956, 66 p. (<i>J. Felix</i>)	97
<i>CONSULTAȚII</i>	
Răspuns cititorilor	99

REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE ÎN LINGVISTICA ROMÎNEASCĂ DE ASTĂZI

DE

D. MACREA

Avântul care a caracterizat, în ultimul deceniu, dezvoltarea tuturor ramurilor științei în țara noastră s-a manifestat deplin și în domeniul lingvisticii.

În primii ani ai regimului democrat-popular, lingvistica românească a continuat vechiul drum de dezvoltare în jurul catedrelor universitare existente atunci și al publicațiilor periodice de lingvistică : *Dacoromania* (Cluj), *Bulletin linguistique* (București) și *Buletinul Institutului de filologie „Al. Philippide”* (Iași). O schimbare hotărâtoare, plină de consecințe pozitive pentru cercetările lingvistice, s-a produs abia după 1948 prin reorganizarea Academiei Române, transformată în Academia Republicii Populare Române, care îndrumază astăzi întreaga activitate științifică a țării. Ca urmare a reorganizării Academiei, s-au înființat, în 1949, institutele de lingvistică din București și Cluj și colectivul de lingvistică din Iași. Menite să elaboreze lucrările mari, care nu se pot alcătui decât printr-o muncă de colaborare, și să sprijine alcătuirea lucrărilor individuale valoroase, aceste institute au devenit cele mai importante centre ale activității lingvistice din țara noastră. Ele au putut desfășura o muncă intensă și rodnică datorită organizării planificate a lucrărilor și ajutorului material larg acordat de statul democrat-popular, ajutor care, în trecut, nici nu putea fi imaginat. Exemplul cel mai elocvent în această privință îl constituie faptul că, timp de 80 de ani, *Dicționarul limbii române*, început de Academia Română, n-a putut fi terminat, nu numai din cauza planului prea vast după care a fost conceput, ci mai ales din lipsa sprijinului material al statului. În schimb, *Dicționarul limbii române literare con-*

temporane a fost elaborat și publicat, sub regimul democrat-popular, în decurs de cinci ani : 1952—1957.

Al doilea factor hotărîtor al dezvoltării creatoare și multilaterale a lingvisticii românești de astăzi l-a constituit orientarea cercetărilor în spiritul învățăturii materialiste despre limbă și al experienței lingvisticii sovietice. Prin această orientare, lingvistica noastră a asigurat cercetărilor ei o trainică temelie științifică și a făcut să sporească considerabil interesul pentru studiul limbii române, marxism-leninismul atribuind o importanță deosebită cercetărilor privitoare la limba națională pentru rolul pe care ea îl are ca mijloc de comunicare în societate și ca instrument de bază pentru formarea și dezvoltarea culturii naționale.

Lingvistica românească de astăzi continuă, într-o formă nouă, corespunzătoare nevoilor actuale ale culturii naționale, bogatele tradiții ale lingvisticii noastre din trecut, create de Școala ardeleană, B. P. Hasdeu, H. Tiktin, Al. Philippide, O. Densusianu, Sextil Pușcariu ș.a.

Domeniul în care s-au adus, în trecut, cele mai importante contribuții a fost istoria limbii române, arătîndu-se procesul ei de formare, caracterul ei latin, influențele străine pe care le-a suferit și descriîndu-se dialectele și graiurile ei. În acest domeniu s-a adunat un bogat material de fapte din textele vechi românești, din dialectele și graiurile limbii române, care a fost valorificat critic în numeroase studii și în sinteze impunătoare ca : *Histoire de la langue roumaine* de O. Densusianu (vol. I, 1902, vol. II, 1936), *Originea romînilor* de Al. Philippide (vol. I, 1925, vol. II, 1928), *Limba romînă* de Sextil Pușcariu (vol. I, 1940) și *Istoria limbii romîne* de Al. Rosetti (vol. I—IV și VI, 1934—1943).

Adîncind și lărgind cercetările începute de lingviștii din trecut, lingviștii romîni de astăzi au introdus preocupări noi, pe care le reclamă necesitățile culturale ale epocii construirii socialismului în țara noastră.

O imagine de ansamblu a orientării și a preocupărilor multiple ale lingvisticii noastre de astăzi o reprezintă organizarea actuală a Institutului de lingvistică din București în cele șase secții ale lui :

I. Secția de limba romînă, cu patru sectoare : a) limba romînă contemporană ; b) limba romînă literară ; c) limba romînă veche și gramatica istorică ; d) dicționarul limbii romîne ;

II. Secția de fonetică și dialectologie, cu un sector de orientastică (turcologie) și cu un laborator de fonetică experimentală modern utilat ;

III. Secția de lingvistică romanică ;

IV. Secția de slavistică ;

V. Secția de lingvistică generală și de gramatică comparată indo-europeană ;

VI. Secția de publicații periodice.

Pe lângă aceste șase secții, în Institut mai lucrează cinci colective de dicționare bilingve (rus-român, francez-român, englez-român, german-român și polon-român).

Unele din preocupările acestor secții au fost prezente și în lingvistica noastră din trecut, dar multe din ele sînt cu totul noi. Printre acestea, menționăm: studiul limbii contemporane, al limbii romîne literare, al stilisticii lingvistice, alcătuirea unei *Arhive fonogramice a limbii romîne*, care va constitui o ediție sonoră a *Atlasului lingvistic român*, studiul problemelor de lingvistică generală, de gramatică comparată romanică, indoeuropeană și de turcologie.

Un alt aspect nou al activității Institutului de lingvistică din București este rolul său activ în cultivarea limbii naționale, prin lucrările pe care le elaborează, prin contactul permanent pe care-l are cu celelalte institute ale Academiei, cu redacția *Lexiconului tehnic român*, cu Comisia de standardizare, pentru precizarea și unificarea terminologiei științifice și tehnice, precum și cu alte instituții și persoane care cer consultații pentru folosirea corectă a limbii romîne.

Unul dintre obiectivele cele mai importante ale politicii culturale a regimului de democrație populară fiind studiul și cultivarea limbii naționale unitare, lingviștii romîni au elaborat mai întîi lucrările cu caracter științific și practic legate de ridicarea nivelului cultural al maselor muncitoare. În 1953, au fost elaborate noile norme ortografice ale limbii romîne, bazate pe aplicarea consecventă a principiului fonetic îmbinat cu cel morfologic. Aceste norme, completate cu un vocabular de circa 10.000 de cuvinte a căror scriere o precizează, sînt expuse în *Micul dicționar ortografic* (1953), apărut pînă acum în trei ediții.

A doua lucrare de bază elaborată de Institutul de lingvistică din București este *Gramatica limbii romîne*, în două volume (vol. I, 1954, vol. II, 1955), care, după încercările făcute timp de două secole, este prima gramatică științifică completă a limbii noastre. Fiecare capitol este precedat de o introducere istorică și, pentru întîia oară, este tratată în mod amănunțit sintaxa limbii romîne. Pe baza acestei lucrări, a fost întocmit un tratat într-un volum, intitulat *Limba romînă* (1956) pentru uzul marelui public. Elaborarea acestor două lucrări a răspuns atît necesității științifice de cunoaștere a structurii limbii romîne, cît și cerințelor practice ale învățămîntului, în care studiul gramaticii, neglijat în trecut, ocupă acum locul cuvenit importanței acestei discipline de bază pentru însușirea corectă a limbii naționale. Adîncirea problemelor mai complexe de gramatică, care nu au putut fi aprofundate îndeajuns în *Gramatica limbii romîne*, este continuată în culegerea *Studii de gramatică*, din care a apărut

pînă în prezent un volum (1956), al doilea se găsește sub tipar, al treilea în pregătire.

În 1956, a fost publicat *Dicționarul ortoepic*, prima lucrare de acest fel apărută pînă acum în limba romînă, și *Îndreptarul de punctuație*.

Studiul limbii literare este un domeniu nou de cercetare în lingvistica noastră, deoarece lucrările publicate în trecut în acest domeniu au fost reduse ca număr și au privit numai unele probleme speciale. Abia în ultimii ani s-a precizat cu limpezime noțiunea de limbă literară, care se confunda înainte cu limba literaturii artistice, reușindu-se, prin studiile lui Iorgu Iordan, Tudor Vianu, Al. Rosetti, D. Macrea, Al. Dima, Boris Cazacu, Al. Graur, J. Byck, Gheorghe Bulgăr ș.a. să se fixeze obiectul și metodele stilisticii lingvistice ca disciplină deosebită de stilistica literară și să se înceapă analiza lingvistică a operelor literare. Problemele limbii literare au fost discutate pe larg în anii 1954 și 1955 de către lingviști și scriitori în revistele *Contemporanul*, *Gazeta literară* și *Limba romînă*. Facultatea de filologie din București a consacrat discutării acestor probleme o sesiune științifică specială ținută în lunile aprilie-mai 1955. Secțiunea a VI-a de știința limbii, literatură și artă a Academiei a ținut de asemenea, în 1955, o sesiune specială consacrată problemelor limbii literare, în cadrul căreia Mihail Sadoveanu a prezentat două comunicări intitulate *Despre limba literară* și *Limba povestirilor istorice*. În același domeniu, Tudor Vianu a publicat lucrarea *Probleme de stil și artă literară* (1955). S-au publicat de asemenea numeroase studii asupra limbii folosite de marii noștri scriitori : Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Ioan Neculce, N. Bălcescu, M. Eminescu, I. L. Caragiale, B. Șt. Delavrancea, O. Goga, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Zaharia Stancu, Geo Bogza ș.a. În revista *Limba romînă* au apărut, în anii următori, studii asupra concepției despre limbă a lui M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, M. Eminescu, I. Slavici, G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, Gheorghe Bariț. Recent, Gheorghe Bulgăr a publicat un volum intitulat *Scriitorii romîni despre limbă și stil* (1957), conținînd culegeri de texte și scurte caracterizări.

Pentru cunoașterea formării și evoluției limbii literare romîne, Institutul de lingvistică din București a publicat, în 1956, o culegere de studii intitulată *Contribuții la studiul limbii romîne literare din secolul al XIX-lea*, care va fi urmată de altele culegeri similare.

Față de lingvistica din trecut, în care predomina interesul pentru limba veche, lingvistica materialistă acordă o mare însemnătate studiului limbii contemporane. Importanței ce i se acordă studiului limbii contemporane se datorește introducerea, începînd din 1949, a cursului de limba romînă contemporană la facultățile noastre de filologie. Iorgu Iordan, care a ținut un asemenea curs la Facultatea de filologie din București,

a publicat, în 1955, o voluminoasă lucrare : *Limba română contemporană*, manual pentru învățământul superior.

Preocupările de lingvistică teoretică, puțin dezvoltate în lingvistica noastră din trecut, au început să ocupe un loc tot mai mare în publicistica lingvistică de astăzi. Ele sînt reclamate îndeosebi de nevoia de a adînci problemele lingvisticii materialiste, care se găsesc la începutul dezvoltării lor în țara noastră. Dintre încercările făcute pînă acum în acest domeniu, menționăm lucrările lui Al. Graur : *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne* (1954) și *Studii de lingvistică generală* (1956). O lucrare intitulată *Introducere în lingvistică*, redactată de un colectiv de la Facultatea de filologie din București, condus de Al. Graur, se află sub tipar. Al. Rosetti a precizat de asemenea unele probleme de lingvistică teoretică în *Studii lingvistice* (1955).

Dezvoltarea studiilor de lingvistică generală rămîne ca o sarcină de viitor dintre cele mai de seamă ale lingviștilor romîni. Ea este strîns legată și de sarcinile învățămîntului superior, în care, începînd din 1949, au fost introduse cursurile de pregătire teoretică : *Introducere în lingvistică* și *Lingvistică generală*.

În domeniul dialectologiei, Institutul de lingvistică din Cluj a reluat publicarea *Atlasului lingvistic român* (partea a doua, ancheta E. Petrovici), din care au apărut în cursul anului 1956 două volume, primul cuprinzînd 274 de hărți, iar al doilea, 347. Ele se referă la terminologia agricolă, economia casnică, pomicultură, viticultură. Pentru studiul graiurilor noastre populare și al procesului de răspîndire a limbii literare s-au întreprins noi cercetări dialectale în Valea Jiului, în Valea Biczului, în Valea Sebeșului, în văile Crișurilor, în Maramureș și în nordul Moldovei, în vederea elaborării monografiilor acestor graiuri. Un colectiv al Institutului de lingvistică din Cluj lucrează, împreună cu membrii catedrei de limba maghiară de la Universitatea Bolyai, la elaborarea unui atlas lingvistic al graiului ciangăilor din Moldova.

În anul 1957, au fost începute de Institutul de lingvistică din București înregistrările pe teren pentru *Arhiva fonogramică a limbii romîne*.

În domeniul foneticii, pe lîngă numeroase studii publicate în periodicele de lingvistică, au apărut, ca lucrări aparte, *Probleme de fonetică* (1953) de D. Macrea, *Influența slavă asupra sistemului fonetic al limbii romîne* (1956) de E. Petrovici și *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei* (1957) de I. Pătruț.

Activitatea lexicografică din ultimii ani a fost deosebit de intensă. Institutele de lingvistică din București și Cluj au reușit, între anii 1952 și 1957, să elaboreze dicționarul limbii naționale sub titlul *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, din care au apărut pînă acum trei volume (literele A—R), iar al patrulea (literele S—Z) va apărea în cursul

acestui an. Elaborarea *Dicționarului limbii române literare contemporane* a fost însoțită de largi dezbateri cu caracter teoretic și practic asupra problemelor de bază ale lexicografiei, asupra tipului de dicționar și asupra metodelor de lucru. Munca de cinci ani pentru întocmirea acestei lucrări a constituit o școală prețioasă de formare a numeroase cadre de lexicografi, care posedă astăzi o bogată experiență și o calificare științifică superioară, câștigate în muncă. Ea a fost folosită pentru alcătuirea a numeroase alte lucrări lexicografice. Recent, a apărut *Dicționarul invers al limbii române* în care cuvintele sînt înșirate în ordinea alfabetică a terminațiilor, lucrare utilă pentru studiul sufixelor românești și pentru găsirea de rime. A fost terminat și dat la tipar *Dicționarul limbii române contemporane, explicativ, etimologic și ilustrat*, ediție prescurtată într-un volum a dicționarului mare. S-au elaborat de asemenea numeroase dicționare bilingve: rus-romîn, german-romîn, francez-romîn, englez-romîn, polon-romîn, dintre care cel rus-romîn și cel german-romîn vor apărea în cursul acestui an, iar celelalte în cursul anului viitor. Institutul de lingvistică din Cluj a întocmit *Dicționarul romîn-maghiar*, iar în colaborare cu colectivul de lingvistică din Iași lucrează la un dicționar de regionalisme. Același institut a reluat lucrările *Dicționarului graiurilor săsești* din Transilvania, început de A. Schullerus acum 50 de ani.

O importantă lucrare lexicografică, prima de acest fel în țara noastră, este *Dicționarul limbii lui Eminescu*, la care lucrează în prezent sectorul de limbă literară al Institutului de lingvistică din București.

O altă preocupare de seamă în lingvistica noastră actuală este reconsiderarea critică, în lumina progreselor de astăzi ale științei, a operei lingviștilor romîni din trecut. Ea face parte din tendința proprie culturii socialiste, care-și însușește tradițiile valoroase ale trecutului, folosind și dezvoltînd tot ce a produs viabil și util cultura epocilor anterioare. Pe lingă studiile de valorificare a moștenirii noastre lingvistice scrise de D. Macrea și publicate în *Limba romînă* asupra lui Samuil Mișu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, B. P. Hasdeu, I. Bogdan, M. Gaster, I. Bianu, Gustav Weigand, O. Densusianu și Sextil Pușcariu, este pregătită pentru tipar lucrarea de disertație a candidatului în științele filologice I. Rizescu, intitulată *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii romînești*, și va apărea în curînd un studiu asupra operei lui Al. Philippide și altul despre lingvistica romînească dintre cele două războaie mondiale.

Prețuirea justă acordată operei lingviștilor din trecut se manifestă și prin retipărirea lucrărilor valoroase ale acestora. Pentru a se da posibilitatea unor cercuri cît mai largi să cunoască lucrarea clasică a lui O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, ea a fost tradusă în limba romînă de Institutul de lingvistică din București și dată la tipar. În curînd va

apărea volumul al doilea din *Limba română (Rostirea)* de Sextil Pușcariu, rămas în manuscris la moartea autorului (1948).

Lucrări mai vechi ale lingviștilor români de astăzi au apărut într-o formă nouă, reconsiderate în lumina progreselor lingvisticii marxiste. Dintre acestea amintim : Iorgu Iordan, *Nume de locuri în Republica Populară Română* (vol. I, 1952), Al. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române* (1954) și *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea* (1956).

Intensa muncă lingvistică din țara noastră se reflectă viu în numeroasele și variatele studii care apar în revistele *Limba română*, *Studii și cercetări lingvistice*, *Revista universității „C. I. Parhon”* din București, *Studii și cercetări* ale Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., *Cercetări de lingvistică* (Cluj), *Analele Universității „Al. I. Cuza”* din Iași și *Studii și cercetări* ale Filialei din Iași a Academiei R.P.R. Aceste publicații au un mare rol în stimularea interesului pentru cercetările lingvistice, pentru ridicarea tinerelor cadre de lingviști, iar bogăția materialelor apărute în ele poate fi apreciată, între altele, din următoarele date referitoare la *Limba română* : între 1952 și 1957, această revistă a avut 146 de colaboratori, dintre care 84 sînt cadre tinere care se găsesc la primele studii publicate. Cea mai mare parte dintre colaboratorii revistei sînt cadre ale institutelor de lingvistică, iar restul cadre didactice din învățămîntul mediu și superior.

Publicațiile periodice de lingvistică sînt un factor activ pentru progresul cercetărilor lingvistice și prin luptele de opinii care s-au manifestat în paginile lor. Astfel, în ultimii ani, au avut loc discuții vii asupra genului neutru între Al. Graur, I. I. Bujor și I. Pătruț, asupra dialectelor limbii romîne între Al. Graur, D. Maerea și R. Todoran, asupra existenței corelației de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă între E. Petrovici, Al. Rosetti, Em. Vasiliu, Tamás Lajos (Budapesta) și A. Avram, iar problemele limbii literare au fost larg dezbătute de către cercuri largi de lingviști, scriitori, profesori și publiciști. Este de dorit ca asemenea discuții, care fac parte din lupta de opinii necesară progresului științei, să devină tot mai numeroase, ele integrîndu-se în tradiția lingvisticii noastre, dominată de aprinse controverse creatoare.

Institutetele de lingvistică ale Academiei întretin un strîns contact cu institutetele similare din străinătate : Moscova, Praga, Varșovia, Sofia, Budapesta, prin schimb de cercetători și prin colaborarea la dicționarele bilingve. O parte dintre lingviștii romîni au luat parte la conferințele și congresele internaționale de lingvistică ținute în ultimii ani la Florența, Berlin, Moscova, Belgrad, Budapesta, Praga și Oslo. La toate aceste reuniuni internaționale, ei au participat activ la lucrări. Pentru congresul

de la Oslo din august 1957, delegația română a alcătuit și prezentat un volum de 300 de pagini, intitulat *Mélanges linguistiques*, cuprinzând 22 de studii legate de tematica Congresului. Delegația română a fost singura care a prezentat un asemenea volum de contribuții, elogios apreciat în concluziile Congresului.

Realizările lingvisticii românești din perioada de după cel de-al doilea război mondial sînt remarcabile, deși încă modeste în raport cu marile ei sarcini în cultura noastră. Dar perspectivele ei de dezvoltare sînt încurajatoare. Ea dispune astăzi de toate condițiile necesare unui progres continuu. În ultimii ani, au fost ridicate numeroase cadre tinere de lingviști. În afară de personalul didactic al facultăților de filologie, considerabil sporit față de cel de dinainte de război, institutele de lingvistică ale Academiei constituie o treaptă superioară de specializare. Ele dispun în prezent de un personal științific permanent de circa 100 de cercetători, la care se adaugă peste 100 de colaboratori externi. Munca lor este în permanență îndrumată și ajutată de lingviștii mai în vîrstă, care lucrează alături de ei la lucrările colective și în cercurile de studii de pe lîngă fiecare secție. Experiența aspiranturii a contribuit de asemenea la pregătirea temeinică a cadrelor tinere. În anul școlar 1956—1957 au obținut titlul de candidat în științele filologice cinci aspiranți : I. Rizescu, cu disertația *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești*, Viorica Pamfil-Ilea, cu *Elemente maghiare în lexicul Paliei de la Orăștie*, Teofil Teaha, cu *Graiul de pe cursul superior al văii Crișului Negru*, Florica Dimitrescu-Niculescu, cu *Locuțiunile verbale în limba română*, și Emanuel Vasiliu, cu *Accentul în limba română*. O cale prețioasă de formare a cadrelor noi de lingviști o constituie aspirantura urmată de numeroși tineri romîni la facultățile de filologie din Uniunea Sovietică. Recent, candidatul în științele filologice Gheorghe Mihăilă și-a susținut, la Moscova, disertația : *Cuvinte de origine slavă veche în limba română*.

Studiul și cultivarea limbii romîne sînt urmărite de opinia publică cu un pasionat interes, care corespunde dragostei manifestate totdeauna de poporul nostru pentru limba sa. Lucrările și revistele de lingvistică, în care se discută problemele actuale legate de dezvoltarea limbii naționale, apar într-un tiraj pe care nu l-a avut în trecut nici una dintre revistele noastre literare. Revista *Limba română*, spre exemplu, apare astăzi într-un tiraj de 7.500 de exemplare. Presa zilnică și periodicele de cultură generală publică adesea articole critice și informații privitoare la activitatea lingvistică, răspunzînd interesului viu al publicului cititor pentru problemele de această natură. Participarea largă a profesorilor din învățămîntul universitar, mediu și elementar la discutarea problemelor de lingvistică este organizată în cadrul *Societății de științe istorice și filologice*,

care are filiale în toată țara și care publică anual, începînd din 1955, culegerea de studii *Limbă și literatură*.

Rodnica activitate desfășurată în ultimii zece ani în lingvistica romînească nu trebuie să ne împiedice ca să-i vedem și lipsurile, printre care cele mai de seamă sînt : insuficienta adîncire a teoriei materialismului dialectic și istoric despre limbă, lipsa de combativitate față de curentele idealiste din lingvistica burgheză actuală, lipsa studiilor asupra altor limbi moderne decît cea romînă, scăderea interesului pentru limbile clasice. S-a făcut prea puțin legătura necesară între studierea limbii literare și practica creației literare, în sensul că nu s-a analizat îndeajuns limba scriitorilor contemporani, limba presei, a emisiunilor de radio etc., acestor probleme acordîndu-li-se importanța cuvenită abia în ultimul an. Deși revistele noastre de lingvistică au publicat studii despre realizările și problemele lingvisticii sovietice, ale lingvisticii bulgare, maghiare și cehoslovace, un mare interes prezintă cunoașterea acestor probleme și din celelalte țări de democrație populară, ca și din țările capitaliste.

Înlăturarea a numeroase din lipsurile arătate mai sus este prevăzută în planurile de perspectivă ale institutelor noastre de lingvistică pentru perioada 1957 — 1960, în parte în curs de realizare, pe care le prezentăm aici în mod sumar, pentru a se putea aprecia amploarea problemelor și lărgirea perspectivelor care se deschid lingvisticii noastre. În cursul anilor viitori se va reedita *Gramatica limbii romîne*, *Micul dicționar ortografic* și *Dicționarul ortoepic*, ținîndu-se seama de observațiile critice făcute pînă acum acestor lucrări. S-a strîns un bogat material de observații asupra volumelor apărute pînă acum din *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, care va ajuta la îmbunătățirea unei ediții viitoare a acestora. În ceea ce privește începerea lucrărilor de elaborare a *Dicționarului general al limbii romîne* există discuții cu privire la calea de urmat pentru realizarea lui. Sînt două puncte de vedere care se înfruntă : 1) să se urmeze calea încercată de Hasdeu, Philippide și Pușcariu, cu o perspectivă de terminare foarte îndepărtată a lucrării ; 2) să se întocmească în prealabil *Dicționarul limbii vechi* și să se termine *Dicționarul de regionalisme* și *Dicționarul limbii lui Eminescu*, acestea integrînd, alături de *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* și de *Dicționarul limbii romîne contemporane, explicativ, etimologic și ilustrat*, imaginea vocabularului romînesc din trecut și de astăzi. Elaborarea *Dicționarului general* este, după părerea noastră, mai firească pe această din urmă cale, el urmînd să fie o lucrare nouă, sinteză a experienței și a rezultatelor obținute prin aceste dicționare pregătitoare, temeinic lucrate. Hotărîrea Prezidiului Academiei din iulie 1952 a indicat această din urmă cale.

Planurile de cercetări ale institutelor noastre de lingvistică mai cuprînd o bogată și variată tematică din toate ramurile lingvisticii : *Arhiva*

fonogramică a limbii române, un nou *Atlas lingvistic român*, *Formarea cuvintelor în limba română*, *Elementele de [substrat din limba română*, *Particularitățile latinei dunărene*, *Formarea limbii și a poporului român*, *Toponimia slavă de pe teritoriul țării noastre*. Trei colective ale Institutului de lingvistică din București elaborează în prezent o vastă bibliografie lingvistică, avînd trei teme esențiale: a) lucrările apărute asupra limbii române în țară și în străinătate; b) lucrările asupra limbii române literare; c) izvoarele slave referitoare la limba română. Un mare număr de teme aparțin lingvisticii romanice: *Formațiile diminutivele romanice*, *Formațiile romanice în domeniul prepoziției și al locuțiunilor prepoziționale*, *Exprimarea persoanei nedefinite în limbile romanice*, *Problema omonimiei în limbile romanice*, *Nume de meserii și de unelte casnice în limbile romanice* ș.a. Reluarea preocupărilor filologice se manifestă în pregătirea unei serii de ediții de texte vechi românești: *Noul testament de la Alba Iulia*, *Pravila de la Govora*, *Istoria ieroglifică a lui Dimitrie Cantemir* ș.a.

Dintre lucrările a căror apariție este reclamată de nevoile învățămîntului, menționăm: *Gramatica istorică a limbii române*, *Istoria lingvisticii române* și *Istoria limbii române literare*, pentru a căror elaborare există astăzi condițiile științifice necesare.

Concepția materialistă care stă astăzi la baza cercetărilor noastre științifice, numeroasele cadre de lingviști din institutele Academiei și din universități și realizările lor din ultimii ani sînt o garanție sigură a succesei viitoare ale lingvisticii românești.

CULTIVAREA LIMBII

ÎNSEMNĂRI PE MARGINEA ANUMITOR CONSTRUCȚII GERUNZIALE

DE

FLORA ȘUTEU

Gerunziul este un mod impersonal care exprimă acțiunea verbului în desfășurare și care se comportă, din punct de vedere sintactic, ca un adverb cu valoare de complement circumstanțial sau ca un adjectiv cu valoare de atribut. Dacă încercăm să înlocuim o construcție gerunzială printr-o construcție predicativă, constatăm că, adeseori, aceluiași gerunziu îi pot corespunde, în același context, mai multe feluri de propoziții subordonate.

În propoziția :

Văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lângă fata vornicului (Creangă),

gerunziul are, în același timp, mai multe înțelesuri : *fudulindu-se era felul în care juca ; fiindcă se fudulea ; în timp ce se fudulea ; ca să se fudulească*, sau, în fine, *care se fudulea*.

În alt citat :

[Ursul] *îl și întâmpină mornăind* (Creangă),
înțelegem că : *îl întâmpina un urs care mornăia ; în timp ce ursul mornăia îl și întâmpina ; mornăind era felul în care îl întâmpina ursul*.

În exemplele de mai sus, sensurile variate ale fiecărui gerunziu în parte concordă între ele și converg spre cristalizarea unei imagini complexe în mintea ascultătorului sau a cititorului.

Uneori însă diferitele interpretări pe care putem să le dăm unui gerunziu se anulează reciproc. Din informația pe care o dă Farfuridi lui Brînzovenescu :

Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Cațavencu (Caragiale), . . .

putem trage două concluzii contradictorii : *madam Trahanache a fost văzută în momentul în care [ea sau Farfuridi, subiectul vorbitor] ieșea de la Cațavencu.*

În primele două exemple, polivalența sintactică a gerunziului nu știrbește înțelesul comunicării. Oricît de variat ar fi interpretată din punct de vedere sintactic, ideea exprimată de gerunziu nu are decît un singur unghi de raportare : subiectul propoziției (*văru-meu*, respectiv *ursul*). În exemplul ultim, cititorul propoziției rupte de context¹ poate fi ușor pus în încurcătură în ce privește substantivul la care se referă gerunziul. Acest substantiv poate fi atît subiectul propoziției (subînțeles : *Farfuridi*), și atunci gerunziul este un complement circumstanțial de timp, cît și complementul direct al propoziției (*madam Trahanache*), și în cazul acesta gerunziul îndeplinește funcțiunea de atribut.

După părerea mea, o asemenea construcție gerunzială, ca și cele din exemplele date mai sus, poate fi interpretată ca avînd valoarea unui *atribut circumstanțial*, denumire folosită în *Gramatica Academiei R.P.R.* numai pentru propozițiile subordonate² și extinsă de Micara Avram și asupra participiilor trecute³. Orice construcție gerunzială atributivă poate fi înglobată în definiția atributelor circumstanțiale, deoarece și atributele gerunziale determină un substantiv și exprimă în același timp o idee referitoare la predicat. Gerunziul *mornăind* exprimă acțiunea „a mornăi” sub forma unei însușiri caracteristice subiectului, dar, totodată, el exprimă și circumstanța în care se desfășoară acțiunea exprimată de predicat. Același lucru se poate spune și despre celelalte două gerunzii din citatele de mai sus.

Din exemplele de mai sus se poate observa că gerunziul, ca orice categorie verbală, se raportează la un subiect, care poate fi atît subiectul verbului predicativ, cît și un alt substantiv din propoziție. Pentru ca să se asigure înțelegerea exactă a comunicării, propozițiile trebuie astfel construite încît să reiasă „clar care este subiectul fiecăruia din cele două verbe”⁴.

Funcțiunea sintactică de atribut a gerunziului este secundară, deoarece ea nu poate apărea decît întovărășită de o idee circumstanțială. Gerunziul, care se comportă, în marea majoritate a cazurilor, ca un adverb,

¹ Ceea ce face neclar citatul din Caragiale este fern a incompletă în care apare în *Gramatica Academiei R.P.R.* Fraza întreagă : *Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieșind de la Cațavencu tot astăzi pe la unsprece cînd mă întoream din țîrg* înlătură orice echivoc în legătură cu subiectul la care se referă gerunziul. Redat incomplet, citatul devine un exemplu tipic de folosire necorectă a gerunziului, fapt care necesită în Gramatică un comentariu special.

² Vezi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. al II-lea, p. 185.

³ Vezi Mioara Avram *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, [în] *Studii de gramatică*, vol. I, 1955, p. 160.

⁴ *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 321.

se caracterizează din punct de vedere sintactic, în primul rînd, ca un circumstanțial. Totuși, funcțiunea atributivă a dus la crearea unor gerunzii care exprimă categoria genului și a numărului și care sînt deci adevărate adjective gerunziale.

Matilda Caragiu, ocupîndu-se de funcțiunile sintactice ale gerunziului ¹, arată că numai gerunziile verbelor intransitive se pot adjectiviza, pentru că numai ele pot exprima, sub forma unui adjectiv, o acțiune ca proces. Totodată Matilda Caragiu subliniază faptul că adjectivizarea este evoluția firească a gerunziilor cu funcțiune determinativă pe lângă substantive.

În legătură cu această problemă, nu sînt de acord cu *Gramatica Academiei R.P.R.*, care, citînd o sintagmă ca : *femeie suferindă de friguri*, conchide foarte lapidar că adjectivul gerunzial poate avea complement ². Afirmatia este inexactă. *Suferindă* ca adjectiv primește determinări prin analogie cu *bolnavă*, al cărui sinonim a devenit. Cred însă că o asemenea construcție e nerecomandabilă și nu trebuie generalizată la alte adjective gerunziale. În limba romînă nu se spune : *deasupra orașului se înalță coșurile fumegînde în aer* sau *răni sîngerînde puternic*. Acad. Iorgu Iordan precizează că acordul gerunziului se admite numai atunci cînd atributul gerunzial este nedeterminat ³.

După cum s-a pîut vedea, gerunziul pune multe probleme. Explicația o găsim în faptul că, substituindu-se unei propoziții subordonate, concentrînd exprimarea, el elimină elementele de legătură ale unei dependente, dar, bineînțeles, este mai puțin clar decît construcția analitică pe care a înlocuit-o. În ciuda relativei lipse de claritate de care dă dovadă, construcția gerunzială, folosită și de vorbirea populară, însă fără prea multă variație ⁴, se răspîndește din ce în ce mai mult în scrisul romînesc de astăzi.

Cauza răspîndirii gerunziului trebuie căutată în dorința publiciștilor de a da sobrietate stilului, prin concentrarea ideilor. Sub acest aspect, multiplele valori sintactice care pot fi exprimate prin gerunziu aduc un real serviciu.

---

¹ Lucrarea urmează să apară în volumul al II-lea al *Studiilor de gramatică*, aflat sub tipar.

² Vezi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. II, p. 84.

³ Vezi acad. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, ed. a II-a. București, 1956, p. 624.

⁴ În 200 de pagini din *Graiul nostru*, gerunziul apare de 25 de ori (dar în multe împrejurări gerunziile se înșiră la rînd în versuri unde presupunem că le-au impus nevoile versificației : *Luna dă el că fușea / Da jalbă la Carajea / Domnia cil mai cur t d / Polera la el mînînd / Da Jianu înțelegînd* etc. p. 175). Valorile sintactice ale gerunziului din textele populare nu sînt prea variate. Predomină sensul temporal și cel cauzal. N-am găsit decît un singur gerunziu atributiv : *Să v_ăz mindra-n ișoară / Săriînd ca o căprioară . . .* (p. 131).

Într-o propoziție ca :

... *își aprinse o țigară, zăbovind dinadins cu răspunsul...* (Flacăra, nr. 95, p. 14),

gerunziul, fără să precizeze rigid felul raportului dintre cele două acțiuni cu totul distincte (*a aprinde țigara — a zăbovi*), sugerează existența unei relații multiple (de scop, de mod, de consecuție) între ele ¹.

Alteori gerunziul dă impresia că exprimă modul de manifestare a unei acțiuni, deși, în realitate, el nu exprimă decât modul subiectiv prin care luăm cunoștință de acțiunea respectivă :

... *trenul se apropia clipind în noapte din ochii roșii* (Flacăra, nr. 95, p. 10).

Dar, spunînd „prea” multe, gerunziul este totodată apt pentru a nu spune *nimic*. Despre aceasta voi căuta să vorbesc în rîndurile care urmează.

Am spicuit din publicistica actuală cîteva construcții gerunziale care cred că pot fi discutate sub aspectul corectitudinii și al clarității exprimării. Le analizez cu scopul de a atrage atenția asupra inconvenientelor pe care le prezintă gerunziul și din dorința de a ajuta la corectarea lui folosire.

Situațiile analizate pot fi grupate în două categorii distincte :

a) *Fraze cu înțeles neclar din cauza folosirii unei construcții gerunziale.*

În numărul 3, 1957, al revistei *Limba română*, Marius Sala semnală faptul că în presa noastră zilnică sînt din ce în ce mai numeroase cazurile de înlocuire a propozițiilor atributive prin construcții cu gerunziu ². Afirmația poate fi verificată cu multă ușurință. Ceea ce interesează discuția de față este situația în care folosirea gerunziului atributiv este nerecomandabilă din cauză că umbrește înțelesul frazei, uneori modificîndu-l cu totul.

Dau mai jos un citat ales anume dintr-o lucrare de strictă specialitate, pentru a demonstra cît de mult poate fi modificat înțelesul unui text prin folosirea improprie a gerunziului :

În schimb diftongul ea se întîlnește numai după consoană avînd o articulație palatală (*Studii și cercetări lingvistice*, VI, 31).

Sînt sigură că, pentru cititorul neavertizat, înțelesul propoziției nu poate fi decât : *diftongul ea se întîlnește numai după consoană, deoarece are o articulație palatală.*

Un context mai larg și lipsa oricărui semn de punctuație între substantiv și gerunziu lămurește sensul exact al frazei, care ar trebui să fie :

¹ O observație asemănătoare face și Matilda Caragiu atunci cînd arată deosebirea dintre modurile indicativ și gerunziu și precizează că acesta din urmă include și ideea de relație, pe care primul n-o poate exprima decât analitic.

² Vezi *Limba română*, nr. 3, 1957, p. 41.

diŃtongul ea se întâlnește numai după consoană cu articulație palatală (sau : după o consoană cu articulație palatală...).

După cum se poate observa în exemplul de mai sus, gerunziul nu concentrează exprimarea, ci apare ca un element care îngreuiază înțelegerea textului.

Cred că ar fi fost mai clară folosirea unei construcții predicative și în următoarele citate :

Lingviștii români consideră limba literară ca o realizare superioară, sintetizând posibilitățile de exprimare ale limbii întregului popor (Studii și cercetări lingvistice, VII, 299).

În realitate pentru cineva vorbind românește beat este asociat cu pluralul beți, bete (Studii și cercetări lingvistice, V, 435).

În ultimul exemplu se creează confuzie prin faptul că în limba română există cristalizată o expresie impersonală care are valoare circumstanțială și folosește gerunziul aceluiași verb : *vorbind pe șleau*.

De altfel toate exemplele date mai sus se înțeleg cu greutate tocmai din cauza valorii exclusiv circumstanțiale pe care cititorii sînt îndemnați, în primul moment, să o acorde gerunziilor respective. În exemplele de mai sus, gerunziile au valoare atributivă pură, fără nici o raportare la verbul predicativ, ceea ce vine în contradicție cu funcțiunea lor sintactică obișnuită, aceea de complemente circumstanțiale¹.

Mai există încă un pericol al propozițiilor care folosesc construcții gerunziale : topica. În general, propozițiile subordonate trebuie așezate în imediata apropiere a elementului sintactic pe care îl determină. În cazul unor propoziții cu verb predicativ, între determinat și determinant pot să apară construcții implicite, fără ca înțelesul să fie știrbit, dar în cazul unor construcții gerunziale, atributive mai ales, topica trebuie respectată cu rigurozitate.

În fața unui exemplu ca următorul :

...fără studierea multiplelor componente ale fenomenului de etnogeneză, îmbrățișînd variate domenii științifice... o soluționare convînșătoare ...nu este cu puțință (Contemporanul, nr. 471, 1/2), mi se pare surprinzător că un fenomen poate îmbrățișa domenii științifice. Situația contrară, adică aceea în care domeniile îmbrățișează fenomenul, aș fi acceptat-o mai ușor. Autorul, desigur, s-a referit la studierea fenomenului de etnogeneză și nu la fenomen în sine.

---

¹ Am remarcat faptul că nu numai gerunziul dă naștere la confuzii în cazul folosirii atributive. În exemplul : *Const. Diță dă drumul în sală cunoscuților și prietenilor, fără a avea bilete de intrare (România liberă, nr. 3428, 2/5)*, intenția autorului a fost să sublinieze faptul că prietenii, pe care Diță îi lăsa în sală, nu aveau bilete de intrare. Construcția nominală poate fi însă interpretată ca un circumstanțial de mod cu nuanță concesivă și avînd ca subiect nu complementul propoziției ci subiectul ei (*Diță*).

Păstrarea gerunziului nu era posibilă în contextul de mai sus decât printr-o răsturnare a întregii propoziții: *fenomenul de etnogeneză are multiple componente, fără a căror studiere, îmbrățișind variate domenii științifice... o soluționare convingătoare nu este cu putință.* În ultima analiză se pare că ar fi fost mai nimerit să se renunțe la acest gerunziu echivoc și să se formuleze ideile astfel: ... *fără studierea multiplelor componente ale fenomenului de etnogeneză, cercetat de variate domenii științifice... o soluționare convingătoare nu este cu putință.*

Un caz asemănător este următorul:

[Pieșa muzicală] este îmbogățită în dezvoltare cu a treia temă culeasă de autor „de pe coclaurii muntoși din munții Gorjului”, care oferă prin caracteru-i cald, narativ, un contrast binevenit în vastitatea desfășurării primelor două teme, **evocînd** frumusețea sufletească a oamenilor și poezia locurilor (Contemporanul, nr. 471, 4/1).

Mărturisesc sincer că n-am înțeles ideea din citat. Nu se poate ști dacă primele două teme evocă frumusețea sufletească a oamenilor sau dacă a treia temă „oferă” un contrast „binevenit” prin această evocare. Presupun că ultima soluție e cea exactă, deoarece, după părerea mea, evocarea unor trăsături sufletești trebuie să aibă caracterul cald pe care autorul afirmă că-l găsește în tema a treia. Dar pot avea oare siguranță? Ar fi fost mai bine dacă, într-un text atît de lung și atît de plin de judecăți de valoare, autorul ar fi lăsat la o parte gerunziul și s-ar fi coborît la nivelul unei simple construcții cu predicat verbal: *a treia temă... care evocă frumusețea... oferă... sau ... în primele două teme, care evocă frumusețea...*

b) Folosirea unui număr prea mare de gerunzii într-un context restrîns. În cazul cînd într-o singură propoziție se succed mai multe construcții gerunziale, acestea solicită multă atenție din partea celui care le folosește. Dacă, din punct de vedere sintactic, între ele există concordanță, folosirea lor poate să strice cel mult armonia lecturii, prin repetarea monotonă a terminației gerunziului: -înd.

Una după alta, turmele erau mînate spre malul Dunării și acolo se auzeau oamenii prinzînd oile și încercîndu-le, numărînd (Tîndărul scriitor, nr. 4, 1956, p. 16).

De altfel tîlmăcirile făcute în ultimii ani din La Fontaine și Krîlov, renunțînd aîn principiu la reproducerea verbală și căutînd mutarea „miezului” dintr-o limbă într-alta, indepartîndu-se uneori total de originalele lor, ajungeau la producții originale la rîndul lor, purtînd pecetea sigură a poetului român (Gazeta literară, nr. 180, 2/2).

Alteori însă gerunziile nu se află într-un raport de coordonare. Primul gerunziu exprimă, de exemplu, cauza acțiunii exprimate de cel de-al doilea:

Își aminti de stiloul Kaweco uitat într-o haină civilă mai bună; jos, în dulap, scăpându-l printre niște dantele ofilite și-o fleoară de pălărie cu pene, a babei, scormonind, i-au foșnit hîrtii sub degete (Gazeta literară, nr. 180, 5/1).

În treacăt trebuie să spun că o topică mai înțeleaptă ar fi înlăturat mult din „teribilismul” căutat, pe care îl vedește citatul, ca de altfel întreaga lucrare din care face parte. Dar nu de topică mă ocup, ci de gerunziu. Dacă cineva își ia osteneala să analizeze mai atent fraza, desigur că se dumirește asupra raportului temporal dintre cele două acțiuni. Autorul n-a găsit de cuviință să-și formuleze ideea printr-un verb predicativ, însoțit, eventual, de al doilea la gerunziu (*îl scăpă... și scormonind... sau scăpându-l scormoni și...*), din teama de a nu rămîne fără cititori „atenți“.

Există și cazuri cînd construcții gerunziale juxtapuse diferă cu totul din punctul de vedere al valorii lor sintactice: un gerunziu este circumstanțial de mod, iar al doilea atribut, ca în exemplul:

Vai, cîte se trecură, pe lume, nopți ca asta

Găsină poeți din beznă smulgînd spre zori cuvîntul.

(Contemporanul, nr. 479, 3/4).

Versul vrea să vorbească despre poeții care *smulg* din beznă cuvîntul și pe care noaptea îi găsește la masa de lucru. Din păcate, și cititorul trebuie să depună eforturi pentru a „smulge” din... obscuritate înțelesul poeziei.

O situație asemănătoare apare în exemplul următor:

„...primind lovituri—*mergînd de la neînțelegeri sincere pînă la minciuni conștiente—leninismul, marxismul epocii contemporane, a ieșit mai puternic, mai oțelit și mai viabil* (Viața romînească, nr. 4, 1957, p. 5).

Dacă însă se succed mai multe gerunzii, se întîmplă ca textul să devină o veritabilă șaradă:

Daquîn a greșit însă acolo unde a modificat... acțiunea romanului, arătîndu-ni-l pe Bel Ami în ceartă cu Walter, ratînd încercarea de șantaj asupra acestuia, expulzat din redacția ziarului ca un om eșuat și învins, și refucîndu-se numai prin lovitura erotico-matrimonială (!) dată fiicei speculatorului (Flacăra, nr. 80, p. 16).

Primul gerunziu este un circumstanțial cauzal cu nuanță modală, iar ultimele două sint atribute pe lîngă complementul direct al acestui gerunziu. Îmi dau seama de exacta valoare sintactică a ultimelor două gerunzii numai datorită faptului că am cunoștința de subiectul filmului analizat. Altfel, aș putea socoti gerunziul *ratînd* ca un atribut pe lîngă substantivul *Walter*, ba chiar tot ca un circumstanțial de mod al predicatului *a modificat*. Din această ultimă interpretare s-ar putea trage concluzia

că *Daquin* a greșit de două ori când a modificat acțiunea romanului : o dată fiindcă *ni-l arată* pe *Bel Ami* în ceartă cu *Walter*, a doua oară fiindcă *ratează* o încercare de șantaj asupra acestuia.

Neavînd intenția să soluționez problema funcțiilor sintactice ale gerunziului, m-am mulțumit să semnaliez unele cazuri de folosire neiscusită a diferitelor construcții gerunziale. Am căutat să ilustrez situațiile tipice din acest punct de vedere, găsite în presa actuală.

Am constatat în acest sens că ceea ce dăunează clarității unui text este, în primul rînd, contradicția dintre funcțiunea sintactică pe care o acordăm în mod obișnuit gerunziului și aceea pe care i-o acordă autorul, neprecizarea subiectului la care se raportează gerunziul, precum și lipsa de concordanță între valorile sintactice ale mai multor gerunzii care se succed. În ultimă instanță se poate spune că, fără a contraveni vreunei norme gramaticale, abuzul de gerunzii îngreuiază înțelegerea unui text.

Limba romînă preferă, în general, construcțiile predicative. Acestea sînt cu atît mai necesare în propoziții și fraze ample, în care o formă nominală ca gerunziul poate să determine în același timp mai multe părți de propoziție. De aceea, deși extrem de util sub raport sintactic și stilistic, gerunziul trebuie evitat atunci cînd, scurțînd vorbirea, prelungește efortul mintal al cititorului.

LIMBĂ LITERARĂ

ASPECTE ALE LIMBII ȘI STILULUI LUI MATEI CARAGIALE

DE

PAUL LĂZĂRESCU

Analiza problemelor de conținut ale operei lui Matei Caragiale descoperă pe scriitorul realist cu vădită atitudine critică față de societatea pe care o descrie. Ne referim în primul rând la *Craii de Curtea-Veche*, romanul societății disolute bucureștene din anii 1910—1912, adică al acelui București care „rămăsese credincios vechii sale datini de stricăciune”¹.

Urmărind aspectele caracteristice ale limbii lui Matei Caragiale, nu putem face abstracție de conținutul operei, căci numai în lumina epocii descrise, a personajelor prezentate, a participării sufletești a scriitorului la evenimentele care se succed, faptele de limbă și stil prezintă interes.

Ceea ce izbește de la început în lectura operei lui Matei Caragiale este bogăția lexicală, aglomerarea de termeni contrastanți într-o sinteză strict personală².

Una din condițiile specifice limbii prozei artistice este o mai mare libertate în folosirea elementelor de vocabular³. Matei Caragiale nu face restricții în întrebuințarea cuvintelor. Dimpotrivă, pentru a evoca cu maximum de precizie imaginile, întrebuințează toate denumirile particulare, adică uzează de forme arhaice, exotice, tehnice, populare etc. Sfera

---

¹ Matei I. Caragiale, *Opere*, ed. Perpessicius, Fundația pentru literatură și artă, 1936, p. 96. Toate trimiterile următoare se referă la această ediție.

² Cf. acad. Tudor Vianu, *Artă prozatorilor români*, Ed. Contemporană, 1941, p. 363.

³ Cf. Gustave Lanson, *L'art de la prose*, Paris, 1909, p. 228.

lexicală a lui Matei Caragiale ne apare ca una din cele mai întinse și variate din literatura noastră. De aceea vom analiza lexicul lui grupându-l pe diverse categorii, fără însă a alcătui un glosar complet al operei, ci numai în scopul prezentării elementelor caracteristice.

Pentru a alcătui atmosfera epocii și mediului acțiunii din *Craii de Curtea-Vechi* (ca și din celelalte scrieri), revin cu insistență, ca o necesitate a evocării, termenii de origine turcă și neogreacă.

Turcisme : *balđîră* (femeie grasă), *bașca* (separat, în afară de), *belea* (supărare, necaz, încurcătură), *bezevenclîc* (șmecherie), *boiu* (talie, statură), *bidineaua* (cîntec turcesc), *cacialma* (tragere pe sfoară), *calp* (fals), *calpuzan* (falsificator), *cealma* (turban), *chervan* (car mare pentru transport), *ciampara* (cîntec turcesc), *chiolhan* (chef, banchet, veselie), *ciohodar* (lacheu, slugă), *conabiu* (roșu închis, vișiniu), *cucă* (căciulă de catifea aurită, împodobită cu pene de struț, pe care o dăruia sultanul domnului, la urcarea pe tron), *culă* (boltă, turn), *ciufut* (sgîrcit), *dalhauc* (lingău, parazit), *geamale* (pocite), *geamlîc* (perete format din geamuri), *ghiul* (seul, țesătură), *ghiurghiuliu* (trandafiriu), *giolar* (cel care joacă arșice), *hagialîc* (pelerinaj), *huzur* (belșug), *indrușaim* (plantă de podoabă cu flori frumoase și miros plăcut), *ișlic* (glugă), *levant* (voinic, zdravăn), *mancaua* (cîntec turcesc), *marda* (lepădătură, pleavă), *masala* (faclă), *matofit* (hodorogit, uzat), *mehenghi* (șiret, viclean), *miambal* (candel), *năstrape* (căni, pocale), *nuri* (farmece), *paceaură* (otrecapă), *parmaclîc* (balustradă), *pescheș* (dar, cadou), *sîngeap* (roșu închis), *schembea* (drob de miel), *soitar* (bufon, caraghios), *surguciu* (egretă), *șiboi* (micșunca), *toptangiu* (angrosist), *topuz* (sceptru, insemn), *ursuzluc* (necaz, rea dispoziție), *zaițet* (ospăț, petrecere), *zurba* (rășcoală).

Grecisme : *arhon* (domn, boier), *cănărdăț* (țesătură din lînă), *catart* (catarg), *clironomie* (moștenire), *diată* (testament), *ipistat* (subcomisar), *left* (medalion, ban de aur), *meremetisi* (repara), *neramzi* (portocali), *pantahuză* („a umbla cu pantahuza”, a se duce din casă în casă, a colporta știri defăimătoare), *paraferne* (averea femeii în afară de zestre), *pardos* (leopard), *schiros* (cancer), *zgrițtor* (pajură), *zuliar* (gelos).

Multe dintre cuvintele înșirate mai sus au ieșit din uz și astăzi nici nu mai sînt înțelese. Readucerea lor însă în paginile lui Matei Caragiale, ca mijloc de a evoca epoca, reprezintă un procedeu stilistic important. Dar lexicul lui nu se caracterizează numai prin aceste cuvinte de origine turcă sau neogreacă, ca singur mijloc de evocare a trecutului. Se poate enumera altă categorie de cuvinte învechite, de diferite origini, folosite în același scop :

bez (afară de, orig. sl.), *bășni* (a povesti, a pălăvrăgi, orig. sl.), *caretă* (trăsură, orig. it.), *căvălării* (ordine, decorații, orig. lat.), *guardie* (gardă, orig. rus.), *herb* (stemă, orig. polon.), *lentă* (cordonul unui ordin,

orig. rus.), *racherie* (cîrciumă, derivat de la *rachiu*), *sameș* (casier, administrator financiar, derivat de la *samă*, cf. *vameș* de la *vamă*), *stepenă* (semn, rang, orig. sl.), *tartane* (soi de vase maritime), *tractir* (birt, cîrciumă, orig. rus.), *urdie* (formă veche pentru *hoardă*), *vistavoi* (ordonanță, orig. rus.), *valtrap* (cioltar, țesătură ce se pune pe spinarea unui animal, orig. rus.).

O altă categorie importantă o formează elementele populare și regionale.

Elemente populare : *aurfaur* (bijutier), *burhai* (ceață rară după ploaie), *cadră* (ramă), *chimiță* (caraghios, nebun), *chițimie* (cocioabă, odăiță mică de tot), *ciobi* (sparge, știrbi), *cioclovină*, *cocoșneacă* (termeni peiorativi pentru *cocoană*), *dauri* (compus din *de* + *aur*), *florțai* (a vorbi degeaba, aiurea), *frichini* (a freca), *iasmă* (nălucă, vedenie uricioasă, femeie foarte slabă), *licuri* (a luci, a străluci), *marțafoi* (netrebnie), *misie* (misiune), *năvîrlii* (năbădăi), *osîrdie* (ardoare, zel), *ostoi* (a liniști), *periple* (întîmplări), *policar* (degetul mare de la mîină), *polog* (baldachin, așternut), *pui* (a înmulți), *rișcar* (cel care joacă rișcă), *rostui* (a face rost), *scîrnă* (murdărie), *scorboli* (a căuta, a cerceta), *socri* (a cicăli), *șlampătă* (femeie neglijentă și murdărie), *teșmeni* (a ului), *turbă* (turbare), *șingău* (guiă-cască), *uitătură* (privire), *ușarnic* (vagabond), *vaer* (vaiet), *zalogi* (a amaneta), *zăticoni* (a deranja).

Elemente regionale (muntenisme) : *aciola* (a aciua, a oploși), *boboșat* (bulbucat), *cășuna* (a prinde necaz pe cineva), *cîrcotă* (ceartă), *clină* (povîrniș, coastă), *dăula* (a istovi), *dîrdoră* (poftă, ardoare, foc), *găman* (mîncăcios), *hărtăni* (a sfișia), *încăibăra* (a se lua la ceartă), *îngăla* (a murdărie), *peș* (pieziș), *preșira* (a răspîndi), *scălămbăi* (a strîmba), *surchidi* (a hăitui), *vîlnic* (un fel de fotă largă, alcătuită din două bucăți, lucrată încrețit ca fusta), *zăbranic* (crep, țesătură), *zăcaș* (leneș, trîndav).

Cînd mijloacele verbirii obișnuite a personajelor lui Matei Caragiale încetează să mai fie întrebuițate și scriitorul vorbește în numele său, descoperim o altă categorie și anume aceea a neologismelor savante : *cavale* (cai), *concedă* (acorda), *laboare* (muncă), *peripatetician*¹ (care urmează doctrina lui Aristotel), *selbă* (pădure), *sibarit* (voluptos, moleșit) *venust* (pur), *vil* (abject, josnic).

Trebuie să subliniem caracterul căutat al acestor termeni. Numărul neologismelor crește simțitor dacă extindem sfera cercetării lexicale la toate scrierile lui Matei Caragiale : *abandon*, *afecționa*, *anomalie*, *aroga*, *bail*, *celibat*, *eclera*, *electiv*, *facilitate*, *ignar*, *impostură*, *inalienabil*, *lezat*, *necroze*, *neofit*, *pasemente*, *precar*, *pueril*, *pietate*, *prohibit*, *transmisibilitate* etc.

¹ Derivat de la *peripatetici*, acei filozofi din antichitate care făceau parte din școala lui Aristot și care s-au numit astfel, fiindcă filozoful grec învătă pe discipulii săi plîndind în birou printru coloanele (gr. *peripator*) clădirii ; de aici prin extindere expresia lui Matei Caragiale „cutreierînd calmî peripateticieni”.

Din expunerea acestor categorii se poate observa cu destulă ușurință bogăția și varietatea lexicului operei lui Matei Caragiale. De la cuvântul periferic, trivial, la neologismul corespunzător noțiunii abstracte, toate categoriile își fac loc pentru a ilustra mai bine ideile și imaginile scriitorului. Iată un context în care se poate urmări alăturarea termenilor din diversele categorii menționate :

„Femeile ce slujiseră de matcă — greaca ursuză și sanchie clocin-du-și cu gura încheștată lunga dambă între hîrdaiele de neramzi și de gazii, sîrba haină și dirjă care, pe patul morții, scuijuse grijania în barba popii și-și dase sufletul blestemîndu-și copiii, brașoveanca zăcașă și fățarnică roasă de schiros și de pizmă — înveninaseră mai mult acel sînge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și de beteșuguri, dar ascuțiseră totdeodată și deșteptăciunea celor născuți dintr-însul, acea stearpă deșteptăciune, nesănătoasă și ea poate, care atinsese o așa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă” (p. 99).

Matei Caragiale este printre puținii scriitori care fac loc în literatura noastră elementului argotic și periferic. Denunțarea viciului și a corupției motivează prezența cuvîntului trivial, repulsiv. Pentru alcătuirea biografiei personajelor sale autorul nu face economie de date. Gore Pirgu este un *giolar* (cel care joacă arșice), *rișcar* (cel care joacă rișca), *slujnicar* (cel care face dragoste cu slujnicile), *codoș* (mijlocitor între femei și bărbați în scop de desfrîu), *măsluitor* (cel care trișează la jocul de cărți), un *chimiță* (caraghios, nebun) *cu suflet de hengher și de cioclu, cu nutră obraznică de marțafoi* (netrebnic), *o lichea fără seamăn și fără pereche*. Denumirile noțiunii „femeie ușoară” capătă în limbajul periferic al personajelor lui Matei Caragiale o mare dezvoltare. Începînd cu popularul *muiere*, trecînd la neologismul compromis *damă*, la turcescul *cadînă*, întîlnim : *armăsă-roaice, cocoșnețe, cotoșmane, marcoave, otrăvuri, paceaură, paparudă, putoare, pupuică, rable de pripas, răsuflătură, șlampătă, ștoalfă, trezitură* etc. Verbe ca *fleorțăi* (a vorbi degeaba, aiurea), *îmbăloșa* (a umple de bale), *îngăla* (a murdări), *scălămbăi* (a strîmba), formule expresive ca *a-ți face capul ciulama, îți sună coliva* (sinonime respectiv cu *a-ți face capul calendar și îți sună ceasul morții*), sînt numai puține exemple spicuite din paginile lui Matei Caragiale.

Limbajul argotic propriu-zis intervine atunci cînd cuvîntul este folosit direct de Pirgu :

„ — „La mai mare solzoșia ta”, se închină cu temenele, „al nostru ești. Umbli să-ți lași lapții cu folos. Bre, cum te mai înfingeai în undiță la Masinca, o luaseși pe coarda razachie, cu sacîz dulce, ușor. Ce pramatie ; faci pe cocoșu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învățat încă multe ; ești junic ; ca să le fii pe plac maimuțelor trebuie să fii porc, și cu șoricul gros. Și mai ales nu tîrnosi mangalul că te usuci ; de ți-a miroșit cumva

a pagubă, împinge măgarul mai departe ; ştii vorba : malac să fie că broaşte . . . Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, ia-o înainte oblu, berbeceşte, ca pînă de iarnă să te văz crap îmblănit” (p. 165).

Solzozia ta, formulă de adresare cu aspect reverenţios, dar în realitate formulă ironică şi dispreţuitoare, prin care se face aluzie la faptul că personajul respectiv este întreţinutul unei femei uşoare (cf. termenul argotic *peşte* „tînăr întreţinut de o femeie mai în vîrstă”).

Umbli să-ţi laşi lapţii cu folos, „umbli să profiţi”.

Te înfingeai în undiţă la Masinca, căutai să intri în graţiile Masincăi s-o cucereşti, erai prada momelilor ei.

A o lua pe coarda razachie, cu sacîz dulce, uşor, a face pe sentimentalul, conştient astfel de izbîndă în cucerirea personajului feminin.

Eşti junic, eşti tînăr şi lipsit de experienţă în comportarea cu femeile.

Maimuţelor, femeilor.

Nu îtrnosi mangalul, nu pierde vremea fără să profiţi (cf. expresia argotică *nu arde gazul*).

Să te văz crap îmblănit, aceeaşi aluzie la faptul că personajul va deveni un întreţinut (cf. termenul argotic *peşte*) ; *îmblănit*, îmbrăcat din veniturile femeii.

Malac să fie că broaşte . . ., aluzie la zicala „lac să fie că broaşte sînt” ; expresia argotică are sensul : bărbat să fie că femei sînt . . .

Această imoderaţie verbală nu defineşte vreo dispoziţie a lui Matei Caragiale pentru expresia vulgară, trivială, ci are o funcţiune critică pe care expresia decentă n-ar fi putut-o suplini cu acelaşi rezultat. Căci prezentarea desfrîului şi a descompunerii societăţii] din *Crăii de Curtea-Vechi* n-ar fi fost tot atît de profundă dacă autorul ar fi lipsit-o de cruzimea şi virulenţa expresiei.

O altă notă caracteristică lexicului lui Matei Caragiale este tendinţa de a forma cuvinte sau de a folosi anumite derivate. Întîlnim o serie de cuvinte compuse ca : *cavaleri-guarzi*, *paraclis-arzător*, *proviant-maistru*, *soare-apune*, *strejinopţi*. (Interesant este, mai cu seamă, exemplul ultim care, deşi formaţie compusă din două substantive, are valoare şi flexiune adjectivală : „în jurul nostru foiau şi forfoteau jivinele strejinopţi ale oraşului”¹). De asemenea observăm deasa folosire a verbelor formate de la substantive cu prefixul *în(m)* — (*îmbăloşa*, *împîcli*, *încercăna*, *încoma*, *înfrigura*, *înroua*, *înstela*, *înstema*, *învolbura*, *învolta*), sau a formaţiilor verbale de la teme substantivale şi adjectivale de felul lui *codî*, *cercuî*, *cuiba*, *geruî*, *perdeluî*, *prilejî*, *rostuî*, *socrî*, *spuma*, *tărbăcî*, *vişori*, *vitejî*.

---

¹ Acad. Iorgu Iordan în *Limba romînă actuală*, Iaşi, 1943, p. 225, crede a fi o formaţie după modelul german *Wachtmeister* (cf. ardelenismul *strajameşter*). Ținîndu-se seamă însă de capacitatea mare de inventivitate lexicală a lui Matei Caragiale, este posibil ca acest compus să fi apărut independent de modelul german.

Un alt fapt demn de remarcat este întrebuițarea superlativului absolut format din *mult* + *pozitivul* : *mult bătrîn, mult duios, mult mîndre, mult înalte, mult bogat* etc. Forma aceasta are astăzi o mare răspîndire mai ales în graiul muntenesc. Ea apare și în textele vechi, chiar în cele dîn secolul al XVI-lea¹. La sfîrșitul secolului trecut acest superlativ îl găsim și în scrierile artistice. (Cf. Eminescu, „*mult bogat ai fost odată, mult rămas-ai tu sărac!*”).

În sfîrșit, pentru întregirea tabloului lexical sînt interesante unele fonetisme și forme regionale sau arhaice : *bunioară, mă consolă* (ind. prez. 3 sg.), *danța, dănțuitoare, deterăm* (pf. s. 1 pl.), *dîrj, doțtor, estind, fantasia, fermec, flacări, jieni, mosafiri, nedomerirea, se oglindă* (ind. prez., 3 pl.), *sorșit, troiane, tutulor, țifru* etc.

Dacă pînă aici am urmărit varietatea și bogăția lexicală, nu mai puțin interesant este de urmărit felul în care Matei Caragiale îmbină aceste elemente lexicale în construcții sintactice. Scriitorul trece adeseori peste normele lingvistice tradiționale, introducînd în domeniul sintaxei numeroase inovații. Semnalăm, bunăoară, cazul prepozițiilor unde constatăm inovații în întrebuițarea lor :

prep. *în* în locul prep. *cu* : „din belșug bătute *în* safire de Ceylan, numai *în* safire de Ceylan” p. 50.

prep. *de* în locul prep. *pentru* : „am *de* Berlin mare slăbiciune” (p. 35), „tovarășul nedespărțit al lui Pașadia, *de* care aveam o evlavie nemărginită” (p. 66), „căci dacă *de* Pașadia aveam evlavie, *de* Pantazi aveam slăbiciune” (p. 81), „slăbiciunea ce-am avut *de* asemenea ființe” (p. 85).

Folosirea unor astfel de construcții, mai ales că ele apar în vorbirea scriitorului nu a personajelor, ne-ar îndemna să credem că ne aflăm în fața unei influențe străine. Compararea textului cu prima versiune publicată în *Viața romînească* (anul XIII, nr. 8, august, 1921) unde se folosesc construcțiile firești cu prep. *cu* și respectiv *pentru*, ne trezește însă îndoială. Înlocuirea prepozițiilor firești *cu* și *pentru* prin *în* și *de* este făcută în mod conștient de către Matei Caragiale, este o intervenție voluntară pe primul text.

Tendința de a nu respecta regulile topice obișnuite se remarcă ușor în paginile scriitorului. Așezarea cuvintelor prezintă numeroase particularități care contribuie la crearea farmecului limbii lui Matei Caragiale. Autorul caută cu minuțiozitate locul fiecărui cuvînt în frază, pentru a exprima prin o anumită așezare a cuvintelor starea sufletească respectivă și totodată pentru a da frazei sale rezonanță și muzicalitate.

Inversiunile cele mai frecvente privesc poziția atributului : „*ciudatul prieten*”, „vorbea cu *păgînească evlavie*” „cotropiți de *veninoasă verdeață*”,

¹ Cf. Acad. Al. Rosetti, *Limba romîna în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1956, p. 132.

„înflorite poene”, „deasupra negrelor prăpăstii”, „ne fermeca lina tăcere”, „albul răsfăț”, „verdeca întunecime”, „tăinica pierzanie a nopților”, „străbăteam sumbre meleaguri” și „rîpoase singurătăți”.

Pentru Matei Caragiale principala preocupare este combinarea și aranjarea cuvintelor în așa mod, încît nu numai sensul lor să traducă gîndurile sale, ci însăși muzicalitatea, armonia interioară a frazei să le sugereze. Din această cauză limba lui Matei Caragiale relevă un aspect cu totul particular. Arhitectonica construcțiilor trădează un meșter al cuvîntului, trădează permanenta grijă a autorului pentru forma expresiei. Matei Caragiale este un calofil :

„E o seară prea frumoasă, Domnule, o seară de basm și de vis.

Asemenea seri se întorc zice-se, de demult ; în taîna lor le plăcea meșterilor celor vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiți chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara izgonirii Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată vremea însăși își conținește mersul. Și în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzișuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior”... (p. 87).

Limba lui Matei Caragiale dă impresia unei limbi căutate, a unei limbi lucrate cu o minuție meșteșugărească a detaliilor, împinsă uneori pînă la artificialitate :

„Să fi avut un scop stăruința încăpățînată cu care își perdeluia scurtul lui trecut și viața de toate zilele se putea prea bine, era însă, o spun iarăși, atîta mîndrie în privirea lui, ce pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pămînt, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încît ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială” (p. 42).

Cînd lumea desfrînațiilor nu mai este prezentă, cuvîntul obscen și vulgar nu-și mai găsește loc în paginile lui Matei Caragiale. Descoperim în schimb, minunate descrieri de călătorie prin istoria și literatura mai tuturor țărilor și veacurilor, peregrinări imaginare pe mările elene și latine, pe întinsul oceanului pașnic, prin pădurile întunecoase ale Amazonului. Aceste pagini dezvăluie alte posibilități și alte mijloace stilistice.

Matei Caragiale este un desăvîrșit pictor al serii, al mării, al florilor, al interioarelor. Capacitatea sa de a sugera culorile prin invocarea elementelor care amintesc nuanțele și tonurile naturale, formează unul din principalele sale procedee. Astfel, postavul are fața *iascâi*, mătasa e *șofranie*, rochia de lastră *nerămzie*, părul *morcoviu* sau ca *mierea arsă*, lumina unei zile de toamnă e *chihlibărie*. Culorile sînt deci sugerate de elementele naturale din lumea vegetală sau minerală care prezintă cea mai mare varietate de tonuri și nuanțe. E remarcabil gustul rafinat cu care îmbină culorile : „În lungile mante, cu paloșul la coapsă și cu cruce pe piept și afară de

scarlatul tocurilor, înveșmîntați și împănoșați în aur și verde, verde și aur, așteptam ca surghiunul nostru pe pămînt să ia sfîrșit” (p. 186). Împerecherea aceasta a unei culori cu aurul, metalul care sugerează el însuși o culoare, o găsim folosită ca un procedeu stilistic : „Astfel, cînd trecînd pragul posomoritului salon Mihnea trase după el ușa, totul era acolo numai aur și negru ; negru și aur” (p. 242).

La „belșugul de abanos și de mahon”, „de mătăsării, de catifele și de oglinzi” în descrierea decorului, Matei Caragiale adaugă aroma mirodeniilor și mireasma florilor de tot felul : *gazii, liliaci, neramzii, orhidee, tiparoase, trandafiri, tujănici*. O singură frază adună atîta floare încît capătă culoare : „*Mușețelul și nalba năpădeau curțile, pretutindeni leandri, rodii, lămîiță, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de mușcate, de cerceluși, de îndrușaim, de șiboi*” (p. 120).

Aceste aglomerări de culori și esențe, arta de a întovărăși cuvintele și de a trezi imaginile, contribuie la strălucirea stilului lui Matei Caragiale. La acestea se mai adaugă muzicalitatea, arhitectonica frazei. Prin simetria determinărilor, a accentuării lor, contextul sugerează uneori muzica însăși :

„Lăutarii nu uitară să cînte acel vals *domol*, care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul *voluptos* și *trist* în legănarea căruia pîlpîia, *nostalgică* și *sombră* fără sfîrșit, o patimă așa *sfîșietoare* că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferința. De îndată ce coardele încăluzate porniseră să îngîne *amara* destăinuire, întreaga sală amuțise. Tot *mai învăluită, mai joasă, mai înecată*, mărturisind *duioșii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe*, cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stîngea, suspinînd pînă la capăt, *pierdută*, o prea tîrzie și *zadarnică* chemare” (p. 188).

Întregul pasaj e dominat de sugerarea insinuantă a melodiei valsului, cu adînci rezonanțe pe plan moral.

În primul rînd forța de evocare este augmentată de reluarea termenului vals (*vals domol, valsul voluptos și trist*, apoi prin perifrazele *amara destăinuire, cîntarea înecată de dor*) care corespunde în muzică temei pe care se brodează diversele variațiuni. În al doilea rînd, forța de evocare este augmentată de calitatea și modul de dispunere a diverselor determinări.

În prima frază determinările sînt dispuse într-o perfectă simetrie. Astfel accentul de insistență cade pe primul atribut *domol*, apoi în interiorul frazei pe atributul dublat *voluptos și trist* și pe dubla complinire *nostalgică și sombră*, iar la sfîrșitul frazei pe atributul *sfîșietoare*. (Adică : 1, 2, 2, 1).

În ultima frază procedeul formal e schimbat. Fraza începe prin determinări (triplu atribut adjectival *mai învăluită, mai joasă, mai înecată*,

urmat de un multiplu de două compliniri (3×2) exprimate prin substantive abstracte împerechiate ritmic, *duioșii și dezamăgiri, rătăcirii și chinuri, remușcări și căințe*) după care urmează subiectul, predicatul etc. În sfârșit verbele care urmează sînt și ele dispuse în așa fel încît caracterul dinamic al mișcării este atenuat treptat, într-o gradație descendentă (*se îndepărta, se stîngea, suspinînd, pierdută*).

Este interesant de relevat paralelismul dintre ceea ce sugerează determinantele așezate într-un perfect descrescendo, și ceea ce evocă verbele din fraza finală, atenuarea mișcării. Există o armonie deplină între conținut și formă, care dă întregului pasaj impresia unei melodii ce se pierde în depărtare.

Alte efecte de stil sînt scoase prin repetarea unui cuvînt în frază, pentru a sugera insistența unui gînd sau a sublinia o anumită nuanță afectivă : „Tot timpul se gîndea la *dînsa*, vorbea numai de *dînsa*, mă ruga să-i vorbesc de *dînsa*, orice, rău chiar, dar să fie de *dînsa*.” (p. 177). Sau : „Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimelor rele, cei trei crai, mari egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară, *vecernia, vecernia* mută, *vecernia* de-apoi” (p. 176).

Unele descrieri din paginile lui Matei Caragiale sugerează vizual tablouri în mișcare, ca pe pînza unui ecran cinematografic :

„Corabia *aluneca* încet între țărmurile lăudate ale mărilor elene și latine; stîlpii capîștii în ruină *răsăreau* din crîngul de dafini. O grecoaică ne *zîmbea* dintr-un pridvor perdelui de iasomie, ne *tocmeam* cu neguțătorii armeni și jidovi prin bazare, *beam* cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde *jucau* femeii din buric. Ne *amețea* forfoteala pestriță de schele scăldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne *fermea* lina tăcere din cimitirile turcești, albul răsfaț al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadîne la umbra cedrilor trufași, *lăsam* să ne fure vraja albastră a Mediteranei pînă cînd copleșiți de toropeala cerului său de smalt și înăbușiți de vîntul Libiei, *ieșeam* la ocean” (p. 90).

Realizarea mișcării și duratei se datorește folosirii imperfectului. Imperfectul este un timp care are calitatea de a sugera durata și, în același timp, mișcarea în succesiunea imaginilor. Folosirea imperfectului în astfel de descriere este un alt procedeu stilistic al lui Matei Caragiale. Încercarea de a înlocui imperfectul, printr-un alt timp trecut, duce la diminuarea valorii artistice a textului de mai sus.

Cea mai bună caracterizare a lui Matei Caragiale este aceea pe care el însuși a făcut-o unuia din eroii săi : „stăpîn pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba”. Grija nemărginită pentru forma expresiei, tehnica construcției, arhitectonica decorativă, geometrică a frazei, ca și limitarea la o serie

de probleme tehnice (lumină, culoare, muzicalitate), ne duc la constatarea că limba și stilul lui Matei Caragiale prezintă un aspect baroc. Noțiunea de baroc definește, în genere, o artă care, stînd pe o structură geometrică, dezvoltă datele stilurilor clasice în cele mai mici amănunte. Este, cu alte cuvinte, îmbogățirea, amplificarea detaliilor prin mijloace de tehnică și meșteșug. Barocul se întîlnește și se recunoaște ușor mai ales în arhitectură și pictură. Apropierea [creației literare a lui Matei Caragiale de aceste arte duce și la apropierea de noțiunea baroc. În scrierile sale, Matei Caragiale dă impresia unui artist de atelier, care lucrează, cu o grijă rar întîlnită la alți scriitori, fiecare frază, fiecare propoziție. Preocuparea exclusivă uneori pentru forma expresiei, procedeele stilistice folosite și exploatate la maximum, siluirea uneori a regulilor tradiționale ale limbii, imprimă stilului său aspectul baroc. Peste toate acestea însă, Matei Caragiale rămîne un scriitor realist. Elementele de esență barocă de care el face uz, nu sînt decît mijloace de măiestrie artistică, măiestrie ce are ca ultim scop, oglindirea veridică a realității.

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DESPRE FUNCȚIUNILE NUMELUI PREDICATIV¹

DE

M. MANOILESCU

De curînd a apărut, editată de Societatea de științe istorice și filologice, lucrarea lui G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*.

Lucrarea are — după cum arată însuși autorul — un caracter descriptiv și se referă la fapte de limbă literară contemporană. În linii mari, G. Beldescu ia în discuție următoarele probleme: categorii de „caracteristici”² clasificate după diferite criterii; funcțiunile numelui predicativ; numele predicativ multiplu (cu mai multe „caracteristici”); numele predicativ în expresii fixe și unipersonale; subordonata predicativă; cazul numelui predicativ; locul numelui predicativ în propoziție; determinanții numelui predicativ; numele predicativ în propoziții coordonate; numele predicativ construit fără copulă. Alături de valorile gramaticale, G. Beldescu analizează, de cîte ori se ivește ocazia, valorile stilistice și afective ale construcțiilor cu nume predicativ.

Lucrarea se încheie cu un îndemn la noi cercetări în domeniul numelui predicativ: „Dar problemele ridicate în prezenta lucrare rămîn încă deschise” (p. 110).

Urmînd acest îndemn, articolul de față își propune, pe de o parte, să prezinte cîteva păreri în legătură cu numele predicativ, diferite de cele expuse de G. Beldescu, și, pe de pe altă parte, să aducă unele completări.

¹ Observații pe marginea lucrării lui G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ* — Societatea de științe istorice și filologice, 1957. Citatele care apar în articolul de față, avînd ca indicație numai pagina, se referă la această lucrare. La exemplele împrumutate din lucrarea lui G. Beldescu, n-am mai menționat autorul; pagina indicată e cea la care apare exemplul la G. Beldescu.

² „Caracteristica este expresia conținutului noțional atribuit de predicatul nominal subiectului” (p. 5).

G. Beldescu își începe lucrarea cu clasificarea „caracteristicilor”, folosind următoarele criterii :

— sensul lexical exprimat de „caracteristică” : însușire, calitate, ocupație etc. (p. 6 și urm.);

— raportul noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect : noțiune notă, noțiune gen și noțiune echivalențială (p. 9 și urm.);

— existența obiectivă a „caracteristicii” și modul cum devine ea sesizabilă : aspect static-obiectiv, atitudine, aptitudine de a exercita o acțiune etc. (p. 10 și urm.);

— modalitatea de caracterizare : direct, prin comparație sau metaforic (p. 12 și urm.);

— partea de vorbire prin care e exprimată „caracteristica” (p. 13 și urm.).

Observăm că din aceste 5 criterii, 4 sînt extragramaticale : lexicale, logice sau stilistice. (Criteriul existenței obiective nu duce decît la o nouă grupare a valorilor semantice pe care le poate avea numele predicativ). Această proporție între elementele semantico-stilistice și cele gramaticale este caracteristică întregii lucrări. Analizînd funcțiunile numelui predicativ, discutînd cazul „caracteristicii” sau problema determinantilor ei, G. Beldescu are în vedere în primul rînd considerente de ordin semantic și abia în al doilea rînd — uneori neglijîndu-le chiar — considerente de ordin gramatical. Intenționînd să analizeze și valorile stilistice ale numelui predicativ, ajunge uneori să le substituie realităților gramaticale.

Așa, de exemplu, ocupîndu-se de numele predicativ în propoziții coordonate, G. Beldescu urmărește „sensurile raportului de coordonare” (p. 86) : simultaneitate, succesiune, alternanță etc. Acestor „sensuri” nu le corespund, în ceea ce privește numele predicativ, nici un fel de indici gramaticali. Singurul criteriu gramatical la care autorul face apel în discutarea acestei probleme nu se referă la numele predicativ, ci la natura propozițiilor coordonate (copulative, adversative, disjunctive etc.).

Metoda aceasta „semantică” de studiere a problemelor de gramatică duce la unele concluzii discutabile și, mai ales, la lipsa oricărei posibilități de organizare a materialului după un criteriu consecvent.

Ocupîndu-se de funcțiunile numelui predicativ (v. mai jos, p. 36 și urm.), G. Beldescu constată că substantivul nearticulat exprimă o noțiune notă a subiectului, substantivul articulat cu articol nehotărît o noțiune gen, iar cel articulat cu articol hotărît o noțiune echivalențială ; prin urmare, în funcție de articol, numele predicativ substantival are rol de calificare, de clasificare sau de identificare. Atunci însă cînd „caracteristica” este evocată metaforic, ea are rol de calificare, indiferent dacă substantivul este sau nu articulat. Astfel, în exemple de tipul celor de mai jos, autorul

consideră că „atribuim subiectului o însușire concretizată metaforic și intenția, deci și raportul, sint de calificare” (p. 16) :

— *Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Și barda din stînga ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.* (p. 16)

— *Voi sînteți roua dimineții
Ce scînteie neștiutoare.* (p. 28)

E adevărat că „clasificarea și identificarea — așa cum subliniază autorul — operează... pe planul figurat, nu real” (p. 16) că, prin urmare, în realitatea obiectivă, *vodă* nu este *un munte*. Dar, din punct de vedere gramatical, nu există nici o deosebire între numele predicative din exemplele *Vodă-i un munte* și *Acesta-i un Alvanit* (Sadoveanu, F. J., p. 31) sau *Voi sînteți roua dimineții* și *Domnule Cațavencu, ești candidatul Zoi, ești candidatul lui nenea Zaharia ...* (Caragiale, T., p. 128).

A da întîietate criteriului valorii proprii sau figurate a cuvîntului, neținînd seamă de caracteristicile sale gramaticale, nu este o modalitate recomandabilă în stabilirea funcțiunii numelui predicativ. Rezultatele obținute în urma aplicării acestui procedeu pot să pară arbitrare. Astfel, G. Beldescu dă ca exemplu de identificare :

— *Mai ales noi trei sîntem stîlpîi puterii* (p. 60). Întrucît e mai propriu sensul acestui nume predicativ decît al celui din exemplul *Voi sînteți roua dimineții...?* Care este funcțiunea numelui predicativ din următorul exemplu ?

— *Dar de-i umbra ei aceea, atunci Ea un inger este.* (Eminescu, O. I p. 51).

Dacă încercăm să luăm drept criteriu modul de reflectare a realității (la propriu sau la figurat), ne vom vedea siliți să ne adresăm unui critic literar pentru lămurirea acestei probleme de gramatică.

Raporturile semantice existente în limbă sînt extrem de variate. Ele pot fi grupate după criteriile cele mai diverse, se pot influența reciproc, pot să varieze în funcție de context și de intenția vorbitorului. Dar, într-un studiu de gramatică, interesează în primul rînd acele realități semantice care își găsesc expresia într-o anumită formă gramaticală. De aceea nu putem vorbi de o categorie sau de un raport gramatical, atîta vreme cît nu-i corespunde nici un indice gramatical (morfologic sau sintactic)¹.

★

¹ Vezi și Mioara Avram — *Despre corespondența dintre propozițiile secundare și părțile de propoziție. Studii de gramatică*, vol. I, p. 159.

În prefață, G. Beldescu afirmă : „În centrul lucrării a stat problema determinării specificului funcțional al numelui predicativ” (p. 3). Această este problema în care lucrarea în discuție aduce cele mai multe contribuții originale¹. Stabilind că funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este „caracterizarea” subiectului, G. Beldescu găsește următoarele p a t r u variante ale acestui raport fundamental :

— raportul de calificare, în care numele predicativ este o noțiune notă a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de clasificare, în care numele predicativ este o noțiune gen a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de identificare, în care numele predicativ este o noțiune echivalențială a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de definire, în care numele predicativ poate fi noțiune notă, noțiune gen sau noțiune echivalențială, cu condiția ca subiectul să fie o noțiune generală.

Considerăm că această împărțire nu corespunde realității și că nu se poate vorbi decât de d o u ă aspecte ale funcțiunii fundamentale a numelui predicativ : calificarea și identificarea.

În primul rând, criteriul urmărit în stabilirea celor patru aspecte funcționale ale numelui predicativ nu este unitar. Pentru primele trei, se ia în considerație variația noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect ; pentru cel din urmă, natura noțiunii nume predicativ nu prezintă nici un interes, funcțiunea fiind determinată de natura noțiunii subiect. Prin urmare, clasificarea lui G. Beldescu nu poate fi valabilă din punct de vedere logic, căci folosește în același timp două criterii distincte : acela al raportului logic dintre noțiunea subiect și noțiunea nume predicativ și acela al naturii noțiunii subiect.

În al doilea rând, categoria „definirii” nu se distinge de celelalte categorii prin nici o caracteristică gramaticală. Pentru celelalte categorii, G. Beldescu stabilește — cel puțin în ceea ce privește substantivul — unele semne distinctive gramaticale și anume : numele predicativ substantival calificativ e nearticulat (*Eu nu sînt călugăr, sînt Domn!* p. 15), numele predicativ substantival clasificator e articulat cu articol nehotărît (*Și în sfîrșit, că măgarul ce zbiară și răcnește/E un autor jalnic ce prost ne sfătuiește.* p. 22), iar cel identificator e articulat cu articol hotărît (*Și muma-mea e marea.* p. 25).

Dacă trecem la categoria definirii și examinăm exemplele date de autor pentru a ilustra acest raport, observăm că numele predicativ sub-

---

¹ Existența unui raport de identitate, de „echivalență” între subiect și numele predicativ a mai fost remarcată în *Gramatica limbii române*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, vol. II, p. 97, și de acad. Iorgu Iordan, în *Limba română contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 536 și p. 585, nota 6. Problema a fost discutată însă numai tangențial.

stantival definitiv poate apărea : nearticulat (*Lenea e cucoană mare / Care n-are de mâncare.* p. 29), ca și numele predicativ calificativ ; articulat cu articol nehotărît (*O frumusețe prostănacă e un farmec mort.* p. 29), ca și numele predicativ clasificator ; articulat cu articol hotărît (*Slobozenia din afară e neatîrnarea moșiei . . .* p. 29), ca și numele predicativ identificator. Rezultă deci că, spre deosebire de primele trei funcțiuni ale numelui predicativ (calificare, clasificare și identificare), funcțiunea de definire nu e caracterizată gramatical.

Totuși, în anumite împrejurări, se pare că numelui predicativ cu funcțiune de definire îi sunt proprii indici de natură sintactică. Astfel, studiind numele predicativ care reia noțiunea exprimată de subiect, G. Beldescu afirmă că un astfel de nume predicativ trebuie neapărat să fie însoțit de un determinant. Singura excepție de la această regulă o constituie numele predicativ definitiv care reia, fără nici o determinare, un subiect noțiune generală.

— *Eu știu, moșule, că sluga-i slugă și stăpînul stăpîn ; s-a mîntuit vorba* (p. 23).

— *O presupunere nu-i decît o presupunere* (p. 23).

Lipsa determinantilor pe lângă numele predicativ care reia subiectul ar constitui deci un indice gramatical — sintactic — specific funcțiunii de definire. Iată însă un exemplu în care subiectul nu mai exprimă o noțiune generală și, cu toate acestea, numele predicativ care îl reia nu e însoțit de nici un determinant :

— *Dacă-i cu bani, dragostea noastră nu mai e dragoste.* (Sadoveanu, N. P., p. 209).}

Așadar, nici acest indice gramatical al funcțiunii de definire nu este valabil. De aceea, socotim că nu este cazul, din punct de vedere gramatical, să se creeze o categorie a „numelui predicativ definitiv”.

G. Beldescu face distincția între funcțiunea de calificare și cea de clasificare. Limitele dintre aceste două categorii propuse de autor sînt însă atît de labile, încît cu greu putem vorbi de două funcțiuni gramaticale distincte.

Se știe că din punct de vedere logic noțiunea gen intră — în ceea ce privește conținutul ei — ca notă în noțiunea specie. De aceea, considerăm că numele predicativ poate fi, față de subiect, numai noțiune echivalențială sau noțiune notă. În calitate de noțiune notă, numele predicativ atribuie subiectului o însușire, sau încadrează subiectul într-o noțiune supraordinată lui.

Căutînd să stabilească „sensurile lexicale” pe care le poate exprima pe de o parte numele predicativ calificativ și pe de altă parte cel clasificator, G. Beldescu găsește că a m b e l e f u n c ț i u n i indică : însușirea, calitatea, ocupația, genul sau specia naturală și acțiunea (p. 16 și 22).

Prin urmare, reiese chiar din datele înregistrate de G. Beldescu că, din punctul de vedere al valorilor semantice pe care le exprimă, numele predicativ calificativ nu se deosebește de cel clasificator¹.

Am căutat pînă acum să dovedim, din punct de vedere logic și semantic, unitatea dintre funcțiunea de calificare și funcțiunea de clasificare a numelui predicativ. Vom aduce acum, în sprijinul aceleiași păreri, un argument de natură gramaticală. Substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît pot sta alături (*Domnule Cațavencu, dumneata ești om cuminte, un om practic* ... Caragiale, T., p. 127), sau se pot înlocui reciproc în construcții ca :

— *Gura ei — un hău căscat* (p. 21)

— *Gura ei — hău căscat* (p. 22).

Dacă vrem să articulăm cu articol hotărît substantivul nume predicativ, trebuie să modificăm construcția, fie adăugîndu-i un atribut determinativ (*Gura ei — hăul căscat al nopții*), fie recurgînd la comparație (*Gura ei — ca hăul căscat*. p. 22). Construcția — *Gura ei — hăul căscat* nu e obișnuită în limba romînă.

Rezultă deci că substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît, cu funcțiune de nume predicativ calificativ și, respectiv, nume predicativ clasificator, se pot încadra în aceeași construcție sintactică, opunîndu-se prin aceasta substantivului articulat cu articol hotărît, numele predicativ identificator.

În lumina celor expuse mai sus, putem corecta afirmațiile lui G. Beldescu despre numele predicativ în sensul următor :

Funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este funcțiunea de caracterizare. Această funcțiune se prezintă sub două aspecte : calificarea și identificarea.

Numele predicativ cu funcțiune de identificare exprimă o noțiune singulară a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului, propoziția respectivă fiind expresia gramaticală a procesului de echivalare a celor două noțiuni. Numele predicativ de identificare se caracterizează prin indici gramaticali care au rolul de a indica gradul cel mai înalt de individualizare a noțiunii. Acești indici gramaticali sînt : nume propriu, substantiv articulat cu articol hotărît, pronume personal, pronume demonstrativ, numeral ordinal, verb la infinitiv și propoziție predicativă introdusă prin conjuncțiile *că, să, ca* ... *să*.

---

¹ Trebuie menționat că, prin „sensurile lexicale” pe care le exprimă, numele predicativ calificativ și cel clasificator se deosebesc de numele predicativ identificator : acesta din urmă indică însușirea, calitatea, ocupația, numele, genul sau specia naturală, apartenența și acțiunea (p. 26).

Numele predicativ cu funcțiune de calificare atribuie subiectului o notă, fie că indică o însușire, fie că exprimă o încadrare a subiectului într-o noțiune supraordinată, o noțiune gen. El poate fi exprimat prin : substantiv nearticulat, substantiv articulat cu articol nehotărît, substantiv în genitiv, substantiv în acuzativ cu prepoziție, adjectiv, locuțiune adjectivală, participiu trecut, pronume posesiv, numeral cardinal, numeral multiplicativ, numeral nehotărît, verb la supin¹, adverb pronominal și propoziție predicativă introdusă de un adverb relativ, de un adverb de comparație sau de conjuncția *oricît*.

Plecînd de la principiul că, în ceea ce privește numele predicativ, unei funcțiuni gramaticale îi sînt proprii anumiți indici gramaticali și că un indice gramatical e specific pentru o singură funcțiune a numelui predicativ, nu putem fi de acord cu G. Beldescu, care încadrează pronumele demonstrativ atît în funcțiunea de calificare (*Tu ești oaiie din turmă . . . să știi că asta ești tu.* p. 17), cît și în funcțiunea de identificare (*S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este asta.* p. 26)².

Nu sîntem de acord cu G. Beldescu nici în ceea ce privește funcțiunea numelui predicativ exprimat printr-un substantiv în genitiv sau printr-un pronume posesiv. G. Beldescu socotește că apartenența este indicată de numele predicativ identificator, cu următoarea rezervă : „O asemenea echivalență nu duce la identificarea practică, reală a subiectului . . . În aceste situații, între numele predicativ și subiect există numai un raport de echivalență” (p. 27).

Rezultă deci că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv nu se încadrează — după părerea lui G. Beldescu — în nici una din funcțiunile numelui predicativ, deși funcțiunea lui se apropie de funcțiunea de identificare.

Considerăm că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv indică o notă a subiectului, întocmai ca numele predicativ exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ cu prepoziție. Prezența articolului posesiv nu e un argument în favoarea funcțiunii de identificare a numelui predicativ genitival, deoarece el nu are valoarea unui articol hotărît. Articolul posesiv nu se poate asimila, ca valoare, nici cu articolul hotărît, nici cu articolul nehotărît : dovadă faptul că, la orice substantiv în genitiv cu funcțiune de nume predicativ, apare atît articolul posesiv cît și unul din celelalte articole (hotărît sau nehotărît) :

---

¹ Trebuie făcută distincția între construcția *a fi* + supin cu funcțiune de predicat nominal (*Agitația este de nedescris*) și construcția identică din punct de vedere formal, în care verbul *a fi* are rolul unui semiauxiliar de mod (*Pușine sînt de spus și multe de făcut*). Cf. Valeria Guțu — *Semiauxiliarele de mod — Studii de gramatică*, vol. I, p. 74.

² Poziția noastră față de felul cum privește G. Beldescu funcțiunea numelui predicative care redau realitatea în mod figurat, am expus-o la începutul articolului de față (vezi p. 34 și urm.).

— *Cartea este a prietenului meu.*

— *Cartea este a unui prieten.*

Acordul articolului posesiv cu subiectul nu poate indica echivalența noțională a celor doi termeni — așa cum susține G. Beldescu (p. 27) — deoarece acordul în gen și număr cu subiectul nu este obligatoriu pentru numele predicativ identificator (de ex. : *Banii sînt preocuparea ei principală*).

Trecînd în revistă părțile de vorbire prin care poate fi exprimat numele predicativ și grupîndu-le după capacitatea lor de a indica funcțiunea de calificare sau funcțiunea de identificare, n-am amintit nimic despre pronumele interogativ-relativ (*ce, cine, care*). Stabilirea funcțiunii numelui predicativ exprimat printr-un pronume interogativ-relativ pune unele probleme speciale. De aceea, socotim util să aducem cîteva precizări în legătură cu faptele prezentate în lucrarea pe care o discutăm.

G. Beldescu afirmă : „Nu putem ști întotdeauna care este obiectul întrebării pe care pronumele interogativ îl substituie, deci nu putem aprecia în orice împrejurare funcțiunea unui pronume interogativ în numele predicativ. Dacă răspunsul există... contextul ne arată adevărata funcțiune a pronumelui interogativ... De obicei, cu *ce*? cerem calificarea sau clasificarea subiectului, iar cu *cine*? și *care*? identificarea lui; pentru definire folosim *ce*?” (p. 24).

Încercînd să stabilim din ce cauză *ce* substituie, de preferință, un nume predicativ calificativ, iar *cine* și *care* unul identificator, am ajuns la următoarele concluzii :

La analiza funcțiunilor predicative ale pronumelor interogative, trebuie să ținem seama de particularitățile specifice întrebunțării acestor pronume, și anume : *cine* se referă la ființe, *ce* la lucruri ; „*ce* întrebă de felul lucrului”¹, prin *ce* atributiv și predicativ „ne informăm... de cantitate și calitate”². Prin urmare, *ce* se referă la caracteristici calificative ale subiectului.

Din interacțiunea acestor particularități ale pronumelor interogative, rezultă că atunci cînd numele predicativ substituit este o ființă, *cine* are funcțiune de identificare (*Cine ești dumneata, părinte? — Eu sînt Stratonic... Sadoveanu, F. J., p. 35*) și *ce* funcțiune de calificare (*Ce sînteți dumneavoastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? Caragiale, T., p. 108*), iar atunci cînd numele predicativ substituit este un lucru, *ce* poate

¹ Tiktin — *Dicționar român-german*, vol. I, p. 318.

² Acad. Romîna — *Dicționarul limbii romîne*, București, 1940, t. I, partea 2, p. 241.

avea fie funcțiune de calificare, fie funcțiune de identificare. Numai răspunsul poate da indicații precise în această privință :

— *Ce e literatura de nu chiar expresia vieții unei nații?* (p. 32) (identificare).

— *Ce-s războaiele? Ce-s averile? Ce-s boierii? Deșertăciuni sînt . . .* (Sadoveanu, F. J., p. 34) (calificare).

Cu alte cuvinte, *cine* substituie întotdeauna un nume predicativ cu funcție de identificare (și nu „de obicei” cum afirmă G. Beldescu)¹, iar *ce* poate substitui atît un nume predicativ identificator (nume de lucru) cît și un nume predicativ calificativ. Faptul că sînt mai frecvente cazurile în care *ce* e calificativ îl face pe G. Beldescu să afirme că „de obicei cu *ce*? cerem calificarea sau clasificarea subiectului” (p. 24).

Pronumele *care* are, ca nume predicativ, funcțiune de identificare ; cu ajutorul lui, punem întrebarea atunci cînd vrem să obținem izolarea unui anumit obiect (ființă sau lucru) dintr-un grup de obiecte asemănătoare, deci individualizarea lui. La întrebarea *care* (ca nume predicativ) răspundem prin nume predicative purtînd indici gramaticali specifici identificării :

— *Știți care este opinia mea în privința revizuirii? . . . Opinia mea este aceasta . . .* (Caragiale, T., p. 141).

În lucrarea sa, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, G. Beldescu analizează cu finețe o mare varietate de probleme legate de acest subiect. În articolul de față ne-am oprit numai asupra uneia din aceste probleme și anume asupra funcțiunilor numelui predicativ².

Lăsînd la o parte corectările de amănunt aduse concepției lui G. Beldescu despre numele predicativ — corectări care, la rîndul lor, pot fi discutabile — putem desprinde din articolul de față un principiu cu valoare generală : un studiu de gramatică nu trebuie să se mărginească la înregistrarea unui număr cît mai mare de raporturi și nuanțe logice sau semantice (așa cum se întîmplă, în mare măsură, în studiul lui G. Beldescu), ci trebuie să descopere și să explice raporturile gramaticale care corespund acestor realități semantice. Putem vorbi de un raport gramatical atunci cînd acesta se caracterizează prin indici gramaticali distinctivi.

---

¹ Uneori, numele predicativ exprimat prin pronumele *cine*, avînd sensul de „ce fel de om”, poate implica o notă de calificare (*Tu nu știi cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei*. Creangă, P. p. 8). Funcțiunea lui rămîne însă cea de identificare.

² În tot cursul articolului am avut în vedere numai predicate nominale a căror copulă o constituie verbul *a fi*.

PORECLE ȘI SUPRANUME DIN VALEA BISTRITEI

DE

AURELIA STAN

În cursul anilor 1955 și 1956, în cadrul cercetărilor complexe întreprinse în Valea Bistriței¹, o echipă de cercetători de la Institutul de lingvistică din Cluj, a efectuat cercetări de onomastică, culegînd un bogat material toponimic și antroponimic. În cele ce urmează vom discuta o parte din acest material, anume porecele și supranumele individuale.

Avînd în vedere că în lucrările de specialitate consacrate, în întregime sau parțial, problemei respective, terminologia nu este unitară, se impun anumite precizări. Este vorba de termenii : supranume și poreclă. Pentru precizarea conținutului fiecăruia dintre acești termeni ne bazăm pe distincția făcută de prof. Șt. Pașca² precum și pe materialul pe care îl prezentăm.

Supranumele și porecele sînt două noțiuni diferite, care, în sistemul numelor de persoană, au funcțiuni specifice : porecla este un element cu conținut afectiv, în timp ce supranumele n-a avut niciodată un astfel de

---

¹ În localitățile : A = Audia (sat, com. Hangu); B = Buhalnița (sat, com. Izvorul Alb); Bo = Boboteni (sat, com. Hangu); Bs = Bistricioara (sat, com. Ceahlău); C = Ceahlău (comună); Cl = Cîlugăreni (sat, com. Poiana Teiului); Co = Coroiu (sat, com. Poiana Teiului); Dr = Dreptu (sat, com. Galu); F = Fîrțiți (sat, com. Hangu); G = Galu (comună); H = Hangu (comună); Po = Potoci (sat, com. Bicz); Pr = Poenări (sat, com. Izvorul Alb); P. F. = Pîrșul Fagului (sat, com. Galu); P. L. = Poiana Largului (sat, com. Poiana Teiului); P. T. = Poiana Teiului (comună); R = Ruseni (sat, com. Galu); Rg = Ruginesti (sat, com. Izvorul Alb); S = Secu (sat, com. Izvorul Alb); Sv = Săvinești (sat, com. Galu); T = Topolicești (sat, com. Galu).

² Vezi Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 44.

conținut, sau, chiar dacă l-a avut la început, cu timpul l-a pierdut. Așadar, este necesar ca și termenul „supranume” să fie utilizat, deoarece el are un rol exclusiv antroponimic, în timp ce porecla, pe lângă rolul antroponimic de a deosebi sau de a identifica persoane poate să aibă și un conținut afectiv¹. Nu sîntem de acord cu cele spuse de A. Candrea², în privința deosebirii care ar exista între supranume și poreclă și anume „dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume”. Porecla, chiar dacă este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, rămîne și mai departe tot poreclă, atîta timp cît are o nuanță ironică. Astfel *Gheorghică Ion* este tot atît de bine cunoscut cu numele ca și cu porecla *Tinerelu* (Sv), după cum *Ciucan Gav. Simion* este la fel de bine cunoscut după nume ca și după porecla *Cartuș* (S). În aceeași situație sînt și *Miron El. Mihai* căruia i s-a dat porecla *Ouț* (S), *Iosub V. Simion* poreclit *Șperlă* (H) sau *Chiorbeja Alex. Octav* care are porecla *Talancă* (G) și alții. Porecla devine supranume numai atunci cînd își pierde conținutul ironic. Aceasta se întîmplă, mai ales, cînd porecelele, fiind indisolubil legate de numele unor persoane, trec și asupra celorlalți membri ai familiei, devenind chiar ereditare. Toate porecelele pot deveni supranume, dar nu toate supranumele au fost la origine porecle. Atît porecelele cît și supranumele pot face parte integrantă din numele unei persoane, al unei familii, al unui sat, al locuitorilor unor regiuni sau chiar țări. Existența porecelor și a supranumelor a fost explicată în mod diferit.

Ținînd seamă de faptul că porecelele conțin, aproape în mod consecvent, o notă sarcastică³, existența lor a fost explicată, în primul rînd, ca rezultat al dorinței de a ironiza, de a batjocori defecte personale, familiare sau colective, fizice sau psihice, unele ocupații, felul de a vorbi, deci numeroase aspecte ale vieții indivizilor⁴. Indivizii caută defectele semenilor săi, defecte pe care le remarcă mai bucuros decît calitățile, chiar dacă acestea din urmă sînt mai evidente⁵.

Despre supranume s-a spus că apar dintr-o necesitate socială și antroponimică, de a identifica mai ușor o persoană, în sistemul numelor de persoană⁶.

Atît supranumele cît și porecelele au un important rol antroponimic, deoarece prin varietatea lor și mai ales prin calitatea lor de a fi expresive, sugestive, servesc, pe lângă nume, ca un mijloc în plus de deosebire și de

¹ Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 44.

² Cf. A. Candrea, *Porecelele la romîni*, București, 1896, p. 8.

³ Cf. Șt. Pașca, *Supranume colective intercomunale*, în „*Dacoromania*”, VIII, p. 200.

⁴ *Ibid.*

⁵ Cf. A. Candrea, *Op. cit.*, p. 8.

⁶ Cf. A. Dauzat, *Les noms de personnes*, Paris, 1925, p. 165, cf. și Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, p. 54.

identificare a indivizilor, mai ales cînd două sau mai multe persoane au același nume de familie. Dăm cîteva cazuri întîlnite în regiunea cercetată, cînd persoane cu același nume de familie sînt deosebite de localnici prin supranume și porecle. Astfel, două persoane al căror nume de familie este *Calistru*, se deosebesc prin poreclă sau prin supranume: *Harpalău* și *Sostea Guligoandă*; cinci persoane, care au numele de familie *Miron*, se deosebesc tot datorită supranumelui sau poreclei: *Patarică*, *Ciută*, *Pliurd-Cerb*, unul dintre ei avînd chiar două porecle: *Ouț* și *Lupu cu mătușa*; două persoane cu numele de familie *Daraban*, dar unuia i se mai spune *Crapat*, iar celuilalt *Șchiap*; și, dintre cele două persoane cu numele de familie *Nistor* unuia i se spune *Cristel*, celuilalt *Mînzari* (S).

În alte cazuri, nu numai numele de familie sînt identice, ci chiar și prenumele. În astfel de situații necesitatea porecelor și a supranumelor este și mai imperioasă. Astfel, două persoane avînd numele *Lăcătușu Vasile*, se deosebesc prin porecle, unul fiind numit *Zurgălău*, celălalt *Mucenicu*. Pe acesta din urmă îl găsim și ca nume. În cazul nostru nu avem posibilitatea de a ști dacă este poreclă, supranume sau nume (C).

Afirmația că supranumele și porecele au important rol antroponomastic este susținută și prin faptul că, în numeroase cazuri, ele au fost introduse chiar în registre, primind, în felul acesta, o recunoaștere și deci și o valoare oficială. Găsim în registre: *Rotaru Ion* zis *Oșlobanu* (F), *Lăcătușu Vasile* zis *Zurgălău* (C), *Vasile Manolesc Papuc* (S), *Irimescu V. Gheorghe* zis *Coșlovițe* (Bs).

Atît porecele cît și supranumele, fie că sînt rezultatul unei necesități antroponomastice, fie că sînt rezultatul dorinței de a ironiza, apar ca o necesitate socială și psihologică, de a determina și de a indica individul prin calificativul cel mai distinctiv, prin unul din obiceiurile sale, prin una din trăsăturile sale fizice sau morale și, în sfîrșit, prin una din întîmplările din viața sa, de obicei cea mai memorabilă.

Porecele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte din lexicul curent. În mod obișnuit, elementul lexical, în aceste cazuri, prezintă o sumă de nuanțe semantice. E firesc deci, că e greu a preciza după care anume din trăsăturile caracteristice s-a dat porecla sau supranumele. Astfel porecla *Vulpe* nu știm după care anume trăsătură a animalului s-a dat. Ea s-ar putea referi atît la părul roșu pe care-l are, cît și la vicienia caracteristică.

În interpretarea porecelor și a supranumelor ne-am bazat, în parte, pe comunicările informatorilor, anume, cînd acestea ni s-au părut verosimile. De cele mai multe ori, însă, informațiile primite nu le-am putut lua în considerare, ele fiind date la întîmplare, fără a se putea face o asociație

logică între sensul porelei sau al supranumelui și purtător. Astfel, despre supranumele *Blăjnoaia* informatorul ne-a spus că „s-a dat unei femei cam zurlie” (A). În acest caz nu găsim nici o asemănare semantică între supranume și un cuvânt oarecare asemănător, care să aibă acest sens. El e un derivat de la *Blăjan*, nume de familie frecvent în localitatea respectivă. Tot neverosimilă considerăm explicația dată porelei *Paripa* „aripa satanei, om rău, bețiv”; credem că este o formație din ung. *p a r i p a*, subs. = cal iute și sprinten indicînd un om iute (S). De asemenea, e cazul să fie primite cu rezervă explicațiile pe care le avem în legătură cu următoarele: *Boț* „în copilărie mîncă mereu boț cu brînză” (S); *Borșoaică* „umplea mult borș” (S); *Friptu* „era atît de sărac, încît mîncă bob fript pe plită” (A).

Informațiile acestea, chiar dacă nu sînt verosimile, sînt, totuși, sugestive. Ele reflectă atitudinea personală afectivă a informatorului față de persoana numită, deci prezintă, din punct de vedere lingvistic, interes. Este vorba de înțelesul subiectiv al apelativelor care stau la baza porecelor și supranumelor, înțeles curent în vorbirea colectivității respective.

Am spus că porecele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte comune din lexicul curent. În cele ce urmează analizăm porecele și supranumele, ținînd seama și de acest considerent, precum și de informațiile primite.

a) Porecle și supranume care se referă la defecte sau la particularități fizice: *Buftea* (= om gras și buhăit; S, C); *Buzatu* (= om cu buze mari, groase; A); *Babă turcească* (= stăfie, sperietoare; H); *Chioru* „se uită cruciș” ne spune informatorul (G); *Cioncu* și *Cioanca* (cf. *ci o Ț n t* = ciung; Rg, B); *Cîrnu* (G); *Cruciș* „se uită de-a hăisa” ne spune informatorul; *Cucoș american*, într-un caz s-a dat ca supranume „unui om cu pete pe față” (P, F), în al doilea caz numește „un individ mic” (G); *Fărmătură* (Dr). *Gălușcă* numește pe „unul mic” (Dr, Rg); *Gușă roșie* „are gît gros și roșu, cu gilci” ne spune informatorul (Dr); *Gușat* (G), *Gușata* (Dr, F, Rg); *Harbuz*, numit astfel, deoarece „e roșu la obraz” (Dr); *Pleșu* = chelul (Sv); *Pătălgică* „e roșie”, ne spune informatorul (Dr), *Ridiche* numește pe „cineva mic” (F); *Spînu* (Sv, G); *Strîmbu* „cu gura strîmbă”, după informația primită (F); *Surdu* (Sv); *Șchiopu* (Dr, Sv, P, L, Pr) și *Șchioapa* (Bs, S); *Șpanghi* (cf. *ș p a n c h i* adj. sașiu; T); *Șovîrnog* și *Șovîrnoagă* (cf. *ș o f i r n o g*, adj. = olog; Sv); *Șonog* (= șchiop; Sv); *Tremurici*, atestat în numele topic local, „la stîină la Tremuriceni” (A).

b) O altă categorie este aceea a porecelor și supranumelor care lustrează particularități psihice, anumite trăsături de caracter, ca: *Încăpățînatu* (G); *Moaliș* (cf. *m o l a t i c*; G). Zgîrcenia și lăcomia sînt ilustrate prin porecele: *Hapsîn* (T); *Zgîrcita* (Pr) și *Coclița* (cf. *c o c l i t* adj. = zgîrcit, avar; Pr).

c) Bogată este lista porecelor și a supranumelor care indică anumite obiceiuri, anumite deprinderi. Dintre acestea amintim : *Cîra* (cf. cîrui, vb. IV = a cîcăli; H); *Lăieșița* „pe toate le batjocorește”, ne spune informatorul (B); *Clonțoasa* „rea de gură” (T); *Rîzătoarea* „rîde de toată lumea”, ne spune informatorul (Dr); *Zurgălău* „vorbește și rîde într-una” (Cl); *Talancă* „rîde și vorbește fără nici un rost” (G); *Ciof* (cf. c i o f, adj. = (om) afurisit, ticălos” (P. F.); *Pîrlea* (= cel care fură, Rg); *Șperlă*¹ (H); *Bețivu* (T) și *Bețiva* (Sv); *Cîntăreașu* (Sv); *Fofoloaca* „umblă cam dezordonată” (T); *Cocheta* (Pr); *Ușărnica* (B); *Fîșniță* (cf. f î ș n e ț, adj. = neastîmpărat) (Rg)².

d) O categorie interesantă și destul de bogată o constituie porecele și supranumele provenite de la nume de animale, păsări și plante. Acestea fac aluzie la caracterul fizic sau psihic al persoanelor. Este destul de greu de precizat defectul pe care-l vizează, de aceea, fără a mai discuta sensul probabil al fiecărei porecle, le înșirăm : *Barză* (S); *Boboc* (H); *Buhă* (S); *Bursuc* (B); *Ciută*, *Cerb* (S); *Curcan* (A); *Capău* cf. c o p o i (S); *Furnică* „e strîngătoare”, ne spune informatorul (Pr); *Găină* (Rg); *Gaiță* (Rg); *Guzan* (Co); *Lup* (S); *Molie* (Pr); *Rățoi* (Po); *Sturz* (Rg); *Țapu* (P, L, C. S); *Ursu* (C); *Veveriță* (Rg); *Vulpe* (H).

e) Porecele și supranumele provenind de la cuvintele care indică o îndeletnicire nu au o viață lungă, în mod obișnuit, trăind doar atît cît trăiesc persoanele care le poartă, uneori — foarte rar — dispărînd chiar mai repede, o dată cu încetarea exercitării îndeletnicirii respective³. Cele mai multe dintre aceste determinative nu au sens depreciativ, ele fiind adoptate și utilizate de sistemul antroponomastic. Nuanța, coloritul afectiv pe care-l pot primi, apoi, se datorește de cele mai multe ori psihologiei colectivității în care trăiesc indivizii. Uneori acestea sînt exprimate prin cuvinte care indică direct ocupația sau funcția purtătorului ca : *Baciu* (C); *Mînzariu* prin haplogie de la m î n z ă r a r = cel care păzește oile

¹ Cf. expresia *a da prin șperlă* = a prinde cu minciuni.

² Unele porecle și supranume care ilustrează particularități fizice și psihice sînt cuvinte derivate cu diferite sufixe augmentative și diminutivale, de la substantive. Cu suf. -aș : *Ceaunaș* cf. ceau, indicînd „o persoană brunetă” (Dr); cu suf. -el : *Mătăsul*, „umblă spilcuit” (P T); cu suf. -ilă : *Borfilă* cf. borț (P P); *Buzilă* (P L); cu suf. -oc : *Birtoc* cf. birtă (C Pr) sau cu corespondentul lui feminin -oacă : *Birtoacă* cf. birtă (A); cu sufixul -oi : *Năsoi* (P L) sau cu corespondentul lui feminin -oai : *Băbătoai* cf. băbătie (T), *Buhoai*, indicînd „o persoană care nu vede bine” (P L); cu suf. -os : *Dărăhănos* cf. bărăhan (prin asimilare), (F) sau cu corespondentul lui feminin -oasă : *Durligoasă* cf. durligi = picioare (i se spune astfel unei femei „cu picioare groase”) (F); cu suf. -ușcă : *Răfușcă* „umblă ca o rață” (S).

Derivate de la adjective : *Jimba* cf. jimb. jîmbat, adj. = colțat (Dr); cu suf. -el : *Mărunțel* (S); cu suf. -ica : *Mărunțica* (S), *Negreica* (F); cu suf. -uca : *Mitituca* (G); cu suf. -ușa : *Roșcușa* „cu părul roșu”, ne spune informatorul (Dr).

În aceeași categorie de porecle și supranume intră și cele derivate din verbe, ca *Boldita* cf. a boldi, vb. = a holba ochii (Dr), *Clipa* și *Clipici* cf. a clipi (H); *Fornăita* cf. fornăi vb. (B); *Gîngăita* cf. gîngăvi vb. (B); *Mija* cf. miji vb. „parcă umblă dormind” (G); *Răpăd* cf. a se repezi (C); *Scilcăză* cf. scilcia (P. F.); *Zbtrei* cf. zbtrei vb. (S).

³ Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 95.

cu lapte ; de altfel, informatorul ne spune că „a stat la oi” (S). Alteori ele s-au dat în ironie, sînt deci porecle, ca : *Doctor* „în armată a fost agent veterinar”, spune informatorul (S) ; *Chelnăru* „servește la nuntă, face pe chelnărul”, după cum ne spune informatorul (Sv).

f) Alteori, porecelele și supranumele indicînd ocupația sau funcția cuiva sînt cuvinte care evocă obiecte din domeniile de activitate ale indivizilor respectivi, ca : *Crupa* cf. crupe = urluială, „avea moară și se spunea că face numai crupe în loc de făină” (Sv) ; *Colacu* „dascăl la biserică” (T) ; *Găleată* „făcea găleți pentru stîni”, dar, în același timp, informatorul ne spune că „are capul mare, cit o găleată” (A) ; *Moară* (H) ; *Punguț* (H) ; *Tocilă* (S).

g) Destul de frecvente sînt cazurile cînd porecelele și supranumele își au originea în felul de a vorbi al indivizilor. Astfel, utilizarea în vorbire a unor cuvinte neobișnuite în graiul respectiv, pronunțarea necorectă (obișnuită, în graiul copiilor), repetarea unor cuvinte sau forme stereotipe, folosirea unor interjecții și a unor forme onomatopeice, sînt exploatate pentru a crea porecle și supranume, ca : *Broscoi* „își oprește boii spunîndu-le o a h ! (Co) ; *Haram* „boilor le zicea hăis h a r a m în loc să le spună pe nume” (Sv) ; *Gigi* „cînd era copil, în felul acesta îi spunea vișinei” (S) ; *Grînză* „așa îi spunea brînzei” (C) ; *Hăitie* „nu are dinți și din această cauză hîrtiei îi spune în acest fel” (S) ; *Moșu Muscă* „albinelor le spune muște” (A) ; *Dragu meu* „cînd vorbește, repetă mereu aceste cuvinte” (A) ; *Fecioru babei* „baba care l-a crescut îi spunea în acest fel” (Sv) ; *Doamne, maica Domnului* „se îmbată, injură și apoi spune : Doamne, maica Domnului, iartă-mă” (S) ; *Cartuș* „la cîrciumă cere un cartuș de țuică” (S) ;

h) Bogată și interesantă este categoria porecelor care-și datoresc existența unei întîmplări memorabile din viața celor care le poartă. Dintre acestea amintim : *Catrînța Neamțului* (Neamțu fiindu-i numele de familie) „la o clacă a furat catrînța unei fete” (P. F.) ; *Proasta* „deoarece este tînără și s-a căsătorit cu un bărbat care are 64 de ani și a cărui poreclă e *Tinerelu*” (Sv) ; *Prepeleac* „a furat un prepeleac” (G).

i) Crearea porecelor și a supranumelor poate să aibă și alte cauze decît cele amintite pînă acum. Astfel, simpla asemănare fizică a unui individ cu altul este, uneori, un motiv suficient ca să i se dea primului porecla sau supranumele celui de-al doilea : *Iancu Jianu* „are mustața răsucită ca haiducul” (A) ; *Popolea*, nume de familie al unui șchiop s-a dat ca supranume unui alt șchiop (B).

După cum vedem, la baza alegerii porecelor și supranumelor sînt criterii foarte variate.

În mod obișnuit porecelele sau supranumele nu trec și asupra celorlalți membri ai familiei. Totuși, sînt și cazuri cînd trec și asupra acestora,

supraviețuind purtătorilor inițiali. Uneori ele își păstrează forma : *Broscoi* (Sv); *Bîdăi* (Dr), altele sînt însă derivate cu ajutorul unor sufixe, variabile după genul purtătorului, mai ales cînd soțiile sînt cele care primesc porecle după ale soților lor, ca : *Bobocea* (< B o b o c, Co); *Cristeana* (< C r i s t e l, S); *Cucoșica* și *Cucoșoia* (< C o c o ș, Dr); *Cujbărița* (< C u j b ă, Bo); *Jălăoica* (< J ă l ă u, P L); *Maniuca* (< M a n e a, Dr); *Pîrleoie* (< P î r l e a, Rg); *Veverițoi* (< V e v e r i ț a, Rg).

Nu întotdeauna prima poreclă dată cuiva este cea mai de efect, cea care are cel mai mare succes. Adeseori colectivitatea ezită între două sau chiar mai multe porecle sau supranume pe care le dă unei persoane, mai ales în cazurile cînd individualitatea celui care primește porecla nu e destul de lămurită, destul de precizată în conștiința colectivității respective. Uneori, unele din ele dispar păstrîndu-se una singură, considerată ca fiind cea care îl caracterizează mai bine. Alteori sînt păstrate două sau chiar trei porecle sau supranume care, prin transparența lor, atrag atenția asupra unor defecte sau particularități în plus. Persoane cu două porecle sînt : *Ouț* „fură ouă” și *Lupu cu mătușa* „a găsit un lup mort și s-a lăudat mătușii sale că el l-a omorît, cu parul” (S); *Ghiță iapă* și *Ghiță Mornea* (P P); *Bursuc* și *Franc* (S); *Țigănici* și *Zurgălău* (C); *Buha* și *Cartuș* (S). Întîlnim și cazuri cînd aceleași persoane i s-au dat trei porecle : *Dascălu*¹, *Paraslic* și *Olomp* (S).

Cercetările de onomastică în Valea Bistriței nu sînt încheiate. Materialul care se va culege în viitoarele anchete va da posibilitatea să se tragă concluzii mai multe și mai sigure.

---

¹ Care ar putea fi și supranume. Nu avem nici o indicație din care să reiasă că a avut această funcție.

IDEILE DESPRE LIMBĂ ALE LUI GEORGE BARIȚIU PÎNĂ LA 1848

DE

VASILE NETEA

1. Foile lui Barițiu — *Foaia pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta de Transilvania* — au apărut într-un moment (1838) în care principala preocupare a exponenților vieții culturale românești, atât a celor de peste Carpați, cât și a celor din Ardeal și Banat, era fixarea unei limbi literare și a unei ortografii unitare, pe care să le accepte, să le urmeze și să le cultive românii de pretutindeni.

În centrul dezbaterilor se afla Ion Heliade Rădulescu, care deținea primatul literar al epocii, și care, datorită *Gramaticii*, tipărite la Sibiu în 1828, activității literare de la *Curierul de ambe seze* și de la „Societatea Filarmonică”, precum și strădaniilor sale editoriale, în urma cărora literatura românească se îmbogățise cu câteva însemnate culegeri de versuri și cu o seamă de traduceri din scriitorii clasici, atrăgea în spre sine privirile celor mai mulți dintre literații și publiciștii români. Cel care, în această epocă, se apropie mai mult de Heliade, prin această apropiere accelerându-se și ușurându-se însăși punerea bazelor limbii literare și ale ortografiei comune în publicațiile transcarpatine, este C. Negruzzi, datorită căruia, cu toate împotrivirile lui G. Săulescu, ideile și îndemnurile lui Heliade vor pătrunde și în Moldova. În 1836, când Barițiu și Cipariu vizitară pe Heliade, acesta își începuse corespondența publică cu scriitorul de la Iași pe care o va tipări apoi în *Muzeul Național* (1836, nr. 36, 4 noiembrie) sub titlul: *Corespondență între doi români, unul din Țara Românească, altul din Moldova*.

Barițiu citi aceste rînduri îndată după apariția lor în *Muzeu*, dar atunci, în toamna anului 1836 și apoi în 1837, pînă în momentul cînd știu

că va avea de condus o publicație, el nu-și putu manifesta interesul pentru conținutul lor decât în calitate de cititor cu adincă luare-aminte.

Scrisorile lui Heliade și ale lui Negruzzi rodiră însă în sufletul său și-l îndemnară, îndată după apariția *Foii literare*, să deschidă și el o corespondență cu Timotei Cipariu, pe care o publică în trei numere succesive sub titlul *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografiei* (1838, nr. 6—8, 5—19 februarie).

După terminarea schimbului de idei cu Cipariu, Barițiu se grăbi apoi să publice și *Corespondența între cei doi români* (1838, nr. 9—12, 19, 26 februarie—19 martie, 7 mai) și căută să intre el însuși în legătură cu „Românii”, care îi și răspund. Publicarea acestor scrisori a deschis îndată gustul spre polemică la numeroși cărturari ardeleni și bănățeni care se grăbiră să trimită la Brașov articole despre ideile lor asupra limbii și literaturii române.

Ignorați pînă atunci de către ziarele și revistele transcarpatine, iar acasă neavînd nici un jurnal, acești cărturari, care de ani întregi se zbu- ciuiau deasupra cărților de istorie și limbă ale lui Petru Maior, Samuil Micu-Klein și George Șincai, se iviră brusc în publicistică, unde aveau să rămînă vreme îndelungată, susținînd nesfîrșite polemici, apărînd cu tenacitate și erudiție un crez care, cu toate flăcările frumoase ce izbuceau din el și cu toată influența binefăcătoare ce a avut-o în prima fază a luptelor pentru limbă, a slîrșit prin a deveni o erezie cîmbătută cu înverșunare și, în cele din urmă, abandonată.

2. Astfel, pe lîngă Cipariu, la care Barițiu însuși a făcut apel din primul moment, în paginile revistei de la Brașov se întîlniră grabnic N. M. (Nicolae Maniu), protopopul Sibiului, care îndrăzni să polemizeze cu cei doi „români” (1838, nr. 14—15, 2 și 3 aprilie), fapt ce determină pe Heliade să-i reproducă articolul în *Curierul românesc* (1838, nr. 17—18), Vasile Pop (1838, nr. 18, 20 și 21, 30 aprilie—21 mai) reprodus și el de Heliade în *Curierul de ambe sexe* (I, p. 285 ș.u.), din nou T. Cipariu cu *Reflexii asupra ortografiei d-lui P.* (1838, nr. 2—4, 9—22 iulie), Ioan Rusu discutînd pe același Pop (1838, nr. 10, 3 septembrie), Ioan Maiorescu (1838, nr. 23—25, 3—17 decembrie), care discută tot ce s-a publicat pînă atunci în foaie asupra ortografiei, Meletie Dregheci (1839, nr. 5, 21 ianuarie), P. Vasici (1839, 9—11, 26 februarie—12 martie), August Treboniu Lăurian (1839, nr. 40, 2 octombrie), Nicolae Tincu Velia (1844, nr. 27, 3 iulie), Aron Pumnul mai tîrziu (1845, nr. 42—48, 12 octombrie—26 noiembrie) etc. etc.

Dincolo, peste munți, polemica se desfășura cu înverșunare între G. Săulescu prin *Albina* (1839, nr. 51, 23 iunie ș.u.) și Heliade Rădulescu prin *Curierul românesc* (1839, nr. 149, 27 septembrie), euprinzînd în marea ei și pe C. Negruzzi.

În fața atîtor polemîști care își găsiseră tocmai revista lui, după sfatul lui Cipariu (1838, nr. 7), ca loc de întîlnire și discuție, evident că nici Barițiu n-ar fi putut rămîne în afara dezbaterilor, cu atît mai mult cu cît, pentru el, ca redactor, polemica nu avea numai o valoare științifică, ci, în primul rînd, una practică, imediată, trebuind să știe cum avea să-și redacteze foile și ce îndrumări să dea corespondenților săi.

El era obligat astfel, înainte de a aștepta sfîrșitul discuțiilor, să se fixeze asupra unor puncte de vedere clare și statornice, care, mai întîi, să dea satisfacție cititorilor, aceștia fiind cei care susțineau foile și numai apoi, după mulțumirea lor, să se gîndească la opiniile literaților și ale publiciștilor.

Înainte de a arăta care au fost liniile de orientare ale lui George Barițiu în aceste dezbateri, socotim însă necesar să înfățișăm ideile sale despre natura și semnificația limbilor în general și despre caracterul limbii romînești în special.

3. În articolul intitulat *Despre limbă* (1845, nr. 1, 1 ianuarie) Barițiu discută, întemeiat pe „unii scriitori clasici ai veacului nostru”, dintre care Condillac și Rottek ¹, profiturile și neajunsurile pe care le-ar avea omenirea dacă ar vorbi o singură limbă, înțeleasă și adoptată de toate popoarele, și cele pe care le dobîndește prin cultivarea limbilor naționale.

Barițiu, cum e și firesc, combate ideea unei limbi universale, pronunțîndu-se pentru pluralitatea limbilor naționale, fiindcă, deși pluralitatea limbilor a împiedicat înfrățirea universală, totuși, pe de altă parte, această pluralitate „a întărit și a strîns cu atît mai bine baierile care leagă pre mădularii națiilor unii către alții”. Aici se află „focul patriotismului” și izvorul tuturor virtuților care decurg dintr-însul. „Fără limbi felurite nici n-ar mai fi nații, ci numai nește grămezi mai mari și mai mici de oameni, pe care le-a adunat la un loc sau întîmplarea, sau sila unui domnitor sau subjugator”. . . . „Lîngă acestea — continuă Barițiu — despărțirea oameilor prin mai multe limbi este un prea puternic zid apărătoriu asupra planurilor pe care le-au pus unii despoți de a subjugă și a robi pe toată lumea”. . . pentru că, spre a face robia vecinică, ar trebui să se stîrpească cu totul limba celor învinși, ceea ce „este foarte cu anevoie, sau tocmai peste putință”. În sprijinul limbilor naționale Barițiu mai aduce apoi încă un argument, acesta în legătură cu dezvoltarea științelor și a artelor, fiindcă „e cunoscut că nu fiecare limbă este pentru fiecare ram al științelor întocmită, ci una pentru unele, alta pentru altele, prin urmare fiind mai multe limbi, științele și artele fac sporiu (cu) atît mai sănătos, care mai ales la urmă devine proprietate pentru toate popoarele”.

---

¹ Vezi și nota din nr. 5 (29 ian.) a *Foii pentru minte* din 1845.

În cadrul acestui articol Barițiu subliniază faptul, citînd pe Rottek, că „limba este la oricare popor productul chipului de a cugeta și simți . . . din bogăția sau sărăcia limbii, din finețea sau asprimea ei noi avînd putința de a judeca și caracterul și cultura și simțămintele unei nații, (fiindcă) un popor ce are limbă săracă, e sărac și de idei”. Limba unei națiuni este dealtfel ea însăși o creație a poporului, fiindcă „genii cei mari îndreaptă cu adevărat și îmbogățesc limba contemporanilor, dar nu o fac, nu o plămuesc din nou”.

Barițiu se dovedește așadar un adept al limbii naționale, în cultivarea și perfecționarea acesteia văzînd el însuși posibilitatea propășirii culturale și naționale a poporului românesc.

Redactorul de la Brașov, nefînd un spirit îngust, își dădea însă prea bine seama de importanța întîlnirii romînilor și cu diferite limbi străine, fiindcă, în același articol, el preciza că „noi pentru a putea face cu vremea sporiuri dorite în limba noastră, avem cea mai neapărată trebuință de a ne cîștiga cunoștința și a altor limbi . . . Prin buna pregătire și prin necurmata și niciodată obositoare cultivare a limbei noastre romîne avem să ajungem la un period de trecere din starea de acum a culturii la alta spre care privim numai din depărtare și numai între oftări”.

Adept al limbii naționale, Barițiu nu putea fi, în cazul limbii romînești, decît adept al latinității acesteia, în spre o asemenea convingere conducîndu-l nu numai cunoașterea originii romane a neamului nostru, acceptată în sensul ideilor lui Petru Maior, ci însăși asemănarea, confirmată de ochi și de urechi, cu limba latină scrisă și vorbită.

4. Pentru Barițiu latinitatea limbii romîne era atît de evidentă și de clară, încît, în 1843, cînd profesorul I. K. Schuller de la Sibiu publicase în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (vol. I, nr. 1, p. 67—108) o disertație despre limba romînilor, susținînd originea germanogotică a acesteia, reluînd de altfel o temă pe care o susținuse și în 1831 în studiul *Argumentorum de latinitate lingvae valachicae s. rumunicae epicrasis*, redactorul, în răspunsul pe care îl dă în *Foaie pentru minte* (1843, nr. 35, 30 august) își întemeiază argumentarea pe o simplă confruntare de cîntece, țipărite atît în romînește, cît și în latinește.

Însăși intervenirea în discuție, deși Schuller afirmase că romîni seamănă a fi un amestec de goți, Barițiu o face cu o neașteptată blîndețe, și „nu că doară romînilor ar trebui să le fie rușine, dacă s-ar trage ori din goți, ori din daci, ci singur pentru iubirea de adevăr”. Iar acest adevăr, Barițiu prin nimic nu-l poate face mai luminos decît prin „o mică alăturare a limbei romînești către latină, pentru ca și cititorii, care nu cunosc pe aceasta din urmă sau pe cea dintîi, să poată judeca fără patimă, cine va fi

avînd dreptate, d. Schuller sau românii, care văd bine cu care limbă este rudită limba lor”.

Pentru „mica alăturare” Barițiu recurge apoi la lucrarea nemțească a lui Eftimie Murgu *Widerlegung der Abhandlung...*, tipărită la Buda în 1830, de unde ia unul din cîntecele, presupuse populare¹, pe care îl dă atît în versiune romînească, cu slove chirilice, „pentru ca să nu poată zice nimini că l-am îmbrăcat în litere latine numai ca să bată mai tare la ochi, mulțumindu-ne că el tot bate la urechi”, cît și într-o versiune latină.

Iată demonstrația lui Barițiu :

De pe munte-n vale vin,
În vale vin, la rîul lin,
Ca cu apa lui prea clară,
Limpede și bunișoară,
Setea lungă să mi-o sting,
Care nu puteam s-o frîng.
Vadul nu era în cale,
Ci în lături, mai la vale ;
Setea mînea, urgea foarte,
Pieptu-mi strîngea pîn-la moarte.

2

Inimos culeg virtutea,
Și pre cale pururea,
Ce între petrii în jos ducea
Răpide curînd ating,
Locul unde setea-mi sting,
Inima-mi eu stîmpărînd,
Și viața-mi întregînd.

De monte in vallem venio,
In vallem venio ad rivum lenem,
Ut ipsius aqua perclara,
Limpida et satis bona,
Sitim longam extinguiam,
Qualem non poteram frangere.
Vadum non erat in calle,
Sed ad latus magis in valle ;
Sitis monet, urget fortiter,
Pectus mihi stringit usque ad mortem.

2

Animosus calligo vires
Et per calle continuo,
Quae intro petros deorsum ducebat
Rapide currendo attingi,
Locum, ubi sitim extingi,
Animum mihi temperando,
Et vitam integrando, etc.

În continuare, Barițiu, care în acea epocă funcționa și ca profesor, remarcă ușurința cu care elevii romîni de la școala din Brașov, îndată ce apucă gramatica latină în mîini, trecînd numai repede peste formele declinărilor, ale comparațiilor și ale conjugărilor traduc texte de felul acestora : „Campi sunt virides, montes sunt alti, Caelum et terra, sol, luna et stellae, a Domino Deo facta sunt. Montes, vaccae, buboli, oves, caprae, agnelli, haedi pascuntur. Tauri mungunt, canes latrant, lupi ululant. Caput, facies, oculi, nasus, dentes, barba, humeri istius hominis sunt sana. Urși, lupi, lepores, cervi, leones, vulpes, tigides sunt animalia silvestria“ etc.

Școlarii, accentuează Barițiu, iau „profesorului vorba din gură... atîta este de mare asemănarea între aceste două limbi”.

¹ Vezi asupra acestei chestiuni Gh. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 50-51.

Nefiind filolog, Barițiu nu duce mai departe cercetarea și nu intră în analiza celor 139 de cuvinte românești, pe care profesorul sas le indicase ca fiind de origine germană, lăsând o asemenea sarcină lui Timotei Cipariu și apoi, acesta neintrând în polemică, lui Ioan Maiorescu, care peste câțiva ani, în 1847, va răspunde cu remarcabilă stăruință, denunțând totodată, în termeni violenți și dedesubtul politic al studiului săsesc (nr. 15—22, 14 aprilie—2 iunie).

Barițiu indicase însă metoda cea mai eficace pentru dovedirea latinității limbii române și, mai târziu, când în arena dezbaterilor lingvistice va apare B. P. Hasdeu, avînd, incontestabil, o altă erudiție și o vastă aparatură critică, ea va fi aceea care va fi utilizată cu mai mult succes.

În anul 1845, rugînd „pe cititorii literați să nu uite că (el) nu scrie acestea pe seama d-lor” și că deci nu face „demonstrări critice și istorice”, Barițiu scrie un articol despre formarea și natura limbii române, anunțîndu-și totodată intenția de a „cuvînta pe scurt” și despre fiecare din cele cinci limbi romanice: romîna, italiana, franceza, portugala, spaniola și dialectele romane din munții elvetico-itali (1845, nr. 2, 8 ianuarie).

Multiplele preocupări l-au împiedicat însă de a-și realiza planul.

5. Deși adept al romanității, Barițiu n-a fost însă un fanatic al „purismului” limbii, dovedind, în ceea ce privește „slavonismele”, o largă înțelegere, atît pentru procesul de formare a limbii romîne, cît și pentru adevăratele ei posibilități de absorbire și primenire în sensul înnoirii ei.

În această direcție el se apropie de la început de Heliade și Timotei Cipariu, acesta din urmă susținînd în corespondența cu redactorul¹ că cele mai multe dintre „slavonisme” au devenit elemente esențiale ale limbii romîne, „sfințite” de „traitul d-o obște”, care nu vor putea fi „îndepărtate cu sila”.

Însușindu-și această concepție, Barițiu, la 24 decembrie 1838, prin *Cîteva răspunsuri ale redacției la niște întrebări și pretinderi a unor cetitori și literați romînești* (nr. 26), care cereau îndepărtarea slavonismelor și a altor cuvinte străine, precizează următoarele: „Domnilor, eu vă rog așa să trăiți, astîmpărați-vă puținel, că nu e vremea la toate deodată. Să nu stricăm zidul vechiu, pînă nu avem materialuri, bune sănătoase pentru altul nou, căci astfel ne punem în primejdia de a rămînea sbiciulați și năpădiți de toate elementele subț ceriul slobod adecă de a rămînea fără limbă”. El recomandă apoi recitirea articolului lui Cipariu, și arată că înlocuirea bruscă a slavonismelor nici n-ar fi posibilă fără o serioasă zdruncinare a publicului cititor, care, în marea lui majoritate, nu știa nici latinește, nici franțuzește sau italienește. Pentru a-și ilustra această afirmație, Barițiu

¹ Vezi articolul *Despre slavonismuri* (1838, nr. 14).

dă și un exemplu concret, sub forma unei informații de presă : „*Amatul legat al Maestătei sale fu liberat dintră murii citadelei inimicului și la port s-a imbarcat în navă*”. Citi cititori — întreabă redactorul — vor putea să înțeleagă aici că : amat va să zică *iubit*, legat = *sol*, liberat = *slobozit*, muri = *ziduri*, citadelă = *cetățuie*, inimic = *vrăjmaș*, port = *liman*, imbarcat în navă = *intrat în corabie* ?

În încheierea acestui răspuns, Barițiu se pronunță în favoarea unui împrumut de cuvinte, în care să se poată exprima și „ideile care pînă în veacurile noastre n-au prea fiert în capul românului, prin urmare nici n-a știut cum să le numească”.

Și mai categoric a vorbit Barițiu despre chestiunea slavonismelor în anul 1841, în articolul *Răspunsuri cu care eram dator de multă vreme* (nr. 20, 18 mai), după ce Meletie Dregheci își făcuse „Rugarea către literați” (*Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 5, 29 ianuarie) și apăruse *Tentamenul* lui Laurian (1840) prin care se cerea eliminarea din limbă a tuturor cuvintelor intrate după secolul al XII-lea.

„Eu — scrie el — dînd iarăși un exemplu practic — am spus din capul locului la tot publicul nostru, cumcă prietenul slavonismelor nici de cum nu sînt, *însă nici vrăjmaș exaltat nu le pot fi*; aceasta ar fi după mine rezultatul unei ure naționale, care eu niciodată n-am cunoscut-o... Cumcă cîteva slavonisme întrebuițez, pe care le-aș putea părăsi, aceea nu o tăgăduesc; însă cumcă vremea de a părăsi încă nu mi-au sosit, aceasta încă o știu foarte bine. Ce am zis înainte cu trei ani, zic și acuma : salto mortale nu se poate face. Domnilor așa vă rog, cercați a compune sau a traduce un articol numai de o coală, spre pildă politicesc, a cărui idei să fie vrednice de tot publicul fără deosebire, într-aceea scriind țineți în ochi pe plasa cea mai numeroasă a cititorilor, ca acea să vă înțeleagă; alungați totodată toate slavonismele și le explicați în parantesuri atît pe acestea cît și zicerile cu totul nouă, de care noi românii avem neapărată trebuință, și mă rămășesc cumcă nu veți scăpa nici cu cincizeci de parantesuri. Scurt prietenilor, genii(le) curăță limba împreună cu nația, iar gramaticii, redactorii și toți criticii arată mai mult numai în chipuri negative că ar trebui curățită”.

6. Această acțiune era susținută în coloanele *Foi pentru minte* și de C. Negruzzi, sub a cărui semnătură (K. N-țți) a apărut în toamna anului 1841, la cinci luni după publicarea articolului lui Barițiu (nr. 46, 16 noiembrie), cunoscuta *Scrisoare* (despre slavonisme), în care nuvelistul de la Iași aruncă o privire asupra formării limbii romîne și asupra părerilor care fuseseră emise în această privință pînă la el.

În problema slavonismelor, Barițiu a avut ca și Negruzzi o atitudine moderată și rezonabilă.

Aceeași atitudine moderată, care, despărțindu-l de Cipariu îl apropie de Heliade, a avut-o și când a fost vorba să se stabilească un punct de plecare pentru alcătuirea și scrierea limbii literare propriu-zise.

T. Cipariu, în prima din scrisorile sale despre ortografie (1838, nr. 6, 5 februarie) afirmase: „Eu ași vrea ca un scriitoriu, mocan, cîmpean, mărginean și a., să scrie tocmai mocănește, cîmpenește, mărginește — și pentru ce să serie el bucureștenește ori moldovenește?... bucureștenii, moldovenii ș.c.l. au întru toate pronunțiație mai bună și mai romînească decît mocanii și ceilalți? Eu mă îndoiesc foarte... .

„Pagubă numai — arătase Cipariu — că în alfabeturile cu care trăim nu avem atîtea slove sau litere cîte ne sînt de lipsă spre însemnarea tuturor sunetelor ce se aud în dialecturile noastre”. Dar, conchide filologul de la Blaj, „scriind să nu scriem ce nu grăim”.

Evident că o astfel de teorie — deși Cipariu se pronunța împotriva oricărei latinizări sau italianizări, după planul lui Körösi sau al lui Budai-Deleanu, iar de vreo orientare spre nemți sau unguri nici vorbă nu putea fi — nu făcea decît să izbească în Heliade, care în corespondența cu Negruzzi, vorbise de limba întregă a romînimii, care nu se poate inspira decît din limba bisericească, aceeași și la romîni și la moldoveni și la transilvăneni.

Barîțiu — care încă din primul număr al foii, în nota ce însoțea articolul despre *Traducere*, precizase că el se orientează după cărțile bisericești și după reformele propuse de „Societatea literară” din București — în răspunsul pe care-l dădu lui Cipariu (1838, nr. 8, 19 februarie) îmbrățișă punctul de vedere al lui Heliade. „Voiu să scriu — precizează el — cum și vorbesc, dar nu după dialectul unde m-am născut, nici în cel unde m-am crescut, nici unde am petrecut mai mulți ani la învățatură, nici în cel unde petrec acum, . . . nici în cel de la București, nici în cel de la Iași, ci singur în acela care place mai mult urechilor mele, care însă foarte mult se apropie de limba cărților bisericești”.

7. În același răspuns, care constituie însăși temelia orientării ortografice a lui Barîțiu, în această primă fază a activității sale, redactorul ține să precizeze că el deosebește „foarte strîns” între *litere și pronunție* fiindcă „simboluri, semne sînt literele, iar duhul e graiul”. „Eu sub nume de ortografie — lămurește Barîțiu — înțeleg numai literele, ortograful fiind obligat a întipări sunetele prin litere, așa cum le aude”.

Cercetătorii ortografiei timpului încurcîndu-se însă unii pe alții și lucrînd numai după preferințe proprii, ajunseseră să dea un ad-evărat „galimatias” de ortografii, care greu mai putea împăca așteptările cititorilor, și ale publiciștilor romîni de pretutindeni.

Haosul acesta crește și mai mult, când unii scriitori și gramaticii transcarpatini, pornind de la *Gramatica* lui Heliade, au început a simplifica tot mai îndrăzneț alfabetul cirilic, eliminând anumite slove cu explicația că „sînt prea multe”, unele din ele reprezentînd al doilea semn pentru același sunet”.

Pasiunea simplificării îl cuprinde și pe redactorul brașovean, care pune astfel la îndoială utilitatea celor „patruzeci și atîtea de slove”.

Barițiu, urmînd îndeaproape pe Heliade, credea că nu și-ar putea servi mai bine foile decît făcîndu-și o seamă de reguli proprii, fără a „îndatora” pe altcineva să le aplice, dar care, dat fiind că el scria cel mai mult, au devenit înseși regulile redacției de la Brașov.

În aceste reguli Barițiu, luînd poziție împotriva tradiției școlii latiniste ardelenene, susținătoare a principiilor etimologice, afirmă că „voiu să scriu cum și vorbesc”, apropiindu-se prin aceasta de cerințele cititorilor și dînd un mare avînt posibilităților de pătrundere a jurnalelor în toate straturile societății romînești.

În acest răspuns Barițiu trebui să-și precizeze punctul de vedere și față de introducerea alfabetului latin, întrucît Cipariu, în scrisoarea sa, afirmase că „departe sîntem încă de acea epocă, cînd să vedem o ortografie cu litere latinești bine întemeiată și de toți primită”.

„Eu nu țin — scrie redactorul, anunțînd totodată că în curînd va tipări „ceva” și cu litere latinești ¹ — de greutate așa nespusă, după cum își închipuiesc unii a scrie romînește cu litere latinești, ca să ne înțelegem unii pe alții, și ca să se poată folosi și cei care nu știu latinește”.

„Una am dori — continuă el — și prin aceasta se apropie din nou de Cipariu, care afirmase că ortografia nu se poate stabili înainte de alcătuirea unei gramatici ieșită din confruntarea ideilor tuturor învățaților neamului — ca și pînă atunci spre acest scopos învățătura gramaticii romînești să se lățiască mai tare prin școlile noastre; căci aceasta este rușine de a nu cunoaște, cumcă [numai noi nu ne învățăm limba noastră după reguli, fiind mulțumiți cu învățarea cea mecanică din pruncie”.

Pe aceeași linie cu Cipariu se găsește și cînd se ridică împotriva celor care în ortografie „ne schimonosesc limba ungurînd-o, nemțînd-o, lătinînd-o, frîncînd-o și cîte altele”.

Heliade, în corespondența cu Negruzzi, exprimase de altfel, înaintea ardelenilor, aceleași păreri: „Noi n-avem să ne pilduim la ceea ce se atinge de natura limbei nici de la francezi, nici de la italieni, ei să urmăim după cum ne învață însăși limba”.

---

¹ Barițiu se gîndea la traducerea sa din Schiller *Intrigă și amor*, pe care intenționa să o tipărească în cursul anului 1838 cu litere latinești. Lipsa de „prenumerați” (abonați) l-a împiedicat să realizeze acest plan.

8. Barițiu se înșela însă atunci cînd socotea că n-ar fi „greutate așa nespūsă” a scrie cu litere latinești și a întocmi o ortografie bazată pe acestea. Și, deși își găsi îndată aliați destoinici pentru realizarea acestui plan, în frunte cu Vasile Pop, C. Negruzzi și Ioan Russu, Barițiu se văzu în curînd nevoit, ținînd seama de atitudinea cititorilor, să-și schimbe punctul de vedere.

Cititorii obișnuiți, din aproape toate regiunile romînești, doreau ca foile să apară cu slovele vechiului alfabet. Așa îi scria din Banat Meletie Dregheci, așa îl povățuia de la București Nifon Bălășescu („să nu îndrăzniți a scrie cu litere că vă pierdeți toți prenumerații”) acesta era și sfatul lui Damaschin Bojinea de la Iași : „vorbiți cît mai puțin împotriva literelor chirilice, ca nu cumva voind să folosim să stricăm”¹.

Barițiu se văzu deci silit să răspundă părțitorilor alfabetului latin că încă n-a sosit vremea și că nu se poate face „salto mortale” atîta timp cît „pe unii romîni îi cuprind fiori văzînd literele romane ca pe turci înainte cu cîțiva ani” (1838, nr. 26, 24 decembrie).

Abia în 1844, la 3 ianuarie, îndrăzni Barițiu să introducă unele litere latine printre cele chirilice, scriînd astfel cu semichirilice, la alfabetul latin ajungînd numai la 1852.

Același lucru, provocat de un optimism prematur, avea să i se întîmple lui Barițiu și în ceea ce privește întocmirea grabnică a unei ortografii.

Într-adevăr, de unde, la începutul primului său an de activitate publicistică, redactorul vorbise de „galimatiasul” ortografiilor, pe care le dorea strînse cît mai repede în reguli statornice, dîndu-și și el pentru această strîngere contribuția sa, la sfîrșitul anului (1838, nr. 26, 24 decembrie) Barițiu, mai liniștit acum, se adresează astfel cititorilor săi : „Domnilor, d-voastră încă fiți buni mai așteptați de la vremi. Pînă atunci vă mai mîngîiați cu pildele altor nații, văzînd cum spre pildă franțuzii, nația aceasta stăpînă pe atîția clasici nici pînă astăzi n-are ortografie de treabă ; nemții mai ieri alaltăieri ținură sesii grele pentru și și așa mai încolo. Pînă se va forma ortografia limbii noastre, să ne străduim a-i aduna cuvintele, cele rispite ; avîndu-le aceste, le vom scrie noi oare cumva” (1838, nr. 26, 24 decembrie).

9. Ca să arate cît de puțin se statornicise ortografia și în anii următori, Barițiu publică în anul 1845 un articol despre punctuație, *Intrepunțiile* (nr. 10 — 11, 5 — 12 martie) arătînd cum „și în zilele noastre unii scriitori, de altfel buni, amestecă șirul ideilor, cum prelungesc perioadele pe hîrtie de sus pînă jos, cum viră paranteze în paranteze, răzemîndu-le pe toate cu semne de în punctii ca și niște graduri cu proptele (pe care scriitorii noi le au semănat și prin clasici) . . . fiindcă fiecare are o întrepunție proprie”.

¹ *Tribuna* 1903 nr. 44 *Luceafărul*, Timișoara 1940, nr. 1 — 3, p. 60.

Explicația acestei confuzii redactorul o vede în primul rînd în influența pe care în Ardeal și în Banat o aveau școlile germane, iar în Muntenia și Moldova cele franceze, punctuațiile acestora fiind „mult deosebite”, și apoi în faptul că gramaticii n-au fixat regule „mult mai stabile pentru întrebuirea” punctelor și a virgulelor.

Totuși — continuă Barițiu — „dacă scriitorul știe cuget regulat; dacă ideile lui se pogoară din cap pe hîrtie într-un șir cerut de logica cea mai sănătoasă: are cea mai puțină trebuință de regulile întrepunțiilor prescrise de gramatici”, fiindcă „cel care cugetă limpede și regulat, nu mestecă niciodată propozițiile, nici nu încurecă perioadele ca și niște lațuri și mreji ci ideile sale curg cu dulceață și cu plăcere”.

Pentru a contribui la stabilirea unei ordini în punctuație, Barițiu înfățișează „unele regule de întrepunții”, privite însă numai ca „semne osebitoare între propoziții”.

Regulele date de el sînt în număr de șapte și cuprind virgula, punctul și virgula, două puncte, punctul, linia cugetării, semnul întrebării și semnul strigării. De altfel — sfîrșește Barițiu — „o îndelungată și serioasă deprindere cu citirea celor mai buni autori din zilele noastre ajută foarte mult spre a ne cîștiga un tact și o îndemînare la punerea și păzirea întrepunțiilor: căci pentru tot felul de întorsături și țesături mai fine ale propozițiilor și perioadelor nici un gramatic nu e în stare a da regule”.

Vom reproduce, spre a sublinia felul de a explica al lui George Barițiu, regula pentru întrebuițarea semicolonului (punctul și virgula):

„Semicolonul sau coma cu punct (;) se pune preste tot acolo unde punctul ar fi prea mult și coma prea puțină și anume: între membrii perioadelor fie din protasis, fie din apodosis, apoi iarăși între propozițiile ce ar fi tot de un rang și de o natură, mai vîrtos dacă acele sînt cam lungi și dacă cuprind vreo arătare de pricină, vreo deslușire, vreo contrast, vreo deducere (corolar) ș.a. ca acestea, adică înaintea conjuncțiilor, căci, pentru că, încă, dacă, așa-dacă, deci, din contră, într-aceia, totuși, numai, altminterlea, astfel, ci mai vîrtos ș.a. Spr. p. „Dulce este a-ți răzbuna; însă mult este mai dulce a ierta”.

Peste cîteva luni, după ce, între timp, apăruse *Organul* lui Cipariu de la Blaj, în care acesta începuse a-și publica *Principiile despre limbă*, care îl stîrniră la o nouă polemică pe Ioan Maiorescu, George Barițiu, pornind de la o satiră a lui N. Istrati (*Corespondențe între doi amorezi*), socotea că poate afirma: „Acum sau niciodată au sosit timpul, în care să ne înțelegem înainte de toate în principii, încît limba să nu ne mai devie jucărie în mîinile atîtor nechemăți” (1847, nr. 21, 26 mai).

Barițiu a apreciat însă greșit situația lingvistică.

Timpul încă nu sosise, iar dezbaterile mai aveau să continue peste douăzeci de ani.

Cu acest articol se încheie însă intervențiile publice și directe ale lui George Barițiu — în perioada 1838/1848 — pentru clarificarea problemelor de limbă și ortografie, așa încît se poate rosti și aprecierea necesară asupra activității lingvistice a redactorului brașovean.

10. Înainte de a încheia reproducem însă două fragmente din scrierile din această perioadă ale lui George Barițiu, pentru a înfățișa astfel în mod concret nivelul și formele limbii și stilului său.

Primul fragment e ales din evocarea *O privire peste ținutul Hațegului în Transilvania*, publicată în anul 1838 (*Foaia Literară*, nr. 3, 15 februarie) într-o vreme cînd nu apăruseră încă nici istoria lui Bălcescu despre Mihai-vodă Viteazul, nici *Cîntarea* lui Alecu Russo și nici *Cuvîntul* lui Kogălniceanu pentru deschiderea cursului de istorie națională.

„Frumoasă Transilvanie, dulce patrie, clasică, pămînt sfînt, maică cu durere! . . . Între hotarele tale se cuvine pretutindenea patriotul călătoriu să pășiască cu evlavie, dar nici într-o parte nu mai mult, ca împrejura ruinelor Ulpiei Traiane acolo, unde Augustul Erou, străbătînd prin îngustimea Porții de fier, biruitor asupra nedumeritului, dar destul de mărimosului rival, și-a întemeiat scaunul măririi sale. Care însuflăt de cerescul duh a poeziei a cercat să cînte vreodată asupra dărîmăturilor acestii capitale un Ilias sau un Eneis? Unde este un Eremie, care să fi plîns pe aceste ziduri, după ce pe lîngă toată nedreptatea și dușmănia ce avură să sufere de la cincisprezece veacuri, totuși ele au mai rămas încă atîtea cîte să poată fi în stare a aprinde focul cel mîntuitor al patriotismului în vinele privitorilor. La Densuș să călătorim patrioți buni și toți adevărații romîni! Aici să ne facem hagioi asupra cenușei maimarilor noștri; aici aflăm cel mai întreg monument din cîte ne-au rămas în tot cuprinsul Dacii de la domnitorii lumii pînă astăzi ca să cunoaștem și în faptă mărimea lor”.

În continuare Barițiu descrie vechea biserică de la Densuș, și apoi exclamă :

„. . . Iată că ținutul repedelui Streiu, poate să ne astîmpere dorul de a petrece lîngă Tibru în mijlocul ruinelor Romei cei vechi! Sau că doară aici nu vei avea de unde să întîmpini umbrele Bruților, Camililor, Scipionilor; dar cetățuia Hunedoarei ne înfățișează un astfel de nume; și pentru că din nenorocire eroii patriei noastre vrednici de nemurire în toată viitorimea, n-avură parte niciodată să le fie descrisă viața și faptele de un Xenofon, Tacit ori Sallustie, oare să cuvine să-i dăm uitării? O, vai! Dar la noi pînă acum mai mult așa s-a întîmplat”.

Al doilea fragment e luat dintr-un articol din anul 1845, *Stilul de jurnale: stil de saloane?* (*Foaia pentru minte, inimă și literatură*, nr. 6, 5 februarie) și reprezintă o contribuție a lui Barițiu la efortul de a se crea un stil ziaristic în Transilvania, bazat pe concizie în exprimare și pe obli-

gația criticii politice de a-și susține afirmațiile prin exemple concrete, punînd în lumină *personalități*, depășind astfel cadrul academic al discuțiilor abstracte. Combătînd, după cum s-a văzut mai sus, scrisul haotic, exprimat în perioade interminabile, Barițiu înțelegea să arate cum aplica el însuși concizia, claritatea și logica.

„Noi românii precum în altele, așa în jurnalistică sîntem numai începători — da, începători, pentru că 10—15 ani din viața nației fac abia cît 10—15 luni din viața unui ins (individ).

„Totuși în scurtul restimp ce trecu de cînd și românii începurăm a citi gazete romînești avură unii vreme a arunca și acea întrebare, dacă se cuvine ca publiciștii noștri în scrierile lor efemere totdeauna, să păzască un ton mai delicat, mai cruțătoriu, mai de saloane, sau să dea și mai pe întregul.

„Pînă acum ne-am învoit cu toții — deși n-am păzit-o cu toții — ca să ne ferim de *persoană l i t ă ț i*. Foarte bine; această regulă ar fi de dorit a se păzi, însă cînd? și unde se începe personalitatea? unde este hotarul muștrării? căci a nu muștra nu se poate. Unde se începe vătămarea caracterului moral?

„— Toate aceste întrebări lăsăm ca să le dezlege simțul cel bun al fieșcăruia, o logică sănătoasă ce dă tact la scriere.

Este mult mai greu a ținea linie neatinsă între caracterul privat și caracterul public al oamenilor. Un domnitor, o patrie, o comunitate, un public nu e mulțămît cu administrația unui sau a unor deregători publici, pentru că aceia pot fi sau leneși, sau răpitori, sau trădători de binele public, dar de altmintrelea familiști buni, economi buni pe seama lor; sau că ei nu sînt nici de una nici de alta. Într-aceea binele public, interesul tuturor cere cu glas mare, ca unii ca aceștia să se demaște neapărat, pentru ca patria să nu sufere mai îndelungat relele pricinuite de ei. Însă toți oamenii saloanelor ar striga: cruțare, cruțare, numai la personalități să nu vă sloboziți. Dar cînd vinovații nu voiesc a ști de complimente nici de cuvintele cruțătoare? Atunci urmează ca acela care are curaj, să stea în față, să dea pruncului numele cel adevărat, să lase ori ce complimente la o parte; însă apoi vază cum va dovedi ceea ce au scăpat din gură sau din condei. Pentru aceea fricosul, iepurele tacă mai bine și înghiță pînă în sfîrșit, decît să se compromită și să nu știe încătrău da.

„Mulți însă sînt așa delicați, încît nici cînd vorbim sau scriem cum zic ritorii *per locos communes*, fără a numi pe nimini, fără a da cel mai mic semn de a pricepe cine e vinovatul, nu vor a auzi termini cevaș mai aspri, mai trîntitori, ci li se pare, că tot ce n-are loc în saloane, între dame ș.a., nu se cuvine a se întrebui nici în sala cea mare a certelor politice. Noi recunoaștem, că ar fi prea de dorit, ca oamenii din lumea toată atît în viața

publică, cât și privată și familiară să se aibă numai bine unii cu alții, să vorbască tot numai în termeni aleși de salon. Ce să facem însă, dacă mulți din noi am luat o creștere și avem un caracter care este surd pentru ori care delicatete?”

11. Barițiu n-a avut în discuțiile asupra limbii nici marea pasiune și iscusință a lui Ion Heliade-Rădulescu, nici simțul ascuțit al lui C. Negruzzi — și nici erudiția lingvistică a lui Timotei Cipariu.

Mai mult însă decât toți aceștia, Barițiu — fără a fi lipsit de o largă orientare în domeniul filologiei — a avut simțul practic al trebuințelor publice, tendința spre echilibru, statornicie în idei și atitudini, răbdare și perseverență, și pe lângă acestea o stăruință în publicistică, o stăruință nebiruită, care i-a îngăduit ca printr-o muncă îndelungată să exercite o reală influență asupra dezvoltării limbii literare ciscarpatine.

Din acest punct de vedere se cuvine să subliniem că, în timp ce în Muntenia și Moldova un Heliade sau un C. Negruzzi, în acțiunea lor pentru cultivarea limbii române, nu aveau de luptat decât cu ideile și opiniile altor confrăți, tot atât de interesați ca și ei, deși susținând alte puncte de vedere, în problema dezvoltării limbii naționale, George Barițiu în Transilvania trebuia să lupte pentru însuși dreptul la existență al acestei limbi, drept pe care opresorii îl contestau și, din punct de vedere oficial, îl interziceau chiar prin legi speciale, așa cum a făcut Dieta din Cluj în anul 1842¹.

Puternic influențat de Heliade și de Cipariu, el a adoptat, în ceea ce privește unificarea limbii, părerile celui dintâi, jucând astfel în Ardeal, ca ziarist, rolul lui C. Negruzzi în Moldova, fapt ce a impus întregii lumi românești concepția despre limbă a lui Heliade; față de înnoitorii grăbiți, gata să imiteze latina, franceza sau maghiara, a susținut părerile filologului de la Blaj, iar în chestiunea introducerii alfabetului latin a manifestat o prudență care s-a arătat într-adevăr fericită.

Pe Heliade, de altfel, l-a imitat din primul moment, în însuși titlul foii literare, pe care a numit-o „Foia pentru Minte, Inimă *shi* Literatură” tocmai cum se numea și „Curierul” celui dintâi care la 1838 era „Gazetă politică, comercială *shi* literară”.

Datorită moderației și prudenței sale, Barițiu, deși cu mijloace lexice modeste, aflându-se departe de strălucirea lui Heliade, a atras înspre foile sale an de an tot mai numeroși cititori, care s-au împărtășit din partea

---

¹ Vezi în legătură cu această luptă articolele lui George Barițiu: *Rominii și maghiarismul*, „Foia pentru minte”, (1842, nr. 9—11, 2—23, martie; *Despre dieta*, „Gazeta de Transilvania”, 1842, nr. 1, 5 ianuarie), *Privire peste disputele lingvistice de azi*, 1842, nr. 13, 13 martie etc., precum și *Părți alese din istoria Transilvaniei*, I, p. 621—627.

redactorului de o neîntreruptă comunicare de informațiuni și idei, sfârșind prin a crea în Ardeal și Banat însăși opinia publică românească.

Fără ponderatele sale idei despre limbă și ortografie, această operă n-ar fi fost posibilă.

Mai mult decît prin ideile mărturisite, George Barițiu a servit însă limba și cultura națională prin opera sa scrisă și prin faptul de a fi întemeiat cele dintîi gazete transilvane apărute în limba romînă, foile sale fiind cele mai puternice organe pentru afirmarea, apărarea și cultivarea acestei limbi.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

OBSERVAȚII ȘI SUGESTII TEORETICE ȘI METODICE CU PRIVIRE LA DIATEZA VERBALĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

N. GOGA

O parte din morfologie, tratată superficial în gramaticile vechi, e și aceea a verbului în general și a diatezei în special.

Aceasta se explică uneori prin lipsa unei terminologii gramaticale precise, iar alteori prin bogăția de sensuri acordată unuia și aceluiași termen. Adeseori se resimte nevoia unei terminologii adecvate, proprie fiecărei noțiuni, pentru delimitări cât mai precise în cadrul procesului de însușire a cunoștințelor.

Până la apariția *Gramaticii limbii române* a Academiei R.P.R., nu aveam o denumire aparte pentru ceea ce azi numim *d i a t e z ă*. Se întrebuința, în general, termenul de „formă” (forma activă, reflexivă, pasivă), termen care era întrebuințat și pentru a denumi felul acțiunii verbale (forma tranzitivă ori intransitivă), ori pentru a denumi sensul paradigmelor verbale (forma afirmativă, negativă) sau diferitele forme ale timpurilor (trecut : forma imperfectului, perfectului simplu etc. ; viitor : forma viitorului I, a viitorului al II-lea).

Această frecventă întrebuințare a termenului, prin bogăția sa de sensuri, aducea inconveniente serioase în predarea și analiza morfologică a verbului. Trebuia să se găsească termeni noi și potriviți anumitor noțiuni gramaticale. Introducerea noului termen, *d i a t e z ă*, credem că înlătură o parte a acestui neajuns.

Diateza este definită în *Gramatica limbii române*, editura Academiei R.P.R., vol. I, ca marcând „raportul dintre subiect și complementul direct”¹.

¹ Vezi par. 73, al. f ; p. 109 ; par. 220, p. 243.

Adevărat însă, că explicarea și exemplificarea fiecărei diateze în parte se fac corect, tocmai pentru că nu sînt conforme definiției date, deoarece nicăieri nu se specifică raportul dintre *subiect* și *complementul direct*¹, ci raportul dintre acțiune și subiect, autorul acțiunii respective². În *Limba română* — fonetică, vocabular, gramatică (Ed. Academiei R.P.R., Institutul de lingvistică, București, 1956), acest neajuns al definiției este înlăturat³.

Cele două definiții ne dau, în mare, privirea de ansamblu a diatezei. Cea mai strînsă relație, care nu trebuie să scape nici unei definiții elementare, e relația dintre verb, acțiunea verbală și subiect. Ținînd seama numai de această relație, putem avea o idee totuși mai clară, decît dacă am lua în considerație numai verbul și obiectul. Pentru o formulare precisă și încheată trebuie să luăm în considerație toate cele trei elemente: subiectul (logic și gramatical), verbul — acțiunea verbală — și complinirea (compl. direct, indirect etc.). Angrenajul celor trei elemente e deosebit de la o diateză la alta, precum și de la o variantă la alta în cadrul aceleiași diateze — a celei reflexive.

Înainte de a trece la analiza diatezei, e bine să precizăm problema verbelor tranzitive și intransitive, care ne va ajuta să înțelegem mai bine diateza în limba română, și de ce anume nu toate verbele pot să aibă cele trei aspecte ale diatezei; de ce unele au numai diateza activă etc.

Cînd se face analiza morfologică a verbului, raportîndu-ne la sensul lui (sens în înțelesul de felul cum se desfășoară, cum se răsfrînge acțiunea verbală asupra obiectului determinant), se are în vedere felul acțiunii verbale respective. Cînd acțiunea verbală se răsfrînge direct asupra obiectului, verbul e tranzitiv. Ex. : Chirurgul *operează pe bolnav*. Tractorul *ară pămîntul*.

Grafic, această relație — acțiune verbală, obiect — acest transfer al acțiunii verbale asupra obiectului, se poate arăta astfel :

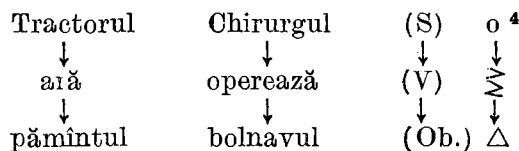

Fig. 1

¹ Vezi despre aceasta și L. Onu, *Un monument important în studiul limbii române*, în *Steaua*, an. V, 1954, nr. 6, p. 83.

² Vezi par. 221, 222, p. 243 și par. 224, p. 244.

³ Vezi p. 125.

⁴ Notăm subiectul acțiunii verbale (S) cu o, verbul, acțiunea verbală (V) prin ≅, obiectul, complementul direct (Ob.) △ și celelalte complemente (C) cu ◇. Aceste semne le păstrăm și pentru celelalte scheme, în tot parcursul prezentării noastre.

Cînd acțiunea verbală nu trece direct asupra unui obiect, cînd nu poate să aibă un complement direct, felul actului verbal e *intransitiv*. Ex. : *Eleul iese la tablă. Vaporul pleacă în larg.*

Grafic se prezintă astfel :

Fig. 2

Se întîmplă adeseori ca verbele tranzitive să fie folosite într-un context, fără să mai aibă obiectul direct prezent, deci fără să fie evidentă și concretă trecerea acțiunii verbale asupra unui complement direct, arătîndu-se numai circumstanțele, împrejurările în care această acțiune verbală se desăvîrșește. Ex. Tractorul *ară adînc*. Bunicul *povestește frumos*. Oare în aceste cazuri mai putem vorbi de felul actului verbal ca tranzitiv ?

Și în aceste cazuri, cînd verbul e folosit absolut, desprins de obiectul său (în mod formal, deoarece în realitate, deși complementul direct nu este enunțat, el este simțit totuși ca prezent) rămîne tot tranzitiv, întrucît posibilitatea de a avea un obiect, asupra căruia să se răsfrîngă acțiunea, rămîne imanentă. Cînd spunem că „bunicul povestește frumos”, cu toate că nu specificăm ce anume, ne dăm seama că povestește *ceva*, un basm, o întîmplare, o amintire sau altceva.

Grafic, aceste propoziții le-am prezenta astfel :

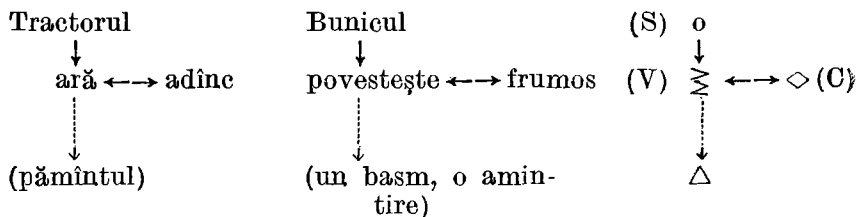
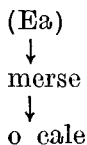

Fig. 3

Uneori și verbele intransitive pot să aibă sens tranzitiv, în cazul complementului intern. *A merge* e un verb intransitiv, dar într-un context frecvent în basmele noastre populare ca „mai merse ea ce merse, merse o cale lungă...” are sensul desfășurării acțiunii verbale ca tranzitivă. La fel în exemplul „umbli drumurile-n lat și-n curmeziș”.

În acest caz, prezentarea grafică este la fel ca cea din fig. 1 :

Cu toate acestea, împărțirea verbelor, după felul acțiunii verbale, în tranzitive și intransitive, rămâne justificată. Exemplul verbelor tranzitive folosite fără complementul direct — în mod absolut — nu infirmă încadrarea lor în categoria tranzitivelor, după cum verbele *a merge*, *a umbla* etc. — intransitive — deși au uneori complement direct (în cazul complementului intern), rămân totuși la categoria intransitivelor.

Reiese de aici că pentru a preciza felul acțiunii verbale în mod absolut, desprins de context, de o anumită relație dată, va trebui să găsim o formulă care să generalizeze raportul, relația despre care am vorbit, în mod absolut.

Folosindu-ne tot de schemele date pînă acum și generalizînd subiectul și obiectul prin neutrul pronomelui nehotărît și făcînd apoi relația dintre ele (subiect — obiect), prin verbul respectiv (subiect — verb — obiect), definim în mod general felul acțiunii verbale astfel :

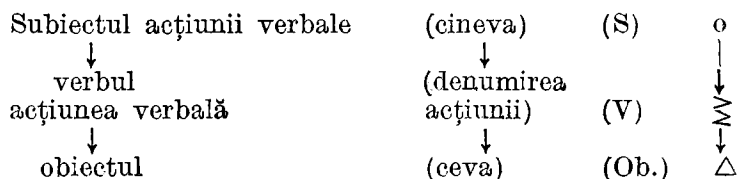

Fig. 4

Astfel, pentru a stabili felul cum se desfășoară acțiunea la anumite verbe, e suficient să le trecem prin schema arătată în fig. 4. În cazul că aceste verbe pot forma, în combinații și expresii folosite frecvent relația, expresia sintactică dată, ele sînt tranzitive, în caz contrar, intransitive.

În cazul unor verbe ca : *a citi*, *a desena*, *a bea*, *a culege*, *a iubi*, *a doborî* etc. avem de-a face cu verbe tranzitive, deoarece, conformîndu-ne schemei indicate (fig. 4), putem alcătui expresii, combinații frazeologice conforme uzului general din limba noastră : *cineva citește*, *desenează*, *bea* sau *culege ceva* ; *cineva iubeste*, *doboară ceva* sau *pe cineva*.

Procedînd la fel cu verbe ca : *a fi*, *a curge*, *a hoinări*, *a șede*, *a alerga*, *a apărea*, *a oscila* etc., ne dăm seama că, înscriindu-le prin anumite formulări care să corespundă formal schemei din fig. 4, deci să aibă un complement direct, ajungem la forme și combinații nefirești, neconforme exprimării corecte, de unde se vede că ele nu pot forma relații sintactice din care să rezulte acțiunea lor tranzitivă, și ca atare sînt și rămîn intransitive.

Bazați pe aceste observații, lămurirea diatezelor e mult mai ușoară.

Cum schemele sînt instructive și ajută la intuiția relațiilor gramaticale, le vom aplica și aici, pornind, cu anumite observații, de la *Metodica predării limbii romîne* la clasele V — VII (Ed. de Stat didactică și pedagogică, 1955).

Se spune în acest manual, căutînd să se explice diateza activă, că „subiectul face acțiunea și altceiva (complementul direct) o suferă” (p. 258). Or, chiar dacă acțiunea nu se răsfrînge asupra cuiva, deci chiar dacă nu are sens tranzitiv, tot diateză activă rămîne ¹.

Diateza activă: subiectul determină, face acțiunea verbală, indiferent ce se întîmplă cu această acțiune, că trece sau nu asupra unui obiect. Deci atît verbele cu sens tranzitiv, cît și cele cu sens intransitiv, pot să aibă diateză activă. Ex.: Publicul aplaudă (tranzitiv). Lichidele curg (intransitiv). Schematic, diateza activă poate să fie realizată ca în fig. 5:

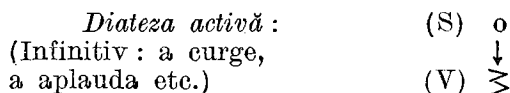

Fig. 5

Diateza reflexivă: subiectul face și suferă acțiunea verbală. Acțiunea verbală determinată de subiect se întoarce asupra celui ce a determinat-o, asupra subiectului, care în acest caz devine și obiectul, complementul direct al acțiunii verbale respective. Ex.: Soldații se spală (infinitiv „a se spăla”). Prezentarea grafică se face în fig. 6.

Diateza reflexivă:
(infinitiv: a se spăla)

Fig. 6

Cum însă subiectul gramatical este și obiectul acțiunii verbale, în exprimare, această valoare dublă e redată prin alăturarea la subiect a pronumelui reflexiv *care*. Aceasta permite să observăm că acțiunea se răsfrînge asupra subiectului, respectiv a pronumelui — care-i ține locul ².

Dacă ar lipsi pronumele reflexiv care identifică subiectul, am avea „Soldații spală”, ceea ce nu exprimă conținutul pe care vrem să-l redăm. Iar dacă înlocuim pronumele cu ceea ce el reprezintă, am avea „Soldații soldații spală”, un fel de exprimare care-și găsește pe de-a-ntregul conținutul în formularea ceva mai abstractă: „Soldații se spală” ³.

¹ Adevărat că autoarea voia să opereze cu un astfel de verb (tranzitiv), deoarece numai acesta poate să aibă toate aspectele diatezei verbale și să folosească astfel, în exemplele date pentru toate diatezele, unul și același verb. Era însă cazul să exemplifice și printr-un verb intransitiv diateza activă. Autoarea revine mai târziu teoretic (p. 259), fără însă să exemplifice ori să redea grafic cum procedase cu celelalte.

² Această situație e valabilă numai pentru reflexivul propriu-zis, reflexivul obiectiv.

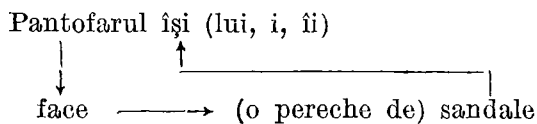
³ În cazul formelor reflexive unde subiectul acțiunii pare că lipsește: „Te speli”, „Mă voi bărbieri” etc., subiectul acțiunii se află în desinența care arată persoana.

Situația diatezei cu pronumele reflexiv în dativ e puțin deosebită. Aici complementul direct nu este identic cu subiectul acțiunii verbale, ci aparține numai subiectului respectiv. Acțiunea subiectului respectiv, care în cazul diatezei reflexive cu pronumele în acuzativ, revine asupra sa, în cazul diatezei reflexive cu pronumele în dativ, trece asupra unui obiect și indirect asupra subiectului acțiunii.

„Pantofarul își face o pereche de sandale”. Conținutul enunțării noastre nu arată numai că „pantofarul face sandale”, ci că aceste sandale pe care el le face îi aparțin, sînt ale lui, le face pentru el.

Diateza reflexivă cu pronumele în dativ :

(Infinitiv : a-și face, a-și legăna etc.)

Schematic am arăta-o astfel :

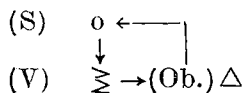

Fig. 7

Înainte de a trece la prezentarea diatezei pasive, se impune încă o precizare. Nu există acțiune verbală în afara unui autor, agent, subiect care să determine acea acțiune.

În consecință, trebuie să deprindem pe elevi (chiar și pe studenți) să facă distincție între subiectul acțiunii verbale — subiectul logic — și între subiectul gramatical. În cazul diatezei pasive avem în vedere ambele subiecte.

Diateza pasivă : subiectul (e vorba de subiectul gramatical care în cazul dat nu este identic cu cel al acțiunii verbale) suferă lucrarea, acțiunea verbală. Ex. : *Iarba este cosită.*

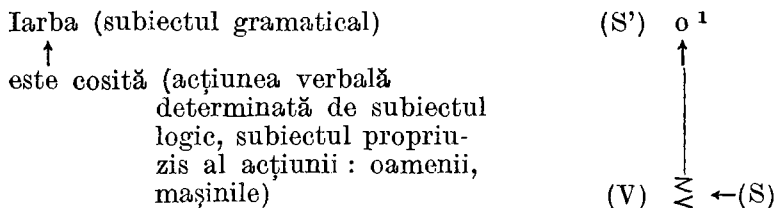

Fig. 8

¹ Din schemele de pînă acum s-a putut observa că săgeata mergea dinspre subiect spre verb, ceea ce însemna că subiectul gramatical era și autorul, subiectul acțiunii verbale, subiect logic. În schema din fig. 8, direcția acțiunii verbale e dinspre verb spre subiectul gramatical (S'). Acțiunea verbală se răsfrînge asupra unui subiect care nu este identic cu subiectul acțiunii verbale. Aici avem două subiecte, unul care face acțiunea, subiectul logic, și al doilea subiect, despre care se vorbește în propoziție, care suferă acțiunea, subiectul gramatical.

Din cele prezentate pînă aci reiese clar că numai acele verbe a căror acțiune se răsfrînge asupra cuiva pot avea diateză reflexivă ori pasivă. În consecință numai tranzitivele pot să primească toate aspectele diatezelor.

Verbe intransitive ca : *a agoniza, a abdica, a absenta, a abuza, a adera, a bubui, a capitula, a clipi, a delira, a depinde, a dormi, a intra, a locui, a mînea, a orbecăi, a țipa* etc. nu pot avea toate formele flexionare ale diatezelor pasive sau reflexive, dar unele din ele pot primi — la persoana a III-a — forma reflexivă impersonală : „Se absentează pe-ntrecute”, „Se abuzează prea mult”, „Aici se doarme bine”, „Se intră pe aici” etc.

În ceea ce privește explicarea funcțiunilor diferite ale reflexivului se poate porni de la exemple. Se dau exemple în propoziții cu verbe ca *a se spăla, a se culege, a se bizui, a se însera*. În analiza relațiilor care se stabilesc în propozițiile date, se constată că din punctul de vedere al conținutului sînt deosebiri, iar din punct de vedere formal verbele sînt asemănătoare. De aici tragem concluzia că nu forma, aspectul exterior, determină felul diatezei, ci conținutul, raporturile reale, obiective și logice, care apar în cadrul comunicării respective.

În manualul de *Metodica predării limbii romîne*, amintit mai înainte, s-au strecurat unele greșeli cu privire la explicarea diferitelor funcțiuni ale reflexivului, greșeli ce vor trebui să fie evitate în edițiile viitoare.

Exemplificarea reflexivului obiectiv — reflexivul propriu-zis — se face cu următorul exemplu : „Făt-Frumos *se sui* în luntre”, iar explicarea, ce pare că depășește logica realității, e dată sub exemplu, în paranteză : „el *se sui pe sine*” (vezi p. 259).

Este evident că paradigma personală *se sui* a diatezei reflexive are sens activ ; e un reflexiv dinamic, cum îl numesc gramaticile despre care a fost vorba. „Făt-Frumos (*se sui*) urcă, intră în luntre”. Verbe asemănătoare sînt : *a se gîndi, a se înroși, a se odihni* etc.

Exemple de *verbe reflexive obiective* sînt cele care se încadrează schemei din fig. 6¹, ca : *a se acoperi, a se bandaja, a se bărbieri, a se dezbrăca, a se încinge, a se încălța, a se pieptăna, a se peria, a se ruja, a se machia, a se spăla* etc.

În cazul reflexivului de reciprocitate trebuie să participe cel puțin două subiecte a căror acțiune verbală (aceeași acțiune) se răsfrînge reciproc. Ex. : *a se certa, a se logodi, a se îmbrățișa, a se îmbrînci, a se palmui, a se saluta, a se săruta* etc. Ex. : „Babele se ceartă”.

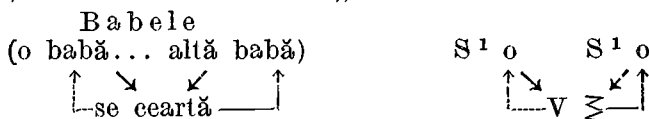

Fig. 9

¹ Unde am analizat de fapt diateza reflexivă obiectivă.

Schema reflexivului pasiv nu e cu nimic deosebită de cea a diatezei pasive de la fig. 8 pentru că același este și înțelesul. Tocmai pentru că înțelesul este același, aceste forme reflexive pot să fie transformate în forme pasive. Ex. : *a se nota* (a fi notat), *a se premia* (a fi premiat), *a se consuma* (a fi consumat) etc. „Răspunsul elevului se notează”. „Porumbul se culege toamna”. (Răspunsul elevului este notat. Porumbul este cules toamna).

Răspunsul (elevului)

↑
se notează (de către învățător sau profesor).

Ceea ce au scăpat din vedere ambele gramatici cu privire la această categorie de reflexive e faptul că *reflexivul pasiv* îl avem ca sens și formă numai la persoana a III-a, ca și *reflexivul impersonal* : *se cangrenează, se înserează, se întimplă, se pare* etc.

Nu ne ocupăm de reflexivul „eventiv” („Gramatica limbii române”, vol. I, paragr. 225, p. 244) și „participativ” („Limba română”, p. 126), deoarece, după părerea noastră, ele nu pot constitui o categorie aparte a reflexivelor, întrucât astfel de verbe sînt mult prea puține pentru a putea forma o categorie aparte a reflexivelor. Categorisirea aceasta e făcută după mici nuanțe de sens. Ele se pot încadra însă foarte bine în una din categoriile mari ale reflexivului.

Mult mai potrivit era să se vorbească de verbele **p r o n o m i n a l e** din limba română, despre care nici una din gramaticile amintite nu pomeneste nimic. Denumirea unor astfel de verbe își confirmă existența prin numărul lor destul de bogat, în primul rînd, și apoi prin alte caracteristici pe care le vom arăta mai jos.

Pronominalele ¹ formează acea categorie de verbe care nu se pot întrebuința și nici nu se întrebuințează fără pronumele în acuzativ ori dativ. Iată cîteva : *a se bizui, a se bosumfla, a se căciuli, a se căina, a se codi, a se bucura, a se cruci, a se cuibări, a se cuminți, a se deda, a se înhăita, a-și închipui, a se interesa, a se îmbujora, a se înfiora, a-și însuși, a se înfuria, a se întrema, a se rușina, a se împietri, a se asocia, a se oțărî, a se împrieteni* etc.

Străinii cînd învață limba română, tocmai pentru că n-au cunoștință de această categorie de verbe, întrebuințîndu-le în expresii frazeologice, fac numeroase greșeli. Ei spun : „*Eu interesez de tine pentru eu mă interesez de tine, Noi îngrozisem de examene pentru noi ne îngrozisem de examene, Tu ai înfuriat pe el pentru tu te-ai înfuriat pe el. Noi închipuiam că este ușor pentru noi ne închipuiam că este ușor* etc.

¹ Nu le spunem „reflexive pronominale” deoarece toate reflexivele sînt pronominale. Dacă am voi să rămîni totuși o categorie a reflexivelor le-am putea spune „reflexive întărite”. Mult mai corect e să fie numite simplu **p r o n o m i n a l e**.

Este clar că aceste verbe nu se pot identifica cu „reflexivele” decât formal. Tocmai această asemănare formală ne face să vorbim de ele, atunci cînd tratăm reflexivele. Problema lor a fost adusă aci numai tangențial. Sperăm că pe viitor în edițiile care vor urma, gramaticile noastre se vor ocupa și de categoria unor astfel de verbe.

Deși problema verbului în limba romînă s-ar părea la început că e ușoară, cercetată mai atent e complexă și pe alocuri dificilă, mai ales cînd e vorba ca noțiunile legate de ea să fie predate în școală. Incontestabil că introducerea termenului de *diateză* a atras după sine o examinare mai atentă și în consecință și clarificarea multor probleme legate de aceasta.

CRONICĂ

DISERTAȚII PENTRU OBTINEREA TITLULUI DE CANDIDAT ÎN ȘTIINȚELE FILOLOGICE SUSȚINUTE ÎN ANUL ȘCOLAR 1956—1957

În anii de democrație populară s-a acordat o grijă deosebită formării unor specialiști cît mai bine pregătiți în toate domeniile științifice. În acest sens, printre altele, a fost instituită aspirantura.

În ultima vreme, în lingvistică, și-au susținut disertațiile șase aspiranți: I. Rîzescu, Teofil Teaha și Em. Vasiliu, avînd conducător științific pe prof. D. Macrea, directorul Institutului de lingvistică din București, Pamfil-Ilea Viorica pe acad. E. Petrovici, Florica Dimitrescu pe acad. Iorgu Iordan, și Gh. Mihăilă, care a făcut aspirantura în Uniunea Sovietică, pe cunoscutul romanist R. A. Budagov.

Prima disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, susținută în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, a fost aceea a lui I. Rîzescu. Subiectul disertației este *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești*. Pentru a putea contura o imagine autentică și cît mai completă a activității lingvistice de aproape o jumătate de secol a marelui învățat român, I. Rîzescu se folosește nu numai de operele lui publicate, ci și de însemnările și lucrările rămase în manuscris, găsite la familia lui Tiktin, în arhiva personală a lui G. T. Kirileanu și la Institutul de lingvistică din Cluj.

Primul capitol al disertației cuprinde o privire generală a vieții lui Tiktin, insistîndu-se asupra activității științifice pe care o desfășoară pînă în 1905, la Iași, iar după 1905 la Berlin, ca profesor de limba romînă la seminarul de limbi orientale.

În ce privește concepția despre limbă, I. Rîzescu a arătat că H. Tiktin, format la școala neogramaticilor, este un adept al ideilor lor.

În celelalte capitole ale disertației, I. Rîzescu urmărește contribuția lui Tiktin la studiul gramaticii istorice și descriptive a limbii romîne și la dezvoltarea lexicografiei și lexicologiei romînești. Astfel, în capitolul al II-lea sînt prezentate critic lucrările lui Tiktin în domeniul gramaticii istorice a limbii romîne. În ce privește fonetica sînt analizate lucrările: *Studien zur rumänischen Philologie*, *Der Wokalismus des Rumänischen* și *Der Konsonantismus des Rumänischen* și se scot în evidență numeroasele date noi aduse de Tiktin în legătură cu evoluția vocalelor *e*, *ă*, *i*, *u*, cu transformările suferite de *o* neaccentuat și cu situația diftongilor *ea* și *ia*. Sînt remarcate de asemenea explicația dată de Tiktin influenței lui *ș* și *j* asupra vocalelor învecinate (despre care Al. Philippide a spus că „este o frumoasă descoperire pe terenul limbii romînești”) și observațiile în legătură cu evoluția consoanelor *l*, *n*, *r*.

Ocupîndu-se de studiile de morfologie istorică, I. Rîzescu scoate în evidență datele noi, referitoare la evoluția conjugării și a declinării romînești, aduse de Tiktin în schița istorică a

limbii noastre *Die rumänische Sprache* și în studiile *Un fenomen morfologic în limba română Cărții sau cărții?*, *Die Bildung des rumänischen Konditionalis* etc.

În partea finală a acestui capitol se arată că, în raport cu studiile de fonetică și morfologie, în domeniul sintaxei istorice contribuția lui Tiktin este redusă. În afară de studiul despre topica formelor neaccentuate pronominale și verbale, el n-a elaborat alte lucrări, ci numai observații în *Die rumänische Sprache*, *Rumänisches Elementarbuch* și *Gramatica română* (vol. II).

Trecând la analiza unui alt domeniu al activității lingvistice depus de Tiktin, I. Rizescu face de la început observația că, dacă în domeniul gramaticii istorice, marele învățat ne-a lăsat contribuții importante fără a fi scris însă o operă completă, în schimb, în ceea ce privește gramatica descriptivă, el a elaborat cele două volume ale *Gramaticii române*, socotită cea mai bună lucrare de acest fel pînă la apariția *Gramaticii Academiei R.P.R.* Pentru a da contururi mai pregnante meritelor gramaticii lui Tiktin, I. Rizescu o compară în analiza pe care i-o face, cu cele similare, apărute în aceeași epocă. Acolo unde a fost cazul, aspirantul a completat sau a corectat interpretarea dată de Tiktin unor fapte lingvistice. Problemele pentru a căror lămurire aspirantul a adus contribuții importante, sînt, între altele: formarea condiționalului în limba română, topica formelor verbale și pronominale neaccentuate și articularea numelor proprii.

În ultimul capitol este analizată lucrarea cea mai importantă din întreaga operă a lui Tiktin, căreia marele învățat i-a închinat patru decenii de muncă. Această lucrare, fundamentală pentru lingvistica românească, este *Dicționarul română-german*. I. Rizescu, în analiza pe care o face, urmărește în special modul cum a fost reflectat lexicul limbii române în acest dicționar și principiile care i-au stat la bază. Spre a face o apreciere cât mai judicioasă a acestei valoroase opere a lui Tiktin, I. Rizescu o compară în problemele esențiale cu *Etymologicum Magnum Romaniae*, cu dicționarul lui Damé și cu alte lucrări lexicografice ale timpului. Meritul dicționarului — subliniază I. Rizescu — constă mai cu seamă în analiza semantică a cuvintelor și în clasificarea sensurilor într-o filiațiune logică, pe baza criteriului istoric.

În ultima parte a disertației se precizează locul pe care-l ocupă Tiktin în lingvistica românească și de peste hotare, precum și influența exercitată de opera lui asupra dezvoltării lingvisticii românești.

Referenții oficiali acad. E. Petrovici, prof. Șt. Pașca și prof. J. Byck au fost cu toții de acord că I. Rizescu s-a orientat bine în problema pe care și-a ales-o și a reușit să înfățișeze just meritele lui H. Tiktin în dezvoltarea lingvisticii românești. Disertația dovedește că aspirantul este în stare să desfășoare o muncă științifică personală și să elaboreze lucrări. După ce au scos în evidență meritele disertației, referenții s-au oprit și asupra unor lipsuri. S-a remarcat, de exemplu, că, rezumînd și discutînd cu egală minuțiozitate cuprinsul tuturor lucrărilor lui Tiktin, aspirantul a insistat prea mult asupra unor lucrări și mai ales a unor amănunte de interes secundar. Din această cauză nu toate capitolele lucrării au o valoare egală.

Cele mai multe observații critice au fost însă de amănunt și s-au referit la explicațiile discutabile pe care aspirantul le-a dat unor fapte lingvistice comentate în disertația sa.

În urma discuțiilor la care au participat, făcînd unele observații, acad. Al. Graur, acad. I. Iordan și acad. Al. Rosetti, și după ce aspirantul a răspuns la întrebările care i s-au pus și la observațiile care i s-au făcut, Consiliul științific al Institutului a aprobat în unanimitate disertația susținută de I. Rizescu pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

Teza de disertație a tov. Pamfil-Ilea Viorica, susținută la 20 nov. 1956, în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, este un capitol dintr-o lucrare mai mare asupra limbii *Paliei de la Orăștie* și se intitulează *Elemente maghiare în lexicul „Paliei de la Orăștie” și glosarul*.

Încă de la începutul introducerii, aspiranta a făcut mențiunea că din *Palia de la Orăștie*, tipărită în 1582, se cunosc pînă în prezent numai cinci exemplare, iar disertația sa a fost întocmită pe baza exemplarului de la Biblioteca Academiei R.P.R., singurul exemplar complet și

nestudiat încă. A arătat apoi că *Palia de la Orăștie* este o traducere românească a *Vechiului Testament* după o versiune maghiară tipărită în anul 1551, de Gáspár Heltai la Cluj. Ipoteza că la baza traducerii românești se află un text maghiar, susținută mai întâi de Mario Roques și Iosif Popovici și reluată acum de Pamfil-Ilea se sprijină pe numărul relativ mare de cuvinte maghiare, unele neatestatate în textele din secolul al XVI-lea și al XVII-lea și pe numeroasele calcuri și fenomene sintactice maghiare aflate în textul *Paliei*. Autoarea disertației a arătat însă că în afară de textul maghiar, traducătorii *Bibliei* în românește au cunoscut și versiunea slavonă, dovada făcând-o denumirea unor capitole cu termeni slavoni ca *Ritia*, *Ishod*, *Cisla* etc., precum și unele cuvinte ca *a nămistli*, *a proidi* etc., care nu au avut niciodată circulație în limba noastră, dar care se află atestate în textul *Paliei*.

În încheierea introducerii se subliniază rolul *Paliei de la Orăștie* în evoluția scrisului românesc din secolul al XVI-lea.

În capitolul *Elemente maghiare* sint studiate peste 80 de cuvinte de origine maghiară atestate în paginile *Paliei*. Ținând seama de aria lor de răspindire, aspiranta le împarte în mai multe categorii: cuvinte care au pătruns în limba comună, regionalisme, cuvinte arhaice, care astăzi nu se mai păstrează nici regional și neologisme de origini diferite (greacă, latină sau ebraică), pătrunse în scrierile noastre religioase prin filieră maghiară. O altă categorie de cuvinte studiate o formează calcurile. Pentru fiecare cuvânt studiat aspiranta stabilește răspindirea geografică și vechimea lui în limba română. Pentru a determina aceste două coordonate, aspiranta s-a folosit de materialul cules pentru *Allasul lingvistic român*, de diferite monografii și documente vechi scrise.

Urmărind latura semantică a elementelor maghiare din *Palia de la Orăștie*, Pamfil-Ilea a arătat nu numai sensurile pe care le-a găsit atestate în *Palie*, ci și pe acelea atestate în alte texte vechi, ca și pe cele din limba contemporană. În acest scop s-a folosit de dicționarele istorice ale limbii române și maghiare, și de glosarele care cuprind elemente ale limbii vorbite în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Pentru a realiza o imagine mai precisă a elementelor maghiare din *Palia de la Orăștie*, aspiranta a folosit comparativ și alte versiuni românești ale *Bibliei*: prima *Biblie* românească tipărită la București în 1688, *Biblia* tipărită la Blaj în 1795 și ultima traducere făcută în 1938 de Vasile Radu și Gala Galaction.

În concluzie, se arată că în comparație cu celelalte texte vechi *Palia de la Orăștie* cuprinde cele mai multe elemente maghiare, fapt explicabil în parte prin influența versiunii *Bibliei* lui Gáspár Heltai, utilizată de traducătorii români.

Stabilind un raport între elementele de origine maghiară, slavă și latină din lexicul *Paliei de la Orăștie*, aspiranta arată că numărul cuvintelor împrumutate din maghiară este relativ mic față de cele latine și slavone. Din glosarul pe care îl dă la sfârșitul disertației, compus din o mie de cuvinte, peste 600 sînt latine, 250 slavone și abia 80 maghiare.

Referenții oficiali, acad. Al. Rosetti, prof. Șt. Pașca, G. Blédy și G. Ivănescu au arătat că lucrarea prezentată de tov. Pamfil-Ilea ca disertație constituie o contribuție personală folositoare la studiul istoric al limbii noastre vechi și face dovadă că aspiranta și-a însușit-o bună metodă de cercetare. Observațiile critice făcute de referenți au vizat în special planul lucrării și unele chestiuni de amănunt. G. Ivănescu a fost de părere că menținerea „glosarului” ca parte separată a lucrării este nepotrivită, deoarece aici se reia fără rost ceea ce a fost deja studiat în capitolele anterioare, iar cercetarea lexicului *Paliei* pe categorii împărțite după criteriul originii cuvintelor nu este indicată pentru studiul limbii unui text. De asemenea, G. Ivănescu, ca și Șt. Pașca, au arătat că aspiranta n-a făcut bine adoptînd sistemul de redare cu caractere latine a alfabetului chirilic, recomandat de *Asociația pentru editarea textelor vechi*, fără să-l supună unui examen critic.

Acad. Al. Rosetti și Șt. Pașca au fost de părere că afirmația despre „frumusețea și claritatea limbii *Paliei de la Orăștie*” este exagerată. Și în *Palie*, ca și în celelalte traduceri religioase, abundă stîngăciile de exprimare.

Între alte observații, G. Blédy a remarcat lipsa din bibliografia disertației a unor lucrări românești și maghiare de la care autoarea ar fi avut de profitat. De asemenea, el a arătat că lipsa unui capitol de fonetică lasă multe nedumeriri în privința stabilirii unor etimologii.

În urma discuțiilor și a răspunsurilor date de aspirantă întrebărilor care i s-au pus, Consiliul științific al Institutului a aprobat în unanimitate disertația pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice, prezentată de Pamfil-Ilea Viorica.

Disertația susținută de Teofil Teaha, în fața Consiliului științific al Institutului de lingvistică din București, la 7 iunie 1957, se intitulează *Graiul de pe cursul superior al văii Crișului Negru*, și este întocmită pe baza unei anchete la fața locului, întreprinsă în 12 localități din raionul Lunca Vașcăului. Materialul lingvistic din aceste localități a fost adunat în mai multe etape, în cursul anilor 1955—1956. Aspirantul a folosit un chestionar de 3 000 de întrebări, cuprinzând fapte de fonetică, morfologie și lexic. Sistemul de transcriere fonetică este cel al *Atlasului lingvistic român*.

Aspirantul discută faptele de limbă înregistrate în ordinea consacrată în monografiile dialectale, astfel că disertația cuprinde următoarele capitole: *Fonetica, Morfologia, Sintaxa, Formarea cuvintelor și Lexicul*. Disertația începe printr-o scurtă prezentare geografică și istorică a regiunii anchetate, care constituie o unitate lingvistică la izvoarele Crișului Negru. Tot aici se arată pe scurt dezvoltarea economică, socială și culturală a regiunii de la poalele munților Bihorului, unde a existat din timpuri străvechi o masivă populație românească. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea ajung în aceste părți și unguri și germani atrași de exploatarea miniere de la Băița și încep penetrații între limbile lor și cea românească.

În a doua parte a introducerii, aspirantul dă o prezentare critică a cercetărilor lingvistice anterioare făcute în acele locuri de către Miron Pompiliu, Gustav Weigand, Șandru și acad. E. Petrovici.

Trecând la analiza faptelor lingvistice înregistrate de el, aspirantul se ocupă în primul rând de sistemul fonetic al graiului, scoțând în evidență caracteristicile fonetice ale vocalelor și consoanelor. În urma acestei analize se ajunge la concluzia că graiul de pe cursul superior al Crișului Negru se integrează, în general, în sistemul fonetic al graiului crișan, iar în prezent asupra lui, ca asupra tuturor graiurilor românești, acționează intens limba literară.

În capitolul *Morfologia*, aspirantul se ocupă în special de categoria numelui și a verbului, întrucât acestea prezintă cele mai multe particularități specifice graiului cercetat. Sunt relevate astfel: trecerea unor substantive de la o declinare la alta, forme de plural deosebite de cele din limba comună, forme specifice de articol proclitic genitival, frecvența mare a perfectului simplu, prezența unor forme specifice de imperativ și de conjunctiv perfect și a unor timpuri verbale perifrastice caracteristice limbii vechi.

În ce privește *Sintaxa*, particularitățile specifice graiului de pe cursul superior al văii Crișului Negru sunt puține. Analiza faptelor de morfologie și sintaxă îl duce pe aspirant la concluzia că în privința structurii gramaticale, graiul cercetat se deosebește puțin de limba comună.

Din analiza faptelor lexicale, aspirantul scoate la iveală numeroase particularități care contribuie la individualizarea graiului de pe cursul superior al văii Crișului Negru. Este semnalată astfel prezența unui număr mare de cuvinte vechi de origine latină, dispărute azi din celelalte graiuri ale limbii române. De asemenea, sînt analizate numeroase cazuri de evoluție semantică specifică acestui grai.

În altă ordine de idei este semnalată prezența unui mare număr de neologisme și cuvinte specifice altor graiuri, explicabile prin faptul că locuitorii acestor regiuni, ocupîndu-se cu lucrul la pădure, umblă mult prin alte părți ale țării.

O parte a capitolului *Lexicul* este rezervată influenței maghiare și germane, explicabile prin numărul relativ mare de maghiari și germani veniți în aceste locuri o dată cu dezvoltarea

industrii miniere, și prin dominarea îndelungată și a acestei părți din Ardeal de imperiul austro-ungar.

În capitolul consacrat concluziilor se arată că ținutul de la poalele munților Bihorului prezintă o serie de particularități fonetice, morfologice și lexicale, care conturează aria acestui grai din cadrul graiului crișan. Menționăm că în tot cursul cercetării, aspirantul compară faptele de limbă discutate cu corespondentele lor din celelalte graiuri și din limba literară. La sfârșitul lucrării se află un glosar de 2.400 de cuvinte și o culegere de texte redată în transcriere fonetică.

Referenții oficiali acad. E. Petrovici, acad. Al. Rosetti, prof. G. Istrate și conf. B. Cazacu au fost de părere că lucrarea prezentată ca disertație de Teofil Teaha este o bună monografie a graiului de pe cursul superior al văii Crișului Negru. Ea oferă dialectologilor și istoricilor limbii noastre un bogat material dialectal cules cu pricepere, ceea ce demonstrează că aspirantul are o bună pregătire teoretică și practică. A fost remarcată îndeosebi grija cu care aspirantul a notat cât se poate de fidel pronunțarea bihoreană.

Referindu-se la lipsurile lucrării, acad. E. Petrovici observă că la sfârșitul capitolului *Fonetica* ar fi fost necesară prezentarea sistemelor fonologice coexistente în graiurile de pe valea Crișului Negru. Acad. Al. Rosetti, G. Istrate și B. Cazacu au arătat că faptele lingvistice sînt prezentate mai mult descriptiv, interpretarea unor fenomene fonetice nu este exactă, iar explicațiile unor evoluții semantice sînt neconvingătoare. Scăderile relevate în referate nu au fost însă de natură să împiedice aprecierea favorabilă a lucrării de către toți referenții.

La discuții au mai făcut unele observații de amănunt și acad. Al. Graur, prof. J. Byck, conf. Pandele Olteanu și G. Șerban. În încheiere, aspirantul a răspuns la întrebările care i s-au pus și la observațiile participanților la discuții. Cu zece voturi pentru și unul contra, lucrarea susținută de Teofil Teaha a fost admisă ca teză de disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

Disertația susținută de Florica Dimitrescu, la 17 iunie 1957, în fața Consiliului științific al Facultății de filologie din București a tratat un subiect de gramatică: *Locuțiunile verbale în limba română*. Pornind de la constatarea că termenul *locuțiune* este folosit în lucrările de specialitate vechi și noi cu numeroase înțelesuri improprii (denumește: timpurile compuse ale verbului, formele gramaticale simple, construcțiile corelative, proverbe, îmbinări libere de cuvinte, expresii), aspiranta consacră primul capitol al lucrării definirii conceptului de locuțiune, avînd în vedere toate categoriile de locuțiuni existente în limba română. Locuțiunea este înțeleasă ca „un ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudate, cu un înțeles unitar determinat, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire”.

În celelalte cinci capitole ale lucrării, subiectul disertației este limitat la locuțiunile verbale. În capitolul al II-lea, locuțiunile verbale sînt discutate sub aspectul lor morfologic. Astfel, din punct de vedere al elementelor componente, aspiranta distinge în limba română opt tipuri de locuțiuni verbale:

1. Verb (+ pronume) + substantiv (+determinativ): *a face față, a-și lua calea, a da o raită, a da ortul popii* etc.

2. Verb (+ pronume) + prepoziție + substantiv: *a-și ieși din pepeni, a se lua la harță, a lua în ris* etc.

3. Verb (+ pronume) + substantiv + prepoziție + substantiv: *a-și lua lumea în cap, a da bir cu fugiții* etc.

4. Verb + pronume (+ prepoziție) + adverb: *a se duce de-a rostogolul, a o lua razna, a se da jos* etc.

5. Verb (+ prepoziție) + interjecție: *a face sfîrșit, a da cu huiideo* etc.

6. Verb + prepoziție + numeral: *a lua la trei, a face în două* etc.

7. Verb + pronume (+ prepoziție) + adjectiv: *a o lua de bună* etc.

8. Verb (+ pronume) + substantiv (+ prepoziție) + adverb: *a(-l) lua gura pe dinaintie*.

Spre deosebire de celelalte locuțiuni, în care prezența părților de vorbire pe care le reprezintă nu este absolut necesară, în locuțiunile verbale, prezența verbului este indispensabilă. Verbele din locuțiuni seamănă într-o oarecare privință cu cele copulative. Ca și acestea, ele au mai ales rolul de a preciza persoana, momentul și modalitatea acțiunii, deci rol gramatical și într-o foarte mică măsură și sens lexical. Tot în acest capitol aspiranta studiază și raporturile dintre elementele componente ale locuțiunilor.

Capitolul al III-lea este consacrat analizei sintactice a comportării grupului de cuvinte din care este alcătuită o locuțiune verbală. Aspiranta grupează caracteristicile sintactice ale locuțiunilor verbale în două mari categorii: caracteristici *comune* tuturor locuțiunilor verbale și caracteristici *particulare*, aparținând numai unora din locuțiunile verbale. Dintre caracteristicile comune sînt enumerate: caracterul tranzitiv și intransitiv, faptul că sînt determinate de toate complinirile specifice verbului și că majoritatea aparțin unei diateze (iar altele pot trece de la una la alta). Dintre caracteristicile sintactice particulare sînt analizate: caracterul impersonal și nuanța aspectivă. În concluzie se arată că există o corespondență deplină între caracteristicile gramaticale ale verbelor și acelea ale locuțiunilor verbale.

În capitolul al IV-lea, Florica Dimitrescu studiază rolul locuțiunilor verbale în formarea cuvintelor. Se arată aici că procedeul cel mai productiv de formare a noi cuvinte de la locuțiunile verbale este schimbarea funcției gramaticale. În majoritatea cazurilor, dintre cele două elemente componente principale ale unei locuțiuni, verbul este acela care își schimbă categoria gramaticală, întrebându-se fie ca substantiv, fie ca adjectiv: *aducere aminte, nebăgare în seamă* etc.

Un alt procedeu, mai puțin productiv însă, este derivarea prin sufixe: *băgător de seamă* etc.

În capitolul V, *Originea locuțiunilor verbale*, aspiranta examinează mai întîi sub raport teoretic cele două ipoteze generale despre originea locuțiunilor cu răspîndire în mai multe limbi: monogeneza și poligeneza. Înclinînd spre cea de-a doua ipoteză, ea grupează locuțiunile verbale ale limbii romîne, după origine, în două categorii: locuțiuni autohtone și locuțiuni comune cu alte limbi. Faptele examinate în acest articol au permis aspirantei să tragă concluzia că din punct de vedere numeric, în limba romînă predomină locuțiunile născute prin poligeneză.

În concluziile generale ale disertației se arată că locuțiunea este o categorie proprie tuturor limbilor și a apărut din nevoia de a exprima noțiuni încă nedenumite și din nevoia de a exprima mai plastic, mai pregnant unele noțiuni deja cunoscute. Printre diferitele tipuri de locuțiuni, cele verbale ocupă un loc deosebit, în special prin preponderența numerică.

Cei trei referenți oficiali: acad. Al. Rosetti, acad. E. Petrovici și prof. G. Istrate au arătat că aspiranta a tratat bine un subiect inedit, alcătuiind o monografie exhaustivă asupra locuțiunilor verbale din limba romînă. Prin materialul lingvistic bogat și prin interpretarea lui, disertația aspirantei Florica Dimitrescu a fost considerată o lucrare temeinică și o contribuție la studiul limbii romîne.

Observațiile critice care i s-au făcut au fost puține și au vizat chestiuni de amănunt.

Consiliul științific al Facultății de filologie din București a aprobat în unanimitate lucrarea tov. Florica Dimitrescu prezentată ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

Disertația tov. Em. Vasiliu, susținută în ziua de 17 iunie 1957 în fața Consiliului științific al Facultății de filologie din București, este intitulată *Accentul în limba romînă*. La începutul lucrării, aspirantul face observația că n-au fost elaborate încă o istorie și nici o descriere a sistemului de accentuare al limbii romîne. Constatările izolate făcute pînă acum în diverse lucrări nu pot să țină locul acestora. Em. Vasiliu își propune să facă în disertația sa o descriere a sistemului de accentuare al limbii romîne literare contemporane. Remarca făcută în *Gramatica Academiei*, că accentul în limba romînă este „liber”, este insuficientă, întrucît, dat fiind caracterul sistematic al limbii, accentul, ca orice alt element al sistemului, se află în interdependență cu celelalte elemente. În virtutea acestui principiu, aspirantul își propune să studieze accentul în raport cu elementele componente ale cuvîntului: radical, desinențe, sufixe și prefixe.

Disertația are șase capitole : *Accent și vocalism, Accentuarea radicalilor, Descrierea radicalilor paroxitone, Accent și flexiune, Accent și derivație și Sistemul de accentuare* (un capitol de sinteză, în care se dă o prezentare de ansamblu a sistemului de accentuare al limbii romine).

Deși aspirantul cercetează sistemul de accentuare al limbii literare contemporane, pentru a-și întemția anumite observații, el face și scurte incursiuni în domeniul istoriei limbii.

Materialul lexical supus analizei este cel oferit de *Dicționarul limbii romine* al lui I. A. Candrea. Au fost lăsate la o parte regionalismele, termenii tehnici cu circulație foarte restrânsă, neologismele care nu au circulație mare, cuvintele arhaice și cele care nu au aparținut niciodată decît jarganelor (grecisme, turcisme, franțuzisme etc.). Aspirantul consideră că erorile cauzate de subiectivismul inerent acestei trieri sînt corectate de faptul că statisticile alcătuite se bazează pe un număr destul de mare de cuvinte.

Examinînd raportul dintre accent și radical, accent și morfeme, accent și sufixe lexicele, Em. Vasiliu ajunge la următoarele concluzii :

Datorită mobilității sale, accentul în limba romină are rolul de a diferenția radicale (*căpîl — copil*), de a diferenția forme gramaticale (*cîntă — cîntă*), de a diferenția cuvinte (*tipic — tipic*).

În limba romină, accentul stă în majoritatea cazurilor pe ultima silabă a radicalului, atunci cînd la radical nu se adaugă un sufix sau un morfem accentuat. Cazurile de proparoxitone sînt foarte rare.

Accentul stă pe prima silabă a unui sufix sau a unei desinențe, atunci cînd sufixul sau desinența sînt polisilabice.

Cînd la radical se atașează o serie de morfeme, dintre care unul e accentuat, acest morfem ocupă primul loc în serie, adică stă imediat după radical.

În cazul cînd la radical se atașează o serie de sufixe lexicele, accentul depinde de regimul de accentuare a ultimului sufix : dacă acesta face parte din categoria sufixelor accentuate, el este accentuat, chiar dacă sufixul precedent face parte din aceeași categorie. Cînd ultimul sufix este neaccentuat, accentul stă pe sufixul penultim.

Dacă cuvîntul este construit din radical + sufixe lexicele + morfeme (între care unul e accentuat), accentul trece pe morfemul accentuat : *încredînsăse* (constituit din *în + cred + în* + *a + se*, unde *-în-* reprezintă sufixul lexical, *-a-* sufixul perfectului, *-se* sufixul mai mult ca perfectului ; *înță*, deși face parte din categoria sufixelor accentuate, își pierde accentul, care trece pe primul morfem al seriei, *-a*).

Cînd într-un cuvînt există mai multe elemente (radical, sufixe etc.) din categoria celor accentuate, accentul stă totdeauna pe ultimul element ; cele precedente își pierd accentul.

Comparînd modul de accentuare a derivatelor și a formelor gramaticale, Em. Vasiliu face încă două constatări :

1. Cînd la radical se atașează o serie de sufixe, accentul se deplasează către sfîrșitul cuvîntului derivat, pe ultimul sufix, dacă acesta este accentuat, pe penultimul, dacă ultimul este neaccentuat. Deplasarea accentului este un indice de derivație ca și sufixul.

2. În cazul formelor flexionare situația este diferită. Cînd forma flexionară include mai multe morfeme, numai un singur morfem face parte din categoria morfemelor accentuate, iar celelalte fac parte din categoria morfemelor neaccentuate și se află totdeauna așezate după morfemul accentuat.

Accentul primului morfem al unei serii de morfeme delimitează segmentul constituit de morfeme față de radical. Situația este asemănătoare în cazul în care accentul rămîne pe radical, deoarece în marea majoritate a cazurilor, accentul se află pe ultima silabă a radicalului.

Concluzia pe care o trage de aici aspirantul este că accentul, prin situarea lui pe ultimele silabe ale segmentului constituit din lexeme sau pe prima silabă a segmentului constituit din morfeme, are o funcțiune de delimitare între aceste două segmente : *electrișic||ăseră — deșteptător||ilor*.

De asemenea, se poate considera — arată Em. Vasiliu — că accentul îndeplinește și funcțiunea de delimitare între temă și ultimul sufix, dat fiind că el nu stă decât pe ultimele silabe ale temei sau pe prima silabă a ultimului sufix : *clerical // lsm, leod i // că* etc.

Concluzia generală a disertației este că accentul are în limba română două funcțiuni : a) o funcțiune paradigmatică, aceea de a diferenția cuvinte și forme gramaticale și b) o funcțiune sintagmatică, aceea de a delimita morfemul față de lexem sau sufixul față de temă.

Părerile referenților oficiali acad. Al. Graur, acad. Al. Rosetti și prof. G. Istrate asupra disertației susținute de Em. Vasiliu au fost împărțite. Acad. Al. Graur a arătat că în ce privește interpretarea faptelor, aspirantul se află pe poziția structuraliștilor, care consideră că rolul lingvisticii nu este decât acela de a descrie o situație dată, neținând seama decât de această situație și neglijând faptul că limba are și un trecut. Din această cauză, d-sa a considerat antiistoric fondul disertației lui Em. Vasiliu, arătând că aspirantul prezintă o analiză a formelor actuale fără a ține seama de trecutul lor. Astfel, verbe ca *edific, modifice* etc., împrumutate de noi făcute gata, sînt considerate de Em. Vasiliu derivate primare românești. *P. trolier*, format în franceză din *pétrole*, cu sufixul — *ier* este prezentat ca derivat românesc dintr-o rădăcină inexistentă *petroli*, cu sufixul — *er* etc. etc.

Acad. Al. Graur a arătat că și partea statistică dă naștere la neînțelegeri. Și aici, în mod antiistoric, se pun pe același plan cuvinte ca *paieric* și *reostatic, trepotnic* și *cinetic* și se trag concluzii pentru limba română contemporană, deși unele dintre ele sînt arhaisme, iar altele neologisme puțin răspindite. Acad. Al. Graur a conchis că lucrarea nu poate fi acceptată ca disertație.

Ceilalți referenți, acad. Al. Rosetti și prof. G. Istrate, ca și participanții la discuții : acad. E. Petrovici, acad. I. Jordan și prof. J. Byck au considerat dimpotrivă că lucrarea lui Em. Vasiliu este alcătuită după o metodă al cărei caracter științific nu poate fi contestat. Studiarea modului cum se prezintă un fenomen lingvistic la o anumită dată nu înseamnă antiistorism. Aspirantul a exprimat în disertația sa idei personale, matur gândite, iar majoritatea concluziilor și demonstrațiilor sînt juste. Unele scăderi de amănunt pe care le-au semnalat nu i-au împiedicat să accepte ca disertație lucrarea susținută de Em. Vasiliu.

După ce aspirantul a răspuns obiecțiilor aduse de acad. Al. Graur, Consiliul științific al Facultății de filologie din București, cu 12 voturi pentru și 4 contra, a admis ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice lucrarea susținută de Em. Vasiliu.

O altă lucrare de disertație susținută anul acesta (16 aprilie) este aceea a lui G. Mihăilă, care a făcut aspirantura în Uniunea Sovietică. Disertația este intitulată *Cuvinte de origine slavă veche în limba română* și a fost susținută în fața Consiliului științific al Facultății de filologie a Universității „Lomonosov” din Moscova.

La începutul disertației, aspirantul face o succintă prezentare a rezultatelor de pînă acum, la care au ajuns oamenii de știință care s-au ocupat cu studierea elementelor slave din limba română. Remarcăm în această privință că informarea bibliografică este aproape exhaustivă.

În cuprinsul disertației, aspirantul nu-și propune ca sarcină să cerceteze aspectele generale istorico-lingvistice ale influenței slave asupra limbii române, ci, pornind de la rezultatele lucrărilor anterioare, să studieze fondul vechi de împrumuturi slave în limba română. Grupînd elementele vechi slave din limba noastră în serii tematice, așa cum au făcut-o înainte O. Densușianu, A. I. Iațimirski, B. Ţonev, T. Capidan, Al. Rosetti ș.a., Gh. Mihăilă dă un tablou mai complet al acestor împrumuturi și le studiază în același timp „în funcțiunea lor”, insistînd adică asupra răspîndirii teritoriale și a evoluției lor semantice. În acest scop autorul s-a folosit de *Atlasul lingvistic român* și de dicționarele și textele vechi și moderne de limbă română. Elementele slave vechi din limba română sînt studiate în comparație cu corespunzătorii lor în limbile slave meridionale, orientale, și într-o măsură mai restrînsă și cu elementele slave occidentale.

Datorită scopurilor urmărite și metodelor folosite de aspirant, partea I a lucrării, intitulată *Componența elementelor lexicale vechi slave în limba română*, are aspectul unui „dictionnaire raisonné”, cu indicații etimologice și considerații cultural-istorice.

Pentru a împinge mai departe cercetările care au ca scop fixarea epocii de pătrundere a primelor elemente slave vechi în limba română, Gh. Mihăilă arată în disertația sa că, în afară de criteriile fonetic și morfologic, trebuie folosite și alte criterii, neglijate pînă acum, cum ar fi, de pildă, răspîndirea teritorială și evoluția semantică. Bogăția de sensuri, devierea de la sensul inițial, etimologic, ca și circulația cuvintelor, pot fi, alături de caracteristicile fonetice și morfologice, un indiciu în privința datei la care au pătruns în limba română diferitele elemente slave.

În disertația sa, Gh. Mihăilă nu se oprește la înregistrarea cuvintelor vechi slave din limba română, ci alcătuiește și un tablou al evoluției lor semantice. Observații sporadice de această natură se află și în prima parte a lucrării, dar ele devin obiectul cercetării și prezentării sistematice numai în partea a doua, intitulată *Observații lexico-semantice*. În această parte, aspirantul stabilește unele tendințe generale ale evoluției semantice a cuvintelor vechi slave din limba română. Bazîndu-se, în ce privește teoria și metoda de lucru, pe lucrările de semasiologie cunoscute, Gh. Mihăilă caută să explice condițiile specifice ale evoluției sensului cuvintelor vechi slave și arată pe baza unui material concret cum s-au produs diversele procese semantice (lărgirea sau restrîngerea sensului inițial și devierea totală de la acesta) și ce legătură există între ele. Studiul evoluției semantice a elementelor vechi slave din limba română se face tot timpul în paralel cu evoluția semantică a corespondentelor lor în limbile slave.

La sfîrșitul lucrării, într-un subcapitol special *Despre numărul și circulația cuvintelor de origine slavă* se face o scurtă analiză critică a teoriilor statistice privitoare la numărul și circulația elementelor slave în raport cu celelalte elemente componente ale lexicului limbii romîne. Această analiză era necesară, întrucît pe baza diferitelor statistici s-au tras concluzii nejuste, unii cercetători exagerînd însemnătatea elementului slav pentru limba română, iar alții minimalizînd-o.

Disertația se încheie cu un indice al cuvintelor studiate, după care urmează bibliografia lucrărilor consultate.

După susținerea disertației, au luat cuvîntul R. A. Budagov, conducătorul științific al aspirantului, S. B. Bernstein și N. I. Tolstoi, referenți oficiali. R. A. Budagov a făcut o caracterizare a întregii activități științifice a aspirantului, iar cei doi referenți au discutat despre calitățile și lipsurile disertației. Amîndoi au fost de părere că lucrarea prezentată de Gh. Mihăilă ca disertație aduce în discuție mult material nou și oferă un tablou bine conturat al istoriei semantice a împrumuturilor slave din limba română. Ei au arătat de asemenea că numărul mare al observațiilor noi și lipsa de prejudecăți naționaliste dă lucrării un caracter obiectiv și științific.

Referîndu-se la modul concret în care a fost făcută analiza evoluției semantice a împrumuturilor slave, N. I. Tolstoi s-a exprimat că aspirantul are un simț fin al cercetării în acest domeniu și este pregătit pentru specialitatea pe care și-a ales-o.

Cei doi referenți au făcut și observații critice, arătînd că unele lipsuri ale lucrării se datoresc faptului că aspirantul a abordat un subiect prea vast și n-a putut cuprinde toate problemele care se cereau analizate, pentru lămurirea deplină a temei tratate. S. B. Bernstein a fost de părere că lipsa unui capitol de fonetică și morfologie a făcut imposibilă rezolvarea unei probleme cardinale care sta în fața aspirantului: care limbi slave și cînd au acționat asupra limbii romîne? Celelalte observații ale referenților au fost de amănunt.

Membrii Consiliului științific au aprobat în unanimitate lucrarea prezentată de Gh. Mihăilă ca disertație pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice.

C. OTOBICU

RECENZII

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ, II, 1956 (368 p.); III, 1957 (316 p.), Societatea de științe istorice și filologice

În cele două volume apărute deodată au fost adunate la un loc câteva studii care reprezintă o parte din contribuția științifică a membrilor „Societății de științe istorice și filologice” la elucidarea unor probleme de limbă, literatură și folclor. La seria de studii publicate de cercetătorii Academiei și ai universităților noastre se adaugă, prin tipărirea anuală a acestor culegeri, rezultatele muncii multor cercetători de diferite categorii, printre care și profesori din învățământul mediu și elementar, încadrați în cele 26 de filiale ale Societății, existente în orașele mai importante ale țării. Se dă astfel acestor cercetători posibilitatea, pe de o parte, de a menține legătura cu oamenii de știință de înaltă calificare de al căror ajutor pot beneficia, pe de alta, sint încurajați să studieze mai temeinic problemele legate de specialitatea lor.

În cele două volume ale culegerii *Limbă și literatură*, un număr considerabil de studii se ocupă de problemele limbii; asupra acestor studii ne vom opri mai mult; pe cele de istorie literară și de folclor le vom pomeni numai pentru a atrage atenția cititorilor asupra lor.

Studiile de limbă pot fi grupate în câteva categorii mari: a) lingvistică generală; b) limbă veche; c) limbă literară și limbă poetică; d) scriitorii și limba; e) probleme de fonetică, de gramatică, de toponimic.

În *Raporturile dintre logică și gramatică* prof. D. Papadopol consideră dezvoltarea le-

găturii dintre gândire și limbă ca un proces specific uman, ca o manifestare istorică a progreselor pe care le-a obținut prin *muncă* omul cu forța lui productivă, reflexivă și comunicativă. Munca a stimulat judecata, reflexia sa; acestea s-au manifestat prin limbă. Apoi progresul gândirii și al limbii a atins o nouă treaptă, un nou nivel: „Nivelul gramatical la care se ridică limba, ca și cel logic la care se ridică concomitent gândirea, în merul lor progresiv, ca aspecte ale procesului cunoașterii, constituie factori ai muncii desfășurate adincit...” (II, 255). Autorul demonstrează apoi cum s-a realizat istoric și practic acest nivel, cum s-au consolidat categoriile logice și cele gramaticale, cum „limbile urmează în procesul dezvoltării lor același drum, drumul unei tot mai înaintate abstractizări și simplificări” (281). Interesantă ni se pare și analiza raporturilor dintre judecată și propoziție și constatarea că „judecata logică simplifică și restrânge realitatea la scheme statice. În schimb limba lărgeste și îmbogățește judecata făcînd-o să oglindească realitatea mai corespunzătoare situației de fapt în care se produc procesele ei”.

Studiul e o demonstrație mai mult filozofică decît lingvistică. Mai ales în partea introductivă și în cea finală am fi așteptat mai multe exemple din domeniul limbii. Raportul dintre propoziție și judecată nu ne oferă exemple concrete. În acest sens studiul mai poate fi îmbunătățit pentru a fi adus mai aproape de realitatea concretă a faptelor de expresie.

Problema legăturilor dintre muncă, viața socială și aspectele dezvoltării limbii e cercetată și de acad. Witold Doroszewski (Varșovia) în articolul: „Limba — comunitate de muncă”. Cu exemple din limba polonă, lingvistul din Varșovia demonstrează cum înțelegerea justă a legăturii dintre *teorie și practică*, cum *atitudinea conștientă* a celor ce folosesc la fiecare pas limba ca principal factor de înțelegere și de progres, poate asigura continua cultivare a limbii. Așa cum istoric, prin muncă, s-au dezvoltat ramurile progresului, inclusiv limba, azi prin efort conștient, bine orientat, se poate atinge un nivel mai înalt al capacității expresive a limbii, „pentru că cel care dorește să vorbească bine este acela care în atitudinea sa față de limbă, vrea să facă o muncă, și desigur numai ca este unitatea de măsură a tuturor valorilor” (III, 54).

Problemele acestea fundamentale ale limbii au fost discutate mult în toate vremurile iar realizările treptate în organizarea mereu mai perfecționată a structurii lingvistice au fost ilustrate teoretic și practic de oamenii de știință, de gânditorii, de scriitorii, de filologii foarte diferiți ca orientare, aparținând diferitelor popoare și epoci. Antichitatea încă ne oferă destule exemple de aplicație erudită la studiul și analiza faptelor de limbă, la cercetarea aspectului logic și gramatical al exprimării prin cuvinte. În studiul *Probleme de limbă și gândire la filozofii stoici*, Felicia Vanț demonstrează originalitatea și temeiul științific al concepției despre limbă și gândire a stoicilor, uneori atât de apropiați de concepția științifică actuală. „Logosul. înseamnă la om ratio et oratio”, gândire și limbă. . . Părțile de vorbire sînt nu numai categorii lingvistice, ci și logice” (II, 324).

Prof. N. I. Barbu aduce câteva precizări interesante și subtile în *Observații asupra expresiilor realității, posibilității și irealității în greacă și latină*, demonstrînd că în limba latină, „așa cum conjunctivul prezent exprima, înainte de apariția imperfectului, procese ireale, dacă se avea în vedere viitorul, tot așa imperfectul conjunctiv a exprimat acțiuni ireale, de vreme ce realitatea obiectivă trecută era cunoscută” (II, 47). Unele inovații în

construirea modurilor s-au impus treptat, coexistînd o vreme cu formele vechi gramaticale. Din punct de vedere stilistic încă, toate formele sînt utile — vechi și noi — pentru a diferenția straturi și niveluri variate ale limbii unui popor. În limbile vechi, se știe că rigiditatea anumitor norme gramaticale a fost treptat înfrîntă de o tot mai mare libertate și varietate de construire sintactică și morfologică.

În alte studii se oglindesc problemele actuale ale lingvisticii și în considerabilă măsură aspectele studierii limbii literare. Probleme de principiu și o analiză critică a muncii desfășurate în acest sector cuprinde articolul *Cum se studiază limba literară* de acad. Al. Graur. Autorul articolului e preocupat de patru probleme esențiale: „cînd apare limba literară în România? limba poeziei populare este literară? baza dialectală a limbii române literare; cum se studiază la noi limba literară” (III, 115). Desigur nu putem reproduce șirul întreg de argumente folosite de acad. Al. Graur pentru a-și susține tezele sale, altele decît cele ale unor lingviști care s-au ocupat la noi de limba literară. Iată însă răspunsul dat la aceste patru chestiuni: a) „Cred că nu putem limita limba literară la textele tipărite, și nici măcar la cele scrise. Din momentul în care exista o literatură orală, trebuie să socotim că exista și o limbă literară” (III, 119); b) „dacă examinăm astăzi o poezie populară, constatăm nu numai unele asemănări cu limba literară și unele deosebiri față de limba „populară”, ci și asemănări cu cea de a doua și deosebiri față de prima. Iată de ce astăzi poate părea curios să se afirme că literatura populară este compusă într-o limbă literară” (123); c) „baza pe care s-a format norma limbii literare, unificarea limbii, apoi limba literară modernă a fost dialectul muntenesc, apoi „vorbirea din București” (124, 126); d) „Nu cumva este adevărat că progresul în limbă îl aduc tocmai scriitorii, așa cum se afirmă de obicei? În orice caz, de la acest punct de vedere nemărturisit pornesc astăzi mai toate cursurile și lucrările care studiază limba noastră literară. De aceea limba literară se reduce la limba scriitorilor și de aceea pe lingviștii noștri îi interesează elementul individual,

personal, în limba scriitorilor” (132). Evident, e combătută preocuparea lingviștilor de a analiza numai limba scriitorilor, „latura artistică a textelor”, de a înregistra, în anumite particularități individuale, inovații ale scriitorilor; de acestea trebuie să se ocupe critica literară.

Credem însă că tocmai în opera literară apar, cu precădere, semnele progresului în limbă; scriitorul prin arta și cunoașterea limbii este un factor esențial în găsirea celor mai bune soluții cerute de nevoia de perfecționare, de cultivare și îmbogățire a limbii literare. Ca exponent al capacității expresive a limbii comune, ca măsură a forței — latentă adesea — de continuă creștere, creația literară constituie o principală sursă de documentare a istoricului limbii noastre. De aceea opera literară preocupă azi pe atîția lingviști.

Un aspect important, cu toate că mai restrîns, al evoluției limbii literare romîne prezintă articolul *Despre formarea limbii literare romîne moderne — însemnătatea și forma elementelor franceze* de Werner Bahner (Leipzig). Paginile din volum au constituit obiectul comunicării cercetătorului german făcută în cadrul celui de al VIII-lea Congres al romaniștilor de la Florența, în 1956. Autorul articolului, un prieten al țării noastre și un bun cunoscător al limbii romîne, scoate în lumină procesul de pătrundere și de adaptare a neologismelor, mai ales de origine franceză, care s-au impus pe măsura modernizării culturii, literaturii și a limbii romîne.

Volumul masiv al elementelor lexicale de origine franceză s-a impus în mai multe etape și în mai multe straturi ale limbii (înlocuirea termenilor de origine slavă, turcă sau neogreacă; înlocuirea unor termeni regionali; împrumuturi masive în terminologia științifică, în limbajul profesional; cuvintele de lux — adesea termeni abstracți — uneori, necesari, alteori avînd sinonime în limba romînă; elemente de jargon).

Discutarea și concluziile problemei prezintă un caracter sintetic, concentrat, de aceea instructiv și bogat în sugestii pentru cercetări viitoare.

Puncte de vedere noi și un bogat material demonstrativ aduce studiul lui G. Ivănescu :

Limba poetică romînească. După considerații generale teoretice și după o privire istorică asupra etapelor evoluției acestui aspect important al limbii romîne care este latura artistică, poetică, a ei („limbajul poetic romînesc s-a născut din cele trei surse care procură scriitorilor și limbajul de caracterizare : din limba veche, din cea populară și din neologisme, bineînțeles cînd toate aceste se deosebesc de limba curentă” II, 214), autorul discută rolul important al generației pașoptiste, apoi, mai ales, al lui Eminescu, al generației de scriitori care au activat între 1880 și 1920 și în fine al lui Arghezi, în perfecționarea și continuarea îmbogățire a limbii noastre poetice.

Ca primă cercetare mai adîncită care privește teoretic și istoric problema limbii poetice, contribuția lui G. Ivănescu e binevenită, prețioasă prin interpretarea originală, curajoasă, a faptelor și a tezelor în discuție. Firește că acest aspect particular al limbii literare nu se poate discuta decît judecînd lucrurile estetice. Aș face însă o rezervă, în legătură cu raportarea la *psihologie* a datelor limbajului poetic. Sînt oare esențiale pentru acest limbaj „cele două game de sentimente ale omului : iubire, ură ; simpatie, antipatie ; admirație, dispreț ; entuziasm, scribă” ? Aceste sentimente pot explica „în întregimea lui, (209) limbajul poetic ?

Sînt convins că există destule exemple în literatură cînd sentimentele de iubire, de simpatie, de entuziasm au fost exteriorizate printr-un limbaj strident, dar (cf. Arghezi și multe pagini de proză contemporană) și invers. Un amănunt însă : aș numi termenii normali, banali, aflați între cele două extreme — frumos, urît — nu limbaj dur, aspru, termen care mi se pare impropriu, ci cuvinte neutre, uzuale sau de circulație curentă (pe 224).

Multe studii privesc arta literară a scriitorilor, ele conțin deci analiza limbii, a stilului sau a unor aspecte ale creației poetice. Contribuția scriitorilor de seamă la progresul limbii romîne prezintă desigur multe laturi originale, demne de relevat. În cercetarea acestor probleme au fost atrași în ultimul timp și unii profesori din diversele orașe ale țării

un fapt pozitiv în activitatea „Societății de științe istorice și filologice”.

E aproape suficientă enunțarea titlului studiilor publicate în aceste 2 volume despre limba scriitorilor, pentru a ne da seama de varietatea temelor analizate de autori. Mitu Grosu se ocupă de un capitol literar vechi: *Radu Popescu — considerații asupra artei literare*; cronicar apropiat „în multe privințe” de contemporanul său Ioan Neculce (III, 133 și urm); I. Șiadbei pune în lumină o latură puțin cercetată a activității lui Alexandri, autor al unei gramatici, publicată la Paris sub pseudonimul V. Mircescu: *Grammaire de la langue roumaine* (1863), prin care scriitorul „a urmărit în primul rînd să contribuie la cunoașterea limbii romine în Franța (II, 314). Paula Diaconescu, într-un amplu studiu, se ocupă de „repetiția, procedeu artistic în poezia lui Eminescu” (III, 27 și urm.). Alte câteva studii din domeniul cercetării limbii scriitorilor se referă la opera unor scriitori contemporani: Al. Andriescu serie despre *Scribrițalea stilistică și realismul lui Liviu Rebreanu*; B. Cazașu: *Arta descriptivă a lui Mihail Sadoveanu*; Ștefan Munteanu: *Însemnări despre stilul lui G. Topîrceanu*; Gă. Bulgăr: *Gala Galaction și limba noastră artistică*. Cîitînd la rînd aceste studii, căpătăm o amplă și variată imagine despre bogăția de forme lexicale, gramaticale, stilistice, pe care le-au folosit, uneori le-au valorificat din fondul vechi al limbii, scriitorii de seamă ai epocii contemporane. Între stilul simplu, dar dens ca fond de idei, al lui Rebreanu (care mărturisise în „Cred” — vol. *Amalgam*, că de dragul unei figuri stilistice nu va sacrifica niciodată ideea, comunicarea directă) și fantazia scilpitoare, regenerînd lexicul și figurile de stil, a lui Topîrceanu, între originala folosire a elementelor limbii religioase, a textelor sacre de către Galaction și fraza poetică pînă de variante populare, folclorice, a lui Mihail Sadoveanu, există vaste arii de experiență, de inovații, de căutări și de îndrăznele scriitoricești. Acestea reprezintă, în realitate, adîncă frămîntare a limbii în cadrul procesului de creație artistică. Din deasă întîlnire a muncii cu inspirația poetică au răsărit minunile armoniei versurilor sau ale

prozei artistice moderne. Autorii studiilor pomenite ilustrează prin citate concludente măsura în care scriitorii mari au contribuit la continua „creștere” a limbii romînești.

O interesantă exemplificare a tendințelor inovatoare existente la scriitorii, mai ales la poeți, găsim în studiul lui I. Coteanu: *Creația lexicală în poezia noastră nouă*. Sint luate în considerație și analizate „din punctul de vedere al structurii lor...formațiile recente, construite din elemente vechi” (II 95). În categoria acestor formații recente intră: derivatele cu prefixul *ne-*, cu *in-*; cele cu *-tor*, postverbalele (ca *licăr, învâl, spulber, alint* etc.), „unirea a două substantive pentru a se reda prin ele o singură imagine” (*inimi — jurnale, case — săgeți, ani — șopîrle, girafe — macarale, umeri — munte* etc.). Toate acestea „corespund unor frămîntări, unor căutări, unei încercări de a se găsi mijloace poetice noi pentru o tematică nouă” (107). Cred însă că aceste inovații, în bună parte reiau procedee vechi, frecvente în limbă. Pe la 1830—1848 derivatele cu *ne-* sint, în textele literare, dese și neașteptate; formațiile regresive apar frecvent în creația populară (Coșbuc a creat singur cîteva zeci, mai ales în traducerea *Eneidei*); compusele din două substantive sint, cum spune I. Coteanu, artificiale, o metodă a anilor trecuți; cred că azi e mult în descreștere această tendință.

Trebuie apoi remarcate și studiile de gramatică; în acestea se vede dorința de a îmbunătăți anumite capitole ale masivei lucrări apărute anii trecuți sub egida Academiei R. P. R.: cele 2 volume ale *Gramaticii limbii romîne*. În *Problema structurii frazei din punct de vedere gramatical și stilistic*, M. Gabrea stabilește „patru moduri de exprimare gramaticală, patru unități sintactice: a) propoziția independentă; b) fraza formată prin juxtapunere; c) fraza formată prin coordonare; d) fraza formată prin subordonare (sau subordonare cu coordonare)” (III, 86). Sint analizate în parte și ilustrate prin exemple toate aceste moduri, însă n-am înțeles de ce în concluzii „pulverizarea unităților (frazei) ample în unități din ce în ce mai simple, pînă la propozițiunea independentă” duce la „rea-

lizarea stilului discontinuu" (90). Am arătat, în articolul citat de câteva ori de autoarea acestui studiu, că „izolarea subordonatelor în proza contemporană" duce la crearea unui șir de propoziții scurte, formal independente, pentru că legătura logică, subordonarea ca sens, rămâne clară. Între crearea artificială oarecum, de propoziții independente, și stilul discontinuu, nu există decît un raport formal, inovații stilistice, nu invenții gramaticale,

O completare și o precizare binevenită, în legătură cu un alt capitol al *Gramaticii*, aduce Leonțin Gărgariu în studiul *Articularea substantivului după prepoziție în limba română*. Sînt analizate cu o bună documentare cazurile de : articularea a substantivului precedat de prepoziție și însoțit de atribut; cazuri cînd e însoțit de un atribut și cînd e însoțit de mai multe atribute. Autorul ia în considerare „numai prepozițiile primare simple" (II, 94). Spre deosebire de *Gramatică*, autorul conchide că „între comportarea substantivului precedat de prepoziția *cu* și substantivele precedate de alte prepoziții și însoțite de un atribut sau de mai multe, nu este nici o deosebire" (III, 112).

În vol. al II-lea (1956) apare și un important și documentat „scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească", în care acad. Iorgu Iordan analizează atît concepția, cit și valoarea gramaticilor publicate pînă azi, subliniind meritele incontestabile ale recentei lucrări, apărută în cadrul Academiei R. P. R.

Studiul acad. E. Petrovici: „Correspondențele (nu corespondențele, cum greșit s-a tipărit la sumar) românești ale grupurilor bulgare *st* și *zd*", se ocupă de o problemă specială de fonetică. Pandele Olteanu cercetează o problemă de toponimie (în volumul pe 1957): *Numiri slave în Transilvania de nord*. Autorul discută aici un mare număr de toponimice, folosind numeroase lucrări care au apărut mai înainte despre toponimicele din nordul țării.

Amintesc doar cu titlu informativ celelalte articole de istorie literară și de folclor: *Aspecte din dramaturgia populară; teatrul popular de*

haiduci, de V. Adăscăliței; *Sătira „bonjurismului" în literatura rusă și română* de V. Ciobanu; *Contribuția lui Iosif Vulcan și a „Familiei" la dezvoltarea teatrului din Ardeal* (se împlinesc în acest an 50 de ani de la moartea lui Iosif Vulcan) de Lucian Drimba; *Legături literare romîno-ruse* de Petre Haneș; *Recitînd pe Bacovia* de Emil Manu; *Delavrancea și folclorul* de Emilia St. Milicescu; *Apropieri folclorice între un sat ardelean și unul muntean* de D. Șandru; *Cîteva considerații critice în marginea unor noi cercetări privitoare la viața și opera lui J. Racine* de Elena Vianu; un documentar: *Despre începuturile presei românești — „Courrier de Moldavie"* — de G. Ciuchindel. Toate acestea au apărut în vol. al II-lea, pe 1956. La aceste variate studii se adaugă apoi cele care apar în vol. al III-lea, pe 1957: *Înțelesul suferinței umane în tragediile lui Eshil* de A. Frenkian; *Despre manuscrisele și tipăriturile orientale din fondul „T. Cipariu*, de M. Guboglu; *Cîteva observații în problema genurilor literare*, de Ovidiu Papadima; *Scrieri inedite din tinerețea lui Odobescu* de D. Păcurariu; *O fază marxistă la începutul activității lui G. Ibrăileanu* de Al. Piru; *Căderea fratelui mort sau motivul Lenore în folclorul sud-est european* de G. Vrabie; un documentar: *Reviste bolșănești din trecut*, de Elena Turușancu.

În ansamblu, cele două volume recente *Limba și literatură*, alături de alte cărți tipărite, sînt o bună dovadă că „Societatea de științe istorice și filologice" a reușit să inițieze, să stimuleze și să publice lucrări valoroase, contribuții originale la progresul studiilor filologice, de istorie literară și de folclor.

Pentru viitor ar trebui asigurată și executarea tehnică la un nivel mai înalt; supravegherea tipăririi va trebui întărită pentru a evita greșelile de tipar rămase în paginile volumelor discutate.

Cele două volume recent apărute reprezintă o realizare și un efort științific care merită atenția atît a filologilor, cît și a scriitorilor, a celor ce lucrează la catedră și a cititorilor preocupați de progresul limbii și al literaturii noastre.

Gr. Bulgăr

Prin conţinutul său, lucrarea lui G. Scridon reprezintă o nouă contribuţie la cunoaşterea vieţii şi operei marelui scriitor ardelean. Remarcăm în special capitolul intitulat *Cercelări*, în care autorul ne dă informaţii inedite despre manuscrisele lui Coşbuc, despre activitatea la Societatea „*Virtus romana rediviva*” (al cărei statut este publicat în întregime în anexa de la sfârşitul cărţii), despre pasiunea lui Coşbuc pentru cunoaşterea şi traducerea marelui poet italian Dante etc. Dar cea mai mare parte din acest capitol este consacrată activităţii filologice a lui Coşbuc. Această latură a operei sale era de altfel cea mai puţin cunoscută pentru cititorii de azi.

Descoperind în revistele şi ziarele vremii articolele filologice, cît şi numeroasele însemnări rămase în manuscris, Gavril Scridon arată că asidua preocupare a lui Coşbuc pentru problemele dezvoltării limbii noastre nu este izvorită dintr-un capriciu al scriitorului şi nu ne apare deci ca un act izolat, ci se încadrează în puternicul front de luptă împotriva tendinţelor de stîlcire a limbii, pe care l-au format toţi scriitorii noştri mari, contemporani cu Coşbuc.

Aceste lucrări ale marelui nostru poet, numeroase şi variate, după cum ne informează G. Scridon, nu se întemeiau numai pe simţul său lingvistic deosebit, ci şi pe o bogată cultură de specialitate. Coşbuc cunoaşte în afară de lucrările lui Eliade Rădulescu, Laurian, Massim, Cihac, Zanne, Hasdeu etc. şi lucrări ale unor lingvişti străini ca: Diez, Max Müller, Darmestetter, Brunot etc. Aceasta i-a îngăduit să discute cu competenţă, pe lângă probleme de cultivare a limbii sau de vocabular şi gramatică românească, şi probleme mai dificile de lingvistică generală.

Pentru a arăta diversitatea preocupărilor şi seriozitatea cunoştinţelor şi ideilor lingvistice ale lui Coşbuc, Gavril Scridon nu respectă în expunerea sa ordinea cronologică a materialelor rămase, ci le grupează pe probleme. Cu

toate că nu întotdeauna se face o delimitare strictă a problemelor, acest mod de a ne înfăţişa preocupările lingvistice ale lui Coşbuc este, fără îndoială, cel mai potrivit.

În subcapitolul *Probleme de lingvistică generală*, ne sînt prezentate două articole *Logica particulară şi Conservator şi revoluţionar*. În aceste articole Coşbuc discută idei fundamentale în lingvistică: specificul fiecărei limbi naţionale, permeabilitatea vocabularului în ce priveşte influenţele străine, stabilitatea structurii gramaticale şi greutatea ei specifică în determinarea caracterului unei limbi, lupta dintre nou şi vechi ca factor esenţial în dezvoltarea limbilor etc. Iată cum este discutată această ultimă idee: „Limbile se nasc, trăiesc şi pier cîrmuite fiind de două puteri, una conservatoare şi alta revoluţionară. Una tinde la ţinerea statului-quo, apără cu îndărătnicie formele din trecut şi se sileşte să le lase neştiute viitorului, ca un „fond inalterabil” şi se împotrivesc înnoirilor care pot zgudui temelii limbii şi-i pot schimba caracterul”. Puterea cealaltă „tinde spre o necontenită primenire, distruge formele vechi şi creează altele; de o parte uniformizează excepţiunile, iar de alta împrăştie ceea ce a fost unitar, primeşte cu uşurinţă ceea ce este nou şi oricînd e învoită cu schimbările radicale, fie acestea în conformitate ori nu cu progresele culturale ale poporului”. Aceste două puteri „totdeauna există în limbă deodată, merg totdeauna paralel, controlîndu-se, făcîndu-şi concesii ori pierdîndi”.

Observaţii la fel de interesante face Coşbuc şi cînd discută probleme de gramatică sau de vocabular. În articolele lui găsim remarcă, înregistrată astăzi în toate gramaticile noastre, că „verbele create se grupează ori la conjugarea I (cele în *-ez*), ori la a IV-a (cele în *-esc*). Nu putem însă grupa nici un verb creat la conjugarea a II-a şi a III-a. Conjugarea a treia e cea mai refractară parte a limbii noastre”. Nu mai puţin valoroase sînt

observațiile despre rolul accentului în deosebirea unor forme gramaticale și despre folosirea unor prepoziții.

Dar cea mai mare parte a preocupărilor lingvistice ale lui Coșbuc este consacrată problemelor de vocabular și de cultivare a limbii. În articolele sale, el discută despre numeroase aspecte ale vocabularului: diminutive, neologisme, etimologii, regionalisme, explicarea expresiilor și zicătorilor etc. Gavril Scridon reproduce, însoțite de un comentariu inteligent, o bună parte din articolele și însemnările rămase nepublicate, în care Coșbuc discută astfel de probleme. Foarte interesante și instructive sînt, între altele, explicațiile date de Coșbuc pe marginea unor expresii populare ca: *Nici în clin, nici în mîncă, A prins prepeleia de coadă, Brașoave, Lasă-l în moarea lui, La botul calului, Cu cățel cu purcel, Opt cu a brinzei, I-a suflat în borș, Burtă de popă, Tîrța-pîrța, Altă căciulă* etc. Coșbuc spunea că „zicătorile, ca și limba, sînt istoria unui popor, o istorie mai vrednică de atenție decît cronologiile regilor și înșirarea faptelor”.

Citind lucrarea lui G. Scridon, ne dăm seama că pasiunea lui Coșbuc pentru cunoașterea și explicarea subtilităților limbii a fost într-adevăr mare, iar activitatea lui în această direcție surprinzător de bogată. Și dacă cineva s-ar întreba care este izvorul acestei autentice pasiuni, găsește răspunsul căutat chiar într-o mărturisire a marelui nostru poet: „Urmărind pe Diez în studiul său asupra limbii romîne eram zăpăcit de bucurie, că acest om ne scoate la iveală și vorbește cu atîta entuziasm de noi. Și am cetit, am cetit tot mai mișcat, tot mai nervos, și cînd am ajuns la formula solemnă în care Diez își rezumază toate concluziile sale asupra limbii noastre: „Poporul român e popor latin” — am închis cartea și am început să plîng”.

Fără intenția de a diminua în vreun fel valoarea lucrării lui G. Scridon, apreciată, cred, de toți iubitorii operei lui Coșbuc, vrem, în încheierea acestor rînduri, să atragem atenția asupra unor inadvertențe gramaticale și stilistice, care, dacă ne gîndim că citim o carte despre lupta lui Coșbuc pentru o expri-

mare frumoasă și corectă, s-ar putea să pară și altora nedorite. Este vorba de unele cazuri în care lipsește acordul dintre subiect și predicat („... Slavici și cercul Tribunalului *dădea* o deosebită atenție limbii”, p. 81, „... primăriile nu *avea* asemenea preocupări”, p. 150 etc.), de folosirea formei unice a articolului genitival în locul celei flexionare („Georgică a popei”, p. 7, „popoarele antice din a căror limbi s-au dezvoltat...”, p. 90 etc.) sau de introducerea unei prepoziții înaintea articolului genitival („opere de valoare de ale scriitorilor noștri”, p. 8, „cîteva poezii de ale lui Coșbuc”, p. 28 etc.). Notăm că G. Scridon este de acord cu Coșbuc cînd acesta condamnă expresia „mă pregătesc pentru la bal”, arătînd că *la* este aici de prisos (p. 99). În alte cazuri, G. Scridon, pentru a varia probabil stilul, renunță nu numai la prepoziție, lucru de altfel bun, ci și la articolul posesiv; și astfel scrie: „Găsim alte manuscrise Coșbuc la Cluj”, p. 27 sau „Manuscrisul Drăganu”, p. 29 etc., dar și „Manuscrisele lui Coșbuc”, p. 25, „Manuscrisul lui Drăganu”, p. 42.

Altă dată folosește articolul adjectival în locul pronumelui demonstrativ: „... scri-sorile către părinți și *cele* trimise lui Slavici...”. p. 10.

Poate că nu tocmai potrivite cu stilul unei expuneri despre Coșbuc sînt și exprimirile: „Coșbuc era foarte tare la limba romînă”, p. 9, sau în altă parte, vorbind despre colegii lui Coșbuc spune că erau „modești candidați la înțelepciune”, p. 8. Altădată, vrînd probabil să facă o comparație de efect sau înțeleaptă, G. Scridon scrie despre sentimentul de dragoste reflectat în opera lui Coșbuc: „Dragostea e ca și hrana, ca piinea de toate zilele, un aliment necesar pentru inimă și trup din care trebuie să mîncîni la vreme”. Gîndindu-ne la sensibilitatea și finețea cu care Coșbuc vorbește despre dragoste în poeziile sale, comparația lui Scridon nu ni se pare potrivită; e poate chiar puțin vulgară.

Trecînd însă peste aceste inadvertențe stilistice, peste multe altele pe care nu le-am mai semnalat, ca și peste greșelile de tipar cu care cartea lui Scridon este bogat înzestrată.

(*postul* în loc de *poetul*, p. 8, *credința* orală, în loc de *creația* orală, p. 16, *testul* vieții, în loc de *restul* vieții, p. 52, *sufivele*, în loc de sufixele, p. 104—105 etc.) apreciem munca

utilă prin care autorul a scos la lumină o latură mai puțin cunoscută a operei marelui nostru poet.

C. Oloftu

VOPROSÎ IAZÏKOZNANIIA, an. VI, nr. 2, 1957, 106 p.

Numărul 2 al revistei sovietice *Voprosi iazïkoznaniia* cuprinde un material bogat, referitor la diferite compartimente ale lingvisticii: lingvistică generală, indoeuropeanistică, slavistică, studiul limbii ruse și al limbii engleze etc., numeroase recenzii și note bibliografice, precum și cronica vieții științifice.

În primele pagini ale revistei e publicat interesantul articol al lui N. D. Andreev, *Periodizarea istoriei indoeuropenei comune* (p. 3—18). Mergînd pe linia noilor cercetări din indoeuropeanistica contemporană (E. Benveniste, J. Kurylovicz ș.a.), bazate pe aplicarea metodei *reconstrucției interne*, autorul face o prezentare detaliată a principalelor trăsături ale indoeuropenei comune în diversele etape istorice ale dezvoltării sale. N. D. Andreev stabilește trei mari perioade în istoria indoeuropenei comune: perioada veche, medie (superioară și inferioară) și tîrzie (superioară și inferioară). Iată cîteva din caracteristicile fiecăreia dintre ele, stabilite de autor:

Perioada veche: structura limbii e izolantă; rădăcina constînd dintr-un morfem e egală cu cuvîntul; lipsește flexiunea cuvintelor; valorile gramaticale se exprimă fie prin ordinea cuvintelor, fie prin mijlocirea cuvintelor ajutătoare; părțile de vorbire nu se deosebesc din punct de vedere formal.

Perioada medie superioară: tema cuvîntului e bimorfemică, rădăcina fiind morfemul de bază; are loc un început de gramaticalizare a termenilor derivate. *Perioada medie inferioară*: apare flexiunea, diferită pentru nume și verb; se formează un gen comun și unul neutru etc.

Perioada tîrzie superioară: structura gramaticală devine flexionară dezvoltată (de tipul arabei clasice); tema cuvîntului e trimorfemică; numărul la nume se exprimă cu

ajutorul flexiunii. *Perioada tîrzie inferioară*: tema cuvîntului fuzionează cu flexiunea (structura gramaticală e de tipul indienei vechi); apare genul feminin etc.

În concluzie, autorul arată că, numai după studierea arănată a preistoriei antice a limbii comune semito-hamitice ca și a indoeuropenei comune, vor putea fi comparate rezultatele obținute pentru a se stabili dacă limbile respective se înrudesc la origine.

Într-un amplu articol, A. M. Muhin se ocupă de *Categoria cazului în limba engleză contemporană* (p. 19—30).

La rubrica *Discuții*, cititorii găsesc articolul lui I. I. Revzin *Lingvistica structurală, semantică și problemele studierii cuvîntului* (p. 31—41). „Redacția revistei „Voprosi iazïkoznaniia” — spune autorul — a procedat just deschizînd discuția asupra problemelor legate de *melodele structurale* în lingvistică. E absolut necesară în prezent discuția fără patimă, serioasă, a problemelor structuralismului ca un curent științific în lingvistică, ca un complex de teze verificate științific, pe de o parte, și de ipoteze, căutări și excese polemice, pe de altă parte” (p. 31). Făcînd o scurtă incursiune în istoria studierii cuvîntului (autorul citează printre altele și lucrările acad. Al. Rosetti: *Le mot*, 1947; *Sur la définition du mot*, BL, XII, 1944), I. I. Revzin militează pentru apropierea dintre lingvistică și matematică, pentru aplicarea metodelor gîndirii logice în lingvistică. Dacă în studierea formelor aplicarea metodelor structurale asigură o exactitate și severitate matematică, apoi în studierea valorilor aceste metode sînt insuficiente. Aici vine însă în ajutor — după părerea autorului — logica matematică, aplicată de semanticieni (Carnap ș.a.).

În aceeași rubrică S. L. Rubinstein reia discuția asupra „problemei limbii, vorbirii

și gîndirii” (p. 42—48), pornind de la cunoscuta delimitare dintre limbă și vorbire a lui F. de Saussure, dar tratînd-o din alt punct de vedere. V. N. Komissarov se ocupă de *Problema definirii antonimului* (p. 49—58), aducînd o serie de idei noi în ceea ce privește corelația dintre elementele logice și cele lingvistice în semasiologie, în particular în problema stabilirii antonimelor.

În legătură cu discuția despre structuralism, un deosebit interes îl prezintă articolul, publicat postum, al regretatului profesor de la Universitatea din Moscova G. O. Vinokur. *Un episod din lupta de idei în lingvistica occidentală* (scris în 1947; p. 59 — 70). Autorul prezintă în mod critic polemica dintre L. Bloomfield, unul dintre întemeietorii lingvisticii descriptive americane, și L. Spitzer, cunoscut reprezentant al curentului „mentalist” în lingvistică, polemică ce a avut loc în 1944, în paginile revistei americane *Language*.

Dintre materialele publicate la rubrica *Comunicări și note*, semnalăm articolul prof. A. B. Șapiro *In legătură cu clasificarea părților secundare ale propozițiunii în limba rusă* (p. 71—85) și notele etimologice ale lui O. N. Trubaciov (p. 86—95) despre cîțiva termeni slavi de rudenie. Foarte documentate și propunînd soluții noi, aceste note sînt o mărturie a interesului crescînd pentru cercetările etimologice în U. R. S. S.¹

Ultimele numere ale revistei ne-au obișnuit cu o rubrică bogată de *critică și bibliografie*. Prezentul număr lărgiște și mai mult cercul lucrărilor recenzate, dintre care multe apărute în alte țări. Astfel prof. P. S. Kuznețov face o recenzie amplă lucrării lui Ferdinand Liewehr, *Slavische Sprachwissenschaft in Einzeldarstellung* (Viena, 1955); L. Kopecký (Praga) analizează noua lucrare lexicografică sovietică *Russkoe literaturnoe proiznoșenie. Opît slovaria-spr. voc'n ka* (sub red. lui R. I. Avanesov și S. I. Ojegov, circa 50.000 de cuvînte, Moscova, 1955), subliniind valoarea ei nu numai pentru U. R. S. S. ci și pentru alte țări; V. M. Illici Svitić prezintă cartea slavis-

tului ceh. V. Machek *Česká a slovenská jména rostlin* (Nume de plante cehe și slovace, Praga, 1954), o lucrare de etimologie, interesantă nu numai pentru slaviști, ci și pentru lingviștii din țara noastră. Alte note critico-bibliografice sînt consacrate unor lucrări de paleografie și istorie a limbii ruse vechi, de frazeologie rusă, unor cărți noi sovietice de istoria limbii engleze, precum și unor dicționare etimologice (J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches-Wörterbuch*, Berna, 1950 și urm.; A. Johannesson, *Isländisches etymologisches Wörterbuch*, Berna, 1951—1956) etc.

Cronica vieții științifice cuprinde, printre altele, relatarea lui A. V. Kalinin despre *Conferința interuniversitară a lingviștilor*, ținută în octombrie 1956 la Universitatea din Moscova sub auspiciile Ministerului învățămîntului superior din U. R. S. S. La conferință, care a avut drept scop discutarea principiilor de predare și organizare a cursurilor la materiile lingvistice în învățămîntul superior din U. R. S. S. au prezentat referate acad. V. V. Vinogradov (*Unele probleme ale istoriei limbii rus: literare*), docent V. A. Zveghințev (*Unele probleme ale lingvisticii sovietice în legătură cu predarea disciplinelor de lingvistică generală*), prof. E. M. Garkina-Fedoruk (*Sarcinile și conținutul cursului de limbă rusă literară contemporană în sistemul învățămîntului lingvistic*), prof. T. P. Lomtev (*Sarcinile și conținutul cursului de gramatică comparată a limbilor slave răsăritene*), prof. P. S. Kuznețov (*Despre organizarea cursului de gramatică istorică a limbii ruse*); au fost prezentate de asemenea tezele referatului prof. S. B. Bernstein, *Principiile de organizare a cursului de gramatică comparată a limbilor slave*².

Vorbînd despre noile programe ale cursurilor de *Introducere în lingvistică*, *Istoria lingvisticii și Linguistică generală*, V. A. Zveghințev a arătat pe scurt sarcinile celor care predau aceste discipline. Referatul s-a oprit îndeosebi asupra relațiilor dintre principiile metodologice ale

¹ Vezi de asemenea; O. N. Trubaciov, *Slavianskie etimologii 1—7*, *Voprosi slavianskogo iazikoznania* (Institut slavianovedeniia), fasc. 2, Moscova, 1957, p. 29—42.

² Vezi de asemenea; S. B. Bernstein, *Osnovnye zadaci, metody i principii „Srovnitel'noi grammatiki slaviansk iazikov”*, *Voprosi slavianskogo iazikoznania* (Institut slavianovedeniia), fasc. 1, Moscova, 1954, p. 5—23; idem, *Ocerk srovnitel'noi grammatiki slavianskikh iazikov (Prospekt)*, *Kratkie soščeniia* (Institut slavianovedeniia), nr. 18, Moscova, 1956, p. 3—26.

lingvisticii sovietice și metodele speciale de cercetare științifică. Caracterizând metodologia ca un complex de principii filozofice care determină calea de cunoaștere a realității, iar metoda ca un complex de procedee de cercetare științifică, V. A. Zveghințev a arătat că metoda e subordonată metodologiei. Una și aceeași metodă poate fi folosită în mai multe științe: metoda comparativ-istorică, metoda structurală etc. Nici o metodă nu poate fi universalizată, ci totdeauna e nevoie de mai multe metode de cercetare.

Referatul s-a ocupat de asemenea de unele aspecte ale luptei împotriva dogmatismului în lingvistică, în special împotriva dogmatizării unora din tezele cuprinse în lucrarea lui I. V. Stalin *Marxismul și problemele lingvisticii*. V. A. Zveghințev a arătat că această lucrare a avut un rol pozitiv cu ocazia discuției lingvistice din 1950, dar că multe din tezele juste expuse în ea constituiau de mult un bun al lingvisticii (de ex., definiția limbii, definiția gramaticii).

Un mare număr dintre participanții la conferință au luat cuvântul, aducând în discuție atât probleme de ordin metodic, cit și chestiuni de teoria lingvisticii. Astfel, prof. R. A. Budagov a vorbit despre necesitatea unui schimb larg de vederi și a luptei împotriva dogmelor,

spunând printre altele; „Numai pentru faptul că I. V. Stalin amintește „limba moldovenească”, a apărut problema limbii moldovenești de sine stătătoare, deși majoritatea lingviștilor socotiseră până atunci că românii și moldovenii vorbesc aceeași limbă” (citată după rezumatul cuvîntării, p. 154).

Au fost de asemenea ascultate cu interes intervențiile lingviștilor A. S. Gkobava, A. A. Reformatski, V. N. Iarțeva, V. Gheorghiev (Bulgaria), A. I. Efimov ș. a.

În paginile revistei se relatează de asemenea despre referatul doctorului în științe filologice E. A. Bokariov, *Tipologia limbilor artificiale internaționale*, ținut la Institutul de lingvistică din Moscova (noiembrie 1956)¹.

Cercul larg de probleme tratate, spiritul profund științific al materialelor prezentate fac ca revista *Voprost iazikoznaniia* să se bucure de tot mai multă apreciere nu numai în U. R. S. S., ci și peste hotare.

¹ Despre un alt referat al lui E. A. Bokariov, *Starea actuală a problemei limbii internaționale auxiliare*, vezi *Voprost iazikoznaniia*, 1956, nr. 4, p. 158-159; v. și O. S. Ahmanova și E. A. Bokariov, *Limba internațională auxiliară ca problemă lingvistică*, *Voprost iazikoznaniia*, 1956, nr. 6.

G. Mihăilă

MARK TWAIN, Aventurile lui Huckleberry Finn, în românește de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului

A-l traduce pe Mark Twain nu este nicidecum o problemă ușoară. Limba n-are ui scriitor american are un pronunțat specific personal, e bogată în elemente dialectale și argotice, în efecte umoristice, în posibilități variate de a reda cele mai complexe și mai greu sezibile aspecte ale realității, de la descrierea minuțioasă și sugestivă a elementelor lumii materiale, pînă la exprimarea celor mai subtile manifestări ale gândirii și sentimentului. Și toate acestea într-o frază energică, viguroasă, minuită cu îndeminare și precizie.

Iată deci o întregă serie de factori care fac ca tălmăcirea operelor sale să constituie pentru traducător o sarcină grea și delicată.

Greutatea constă, mai întâi, în redarea exactă a conținutului, întrucît puțin limbii au posibilitățile de exprimare pe care le are engleza, cu marea ei ușurință de a forma cuvinte compuse (procedeu slab reprezentat în limbile romanice). De aceea, traducătorul român se vede nevoit să recurgă mereu la perifrază și să redea prin propoziții întregi — adesea groase și supărătoare din punct de vedere stilistic — conținutul unui singur cuvînt englezesc. În felul acesta se ajunge, fatal, la o îndepărtare a stilului tălmăcirii de acela al originalului. Limba traducerii devine forțată, nefirească și, bine înțeles, cu totul deosebită, din punct de vedere stilistic, de limba folosită în original. Iar dacă,

dimpotrivă, traducătorul pune accentul pe latura stilistică și caută să ne dea o tălmăcire cât mai frumoasă, ajunge, adesea, la denaturarea mai mult ori mai puțin gravă a conținutului, sacrificând astfel fondul pentru formă. Or, idealul constă în îmbinarea armonioasă a fondului cu forma, în redarea cât mai exactă atât a conținutului, cât și a stilului operei respective. Pe lângă conținut, o traducere bună trebuie să redea, măcar în parte, stilul originalului, să oglindească aspectele specifice ale acestui stil, să reproducă pe cât posibil, ceea ce se numește „atmosfera generală” a cărții tălmăcite.

Analizând, în lumina celor spuse mai sus, versiunea românească a cărții lui Twain, putem afirma că traducătorul a izbutit să dea cititorilor o tălmăcire exactă și în același timp frumoasă. Conținutul cărții americane este reprodus fidel în românește; iar stilul originalului, cu savoarea lui specifică, cu umorul lui atât de greu de redat, se oglindește, într-o anumită măsură, și în stilul traducerii.

Lucrarea prezintă și unele aspecte negative — e drept, puține și de mică importanță — dar totuși suficiente pentru a ne împiedica s-o considerăm perfectă. Găsim astfel unele abateri neînsemnate de la original, câteva greșeli gramaticale, câteva cuvinte cu o ortografie discutabilă și, în sfârșit, ici-colo cite o imperfecțiune de ordin stilistic.

Trec acum la înfățișarea citorva exemple concrete, menite să ilustreze afirmațiile de mai sus.

În primul rînd, s-ar putea semnala existența citorva greșeli de fond, constînd în redarea inexactă a sensului unor cuvinte sau expresii englezești — nemotivată prin necesități de ordin stilistic. Dacă asemenea necesități nu apar, orice abatere de la original — fie ea cit de neînsemnată — trebuie considerată greșeală. Or, în lucrarea despre care vorbim există unele greșeli de acest gen, însă înțelegerea justă a conținutului nu suferă cu nimic sau aproape cu nimic din pricina lor. De exemplu :

1. „Cică era profesor la un *colegiu*...”¹ (p. 31). Traducătorul redă cuvîntul englezesc

college prin „colegiu”, scăpînd din vedere faptul că în Statele-Unite ale Americii acest termen are sensul de „universitate”². Prin urmare, în speță nu este vorba despre un profesor secundar, cum se înțelege din traducere, ci despre un profesor universitar.

2. „Ce să păzească? *Cabina pilotului*?” (p. 70). Corect : „Ce să păzească? *Puntea și timoneria* ?”⁴ În pasajul reprodus mai sus traducătorului i se poate imputa o dublă greșeală : în primul rînd omiterea cuvîntului *texas*⁵ — termen tehnic, marinăresc, care desemnează una din punțile vaporului — și în al doilea rînd, traducerea cuvîntului *pilot-house*, — care înseamnă „timonerie”, — adică încăperea în care se află timona sau roata cîrmei — prin „cabina pilotului”. Acest din urmă termen ar putea da naștere la o înțelegere echivocă, făcîndu-l pe cititor să-și închipuie că este vorba despre cabina în care locuiește pilotul (prin analogie cu „cabina căpitanului”, „cabinele ofițerilor” etc.), și nu despre încăperea care adăpostește cîrma.

3. „Și în aceeași clipă îmi aruncă *drugul* în poală”⁶ (p. 63). Cuvîntul *drug*⁷ evocă în mintea cititorului român imaginea unui obiect masiv, de proporțiile unui par sau ale unei birne. De aceea, faptul că cineva izbuțește să prindă un asemenea obiect în poală, apare, pe drept cuvînt, destul de ciudat. Or, termenul englezesc în discuție este *lump*, căruia dicționarul Oxford⁸ îi dă definiția de „masă compactă cu sau fără o formă determinată”, și care poate fi tradus în românește, după împrejurări, prin „bucată”, „bulgăr”, „cocoloș”, „căpăîină” (de zahăr) etc.,

² v. V. K. Müller, *Anglo-russkii slovar*, Moscova, 1943 și Muret Sanders, *Encyclopedic English-German and German English Dictionary*, Berlin-Schöneweide.

³ ... there ain't nothing to watch but the *texas* and the *pilot-house*...

⁴ Cuvînt românesc, folosit în limbajul tehnic al marinarilor.

⁵ Traducerea exactă a cuvîntului *texas* este „puntea superoară a timoneriei”.

⁶ „So she dropped the *lump* into my lap just at that moment...”

⁷ v. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. II, 1956 și Căndrea-Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Cartea Românească.

⁸ *The concise Oxford Dictionary of Current English*,... Third Edition, Oxford, 1934.

¹ Pentru cititorii care știu englezește reproduc pasajul corespunzător din original : „They said he was a p'fesso'r in a *college*”.

În exemplul de care ne ocupăm, este vorba de o bucată de plumb, cu care unul din personaje aruncă după șobolani. Negăsind un termen românesc potrivit pentru exprimarea acestei noțiuni, traducătorul a recurs la cuvântul *drug*, avînd în vedere cu siguranță, un sens învechit al lui, și anume, sensul de „lingou” sau „bucată de metal”, pe care însă cititorii romîni din zilele noastre nu-l mai cunosc.

4. „După miezul nopții de bună seamă că negrul o să doarmă, iar ei o să-l poată căuta în voie prin pădure, dacă și-o fi făcut *sălaş* acolo. Cu cît va fi mai întuneric, cu atît vor putea căuta mai bine, fără ca el să-i simtă” (p. 62). Traducerea cuvîntului *camp-fire* (textual: „foc de tabără”) prin „sălaş” denaturează într-o anumită măsură ideea exprimată de autor în original. Într-adevăr, din fragmentul englezesc corespunzător, rezultă că negrul fugar despre care este vorba putea fi găsit mai ușor pe întuneric, tocmai datorită *focului* aprins de el în pădure. Prin urmare, cuvîntul *foc* — indispensabil pentru justa înțelegere a conținutului frazei englezești — trebuia introdus și în tălmăcirea romînească.

5. „Adusese un sac cu vreo douăzeci și cinci de *kile* de făină...”² (p. 30). Pasajul reproduș suferă de două neajunsuri. În primul rînd, este inexactă traducerea englezescului *corn meal* prin „făină” (fără nici un determinativ), intrucît în Statele-Unite cuvîntul *corn* înseamnă „porumb”, spre deosebire de Anglia, unde același cuvînt este un nume generic dat tuturor cerealelor (și mai ales grîului). Deci, în cazul de față englezescul *corn meal* (*meal* = făină) trebuia redat prin „făină de porumb” sau „mălai”. În al doilea rînd, este discutabilă traducerea englezescului *pounds* prin „kile”, nu atît datorită inexactității pe care o conține (între 50 de „funți”³ sau „livre” — cantitatea din original

— și 25 de „kile” — cantitatea din traducere, e o diferență de aproape 3 kilograme), cît datorită faptului că ea denaturează culoarea locală a romanului. De altfel, observația se poate extinde la alte pasaje din carte, unde traducătorul redă feluritele unități de măsură anglo-americane (*mile, yarzi, funți* etc.) în unități de măsură romînești (*kilometri, kilograme, metri* etc.). Să nu uităm însă că acțiunea romanului se petrece în Statele-Unite, unde unitățile de măsură nu sînt, după cum se știe, de sistemul metric, ci de cel englezesc (cu mici variații locale). De aceea, socot că aceste unități trebuie lăsate și în traducere, eventual cu note explicative. Altminteri, traducătorul riscă să denatureze atmosfera locală a romanului. Să ne gîndim cît de curios ne-ar părea dacă i-am vedea, de pildă, pe eroii romanelor istorice ale lui Sadoveanu, măsurînd distanțele cu kilometrul sau greutatețile cu kilogramul.

Inexactități de tipul celor reproduse mai sus se mai întîlnesc, ici-colo, în paginile cărții. Totuși, față de greutatea pe care o prezintă textul englezesc, numărul lor este foarte redus, iar importanța — destul de mică.

Pe lângă greșelile de fond, am mai putea semnala existența citorva fapte de ordin *gramatical*, care merită să fie luate în discuție. De pildă:

1. „— *Oi fi lihnit, așa-i?*”⁴ (p. 46) — îl întreabă eroul principal — *Huckleberry Finn* — pe negrul *Jim*. La persoana a doua singular, forma orală a modului prezuntiv⁵ este „*ăi fi...*” și nu „*oi fi*”, cum scrie traducătorul.

2. „Tocmai atunci *Jim* începu să răsufle greu, apoi sforăi;”⁶ (p. 9). *A sforăi* este, în romînește, un verb durativ⁷, adică un verb care arată numai acțiunea în desfășurare și nu începerea ei (cf. *a dormi* — *a adormi*). De aceea, în cazul de față era ne-

¹ „After midnight he'll likely be asleep, and they can slip around through the woods and hunt up his *camp-fire* all the better for the dark, if he's got one”.

² „There was a fifty-pound sack of *corn meal*...”

³ Unitate de măsură folosită mai demult și la noi. Cuvîntul „*funți*” și sinonimul său „*livre*” figurează atît în Dicționarul Academiei R.P.R., cît și în dicționarul Candrea-Adamescu.

⁴ „Well, you must be most starved, ain't you?”

⁵ *Gramatica limbii romîne*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R. București, 1954, p. 261 și 315. Faptul că unii romîni săvîrșesc, cîteodată, greșeala pomenită mai sus, nu ne îndreptățește s-o adortăm și în traduceri.

⁶ „Just then *Jim* begun to breathe heavy; next he begun to snore...”

⁷ *Gramatica limbii romîne*, vol. I, București, 1954, p. 243 și 254.

voie de prezența auxiliarului *a începe*, care, de altfel, figurează și în textul englezesc.

3. „Tom îi răspunse însă că o să i le deseneze și că n-o să aibă nimic altceva de făcut decât să le copieze întocmai”¹ (p. 256). În acest exemplu avem de-a face cu două propoziții complementive eliptice de subiect, legate între ele prin conjuncția „și”. Asemenea construcții sint admisibile în românește numai atunci când subiectul, exprimat în propoziția principală, este *același* în toate propozițiile secundare. Când însă una dintre ele are un alt subiect, acesta nu poate rămâne subînțeles. Altminteri se pot naște confuzii. Într-adevăr, din felul în care e construită fraza în discuție, s-ar părea că „cel care n-o să aibă nimic de făcut” este tot Tom (subiectul propoziției principale), și nu negrul Jim despre care este vorba în realitate. Traducătorul are însă o scuză: faptul că fraza englezească corespunzătoare suferă de același cusur.

Pe plan *stilistic* propriu-zis i s-ar putea reproșa traducătorului unele exagerări în ce privește folosirea regionalismelor și a arhaismelor, unele încercări prea îndrăznețe de reproducere în scris a fenomenelor fonetice proprii limbii vorbite și, în sfârșit, câteva pasaje neclare, din care cititorul nu izbuteste să desprindă limpede ideile exprimate în original.

Evident, prezența regionalismelor și a arhaismelor nu poate fi condamnată ca atare, întrucât pentru rezolvarea numeroaselor și grelelor probleme care i se puneau, traducătorul a fost nevoit să recurgă la toate resursele stilistice ale limbii române. Ceea ce supără însă pe alocuri este folosirea unor cuvinte vechi sau regionale prea rare, necunoscute de către majoritatea cititorilor din zilele noastre, cum ar fi, de pildă „zămos”² (cu sensul de „pepene galben”; p. 69), „drug” (cu sensul de „lingou”; p. 65), „terfelog” (cu sensul de „registru”; p. 30) etc.

În ce privește regionalismele, i s-ar mai putea obiecta traducătorului faptul că introduce în text — adesea chiar în vorbirea

aceluiași personaj — unele elemente eterogene, luate din mai multe graiuri românești. Astfel, alături de moldovenisme ca „chelbos” (p. 122), „gitiță” (p. 37), „matale” (la nominativ; p. 78), „harbuz” (p. 69), întâlnim și elemente specifice graiului muntenesc: „dește” (p. 23), „p-ormă” (p. 33), „albinele împunge” (p. 49), „eu văz” (p. 24), „aia”, „ăla” etc. O asemenea împerechere de regionalisme eterogene, neîntilnită în vorbirea românilor, poate da cititorului cu spirit lingvistic mai dezvoltat impresia de artificialitate. Aceeași impresie i-o pot da și unele împerecheri de regionalisme cu neologisme sau termeni cărturărești. [De exemplu: „Vorbele lui mi-au dat *laman* ideea pe care o căutam” (p. 36).

Cît despre reproducerea în scris a fenomenelor proprii limbii vorbite, menționăm suprimarea — foarte inconsecventă — a lui „l” final din unele forme articulate masculine. Astfel, pe lângă cuvintele a căror scriere fără „l” a devenit oarecum obișnuită în lucrările beletristice („domnu””, „săracu””, „prostu”” etc.), întâlnim grafiile ca „singuru” (p. 216), „capu” (p. 95), „cazu””, „locu” (p. 125), adesea în aceeași frază cu alte substantive sau adjective masculine, scrise normal. În sfârșit, ici-colo găsim și cite un caz de scriere bizară (de exemplu: „cin’șpe — șai’șpe”, p. 261; „nu’ș’ce, p. 110), sau de-a dreptul neînteligibilă: „stăpîna, *va’zi* că domnișoara Watson cicălit și canonit pe mine, dar meretu spus că nu vinde pe mine”³ (p. 47). Cu siguranță, — din contextul reprodus mai sus — puțini cititori vor izbuti să-și dea seama că prin *va’zi* că traducătorul a vrut să spună „vasăzică”, „adică”.

Ca exemple de stilizare defectuoasă mergînd uneori pînă la redactarea neclară a ideii exprimate de autor în original, cităm:

1. „...fericit și încîntat ca o *putinică* din care se scurge zerul...”⁴ (p. 196). E drept că și în englezește pasajul în discuție sună destul de ciudat (textual: „fericit și satisfăcut

¹ „... Tom said he would block them out for him, and then he wouldn't have nothing to do but just follow the lines”.

² Moldovenism cu o arie de circulație redusă.

³ „Ole missus — dat's Miss Watson — she pecks on me all de time, en treats me poofy rough, but she awluz said she wouldn't sell me down to Orleans”.

⁴ „... happy and satisfied, like a *jug* that's oozing out buttermilk...”

ca un ulcior din care țîșnește zerul”), ceea ce nu îndreptățește totuși soluția adoptată de traducător, care trebuia să găsească o figură de stil accesibilă înțelegerii cititorilor români.

2. „— Pentru cine-i mîncarea asta?... Pentru cîini?... Negrul surise...”

— Da, dom' Sid, — spuse el, — cîine, cîine *curios*¹ (p. 235). În speță, englezescul *curious* trebuia tradus prin „ciudat”, „neobișnuit”, „nemaivăzut” etc., nu însă prin „curios”, care ar putea fi interpretat de către cititorul român ca „dornic de a ști ceva”.

3. „Negrul avea o față blajină și surizătoare, iar *zulu/ii*-i erau legați cu ață...”² (p. 234). Traducerea englezescului *wool* (textual: „lînă”) prin „zulufi” pune în fața cititorului o imagine inexactă și în același timp neobișnuită, intrucit părul lînos și creț al negrilor n-are nimic comun cu ceea ce în romînește se înțelege prin „zulufi”.

În sfîrșit, menționăm și cîteva dintre numeroasele aspecte pozitive ale traducerii:

1. Ori de cîte ori în dialoguri apare vreun cuvînt sau vreo formă gramaticală care prezintă două variante — una specifică limbii scrise, iar cealaltă limbii vorbite — traducătorul o alege cu grijă pe cea din urmă. De pildă, viitorul verbelor romînești format din auxiliarul *a voi* („voi face, vei face” etc.) este sistematic ocolit, intrucit, după cum se știe, această formă gramaticală caracterizează limba scrisă, neapărînd decît incidental în vorbirea de toate zilele a romînilor³. Folosirea ei în dialoguri ar produce o impresie nefirească, pe care traducătorul caută — și izbutește — s-o evite. În schimb, cele două variante orale ale viitorului — adică varianta moldovenească („am să fac, are să facă” etc.) și varianta muntenească („o să fac, o să facă” etc.), ne întimpină la tot pasul. Același lucru se poate spune și despre folosirea prezentului cu sens de viitor, fenomen foarte frecvent în vorbirea romînească. Iată cîteva exemple: „A spus că ne *toarnă*” (p. 73); „La cea dintîi lumină pe care o *zărîm*, *tragem*

la mal...” (p. 75); „...o să fie bine...” (p. 76); „...o să mă plătească...” (p. 78); „...am să fac...” (p. 191), „...n-am să te uit...” (p. 193) etc., etc.

O observație similară se poate face cu privire la folosirea în dialoguri a demonstrativelor romînești, care apar, de obicei, în forma lor orală. Frecvente sînt mai ales variantele specifice graiului muntean („ăla”, „aia”, „ăia”⁴ etc.).

În sfîrșit, tot în dialoguri, structura frazei este cea specifică limbii vorbite (propoziții scurte, juxtapunere, subordonare redusă la minimum etc.).

2. Traducătorul este conștient de faptul că redarea mecanică a preteritului englez prin perfectul simplu sau imperfectul românesc poate constitui, adesea, o gravă greșeală stilistică. De aceea, atunci cînd e cazul, nu ezită să-l traducă prin perfectul compus. De exemplu: „*Am strigat* de ne-a ieșit sufletul, dar apa e-așa de lată pe-acolo, că nu ne-a *auzit* nimeni. Tăticu *a zis* că unul dintre noi trebuie să meargă la mal să ceară ajutor”⁵ (p. 77).

În textul englez verbele corespunzătoare celor romînești subliniate sînt la *preterit*, ceea ce nu-l împiedică pe traducător să folosească *perfectul compus*.

3. Remarcabil este felul în care traducătorul izbutește să redea nuanțele stilistice proprii vorbirii haimanalelor, precum și nota de umor care se desprinde, în genere, din limba lui Twain. De exemplu: „— *Arde-mi un chiștoc*, Hank. — *Tufă*. N-am decît unu...”⁶ (p. 142) „...o văzu stînd lingă *mandea*...” (p. 223); *Mormînt*, asta să ne fie deviza acum”⁷ (p. 186).

Unii critici mai exigenți ar putea, eventual, să-i reproșeze traducătorului faptul că pune în gura unor personaje care trăiesc pe la mijlocul secolului al nouăsprezecelea, cuvinte și expresii specifice vorbirii din zilele noastre,

⁴ Uneori alături de regionalisme moldovenești, ceea ce constituie o greșeală.

⁵ Well, we *hollered* and took on, but it's so wide there, we couldn't make nobody hear. So pap *said* somebody got to get ashore and get help somehow”.

⁶ „Gimme a *chaw'v* tobaker, Hank

— Cain't; I hain't got but one *chaw* left”.

⁷ „...*mun's* the word for us”.

¹ „Yes, Mars Sid, a dog. *Cur'us* dog, too”. (ultima parte a fragmentului reprodus mai sus).

² „...his *wool* was all tied up... with thread”

³ v. Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, 1964, p. 445.

cum ar fi, de pildă: „a da pașaport cuiva” (p. 253), „a trage un șut” (p. 32), „a scoate din circulație pe cineva” (p. 73) etc. Este adevărat că elementele de acest fel sînt anacronisme lingvistice, în genere condamnabile. Totuși, ținînd seama de faptul că ele reprezintă unul din mijloacele stilistice cele mai adecvate pentru a reda specificul limbii lui Twain, socot că în cazul de față prezența lor este pe deplin îndreptățită, ba pe alocurea chiar indispensabilă.

În sfîrșit, pentru a scoate în evidență felul de a stiliza ai traducătorului, reproduc mai jos un pasaj din carte — cu incontestabile merite, dar și cu unele scăderi — alături de traducerea lui textuală:

Stilizat

„Miss Watson îi tot dădea înainte cu raiul. Așa-i era felul: cînd începea să-i turlie gurița nu era chip s-o oprești¹. În rai — zicea ea — oamenii n-au altă treabă decît să se plimbe toată ziua și să cînte la harfă, în vecii vecilor. După părerea mea nu era cine știe ce pricopseală, însă nu i-am spus nimic. Am întrebat-o numai ce crede: Tom Sawyer ar putea nimeri și el în rai? Firește, că nu! mi-a răspuns ea. M-am bucurat din cale-afară; nu de alta, dar voiam să fiu împreună cu Toin”. (p. 7)¹.

Textual

„Acuma pornise și continua mereu și-mi povestea totul despre locul cel bun. Ea spunea că tot ceea ce avea de făcut un om acolo era să se plimbe toată ziua cu o harfă și să cînte în vecii vecilor. Așa că nu mi-a părut ceva prea deosebit. Dar n-am spus nimic decum așa. Am întrebat-o dacă socotea că Tom Sawyer se va duce acolo. Și ea a spus nu, nici pe departe. Am fost bucuros de aceasta, pentru că voiam ca eu și el să fim împreună”².

De altfel, în tot cuprinsul cărții materialul lingvistic românesc este selecționat cu grijă după valoarea lui stilistică. Aporape la fiecare pagină găsim cuvinte și expresii sugestive ca: „iscoală” (pentru „spion”, p. 17), „a-și lua lumea-n cap” (p. 119), „colac peste pupăză” (p. 28), „bată-te Dumnezeu” (p. 124), „a-și lua tîlpășița” (p. 122), „cui verzi pe pereți” (p. 199) etc. Destul de frecvente sînt însă și cazurile de „hiperstilizare”, cînd traducătorul face exces de zel, folosind metafore sau alte figuri stilistice, acolo unde autorul vorbește în cuvinte obișnuite. De exemplu: „dăduse ortul popii” în loc de „era mort” (p. 146; în englezeste: *he was dead*, „era o nănilă de vapor” pentru „era un vapor mare” (p. 97; englezeste: *she was a big one*) etc.

Piedicile pe care traducătorul le-a întîmpinat în munca lui au fost adesea extrem de serioase, întrucît cartea lui Twain e plină de elemente argotice și dialectale, care nu figurează în cele mai bune dicționare englezești (Webster, Muret-Sanders, Oxford etc.), — inclusiv dicționarele de *slang*³.

Deosebit de grele sînt și pasajele în care autorul comite, intenționat, greșeli elementare de gramatică engleză, folosind totodată o ortografie neobișnuită, menită să redea felul stilcînt de a vorbi al negrilor⁴ sau particularitățile fonetice care caracterizează graiurile din sudul Statelor-Unite.

Toate acestea fac ca într-o serie de cazuri să întîlnim cuvinte și expresii care, la prima vedere, par de nerecunoscut. De aceea, cred că nu exagerez afirmînd că traducătorul a fost adesea nevoit să facă o dublă operație:

---

era cine știe ce pricopseală” și a lui *all a body would have to do prin „oamenii n-au altă treabă”*.

² „Now she had got a start, and she went on and told me all about the good place. She said all a body would have to do where was to go around all day long with a harp and sing, forever and ever. I asked her if she reckoned Tom Sawyer would go there- and she said no by a considerable sight. I was glad about that, because I wanted him and me to be together”.

³ Argou.

⁴ De pildă: „Wunst I had foteen dollars... Den I reck, n'd I'd inves'de thirty-five dollars right off en keep things a-movin'. Dey wuz a nigger name' Bob... I'uz gwyne to spen'it...” (p. 255).

¹ Fraza sună frumos românește, totuși traducătorului i se poate reproșa faptul că merge prea departe cu stilizarea, hipertrofînd ideea exprimată în original. Cît despre celelalte fragmente subliniate, cred că „din cale-afară” e prea tare față de original; în schimb „firește” e prea slab. Foarte bună e redarea englezescului *because* prin „nu de alta”, a lui *I didn't think much about it* prin „nu

întîi să transpună textul lui Twain în engleza literară și de abia după aceea să-l redea în românește.

Felul în care au fost rezolvate numeroasele probleme de natura celor semnalate mai sus, ne îndreptățește să afirmăm că traducătorul

și-a îndeplinit sarcina bine — în multe privințe chiar foarte bine — dînd dovadă de o temeinică cunoaștere a ambelor limbi și în același timp, de un netăgăduit simț artistic¹.

Dumitru Copceag

KAREL SOCHOR, *Přiručka o českém odborném názvosloví* (Manualul terminologiei de specialitate cehă), Editura Academiei de științe cehoslovace, Praga, 1956, 66 pag.

Dezvoltarea rapidă a științei și a tehnicii se reflectă mai în toate domeniile activității umane, cerînd limbii completarea vocabularului cu un mare număr de cuvinte, mai ales termeni tehnici. În limba cehă, de exemplu, aceștia din urmă constituie cel puțin 90 % din noile creații lexicale. În majoritatea cazurilor, îmbogățirea vocabularului se face spontan, ceea ce duce deseori la incorectitudinea și improprietatea noilor termeni. Problema care se desprinde din această situație nu este numai pur lingvistică, căci folosirea termenilor necorespunzători (inexacți sau greșit formați) poate pricinui și serioase pagube de ordin economic. Iată de ce publicul ceh a salutat cu bucurie apariția lucrării lui K. Sochor, membru al Institutului de limbă cehă de pe lângă Academia de științe cehoslovacă, lucrare menită să inițieze cercurile de specialiști nefilologi în teoria lexicologică și astfel să îndrumeze crearea noilor termeni tehnici.

Cartea este împărțită în patru capitole.

În *primul capitol* (p. 7—12) se explică pe scurt cum se produc schimbările în lexic și se definesc noțiunile de bază (termen tehnic, terminologie, nomenclatură). Este accentuată strînsa legătură între terminologia tehnică și restul vocabularului.

Capitolul al doilea (p. 13—31), cuprinde o expunere a formării termenilor tehnici și științifici în limba cehă. Se constată faptul că actuala terminologie cehă e bazată, în cea mai mare parte, pe materialul de limbă indigen. Este drept că termenii de origine străină sînt fără echivoc, au însă o sferă de circulație restrînsă, unii dintre ei nu se adaptează la

sistemul morfologic al limbii cehă și provoacă dificultăți ortografice.

În *capitolul al treilea* (p. 32—44), autorul se ocupă cu cultivarea terminologiei tehnice și științifice și cu dezvoltarea ei viitoare. Arată mai întîi în ce constau lipsurile unor termeni tehnici (formarea lor este în contradicție cu structura limbii, sînt derivați de la cuvinte nepotrivite, aparțin limbajului neliterar). Mai departe, ocupîndu-se de influența limbii ruse asupra terminologiei cehă, autorul ajunge la următoarea concluzie: în măsura în care această influență nu alterează sistemul terminologic ceh și nu introduce în el elemente improprii, ea contribuie la îmbogățirea terminologiei tehnice a limbii cehă, continuînd astfel tradiția care datează încă din secolul al XVIII-lea, din perioada renașterii naționale. Cultivarea terminologiei tehnice înglobează în ea și rezolvarea problemei sinonimelor, în primul rînd a acelor care iau naștere o dată cu introducerea unor termeni tehnici noi. Așa, de pildă, pentru „fabricarea pe bandă” s-au ivit în cehă șapte formații sinonime (proudová výroba — pásová výroba — výroba na pásu — plynulá výroba — výroba s plynulým pracovním tokem — stálá plynulá výroba — výrobní tok). Asemenea sinonime trebuie, firește, suprimate, deoarece știrbesc stabilitatea limbajului tehnic și științific. Într-un text de specialitate, orice termen lipsit de precizie și care oferă interpretări multiple

¹ Evident, în rîndurile de mai sus n-am izbutit să epuizez materialul. Întrucît o asemenea expunere ar fi depășit cu mult cadrul unui articol de revistă, lista pasajelor (mai ales a celor bune) care merită să fie luate în discuție ar putea fi considerabil lungită.

devine inconvenient. De aceea, fixarea terminologiei este absolut necesară. În plus, termenii trebuie supuși unei examinări și din punctul de vedere al proprietății lor. Astăzi, de exemplu, nu poate fi considerată ca justă introducerea termenilor de origine străină în locul numirilor indigene încetățenite în limbă, și invers : termenii deja existenți, fie și împrumutați din altă limbă (traktor, elektřina, televise etc.), nu pot fi înlocuiți cu orice preț cu neologisme indigene. La crearea termenilor noi este avantajos să se dea prioritate derivației și acelor formații de la care se pot obține ușor derivate necesare. Această afirmație se întemeiază pe structura limbii cehe și are în vedere faptul că în prezent numeroși termeni tehnici pătrund în vorbirea maselor. Prin urmare, ei trebuie să fie nu numai exacti, ci și ușor de înțeles și reținut¹. Dezvoltarea și cultivarea terminologiei tehnice cehe sint îndrumate de colectivul Secției de terminologie a Institutului de limbă ceahă din cadrul Academiei de științe cehoslovace.

În *ultimul capitol* găsim informații privitoare la întocmirea dicționarelor tehnice. Cît despre enciclopediile tehnice, specialiștii cehi dispun de o lucrare de mare amploare (Teyssler-

Kotyška, *Technický slovník naučný*, Praga-1927—1949, 17 volume). Le lipsește însă un dicționar modern portativ de felul *Dicționarii tehnice* publicat în Editura tehnică din București. Este recomandabil ca alcătuirea dicționarelor tehnice să pornească de la condițiile de producție existente în țara respectivă ; simpla adaptare a operelor străine are drept consecință împetrișarea inutilă a vocabularului cu termeni necorespunzători, „născuți morți”. Mult mai numeroase sînt dicționarele tehnice bilingve² sau în mai multe limbi (amintim de exemplu, excelentul dicționar chimic *Chemický slovník česko-německo-franco-uzsko-anglicko-italsko-ruský* de profesorul Emil Votoček). Acestea trebuie să redea exact atît sensul, cît și valoarea stilistică a termenilor traduși. În sfîrșit, se atrage atenția asupra unor dicționare explicative (inexistente pînă acum) care să definească și să stabilească toți termenii științifici și tehnici cehi, pe ramuri de producție.

Oricare cititor al cărții prezentate aici poate constata că ea prezintă o binevenită lucrare a „lingvisticii aplicate”.

J. Felix (Praga)

¹ Am avut ocazia să vorbim cu unii romini (minucitori, mineri, tractoriști) stabiliți de vreo 10 ani în Cehoslovacia. Ei declară că le vine ușor să deducă sensul termenilor cehi, derivați deseori de la cuvintele uzuale.

² Editura de Stat pentru literatură tehnică din Praga a pregătit pentru țară și un dicționar tehnic ceh-român și romîn-ceh.

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. SIMION ILIE — Poiana Sibiu'ui.

1) *Întrebare* : a) În fraza alcătuită prin imitarea construcției din limba franceză : *Se apropiase mult de un bărbat ciudat, care bărbat era o enigmă pentru noi*, cuvântul care este adjectiv pronominal relativ? b) Se poate vorbi despre existența acestui fel de adjective în limba română, bazându-ne numai pe o situație ca aceasta?

1) *Răspuns* : a) În fraza de mai sus, care este adjectiv pronominal relativ, deoarece însoțește un substantiv pe care-l determină.

b) Exemplul dv., ca și altele de același fel, ne îndreptățește să vorbim despre existența adjectivelor pronominale relative în limba română.

Această construcție, adică repetarea substantivului determinat de o atributivă, este folosită atunci când prezența altor părți de vorbire între substantiv și pronumele relativ poate da naștere la confuzii cu privire la substantivul determinat.

În următoarea frază din Creangă : *Se duce de o toarnă în fântina din grădina Ursului, care fântină era plină de apă până la gură*. (citată de *Gramatica limbii române*, p. 211), repetarea cuvântului *fântină* era necesară, deoarece altfel s-ar fi putut crede că atributiva introdusă prin pronumele relativ determină substantivul mai apropiat, *grădina*.

Afirmația dv. că această construcție este imitată după limba franceză nu ni se pare justă, pentru că : a) în această limbă ea este foarte rară și b) în limba română o întâlnim la scriitorii asupra cărora nu s-a exercitat influen-

ța limbii franceze, cum ar fi Creangă (vezi citatul de mai sus) sau Ureche (*Au intrat în Moldova cu trei oști... cu un polc de Podoleni era Buciațkii, iară pre altă oaste Conetpolski, care oaste au trecut Nistrul la Hotin*. Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Craiova, 1934, p. 25.

2) *Întrebare* : În fraza *Trimise deci oameni prin toate țările și răvașe prin orașe ca să dea de știre că oricine se va găsi să scoală soarele și luna de la zmei acela va lua pe fie-sa de nevastă și încă jumătate din împărăția lui, iară cine va umbla și nu va izbîndi nimic acela să știe.că i se va tăia capul*, în care propoziția *iară acela să știe* este fără îndoială o propoziție principală, conjuncția adversativă *iară* nu leagă două grupuri de propoziții?

2) *Răspuns* : O primă observație : propoziția *iară acela să știe* nu este o propoziție principală, ci o completivă directă, pe lângă *să dea de știre*, la fel cu propoziția *acela va lua pe fie-sa de nevastă...*

O a doua observație în ceea ce privește conjuncția adversativă *iară* : în exemplul dv. s-ar părea că *iară* leagă două grupuri de propoziții și nu două propoziții, cum se afirmă în definiția dată conjuncțiilor de *Gramatica limbii române*. În realitate însă, teoria *Gramaticii* nu e contrazisă de cazul citat de dv., deoarece opoziția se stabilește numai între propozițiile complete *acela va lua pe fie-sa de nevastă* și *acela să știe*, independent de propozițiile care le determină.

Într-adevăr, dacă din fraza discutată eliminăm determinativele : *oricine se va găsi*

să scoală soarele și luna de la zmei și cine va umbra și nu va izbîndi nimic, raportul adversativ dintre propozițiile complementivă amintite mai sus rămîne neschimbat.

3) *Intrebare*: Apoziția „Alecui” din propoziția: *Făcurăm o vizită conului Alecu* se află în cazul dativ?

3) *Răspuns*: Se știe că apoziția în limba romînă stă în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau — mai rar — se acordă în caz cu acesta.

În exemplul dat de dv., apoziția fiind exprimată printr-un substantiv propriu invariabil, e greu de spus dacă e în cazul dativ, deci acordat cu substantivul determinat, sau în cazul nominativ. E de presupus însă că e în cazul nominativ, deoarece construcția cu apoziția acordată cu termenul determinat nu se mai folosește în limba contemporană decît ca element arhaic. În mod curent se folosește apoziția în nominativ. De aceea, dacă am înlocui în exemplul dv. apoziția *Alecui* cu un nume propriu declinabil, am spune: *Făcurăm o vizită cucoanei Maria* și nu *cucoanei Mariei*, deci cu apoziția în cazul nominativ și nu în cazul dativ.

SASU ION — Beclean, regiunea Cluj

1) *Intrebare*: În fraza *Cînd trebuia cîteodată, sîmbătă după amiază, să ne citească din povestirile lui Creangă, ne privea întîi blînd, cu un zîmbet liniștit, ținînd cartea la piept în dreptul inimii, și în bănci se făcea tăcere adîncă*, ce fel de propoziție este „să ne citească din povestirile lui Creangă”?

1) *Răspuns*: Verbul *a trebui* poate fi a) predicativ și b) nepredicativ (auxiliar de mod). Pînă în prezent nu s-au stabilit cu exactitate care sînt cazurile în care verbul în discuție se află în prima sau în a doua situație. De aceea, răspunsul la întrebarea dv. depinde de punctul de vedere pe care-l adoptăm în această problemă. Vă indicăm pe scurt soluțiile posibile:

a) Dacă considerăm că în fraza de mai sus verbul *a trebui* este predicativ, propoziția care urmează, *să ne citească din povestirile lui Creangă*, poate fi interpretată fie ca o complementivă directă, fie ca o subiectivă.

Prima interpretare este posibilă numai atunci cînd verbul *a trebui* este foșit ca verb personal, în construcții, puțin recomandabile, de tipul: *cu trebuiam să citeșc, tu trebuiai să citești* etc.

Interpretarea propoziției din exemplul dv. ca o propoziție subiectivă se sprijină pe faptul că verbele unipersonale (și *a trebui* este foșit de obicei ca verb unipersonal) sînt urmate de propoziții subiective (cf. *Gramatica limbii romîne*, vol. II, p. 176). Pe de altă parte, dacă într-un exemplu ca: *Pentru această lucrare trebuie experiență*, în care știm precis că substantivul *experiență* este subiectul lui *trebuie*, înlocuim acest substantiv cu o propoziție, vom obține fraza *Pentru această lucrare trebuie să ai experiență*, în care propoziția *să ai experiență* nu poate fi decît o propoziție subiectivă.

b) Pe lîngă cele două răspunsuri amintite care se pot da la întrebarea dv., mai există și un al treilea, dacă ținem seamă de o teorie mai nouă cu privire la unele verbe ca *a trebui, a putea, a avea* etc.

În *Gramatica limbii romîne* (vol. I, p. 253, în lucrarea acad. I. Iordan *Limba romînă contemporană* (ed. 1954, p. 423) ca și în studiul mai nou al tov. Valeria Guțu intitulat *Semiauxiliarele de mod* (în *Studii de gramatică*, vol. I, p. 57 urm.), aceste verbe sînt considerate ca fiind nepredicative atunci cînd sînt urmate de un alt verb la conjunctiv sau la infinitiv. În acest caz ele sînt auxiliare de mod, arătînd doar modalitatea verbului pe care-l însoțesc și formînd împreună cu acesta o unitate.

După această teorie, în exemplul dv. nu avem decît o singură propoziție: *Cînd trebuia cîteodată, sîmbătă după amiază, să ne citească din povestirile lui Creangă*.

2) *Intrebare*: În propoziția: *In bănci se făcea tăcere adîncă* ce este ca parte de propoziție substantivul *tăcere*?

2) *Răspuns*: În propoziția de mai sus, substantivul *tăcere* este subiect, iar *se făcea* este predicat verbal avînd sensul de *a se produce, a apărea, a se lăsa*.

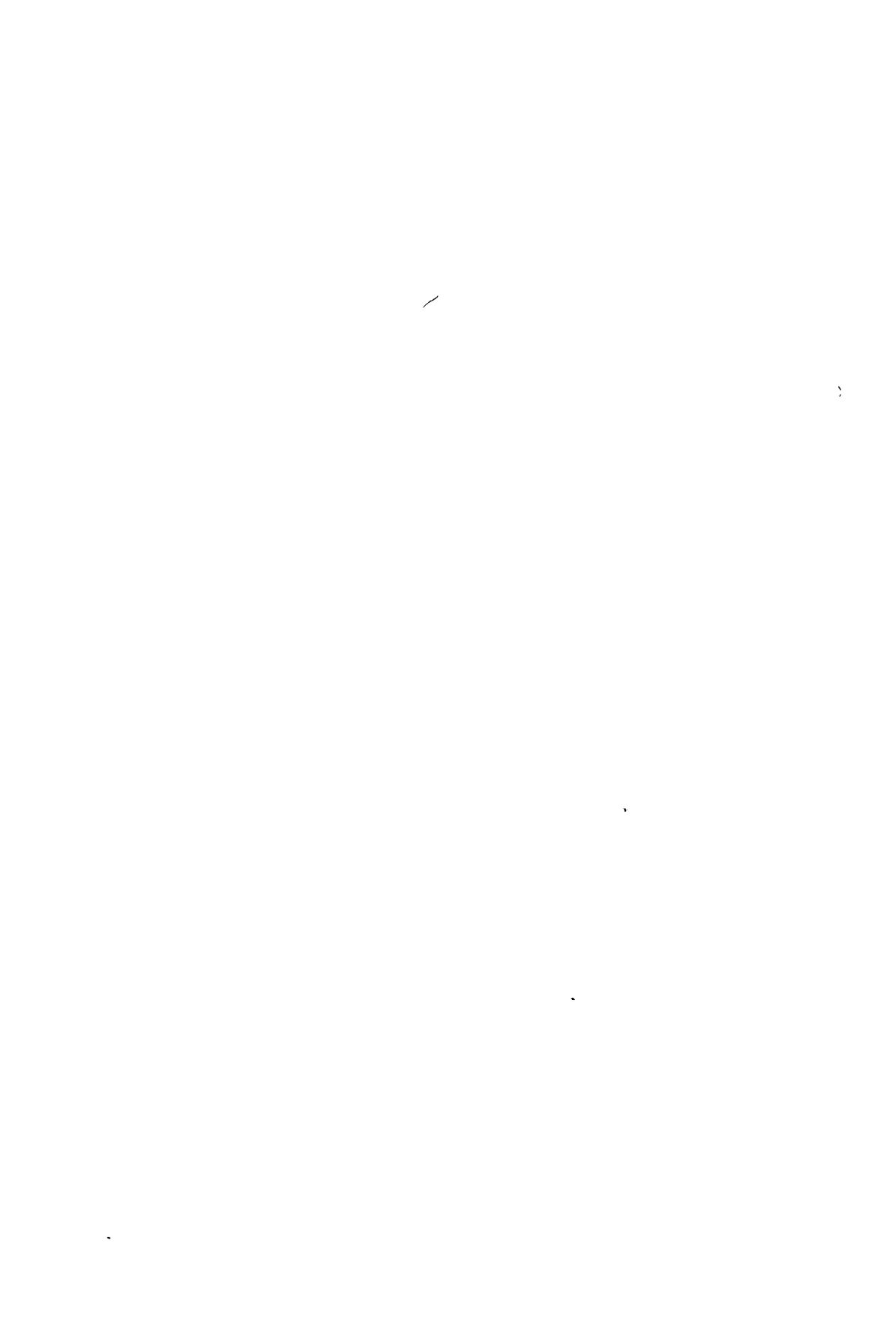
Neîdumerirea dv. pare a veni de la faptul că verbul *a se face* poate fi în unele cazuri verb copulativ, formînd cu substantivul urmă-

tor un predicat nominal, dar aceasta implică existența unui subiect al cărui atribut să fie numele predicativ. În exemplul *Sora mea s-a făcut profesoară*, „*s-a făcut*” e verb copulativ, iar *profesoară* e numele predicativ.

În exemplul dv., nu există un alt substantiv în funcție de subiect, al cărui atribut

să fie numele predicativ *tăcere*; *se face* nu poate fi deci considerat verb copulativ, deoarece nu îndeplinește funcția de a lega numele predicativ de subiect, iar *tăcere* nu poate fi nume predicativ, ci subiect.

Rovena Șenchi

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTRERINDERI ȘI INSTITUȚII

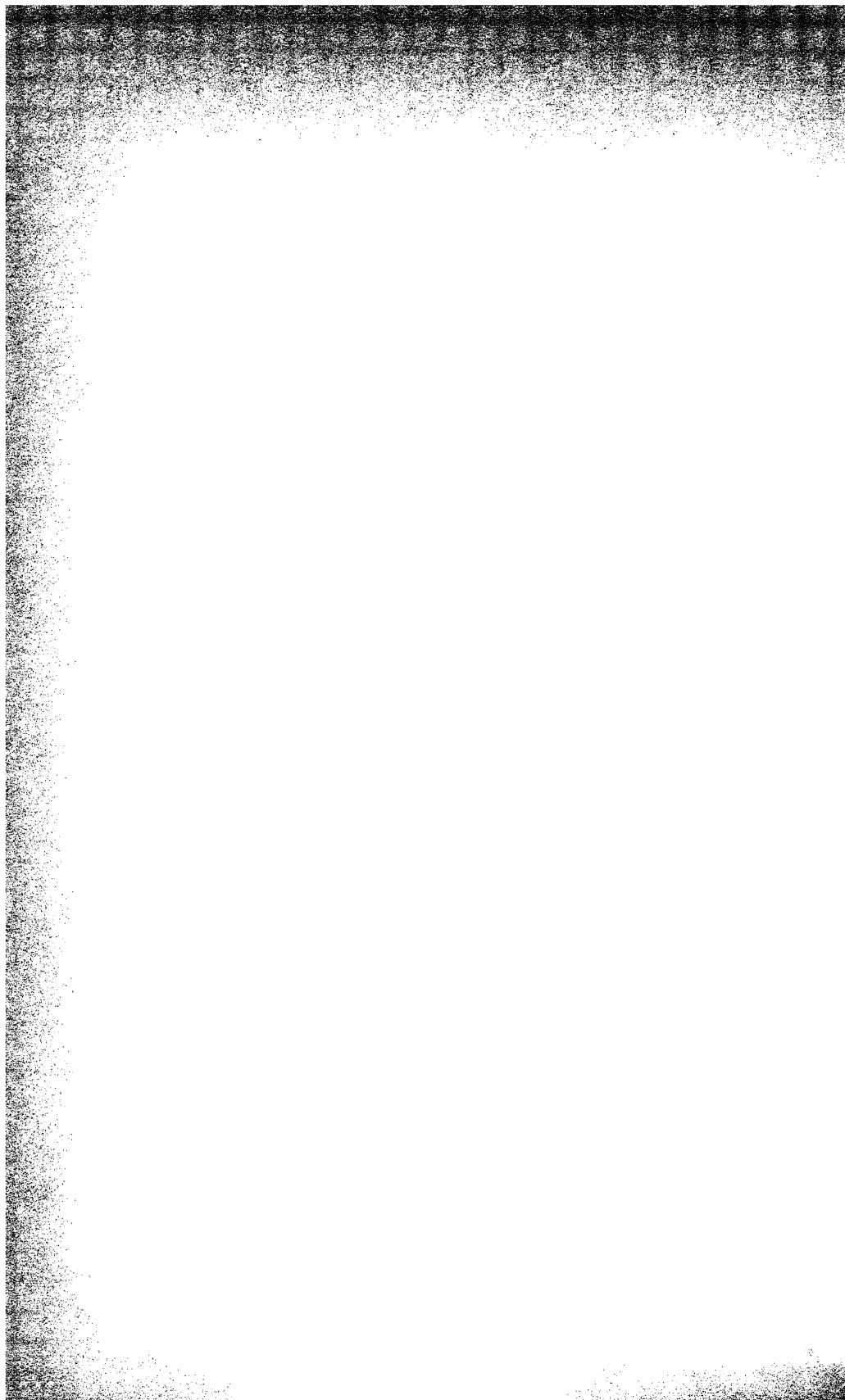
ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

6

ANUL VI

1 9 5 7

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LI M B A
R O M Î N Ă

6

ANUL VI
1957

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

P. 252.784

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA - *redactor responsabil*; Acad. M. SADOVEANU;
Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU
CAMILAR, membru corespondent al Academiei R. P. R.;
G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU;
C. OTOBÎCU; SORIN STATI; ST. TOMA.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÂNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

D. MACREA, Lexicografia sovietică și influența ei asupra dezvoltării lexicografiei noastre actuale	5
I. ȘIADBEI, Lexicografia română și istoria cuvintelor	14
VLADIMIR STREINU, Dicționarul Eminescu	31

BIMILENARUL LUI OVIDIU

EUSEBIU CAMILAR, La Pontus Euxinus	40
GH. BULGĂR, Însemnări despre stilul lui Ovidiu	61

DISCUȚII

Dș MACREA, Problema elaborării „Dicționarului general al limbii române” . . .	73
---	----

CRONICĂ

STELA TOMA, Comunicările de lingvistică prezentate la Sesiunea științifică a Academiei R.P.R.	78
ILEANA ZAMFIRESCU, Despre activitatea colectivului de texte vechi al Institutului de lingvistică din București	83

RECENZII

I. COTEANU, Cum dispare o limbă (istoromina), cu o prefață de acad. Al. Graur, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, (C. Oțobteu)	84
Cercetări de lingvistică, anul I, 1956, nr. 1—4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Române, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică (T. Teaha)	86
Studii de gramatică, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Române, București (M. Mitran)	90
Probleme de limbă și literatură în „Revista de pedagogie” (I. Popescu)	94
R. A. BUDAGOV, Unele particularități ale formării pluralului substantivelor în limba română (Valeria Guțu)	99

NOTE BIBLIOGRAFICE

I. PĂTRUȚ, Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei, Editura Academiei R.P.R., București, 1957 (C. Oțobteu)	102
O nouă revistă românească de lingvistică (Sorin Stati)	102
O ediție defectuoasă (Gh. Bulgăr)	103
O nouă antologie de texte literare (Gh. B.)	104
Regulamentul Organic și problemele limbii române literare (Mircea Seche) . .	105
Preocupări lingvistice la Contemporanul (Emil Manu)	105
Răspuns cititorilor	107
D. MACREA, Ștefan Pașca	108
O precizare	109
Cuprinsul revistei Limba Română pe anul 1957.	110

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

LEXICOGRAFIA SOVIETICĂ ȘI INFLUENȚA EI ASUPRA DEZVOLTĂRII LEXICOGRAFIEI NOASTRE ACTUALE

DE

D. MACREA

Influența lingvisticii sovietice a constituit, în ultimul deceniu, un puternic factor stimulator în dezvoltarea tuturor ramurilor lingvisticii noastre. Ea s-a manifestat în concepția generală asupra limbii, asupra metodelor de cercetare lingvistică, în studiul gramaticii, al limbii literare, al stilisticii lingvistice, în atenția acordată studiului limbii contemporane față de cel al limbii vechi, în importanța dată studiului metodicii predării limbilor în școli, în precizarea terminologiei științifice și tehnice, în lexicografie și lexicologie.

În rîndurile de față vom analiza rolul lexicografiei sovietice în dezvoltarea lexicografiei noastre de astăzi.

Vechea Rusie a avut o bogată tradiție lexicografică. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Academia Rusă de Științe a publicat *Dicționarul limbii ruse*, în 6 volume (1789—1794)¹, operă cu pronunțat caracter purist și normativ, care a avut și o a doua ediție, apărută între 1806 și 1822. În 1847, a publicat *Dicționarul limbii slave bisericesti și al limbii ruse*, în 4 volume (ediția a doua în 1867—1868)², iar în 1891 a început, sub conducerea lui I. K. Grot și apoi a lui A. A. Șahmatov, redactarea *Dicționarului limbii ruse*, general și istoric, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte, dicționarul, considerat necorespunzător, rămînînd neterminat³.

¹ *Slovari Akademii Rossiiskoi (slovoproizvodni)*, 1—6, SPB, 1789—1794.

² *Slovari ţerkovnoslavianskogo i russkogo iazka*, sostavlennoi Vtorim otdeleniem Akademii Nauk, t. 1—4, St. Pb., 1847; 2-e izd. St. Pb., 1867—1868.

³ *Slovari russkogo iazka*, sostavlennoi Vtorim otdeleniem Akademii Nauk, t. 1—6, St. Pb., 8—9, St. Pb., 1891—1930 (neterminat).

Dintre dicționarele apărute în afara Academiei, un mare renume și-a câștigat *Dicționarul limbii ruse populare*, în 4 volume (1863—1866)¹, alcătuit de V. I. Dal. El a fost reeditat, în epoca rusă, de patru ori, a treia și a patra ediție fiind revizuite și completate de Baudouin de Courtenay (ed. IV, 1912—1914). În epoca sovietică a fost retipărit de două ori, în 1935 și în 1955, după ediția a doua a autorului (1880—1882).

Cele mai de seamă dicționare etimologice au fost alcătuite, în vechea Rusie, de N. Gorjaev, *Dicționarul etimologic comparativ al limbii ruse*, apărut în 1892 (ediția a doua în 1896)² și de A. G. Preobrajenski, *Dicționarul etimologic al limbii ruse*, a cărui primă fasciculă a apărut în 1910, iar ultima în 1949³. Acest din urmă dicționar a fost reeditat în întregime în Statele Unite ale Americii, în 1951, și în Republica Populară Chineză, în 1956.

Activitatea lexicografică din vechea Rusie s-a caracterizat prin predominarea punctului de vedere istoric, specific în acea epocă lexicografiei din toate țările europene, avînd ca scop elaborarea dicționarului general și istoric al limbii naționale.

Însușindu-și bogata tradiție a lexicografiei ruse, lexicografia din epoca sovietică a pășit pe o cale nouă, corespunzătoare nevoilor societății și culturii socialiste. În 1920, V. I. Lenin a subliniat necesitatea întocmirii unui dicționar al limbii ruse literare contemporane, de la Pușkin pînă la Gorki, menit să înlocuiască dicționarul învechit al lui Dal. V. I. Lenin cerea de asemenea alcătuirea unui dicționar al limbii ruse contemporane, tip *Micul Larousse*, destinat maselor largi. Din îndemnul lui Lenin s-a început de îndată munca, de care el s-a interesat îndeaproape. În 1923, lucrările au fost însă suspendate, fiind considerate nesatisfăcătoare. Structura dicționarului care se întocmea era nedefinită. El nu putuse să se desprindă de tipul vechiului dicționar general, cu caracter istoric, și nu reflecta noile elemente lexicale, care începuseră, în epoca sovietică, să se statornicească în limbă.

Abia în 1928, cînd temeliile societății sovietice erau create și cînd se precizaseră mai pregnant noile elemente de vocabular, s-a putut fixa tipul nou de dicționar al limbii ruse, cerut de Lenin. Principiile acestui dicționar au fost schițate de V. V. Vinogradov, iar elaborarea lui a fost încredințată lui D. N. Ușakov și colectivului compus din G. O. Vinokur, B. A. Larin și B. A. Tomașevski. Munca la acest dicționar, care conține 90.000 de cuvinte, a durat 12 ani (1928—1940), iar publicarea lui, în patru

---

¹ V. I. Dal, *Tolkovii slovari živogo velikoruskogo iazika*, t. I—IV, St. Pb., 1863—1866.

² N. Gorjaev, *Sravnitel'noi etimologičeskie slovari russkogo iazika*, Tiflis, ed. 1, 1892; ed. 2, 1896.

³ A. G. Preobrajenski, *Etimologičeskie slovari russkogo iazika*, 1—14, M. 1910—1916; vîpusk poslednii, *Trudt Instituta russkogo iazika*, I, Moscova, 1949.

volume, a avut loc între 1935 și 1940. El a fost intitulat *Dicționar explicativ al limbii ruse*¹, fiind prima lucrare de acest fel apărută în epoca sovietică. Dicționarul a îndeplinit sarcina grea de a preciza căile noi de dezvoltare a vocabularului limbii ruse, semnalând dispariția elementelor perimate și înregistrând formele noi lexicale create de noile condiții de viață. Fiind prima încercare de analiză a folosirii cuvintelor de către societatea sovietică în formație și de către intelectualitatea sovietică, dicționarul a căutat să reflecte procesele vii lexicale în care se evidențiau noile relații ideologice și sociale, adică să precizeze locul lexicului activ și pasiv din limba literară, precum și noile lui nuanțe stilistice. Caracterul normativ al dicționarului s-a definit prin: selecționarea cuvintelor după criteriul actualității lor, ierarhizarea sensurilor după criteriul circulației lor, indicațiile stilistice care stabilesc sfera și limitele utilizării cuvintelor, citatele din autorii ruși și sovietici care arată condițiile de folosire a cuvintelor în limba literară, indicațiile gramaticale, ortografice și ortoepice.

Alcătuirea unui dicționar explicativ și normativ al limbii ruse contemporane era o necesitate firească pentru Uniunea Sovietică, care pășea pe calea unui mare avânt cultural.

Lexicografii sovietici nu s-au mărginit, ca cei din trecut, să urmărească și să înregistreze în mod pasiv vocabularul limbii ruse, ci, ca vorbitori și participanți activi la dezvoltarea lui, s-au străduit să promoveze noile formații lexicale ivite în epoca sovietică. Ei au înlăturat lexicul învechit, legat de vechiul fel de viață și de vechile concepții, dar au menținut arhaismele justificate din punct de vedere stilistic în limba literară contemporană. De asemenea, au fost înlăturate cuvintele de circulație regională restrinsă, cele cu sensuri dușmănoase clasei muncitoare și cele obscene. Terminologia specială științifică, tehnică și meșteșugărească a fost introdusă în dicționar numai în măsura în care pătrunsese într-o sferă de circulație mai largă.

Elaborat între anii 1928 și 1940, dicționarul lui D. N. Ușakov a rămas pînă astăzi o operă de mare valoare lexicografică, deși trecerea timpului a scos la iveală caracterul lui neomogen, deoarece epoca în care a fost elaborat s-a caracterizat prin oscilații în lexic, datorite marilor prefaceri care au avut loc, în acea vreme, în societatea sovietică. El a avut o nouă ediție în 1948.

Pe baza aceluiași principii normative de redactare, a fost elaborat, în 1948, *Dicționarul limbii ruse*, într-un volum, de către S. I. Ojegov și S. P. Obnorski, cuprinzînd 52.000 de cuvinte și fiind destinat maselor largi². Alcătuit în timpul în care normele limbii literare ruse din epoca

¹ *Tolkovii slovari russkogo iazika* pod red. prof. D. N. Ușakova, Moscova, 1935—1940.

² *Slovari russkogo iazika*, sostavil S. I. Ojegov, pod obșcei red. akad. S. P. Obnorskogo M. 1949.

societății socialiste se definiseră mai precis și folosind experiența colectivului condus de D. N. Ușakov, dicționarul lui S. I. Ojegov și S. P. Obnorski a însemnat o cucerire de seamă a lexicografiei sovietice, care a pus la dispoziția maselor largi o lucrare științifică valoroasă și de mare folos pentru vorbirea și scrierea îngrijită. Dicționarul și-a dovedit marea lui utilitate prin faptul că în 1952 a apărut în ediția a doua, revizuită și îmbunătățită, iar în 1953 a fost retipărit în ediția a treia.

În 1948, Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice a început munca pentru elaborarea unui mare *Dicționar al limbii ruse literare contemporane* de la Pușkin pînă astăzi, conceput în 16 volume, din care au apărut pînă acum cinci volume, cuprinzînd literele A—K¹. Același Institut elaborează în prezent *Dicționarul limbii ruse literare contemporane*, în patru volume, menit să înlocuiască pe cel al lui D. N. Ușakov, și care cuprinde, în plus, neologismele ultimilor douăzeci de ani. Din acest dicționar a apărut, în 1957, primul volum, cuprinzînd literele A—I². Alte dicționare importante elaborate în ultima vreme în Uniunea Sovietică sînt: *Dicționar de cuvinte străine* de I. V. Lăhin și F. N. Petrov³, *Dicționarul ortoepic al limbii ruse*, cuprinzînd circa 50.000 de cuvinte, de R. I. Avanesov și S. I. Ojegov⁴, *Dicționarul ortografic al limbii ruse*, cuprinzînd 110.000 cuvinte, de S. I. Ojegov și A. B. Șapiro⁵, *Mic dicționar de sinonime* de V. N. Klineva⁶. În prezent, se pregătește editarea *Dicționarului comparativ al limbilor slave*, elaborat de slavistul rus G. A. Ilinski, iar pe lîngă catedra de limba rusă a Facultății de filologie din Moscova a fost organizat un cabinet al dicționarului etimologic, unde se fac lucrări pregătitoare pentru întocmirea unui *Dicționar etimologic al limbii ruse*, la nivelul științei de astăzi, care să înlocuiască pe cel al lui A. G. Preobrajenski.

O operă lexicografică originală și de mare importanță științifică, care se elaborează de către Institutul de lingvistică din Moscova, este *Dicționarul limbii lui Pușkin*, început în 1933 și conceput în patru volume, dintre care primul volum a apărut în 1956⁷. Elaborarea acestui dicționar este deosebit de prețioasă pentru istoria limbii literare ruse, deoarece Pușkin, ca și la noi Eminescu, a avut un mare rol în dezvoltarea și perfecționarea

---

¹ *Slovari sovremennogo russkogo literaturnogo iaztka*, t. I—V, (A—K); Moscova-Leningrad, 1950—1956.

² *Slovari russkogo iaztka*, t. I, (A—I), Moscova, 1957.

³ *Slovari inostrannih slov*, pod red. I. V. Lăhina i F. N. Petrova, 5-e izd., M., 1955.

⁴ *Russkoe literaturnoe udarenie i proiznoșenie*. [Opit slovaria-spravocinika, pod red. R. I. Avanesova i S. I. Ojevova, M., 1955.

⁵ *Ortograficeskii slovari russkogo iaztka*, pod red. S. I. Ojevova i A. B. Șapiro, M., 1957.

⁶ *Kratkii slovari sinonimov russkogo iaztka*, M., 1956.

⁷ *Slovari iaztka Pușkina*, t. I, M., 1956.

ei, îmbogățind-o cu noi procedee de îmbinare artistică, luate din limba și poezia populară.

În curs de elaborare se mai află la Institutul de lingvistică din Moscova *Dicționarul limbii vechi ruse*, de la primele scrieri rusești pînă în secolul al XVII-lea, urmînd ca pentru secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, pînă la Pușkin, să se întocmească un alt dicționar.

În afară de aceste lucrări lexicografice de mari proporții și concepute pe o bază teoretică și metodologică nouă față de dicționarele rusești din trecut, lexicografii sovietici au depus o intensă muncă în domeniul elaborării de dicționare bilingve. Pentru numeroasele popoare din Uniunea Sovietică, s-a ridicat, odată cu fixarea scrierii limbilor unora dintre acestea, problema întocmirii de dicționare ale diferitelor limbi naționale și de dicționare bilingve, care să le pună în legătură cu cultura marelui popor rus și a altor popoare. Numai în perioada dintre 1928 și 1952, în Editura pentru dicționare străine și naționale din Moscova, au apărut 293 de dicționare, în cincizeci de limbi, pentru limbile popoarelor din Uniunea Sovietică, limbile europene, asiatice și limbile clasice, unele dintre aceste dicționare avînd numeroase ediții. Elaborarea lor lărgeste orizontul științific al lingviștilor de pretutindeni, mai ales acelea care au adus în circulația științifică lexicul unor limbi puțin dezvoltate și puțin studiate. Ele statornicesc elementele limbilor literare ale acestor popoare și ajută cunoașterea limbii și culturii ruse în rîndul maselor largi din republicile unionale. Aceste dicționare au devenit pîrghii ale culturii, verigi esențiale ale procesului social și cultural care are loc în Uniunea Sovietică. Însemnătatea culturală și politică a dicționarelor și munca pentru elaborarea lor au depășit astfel limitele interesului strict lingvistic.

Interesul manifestat de lingviștii sovietici pentru limba romînă s-a concretizat prin apariția dicționarelor rus-romîn și romîn-rus de M. V. Serghievski și X. A. Martîșevskaia, apărute în 1936 și cuprinzînd fiecare cîte 30.000 de cuvinte, a *Dicționarului romîn-rus* de B. A. Andrianov și D. E. Mihalei, apărut în 1952 și cuprinzînd 42.000 de cuvinte, a *Dicționarului politehnic rus-romîn* de B. A. Andrianov, R. E. Kotlear, I. N. Finkelstein, M. H. Manole, M. N. Rosenfeld și A. A. Sedetki, apărut în 1953 și cuprinzînd 50.000 de termeni aparținînd îndeosebi științelor fizico-matematice, a *Dicționarului romîn-rus* alcătuit de N. G. Corlăteanu și E. M. Rusev, apărut în 1954 și cuprinzînd 46.000 de cuvinte.

Conceptia nouă a lexicografiei sovietice, precum și bogata activitate lexicografică din Uniunea Sovietică, a fost firesc să aibă o influență binefăcătoare asupra lexicografiei romînești, necesitățile noastre în acest domeniu corespunzînd celor ale începuturilor culturii sovietice.

Țara noastră a avut pînă la cel de-al doilea război mondial o tradiție lexicografică de un secol și jumătate. Cei mai mari lingviști ai noștri

din trecut, Samuil Micu, Petru Maior, B. P. Hasdeu, Al. Philippide, O. Densusianu, Sextil Pușcariu, au fost și lexicografi de seamă, animați de datoria patriotică de a alcătui *Dicționarul general al limbii române*. Ei nu au reușit decât parțial în încercările lor, din două motive importante : lipsa sprijinului material din partea statului și structura prea vastă în care au conceput dicționarul. Lexicografia noastră din trecut a fost în întregime stăpînită de concepția dicționarului general, cu o accentuată privire spre trecutul limbii. Cu toată utilitatea lui științifică, tipul conceput de dicționar general, pe lângă lipsa unui caracter normativ bine definit, avea și dezavantajul că nu răspundea necesităților maselor largi, spre ridicarea nivelului cultural al cărora trebuie să tindă orice dicționar. Nu este întîmplător faptul că numai acei lexicografi ai noștri care au înțeles să se desprindă de concepția lexicografică academică au putut realiza lucrări lexicografice care să aibă un rol de seamă în viața noastră culturală. Aceștia au fost : Lazăr Șăineanu, al cărui *Dicționar universal al limbii române* (1896) a avut numeroase ediții, H. Tiktin cu *Dicționarul român-german*, istoric și etimologic, și I. A. Candrea cu *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* (1932), devenit, la puțin timp după apariția lui, o raritate bibliografică.

Lexicografia noastră academică a putut depăși punctul mort în care se afla în 1944, cînd după decenii de muncă la *Dicționarul limbii române* se redactase și se publicase abia o treime din el, numai prin adîncirea și însușirea concepției și experienței lexicografiei sovietice. Desigur, nu a fost vorba de o însușire mecanică, lipsită de spirit critic, a acesteia, ci de o adaptare a ei la necesitățile specifice culturii noastre socialiste începătoare.

Lexicografia sovietică ne-a arătat că munca pentru alcătuirea dicționarelor nu este, ca în trecut, o operație de inventariere pasivă a materialului lexical, ci o sarcină selectivă și normativă de evidențiere, în primul rînd, a procedeeleor lexicale actuale și productive. De aceea, prioritatea în munca lexicografică o are, în mod firesc, dicționarul limbii contemporane. Necesitățile revoluției culturale din țara noastră impuneau deci, ca și la începuturile culturii sovietice, elaborarea acestui tip nou de dicționar, iar nu a unui dicționar general de tipul celui academic din trecut, care lîncezea de zeci de ani. Primul rezultat de seamă al însușirii concepției sovietice despre rolul și sarcinile culturale ale lexicografiei a fost elaborarea *Dicționarului limbii române literare contemporane*, pe care institutele de lingvistică din București și Cluj, folosind tradițiile lexicografiei noastre și bucurîndu-se de sprijinul statului democrat-popular, au reușit să-l redacteze și să-l publice în decurs de cinci ani : 1952—1957. Buna primire de care se bucură lucrarea este o dovadă că acesta era dicționarul așteptat și că modelul sovietic a corespuns pe deplin cerințelor științifice și necesităților practice ale culturii noastre actuale.

Concepția și experiența lexicografiei sovietice au stat de asemenea la baza elaborării *Dicționarului limbii române moderne, ilustrat și etimologic*, într-un volum, care va apărea în primul trimestru al anului 1958, la baza *Dicționarului limbii lui Eminescu*, care se întocmește după modelul *Dicționarului limbii lui Pușkin*, a *Micului dicționar ortografic*, a *Dicționarului ortoepic*, a *Îndreptarului de punctuație*, ca și a dicționarelor bilingve care s-au elaborat sau sînt în curs de elaborare la institutele de lingvistică din București și Cluj.

Influența lexicografiei sovietice nu s-a limitat la concepția generală a tipului de dicționar, ci a avut un mare rol în rezolvarea sarcinilor concrete ale alcătuirii dicționarelor. Ea a fost, pentru lexicografii romîni, de un ajutor neprețuit în fixarea principiilor de selecție a cuvintelor, în fixarea ordinii de redare a sensurilor acestora, pornind de la cel mai general răspîndit spre cele mai rare, în definirea terminologiei științifice și tehnice și, mai ales, în definirea noțiunilor cu caracter social, politic și filozofic, legate de construirea culturii socialiste. Numai cei care au lucrat în acești ani la dicționarele amintite și care cunosc greutățile mari ale elaborării lor pot aprecia cu adevărat sprijinul deosebit pe care l-au avut în cunoașterea și însușirea experienței lexicografice sovietice.

Experiența lexicografică de pînă acum din Uniunea Sovietică și de la noi a arătat caracterul rațional și practic al tipurilor de dicționare elaborate. Necesitatea acestor dicționare este dovedită de largă utilizare pe care ele o au printre scriitori, în presă, școală, pentru emisiunile radiofonice, ca și pentru marele public. Aceste dicționare contribuie la fixarea și perfecționarea normelor vorbirii și scrierii literare și la ridicarea nivelului cultural general.

După terminarea lucrărilor lexicografice privind limba contemporană, lexicografia romînească trebuie să păsească la realizarea *Dicționarului general al limbii romîne*, pe care l-au încercat în trecut, — după modelul vremii lor, reprezentat de dicționarul lui Littré — , B. P. Hasdeu, Al. Philippide și Sextil Pușcariu. Calea pentru realizarea lui ne este indicată tot de lexicografia sovietică. Așa precum în Uniunea Sovietică nu se lucrează în prezent la un dicționar general, ci la dicționare speciale: al limbii contemporane, al limbii vechi, la un dicționar etimologic, la dicționare ale limbii marilor scriitori, pentru ca mai tîrziu să se treacă, pe baza acestor lucrări pregătitoare, la elaborarea dicționarului general, tot astfel, după părerea noastră, aceasta ar fi calea cea mai sigură de reușită a elaborării *Dicționarului general al limbii romîne*.

Pornită pe o cale nouă și servind ca punct de sprijin pentru ridicarea nivelului cultural al maselor, lexicografia romînească a făcut, sub influența celei sovietice, mari progrese. Ea mai are însă sarcini grele care îi stau în față. Experiența bogată cîștigată pînă acum în activitatea lexicografică

românească nu a fost încă teoretizată. Este necesar ca aceasta să se facă de aici înainte, deoarece munca pentru elaborarea dicționarelor nu este un meșteșug empiric, ci o activitate științifică de seamă. Lingviștii sovietici, ca și lingviștii ruși din trecut, consideră munca de elaborare a dicționarelor de mare importanță științifică. I. K. Grot, A. A. Șahmatov, A. G. Preobrajenski, V. F. Șişmarev, V. V. Vinogradov și alții au participat sau participă direct la elaborarea dicționarelor, așa cum au făcut și marii noștri lingviști din trecut: Samuil Micu, Petru Maior, B. P. Hasdeu, H. Tiktin, Al. Philippide, I. A. Candrea, O. Densusianu, Sextil Pușcariu.

Pînă acum, problemele teoretice ca și cele practice ale muncii lexicografice nu s-au discutat, în general, la noi, decît în introducerile diferitelor dicționare apărute și în recenziile despre acestea. Abia recent au început discuții teoretice în acest domeniu, deocamdată cu privire la problemele definirii cuvintelor în dicționarele explicative¹. Subaprecierea activității teoretice și metodologice, teama de generalizări, chiar cînd există un bogat material de fapte, duce la scăderea nivelului ideologic al muncii lexicografice, la empirism factologic, care caracterizează obiectivismul burghez. Calea de dezvoltare a științei este aceea care duce de la practică la generalizare și de la teorie din nou la practică.

Lexicografia sovietică ne ajută să învingem și aceste greutăți prin studiile teoretice, publicate pînă acum, în special în *Voprosi iaztkoznania*², iar începînd din anul acesta într-un buletin special, intitulat *Leksikograficeskii sbornik*, editat de Institutul de lingvistică din Moscova. El cuprinde studii despre structura diferitelor tipuri de dicționare și sarcinile legate de aceste tipuri, despre principiile de selecționare a cuvintelor, despre determinarea și clasificarea sensurilor lor, despre caracterizarea lor stilistică, fonetică și gramaticală, despre problemele omonimelor și sinonimelor, despre pătrunderea în limba comună a terminologiei științifice, tehnice și a regionalismelor, despre probleme de semantică, despre granițele dintre lexicul literar și regional, despre problema etimologiilor, precum și informații asupra muncii lexicografice din Uniunea Sovietică și din alte țări.

În lingvistica sovietică au loc, în prezent, vii discuții teoretice de lexicologie, treaptă superioară a lexicografiei. Lexicologia este știința care elaborează bazele teoretice ale studierii vocabularului, a legilor dez-

---

¹ Vezi D. Macrea, Despre definirea cuvintelor în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, în *Limba română*, nr. 3, 1957, p. 5—11 și Iorgu Jordan, *Principes de définition dans les dictionnaires unilingues*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957, p. 223—235.

² Vezi N. I. Feldman, *O speșifike nebol'sih dvoiazteinih slovarei „Voprost iaztkoznania”*, 1952, nr. 2; R. A. Acearian, *O sostovlenii etimologhiceskogo slovaria slavianskih iaztkov „Voprost iaztkoznania”*, 1952, nr. 4; V. I. Abaev, *O prințipah etimologhiceskogo slovaria „Voprost iaztkoznania”*, 1952, nr. 5; M. N. Peterson, *O sostavlenii etimologhiceskogo slovaria russkogo iaztka „Voprost iaztkoznania”*, 1952, nr. 5.

voltării lui, a legilor semanticii, a raportului dintre cuvânt și noțiune, a tipurilor de unități frazeologice și a corelației lor cu sensul cuvintelor.

Activitatea viitoare a lexicografilor români trebuie să se intensifice în domeniul teoretic, deoarece exigențele față de dicționare au fost în toate epocile foarte ridicate, iar munca pentru alcătuirea lor impune o continuă pregătire teoretică.

LEXICOGRAFIA ROMÂNĂ ȘI ISTORIA CUVINTELOR

DE

I. ȘIADBEI

În prezentarea vocabularului unei limbi a existat în trecut, ca în istoria tuturor științelor, o adevărată evoluție de la simplu la complex. Am avut la început o fază descriptivă, înfățișată prin glosare explicative, în care se dădeau echivalentele în aceeași limbă sau într-o limbă străină. Și aceste din urmă forme au evoluat de la lexicul bilingv la dicționarele poliglote, de folos practic netăgăduit pentru cei care le întrebuițau, dar și pentru dezvoltarea științei. De la faza descriptivă s-a trecut însă, în secolul al XIX-lea, la o fază nouă, mai aproape de metoda științifică, aceea a prezentării istorice a vocabularului; faza echivalențelor a fost depășită prin urmărirea cuvîntului de la originea lui pînă în prezent.

La citirea textelor din secolele trecute sîntem surprinși nu atît de deosebirea formelor gramaticale ori de alcătuirea frazelor, cît de schimbările de cuvinte. Vocabularul variază de la un secol la altul: unele cuvinte dispar, fiind înlocuite cu altele noi, după împrejurările istorice prin care trece poporul a cărui limbă o luăm în considerare. Studiul istoric al vocabularului, arătînd evoluția cuvintelor în decursul timpului și explicînd totodată această evoluție, formează scopul științific al lexicografiei; simpla descriere a fazei actuale, prezentarea sincronică, poate servi totuși ca material informativ, găsindu-și locul potrivit în monografiile dialectale ori în glosare la anumite opere tipărite.

Urmărind în trecut schimbările de înțeles și cele formale ale cuvintelor, ne apropiem însă de originea lor. Constatarea și explicarea schimbărilor în înțelesul cuvintelor formează o disciplină lingvistică numită *semasiologie* sau *semantică* (termen prin care, în timpul din urmă, s-au înțeles

tot felul de studii, străine de adevărata știință); iar cercetarea originii cuvintelor și explicarea evoluției lor formează o altă disciplină, numită *etimologie*, sub care se înțelege — pe scurt — și originea unui singur cuvânt. Această disciplină utilizează în primul rând fonetica istorică a unei limbi, explicînd evoluția formală a cuvîntului de la origine.

La noi, cercetările de etimologie și semasiologie au un trecut de mai bine de un secol și jumătate. În acest interval, prin munca a numeroase generații de învățați, alături de ipoteze care s-au dovedit greșite, s-a format o bază sigură pentru studiile viitoare; peste această bază nu se mai poate trece astăzi, fără sancțiunea morală a muncii zadarnice.

Cum s-a ajuns la constituirea acestei baze; care e starea actuală a celor două discipline, etimologia și semasiologia română și cîteva soluții pentru o orientare mai bună, vor încerca să arate rîndurile următoare.

I

Încă de la cele dintîi preocupări ale romînilor despre originea limbii și neamului lor, vedem că s-a pus problema „asemănărilor” dintre cuvintele limbii romîne și cele latine ori străine corespondente. Astfel cronica Ureche-Simion Dascălul, într-un capitol special intitulat *Pentru limba moldovenească*, afirmă că avem cuvinte: „De la rîmleni, ce le zicem latini: pîne, ei zic panis; carne, ei zic caro; găina, ei zic galena; muiere, mulier; femeie, femina; părinte, pater; al nostru, noster și altele multe din limba latinească, și de am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțelege. Așijderea și de la frînci: noi zicem cal, iar ei zic caval; de la greci: noi zicem straste, iar ei stafad; de la leși: noi zicem prag, iar aceștia prog; de la turci: m-am căsătorit; de la sîrbi: cracatiță, și alte multe ca acestea, din toate limbile, carele nu putem să le însemnăm toate”¹. Este evident că nu totdeauna autorii cronicii au nimerit adevărul: *femeie* nu are de-a face cu *femina* decît aparent, fiind un derivat din lat. *familia*; *părinte* provine din lat. *parens,-tis*, iar nu din *pater*. *Cal* este tot latin, iar nu „de la frînci”; *straste*, cu înțelesul de „durere, patimi”, e slav, nu grecesc; *prag* e sud-slav, cum arată și fonetismul cuvîntului, nu polonez. În fine, *a căsători*, considerat turcism, este un derivat din vechi romîn *căsătoriu* și acesta din *casă*, care e tot latin; iar *c(a)racatiță* este rus. *karakatica* (acesta provenit din *krak* „picior”), limba sîrbă avînd o formă mai îndepărtată: *krakatnica*. Dar făcînd abstracție de erorile arătate, important e faptul că asemenea probleme, care se puneau în acea vreme în alte părți, se puneau și la noi pe la mijlocul

---

¹ *Letopiseșul Țării Moldovei pînă la Aron-Vodă (1359—1595)* întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie Iogofătul și alții de Simion Dascălul, ed. Const. Giurescu, București, 1916, p. 7.

secolului al XVII-lea, semnalându-se influențe străine alături de cuvintele de origine latină, care mărturiseau că „de la Rîm ne tragem”.

Cîteva decenii mai tîrziu, Miron Costin scria și el — după Toppeltin—în opera lui despre originea romînilor, cît de apropiată este limba romînă de cea latină, exemplificînd această afirmație cu probe de natură lexicală : „graiul de casă al ardelenilor mai mult are în sine însemnarea graiului rîmlenesc și latinesc, de cît a graiului de acum a italienilor. Și cu vreme îndelungată, ce strică și astupă vestite împărății, crăii și domnii, așa și graiul romînilor pe aceste locuri, cu îndelungată vreme și risipă a locuitorilor romani de pe aceste locuri . . . s-au stricat și graiul. Că unde zicea latinește *deus*, noi zicem dzeu sau dumnedzeu, *meus* al meu ; așîș-derea *coelum* cer, *homo* om, *frons* fruntea, iar nici unele cuvinte să nu fie protivnice cu latinești, sau la început, la mijloc, sau la sfîrșit ; iar unele stau neclătite, cumu-s și *barba* barba, *luna* luna și altele ca acestea : *vinum* vin, *panes* pîne, *manus* mîna, *culter* cuțit”¹. După cum se constată, etimologiile lui Miron Costin și ale lui Toppeltin sînt mai exacte, cu excepția lui *cuțit* (probabil un lat. *cotitum, de la *cos*, -*tis*).

Cu mult mai cunoscător în materie de „etimologhicești” potriveli, pe care le deprinsese și de la Scaliger, ne-a dat Cantemir un capitol întreg în *Descriptio Moldaviae* despre raporturile dintre limba romînă și cea latină. El era preocupat de ceea ce ar fi putut lăsa în limba romînă și popoarele autohtone, presupunînd că ar fi cuvinte dace : *cărare* (< lat. *carraria*) și *pădure* (< lat. *padule* = *palus*, -*udem*), *grăiesc*, *nemeresc*, *privesc* și *stejar* (toate de origine slavă) și chiar *hăleșteu*, un element de origine maghiară. A căutat să demonstreze, cu argumente lingvistice, împotriva părerilor emise de unii învățați străini, că limba romînă nu provine din italiană, fiindcă aceasta nu are cuvinte pe care romîna le-a moștenit direct din latinește : „pe *incipio* italianul îl exprimă cu cuvîntul barbar *commincio*, moldoveanul cu cuvîntul corupt din limba latinească *încep* ; *albus*, italienește *bianco*, moldovenește *alb* ; *civitas*, italienește *città*, moldovenește *cetate* ; *dominus*, italienește *signore*, moldovenește *domn* ; *mensa*, italienește *tavola*, moldovenește *masă* ; *verbum* italienește *parola*, moldovenește *vorbă* ; *caput*, italienește *testa*, moldovenește *cap* ; *venatio*, italienește *caccia*, moldovenește *vînat*”². Dacă argumentul general este valabil, detaliile au nevoie de precizări, întrucît afară de *bianco*, cuvintele italienești sînt și ele de origine latină, arătînd diferențieri încă din latina vulgară ; iar originea cuvîntului *vorbă*, și azi discutată, e mai probabil slavă.

Cantemir era convins că „limba latinească este mama curată și adevărată a limbii moldovenești”. Numai contactul de mai tîrziu cu grecii,

¹ Miron Costin, *Cronicele Romîniei*², ed. Kogălniceanu, I, București, 1872, p. 28.

² Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, [1938] p. 256.

turcii și polonii a adus în limba noastră „mai multe cuvinte”, din care dă ca exemple câteva venite din greacă, cu prototipul lor : *pedeapsă, chivernisire, procopie, blestem, azimă, drum, pizmă*. După expunerea argumentelor aduse de învățații străini despre latinitatea ori italianitatea limbii române, Cantemir nu-și afirmă însă categoric opinia sa : „După ce dar am expus argumentele amînduror părților, care din ele se apropie mai mult de adevăr, nu îndrăznim să spunem, de teamă ca nu cumva iubirea de patrie să nu întunece ochii și să scape privirii noastre lucruri care s-ar arăta ușor la lumini străine. Lăsăm dar judecata pe seama binevoitorului cititor, mulțumindu-ne a adăuga acel unic lucru zis de Covatius. Este de mirat, zice el, că limba moldovenilor și muntenilor are mai multe cuvinte latinești decît cea italienească, măcar că italianul locuiește în același loc unde locuia odinioară romanul”. Acestor chestiuni, care-l preocupau atît pe Cantemir, li s-a dat dezlegare abia după două secole și nu e aici locul să insistăm asupra lor.

Iubirea de neam, ale cărei efecte le evita Cantemir, a fost însă temeiul activității scriitorilor latiniști, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ei au cunoscut opera lui Cantemir, atît *Descrierea Moldovei* (în traducerea germană), cît și o copie manuscrisă a *Hronicului*. Motivele care-l determinau pe Cantemir să fie reticent n-au mai fost luate în considerare, deoarece altele erau împrejurările în Ardeal și altele nevoile pentru care scriau învățații romîni de peste munți. Eforturile acestora în materie lingvistică s-au concretizat într-o lucrare voluminoasă, intitulată *Lesicon românescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai multi autori, în cursul a trideci si mai multor ani s-au lucratu*, Budae, 1825. Dicționarul acesta, superior ca bogăție de cuvinte și ca informație celui apărut cu cîțiva ani înainte la Cluj (1822), a pus la îndemîna cititorilor vocabularul romîn curent, în alfabet latin și chirilic, cu echivalente romîne, latine, maghiare și germane. Din acest punct de vedere, dicționarul de la Buda este o continuare a vocabularelor poliglote străine din secolul trecut. Ca parte inovatoare el aduce însă etimologia cuvintelor, prin urmare punctul de vedere istoric. În conformitate cu concepțiile istorice ale scriitorilor latiniști, cele mai multe cuvinte au origine latină sau — mai rar — greacă (de ex. *aflu* < gr. *αλω*, *invenio*, hisp. *hallar*). Cuvintele dificile ori cele slave sînt explicate într-o notă mai dezvoltată, cu scop să lămurească o etimologie, care, de cele mai multe ori, ajunge tot latină¹. E semnificativă, în această privință, etimologia dată cuvîn-

---

¹ De ex. la cuvîntul *slobozire* : „nu poate fi indoială, cum că acest cuvînt și romîni și slovenii l-au luat de la latinescul *solvo*” (p. 648). Explicația a dat-o Petru Maior în *Orthographia romana sive latino-valachica*, Budae, 1819 : „*Slobozesc* a lat. *solvo* per metathesim videtur, majores nostros pro *solutum* dixisse *solvotum*; mutato deinde *v* in *b* more solito, ac *t* in *d*, dixerunt, *solbodum*; inde *slobozescu* libero; et *solbodu* liber”.

tului *slavă*: „a Lat. *salve* forma salutandi; vel a Lat. *ex*, quod apud Valachos mutari solet in *s*, et Graeco : εὐλαβεία, religio, reverentia, est igitur slăvescu quasi religione, sive reverentia prosequor, per Metathesim” (p. 647). Alături de cuvintele comune, dicționarul cuprinde multe regionalisme ardelenesti (*baiu*, *bitang*, *deplău*, *nață*, *odorbirău* etc.); iar explicațiile sînt date, uneori, tot prin cuvinte regionale (ex. *pustă* : podereu, care însă lipsește în dicționar). Etimologiile cuvintelor regionale, de ex. maghiarismele, care puteau fi ușor identificate, sînt date tot din latină (de ex. *lepedeu*, căruia i se dă totuși echivalentul maghiar : *lepedö*) : „*dimin. a Lat. laquear*” (p. 351). Cu toate acestea, Lexiconul budan conține peste o mie de etimologii latine rămase valabile și constituie începutul serios al etimologiei românești. Publicarea lui a avut urmări din cele mai fericite pentru studiul limbii române, căci fiind redactat într-o limbă cunoscută, a putut fi utilizat de către Fr. Diez în *Gramatica* (1836) și *Dicționarul etimologic* al său (1853); iar B. Kopitar, cel mai mare slavist al timpului, și-a însemnat părerile sale pe marginea acestui lexicon și a celui de la Cluj¹, păreri care au determinat în mare parte cariera de lingvist a lui Hasdeu.

Elementul latin precizat de Lexiconul de la Buda a fost aprofundat și sistematizat mai tîrziu de Timotei Cipariu. Erudiția sa extraordinară, unică în acea vreme la romîni, a ajutat pe Cipariu să poată face triajul critic între etimologiile posibile și cele determinate de ideologia și de voința autorilor dicționarului budan. Cipariu cunoștea limbile slave și pe cea maghiară. El a cules chiar texte de la șcheii de lîngă Blaj, azi romîni-zați, texte pe care le-a comunicat lui Miklosich, fiind publicate de acesta în lucrarea sa asupra slavilor din Transilvania². Cu toate acestea, în paginile de fonetică istorică românească scrise de Cipariu, pe lîngă fapte care au rămas de atunci ca adevăruri depline, găsim cîte o etimologie care surprinde și chiar indispuce, cînd știm ce muncă înverșunată se află îndărătul fiecărui rînd din opera lui. Astfel vedem de exemplu că Cipariu explica un cuvînt de origine evident slavă, cum este *coață* (scris *coja*) din lat. *caude* și admitea³ că lat. *scindula* s-a păstrat în romînește în două forme : una în forma *scandula*, din care derivă romîn. *scîndură* și cealaltă din *scindila* (în forma *scindilla*, ca *scintilla*), al cărui descendent ar fi cuvîntul romîn *șindilă*, uitînd că acesta provenea din magh. *zsindely*,

¹ cf. *Wiener Jahrb. d. Litteratur*, t. 46, 1829, p. 59—106, articol reprodus în Kopitar *Kleinere Schriften*, Wien, 1857, p. 238 sqq.

² Miklosich, *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, Wien, 1856, și Miletič, *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knjižina*, XIII, 1896, p. 153.

³ Tim. Cipariu, *Elemente de limba romînă după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854, p. 61; 60 și 64.

care, la rîndul lui, e germ. *Schindel*.¹ Din fericire, exemplele acestea nu sînt prea numeroase.

Dar meritele lui Cipariu sînt deosebit de mari în studiul istoric al limbii noastre. În afară de cercetarea istorică a morfologiei, derivării și ortografiei romîne¹, el a tipărit pentru prima dată o culegere din textele vechi romînești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, pe care voia să o continue într-un al doilea volum, rămas nerealizat, după cum n-a avut norocul „a eda” nici un „Glosariu ” al limbii vechi romînești, promis în mai multe rînduri² și care ne lipsește și astăzi.

Cipariu nu era un latinist fanatic, deși convingerile sale le susținea totdeauna cu tărie. Nu același lucru se poate spune despre autorii celei din urmă opere a școlii latiniste. *Dictionarul Limbei romane dupo insercinarea data de Societatea Academica Romana* (Bucuresci, 1871, t. I; Bucuresci, 1876, t. II; I—Z). Ei au fost A. T. Laurianu și J. C. Massimu, iar la al doilea volum au mai colaborat Iosefu Hodosiu și G. Baritiu. Această lucrare cuprinde în cele 2864 de pagini elementele latine moștenite ale limbii romîne și elementele latine pe care autorii doreau să le vadă introduse cît mai repede în limba noastră. Motivul principal pentru această colaborare voită cu limba romînă era necesitatea înlocuirii cuvintelor străine consemnate în *Glossariu* (Bucuresci, 1871, 584 de pagini) și care dădeau limbii un aspect hibrid.

Dicționarul acesta, care trebuia să corespundă — pentru limba noastră — dicționarului francez al lui Littré, a adus totuși un folos studiilor etimologice; în el se găsesc, pentru prima dată, etimologiile latine ale unor cuvinte romînești: *căpistere*, *ceață*, *ciumă*, *deștept*, *împlînta*, *măsaie*, *năsut*, *sapă*, *sugrum*, *sugus*, *sul* și *tindeche*. Pentru cele 3448 de pagini, desigur că nu e prea mult. Iar *Glossariul* este o continuă polemică cu „învățatul” Miklosich, combătînd în mod inutil originea slavă a unor cuvinte romînești. Printre etimologiile propuse, sînt unele de-a dreptul neserioase (cum e cea de la *saltea*, „mai bine *saltella*”, care n-ar fi turcesc, ci „provine din *salto* de la verbul *salire* = *sarire*”); ele au atras, pe bună dreptate, ridicolul asupra întregului corp din însărcinarea căruia a fost redactată lucrarea.

Înainte de apariția acestei „opere”, o lucrare remarcabilă prin preciziunea și bogăția ei a fost *Dicționarul romîn-francez* al lui Raoul de Pontbriant³. În cele aproape 800 de pagini pe două coloane, autorul ei, deși venit în țară de puțină vreme ca profesor de limba franceză la liceele din București, se arată la curent cu publicațiile similare anterioare, indicînd pe scurt și etimologia cuvintelor, de cele mai multe ori exactă;

¹ În *Principia de limbă și de scriptură*, Blaj, 1866 etc.

² *Ibid.*, p. 400.

³ *Dicționarul româno-francescu*, Bucuresci — Göttinge[n], Paris-Leipzig, 1862 (VI, 794 pp).

cînd aceasta nu-i era cunoscută, dicționarul nu dă nici o indicație, semn de prudență (de ex. la *sgrîburi*, *sgornî* etc.), dar și deficiența de informație (de ex. la *șoim* etc.). La unele cuvinte se arată etimologia originară, nu cea imediată (ex. la *baracă* — span. *barraca*, în loc de fr. *baraque* < it. *baracca*).

Cu un an înainte și-a început Fr. Miklosich activitatea sa privitoare la studiul limbii romîne, cu monografia asupra elementelor slave¹. Față de lucrările anterioare asupra subiectului, aceasta a fost o adevărată binefacere și a rămas fundamentală pînă azi. Mai puțin reușite și precise sînt lucrările istoricului austriac Robert Roesler asupra elementelor grecești, turcești și ungurești din limba romînă².

Utilizînd lucrările anterioare, dar mai ales ale lui Raynouard (*Lexique roman ou dictionnaire de la langue des Troubadours, comparée avec les autres langues de l'Europe latine*, Paris, 1838—44, 6 vol.) și ale lui Diez (*Etymologisches Wörterbuch der roman. Sprachen*, ed. a 2-a, Bonn, 1862) pentru partea romanică, cum și numeroasele opere ale lui Miklosich (încă nu apăruse *Dicționarul etimologic al limbilor slave*, care e din 1886) pentru partea slavă, ne-a dat A. de Cihac primul dicționar etimologic al limbii daco-romîne³. Autorul, fără o pregătire specială, cu pasiune pentru asemenea cercetări asupra limbii țării adoptive, în care tatăl său și-a exercitat profesiunea de medic al oștirii abia întemeiate, n-a cunoscut limba romînă decît ca o limbă învățată, ceea ce explică multele sensuri eronate din opera sa. Primul volum, publicat la 1870, aduce în afară de etimonul latin și paralele romanice; sub cuvîntul-titlu arată și derivatele romînești, abuzînd de reconstrucții imposibile [(de ex. *acrișor* din „L. *acriciolus pour *acriculus*”; *acriu* din „L. *acrivus, amîndouă derivate din *acru* cu sufixele romînești *-ișor*, *-iu* etc.). Impresia lăsată de primul volum, cu toate scăderile lui mari din punctul de vedere fonetic, a fost în general bună⁴. Nu același lucru se poate spune despre al doilea volum, mai ales despre partea privitoare la elementele slave și cele așa-zise albaneze. După cum a observat de mult Hasdeu, A. de Cihac n-a utilizat măcar dicționarele mari ale timpului, cel polon al lui Linde, cel ceh al lui Jungmann, cel vechiu sîrbesc al lui Daničić ori cel al Academiei rusești, astfel că citează cuvinte care nu se găsesc în limbile slave respective. El

---

¹ *Die slavischen Elemente im rumunischen*, Wien, 1861 (in *Denkschriften der Kaiserl. Akad. der Wiss., phil.—hist. Klasse*, XII).

² *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im rumänischen*, Wien, 1865; — *Das magygarische im rumänischen* in *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 347 sqq.

³ *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments latins*. Francfort s.M., 1870; — *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Francfort s.M., 1879.

⁴ Cf. Hasdeu, *Istoria critică*, I, p. 85, n. 245: „d. Cihac in escellintele său *Dictionnaire*... Mayence, 1870”.

dă forma veche slavă urmată de corespondentele din limbile slave moderne, fără să precizeze din care anume provine cuvântul românesc. Dă ca de origine slavă unele cuvinte evident latine (de ex. *ceață* < . vsl *čadu* (*čadica) „fumus”, fiindcă în croată *čadina* înseamnă și „brouillard, vapeur”, deși de multă vreme fusese explicat din lat. *caecia* „caligo oculorum” — ori pus în legătură cu lat. *caecus*, încă în *Lex. Buda* etc.) și adesea, contrazice afirmațiile sale din primul volum (v. de ex. cazul lui *voiesc*, *voință* în vol. I, p. 319 și vol. II, p. 461—2 etc.), fără să facă rectificările cuvenite. La elementele zise albaneze, găsim clasate cuvinte de origine latină care s-au transmis și albanezei, fără a fi împrumuturi ulterioare (de ex. [*codru*, *curcubeu*, *fin*, *încăla*, *îngăima*, *sat*, *șcheau*, *toacă*, *urmă*, *văpaie*) ori chiar forme paralele (*abur*, *broască*, *năpîrcă*, *vatră*). La etimologiile propuse de A. de Cihac a fost nevoie de critica a două generații pentru a arăta ce se poate accepta și ce nu. Rezultatele acestei îndelungate puneri la punct se găsesc în primul volum din *Histoire de la langue roumaine* a lui Ov. Densusianu, care, în domeniul român, încheie epoca diletantismului etimologic.

Între 1886 și 1897 a publicat B. P. Hasdeu începutul dicționarului său intitulat *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor* (3 vol. [*a* — *bărbat*] și vol. 4, introducerea), dându-i proporții de enciclopedie, sub formă de *miscellanea*, *departe de felul* cum sînt redactate obișnuit lucrările lexicografice. Hasdeu făcea istoria cuvintelor și își dădea osteneala să arate filiația sensurilor. Privirile sale erau îndreptate — după cum arată și subtitlul lucrării — spre limba veche și spre limba populară, pentru care a întreprins o anchetă dialectală specială prin corespondență, după un chestionar întocmit prealabil, una din primele anchete dialectale de acest fel. Multe din etimologiile propuse de Hasdeu n-au fost însă acceptate, fiindcă, după cum s-a arătat de mult¹, el nu aplica în mod riguros fonetica istorică a limbii române și nu era nici consecvent cu propriile sale păreri². În opera lingvistică și filologică a lui Hasdeu se găsesc însă împrăștiate materiale documentare și etimologii din toate epocile istoriei limbii române, care se pot considera ca un aport serios la studiul lexicului nostru.

În același timp cu Hasdeu au lucrat în lexicografia română A. Philippide, succesorul său la redactarea dicționarului Academiei Române, H. Tiktin și L. Șaineanu. Philippide a dat în volumul său *Principii de istoria limbii* (care trebuia să fie introducerea la *Istoria limbii române*, lucrare părăsită din cauza redactării dicționarului) o privire de ansamblu

¹ Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 288—307.

² De ex. în *Cuv. din bătrîni*, II, București, 1879, pp. 61 și 484—5 afirmă că *femeie* provine din lat. *familia*; în *Cuvinte din bătrîni*, I, Buc., 1878, p. 279 și *Etym. Magnum*, IV, Buc., 1897, p. CXXXVIII credea însă că *femeie* < lat. *feminea*.

asupra lexicului românesc, de la originea cuvintelor (în capitolul : *Amestecul vorbirilor*), pînă la formarea cuvintelor (capitolele : *Analogia* și *Izolarea*) și la evoluția sensurilor (capitolul : *Alunecarea înțelesului*). Din 1897 pînă la 1906 a lucrat la Dicționarul Academiei, strîngînd materialul necesar redactării din textele vechi, noi și populare și reușind să redacteze definitiv partea de la *a* la *de*. Din dicționarul lui Philippide (păstrat și azi în manuscris) s-au publicat două extrase în versiuni diferite ¹: versiunea I (*a — abia*; *c — cabaret*) este anterioară și diferită de versiunea a II-a (*a — acord*; 5 + 32 pag., fără dată, ante 1905). Philippide a dat o mare atenție derivării sensurilor, mai ales la adverbe, prepoziții și conjuncții, care au o deosebită dezvoltare. Partea etimologică, la cuvintele dificile, conține chiar o discuție a prototipelor propuse de alții sau de autor (de ex. la *abur* și *acaț*). Dacă ne limităm numai la verbul *a bate*, publicat de Philippide în *Specialistul român* (p. 25—31), vedem bogăția de sensuri pe care le constata în dicționarul său, spre deosebire de ceea ce posedă lexicografia noastră înainte de el. În opera sa ulterioară, Philippide a adus contribuții importante la etimologia romînă, propunînd numeroase explicații la cuvinte de origine latină, greacă, albaneză și turcă ².

După o îndelungată strîngere de material documentar, a început H. Tiktin să publice, de la 1895 înainte, un dicționar bilingv romîn-german ³. Dintr-un dicționar care ar fi urmărit mai ales scopuri practice, ca și cel romîno-francez al lui Fr. Darné ⁴, a rezultat totuși o lucrare științifică cum și era de așteptat de la spiritul sistematic și prudent al lui Tiktin. Tipărit într-un interval de trei decenii, dicționarul a suferit fluctuațiile ortografiei oficiale, amestecîndu-se pe deasupra și propria ortografie a autorului (astfel avem : *ângerii păcatelor* [p. 310, s. *catastif*] și *cățelul pămîntului* [p. 311, s. *cățel*]; *în inima bătrînului rămăsese* *oâte ceva* [p. 311, s. *câte*] însă *decît* [p. 516] etc.). Aceste fluctuații ortografice fac, de ex., ca un cuvînt *âncă* să fie trecut după *anatomist* și *ânger* după *angara* și *angelic*. La înșirarea defectuoasă a cuvintelor se adaugă și lipsa de unitate a lucrării, deoarece după litera *c* nu mai sînt înregistrate neologismele, ceea ce contribuie ca dicționarul lui Tiktin să nu înfățișeze lexicul romîn curent în limba scrisă și vorbită. În afară de aceasta, dacă vom compara lucrarea voluminoasă a lui Tiktin (1834 pagini în- 4°), cu un

¹ Amîndouă aceste extrase din dicționar lipsesc în bibliografia operei lui Philippide și nu le avea nici Biblioteca Academiei Romîne.

² V. de ex. *Rumänische Etymologien* (ZRPR., XXXI, 1907, p. 287—309), *Allgriechische Elemente im Rumänischen*, Halle a.d.S., 1905; — *Originea romînilor*, I—II, Iași, 1923—1928.

³ *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895—1925. Dicționarul a apărut în fascicule (29), la intervale inegale și cu o mare întrerupere între 1915 și 1924. Pentru vol. I, cf. Philippide, *Specialistul român*, Iași, 1907, p. 11—59.

⁴ *Nouveau dictionnaire roumain-français*, București, 1893—1895; cf. Philippide, ZRPh., XXXI, 1907, p. 282—3.

dictionar mic, însă mai complet, ca al lui Scriban, vedem de ex., că între cuvintele *gúreş* și *gvárdie* lipsesc 17 cuvinte (Tiktin are 34 de cuvinte, Scriban 51). Făcînd cîteva sondaje în materialul utilizat de Tiktin, observăm că el nu este publicat totdeauna exact (de ex., s. *amurg* [p. 63], citatul din Gane, *Conv. lit.*, XIII, 331 : „Într-o zi spre *amurgul* veni temnicerul” — în loc de *spre amurg* ; la *cîrni* : „maică-sa-l sucește, îl cîrnește [pe băiatul] că ce are . . .” ; s. *hazna* [p. 727] : „ai pus preț pe aurul *haznelei*” din Gane, *Conv. lit.*, VIII, 459 — în loc de *haznalei* etc.). Un citat, de ex. la *grijă* (p. 701), ca fiind din Creangă (*Conv. lit.*, XIV, 95 : „Huțu pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă . . .”) e în realitate din Slavici.

Prudența lui Tiktin se observă mai ales în partea etimologică, unde formula sa obișnuită este : *Unbek.* (adică : necunoscut). Dar iată, de ex., la cuvintele *dîrloagă* și *dîrlog*, pentru Tiktin etimologia este necunoscută. În vestul teritoriului daco-romîn apar și formele *dălog* (Bihor), *dolog*, care arată tocmai cuvîntul vsl. *do-log* „adaus”. — În privința cuvîntului *gligan*, Tiktin are două cuvinte deosebite : *găligán* (p. 660), cu înțelesul „lung și tare”, avînd exemple din Ion Ghica și Jipescu ; și *gligán* (p. 667), cu înțelesul de „mistreț, porc sălbatic ; golan”. La primul cuvînt Tiktin spune că etimologia este necunoscută ; la al doilea, afirmă că ar fi poate onomatopeic și citează spre comparație gr. γρόζω, lat. *grunnio*, german *grunzen* etc. Constatăm deci următoarele fapte : același cuvînt este tratat sub două titluri deosebite ; înțelesurile sînt lăsate neexplicate și aceasta din cauza necunoașterii etimologiei, care e bulg. *gligan* „mistreț” (din *glik* „colț, dinte”). Asemenea cazuri sînt însă rare și consultarea dictionarului lui Tiktin este necesară și azi pentru partea privitoare la sensuri.

Cu scopuri mai puțin înalte a scris și publicat la 1896 dictionarul său „universal” L. Șaineanu¹. Mereu îmbogățit și corectat, după aspre critici la apariția lui, dictionarul lui Șaineanu a fost multă vreme și prin indicarea etimologiei (de la ed. a 2-a, din 1906) un instrument de lucru neprețuit pentru tinerimea din școlile romînești. Ultimele ediții, de care nu s-a mai ocupat autorul, n-au mai fost puse la curent cu starea etimologiei din vremea apariției lor. Pe lîngă această lucrare, Șaineanu și-a cîștigat merite deosebite prin cercetările sale asupra influenței orientale în limba romînă, lucrare la care au adăugat, cu timpul, contribuții noi : N. Iorga, Teofil Döbel, W. Rudow, V. Bogrea și Philippide.

De la începutul secolului nostru am avut activitatea de lexicografi a lui Sextil Pușcariu, I. A. Candrea (uneori împreună cu Ov. Densusianu) și Aug. Scriban. Sextil Pușcariu a dat întîi o lucrare de tinerețe, azi învechită, totuși singura terminată, asupra elementului latin din limba ro-

¹ *Dictionar universal al limbii române*, Craiova [1896] ; ed. a 6-a, 1929 ; a 8-a, s.d.

mână ¹. Ea înregistrează unele elemente dubioase (de ex. *festucă, leu* etc.) ori pe care lexicograful mărturisește că nu le cunoaște (de ex. *prat, rută* etc.). În afară de unele inadvertențe, pentru care a fost aspru criticat ², dicționarul lui Pușcariu, venit la trei decenii după lucrarea lui de Cihac, aduce desigur contribuții noi și indicații precise. Superior, însă necomplet (cuprinde cuvintele de la *a-* pînă la *putea*), este dicționarul similar al lui I.-A. Candrea ³. În timp ce Pușcariu are în tot lexicul de origine latină 1947 de cuvinte, Candrea are pînă la *putea* 1491. Apărută după dicționarul lui Pușcariu, lucrarea lui Candrea dă numeroase explicații de ordin fonetic ori semantic, fără să fie însă lipsită de numeroase inadvertențe. Ea dă derivatele românești sub cuvîntul rămas din latină și o bogată exemplificare a cuvintelor cunoscute și în celelalte limbi romane ori în albaneză; de asemenea, dicționarul indică și cuvintele din limbile străine provenite din elementele de origine latină ale limbii române. Completarea acestor elemente (de la *putea* înainte), se găsește în *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, publicat de I.-A. Candrea în 1931, și care, pe lângă înțelesuri, dă pe scurt și etimologia cunoscută a cuvintelor. Fără să aducă o prea mare inovație în acest domeniu, el reprezintă totuși — de cele mai multe ori și cu critica necesară — starea științei etimologice române la apariția lui ⁴.

Adause la această parte, nu totdeauna acceptabile, cum și numeroase cuvinte regionale, se găsesc în dicționarul lui August Scriban, *Dicționarul limbii românești* (Iași, 1931). Cu toate că neologismele, după mărturisirea autorului, au definiția tradusă după *Petit Larousse*, și cu toate părerile preconceptuate în privința elementelor vechi germane și maghiare, acest dicționar ⁵ prezintă informații de natură geografică, arătînd precis aria de răspîndire a cuvîntului pe teritoriul daco-romîn.

Tot lui S. Pușcariu (cum și altor colaboratori ai săi, indicați în prefețele diferitelor volume) se datorește *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Romînă între 1907 și 1949. Din acest dicționar au apărut pînă la întreruperea lucrării, în 1949, următoarele părți: *a — descuraja* și *f — lojniță*. El aduce numeroase distingeri de sensuri, după materialul

¹ *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I. Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905 (XV, 235 pp.).

² Philippide, *ZRPh.*, XXXI, 1907, p. 285—287.

³ I. — A. Candrea și Ov. Densușianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, 1907—1914. I. — A. Candrea mi-a declarat, în 1943, că partea apărută e în întregime a sa, restul, neapărut, trebuind să fie lucrat de Densușianu.

⁴ V. recenzia lui Densușianu în „Grai și suflet“, VI, 1931, p. 361—364 și obiecțiile lui A. Scriban în „Arhiva Iași“, 1934, p. 131—138; 1935, p. 69—74, 197—203; 1936, p. 150—156, 185—200.

⁵ Cf. recenzia lui I. Iordan, „Bul. Philippide“, Iași, VII—VIII, 1940—1941, p. 349—354.

documentar bogat de care au dispus colaboratorii ; iar redactorul principal propune numeroase etimologii noi, care n-au fost trecute însă pînă acum prin examenul criticii. Primul volum (*a-b*) [are o redactare deosebită de a celorlalte, în care derivatele sînt date sub cuvîntul primitiv, iar la locurile lor respective găsim numai trimerurile necesare. La partea etimologică a acestui dicționar se dau și numeroasele contribuții publicate în reviste speciale de genialul Vasile Bogrea, de pătrunzătorul N. Drăganu, de ingeniosul Th. Capidan și alții. Căci înainte și după începerea redactării dicționarului, o întreagă pleiadă de cercetători au lucrat la îmbogățirea etimologiei romîne și au adus contribuții pozitive (Gustav Meyer, G. Weigand, S. Mindrescu, G. Murnu, I. Borcea, G. Pascu, Pericle Papahagi, Chr. Geagea, C. Diculescu, G. Giuglea, I. Iordan, A. Rosetti, Em. Petrovici, T. Papahagi, A. Graur, A. Lombard, Șt. Pașca etc.); cele mai multe din aceste contribuții n-au fost încă utilizate de vreun dicționar, deși ele sînt de natură să schimbe — în multe privințe — istoria cuvintelor romînești.

II

O sinteză a tuturor acestor rezultate ar fi fost de așteptat de la ultima ediție a dicționarului etimologic al limbilor romanice publicată în 1935 de W. Meyer-Lübke¹, pe atunci încă în viață. Deși în prefață constată că elementul latin în romînă este „atît de mic”, vedem că dicționarul este departe de a cuprinde măcar toate elementele [acestea, descoperite și publicate pînă atunci (căci de celelalte n-ar putea fi vorba, dată fiind forma de dicționar latino-roman pe care a menținut-o Meyer-Lübke de la predecesorul său Körting).

În schimb găsim cuvinte rău plasate din punctul de vedere al originii (de ex., rom. *mișă*, *mișos* care provin din lat. *agnicia* — *agnus*, cu sensul de „lînă de miel”, le vedem plasate sum *mi* [no. 5557] „Koseform und Rufform für die Katze”, cu care nu are nimic comun etc.) ori cuvinte care nu au ce căuta între elementele latine (*asturcan*, *astrucan* „cal persan”, a cărui etimologie a fost dată de Bogrea [nu de Serra] în „Dacoromania” II, 650, e pus sub lat. *asturco*, *-one* [no. 749^a] cu adaosul „Și *-an* este de mirat”, ceea ce ar arăta tocmai un intermediu turcesc; de asemenea sub *libertus* [no. 5014 a] vedem apărînd ca derivat cuvîntul romîn *iortoman*, veritabil turcism, după o nefericită încercare „explicativă”, acceptată fără critică și numai cu un semn de întrebare etc.). Aceste lipsuri și erori nu se găsesc numai în partea privitoare la domeniul romîn².

¹ *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 3. Auflage, Heidelberg, 1935 (XXXIII⁺+1204 pp.).

² O semnalare a celor mai multe dintre ele a făcut A. Graur în „Bulletin linguistique”, Paris—București, V, 1937, p. 80—124.

Ele au determinat pe câțiva învățați să completeze și să rectifice această utilă lucrare, ori să redacteze ei înșiși dicționare etimologice pentru fiecare limbă romanică în parte. Astfel, este în curs de apariție dicționarul etimologic al limbii franceze al lui W. von Wartburg¹. Împreună cu răposatul Oscar Bloch, von Wartburg a publicat mai de mult (prima ediție în 1932, apoi retipărit în 1950) un dicționar etimologic al limbii franceze în două volume, aducând inovația primei atestări în scris a cuvântului, deci oarecum actul lui de naștere. Cu scop informativ pentru publicul mare a publicat și Albert Dauzat un *Dictionnaire étymologique* (ed. 1, 1938; retipărit de mai multe ori, ed. a 10-a, 1954), la curent cu ultimele cercetări în privința etimologiilor și datărilor. De asemenea E. Gamillscheg a publicat în limba germană un *Etymologisches Wörterbuch der franz. Sprache* (Heidelberg, 1928), încercând multe etimologii noi.

Nici italienii nu s-au lăsat întrecuți și astfel, de unde înainte ei nu aveau un dicționar etimologic, au apărut de câțiva ani excelente lucrări ca Angelo Prati, *Vocabulario etimologico italiano*, Milano, 1951; dicționarele etimologice, în colaborare, ale lui Bruno Migliorini cu Cappuccini și cu Duro (*Prontuario etimologico della lingua italiana*, Torino, 1953); lucrarea lui Dante Olivieri (*Dizionario etimologico italiano*, Milano [1953], 811 pp.), care urmărește mai departe, în domeniul indoeuropean, originea cuvintelor italiene; și, în fine, marele *Dizionario etimologico italiano* (4 vol., Firenze, 1950—54) al lui G. Alessio și C. Battisti.

Pentru limba spaniolă și pentru celelalte limbi iberice au apărut excelente lucrări, cum sînt cea a lui V. Garcia De Diego (*Diccionario etimológico español e hispanico*, Madrid [1954] XIV + 1069 pp.) și cu deosebire opera profesorului catalan Ioan Corominas (*Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Bern, Francke, 3 vol. 1954—1956, pînă la RE).

Este drept, că noi am avut, începînd de la Cihac, dicționare etimologice cînd unele dintre celelalte popoare romanice nu aveau; dar aceasta nu înseamnă că ce a fost bun altădată rămîne etern și că ne putem dispensa de asemenea instrumente de lucru. Chiar la popoarele vecine nouă, după ce dicționarul etimologic al limbilor slave de Bernecker a fost întrerupt prin moartea autorului și după ce s-a constatat că ediția anastatică dată vechiului dicționar al lui Miklosich nu mai corespunde științei actuale, am văzut apărînd pe rînd dicționare etimologice separate pentru fiecare limbă slavă. Astfel pentru limba poloneză a apărut mai de mult lucrarea lui A. Brückner (*Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, 1927) și, de curînd, opera în curs de apariție a lui F. Sławski (*Skłownik etymolo-*

¹ *Französisches etymologische Wörterbuch, Eine Darstellung des galloromanischen Wortschatzes*, apărînd acum la Basel (ultima fasciculă, 48, cuprinde cuvintele dintre *nobilis* și *oculus*; vol. VI, cu litera *M*, n-a apărut încă).

giczny języka polskiego, Cracow, 1952—54, a- graf). Pentru limba bulgară a dat S. Mladenov un dicționar etimologic avînd însă și scopuri ortografice (*Etimologičeski i pravopisem rečnik na bālgarskija knižoven jezik*, Sofia, 1941). De asemenea cehii, pînă la publicarea unui mare dicționar etimologic, în pregătire, au o lucrare remarcabilă în opera lui Josef Holub și František Kopenčny (*Etymologický slovník jazyka českého*, Praze, 1952, 561 pp.). Iar pentru limba rusă, bătrînul maestru Max Vasmer a dat sinteza științei sale acumulată în cursul unei vieți laborioase, o adevărată capodoperă (*Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953—57, 3 vol. în curs de terminare).

Toate acestea constituie dovezi că studiile asupra istoriei vocabularului sînt acum urmărite pretutindeni cu deosebită atenție; același lucru reiese din faptul că și revistele de specialitate sînt în mare parte consacrate cercetărilor de etimologie.

La noi și în alte părți aceste studii privitoare la limba romînă au fost părăsite. Din această cauză vedem apărînd etimologii anacronice, ori care nu pot decît să producă surprindere. Vom da aici cîteva exemple care sînt, credem, edificatoare.

Într-o cercetare serioasă asupra terminologiei religioase din limba romînă¹, un cunoscut și vechi romanist H. Hatzfeld susține că cuvîntul *întrupare* ar proveni din lat. *in-trunculare*, deși se știe că verbul a *întrupa* provine din cuvîntul *trup*, iar acesta este bulg. *trup*, cu însemnările de „trunchiu, membru, cadavru”. Prin urmare nici cuvîntul *netrupește* nu poate fi lat. *non-truncus* + sufix, cum se afirmă. Avem aici o confuzie gravă între cuvintele *trup* și *trunchi*, acesta din urmă într-adevăr provenit din lat. *trunc(u)lus*, cum putea găsi Hatzfeld în Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, 189 ori în Pușcariu, *Etym. Wb.*, no. 1765.

De asemenea autorul articolului {despre limbile romanice} din {Enciclopedia mare rusă} scrie² că din lat. *vita* — „țizni”, am avut „franz. *vie*, ispan. *vida*, ital. *vita*, rom. *viață*”. Dar încă de la 1870, Cihac a afirmat că lat. *vita* a rămas în rom. *vită* „bête, bétail, animal” (I, p. 317); însă, tot el, afirmă greșit că și cuvîntul *viață* ar avea același etimon (I, 318), uitînd să ne explice diferența de tratament fonetic. În Pușcariu, *Etym. Wb.*, no. 1910 se putea vedea însă că drom. *viață*, arom. *yatsă* provin dintr-un derivat lat. **vivitia* (<*vivus*).

Și fiindcă sîntem în preajma cuvîntului latin *vivere* „a trăi”, nu trebuie să lăsăm nesemnaltă și opinia unui alt însemnat învățat german, profesorul Gerhard Rohlfs, de la Universitatea din München, după care verbul *vivere* a fost înlocuit în romînă de verbul a *trăi*, fiindcă — după

¹ *Ecclesiastical Terms in Rumanian and their semantic Implications* (în „Boletin del Instituto Caro y Cuervo”, Bogota, V, 1949); cf. și „Romania”, 1952, p. 133.

² *Bolšaja sovskaia eñklopedija*, ed. a 2-a, Moskva, 1955, t. 36, p. 652.

Puşcariu — a existat omonimie între unele forme ale verbului *vivere* şi cele ale verbului *venire*. Să presupunem că ar fi existat cîndva această omonimie. Ceea ce nu putem crede şi nici accepta este însă etimologia — poate găsită prin *Lexiconul de Buda*, şi nici acolo — după care verbul *a trăi* ar proveni din *tragere (*trahere*)¹. Pentru susţinerea acestei etimologii Rohlfs citează expresia ital. *tirare avanti* în sensul toscanului „campare”. Dar *tragere s-a menţinut pînă azi în toate dialectele romîne şi detaliile necesare se puteau găsi la Puşcariu (*Etym. Wb.*, no. 1752). Din orice dicţionar român, care înseamnă etimologiile, se putea afla că verbul *a trăi* în romîneşte provine din vsl. *trajati* „a dura” (bulg. *traja* „vivre”, sîrb. *trajati* „durer, rester”; cf. Cihac, II, 419).

Dar erorile nu sînt decît în parte instructive şi, de aceea, nu mai insistăm. Vom mai cita totuşi cîteva cazuri, pentru a arăta necesitatea cercetării istorice a cuvintelor. Ne vom referi la recentul *Dicţionar al limbii romîne literare contemporane*, în curs de terminare. Făcînd abstracţie de etimologie, în numeroase cazuri găsim tratate sub un singur titlu, cuvinte diferite ca origine şi semnificaţie.

Să luăm, de ex., cuvîntul *buluc* (I, p. 294). Acest cuvînt după *Dicţ. l. rom. lit. contemp.* are două sensuri principale : 1. „Număr mare de oameni strînşi la un loc ; mulţime, grămadă, droaie, gloată”. 2. (În vechea organizare a armatei din Țările Romîneşti) „Unitate tactică, detaşament corespunzînd aproximativ efectivului unei companii de soldaţi ; p. e x t. ceată de oameni înarmaţi”. La primul sens se constată şi întrebuiţarea adverbială a cuvîntului, cu sensurile : a) „În masă (compactă), în rînduri strînse, cu grămada, cu droaia, grămadă” ; b) „Unul peste altul, toţi deodată, năvălind, îmbulzindu-se, înghesuindu-se ; p. e x t. repede, iute”. De asemenea un sens figurat : „belşug”. La o simplă privire, se pare că între sensul 1 şi sensul al 2-lea există o legătură, întrucît indică „o grămadă de oameni, o mulţime” ; în acest caz, sensurile sînt evident înrudite. În limba turcă, de unde provine cuvîntul, găsim două cuvinte *beuluk* : unul care înseamnă „trupă, bandă, escadron” ; şi altul (de la *beulmek* „a separa”) avînd mai multe înţelesuri : 1. „diviziune, grup parţial, porţiune (de pămînt), trupă” ; 2. „o trupă de o sută de oameni” ; 3. „şeful unui detaşament de poliţie”². Din acestea se vede că primul sens român provine din primul cuvînt turcesc *beuluk* ; iar sensul al doilea, din post-verbalul *beuluk*. Candrea, *Dicţ.*, p. 182—3, despărţea sensurile : substantivul ca sens 1 şi adverbul ca sens 2, ambele din turc. *bölük*. Dar este evident că întrebuiţarea adverbială în romîneşte derivă de la primul cuvînt. Pe lîngă cele două cuvinte arătate, în limba turcă mai există

¹ *Die lexikalische Differenzierung der romanischen Sprachen* („Sitzungsber. d. Bayerischen Akad. d. Wissensch.,” phil.-hist. Klasse, 1954), p. 62.

² A. C. Barbier de Maynard, *Dictionnaire turc-français*, I, Paris, 1881, p. 344.

cuvîntul *bolluk* care înseamnă : „depărtare”; „mărimă”; „belșug”¹. Acest cuvînt explică sensul „figurat” românesc. Sînt prin urmare *trei* cuvinte *buluc*, de origine turcă, însă cu etimologie diferită.

Un alt exemplu îl avem în cuvîntul *jîrêbie* (II, p. 700). Și acest cuvînt are în *Dicț.* două înțelesuri : 1. „Grup de treizeci de fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit, depănat“ etc. 2. „Bucată (mai mult lungă și îngustă) de pămînt ; fișie, limbă de pămînt”. Curios amestec de sensuri mai are și acest cuvînt ! Candrea, *Dicț.*, p. 679, dădea sensurile tot sub același titlu, însă în ordine inversă, după etimologia din vsl. *žrêbij*. Dar ori 1,2 ori 2,1, e același lucru : ce legătură are „jurubița” cu „bucata de pămînt” ? De fapt și aici sînt două cuvinte distincte : primul este magh. *szereb* ; al doilea este vsl. *žrêbij*.

Și nici forma adevărată a cuvîntului, adică cea originală, nu poate fi cunoscută fără confruntarea cu prototipul străin. Așa, de ex., *Dicț. l. rom. lit. contemp.* dă forma ² *lăuză* (II, p. 736). După un citat din Galan, care cuprinde această variantă regională, se dă ca variantă *lehuză*, din Alecsandri, deși aceasta este forma literară (cunoscută și în *Biblia* de la 1688), corespunzînd și formei originare, ngr. λεχοῦσα. Adică tocmai invers de cum o dă *Dicț. l. rom. lit. contemp.*, iar mai înainte Candrea și *Dicț. Acad.* (II, II, p. 120).

III

Din cele de mai sus rezultă, credem, că și în lingvistică prezentarea descriptivă a fenomenelor este numai un stadiu inițial al cercetării științifice. Știința caută, în toate domeniile, să ajungă la explicarea fenomenelor ; iar în materie de limbă, nu poate să existe explicație în afară de considerarea diacronică a faptelor. Numai urmărind istoric un fapt de limbă, a cărei evoluție ne este atestată de textele vechi, ori folosind metoda comparativă acolo unde ne lipsese mărturiile documentare, putem întrevădea cauzele care au dus la schimbarea unui sunet, a unui cuvînt sau a unei fraze. Orice stare prezentă se explică prin numeroasele faze care au precedat-o ; și, fără îndoială, e o tendință unilaterală, lipsită de temeieri valabile, separarea totală între cercetarea sincronică și cea diacronică a limbii.

Lucrările de lingvistică geografică ale lui J. Gilliéron au arătat cum se produc unele schimbări în limbă, cu deosebire cele privitoare la vocabular. Ele au pus în evidență cîteva cauze ale schimbărilor, negînd uneori pe nedrept punctul de vedere istoric care predominase în explicații pînă la începutul secolului nostru. Adîncirea cauzelor schimbării nu înseamnă

¹ Zeki Cemal Bakıçelabioglu, *Türkçe-Almanca Yani lugal*, Istanbul, 1941, p. 64.

² Tot așa *Mic dicționar ortografic*, București, 1953, p. 128.

însă părăsirea totală a cercetărilor istorice de lexicografie sau de altă natură, după cum se poate constata și din starea înfloritoare a studiilor etimologice din ultimele decenii.

Cercetarea originii cuvintelor se urmează la noi de aproape două secole ; alături de afirmații valabile, la unii scriitori se găsesc și numeroase erori, provenite fie din idei preconcepute, fie din lipsa de metodă și de informație. Am avut astfel o curbă, mereu ascendentă, reprezentînd progresul realizat în acest domeniu pînă în timpul dintre cele două războaie. Pentru a nu rămînea multă vreme în urma celorlalte popoare neolatine, ar fi de dorit ca studiile acestea să fie reluate ; să arătăm printr-o critică luminată ceea ce se poate socoti pozitiv ori ceea ce este caduc la predecesori și, cu ajutorul instrumentelor de lucru superioare de care dispunem, să pornim la explicarea celor peste patru mii de cuvinte românești rămase pînă azi obscure sau fără etimologie sigură.

DICȚIONARUL EMINESCU

DE

VLADIMIR STREINU

Afirmația că Eminescu este poetul român cel mai de seamă a trecut prin felurite încercări. Formulată din timpul vieții poetului, ea a și fost contestată cu o violență depășind măsura laudei. Posteritatea imediată o selectează însă nestingherit, impunând-o chiar după istoricizarea formulei lirice eminesciene. Un moment, s-a părut că lucrurile, căpătaseră o așezare temeinică, încît nimeni nu le va mai putea zdruncina. Pentru cîte un modernist, Eminescu devenise predecesor, într-o privință, al simbolismului și, de mai multe ori, unitate supremă de măsură a poezilor ulterioari. Arghezi era astfel „un nou Eminescu”. În noul moment, afirmația că el este poetul român cel mai de seamă rămînea intactă, deoarece servea de criteriu al valorificării altora, dar în același timp ideea egalizării lui posibile o submina în ascuns. Venind timpul să se repare nedreptatea de epocă față de alt mare poet, Macedonski, s-a afirmat că a susține superioritatea lui Eminescu în comparație cu autorul „Noptilor”, al „Avatarului” etc. ar fi fără sens, deoarece poezii autentici nu se pot întrece unii pe alții, valoarea estetică fiind, în absolut, aceeași. Macedonski ar fi deci egalul lui Eminescu, Goga ar fi deci egalul lui Eminescu, Arghezi ar fi deci egalul lui Eminescu și tot astfel mai departe, pînă unde am vedea că, în cele din urmă, ni se ruinează cu totul convingerea despre cel mai de seamă poet al nostru. Deși adevărat că valorile poetice sînt coextensive în cuprinsul lor absolut, nu e totuși mai puțin adevărat că Lermontov și Block, Gérard de Nerval și Verlaine, Longfellow și Coleridge nu sînt, respectiv, Pușkin, Baudelaire, Edgar Poe. Și în același fel, privitor la Macedonski, Goga și Arghezi de o parte, iar Eminescu de altă parte, necesitatea ierarhizării persistă și se impune. Oricum, opera poetului nostru cel mai de seamă aprinde și pune în stare de vibrație un incomparabil volum liric, o etero-

genie de materiale și valori de cultură a căror convergență, pornită din zări foarte depărtate, pronunțându-le caracterul de cosmicitate și transcendență, se vădește ca forță de recompunere a lumii, ca o neașteptată și altă gravitație. Sfericitatea poeziei lui Eminescu și cuprinderea ei îl deosebesc dintr-odată de toți ceilalți. El singur priveghează încă istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria câte unei culturi naționale. Așadar, s-a putut reselecta în liniște afirmația că el este poetul nostru cel mai de seamă.

Cu aceeași liniște, Eminescu poate fi privit ca poet unic în cadrul conceptului goethean de „literatură universală”. Căci nimeni ca el, nici chiar dintre marii romantici, n-a însumat într-o sinteză lirică mai cuprinzătoare *toate* aspirațiile romantice (dintre care nu uităm nici aspirația religioasă), pe care apoi să le fi încredințat într-un timp mai scurt tiparelor clasice. El este astfel și cel mai de seamă poet post-romantic de oriunde. Unicitatea lui, împotriva atîtor elemente identificabile anterior în poezia germană și mai puțin, dar nu de loc, în cea engleză, franceză și italiană, constă în imaginea romantismului său orbicular. Dacă străinii nu pot cunoaște prin el această nouă ipostază de romantism, lucrul e firesc. Limba, a numai patrusprezece milioane de oameni, în care s-a exprimat Eminescu, îi separă dureros de un aspect al poeziei universale; și cum numai limba nutrește această valoare, crescînd-o pînă la dimensiunea unicității ei, tot ea o și limitează la cunoștința insuficientă a conașionalilor puțini. Nefirescul începe cu credința că ar exista numai ceea ce putem cunoaște fiecare și, din nenorocire, străinii aparținători marilor culturi sînt foarte înclinați la acest nefiresc. Mijlocul ca Eminescu să fie selectat și integrat în „literatura universală” nu-l vedem încă și poate că nici nu există. Poetul nu rămîne însă pentru aceea mai puțin dominant, în orice perspectivă, dintre cele două, l-am cuprinde.

Fără îndoială că Academia R.P.R., hotărînd întocmirea unui „Dicționar al limbii poeziilor lui Eminescu” i-a reflectat însemnătatea în termeni de gîndire similari, de îndată ce n-a propus examinării științifice limbă altui scriitor mai întîi și a înțeles totodată să-l alătore în acest fel poezilor lumii, pentru care culturile naționale posedă mai de mult sau sînt pe cale să dobîndească asemenea lucrări. Dar dincolo de faptul că Institutul de lingvistică, punînd în lucrare hotărîrea academică, va așeza pe Eminescu lângă Shakespeare, Goethe, Pușkin, D’Annunzio și alții, a căror limbă s-a și studiat sau se studiază contemporan, „Dicționarul Eminescu” e menit să răspundă, în primul rînd nevoilor noastre de cultură. Cînd fiecă cuvînt folosit de poet va fi înfățișat sub formă de articol lexicografic, cu specificarea categoriei gramaticale, a zonei de limbă căreia îi aparține, a funcției sintactice din context, a sintagmei care îl cuprinde,

a coroanei de valori figurative, a omofoniei lui prin rimă, precum și a frecvenței care îl ierarhizează, abia atunci se va putea conspecta *material* aria lingvistico-stilistică, pe care lucra Eminescu. Cîte o lucrare privind unele din scopurile dicționarului, cum este aceea a profesorului D. Macrea (*Fizionomia lexicală a limbii romîne*, 1943) e o prețioasă premisă.

Cercetarea categoriei gramaticale a lexicului unui poet pare, la prima reflecție, o îndeletnicire de viteză sportivă; în fapt, ea bate cu necesitate pînă în natura ireductibilă a experienței poetice. Numai rațiunea, cu conduita ei aristotelică, operează în categorii gramaticale certe; poezia, ca și limba nativă, aflătoare adică în stadiul ei oral, rezistă puternic încercărilor de gramaticalizare. Este drept că studiul gramaticii a părăsit de un bun timp rigoarea strict formală, care o caracteriza în trecutul mai depărtat, simțind deci tot mai mult nevoia să cuprindă și să disciplineze chiar faptele de creație lingvistică; cu toate acestea gramatica nefiind viață, proces creator continuu, cum sînt poezia și limba vorbită, un rest indisciplinabil și nou scapă totdeauna aplicării ei celei mai exacte la o materie atît de improprie.

Limba poetică, în clipa producerii ei, sub nevoia de expresivitate, prezintă incongruități de la cele mai simple pînă la cele mai declarat incorecte. Eminescu poate scrie astfel în *Singurătate*: „În această dulce pace / Îmi ridic privirea-n pod / Și ascult cum învelișul / De la cărți ei [șoarecii] mi le rod”. În ultimul vers, observăm două incongruități de limbă. Prima („...învelișul / De la cărți...”) s-ar explica, în definitiv, prin vechea formă prepozițională a genitivului românesc, latență cunoscută a limbii noastre („la colț de stradă”, „ministerul de finanțe”, „la mijloc de codru des”), pe care se întemeiază, dezvoltînd-o destul de neplăcut. Cea de-a doua însă e de-a dreptul de neînțeles („... învelișul / De la cărți ei mi le rod”). Cititorul cel mai liber de preocupări gramaticale se așteaptă pe bună dreptate ca, înainte de verbul care încheie versul respectiv, să dea peste un pronume expletiv („... învelișul / De la cărți ei mi-l rod”), dar poetul îl surprinde cu un pronume personal fără puțința nici unei raportări substitutive. („... învelișul / De la cărți ei mi le rod”). Titu Maiorescu s-a și simțit de aceea autorizat să treacă peste prima incongruitate, dar să corecteze pe a doua și versurile au căpătat astfel în ediția lui aspectul următor: „... învelișul / De la cărți încet mi-l rod”. În adevăr, e mai gramatical. Este însă și mai frumos? Nu știm. Parcă am zice că nu. Incorectitudinea eminesciană este act poetic; ea lasă, în cazul de față, percepția estetică să fluture într-o indeterminație care o favorizează. În *Scrisoarea II*, avem de asemenea versurile: „Acea tainică simțire, care doarme-n a ta arfă, / În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă, / Cînd cu sete cauți forma ce să poată să le-ncapă, / Să le scrii cum cere lumea vreo

istorie pe apă?” Pronumele subliniate sînt evident incongrui. Cel dintîi a fost rezolvat de anumiți editori, care l-au simțit în ciudățenia lui gramaticală, înlocuindu-l cu pronumele personal *te*, care în romînește, cum se știe, are și întrebunțări impersonale („Cînd cu sete cauți forma ce să poată să *te*-ncapă”). De altminteri, nu altfel apăruse în *Convorbiri Literare* și nu altfel se află în unele variante ale *Scrisorii*. Cît privește pe al doilea, incongruitatea n-a putut fi rezolvată în nici un fel („Să *le* scrii cum cere lumea vreo istorie pe apă?”). Nuanța colectivă a singularului „lume”, ca singură formă în legătură cu care poate fi gîndit pronumele în chestiune, nu are totuși puterea să anuleze în conștiința cititorului forma de singular și atunci ceea ce gramatical pare și este insolit favorizează prin indeterminate percepția estetică. Cazurile de limbaj incongruu sînt la Eminescu numeroase. De aceea contemporani, foarte învățați altfel, de-ai poetului, au putut scrie și semna că Eminescu ar fi un „stricător de limbă”. Bărbații aceia, deși foarte învățați (Hasdeu, Anghel Demetriescu etc.), nu frecventaseră, se vede, adîncimea negramaticalizabilă a spiritului, în care *expresia* se articulează numai după nevoia ei de relevanță și spațiu estetic.

Aceleași observări sînt înlesnite de studiul formelor sintactice. Cîte un vers propune funcțiuni de o nebănuită incertitudine; altul conține poziții pe care sintaxa, chiar lărgită pînă la a cuprinde toate posibilitățile limbii, prin urmare și pe cele poetice, cum se învață de un bun timp, nu le-a putut nici prevedea. Inversiunea, acest procedeu cu care poeții se ajută să scrie o altă limbă (metaforic !) decît aceea care subvine trebuinții practice a fiecăruia dintre noi, face adesea ca un cuvînt sau o locuțiune să fie în același timp și atributivă și complementară. Un fals complement, datorit inversiunii, practicat cu bună știință sau fără de orice poet adevărat, se află în *Împărat și proletar* : „Trecea cu barba albă / pe fruntea-ntunecată / Cununa cea de paie îi atrîna uscată — / Moșneagul rege Lear”. Este, credem, neîndoios că expresia „cu barba albă” se raportează sintactic la „moșneagul rege Lear”, fiind un atribut rupt numai formal de vecinătatea lui firească (deci gramaticală), pentru a se învecina nefiresc și a părea, la prima examinare, complementul verbului „trecea”.

Dar lipsa de punctuație corectă în poezie, ceea ce, dimpreună cu alte preocupări cam tot atît de capitale, formează pîinea celor mai mulți editori, duce în adevăr, nu numai aparent, la dubla funcție sintactică a multor locuțiuni. Și editorii aceștia, vrînd să clarifice gramatical textul, pun ca o murdărie de muște punctuația lor fatală. Un poet ca Guillaume Appollinaire știa ce face cînd nu-și punctua versurile. Fără exemple de sprijin, deși nu ne lipsesc, vom spune numai că, sub voltajul curentului poetic, gramatica, morfologie și sintaxă, intră într-o trepidație, care stă în raport direct cu frecvența electrică a poeziei, devenind vibratilă și incertă; vom spune de asemenea că vibratilitatea și incertitudinea grama-

ticală dezvoltă un spațiu estetic necesar, acest spațiu constând din amplitudinea de vibrații atât a categoriilor morfologice, cât și a funcțiunilor sintactice ; și, înșfîrșit, că termenii sau limitele trepidației, între care spiritul cititorului e lăsat să se lege, traduc în plan gramatical, ca un adjuvant al expresiei poetice propriu-zise, termenii logodiți de poet în cuprinsul metaforei. E o altă ipostază a procedului metaforic în poezie. Ca o scoică alcătuită structural dintr-un număr incalculabil de scoici infinitezimale, poezia este un compus metaforic de la viziune, mit, simbol, metaforă, comparație, calificativ pînă la ritm, rimă și cuvînt, acesta sub dubla lui considerare gramaticală, morfologică și sintactică.

Să ne reținem însă de la alte dezvoltări inaplicate și să susținem cu un exemplu ceea ce teoretic am avansat de mai înainte. Am afirmat că versurile poezilor autentici scot la iveală funcțiuni sintactice, pe care gramatica nu le-a prevăzut încă. Eminescu, în *Inger și demon*, după ce situează aceste două ficțiuni în antinomia lor spațială (unul e în lumină, altul în întuneric), spirituală (unul *este* lumină, altul întuneric, îngerul — adorație, demonul — blasfemie) și socială (ordine — anarhie, statu quo — revoluție), are versul : „Te iubesc, era să strige demonul *în a lui noapte*”. Topica cea mai strictă ar putea face să se creadă că este aici cazul unui atribut, care se gîndește fără stînjenire și ca un complement ; ar fi deci o funcțiune sintactică ambiguă cum de atîtea ori se întilnește în poezie. Dar orice modificare topică am aduce versului („Te iubesc, demonul în a lui noapte era să strige” sau „În a lui noapte, demonul era să strige te iubesc”), raportul expresiei „în a lui noapte” cu verbul nu poate fi nimicit. Este deci un complement. Chiar numai posibil ca limită a ambiguității unei funcțiuni sintactice jucăușe, curiozitatea de a ști ce fel de complement este, rămîne activă. Gramatica nouă folosește, față de cea clasică, o apreciabilă serie nomenclaturală pentru a izola toate nuanțele de complement. Pe lîngă complementul direct, indirect, circumstanțial de timp, loc, mod, cauză și scop, cunoscute mai din vechi, ea dispune azi de complementul de materie, de origine, de cantitate, de agent, de instrument, de concesie, de sociație și de relație. Speciile aparent noi dezvoltă de fapt complementul indirect, pe cel de cauză și pe cel de mod. Fiind cu toatele izolări de nuanțe analitice ale unor funcții cunoscute, nici unul nu este substanțial nou. Totuși, care dintre vechi și noi ar putea încadra fără resturi exemplul eminescian ? „În a lui noapte”, ca expresie complementară, conține oarecum o indicație spațială, această aparență făcîndu-l încadrabil în chipul cel mai expeditiv. Dar nuanța nu e spațială sau, în orice caz nu numai spațială. Și poate că nici nu este vorba atît de o nuanță, ci de o sumă, pe care o sintetizează. Căci „în a lui noapte” se referă mai curînd la complexul de negațiuni pe care „demonul” le simbolizează față de complexul de afirmații din ființa-„înger”. Din analitic, cum sînt toate celelalte, noul

complement se declară sintetic și specia lui, deși folosită în limbajul poetic¹, a rămas neprevăzută de gramatică. Nu altul este cazul din următoarele versuri ale *Scrisorii V*: „Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplicită, / Încît ai ce strînge-n brațe — numai bună de iubită”, ale *Scrisorii I*: „Și în noaptea neființii totul cade, totul tace, / Căci în sine împăcată stă-pînea eterna pace”, ale *Luceafărului*: „Și era una la părinți / Frumoașă-n toate cele, / Cum e fecioara între sfinți / Și luna între stele” din acela al *Scrisorii IV*: «Te-aș privi o viață-ntreagă în cununa ta de raze» etc. etc.... Incorectitudinea și plusurile expresiei poetice în general și la Eminescu în particular ne învață, fără îndoială, că limba se creează la nivelul poeziei întocmai ca și la nivelul limbii vorbite. La noi, profesorul acad. Iorgu Iordan (*Stilistica limbii romîne*, 1944) a intuit acest dublu proces de naștere al limbii prin popor și prin poeți.

Ar fi, se înțelege, nepotrivit să dăm loc tuturor problemelor de limbă pe care cercetarea lexicografică a poeziilor lui Eminescu le propune și nu ne închipuim că dicționarul, la care se lucrează în prezent, le va și rezolva; este sigur însă că el le va conține implicit servind ca material de noi studii viitoare. În privința zonelor limbii din care provin cuvintele poetului, statistica dicționarului va învedera astfel predilecția neologistică a începuturilor și retragerea din această zonă pe măsură ce inspirația i se clasicizează. Neologismele, bineînțeles, vor rămîne să susțină versurile satirice, imprecategoriile și proza publicistică, dar mișcarea vocabularului eminescian, ca proces, nu va fi mai puțin limpede de la cuvîntul nou la cel vechi, arhaic sau arhaizant, acesta avînd funcțiunea și puterea de a adînci în timp, de a lărgi, perspectiva estetică. Din punctul de vedere strict lingvistic, e regretabil că, pentru un motiv sau altul, dicționarul, fiind numai al poeziilor, nu va întruni capitalul întreg de cuvinte, de care dispunea acest unic scriitor. Lipsește încă pentru aceasta ediția-bază a prozei lui publicistice; a cărei necesitate nu se poate eluda, cum se eludează în cazul prozei zisă literară. Oricum însă, lucrarea va reprezenta, în ceea ce are mai instructiv, actul creației lingvistice la Eminescu, expus în desfășurare ca și actuală.

În intimitate aproape inanalizabilă cu aspectul lingvistic stă însă aspectul stilistic al dicționarului. Lucrări importante vor conduce în acest sens efortul colaboratorilor. Profesorul acad. Tudor Vianu, căruia i-a revenit coordonarea lucrării, este, după cum se știe, autorul primului studiu estetic al poeziei eminesciene (*Eminescu*, 1930) precum și, între altele, al eseului stilistic *Epitetul eminescian* (în *Probleme de stil și artă literară*, 1955). Acad. G. Călinescu, pe de altă parte, e bine cunoscut prin larga excgeză în spirit nou a operei poetului (*Opera lui Mihai Eminescu*; 5 vol. 1932—1936). Aceste lucrări fructifică de pe acum în

¹ Există, totuși, chiar și în proza unui Rebreanu sau Slavici.

rezultatele cele mai semnificative, ale muncii colaboratorilor. Zicem «rezultatele cele mai semnificative», pentru că aspectul stilistic este scopul ultim al dicționarului, scop care comandă, vrem-nu vrem, aspectul lingvistic. De altfel, o asemenea afirmație nu este ea superfluă după cele de mai sus și mai cu seamă după studiul amintit al profesorului acad. Iorgu Iordan? Chiar numai din puținele exemple propuse mai sus, apare limpede că secționarea lingvistică pe de o parte și stilistică pe de alta, a dicționarului, e un simplu mod de expunere, că lucrarea se prezintă ca un întreg indivizibil în sine, de îndată ce stilistica însăși, după cum s-a văzut, operează pînă în certitudinea categoriilor gramaticale. Cu atît mai decisiv va apărea aspectul stilistic în considerarea specială a semnificațiilor ce se leagă de fiecare cuvînt și fiecare sintagmă expresivă. Din acest punct de vedere (încă o dată, numai teoretic și metodologic disociat de cel lingvistic), lexicul lui Eminescu își va pune în lumină toată capacitatea de figurație care va duce pe cercetătorii ulteriori la putința de a cuprinde integral volumul metaforic al limbii poetului.

Prefacerea cuvîntului comun în expresie este, la el, putere de a-i profilifera sensurile cunoscute, ajungînd cîteodată chiar la înțelesuri opuse. Versurile din *Mortua est* : „Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece ; / Privește apoi lutul rămas . . . alb și rece / Cu haina lui lungă culcat în sicriu, / Privește la surîsu-ți rămas încă viu . . .” conțin adjectivul verbal „rămas”, pe care versul patru îl repetă întocmai cum se află în versul doi. Repetiția, la un atît de scurt interval, ar urma să indisponă esteticeste, mai cu seamă că se repetă nu numai cuvîntul, ci și categoria gramaticală. Nimeni totuși, din cauza ei, nu se oprește din lectură. Dimpotrivă, urgența cu care se succed reprezentările, e semn că sensurile care le susțin sînt noi chiar în cazul cuvîntului repetat. Și, în adevăr, „rămas” din „lutul rămas . . . alb și rece” însemnează „lăsat în urmă”, „părăsit”, „lepădat”, iar cel din „surîsu-ți rămas încă viu” tinde să însemneze, poate, „pus de o parte”, „ținut”, „păstrat” și variația de sens, prin polarizare, cum se spune lingvistic, anulează sentimentul repetării. S-ar putea obiecta că polarizarea sensurilor este aci numai aparentă, că sintagmele diferite, în care se află cuprins cuvîntul, decid de sensul lui, că sensul contrar este al versului întreg și nu al cuvîntului, „rămas” însemnînd oricînd și oriunde „lăsat în urmă”, „părăsit”, „lepădat”. Se știe însă azi limpede valoarea de factor lingvistic al sintagmei, cuvintele de care ne servim cu toții nefiind decît fragmente purtătoare de sensurile întregurilor expresive, din care s-au rupt. Așa că aparentă este obiecția, ce s-ar încerca, nu polarizarea arătată. Sub forma lui de repetiție înșelătoare, „rămas” e un cuvînt nou pe cale de a se naște, cuvînt încă placentar, poeticește posibil, dacă nu chiar real. Un caz însă de incontestabilă polarizare a sensurilor se află în *Egiptul* : «Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, adînce, dese, / Păsări îmblînzite-n

cuiburi distind penele alese». *Adînc* poate însemna aici altceva decît înalt?

Cercetarea stilistică a operei lui Eminescu pune de asemenea în vedere vocabule și sintagme, pe care frecvența cu care apar și puterea lor de germinație figurativă le dovedește ca singure în stare să tragă și să măsoare hotarul de originalitate și cuprindere al sensibilității poetului. Ele sînt semnalabile de la versurile de adolescent pînă la acelea ale maturității. Astfel cuvîntul „marmură” îi nălucește atît inspirația de tinerețe (*Amorul unei marmure* — 1868, *Înger și demon* — 1870) cît și inspirația din urmă (*Luceafărul* — 1883, *Pe lângă plopii fără soț* — 1883, *Scrisoarea V* — 1886). Spațiul estetic vast, pe care îl străbate această reprezentare, înfățișează unul dintre cele mai interesante procese de eminescianizare ale imaginii : începînd prin a semnifica simpla răceală a femeii, care nu răspunde iubirii poetului („Căci mie mi-a dat soarta... / O piatră să ador” din *Amorul unei marmure*), ea sfîrșește, în stadiul eminescianizat, să susțină ideea neparticipării femeii iubite la un mare vis de artă, greșeala de a trece oarbă pe lângă norocul imortalității ei, ca în *Pe lângă plopii fără soț* : „Dîndu-mi din ochiul tău senin / O rază dinadins / În calea timpilor ce vin / O stea s-ar fi aprins ; / Și-ai fi trăit în veci de veci / Și rînduri de vieți, / Cu ale tale brațe reci / În marmureai măreț / Un chip de-a pururi adorat / Cum nu mai au perechi / Acele zîne ce străbat / Din timpurile vechi”. Zîne înmărmurite pentru vecie cu brațe reci și adorate de generații după generații în puterea lor de a lumina calea „timpilor ce vin” nu pot fi decît pietrele venuste ale antichității. Marmura lui Eminescu este așadar virtualitatea statuară a femeii iubite. Poetul se închipuie și exprimă un patos sublim de alt Pygmalion, un Pygmalion însă al mutării frăgezimilor incarnadine în Afrodită eternă. Visul acestei mutații a efemerului în sempitern e aspirație lirică fundamentală putînd fi urmărită sub felurite forme în toată poezia lui. Pentru Eminescu, femeia devine astfel nu o Galatee albă și pieritoare ca spuma laptelui, ci o Pentelee, albă și eternă ca marmura statuiilor.

Cu aceeași frecvență, cu aceeași putere de germinație și același proces de eminescianizare, cuvîntul „demon” apare din primele poezii (*Înger și demon* — 1870, *Înger de pază* — 1871) pînă la ultimele (*Luceafărul* 1883, *Scrisoarea V* — 1886). Spirit al negațiunii teologale, dar și sociale, „demonul” lui Eminescu paralelizează numai un timp satanismul celui din Byron, Lermontov, Baudelaire, fiind fără nici un raport cu estetismul celui din Macedonski. Pînă la urmă, „demonul” eminescian nu e Satan. Îi și lipsește pentru a se identifica cu acesta o mai precisă atmosferă creștină ; iar stilizarea estetistă din Macedonski nu e niciodată preocuparea lui. Ficțiunea vine cu mult mai mult, deși byronismul o colorează durabil, din concepția anticilor și pe măsură ce frecvența o scoate mereu la iveală,

se asociază cu ideea și cuvîntul de „geniu”, în înțeles tot antic, pentru ca în sfîrșit, după marea întîlnire cu filozofia lui Schopenhauer, filozofie de fapt congeneră melancoliei poetului, să se eminescianizeze radical, „demonul -geniu” devenind sugestie și simbol al răului existenței, ipostază a Demiurgului însuși. Un Dumnezeu necreștin pare a fi pantocratorul universului eminescian și poetul îl numește „demon”. Tratarea lexicografică a cuvintelor „marmură” și „demon” ca și a altora („neființă”, „codru”, „geniu”, „luceafăr” etc.), conturîndu-le volumul metaforic, le va arăta ca rădăcini de mituri eminesciene.

Dar studiul acestei noi mitologii¹, pe baza dicționarului inițiat de Academia R.P.R., e rezervat, dimpreună cu ierarhia figurației eminesciene (calificativ, comparație, metaforă, simbol, mit, viziune) și atîtea altele încă, ce nici nu pot fi prevăzute, cercetătorilor viitorimii.

BIMILENARUL LUI OVIDIU

LA PONTUS EUXINUS

DE

EUSEBIU CAMILAR

I

Evocarea este prietena și ajutoarea de căpetenie a oricărui om care are de deșteptat umbre. Fără sprijinul ei, poate n-ar fi existat artă și istorie, iar faptele, care constituie biografia umanității, ar fi pierit, anonime gorgane în întinderea infinită a timpului.

Cred că dacă am privi lumea numai prin unghiul trecerii neconținute, lucrurile ar căpăta o poezie de o tristețe și de o grandoare cosmică. Detunând un munte, vedem cum s-au suprapus straturile și ne gândim cum pe fiecare strat s-au suprapus potopuri de lumină, ploi și frunze, căzute în miliarde de anotimpuri. Epocile sînt mai trecătoare ca o clipire din geană, iar sbaterile care la vremea lor au însemnat rîvnă spre soare și aer, mai scurte ca un suspin.

Mai înainte cu un miliard de noți, pe stratul de piatră aflat tocmai în adîncul muntelui, au trecut pașii faunelor ce nu mai sînt, au alunecat rîuri, și s-au zbuciumat colburile furtunilor. Toate se amestecă și încremesc supunîndu-se liniștii celei mari, dar poezia e singura lucire fără stingere; ea va trăi pînă ce umerii munților colosali vor coborî la nivelul pitic al umerilor omenesți.

Poezia lui Publius Ovidius Naso a intrat în fluviul etern al poeziei universale, și odată cu ea a intrat în istorie și poporul român, prin strămoșii lui, geții de la Pontus Euxinus. Publius Ovidius Naso a trăit și a adormit între păstorii noștri din adîncul vremurilor, pulberea trupului său firav s-a amestecat cu pulberea pămînturilor noastre. Același Acvilon sălbatic, care pe vremea lui reteza turnurile Tomisului, bate și azi, cînd se

stîrnesc furtunile pe ariile întunecate ale Pontului Euxin. Dacă ne cunoaştem mai bine începutul spiţei, o datorăm şi lui Publius Ovidius Naso, care a notat şi a oglindit viaţa strămoşilor noştri din Sciţia Minor, în imagini plastice magistrale. Sărbătorirea aceasta e o cunună a recunoştinţei noastre, pe fruntea lui, care în ultimii ani ai vieţii a cunoscut numai cununile tristeţii, şi în locul cuvintelor calde, numai hohotele de ris ale sarmaţilor şi iasigilor, şi numai zăngănitul armelor.

Lui Publius Ovidius Naso, care a fost izgonit de acasă şi a gemut atît, cîntînd cele mai zguduitoare simţăminte umane, îi durăm sălaş de aur în inimile noastre. Strănepoţii geţilor pe care el i-a cîntat, calcă cu sfială pulberea de la Pontus Euxinus, căci în firele ei minuscule s-a amestecat pulberea chinuită a poetului nefericit. Ar trebui să ne ducem să culegem roua pontică, pe năframe pure de borangic, căci am culege lacrimile sfinte ale nefericitului. Spiritele marilor poeţi reînvie, mai strălucitoare, din generaţie în generaţie, şi vor reînvia necontenit, pînă la stingerea definitivă a tuturor ciclurilor.

II

În anul VIII al timpurilor noastre, într-o zi de sfîrşit de toamnă, pe ariile Pontului Euxin, în dreptul cetăţii Tomis, s-a arătat o navă. Pe o astfel de vreme, Pontul Euxin era plin de ceţuri şi bîntuit de furtuni premergătoare iernii. Flotele neguţătorilor elini se trăgeau către adăposturi, la Apollonia, Odesson sau Messambria, aşteptînd primăvara, cu liniştirea apelor şi cu întoarcerea cocorilor din Libia. Nava arătată în zare venea din sud, dinspre Callatis, şi poate din porturile depărtate ale Eladei sau Asiei. Cu cît se apropia, pe ţărm se adunau păstori sarmaţi îmbrăcaţi în plăci de fier, daci şi geţi îmbrăcaţi în cojoace, neguţători greci cu ochii mari, negri. Mai cu seamă sarmaţii duhneau a vin, rîdeau în hohote. Dar au tăcut toţi, cînd nava s-a apropiat de-a binelea. Au văzut la proră o imagine a zeiţei Minerva, cu scut şi sandale aurite şi cu pletele blonde, aşa cum şi-a închipuit-o bătrînul Homer. Îndată, au coborît pe ţărm cîţiva legionari romani, apoi un bărbat înalt, supt la faţă, palid şi neînchipuit de trist. După ce s-a uitat la strînsura omenească, la cetatea cu poarta deschisă, prin care se vedeau stradele pline de o mulţime pestriţă şi se zăreau coloane şi acoperişuri de temple, după ce s-a uitat pe rînd şi la sarmaţii pietroşi, şi la geţi, şi la greci, străinul şi-a mai întors o dată privirea spre ariile Pontului Euxin, şi-a acoperit faţa cu mîinile, apoi a izbucnit în lacrimi. Soldaţii îl priveau păstrînd o tăcere respectuoasă. După aceea, pesemne, un centurion l-a pofţit printr-un semn din mînă, către poarta cetăţii.

— Cine-i? Ce se întîmplă cu omul acesta? — întrebau privitorii, însă soldaţii tăceau. Străinul s-a întors să mai vadă nava cu imaginea

Minervei, și a văzut-o pentru ultima dată, așa cum avea s-o descrie mai târziu :

*Călătorește pe-o navă, mă-nstrăinez, sperînd,
Să fiu pe-aceeași navă, spre țară, în curînd...
La proră, e pictată, căci protectoare i-i,
Minerva cea cu cască și bucle aurii...*

Îndată s-a aflat că străinul e cetățean roman, că îl cheamă Publius Ovidius, și că asupra capului său căzuse înalta urgie imperială...

În timp ce Ovidius sta pironit în poarta cetății, uitîndu-se din ce în ce mai trist spre cîmpiile mării, comandantul Tomisului i se închina cu respect, poftindu-l în cetate, căci îl luase în primire, de la soldați, după litera edictului. Apoi, foarte repede după aceea, poarta către mare s-a închis, nu s-a mai văzut nici nava, nici drumul întunecos al cețurilor. Ovidius sta în fața unei căsuțe simple și sărăcăcioase, și în timp ce comandantul cetății îl poftea să intre, el auzea oameni grăind într-o limbă ciudată, în care, uneori, recunoștea cuvinte și fragmente de o muzicalitate amintind elina. Hotărît, își da seama în cele dintîi clipe, că aici, la Tomis, nu se va putea înțelege deocamdată cu nimeni, decît doar prin semne. Cîți ani va trebui să trăiască printre acești barbari? Ce fel de oameni erau ei? Deznădejdea îi era așa de puternică, încît nu-și putea aduna gîndurile. Cum a intrat în locuință, s-a așezat într-un colț și a izbucnit de-a binelea în lacrimi. Comandantul cetății plecase. Publius Ovidius avea simțămîntul că intrase de viu în acest mormînt rece, aflat atît de departe în Barbaria, dincolo de munții Haemus, marginea relativă a lumii civilizate. Auzea afară pe strade larma trecătorilor, risete puternice, strigăte, tînguirea vîntului, și mai departe, zbuciumul mării. Se lăsa încet noaptea peste semînțiile pletoase abia pomenite în istoriile lui Herodot, și care uneori năvăleau spre sud, ispitite de strălucirea și bogățiile imperiului.

Doar cu cîteva săptămîni în urmă, Publius Ovidius era unul din cei mai alintați oameni ai Romei. Talentul lui excepțional îi dăduse aură de împărat al poeziei, iar averea îi îngăduia să trăiască împărătește. În grădina lui din vecinătatea Capitoliului, se desfășurau ospățuri și simpozioane, amintind, poate, marile nopți platoniene. Cununi și mirezme de verbină, stoluri de sclave dănțuitoare, cîntărețe din harpă, toate încununate de uriașul farmec al poemelor, în timp ce luna se arată la creasta Capitoliului, parcă din geneza Metamorfozelor. Avusese parte să trăiască într-o vreme de aur dominată de luminoasa figură a lui Augustus, prietenul, protectorul și părintele poezilor. Celebrul împărat îl poftise de mult în preajma sa, să-i împodobească și el domnia, alături de atîtea alte valori artistice.

În toamna anului VIII, într-o noapte, s-au auzit pe stradă pașii surzi ai unei gărzi pretoriene. Un pumn greu a bătut curînd în poarta casei lui Publius Ovidius. Nu mult după aceea, marele poet sta împietrit și alb de spaimă, ascultînd edictul imperial. Încă înainte de a se zări de ziuă, trebuia să părăsească Roma, pentru totdeauna. Iată cum descrie el noaptea aceea neuitată și îngrozitoare :

*Cînd mi-amintesc de noaptea grozavă de demult,
Sînt cum mă copleșește al plînsului tumult,
Potopitoare lacrimi se scurg șirag, șirag...
Atunci eu părăsit-am pe veci al Romei prag.
Trecuse miezul nopții, cînd, peste casa mea,
Ca trăznetul, edictul imperial cădea...
Cînd mi-am venit în fire, priveam în jur, apoi :
Din multii mei prieteni au fost rămas doar doi,
Și nu găseam cuvinte să-i mîngîi, să-i implor,
Plecam pe totdeauna spre Scitia Minor !
Soția, disperată, întîi ca piatra sta,
Copila mea, departe în Africa era.
Plîngeau cu toți ai casei în hohot, în delir,
Mă petreceau ai casei cu toți, la cimitir...
Potopitoare lacrimi curgeau, șirag, șirag.
Lăsam pe totdeauna al casei mele prag.
Ca la căderea Troiei în casa mea era.
Și luna peste Roma urca și lumina.
Nu mai erau pe uliți nici trecătorii rari.
Mîna pe ceruri luna superbii telegari,
Și m-am întors spre luna de aur, să mă-nchin,
Apoi spre Capitoliul cu casa mea vecin ;
„Îngăduiți-mi astăzi, ca în trecute dăți,
Să vă slăvesc, lăcașuri, eterne zeități,
Îngăduiți-mi astăzi, ai Romei Lari și Mani,
Să vă înalț cîntare, voi zeilor romani !
De strălucirea voastră departe eu voi sta !
Eternități de-a rîndul să străluciți așa !”
Mîna pe ceruri luna superbii telegari.
Soția mea, spre ceruri plîngea cu lacrimi mari,
Și sta ingenunchiată și se ruga gemînd,
Și săruta soția altarele, pe rînd,
I s-auzea în casă suspînul disperat.
Și se ruga cu părul pe umeri revărsat...*

Locul exilului era această cetate aproape fabuloasă, Tomisul, pomenit în legendele Argonauților. Deci, cum s-a arătat luceafărul de ziuă, Publius Ovidius a pornit spre Brindisium, unde s-a suit pe o navă, să înfrunte marea în furtună spre Grecia, spre Asia, și spre ținta finală, Tomisul mitic. Nava,

„Plutea înaripată, pe valuri de argint,
 Când eu am părăsit-o în Golful Corint,
 Și mă rugam, spre țărmii necunoscuți, străini,
 Să fie apărată de zeii paladini,
 Cu bine să străbată întinsu-n lung și-n lat,
 Furtunile zborșite și vîntu-nvolburat,
 Spre geticele ape să-i fie drumul lin,
 Cu bine să străbată întinsul Euxin...
 Călătorea într-una spre nesfîrșitul Pont,
 Și rătăcind o vreme prin Marea Helespont,
 Atins-a țărmul Troiei, croind un drum spumos,
 Dar a cotit la stînga spre țara lui Imbros,
 Și a atîns carena, mai greu, mai greu trudind,
 Pămîntul Samotrace, la țărmul din Zerind...
 Încetiniți austrul cel mînios, voi, zei,
 Când va pătrunde nava în stînci la Cyanei,
 Prin Thynias străbată fluidele cărări,
 Cetatea lui Apollo să i s-arate-n zări,
 Înalte metereze să vadă-n Anhial,
 Messambria, Odesson, lucească-n țărmii, pe deal,
 Ivească-se departe și alte cetățui,
 Cu numele lui Bachus, spre preamărirea lui,
 Ivească-se și alte cetăți de zid, sub cari,
 Coloni din Alcatoia și-au pus pribegii lari...

Iată cum descrie o furtună :

„Mi-a mai rămas tărie să vă implor din zări,
 Voi zei ai înălțimii și-ai neguroasei Mării,
 Spre nava sbuciumată să pogoriți veghind,
 În coaste să n-o bată furtuna bubuind...
 Pe negrul drum al Mării, îngrozitor, străin,
 Nu-ndepliniți pedeapsa cezarului divin!
 Îi osîndeau, adese, pe oameni, niște zei, —
 Alți zei veneau, sub scuturi să-i ocrotească ei!
 Era-mpotriva Troiei străvechiului Mulciber,
 Dar o cruța Apollo cel luminos, din cer;
 Cîndva, Athena blondă în contra ei tuna,
 Dar Venus prea frumoasa sub scut o apăra!
 Junona, pe Eneias îl și credea pierdut,
 Dar Venus prea frumoasa îl apăra sub scut!
 De nu-l păzea Minerva în alte vremi adînci,
 Neptunus, pe Ulysse îl sfărîma de stînci;
 Așa și noi, prin timpuri îndepărtați de ei,
 Vă implorăm, ai Mării, și-ai Înălțimii zei...

Pe lungul drum al Mării de vînturi răscolit,
 Cuvîntul rugii mele se pierde-n nesfîrșit!
 Vă chem, voi zei ai Mării, din zori și pînă-n zori.
 Pînă-mi răsar pe față șiroaie de sudori,

Și stropii mari de ploaie încep a șiroi,
Cînd vîntul Notus vine vîind din Miază-Zi,
Și îmi întoarce glasul și strigătul spre zei,
Nici cînd să nu ajungă, sfîșietor, la ei...
Și se zborșește coama grozavei vijelii,
Și poate-o să atingă și astrele-n tării...
Sub zbucium crește valul cît munții uneori,
Zborșiți se-nalță munții și înspăimîntători!
Și din văzduhuri munții în stropi amari se cern,
Și cad pînă-n adîncul cel negru din Infern...
Și cum mă uit departe în larg, văd îngrozit,
Cum numai cer și ape se-ntind în înfinit,
Cum între cer și ape, într-un cumplit frămînt,
Din val în val aleargă nestăvilitul vînt,
Și vine cu o groază de valuri împrejur,
Din Răsăritul roșu sălbatecul Eur,
Și cînd mi-acopăr fața de vijelii răpus,
Zefirul rece vine urlînd de la Apus,
Și de sub Ursa Mare pornește glacial,
Pe suprafața Mării și vîntul Boreal,
Și rugă disperată spre voi, o, zei, îndrept,
Cînd luptă Borealul cu Notus, piept la piept...
Și nava e o frunză zvîrlită-n înfinit.
Se uită-n noaptea Mării cîrmaciul îngrozit.
Și cîrma nu ascultă de nici un meșteșug.
Și valuri mari cît munții sub vînturi fug, și fug...

Cîmpii se-ntind pe ape și munți necunoscuți.
Sîntem în noaptea Mării pe veșnicii pierduți.
Îi leagănă furtuna pe deznădăjduiți.
Privim în noaptea Mării cu ochii îngroziți.
Și cum răcnesc spre ceruri, voi zeilor trufași,
Furtuna-mi bate-n față cu pumnii uriași,
Și cum răcnesc spre ceruri în deznădejdea grea,
Amară apa morții pătrunde-n gura mea...
O zei, pămînt și ape, de-acu-ma bun rămas!
Exilul doar, mi-l plînge soția mea, acas...
Nu știe cum, pe-o navă, prin negrele vîltori,
Pătrund în gura morții de zeci de mii de ori...
Vă mulțumesc, voi ceruri întunecoase, zei,
Că n-au urcat pe nava aceasta pașii Ei,
Nefericire mie, sălbatece vîltori!
Mi-a hărăzit Fortuna să pier de două ori,
De bucurie altă viață aș avea,
Că nu s-abate astăzi pericolul spre Ea...

Dar iată că lumina s-a arătat, brăzdînd
Adîncul întuneric și Marea fremătînd!
S-a liniștit furtuna. Pieriră munții grei.
Nu mai bătea în navă cu tunetele ei,

Precum balista bate în zidurile tari.
 Cădeau pe puncte stropii din ce în ce mai rari.
 Veneau domoale valuri acu m, spre nava grea.
 Din unsprezece, unul mai tare se izbea.
 Curînd în zări lumina a străluci.
 Nu mă-ngrozește moartea ci felul de-a muri!
 O binecuvîntare e moartea mea, oricînd,
 Dar cum să pier pe apa printre furtuni gemînd?
 Îi pizmuiesc atîta pe oamenii ce pier,
 Sau urmăriți de soartă, sau doborîți sub fier,
 Nefericiți pier alții și mai îngrozitor,
 Dar pot avea norocul să doarmă-n țara lor,
 Deplînși la cimitire, de-ai lor părinți și frați.
 Îngrozitor pier alții de-ai Mării pești mincați...
 Să spun : mi se cuvine să pier, de mii de ori!
 Dar sînt pe nava asta atîția călători!
 Ce-s vinovați, furtună, toți oamenii acești,
 Să piară-n noaptea Mării și înghițiți de pești?
 Opriți-vă mînia acestei răzb unări,
 O, zei ai Înălțimii și ai neguroasei Mări,
 Vă strig, dar ce vă pasă, o zei? Port în zadar
 Ca pe-un păcat, mînia divinului cezar,
 Vă strig, dar ce ră pasă că sînt pe-aici pierdut,
 Că merg pe Mări departe înspre necunoscut?
 O, zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
 De v-ați pleca spre mine cu sfintele-ndreptări,
 Ar suspina de jale și cel ce m-a proscris,
 El însuși s-ar convinge că nu pot fi ucis...
 N-ar fi avut nevoie de-al vostru ajutor,
 De mă zvîrlea în fluviul Infernului să mor,
 Și sîngele să-mi ceară putea, altfel, oricînd,
 Nu să mi-l vadă astăzi așa de crud curgînd!
 Nu-mi geme conștiința sub nici o vină grea!
 Vă rog, voi zei, priviți-mi nenorocirea mea,
 Scăpați-mă! Dați lumii dintr-un prea sfînt îndemn,
 Un om cu fruntea prinsă de negrul morții semn!
 Și totuși, zei ai Mării și-ai cerului, ce-o fi,
 Cînd și furtuna asta deplin s-o domoli,
 Și-oi asculta, pe ape cum line vînturi bat?
 Nu o să fiu și-atuncea același exilat?
 O, nu brăzdez aceste teribile vîltori,
 Spre mari cetăți din lume ca să adun comori,
 Nu merg în spre Athena, acum, ca mai de mult,
 Setos de-nvățătură magiștri mari s-ascult,
 Alexandria mîndră, tu Asia, nu vin,
 Spre voi, ca altădată, nu merg să mă închin,
 Să văd serbări mărețe pe malul tău, o, Nil!
 Mă duce drumul Mării spre ponticul exil...
 Mă duce vîntul Mării spre un ținut străin,
 Departe-n țărmul vestie, la Pontul Euxin,

*Prea repede mă duceți să mă înstrăinați,
La Tomisul din neguri, la-ntunecoși Sarmați!
Și-aș vrea ca drumul Mării să fie lung, mai lung,
Pe la Sarmați sălbateci cât mai târziu s-ajung,
O, zei ai Înălțimii și-ai apelor, fiți buni,
Să-mi ocolească nava grozavele furtuni,
Și-aș vrea ca drumul Mării să fie lung, mai lung,*

*Să merg pe drumul Mării, oricât, dar să ajung...
Plutim de-atîta vreme în vîntul negrei Mări,
Dar țărîmul ausonic se tot arată-n zări:
Mînați mai tare, vînturi, spre negrul infinit,
Nu-ntîrziați pe-acea un om nenorocit!
August o cere, oare, sau ce putere vrea,
Să tot zăresc atîta, degeaba, țara mea?
Curînd voi fi, o, Cezar, precum ai decretat,
La Tomisul din neguri, la sumbrul neam sarmat...
Mă duc în noaptea Mării, și cât aș mai spera,
Dar nu-i nici o speranță în îndurarea ta!
O știi prea bine, Cezar, că sînt nevinovat,
Dar ale noastre fapte ajung la zei vreodat'?*

*Mi-a mai rămas tărie să vă implor din zări,
Voi zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
Fiți milostivi cu mine, acum! Vă îndurați!
Mă duce drumul Mării degeaba, la Sarmați,
Căci n-am greșit! Cu ochii de-al crimei sînge grei,
Eu n-am umblat, o, Cezar! Adese, ochii mei,
Sfioși, ca spre un templu priveau spre casa ta,
Voința ta, a Romei voință întrupa,
Și a crescut, sub semnul frumosei tale firi,
Tot secolul acesta bogat în fericiri...
Cu inima cuprinsă de un îndemn sfios,
Eu am aprins tămîia în temple bucurosi;
Acesta sînt! Și totuși, o zei, mă osîndiți!
Nefericiții lumii pe negre mări pieriți...
Visez, pierdut pe ape, spre voi, o, zei, gemînd,
Sau valurile grele se liniștesc pe rînd?
Visez, gîndind la mila Cezarului divin,
Sau s-a lăsat pe ape, a ceea, vîntul lîn?
Intr-adevăr, furtuna a dispărut în zări,
O zei ai Înălțimii și-ai neguroasei Mări,
Că-n drumul meu spre țara pletosului sarmat,
Eu v-am chemat atîta și-atît de disperat!*

Publius Ovidius Naso mai străbătuse acest drum, cu foarte mulți ani înainte, cînd se ducea să cunoască Grecia, și să ia lumină de la marii ei înțelepți. Dar pe atunci era tînăr, abia ieșit din adolescență, și era îndrăgostit pînă la patimă și pînă la durere, de poezie și de toate frumusețile nepieritoare ale lumii. Acum era în culmea vîrstei, poate trecuse

de cincizeci de ani, și străbătea drumul spre Grecia și Asia, ca un călător pe veșnicie pierdut. Plîngea, privind cum rămîn în urmă țărmurile Italiei. Unicul reazim în restriște, îi era talentul. Chiar de la Brindisium, s-a cufundat în scrierea Elegiilor, în timp ce nava străbătea largurile, îndepărtîndu-l de tot ce-i era neînchipuit de scump.

*„Și-n vuietul furtunii mă-nchipuiam, scriînd,
Prin versurile mele Cycladele uimînd,
Și inima și marea s-au frămîntat atît,
Încît mă mir că geniul nu mi l-au omorît,
Îmi dam prea bine seama și mă înspăimînta,
La nebunie dusă pasiunea mea era!
Cum mai puteai, tu, spirit, spre vers să te întorni,
Cînd te izbeau cu ură ploioșii Capricorni,
Cînd steaua Steriope zvîrlea orcane tari,
Și copleșea lumina puterea Ursei Mari,
Sub ploile de noapte, sub vîntul austral,
Cînd nava zguduită pierea adînc sub val,
Cum mai puteai, tu, spirit, să te ridici așa?
Scriam fără-nctare și mîna-mi tremura...
Acum, viaște valul cît muntele crescînd,
Cu acvilonul luptă otgoanele vibrînd,
Spre cer făgăduiește cîrmaciul disperat,
Că nu va pune mîna pe-o cîrmă, niciodat...”*
.
.
.
*În ura tă, spre mine te opintești în van!
Eu știu că ești mai tare, sălbatec uragan,
Dar îndrăznesc și-acuma să-ți strig în față: nu!
Mă voi opri din cîntec cînd te-i opri și tu...”*

După ce a străbătut istmul Corintului într-un car, s-a urcat pe o altă navă, iar mai tîrziu guvernatorul militar al Traciei, Sextus Pompeius, l-a luat sub grija sa, i-a dat un pîlc de soldați, să-l însoțească pînă la țintă. Ovidiu ajunsese pe coastele Traciei, poate în cele mai negre lipsuri, căci același Sextus Pompeius l-a ajutat cu niște bani, poate ca ultim omagiu pentru marele poet ce urca pentru totdeauna la cetățile pontice. Iată-l curînd, intrînd în tărîmurile întunecoase ale Sciției! Nava a plutit spre Apollonia, a urcat mai departe spre Messambria, spre Odesson și Tirizis, iar într-un tîrziu s-au zărit colonnele și marile monumente de la Callatis. Apoi s-a zărit Tomisul, cu sarmații, cu geții, cu dacii pletoși și cu grecii adunați pe țarm.

Oamenii locului erau aspri ca și timpul din preajma iernii, ca și pămîntul din Sciția Minor. Erau ciopliți din topor, iar pe stradele înguste ale cetății scîrțiau care grele, încărcate cu femei și copii. Ce prăpastie, între ce afla aici, și luxul orbitor al Romei...

*„Sînt drumurile pline. Se duc și vin din zări,
Foiesc, foiesc pe drumuri, sarmați și geți călări,*

Săgețile din tolbe au vîrf îngălbenit,
 Muiate în veninul de viperă, cumplit;
 Se duc și vin, cu arcuri grozave, cu săgeți,
 Imaginea lui Marte sînt ne-mblînziiții geți,
 Prin glasul lor sălbatec și prin înfățișări...
 Foiesc, foiesc pe drumuri, se duc și vin din zări,
 Și cred că nici o mîină străină n-a umblat,
 Nu le-a tăiat din plete și nici din bărbi, vreodat'...
 Și-nfig ușor, cu dreapta, fără-a clipi măcar,
 Cuțitul, ce și-l poartă la șold, orice barbar...

Iar oamenii de-aicea, o, cine-a dăruit
 Cu numele de oameni, acest popor cumplit?
 Cu fiarele sînt una, la fire și la trup!
 Au, oamenii aceștia, apucături de lup!
 Ei nu respectă legea, o sfarmă sub picior!
 Justiția cetății se pleacă forței lor!
 Aici dreptatea zace sub pumnul lor gemînd!
 Aici dreptatea piere sub armele sunînd!
 Și dacă bate gerul din istriene lunci,
 Se-mbracă-n piei de fiare și-n cioareci lungi, atunci,
 Al lor obraz întruna le e acoperit,
 E apărât de geruri, de părul lung, zburlit..."

III

Încă din primele zile la Tomis, Ovidius ar fi vrut să iasă la lărgime, să cugete asupra nefericirii lui, însă străjerii de la porțile cetății l-au oprit, cu vorbe aspre. Nimeni nu cunoștea latina, iar el nu cunoștea nici o boabă din graiurile pontice. Era, cum avea să se plîngă mai târziu, un barbar printre barbarii Pontului.

Avea să afle că porțile cetății Tomis se deschideau foarte rar și pentru scurt timp, mai ales iarna, cînd îngheață fluviul Istros. Atunci, pe gheață, dădeau năvală, către așezările civilizației pontice, semințiile septentrionului întunecos :

De n-ați uitat de Naso, de-l pomeniți arar,
 De mai trăiește-n Roma cu numele măcar,
 Să știți că el se află departe la sarmați,
 Sub niște aștri palizi și-atît de depărtați,
 Că în oglinda Mării nicidecînd nu se răsfrîng!
 Barbaria mi-i țara și sînt străin și plîng...
 În jurul meu, sălbateci, roiesc sarmații beți,
 Și mă-nconjoară Vezii, și mă-nconjoară geți...
 Se-ntîmplă că adese trăim mai liniștiți,
 Dinspre pletoase neamuri de Istros ocrotiți,
 Cît vînturile calde bat line pe la noi,
 Ne ocrotește Istros de groaznicul război,

Dar cum se lasă iarna, cum gerul diafan
Întinde peste fluviu un pod marmorean,
Cînd lucitoare drumuri se-ntînd din mal în mal,
Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
Și în foșnirea largă a stufului pletos,
Ș-arată neamuri negre din nordul neguros!
Zăpezile, pe cîmpuri, rămîn neîncetat;
Nici soarele nici ploaia nu le topesc vreodată;
În loc să se înmoaie la vreme, val cu val,
Se întăresc mai tare sub vîntul boreal
Și vin zăpezi, și-adesc abia se ia un rînd,
Și se arată altul, văzduhu-ntunecînd,
Și ține iarna asta adeseori, doi ani,
Și îngroziți se uită barbarii tomitani,
Cînd vine Acvilonul înspăimîntat urlînd,
Smulgînd acoperișuri și turnuri retezînd...

Bărbații de pe-aicea, sub gerurile iuți,
Se-mbracă-n piei păroase și-n cioarecii cusuți,
Doar fața li se vede, cînd trec spre Pont în jos,
Acoperiți de pielea veșmîntului păros,
Și trec, cu promoroaca în bărbi, și trec rîzînd,
Cu țurțurii de gheață în plete răsunînd,
Și să tot vezi bărbații, la chefuri, cîteodată,
Spre bărbi săltînd ulcioare cu vinul înghețat!
Să-i vezi pe pragul casei ulcioarele izbînd;
Solidul vin, barbarii îl sfarmă-n dinți, scrișnînd...
Înlănțuiește rîuri cumplitul iernii ger,
Și curge largul Istros spre negrul mării cer,
Se varsă, larg ca Nilul, prin numeroase guri,
Și îl îngheață vîntul cu aspre lătrături,
Albastrul fluviu-ngheață, curînd, din mal în mal,
Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
— Treceau mai ieri corăbii pe fluviul luminos,
Și-acum, barbari și vite în cîrduri trec pe jos, —
Și auzim adese copitele cum bat...
Se zvîrcolește Istros spre Mare ne-ncetat,
Sub gheața albă: cete, barbari înfricoșați,
Ș-arată-n care trase de surii boi sarmați...

O, nu vă cer să credeți ce spun! E dureros,
Dar sînt, acestor locuri un martor credincios!
Și am văzut oglinda imensei negre mări,
Sub gheață argintie cuprinsă pînă-n zări,
Pe suprafața mării am mers, și-am încercat,
Și apa ei, piciorul nici nu mi l-a udat!
De nimereai pe-aicea, o, Leandru, nu piereai!
De-a ta pieire marea n-o învinovățeai...
Îngheață pînă-n zare tot Pontul Euxin,
Nu se mai zvîrlă-n aer sălbatecul delfin,

Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
 De ger încremenite stau navele la mal;
 Și așa străin, de ghețuri, de frig, asediați...
 Lopeți nu taie Marea spre țărmi îndepărtați...
 Văzut-am pești în gheața lucioasă cum se zbat.
 Cînd geme Acvilonul pe Pontul înghețat,
 Și cînd îngheață Istros sub gerul diafan,
 Cînd undele l-acopăr sub pod marmorean,
 Cînd lucitoare drumuri se-ntind din mal în mal,
 Sub Ursa Mare bate doar vîntul boreal,
 Și în foșnirea largă a stufului pletos
 S-arată ginți barbare din Nordul friguros,
 Și vin, și vin ca vîntul, barbari necunoscuți,
 În cetele pletoase gonind pe osii iuți,
 Și zbîrnîie în vînturi cumplitete săgeți,
 Și-i cutropesc barbarii pe liniștiții geți...
 Văzduhul sîngerează spre Istros, ca un rug.
 Vin cetele sarmate și pămîntenii fug,
 Din biata lor strînsură s-alege vînt și praf,
 Vin cetele sarmate la-ngrozitorul jaș,
 Trec cete peste Istros în groaznic uragan,
 Și-i jefuit la sînge sârmanul pămîntean...
 Iar cînd se-torc spre Istros năvălitori sarmați,
 Duc vite și duc care și mii de prinși legați,
 Trec prinșii și se uită furis, uciși de dor,
 Spre țarina săracă și spre căminul lor...
 Și se tot duc spre Istros, gemînd, și unii pier,
 Izbiți de vijelia săgeților de fier,
 Și vin ca o furtună, ca vijelia vin,
 Săgeți încîrligate și unse cu venin...
 Și nimicesc barbarii, strigînd sub cerul șters,
 Tot ce nu iau cu dînșii și tot ce cade-n mers,
 Și se zborșește cerul, cînd, crunt, din loc în loc,
 Peste colibe trece mistuitorul foc...
 Așa, mereu, de groaza barbarului sarmat,
 Cum să-și mai scoată plugul în țărini, la arat,
 Sârmanul get?! Și-i timpul adese liniștit,
 Dar tremurăm, de spaima războiului cumplit!
 Nu știe pămînteanul de-atîtea ori prădat,
 De unde-l mai pîndește sălbatecul sarmat,
 Și-și părăsește cîmpul, așa, încet-încet,
 Și-așa se-nțelenește mereu, pămîntul get...
 S-ar chinui degeaba pe-aici niște tîlhari,
 Să fure noaptea struguri pietroși de sub lăstari,
 Și ar veni degeaba pe-aici un băutor,
 Căci n-o să afle vase cu must clocotitor...
 Acontius! Vreodată pe-aici de-ar fi să vii,
 Ai căuta degeaba un măr, pe el să-i scrii
 Iubitei: n-avem arbori, pămîntu-i pustiiit.
 Și nu-l poftesc aicea pe omul fericit...

*Gîndiți-vă : pămîntul e-atît de lung și lat,
Și eu, în țara asta mă aflu exilat...*

Pe vremea aceea, în nordul fluviului Istros, în Dacia, se ridicase la cîrmă, poate, viforosul rege Cotiso, un mare dușman al Imperiului Roman. Faima lui de năvălitor ajunsese la Roma ca o spaimă, încît într-o vreme întrebarea care cutremura cetatea eternă, era :

„Ce mai e nou, ce se mai aude dinspre Dacia ?”

August trimisese în Moesia legiunile lui Lentulus care dobîndise o strașnică biruință asupra semințiilor neliniștite din nordul Istrului. Însă dacii și toate celelalte seminții din nord nu s-au liniștit ; au început să atace și Pannonia, proaspătă provincie romană. Acelius Catos, un alt comandant roman, a venit și el împotriva Daciei, și a trecut cu pajurile latine peste Istros, zdrobindu-i pe daci într-o bătălie celebră. Însă, nu mult timp după aceea, Imperiul Roman avea să treacă printr-o mare zguduire, și anume răscoala Dalmației și a semințiilor pannonice. Acvilele latine cu greu puteau face față împrejurărilor. Folosind acest prilej, semințiile de la Septentrion năvălesc din nou peste Istros, băgînd în groază cetățile Pontului Euxin. Dacii, sarmații de pe râul Thyretus, iasygii și geții, unindu-și puterile sub drapelul dac, cu gură de lup și cu trup de balaur, au dat Romei o lovitură ce nu s-a uitat așa de repede. Poate că acestor năvăliri ale dacilor, sarmaților, geților și iasygilor, le-a fost mărtor marele exilat Ovidius, și datorită descrierilor lui au ajuns pînă la noi, în toată plasticitatea și dramatismul. Va fi tremurat de spaimă, cînd vor fi pătruns în cetatea Tomis sarmații îmbrăcați în vestitele și strălucitoarele lor amprafractarii, alcătuite din mari plăci de fier : firavul și nobilul cavaler roman va fi văzut pentru prima dată cum dă năvală o mare și înspăimîntătoare cavalerie barbară.

Cam cu cinci veacuri înainte, Herodot, cel dintîi biograf al omenirii, pomenise în cîteva fraze din celebrele lui istorii, despre locurile, oamenii și obiceiurile pontice. Însă Ovidius avea să vadă cu ochii lui spectacole de o impunătoare măreție, demne de simpla și dramatica viață a geților. Așezați la răscrucea tuturor furtunilor, poate singura seminție statornică din acele locuri, geții din Scitia Minor erau ținta tuturor năvălirilor, de pe uscat și de pe ariile mării. După cum mărturisește Ovidius, acești nefericiți geți, cu o mîină țineau plugul, cu cealaltă țineau spada, gata oricînd de luptă. Erau neîntrecuți arcași. Ca ploaia curgeau săgețile lor otrăvite în venin de viperă. Erau aprigi la petreceri, mari iubitori de vin și de femei, și poate de aceea coborau *polisteei*, vestiții anahoreți ai lui Zamolxis și Gebeleizis, tocmai de pe înălțimile de la Cogaion, să-i pedepsească și să le amintească legile fericirii eterne, care nu se dobîndește prin desfrîu, ci prin cumpătare aspră. Le aminteau sfinții și palizii anahoreți,

că trebuie să se uite la vin cu scîrbă, să nu ia carne în gură, ci numai poame, atît de plăcute lui Zamolxis, zeul cumpătării și al veșnicei vegetații... Ascultau geții, cu capetele plecate, așa cum e frumos să se stea în fața înțelepților ; dar îndată după plecarea lor, viața intra în curgerea firească, petreceau mai cu aprindere, pînă ce se trezeau iar, într-un tîrziu, cu preasfinții și palizii anahoreți de pe muntele Cogaion... Judecînd mai adînc, putem vedea în felul de viață al geților, și o mare disperare, căci la ei totul era vremelnic, tot ce era azi liniște și așezare, mîine se spulbera în flăcări, sau sub copitele cavalerilor năvălitoare. Ovidius a văzut, de bună seamă, de atîtea ori, ciudata și înălțătoarea săgetare a furtunilor, unul din cele mai grandioase spectacole ale antichității și ale tuturor timpurilor, depășind strălucirea homerică și tot ce a avut omenirea frumos în preamărirea zeilor. Cum se arătau furtunile din depărtările mării, sau dinspre munți și cîmpii, cei mai vestiți și mai îndrăzneți arcași geți, se adunau într-o alcătuire compactă, și la un semn porneau strigătele împotriva furtunii, iar din arcuri țîșneau mii și mii de săgeți, pierzîndu-se în înălțimea văzduhului, amestecîndu-se cu trăznetele, cu fulgerul și cu bubuiturile colosale ale tunetelor. Așa îl ajutau geții pe marele lor Gebeleizis, zeul seninătății și al luminii, să biruiască întunecimile, în timp ce la picioarele lor se zbătea marea în furtună și fremătau holdele cîmpiilor răzvrătite. Dar cînd trimiteau solie către Zamolxis ? De obicei, se alegea cel mai frumos fecior din așezare, și era aruncat în sus, așa fel încît să cadă drept în sulife. Vai de cel ce nu pierea ! Era izgonit din obștie, ca un ticălos, căruia marele zeu n-a vrut să-i dea intrare și loc în împărăția vieții fără sfîrșit. Disprețul de moarte al geților noștri, era uimitor, și-i făcea de neînvins. Au simțit acest dispreț și marele rege persian Darius, și Alexandru cel Mare, și Lysimachos. Getul Dapyx a scris în istoria vitejiei o pagină nemuritoare, cînd s-a bătut cu legiunile romanului Crassus. Poporul lui Dapyx, cu femeile, cu copiii, cu carele și cu vitele, s-au închis în peștera de la Cassianum, și au pierit înăbușiți, după ce romanii năvălitori i-au zidit acolo de vii. Osemintele lor, amestecate cu osemintele vitelor, cu spițele și cu butucii roților, au fost descoperite tîrziu, ca o uimire. În ce sta disprețul de moarte al geților, o arăta credința lor, că, murînd, trec *dincolo*, și trăiesc în fericire eternă, în același trup și înfățișare. Pentru ei, pămîntul era socotit gazdă vremelnică spre tărîmurile bucuriei fără sfîrșit.

IV

E adevărat că Publius Ovidius a avut prea puține cuvinte de laudă pentru zbuciumații și sîmplii locuitori ai Scîției Minor ! Nici nu îndrăznim să-i muștrăm nefericita și nemuritoare umbra, amestecată cu pulberea

generațiilor noastre ! El a trăit între geți, zece ani plini de amărăciune, și cântările lui elegiace alcătuite aici, aveau rostul de a înmuia inima împietrită a imperatorului.

Iată cum se tînguia către soția sa :

*Epistola aceasta te va mira, socot...
A scris-o altă mîndă, fiindcă eu nu pot :
Sînt istorit de boală pe-acest pămînt străin,
Și-s osîndit pieirii, la Pontul Euxin...
Aici, pe-aceste țărături de boală mă usuc.
Printre sarmați sălbateci și geți, cumplit o duc,
Și bate vîntul aspru în țărini de pelin,
Și apa e amară la Pontul Euxin,
Și nu-mi priește locul acesta părăsit,
Căci sînt bolnav și-n casă e frig neconținut,
Și nu-mi priește pîinea și nici un medic nu-i,
Să-mi stingă suferința la anii mei destui,
Cu-nalta lui știință ! Și nici prieteni nu-s,
Să uit în lungi taișasuri amarul meu apus,
Nici să nu simt cum trece la sfatul cald și lin,
Întunecoasa vreme la Pontul Euxin...
Răpus de suferință, departe exilat,
Mereu mă duce gîndul atît de întristat,
Spre cei rămași acasă, și în atîtea dăți,
Mi te aduce gîndul și-n preajmă mi te-arăți,
Și mă-nsoțești oriunde pe-acest meleag străin.
Trec nopți, trec zile negre, la Pontul Euxin...
O, numele tău dulce în van îl ocolesc !
Pe buze mi-i într-una și-ntr-una îl rostesc,
Iar cînd îmi pierd puterea sub boala asta grea,
Străinii duc pocalul cu vin spre gura mea...
M-aș ridica, iar tînăr și-atît de fericit
De m-ar vesti străinii, cîndva, că mi-ai sosit !
Ești singura nădejde pe-acest meleag străin !...
Trec nopți, trec zile negre, la Pontul Euxin...
O, știu, soție scumpă, că poate tu petreci,
Și-i fi uitat de omul ce nu te uită-n veci,
La capătul vieții s-ajung curînd mi-i scris.
Și-ades îmi dă tîrcoale potopitorul vis,
Mă copleșește setea fierbinte, ceas cu ceas,
De-a putrezi în glia Italiei, acas'...
O, zei ! Nu v-a fost milă de-al vostru sclav umil,
Să piară înaintea de a porni-n exil,
Să fi pierit acasă, sub cerul nostru lin,
Și nu aici departe, la Pontul Euxin,
Căci voi pieri pe-aicea ! Și parcă simt umblînd
Prin preajmă, umbra morții, și m-o lua curînd,
Și n-am nici un prieten să-mi stea la căpătîi,
Italie, cu umbre de rămuroși lămîi...*

*Hai vino! Prelungește-mi acest adânc amurg!
Sînt lacrimile tale pe fața mea cum curg.
Hai, vino! Și-mi ascultă și ultimul suspin,
Căci sînt atît de singur la Pontul Euxin,
Hai, vino! În amurgul adânc să mă mîngîi,
Ca-n țara mea cu ceruri de aur și lămîi,
Hai, să-ți aud suspinul de cete potopit,
Cînd voi cădea în somnul cel fără de sfîrșit...*

*Aici, lipsit de fală, pe-acest meleag străin,
M-or îngropa barbarii la Pontul Euxin,
Și-oi auzi la groapă barbarii cum se strîng,
Cum geme apa mării, cum vînturile plîng...
Și oare ce vei spune aflînd că nu mai sînt;
Îmi vei păstra credință dincolo de mormînt?
Parcă te văd pe-o culme privind amurgul lin,
Cu brațele întinse spre Pontul Euxin,
Spre groapa unde astăzi străini barbari se strîng,
Și geme apa mării și vînturile plîng...*

*Iubita mea! Hai, lasă! Doar liniște îți cer!
Știi bine că acuma a doua oară pier,
Căci am pierit, cînd brațul Caesarului divin,
M-a exilat aicea la Pontul Euxin...
Și moarte-ngrozitoare fu moartea cea dintîi,
Italia, cu ceruri de aur și lămîi...
Te bucură, iubito, și nu mă căina...
Eliberare dulce înseamnă moartea mea,
De chinurile lumii pe veșnicie fug...
Vreau, spiritul să-mi ardă cu trupul meu, pe rug,
Nimic să nu rămîna pe-acest tărîm străin,
Să-mi spulbere cenușa pe Pontul Euxin,
Căci dacă-i drept ce spus-a Pythagoras, cîndva,
Că spiritul rămîne nemuritor, așa,
Eternități de-a rîndul, la Pontul Euxin,
Va rătăci o umbră străină, de latin,
Va rătăci o umbră printre spini mari, uscați,
Doar printre mani sălbateci și umbre de sarmați...*

*Te rog, să ceri la vreme cenușa ce-a rămas!
Măcar așa, în urnă, să mă întorc acas'...
Această datorie s-o împlinești îți cer!
De-ar fi stăpîn chiar Creon cu brațul lui de fier,
Tot te-ar lăsa, în urnă cenușa mea să-mi pui...
O, nu uita, chiar Creon, în strășnicia lui,
Lăsat-a Antigonei, la urmă, dreptul sfînt,
Sărmanului ei frate să-i caute mormînt...
Parfumuri tari în urnă, din plin, înlîi să pui,
Și în pămîntul Romei s-o-ngropi! Apoi, să spui,
Pietrarilor, să sape pe pietre de mormînt,*

*Pentru drumetii din vremuri acest modest cuvînt :
 „SUB PIATRA ASTA DOARME OVIDIUS ZIS NASO
 CE-A PREAMARIT IUBIREA ! TALENTUL L-A UCIS...
 DAC-AI IUITI VREODATA, UN PIC CARAREA LAS-O,
 ŞI SPUNE : FIE-I SOMNUL MAI MOALE CA UN VIS...”
 Mă mulţumesc cu-atîta ! Căci doar lăsat-am cărţi
 Ce-n viitor vor bate pămîntu-n patru părţi,
 Şi-or înfrunta al vremii adînc necunoscut,
 Să afle generaţii cum ele m-au pierdut...
 Şi să nu uiţi, iubito, la datini vechi să ţii,
 Şi-n zilele din datini la cimitir să vii,
 Cu flori, adînc stropite cu lacrimi. Scrumul meu
 Simţi-va pietatea prinosului, mereu...*

*Şi multe ţi-aş mai scrie şi ţi-aş mai înşira,
 Dar mi-i uscată gura şi nu mai pot dicta,
 Şi-ţi spune sănătate, cel părăsit, străin,
 Răpus de suferinţe la Pontul Euxin...*

Greu îi va fi fost nefericitului Publius Ovidius, în iernile întunecoase de dincolo de munţii Haemus, dar tot ce a adăugat şi tot ce va fi exagerat, era izvorit dintr-o neţărmurită tristeţe şi nostalgie, din nebiruitul dor de a se întoarce cît mai curînd în Italia lui cu lămii şi cu ceruri luminoase. Aştepta, zi cu zi, iertarea imperială sau poate moartea, prin otravă, prin tăierea vinelor, sau prin sugrumare, după obiceiurile sălbatice din acele timpuri.

Nu s-a resemnat, în nefericirea lui, cu toată trecerea timpului, după cum mărturiseşte în a patra carte a Tristelor, elegia a VI-a :

*„Şi taurul, cu timpul, se pleacă domolit,
 Grumazul să şi-l vîre în jugul îndoit,
 Se domoleşte calul cel nărăvit de tot,
 Strunit în frîul aspru şi cu zăbala-n bot,
 Devine blînd, cu timpul, şi leul din Atlas,
 Din marea lui cruzime te-ntrebi ce-a mai rămas,
 Dresorului, îşi pleacă grumazul, an cu an,
 Chiar pîn'şi elefantul sălbatec, indian,
 Şi tot cu timpul, mîzga ascunsă-n rădăcini,
 Ridică bogăţie de struguri pe ciorchini,
 Tot timpul, îndulceşte şi fructul. De sub glee,
 Din bobii, aruncă valuri de spice aurii,
 Încet, el roade fierul ce brazde zvîrle-n jur,
 Silexu-l netezeşte şi diamantul dur...
 Uităm de morţi. Se trece, mînie şi blestem,
 El potoleşte inimi ce sub durere gem,
 Supune tot, Vechimea, venind încet, uşor,
 Doar inima mea geme şi mai îngrozitor...*

*Foiesc în juru-mi scîții, foiesc întunecați,
Foiesc în juru-mi geții, în cioareci îmbrăcați.
Mă-mbolnăvesc mai tare, atîtea petrecînd...
Dar am doar o speranță că voi muri curînd,
Și am doar o speranță, că poate n-o s-ajung,
Exilul meu și chinul să-mi fie și mai lung...”*

În decursul timpului, Publius Ovidius Naso s-a rugat și prietenilor lui, prin elegii sfîșietoare. Pe alții i-a dojenit, cum se vede din a treia carte a Tristelor, elegia a XI-a :

*Știam că n-ai în tine nimic, nimic uman,
N-ai inimă sub coaste, ci doar un bolovan!
Mai poate-avea restriștea un și mai negru val?
Mă latră Borealul sub Ursa lui Menal,
Și dușmănos e țărnul, aici la Euxin!
Sălbatecă e țara, și-s singur, și-s străin...
Nu mă-nțeleg cu nimeni, prin grai, aici pierdut!
Mereu, mereu e locul de spaime străbătut,
Mă încolțesc vrăjmașii din nordul rece scurși,
Și tremur, precum cerbul cel urmărit de urși,
Mă simt, între atîția războinici duri și cruzi,
Ca mielul prins de haita sălbatecă pe munți...
Eu, mi-am pierdut iubita și patria! Iar cei
Iubiți odinioară, lipsesc din ochii mei,
Dar din atîtea rele grozave, cîte sunt,
Mînia-mpărătească e răul cel mai crunt...*

*O, poate fi oricine la vorbă iscusit,
Să poată să zdrobească un om de mult zdrobit!
Să lupte, caracterul cel nobil și înalt,
Să iei metereze și ziduri, cu asalt,
Căci numai ticăloșii cei mari în stare sînt,
Să sape ce e gata să cadă la pămînt...
Și-am fost gonit din Roma, de-acasă, de prisos...
Surghiunul mă mănîncă la Pontul dușmănos!
Prea mică e pedeapsa aceasta? În călău,
Văzîndu-mă, ar plînge de milă-n locul tău...*

*Ajută-mă mai bine, de poți! Și lasă, deci,
Nevindecata rană să se închidă-n veci,
Gîndește-te mai bine și la al tău destin:
Pe drumul lui nesigur atîți se duc și vin...
Dar întrucît de grijă tu cel mai tare-mi poți,
Și vrei să vezi că-n vîntul îngrozitoarei sorți,
Voința lui Augustus s-a-nfăptuit deplin,
S-ajungi și tu odată la Pontul Euxin...*

După cum mărturisește în alte elegii, Publius Ovidius Naso a început să uite limba ausonică, și încet-încet a învățat graiurile geților și sarmatilor. A scris poeme în limba getă, și le-a citit poate vecinilor, poate în

adunările cetății. De bună seamă, geții îl vor fi răsplătit din plin, după legile simple, aducându-i poame și vin, lucruri atât de rare la ei, pești cu solzi ruginiți din apele Euxinului sau din Istros, sau poate îi vor fi adus veșmînt călduros de lîră, țesut rudimentar de către simplele și bunele păstorite gete. De bună seamă, nefericitul exilat n-a aflat în cetățile pontice medici, de înălțimea științifică a medicilor din Cetatea Eternă. Pe aici, prin Sciția Minor, ca și prin Dacia, știința vindecării se afla în depărtata fază a empiricului, pe seama buruienilor de leac sau, cum s-ar spune astăzi, pe seama babelor descîntătoare. Era cunoscută puterea narcotică pentru bolnavi, a seminții de cînepă, după cum arată scurte însemnări contemporane.

Geții noștri aveau strălucitoare eresuri privind întunecările de soare, credeau că astrul dătător de lumină și de viață, era mîncat din vreme în vreme de niște balauri. Prin pămîntul lor, trecea fluviul cel mare Istros, drum din risipite milenii, al negoțului și civilizației. Unii autori ai antichității spun că expediția argonauților n-ar fi mers numai la legendara Colchida, ci ar fi apucat și în sus, pe Istros, către inima Daciei, poate la Abruttus, și că s-ar fi înapoiat prin Adriatica. Noi spunem că versiunea aceasta ar fi plauzibilă, cunoscînd cum căutarea averilor a descoperit din întuneric oceane și mări, a mînat fenicienii din geneza istoriei, pînă la Cartagina și Spania, iar alții au pus temelul atîtor colonii pe țărmurile Pontului Euxin și pînă în adîncul lumii abia cunoscute. Navele elinilor urcau pe Istros pînă la cetățile dace, ducînd vase scumpe, vinuri celebre din Elada, stofe și arme, și luînd în schimb aur, dar mai cu seamă selavi. Alte drumuri de comerț coborau din Dacia pe râurile Phytretus și Hyerasus, iar altele coborau tocmai de la semințiile din pădurile marcomane. Tomis, împreună cu cetățile vecine, erau puternice artere prin care pulsa viața și civilizațiile acelor vremuri.

Ne vine a crede că în orice parte a imperiului roman ar fi fost surghiunit, Publius Ovidius ar fi fost la fel de trist, ar fi gemut cu aceeași nealinată durere, după cetatea lui cu colonne de marmură albă și peristiluri armonioase. După cum s-a arătat mai sus, elegiile lui urmăreau înmuierea inimii imperatorului. A tot nădăjduit, an cu an. La o vreme, își va fi dat seama că totul era pierdut. Se succedau anotimpurile pontice, și nu se mai arăta mult așteptatul edict de iertare. Ovidius îmbătrînea. Se apropia de al șaizecelea an. Într-o zi, a primit știrea că imperatorul Augustus murise, iar el și-o fi pus rădejdea iertării în Tiberius. Apoi, de bună seamă, și-a luat rădejdea că se va mai întoarce vreodată acasă. Bătrîn și bolnav, locuind într-o casă friguroasă, se gîndea la moarte, la inscripția de pe piatra mormîntului.

Rar a creat geniul uman o poezie atât de tristă, atât de zguduitoare și atât de frumoasă, ca a treia elegie din a treia carte a Tristelor...

Poezia aceasta, fragmentar citată mai sus, va stoarce lacrimi pînă și din inimile de mult iertate de toate furtunile. Lui Ovidius, îi venea vremea să-și ia rămas bun pentru totdeauna, de la Roma, de la soția lui și de la anotimpurile pontice, avînd de trecut printr-un amurg, către anotimpul cel fără de sfîrșit. Avea să se amestece cu pulberea furtunilor de pe la noi, spiritul lui avea să rătăcească de-a pururea printre daci, geți și iasigi, printre sarmați, și printre atîtea seminții ce s-au vînturat pe ariile istoriei. El s-a stins cu ultimul gînd îndreptat către pămîntul Romei. Slăbit de boală, își dicta ultimele gînduri. Mîna lui ostenită nu putea nici urca spre gură ulciorul cu vin înviorător.

Tînguirile lui au amuțit de mult, sub pulberea celor două mii de ani, care au trecut ca niște clipiri din gene și s-au risipit în largul timpului ca niște străluciri de fulger.

Îmi cer tîrziu iertare pentru aceste cuvinte atît de precare, și-mi cer umilită iertare de la umbra marelui și nefericitului Ovidius, că poate i-am sărăcit frumusețile elegiilor, traducîndu-le în limba romînească, în limba strănepoților simplilor geți de la Pontul Euxin. N-am stăruit asupra cauzelor exilului, acest lucru urmînd să-l lămurească specialiștii și oamenii cu înaltă rutină. Însă, fie că a profanat misterele zeiței Issis de la Nil, după cum spun unii, fie că și-a atras dușmănia Iuliei, cum spun alții, fie că l-a pierdut chiar opera lui închinată iubirii, Ovidius a plătit înspăimîntător de scump greșeala lui, însă a rămas poet pînă la capăt . . .

Mi-aș îngădui să-i poftesc pe amicii poeți ce chinuiesc muzele cău-tîndu-le prin abstract, să deschidă și să aprofundeze cărțile acestui om extraordinar, dacă vor să învețe ceva despre tărîmurile unde se află nepieritoarele izvoare ale poeziei ! Vor vedea cum a știut Ovidius, poreclit Naso, să extragă aur de cele mai subtile carate, din amănuntele vieții, cele mai neînsemnate în aparență : vor vedea cum a știut îmbina în versuri fără moarte, sudoarea getului, vitejia sarmatului, pelinul tăpșanurilor pontice și furtuna mării. Operele lui, scrise la Tomis, sînt pledoarii pentru cultul neprecupețit al frumuseții eterne, pentru liniște în lume, singurul temei al tuturor lucrurilor și monumentelor. Ar fi bine să se plece cît mai des asupra Tristelor și Epistolelor pontice, toți cei intrați în cîmpiile artei clandestin, și să afle că poetul e numai sensibilitate, numai inimă, numai credință pînă la fanatism în frumosul veșnic, în elementele cele mai simple ale vieții. Ar fi bine, să se plece mai des asupra operelor lui, lacrimogenii, și să vadă cum inima cea mai sfișiată de durere a rămas mare și demnă, ridicîndu-și lacrimile pînă la frumusețea constelațiilor . . . Astfel, vom învăța toți, de la Publius Ovidius, ce înseamnă a rămîne poet pînă la capăt ! Poezia lui stîrnește cele mai fierbinți lacrimi ale sincerității, e clară și proaspătă, ca o dimineată getică. Ovidius este un mare poet modern, cu toate cele douăzeci de secole așternute pe stra-

turile pământului, odată cu potopurile de lumină, cu viforele, cu furtunile mării, cu pașii faunelor dispărute și ai semințiilor ce nu mai sînt. A murit în amurgul antichității, s-a amestecat cu țărîna getică. A cîntat pământul nostru, și pentru asta ne întoarcem spre amintirea lui, și-i dăm laudă și înălțare, și-l numărăm între înaintașii noștri iluștri.

Ovidius Naso, strănepoții barbarilor te salută !

Unde ți-i umbra, Ovidius ? Sîntem încredințați că nu ți-i frig între umbrele geților, căci doar ei erau așa de simpli și primitivi, și așa de buni, iar noi te învelim cu mătasea caldă și moale a inimilor noastre ! Vara, cînd se ridică furtunile pe Pontul Euxin, la țărîm se înalță colburile geților. Se văd în fulgere săgeți și arcuri luminoase. Se aud pe mare strigăte de biruință. Zeul luminii, Gebeleizis, se arată iar, strălucind, și pulberile geților se culcă la loc pe țărîmuri, în așteptarea altor furtuni. Ovidius Naso, noi te zărim printre săgetători. Te auzim strigînd în limba getă, împotriva întunecării cerului și Euxinului ! Lacrimile tale s-au scurs în pământul getic și sînt și astăzi acolo, în infinite generații de ierburi. Din brațele tale obosite vor fi crescut doi arbori, iar din inima ta va fi crescut un plop înalt, în inima singurătăților pontice, să te uiți mereu cum picură pe arii clătînoase luceafărul de ziuă... Dar, Ovidius Naso, pentru tine se face ziuă în orice generație, căci prea copleșitoare ți-i lumina !

Poezia adevărată nu are moarte ; ea e sufletul omenirii, merindea ei de toate zilele, pe urcușul timpului nemăsurat. Între efemeri deși funigiei, ea e mereu proaspătă, ca o dimineață getică, și ca o trezire din pulberi a arcașilor lui Gebeleizis.

ÎNSEMNĂRI DESPRE STILUL LUI OVIDIU

DE

GH. BULGĂR

Opera poetică a lui Ovidiu s-a bucurat de o prețuire deosebită printre contemporanii săi, datorită atât temelor noi abordate într-un spirit liber, degajat de canoanele tradiției clasice, cât și calităților specifice ale artei, ale stilului său poetic. Despre fondul de idei al numeroaselor opere scrise de Ovidiu s-a vorbit adesea, mai ales că aceste opere s-au împletit strâns cu istoria vieții scriitorului latin, care izgonit, către sfârșitul vieții sale, la Tomis (Constanța de azi) a rememorat unele episoade trăite; el a respins acuzarea imperială că ar fi fost în contratimp cu preocupările reformatoare, cu planul asanării morale întreprinsă de August.

Dacă orientarea tematică a poeziei lui Ovidiu e originală, aproape total diferită de opera contemporanilor săi, arta, procedeele exprimării, stilul său sînt, în general vorbind, pe linia dezvoltării mai libere a limbii poetice latine din vremea consolidării imperiului roman. În ansamblul mișcării literare din timpul lui August, se știe că fiecare scriitor de seamă a adus o contribuție originală la dezvoltarea mijloacelor expresive ale limbii latine literare. Nu poate fi neglijată, vorbind despre poeți, vigoarea epică a lui Vergiliu, adesea comparat cu Homer, nici îndrăzneala inovației stilistice la Horațiu, pe care Ovidiu l-a numit „*numerosus*” — cel bogat în teme literare, în mijloace expresive, în construcții sugestive. Într-o scrisoare din Tomis (Triste, IV, 10) poetul latin își amintește cu recunoștință și prețuire de maestrul său, a căror operă stă la temelie clasicismului latin.

Ovidiu venea în literatura Romei către începutul declinului artei clasice propriu-zise. Pentru acest poet canoanele rigide nu mai sînt atât de constrîngătoare ca pentru înaintașii săi. Una din trăsăturile caracte-

ristice ale stilului lui Ovidiu este tocmai îmbinarea originală a tradiției clasice cu avântul înnoitor care tindea spre descătușarea literaturii de făgașul deprinderilor învechite. Precum lumea imperiului, consolidat prin extinderea dominației romane pînă aproape de marginile lumii cunoscute atunci, aspira la tot mai multă libertate și bunăstare, literatura reflectînd tendințele politice, sociale, economice ale vremii, se îndrepta și ea spre o înnoire, cu tot programul imperial de a face din ea un aliat al năzuințelor regeneratoare; reformele preconizate de August tindeau să repună în circulație norme și deprinderi vechi, tradiționale, nu să schimbe ceva în structura socială, economică sau culturală a imperiului.

Pe nedrept, adesea arta literară a lui Ovidiu a fost considerată ca un joc al imaginației sale exuberante, ca un divertisment lipsit de adîncime, de ținută clasică. Tematic, Ovidiu aducea preocupări noi și trata subiecte apreciate de lumea aristocrată; el vorbea despre mentalitatea și preocupările la ordinea zilei; predominau în versurile poetului tonul galant, optimismul și bucuria de a trăi, de a iubi. Expresia artistică, stilul autorului nu puteau rămîne la nivelul vechi, la mijloacele și rutina înaintașilor. Coborînd în mijlocul realităților și în sînul semenilor săi, poetul avea să li-se adreseze într-un limbaj adecvat mediului, într-un limbaj adesea îmbogățit cu termeni noi, simplu, natural. Sub acest raport, Ovidiu, mai des decît contemporanii săi, a apropiat stilul literar, poetic, de cel al limbii comune, păstrînd spontaneitatea construcțiilor din limba de toate zilele. Această particularitate explică și buna primire făcută versurilor lui de către contemporani, fapt despre care vorbește scriitorul în exil, un amănunt de care-și amintește cu tristețe adîncă:

*Mă-ndemni cu poezia să-mi potolesc aleanul,
Ca nu cumva s-adoarmă, să piar-al meu talent.
E greu să-mi spui amice: zglobia poezie
Vrea zile însorite, vrea suflet liniștit.
Furtuni vijelioase îmi vînzolesc viața,
Și nu-i destin pe lume mai trist decît al meu.
Cum? Priam vrei la moartea copiilor să joace?
Niobe-nlăcrimată să ducă mîndre hori?
Ce crezi? Să facă versuri ori jalei să se deie
Cel surghiunit în capul pămîntului, la geți?*

(*Triste*, V, 12, 1—10)¹

Buna dispoziție, optimismul, viața fără griji și mediul aristocratic, apoi ușurința versificării (*Quodquod tentabam scribere versus erat* — orice-n-

---

¹ Citez după traducerea, în general excelentă, a lui T. Naum. O recenzie critică asupra ei am publicat în *Viața romînească*, 9/1957.

cercam a scrie, se prefăcea în vers) au fost împrejurări specifice care au favorizat creația poetică mai liberă, într-un ton mai familiar, cu construcții mai degajate de normele limbii clasice. Acest fapt nu excludea însă readucerea în câmpul stilistic a unor vechi procedee artistice, cum ar fi comparația mitologică, evidentă chiar în fragmentul citat, ca să nu mai vorbim de larga ei întrebuințare în *Metamorfoze*.

Existau în personalitatea artistică a lui Ovidiu două tendințe opuse, vizibile în stilul poeziei sale. Pe de o parte poezia-divertisment liric al societății aristocratice a Romei de atunci, fapt care l-a dus în direcția oglinirii mediului în care a trăit poetul pînă în momentul condamnării lui; pe de alta, influența marilor maeștri ai literaturii clasice, prestigiul tradiției artistice eline și latine, care au constituit pentru orice scriitor roman o școală, cea mai înaltă școală a deprinderilor poetice, a perfecționării talentului artistic, în cazul lui Ovidiu, o frînă a exuberanței lirice. În momentul de apogeu al puterii romane și de maximă înflorire a imperiului sub conducerea lui August, Ovidiu avea să facă o originală sinteză a acestor două influențe sub care se desfășura creația lui artistică. În versurile lui vom întîlni atît exprimarea densă, sugerînd o mare bogăție metaforică, cît și amplificările detaliului, cumului de elemente descriptive, observația subtilă, rafinamentul nuanțelor atît de prețuite în epoca elenistică.

Observarea manifestărilor individuale și latura morală a vieții individuale și sociale sînt izvoare de cronică punctată de spirit satiric sau de reflexii morale subtile. Horațiu a înfierat nu odată păcatele omului de rînd, Vergiliu a slăvit trecutul și gloria romană și s-a aliniat, din convingere, intențiilor reformatoare ale împăratului. Lucru ciudat: Ovidiu își permite săgeți la adresa cercurilor aristocrate:

*Carmina laudantur, sed munera magna petuntur :
Dummodo sit dives barbarus ipse placet.*

(*Ars amandi*, II, 276—277)

adică: „sînt lăudate poeziile, dar toți aspiră la daruri mari: numai fie bogat și un barbar chiar li-e pe plac”.

Viața de lux, de opulență, starea de venalitate a secolului de aur sînt caracterizate prin insistența poetului asupra unui cuvînt de mare circulație în societatea aleasă a contemporanilor:

*Aurea sunt vere nunc saecula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.*

„sîntem cu adevărat într-un secol de aur, aurul mult aduce demnitățile, cîntea, cu aur se cumpără și iubirea”. Cele două versuri cuprind succint, în cuvinte pline de înțeles, ținta supremă a aspirațiilor aristocrate : aur, cît mai mult aur (plurimus auro venit honos). Demnități, funcții de prestigiu, distracții, desmăț, totul se cîntărea în aur. Cum se vede, puterea romană, voința atotputernică a împăratului n-au putut nimici în poet spiritul critic, ironia contra celor mai înalte vîrfuri ale societății contemporane.

În cele mai diverse situații, în cadrul unor subiecte determinate, sub influența peisajului uman (ca în *Amores*, *Ars amandi*, *Remedia amoris*), sub impresia fabulosului sau în mediul miturilor din *Metamorfoze*, dar mai cu seamă sub apăsarea tristeții și a singurătății din timpul petrecerii sale la Tomis, meditația, reflexia filozofică, observația morală se concretizează în versuri lapidare, ca o maximă săpată în stîncă, mărturie pentru posteritate despre adîncimea și frumusețea artei unui poet inspirat. În categoria *aforismelor* pot fi rînduite versuri ca :

Nec minor est virtus quam quaerere, parta tueri (*Ars*, II, 13) — „a păstra cele dobîndite nu cere mai puțină virtute ca faptul de a le cîștiga”.

Consilium resque locusque dabunt (*Triste*, I, 1, 93) — „locul și împrejurarea te vor sfătui (ce să faci)”.

Quo quisque est maior, magis est placabilis (*ib.*, III, 5, 31) — „cu cît e cineva mai mare, cu atît este mai blînd”.

Adesea rezumînd învățăminte rezultate din experiență sau din studiul vieții, al cărților mai vechi, poetul s-adresează tinerilor :

Venturae memores iam nunc estote senectae :

Sic nullum vobis tempus abibit iners (*Ars*, III, 59—60) „amintiți-vă mereu că vine bătrînețea : astfel nu vă va trece zadarnic timpul”. Sînt apoi interesante unele parafrazări ale aforismelor celebre, ca : *inter arma silent musae* — „în vreme de război muzele tac”. Ovidiu completează astfel ideea că orice creație are nevoie de reculegere :

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt (*Triste*, I 1 41) „poezia cere liniște și singurătate”. Cunoscutul vers al lui Vergiliu : *Felix qui potuit rerum cognoscere causas* — „fericit e cel ce poate cunoaște pricina lucrurilor” — își are un corespondent în Ovidiu :

Felix qui quod amat defendere fortiter audet (*Amores*, II, 5, 9), adică : „ferice de cel ce îndrăznește să apere curajos ceea ce iubește”.

Cugetarea cobeară — cum se întîmplă adesea în opera lui Ovidiu — din sfera filozofiei, a abstracțiunilor, în lumea sensibilă, în mediul vieții cotidiene, pentru a reține într-o originală și densă construcție stilistică un adevăr, o idee demnă să figureze în registrul aforismelor adînci, care totdeauna vor rămîne aproape de inima oamenilor.

În descrierea mediului galant nu lipsește nici reflexia asupra naturii umane. Femeile vin la spectacole „ca să vadă și ca să fie văzute” :

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae (Ars, I, 99)

Obișnuința, dar și exercițiul de voință, joacă un însemnat rol în viață și la fel și în iubire :

*Intrat amor mentes usu, didiscitur usu ;
Qui poterit sanum fingere sanus erit. (Remedia, 503)*

„iubirea ne înlănțuie judecata, dacă ne obișnuim cu ea ; ne dezbrăm de ea tot prin obișnuință. Cine-și poate imagina că este sănătos, chiar se va face sănătos”.

Tradiția poeziei latine, care încă de la Plaut, Terențiu, Catul, Lucretiu, făcuse din filozofie, din reflecția morală, un sprijin al descrierilor, al evocării, al caracterizării, n-a fost deci părăsită de Ovidiu. Poetul, mai ales în a doua parte a vieții sale, a exprimat în construcții stilistice sobre, dense, adevăruri valabile, eterne, care țin de natura umană, de realități psihologice vechi. Adesea i-a fost deajuns o simplă trăsătură, o enunțare lapidară printr-un epitet semnificativ, capabil să îngroașe linia peisajului sau a portretului.

Epitetul a căpătat la Ovidiu o largă și multiplă întrebuințare. În mod tacit, azeziunea, simpatia sau, dimpotrivă, repulsia, critica decisă a poetului izbucnesc într-o determinare, într-un epitet nou, original. În raport cu alți poeți clasici ai Romei, Ovidiu nu e zgîrcit de loc în distribuirea epitetelor menite să pună un accent deosebit asupra laturii esențiale a lucrurilor. Imaginația sa exuberantă se dezvoltă și prin asocierile inedite, bogate, în serii neașteptate, pline de pitoresc și de vigoare plastică. Epitetele aduc determinări și nuanțe aproape intraductibile, totuși sensibil expresive : pentru poet fluviile sînt iubite de popor, au malurile locuite de mult popor (*flumina popularia, Metam., I, 577*) ; râul Sperchios curge printre mulțime de plop (*populifer Sperchios, ib. 579*), mugetul răsună ca un strigăt de jale (*luctisono mugitu, ib. 723*), poeziile sînt tineresti (*carmina juvenalia, — Triste, IV, 10, 57*) ; Horațiu e un poet productiv, bogat în teme și ritmuri noi (*numerosus Horatius, ib. 49*), limba încremenește de o teamă care te îngheață (*lingua gelido retenta metu, Heroid., XI, 82*), gîndul a rămas întru totul cum a fost în trecut (*mens tantum pristina mansit, Metam., III, 203*), cuvintele au fost lăsate să zboare spre urechea prietenilor (*datus este verbis ad amicas transitus aures, ib. IV, 77*).

Nu rareori e folosit *cumulul de epitete* ; procedeul anunță patosul romanticilor. Năvala de culori, de nuanțe, de hiperbole, apoi metaforele

și personificările deschid noi perspective de îmbogățire expresivă a lirismului latin, mai degajat, mai apropiat de zbuciumul cotidian al omului. Seninătatea și echilibrul în fond și în formă, în conținut și în limbă, specific clasicismului rămân tot mai mult un tezaur și un document al trecutului. Acest adevăr reiese limpede din oricât de succintă analiză a operei lui Ovidiu. Iată câteva epitete, în numai trei versuri :

*Hic color aprica pendentibus arbore pomis,
Aut ebori tincto est aut sub candore rubenti,
Cum frustra resonant aera auxiliaria lunae.*
(*Metam.*, IV 331).

Una din eroinele descrise de poet e menită „să răătăcească în mizerie, fără vreo speranță, pătată de sângele crimei sale” (Erret *inops, expes*, caede *cruenta* sua ! (*Heroid.*, VI, 162).

Epitetele pot fi uneori **c o n c o r d a n t e**, din aceeași serie de determinări pozitive sau negative, accentuând impresia sau sentimentul care le generează: Vidit et *obscurum timido* pede fugit in antrum (*Metam.*, IV, 100) — „fi vede și cu pasul șovăielnic fuge în peștera întunecoasă”. Contrastul dintre determinări sugerează caracterul dramatic, încordat, al unor stări sufletești, subliniind adesea natura morală a faptelor.

Mollibus et verbis aspera fata leves (*Pont.* III, 5, 14) — „cu vorbe blinde tu îmbunează destinul aspru”. Și Horațiu scrisese astfel, folosind epitetele **c o n t r a s t a n t e**: *Vitae summa brevis spem nos vetat inchoare* longam — „scurtimea vieții ne oprește să nutrim o speranță lungă”. Existau, cum se știe, o serie de procedee clasice comune scriitorilor epocii de înflorire clasică a literaturii latine, procedee pe care Ovidiu le-a preluat adăugându-le de multe ori construcții originale.

Un interesant rol de epitet joacă și *apozitia* construită pentru a caracteriza o întreagă categorie de ființe :

Sunt tamen et doctae, rarissima turba, puellae (*Ars*, II, 282) „mai există totuși și fete cumini — gen rar de tot (de fete)”. Alteori, pentru a întări comparația, apozitia cu rol de epitet reține aspectul fundamental al unei categorii de ființe :

*Ut fugiunt aquilas, timidissima turba, columbae,
Ut fugit visos aqua novella lupos* (*Metam.*)

— „cum fug porumbeii — speță foarte fricoasă — de vulturi ; cum fuge mielul tânăr când vede lupii” . . .

Atributul, apozitia, subiectul multiplu, joacă un însemnat rol stilistic, pentru că ele atrag uneori variantele sinonimice și alte mijloace gramaticale (incidența, subordonarea, elipsa), puse în slujba expresivității, a construcțiilor poetice mereu înnoite și sugestive. Astfel, în legătură

cu *turba-*„mulțime”, citat mai sus ca exemplu de variație sinonimică, reproduce un singur vers din Ovidiu :

Vulgus adest Scythicum braccataque turba Getarum (*Triste*, IV, 6, 47)
— „vezi doar poporul scitic și mulțimea geților îmbrăcați în cioareci”.

Un rol însemnat ocupă repetiția în ansamblul procedeelelor stilistice folosite mai des de Ovidiu. Reluarea cuvântului (sau a sintagmei) urmărește fără îndoială potențarea ideii, a amănuntului exprimat prin elementul lexical repetat. Acest procedeu, comun poeziei epice și celei lirice, imprimă un caracter familiar exprimării, apropiind-o de dezvoltarea modernă a poeziei. Exemple pot fi luate din toate cărțile lui Ovidiu :

Naidēs ignorant, ignorat et Inachus ipse (Metam., I, 642)
Perque vices modo „Persephone !” modo „filia” clamat,
Clamat et alternis nomen utrumque ciet. (Fast., IV, 483—4)

— „pe rând „Persefone”, „fiica mea” strigă ; le strigă tot pe nume chemînd pe fiecare”. Mai extins e procedeu în versurile :

Spectabat terram, terram spectare decebat
Maesta erat in vultu, maesta decenter erat. (Amores, II, 5, 43—4)

„privea pămîntul, se cuvenea să-l privească ; avea înfățișarea tristă, era de o tristețe demnă”.

Poetul insistă aici asupra cîtorva cuvinte pe care le repetă, întregind sensul lor chiar cu termeni din familia respectivă de cuvinte : *tristețea* (maesta) ; *privirea* (spectabat, vultus) ; ceea ce *se cuvenea* (decebat, decenter) ; *privirea în pămînt* (terra). Seria de repetiții converge în aceste două versuri spre a accentua aspectul tristeții copleșitoare. Într-o altă stare de suflet, acea de groază, de teamă, se află poetul însuși, căruia în Tomis toate i se par teribile, ca în mijlocul sălbătăciei :

Omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae
Omniaque hostilis plena timore soni. (Triste, V, 12, 55)

„peste tot barbarie și urlate de fiară ; peste tot groaza de larva dușmanului”. Judecat strict formal, citatul conține doar repetarea lui *omnia* ; în realitate accentul stilistic cade pe *barbar*, *dușman* și pentru a întări acest conținut folosește cuvinte : *barbaria*, *vox ferina*, *timor hostilis sonus*. Deci aparent, avem varietate de termeni, cu înrudiri sinonimice, în realitate o întreagă grupare de *epitete concordante*, în fond o repetare de termeni sinonimici, pentru a întări ideea de teamă, de groază, de primitivism. În asemenea mediu desigur că poetul suferea cumplit ; și dorea înainte de toate să sugereze compatrioților săi suferința sa. Deosebit de procedeu de mai sus,

asocierile pot fi uneori formale, iar ca sens să avem un contrast. Repetiția poate îmbrăca cele mai variate forme :

„Supplicium patitur non *nova culpa novum*“ (*Trist.*) — vers pe care-l traduc prin : „Rabd o pedeapsă *nouă* pentru-o greșeală *veche*”. Negarea unuia dintre cuvintele repetate ; (*novus*) duce la un sens exact opus : *veche*. Figura aceasta stilistică numită litotă, poate fi întâlnită destul de des în creația clasică antică. Ovidiu o folosește pentru a crea contraste vii, cu sens de superlativ ; e un mod de a reda de multe ori exagerarea poetică, ca în alt vers tot din *Triste* :

Sic me quae video non videoque movent. (IV, 6, 47) —
„la fel mă chinuiește ce văd și ce nu văd”.

Folosirea acestor procedee care par adesea familiare, deosebite în tot cazul de inovațiile și asocierile atât de neașteptate și de uimitoare la Ovidiu, nu demonstrează sărăcie de imaginație. Repetiția, mai rară la alți poeți latini, denotă o mai mare apropiere a limbii scrise de limba vorbită. Poetului îi plăcea să se afle printre contemporanii săi, vorbindu-le într-un stil ușor de înțeles, stil care totuși, nu e lipsit de noutate expresivă, de adâncime, de concentrare. Mai puțin clasic decât înaintașii săi, mai puțin lucrat ca stil, versul lui Ovidiu e mai modern prin deschiderea sensibilității sale către tumultul conștiinței și al afectelor mărturisite direct, într-un ton patetic.

Aceste particularități ale limbii poetice a lui Ovidiu constituie o îmbogățire a experienței artistice, o anticipare a modalităților stilistice moderne. Nu e cu totul greșită afirmația celor care văd în poetul latin pe primul romantic al literaturii mondiale (G. Călinescu). Degajarea lui de canoanele stilului clasic, libertatea relativă în folosirea *oricărui* procedee stilistice pentru a ilustra mai veridic, mai natural, infinitul stărilor sufletești ale omului frământat de neliniști și dorinți, anunță descătușarea și patosul creației moderne, complexă, infinită.

Particular la Ovidiu, în raport cu alți poeți, mi-a părut, pînă la un punct, felul în care el a folosit participiul, ca formă a concentrării, ca determinant comod, totuși dens și expresiv, ca reflex al stilului popular pe cale de a pătrunde tot mai adînc în limba și stilul literaturii. În *Triste*, IV, elegia a X-a, citim : *emendaturis ignibus ipse dedi* (v. 62) — „le-am pus (versurile) pe foc care le va îndrepta” (adică fiind proaste, după poet, le va arde), iar ceva mai jos : *quaedam placitura cremavi* — (v. 63) — „pe unele, care puteau plăcea, le-am ars”. În poemul *Ibis* : *plura leges et nomen habentia verum* (643) ; *non mentituro quid libet ore legat* (66), iar în *Metam.*, I : *motura tonitura* ; *ventos facientes fulgora* (v.55—56), construcții

care au avantajul scurtimii și al nuanțării colorate a contextului. Procedeu amintește de o fază mai veche a limbii latine, de epoca lui Plaut, deci de un stil oral, popular, când construcția participială era de asemenea des folosită. Probabil că e vorba și de o influență greacă, pentru că participiul a avut o largă întrebuințare în opera scriitorilor greci antici.

Același caracter de stil oral, de construcție liberă, îl au apoi complementele introduse prin prepoziții: finita *per* plurima vulnera vita (*Metam.*, III, 251), în loc de formula clasică: finita plurimis vulneribus vita — „viață sfârșită din cauza numeroaselor răni primite”. Tot mai larga întrebuințare a prepozițiilor în stilul lui Ovidiu anunță lentă dar sensibilă schimbare structurală a sintaxei clasice, devenind cu timpul din sintetică tot mai analitică, aspect moștenit de limbile romanice. În exemplul de mai sus, *per* introduce un circumstanțial de cauză; în alt loc el poate introduce alte numeroase circumstanțiale; lacrimaeque *per* ora non fluxerunt (*ib.*, 202—203), un complement de loc; alteori tot așa de bine: de timp, instrumental, de mod, de scop. Stilul lui Ovidiu oglindește deci nu numai libertățile asocierilor, ale sintagmelor sau determinărilor inedite, dar și unele schimbări sintactice care merg în același sens al apropierii de expresia omului contemporan.

Pentru reținerea unor particularități stilistice specifice artei lui Ovidiu, mi se pare concludentă compararea a două pasaje având aproximativ un conținut de idei similar: unul din elegiile exilatului de la Tomis, altul din opera lui Horațiu. Punând alături câteva versuri care descriu un peisaj de iarnă vom putea constata reacția sensibilității poetului elegiac, manifestată prin dese epitețe folosite ca întărire a culorii locale, în raport cu ținuta sobră, lipsită de exuberanță, în fraze care constată realitatea aspră, la Horațiu. Am putea spune că versurile triste ale lui Ovidiu manifestă reacția unui suflet mai stăpînit de afecte, mai puțin rezervat, gata să mărturisească în cuvinte multe mîhnirea care-l copleșește, iar versurile lui Horațiu aduc o reflecție stăpînită a unui gînditor care-și controlează și-și estompează reacțiile sufletești în fața faptelor. Ovidiu scrie deci în cunoscuta elegie a X-a din cartea a III-a a Tristelor:

*At cum tristis hiems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo est candida facta gelu,
Dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto,
Tum patet, has gentes aëe tremente premi.
Nix, iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant
Indurat bores perpetuamque facit . . (v. 9—14).*

Tra ducerea recentă, din care am citat și pînă aci, deși nu putea reda absolut fidel toate nuanțele textului original, este prețioasă pentru că demonstrează, în primele versuri, tocmai ceea ce ne propunem să subliniem

ca particularitate de stil la Ovidiu : preferința acestuia pentru epitete, cum spuneam mai sus :

*Cînd însă vine iarna cea tristă și cumplită,
Și geru-mbracă țara în albul lui veșmînt
Și cînd la miazănoapte e crivăț și ninsoare,
Atunci să-i vezi pe barbari de viscol doborîți !
Nici soarele, nici ploaia nu pot topi zăpada,
Și crivățul o-ngheață : ea-n veci nu se mai ia...*

La Horațiu, aspectul iernii e descris prin amănunte concrete : cerul întunecat, zăpezi, ploi, marea și pădurile vuiesc de crivăț : unde Ovidiu preferă determinarea adjectivală, deci calificarea abstractă prin precizarea unor anumite însușiri : iarna *tristă*, *wrîtă* la față (squalentia ora), gerul e *marmorean*, iar pămîntul devenit *alb* (terra candida facta), zăpada eternă (nix perpetua) — Horațiu cumulează tocmai elementele sensibile fundamentale, cuprinse în metafore ingenioase :

*Horrida tempestas caelum contraxit et imbres
Nivesque deducunt Iovem ; nunc mare, nunc silvae
Threicio Aquilone sonant.*

(*Epoda XIII*, 1—3)

„O vreme îngrozitoare întunecă cerul ; ploi și zăpezi curg din cer, acum marea și pădurile vuiesc de suflarea Acvilonului năpraznic”.

Un singur epitet în succinta descriere a iernii ; în schimb, admirabilul contur al peisajului zugrăvit de o mîină sobră și sigură.

Fiecare poet, în felul său, reprezintă o contribuție certă la îmbogățirea mijloacelor stilistice, poetice, ale literaturii universale. Modelele de stil, devenite celebre, au circulat apoi în literatura altor popoare și au constituit stimulentele unor sporite activități creatoare, din ce în ce mai perfecționate. Scriitorii clasici ai antichității au fost o sursă importantă pentru autorii noștri, mai ales la începuturile culturii noastre moderne, oferindu-le atît o tematică bogată, originală, complexă, cît și forme expresive perfecționate de-a lungul unor secole de intensă muncă literară. Am dat cîteva exemple din elegia lui Ovidiu, în care deplînge rigorile climei pontice și descrie în chip original iarna la Tomis. Pentru a vedea în ce chip textul clasic a dat de lucru traducătorilor noștri, cum bogăția stilistică a originalului a sugerat în romînește diverse construcții poetice noi, reproduc traducerile lui Hasdeu (*Columna lui Traian*, 1872, nr. 29, din 15 aug., sub titlul „*Ovidiu la gurile Dunării*”) și a lui Șt. Bezdechi (în vol.

Tristia, Cluj 1930); pasajele corespund textului latin reprodus la p. 34. Iată întâi cum a tradus Hasdeu :

*Vai însă, când sosește posomorîta iarnă
Rînjînd grozava-i buză și când începe gleba
A încărunți cu-n cetul sub marmura de ger !
Și crivățul pornește și neaua umple nordul
Și cade, cade, cade ; nici soarele nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpietrește . . .*

Același text latin apare în traducerea din 1930 a lui Șt. Bezdechi în metru original, astfel tălmăcit :

*Însă cînd iarna mîhnită și-arată hidoasa ei față,
Iară pămîntul de ger marmorean e-nălbit,
Cînd troienită-i zăpada de vifore, vezi că pe-aceste
Ginți le-asuprește din greu Polul bătut de furtună.
Neaua pe jos așternută, de crivăt pe veci înghețată,
Cît nu se poate topi nici de căldură, nici ploi . . .*

Diferențele de lexic și de stil sînt vizibile, fapt care dovedește în ce măsură un text clasic, bogat în nuanțe și în invenții stilistice, poate inspira traducătorului formule diverse, construcții originale, capabile să redea cît mai fidel, cît mai expresiv originalul. Opera clasicilor e un domeniu de vastă experiență artistică, valabilă peste timp, pentru că reprezintă cvintesența gândirii și a expresiei, o oglindire a realității sociale, a adevărurilor perene. Stilul original al lui Ovidiu, concentrat uneori pînă la formula aforismului, alteori bogat, amplu pînă la cumularea de epitete, de metafore, de repetiții sau de personificări, prezintă interes pentru scriitori și pentru cercetători datorită modului propriu în care poetul realizează sinteza dintre tradiție și inovație, într-un moment specific al dezvoltării limbii și a literaturii latine.

Imaginea cuprinzătoare pe care Ovidiu ne-a transmis-o despre viața societății romane a vremii sale, prezența poetului în mijlocul frămîntărilor contemporane, tendința de a se situa la înălțimea cerințelor lumii aristocrate, beneficiară a culturii și civilizației eline, în momentul de apogeu al puterii romane, reclamau o înnoire a meșteșugului, o prelucrare a particularităților stilului familiar, aristocrat uneori, la nivelul înțelegerii semenilor săi. Poezia lui Ovidiu e mai puțin rodul meditației filozofice, cît mai ales reacția unei sensibilități poetice vii, capabile să exprime imediat, fără efort deosebit, idei și sentimente izvorîte din contactul nemijlocit cu realitatea. Iar cum realitatea înconjurătoare era străbătută de aspirații și contradicții adînci, alimentate de huzurul și opulența aristocrației, o realitate diferită de cea a înaintașilor săi, Ovidiu nu putea fi decît interpretul vremii sale, exponentul frămîntărilor care i-au răscolit și lui inima.

Poetul care versifica atât de ușor, care avea în imediata sa apropiere maștri de talia lui Horațiu și Vergiliu, dar care în același timp era un răsfățat al palatelor aristocrate și al casei imperiale, legături care pînă la urmă l-au năpăstuit într-atît, este deci, sub unele raporturi, un inovator în domeniul artei literare, în domeniul stilului. Indrăznelile și libertatea stilului, a limbii în care exprima idei și sentimente comune omului de totdeauna, au arătat posterității însemnătatea valorificării *tuturor* resurselor limbii, cu scopul de a oglindi mai veridic realitatea și mai cu seamă emoțiile adînci, infinite, ale sufletului omenesc. În acest sens opera poetică a lui Ovidiu e un document original, care ne permite să cunoaștem una din cele mai autentice experiențe literare. Stilul lui Ovidiu cu nenumăratele-i construcții, cu modelările atât de neașteptate, cu asocierile de cuvinte atât de sugestive, e făurit parcă pentru un om al vremii noastre. Adeziunea cititorilor de azi la arta lui Ovidiu e cea mai bună dovadă că poezia exilatului de la Tomis a cristalizat în sine o parte a adevărurilor și a frumuseții eterne.

DISCUȚII

PROBLEMA ELABORĂRII DICȚIONARULUI GENERAL AL LIMBII ROMÎNE¹

DE

D. MACREA

Dicționarul limbii române literare contemporane, în 4 volume, *Dicționarul limbii române moderne, ilustrat și etimologic*, într-un volum, dicționarele bilingve sub tipar și cele care urmează să fie date în curând la tipar reprezintă prima etapă de realizări a lexicografiei noastre de astăzi. Aceste dicționare, lucrate după cerințele științifice ale lexicografiei moderne, răspund nevoilor de început ale culturii noastre socialiste, al cărei obiectiv permanent este ridicarea nivelului cultural al maselor prin punerea la dispoziția acestora a instrumentelor de cultivare a limbii naționale și de cunoaștere a limbilor și culturilor străine.

După terminarea acestor dicționare, în fața lexicografilor români se ridică sarcini noi, printre care cea mai importantă și mai grea este elaborarea *Dicționarului general al limbii române* sau, cum i se mai spune cu o denumire pe care nu o credem potrivită, a *Dicționarului tezaur*. Acest dicționar va integra și completa cu elemente noi *Dicționarul limbii române literare contemporane*, *Dicționarul limbii române moderne, ilustrat și etimologic*, *Dicționarul limbii lui Eminescu*, în curs de elaborare la Institutul de lingvistică din București și *Dicționarul de regionalisme*, care se lucrează de către Institutul de lingvistică din Cluj și de către colectivul de lingvistică din Iași. El urmează să cuprindă întreg materialul lexical din trecut și de astăzi, literar și regional, privit sub toate aspectele : semantic, gramatical, stilistic, istoric și etimologic. De asemenea, fără a

---

¹ Expunere prezentată, ca bază de discuții, în ședința din 28.IX.1957 a Consiliului științific lărgit al Institutului de lingvistică din București.

depăși limitele unui dicționar propriu-zis, el va cuprinde termenii tehnici intrați în uzul limbii comune.

Dicționarul general nu este o lucrare de utilitate curentă. El este destinat, în primul rând, lingviștilor români și străini, pentru a-i ajuta să cunoască istoria fiecărui cuvânt vechi sau nou al limbii noastre de la origine pînă astăzi.

Pe lîngă utilitatea lui științifică de necontestat, realizarea unui asemenea dicționar este o chestiune de prestigiu național. Toate popoarele de cultură înaintată au alcătuit sau alcătuiesc asemenea dicționare, menite să înfățișeze întregul vocabular din trecut și de astăzi al limbii lor naționale. Pînă acum, astfel de dicționare au fost elaborate pentru limbile franceză, engleză, germană, sîrbo-croată ș.a.

Lingviștii români din trecut au depus o rîvnă demnă de toată venerația pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*. Sînt prea bine cunoscute încercările Academiei Romîne de a alcătui această operă de importanță națională, ca să le mai expunem aici altfel decît pîntr-o mențiune sumară : *Dicționarul limbii romîne* (1873—1876) al lui A. T. Laurian și I. C. Massim, *Etymologicum Magnum Romaniae* (1880—1897) al lui B. P. Hasdeu și *Dicționarul limbii romîne* început în 1906 de Sextil Pușcariu. Nici unul dintre aceste dicționare academice nu a satisfăcut, din motive diferite, nevoile noastre culturale. Dicționarul lui Laurian și Massim este o lucrare tendențioasă latinizantă care nu a redat imaginea reală a vocabularului romînesc. *Etymologicum Magnum* al lui Hasdeu cuprinde numai cuvintele începătoare cu litera A și cele de la începutul literei B, pînă la cuvîntul *bărbat*. Din *Dicționarul limbii romîne*, lucrat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, n-a apărut, timp de 38 de ani, decît o treime. Pînă în prezent, noi sîntem lipsiți deci de o operă care să cuprindă întreaga bogăție a vocabularului din trecut și de astăzi al limbii noastre, deși elaborarea ei făcea parte din obligațiile fundamentale ale lingviștilor români. Dicționarele alcătuite în afara Academiei de H. Tiktin, Lazăr Șăineanu și I. A. Candrea au fost lucrări de merit pentru vremea cînd au apărut, dar primul a lăsat aproape complet la o parte neologismele care se impuseseră totuși în limbă, iar celelalte două au căzut în exagerarea contrară, introducînd din dicționarele franceze cuvinte și sensuri care nu existau atunci în uzul limbii romîne.

În condițiile pe care statul nostru democrat-popular le oferă astăzi activității științifice se impune începerea lucrărilor pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*. Realizarea lui este în funcție directă de înlăturarea cauzelor care i-au stînjenit, în trecut, apariția. Aceste cauze au fost următoarele : 1. concepția neștiințifică asupra limbii (în cazul latiniștilor); 2. legarea dicționarului de competența unei singure persoane, care, prin puterile ei, oricît de impunătoare ar fi fost, nu putea

duce la bun sfârșit o lucrare atât de vastă; 3. lipsa sprijinului material din partea statului.

Aceste piedici pot fi astăzi înlăturate prin condițiile în care se desfășoară munca lingvistică de la noi, și anume: 1. însușirea concepției materialist-istorice asupra limbii și a experienței lexicografiei moderne; 2. existența unui numeros colectiv de lexicografi formați în munca de elaborare a *Dicționarului limbii române literare contemporane*, a *Dicționarului limbii române moderne, ilustrat și etimologic*, a *Dicționarului limbii lui Eminescu*, a *Dicționarului de regionalisme* și a dicționarilor bilingve; 3. existența unui vast material documentar rămas de la *Dicționarul limbii române* de sub redacția lui Sextil Pușcariu, folosit numai în parte la elaborarea *Dicționarului limbii române literare contemporane* și a *Dicționarului limbii române moderne ilustrat și etimologic*; 4. înțelegerea și sprijinul statului democrat popular pentru lucrările privitoare la limba română.

În ceea ce privește modul de elaborare a *Dicționarului general* se impun câteva precizări de ordin practic.

Dicționarul urmează să fie lucrat de institutele de lingvistică din București și Cluj și de colectivul de lingvistică din Iași, printr-o justă distribuire a muncii. El va avea, după aprecierea noastră, 10—12 volume a câte 800—900 de pagini fiecare, a căror elaborare și publicare va dura, dacă se trece imediat la elaborarea lui, aproximativ 20 de ani, deci va apărea un volum cam la doi ani.

Durata lucrării, surprinzătoare la prima vedere, este explicabilă prin complexitatea și amploarea operelor de acest fel. Toate dicționarele similare au fost elaborate în decurs de decenii. Prima ediție a *Dicționarului Academiei franceze*, începută în 1638, a fost terminată abia în 1694, deci după 56 de ani, situație care a provocat numeroase ironii și critici. Timp de 250 de ani, acest dicționar a avut 7 ediții la intervale de aproximativ 30—40 de ani. La Dicționarul Academiei Germane, *Deutsches Wörterbuch*, început de frații Grimm în 1852, s-a lucrat aproape un secol. Dicționarul limbii engleze, cunoscut sub numele de *Dicționarul de la Oxford*, început în 1882 de James Murray, a fost terminat abia în 1928. *Dicționarul limbii sârbo-croate* al Academiei din Zagreb a fost început în 1880 și nu s-a terminat nici astăzi. Academia Rusă de Științe a început în 1891, sub redacția lui I. K. Grot și apoi a lui A. A. Șahmatov, *Dicționarul limbii ruse*, general și istoric, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte, dicționarul, considerat necorespunzător, rămînînd neterminat. În Uniunea Sovietică, s-a început, după cel de-al doilea război mondial, elaborarea *Dicționarului limbii ruse literare contemporane*, în 16 volume, din care n-au apărut pînă acum decît 5 volume, ceea ce însemnează că apariția completă a lucrării nu este prea apropiată. În Republica Populară Ungară se lucrează

la un mare dicționar al limbii literare maghiare, care va cuprinde evoluția lexicului maghiar de la epoca renașterii literaturii maghiare (1772) pînă astăzi. Acest dicționar, început în anul 1953, va avea 20 de volume, publicarea lor în întregime fiind prevăzută pentru anul 1975, deci într-o perioadă de 22 de ani.

Durata atît de îndelungată, de 20 de ani, a elaborării *Dicționarului general al limbii romîne*, este inerentă unei lucrări de acest fel, care reclamă o uriașă muncă de culegere de material, de redactare și de revizie, la care se adaugă faza finală, cu caracter tehnic, a tiparului. De aceea, greutățile legate de elaborarea *Dicționarului general* trebuie, de la început, bine cunoscute și just apreciate, pentru a se evita eșecurile din trecut. Lucrările pentru acest dicționar pot începe numai dacă sînt asigurate, pentru toată perioada de elaborare, condițiile realizării lui. Pentru aceasta, considerăm că este necesar ca, pe lingă voința fermă de a-l alcătui, să se obțină și asentimentul deplin al factorilor de care depinde munca lingvistică, și anume Prezidiul Academiei și organele de partid și de stat care sprijină și îndrumază întreaga activitate științifică ce se desfășoară astăzi în țara noastră.

În ceea ce privește modul de realizare redacțională a *Dicționarului general* sînt două căi care pot fi urmate : 1. să se reia calea încercată de Hasdeu, Philippide și Pușcariu de a se elabora în mod direct ; 2. să se întocmească, în prealabil, *Dicționarul limbii vechi* și să se termine *Dicționarul de regionalisme* și *Dicționarul limbii lui Eminescu*. Elaborarea *Dicționarului general* este, după părerea noastră, mai firească pe această cale, el urmînd să fie o sinteză a experienței și a rezultatelor obținute în prealabil prin aceste dicționare pregătitoare, temeinic lucrate. Hotărîrea Prezidiului Academiei din iulie 1952 a indicat această din urmă cale. În favoarea acestei metode de lucru pledează și următoarele rațiuni de ordin practic : 1. în timpul în care se vor elabora *Dicționarul de regionalisme*, *Dicționarul limbii lui Eminescu* și *Dicționarul limbii vechi*, se va putea scoate o nouă ediție revizuită a *Dicționarului limbii romîne literare contemporane* ; 2. se va putea completa fișierul existent prin fișe noi scoase din edițiile critice ale textelor noastre vechi în curs de pregătire, mai ales din cronicari și din documentele istorice, precum și din edițiile noi ale clasicilor noștri. Trebuie fișat din nou I. L. Caragiale, după ediția Zarifopol-Cioculescu, de asemenea Tudor Arghezi, G. Călinescu, N. Iorga, E. Lovinescu, Camil Petrescu ș.a., din opera cărora fișierul existent conține prea puțin material ; 3. se va putea dactilografia manuscrisul vechiului dicționar, care, în starea de astăzi, nu va putea fi folosit fără riscul distrugerii lui.

În ceea ce privește mijloacele materiale pentru realizarea directă a *Dicționarului general*, după aprecierea noastră, ele pot fi evaluate, menținîndu-se schema actuală, la circa 400 000 lei anual, fond nescriptic pentru

Institutul de lingvistică din București sau prin sporirea actualei scheme cu 25 de posturi noi de cercetători.

Dacă se adoptă însă metoda elaborării în prealabil a *Dicționarului limbii vechi*, a *Dicționarului limbii lui Eminescu* și a *Dicționarului de regionalisme*, actualul colectiv de lexicografi de la Institutul de lingvistică din București, completat cu circa 10 posturi de cercetători, va putea asigura elaborarea *Dicționarului limbii vechi* și a *Dicționarului limbii lui Eminescu* în curs de 2—3 ani. În același timp ar termina și Institutul de lingvistică din Cluj, împreună cu colectivul din Iași, *Dicționarul de regionalisme*. Începerea redactării *Dicționarului general* s-ar amîna astfel cu 2—3 ani, dar în acest caz ar fi asigurată calitatea lucrării, s-ar putea reduce durata realizării ei la 12—15 ani și s-ar putea elabora în întregime cu schema actuală, mărită pentru Institutul de lingvistică din București, cu cele 10 posturi menționate. Mărirea schemelor pentru Cluj și Iași va fi în funcție de sarcinile pe care și le vor asuma colectivele lexicografice respective.

Supun Consiliului științific lărgit discutarea, în ședința de astăzi (28.IX. 1957), a problemelor de natură principială și practică, expuse mai sus, în legătură cu elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*.

CRONICĂ

COMUNICĂRILE DE LINGVISTICĂ PREZENTATE LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A ACADEMIEI R. P. R.

În zilele de 26, 27 și 28 septembrie 1957 a avut loc în București Sesiunea generală ordinară științifică a Academiei R.P.R.

În cadrul subsecției de limbă și literatură, după o scurtă dare de seamă asupra activității pe anul 1957, au fost prezentate mai multe comunicări, unele privind probleme de limbă, altele — probleme de literatură.

Prof. J. Byck a ținut, cu acest prilej, comunicarea intitulată: *Sintaxă și vocabular*. Autorul a arătat cum anumite împrejurări sintactice duc la schimbarea calității unor cuvinte, acestea primind sensuri sau valori lexicale noi. Astfel:

1) Prepoziția *la*, folosită mai întâi pentru a exprima raportul obiectului direct cu verbul de care depinde, ajunge să capete un sens nou, acela de „mult”: *A mânca la pline*.

2) Verbul *a pofti* „a dori” are și sensul de „a invita”, datorită unei anumite situații sintactice (folosirea pluralului majestății *poftim*).

3) Un grup de adverbe, derivate din locuțiuni adverbiale, au putut deveni adjective: *de sătul* („a mânca de sătul” = „a mânca pînă la saț”) a devenit adverbul *destul* (a mânca destul) apoi adjectivul *destulă*, calificativ al substantivului nume de acțiune (*mîncare destulă*) și, în sfîrșit, adjectiv calificativ al indiferent cărui substantiv (*minte destulă*).

Concluzia la care ajunge autorul este că între diversele elemente care alcătuiesc o limbă (fonetice, morfologice, sintactice, lexicale) există o strînsă dependență și că istoria vocabularului nu se poate cunoaște cu adevărat decît ținînd seama mereu de faptul că evoluția lui e legată de tot felul de împrejurări sintactice.

Discuțiile purtate pe marginea lucrării au subliniat interesul comunicării prezentate de prof. J. Byck. Acad. Al. Graur luînd cuvîntul a arătat la fel ca și acad. I. Iordan, că prepoziția *la* nu și-a pierdut valoarea afectivă și ca atare nu are funcțiune de numeral. Prepoziția *la* poate avea sensul de „mult” numai atunci cînd stă pe lîngă un substantiv la plural.

Gh. N. Dragomirescu e de părere că această prepoziție poate fi considerată ca un așa-zis adverb de regim, deoarece ea are raporturi funcționale, semantice, cu adverbul. Poate fi socotită deci drept un adverb care nuanțează ceea ce urmează după ea, ca un adverb de cantitate (*A mânca la pline*).

Colectivul Secției de fonetică a Institutului de lingvistică din București a prezentat comunicarea intitulată: *Cercetări experimentale asupra diftongului românesc oa*.

Cercetările întreprinse în laboratorul de fonetică experimentală din București în cursul anilor 1954—1955 și înscrierea sunetelor la chimograf și pe peliculă cinematografică, au arătat că: o din diftongul *oa* este o vocală care poate fi delimitată cu precizie. Mutată în alt cuvînt,

este auzită ca un *o* normal cu totul diferit de *u*. Durata diftongului *oa* este mai lungă în cuvintele izolate decât în cuvintele în frază.

Em. Vasiliu a prezentat comunicarea : *Observații asupra neutralizării opozițiilor fonemice*. După ce examinează raportul dintre neutralizare și diferitele tipuri de distribuție (defectivă, complementară și contrastivă), autorul ajunge la concluzia că fenomenul de neutralizare se poate realiza în oricare din cele trei tipuri de distribuție, ceea ce înseamnă că neutralizarea nu depinde de un anumit tip de distribuție, ci de distribuția termenilor, în general. Neutralizarea nu poate fi identificată deci cu un anumit tip de distribuție, ci reprezintă cazuri particulare ale diferitelor tipuri de distribuție.

Numai neutralizarea realizată în cadrul distribuției defectivă dă indicii asupra naturii opozițiilor neutralizate : în acest caz se neutralizează numai opozițiile privative și echivalente. Celelalte tipuri de neutralizare nu dau nici un indiciu asupra naturii opozițiilor neutralizate.

În comunicarea *Elementul regent în raportul de subordonare*, S. Stati, urmărind modul în care se definesc de obicei părțile propoziției, observă că atributul se distinge de complement în funcție de categoria morfologică a elementului regent. În sintaxa frazei se delimitează în același chip propozițiile atributive de cele complementivă. De aceea : 1) părțile de propoziție (propozițiile subordonate), care determină nume (substantive, adjective, pronume și numerale) sînt atribute (respectiv propoziții atributive) și 2) părțile de propoziție (propozițiile subordonate) care determină verbe sînt complemente (respectiv propoziții complementivă). Mai multe argumente invocate de autor îl îndreptățesc să considere ca atributive propozițiile care determină adjective. În continuare examinează raportul diferit în care se află regenta față de atributive și complementivă, și față de subiective și predicative. În ultima situație, raportul e de predicativ (predicativ) de aceea termenul „subordonare” e impropriu. După ce compară între ele toate categoriile de subordonate (inclusiv cele improprii), trage concluzia că funcțiunea lor sintactică nu e marcată formal, aceeași formă putînd îndeplini pînă la patru funcțiuni sintactice diferite (subiect, predicat, atribut sau complement).

Referitor la structura elementului regent, arată că el constă totdeauna dintr-un singur cuvînt (cu rol de parte de propoziție) ; nu există propoziții subordonate care să depindă de regentă în întregimea ei.

La discuții, I. Rizescu a scos în evidență meritul lucrării, propunînd în același timp necesitatea conturării criteriilor după care se poate stabili elementul regent.

Rita Marinovici a pus în discuție *Cîteva probleme în legătură cu verbele privite sub raport semantic*. De la început autoarea a arătat că scopul lucrării nu este cel urmărit de dicționare (înșirarea sensurilor pe care le are un verb), ci cercetarea analitică a elementelor unui sens, a sferei acestui sens.

Analizînd verbele sub raport semantic, se observă că elementul esențial care exprimă acțiunea propriu-zisă se întîlnește adesea în sfera semantică a unor verbe diferite ; astfel acțiunea vorbirii stă la baza verbului „a spune” sau „a șopti”, care exprimă în plus, față de verbul „a vorbi”, scopul acțiunii, respectiv modul în care se săvîrșește ; acțiunea exprimată de verbul „a iuți” stă la baza verbului „a ardeia” care exprimă în plus substanța cu care se provoacă efectul exprimat de verbul „a iuți”.

După ce a analizat mai multe verbe sub raport semantic, autoarea a subliniat că această analiză a verbelor poate servi atît în vederea unor lucrări de lexicologie — cum ar fi gruparea verbelor după criterii de ordin semantic — cît și în vederea explicării unor fapte de ordin gramatical din domeniul morfologiei — de pildă, rolul semanticii în stabilirea valorii participiului — sau din domeniul sintaxei — ca studiul rolului semanticii în raporturile sintactice.

Aspecte morfologice în graiurile din Valea Sebeșului este titlul comunicării Lidiei Sfirlea.

Lucrarea se ocupă de sistemul fonematic al graiului din Valea Sebeșului oglindit în morfologie. Ca observație generală, se constată lupta dintre formele vechi ale graiului și formele noi literare. 1. Spre deosebire de limba literară, unele substantive masculine și feminine fac plu-

ralul în consoană nepalatalizată. În sistemul mai nou, substantivele masculine terminate la singular în *s*, *ʃ*, *z* confundă singularul cu pluralul. 2. Substantivele feminine și neutre, a căror temă se termină în una din cele trei consoane, fac pluralul în *-ă* (Se înregistrează totuși plurale feminine în *-e*) 3. Morfemul genitiv-dativului singular al substantivelor feminine este *-i-i*. 4. Persoana a II-a a prezentului indicativ se poate termina în consoană nepalatalizată, după vechiul sistem (*ciŋt*), sau în consoană palatalizată, după sistemul nou. 5. Vocala de legătură la persoana a IV-a și a V-a pentru verbele cu teme în *s*, *z*, *ʃ* este *-ă-* sau *-i-*: *ʃesăm*; *ʃesăʃ* și foarte rar *-e-* sau *-i-* ca în limba literară. 6. Desinența persoanei a V-a este mai adesea un *ʃ* nepalatalizat, corespunzător vechiului sistem consonantic și numai sporadic un *ʃ* palatalizat corespunzător noului sistem. 7. Alternanța vocalică *e* — *ea* din tema cuvintelor se reduce în graiul din Valea Sebeșului la (*a*) *-ă-e*) atunci când consoana precedentă este *ʃ*, *z* sau *ʃ*. Rar se înregistrează varianta literară a alternanței.

Majoritatea deosebirilor morfologice ale graiului din Valea Sebeșului față de limba literară trebuie puse în seama vechiului sistem fonematic.

Din continua concurență a formelor s-au născut serii întregi de dublete pentru fiecare categorie gramaticală: Forme duble: de gen, de singular și de plural, de caz, de articulare a substantivului, forme verbale cu și fără desinență, forme iotacizate și neiotacizate.

Formele verbului „a fi” reflectă suprapunerea a trei sisteme morfologice: a) sistemul specific graiului; b) sistemul, așa-zis literar și c) sistemul morfologic al graiului vecin.

Gr. Rusu a prezentat comunicarea: *Sistemul fonematic al subdialectului crișean*. Bazat pe materialul *Atlasului lingvistic*, autorul a studiat sistemul fonematic al subdialectului crișean, luând ca bază pentru delimitarea acestui subdialect — pronunțarea africateri *ǵ*.

Sistemul fonematic al subdialectului crișean se deosebește de cel al limbii literare în ce privește numărul fonemelor vocalice (are doar 3 foneme vocalice: *ʃ*, *ă*, *a*).

În subdialectul crișean consoanele au timbrul fonologic propriu și acest fapt oferă fonemelor vocalice posibilitatea de a se realiza în variante îndepărtate unele de altele din punct de vedere fiziologic și acustic.

În privința sistemului fonemelor consonantice, acestea posedă — ca și în limba literară — două corelații de timbru: corelația palatală și corelația labială. După timbrul fonologic se împart în patru serii: seria consoanelor neutre (cu nuanțe *ʃ*, *ă*), palatalizate (cu nuanța *i*, *e*) labializate (cu nuanțe *u*, *o*) și labio-palatalizate (cu nuanțe *ü*, *ö*).

Spre deosebire de limba literară și alte subdialecte și graiuri, subdialectul crișean posedă în anumite arii foneme labializate și labio-palatalizate și la sfârșit de cuvânt.

Față de limba literară subdialectul crișean posedă un număr mai redus de foneme consonantice.

Asupra subdialectului crișean, ca și asupra celorlalte subdialecte și graiuri ale limbii române, se manifestă o puternică influență din partea limbii literare și în urma acestei influențe sistemul fonematic al subdialectului crișean este pe cale de a fi schimbat. Consoanele finale tind tot mai mult să-și piardă caracterul labializat. Acest fapt va permite vocalelor *o* și *u* să-și recapete autonomia.

La discuții, acad. I. Jordan a pus problema dacă graiurile pot avea sisteme fonologice diferite.

Comunicarea lui N. A. Ursu e intitulată *Formarea terminologiei geografice în limba română*.

Primele texte românești de geografie datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Majoritatea sînt traduceri din grecește sau rusește.

Cel mai vechi manuscris de geografie, dintre cele cunoscute pînă acum, datează din anul 1766. Terminologia de specialitate poartă amprenta limbilor greacă și rusă: *acrotirion* „promontoriu”, *horografie*, *idrografie*, *imisferion* „continente”, *mapamond* și *mapamondă* „harta lumii”, *lățime* „latitudine”, *lungime* „longitudine” etc.

La 1787 apare o traducere din italiană. Mai importantă însă este *De obște gheografia* de la 1795 — tradusă de Amfilohie Hotiniul, care înlocuiește aspectul grecesc al unor termeni cu aspectul italian. Cel dintîi manual de geografie la noi este *Gheografia sau scrierea pămîntului* 1814—1815.

În jurul anului 1830 începe o nouă fază în evoluția terminologiei geografice românești. După această dată izvoarele după care se traduc sînt franceze, italiene sau germane.

În 1834 apare în Moldova manualul de geografie al lui Vasile Fabian și în Muntenia al lui Florian Aaron.

După un an apare la București lucrarea lui Iosif Genilie care poate fi socotit pe drept cuvînt creatorul terminologiei geografice în limba romînă.

Cercetarea lui N. A. Ursu se oprește la 1860, cînd se poate vorbi de o terminologie elementară proprie geografiei și cînd se putea socoti că se dispune de elemente necesare unei discuții de specialitate într-un limbaj științific adecvat.

Discuțiile au scos în evidență bogata documentare a autorului.

Au adus completări valoroase Gh. Bulgăr și P. Olteanu.

V. Arvinte tratează tot o problemă de lexic în lucrarea *Elemente ucrainene în terminologia forestieră*.

Pornind de la constatarea că în lexicul forestier de pe Valea Bistriței, din Maramureș și din Bucovina există un număr remarcabil de elemente slave, autorul face mai întîi un scurt istoric al pătrunderii elementelor ucrainene.

Printre termenii studiați amintim : *bocor* sau *bocur* cu sensul de „plută”, *perednic* (prima tablă a plutei), *serednic* (a doua tablă a plutei), *zadar* (ultima tablă a plutei), *perepustă*, *plavașcă plusă*, *pleșcă* sau *pilhă* etc.

Autorul dă variantele cuvintelor în diferite localități — cu sensurile respective și de asemenea — atestarea termenului de origine ucraineană cu sensul din limba de baștină, apoi modificările semantice în graiurile romînești unde influența limbii ucrainene e mai slabă.

Concluzia la care ajunge V. Arvinte este că terminologia exploatarii forestiere și a plătăritului este rezultatul unui mare amestec lexical. Acest amestec se poate explica numai dacă se ține seama de condițiile istorice, sociale, etnografice și lingvistice ale acestui colț de țară cu ultimele șapte sau opt decenii.

P. Olteanu, referindu-se la comunicarea lui V. Arvinte, a arătat că ar fi fost necesar ca autorul să se oprească mai mult asupra elementelor fonetice ca cel mai nimerit mijloc pentru stabilirea originii ucrainene a cuvintelor luate în discuție. De asemenea a pus la îndoială unele etimologii susținute de V. Arvinte.

În cadrul sesiunii s-au purtat vii discuții în legătură cu macheta *Dicționarului graiurilor limbii romîne*.

V. Breban a prezentat — ca bază de discuții — aspecte din munca de elaborare a dicționarului amintit. Vorbitorul a arătat că scopul discutării machetei este de a solicita observații îndeosebi cu privire la problemele principale. De pildă în privința selecționării cuvintelor (s-a socotit necesar să fie introduse toate cuvintele regionale și populare inclusiv cele învechite — ieșite din uz ; formele corupte ; cuvinte fără înțeles din bocete și jocurile de copii ; formele morfologice și variantele regionale ale unor cuvinte din limba comună — variante care au rezultat dintr-o evoluție fonetică accidentală).

O problemă care a provocat dispute în cadrul colectivului de lucru a fost aceea a sinonimelor. S-a hotărît să se dea sinonimele regionale sau populare o singură dată în articolul în care se tratează unul dintre aceste cuvinte — în principiu cel mai răspîdit — urmînd ca la celelalte să se facă numai trimitere.

A existat și părerea să se dea sinonimele la corespondentul lor literar.

În privința etimologiei s-a hotărît să se dea etimologia numai la cuvintele regionale.

Gh. Bulgăr a prezentat observațiile făcute de un colectiv de la Institutul de lingvistică din București, care a remarcat că macheta oglindește un material bogat. Se impune fixarea unui

critериu ferm de selectare a materialului, avându-se în vedere importanța pentru studiul istoric al limbii. În acest dicționar nu ar trebui să intre cuvintele care au fost explicate în *Dicționarul limbii române literare contemporane*; de asemenea sinonimia într-un dicționar al graiurilor trebuie să se refere doar la regionalisme. Alte propuneri ale colectivului din București s-au referit la neologisme corupte și la indicarea vechii împărțiri administrative ca fiind mai ușor de urmărit.

Materialul lexical regional ar fi mai util vărsat într-un dicționar general tezaur al limbii române, creându-se astfel o imagine mult mai completă a evoluției cuvintelor.

Luând cuvântul D. Macrea a arătat că pentru ca acest material să se verse într-un dicționar tezaur ar trebui ca dicționarul de regionalisme să existe. Chiar dacă elaborarea lui ar necesita doi ani va scurta perioada de redactare a dicționarului general.

Acad. Al. Graur a subliniat necesitatea întocmirii dicționarului de regionalisme arătând însă că va trebui să-l ferim de a deveni o enciclopedie; să nu se dea etimologia decît la cuvintele care nu pot fi cunoscute din altă parte; să se găsească un mijloc de a indica faptul că acest dicționar e numai o completare a dicționarului limbii literare; să nu se dea expresii care sînt cunoscute peste tot.

În vederea stringerii materialului, propune organizarea acestei munci prin publicațiile institutelor de cercetări și prin societatea de științe istorice și filologice.

Celalți vorbitori au fost de acord cu planul redactării unui astfel de dicționar și au făcut diferite propuneri în vederea efectuării unei lucrări cit mai complete.

S-a putut remarca în sesiunea de care ne-am ocupat preponderența comunicărilor prezentate de tinerii cercetători ai Academiei, fapt care oglindește continua sporire a numărului de specialiști în domeniul studierii problemelor de lingvistică.

În ansamblu, sesiunea a constituit un bun prilej de schimb de idei și sugestii care vor stimula cercetările viitoare.

STELA TOMA

DESPRE ACTIVITATEA COLECTIVULUI DE TEXTE VECHI AL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

Un colectiv al Institutului de lingvistică din București al Academiei R.P.R., sub conducerea științifică a prof. J. Byck, lucrează încă din 1950 la editarea și studierea unor vechi monumente de limbă românească din secolele XVI—XVIII.

Editarea și studierea textelor vechi românești prezintă o importanță deosebită, atât pentru cunoașterea fazelor de evoluție ale limbii române, cât și pentru explicarea unor anumite fapte lingvistice din limba contemporană. Apariția acestor lucrări, precedate de studii asupra particularităților lor fonetice, lexicale, morfologice și sintactice și de glosare, va constitui un prețios ajutor în munca de alcătuire a gramaticii istorice a limbii române. Fișele extrase pentru glosar vor servi ca material documentar și ca citate la redactarea Dicționarului general al limbii române.

Metoda de transcriere folosită este aceea a transliterației, metodă care permite cititorului să-și dea perfect seama de valoarea fonetică a fiecărui sunet redat în original în alfabetul chirilic. O transcriere interpretativă ar putea da naștere la unele nedumeriri care să necesite consultarea originalului sau la interpretări eronate cu privire la realitatea fonetică oglindită în vechile noastre texte.

Menționăm unele lucrări care se află într-o fază mai avansată de lucru și care, alături de altele abia începute, sînt incluse în planul de muncă al Institutului: *Tetraevanghelul lui Coresi* (Florica Niculescu), *Pravila de la Govora* (Lidia Sadoveanu), *Psaltirea Hurmuzachi* (Georgeta Marin și Finuța Hassan), *Istoria hieroglifică de Dimitrie Cantemir* (Stela Toma), *Indreptarea legii* (Ionel Rizescu), *Noul Testament al lui Simion Ștefan* (Ileana Zamfirescu), *Praxiul lui Coresi* (Georgeta Ianovic și Iulia Manoliu), *Cazania I-a a lui Coresi* (Laura Vasiliu), *Pravila lui Eustratie Logofătul* (Rovena Șenchi), *Fiziologul* (Stela Cismaș), *Didahiile lui Antim Ivireanu* (Constantina Căplescu și Alexandru Georgescu) etc.

Edițiile acestor texte vor fi precedate, după cum am menționat, de studii introductive în care se vor consemna toate particularitățile lor fonetice, lexicale, morfologice și sintactice, precum și de glosare. Glosarele vor cuprinde absolut toate cuvintele existente în text, cu toate atestările lor; aceasta va constitui un prețios ajutor, atât la stabilirea evoluției semantice a cuvintelor, cât și la diversele lor valori sintactice sau stilistice în decursul timpului.

Transcrierea și studierea vechilor noastre texte românești nu se pot face în condiții optime fără o temeinică pregătire a fiecărui membru din colectiv. În acest scop au loc ședințe bilunare de seminar, în care se studiază diferite texte sau documente vechi. Se țin de asemenea și scurte comunicări, în care se prezintă fapte caracteristice și interesante din lucrările în studiu. În felul acesta cercetătorii își perfectează continuu cunoștințele de gramatică istorică și se deprind cu metode riguroase științifice de studiu.

Se poate afirma că o generație nouă de filologi se formează la Institutul de lingvistică din București, sub îndrumarea științifică a prof. J. Byck spre a putea duce mai departe această disciplină a lingvisticii, inițiată și ilustrată la noi de înaintași de frunte ca T. Cipariu, B. P. Hasdeu, M. Gaster, I. Bianu, O. Densusianu, N. Drăganu, I. A. Candrea etc.

ILEANA ZAMFIRESCU

RECENZII

I. COTEANU, **Cum dispare o limbă (istroromîna)**, cu o prefață de acad.

AL. GRAUR, Societatea de științe istorice și filologice,

București, 1957, 47 pag.

Folosind materialul pe care îl oferă studiile elaborate pînă acum asupra dialectului istroromîn și supunînd unui examen critic atent părerile care au fost emise de autorii acestor studii cu privire la raporturile dintre dacoromînă și istroromînă, I. Coteanu urmărește să afle ce efect a avut izolarea istroromînei și prin ce se caracterizează acest idiom. Scheletul lucrării pe care o prezentăm este alcătuit din trei probleme importante de lingvistică generală: delimitarea dialectelor față de limbi, existența limbilor mixte și felul cum moare o limbă.

În ce privește delimitarea dialectelor față de limbi, I. Coteanu arată că aceasta este posibilă numai dacă admitem teza acad. Al. Graur, după care „un dialect este totdeauna subordonat unei limbi, adică face parte dintr-o grupare de mai multe dialecte”¹. Dacă un dialect scapă la un moment dat de sub influența limbii cu care fusese în strînse relații, el trebuie considerat limbă, chiar dacă nu începe o evoluție proprie.

Dacă linia de evoluție — arată I. Coteanu — nu este nici ea esențială pentru stabilirea caracterului unui idiom, în schimb, izolarea unui dialect sau a unui grai de limba lui înseamnă independență lingvistică, indiferent dacă rezultatul va fi întărirea sau dispariția idiomului respectiv. Trebuie să admitem deci,

că numai raportul de dependență sau de independență dintre dialecte, graiuri și limbi le poate acorda acestora o calitate sau alta.

În concluzie, cînd se pune problema delimitării unui dialect față de o limbă, esențială este chestiunea subordonării, iar înțelegerea și structura dialectului sînt secundare.

Analizînd situația istroromînei în lumina tezei de mai sus, I. Coteanu arată că acest idiom, izolîndu-se de dacoromînă și neavînd condiții favorabile, nu a devenit limbă națională și a început o evoluție descendentă, fragmentîndu-se în permanență. Istroromîna depinde, în momentul de față, într-o oarecare măsură, de sîrbo-croată, nemaifiînd capabilă să adapteze, din punct de vedere gramatical, elementele gramaticale împrumutate din aceasta.

Pentru un dialect care s-a desprins de limba sa există două posibilități: ori devine limbă națională, ori dispare. Dar între dialectul care se stinge izolat și acela care dispare întărînd limba națională este o deosebire radicală — arată I. Coteanu — căci primul piere în mod independent, deci ca limbă. În concluzie, un dialect care s-a izolat de limba sa, chiar dacă dispare, el nu mai poate fi socotit dialect al limbii din care s-a desprins, ci limbă independentă.

Pentru a vedea ce efect a avut izolarea istroromînei de dacoromînă și deci care sînt caracteristicile istroromînei, I. Coteanu ana-

¹ Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1955, p. 124.

lizează situația fondului principal lexical și a structurii gramaticale. În urma acestei analize se constată că peste 30—35 % din elementele fondului principal al istroromânei sînt de origine croată și slovenă și că din fondul principal lexical al istroromânei lipsesc cuvinte vechi grecești, ungurești, turcești, neogrecești și cuvinte internaționale, care există în dacoromînă. În ce privește structura gramaticală, „istroromîna și-a constituit și își constituie o structură gramaticală întemeiată pe legile ei proprii de dezvoltare, care îi dau o înfățișare specifică. S-a redus și se reduce opoziția dintre singular și plural, dintre cazul direct și cazul oblic, a apărut la adjective o desinență nouă pentru neutru, s-a generalizat articolul proclitic de genitiv-dativ, s-a dezvoltat aspectul devenind categorii gramaticale și reducînd timpurile trecutului, infinitivul a luat o mare extindere, topica s-a transformat profund” (p. 34). Iată și concluzia pe care o trage I. Coteanu pe baza acestor constatări: „Istroromîna este o limbă romanică ieșită probabil din dacoromînă în momentul izolării ei de aceasta din urmă. De atunci încoace diferențele față de dacoromînă s-au adîncit și se adîncesc și, cu toată evoluția ei descendentă, cu tot mersul ei rapid spre dispariție, ea rămîne în locul în care se mai vorbește un exemplu interesant pentru evoluția latinei balcanice” (p. 35).

Căutînd un răspuns la întrebarea dacă istroromîna este sau nu o limbă mixtă, I. Coteanu pornește de la ideea că „problema limbilor mixte este problemă de sistem gramatical văzut în mișcare și nu de prezența sau absența unui număr de forme mixte, care își pierd independența de îndată ce nu mai au legătură cu limba care le sprijinea” (p. 38). Numărul mare de cuvinte străine nu conferă unei limbi un caracter mixt, dacă ele sînt adaptate la sistemul gramatical al limbii respective. Formele mixte lexicale capătă importanță numai cînd sînt sprijinite de forme mixte din structura gramaticală. Acesta este cazul istroromînei, în care formele mixte gramaticale, dezvoltate sub influența sîrbocroatei, sînt numeroase. Ținînd seama și de faptul că numărul acestor forme mixte crește mereu, I. Coteanu ajunge la concluzia că istroromîna este o limbă mixtă.

Folosindu-se de propriile sale observații asupra situației în care se află istroromîna, ca și de cele ale lui Oscar Bloch, privitoare la pătrunderea limbii franceze în diversele graiuri din Vosgii meridionali¹, I. Coteanu arată că o limbă nu dispăre din cauza destrămării treptate a structurii gramaticale prin nenumărate forme mixte — deși faptul acesta contribuie la dispariție —, ci din cauză că vorbitorii ei, considerînd-o mai slabă decît limba care o influențează, o părăsesc la un moment dat.

Problemele discutate de I. Coteanu în această lucrare sînt foarte importante și, așa cum arată acad. Al. Graur în prefață, sînt susceptibile de a constitui puncte de plecare pentru dezbateri largi.

Deocamdată vrem să atragem atenția asupra unor contradicții strecurate în argumentația cu care I. Coteanu susține ideea delimitării dialectului față de limbă și ideea existenței limbilor mixte. În ce privește prima idee, I. Coteanu, însușindu-și teza acad. Al. Graur, susține că criteriul „subordonării” este decisiv (p. 9). Admițînd că această teză ar fi justă, nu o putem invoca totuși pentru a dovedi că istroromîna este limbă și nu dialect, deoarece istroromîna, după ce a scăpat de subordonarea față de romînă, a intrat sub influența sîrbo-croatei, din care a împrumutat și împrumută încă multe elemente, așa cum a arătat I. Coteanu. Istroromîna nu se află deci într-o stare de nesubordonare. Un dialect scăpat de sub influența limbii căreia îi aparține se transformă în limbă independentă numai cu condiția să nu intre sub influența altei limbi. Dacă aceasta se întîmplă, el se degradează și cu timpul dispăre. Este tocmai cazul istroromînei.

Dacă nu ținem seama de această condiție, ajungem la concluzia, evident falsă, că istroromîna s-a transformat din starea de dialect al dacoromînei în limbă romanică independentă pentru motivul că a suferit o puternică influență slavă.

Neținînd seama de condiția amintită mai sus, I. Coteanu ajunge la o concluzie contra-

¹ Oscar Bloch, *La pénétration du français dans le parler des Vosges méridionales*, Paris, 1920, p. 135.

dictorie : istroromîna este o limbă romanică (p. 36) și în același timp o limbă mixtă (p. 40). Este evident că istroromîna nu poate fi și limbă romanică și limbă mixtă. Teoretic, aceasta ar fi posibil într-un singur caz : dacă elementele noi pe care le-a primit după despărțirea de dacoromîna ar proveni dintr-o altă limbă romanică. Or, acestea, așa cum arată I. Coteanu, sînt din sîrbo-croată.

În ce privește limbile mixte, I. Coteanu afirmă : „problema limbilor mixte este problema de sistem gramatical văzut în mișcare și nu de prezența sau absența unui număr de forme mixte care își pierd importanța de îndată ce nu mai au legătura cu limba care le sprijinea” (p. 9). Dacă așa ar trebui să stea lucrurile pentru ca o limbă să fie mixtă, se pune întrebarea, de unde știm că elementele mixte din istroromîna n-ar deveni pasive dacă aceasta și-ar pierde legătura cu sîrbocroata ? Înseamnă deci, că avînd ca fundament teoretic ideea lui I. Coteanu, mai sus citată, nu putem încă spune dacă istroromîna e o limbă mixtă sau nu. Nu putem fi siguri că dacă s-ar izola de sîrbocroată nu s-ar întîmpla

și cu istroromîna ce s-a întîmplat cu dacoromîna, despre care I. Coteanu spune : „În perioada bilingvismului slavo-romîn, sistemul gramatical al limbilor slave meridionale a exercitat asupra limbii romîne o influență puternică. În această vreme formele mixte erau desigur mai numeroase decît astăzi. După aceea, cînd cele două sisteme lingvistice s-au izolat, n-au mai apărut forme mixte iar cele vechi, rămînînd fără sprijin, au devenit pasive” (p. 38).

Dacă I. Coteanu ar fi dat exemplul o limbă care nemaifiind sub influența alteia păstrează totuși forme mixte active, atunci ar fi dovedit că există într-adevăr limbi mixte. Cu istroromîna nu se poate susține însă această idee, pentru că, așa cum am arătat mai înainte, istroromîna nu se află în stare de independență și nu este limbă. Dacă ar fi fost o limbă independentă, bine formată și susținută de o cultură și o literatură națională, contactul cu sîrbocroata n-ar fi împins-o spre degradare.

C. Olobtcu

**CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ, anul I (1956),
nr. 1—4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Romîne,
Filiala Cluj, Institutul de lingvistică.**

Revista clujeană *Cercetări de lingvistică*, organ al Institutului de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., este o continuare a revistei *Studii și cercetări științifice*, I—IV (1950—1955), publicată de aceeași filială.

Prin contribuția sa la dezvoltarea activității lingvistice din țara noastră, recenta publicație clujeană vine să umple un gol în viața culturală și științifică a Clujului. Alături de celelalte periodice de specialitate, *Limba romînă* și *Studii și cercetări lingvistice*, care apar la București, *Studii și cercetări științifice* de la Iași, această revistă va contribui, desigur, la progresul lingvisticii romînești.

Scopul revistei este exprimat clar în *Cuvînt înainte*, în care redacția arată că : „Preocuparea noastră constantă este de a

pune la baza cercetărilor concepția materialist-dialectică despre limbă și de a lărgi cîmpul de cercetare, abordînd și domenii sau aspecte lingvistice în parte neglijate în trecut (probleme de limbă literară și de gramatică, probleme privind influența slavă, maghiară etc. asupra limbii romîne, probleme de fonetică experimentală etc.) sau mai puțin reprezentate în revistele actuale din țară (probleme de onomastică, studii asupra monumentelor vechi de limbă etc.)”.

Tot aici se subliniază că activitatea științifică a lingviștilor clujeni „... este în bună parte o continuare a muncii desfășurate timp de trei decenii de fostul *Muzeu al limbii romîne*, care a avut în această perioadă (1921—1948) o publicație de seamă, *Dacoromania*.

Prima fasciculă a acestei reviste cuprinde cercetări din diverse domenii ale lingvisticii : gramatică, fonetică și fonologie, dialectologie, ortografie, filologie etc.

Studiul acad. E. Petrovici, *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, pornește de la ideea că două sau mai multe sunete asemănătoare din punct de vedere articulatoriu și acustic nu pot constitui un singur fonem, dacă nu sînt echivalente din punct de vedere morfologic. Acad. E. Petrovici își propune să cerceteze dacă diferitele variante ale fonemelor vocalice românești sînt sau nu echivalente din punct de vedere morfologic. Concluzia este afirmativă. Identitatea funcțională a variantelor unui fonem (fără identitate funcțională, variantele n-ar constitui un singur fonem ci ar fi simțite ca forme diferite) se manifestă și în elementele normale ale cuvintelor, în morfeme : desinențe, terminații, sufixe. Autorul subliniază faptul că schimbările pe care le suferă fonemul sau fonemele care constituie morfemul sînt numai variante pozitionale ale fonemelor respective, deoarece modificarea nu influențează funcțiunea morfemului care rămîne aceeași.

Acad. E. Petrovici, pentru a-și susține teoria, se ocupă de următoarele probleme : 1) *echivalența morfologică a lui a, ea (ia), oa și eoa (ioa)*, pe care le consideră ca variante combinatorii ale fonemului vocalic *a*. Astfel, în exemple ca : *a cînta, a veghea*, cele două variante ale fonemului vocalic [a], varianta fundamentală *a*, care apare după consoană nepalatală și varianta pozițională *ea*, care apare după consoană palatală, sînt echivalente din punct de vedere morfologic : ele au funcțiunea morfologică de a constitui sufixul infinitivului (și al imperfectului) verbelor de conjugarea I ; 2) *echivalența morfologică a lui o, eo (io)* pe care le consideră variante combinatorii ale fonemului vocalic *o*. De pildă, *Petro-Petrea* (desinența vocativului numelui de persoană *Petra* și *Petrea*, în transcriere fonologică *Petr'a* vocativ : *Petr'o*) ; 3) *echivalența morfologică a lui u, iu*, care sînt deopotrivă variante ale fonemului vocalic *u* ; 4) *echivalența morfologică a lui ț și i*. Aceste vocale (fonemele vocalice „i/” și „ă/e”) au

totdeauna funcțiuni morfologice identice (ex. *băgînd-veghînd, băgăm-veghem*) ; 5) *echivalența morfologică a lui ă și e*.

Acad. E. Petrovici ajunge a concluzia că, examinînd toate procedeele morfologice și de derivație, atît ale limbii romîne literare, cît și ale graiurilor populare, se poate afirma că nu există nici un caz în care variantele *a -ea, oa-eoa (ioa), o-eo (io), u-iu* și *t-i* să îndeplinească funcțiuni morfologice diferite. Autorul menționează însă că la variantele *ă e*, se pot ivi unele îndoieli. Dar și aceste variante, în ciuda aparențelor, sînt echivalente din punct de vedere morfologic.

Pornind de la ideea că limba romînă are numai cinci foneme vocalice *a, o, u, „ă/e”* și „i/” acad. E. Petrovici arată că situația fonologică actuală se datorește unor multiple schimbări fonetice și mai ales acțiunii consoanelor asupra vocalelor următoare. Faptul acesta a avut ca urmare contopirea în cîte un singur fonem a varietăților vocalice apropiate articulatoriu și acustic și echivalente din punct de vedere morfologic.

Considerînd că problema genului neutru, care a preocupat pe mulți dintre lingviștii romîni și străini, nu este încă satisfăcător rezolvată, I. Pătruț prin articolul *Despre genul „neutru” în limba romînă* aduce o contribuție la clarificarea acestei probleme.

Autorul este de părere că nu e potrivit să se vorbească de un gen neutru în limba romînă, întrucît neutrul romînesc este total diferit de genul neutru din limbile slavă, germană, latină, greacă etc. I. Pătruț crede că acceptarea termenului neutru de către toți lingviștii noștri se datorește faptului că a fost admisă părerea că în limba romînă neutrul s-a menținut și consolidat sub influența neutrului slav. Întrucît nu împărtășește aceeași părere, el crede că e mult mai nimerit să vorbim despre substantive ambigene în limba romînă, iar nu despre neutre. I. Pătruț este de părere că nu se poate vorbi de o contribuție slavă la menținerea neutrului latinesc și la consolidarea lui în limba romînă. Substantivele neutre slave au intrat în limba romînă în grupa femininelor, nu a neutrelor ; neutrele romînești împrumutate din slavă sînt, la origine, masculine.

Autorul susține că originea neutrelor românești trebuie căutată în evoluția sistemului gramatical, mai ales al declinării, din limba latină populară în română și că între neutrele românești și cele din italiană există o legătură genetică.

Articolul *Observații în legătură cu întrebuițarea și valoarea numărului substantivelor în limba română și în limba maghiară* de Rita Marinovici înfățișează unele aspecte ale întrebuițării numărului substantivelor în limba română și în limba maghiară și explică diferențele care existau, în această privință, între cele două limbi.

P. Neiescu abordează în articolul *Contribuții la studiul variației de durată a fonemelor limbii române* o problemă insuficient studiată pînă în prezent. Autorul își propune să studieze modificările de durată ale fonemelor limbii române. Pornind de la constatările unor lingviști străini cu privire la modificările de durată, P. Neiescu se sprijină în constatările sale pe cercetările experimentale făcute la chimograf. El constată că o silabă accentuată este mai lungă decît aceeași silabă neaccentuată și că această lungire influențează în mai mare măsură vocala decît consoana. De asemenea, într-un cuvînt monosilabic, durata vocalei e mai mare decît durata aceleiași vocale într-un cuvînt cu mai multe silabe.

În continuare, pe baza înregistrărilor făcute, autorul constată că vocala și silaba care preced o ocluzivă surdă sînt mai scurte decît aceeași vocală sau silabă precedînd o ocluzivă sonoră și, invers, vocala care urmează o ocluzivă surdă este mai lungă ca aceea care urmează o ocluzivă sonoră. De asemenea, P. Neiescu constată că silaba care conține o ocluzivă surdă este mai lungă decît silaba conținînd o ocluzivă sonoră și că ocluzivele sînt mai lungi decît fricativele. Tabelele care însoțesc textul articolului vin să argumenteze fiecare din concluziile trase de autor.

În studiul intitulat *Contribuții la istoria începutului scrisului românesc* prof. Șt. Pașca pune în discuție problema începutului scrisului la romîni. Pornind de la ideea că limba română a păstrat, conform „legilor” de transformare fonetică obișnuită, termenii latini

a scrie, *scriptură* (v. rom. *scriptură*) și *carte* și cu aceleași sensuri ca în latină, autorul își propune să aducă o contribuție la clarificarea problemei începutului scrisului românesc. Autorul susține că păstrarea acestor termeni este o dovadă că la noi au existat preocupări în meșteșugul scrisului de-a lungul evului mediu. După organizarea statului și a bisericii în cele două principate românești meșteșugul scrisului se practica și dincoace de Dunăre, mai ales în școlile mănăstirești (Tismana, Neamțul, Peri din Maramureș etc.). Prof. Șt. Pașca presupune că pentru uzul practic al învățămîntului la noi s-au elaborat versiuni bilingve slavo-romîne, servind ca material didactic pentru preoții începători. (Faptul acesta a promovat îndeletnicirea scrisului în limba română tocmai prin răspîndirea textelor manuscrise bilingve și prin utilizarea lor în scopul practic al însușirii unor cunoștințe de limbă slavă și al înțelegerii cuprinsului textelor bisericesti).

În continuare, autorul arată că la data apariției primelor monumente scrise de limbă română (sec. al XVI-lea), alfabetul chirilic apărea bine adaptat spre a putea reda foneme caracteristice limbii române. Astfel, fonemul *g* era notat cu slovele chirilice Г, Ч, Ж, și pe urmă cu Ѡ і era notat Ж, prin А, (Ъ), і nazal notat prin А și dz prin З. Slovele chirilice Ж și А au fost adoptate în practica scrisului de la noi cel mai tîrziu în secolul al XIV-lea. Slova chirilică Ж își pierduse, începînd cu secolul al XIV-lea, valoarea fonetică de і nazal. După ce a încetat să mai reprezinte în scrisul bulgar valoarea fonematică cu timbrul nazal, a încetat, cu foarte rare excepții, să mai redea acest timbru și în cuvintele românești atestate în documentele slavo-romîne, în timp ce А a devenit semnul obișnuit spre a reda un fonem de timbru nazal, caracteristic limbii romîne. Șt. Pașca consideră că exemplele relativ puține în care Ж redă în textele românești vechi pe і nazal pot fi interpretate fie ca neglijențe ale scrisului, fie ca o confundare a lui А din pricina asemănării formale între cele două semne.

Autorul încheie împărtășind părerea exprimată de acad. Al. Rosetti că „de fapt, trebuie să se fi scris românește întotdeauna, sporadic și pentru nevoi particulare”.

R. Todoran în articolul *Cu privire la o problemă de lingvistică în discuție: limbă și dialect*, aduce unele noi precizări în legătură cu aceste noțiuni.

Autorul începe prin expunerea sintetică a citorva date despre dialecte și apoi abordează problema limitei dintre limbă și dialect, problemă care a preocupat în ultimul timp pe acad. Al. Graur și prof. D. Macrea. Expunându-și pe larg punctul de vedere și discutând într-un spirit critic câteva din problemele ridicate de acad. Al. Graur și prof. D. Macrea, R. Todoran împărtășește părerea acad. Al. Graur că criteriul genético-structural (de care se folosește prof. D. Macrea pentru a susține că aromîna, meglenoromîna și istroromîna, sînt dialecte ale limbii romîne) nu are valoare absolută, ci un caracter limitat. R. Todoran combate însă părerea acad. Al. Graur care susține valabilitatea absolută a criteriului istorico-politic. Acest criteriu este tot așa de unilateral și relativ ca și cel genético-structural. R. Todoran aduce o serie de argumente în sprijinul părerii sale (prezența dialectului corsican în limba italiană și dialectul ciangău, vorbit de maghiarii din Moldova). Aceste două dialecte nu se dizolvă în limba națională, dar nici nu sînt limbi independente. R. Todoran împărtășește punctul de vedere susținut de prof. D. Macrea că delimitarea limbii de dialect se poate face numai pe baza ambelor criterii: genético-structural și istorico-politic. Autorul subliniază faptul că aceste două criterii nu se exclud, ci se completează, deși nu sînt în toate cazurile hotărîtoare.

În continuare, R. Todoran arată că noțiunile de limbă și dialect sînt noțiuni relative, mai mult sau mai puțin convenționale.

Încercînd să răspundă la întrebarea: care sînt dialectele limbii romîne, R. Todoran se sprijină în argumentarea sa pe afirmația lui S. Pușcariu că „toate trăsăturile caracteristice ale limbii romîne, tot ce deosebește limba romînă de limba latină pe de o parte și de celelalte limbi romanice pe de altă parte se găsește în cîteși patru dialecte”. Recunoscînd „caracterul relativ și unilateral al criteriului pe care s-a bazat acad. Al. Graur în concluziile d-sale”, autorul conchide: „nimic

nu ne împiedică să considerăm, cum au considerat și consideră cei mai mulți dintre lingviștii noștri și mulți dintre lingviștii străini, că limba romînă, continuatoarea a latinei populare orientale, are patru dialecte: dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn, dintre care unul, cel dacoromîn, s-a dezvoltat în limbă națională. Nu se poate tăgădui că aceste patru idiomuri prezintă identități în structura lor gramaticală, în fondul lor lexical și în structura fonetică, deși nu înlesnesc posibilitatea comunicării între vorbitorii lor”.

Ținînd seama de criteriul propus de acad. Al. Graur, R. Todoran distinge două feluri de dialecte: *tipice*, care se varsă în limba națională și *atipice* care nu se varsă în limba națională. Pe baza acestor categorisiri, dialectele romînești sud-dunărene ar intra în ultima categorie.

La rubrica *Lingviști și filologi din trecut*, prof. Șt. Pașca în articolul *Activitatea lui Moses Gaster în domeniul lingvisticii și filologiei romîne* înfățișează, cu ocazia comemorării centenarului nașterii lui Moses Gaster, personalitatea și activitatea științifică a acestui savant în domeniul lingvisticii și filologiei romîne. În domeniul lingvisticii romînești Gaster a abordat succesiv diferite sectoare ale limbii: lexicografie, lexicologie, fonetică și gramatică istorică, ortografie etc. Ca filolog a editat un mare număr de texte vechi și populare. Lucrarea care l-a consacrat ca filolog romîn de seamă a fost *Cresimația romînă*. Șt. Pașca evocă cu recunoștință figura acestui om de știință care a contribuit în mod substanțial la progresul lingvisticii și filologiei romîne — subliniind faptul că el a fost ales în 1929, la propunerea lui S. Pușcariu, membru de onoare al Academiei Romîne.

La rubrica *Articole și note*, I. Pătruț, în articolul *Probleme de morfologie și ortografie în legătură cu i în limba romînă*, face o serie de observații interesante și utile totodată cu privire la unele discordanțe între scriere, morfologie și derivație în limba romînă — discordanțe cauzate de nenotarea iotului (*i*).

Bazîndu-se pe o serie întregă de situații în care iotul nu e notat, autorul insistă asupra

implicațiilor în morfologie care se ivesc din cauza neglijării iotului. I. Pătruț conchide că iotul este o realitate fonologică și morfologică, de care trebuie să se țină seama în prezentarea științifică a morfologiei și derivației românești.

În continuarea acestei rubrici, R. Todoran prezintă câteva *Note morfologice*, prin care aduce unele noi precizări în legătură cu problemele pe care le discută. Astfel explică 1) forma adverbială *amăia* pe care o întâlnim și în Bihor în afară de regiunile menționate de R. Todoran; 2) formele analogice *fiut* și *iest* ale verbului „a fi”; 3) varianta *miu* a pronumelui posesiv de persoana I singular și 4) terminația de plural *-(e)ăna* a substantivelor neutre cu singularul în *-ău* și *-eu*.

Tot la această rubrică, M. Zdrenghea, în nota intitulată *Articulat—neararticulat* ia în discuție problema declinării articulate în limba română. Autorul nu este de acord cu interpretarea pe care o dă acestei probleme *Gramatica limbii române* a Academiei R.P.R. În consecință, el crede că „un substantiv (sau un echivalent al său) este articulat, fie că este însoțit de articolul hotărât, fie că este însoțit de cel nehotărât, și este nearticulat când nu primește nici un articol, indiferent că e determinat sau nu de vreun alt cuvânt”.

Gr. Rusu explică etimologia cuvântului *cășiță* pe care-l consideră de proveniență bulgară. Din limba română, *cășiță* a intrat în graiul huțurilor și în limba maghiară.

În afara studiilor și articolelor prezentate mai sus, revista mai cuprinde o *Cronică* de I. Stan, care înfățișează sumar problemele și preocupările din ultimul timp ale membrilor și colaboratorilor institutului. Cronică este

binevenită, deoarece oferă o imagine clară a muncii științifice ce se desfășoară astăzi în cadrul Institutului de lingvistică de la Cluj.

Ultima rubrică este consacrată recenziilor și dărilor de seamă care sînt destul de bogate ca număr (8). Conform planului enunțat în cuvîntul introductiv „Publicația aceasta va căuta, în limita posibilităților, să dea cititorilor cît mai multe informații asupra activității lingvistice din țară și din străinătate, recenzînd în special lucrări consacrate limbii romîne”. În cadrul acestei rubrici sînt recenzate printre altele *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* vol. I—II, *Atlasul lingvistic romîn*, Serie nouă, vol. I—II; *Micul Atlas lingvistic romîn*, serie nouă, vol. I, *Studii și cercetări lingvistice* VI (1955) nr. 1—2 și 3—4, *Limbă și literatură* vol. I (1955) editat de Societatea de științe istorice și filologice etc. O interesantă dare de seamă prezintă Viorica Pamfil în legătură cu problemele privind limba romînă dezbătute în paginile revistei *Voprost iztkoznania*.

Volumul se încheie cu un indice de autori și de opere, un indice de materie și un indice de cuvinte.

Nu putem totuși încheia aceste rînduri fără a sublinia faptul că studiile din acest prim volum, deși reprezintă contribuții valoroase în problemele discutate, nu oglindesc decît în parte varietatea de preocupări enunțată în *Cuvînt înainte*. Astfel, nu găsim, în acest prim volum, nici un studiu care să trateze probleme de limbă literară, probleme de onomastică etc., studiile publicate reprezentînd contribuții disparate ale diferiților cercetători.

T. TEAHA

STUDII DE GRAMATICĂ, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București.

Volumul al doilea de studii publicat de colectivul de gramatică al Institutului de lingvistică — apărut de curînd — oglindește aceeași grijă pentru pregătirea unei noi ediții îmbunătățită din punct de vedere științific

a Gramaticii Academiei R.P.R., afirmată încă de la primul număr al publicației. În cele 12 studii cuprinse în volum sînt dezbătute probleme variate din domeniul morfologiei și sintaxei. La începutul volumului, acad. Al.

Graur semnează un studiu de gramatică generală — *Note asupra structurii morfo'ogice a cuvintelor* — în care discută pe larg problema înțelegerii și definirii juste a unor noțiuni importante de morfologie. Pornind de la capitolul respectiv din Gramatica Academiei R.P.R., autorul dezvoltă unele formulări confuze și unele greșeli ce se fac curent în interpretarea noțiunilor de morfem, temă și desinență; articolul tratează de asemenea în paragrafe speciale problema alternanțelor vocalice și consonantice și a accentului cu rol de afixe, și despre afixe zero.

Un deosebit interes prezintă acele părți din articol în care autorul discută modul în care trebuie să apreciem categoriile gramaticale marcate numai parțial și problema raportului dintre stările din trecut și faptele actuale din limbă (sau, mai exact spus, „în ce măsură trebuie să ținem seama de istoricul formelor atunci când analizăm situația actuală”).

Folosind ca argumente fapte care vorbesc de la sine, acad. Al. Graur arată că, chiar dacă este marcată numai parțial, o anumită categorie gramaticală trebuie considerată ca existentă „în toată întinderea ei”; dacă în limba română conjunctivul diferă de indicativ prin desinență numai la persoana a III-a, nu vom spune că modul conjunctiv are o singură persoană; cu toate că limba engleză nu are formă specială decât pentru persoana a III-a singular a prezentului, și nu la toate verbele, vom admite că engleza cunoaște formele personale, deoarece există situații unde ele sînt diferențiate. În asemenea cazuri totul pare evident și simplu; importanța acestei idei se relevă abia în situații mai complicate, în care chiar specialiștii de seamă se hotărăsc cu greu să indice o rezolvare.

În aprecierea raportului dintre stările din trecut și faptele actuale de limbă nu trebuie neglijate faptele actuale, care își au originea într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, din moment ce ele continuă să existe în limbă și invers, nu avem dreptul să considerăm faptele actuale, în ciuda existenței lor în limbă, așa cum erau într-o altă epocă istorică, din moment ce în procesul evoluției limbii ele s-au schimbat. Atît neglijarea prezentului, de dragul trecutului, cit și neglijarea

istoriei, renunțarea la explicarea istorică a situației actuale, sînt atitudini la fel de greșite și pot duce la teze aberante, la denaturarea adevărului științific.

Alte cîteva articole din volum se remarcă prin contribuții noi și originale, aduse în studiul unor importante probleme de gramatică. Sorin Stati, în articolul *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, propune o interesantă clasificare a propozițiilor din punctul de vedere al felului cum e marcată gramatical dependența semantică și din punctul de vedere al relației. Se face apoi o clasificare combinată rezultînd din îmbinarea celor două criterii de mai sus ajungîndu-se astfel la următoarea schemă:

autosemantice sinsemantice heteroseman- tice	}	principale	{	absolute relative
		rective	{	regente subordonate

Mai departe, autorul dezvoltă ideea că în afară de indicii de relație — despre care a scris într-un alt articol¹ — există și indici semantici (sau ai valorii semantice) propunînd și o clasificare a lor.

Matilda Caragiu semnează un amplu și judicios studiu despre *Sintaxa gerunziului românesc*. Pornind de la critica definiției modurilor nepersonale dată de Gramatica Academiei R.P.R., autoarea arată că aceasta (definiția) nu cuprinde și gerunziul; după părerea sa, gerunziul nu este un mod nepersonal, cum a fost considerat pînă acum în toate gramaticile, ci „este o formă verbală invariabilă, care exprimă o acțiune sub formă de proces”, și, care, deși invariabilă, „exprimă toate categoriile verbale caracteristice acestei părți de vorbire, inexistente la nume și anume: diateza, persoana, timpul și modul”. Noi sînt și ideile despre funcțiunea predicativă și predicativ-determinativă a gerunziului în limba română; argumentele prezentate de autoarea în sprijinul acestor idei sînt convingătoare în cea mai mare măsură. Se consideră că gerunziul este predicat în propoziție deoarece: 1) „Acțiunea exprimată de gerunziu are un autor

¹ Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor, în *Studii și cercetări lingvistice*, VI, 1955, nr. 3-4.

care, din punct de vedere logic și gramatical, este subiectul ei. 2) Raportul dintre gerunziu și subiectul său este identic cu raportul dintre un predicat-verb la un mod personal și subiectul său. Ar fi fost însă necesară și o incursiune în trecutul limbii pentru a explica istoric funcțiunea predicativă a gerunziului.

Gerunziul cu valoare de predicat în propoziție a fost mult mai frecvent și își are originea în limba română veche, unde, sistemul mijloacelor de realizare a subordonării (conjecții, locuțiuni conjuncționale și adverbe relative cu valoare de conjuncție) era mult mai sărac decât cel actual. De aceea cele mai frecvente raporturi de subordonare (cauzale, temporale și condiționale) erau exprimate cu ajutorul gerunziului, care cuprindea pe lângă sensul verbal propriu și valoarea conjuncțiilor.

Elena Slave dezvoltă în studiul său despre prezumtiv ideea că limba română, în afară de conjugările cunoscute în gramatica tradițională, posedă o nouă conjugare : conjugarea prezumtivă. Deși la începutul studiului scrie : „Cred că la o analiză mai atentă a faptelor se poate vorbi nu numai de un mod prezumtiv, ci și de o *tendință* către o conjugare aparte”, autoarea vorbește în tot restul articolului de *existența* conjugării prezumtive în limba română, care are toate modurile și toate timpurile. N-ar fi fost rău să se fi stabilit clar pentru una din aceste poziții. De fapt, având în vedere argumentele cuprinse în articol, numai prima teză pare a fi convingătoare.

Maria Rădulescu, în studiul *Numele predicativ circumstanțial*, discută această nouă parte de propoziție necunoscută în gramaticile de până acum. Pornind de la propoziția : fetița aleargă *voioasă*, în care adjectivul *voioasă* nu este complement de mod, așa cum era considerat mai înainte, susține că este nume predicativ circumstanțial. După cum se poate observa, adjectivul se acordă cu substantivul-subiect *fetița*. Acordul ne arată, după cum remarcă autoarea, că „determinare directă există între adjectiv și substantiv”. Autoarea are de asemenea dreptate când scrie că „adjectivul *voioasă* se referă concomitent la substantivul *fetița* și la verbul *aleargă*”.

Într-adevăr, adjectivul are în această propoziție un dublu rol sintactic, de determinant

al substantivului și de determinant al verbului, ambele roluri marcate gramatical prin acord și, respectiv, prin topică. Este însă discutabilă metoda prin care autoarea încearcă să-i convingă pe cititori că asemenea adjective sînt în propoziție nume predicative circumstanțiale. Și, evident, metodele influențează rezultatele la care se ajunge prin folosirea lor.

Pornind de la propoziția : fetița aleargă *voioasă*, autoarea procedează la dezvoltarea acesteia în frază : fetița aleargă și este *voioasă*, pentru a face din adjectivul *voioasă* nume predicativ pe lângă verbul copulativ *a fi* a cărui existență în propoziție este presupusă. Apoi se arată că „prin condensarea gândirii se realizează : fetița aleargă *voioasă*”. Metoda este defectuoasă, pentru că nimic nu garantează că acesta este singurul mod în care se poate dezvolta propoziția în frază. S-ar putea, spre exemplu, spune : fetița aleargă fiind *voioasă*, și s-ar ajunge la alte rezultate. În al doilea rînd, datorită acestui procedeu, autoarea ajunge la o contrazicere : după ce afirmă mai întîi că prin dezvoltarea propoziției obținem o frază în care adjectivul *voioasă* este numele predicativ în propoziția (fetița aleargă și) este *voioasă*, numai la distanță de câteva rînduri, tovarășa Maria Rădulescu, pornind de la unele afirmații ale lui A. Secheyay și Alf Lombard, ajunge la concluzia că adjectivul este nume predicativ pe lângă verbul respectiv din propoziție (*aleargă*) care „capătă puțin caracterul unei copule, deși mai expresive”¹. Or, aceasta e altceva. Analizînd unele propoziții de același tip cu cele date de autoare ca acestea :

Ioana vine acasă bolnavă ; Maria stă în pat gînditoare ; Elena pleacă repede abătută și tristă, sau chiar exemplele sale :

Domnu... se plimbă încet, cu mîinile la spate, singur și trist. Sadoveanu a III 50 (cf. lucrarea citată p. 137) cred că este mai potrivit cu situația reală să spunem că adjectivele : *bolnavă, gînditoare, abătută, tristă* etc. nu sînt nume predicative ci atribute circumstanțiale, arătînd adică o însușire a subiectului într-o circumstanță, o calitate pe care substantivul o

¹ Citat de autoare din Alf Lombard, „*L'èlè membres de la proposition française*”.

posedă anume numai în momentul acțiunii exprimate de verb.

În asemenea cazuri ceea ce face ca adjectivul să nu poată fi interpretat ca nume predicativ, ci ca atribut circumstanțial, este existența unui complement așezat imediat după verb; existența complementului face ca verbul să nu mai capete cufuși de puțin caracterul unei copule ci, dimpotrivă, să fie simțit ca un predicat verbal de sine stătător.

Pe de altă parte îndepărtarea adjectivului de verb face să nu mai fie simțită decit într-o măsură mult mai mică legătura dintre acesta și verb.

Deși nu tratează o temă nouă în articolul său *Perfectul simplu în dialectul daco-român*, Al. Georgescu aduce păreri proprii în legătură cu raportul dintre perfectul simplu și perfectul compus și cu evoluția perfectului în limba română. Autorul arată, pe bună dreptate, că perfectul simplu exprimă o acțiune recentă, relatînd fapte întimplate în cursul aceleiași zile: „*Fusei azi la moară*” se spune în acele regiuni unde este frecventă folosirea perfectului simplu; niciodată însă: „*Fusei ieri la moară*”.

Articolul cuprinde relatări noi și despre situația perfectului simplu în dialectele limbii române, despre durata acțiunii exprimate de acesta, ca și despre folosirea perfectului simplu în scrisori și documente și în proza artistică; autorul arată că echivalențele perfectului simplu, în graiurile care nu-l cunosc și în limba literară, sînt perfectul compus și prezentul.

Din moment ce și-a intitulat unul din capitolele studiului *Perfectul simplu în dialectele limbii române*, firesc ar fi fost ca titlul articolului să fie *Perfectul simplu în limba română* și nu... în dialectul daco-român, cum apare în volum.

Mioara Avram aduce noi *Observații asupra coordonării*. Precizarea că se coordonează nu numai părțile de propoziție între ele, sau propozițiile între ele, ci și o parte de propoziție cu o propoziție subordonată corespunzătoare ca rol sintactic, completează studiul său *Corespondența între părțile de propoziție și propozițiile subordonate*, publicat în *Studii de gramatică*, vol. I. Întemeiată este și critica

adusă de autoare definiției coordonării și în genere întregului mod de prezentare a problemelor coordonării în gramaticile de pînă acum.

Fulvia Ciobanu ne oferă un foarte amănunțit studiu intitulat *Observații asupra propozițiilor și locuțiunilor prepoziționale în limba română*, încercînd o clasificare a locuțiunilor prepoziționale după elementele care intră în compunerea lor.

Studiul semnat de Finuța Hasan despre *Atributul pronominal în dativ* înlătură unele confuzii frecvente în legătură cu funcțiunea sintactică a pronumelui în dativ. Autoarea arată că pronumele cu sens posesiv — arătînd al cui e obiectul exprimat prin substantiv — determină substantivul și are funcțiune de atribut, indiferent dacă e plasat imediat lingă substantiv sau dacă stă lingă verb.

În citatul: „Directorul se duce la o extremitate a peronului și-și aruncă privirile la mulțimea adunată pînă în cealaltă extremitate” (Caragiale, O., I., 80) pronumele reflexiv și nu poate fi interpretat, după părerea autoarei, decît ca echivalentul adjectivului posesiv *sale* și, deci, ca atribut: aruncă privirile *sale* — și în nici un caz complement indirect: cui aruncă privirile? lui își aruncă — cum îl consideră Gramatica Academiei.

Elena Carabulea în articolul *Unele observații asupra termenilor comparativului și superlativului relativ în limba română*, descrie cei doi termeni ai comparativului și ai superlativului relativ, arătînd prin ce este introdus al doilea termen al comparativului, ce fel de complemente și propoziții determină, precum și situațiile în care acesta nu este exprimat. Între altele, autoarea arată că există un criteriu de deosebire a superlativului relativ de comparativul cu articol. Acest criteriu ne ajută să înlăturăm o confuzie frecventă. Ținînd seama de faptul că al doilea termen al superlativului nu poate fi introdus prin *decît*, ne putem da seama ușor că atunci cînd în primul termen apare *cel mai*, iar în al doilea *decît*, avem a face cu un comparativ cu articol și nu cu un superlativ relativ.

V. Guțu discută în articolul *Propoziții relative* accepțiunile diferite ale termenului

relativ în Gramatică, pentru a sublinia că folosirea lui nu este unitară în terminologia gramaticală; autoarea aduce idei proprii în discuția despre propozițiile relative, făcând și unele observații asupra cuvintelor relative și rolului lor sintactic. Autoarea ajunge la concluzia că se impune extinderea termenului de propoziție relativă de la propozițiile atributive la toate subordonatele introduse printr-un cuvânt relativ; extinderea termenului de propoziție relativă este îndreptățită de existența unui tip special de subordonate a căror expresie o constituie cuvintele relative.

Paula Diaconescu, în articolul *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, fundamentează pe lângă unele idei noi și interesante și lucruri care nu mai constituie de mult o noutate și nu meritau atita atenție din partea autoarei.

Reproducem în întregime concluziile studiului care redau în linii generale conținutul articolului :

1. În afară de verbul *a fi*, există numeroase verbe nepredicative care se construiesc cu un nume predicativ.

2. Păstrindu-și înțelesul semantic, aceste verbe nu au numai rolul de legătură între

numele predicativ și subiect, ci includ și sensul lor lexical la formarea predicatului.

3. Urmat de un nume predicativ, verbul *a fi* este o copulă gramaticală — are înțeles lexical zero. Copula gramaticală împreună cu numele predicativ formează în propoziție un predicat nominal propriu-zis.

4. Celelalte verbe nepredicative urmate de un nume predicativ al subiectului sînt copule lexico-gramaticale — păstrează cel puțin în parte sau în întregime înțelesul lor lexical. Copula lexico-gramaticală împreună cu un nume predicativ al subiectului formează în propoziție un predicat nominal-verbal.

5. Predicatul nominal-verbal atribuie subiectului o calitate prin intermediul unui proces”.

Multe din problemele ridicate de autori în articolele din volumul prezentat ar fi necesitat o dezbateră mai amplă. Probabil că acest lucru se va face în viitor. În cadrul unei scurte prezentări a volumului nu am putut decît să semnaliez acele părți din studii care mi s-au părut mai interesante, și care prin ele însele atrag atenția cititorilor.

M. Mitran

Probleme de limbă și literatură în Revista de pedagogie

Pentru a ține permanent la curent pe profesori și pe învățători cu problemele noi de pedagogie și metodologie, *Revista de pedagogie* publică articole variate de pedagogie generală, de istoria pedagogiei, de metodică, discuții, consultații, informații privitoare la învățămîntul elementar, mediu și superior, aprecieri asupra manualelor și asupra programelor școlare, cronici, recenzii și note bibliografice.

În cursul anului 1957, redacția *Revistei de pedagogie* a acordat o atenție specială muncii profesorilor de limba română, publicînd în fiecare număr articole destinate îmbunătățirii muncii acestora. De aceea, considerăm util să semnalăm cititorilor revistei *Limba română* cîteva din articolele apărute în numerele 1—11 din 1957.

În nr. 1, prof. Clara Chiosa a semnat un articol substanțial și bogat în sugestii : *Cum cercetăm unele greșeli de gramatică și de ortografie ale elevilor noștri* (p. 52—59).

Articolul se axează pe trei probleme : însușirea cazurilor, distingerea modurilor și înlăturarea unor greșeli mai frecvente de ortografie. În legătură cu prima problemă, autoarea arată importanța cunoașterii sintaxei pentru lămurirea noțiunii de caz în general, pentru înțelegerea fiecărui caz și pentru deosebirea cazurilor care se aseamănă ca formă (nominativul cu acuzativul, genitivul cu dativul). Întrucît înțelegerea cazurilor se bazează pe anumite procese de comparare și de diferențiere, „este necesar ca elevii să fie puși în situația de a urmări concomitent diferite substantive cu aceleași funcțiuni sintactice,

precum și diversele funcțiuni sintactice pe care le poate avea același substantiv în poziție” (p. 53). Deci, la exercițiile de declinare, trebuie să se menționeze nu numai categoria morfologică, ci și funcțiunea sintactică. Autoarea dă apoi un exemplu de exercițiu sugestiv, în care substantivele: musafirul, mama, mi gea și băiețelul sint întrebuințate cu funcțiuni sintactice diferite (p. 53). Tot atât de bine alese sint și exercițiile folosite pentru diferențierea cazurilor asemănătoare ca formă (p. 54).

De asemenea, stăruie asupra analizei comparative a unor texte cu ajutorul cărora elevii pot fi obișnuiți, să-și însușească diferitele forme ale verbului care adesea se confundă. În ultima parte dă indicații privitoare la corectarea unor greșeli mai frecvente de ortografie; scrierea substantivelor cu doi sau trei *i* (ex. *muncitorii, copiii* etc.) și scrierea cuvintelor cu liniuță de unire (ex. *ducându-l, dă-mi, nu-i, m-ai* etc. p. 57).

În legătură cu ultima problemă se putea menționa și articolul lui G. Beldescu, *Cu privire la predarea liniuței de unire (Limba română, nr. 1, 1956, p. 66—85)*.

Tot în acest număr a apărut și articolul prof. El. Dărmănescu: *Discutarea în clasă a lucrărilor de control, mijloc de adâncire a cunoștințelor și de îmbunătățire a exprimării elevilor*.

Articolul este interesant, atât prin sugestiile pe care autoarea le dă cu privire la modul în care trebuie să se discute, în clasă cu elevii, lucrările de control la limba română, cât și prin recomandările referitoare la munca desfășurată înainte de darea acestora și în timpul executării lor. În ceea ce privește discutarea lucrărilor de control în clasă, se pune accentul atât pe examinarea conținutului, cât și pe exprimare și pe ortografie. Exemplele date sint elocvente, fără a constitui o noutate pentru profesorii de limba română. Cred că articolul ar fi fost și mai interesant dacă autoarea indica unele metode practice prin care a reușit să le facă pe eleve să scrie corect. Singura metodă indicată este aceea a fînerii unei evidențe a greșelilor cu ajutorul fișelor. Articolul se încheie cu recomandarea că „secretul izbînzii într-o astfel de muncă se concretizează într-un singur cuvînt: *per-*

severență” (p. 37). Credem însă că nu acesta este singurul secret, ci mai mult decît perseverența contează în această acțiune iscusința cu care profesorul reușește să facă accesibile elevilor toate cunoștințele de gramatică necesare însușirii conștiente a scrierii corecte.

De un real folos în munca la clasă este și articolul prof. A. Niculiu: *Unele aspecte ale repetării materiei la limba română* (nr. 4, p. 59—63). După considerații privitoare la repetare în general și la formele ei, autoarea dă un model de repetare curentă la gramatică. Tratînd despre propoziția subiectivă la clasa a X-a, ea s-a sprijinit pe cunoștințele dobîndite de elevi, în lecțiile anterioare, despre subiect, predicat și propoziția subordonată. Deși autoarea arată ce s-a realizat prin actualizarea acestor cunoștințe, era mai util dacă se dădea și un plan, din care să se vadă cum a procedat în desfășurarea lecției.

A doua parte a articolului tratează despre repetarea materiei la orele de literatură. Autoarea se ocupă apoi de repetarea pe teme, discutînd-o în special pe cea de la sfîrșitul anului școlar. Pentru aceasta a luat tema: *Natura patriei în opera poetică a scriitorilor clasici studiați — la clasa 7-a VII-a*. Problemele alese pentru tratarea temei sint gradate de la pastelul *Sfîrșitul iernii* de V. Alecsandri la ultimul tablou din *Călin* — file de poveste — de M. Eminescu.

Articolul este concis și bine încheiat. Era bine însă dacă ar fi dat și un exemplu de repetare periodică la sfîrșitul unui capitol sau după studierea unui autor la istoria literaturii în școlile medii, avînd în vedere că cele mai mari dificultăți le întîmpină, cu prilejul repetării materiei, profesorii de la școlile medii, unde se cere multă măiestrie pentru a reîmprospăta cunoștințele dobîndite într-un șir de lecții, aducînd însă și elemente noi.

Repetarea materiei la sfîrșitul anului școlar fărmează și obiectul articolului: *Observații în legătură cu repetarea substantivului la sfîrșitul clasei a IV-a* de Ionescu Elena și Predescu Adriana, asistente la I.L.P.C.D. — București (nr. 3, p. 48—56). Folosînd experiența a două învățătoare care au predat la clasa a IV-a, autoarele au arătat că există

mai multe posibilități de repetare a substantivului la clasa respectivă în perioada de încheiere a anului școlar. Întrucât au dat în text nu numai indicații asupra procedurilor folosite, ci și planurile lecțiilor, au reușit să ridice o problemă interesantă, atât pentru cadrele didactice care predau la clasa a IV-a, cât și pentru profesorii de limba română de la clasa a V-a. Aceștia își pot da seama de cunoștințele transmise elevilor în orele de gramatică în anul precedent și sînt datori să țină seama de acesta cu prilejul recapitulării de la începutul anului următor.

Este regretabil că în tabloul de la p. 51 s-a strecurat o greșeală de gramatică. Substantivul „cățelul” a fost trecut cu rol de complement, cînd de fapt el este subiectul propoziției.

Reproducînd două planuri și două scheme deosebite și expunînd metode diferite, autoarele ar fi trebuit să analizeze planurile și schemele, arătînd avantajele și dezavantajele pe care le oferă fiecare dintre ele și să fi precizat care metodă este cea mai indicată sau pentru care opinează ele. În afară de aceasta, aveau datoria să completeze schema de la p. 51, ca să concorde cu tabloul în care s-a dat analiza textului ales. În tabloul substantivul „Patrocle” este dat ca o „strigare”, deci fără vreun rol în propoziție, iar substantivul „casă” este analizat ca nume predicativ. În schemă însă la „rolul în propoziție” au fost trecute numai subiectul, complementul și atributul. Întrucît în textul analizat a figurat și un substantiv cu rol de nume predicativ, era necesar ca în schemă să fie trecut și numele predicativ. De asemenea, fiindcă substantivul „Patrocle” a fost analizat ca o strigare, trebuia specificat că uneori substantivul poate să nu aibă nici un rol în propoziție. Procedînd astfel, schema ar fi fost mai completă și rezultatele recapitulării mai bune.

Redacția revistei a căutat să vină și în ajutorul profesorilor care predau istoria literaturii în școlile medii. În acest scop a fost publicat articolul: *Unele aspecte ale limbii și stilului lui Zaharia Stancu* de Al. Bojin (nr. 3, p. 77—84). Limitîndu-se la textele din *Culegerea de texte literare*, vol. II, pentru clasa a X-a, autorul a insistat asupra citorva

probleme privitoare la limba și stilul lui Zaharia Stancu. În prima parte s-a ocupat de lexicul folosit de scriitor, în special de aspectul regional al unor cuvinte și de unele turcisme. Mai departe scrie: „Este foarte interesant ca elevii să înțeleagă că asupra scriitorului s-a exercitat cu putere influența limbii populare. Aceasta se poate constata ușor în cuprinsul romanului” (este vorba de romanul *Descuț* — p. 79). Ca exemplu însă dă numai o frază din care se poate vedea influența descîntecelor. Cu aceasta n-a spus însă totul, deși era necesar să se demonstreze elevilor cu mai multe exemple. Nu ne putem da seama ce a voit autorul să spună în alineatul imediat următor celui la care ne-am referit. „Iar în alte locuri (*op. cit.* pag. 72), scriitorul, prin gura unui personaj, folosește expresii închise, atât de specifice limbii romîne: — „Brrr! E frig al dracului, Darie, frig al dracului!” Despre care aspect al limbii romîne este vorba și ce înțelege autorul prin expresii închise? Era necesară adîncirea problemei. Ceva mai clară este problema neologismelor.

Mai departe, recomandă profesorilor să insiste asupra modului în care Zaharia Stancu construiește propozițiile și frazele. În consecință se ocupă de construcția paratactică și de elipsă, stăruind asupra conciziei stilului lui Z. Stancu și asupra altor procedee stilistice folosite de scriitor. Articolul se încheie cu compararea unor pasaje din prima și ultima ediție a romanului (a V-a), din care se poate desprinde preocuparea scriitorului de a-și îmbunătăți conținutul și formă.

Deși limitat la nevoile profesorilor care predau la clasa a X-a, articolul poate constitui sîmăurile unor cercetări mai întinse și mai adîncite asupra limbii și stilului lui Zaharia Stancu.

Despre unele aspecte ale stilului lui Zaharia Stancu a scris și B. Cazacu (*Limba romînă*, nr. 3, 1954, p. 36—48). Cred că ar fi fost util să menționeze și acest articol.

Un loc aparte între articolele privitoare la limbă, publicate în paginile *Revistei de pedagogie*, îl ocupă cel al profesoarei Maria Gabrea, *Cîteva chestiuni de gramatică și predarea lor* (nr. 11). Pornind de la discutarea

unor definiții incomplete, strecurate în manualele de gramatică pentru clasele V—VII, face observații juste și propuneri interesante, pe baza unor confruntări între diferite manuale și gramaticile științifice: Gramatica Academiei R.P.R. și gramatica acad. Iorgu Iordan — *Limba română contemporană*. Acolo unde consideră nesatisfăcătoare definițiile date de aceste gramatici, se folosește de exemple bine alese pentru a demonstra utilitatea unor noi formulări. Prima problemă ridicată este definiția prepoziției. Pe baza exemplelor analizate propune ca, în manualul de gramatică pentru clasa a V-a, definiția prepoziției să fie formulată astfel: „Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă, care exprimă un raport între atribut sau complement și cuvântul lămurit”. Această definiție nu diferă prea mult de cea dată în manualul de gramatică pentru clasa a VI-a (G. N. Dragomirescu și Ștefania Gălopenția, *Gramatica limbii române pentru clasa a VI-a*, Editura de stat didactică și pedagogică, 1957, p. 195). Întrucât articolul s-a publicat după apariția gramaticii, autoarea a socotit necesar să menționeze acest amănunt, deși, probabil, ea ajunsese la formularea noii definiții înainte de apariția manualului.

A doua problemă ridicată este aceea a atributului pronominal. În această privință autoarea susține, spre deosebire de manualele de gramatică pentru învățământul elementar și de Gramatica Academiei, că atribut pronominal este numai cel exprimat printr-un pronume propriu-zis, iar cel exprimat prin adjective de natură pronominală este atribut adjectival, așa cum este considerat și cel exprimat printr-un numeral sau printr-un participiu cu valoare adjectivală. Cred că în această privință punctul de vedere al prof. Maria Gabriela este just.

Mai departe face câteva observații întemeiate în legătură cu definiția dată coordonării în Gramatica Academiei și în manualul de gramatică pentru clasa a V-a, propunând următoarea definiție completă a propozițiilor coordonate secundare: „Se numesc propoziții secundare coordonate propozițiile de același fel, care determină aceeași regentă și au același determinant în regenta respectivă”

Întrucât exemplificarea este convingătoare, completarea definiției este justificată.

În ultima parte a articolului ridică o problemă de metodică: „schema în analiza sintactică a frazei”.

Problema manualelor școlare a constituit o preocupare specială pentru colectivul de redacție al revistei. Spre deosebire de felul cum s-au discutat manualele școlare pînă acum, *Revista de pedagogie* a folosit de data aceasta o cale mai indicată să ajute la îmbunătățirea lor. Astfel, în loc să discute manuale deja elaborate și puse în circulație, a adus în discuția cadrelor didactice un manual în curs de elaborare — cel de istoria literaturii pentru clasa a X-a. Inițiativa aceasta este cu atât mai lăudabilă, cu cât era mai greu să se refacă manuale care căpătaseră forma definitivă. De fapt, nu știu dacă dintre manualele discutate pînă acum în diferite reviste a apărut vreunul la reeditarea căruia să se fi ținut seamă de sugestiile făcute de participanții la discuție. În general, editura s-a mulțumit să ia cunoștință de ceea ce s-a scris și să ignoreze propunerile făcute, chiar atunci cînd acestea puteau să ducă la înlăturarea unor lipsuri serioase. (Ex. manualul de limbă latină pentru cl. a VIII-a apărut în 1956 și reeditat în aceeași formă în 1957. Aceeași este și situația manualelor de istoria literaturii romine pentru clasele a VIII-a și a IX-a).

La cele arătate mai sus se adaugă și faptul că acum se elaborează primul manual de istoria literaturii pentru clasa a X-a. Supunînd discuției manualul în curs de elaborare, s-a cunoscut, în unele privințe, opinia cadrelor didactice, de care editura și autorii au datoriat să țină seama.

Discuția a fost deschisă de Al. Bojin, redactor șef al Editurii de stat didactică și pedagogică, prin articolul: *Pentru un nou manual de literatură română* (nr. 2, p. 86—90), în care schițează, în linii mari, cum este conceput manualul. Articolul a prilejuit multe discuții, deși autorul lui n-a dat noua programă școlară după care este elaborat manualul, ci a trimis pe cititori la cea din 1952, iar în ceea ce pri-

vește metoda de lucru n-a dat destule amănunte. În cinci numere consecutive s-au publicat articole substanțiale, cu observații interesante și utile.

Astfel, Eugen Campus, în articolul *Să nu pierdem din vedere esențialul* (nr. 3, p. 65—69), ridică mai multe probleme, insistând însă asupra faptului că altă editura cit și autorii nu trebuie să piardă din vedere că elaborează un manual, nu un tratat de istorie a literaturii. Acest punct de vedere a fost susținut și de ceilalți participanți la discuție: G. Beldescu, *Pentru un manual de literatură util elevilor* (nr. 4, p. 81—86), A. Foreanu, *Pentru un bun manual de istoria literaturii române pentru clasa a X-a* (nr. 5, p. 86—89), A. Hazgan, V. Ghibu, I. Iftinchi, M. Costandache, L. Pop, *Unele probleme în legătură cu manualul de literatură română pentru clasa a X-a* (nr. 6, p. 76—80), Tr. Marcu, *In așteptarea manualului de istoria literaturii pentru ultima clasă a școlii medii* (nr. 7, p. 66—69). Participanții la discuție au subliniat necesitatea introducerii în manual a unor scriitori ca: O. Goga, T. Arghezi, Panait Istrati, Al. Brătescu-Voinești, G. Bacovia, I. Teodoreanu, C. Sandu-Aldea și chiar: G. Murnu, N. Dunăreanu, Șt. Petică etc. De asemenea, au subliniat importanța revizuirii atitudinii față de curentele moderniste, în special față de simbolism. S-au făcut propuneri cu privire la structura manualului, la introducerea textelor de analizat în manual, la tratarea unitară a unor scriitori a căror activitate s-a desfășurat înainte și după 23 August 1944, s-a insistat asupra necesității valorificării manualelor vechi etc.

Cei mai mulți profesori au stăruit să se țină seama și de forma în care va fi redactat manualul, nu numai pentru a fi accesibil, ci și pentru a fi un model de limbă literară, contribuind astfel la educarea estetică a elevilor. „Într-un manual formularea corectă din punct de vedere științific, simplă și clară, îngăduie elevilor să pătrundă cu ușurință miezul problemelor expuse. Dar ea constituie, totodată, un model de limbă literară, exercitând o puternică influență educativă, modelind treptat nu numai capacitatea de exprimare a elevilor, dar și sufletul acestora.

Căci, să nu uităm: un manual de literatură bine scris poate și trebuie să dezvolte dragostea elevilor pentru literatură, pentru frumos, pentru înaltele valori morale care constituie substanța operelor de artă autentice” (nr. 3, p. 68—69).

Alții combat grandilocvența și cer cu insistență să se folosească o limbă corectă și aleasă. „Rugăm pe autorii viitorului manual să fie simpli în expunere, sistematici și însuflețiți fără grandilocvență. Să scrie într-o limbă corectă, aleasă, dar potrivit (sic) cu nivelul elevului” (nr. 5, p. 89. A se vedea și nr. 6, p. 78).

Concluziile pe marginea celor discutate au fost trase de redacția revistei (nr. 8, p. 62—66). Rezumând propunerile făcute, redacția împărtășește pe cele mai indicate, susținând necesitatea elaborării nu a unui tratat de istoria literaturii, ci a unui manual în care „materialul să nu apară sub formă de colecție de studii disparate, ci organizat metodic pe capitole, subcapitole și paragrafe, repartizat, în măsura în care este posibil, pe sisteme de lecții și lecții — în sensul dozării lui în raport cu capacitatea de predare și de asimilare în cadrul unei singure ore de clasă și cu posibilitățile de pregătire individuală ale elevului pentru o singură lecție” (nr. 8, p. 63).

Și în ceea ce privește limba, redacția își însușește punctul de vedere al majorității participanților la discuție. „Redacția noastră e de acord că manualul de literatură — mai mult decât alte manuale... — trebuie să instruiască, dar și să exercite o puternică influență educativă și estetică, nu numai prin valoarea fondului operelor și prin arta acestora, ci și prin stilul în care e redactată partea care aparține autorilor. Model de limbă literară, manualul să fie astfel întocmit încât să dezvolte treptat capacitatea de exprimare a elevilor, ca și sufletul lor, să le însufle, pentru toată viața, dragostea pentru literatură, pentru artă, pentru înaltele valori ale acestora” (nr. 8, p. 65).

Rezervând un spațiu atât de mare discuției angajate pe marginea manualului de istorie a literaturii române pentru clasa a X-a, colectivul de redacție n-a neglijat însă nici celelalte manuale. Astfel, prof. Clara Chiosa face ob-

servații interesante, deși cam sumare, asupra manualului de teorie literară pentru clasa a VIII-a (*Noțiuni de teoria literaturii*, nr. 7, p. 73—75). Întrucît acest manual comportă multe discuții, ar fi bine dacă redacția ar publica și alte articole în care să se adîncească analiza conținutului și a formei, precum și aspectul pedagogic.

Deși manualele de istoria literaturii romîne pentru clasele a VIII-a și a IX-a au mai fost discutate, articolul: *Observații asupra manualului de istoria literaturii romîne pentru clasa a IX-a* (nr. 11) ridică și alte probleme decît cele puse pînă acum, mai ales în ceea ce privește exactitatea interpretării unor scrieri sau a poziției scriitorilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: I. Slavici, G. Coșbuc, B. Șt. Delavrancea, Al. Vlahuță.

La cele de mai sus se poate adăuga și discutarea abecedarului tătar: *Noul abecedar tătar, carte de căpătîi pentru dezvoltarea culturală a populației tătare din țara noastră* de V. Dumitrescu (nr. 3, p. 87—92). În afară de observațiile făcute asupra abecedarului, se dau și informații în legătură cu activitatea desfășurată de specialiști în vederea fixării alfabetului tătar, muncă destul de dificilă, dacă se ține seama că populația tătară din Dobrogea folosește trei graiuri deosebite.

Nici programele școlare n-au fost neglijate. Găsim însă că era necesar ca acestea să fi fost discutate mai adine și mai critic. Este

bine cunoscut că programele școlare au tot atîtea lipsuri ca și manualele. Însuși faptul că ele se modifică sau se reduc de la un an la altul este un indiciu că ar trebui să se organizeze discuții mai multe pe marginea lor.

În numerele examinate aici, numai M. Varadi a făcut observații critice pe marginea programelor școlare (*Programa de limba și literatura romînă pentru școlile cu limbile de predare ale naționalităților conlocuitoare* — nr. 4, p. 87—89); Maria Manta și Cornelia Prichea se mărginesc la compararea programelor noi cu cele vechi (*Noile programe școlare pentru clasele I—IV* — nr. 9, p. 56—62).

Din cele de mai sus se poate constata că *Revista de pedagogie* este de un real folos profesorilor de limba romînă și chiar cadrelor didactice de la clasele I—IV.

Ținînd seama de importanța pe care o are studiul limbii și al literaturii romîne în școală, redacția ar trebui să continue publicarea și a altor articole de felul celor discutate aici.

Fîindcă, începînd cu anul școlar 1956—1957 s-a introdus în școlile elementare studiul limbilor moderne — franceza, germana și engleza — iar în școlile medii, acela al limbii latine, credem că ar fi necesar ca redacția să reflecteze la greutățile întîmpinate de cadrele didactice care predau aceste obiecte, mai ales că mulți profesori n-au mai lucrat de atîția ani în specialitate, și să publice articole de metodică pentru aceste limbi, precum și recenzii critice asupra manualelor respective.

I. Popescu

R. A. BUDAGOV, Unele particularități ale formării pluralului substantivelor în limba romînă

În cursul acestui an, a apărut la Leningrad *Filologia romanico-germanică*, un volum omagial închinat cunoscutului occidentalist sovietic V. F. Șismarev cu ocazia împlinirii, la 26 martie 1954, a 80 de ani de viață. Alcătuit prin colaborarea numeroșilor discipoli și prieteni ai celui sărbătorit, volumul cuprinde, pe lîngă articole consacrate unor probleme ale limbilor și literaturilor romanico-germanice, o bibliografie a lucrărilor publicate de acad.

V. F. Șismarev între 1893—1955, mărturie a unei rodnice activități de mai bine de jumătate de secol.

În afară de două articole din domeniul germanisticii (M. I. Steblin-Kamenski, *Saga islandeză* și M. I. Tronskaia, *Discuția din jurul anilor 1789 în legătură cu limba și literatura germană*) și de unele lucrări (A. V. Desnițkaia, *Unele probleme ale studierii foneticii limbii albaneze contemporane*, B. A.

Larin, *Despre studierea și traducerea poeziei vechi indiene* etc.) care depășesc limitele impuse de titlul volumului, toate celelalte studii se ocupă de diverse probleme ale limbilor și literaturilor romanice.

Articolele cu caracter lingvistic sînt mai numeroase decît cele de literatură. Cele mai multe sînt consacrate unor probleme speciale ale limbilor franco-provensale (T. A. Abrosimova, *In problema sensului facitiv al unor verbe în limba franceză*, M. A. Borodina, *Soarta formelor provensale și franceze în graiurile franco-provensale (din 1900 pînă în 1947)*, A. K. Vasilieva, *Înființitul după substantiv în limba franceză contemporană*, M. S. Guriceva, *Din istoria propozițiilor condiționale în grupul limbilor gallo-romanice*, E. A. Referovskaia, *Tranzitivitate și intransitivitate în limba franceză*, N. M. Steinberg, *Despre o construcție verbală compusă în limba franceză contemporană*, O. M. Șvarț, *In problema raportului dintre frazeologie și lexic și gramatică*) și ibero-romanice (O. K. Vasilieva-Șvede, *In problema categoriei aspectului în limbile ibero-romanice (verbul „estar” + gerunziu)*, V. D. Fedorov, *Exprimarea stării predicative în limbile spaniolă și portugheză*, H. H. Gomes, *Despre dezvoltarea istorică a sufixelor adverbiale „mente”, „guisa”, „cosa”*, E. D. Panfilov, *Corectare a unui capitol al „Gramaticii istorice a limbii spaniole” de F. Haussen*, G. V. Stepanov, *Elemente ale limbii vorbite și populare în lexiconul lui Cervantes*).

Subiectele abordate aparțin, cum se poate vedea și din titlurile enumerate, unor domenii foarte variate. În studiile de gramatică, cele mai numeroase, un loc central ocupă problema verbului sub diverse aspecte.

Limba italiană, spre deosebire de literatura italiană, nu este prezentă în volum prin nici un articol.

Limbii romine îi e consacrat studiul *Unele particularități ale formării pluralului substantivelor în limba română* de R. A. Budagov.

Romanistul sovietic pleacă de la constatarea că în lucrările de specialitate se opun, din punctul de vedere al formării pluralului, limbile romanice occidentale, caracterizate prin desinența de plural -s celor orientale, care formează pluralul cu -i.

Desinența -i, deși nu e unica marcă a pluralului, e totuși reprezentativă („tipică”) pentru limba română, întrucît e singura desinență comună tuturor genurilor (pentru masculin ca unica posibilă, iar pentru celelalte două genuri coexistînd cu -e, -le și -uri) și apoi întrucît tinde să înlăture pe ceilalți concurenți (de ex. desinența -e la feminin), înlocuindu-i treptat. Astfel -i devine un mijloc general de exprimare a pluralului substantivelor.

Autorul articolului explică (alăturîndu-se opiniei acad. I. Iordan¹) extinderea aceste desinențe la un număr tot mai mare de substantive, prin marea influență modificatoare pe care -i o exercită asupra rădăcinii. Prin alternanțele fonetice care însoțesc desinența -i, prin asocierea unei flexiuni interne flexiunii externe, se ajunge la o exprimare clară a numărului, realizîndu-se astfel niște forme de plural net deosebite de cele de singular.

Acest fenomen morfologic exprimă necesitatea de a distinge categoria numărului mult mai puternică în conștiința vorbitorilor decît aceea a genului.

Pentru a ilustra această afirmație, autorul discută alternanța *ea > e* (*e > ea*) asociată desinenței atît în distingerea femininului de masculin, cît și a singularului de plural.

Astfel integrarea unor neologisme ca *supremă*, *concret* — *concretă*, în categoria fără alternanțe *ager* — *ageră*, *vested* — *vestedă* și nu în aceea, mai numeroasă și mai apropiată prin poziția accentului, *drept* — *dreaptă*, *sec* — *secă*, dovedește slăbirea categoriei gramaticale a genului, fapt care permite renunțarea la alternanțe sub influența etimonului francez și a categoriei existente: *ager* — *ageră*.

Alternanța discutată, folosită în exprimarea numărului, este după opinia lui R. A. Budagov, mult mai puțin supusă „analogiei gramaticale sau influențelor străine”.

Ilustrarea acestei afirmații provoacă o serie de nedumeriri. Surprinde, în primul rînd, faptul că toate exemplele aparțin fondului de cuvinte vechi: *cocean*, *moldovean*, *dimineața*,

¹ *Pluralul substantivelor în limba română*, Bul. Philipide, vol. V, 1938 și *De quelques traits caractéristiques du roumain actuel*, Mélanges Bally, 1939.

bucătăreasă, într-o situație în care numai neologismele ar putea constitui o probă convingătoare. Neconcludentă din această cauză este apoi afirmația că „Excepțiile de tipul *ocean-oceane* în sfera categoriei numărului sînt cu totul izolate” întrucît diftongul *ea* apare în majoritatea covârșitoare a cazurilor în cuvinte terminate în *-ean*. Această terminație reprezintă, cu rare excepții, vechiul sufix românesc *-ean*, pentru care prezența alternanței *ea > e* este cu totul normală. În alte terminații: *-eal*, *-ial*, *-ear*, *-iar*, *-iac* (mai ales în neologisme: *ideal*, *boreal*, *social*, *maniac*, *cardiac* etc.) ea notează de obicei un hiat, nu un diftong, așa încît alternanța nu se mai produce. *Ocean* nu a putut fi considerat un derivat în *-ean*, de aceea, ca neologism, păstrează la plural diftongul *ea*. (De altfel în limba literară continuă să existe pronunțarea cu hiat alături de cea cu diftong a cuvîntului *ocean*.)

Formularea, „La plural *ea* devine aton și trece la *e*” care apare în cursul discuției este

eronată, întrucît *e* de la plural este tonic ca și *ea*. alternanța explicîndu-se istoric nu prin poziția față de accent, ci prin calitatea vocalică a silabei următoare.

În continuare, R. A. Budagov arată că preponderența categoriei gramaticale a numărului asupra celei a genului nu este un fapt specific limbii romîne, ci un fenomen romanic: în toate limbile romanice flexiunea nominală manifestă o mai mare persistență a categoriei numărului față de categoria gramaticală a genului și, în parte, a cazului. Acest fenomen general romanic își găsește în limba romînă expresia în extinderea desinenței de plural *-i*.

Articolul romanistului sovietic reia o problemă cunoscută și discutată, dar prezentarea faptelor în lumina sistemului limbii romîne și în perspectivă romanică permite considerații și explicații interesante și uneori noi.

Valeria Guțu

NOTE BIBLIOGRAFICE

I. PĂTRUȚ, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, 93 pag.

Așa cum autorul însuși arată în prefață, această lucrare este alcătuită pe baza materialului cules de la huțuli în anii 1936 și 1937 de acad. E. Petrovici, pentru *Atlasul lingvistic român*. În expunerea materialului, I. Pătruț a păstrat, în general, transcrierea fonetică originală, făcând numai câteva modificări a căror necesitate o arată chiar de la începutul lucrării.

În introducere sint prezentate cele câteva teorii care au fost emise cu privire la originea huțulilor. I. Pătruț arată că nici una dintre ele nu este întemeiată pe fapte reale și deci nu pot fi acceptate. Astfel, problema originii huțulilor rămâne încă deschisă. Autorul acestei lucrări nu propune o soluție nouă.}

În cele două capitole ale lucrării, *Vocalism* și *Consonantism* I. Pătruț compară caracteristicile fonetice ale graiului studiat cu ale graiurilor din alte regiuni locuite de huțuli și cu cele ale altor graiuri ucrainene, mai ales carpatice. Comparația aceasta se face în limita informațiilor pe care autorul le-a putut obține din lucrările de dialectologie ucraineană consultate.

Pentru că numărul variantelor fonetice înregistrate de anchetator era foarte mare, autorul lucrării a adoptat, în interpretarea materialului, punctul de vedere istoric, căutând corespondențele stadiilor vechi, slave comune sau ruse vechi, ale sunetelor, din graiul huțulilor. Acolo unde a fost posibil,

s-a luat ca punct de plecare un stadiu mai nou, ucrainean comun.

După ce a analizat foarte amănunțit caracterele vocalelor și consoanelor huțule, I. Pătruț rezumă, la sfârșitul lucrării, sub formă de concluzii, trăsăturile fonetice mai importante ale graiului huțul din valea Sucevei. În încheiere el arată că din materialul pe care s-a bazat în alcătuirea acestei lucrări se observă că graiul huțul de pe valea Sucevei nu are „nici o trăsătură fonetică caracteristică, străină limbii ucrainene. Influențele străine, dintre care cea românească e mai accentuată, destul de însemnate în domeniul lexical, n-au alterat sistemul fonetic, ucrainean, al graiului huțul”.

C. Oțobiciu

O nouă revistă românească de lingvistică

Curînd după *Cercetări lingvistice* editate de Filiala din Cluj a Academiei R.P.R., o nouă revistă românească de lingvistică — a patra — și-a făcut apariția. E vorba de o publicație anuală, al cărei prim volum a apărut în două ediții: una în limba franceză (*Revue de linguistique*), a doua în limba rusă (*Журнал языкознания*).

Fiecare număr al revistei va publica traduceri articolelor de lingvistică mai reprezentative apărute în românește în decursul unui an. Se dă preferință articolelor cu caracter mai general, care, tocmai din cauza aceasta, interesează un cerc mai larg de specialiști de peste hotare. De fapt, nu este vorba de simple

traduceri : judecînd după materialele primului volum, autorii și-au revăzut lucrările, îmbunătățindu-le prin corectări sugerate de recenzenți, dezvoltînd sau reducînd unele pasaje, dînd explicații suplimentare, note, referințe bibliografice etc. *Revue de linguistique* (Журнал Языкознания) publică și articole de sinteză, precum și dări de seamă sau recenzii care nu au mai fost tipărite în romînește și care interesează în special pe străini. Rezultatele cercetărilor făcute de lingviștii noștri ajung astfel în discuția specialiștilor care nu cunosc limba romînă și care nu aveau pînă acum la dispoziție decît rezumatele în limbile rusă și franceză publicate în *Studii și cercetări lingvistice*. Noua revistă a Academiei R.P.R., alături de alte publicații editate de același for, în limbi de circulație universală, umple un gol simțit tot mai mult în ultimii ani în activitatea științifică din țara noastră.

Din sumarul volumului I, desprindem mai întîi articolele cu caracter mai general : *Autour du phonème* de acad. Al. Rosetti, *Quelques problèmes de la langue littéraire* de acad. Iorgu Iordan, *Contribution à l'étude de la définition et de la classification des propositions* de Sorin Stati, *Le principe de l'adaptation au contexte* de Tatiana Cazacu. Articolul acad. Al. Rosetti aduce noi precizări în legătură cu concepția autorului asupra structurii psihofiziologice a fonemului ; cel al acad. Iorgu Iordan e consacrat unor probleme care, după numeroase discuții, sînt încă foarte actuale și nesoluționate definitiv, nici sub aspectul teoretic, nici în privința aplicării teoriei la faptele romînești. Concepția acad. I. Iordan se întemeiază pe unele idei ale lui Ibrăileanu, ca și pe cercetările lingviștilor sovietici.

Studiul Tatianeî Cazacu pornește de la ideea că fenomenele limbii pot fi cercetate cu succes și din punctul de vedere fiziologic ; autoarea, pe baza unui mare număr de experiențe, ajunge la concluzii interesante în legătură cu variabilitatea semantică a cuvintelor (factorii de care depînd și limitele în care se realizează schimbările de sens).

Sumarul mai cuprinde două articole de fonologie, care tratează în mod diferit, ajungînd la concluzii opuse, problema diftongului romînesc : ea ; ne referim la *Recherches expéri-*

mentales sur la diphtongue roumaine ea redactat de un colectiv condus de acad. Al. Rosetti și la *La fonction phonologique des diphtongues roumaines ea, ia et leur rapport avec les phonèmes consonantiques palatalisés* de acad. Emil Petrovici. Controversa poate fi urmărită de altfel și în mai multe fascicule din *Studii și cercetări lingvistice*.

Mai semnalăm în sfîrșit noua clasificare a vocalelor romînești făcută de A. Avram pe baza datelor *Atlasului lingvistic romîn*, ca și darea de seamă, semnată de Al. Niculescu privind contribuția adusă de lingviștii romîni la lucrările Congresului de romanistică de la Florența (1956).

Revue de linguistique (Журнал Языкознания) mai cuprinde recenzii și note bibliografice, acestea din urmă în legătură cu ultimele lucrări romînești de lingvistică.

S. Stati

O ediție defectuoasă

După mai bine de un deceniu a apărut o nouă culegere din poeziile lui Octavian Goga. Ediția recentă, deși nu s-a făcut la repezeală, a apărut însoțită de o inadmisibil de lungă listă de greșeli de tipar. Cititorul surprîns se poate întreba : cum, greșeli de tipar într-o culegere de versuri ale unui vechi și cunoscut poet, despre care prefața ne spune că ocupă un loc însemnat în istoria literaturii noastre moderne ? Greșeli de tipar grave, multe denaturînd cu totul sensul versurilor lui Goga au putut totuși apărea într-o asemenea culegere (responsabil de carte : Elis Bușneag). Este penibilă chiar enumerarea citorva din aceste greșeli de tipar la o carte de poezii recent tipărită. Iată de ce natură sînt aceste erori : *luminii* în loc de „lumii” ; *coaste* pentru „coate” ; *amintește* — „amuțește” ; *nelnfrînta* — „neînfrînta” ; *căutarea* — „căutătura” ; *uitate* — „unite” ; *mir* — „mîrt” ; *urma* — „urna” ; *hoji flămînziți* — „iloți flămînziți” ; *ursit* — „urnit” etc. (Cuvintele *cursive* sînt greșite).

În ceea ce privește alegerea materialului, observăm că nu s-au mai reproduș din *Poezii* (1906) bucăți deosebit de valoroase ca : *Das-căful*, *Dorința*, *Zadarnic*, *De-o să mor* etc.

În *Poeziile* apărute în colecția *Biblioteca populară a „Asociațiunii”* (Sibiu, 1910) Goga a tipărit o poezie admirabilă și plină de semnificații sociale, intitulată *Cîntecul muncii*, care putea fi reținută pentru culegerea rec:ntă, mai ales că poetul apare aici animat de un elan revoluționar demn de subliniat. Poezia „Cîntecul muncii” se încheie cu versurile :

Strigați să știe largul mării,
S-auză toți cîți trag în jug :
Că focul roș al răzbumării
Topește fierele de plug !

Volumele din care s-au ales poeziile în-trunite în această nouă ediție sînt indicate și prin anul apariției : 1905, 1909, 1913 etc. Trebuie precizate aici două lucruri : 1. *Poezii* — primul volum, a apărut în primăvara lui 1906, cum indică și coperta exterioară a volumului tipărit la Budapeșta, și cum se știe și din raportul pentru premiere, la Academie, făcut de Titu Maiorescu ; o spune și prietenul poetului, Oct. Tăslăuanu. 2. Textul tipărit acum, nu reproduce însă textul original al ediției princeps. De ex. poezia *Bătrînii* e mult diferită de textul apărut în 1906. Se știe că poetul a modificat în edițiile succesive textul unor poezii ; trebuia o notă de editură care să arate cînd au apărut respectivele volume, cu precizarea că s-au folosit însă edițiile mai recente, cele din urmă, controlate de autor. Altfel cine compară textul de azi cu cel din volumele vechi, cu edițiile prime, e surprins de modificările, uneori adînci, intervenite în text.

Se impune o nouă ediție mai îngrijită și mai completă a operei poetice a acestui reprezentativ scriitor al nostru.

Gh. Bulgăr

O nouă antologie de texte literare

Inițiativa de a include în *Culegerea de texte literare* vol. I, pentru ultima clasă a școlii medii, scurte și semnificative extrase din principalele reviste literare care au apărut la

începutul acestui secol, merită a fi subliniată și considerată ca excelentă. Materialul prezentat de cei doi autori, Dan Hăulică și I. D. Bălan, e de un real folos elevilor, pentru că, pe de o parte, ilustrează în chip mai cuprinzător, mai pe larg, mișcarea de idei a epocii 1900—1920, pe de alta, scoate la lumină pe unii autori mai puțin cunoscuți, unele personalități care, fără a ajunge scriitori consacrați, au jucat totuși un rol important în mișcarea literară a epocii. Paginile antologice din revistele *Sămănătorul*, *Luceașărul*, *Viața romînească*, *Literatorul*, *Viața nouă* (a lui O. Densusianu), *Facla*, *Evenimentul literar*, *Vitiorul social*, sînt instructive pentru că oglindesc viu și multilateral frămîntarea spirituală de la începutul acestui veac, confruntarea dintre tradiție și inovație și tendințele inovatoare, moderniste, ale epocii, influențele venite din mișcarea culturală a diverselor țări de veche tradiție literară. Reconstituirea istorică a procesului literar aduce astfel la suprafață alături de Coșbuc, Goga, Vlahuță, Ibrăileanu, Argehezi, Macedonski și pe N. Iorga, C. Stere, Pantazi Ghica, Ovid Densusianu, deopotrivă animați de dorința de a îmbogăți tematica literară și artistică cu noș elemente capabile să reliefeze mai pregnant viața omului modern ; ei au fost solidari și în propagarea ideilor generoase, patriotice, în cultivarea limbii naționale.

La materialul adunat în această antologie firește că s-ar mai putea adăuga multe alte pagini importante privind dezvoltarea literaturii și a limbii noastre poetice. Dintre reviste ar fi fost util să se dea cîteva pagini semnificative și din revistele *Ramuri* (Craiova), *Zburătorul*, *Familia* (Oradea). Aș fi inclus neapărat 2—3 poezii din Mihail Săulescu, poetul erou mort în primele zile ale războiului, pe granița de la Predeal. Din Agîrbiceanu mai putea fi dat un fragment din romanul *Arhanghelii* publicat în 1914, din N. Gane trebuiau date măcar o schiță și o nuvelă, căci opera lui e demnă de luat în seamă. Măcar din I. Chendi puteau fi reținute cîteva pagini de critică ; de altfel nici un critic al acestei epoci nu figurează în prezenta antologie. Se putea însă renunța la o parte din materialul luat din articolele lui Pantazi Ghica (3 titluri).

Gh. B.

Regulamentul Organic este primul document oficial în care se încearcă legiferarea studiului limbii literare române în școală. Lucrările din anul 1832 ale Obicinuitei Obștești Adunări din Muntenia constată că „limba părintească de tot simplă cu care tinerețea vine în școală este foarte neregulată și greșită”. Pentru a remedia această stare de lucruri „trebuie a să îndelețnici fiecare spre a o îndrepta, a o curăți”. Se enunță astfel ideea de „cultivarea limbii patriei”, cum o numește Regulamentul Organic din Moldova. Îndreptarea și curățirea limbii, afirmă mai departe Regulamentul Organic muntenesc, trebuie făcute „fără a sili duhul ei”. Afirmarea aceasta este extrem de importantă într-o epocă în care curentul de „purificare” a limbii recomandă înlocuirea elementelor neromane ale limbii românești cu elemente latine sau întoarcerea la limba textelor vechi. Obșteasca Adunare din Muntenia din 1832 hotărăște să se fixeze „câteva reguli după care să se poată deosebi limba corectă din cea greșită”. Dar elevii trebuie nu numai să vorbească corect ci și ales. Pentru realizarea acestui țel se recomandă două căi de urmat; cea dintâi, practică, constă în cunoașterea acelor cărți ale literaturii universale care sînt un exemplu de limbă aleasă: elevii „să vor îndemna a citi a dese bucăți alese din autorii cei mai vestiți pentru stil curat”, iar profesorii vor arăta elevilor „deosebitele calități ale stilului și ale cugetării în cărțile autorilor”; cea de-a doua, teoretică, constă în expunerea profesorului asupra diverselor caracteristici ale stilului, în înmănușarea acestor caracteristici în reguli mai generale. „Profesorul va vorbi pentru (= despre) poezia de obște, pentru facerea versurilor, pentru limba poetică”, însoțind prezentarea teoretică „prin exempluri din limba națională”¹.

Cercetătorul istoriei limbii noastre literare din secolul al XIX-lea nu poate face abstracție de datele atât de prețioase oferite de Regulamentul Organic. Mai mult chiar, un studiu

¹ S-a citat din: *Acte Obicinuitei Obștești Adunări*, lucrările din anul 1832, p. 77, 78, 80; *Regulamentul Organic*, București, Zaharia Caracalchi, 1847, p. 375, 376, 380; *Regulamentul Organic*, Iași, Institutul Albinei, 1846, p. 242.

despre limba și stilul Regulamentului Organic ni s-ar părea nu numai interesant, dar și foarte util.

Mircea Seche

Preocupări lingvistice la Contemporanul

De la apariție chiar, revista nu s-a revoltat numai împotriva plagiatului, n-a luptat numai pentru onestitate în reproducerea ideilor și datelor științifice, ci s-a preocupat îndea-proape și de problemele limbii. Ion Nădejde e autorul unei *Istории a limbii și literaturii române* (1886), Th. Speranță e autor de manuale didactice, dr. M. Gaster e colaborator al revistei, iar Ed. Gruber reproduce, după sumare note de altfel, cursurile lui Lambrior.

Chiar dacă la *Contemporanul* nu s-au dezbătut problemele limbii române ca subiecte de prim plan, nu poate fi neglijată contribuția revistei în acest domeniu. La *Contemporanul*, scriitorii erau „executați” și pentru necunoașterea limbii, nu numai pentru plagiat sau lipsă de idei.

De la articolele și notele mărunte semnate „X” sau „Un țelev al D-lui Lambrior” și pînă la studiile mari, întinse pe mai multe numere, poate fi urmărită cu succes această preocupare. În nr. 9 și 10 din anul I, Ion Nădejde recenzează lucrarea *Explicări amănunte pentru ortografia română* de Vasile Ionescu. Nădejde are prilejul să critice orientarea idealistă a autorului, care susține că sunetele dure sînt caracteristice popoarelor puternice și vitale. Concluzia recenzentului, puțin forțată, argumentează materialist că legăturile dintre foneme și biologie e o teză care nu se susține suficient. Nu e de ajuns, spune Nădejde, să legiferezi o reformă a ortografiei sau gramaticii, ca să îndrepti poporul pe plan fizic și moral.

Este menționabilă și recenzia lucrării *Essai sur le vocalisme roumain* de Gh. D. Georgian¹.

Chiar în cadrul unor discuții de altă natură, revista stăruie și asupra problemelor de limbă

¹ *Contemporanul*, I, 12, p. 433.

pe care le implică. Unui profesor din Turnu Severin, autor al unei lucrări de geografie, redacția îi pune întrebarea: „Ce deosebire este între limba locuitorilor de la șes și a celor de la munte”¹.

Lingvistul român elogiât de *Contemporanul* este Al. Lambrior, ale cărui lucrări sînt recenzate, reproduse și comentate². Revista apreciază și contribuțiile lui Al. Philippide în domeniul istoriei și filologiei, și studiile lui O. Densușianu³ și Hasdeu⁴. Pentru apărarea lui Lambrior redacția se amestecă și în polemici angajate de alte publicații⁵.

Articolele lui Lambrior publicate în diverse reviste sînt rezumate; un exemplu îl constituie articolul: *Ceva despre conjunctivul românesc* publicat în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, condusă de Grigore Tocilescu (II, 9, p. 356). La moartea lingvistului, revista publică un necrolog, iar după moarte Ed uard Gruber, fostul lui student, transcrie, după notițe, „două lecțiuni ținute la Universitatea din Iași” (VI, 8, p. 169). Sînt redatate citeva pasaje din cursul *Originea ideilor și cîteva chestiuni de gramatică română*, tratînd limba literară. Tot Gruber se va îngriji de publicarea în volum a manuscriselor „răposatului Lambrior”.

La rubrica *Monstruoziități științifice și literare*, rubrică citită cu interes atunci, se discută, pe lângă problemele de fond, și aspectele stilistice. Mordax, după cît se pare Ion Nădejde, citează uneori „perle” ale poeziei contemporane, în care limba este sacrificată monstruos:

Dar nu mai ești fidelă
O roză ai mirosit
Și-acum ca... damicelă
În lume ai ieșit.

(*Incercări poetice* de A.M.A. București, 1881)⁶

¹ *Contemporanul*, I, 11, p. 423.

² *Ibidem*, I, 13-25 și II, 1-25. *Studiul științific al limbii române* de Ion Nădejde; I, 21, p. 764 *Cartea D-lui Lambrior* de Ion Nădejde.

³ *Contemporanul*, I, 21, p. 781 și II, 5, p. 174. *Vocalismul latin și român*.

⁴ *Ibidem*, II, 18, p. 698. *Estetică în sintaxă* de Hasdeu.

⁵ *Ibidem*, I, 23, p. 862 și I, 24, p. 916. *Di. Găvăneșcul* (în legătură cu polemica Găvăneșcul-Lambrior) de Ion Circoavă.

⁶ *Ibidem*, I, 16, p. 553.

Autorul recenziei nu observă însă că și în *Contemporanul* se scriau versuri sub orice critică stilistică:

O boieri, magnați ai lumii, cuconași cu ochi
de steclă¹
Voi ce vă dirziți pe stradă, cu obrazul ca
o sfeclă.

(*Monologul unui cobzar* de A. C. Cuza)

Începînd cu anul 1882, după ce Nădejde își încheie lungul său articol despre *Studiul științific al limbii române*, *Contemporanul* începe să publice lucrări de specialitate mai adîncite. Astfel Ion Nădejde se ocupă de *Manuscrisul de la Voroneț*, despre *Faptele Apostolilor*², despre *Scrisoarea la Egipteni*³ sau despre *Declinația cu două cazuri în românește*⁴. Manuscrisul de la Voroneț l-a preocupat pe profesorul ieșan și mai tîrziu. În cadrul preocupărilor de folclor revista primește multe „probe de limbă”⁵, transcrieri fonetice interesante care rămîn însă fără comentarii ample⁶.

În notele polemice, sub *Verax*, titlul *Vai de limbă*⁶ se critică traducerile proaste, cu o limbă stîlciată. Ion Nădejde își apără manualele sale⁷ sau atacă pe filologii ardeleni Manliu, Străjanu și Cipariu⁸. Alteori redactorul pentru partea științifică face combinații de studii străine despre *Cum-s-a învățat și se învață a scrie și a citi*⁹.

Theodor Speranță, autor de manuale didactice cunoscut și apreciat de contemporani, publică: *Curs practic de citire și compozițiuni* (1892), *Exerciții gramaticale* (1894), *Tablou ortografic* (1894), *Curs practic și teoretic în limba latină* (1898) etc.

Cercetările lui Ion Nădejde merită o discuție mai amplă. Atît *Studiul științific al*

¹ *Ibidem*, p. 555.

² *Ibidem*, II, 8, p. 299 și II, 10, p. 392.

³ *Ibidem*, II, 11, p. 333 (semnează „X”).

⁴ *Ibidem*, II, -11, p. 571.

⁵ *Ibidem*, II, 17, p. 656. *Probă de limbă de ve Someșul Mare de Someșanul și II*, 13, p. 708. *Ascăparea alii Dince* în versuri în dialect macedonean de Ion Nădejde; VII, 1, p. 66, 75. *Graiul din Sălaș și Cohalm-Ardeal*.

⁶ *Contemporanul*, III, 10, p. 393. *Nana* de Emil Zola.

⁷ *Ibidem*, III, 17, p. 661. *Gramatica mea* de Ion Nădejde și V, 9, p. 212; VI, 3, p. 222.

⁸ *Ibidem*, V, 10, p. 364.

⁹ *Ibidem*, V, 5, p. 453.

limbii române cît și *Dialectul moldovenesc*¹ sînt lucrări meritorii deși depășite azi. De asemenea trebuie menționate articolele sale despre *Limba literară*², *Limba moșilor*³, și *Originea cuvîntului rîie după Dl. Burlă*⁴.

Dr. M. Gaster, învățatul cercetător al limbii și folclorului nostru, izgonit din țară de către reprezentanții burghezo-moșierimii, a colaborat la *Contemporanul* în august 1886, publi-

¹ *Ibidem*, V, 2, p. 141.

² *Ibidem*, V, 12, p. 543 și VII, 4-5.

³ *Ibidem*, VI, 11, p. 451.

⁴ *Ibidem*, II, 24, p. 921.

cînd *O scrisoare inedită a regelui Iacob I, din 1610, privitoare la un domn al Moldovei*¹

Varietatea preocupărilor lingvistice ale *Contemporanului* poate fi remarcată cu ușurință. Fără să fie studii și cercetări de adîncime, articolele indicate de noi, în această notă, au marcat, la vremea lor, începuturile orientării cercetărilor de limbă, pe făgașul unei concepții materialiste.

Emil Manu

¹ *Ibidem*, V, 2, p. 141.

RĂSPUNS CITITORILOR

Acad. Al. Graur

Întrebare: În *Limba română* 4/1957, p. 58, Gh. Trandafir ne arată că „Diferențierea învelișului sonor⁷ al cuvintelor are valoare fonologică numai cînd ea comportă și o deosebire de sens a cuvintelor și a formelor gramaticale respective și, ca exemplu, se spune că „al doilea *t* din *ptrtu*, în raport cu *ă* din *ptrău*, nu e fonem, ci o variantă a lui *ă*”.

Vă rog să mă lămuriți: 1) din cîte foneme e format cuvîntul *ptrtu*, din patru, sau din cinci? 2) Ceea ce într-un cuvînt e fonem într-alt cuvînt nu e fonem? 3) După ce se cunoaște că *t* e o variantă a lui *ă* și nu invers?

Răspuns: 1) Cuvîntul *ptrtu* e format din cinci foneme: *p—t—r—t—u*. 2) Ceea ce într-un cuvînt e fonem trebuie să fie fonem și într-alt cuvînt. Dacă cuvintele *rtu* și *rău* se deosebesc prin fonemele *t—ă*, atunci și variantele *ptrtu* și *ptrău* se deosebesc prin aceleași foneme. Deosebirea dintre varian-

tele aceluiași cuvînt constă în aceea că ele nu sînt constituite exact din aceleași foneme.

Unul sau chiar mai multe foneme pot fi deosebite. Astfel în *cangrenă — gangrenă* avem în prima variantă fonemul *k* iar în a doua fonemul *g*. Iată și alte exemple: *turburat — tulburat*, *mănunchi — mărunchi*, *premisă — premiză*, *peteală — beteală*, *dormim — durumim*, *femeie — fomeie*, *mahramă — maramă — năframă* etc. În ultimul exemplu, varianta *mahramă* are un fonem în plus (*h*) față de varianta *maramă*, iar *năframă* are primele trei foneme (*n—ă—f*) deosebite de primele trei foneme (*m—a—h*) ale variantei *mahramă*. E evident că *n* nu este o variantă a lui *m*, nici *f* a lui *h* ș.a.m.d. 3) Vocala *i* nu este niciodată, în sistemul fonologic al limbii romîne, varianta lui *ă*: Gh. Trandafir, bazîndu-se pe faptul că dicționarul ortoepic și cel ortografic recomandă varianta *ptrău*, a crezut, probabil, că poate considera pe *t* din a doua silabă a variantei *ptrtu* ca varianta a lui *ă*.

Acad. E. Petrovici

În luna noiembrie 1957, s-a stins din viață, după o grea suferință, Ștefan Pașca, profesor de limba română la Universitatea „Victor Babeș” din Cluj, membru corespondent al Academiei R.P.R. și director adjunct al Institutului de lingvistică din Cluj.

Activitatea științifică a lui Ștefan Pașca este strâns legată de fostul Muzeu al limbii române din Cluj. El a fost unul dintre colaboratorii activi la lucrările acestui Institut: *Dicționarul limbii române*, în redacția lui Sextil Pușcariu, *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a (pentru care a făcut ancheta la istroromâni) și „*Dacoromania*”.

Domeniul special de cercetare pe care l-a adâncit Ștefan Pașca a fost onomastica în care a publicat, în 1931: *Denominazioni sardo-logodorezi dei secoli XI-XIII* (în „*Ephemeris dacoromana*”, buletinul fostei școli române din Roma), iar în 1936, lucrarea sa principală: *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului* (375 p.), premiată de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu”, căreia i-au urmat, în „*Dacoromania*”, studiile: *Sufixe care indică apartenența locală*, *Nume compuse de persoană în Țara Oltului și Supra nume colective intercomunale*. În același buletin i-au mai apărut: *Terminologia calului* (părțile corpului), *Din argot-ul românesc*, *Note istroromâne*, *Contribuții toponomastice* și numeroase recenzii. Alte lucrări ale lui Ștefan Pașca sînt: *Glosar dialectal* (1928, 62 p.) și *O tipăritură munteană din secolul al XVII-lea: cel mai vechi ceaslov românesc* (1939).

Ca director adjunct al Institutului de lingvistică din Cluj, Ștefan Pașca a condus lucrările de adunare de material pentru *Onomasticonul românesc* și de începere a redactării *Dicționarului de regionalisme*. În noul buletin al acestui Institut, „*Cercetări de lingvistică*” (vol. I, 1957), al cărui redactor responsabil a fost, Ștefan Pașca a publicat ultimele sale două studii: *Activitatea lui M. Gaster în domeniul lingvisticii și al filologiei române* și *Contribuție la istoria începutului scrisului românesc*.

Prin moartea, la 56 de ani, în plină putere de muncă, a lui Ștefan Pașca, lingvistica noastră și Facultatea de filologie și istorie a Universității din Cluj au suferit o regretabilă pierdere.

D. MACREA

O PRECIZARE

În legătură cu articolul *Aspecte ale limbii și stilului lui Matei Caragiale*, semnat de Paul Lăzărescu și publicat în revista *Limba Română* nr. 5/1957, p. 23—32, am fost informați de Decanatul Facultății de filologie din Iași că acest articol ar fi un plagiat după o comunicare cu același subiect făcută de lector Ecaterina Teodorescu la Sesiunea științifică a Universității „A. I. Cuza” (Iași) în anul 1956, comunicare ce urmează să apară în *Analele Universității „A. I. Cuza” din Iași* la începutul anului 1958.

Cum redacția revistei *Limba Română* nu avea de unde cunoaște acest fapt, face cuvenita precizare.

REDACTIA REVISTEI LIMBA ROMÂNĂ

GRAMATICA ȘI VOCABULAR

- BERCEANU B. B., Observații și propuneri privind *Gramatica limbii române*: sistemul pronumelui personal și al pronomelor înrudite, nr. 1, p. 19—35
- IACOB L., Note sintactice, nr. 2, p. 34—44
- IACOB ȘT., Determinare și individualizare, nr. 3, p. 14—21
- MACREA D., Despre definirea cuvintelor în *Dicționarul limbii române literare contemporane*, nr. 3, p. 5—13
- MACREA D., Realizări și perspective în lingvistica românească de astăzi, nr. 5, p. 5—14.
- MACREA D., Lexicografia sovietică și influența ei asupra dezvoltării lexicografiei noastre actuale, nr. 6, p. 5—14
- MACREA D., Problema elaborării *Dicționarului general al limbii române*, nr. 6, p. 73—78
- MANOLESCU M., Despre funcțiunile numelui predicativ, nr. 5, p. 33—41.
- STAN A., Porecle și supranume din Valea Bistriței, nr. 5, p. 42—48
- STREINU VL., *Dicționarul Eminescu*, nr. 6, p. 31—40
- ȘIADBEI I., Lexicografia română și istoria cuvintelor, nr. 6, p. 14—31

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

- BYCK J., Din istoria filologiei române, nr. 1, p. 11—18
- MACREA D., Necesitatea unei istorii a lingvisticii, nr. 1, p. 5—10
- MACREA D., Rolul lui Ovid Densusianu în dezvoltarea lingvisticii românești, nr. 2, p. 5—21
- MACREA D., Petru Maior, nr. 4, p. 5—18
- NETEA V., Ideile despre limbă ale lui Gheorghe Barițiu până la 1848, nr. 5, p. 49—63

LIMBA LITERARĂ

- BULGĂR GH., Limba poetică a lui Octavian Goga, nr. 3, p. 22—37
- CAZACU B., Despre valoarea stilistică a adjectivelor demonstrative în romanul *Nicoară Polcoavă*, nr. 2, p. 45—49.
- CRUCERU C., Propoziția exclamativă în proza lui I. L. Caragiale, nr. 1, p. 36—45
- DUMITRESCU I., Analiza stilistică a poeziei *Ce te legeni*, nr. 4, p. 31—46
- LĂZĂRESCU P., Aspecte ale limbii și stilului lui Matei Caragiale, nr. 5, p. 23—32

CULTIVAREA LIMBII

- GHEȚIE I., Observații asupra limbii folosite în *Sportul popular*, nr. 4, p. 19—26
IORDAN I., Limba românească în publicațiile Academiei R.P.R., nr. 2, p. 22—33
OCHEȘEANU R., Observații asupra folosirii articolului genitival în limba presei actuale, nr. 4, p. 27—30
SALA M., Observații asupra limbii folosite în *Informația*, Bucureștiului, nr. 3, p. 38—44
ȘUTÊU FL., Însemnări pe marginea anumitor construcții gerunziale, nr. 5, p. 15—22
VASILIU L., Unele probleme de topică în limba presei actuale, nr. 1, p. 46—52

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

- BELDESCU G., Pentru un material didactic cu temă ortografică, nr. 3, p. 53—62
BELDESCU G., Pentru un material didactic cu temă ortografică, nr. 4, p. 47—53
BUIUM S., Cu privire la predarea recțiunii verbelor în limba rusă, nr. 1, p. 53—66
CHIOSA CLARA GEORGETA, Cîteva observații în legătură cu analiza limbii și a stilului operei literare în școala medie, nr. 2, p. 50—58
GOGA N., Observații și sugestii teoretice și metodice cu privire la diateza verbală în limba română, nr. 5, p. 64—72
MOISE I., Despre întrebuițarea genitivului și acuzativului după verbe cu negație în limba rusă, nr. 1, p. 67—74
POPESCU I., Pe marginea manualului de limbă latină, nr. 3, p. 45—52

BIMILENARUL LUI OVIDIU

- BULGĂR GH., Însemnări despre stilul lui Ovidiu, nr. 6, p. 61—73
CAMILAR EUSEBIU, La Pontus Euxinus, nr. 6, p. 40—61

DĂRI DE SEAMĂ

- BRÎNCUȘ GR. și ȘERBAN E., Sesiunea științifică din martie 1957 a cadrelor didactice de la Facultatea de filologie din București, nr. 3, p. 72—75
BULGĂR GH., Conferințele prof. Alf Lombard (Suedia) la București, nr. 1, p. 75—77
* * * Constatărea revistei *Limba română* cu cititorii și colaboratorii ei, nr. 2, p. 59—61
OTOBÎCU C., Disertațiile pentru obținerea titlului de candidat în științele filologice susținute în anul școlăr 1956—1957, nr. 5, p. 73—81
STATI S., După o vizită în Republica Cehoslovacă, nr. 1, p. 78—80
STATI S., Latina „vie”, o nouă limbă internațională (Lucrările Congresului internațional de latină vie, Avignon, 2—6 septembrie 1956), nr. 2, p. 62—64
ȘERBAN E. și BRÎNCUȘ G., vezi Brîncuș G.
TOMA STELA, Comunicările de lingvistică prezentate la Sesiunea științifică a Academiei R.P.R., nr. 6, p. 78—83
V. D., Sesiunea științifică a Institutului de științe pedagogice, nr. 4, p. 54—56
ZAMFIRESCU ILEANA, Despre activitatea cercului de texte vechi, nr. 6, p. 83—84

RECENZII

- BUDAGOV R. A., Unele particularități ale formării pluralului substantivelor în limba română, nr. 6, p. 99—102 (Valeria Guțu)
BULGĂR GH., Scriitorii români despre limbă și stil. Culegere de texte, introducere, note și glosar; București, Societatea de științe istorice și filologice, 1957, nr. 4, p. 68—70. (I. Gheție)

- * * * Cercetări de lingvistică, anul I, 1956, nr.1 —4 (ianuarie-decembrie), Academia Republicii Populare Romine, Filiala Cluj, Institutul de lingvistică, nr. 6, p. 86—90 (T. Teaha)
- * * * Contribuții la *Istoria limbii romine literare în sec. al XIX-lea*, Editura Academiei R.P.R., 1956, nr. 3, p. 76—81 (C. Maneca)
- DELAVRANCEA B., Opere, I, II, ESPLA, București, 1954, nr. 3, p. 81—84 (Al. Niculescu)
- * * * Două lucrări lingvistice ale Academiei R.P.R. : *Gramatica limbii romine*, vol. I și al II-lea, 1954 și *Limba romină*, 1956, nr. 4, p. 57—67 (Gh. Trandafir)
- Limba romină (fonetică, vocabular, gramatică) Editura Academiei R.P.R., 1956, nr. 1, p. 81—83 (M. Iliescu)
- Limba franceză, manual pentru clasa a VIII-a, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1956, nr. 2, p. 78—81 (Sanda Stavrescu)
- Limba franceză, manual pentru clasa a IX-a, Editura de stat didactică și pedagogică București, nr. 3, p. 84—86 (Sanda Stavrescu)
- Limba și literatură, II, 1956; III, 1957, Societatea de științe istorice și filologice, nr. 5, p. 82—86 (Gh. Bulgăr)
- OBNORSKI P. S., Die Kultur der russischen Sprache, Halle, 1955, trad. de Christine Patzer, nr. 1, p. 89—91 (R. Ocheșeanu)
- Probleme de limbă și literatură în *Revista de pedagogie*, nr. 6, p. 94—99 (I. Popescu)
- SCRIDON G., Pagini despre Coșbuc, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, nr. 5, p. 87—89 (C. Otobîcu)
- SOCHOR KAREL, Prirucka o ceskem odbornem nazvoslova (Manualul terminologiei de specialitate cehă), Editura Academiei de Științe Cehoslovace, Praga, 1956, nr. 5, p. 97—98 (J. Felix)
- Studii de gramatică, vol. II, 1957, Editura Academiei Republicii Populare Romine, București, nr. 6, p. 90—94 (M. Mitran)
- Studii și cercetări de istorie literară și folclor, IV, 1955; V, 1—2, 1956, nr. 2, p. 65—69 (Gh. Bulgăr)
- Studii și cercetări lingvistice, 1956, an. VII, nr. 2, p. 69—72 (St. V. Toma)
- The New Imperial Reference Dictionary, Georges Newnes Limited, nr. 1, p. 66—69, Great Queen Street, London, W.C. 2 (f.a.); *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, Oxford, at the Clarendon Press, ed. IV-a, 1954, 1540; A World Treasury of Proverbs, Cassel et Company LTD, London, 1955, nr. 1, p. 91—95 (Valeria Pop)
- TWAIN MARK, Aventurile lui Huckleberry Finn, în rominește de Petre Solomon, 1957, Editura Tineretului, nr. 5, p. 91—97 (D. Copceag)
- Un nou manual școlar de gramatică, nr. 1, p. 84—89, (C. Otobîcu)
- Voprosi iazikoznaniia, an. VI, 1957, nr. 2, nr. 5, p. 89—91 (Gh. Mihăilă)
- WEISKOPF F. C., Verteidigung der deutschen Sprache. Versuche. (Apărarea limbii germane. Eseuri) Berlin, Aufbau-Verlag, 1955, nr. 2, p. 73—78 (Flora Șuteu)

NOTE BIBLIOGRAFICE

- AVRAM ANDREI, Pe marginea unui glosar la opera lui Pavel Dan, nr. 2, p. 89—92
- P. I. CERNÎH, Ocerk russkoi istoriceskoi lecsikologhii, izd. M. G. U. 1956, nr. 3, p. 91—93 (I. Moise)
- COTEANU I., Cum dispăre o limbă (istororomina), cu o prefață de acad. Al. Graur, Societatea de științe istorice și filologice, București, 1957, nr. 6, p. 84—86 (C. Otobîcu)
- Contribuții la cunoașterea operei lui M. Kogălniceanu, nr. 4, p. 82—83 (Gh. Bulgăr)
- COSERIU EUGENIO, La geografía linguística. Extras din *Revue de la Faculté d'Humanidades y Ciencias*. Montevideo, nr. 4, p. 74—75 (M. Sala)

- KARAKULAKOV VL., (Stalinabad, R.S.S. Tadjică, Cu privire la dialectele limbii române, nr. 3, p. 96—97)
- IORDAN I., *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățămîntului, București, 1956, nr. 3, p. 86—87 (C. Otobîcu)
- MARTIN ALONSO : *Ciencia del lenguaje y arte del estilo* (cuarta edicion, editorial, Aguilar, Madrid, 1955, nr. 1, p. 95—96 (I.C.I.).
O ediție defectuoasă, nr. 6, p. 103—104 (Gh. Bulgăr)
- O nouă antologie de texte literare, nr. 6, p. 104—105 (Gh. B.)
- O nouă revistă românească de lingvistică, nr. 6, p. 102—103 (Sorin Stati)
- O precizare, Redacția revistei *Limba română*, nr. 6, p. 109.
- OTOBÎCU C., O problemă de lingvistică mult discutată în zilele noastre : *Sensul cuvîntului*, nr. 2, p. 82—88
- PĂTRUȚ I., *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, Editura Academiei R.P.R., București, 1957, nr. 6, p. 102—103 (C. Otobîcu)
- Preocupări lingvistice la *Contemporanul*, nr. 6, p. 105—107 (Emil Manu)
- Primul simpozion de lingvistică al Institutului Riya Agüero, Lima (Peru), iulie-august, 1957, nr. 4, p. 83 (M. Sala)
- Regulamentul Organic și problemele limbii române literare, nr. 6, p. 105—106 (Mircea Seche)
- ROSETTI AL., *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, București, 1956, nr. 2, p. 81—82 (M. Sala)
- Revista de folclor, anul 1, nr. 1—2, 1956, nr. 4, p. 70—72 (I. Popescu)
- Revész G., *Origine et préhistoire du langage*, Payot, Paris, 1950, nr. 3, p. 90—91 (V.S.)
- Studii și cercetări științifice, Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, anul VII, fasc.1, 1956, nr. 3, p. 93—95. (V. Șuteu)
- ȘTEFĂNESCU C. M., *Transcrierea numirilor geografice străine în text românesc*, nr. 4, 76—80
- ULLMANN S., *Précis de sémantique française*, Editions A. Francke, S.A. Berne, nr. 3, p. 87—90 (C. Otobîcu)
- Un articol despre Al. Lambrior, nr. 4, p. 80—82 (Florica Dimitrescu) *Voprosi iazkoznanija*, nr. 1, 1957, nr. 4, p. 72—73 (Paul Schweiger). *Wörterbuch der ägyptischen Sprache*, im Auftrage der deutschen Akademien herausgegeben von Adolf Erman und Hermann Grapow Unveränderter Neudruck vol. I—V, Berlin, 1955, nr. 1, p. 96—97 (Aram M. Frenkian)

NECROLOG

D. MACREA, [Ștefan Pașca]